

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

İbrahim SEZER

**DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDA TURİZM VE MEKÂNSAL
ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Serkan DOĞANAY

Erzurum- 2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

...../...../2011

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Didim-Milas Kıyı Kuşağında Turizm ve Mekânsal Etkileri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../2011

İbrahim SEZER

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

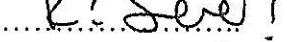
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Serkan DOĞANAY danışmanlığında, İbrahim SEZER tarafından hazırlanan bu çalışma 25/11/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ramazan SEVER

İmza:

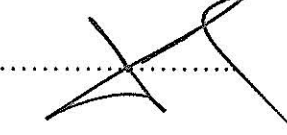
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Serkan DOĞANAY

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mete ALIM

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELMACI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	XV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XVII
HARİTALAR LİSTESİ	XXXVI
ÖN SÖZ	XXXVII

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	1
2. Araştırma Sahasının Konum Özellikleri	5
3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	10
4. Araştırma Sahasıyla ilgili Daha Önce Yapılan Çalışmalar	13

BİRİNCİ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞININ COĞRAFİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ VE TURİZM ETKİLEŞİMİ

1.1. DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ	18
1.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler	18
1.1.2. İklim Özellikleri	46
1.1.2.1. Sıcaklık	52
1.1.2.1.1. Deniz Suyu Sıcaklıkları	61
1.1.2.2. Yağış	65
1.1.2.3. Nem	72
1.1.2.4. Bulutluluk	76
1.1.2.5. Güneşlenme Süresi	78
1.1.2.6. Rüzgâr	81
1.1.2.7. Deniz (Güneş) Banyosu	91
1.1.3. Bitki Örtüsü Özellikleri	94
1.1.4. Toprak Özellikleri	109
1.1.5. Hidrografik Özellikler.....	113

1.2. BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ	140
1.2.1. Nüfus Özellikleri.....	140
1.2.1.1. Nüfusun Gelişimi	141
1.2.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı	149
1.2.1.3. Göçler	165
1.2.1.4. Aile Nüfus Büyüklükleri	175
1.2.1.5. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı	178
1.2.1.6. Nüfusun Eğitim Durumu.....	186
1.2.2. Yerleşme Özellikleri	190
1.2.2.1. Yerleşme Tarihi.....	190
1.2.2.2. Yerleşme Şekilleri.....	193
1.2.2.2.1. Köy Yerleşmeleri	195
1.2.2.2.2. Kasaba Yerleşmeleri	201
1.2.2.2.3. Kent Yerleşmeleri	208
1.2.3. Ekonomik Coğrafya Özellikleri	227
1.2.3.1. Tarım	229
1.2.3.2. Hayvancılık	239
1.2.3.3. Balıkçılık	242
1.2.3.4. Sanayi	247
1.2.3.5. Ticaret	254
1.2.3.6. Ormancılık	262
1.2.3.7. Madencilik	265
1.2.3.8. El Sanatları	266
1.2.3.9. Ulaşım Faaliyetleri ve Turizm	275
1.2.3.9.1. Hava yolu Ulaştırması ve Turizm	279
1.2.3.9.2. Kara yolu Ulaştırması ve Turizm	286
1.2.3.9.3. Deniz yolu Ulaştırması ve Turizm	299

İKİNCİ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDAKİ BAŞLICA TURİSTİK KAYNAKLAR

2.1. DOĞAL TURİSTİK ÇEKİCİLİKLER	309
2.1.1. Jeomorfolojik Çekicilikler	311

2.1.1.1. Plajlar (Kumsallar).....	311
2.1.1.2. Koy ve Körfezler.....	326
2.1.1.3. Saplı Adalar (Tombolo)	330
2.1.1.4. Adalar.....	331
2.1.1.5. Karstik Şekiller.....	333
2.1.1.6. Uyku Vadisi ve Gökçeler (İncirli) Mağarası.....	334
2.1.1.7. Beşparmak (Latmos) Dağları	338
2.1.2. Hidrografik Çekicilikler	340
2.1.2.1. Ege Denizi	340
2.1.2.2. Tuzla Sulak Alanı	341
2.1.2.3. Geyik Baraj Gölü	343
2.1.2.4. Hacat Gölü (Muhale Denizi)	343
2.1.3. Biyocoğrafya Çekicilikleri	344
2.1.3.3. Çevre Koruma Alanları	345
2.1.3.3.1. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı.....	345
2.1.3.3.2. Bafa Gölü Tabiat Parkı	346
2.1.3.3.3. Sırtlandağ Halep Çamı Tabiatı Koruma Alanı.....	349
2.1.3.4. Kamp Alanları ile Piknik Yerleri	349
2.1.3.4.1. Beypınarı Orman İçi Dinlenme Yeri	350
2.1.3.4.2. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri.....	352
2.1.3.4.3. Karacahisar Piknik Alanı	354
2.1.3.4.4. Beçin Dedesi Piknik Alanı	354
2.1.3.4.5. Pınarcık Kamping Alanı	355
2.2. BEŞERİ TURİSTİK ÇEKİCİLİKLER	356
2.2.1. Antik ve Tarihi Çekicilikler	356
2.2.1.1. Milet (Miletos)	356
2.2.1.2. Didyma ve Apollon Tapınağı	359
2.2.1.3. Mylasa (Milas)	364
2.2.1.3.1. Gümüşkesen Anıtı	366
2.2.1.3.2. Menandros Onur Sütunu (Uzun Yuva) ve Podyumu	367
2.2.1.3.3. Baltalı Kapı	369
2.2.1.3.4. Berber İni Kaya Mezarı.....	369

2.2.1.3.5. Su Kemerleri	370
2.2.1.3.6. Milas Arastası	372
2.2.1.4. Tarihi Camiler	374
2.2.1.5. Tarihi Hanlar, Hamamlar, Köprüler ve Kervansaraylar.....	380
2.2.1.6. Beçin Ören Yeri	386
2.2.1.7. Araştırma Sahasındaki Diğer Antik ve Tarihi Yerleşmeler	390
2.2.1.7.1. Herakleia ve Latmos	390
2.2.1.7.2. Labranda	396
2.2.1.7.3. Euromos	399
2.2.1.7.4. İassos	402
2.2.1.7.5. Bargliya	407
2.2.2. Diğer Kültürel Çekicilikler	413
2.2.2.1. Çomakdağ Köyleri (Evleri, Geleneksel Düğünleri ve Giysileri).....	414
2.2.2.2. Milas Evleri ve Bacaları.....	418
2.2.2.3. El Sanatları ve Folklorik Etkinlikler	422
2.2.2.4. Müzeler	425
2.2.2.5. Yerel Etkinlikler (Festivaller, Şenlikler ve Yöresel Pazarlar)	431
2.2.3. Akuparklar.....	436

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDA TURİZM AKTİVİTESİ VE BAŞLICA TURİZM TÜRLERİ

3.1. ÜLKEMİZ VE ARAŞTIRMA SAHASINDA TURİZM AKTİVİTESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	440
3.2. ARAŞTIRMA SAHASINDA TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR	448
3.3. KONAKLAMA TESİSLERİ VE TURİSTİK AKTİVİTE	453
3.3.1. Konaklama Tesisleri	453
3.3.1.1. Oteller	457
3.3.1.2. Tatil Köyleri	465
3.3.1.3. Kampingler	468
3.3.1.4. Pansiyonlar	469

3.3.1.5. Motel ve Apart Oteller	472
3.3.2. Turistik Aktivite	479
3.4. DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞI'NIN ÜLKE TURİZMİNDEKİ YERİ	490
3.5. ARAŞTIRMA SAHASINDAKİ BAŞLICA TURİZM TÜRLERİ	494
3.5.1. Deniz (Kıyı) Turizmi	494
3.5.2. Yat Turizmi	500
3.5.3. Kültür Turizmi	508
3.5.4. Ekoturizm.....	515
3.5.5. Yayla Turizmi	522
3.5.6. Mağara Turizmi	525
3.5.7. Golf Turizmi	530

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDA TURİZM-ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE TURİZMİN MEKÂNSAL ETKİLERİ

4.1. TURİZMİN DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	537
4.1.1. Doğal Çevrenin Tahribi	542
4.1.2. Arazi Kullanımındaki Değişiklikler ve Plansız Yapılaşma	545
4.1.3. Peyzajın ve Estetik Kalitenin Bozulması	551
4.1.4. Çevre Kirlenmesi	556
4.1.4.1. Toprak ve Su Kirliliği	557
4.1.4.2. Gürültü Kirliliği	562
4.1.4.3. Katı Atık Kirliliği.....	566
4.1.4.4. Kalabalıklaşma	570
4.2. TURİZMİN BEŞERİ VE EKONOMİK ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	576
4.2.1. Sosyo-Kültürel Etkiler	576
4.2.2. Sosyo-Ekonomik Etkiler	591
4.2.3. Turizmin Kentleşme Sürecine Etkileri ve Turistik Kentleşme	605
4.3. BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	619
4.3.1. Doğal Çevre Etmenlerinden Kaynaklanan Sorunlar	619
4.3.1.1. İklim Özelliklerinden Kaynaklanan Sorunlar	619

4.3.1.2. Bitki Örtüsü ve Yaban Hayatı ile İlgili Sorunlar	622
4.3.1.3. Hassas Doğa Alanlarıyla İlgili Sorunlar	627
4.3.1.4. Hidrografik Kaynaklarla İlgili Sorunlar	630
4.3.1.5. Tarım Alanlarıyla İlgili Sorunlar	638
4.3.2. Beşeri Çevre Etmenlerinden Kaynaklanan Sorunlar	643
4.3.2.1. Nüfus ve Yerleşmeyle İlgili Sorunlar	643
4.3.2.2. Ekonomik Coğrafyayla İlgili Sorunlar	647
4.3.3. Turistik Aktiviteyle İlgili Sorunlar	655
4.3.3.1. Doğal ve Beşeri Turistik Kaynaklarla İlgili Sorunlar	655
4.3.3.2. Turizm Baskısı	659
4.3.3.3. Konaklama Sorunları	664
4.3.3.4. Tanıtım Sorunları	671
SONUÇ	675
KAYNAKÇA	683
ÖZ GEÇMİŞ	697

ÖZET**DOKTORA TEZİ****DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDA TURİZM ve MEKÂNSAL ETKİLERİ****İbrahim SEZER****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serkan DOĞANAY****2011 - SAYFA: 697 + XXXVIII****Jüri: Doç. Dr. Serkan DOĞANAY (Tez Danışmanı)****Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR****Prof. Dr. Ramazan SEVER****Doç. Dr. Mete ALIM****Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELMACI**

Didim-Milas kıyı kuşağını içeren araştırma sahamız, Ege Bölgesi'nin güneyinde olup, idari bakımdan Aydın ilinin Didim ilçesi ile Muğla ilinin Milas ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Didim ve Milas ilçelerinde, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren gelişen turizm aktivitesi ile birlikte beşeri ve ekonomik açıdan önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu bağlamda bir yandan araştırma sahasına yönelik iç ve dış turizm talebi her geçen gün artarken, öte yandan arz kaynakları çeşitlenmekte ve kapasite olarak büyümektedir. Araştırma sahasında farklı turizm türleri açısından oldukça önemli potansiyeller söz konudur. Nitekim başta kıyı turizmi olmak üzere kültür turizmi, ekoturizm, kırsal turizm, termal turizm, mağara turizmi ve golf turizmi gibi alternatif turizm aktiviteleri açısından oldukça elverişli ortamlar mevcuttur. Sözü edilen turizm türlerine yönelik yatırım ve etkinlikler, her geçen gün artmaktadır.

Araştırma sahası, doğal ve beşeri turistik kaynaklar bakımından oldukça zengindir ve bu açıdan yoğun turistik aktivitelere sahne olmaktadır. Her geçen gün artan turizm baskısı, hem doğal çevre hem de hem de beşeri çevre üzerinde dikkate değer tesirler oluşturmaktadır. Bu nedenle sahamızdaki turizm faaliyetlerinin, doğal ve beşeri çevrenin taşıma kapasitesini aşmadan, uzun vadeli amaçlar doğrultusunda ve sağlıklı bir turizm-doğal çevre etkileşimi öngörüsüyle, sürdürülebilir bir şekilde kavuşturulması büyük önem arz etmektedir. Buna yönelik çalışmaların ivedilikle ve planlı bir şekilde sürdürülmesinin, inceleme sahasındaki turizm aktivitesinin geleceği açısından oldukça önemli olduğu kanısındayız.

ABSTRACT
PH.D. DISSERTATION
TOURISM AND ITS SPATIAL EFFECTS ON DİDİM-MİLAS COASTAL ZONE

İbrahim SEZER

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

2011- PAGE: 697 + XXXVIII

Jury: Assoc. Prof. Dr. Serkan DOĞANAY (Supervisor)

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

Prof. Dr. Ramazan SEVER

Assoc. Prof. Dr. Mete ALIM

Assist. Prof. Dr. Süleyman ELMACI

Our study area which involves Didim-Milas coastal zone is on the East of Aegean Region and administratively on the borders of Didim district of Aydın and Milas district of Muğla.

There have been important changes in terms of human and economic with the tourism activity which has been developed since the second period of 1980s in the districts of Didim and Milas. In this context, on the one hand internal and external tourism demand directed to the study area has been increasing day by day, on the other hand offer sources have been varied and its capacity has been grown. There are important potentials in terms of various tourism types on the study area. However, there are pretty suitable environments in terms of alternative tourism activities such as especially coast tourism, culture tourism, ecotourism, rural tourism, thermal tourism, cave tourism and golf tourism. Investment and activities directed to the mentioned tourism types have been increasing day by day.

The study area is quite rich in terms of natural and human touristic sources and in this respect it has intense touristic activities. The tourism pressure which has been increasing day by day, has notable effects on both natural and human environment. Therefore, it is important that tourism activities on our study area should be formed sustainable, with a vision of proper tourism and nature interaction and in line with long dated aims without exceeding the bearing capacity of natural and human environment. We think that instant and planned continuity of studies directed to this are very important in terms of the future of tourism activities on the study area.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Milas ve Didim (1975–2006) İstasyonlarının Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C)	53
Tablo 1.2. Milas ve Didim’de (1975–2006) Mevsimlik Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C)	55
Tablo 1.3. Didim’de (1975–2006) Ortalama Sıcaklığın >10 °C Olduğu Gün Sayılarının Aylara Dağılımı	56
Tablo 1.4. Didim ve Milas’ta (1975–2006) En Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı (°C)	57
Tablo 1.5. Didim ve Milas’ta (1975–2006) En Düşük Sıcaklıkların Aylara Dağılımı (°C)	58
Tablo 1.6. Didim’de (1975–2006) Günlük Sıcaklık Değişimleri ve Günlük Amplitüd Değerleri (°C)	59
Tablo 1.7. Milas’ta (1975–2006) Günlük Sıcaklık Değişimleri ve Günlük Amplitüd Değerleri (°C)	59
Tablo 1.8. Didim’de Yüksek Sıcaklıkların >20-25 ve 30 (°C) Olduğu Günler Sayısı	59
Tablo 1.9. Milas’taki Yüksek Sıcaklıkların >20-25 ve 30 (°C) Olduğu Günler Sayısı	60
Tablo 1.10. Didim ve Milas’ta Donlu Günlerin Aylara Dağılımı (Gün)	60
Tablo 1.11. Didim’de Yıllık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklıkları ve Ortalama Sıcaklıkların Karşılaştırılması (°C)	62
Tablo 1.12. Didim’de Toplam Yağışın Aylara Dağılımı (mm)	68
Tablo 1.13. Milas’ta Toplam Yağışın Aylara Dağılımı (mm)	69
Tablo 1.14. Didim’de Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılımı	69
Tablo 1.15. Milas’ta Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılımı	70
Tablo 1.16. Didim ve Milas’ta Yağış Miktarının > 0,1 mm’den Fazla Olduğu Günlerin Aylara Dağılımı	70
Tablo 1.17. Didim ve Milas’ta Kar Yağışlı Günlerin Aylara Dağılımı	71
Tablo 1.18. Didim’de Yıllık Ortalama Oransal Nem ve Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı	73

Tablo 1.19. Milas'ta Yıllık Ortalama Oransal Nem ve Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı.....	73
Tablo 1.20. Didim ve Milas'ta Yıllık Oransal Nemin Mevsimlere Dağılımı (%)	74
Tablo 1.21. Didim ve Milas'ta Sisli Günlerin Aylara Dağılımı	75
Tablo 1.22. Didim ve Milas'ta Bulutluluk Oranlarının Aylara Dağılımı	76
Tablo 1.23. Didim ve Milas'ta Kapalı Günlerin Aylara Dağılımı	77
Tablo 1.24. Didim ve Milas'ta Açık Günlerin Aylara Dağılımı	78
Tablo 1.25. Didim ve Milas'ta Günlük Ortalama Güneşlenme Süresinin Aylara Dağılımı (Saat/Dak.).....	80
Tablo 1.26. Didim'de Yıllık Rüzgârların Esme Yönlerine ve Mevsimlere Dağılımı ile % Frekansları.....	84
Tablo 1.27. Milas'ta Yıllık Rüzgârların Esme Yönlerine ve Mevsimlere Dağılımı ile % Frekansları.....	86
Tablo 1.28. Didim ve Milas'ta Aylık Ortalama Rüzgâr Hızının Aylara Dağılımı (m/sn)	88
Tablo 1.29. Didim'de Ortalama Rüzgâr Hızının Gün İçerisindeki Değişimi (m/sn)	88
Tablo 1.30. Milas'ta Ortalama Rüzgar Hızının Gün İçerisindeki Değişimi (m/sn)	89
Tablo 1.31. Didim ve Milas'ta Orajlı Gün Sayısının Aylara Dağılımı (m/sn)	90
Tablo 1.32. Milas İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1927-2009)	143
Tablo 1.33. Didim İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1935-2009)	147
Tablo 1.34. Didim İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1965-2009)	150
Tablo 1.35. Milas İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1965-2009)	152
Tablo 1.36. Didim İlçesi'ndeki Belde ve Köylerin Cinsiyet Oranları Açısından Karşılaştırılması (2009)	153

Tablo 1.37. Milas İlçesi'ndeki Belde Merkezlerinin Cinsiyet Oranları Açısından Karşılaştırılması	154
Tablo 1.38. Aydın İlinde İlçelere Göre Cinsiyet Oranlarının Dağılımı (2009) ..	155
Tablo 1.39. Muğla İlinde İlçelere Göre Cinsiyet Oranlarının Dağılımı (2009) ..	156
Tablo 1.40. Didim İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009)	157
Tablo 1.41. Didim İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009)	159
Tablo 1.42. Milas İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009)	160
Tablo 1.43. Milas İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009)	162
Tablo 1.44. Didim Kent Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009)	163
Tablo 1.45. Milas Kent Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2010)	163
Tablo 1.46. Didim İlçesi'nde Ailelerin Nüfus Büyüklüğüne Göre Dağılımı (2000)	177
Tablo 1.47. Milas İlçesi'nde Ailelerin Nüfus Büyüklüğüne Göre Dağılımı (2000)	178
Tablo 1.48. Aydın İlindeki İlçelerin Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunlukları (2009)	179
Tablo 1.49. Didim'de Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1960-2009)	180
Tablo 1.50. Muğla İlindeki İlçelerin Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunlukları (2009)	181
Tablo 1.51. Milas İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1960-2009)	182
Tablo 1.52. Didim Kenti'nde Nüfusun Eğitim Durumu (2009)	188
Tablo 1.53. Milas Kenti'nde Nüfusun Eğitim Durumu (2009)	188
Tablo 1.54. Didim Kenti'nde Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenlerine Göre Dağılımı (2000)	214

Tablo 1.55. Didim Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000)	215
Tablo 1.56. Didim Kenti'nde Hizmet Sektörü Grubundaki Faaliyet Kollarının Dağılımı (2000)	215
Tablo 1.57. Didim'deki Ticari İşyerlerinin Sayısal Dağılımı (2009)	216
Tablo 1.58. Milas Kenti'nde Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenlerine Göre Dağılımı (2000)	222
Tablo 1.59. Milas Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000)	222
Tablo 1.60. Milas Kenti'nde Hizmet Sektörünün Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000)	223
Tablo 1.61. Milas'taki Ticari İşyerlerinin Dağılımı (2009)	224
Tablo 1.62. Milas'taki Meslek Gruplarının Dağılımı (2009)	226
Tablo 1.63. Didim İlçesi Arazi Kullanım Durumu (2008)	231
Tablo 1.64. Didim İlçesi'nde Ekili-Dikili Alanların Ürünlere Göre Dağılımı (2008)	232
Tablo 1.65. Didim İlçesi'nde Tarım Ürünlerinin Ekiliş Alanları ve Üretimleri (2008)	232
Tablo 1.66. Didim İlçesi'nde Örtü Altı Alanların Türlerine Göre Dağılımı (2009)	234
Tablo 1.67. Milas İlçesi Arazi Kullanım Durumu (2009)	235
Tablo 1.68. Milas İlçesi'nde Ekili Alanların Ürünlere Dağılımı (2009)	236
Tablo 1.69. Milas İlçesi'ndeki Zeytin Alanları ve Zeytin Üretiminin Durumu (2007-2008)	238
Tablo 1.70. Didim İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvanların Türlerine Dağılımı (2008)	239
Tablo 1.71. Milas İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvanların Türlerine Dağılımı (2008)	240
Tablo 1.72. Milas İlçesi'ndeki Arıcılık Faaliyeti ve Ürünleri (2008)	241
Tablo 1.73. Milas Orman İşletme Şefliği'ne Ait Orman Arazilerinin Dağılımı (2009)	263

Tablo 1.74. Aydın ve Muğla İllerindeki İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması (2004)	274
Tablo 1.75. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış Hat Yolcu Sayıları (2009)	283
Tablo 1.76. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Toplam (Dış ve İç Hat) Yolcu Sayıları (2009)	284
Tablo 1.77. Güllük Limanı'na Giriş Yapan Turistlerin Aylara Dağılımı (2010)	304
Tablo 2.1. Araştırma Sahasındaki Mavi Bayraklı Plajlar (2010)	316
Tablo 3.1. Araştırma Sahasındaki Konaklama Tesislerinin Türlerine ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı	457
Tablo 3.2. Araştırma Sahasındaki 5 Yıldızlı Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010)	458
Tablo 3.3. Araştırma Sahasındaki 4 Yıldızlı Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010)	459
Tablo 3.4. Araştırma Sahasındaki 3 ve Daha Az Yıldızlı Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010)	460
Tablo 3.5. Araştırma Sahasındaki Tatil Köylerinin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010)	466
Tablo 3.6. Araştırma Sahasındaki Pansiyonların Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010)	470
Tablo 3.7. Araştırma Sahasındaki Motel ve Apart Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı(2010)	473
Tablo 3.8. Araştırma Sahasındaki Yatak Kapasitelerinin Yerleşmelere Dağılımı (2010)	477
Tablo 3.9. 1997–2009 Yılları Arası Dış ve İç Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları	480
Tablo 3.10. 1997–2009 Yılları Arası Dış Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları	481
Tablo 3.11. 1997–2009 Yılları Arası İç Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları	482
Tablo 3.12. 1998–2009 Yılları Arası Dış Hat Gelen-Giden Uçak Trafîği	483
Tablo 3.13. 1998–2009 Yılları Arası İç Hat Gelen-Giden Uçak Trafîği	483
Tablo 3.14. Aylara Göre Yolcu ve Uçak Sayıları (2009)	484
Tablo 3.15. Mevsimlere Göre Yolcu ve Uçak Sayıları (2009)	484

Tablo 3.16. Ülkelere Göre Yolcu Dağılımı (2007-2009)	485
Tablo 3.17. Milas İlçesi'ndeki Müze ve Ören Yerlerine Ait Ziyaretçi Sayıları (2007-2008)	486
Tablo 3.18. Milet ve Didim Ören Yerleri Ziyaretçi Sayıları (2005-2008)	487
Tablo 3.19. Güllük Limanı'na Giriş Yapan Turistlerin Aylara Dağılımı (2010)	488
Tablo 3.20. Didim Yat Limanı'na Giriş-Çıkış Yapan Yolcu Durumu (2010)	489
Tablo 3.21. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış Hat Yolcu Sayıları (2009)	491
Tablo 3.22. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış ve İç Hat Yolcu Sayıları (2009)	492
Tablo 3.23. Didim Yat Limanı'na Bağlama Yapan Yatların Ülkelere Dağılımı (2009-2010)	503

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Güneş Işımlarının Milas ve Didim'e Düşüş Açıları	51
Şekil 1.2. Milas ve Didim İstasyonlarının Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri ..	54
Şekil 1.3. Milas ve Didim Çevresinde Mevsimlik Ortalama Sıcaklık Değerleri	55
Şekil 1.4. Didim'de Ortalama Sıcaklığın >10 °C Olduğu Gün Sayılarının Aylara Dağılımı	56
Şekil 1.5. Didim ve Milas'ta En Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı	57
Şekil 1.6. Didim ve Milas'ta En Düşük Sıcaklıkların Aylara Dağılımı	58
Şekil 1.7. Didim ve Milas'ta Donlu Günlerin Aylara Dağılımı	60
Şekil 1.8. Didim'de Yıllık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklıkları ve Ortalama Sıcaklıkların Karşılaştırılması.....	63
Şekil 1.9. Didim ve Milas'ta Toplam Yağışın Aylara Dağılımı	69
Şekil 1.10. Milas ve Didim'de Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılımı	70
Şekil 1.11. Didim ve Milas'ta Yıllık Oransal Nemin Mevsimlere Dağılımı	74
Şekil 1.12. Didim ve Milas'ta Günlük Ortalama Güneşlenme Süresinin Aylara Dağılımı	80
Şekil 1.13. Didim'in Rüzgârgülü Diyagramları	85
Şekil 1.14. Milas'ın Rüzgârgülü Diyagramları	86
Şekil 1.15. Didim'de Ortalama Rüzgâr Hızının Gün İçerisindeki Değişimi	89
Şekil 1.16. Milas'ta Ortalama Rüzgar Hızının Gün İçerisindeki Değişimi	89
Şekil 1.17. Didim ve Milas'ta Orajlı Gün Sayısının Aylara Dağılımı	90
Şekil 1.18. Milas İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu	144
Şekil 1.19. Didim İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu	147
Şekil 1.20. Didim İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu	151
Şekil 1.21. Milas İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu	152
Şekil 1.22. Didim İlçesi'nin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2009)	159
Şekil 1.23. Milas İlçesi'nin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2009)	161
Şekil 1.24. Didim İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1990-2009)	180

Şekil 1.25. Milas İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu	182
Şekil 1.26. Didim Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı	215
Şekil 1.27. Milas Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı	223
Şekil 1.28. Didim İlçesi Arazi Kullanım Durumu	231
Şekil 1.29. Milas İlçesi Arazi Kullanım Durumu	235
Şekil 1.30. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış Hat Yolcu Sayıları (2009)	283
Şekil 1.31. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Toplam (Dış ve İç Hat) Yolcu Sayıları (2009)	284
Şekil 3.1. Araştırma Sahasındaki Konaklama Tesislerinin Yatak Kapasitelerine Göre Dağılımı	457
Şekil 3.2. Araştırma Sahasındaki Yatak Kapasitelerinin Yerleşmelere Dağılımı	477
Şekil 3.3. 1997–2009 Yılları Arası Dış ve İç Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları.	480
Şekil 3.4. Ülkelere Göre Yolcu Dağılımı (2007-2009)	485

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1.	Büyük Menderes Deltası Kıyısında Lagünler Bulunmaktadır	28
Fotoğraf 1.2.	Kıyıkışlacık Köyü Civarında Bulunan Tombolo Üzerinde, İassos Antik Kenti'nin Kalıntıları Bulunmaktadır	31
Fotoğraf 1.3.	Tuzla Lagünü Girişinden Bir Görünüm	32
Fotoğraf 1.4.	Güllük Limanı'ndan Güllük Koyu'nun (Asin Koyu) Görünümü	34
Fotoğraf 1.5.	Büyük Menderes Deltası'nın Dilek Yarımadası'ndan Görünümü	35
Fotoğraf 1.6.	Beçin Kalesi'nden Milas Ovası'nın Görünümü	38
Fotoğraf 1.7.	Didim Platosu'ndan (Akköy Yakınları) Bir Görünüm	39
Fotoğraf 1.8.	Didim Platosu Kenarında Bulunan Falezler Dikkat Çekici Görünüme Sahiptirler	39
Fotoğraf 1.9.	Bafa Gölü Kıyısından Beşparmak Dağlarının Görünümü	41
Fotoğraf 1.10.	Araştırma Sahasındaki En Dikkat Çekici Yükseltilerden Biri Olan İlbira Dağı (1083 m)	42
Fotoğraf 1.11.	Sodra Dağı ve Eteklerindeki Milas Kenti'nin Görünümü	42
Fotoğraf 1.12.	Akbük Yakınlarındaki Fay Hattından Bir Görünüm	45
Fotoğraf 1.13.	Milas'ın En Önemli Doğal Turistik Sahalarından Birisi Olan Uyku Vadisinde Kızılcamlara Rastlanılmaktadır	97
Fotoğraf 1.14.	Geyik Baraj Gölü Yakınlarında Fıstıkçamlarıyla Birlikte Karaçamlar Yayılış Gösterir	99
Fotoğraf 1.15.	Geyik Baraj Gölü Yakınlarında Fıstık Çamlarına Rastlanmaktadır	101
Fotoğraf 1.16.	Didim İlçesi'nde Maki Formasyonları Yaygındır	103
Fotoğraf 1.17.	İlbira Dağı Yamaçlarında Yabani Zeytinlikler (Delice) Dikkati Çeker	105
Fotoğraf 1.18.	Araştırma Sahasında Garig Formasyonları Oldukça Yaygındır .	106
Fotoğraf 1.19.	Büyük Menderes Deltası'ndaki Sazlık ve Kamışlardan Bir Görünüm	107
Fotoğraf 1.20.	Alüvyal Topraklarının Yayılış Gösterdiği Milas Ovası'ndan Bir Görünüm	111

Fotoğraf 1.21. Tuzla Lagünü Bataklık Topraklarının Yayılış Gösterdiği Yerlerden Birisidir	112
Fotoğraf 1.22. Didim'deki Kıyı Kumullarından Bir Görünüm	113
Fotoğraf 1.23. Akbük Koyu, Kıyı Turizmi Açısından Dikkat Çekici Bir Potansiyele Sahiptir	117
Fotoğraf 1.24. Bafa Gölü, Ülkemizin Önemli Sulak Alanlarından Birisidir	119
Fotoğraf 1.25. Bafa Gölü'ndeki Adalardan Bir Görünüm	120
Fotoğraf 1.26. Bafa Gölü'nde Çok Sayıda Kuş Türü Yaşamaktadır	121
Fotoğraf 1.27. Hacat Gölü'nden Bir Görünüm	124
Fotoğraf 1.28. Güllük Dalyanı'ndan Bir Görünüm	124
Fotoğraf 1.29. Denizcik Gölü'nden Bir Görünüm	125
Fotoğraf 1.30. Büyük Menderes Deltası, Ülkemizin En Dikkat Çekici Sulak Alanlarından Birisidir	126
Fotoğraf 1.31. Tuzla Dalyanı'ndan Bir Görünüm	127
Fotoğraf 1.32. Tuzla Lagünü'nden Bir Görünüm	128
Fotoğraf 1.33. Büyük Menderes Nehri'nden Bir Görünüm	130
Fotoğraf 1.34. Sarıçay Deresi'nin Akımı Yaz Mevsiminde Oldukça Azalmaktadır	131
Fotoğraf 1.35. Milas'taki Sarnıçlar, Kurak Geçen Yaz Mevsiminde Önemli Su Depoları Olarak Vazgeçilmez Bir İşleve Sahiptirler	134
Fotoğraf 1.36. Beypınarı Suyu Civarındaki Rekreasyon Alanı, Milas-Muğla Yolunu Kullananların ve Milaslıların Uğrak Yerlerinden Birisidir	135
Fotoğraf 1.37. Beçin Kalesi Yakınındaki Kaynaktan Beslenen Kubbeli Çeşme'den Buraya Gelen Yerli Turistler İstifade Etmektedirler	137
Fotoğraf 1.38. Geyik Baraj Gölü Rekreatif Açından Önem Taşımaktadır	138
Fotoğraf 1.39. Akgedik Barajı, Sarıçay'ın Milas Ovasına Vardığı Yerde Sulama Amaçlı Olarak Kurulmuştur	139
Fotoğraf 1.40. Didim-Akköy'deki Eski Rum Evlerinden Bir Görünüm	169
Fotoğraf 1.41. Milas İlçesi'nde Göçebe Hayvancılık Yapanlardan Bir Görünüm	175

Fotoğraf 1.42. Geleneksel Düğün Törenleri ve Evleriyle Tanınan Turistik Potansiyeli Yüksek Çomakdağ Kızılağaç Köyü Meydanından Bir Görünüm	197
Fotoğraf 1.43. Bafa Gölü Kıyısında Kurulmuş Olan Kapıkırı Köyü, Toplu Dokulu Bir Köy Yerleşmesidir	198
Fotoğraf 1.44. Çomakdağ Evleri, Geleneksel Mimarisiyle ve İlginç Bacalarıyla Tanınmaktadırlar	199
Fotoğraf 1.45. Didim'e Bağlı Akköy, Beyaz Evleriyle Meşhurdur	200
Fotoğraf 1.46. Bafa Kasabası'ndan Bir Görünüm	203
Fotoğraf 1.47. Selimiye Kasabası'ndan Bir Görünüm	203
Fotoğraf 1.48. Akbük'ten Bir Görünüm (Aydın	204
Fotoğraf 1.49. Akbük, Sahilleri ve Yazlık Evleriyle Tanınmaktadır	205
Fotoğraf 1.50. Güllük, Güllük Körfezi'ndeki En Dikkat Çekici Turistik Sahil Kasabalarından Birisidir	206
Fotoğraf 1.51. Son Yılların Gözde Tatil Kasabalarından Biri Olan Güllük'ten Bir Başka Görünüm	207
Fotoğraf 1.52. Didim Kenti'nin Genel Bir Görünümü	210
Fotoğraf 1.53. Atatürk Bulvarı, Didim'in İşlek Yerlerinden Birisidir	211
Fotoğraf 1.54. Apollon Tapınağı'nın da Bulunduğu Hisar Mahallesi, Didim'in En Eski Yerleşim Yeridir	212
Fotoğraf 1.55. Mavişehir Mahallesi'nde, Sıralı Bir Şekilde Dizilmiş Evlerin Yer Aldığı Tatil Siteleri Bulunmaktadır	212
Fotoğraf 1.56. Beçin Kalesi'nden Soda Dağı Eteklerine Dağılmış Milas Kenti'nin Bir Görünümü	218
Fotoğraf 1.57. Milas Hükümet Meydanı'ndan Bir Görünüm	220
Fotoğraf 1.58. Hisarbaşı-Hoca Bedrettin Mahallesi'nde, Milas'ın İlk Yerleşme Çekirdekleri Bulunmaktadır	220
Fotoğraf 1.59. Hacıapti Mahallesi, Milas'a Yönelik Göçlerin Sonucunda Kurulmuştur	221
Fotoğraf 1.60. Cumhuriyet Mahallesi, Milas'ın Ovaya Doğru Genişlemesi Neticesinde Kurulmuştur	221

Fotoğraf 1.61. Didim-Akköy Yakınlarında Üzüm Bağları Yayılış Göstermektedir	233
Fotoğraf 1.62. Didim-Akköy’de Yer Yer Domates Tarlalarına Rastlanmaktadır	234
Fotoğraf 1.63. Didim’deki Örtü Altı Yetiştiriciliği, Daha Çok Plastik Seralarda Yapılmaktadır	235
Fotoğraf 1.64. Milas-Selimiye Yakınlarındaki Mısır Tarlasından Bir Görünüm	237
Fotoğraf 1.65. Milas-Selimiye Yakınlarında Domates Seraları Bulunmaktadır	237
Fotoğraf 1.66. Milas İlçesi’nde Zeytin Ağaçları Oldukça Yaygındır	238
Fotoğraf 1.67. Milas İlçesi’ndeki Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetinden Bir Görünüm	241
Fotoğraf 1.68. Milas-Labranda Antik Kenti Yakınlarındaki Arıcılık Faaliyetinden Bir Görünüm	242
Fotoğraf 1.69. Boğaziçi Köyü’nde Genellikle Küçük Teknelerle Balıkçılık Yapılmaktadır	243
Fotoğraf 1.70. Güllük Limanı’ndaki Balıkçı Tekneleri (Trowl), Balıkçılık Faaliyetlerinde Yoğun Olarak Kullanılmaktadır	244
Fotoğraf 1.71. Tuzla Dalyanı’ndan Bir Görünüm	245
Fotoğraf 1.72. Akbük Körfezi Kıyısındaki Balık Üretim Çiftliğinden Bir Görünüm	246
Fotoğraf 1.73. Turistik Kıyıkışlacık Köyü Kıyısı, Balık Çiftliklerinin Toplanma Yerlerinden Birisidir	247
Fotoğraf 1.74. Milas-Selimiye’de Zeytinyağı Fabrikaları Bulunmaktadır	249
Fotoğraf 1.75. Milas’taki Tariş Zeytin İşletmesinden Bir Görünüm	249
Fotoğraf 1.76. Milas’a Bağlı Bafa Kasabası’nda Pirina İşletmeleri Bulunmaktadır	250
Fotoğraf 1.77. Milas Belediyesi Tarafından İşletilen Labranda Su Tesisleri’nde Üretilen “Labranda Su” Milas ve Çevresinde Oldukça Tanınan Bir Markadır	250

Fotoğraf 1.78. Bağdamlar Köyü Yakınlarında Bulunan Yeniköy Termik Santrali, Milas'taki İki Önemli Termik Santralden Birisidir	251
Fotoğraf 1.79. Bafa Gölü Kıyısındaki Modern Balık Üretim Çiftliği, Yöredeki En Önemli Balık Üretim Tesislerinden Birisidir	252
Fotoğraf 1.80. Didim'de Özel Sektöre Ait Balık Paketleme Tesisinde, Yüksek Standartlarda İşleme ve Paketleme Yapılmaktadır	252
Fotoğraf 1.81. 170 İşyeri Kapasiteli Küçük Sanayi Sitesi, Didim'deki Sanayi Tesislerinin Toplandığı Yerlerden Birisidir	253
Fotoğraf 1.82. Didim'deki Akbük Rüzgâr Enerji Santrali'ne Ait Rüzgâr Panellerinden Bir Görünüm	254
Fotoğraf 1.83. Geçmişin Ticari Açından Gözde Mekânlarından Olan Tarihi Milas Arastası, Günümüzde Bu İzleri Hala Barındırmaktadır	257
Fotoğraf 1.84. Yeni Güllük Kuru Yük Limanı'ndan Çeşitli Madenler İhraç Edilmektedir	258
Fotoğraf 1.85. Milas ve Çevresinden Çok Sayıda Turistin Akın Ettiği Milas Salı Pazarı'ndan Bir Görünüm.....	258
Fotoğraf 1.86. Didim Halk Pazarı, Didim'deki Önemli Alışveriş Noktalarından Birisidir	260
Fotoğraf 1.87. Didim-Akköy Yakınlarında, Yol Kenarında Çeşitli Ürünlerin Satıldığı Bir Aile İşletmesinden Görünüm	261
Fotoğraf 1.88. Milas'ta Kereste Üretimi Yapan İşletmeler Bulunmaktadır	264
Fotoğraf 1.89. Geyik Baraj Gölü Yakınlarında, Sodyumlu Feldspat (Albit) Maden Ocakları Bulunmaktadır.....	265
Fotoğraf 1.90. İpek Böcekçiliği, Çomakdağ Köylerinde Halen Sürdürülen Bir Faaliyettir	270
Fotoğraf 1.91. Milas'ın Çomakdağ-Kızıllağaç Köyündeki Evlerin Kapıları, Oymacılık Sanatının İlgi Çekici Örneklerini Yansıtırlar	271
Fotoğraf 1.92. Milas Halıları, Turistlerin İlgisini Çeken Yöresel Ürünlerin Başında Gelmektedir	272
Fotoğraf 1.93. Milas'ta Bazı Mağazalarda Bez Bebek Gibi Yöresel Dokumalar, Turistlere Pazarlanmaktadır	274
Fotoğraf 1.94. Milas-Bodrum Hava Limanı'ndan Bir Görünüm	282

Fotoğraf 1.95. Didim-Tavşanburnu Kamp Alanında Karavanlara Rastlanmaktadır	288
Fotoğraf 1.96. Milas-Söke Kara Yolunda Double Yol Çalışmaları Sürdürülmektedir	291
Fotoğraf 1.97. Milas-Bodrum Kara Yolunda Turizm Sezonunda Yapılan Yol Çalışmaları, Trafiği Aksatmaktadır	291
Fotoğraf 1.98. Didim Otogarı, Özellikle Yaz Mevsiminde Yoğun Bir Araç ve Yolcu Trafiğine Sahne Olmaktadır	294
Fotoğraf 1.99. Milas Otobüs Terminali'ndeki Araç ve Yolcu Sayısı, Yaz Mevsiminde Oldukça Artmaktadır	294
Fotoğraf 1.100. Milas-Söke Kara Yolundaki Araç Yoğunluğu, Turizm Sezonunda Artış Göstermektedir (Bafa Gölü Civarı)	295
Fotoğraf 1.101. Milas-Bodrum Kara Yolu, Hem Milas'tan Hem de Muğla'dan Gelip, Bodrum'a Giden Araçların Geçiş Yaptığı Aktif Bir Güzergâhtır	296
Fotoğraf 1.102. Milas-Söke Kara Yolu Güzergâhındaki Karacabel Tüneli'nden Bir Görünüm	297
Fotoğraf 1.103. Milas-Söke Kara Yolu Üzerinde Motellere Rastlanılmaktadır	298
Fotoğraf 1.104. Didim Yat Limanı'ndan Bir Görünüm	302
Fotoğraf 1.105. Didim Yat Limanı'ndan Farklı Bir Görünüm	303
Fotoğraf 1.106. Güllük Yat Yanaşma Yerinden Bir Görünüm	304
Fotoğraf 1.107. Didim'deki Günübirlük Yat Tekneleriyle, Yakın Koylarda Günübirlük Yat Turları Düzenlenmektedir	305
Fotoğraf 1.108. Didim-Altınkum Sahillerine Yaklaşan Kurvaziyer Gemileri, Yanaşacak Kurvaziyer Limanı Olmadığı İçin Açıkta Beklemektedirler	306
Fotoğraf 1.109. Milas-İassos (Kıyıkışlacık) Kara Yolu, Kalite ve Konfor Bakımından Turizm Ulaştırmasına Elverişli Değildir	308

Fotoğraf 2.1.	Mavi Bayrak Ödüllü Altinkum Plajı, Didim'in En Önemli Turistik Simgesidir	317
Fotoğraf 2.2.	Altinkum Plajı'nın Çevresinde Çok Sayıda Cafe ve Restoran Bulunmaktadır	317
Fotoğraf 2.3.	Altinkum Plajı'ndaki Plaj Voleybolu Turnuvasından Bir Görünüm	318
Fotoğraf 2.4.	1960'lı Yıllarda Altinkum Sahilinde Nispeten Sade Bir Görünüm Söz Konusu İdi	319
Fotoğraf 2.5.	Mavi Bayrak Ödüllü Üçüncü Koy Plajı'ndan Bir Görünüm	319
Fotoğraf 2.6.	Mavi Bayrak Ödüllü Tuntaş Plajı (Oteller Önü Plajı) Harika Kumsalıyla Turistlerin İlgisini Çekmektedir	320
Fotoğraf 2.7.	Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Sahte Cennet Plajı'ndan Bir Görünüm	321
Fotoğraf 2.8.	Didim-Akbük'teki Clup Patio (Lookea Didim) Tatil Köyü'nün Önünde Yer Alan Mavi Bayrak Ödüllü Plaj, Oldukça Kaliteli Bir Kumsala Sahiptir	321
Fotoğraf 2.9.	Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Clup Tarhan Plajı'ndan Bir Görünüm	322
Fotoğraf 2.10.	Holiday Resort Otel Plajı, Didim'deki Mavi Bayrak Ödülüne Sahip Ender Plajlarından Birisidir	322
Fotoğraf 2.11.	Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Caprice Termal Palace Plajı'ndan Bir Görünüm	323
Fotoğraf 2.12.	Büyük Anadolu Didim Resort Hotel Plajı, Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Nadide Plajlardan Birisidir	323
Fotoğraf 2.13.	Didim'in En Eski ve Ünlü Sitesi Olan Mavişehir Sitesi Sahilinde, Yüzmeye Elverişli Yerler Bulunmaktadır	324
Fotoğraf 2.14.	Akbük Sahilleri, Oldukça Temiz ve Yüzmeye Uygun Niteliktedir	325
Fotoğraf 2.15.	Akbük Sahillerinde Kaynak Sularının Deniz Kıyısından Çıktığı Yerler, Denize Göre Daha Az Tuzlu ve Serin Olduğu İçin Turistlerin İlgisini Çekmektedir	325

Fotoğraf 2.16. Güllük Körfezi'nde, Turistik Potansiyeli Oldukça Yüksek Çok Sayıda Koy Bulunmaktadır	327
Fotoğraf 2.17. Kıyıkışlacık Koyu, Turistik Potansiyeli Yüksek Olan Koylardan Birisidir	328
Fotoğraf 2.18. Çam Koyu'ndaki Balık Çiftlikleri, Turizm Açısından Olumsuz Bir Görüntü Oluşturmaktadır	328
Fotoğraf 2.19. Kazıklı Koyu'nun Turizm Potansiyeli Henüz Tam Anlamıyla Değerlendirilememiştir	329
Fotoğraf 2.20. Turistik Potansiyeli Oldukça Yüksek Olan Akbük Koyu'ndan Bir Görünüm	329
Fotoğraf 2.21. Kıyıkışlacık Köyü Civarında Bulunan Tombolonun Üzerinde, İassos Antik Kenti'nin Kalıntıları Bulunmakta ve Her Yıl Çok Sayıda Ziyaretçi Tarafından Gezilmektedir	330
Fotoğraf 2.22. Didim-Akbük Arasındaki Tombolo, Denizin Sığ Olan Yerinden Geçilerek Gezilebilmektedir	331
Fotoğraf 2.23. Önde Kurvaziyer Gemisi, Arkasında İse Panayır Adası Görülmektedir	332
Fotoğraf 2.24. Didim Limanı'ndan Yunanistan'ın Kos Adası'na Haftada İki Kez Sefer Düzenlenmektedir	333
Fotoğraf 2.25. Denizcik Uvalası, En İlgi Çekici Karstik Oluşumlardan Birisidir	334
Fotoğraf 2.26. Uyku Vadisi, Dik Yamaçları ve Barındırdığı Bitki Örtüsü İle İlgi Çekici Bir Doğal Mekândır	335
Fotoğraf 2.27. Uyku Vadisi'ndeki Gökçeler (İncirli) Mağarası Girişinden Bir Görünüm	336
Fotoğraf 2.28. Uyku Vadisi Turistik Tesisleri, Özellikle Yaz Mevsiminde Bodrum ve Milas Yöresinden Çok Sayıda Ziyaretçiyi Ağırlamaktadır	337
Fotoğraf 2.29. Uyku Vadisi'ni Gezmeye Gelen Ziyaretçiler, Yüzme Olanağı Bulabilmektedirler	337
Fotoğraf 2.30. Uyku Vadisi'ne Gelenler, Stres Atma Banyosunda Serinleyerek, Rahatlama Sağlayabilmekteler	338

Fotoğraf 2.31. Beşparmak (Latmos) Dağları Doğa ve Kültür Yürüyüşleri İle Tırmanma Sporları Açısından Elverişli Ortamlara Sahiptir	339
Fotoğraf 2.32. Çok Sayıda Kuş Türüne Ev Sahipliği Yapan Tuzla Sulak Alanı, Ekoturizm Açısından Oldukça İlgi Çekici Bir Doğal Alandır	341
Fotoğraf 2.33. Tuzla Sulak Alanının Çevresindeki Yapılaşmalar, Bu Hassas Ekosistemi Tehdit Etmektedir	342
Fotoğraf 2.34. Eskiden Tuz İşletmesi Olarak Kullanılan Tuzla Binası, Günümüzde Kuş Gözlemevi Olarak Düzenlenmeyi Bekliyor	342
Fotoğraf 2.35. Geyik Baraj Gölü, Zakkumlar ve Fıstıkçamlarından Oluşan Panoramik Bir Görünüm	343
Fotoğraf 2.36. Hacat Gölü ve İlerisindeki Milas-Bodrum Hava Limanı'ndan Bir Görünüm	344
Fotoğraf 2.37. Büyük Menderes Deltası, Ornitolojik Gözlemlere Oldukça Elverişli Bir Milli Park Sahasıdır	346
Fotoğraf 2.38. Bafa Gölü Tabiat Parkı, Önemli Bir Hidro-Turistik Kaynaktır ..	347
Fotoğraf 2.39. Bafa Gölü Tabiat Parkı ve Burada Konaklayan Kuşlardan Bir Başka Görünüm	348
Fotoğraf 2.40. Beypınarı Piknik Alanındaki Restoranlarda, Ziyaretçilere Alabalık ve Yöresel Lezzetler Sunulmaktadır	351
Fotoğraf 2.41. Beypınarı Orman İçi Dinlenme Yerindeki Tandırlarda Yöresel Ekmekler Yapılmaktadır	351
Fotoğraf 2.42. Beypınarı Orman İçi Dinlenme Alanında Hediyelik Eşyalar Satılmaktadır	352
Fotoğraf 2.43. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri'nin Giriş Kısmından Bir Görünüm	352
Fotoğraf 2.44. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri'nde Çadırlarıyla Gelip, Geceleme Yapan Ziyaretçiler Bulunmaktadır	353
Fotoğraf 2.45. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri'nde, Karavanlarıyla Gelip, Konaklama Yapan Ziyaretçiler de Söz Konusudur	353
Fotoğraf 2.46. Karacahisar Piknik Alanı, Tatil Dönemlerinde Pek Çok Ziyaretçiyi Ağırlandırmaktadır	354

Fotoğraf 2.47. Beçin Dedesi Piknik Alanına Gelen Yerli Ziyaretçiler, Burada Piknik Yaparak, Hoşça Vakit Geçirmektedirler	355
Fotoğraf 2.48. 15 000 Seyirci Kapasiteli Antik Milet Tiyatrosu, O Dönemde Sanat ve Bilimin Simgeleşmiş Yapılarından Birisi Olarak, Pek Çok Sanatsal Etkinliğe Ev Sahipliği Yapmaktaydı	357
Fotoğraf 2.49. Faustina Hamamı, Milet Antik Kenti'ndeki En Dikkat Çekici Antik Yapıtlardan Birisidir	359
Fotoğraf 2.50. Milet Ören Yerini Gezmeye Gelen Yabancı Ziyaretçiler, Buradaki Stantlardan Alışveriş Yapmaktadırlar	359
Fotoğraf 2.51. Helenistik Dönemden Günümüze Kadar Gelen Apollon Tapınağı, Didim Turizminin Simgeleşmiş Yapıtlarından Birisidir	360
Fotoğraf 2.52. Antik Dönemin En Büyük Üçüncü Tapınağı Olarak Kabul Edilen Apollon Tapınağı, Hiçbir Zaman Bitirilememesine Rağmen, O Dönemin En Etkileyici Yapıtları Arasında Gösterilmektedir	361
Fotoğraf 2.53. Antik Dönemde Büyük Yapıları ve Özel Yerleri Kötülüklerden Korumak İçin Yapılan Medusa Kabartması, Apollon Tapınağı Alanında Yer Alan En İlgi Çekici Kalıntılardan Birisidir	363
Fotoğraf 2.54. “Uygarlıklar Kenti” Olarak Bilinen Milas, Çok Farklı Medeniyetlere Ev Sahipliği Yapmıştır	364
Fotoğraf 2.55. Gümüşkesen Anıtı, Milas'taki En İlgi Çekici Antik Eserlerinden Birisidir	366
Fotoğraf 2.56. Gümüşkesen Anıtı, Çok Sayıda Yabancı Turist Tarafından Gezilmektedir	367
Fotoğraf 2.57. Menandros Onur Sütunu, Tepesinde Yer Alan Leylek Yuvasından Dolayı Halk Arasında “Uzun Yuva” Olarak Bilinmektedir	368
Fotoğraf 2.58. Baltalı Kapı, Mylasa'dan Labranda Kutsal Kenti'ne Açılan Yolun Başlangıç Noktasıydı	369
Fotoğraf 2.59. Likya Mezarını Andıran Tapınak Cepheli Berber İni Kaya Mezarı, Milas Yöresindeki Tek Örnektir	370

Fotoğraf 2.60. Antik Çağ'da Mylasa'ya Su Getiren Su Kemerlerinin Kalıntılarından Bir Kısmı Günümüze Kadar Ulaşabilmiştir.....	371
Fotoğraf 2.61. Tarihi Milas Arastası, Milas'ın En Dikkat Çeken Kültürel Turistik Değerlerinden Birisidir	372
Fotoğraf 2.62. Tarihi Milas Arastası ve Arka Plandaki Çöllüoğlu Hanı, Milas'ın Tanıtımında Oldukça Önemli Bir Yere Sahiptirler	373
Fotoğraf 2.63. Menteşeoğulları Döneminden Kalmış Olan İlyas Bey Cami, Milet Ören Yeri Sınırları İçerisinde Bulunmaktadır	375
Fotoğraf 2.64. Hacı İlyas Cami, Menteşeoğulları Döneminden Kalma Tarihi Bir Camidir	376
Fotoğraf 2.65. Ahmet Gazi Tarafından 1378 Yılında Yaptırılan Ulu Cami (Ahmet Gazi Cami), Milas'ın En Büyük Tarihi Camisidir	377
Fotoğraf 2.66. Belen Cami, Milas'ın Hisarbaşı Mahallesi'nde Bulunan Tarihi Bir Camidir	378
Fotoğraf 2.67. Menteşe Valisi Hoca Firuz Bey Tarafından Yaptırılan Firuz Bey Cami, Üzeri Kurşunla Kaplı Olduğu İçin Kurşunlu Cami Olarak da Bilinmektedir	378
Fotoğraf 2.68. Abdülaziz Ağa Cami, Milas'ta Balavca Deresi Kenarında Yer Almaktadır	379
Fotoğraf 2.69. 300 Yıllık Geçmişe Sahip Çöllüoğlu Hanı'nın Dış Kısmından, Bir Görünüm	381
Fotoğraf 2.70. 2009 Yılı'nın Ağustos Ayına Ait Bu Fotoğrafta, Restore Edilmeden Önce Çöllüoğlu Hanı'nın Harap Bir Durumda Olduğu Görülmektedir	382
Fotoğraf 2.71. 2010 Yılında Başlatılan Restorasyon Çalışmasıyla Çöllüoğlu Hanı, Zamanın Yıpratıcılığına Karşı Dirençli Hale Getirilmektedir	383
Fotoğraf 2.72. Milet Antik Tiyatro'dan İlyas Bey Cami Külliyesine Ait Olan Kervansarayın Görünümü	384
Fotoğraf 2.73. Sarıçay Üzerindeki Osmanlılar Döneminden Kalma Tarihi Sarıçay Köprüsünün Kalıntıları Günümüze Kadar Ulaşmıştır	385

Fotoğraf 2.74. Milas Merkezde, Balavca Deresi Üzerindeki Tarihi Köprüler, Osmanlılardan Günümüze Kadar Ulaşmıştır	385
Fotoğraf 2.75. Beçin Kalesi, Milas Ovasına Hakim Konumda Bulunmaktadır ..	387
Fotoğraf 2.76. Ahmet Gazi Medresesi, 2008 Yılında Restore Edilerek Ziyarete Açılmıştır	388
Fotoğraf 2.77. Beçin Kalesinden Harika Milas Manzarası	390
Fotoğraf 2.78. Antik Herakleia Kenti'nin Hemen Kıyısında Yer Alan Kapıkırı Adası ve Üzerindeki Sur ve Manastır Kalıntılarından Bir Görünüm	392
Fotoğraf 2.79. Kapıkırı Köyü İle Herakleia Antik Kenti'nin İç İçe Görüntüsü ..	393
Fotoğraf 2.80. Herakleia Antik Kenti'ndeki Sur Kulelerinin (Burçlar) Kalıntılarından Bir Kısmı Günümüze Kadar Ulaşmıştır	393
Fotoğraf 2.81. Herakleia Antik Kenti'ndeki En Önemli Yapıtlardan Athena Tapınağı'nın Kalıntılarından Bir Kısmı Günümüzde Hala Ayaktadır	394
Fotoğraf 2.82. Beşparmak Dağları'ndaki Mağaralarda, Tarih Öncesi Dönemlere Ait Kaya Resimlerine Rastlanılmaktadır	395
Fotoğraf 2.83. Labranda Antik Kenti, Yamaç Üzerinde Kurulduğu İçin Teraslar Yapılarak İnşa Edilmiştir	397
Fotoğraf 2.84. Zeus Tapınağı ve Andron (Şölen Evi), Labranda Antik Kenti'ndeki En Önemli Yapıtlardandır	398
Fotoğraf 2.85. Kutsal Çeşme, Labranda Antik Kenti'ndeki En Dikkat Çekici Kalıntılardan Birisidir	398
Fotoğraf 2.86. Labranda Antik Kenti ile Geyik Baraj Gölü Arasındaki Kara Yolunun Standartları Oldukça Düşüktür	399
Fotoğraf 2.87. Günümüzde 16 Sütunu Ayakta Kalabilen Zeus Tapınağı'ndan Bir Görünüm	401
Fotoğraf 2.88. Zeus Tapınağı'nın Sütunlarından On Altısı Günümüzde Arşitravlarıyla Birlikte Sekizli, Beşli ve Üçlü Gruplar Halinde Hala Ayaktadır	402
Fotoğraf 2.89. Halk Meclisi (Bouleuterion), İassos Antik Kenti'nde, Günümüze Kadar Ulaşan En Önemli Kalıntılardan Birisidir	404

Fotoğraf 2.90. Eskiden Balık Pazarı Olduğu Sanılan Roma Dönemi Anıtsal Mezardan, Müzeye Dönüştürülen İassos Müzesi'nin İç Mekan Görüntüsü	405
Fotoğraf 2.91. İassos Kenti'ndeki Agoranın Güney Stoasının (Sütunlu Galeri) Kalıntılarından Bir Kısmı, Günümüzde Hala Görülebilmektedir	406
Fotoğraf 2.92. Halk Arasında "Saat Kulesi" Olarak Adlandırılan Roma Anıt Mezarı, İassos Kenti'nin Girişinde Yer almaktadır	407
Fotoğraf 2.93. Bargylia Antik Kenti'nin Harabeleri, Güllük Limanı'nın Ağız Kısmında Oluşmuş Yarımadanın Doğu Ucunda, Çift Zirveli Küçük Bir Tepe Üzerinde Dağınık Halde Bulunmaktadır	408
Fotoğraf 2.94. Bargylia Antik Kenti'nin Harabeleri, Günümüzde Oldukça Dağınık ve Belirsiz Bir Şekilde Yayılış Göstermektedir	409
Fotoğraf 2.95. Bargylia Alanındaki Ağıllar, Turizm Açısından Önemli Bir Olumsuzluk Olarak Dikkati Çekmektedir	410
Fotoğraf 2.96. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'ndeki Evlerin İç Mekânında, Oymalarla Bezenmiş, Rengârenk Kapılar, Dolaplar, Tavanlar ve Elmalıklar Oldukça Dikkat Çekicidir	414
Fotoğraf 2.97. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'nde Geleneksel Giysisiyle Bir Kadın Görüntüsü	415
Fotoğraf 2.98. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'ndeki Geleneksel Mimariyi Yansıtan Taş Evler, Oldukça İlgi Çekici Bir Görselliğe Sahiptir	416
Fotoğraf 2.99. Milas İlçe Merkezindeki Geleneksel Türk Mimari Yapısını Yansıtan Milas Evleri, Genellikle İki Katlı ve Cumbalıdır	419
Fotoğraf 2.100. Milas Bacaları İlginç Görünüşleriyle Dikkat Çekicidir	420
Fotoğraf 2.101. İlginç Görünüşleriyle İlgi ve Merak Uyandıran Milas Bacalarından Bazıları, Minyatür Gövde ve Basamaklı Piramidal Çatısıyla Gümüşkesen Anıtı'nı Hatırlatır	420
Fotoğraf 2.102. Milas İlçe Merkezinde Halk Arasında "Macar Evleri" Olarak Bilinen Levanten Evleri, Maden Ticareti İçin Gelen Fransız, Alman ve İtalyan Tüccarlar Tarafından Yapıtırılmıştır	421

Fotoğraf 2.103. Dünyaca Ünlü Milas Halıları, Yöresel Motifleriyle Dikkat Çekicidir	423
Fotoğraf 2.104. Milet Müzesi'nde Pek Çok Tarihi Eser Sergilenmektedir	426
Fotoğraf 2.105. Milet Müzesi'nin Bahçesinde Birtakım Antik Eserler Bulunmaktadır	427
Fotoğraf 2.106. Milas Müzesi Bahçesinde Çeşitli Boyutta Mermer Yapıtlar Sergilenmektedir	428
Fotoğraf 2.107. Milas Müzesi'nde Mermer Heykel Başları, Kronolojik Sıralı Olarak Sergilenmektedir	428
Fotoğraf 2.108. Milas Müzesi'nde Helenistik Döneme Ait Artemis Heykeli ve Diğer Heykeller de Sergilenmektedir	429
Fotoğraf 2.109. İassos Balık Pazarı Yerel Müzesi'nde, İassos Kazılarında Çıkarılan Büyük Ölçülerdeki Mimari Parçalar ve Diğer Eserler Sergilenmektedir	430
Fotoğraf 2.110. Balık Pazarı Yerel Müzesi'nde Sergilenen Kalıntılardan Bir Başka Görünüm	430
Fotoğraf 2.111. Didim Barış Şenlikleri'nde Yapılan Yürüyüş Etkinliğinde Tüm Dünyaya Barış Mesajları verilmektedir	431
Fotoğraf 2.112. Meandros Festivali Kapsamındaki Etkinliklerden Bir Kısmı Apollon Tapınağı'nda Yapılmaktadır	432
Fotoğraf 2.113. Güllük Hermiyas Deniz Şenliği ve Balıkçılık Festivali'nden Bir Görünüm	433
Fotoğraf 2.114. Milas'taki Geleneksel deve Güreşleri, Yörenin En İlgi Çekici Kültürel Etkinliklerinden Birisidir.....	434
Fotoğraf 2.115. Milas Salı Pazarı, Çok Sayıda Yerli ve Yabancı Ziyaretçinin İlgi Gösterdiği Bir Panayır Yeri Gibidir	436
Fotoğraf 2.116. Didim'in Mersindere Mahallesi'nde, Didim-Söke Karayolu Üzerinde Bulunan Didim Aquaparkı, Yaz Mevsiminde Çok Sayıda Ziyaretçinin İlgisini Çekmektedir	439
Fotoğraf 2.117. Didim Aquaparkı'ndan Başka Bir Görünüm	439
Fotoğraf 3.1. Altinkum Plajı'ndaki Didim Motel, Didim'in İlk Otelidir.....	445

Fotoğraf 3.2.	Beş Yıldızlı Didim Beach Resort Hotel'den Bir Görünüm (Didim)	459
Fotoğraf 3.3.	Beş Yıldızlı Garden Of Sun Hotel'den Bir Görünüm (Didim) ...	459
Fotoğraf 3.4.	Dört Yıldızlı Caprice Termal Palace'den Bir Görünüm (Akbük)	460
Fotoğraf 3.5.	Dört Yıldızlı Corinthia Labranda Otel'den Bir Görünüm (Güllük)	460
Fotoğraf 3.6.	Üç Yıldızlı Med-Inn Boutigue Hotel'den Bir Görünüm (Güllük)	464
Fotoğraf 3.7.	Üç Yıldızlı Milashan Otel'den Bir Görünüm (Milas)	465
Fotoğraf 3.8.	Üç Yıldızlı Meryem Ana Hotel'den Bir Görünüm (Didim)	465
Fotoğraf 3.9.	Clup Tarhan Tatil Köyü'nden Bir Görünüm (Didim)	467
Fotoğraf 3.10.	Clup Patio Tatil Köyü'nden Bir Görünüm (Akbük)	467
Fotoğraf 3.11.	Mavi Tatil Köyü'nden Bir Görünüm (Güllük)	468
Fotoğraf 3.12.	Alo 24 Pansiyon'dan Bir Görünüm (Didim)	471
Fotoğraf 3.13.	İşletme Belgeli Çamlık Pansiyon'dan Bir Görünüm (Didim)....	472
Fotoğraf 3.14.	Mutlu Apart Otel'den Bir Görünüm (Didim)	475
Fotoğraf 3.15.	Can Apart Otel'den Bir Görünüm (Didim)	475
Fotoğraf 3.16.	Saray Motel'den Bir Görünüm (Didim)	476
Fotoğraf 3.17.	Altinkum Sahili, Araştırma Sahasında Kıyı Turizminin En Gözde Mekânlarındandır	497
Fotoğraf 3.18.	Güllük Sahilleri, Araştırma Sahasında En Çok İlgi Gören Mekânlardandır	497
Fotoğraf 3.19.	Akbük'teki Yazlık Patlaması, Kıyı Turizminin Mekânsal Yansımalarından Birisidir	499
Fotoğraf 3.20.	Güllük Yat Çekek Yeri, Yat Turizmi İçin Önemli Bir Potansiyele Sahiptir	502
Fotoğraf 3.21.	Ülkemizin En Büyük Kapasiteli Yat Limanlarından Biri Olan Didim Yat Limanı, Didim'de Yat Turizminin Geliştirilmesi ve Didim'in "Marina Kent" Kimliğini Pekiştirmesi Açısından Oldukça Önemli Bir Yatırımdır	503

Fotoğraf 3.22. Akbuk'teki Günübirlik Yat Turları, Ufukta Alçalan Harika Güneş ve Deniz Manzarası Eşliğinde Sona Ermektedir	507
Fotoğraf 3.23. Kent Turuna Katılan Yabancı Ziyaretçiler, Gümüşkesen Anıtı Gibi Milas'taki Antik ve Tarihi Eserleri Gezebilmektedirler	512
Fotoğraf 3.24. Çomakdağ-Kızıllağaç Köyü, Muğla Yöresinde Tek Olma Özelliğine Sahip Düğünlerinin Yanı Sıra Giysileri ve Geleneksel Tarzdaki Evleriyle, Araştırma Sahasındaki En Dikkat Çekici Kültürel Çekiciliklerden Birisidir	512
Fotoğraf 3.25. Beşparmak (Latmos) Dağları'ndaki Kültürel Gezilerde Buradaki Manastırları Görmek Mümkündür	514
Fotoğraf 3.26. Beyaz Evleriyle Ünlü Olan Akköy'de Sokaklara Ünlü Şair, Yazar ve Sanatçıların İsmi verilmiştir	515
Fotoğraf 3.27. Akköy Kütüphanesi, Çok Sayıda Kitabın Yer Aldığı, Oldukça Donanımlı Bir Köy Kütüphanesidir	515
Fotoğraf 3.28. Bafa Gölü Kıyısından Başlayan Yürüyüşler, Harika Bafa Gölü Manzarası Eşliğinde Beşparmak Dağlarına Doğru Devam Etmektedir	520
Fotoğraf 3.29. Araştırma Sahasında Kuş Gözlemciliği ve Fotoğraf Çekme Etkinlikleri İçin Elverişli Ortamlar Bulunmaktadır	521
Fotoğraf 3.30. Çomakdağ Sırtlarındaki Yaylalarda Yapılan Gezi Turundan Bir Görünüm	524
Fotoğraf 3.31. Gökçeler Mağarası Girişinden Bir Görünüm	528
Fotoğraf 3.32. Gökçeler Mağarası, Karstik Oluşumlar Bakımından Son Derece Zengindir	529
Fotoğraf 3.33. Uyku Vadisi'nde Çevreye Atılmış Şişeler, Buranın Özgünlüğünü Olumsuz Yönde Etkileyebilir	530
Fotoğraf 3.34. Ege Bölgesi'nde Uluslararası Standarttaki İlk ve Tek Golf Tesisi, Milas'ta Golf Turizminin Geliştirilmesi Bağlamında Oldukça Önemli Bir Yatırımdır	532

Fotoğraf 3.35. Ege Bölgesi'nin Uluslararası Standarttaki İlk ve Tek Golf Tesisinden Bir Başka Görünüm	534
Fotoğraf 3.36. Golf Sahasının Hemen Yakınında Tuzla Sulak Alanı Bulunmaktadır	535
Fotoğraf 3.37. Caprice Termal Palace'deki Termal Kür Merkezinden Bir Görünüm	536
Fotoğraf 4.1. Akbük Koyu Çevresinde Doğayla Uyumsuz Yapılaşmalar Söz Konusudur	543
Fotoğraf 4.2. Akbük Beldesi, 1977 Yılında Tenha ve Çok Sade Bir Yapılaşma Sergilemektedir	548
Fotoğraf 4.3. Günümüzde Akbük Beldesi Yazlıkların Doldurduğu Yoğun Bir Yapılaşma Alanı Haline Gelmiştir (2009)	548
Fotoğraf 4.4. Güllük Beldesi'nin 1978 Yılındaki Görünümü	549
Fotoğraf 4.5. Güllük Beldesi'nin 2009 Yılındaki Görünümü	549
Fotoğraf 4.6. Güllük'te Birbirinin Kopyası Şeklinde İnşa Edilen Yazlıklar Estetik Kalitenin Bozulmasına Neden Olmaktadırlar	552
Fotoğraf 4.7. Güllük Kasabasında Kıyının Hemen Gerisinde Yükselen Binalar, Estetik Açından Hoş Olmayan Görünümlere Sebebiyet verirler	553
Fotoğraf 4.8. Didim Kenti'ndeki Tabela Yoğunluğundan Bir Görünüm	554
Fotoğraf 4.9. Akbük'teki Bazı Yapılaşmalar Yeşil Örtüyle Uyumsuz Bir Görünüm Sergilemektedir	555
Fotoğraf 4.10. Güllük Balıkçı Barınağı, Deniz Suyunun Nispeten Kirlendiği Yerlerden Birisidir	561
Fotoğraf 4.11. Didim Gibi Turistik Merkezlerde Klasik Çöp Kutuları, Çevreye Kötü Kokuların Yayılmasına ve Hoş Olmayan Görüntülerin Ortaya Çıkmasına Neden Olmaktadır	568
Fotoğraf 4.12. Didim Katı Atık Depolama Sahasından Bir Görünüm	575
Fotoğraf 4.13. Milet Ören Yeri'ndeki İlyas Bey Külliyesi Restore Edilerek, Zamanın Yıpratıcı Etkilerine Karşı Dayanıklı Hale Getirilmektedir	582

Fotoğraf 4.14.	Milas Salı Pazarı, Bodrum'dan Turlarla Gelen Turistlerin de Katkıda Bulunduğu Yoğun Bir Kalabalığa Sahne Olmaktadır ...	586
Fotoğraf 4.15.	Didim'deki İşyeri Tabelalarında Yoğun Bir Şekilde Yabancı Sözcüklerin Kullanımı Söz Konusudur	588
Fotoğraf 4.16.	Altınkum Sahilindeki Hediyelik Eşya Satıcıları, Özellikle Akşam Saatlerinde ve Geceleri Yürüyüş Yapan Ziyaretçilere Satış Yapmaktadırlar	594
Fotoğraf 4.17.	Didim'deki En Dikkat Çekici Eğlence Mekânlarından Biri Olan Medusa Club'tan Bir Görünüm	594
Fotoğraf 4.18.	Didim'de Çok Sayıda Mağazanın Bulunduğu Bir Alışveriş Merkezinin İç Mekan Görüntüsü	598
Fotoğraf 4.19.	Kıyıkışlacık Köyü'ndeki Yerel Pazar, Buraya Gelen Turistlerin Yöresel Ürünleri Satın Alabilmelerine İmkân Tanımaktadır	599
Fotoğraf 4.20.	Didim'de Seyahat ve Emlak Sektöründe Faaliyet Gösteren Çok Sayıda Firma Bulunmaktadır	600
Fotoğraf 4.21.	1960'lı Yıllarda Didim Kenti'nin En Gözde Yeri Altınkum Sahilinde, Tenha ve Bir Nispeten Sade Bir Görünüm Söz Konusu İdi	611
Fotoğraf 4.22.	Günümüzde Altınkum Sahilinde Çok Sayıda Otel ve Restoran Bulunmaktadır	611
Fotoğraf 4.23.	Turistik Kentleşme Olgusunun Yoğun Bir Şekilde Yaşandığı Didim Kenti'nden Bir Görünüm	613
Fotoğraf 4.24.	Milas'ın Sembollerinden Gümüşkesen Anıtı'nın Kent Meydanında Yer Alan Bir Modeli, Milas'ın Kültürel Turizmin Gözde Mekânlarından Biri Olma Yolunda İlerlediğinin Bir Göstergesidir	615
Fotoğraf 4.25.	Altınkum Sahilindeki Barış Parkı, Gölgelekleri ve Kafeteryalarıyla Özellikle Sıcaklığın Arttığı Saatlerde, İnsanların Dinlenip Rahatlayacakları Mekânlardandır	621
Fotoğraf 4.26.	Kış Aylarında Sel Sularının Taşıdığı Çöpler, Zaman Zaman Dünyaca Ünlü Altınkum Plajında Hoş Olmayan Görünümlere Yol Açmaktadır	622

- Fotoğraf 4.27.** Tuzla Sulak Alanı Çevresinde Yapılaşmalar Söz Konusudur 629
- Fotoğraf 4.28.** Güllük Limanı'nda Yükleme-Boşaltma Yapan Yük Gemileri,
Körfezin Kirlenmesinde Etkili Olmaktadır 633
- Fotoğraf 4.29.** Güllük Körfezi'nde, Kıyıya Yakın Bir Şekilde
Konumlandırılmış Balık Çiftlikleri, Deniz Suyunda Birtakım
Kirlenmelere Yol Açmaktadır (Çam Limanı) 636
- Fotoğraf 4.30.** Araştırma Sahasındaki Birçok Serada Uygulanan Damlama
Sulama Yönteminin Diğer Tarım Arazilerinde de
Yaygınlaştırılması, Su Tasarrufu Açısından Büyük Önem
Taşımaktadır (Akköy Yakınları) 640
- Fotoğraf 4.31.** Milas Kenti, Her Geçen Gün Ovaya Doğru Genişlemektedir 642
- Fotoğraf 4.32.** Labranda Antik Kenti İle Geyik Baraj Gölü Arasındaki Yol,
Ağır Tonajlı Taşıtlardan Dolayı Bozulmaktadır 652
- Fotoğraf 4.33.** Altinkum Plajı'nın Yaz Mevsiminde Oldukça
Kalabalıklaşması, İzdihama ve Çeşitli Düzeyde Kirlenmelere
Yol Açmaktadır 656
- Fotoğraf 4.34.** Apollon Tapınağı'nın Yakınından Geçen Yol, 2010 Yılında
Tapınak Duvarlarına Zarar verdiği Gerekçesiyle Trafığe
Kapatılmış ve Güzergâh Değiştirilmiştir..... 657
- Fotoğraf 4.35.** Tuzla Sulak Alanı Yakınında Konumlanan Golf Tesisinin,
Bazı Çevresel Sorunlara Yol Açabileceği Hususunda Birtakım
Endişeler Söz Konudur 662
- Fotoğraf 4.36.** Didim'de Kapalı Durumda Olan Bir Otelden Görünüm 670

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Araştırma Sahasının Konumu	6
Harita 2. Araştırma Sahasının Topoğrafyafik Durumu	8
Harita 1.1. Araştırma Sahasının Jeolojik Durumu	20
Harita 1.2. Büyük Menderes Deltası'nın Gelişim Evreleri (GÖNEY, 1975 S.60)	26
Harita 1.3. Araştırma Sahasındaki Körfez ve Koyların Dağılışı	29
Harita 1.4. Araştırma Sahasının Jeomorfolojik Durumu	37
Harita 1.5. Araştırma Sahasının Hidroğrafyafik Durumu	116
Harita 1.6. Araştırma Sahasında Nüfusun Dağılışı (2009)	184
Harita 1.7. Araştırma Sahasında Yerleşmelerin Dağılışı	194
Harita 1.8. Araştırma Sahasının Ulaşım Durumu	292
Harita 2.1. Araştırma Sahasındaki Turistik Çekiciliklerin Dağılımı	310
Harita 3.1. Araştırma Sahasındaki Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010).....	455
Harita 3.2. Araştırma Sahasındaki Yatak Kapasitesinin Dağılımı (2010)	478
Harita 4.1. Didim Kenti'nde Fonksiyonel Arazi Kullanımı (2009)	546

ÖN SÖZ

Didim-Milas Kıyı Kuşağında Turizm ve Mekânsal Etkileri konulu bu araştırmanın esas amacı, Didim ve Milas kıyı kuşağının turizm potansiyelini ortaya koymak, turizm aktivitesinin gelişim sürecini, doğal ve beşeri çevre elemanları üzerinde yaptığı etkileri incelemek ve bu bağlamda tespit edilen sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunmaktır.

21. yüzyılın en dikkat çekici ve en hızlı büyüyen sektörlerinin başında turizm gelmektedir. Ulaşım ve iletişim alanlarındaki ilerlemelerin etkisiyle insanlar, dünyanın en uzak köşelerindeki doğal ve beşeri çekicilikler hakkında bilgi edinebilmekte ve bu sahalara eskiye oranla oldukça kısa sürelerde ve daha kolay bir şekilde erişebilmektedirler. Dolayısıyla turizmin etki sahası her geçen gün giderek genişlemektedir. Genişleyen etki sahasına bağlı olarak turizmin doğal ve beşeri çevre unsurları üzerindeki etkileri daha da belirgin hale gelmektedir.

Turistik çekicilikler bakımından ülkemizin son yıllarda en gözde yörelerinden birisi de Didim-Milas ilçelerinin kıyı kuşağıdır. Gerçekten de araştırma sahası, gerek doğal turistik kaynaklar bakımından gerekse tarihi ve kültürel çekicilikler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Nitekim Altinkum plajı gibi mavi bayrak ödüllü plajları ile deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan kıyı turizminin gözde mekânlarına sahiptir. Ayrıca Bafa Gölü Tabiat Parkı ve Tuzla Sulak alanı gibi hassas doğal mekanlarıyla doğa yürüyüşü, trekking, ornitoloji ve çeşitli gezi turlarının gerçekleştirildiği ekoturizm etkinliklerinin yapılabileceği doğal ortamlara sahiptir. Beşeri turistik çekicilikler bakımından da önemli bir çeşitliliğe sahip olan sahanın, antik dönemlere dayanan uzun bir tarihi geçmişe sahip olması, tarihi ve kültürel yapıtların da çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açmıştır. Başta Karya medeniyeti olmak üzere, İon, Pers, Roma, Bizans, Menteşeoğulları ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapan sahamızda, söz konusu medeniyetlerin kendine özgü eserlerine veya onların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Ayrıca Milas ve Didim yörelerine özgü gelenek ve göreneklere yansıtan giysiler, el dokumaları, halılar, yöresel yemekler, düğün ve eğlenceler de mevcuttur.

Her geçen gün gelişen ve boyutları giderek büyüyen turizm aktivitesinin inceleme sahamızda, başta doğal çevre olmak üzere beşeri çevre üzerinde hem olumlu hem de olumsuz birtakım etkileri söz konusudur. Nitekim turizm, yer yer doğal çevrenin tahrip

olmasına, arazi kullanımında amaç dışı değişikliklere, aşırı ve plansız yapılaşmalara, peyzaj ve estetik kalitenin bozulmasına, çeşitli düzeyde çevre kirlenmelerine yol açabilmektedir. Buna karşılık turizm, çevre koruma ve sahiplenme bilincinin oluşmasına, çevre kirlenmelerine karşı birtakım etkinliklerin yapılmasına, yöresel kültür elemanlarına olan duyarlılığın ve farkındalığın artmasına, tarihi ve antik eserlere verilen değerin artmasına, farklı kültür ve medeniyetlerin buluşmasına ve kaynaşmasına, yaşam standartlarının yükselmesine, eğitim ve bilinç düzeyinin artmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleşmesine de önemli katkıları söz konusudur.

Eldeki bu çalışmanın her aşamasında yardım ve desteğini esirmeyen tez danışmanım sayın Doç. Dr. Serkan DOĞANAY'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans eğitimimden itibaren her zaman desteklerini gördüğüm sayın hocam Giresun Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR'e teşekkür ederim. Yine her zaman fikirlerinden yararlandığım ve çalışmamıza katkı yapan Giresun Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ramazan SEVER ile Yrd. Doç Dr. Süleyman ELMACI hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Yetişmemde büyük emekleri olan başta değerli hocalarım Prof. Dr. Hayati DOĞANAY ve Doç. Dr. Mete ALIM olmak üzere diğer bölüm hocalarıma, tez çalışması süresince verdiği desteklerinden ötürü başta Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇOĞLU olmak üzere Giresun Üniversitesi Coğrafya Bölümü'ndeki hocalarıma da teşekkür ederim.

Saha çalışması sırasında büyük desteklerini gördüğüm Didim Kaymakamlığı'na, Milas Kaymakamlığına, Didim Turizm Danışma Müdürlüğü'ne ve Didim Turizm Derneği'ne teşekkür ederim. Ayrıca yöredeki turizm aktivitesi ve istatistikî verilerle ilgili büyük yardımlarını gördüğüm Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu'ndan Ercan BEYDAT ve diğer görevliler ile arazi gözlemlerime eşlik eden ağabeyim Muhammed Bekir SEZER'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Eldeki bu çalışmanın, Didim ve Milas yörelerinin sahip olduğu turizm potansiyelinin ortaya konulması, turizmin doğal ve beşeri çevre üzerindeki tesirleri ve ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm önerileri noktasında faydalı olacağı kanaatindeyiz.

İbrahim SEZER

Kasım 2011, Giresun

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Didim-Milas kıyı kuşağında turizm ve mekânsal etkilerinin incelendiği çalışmamızda, fiziki ve beşeri coğrafyayla ve de turizm ile ilgili çeşitli kavramlar kullanılmıştır. Çalışmamızın sınırlarının çizilebilmesi ve kavramsal çerçevesinin oluşturulması bağlamında bazı kavramların irdelenmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Kıyı: Sahil de denilen bu jeomorfolojik saha, deniz dalgaları yoluyla, günde defalarca sularla örtülüp açılan, kara kenarı alanıdır.¹ Bir başka ifadeyle kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasındaki alandır.²

Kıyı Çizgisi: Herhangi bir anda kara ile denizi ayıran sınırdır. Kıyı çizgisi sabit değildir. Gelgit olaylarına, sürekli rüzgârlara ve seş olayına (göllerde) bağlı olarak ileri geri yer değiştirir.³

Kıyı Kenar Çizgisi: Doğal ve yapay göl, akarsu ve denizlerde, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların gerideki doğal sınırınıdır. Bu sınır, doldurma yoluyla arazi elde edilmesi halinde de değiştirilemez.⁴

Dar - Yüksek Kıyı: Gerek tektonik hareketler sonucu karanın alçalması, gerekse pozitif östatik hareketler sonucu deniz seviyesinin yükselmesiyle oluşmuş yüksek kıyılar,⁵ rekreasyonel faaliyetler için derin, açık deniz rüzgârlarına kapalı koyalara sahiptirler. Ancak yüksek kıyılarda, kıyı gerisinde turistik tesis yapımı için geniş alanlar bulunmaz.⁶

Alçak-Basık Kıyı: Ova kıyıları olarak da adlandırılan bu kıyı tipi, kıyı bölgesinde geniş ovaların bulunduğu bölgelerde görülür. Bu kıyılarda kıyı çizgisi genellikle düz bir şekilde uzanmakta ve kıyı okları, kıyı setleri, kumsallar ve lagünler uzanış göstermektedir.⁷

¹ Doğanay, H., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001, s. 590.

² Erinç, S., *Jeomorfoloji II* (Günc. A. Ertek, C. Güneysu), DER Yayınları, İstanbul, 2001, s. 313.

³ Hoşgören, M.Y., *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003, s.47.

⁴ Erinç, *Jeomorfoloji II* (Günc. A. Ertek, C. Güneysu), s. 314.

⁵ Hoşgören, *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II*, s.62.

⁶ Doğaner, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2001, s.6

⁷ İnandık, H., *Deniz ve Kıyı Coğrafyası*, Baha Matbaası, İstanbul, 1971, s. 83.

Şelf Sahası (Kıta Platformu): Karaların kenarında kıyıdan açığa doğru eğimin belli bir şekilde arttığı yere kadar uzanan sahadır.⁸

Sahil Şeridi: Deniz ve doğal göllerin kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alandır. İki bölümden oluşan bu alan, kullanım amacı ve doğal eşiklere göre belirlenir.⁹

Sahil şeridinin birinci bölümü; Sahil şeridinin tümü ile sadece açık alanlar olarak düzenlenen; yeşil alan, çocuk bahçesi, gezinti alanları, dinlenme ve bu yönetmelikte tanımlanan rekreatif alanlardan ve yaya yollarından oluşan, kıyı kenar çizgisinden itibaren, kara yönünde yatay olarak 50 m genişliğinde belirlenen bölümdür. *Sahil şeridin ikinci bölümü*; Sahil şeridinin birinci bölümünden sonra kara yönünde yatay olarak en az 50 m genişliğinde olmak üzere belirlenen, toplumun yararlanmasına açık günübirlik turizm yapı ve tesisleri, taşıt yolları, açık otoparklar ve arıtma tesislerinin yer aldığı bölümdür.¹⁰

Kıyı Bölgesi: Falezlerin cephesinden veya yüksek kıyı çizgisinden itibaren karanın içerisine doğru uzanan ve genişliği yerden yere değişen sahadır.¹¹ Denizin bugünkü seviyesine göre dalgalar, bu kısma erişemezler. Bununla birlikte jeolojik geçmişte deniz, bu kısmı kaplamış olabilir. Ayrıca iklimatik ve vegetatif açıdan da buralarda denizin etkinliğine rastlanır.¹²

Kıta Şevi: Şelfin kenarından başlayıp, büyük derinliklere kadar uzanan ve konkav profili olan kayalık bir yamaçtır.¹³

Lagün (Deniz Kulağı): Kıyı okları, zamanla büyüyerek karşı kıyıya iyice yaklaştıkları ve kıyıya bağlandıkları takdirde set durumuna geçmektedirler. Böyle bir gelişim neticesinde, setin arkasında kalarak göl manzarası alan koy veya körfezlere lagün adı verilmektedir.¹⁴

⁸ İnandık, s. 169.

⁹ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

¹⁰ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

¹¹ Hoşgören, *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II*, s.48.

¹² Erinç, *Jeomorfoloji II* (Günc. A. Ertek, C. Güneysu), s. 313.

¹³ İnandık, *Deniz ve Kıyı Coğrafyası*, s. 85.

¹⁴ İnandık, s. 161.

Haliç: Akarsular tarafından hafifçe yarılmış ve nispeten az eğimli sahalarda, akarsuların aşağı çığırınının deniz tarafından işgal edilmesi sonucu oluşmuş olan ve kara içlerine doğru sokulmuş derin deniz kolları şeklindeki oluşumdur.¹⁵

Falez: Denize doğru uzanan dağ yamaçlarının veya platoların kenarları, kıyıya bükülerek dik veya az çok eğimli kayalıklar meydana getirmektedir. Bunlara falez denir. Kıyıda dalgaların etkisinden uzak kalmış olan falezlere de *ölü falez* denir.¹⁶

Plaj (Kumsal): Jeomorfolojik anlamıyla, deniz veya göl kıyılarını örten, boyu eninden çok daha uzun olan, kum ve çakıl deposu yüzeyleyidir.¹⁷ Plajlar, falezlerin önlerinde ve kıyı ovalarının kenarlarında yer alırlar.¹⁸

Tombolo: Kıyı yakınında bulunan ada ile kara arasında uzanan ince plaj şerididir. Başka bir ifadeyle karadan adaya doğru veya bazı istisnai hallerde görüldüğü gibi adadan karaya doğru gelişmiş kıyı oklarıdır.¹⁹

Liman: Gemilerin yolcu indirip-bindirme, yükleme-boşaltma, bağlama ve beklemelerine elverişli, yeterli su derinliğine sahip, teknik ve sosyal altyapı tesisleri, yönetim, destek, bakım-onarım ve depolama birimleri bulunan doğal ve suni olarak rüzgâr ve deniz tesirlerinden korunmuş kıyı yapılarıdır.²⁰

Yat Limanı (Marina): Yatlara güvenli bir bağlama, her yata doğrudan yürüyerek çıkılmasına olanak sağlayan, yeterli derinlikte su bulunan ve yatlara teknik ve sosyal altyapı, yönetim, destek, bakım ve onarım hizmetleri sunan, rüzgâr ve deniz tesislerinden korunmuş Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı'ndan "işletme belgesi" almış, turizm belgeli kıyı yapılarıdır.²¹

Kruvaziyer Liman: Organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşındığı yolcu gemilerinin (kruvaziyer gemilerin) bağlandığı, günün teknolojisine uygun yolcu gemisine hizmet vermek amacıyla liman hizmetlerinin sağlandığı, yolcularla ilgili gümrüklü alan hizmetlerinin görüldüğü, ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak

¹⁵ Hoşgören, *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II*, s.70.

¹⁶ İnandık, *Deniz ve Kıyı Coğrafyası*, s. 131-141.

¹⁷ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 492.

¹⁸ Hoşgören, *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II*, s.50.

¹⁹ İnandık, *Deniz ve Kıyı Coğrafyası*, s. 163.

²⁰ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

²¹ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

turizm amaçlı fonksiyonlara sahip olup, kurvaziyer gemilerin yanaşmasına ve yolcuları indirmeye müsait deniz yapıları ve ek tesislerinin yer aldığı limandır.²²

Yat çekek yeri: Yatlara; kışlama, güvenli bir şekilde karaya çekme, denize indirme, karada muhafaza, bakım-onarım (tersane ve büyük onarım tesisleri hariç), teknik altyapı ve yönetim hizmetleri sunan kıyı yapılarıdır.²³

Çekek yeri: Balıkçı tekneleri, küçük tonajlı tekneler veya yatların bakım ve onarımlarının yapılması için karaya alınmalarına imkân sağlayacak donanıma ve bakım ve onarım çalışmalarına yetecek kadar kumsal veya sıkıştırılmış toprak zemin, katı sıcak asfalt veya betonlanmış meyilli alana sahip olan kıyı düzenlemeleridir.²⁴

Turizm: Bir yerin doğal ve kültürel varlıklarını görmek, tanımak, eğlenmek ve dinlenmek için yapılan gezi faaliyeti veya belli zaman sürecinde gidilip, dönülen, planlı bir gidiş geliş faaliyetidir.²⁵

Rekreasyon: Eğlenme, eğlence, boş zamanların değerlendirilmesi, zorunlu çalışma süresi dışındaki süre içerisinde, bireyin dilediği gibi bir faaliyetle ilgilenmesi; katıldığı dinlendirici, eğlendirici, yorucu bütün aktivitelerdir.²⁶

Destinasyon: Turizmin göreceli olarak önemli bir eylem alanı ve turizmin ekonomik, sosyal ve fiziksel etkilerinin ortaya çıktığı alandır. Turizmin temel ekonomik faaliyetler arasında yer aldığı ülkeler, bölgeler ve şehirler turizm destinasyonudur.²⁷

Kıyı Turizmi: Denizden çok çeşitli rekreasyonel faaliyetlerle büyük ölçüde faydalanan ve konaklama, ağırlama gibi hizmetleri kıyıya bağlı olarak sağlayan turizm çeşididir.²⁸

Ekoturizm: Doğa için Dünya Fonu'na (WWF) göre; vahşi doğa çevresinde, doğal çevreye en az etkide bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹

²² Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

²³ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

²⁴ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

²⁵ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 598-604.

²⁶ Doğanay, s. 598-604.

²⁷ Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y), Erişim tarihi: 25 Kasım 2011, <http://www.kultur.gov.tr>.

²⁸ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.1.

²⁹ Öztaş, K., "Dünya Ekoturizm Yılında Alternatif Ekoturizm Merkezi: Akşehir". *III. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu*, İzmir, 7-8 Kasım 2002, s. 326-341.

Kültürel Turizm (Kültür Turizmi): Kùltürler arasındaki farklılıklardan doğan ve insanların kendisinden farklı kùltürleri görmeye, öğrenmeye karşı olan merakını gidermek için yaptığı gezi faaliyetidir.³⁰

Mekân: İnsanların bütün yaşamsal faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, tüm deneyimlerinin yaşandığı yerdir. Zaman zaman çevre sözcüğüyle de eş anlamlı olarak kullanılan mekân, insanın yerde, derinliğinde ve uzaya doğru tüm çevresini üç boyutlu olarak kapladığından, çevreden çok daha geniş bir anlama sahiptir. Bu kavramın içine psikolojik, toplumsal ve ekonomik anlamların da katılmasıyla yalnızca fiziksel bir anlam taşımaktan da uzaklaşmaktadır. Bu bağlamda mekân, içinde yaşayanlar tarafından algılanan ve değerlendirilen düzlemdir. Mekânı yalnızca geometrik olarak tanımlamak, insan deneyiminin anlaşılması bağlamında yanlış bir yaklaşım olacaktır. Mekân, yaşamın gelişiminde zaman kadar vazgeçilmezdir.³¹

2. Araştırma Sahasının Konum Özellikleri

Araştırma sahasını oluşturan Didim-Milas kıyı kuşağı, idari bakımdan Aydın ilinin Didim ilçesi ile Muğla ilinin Milas ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin güneyinde konumlanmış olan ve batıdan Ege Denizi'yle çevrili olan sahanın, kuzeyinde Aydın ilinin Söke ve Koçarlı ilçeleri, doğusunda Aydın ilinin Karpuzlu ilçesi ile Muğla ilinin Yatağan ve Merkez ilçeleri bulunmaktadır. Güneyinde Milas ilçesinin inceleme sahası dışında kalan kesimleri, güneybatısında ise Bodrum ilçesi bulunmaktadır (Harita 1). Yukarıdaki idari sınırların yanı sıra fiziki açıdan araştırma sahasının kuzey sınırını Büyük Menderes Deltası ve Bafa Gölü oluştururken, kuzeydoğu ve doğusunda Batı Menteşe (Beşparmak) dağları, Akdağ ve Marçal dağı bulunmaktadır. Araştırma sahasının alanı, yaklaşık 2005 km²'dir.

³⁰ Özgüç, N., *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, Çantay Kitabevi İstanbul, 2007, s.151.

³¹ Tümertekin, E. ve Özgüç, N., *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan)*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2006, s.49-50.

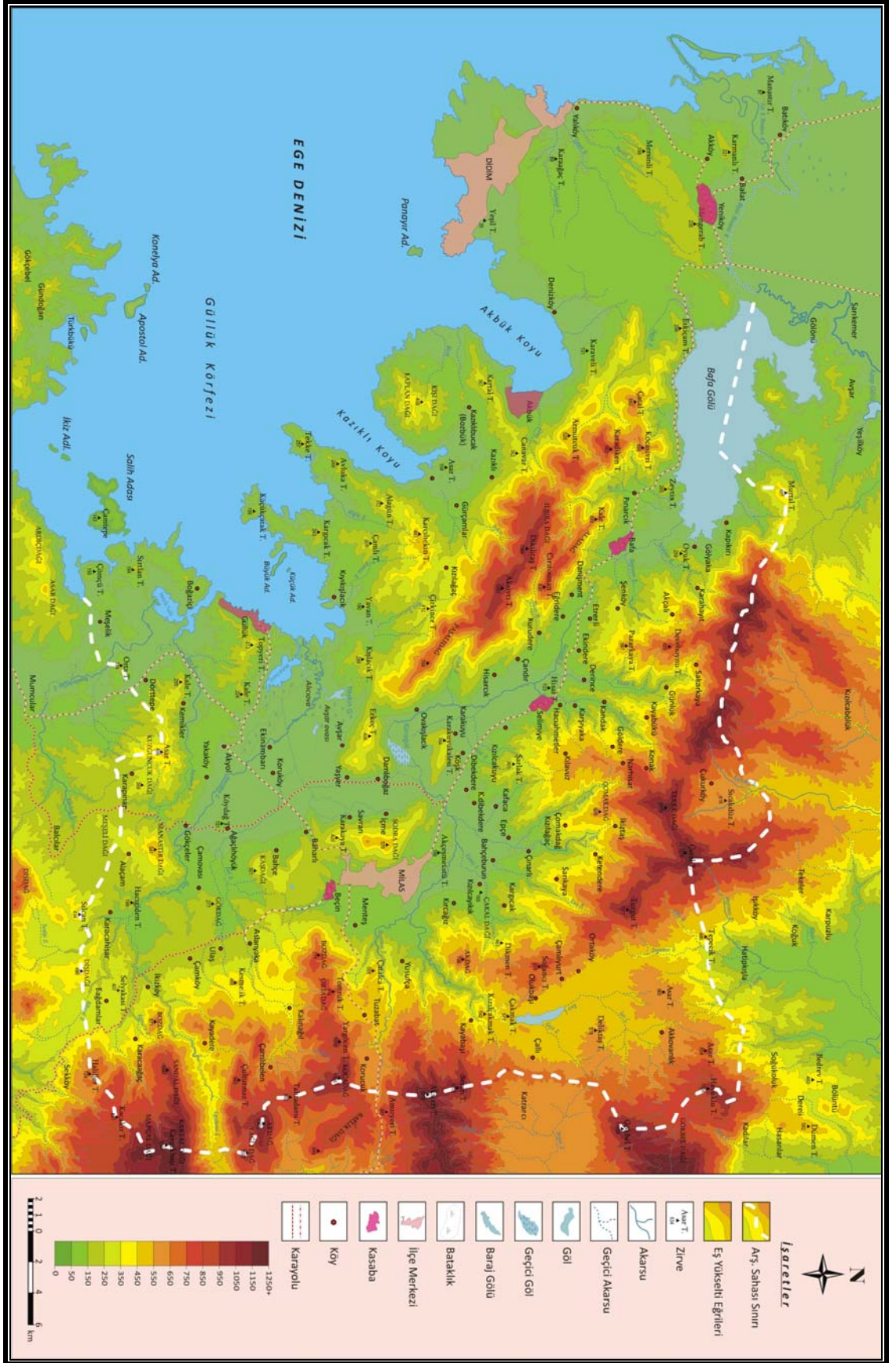

Harita 1. Araştırma Sahasının Konumu.

Araştırma sahasının sınırı, en kuzeyde Büyük Menderes nehrinin denize döküldüğü yerden itibaren başlayıp, Söke-Didim ilçe sınırını takip ederek Bafa Gölü'ne ulaşmakta, Bafa Gölü üzerinden Milas ilçe sınırına girmektedir. Bafa Gölü'nün doğu kıyısındaki Kapıkırı köyünden itibaren kuzeydoğuya doğru yönelerek kabaca Beşparmak dağları üzerinden Derince çayı, Kocaçay ve Sarıçay'ın su bölümü çizgilerini takip ederek, Milas-Yatağan ilçe sınırına ulaşmakta, Geyik baraj gölünün doğusundan, bu sınırı takip ederek, güney yönünde ilerlemektedir. Bu bölümde Milas ilçesinin; Aydın ilinin Söke, Koçarlı ve Karpuzlu ilçeleriyle Muğla ilinin Yatağan ve Merkez ilçeleriyle olan sınırı takip edilmektedir. Sahamızın güney sınırı ise Güvercinlik koyundan başlayıp, Milas-Bodrum ilçe sınırını takip ederek, sırasıyla Karapınar köyü, Alaçam köyü, Karacahisar köyüne ulaşmaktadır. Karacahisar köyünden itibaren kuzeydoğuya yönelerek, Çamköy'e ve Kayadere köyüne ulaşmakta, bu köyleri de sahamız kapsamına alarak Milas-Yatağan ilçe sınırında son bulmaktadır. Araştırma sahası, Didim ilçesinin tamamını kapsarken, Milas ilçesinin belirlenmiş kesimlerini kapsamaktadır (Harita 1). Sahamızın güneyinde kalan Milas ilçesinin diğer kesimleri (Gökova Körfezi kıyıları, Ören kasabası ve çevresi v.b) ise inceleme sahamız dışındadır. Araştırma sahasının bu teorik sınırları, sahamızın beşeri ve ekonomik özellikleri irdelenirken, konunun tam anlamıyla izah edilebilmesi amacıyla zaman zaman aşılmak durumunda kalınmıştır.

İnceleme alanının sınırları belirlenirken, bazı noktalarda siyasi sınırlar takip edilmiş iken, bazı noktalarda ise fiziki koşullar dikkate alınmıştır. Ancak araştırma sahasının sınırlarını belirlemede en çok dikkate alınan kriter, kuzeyde Tekağaç burnu ile güneyde Güvercinlik koyu arasında yer alan Güllük Körfezi ve çevresindeki turizm faaliyetlerinin etkileşim sahası olmuştur. Bu açıdan araştırma sahamızda dikkati çeken doğal, tarihi ve kültürel turistik çekicilikler ile turizm faaliyetlerinin göstermiş olduğu dağılım, bu sınırları oluştururken belirleyici olmuştur. İnceleme alanında Güllük Körfezindeki koylar, Didim ve Akbük kıyıları, Bafa Gölü ve Beşparmak dağları, doğal çekicilikler olarak dikkati çekerken, Didim, Akbük ve Milas yerleşmeleri, tarihi ve antik yerleşmeler ile konaklama tesisleri ise beşeri çekicilikler olarak dikkati çekmektedir.

Harita 2. Araştırma Sahasının Topografyafik Durumu.

İnceleme sahası, doğal ve beşeri açıdan oldukça zengin bir görünüme sahip olup, birbirinden oldukça farklı doğal ve beşeri çevre elemanlarına sahiptir. Nitekim sahamızda koy, körfez, tombolo, bük, lagün gibi kıyı topoğrafyasının birçok elemanına, farklı morfolojik özelliklere sahip ova ve platolar ile yüksek dağlık alanlara rastlanmaktadır. Ayrıca karst topoğrafyasına ait çeşitli aşınım ve birikim şekilleri de sahamızda yer almakta ve bu doğal zenginliğin önemli parçaları olarak dikkati çekmektedirler. Sahamızın Didim kesiminde nispeten sade bir morfolojik görünüm söz konusu iken, Milas kesiminde ise daha engebeli ve girinti-çıkıntısı bol olan bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sahamız; yapısal çizgileri enine kesen bir kıyı tipinden, yapılarla paralel uzayan Akdeniz tipi kıyılarına geçiş yapılan, karışık topoğrafyanın su altında kalmasıyla meydana gelen özel bir kıyı şekli olan, “Menteşe tipi”ni bünyesinde barındırmaktadır. Bu kıyı tipinde kökenleri tektonik, akarsu şekillendirmesi ve karstik olaylar ile ilgili olan karışık yapıli havzalar, içlerindeki tepeler ve akarsu şebekeleri ile birlikte deniz istilasına uğramış olan tepeler, ada ve adacıklar, bunlar arasında boğazlara çevrilmiş dar vadiler ve koylara dönüşmüş akarsu ağızlarının varlığı söz konusudur³² (Harita 2).

Böylesine birbirinden farklı doğal ortamlara sahip olan Didim-Milas kıyı kuşağında, yine oldukça zengin tarihi ve kültürel varlıklar bulunmaktadır. Araştırma sahasının antik dönemlere dayanan uzun bir tarihi geçmişe ve buna bağlı olarak çok çeşitli medeniyet ve kültürlerle ev sahipliği yapmış olması, beşeri turistik kaynakların da çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açmıştır. Başta Karya medeniyeti olmak üzere, İon, Pers, Roma, Bizans, Menteşeoğulları ve Osmanlı Medeniyetleri’ne ev sahipliği yapan sahamızda, birçok medeniyetin kendine özgü eserlerine veya onların kalıntılarına rastlanılmaktadır. Ayrıca sahada yöreye özgü gelenek ve göreneklere yansıtan giysiler, el dokumaları, halılar, yöresel yemekler bulunmakta, düğün ve eğlenceler ile çeşitli festivaller de gerçekleştirilmektedir.

Bulunduğu konumun ve köklü geçmişinin kendisine kazandırdığı, böylesine zengin doğal, tarihi ve kültürel desenleriyle dikkat çekici bir panorama oluşturan araştırma sahası, özellikle doğaya, tarihe ve yöresel kültürlerle ilgi duyan, kumsalların ve

---

³² Darkot, B. ve Erinç, S., “Güneybatı Anadolu’da Coğrafi Müşahedeler”, *İstanbul Üniv. Coğ. Enst. Dergisi*, 2(5-6), İstanbul, 1953-1954, s.191.

güneşin tadını çıkarmak isteyen, çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi misafir etmektedir.

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bir doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, araştırma sahasını yakından ilgilendiren, daha önce yapılmış küçük ölçekli birkaç araştırmaya karşın, turizm coğrafyası alanında yapılmış ilk kapsamlı araştırmadır. Bu çalışmanın başlıca amaçları şunlardır;

- Didim ve Milas ilçelerinin kıyı kuşağında dikkati çeken doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri detaylı bir şekilde incelemek.
- İnceleme sahasının turizm potansiyelinin ortaya konulmasına coğrafi açıdan katkı yapmak.
- Araştırma sahasındaki turistik aktivitenin mevcut durumunu ve tarihsel gelişimini incelemek.
- Turistik aktivitenin araştırma sahasındaki doğal, beşeri ve ekonomik anlamda yapmış olduğu mekânsal etki ve değişimleri irdelemek.
- Turistik aktivitenin araştırma sahasında ortaya çıkardığı sorunları tespit etmek ve bunların çözümüne yönelik olarak öneriler sunmak.

Araştırmamızda kullanılan materyaller, konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olan tez, makale, bildiri, kitap veya dergiler gibi basılı kaynaklar ile araştırma sahasındaki gözlemler ve mülakatlardır. Bütün bu kaynaklardan elde edilen veriler, titiz bir şekilde değerlendirilerek turizm faaliyetleri ile doğal çevre etkileşimi irdelenmiştir. Bu aşamada, amaca ulaşmak için takip ettiğimiz yöntemler aşağıda sıralanmıştır:

- Kaynak taraması: Araştırma sahasıyla ilgili kaynaklar taranmış,
- Saha Etütleri: Araştırma sahasında gezi-gözlem yapılmış ve mülakatlar gerçekleştirilmiş,
- Verilerin düzenlenmesi: Elde edilen veriler tasnif ve tahlil edilmiş,
- Sentez (Birleştirme): Kaynaklardan elde edilen veriler ve bilgiler düzenlenerek amaca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu açıdan bir turizm coğrafyası çalışması olarak yürütülen araştırma, coğrafya ilminin ilkeleri (dağılım, bağlantı, sebep-sonuç)'nin ışığında yapılmıştır. Bu amaçla 2009, 2010 ve 2011 yılı yaz sezonunda ve ara dönemlerinde yerinde gözlemler

yapılmış, yöre halkı, turizmciler ve yerel yöneticilerle bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırma sahasıyla ilgili bilgi kaynaklarının bulunduğu Didim Kaymakamlığı, Didim Turizm Danışma Müdürlüğü, Didim Turizm Derneği, Didim Ziraat Odası, Didim Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Didim İlçe Tarım Müdürlüğü-Didim İlçe Nüfus Müdürlüğü, Didim ve Akbük Belediyeleri, Didim Ticaret Odası, Milas Kaymakamlığı, Milas İlçe Tarım Müdürlüğü, Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu, Milas İlçe Nüfus Müdürlüğü, Milas Orman İşletme Müdürlüğü, Milas Müze Müdürlüğü, Didim Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Milas Ziraat Odası ile görüşülmüş ve gerekli dokümanların bir kısmı da bu şekilde temin edilmiştir.

Ayrıca Aydın ve Muğla Valililikleri, Aydın ve Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, MTA İzmir Bölge Müdürlüğü ziyaret edilerek, çalışmamızda kullanılan, birtakım bilgi ve dokümanlar temin edilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak sahamızdaki otel, motel, pansiyon, tatil köyü gibi birçok konaklama tesisi ziyaret edilmiş ve yetkililerle görüşmeler yapılmıştır. Yine araştırma sahasıyla ilgili olarak Muğla Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Adnan Menderes Üniversitesi kütüphanelerinde, yayımlanmış bilimsel çalışmalar ile araştırma sahasıyla ilgili bilgilerin yer aldığı basılı ve yazılı kaynaklar taranmış ve bunlardan da önemli oranda istifade edilmiştir. Ayrıca sahamızın kırsal kesimlerinde, Güllük Körfezi koylarında, Milas, Didim, Akbük, Bafa, Selimiye, Akköy, Çomakdağ köyleri gibi birçok yerleşmede gezi-gözlem yapılmış ve görüşmelerde bulunulmuştur.

Oldukça uzun bir zaman sürecini ve detaylı saha etütlerini kapsayan bütün bu çalışmalardan elde edilen bilgi ve dokümanlar, daha sonra titiz bir şekilde taranmış ve çalışmamız için gerekli olan bilgi ve veriler elde edilmiştir. Bu bağlamda konaklama tesislerinde konumuzla ilgili bilgi alabileceğimiz kişilerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca internet kaynakları da taranarak, tez konumuzla ilgili çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Araştırma sahamızı inceleyerek elde ettiğimiz bilgiler, daha önce çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerle sentezlenerek çalışmamızın yazım aşamasına geçilmiştir. Yazım aşamasında ise amaçlarımız ve tez planımız doğrultusunda hareket edilerek, elde ettiğimiz bilgi ve veriler ışığında yazım süreci tamamlanmıştır. Bilgilerin değerlendirilmesi hususunda ise çeşitli kartografik malzemelerden yararlanılmıştır. Bunlar arasında; araştırma sahamızla ilgili jeoloji, topoğrafya, arazi kullanım ve turizm haritaları ile daha önceden araştırma sahasıyla

ilgili olarak yapılan çalışmalardaki haritalar, şekiller ve fotoğraflar bulunmaktadır. Ayrıca bu aşamada, turizm müdürlükleri ve yerel yönetimler tarafından yöreye gelen yerli ve yabancı turistlere yönelik olarak hazırlanmış tanıtım broşürlerinden ve internet kaynaklarından da istifade edilmiştir. Bunların yanı sıra DMİGM ve TÜİK gibi kuruluşların istatistik ve yayınlarından da yararlanılmıştır.

Bu çalışmada, Didim ve Milas kıyı kuşağındaki doğal ve beşeri çevre özellikleri ile turistik kaynaklar incelenmiş, buradaki turizm aktivitesinin tarihi gelişimi, günümüzdeki boyutları ve mekânsal etkileri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, turizm coğrafyası yaklaşımları çerçevesinde, coğrafya ilminin temel ilkeleri doğrultusunda değerlendirilerek ve coğrafi ifade tekniklerine bağlı kalınarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışma, günümüzde dev bir sektör ve paylaşım alanı haline gelen, etki sahasını her geçen gün doğal çevre aleyhine artıran ve adeta gizemli bir dönüştürücü görünüme bürünmüş olan turizm faaliyetlerinin mekânsal etkilerini inceleme amacındadır. Bu kapsamda tarihi ve kültürel açıdan ülkemizin nadide turistik değerlerine sahip yerlerden birisi olan Didim-Milas kıyı kuşağında, turizmin yapmış olduğu mekânsal değişimleri tespit etmeyi, ortaya çıkan değişimlerin olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymayı ve birtakım çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir. Yaptığımız bu çalışma ile Didim ile Milas ilçelerimizdeki doğal, tarihi ve kültürel turistik çekiciliklerin, gelecek kuşaklara, bozulmadan ve kaynak değerlerini yitirmeden, koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak ve sürdürülebilirlik ilkesi göz önünde tutularak ulaşmasına katkı yapacağımız kanısındayız.

Çalışmamız, araştırma alanımız ve yakın çevresiyle ilgili daha önceki çalışmalardan hem kapsam hem de içerik olarak ayrılan daha farklı bir vizyonla hazırlanmıştır. Daha önceki çalışmalar bazıları il veya ilçe bazında yapılmış olup, daha genel yaklaşımlar sergilerken bazıları da kıyı kullanımı, yat turizmi gibi spesifik alan çalışmalarıdır. Oysaki çalışmamız, interdisipliner bir bilim olan coğrafya ile multidisipliner bilim olan turizm bilim dalının ilke ve yöntemleri ışığında, turizm-doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri dikkate alarak hazırlanmıştır. Yine bu çalışma ile son yıllarda kıyılarımızda iyice artan yanlış arazi kullanımı ve bunun olumsuz etkileri konusunda yetkililerin dikkatlerinin çekilebileceği düşünülmektedir.

4. Araştırma Sahasıyla İlgili Daha Önce Yapılan Çalışmalar

Araştırmamızın literatür tarama safhasında, sahayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olan kaynaklar detaylı bir şekilde incelenerek, çalışmamızın teorik kısmı şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilgili makale, yüksek lisans ve doktora tezleri, kitaplar başta olmak üzere çeşitli kaynaklar taranarak çalışmanın bilimsel temellere dayandırılmasında daha önce yapılan bu tür çalışmalardan önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Değişik bilim dallarında yapılmış bu çalışmaların bir kısmı ve içerikleri alfabetik sıraya göre kısaca aşağıda belirtilmiştir.

Adıyeye (1994), XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal, Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi, doktora tez çalışması olup, Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Zeki ARIKAN danışmanlığında hazırlanmıştır. Eserde, XIX. yüzyılda Milas'ın sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı üzerinde durulmuş, Milas'ın o dönemine ışık tutulmuştur. Eserden, Milas'ın tarihsel süreçteki gelişimi ile Milas'taki antik ve tarihi yerleşmeler konularında yararlanılmıştır.

Akarca ve Akarca (1954), Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi çalışmasında, Milas'ın tarihi gelişimi, doğal, beşeri ve ekonomik çevre özellikleri ile antik ve tarihi yerleşmeleri incelenmiştir. Araştırma sahamızın özellikle Milas kesimiyle ilgili çeşitli bilgilerin elde edilmesinde yararlanılmıştır.

Atalay (1987), Türkiye Jeomorfolojisine Giriş (Genişletilmiş ikinci baskı) çalışmasında, Türkiye'nin jeomorfolojik özellikleri ve oluşum süreçleri izah edilmekte, dağlık alanlar, ovalar, platolar ve ülkemizin sahip olduğu yeryüzü şekilleri oluşum süreçleriyle birlikte açıklanmaktadır. Söz konusu eserden, inceleme sahamızın jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinin açıklanmasında yararlanılmıştır.

Atalay ve Mortan (1995), Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı), Türkiye'nin bölgelerinin doğal, beşeri ve ekonomik özelliklerinin irdelendiği bir çalışmadır. Sahamızla ilgili doğal çevre özelliklerinin açıklanmasında faydalanılmıştır.

Baysan (2002), Didim Kıyı Alanı Örneğinde Turizmin Çevresel Etkileri Konusunda Yerli Halkın Tutumları, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları IV. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 02 Konferansı Bildiriler Kitabı'nda yayınlanmış bir makale çalışmasıdır. Bu çalışmada, Didim'de turizmin çevresel etkileri konusunda yerel

halkın tutumlarının saptanmasına çalışılmıştır. Eserden, Didim ilçesindeki turizm faaliyetlerinin çevreyle etkileşimi konusunda yararlanılmıştır.

Baysan (2005), Turizmin geliştirilmesi ve Çevreye etkileri Konusunda Yerli Turistlerin Tutumları Ören, Milas Örneği, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi'nin 2. sayısında yayınlanmış bir makale çalışmasıdır. Çalışmada, Milas'ın Ören beldesinde turizmin geliştirilmesi ve çevreye etkileri konusunda yerel halkın tutumları saptanmaya çalışılmıştır. Araştırma sahamızın Milas kesimindeki turizm faaliyetlerinin çevreyle etkileşimi konusunda yararlanılmıştır.

Çalışkan (2003), Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Özkan TÜTÜNCÜ danışmanlığında hazırlanmış, yüksek lisans tez çalışmasıdır. Tez dört bölümden oluşmakta, birinci bölümde turizm ilgili kavramlar, dünya ve Türkiye'deki turizm faaliyetlerinin durumu, ikinci bölümde turizmin yerel halk ve çevre üzerindeki etkileri incelenmektedir. Üçüncü bölümde Kuşadası'ndaki doğal, beşeri ve ekonomik çevre özellikleri ile turizm durumu, dördüncü bölümde ise yere halkın turizme bakışıyla ilgili alan araştırması, sonuç ve öneriler bulunmaktadır. Eserden, sahamızdaki turizmin çevresel etkileri bağlamında yararlanılmıştır.

Darkot ve Tuncel (1995), Ege Bölgesi Coğrafyası, Ege Bölgesi'nin genel özelliklerinin açıklandığı, bölüm ve yörelerinin incelendiği bir eserdir. Eserden, sahamızın doğal çevre özelliklerinin açıklanmasında yararlanılmıştır.

Demir ve Ünal (2005), Ege'de Bir Köy Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme, Milas'ın turistik yerleşimlerinden olan Çomakdağ-Kızılağaç köyünün fiziki özellikleri, nüfus ve yerleşme özellikleri ile sosyo-kültürel ve ekonomik yapısının incelendiği bir eserdir. Araştırma sahamızın Milas kesimiyle ilgili beşeri çevre özellikleri ve bilhassa turizm faaliyetlerinin açıklanmasında yararlanılmıştır.

Doğaner (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası eserinde, turizm faaliyetlerinin türleri incelenmiş, Türkiye'deki turizmin faaliyetlerinin ve turistik kaynakların ülkemizdeki dağılımı ile ortaya çıkan sorunlar ele alınmıştır. Eserden, sahamızdaki turizm faaliyetleri ile doğal ve beşeri turistik çekiciliklerin izah edilmesinde yararlanılmıştır.

Doğanay (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası çalışmasında, Türkiye'nin doğal ve beşeri çevre özellikleri ile turizm etkileşimi incelenmiş, Türkiye'nin başlıca turistik kaynakları açıklanmış ve Türkiye'de turizmin gelişimi, bölgelerimizin turistik özellikleri, turizmin ülkemiz ekonomisine katkıları ve sorunlar ele alınmıştır. Eserden, araştırma sahasının turizm özelliklerinin, doğal ve beşeri turistik çekiciliklerinin izah edilmesinde yararlanılmıştır.

Emekli (2001), Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekânsal Etkileri, Bergama'nın coğrafi çevre-turizm ilişkileri, nüfus ve yerleşme özellikleri ve ekonomik yapısı, turizmin tarihsel gelişimi ve geliştirilebilecek turizm türleri ile turizmin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerinin incelendiği bir eserdir. Turizm-çevre etkileşimi ve turizmin etkileri hususları ile çalışmamızın kuramsal yapısının oluşturulmasında yararlanılmıştır.

Göney (1975), Büyük Menderes Bölgesi, Büyük Menderes havzasının bünye ve topoğrafya şekilleri ve oluşum süreçleri, iklim ve toprak şartları, doğal bitki örtüsü, su kaynakları ve bunlardan yararlanma şekilleri, nüfus, yerleşme ve mesken şekilleri ile ziraat ve diğer ekonomik faaliyetlerin irdelendiği bir eserdir. Eserden, Didim ilçesiyle ilgili çeşitli bilgilerin elde edilmesinde yararlanılmıştır.

Güçlü (2010), Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi'nin 1. sayısında yayınlanmış bir makale çalışmasıdır. Türkiye'nin Ege Bölgesi kıyı kuşağındaki iklim konforu koşullarının, kıyı turizmi yönünden incelenmesi ele alınmıştır. Çalışmada, iklim konforunun incelenmesinde TCI, THI ve SSI indisleri kullanılmıştır. Eserden, sahamızdaki iklim koşullarının, turizm aktivitesi üzerine etkileri bağlamında yararlanılmıştır.

Güner (1997), Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü, Bodrum ve Milas yörelerinin, doğal, beşeri ve ekonomik çevre özelliklerinin incelendiği bir eser olup, özellikle sahanın Milas kesimiyle ilgili olarak yararlanılan bir çalışmadır.

Kızıl (2002), Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi çalışmasında, Milas ve çevresindeki Karya uygarlığına ait antik kentler ele alınarak, çeşitli antik yerleşmeler ve eserler hakkında bilgiler ortaya konulmuştur. Milas'ın tarihsel süreçteki gelişimi ile Milas'taki antik ve tarihi yerleşmelerin izah edilmesinde istifade edilmiştir.

Koçman ve Özgürel (1996), Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Bölgesi Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi çalışması, Coğrafya Araştırmaları dergisinin 4. sayısında yayınlanmış bir makaledir. Bu çalışmada, Ege kıyı kuşağının iklim koşulları, sağlık ve deniz turizmine uygunluk bakımından incelenmiştir. Eserden, sahamızdaki iklim koşulları ile turizm aktivitesinin etkileşimi bağlamında yararlanılmıştır.

Koçman (1993), Ege Ovalarının İklimi çalışmasında, Ege Bölgesi'ndeki ovalarda görülen iklim koşullarının genel özellikleri ile çeşitli istasyonların karşılaştırılması olarak irdelenmiştir. Eserden, sahamızla ilgili iklim özelliklerinin açıklanmasında faydalanılmıştır.

Oktik ve diğerleri (2004), Milas Araştırması 2003, Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyeleri tarafından 2003 yılında hazırlanmış bir çalışma olup, Milas'ın sosyo-ekonomik durumunu saptamayı amaçlayan bir yapı çözümlemesi niteliğindedir. Çalışmada, Milas'ın tarihi, doğal coğrafi yapısı, nüfus özellikleri, ekonomik yapısı, toplumsal ve kültürel yapısı incelenmiş, yapılan anket çalışmasının çözümlemesi üzerinde durulmuştur. Eserden, Milas ilçesi ilgili konularında yararlanılmıştır.

Özgüç (2007), Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler) çalışmasında, turizmin temel kavramları açıklanmış, turizm faaliyetlerinin dünya ölçeğindeki dağılımı ve etkileri incelenmiş, Türkiye'deki turizmin gelişimi ve turistik kaynakların ülkemizdeki dağılımı ele alınmıştır. Sahamızdaki turizm faaliyetlerinin, doğal ve beşeri turistik çekiciliklerin incelenmesinde yararlanılmıştır.

Taşkıran (2004), Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960), Osmanlı devletinin son dönemlerinin kısaca ele alınarak, 1923-1960 yılları arasında Milas ilçesinin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısının ortaya konulduğu bir eserdir. Eserden, Milas'ın tarihsel süreçteki sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimi ile ilgili olarak yararlanılmıştır.

Tüfekçi (2005), Milas Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim, Milas'ın tarihsel gelişimi, ekonomisi, kültürel ve folklorik özellikleri ile doğasının incelendiği, Milas'taki spor ve turizm faaliyetlerinin açıklanarak, Milas hakkında birtakım bilgilerin

verildiği bir eserdir. Araştırma sahamızın Milas kesimiyle ilgili doğal ve beşeri evre özelliklerinin açıklanmasında istifade edilmiştir.

Szer, Mutluer ve Işık (1989), Ege Bölgesi Coğrafyası, Ege Bölgesi'nin fiziki, beşeri ve iktisadi coğrafyası incelendiği, bölümlerin özelliklerinin açıklandığı bir eserdir. Eserden, sahamızın doğal evre özelliklerinin açıklanmasında yararlanılmıştır.

Umar (1999), Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi) alışmasında, Karya uygarlığı ve Karya antik kentleri ele alınarak, Karyalıların eserleri hakkında çeşitli bilgiler ortaya konulmuştur. Milas'ın tarihsel süreçteki gelişimi ile Milas'taki antik ve tarihi yerleşmelerin incelenmesinde yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞININ COĞRAFI ÇEVRE ÖZELLİKLERİ VE TURİZM ETKİLEŞİMİ

1.1. DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler

Didim-Milas kıyı kuşağı, ülkemizin en eski jeolojik oluşumlarından biri olan Menderes Masifi'nin güneybatı kesiminde yer alır. Bu yüzden bu masife ait kayaçların oldukça geniş alan kapladığı bir sahadır.

Yurdumuzda en geniş yayılma alanı gösteren ve en yaşlı masif olan Menderes veya Saruhan-Menteşe Masifi, güneyde Menteşe Dağları'ndan başlar, kuzeyde Kütahya Murat ve Eğrigöz Dağları'na kadar devam eder. Muğla ile Simav arasındaki uzunluğu yaklaşık 200 km, Denizli ile Turgutlu arasındaki genişliği ise, yaklaşık 150 km'dir.³³ Gediz, Küçük ve Büyük Menderes nehirlerinin içerisinden geçtiği Menderes Masifi, Batı Anadolu'da oldukça geniş bir alanı kaplar. Kuzey ve doğu sınırı kesin değilse de, güneyde Batı Toroslarla ve batıda İzmir-Ankara ofiyolit kuşağı ile çevrilmiştir.³⁴

Her derecede metamorfizmaya uğramış kayaç toplulukları içeren Menderes Masifisi'nde gnays ve migmatitlerden oluşan bir çekirdek kısım ile şistlerden, kuvarsit ve mermerlerden oluşan ve çekirdeği çevreleyen iki *kılıf* ayırt edilir. Çekirdek kısımda; gözlü gnayslar, granitik gnayslar, migmatitler, silimanitli-Distenli-Staurolitli-Almandinli şistleşmiş gnayslar ve Amfibolitler yer almaktadır. Kılıf zonları ise; Granatlı-Biyotitli-Muskovitli-Kloritli-Kloritoidli-Zoisitli ve Kuvarslı şistlerden, fillit, metakuvarsit, kalkşist ve mermerlerden oluşmaktadır.³⁵ Bu çeşit kayaç türleri; Milas kuzeyinde, Labranda harabeleri çevresinde, Bafa Gölü doğusunda-Beşparmak Dağlarında gözlenebilmektedir (Harita 1.1).

Menderes Masifi'nin güney kenarında, Milas çevresinde kuzeydoğu'dan-güneybatıya doğru alınmış bir kesitte de; en altta gözlü gnays, granit-gnays ve migmatitlerden oluşan bir *çekirdek* kısım ile bunların üzerine gelen ince taneli gnayslardan, mikaşistler, kuvarsitler, mermerler, meta-çakıldaşları ve rekristalize kireçtaşlarından meydana gelmiş *kılıf* serisi yer almaktadır. Bu serinin üst kısımlarını

³³ Atalay, İ., *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş (Genişletilmiş ikinci baskı)*, Ege Üniv., Edebiyat Fak. Yay. No: 9, İzmir, 1987, s.4.

³⁴ Ketin, İ., *Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış*, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1983, s. 25.

³⁵ Ketin, s.25.

yaklaşık 1000-2000 m kalınlıkta ve zımpara-diyasporit seviyeleri kapsayan rekristalize kireçtaşları oluşturur. Yer yer dolomitleşmiş olan bu kayaçların en üst seviyeleri ise, kırmızı renklerin egemen olduğu çakıllı kireçtaşı, çakıltaşı ve kireçtaşı ar dalanması şeklindedir. Milas dolayında bu kayaçların içerdiği çok kristalleşmiş fosiller, Üst Triyas-Alt Liyas dönemlerine aittirler.³⁶

Yapılarında gnays ve granitlerin egemen olduğu Beşparmak dağı, Teke dağı ve Çomakdağın Menderes Masifi'nin devamı olduğu kabul edilmektedir. Bu dağlara paralel olarak uzanan İlbira-Karaoğlan kütesinin güneybatı etekleri ile söz konusu kütle arasında kalan saha, metamorfik örtü formasyonlarından ibaret bir yapıya sahiptir. Bu formasyonlar, kuzeyden itibaren, mikaşist ve filladlarla başlamakta, bunların üzerine de mermerler gelmektedir. Çamiçi gölü-Selimiye oluşu boyunca kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan filladlar, güneybatıya doğru İlbira dağının mermerleri altına dalmaktadır. Milas şehir merkezinin batısındaki Soda dağı, doğusundaki Kurukümes dağı ve güneydoğusundaki Kocadağ'ın litolojik yapısı, mermer ve filladlardan meydana gelir (Harita 1.1). Bu formasyonlar, bol miktarda metamorfik boksit (zımpara-diyasporit) kapsamaktadır.³⁷

Milas kesitinin bundan sonraki kesiminde, killi malzemedden meydana gelmiş seviyeler içinde ve arasında serpantin, meta-diyabaz, çeşitli konglomera, dolomit ve kireçtaşı bloklarını kapsayan diğer bir birim bulunmakta, bunun da üzerine dolomit ve çakmaklı kireçtaşları gelmektedir. En üstte de, "Karaova şistleri" adı verilen ve Üst Paleozoik-Alt Mesozoik yaşta oldukları ileri sürülen "allokton" bir birim bindirmeli olarak yer almaktadır (Harita 1.1). Karaova birimi çoğunlukla kırmızı-yeşil renklerde kuvarslı şistlerdir. İçlerindeki dolomitik kireçtaşlarında, Üst Permiyen yaşlı fosiller tespit edilmiştir.³⁸

³⁶ Ketin, *Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış*, s. 31.

³⁷ Güner, İ., *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniv. Yayınları No: 838, KKEF Yayınları No:77, Araştırma Serisi No: 18, Erzurum, 1997, s.7.

³⁸ Ketin, *Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış*, s. 31.

Çeşitli metamorfik fasiyes gösteren ve bindirmelerin de bulunduğu Menderes kristalin masifinin çekirdek kısmının, Alt Paleozoik yaşlı olduğu kabul edilmektedir.³⁹ Bu çekirdeğin çevresindeki kılıfı oluşturan şistler, Üst Paleozoik (Permokarbonifer) ve mermer kılıf ise, alt seviyelerinde permiyen, ortası Triyas-Liyas ve üst seviyeleri Üst Kretase yaşındadır. Mermer-kılıf serisinin Milas yakınındaki rekristalize kireçtaşlarında Üst Triyas-Lias fosilleri bulunmuştur.⁴⁰

Menderes Masifi birçok metamorfizma evreleri geçirmiştir. Sondan bir önceki evrede, muhtemel olarak Jura döneminde, metamorfizma tüm masifi etkilemiş ve çekirdek kısımda ergimeye kadar ilerlemiştir. Kretase'yi izleyen en son evrede ise metamorfizma tümüyle geriye doğru nitelikte vuku bulmuştur.⁴¹

Menderes Masifi'nin güney ve güneybatısı gerek jeolojisi ve gerek morfolojisi bakımından masiften büsbütün farklı bir bölgedir. Ege Toroslarının kenar kavislerini teşkil eden bu bölge, Milas Tersiyer havzasına ve Büyük Menderes mansabına⁴² kadar devam eder. Alçak tepelerin bulunduğu bu kısım, bir üçgen biçimindedir. Üçgenin tabanını Gökova (Kerme) körfezinin kıyıları, kuzeybatı kenarını Mandalya (Güllük) körfezi ve kuzeydoğu kenarını da Menderes Masifi teşkil eder.⁴³ Yaklaşık 2000 m'den fazla yüksekliği olan masifin güney kesimi, Milas bölgesinde 100 metreye kadar alçalır (Harita 1.1).⁴⁴

Metamorfik kristalin kayalardan vücuda gelmiş olan Menderes Masifi'nin yapısı ve tarihçesi henüz pek az bilinmektedir. Aslında masif, bir gözlü gnays çekirdeği ve bunun etrafında gnayslarla konsantrik olarak değişen metamorfik şistlerle ve mermerlerle yapılı büyük bir kubbe (dom) biçiminde bir yapıdır.⁴⁵

Didim-Milas kıyı kuşağında Paleozoik formasyonlara, Menderes Masifi'nin örtüsünü teşkil eden mikaşist ve mermer serilerinin yaygın olduğu Çamiçi-Selimiye oluşu ile Beşparmak dağlarında rastlanmaktadır. Ayrıca *Karaova şistleri* olarak adlandırılan alacalı şist, kumtaşı ve kuvarsitten bileşik, dentritik alacalı bir seriden oluşan Üst Paleozoik-Alt Mesozoik yaşlı formasyonların Kemerdere vadisini izleyerek

³⁹ Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş (Genişletilmiş ikinci baskı)*, s.4.

⁴⁰ Ketin, *Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış*, s. 32.

⁴¹ Ketin, s. 33.

⁴² Mansap: Akarsuların büyük sularla ve denizle birleştiği yer, büyük suya ulaşılan noktadır.

⁴³ MTA, 1/500.000 Ölçekli Denizli Paftası ve Açıklaması, Ankara, 1974, s.5.

⁴⁴ MTA, s.3.

⁴⁵ MTA, s.8.

Güllük Körfezi kıyılarına kadar uzanan sahada yayılış gösterdiği tespit edilmiştir ⁴⁶ (Harita 1.1).

Milas'ın kuzey tarafında, Milas-Söke yolunun güneyinde ve kuzeyinde meydana çıkan ve yüksek yerleri meydana getiren mermerler, billurlu gri kalkerler ve bunların arasında kalmış şist ve greler, nihayet bunları örten gri renkli mikalı şistler, Üst Paleozoik'e (Karbonifer) ait olabilir (Harita 1.1). Milas'ın batısında yükselen Sodra dağı ile Yaşyer Köyü'nün grileşmiş mermerleri içerisinde stromatolitler* görülmektedir.⁴⁷

Bütün Mesozoik'i kapsayan, bilhassa kalkerlerle yapılı, yer yer şist-hornştayn serisi ile grift olan ve içinde stratigrafik katların ayırt edilmesi mümkün olmayan *Komprehansif serilere* Güllük Limanı'nın kuzey kıyılarında, Çam Limanı kıyılarında, Kazıklı Limanı'nın kuzey ve güney kıyıları ile Akbük Limanı'nın güney kıyılarında rastlanır.⁴⁸ İlbira dağı ile Güllük Körfezi kıyıları arasında kalan sahada, metamorfizmaya uğramamış ve muhtemelen Alt Kretase'ye, fakat kesin olarak Üst Kretase'ye ait hornştaynli plaket kalkerleri, hafif bir diskordansla Menderes Masifi'nin üst mermerleri ve şistleri üzerinde yer almaktadır ⁴⁹ (Harita 1.1).

Didim-Milas kıyı kuşağında Neojen dönemine ait formasyonlar oldukça önemli oranda yer kaplamaktadır. Söz konusu araziler, Bafa Gölü'nün güneybatı kıyılarındaki Paleozoik kalker ve dolomitli kalkerlerin üzerinde bulunan ve Ege Denizi kıyılarına kadar devam eden Neojen formasyonudur. Bu formasyon, büyük oranda Didim ilçesi sınırları içerisinde, Büyük Menderes nehrinin mansap ovasının güneybatısında, Yeniköy ile Balat Köyü'nün güneyindeki alçak tepelik sahalardan itibaren başlamakta ve Ege Denizi kıyılarına doğru devam etmektedir. Bugün Büyük Menderes Deltası içinde kalarak, alçak tepeler halinde bulunan Balat (Eski Milet adaları) ile Lade adaları da aynı Neojen formasyonlarının devamı mahiyetindedir. Yeniköy'den güneye doğru, alçak ve oldukça düz yayla sathına çıkılırken Akköy'e giden yolun iki tarafında beyaz ve

⁴⁶ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.7.

* Stromatolit: Daha çok mavi-yeşil algler olarak bilinen siyanobakteri gibi mikroorganizmaların biyofilmlerinin tortu tanelerinin bir araya gelip yapışması, birikmesi ve donması ile sığ sularda oluşan genişleme eğilimli katmanlı yapılardır.

⁴⁷ Yalçınlar, İ., *Türkiye Jeolojisine Giriş(Paleozoik açısından)*, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2089, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 87, İstanbul, 1976, s. 106-109.

⁴⁸ MTA, 1/500.000 Ölçekli Denizli Paftası ve Açıklaması, s.15.

⁴⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.8.

nispeten az yuvarlanmış kalker çakılları ihtiva eden marnlara rastlanmaktadır. Sözü edilen Neojen kalkerlerinin sert ve kolay çıkarılabilen tabakalarında taş ocakları bulunmakta ve buralardan çıkarılan kalker blokların, köy meskenlerinin inşasında yararlanılmaktadır.⁵⁰ Ayrıca Milas'ın güneyinden Beçin Beldesi'ni takip ederek, Çamköy'e kadar uzanan sahada da Neojen formasyonlarına rastlanmaktadır (Harita 1.1).

Araştırma sahasında en yeni oluşumlar olarak belirlenen Kuvaterner dönemine ait alüvyal birikintiler, Büyük Menderes Deltası civarında, Akbük ve Kazıklı koyu civarında, Selimiye'den başlayıp Derince ırmağının vadisi boyunca uzanan sahada, Milas, Hamzabey ve Yaşyer Ovaları'nda yaygınlık gösterir (Harita 1.1).

Buraya kadar inceleme alanında çeşitli zamanlarda oluşmuş yapılara ve litolojik özelliklere değinilmiştir. Bu kısımda ise araştırma sahasının tektonik ve morfolojik gelişimi izah edilecektir.

Didim-Milas kıyı kuşağının temelini oluşturan Menderes Masifi, Istranca Masifi'ndeki gibi birkaç metamorfizma geçirmiştir.⁵¹ İlk olarak Kambriyen ve daha önce Antekambriyen'de masif çekirdeğinin, ileride kuvarsit mercekli ve gözlü gnaysları ile ince taneli kaolinik gnayslarını vücuda getirecek olan sedimentler bir seri çökelmiştir. Bunların hepsi N-S veya NNE-SSW doğrultulu bir orojenez maruz kalmıştır. Bundan sonra bu kıvrımların üzerine diskordans olarak, masifin örtüsünü teşkil edecek olan evvela pelitli, amfibolitli detritik tabakalar ve daha sonra yaşı Permo-Karbonifer olarak tanımlanan boksitli kalkerler gelmiştir. Daha sonra domun oluşumunu ve yükselmesini sağlayan major tectonez safha ve metamorfizma meydana gelmiştir. Sonuç olarak denilebilir ki; Menderes Masifi, çekirdeğindeki gözlü gnaysları ve üzerindeki diskordans olarak bulunan mikaşistler ile zımparalı mermerlerin metamorfizması, domun oluşumu ile birlikte Mesozoik'te vuku bulmuş bir olaydır. Çekirdekteki N-S tektoniği ise daha eskiden Hersinyen'de veya daha önceden meydana gelmiş hareketlerin neticesidir.⁵²

⁵⁰ Göney, S., *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul Üniv. Yay. No: 1895, Coğrafya Enst. Yay. No:79, İstanbul, 1975, s.13.

⁵¹ Brinkman, R., *Türkiye Jeolojisine Giriş*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1976, s.30.

⁵² MTA, 1/500.000 Ölçekli Denizli Paftası ve Açıklaması, s.26.

Üst Paleozoik-Alt Mesozoik'te Karaova şistleri eski masifin üzerine bindirmeli olarak gelmiştir. Bu sırada meydana gelen orojenik hareketler sonucunda eski kütleler sular üstüne çıkmış, dış kuvvetler tarafından aşındırılmaya başlanmıştır. Eski kütlelerden aşındırılan materyaller, Tetis'in güney kolunu oluşturan kesimde birikmiştir.⁵³ Mesozoik esnasında ülkemizin orojenik kuşakları, Tetis denizi ve kolları tarafından işgal edilmiş, Kretase sonundan itibaren ülkemizde Tetis denizinin yayılış alanı önemli ölçüde daralmış ve Paleosen-Eosen denizleri orojenik kuşaklarımızın dahilindeki çukur alanlara ve bu kuşakların kuzey ve güneyindeki depresyonlara çekilmiştir. Eosen bitiminde Alp Orojenizi'nin artan bir tempo ile şiddetlenmesi, Eosen denizlerinin çekilmesine yol açmıştır.⁵⁴

Oligosen'de Alp orojenik hareketlerinin giderek şiddetlenmesi ve Üst Oligosen'de paroksizma safhasına ulaşması bazı regresyonlara yol açmış, bu süreçte ülkemizin güney sahillerinde körfezlere sokulmuş olan fliş olukları, Menderes Masifi'nin güneydoğu kenarını izlemektedir.⁵⁵

Neojende ülkemizin her yerinde olduğu gibi, Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege Bölgesi'ndeki bazı alanlar deniz tarafından işgal edilmiş, önceleri Egeit kıtası üzerinden gelen denizle irtibat halinde bulunuyordu. Fakat Egeit kıtasının çökmesi, sahada meydana gelen dikey yöndeki yükselme ve alçalmalar neticesinde denizle irtibat kesilmiş, göl ve çökeller meydana gelişmiştir. Göllerde etraftan aşındırılan pek çok malzeme, yeni kurulmuş akarsular tarafından biriktirilmiştir.⁵⁶ Genellikle karasal fasiyeste oluşan Neojen tortulları, çökme ortamının özelliğine ve niteliğine göre birçok havzada olduğu gibi Milas civarında da linyit yatakları içerirler.

Neojen sonlarına doğru meydana gelen dislokasyonlar (yerinden oynama), bütün Türkiye'de olduğu Didim-Milas kıyı kuşağında da arazinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bölgede düz ve geniş alüvyal ovalara tekabül eden kısımlar alçalmış, buna karşın ovaları çevreleyen dağlık kısımlar en blok hareketlerle yükselmiştir.⁵⁷ Pliyosen döneminde Ege sahası çökmeye başlamış ancak Pleistosen'de bu çökme en şiddetli safhasına ulaşmıştır. Bu çökmelere bağlı olarak Pliyosen sonu ve Pleistosen başlarından

⁵³ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.9.

⁵⁴ Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş (Genişletilmiş ikinci baskı)*, s.378-379.

⁵⁵ Atalay, s.380-383.

⁵⁶ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s.29.

⁵⁷ Göney, s.29.

itibaren Ege Denizi'nin bulunduğu alanlardaki kütlelerin faylanmalarla çökmesi sonucunda, Akdeniz'in suları Ege Denizi'nin bulunduğu sahaya ilerlemiş, bu deniz seviyesine göre kara haline gelen Neojen çökelleri üzerine kurulan akarsular, yataklarına gömülmeye başlamışlar ve epijenik yarma boğazları teşekkül etmiştir.⁵⁸

Araştırma sahasının kıyıların da içinde bulunduğu Ege kıyılarının şekillenmesinde özellikle Kuvaterner'de meydana gelen tektonik hareketler ve flüviyal süreçler önemli rol oynamıştır. Her şeyden önce bu kıyıların girintili çıkıntılı olmasında, *horst-graben sistemi* etkili olmuştur. Ege kara sahasının çökmesinden sonra *Flandriyen* regresyonu ile deniz seviyesi -100 m kadar alçalmış ve kıta sahanlığı üzerinde karasal aşınma ve çukur sahalarda karasal birikme meydana gelmiştir. Flandriyen transgresyonu ile graben ve çöküntü alanları yer yer boğulmaya başlamış ve oluşan koy ve körfezlerin akarsular tarafından getirilen alüvyonlarla doldurulması neticesinde, Büyük menderes Deltası'nda olduğu gibi deltalar denize doğru ilerlemiş ve körfezler önemli ölçüde dolmuştur. Dolmanın az olduğu kesimlerde rialı ve kalanklı kıyılar oluşmuştur. Genel bir sınıflamaya göre, Çandarlı ve Mandalya (Güllük) körfezleri arasındaki kıyı, enine kıyı tipine dahildir.⁵⁹

Son glasyal dönem (Würm) esnasında Büyük Menderes Grabeni'nde denizin, şimdiki durumuna göre 30-32 km kadar doğuda Söke ile Bağarası arasında olduğu belirtilmektedir. M.Ö. 499 yılı ile günümüz arasındaki yaklaşık olarak 2 500 yıllık bir dönemde, Büyük Menderes Grabeni'nde Büyük Menderes nehri 23 km kadar uzunlukta bir delta oluşturmuştur. M.Ö. 499 yılında Myus şehrinin biraz doğusunda bulunan kıyı çizgisi, her yüzyılda 100 m veya her yılda bir metre batıya doğru ilerlemiştir. Ancak deltanın ilerleyişi, her zaman aynı tempoda devam etmemiştir. Strabon döneminden Menteşe Beyliği'nin Milet'i hükümrانlık sahaları içine aldığı 1300 yıllık süreçte, deltanın güney kısmı, yaklaşık 12 km kadar batıya ilerlemiştir.⁶⁰

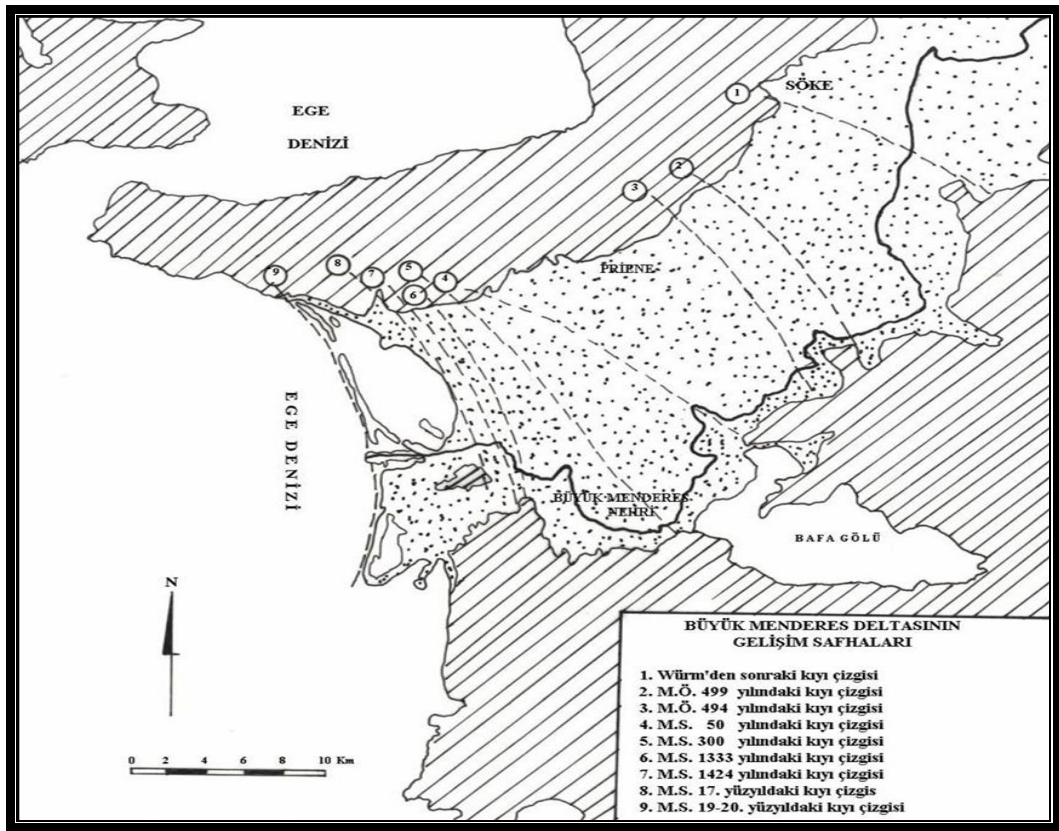
Günümüze doğru ise deltanın ilerlemesi yavaşlamış, özellikle deltanın güney kısmı, XVII. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar olan 300 yıllık süreçte 6 km ilerlemiştir. Deltanın ilerleyişine ait tarihi kayıtlardan anlaşılacağı üzere, M.S. 50-300 yılları arasında Latmos körfezinin denizle bağlantısı kesilmiş, Büyük Menderes nehrinin

⁵⁸ Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş (Genişletilmiş ikinci baskı)*, s.352.

⁵⁹ Atalay, s.359-360.

⁶⁰ Atalay, s.250.

getirdiği alüvyonlar, yaklaşık olarak 6 km genişliğinde 16 km uzunluğundaki eski körfezin önünü tıkararak bir set gölünün yani Bafa Gölü'nün oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yatağını gittikçe ve hızla yükselten Büyük Menderes nehri, doğal setlerini yükselterek Bafa Gölü'nün denizden 10 m kadar yükselmesine neden olmuş, eskiden deniz kıyısında olan *Herakleia* şehrinin bazı kısımlarının sular altında kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Milet ve Priene gibi İyon kentlerinin denizle olan bağlantıları kesilmiş ve zamanla eski önemlerini yitirmişlerdir⁶¹ (Harita 1.2). Günümüzde ülkemiz turizminin en gözde mekânları arasında gösterilen ve her yıl çok sayıda ziyaretçiyi kendine çeken bu kentler, aslında bizlere Büyük Menderes nehrinin birer armağanıdır.

Harita 1.2. Büyük Menderes Deltası'nın Gelişim Evreleri (GÖNEY, 1975 S.60).

Büyük Menderes nehri, 19. ve 20. yüzyıl boyunca hatta 1950 yılına kadar güney koldan akmış ve aktığı yerlerde küçük birikintilerin oluşmasına ve lagünlerin dolmasına yol açmıştır. Büyük Menderes nehri, bol miktarda malzeme taşıdığı için eski yatağını kolaylıkla değiştirebilmekte ve kendine çok kısa sürede yeni bir yatak oluşturabilmektedir. Bu nedenle 1950'ye kadar aktığı güney koldaki akma süresi boyunca, pek çok eski yatak ve doldurulmuş lagün meydana getirmiştir. 1950'den sonra

⁶¹ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s.59-61.

ise Büyük Menderes nehri, güzergâhını Lade Tepesi (şimdiki lala, kocamahya, batmaz ya da karakol tepesi)'nin kuzeyine doğru kaydırmıştır. Getirdiği bol miktardaki alüvyal malzemeyi ise Deringöl ve Dilgölü (Karine) gibi lagün alanlarına boşaltmış, Derin Göl lagününün büyük bölümünü doldurmuş ve burada denize doğru oldukça büyük bir çıkıntı oluşturmuştur. Ayrıca bu süre zarfında Çanak Azmağı⁶² ve Şaban Azmağı lagünleri de bundan etkilenmiş ve dolarak delta dilimlerine dönüşmüşlerdir. Bu delta dilimi, 1955 yılında meydana gelen depremden muhtemelen etkilenmiş ve çökmeye maruz kalmış, (Depremden önce Karine Gölü'nü denizden ayıran kıyı oklarının ve kordonlarının yüksekliği 5–10 m iken ve üzerinde tarım yapılırken depremden sonra 1,5–2 m yüksekliğe inmiştir.) ancak yeni delta dilimi oluşumuna yine bu koldan devam etmiştir. 1972 yılında ise yapılan su kanalı ile Karine lagünü dolmaya başlamış, bu durum günümüze kadar süre gelmiş ve de halen bu şekilde devam etmektedir.⁶³

Didim-Milas kıyı kuşağındaki jeomorfolojik üniteler; kıyı sahaları, ovalık alanlar, plato ve aşınım yüzeyleri, tepelik ve dağlık sahalar olmak üzere dört grupta ele alınmıştır.

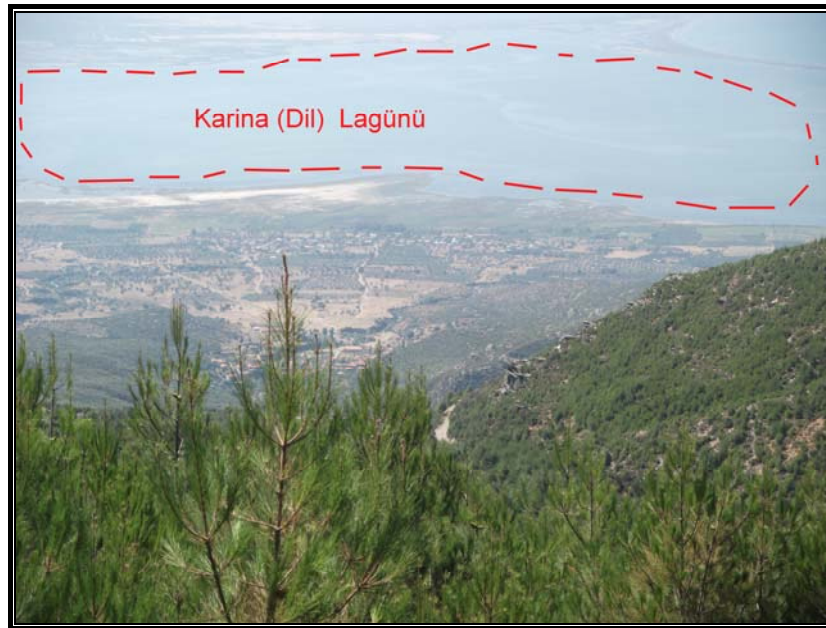
İnceleme sahasındaki turizm faaliyetlerinin temelini oluşturan kıyılar, Didim ve Milas ilçelerinde bulunmaktadır. Araştırma sahasının kıyıları, Güllük Körfezi'nin Güvercinlik koyundan başlayıp, Büyük Menderes Deltası'na kadar uzanan kıyı kuşağını kapsamaktadır. Nitekim bu kıyılarda yer alan başta kumsallar olmak üzere koylar, bükler ve adalar, turizm aktivitesinin yoğunlaştığı yerlerdir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki başlıca koylar, güneyden kuzeye doğru şu şekilde sıralanmaktadır; Milas ilçesi sınırları içerisinde yer alan Güllük Körfezi'ndeki Güvercinlik koyu, Asin koyu, Çam koyu, Haruplu koyu, Yamandı koyu, Kazıklı koyu, Karasu koyu, Ardıçlı Ağıl koyu ile Didim ilçesi sınırları içerisinde bulunan Akbük koyu, Kuruerik Bükü, Dalyan koyu, Altinkum koyu, 1. koy, 2. koy, 3. koy, Parlemlenterler Sitesi koyu, Manastır koyu, Çukurcuk koyu ve Sedef koyudur (Harita 1.3). Bu sınırlar dahilinde dikkati çeken kıyılar, genel olarak enine kıyılar (Atlantik tipi) grubuna girmektedir. Sahadaki başlıca kıyı tipleri ise, alçak (plajlı) kıyılar, rialı kıyılar, falezli kıyılar, haliçli kıyılar ve karma kıyı tipi olan Menteşe tipi kıyılardır.

⁶² Azmak; küçük su birikintisi, gölcük ve bataklık anlamlarına gelmektedir.

⁶³ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s. 26-68.

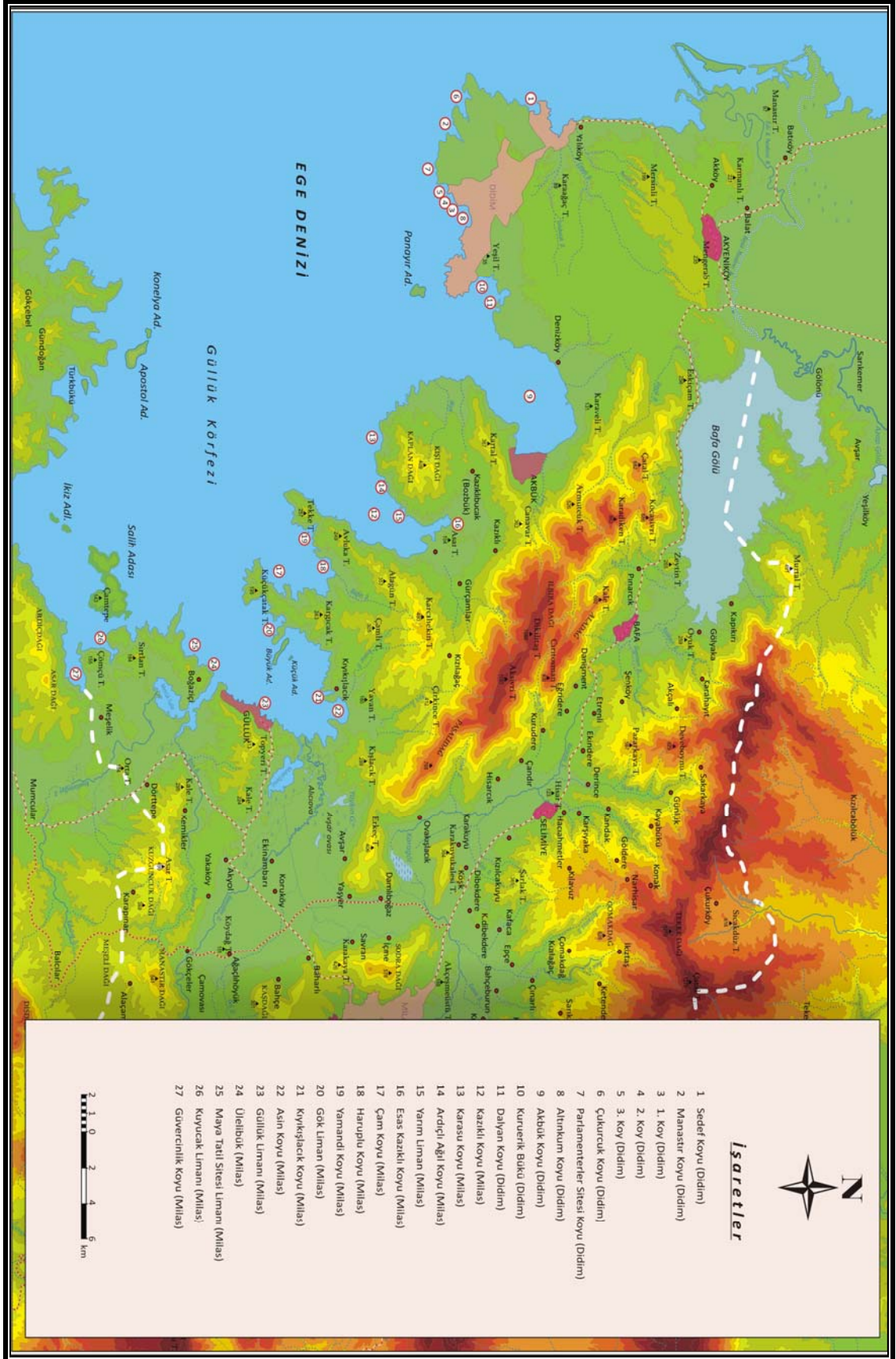
Büyük Menderes Deltası'nın ağız kısmında, Akbük gibi bazı koylarda, plajların, kıyı kordonlarının uzandığı plajlı ve alçak kıyı şekilleri görülmektedir. Deltanın ağız kısmında bir takım lagün oluşumları görülür (Fotoğraf 1.1). Bunlar içerisinde en kuzeydeki Karina (Dil) lagünü, en büyük lagündür. Diğerleri ise Deringöl, Mavigöl, Karagöl, Bölmegöl, Kokargöl, Kabahayıt gölü lagünleridir (Harita 1.3). Bunlar, Büyük Menderes nehrinin 19. ve 20. yüzyılda getirdiği alüvyonların birikmesi ve denizden gelen dalgaların oluşturduğu kıyı okları ve kıyı kordonlarının denizin önünde bir set oluşturması neticesinde meydana gelmişlerdir. Burası Aynı zamanda Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı sınırları içinde bulunan bir koruma alanıdır.

Fotoğraf 1.1. Büyük Menderes Deltası Kıyısında Lagünler Bulunmaktadır.

Güllük Körfezi'nin kuzeydoğusunda Akbük, Kazıklı, Çam ve Güllük Koyları ile bunlar arasında yarımadalar bulunmaktadır (Harita 1.3). Bu kıyı şekillerinin, bölgede Alp Orojenezi sırasında meydana gelen kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu çukurların sonradan sularla kaplanması sonucunda oluştuğu tahmin edilmektedir.⁶⁴ Yani burada ria tipi kıyıların oluştuğu anlaşılmaktadır.

⁶⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.19.

Harita 1.3. Araştırma Sahasındaki Körfez ve Koyların Dağılışı.

Ayrıca Bafa Gölü'nün kuzey, doğu ve güney kıyıları boyunca rialı kıyılar teşekkül etmiş, Didim platosunun batı ve güney bölümündeki kıyı kesimlerinde haliçli kıyılar oluşmuştur (Harita 1.3). Bu kesimin kıyıları; denizin şimdiki kıyıların çok daha açıklarında bulunduğu dönemde gençleşerek yataklarını kazan akarsuların daha sonraki dönemlerde pozitif östatik ve tektonik hareketler sonucu sözü edilen genç vadilerin bir bölümünün denizle kaplanmasıyla oluşmuşlardır. Çok genç olan haliçli kıyılar, limanlı kıyı tipine dönüşmemişlerdir. Çünkü lagünlü bir yapıya sahip değillerdir. Ancak gelişmekte olan kıyı okları, yalıtışları limanlı kıyı tipi lehine bir gelişmenin olduğunu göstermektedir.⁶⁵ Bu sahalardaki haliçlerin oluşmasında, tektonizmanın başlıca rolü oynadığı kabul edilmektedir. Tektonik kökenli olan doğu-batı doğrultulu oluklar içinde yerleşmiş akarsuların ağız kısımlarının deniz istilasına uğramasıyla haliçler meydana gelmiştir.⁶⁶ Yine Çınarlı dere ile Sulubatak deresi ağzında Kuvela limanı, Sedef koyu, Tekağaç burnu güneyi, Büyük Hurmalı koyu, Altınkum koyu, Karakuyu bükü, Akbük Limanı, böyle boğulmuş ve deniz içerisinde devamları takip edilebilen vadilerdir. Denizin Flandriyen transgresyonuyla yükselmesi sonucu genç vadilerin aşağı kesimleri tabanlı vadilere dönüşmüş, vadiler arası sırtlar aşınım yüzeylelerinin parçalanmasıyla oluşmuş düzlükler olarak belirginleşmiştir.⁶⁷

Araştırma sahasının Güllük Körfezi kıyılarında dikkat çekici kıyı şekilleri mevcuttur. Bunlardan ilki, denizden biriken kumulların oluşturduğu kıyı oklarının denizin içindeki bir adayı, karaya bağlaması sonucu oluşan *tombololardır*. Araştırma sahamızda iki tombolo (saplı ada) bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Didim kıyılarında Fevzipaşa Mahallesiyle ile Akbük beldesinin birleştiği yerde bulunan saplı adadır.⁶⁸ Diğeri ise Güllük Koyu'nun kuzeyinde yer almaktadır. Koyun kuzeyinde yer alan bu küçük yarımada, sonradan alüvyal boğulma sonucunda karaya bağlanmış olan *tombolodur*⁶⁹ (Fotoğraf 1.2).

⁶⁵ Keçer, M., Durukal, S. ve Durukal, A., "Büyük Menderes Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi", MTA, Temel Araştırmalar Dairesi, Ankara, 1983.

⁶⁶ İnandık, H., "Türkiye Kıyılarının Başlıca Morfolojik Meseleleri", *İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi*, Sayı:7-8, İstanbul, 1956-1957, s.250.

⁶⁷ Keçer, Durukal ve Durukal, "Büyük Menderes Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi".

⁶⁸ Not: Buradaki oluşumun saplı ada mı yoksa kıyı oku mu ? olduğuna dair kesin kanaate varılamamıştır. Bu konuda çalışmalar devam etmektedir.

⁶⁹ Arıncı, K., *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri (1. Cilt, Kıyı Bölgeleri)*, Mega Ofset, Erzurum, 2006, s.200.

Fotoğraf 1.2. Kıyıkışlacık Köyü Civarında Bulunan Tombolo Üzerinde, İassos Antik Kentinin Kalıntıları Bulunmaktadır (CEYLAN, 2011).

Bu tombolo, Güllük Körfezi'nin kuzeydoğusunda, Milas ilçesinin Kıyıkışlacık köyü civarında bulunmaktadır ve üzerinde Antik İassos kenti kurulmuştur. Bu kentin kurulduğu tombolo, geçmişte bir koy içinde, karaya yakın, küçük kayalık bir ada durumunda idi. Söz konusu adanın kuzey kesimi, zamanla anakarayla birleşmesine rağmen, savunma kaygısıyla oldukça uzun bir zaman karadan bir kanalla ayrılmıştı. Berzah (kıstak) boyunca kanalın yeri bataklıkta. Berzahta, adanın tek düzlüğü uzanır. Liman, adanın dik batı yamaçlarıyla kara arasındadır. Söz konusu kanalın yeri ve uzanışı, 1835'te çizilen İasos şehrinin planında açık bir şekilde gösterilmiştir. Kanal yeri ve bataklık saha, yaklaşık 320 m uzunluğunda olup, bugün tamamen ortadan kalkmış, hatta izleri de büyük ölçüde silinmiştir. Çünkü eskiden dar ve sığ bir boğazı oluşturan bu saha, kıyının gerisindeki yüksek sahalardan gelen derelerin taşıdığı detritik unsurlar ile adanın kuzey yamaçlarından kaynaklanan kolüvyal malzemenin yardımıyla kolaylıkla doldurulmuştur. Böylece küçük ada, anakaraya nispeten geniş bir berzah (kıstak) vasıtasıyla bağlanmış⁷⁰ ve tombolo şeklini almıştır. Hem Didim'deki ilgi çekici görseelliğe sahip tombolo, hem de tarihi İassos antik kentinin kalıntılarının bulunduğu tombolo, turistik açıdan inceleme sahasındaki dikkat çekici turistik kaynaklardandır.

⁷⁰ Ceylan, M.A., "Türkiye Kıyılarında Üzerinde Şehir Yerleşmesi Bulunan Tombololara Genel Bir Bakış", *Marmara Coğrafya Dergisi* Sayı: 23, Ocak - 2011, İstanbul, s. 363-364.

Güllük Koyu'nun kuzeydoğusu ise birkaç akarsuyun deniz istilasına uğramış ağzıdır. Şimdi birbirlerinden ayrılmış olan akarsuların her biri, alüvyonlarla beslenme bakımından farklı olduklarından, farklı bir gelişme devresi göstermektedir. Milas'tan gelen ve bol alüvyon getiren Sarıçay (Milas çayı), halicini tamamıyla doldurarak 7-8 km uzunluğunda bir ova haline getirmiştir. Yakın komşusu olan Değirmen Deresi'nin az alüvyon getirmesi yüzünden halici dolmamış, yalnız ağzı bir kordon ile tıkanmıştır. Dolayısıyla burada bir liman tipi kıyı gelişmesi söz konusu olmuştur.⁷¹ Bu kordonun bir gediği vasıtasıyla lagün denizle temas etmekte, değişen seviye farklarına göre bazen lagünden denize bazen de denizden lagüne doğru bir akıntı meydana gelmektedir. Gediğin bulunduğu yerde bir de dalyan vardır. Eski çağda söz konusu göl, henüz bir koy (haliç) halindeydi. Alüvyon birikmesi neticesinde şimdi gölün doğusunda, kara içinde kalmış olan *Passala*, o vakit *Mylasa* kentinin liman hizmetini görüyordu.⁷² Karaova polyesinden gelen Tuzla suyunun ağzı ise, kara içine 3 km sokulan, sonra ikiye çatallanan bir kanal görüntüsünü korumuştur (Fotoğraf 1.3). *Bargliya* harabeleri buradadır. Burada da ria tipi kıyı oluşumu söz konusudur (Harita 1.3). Ayrıca burada daire şekilli *anselara* (*küçük koy*) rastlanmakta ve bunların bazıları *bük* olarak bilinmektedir.⁷³

Fotoğraf 1.3. Tuzla Lagünü Girişinden Bir Görünüm.

⁷¹ Arınç, *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri (I. Cilt, Kıyı Bölgeleri)*, s. 200.

⁷² Darkot ve Erinç, "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", s. 190.

⁷³ Arınç, *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri (I. Cilt, Kıyı Bölgeleri)*, s. 200.

Ege Denizi kıyılarının tipik özelliği olan doğu-batı yönlü büyük horst ve grabenleri dikine kesen kıyı çizgisinin, güneye gidildikçe dereceli olarak boyuna bir özellik kazanmaya başladığı görülür. Güllük - Milas ve Gökova depresyonları E - W yönlü çöküntü havzaları olsa da kuzeydeki grabenlere oranla daha kısa ve kenarları düzensiz olan çöküntü (graben) havzalarıdır. Burada yapısal çizgileri enine kesen bir kıyı tipinden, yapılara paralel uzayan Akdeniz tipi kıyılara geçiş gözlenir ve genel olarak holosen transgresyonu nedeniyle su altında kalmış bir reliyefin bütün özelliklerini taşır⁷⁴ (Harita 1.3).

ERİNÇ ve DARKOT (1953-1954)'a göre; Güllük Körfezi ile Fethiye Körfezi arasında kökenleri tektonik, akarsu şekillendirmesi ve karstik olaylar ile ilgili olan karışık yapıli havzalar, içlerindeki tepeler ve akarsu şebekeleri ile birlikte deniz istilasına uğramış olup, tepeler ada ve adacıklar halini almışlar, aradaki dar vadiler boğazlara çevrilmiş, akarsuların ağızları da koylara dönüşmüş ve bunlardan bazıları kıyı süreçleri neticesinde ayrıca bazı değişikliklere uğramışlardır. Bu karışık topoğrafyanın boğulmasıyla meydana gelen hususi kıyı şekline "Menteşe tipi" denilebilir.⁷⁵ Tektonik anlamda burası batık kıyıların mükemmel örneğidir. Bu kıyılarda kıta şelfi oldukça geniştir. Örneğin Güllük (Mandalıya) Körfezi'nde 100 m'lik izobat eğrisi, kıyından oldukça uzakta bulunmaktadır.⁷⁶

Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege Denizi'nin başlıca özelliği, denizaltı reliyefinin geniş ölçüde karasal izler taşımasıdır. Girit adasının kuzeyindeki derin çukurlar istisna edilirse, Ege Denizi'nde derinliği 500 m'yi geçmeyen sahaların büyük bir alan kapladığı görülür. Hatta birçok kesimde derinlikler, 200 m'yi geçmez. Bütünüyle değerlendirildiğinde, Ege Denizi'nde Anadolu ile Yunanistan arasında uzanan bir takım yüksek eşiklerle çukurlukların, birbirini takip eder vaziyette sıralanmış oldukları görülür. Batı Anadolu kıyıları önünde kıta şelfi oldukça geniştir. Fakat karakteristik bir şelf oluşumu göstermemektedir. Ege Denizi'nde şelf sınırı pek belli değildir. Çünkü yakın zamanlardaki tektonik hareketler şelf ve kıta şevi üzerinde deformasyonlar oluşturmuş ve birçok kesimde bunların asli durumları bozulmuştur. Çünkü buradaki tektonik hareketler, en yüksek yerleri adalar ve takımadalar şeklinde su

⁷⁴ İkiel, C., "Muğla'nın Coğrafi Özellikleri" Ali Abbas ÇINAR(Ed.), *Muğla Kitabı(Arkeoloji, Tarih ve Coğrafyası)*, Printer ofset Matbaacılık, İzmir, 2004, s. 15-25.

⁷⁵ Darkot ve Erınç, "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", s.191.

⁷⁶ İnadık, H., "Türkiye Kıyılarına Genel Bakış", İst. Üniv. *Coğrafya Enst. Dergisi*, 5(9), İstanbul, 1958, s.68-69.

dışında bulunan eşiklerle, bunların arasında uzanan çukurluklar meydana getirecek tarzda meydana gelmiştir.⁷⁷

Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Güllük Körfezi ile Biga yarımadası arasındaki kıyı bölgesindeki alçak kıyıları, grabenleri doldurmuş olan alüvyal ovaların kenarını teşkil etmektedir ki, bunların hemen hepsi de dolmuş haliç veya koylardır.⁷⁸ Güllük Körfezi yaklaşık 1000 km²'nin üzerinde bir kapalı deniz içerir ve kuzeyde Tekağaç burnu (Didim ilçesi sınırları içinde) ile Bodrum Yarımadası'nın kuzeybatı köşesi (Yalıkavak Yarımadası) arasında bulunur (Fotoğraf 1.4). Bu körfezin bünyesinde birçok koy ve liman bulunmaktadır. Bunlardan bazıları mavi turların uğrak yerleri olarak ve muhteşem plajlarıyla çok sayıda ziyaretçiyi kendilerine çekmektedir. Ayrıca söz konusu körfezde Saplı ada, Alagün adası, Taşada, Küçük ada, Yılan adası, Metelik adası, Anam adası, Salih adası gibi birçok ada bulunmaktadır (Harita 1.3).

Fotoğraf 1.4. Güllük Limanı'ndan Güllük Koyu'nun (Asin Koyu) Görünümü.

İnceleme sahasında dikkati çeken diğer önemli jeomorfolojik birimler, delta ve ovalardır. Araştırma alanının en kuzeyinde yer alan Büyük Menderes Deltası, aynı adı taşıyan nehrin tektonik bir oluğa yerleştikten sonra büyük bir hızla Latmos körfezini doldurmasıyla oluşmuştur. Delta sahası, Büyük Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlar ile günümüzde birkaç lagün, geniş tuzcul bataklıklar ve çamur düzlüklerinden oluşur (Harita 1.3). Büyük Menderes nehri, taşkın ve yatak değişiklikleriyle günümüzde de

⁷⁷ İnandık, H., "Türkiye Çevresindeki Denizlerin Başlıca Özellikleri", *İst. Üniv. Coğ. Enst. Dergisi*, 7(14), İstanbul, 1964, s. 44-46.

⁷⁸ İnandık, "Türkiye Kıyılarına Genel Bakış", s.68-69.

burayı doldurmaya devam etmektedir. Delta üzerinde akarsuyun yaptığı azmaklar (küçük su birikintileri), bataklık depoları ve birçok birikim ve aşınım şekilleri mevcuttur. Bunlara örnek olarak, sırt ve olukları, doğal setleri, yırtılma depoları, art bataklık depoları, kil tıkaçları kum adaları, birikinti yelpaze ve konileri yatak kenar diklikleri, lagünleri, kıyı setleri, kopmuş menderes parçaları ve kum adaları söylenebilir (Fotoğraf 1.5).⁷⁹ Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın sınırları içerisinde yer alan delta sahasının kıyı kesimi, özellikle ornitoloji (kuş gözlemligi) açısından oldukça elverişlidir. Buraya gelen ekoturistler çok sayıda kuş türünü görme imkânına sahip olmaktadır.

Fotoğraf 1.5. Büyük Menderes Deltası'nın Dilek Yarımadası'ndan Görünümü.

Büyük Menderes Deltası, ülkemizde Kızılırmak, Yeşilirmak, Seyhan ve Ceyhan deltalarından farklıdır. Burası, deniz içine ilerlemiş bir alüvyal dolgu değildir. Nehir, içine yerleştiği tektonik oluşun bir körfez olan batı bölümünü doldurarak ilerlemiştir. Yani bu delta, açık denize doğru ilerlemiş bir çıkıntı değildir. Delta sahasında, yükselti doğudan batıya doğru azalmakta olup, Sarıkemer köyü yakınlarında yükselti 8 m iken, batıya ilerledikçe deniz seviyesine yaklaşılmakta ve kıyıda denizle birleşen kıyı kordonlarının gerisindeki lagünlerin tabanı, deniz seviyesinin altında kalmaktadır.⁸⁰

Yukarıda çeşitli bilgiler verdiğimiz kıyı topoğrafyasına ait unsurlar, Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm aktivitesi için oldukça önemli bir potansiyel oluşturmaktadırlar.

⁷⁹ Aksu, F., *Büyük Menderes Nehri Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. İzmir, 1995, s.25-26.

⁸⁰ Aksu, s.36-37.

Buralarda kumsal ve plajların bulunması, deniz-kum-güneş üçlüsü için yöreye gelen pek çok ziyaretçiyi kendilerine çekmektedir. Bunun yanı sıra koy ve adalar, bu kıyılarda yapılan yat turizmi için oldukça önem taşımakta ve günübirlik yat turlarının uğrak yerleri olarak dikkati çekmektedirler. Ayrıca tombolo, falez ve lagün gibi çeşitli oluşumlar da buradaki ilgi çekici doğal çekicilikler olarak kabul edilmektedir.

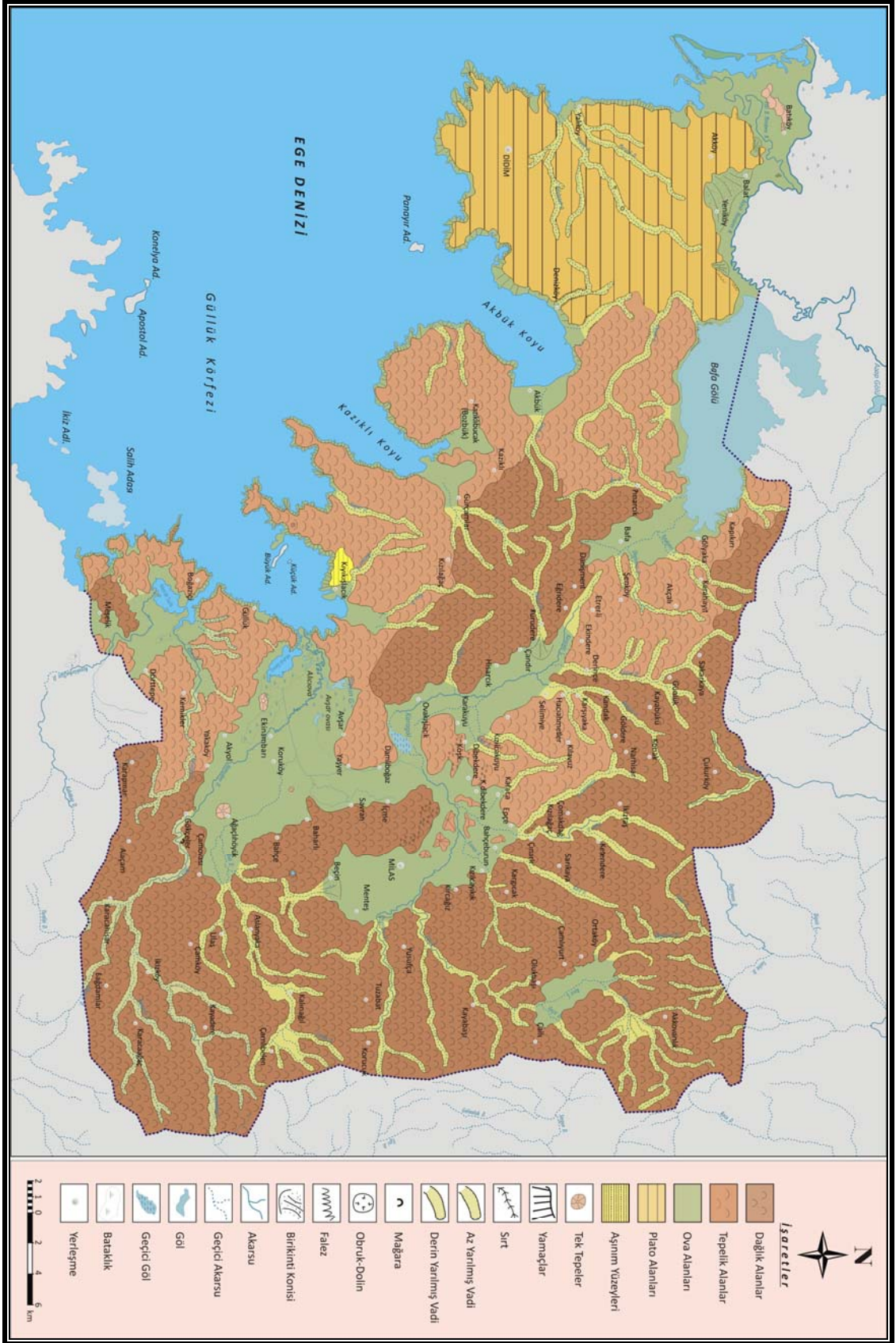
Didim-Milas kıyı kuşağında delta ovasının yanı sıra iç kesimlerde yer alan birikinti ovaları da bulunmaktadır. Nitekim Bafa Gölü çukurluğundan başlayıp Milas'a ve oradan da Güllük Körfezi'ne kadar uzanan çöküntü alanında *Milas ovaları* olarak adlandırılan Selimiye, Milas, Ekinanbarı, Ağaçlıhöyük, Yaşyer ve Hamzabey Ovaları bulunmaktadır (Harita 1.4). Milas ovaları, çok sayıda irili ufaklı düzlüklerden meydana gelir. Bu ovalar kuzeybatıda Bafa Gölü'ne, doğuda Milas ilçesine, güneyde Hamzabey vadisi boyunca Yaran dağına doğru sokulur. Batıda ise Güllük Körfezi'ne açılır. Birkaç parçadan oluşan ovaların uzunluğu 30 km'ye, genişliği ise 15 km'ye çıkmaktadır. Kalın bir alüvyal tabakayla kaplı olan ovalar oldukça verimlidir.⁸¹ Söz konusu ovalar, tarımsal açıdan dikkate değer potansiyel barındırmakta ve önemli miktarlarda tütün, pamuk, susam, buğday, arpa, zeytin gibi tarım ürünleri elde edilmektedir. Milas yöresine ait tarım ürünleri, hem sanayi tesislerinde hammadde olarak kullanılmakta hem de yöresel pazarlarda, Milas yöresini gezmeye gelen yerli ziyaretçilerin yanı sıra, Bodrum gibi turizm merkezlerinden gelen yabancı ziyaretçilerin de ilgisine sunulmaktadır.

Milas Ovası'nın yüzölçümü 88 km² iken, Selimiye Ovası 48 km², Yaşyer ve Hamzabey ovaları da 96 km²'lik bir yüz ölçüme sahiptirler.⁸² Zeminin yükseltisi ancak 50 m olan Milas Ovası, tipik bir polye değildir. Her ne kadar ovayı batıdan sınırlayan dağ, kalkerden müteşekkil ise de karşı yamaçlar billurlu şistlerden oluşmaktadır. Zaten genel taban seviyesine bu kadar yakın olan bir yükselti, geniş ölçüde karstlaşma bakımından uygun değildir⁸³ (Fotoğraf 1.6).

⁸¹ Yurt Ansiklopedisi (Türk. İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını), Muğla Maddesi, 8. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983, sf.5852.

⁸² Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.17.

⁸³ Darkot ve Erinç, "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", s.189.

Harita 1.4. Araştırma Sahasının Jeomorfolojik Durumu.

Fotoğraf 1.6. Beçin Kalesi'nden Milas Ovası'nın Görünümü.

Didim-Milas kıyı kuşağında dikkati çeken jeomorfolojik ünitelerden birisi de plato sahalarıdır. Bunlar içerisinde Didim Platosu (Akköy alçak yaylası), Büyük Menderes Deltası'nın güneyinde yer almaktadır (Fotoğraf 1.7). Plato sahası, üç ayrı basamaktan meydana gelir. Bunlar Didim Platosu'nun kuzey kısmını oluşturan yüksek plato basamağı, onun güneyinde yer alan orta plato basamağı ve güneyden onu çevreleyen alçak plato basamağıdır. Plato üzerinde en yüksek yerler kuzeydoğu kesiminde görülmektedir (Mengerep tepesi 235 m). Buradan itibaren güneye ve batıya doğru gidildikçe yükselti azalmaktadır. Plato sahasının orta ve doğu kesimleri dümdüz olduğu halde, kenarları gerek faylarla gerek küçük dereler tarafından oldukça sık bir şekilde parçalanmıştır⁸⁴ (Harita 1.4).

⁸⁴ Aksu, *Büyük Menderes Nehri Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, s.12-16.

Fotoğraf 1.7. Didim Platosu'ndan (Akköy Yakınları) Bir Görünüm.

Akköy yayla yüzeyinden inen akarsular, eğimin azaldığı, delta kenarında biriktirdikleri unsurlarla küçük birikinti yelpazeleri ve bazı yerlerde ince şeritler halinde uzanan ovalar meydana getirmişlerdir. Yaylanın güney ve güneydoğusundaki dere yatakları, denizin istilasına uğrayarak, korunmuş koylar halini almışlardır. Bu kısımda dere yataklarının deniz istilasına maruz kalması, kıyı çizgisinin çok girintili ve çıkıntılı olmasına yol açmıştır. Vadilerin tabanında küçük plajlar, buna karşın her iki yamacın kenarında, profili oldukça dik, 15-20 m yüksekliğinde genç falezler bulunmaktadır ⁸⁵ (Fotoğraf 1.8 ve Harita 1.4).

Fotoğraf 1.8. Didim Platosu Kenarında Bulunan Falezler Dikkat Çekici Görünüme Sahiptirler.

⁸⁵ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s. 36.

Büyük Menderes nehrinin eskiden denize döküldüğü yerin güneyinde kademelerle kıyıya inen plato sahasının kenarı, denizin ve nehrin getirdiği unsurlarla doldurulmuş ve kuzey-güney doğrultulu bir kıyı ovası oluşmuştur. Deniz seviyesine çok yakın olan kıyı ovasının gerisinde hala dikliklerini koruyan ölü falezler bulunmaktadır. Falezlerin kaidelerinde buraya kadar sokulan denizin açtığı çentiklere rastlamaktadır. Bu dik ve yüksek falezlerle yayla yüzeyi arasında çeşitli kademeler saptanmıştır.⁸⁶ İnceleme alanındaki dikkati çeken diğer plato sahası ise Milas güneyindeki Marçal dağlarının batı kesimlerinde yer alan ve Hamzabey deresi tarafından yarılmış olan plato sahalardır (Harita 1.4). Sahamızdaki plato sahaları, tarımsal açıdan önemli bir potansiyele sahip olmalarının yanı sıra özellikle küçükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetlerinin yapılabildiği sahalardır. Ayrıca yöresel birtakım çekiciliklerin bulunduğu plato sahalarda, kültürel ve kırsal turizm açısından da elverişli ortamlar bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki jeomorfolojik ünitelerden bir diğeri de dağlık alanlardır. Bunlar içerisinde en çok dikkati çeken Batı Menteşe dağları olarak adlandırabileceğimiz Beşparmak dağlarıdır (Fotoğraf 1.9). Bu dağlar, Bafa Gölü'nün doğusunda yer yer 1200-1300 metrelere kadar yükselirler ve en yüksek noktası Tekerlek tepesidir (1 332 m). Söz konusu dağlar, KB-GD yönünde uzanmakta ve güneydoğuya doğru yükseltisi azalarak Yaylacık dağı (1240 m) ve Tekke dağı (1270 m) ile devam etmektedir (Harita 1.4). Üst Miyosenden itibaren Menderes Masifi'nde başlayan yükselmelere bağlı olarak güneybatı yönünde çarpılmış bir monoklinal bir blok durumunda olan dağlık sahanın, bu çarpılma sonucunda batısı faylanmış, doğusu ise bükülme eğilimi göstermiştir.⁸⁷ Çeşitli akarsular tarafından aşındırılan Beşparmak dağları, son derece arızalı bir topoğrafyaya sahiptirler. Büyük çoğunluğunu kristalin ve metamorfik formasyonların oluşturduğu dağlar üzerinde oluşmuş eğimli araziler, oldukça engebeli bir topoğrafyayı yansıtmaktadır. Bu bağlamda adını da zirveler bölgesindeki parmaklara benzeyen sivri şekillerden almıştır.⁸⁸

⁸⁶ Mutluer, M., *Büyük Menderes Deltasının Fiziki Coğrafyası ve Amenajmanı*, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi) Ege Üniv. Edeb. Fak. Coğrafya Böl., İzmir, 1984, s.5.

⁸⁷ Ardos, M., *Türkiye jeomorfolojisinde Neotektonik*, İstanbul Üniv. Yay no: 2621, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 113 İstanbul, 1979, s.126.

⁸⁸ Aksu, *Büyük Menderes Nehri Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, s.17-18.

Fotoğraf 1.9. Bafa Gölü Kıyısından Beşparmak Dağları'nın Görünümü.

Antik çağlardaki ismi *Latmos* olan Beşparmak dağları üzerinde aralarında Labranda ve Herakleia antik kentlerinin de bulunduğu en az 9 tane antik kentin kalıntlarına rastlanılmıştır. Özellikle kültürel turizmin en gözde mekânlarından biri olarak kabul edilen söz konusu antik yerleşim yerleri, yöreye gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin uğrak mekânları olarak dikkat çekmektedir. Bafa Gölü kıyısından başlayıp Beşparmak (Latmos) dağlarındaki kaya resimlerini görmek için yapılan geziler de yöreye gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Dolayısıyla bu dağlarda, trekking ve yamaç tırmanışları için oldukça uygun parkurlar bulunmaktadır. Ayrıca Beşparmak dağlarının eteklerindeki bazı köylerde (Çomakdağ-Kızılağaç köyü) yapılan yöresel düğünler ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Dikkati çeken diğer önemli dağ kütlesi İlbira dağıdır (Fotoğraf 1.10 ve Harita 1.4). Bafa Gölü ile Hamzabey arasını dolduran bu kütle, Torosların genel doğrultusuna uyarak kıyıya paralel uzanır. Menteşe dağları ile aynı yönde (KB-GD) uzanan İlbira dağı, Bafa Gölü-Milas çöküntü alanı ile Güllük Körfezi arasında uzanır. En yüksek noktaları, Aksivri tepe (1083 m) ile Dikilitaş tepedir (1080 m).

Fotoğraf 1.10. Araştırma Sahasındaki En Önemli Yükseltilerden Biri Olan İlbira Dağı (1083 M).

Milas şehir merkezinin batısında bulunan ve Milas kentinin, yamaçları üzerinde yayılış gösterdiği Sodra dağı (579 m), güneydoğusundaki Kocadağ (1129 m) ve doğusundaki Kurukümes dağı da araştırma sahasındaki dağlık alanlar içerisinde yer alır. Kurukümes dağının en yüksek noktası 1376 m yüksekliğindeki Aksivri tepedir. Kayaderesi'nin oluşturduğu vadinin kuzeyinde Akdağ (1208 m), güneyinde Marçal dağı (1291 m) ve onun batısında ise Sandal dağı (1047 m) bulunmaktadır (Fotoğraf 1.11 ve Harita 1.4).

Fotoğraf 1.11. Sodra Dağı ve Eteklerindeki Milas Kentinin Görünümü.

Didim-Milas kıyı kuşağında irili ufaklı karstik şekillere de rastlanmaktadır. Bu bağlamda Milas yöresinde lapyta oluşumları görülmektedir. Burada yağış bol olduğu halde yüzeyden akışın olmadığı hemen hemen silinmiş kör vadi oluklarının yerini irili ufaklı kapalı çukurlar (uvala ve dolin gibi dairesel ya da oval çukurlar) ve kayaların yüzünü oyan lapyalar almaktadır.⁸⁹ Araştırma alanında kireçtaşlarının yüzeyinde çok sayıda ve değişik boyutlarda *erime olukları (karenler)* gözlemlenmiştir. Karenler, Milas formasyonu kireçtaşları ve Çırkan formasyonu (Yatağan formasyonu) içinde sayısal olarak en fazladır. Erime oluklarının sayısal olarak en çok bulunduğu kesimler, karstlaşmanın yoğunlaştığı çökellerdir. Sepetçiler kuzeyindeki DSİ taş ocağında ve Avşar'daki taş ocaklarında Milas formasyonu içinde, değişik boyutlarda (0,30 cm-1 m) düşey erime oluklarına rastlanmıştır.⁹⁰

Didim platosunda Ak-Yeniköy'ün güneydoğusunda yayla yüzeyinde, kalkerlerin yüzeye çıktığı yerlerde özellikle Gürgen Deresi'nin plato sathını parçaladığı alanlarda, vadi tabanında birbiri ardına sıralanmış küçük karstik çukurluklar yer almaktadır. Çapları 15-30 m arasında değişen erime dolinleri bunlara örnek olarak verilebilir.⁹¹ Milas sınırları içerisinde de *dolin*lere rastlanılmaktadır. Kıyıkışlacık köyünün batısında *Altıgöller* ve çevresinde karstik çukurlar bulunmaktadır. Burada kireçtaşlarında yaklaşık 100 m yükseltideki düzleşmiş aşınım yüzeyi üzerinde birden fazla yayvan karstik çukurlar oluşmuştur. Tabanında killi malzeme bulunan dolinlerde, göller bulunmaktadır. Altıgöller çevresinde gelişmemiş karstik çukurlar da gözlemlenmiştir. İnceleme alanında 1200 m'den yüksek yerlerde oluşmuş karstik yapıların daha gelişmiş olmasında, litolojinin ve tektonik etkilerin yanı sıra yer aldığı yükseltinin, sıcaklık derecesi ile yağış miktarının, yüzeyde yaptığı etkileri önem taşımaktadır. 1200 m'nin altındaki kesimlerde süreksizlik düzlemlerinin gözlemlenmiş olması, dipten erimelerle karstlaşma alanlarının geliştiği kanısını güçlendirmektedir.⁹²

Didim-Milas kıyı kuşağında *uvalalar* da bulunmaktadır. *Denizcik gölü*, inceleme alanındaki en büyük uvaladır (Harita 1.4). Neojen Çırkan formasyonunun (Yatağan

⁸⁹ Darkot ve Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1995, s. 68.

⁹⁰ Barut, İ. F. ve Gürpınar, O., "Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım", (Elektronik Sürüm), *İstanbul Üniv. Müh. Fak. Yerbilimleri Dergisi*, C. 18, S. 1, İstanbul, 2005, s. 1-20.

⁹¹ Darkot ve Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, s. 68.

⁹² Barut ve Gürpınar, "Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım", s. 1-20.

formasyonu) kireçtaşları içinde yer alır. Yüzeysel su birikintisiyle sayısız dolinlerin oluşturduğu, çok delikli bir görünümündedir. Bu dolinler, belirli hatlar boyunca uzanarak yer altı ve yer üstü sularının aşındırma ve eritme etkisiyle çökerek uvalayı meydana getirmiştir. Su düzeyinde mevsimsel değişim görülmektedir. Kurak dönemdeki su düzeyi yağışlı döneme göre yarıya inmektedir. Denizcik uvalası, ilgi çekici görseelliğiyle, inceleme sahasındaki dikkat çekici doğal turistik kaynaklardan birisidir.⁹³

Milas yöresinde düdenlere rastlanılmıştır. Nitekim yer altı sularının akım yönünde gelişmiş *düdene*, Ovakışlacık-Aktaş arasında ve Karagöl'de özellikle yağışlı dönemlerde rastlanır. Ovakışlacık önünden kuzeyden dere yataklarıyla gelen sular, yüzeyden devam edebileceği koşullar bulunmadığından, Milas karstik kireçtaşlarında bu düden oluşmuştur. Yağışlı dönemlerde *Gürlek*'te bu suların yüzeyden kaybolduğu gözlemlenmiştir.⁹⁴

İnceleme alanında gözlemlenen diğer bir karstik şekil de *polyeler*dir. Bunların başlıcaları; Ovakışlacık, Yaşyer ve Çiftlik ovalarıdır. Bunlardan biri olan *Ovakışlacık Ovası*'nin oluşumunu, jeolojik ve yapısal unsurlar denetlemiştir. Ortalama yükseltisi 300-400 m arasında yamaçlarla çevrilidir. *Yaşyer Ovası*, Milas formasyonun kireçtaşları içinde Sarıçay'ın kolları ve Sodra dağının yamacındaki birbirine paralel gelişmiş dere yatakları ile K-G doğrultulu fayın denetlediği bir polyedir. Ovanın doğu kesimlerindeki Sepetçiler (İçme) ve Savran kaynaklarının boşalım alanlarında yer yer bataklıklar bulunmaktadır. *Çiftlik ovası ise* drenaj alanının doğu sınırında yer alan bir polyedir⁹⁵ (Harita 1.4).

Milas ilçesinin doğu ve güneyinde birçok *mağara* bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi *Gökçeler (İncirli) Mağarası*dır. Mağara, Gökçeler köyü yakınlarında kanyon görünümlü derin vadi içinde yer alan Değirmen deresinin sol yamacındadır. Yatağan formasyonu içinde gelişmiştir. Gökçeler Mağarası'nın toplam uzunluğu 345 m'dir. Gelişimini kısmen tamamlamış yaşlı bir mağaradır. Özellikle sarkıt, dikit ve sütunlar büyük kalınlık ve yüksekliktedir. Mağarada, taban eğimine bağlı olarak basamaklar gelişmiş ve damlataş havuzları (1-4 m) oluşmuştur.⁹⁶ Mağara, Uyku vadisi içerisinde bulunmakta ve yarasaların bol miktarda bulunduğu bir mağaradır. Burası, yaz aylarında

⁹³ Barut ve Gürpınar, s. 1-20.

⁹⁴ Barut ve Gürpınar, s. 1-20.

⁹⁵ Barut ve Gürpınar, s. 1-20.

⁹⁶ Barut ve Gürpınar, s. 1-20.

birçok ziyaretçi tarafından gezilen, Milas'taki en dikkat çekici doğal çekiciliklerindendir.

Didim-Milas kıyı kuşağının jeoloji haritası incelendiğinde, eğim atımlı fayların Bafa Gölü'nün kuzeyinde Büyük Menderes grabeninin kenarlarında bulunduğu görülmektedir (Fotoğraf 1.12 ve Harita 1.1). Ayrıca Türkiye deprem haritası incelendiğinde de sahanın 1. derece deprem kuşağı içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Zaten geçmişte yaşanan ve günümüzde de devam eden birçok deprem, fayların aktif olduğunu ve buranın her zaman için deprem tehdidi altında olduğunu kanıtlamaktadır. Bu sahada, son yüzyıl içerisinde meydana gelmiş en şiddetli ve etkili deprem 1955 yılında Doğanbey köyü ve Söke'de etkili olan, Richter ölçeğine göre 6,8 büyüklüğündeki depremdir. Söz konusu deprem, insanlar açısından bir takım olumsuz gelişmelere yol açmasının yanı sıra Büyük Menderes Deltası'nın gelişimini de etkilemiştir. Yine 1957 yılında Fethiye merkez üssü olmak üzere ülkemizin birçok kesiminde olduğu Muğla'nın diğer ilçelerinde ve Milas'ta hissedilen deprem ise, Hacı İlyas ve Belen Camilerinin bazı kısımlarının yıkılmasına neden olmuştur. Hatta dönemin Başbakanı Adnan MENDERES ile Cumhurbaşkanı Celal BAYAR, bu deprem üzerine Milas'ı ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuşlardır.⁹⁷

Fotoğraf 1.12. Akbük Yakınlarındaki Fay Hattından Bir Görünüm.

⁹⁷ Taşkıran, B., *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)* Muğla Belediyesi Kültür Yayınları No: 4, Muğla, 2004, s. 52.

Milas'ın doğusu depremlerin çok olduğu tektonik çukurluklar ve kırıklar dizisi üzerinde kalır. Muğla-Bodrum çizgisinin doğusunda ve güneyinde kalan bölgenin büyük bölümü, şiddetli sarsıntılar görülen I. derece deprem kuşağındadır. Muğla ilinde depremsellik riski en düşük alanlar, Milas ve merkez ilçenin batısında ve kuzeyinde kalan kesimlerdir.⁹⁸

Didim-Milas kıyı kuşağındaki kıyı uzunluğu ve niteliği dikkate alındığında, turistik aktiviteler için önemli bir rezervin bulunduğu açıkça görülmektedir. Nitekim sahamızda alçak kıyı niteliğindeki yerlerde turistik tesis yapımı için daha geniş alanların bulunması, birbirinden güzel çok sayıda koyun ve kumsal olarak tanınan plajların varlığı ile kıta şelfinin çoğu yerde geniş olması da turizmi olumlu etkileyen faktörler olarak ifade edilebilir. Ayrıca etkileyici görünüme sahip dağlık alanlar, ilginç mağara ve diğer karstik şekiller gibi inceleme alanının topoğrafik özellikleri ile turizm aktivitesi arasında, yoğun ve olumlu bir etkileşimin olduğu gözlenmekte ve bu durumun turizm faaliyetlerinin düzenlenmesinde birebir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda Güllük Körfezi'nin birbirinden ilgi çekici koylarıyla, Altinkum gibi dünyaca ünlü kumsallarıyla, Salih ve Panayır adaları gibi yat turizminin uğrak yerleriyle, Beşparmak dağları gibi tarihi ve kültürel zenginlikleri bol dağlık sahalarıyla, denizcik uvalası gibi ilginç karstik şekilleriyle inceleme alanı ülkemizin ilgi çekici sahalarından birisidir. Bunların yanı sıra Didim Yarımadası'ndaki ilgi çekici falezleriyle, Gökçeler Mağarası gibi yer altı güzellikleriyle, karmaşık kıyı topoğrafyası ve buna bağlı olarak oluşan değişik kıyı şekilleriyle Didim-Milas kıyı kuşağı, önemli düzeyde turistik potansiyele sahiptir.

1.1.2. İklim Özellikleri

Turizm, çağımızda yaşam düzeyinin yükselmesine bağlı olarak değişen ve etkilenen yaşam biçiminin ihtiyaçlarını karşılayan bir aktivitedir. Çünkü çağın insanı, sanayileşme ve hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan ve sağlığı bozan, işgücü verimini azaltan bir yaşam ortamı içerisine itilmiştir. İnsan sağlığını tehdit eden ve sinirsel yorgunlukları artıran ortamlar giderek artmaktadır. Başka bir ifadeyle sağlıklı yaşamak ve verimli çalışmak için insan, bozulan bütünlüğüne kavuşmak ihtiyacındadır. Bu

⁹⁸ Oral, M.Y. ve Diğerleri, *Milas Analitik Etüdüleri*, Dokuz Eylül Üniv. Mühendislik-Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Plan. Böl. 1990-1991 Yaz stajı, İzmir, s.20.

ihtiyacın giderilmesi, bir ölçüde sağlıklı iklimde bulunma, deniz suyu ve havasının sağlık etkilerinden yararlanma ile mümkündür. Serbest deniz banyosu ve uygun deniz iklimi, sinirsel ve bünyesel yorgunluklar ile kasları güçlendirme ve solunum yolu rahatsızlıkları üzerinde olumlu etki yapmaktadır.⁹⁹ İnsan sağlığı üzerinde meydana getirdiği bu olumlu etki ile deniz iklimi, deniz turizminin en önemli destekçilerinden biridir.

Doğal çekicilik, kültür ve tarih zenginliği ile iklim olanakları herhangi bir çevrenin turizm potansiyellerini oluşturan başlıca kaynaklardır. Bunlardan iklim, doğal bir güç ve turizmin tükenmez kaynağı olarak süreklilik göstermektedir.¹⁰⁰ Bir bölgenin iklim elemanları ve bunların uzun yıllık ortalama değerlerini ifade eden, yine o bölgenin iklim tipi, turistik çekim gücü taşıyıcı olarak, büyük önem taşır. Başka bir ifadeyle iklim tipi ve iklim elemanlarının uzun yıllık ortalamaları, turistik çekim bölgelerinin oluşumunu hazırlayan doğal çevre faktörleri arasında bulunmaktadır. Dolayısıyla iklim verilerinden bazılarını, çevrenin turistik potansiyel taşıyıcısı ya da jeo-ekonomik potansiyel kaynak olarak kabul etmenin, yerinde bir görüş olacağı şüphesizdir.¹⁰¹

Turizmin arz kaynaklarının üç önemli ayağından biri olan çekicilikler yani turistleri herhangi bir yere çeken unsurlar içerisinde iklim oldukça önemli bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. Bilindiği gibi iklim koşulları insan organizması üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Sıcaklık, yağış, basınç, nem ve rüzgâr gibi iklim elemanları insan sağlığı ve faaliyetlerinin düzenlenmesinde oldukça önem taşımaktadır. Bir sosyal olay ve ilişkiler bütünü olan turizm etkinliklerinde, yıl içinde turizm sezonunun belirlenmesi, yapılacak etkinliklerin planlanması ve gerçekleştirilmesi büyük ölçüde iklime bağlı kalmaktadır.¹⁰² İklim koşullarının uygun olmaması, bu tür etkinliklerin aksamasına veya kalitesinin düşmesine neden olmakta ve turistik aktiviteleri olumsuz etkilemektedir.

Tatillerini iyi geçirebilmek için turistler, tatil destinasyonundaki iklim koşullarında fiziksel bir rahatlık isterler. İster aktif isterse pasif olsun tatil süresince yapmayı tasarladıkları rekreasyon faaliyetlerini de rahatsızlık duymadan

⁹⁹ Koçman, A. ve Özgürel, M., "Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, İzmir, 1996, s.87-89.

¹⁰⁰ Koçman ve Özgürel, s.83.

¹⁰¹ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.38.

¹⁰² Emekli, G., *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir, 1994, s.12.

gerçekleştirebilmelidirler. Bilhassa kıyı turizminde turistin seçtiği faaliyet ne olursa olsun, tatil ancak hava güzelse verimli olacaktır. Turistler ziyaret ettikleri yerlerde olabildiğince iyi bir havayı garanti altına almak isterler. Yılın diğer zamanlarında havanın nasıl olduğu onlar için önemli değildir. Bu nedenle turizm faaliyeti için güneş ışığı, bulutlu günler ve yağış gibi iklim unsurlarının yıllık toplamından çok, turizm sezonu boyunca sergiledikleri durum önemlidir. Aslında iklim, bir tatil destinasyonu için başlı başına bir çekicilik oluşturabilmektedir.¹⁰³ Özellikle turizm sezonu içerisinde iklim koşullarının, istenilen düzeyde olması ve deniz banyosu için uygun koşulları barındırması, bir yerin turistik çekim potansiyelini belirleyen en önemli arz kaynaklarından birisidir.

Bu bağlamda iklimin çeşitli unsurlarının turistler üzerindeki etkisi de oldukça önemlidir. Örneğin sıcaklık derecesi, nispi nemin oranı, bulutluluk, yağış, güneşlenme ve deniz suyu sıcaklıkları, ziyaretçilerin konforunu doğrudan etkileyebilmektedir. Hava sıcaklıklarının 20-28 °C arasında ve deniz suyu sıcaklıklarının ise 18-28 °C arasında olması, deniz banyosu için uygun değerler olarak kabul edilir. Ayrıca bağıl nem oranlarının % 30-70 arasında olması ve aylık kapalı gün sayısının 10 gün ve daha az olmasının yanı sıra ortalama rüzgar hızının 6 m/sn'den az olması da insan sağlığını olumlu olarak etkileyen değerler olarak kabul edilir.¹⁰⁴ Buna bağlı olarak yukarıdaki değerlerin aşıldığı durumlarda, insan sağlığı olumsuz etkileneceği için turistlerin de bundan kaçınacakları aşikârdır. Araştırma sahası gibi denize kıyısı bulunan ve deniz turizmi için önemli bir potansiyel barındıran yörelerde, iklimin tesiri daha da önem kazanmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında kıyı turizmi, iklime bağlı olarak yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla yaz mevsiminin turizme uygun değerler içermesi oldukça önem arz etmektedir. Kıyı turizminde yağış, yaz mevsiminde kısa süreli tatilleri bozan bir etmendir. Bu bakımdan yaz mevsiminde iklimin yağış şartları, turizmde önemlidir. Tatillerin kısa süreye sığdırılması, tatilciyi tatilin her dakikasını değerlendirmeye itmektedir. Özellikle yaz mevsimine yoğunlaşan turizm faaliyetinde havanın açık olması aranır. Havanın açık olması, güneşlenmeye ve diğer rekreasyonel

¹⁰³ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.44-45.

¹⁰⁴ İkiel, C., "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 Bildiri Kitabı(Prof.Dr. İsmail Yalçınlar Anısına)*, 29-30 Eylül 2005, İstanbul, s.239.

faaliyetlere olanak tanır.¹⁰⁵ Açık havalarda yapılabilen ve gelen ziyaretçilerin doyumuna ulaşmasını sağlayan bu tür faaliyetler, turistik destinasyonların çekim gücünü artırmakta ve daha fazla turist gelmesine katkı sağlamaktadır.

Avrupa gibi zengin ve üst düzey pazarların yanı başında bulunan ülkemiz, yaz mevsiminde deniz turizmi için elverişli koşulların olduğu Akdeniz havzasında yer almaktadır. Dolayısıyla Kuzey ve Batı Avrupa gibi nemli ılıman okyanusal iklime sahip olup, güneşleme süresinin çok az olduğu sahalarda yaşayanlar için bu durum oldukça güçlü bir çekim kaynağı oluşturur. Bu bakımdan özellikle Akdeniz ve Ege kıyıları ilk akla gelen doğal mekânlara sahiptir. Didim-Milas kıyı kuşağının da bulunduğu Güney Ege kesimi, ülkemizin en çok yerli ve yabancı ziyaretçi çeken yerlerinden birisidir. Özellikle deniz-güneş-kum üçlüsünün simge olarak kabul edildiği deniz turizmi için sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası turizm arenasında da hatırı sayılır bir üne sahiptir.

İnceleme alanında Akdeniz iklimi hâkimdir. Bu iklimde yaz mevsimi sıcak ve kurak, kış mevsimi ise ılık ve yağışlı geçer. Yağışlar genellikle yağmur şeklindedir. Yaz mevsiminde çok az yağış görülür. Yaz aylarında genellikle yüksek sıcaklık ortalamalarına sahip iken, bazı günlerde ekstrem özellikler görülür. Kış aylarında sıcaklık 0 °C'nin altına pek düşmez.

Didim-Milas kıyı kuşağında Akdeniz ikliminin yarı nemli tipi görülmektedir. Bu iklimde yağışlar, kış mevsiminde toplanmıştır. Akdeniz iklimine göre yıllık miktarda azalma görülür (600-800 mm). Yaz mevsimi kuraktır ve yaz yağışının yıl içindeki payı hemen her yerde % 5'den azdır. Kış mevsimi ılık geçer ve en soğuk ayın (ocak) ortalama sıcaklık derecesi 5-8 °C arasında değişir. Ayrıca kışın kısa süreli don olayları görülür. Kıyının ve ovaların yanı başında yükselen dağlara bol olarak yağın kar, yükseltisi daha düşük alanlara seyrek düşer ve uzun süre yerde kalmaz. Buharlaşma yolu ile su kaybı yüksektir ve dolayısıyla yarı nemli, hatta bazı yıllar yarı kurak koşullar egemendir.¹⁰⁶ İnceleme alanımızda genel olarak Akdeniz iklimi görülse de kıyı kesimlerinde 800 m'ye kadar olan alanlarda "Asıl Akdeniz iklimi" ve daha yükseklerde ise "Akdeniz dağ iklimi" etkili olmaktadır. Ayrıca kıyıda iç kesimlere doğru gidildikçe karasal iklimin tesirlerine az da olsa rastlanılmaktadır.

¹⁰⁵ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.2-5.

¹⁰⁶ Koçman, A., *Türkiye İklimi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay No: 72, İzmir, 1993, s.77.

Sahadaki iklim koşullarının genel olarak Akdeniz makroklima bölgesinin sınırları içerisinde yer almakla birlikte, iklimin şekillenmesinde yeryüzü şekilleri, genel hava dolaşımı, enlem, denize yakınlık gibi faktörlerin etkili olduğu gözlenmektedir. Bunlardan ilki yeryüzü şekilleridir ve buna göre dağların uzanış doğrultusu önem arz etmektedir. Büyük Menderes vadisi gibi yerlerin denize doğru açılan bir oluk biçiminde olması ve çevredeki dağların kıyıya dik uzanması, denizin ıltıcı etkisi ve yağış getiren rüzgârların iç kısımlara kadar ulaşmasını sağlamakta ve benzer şekilde bitki örtüsünün de buna paralel bir durum arz etmesine yol açmaktadır.

Yükselti ve bakı gibi topoğrafik şartların etkisi inceleme alanında yer yer hissedilmektedir. Gerek yaz ve gerekse kış döneminde 1000 m'nin üzerinde yükseltilere sahip İlbira dağı ve Beşparmak dağları, ovalık kesimlere oranla daha fazla yağış almakta ve sıcaklık doğal olarak daha düşük değerler göstermektedir. Yıllık ortalama sıcaklık farkı bakımından da ova tabanlarıyla, söz konusu dağlık alanlar arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Bu nedenle yüksek kısımlarda oroğrafik şartların ağır basmasıyla, kızılçamlar yerini karaçamlara bırakmaktadır. Ayrıca kıyıdan uzaklaştıkça sıcaklık, nemlilik ve yağış şartlarında az da olsa değişiklikler görülmektedir. Örneğin Milas çevresinde, bir yandan denize paralel olarak uzanan İlbira ve Sodra dağlarının denizel etkilerin içi kısımlara sokulmasına engel teşkil etmesi, bir yandan da kutbi hava kütlelerinin Çamiçi-Milas oluşuna kanalize olmaları, bu çevrede karasal etkilerin artmasına yol açmaktadır.¹⁰⁷

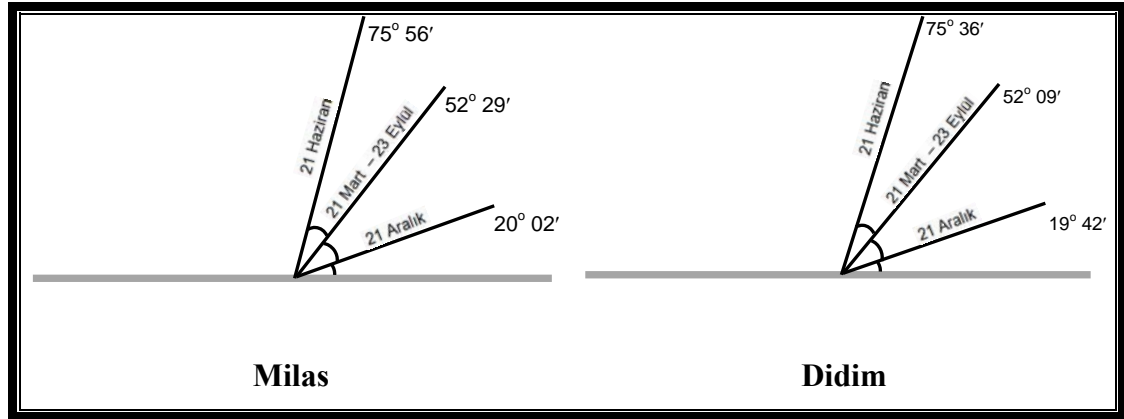
Araştırma alanında planeter faktörlerin yıl boyunca gösterdiği gidişat ile iklimsel özelliklerin paralellik arz ettiği gözlenmektedir. İnceleme sahası, konumu itibariyle yıl içinde farklı kökenli hava kütlelerinin etkisi altında olup, tüm iklim olaylarını bu hava kütlelerinin mevsimlik değişimleri düzenler. Yani mevsimlere bağlı olarak değişen planeter faktörlere göre iklimin döngüsü şekillenmektedir. Kış mevsiminde ekimden başlayıp mayısa kadar olan süreçte Akdeniz havzasına ulaşan hava kütlelerine bağlı cephe sistemleri ve alçak basınç oluşumları hava koşullarını şekillendirir. Yaz mevsiminde ise kış mevsimi boyunca etkisini sürdüren polar cephe (Akdeniz cephesi), Batı Rüzgârları sistemine bağlı olarak mayıs ayından itibaren kuzey enlemlere doğru

---

¹⁰⁷ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.25.

çekilmeye başlar. Azor antisiklonunun kuzeye doğru yer değiştirmesiyle, tropikal hava kütleleri etkili olur ve cephe oluşum şartları ortadan kalkar.¹⁰⁸

Didim-Milas kıyı kuşağında iklim koşullarının ortaya çıkmasında enlemin de önemli etkisi bulunmaktadır. Bilindiği gibi yeryüzünde herhangi bir yerin aldığı radyasyon miktarı, coğrafi enleme göre değişen gün uzunluğuna, güneş ışınlarının deklinasyon açısına, atmosfer aktivitesine ve yer şekillerine bağlıdır.¹⁰⁹ Didim ilçesi ile Milas ilçesinin belirli kısımlarını kapsayan araştırma sahamız 37° enlemi üzerinde bulunmaktadır (Didim:37° 51', Milas:37° 31'). Buna göre yapılan hesaplamalarda; 21 Mart ve 23 Eylül ekinoks günlerinde güneş ışınlarının geliş açısı Didim'de 52° 09', Milas'ta ise 52° 29' olarak gerçekleşmektedir. Kuzey yarımküre için yaz başlangıcı olarak kabul edilen 21 Haziran tarihinde güneş ışınlarının geliş açısı Didim'de 75° 36' iken, Milas'ta 75° 56' olarak gerçekleşmektedir. Kuzey yarımküre için kış başlangıcı olarak kabul edilen 21 Aralık tarihinde ise güneş ışınlarının geliş açısı Didim'de 19° 42' iken, Milas'ta 20° 02' olarak gerçekleşmektedir (Şekil 1.1). Bu değerler göstermektedir ki araştırma sahasında özellikle turizm sezonuna denk gelen yaz döneminde güneş ışınlarının oldukça yüksek dereceli açılarla gelmesi ve buna ek olarak güneşlenme süresinin artması, radyasyon enerjisinin ve ısınmanın artmasını sağlamakta ve turizme olumlu etki yapmaktadır.

Şekil 1.1. Güneş Işınlarının Milas'a ve Didim'e Düşüş Açıları.

İnceleme alanımızdaki turistik aktivitenin gelişmesini teşvik eden iklim elemanlarının ayrıntılı olarak incelenmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Buna göre araştırma sahamızdaki turizm faaliyetleriyle sıcaklık, deniz suyu sıcaklığı, yağış,

¹⁰⁸ Koçman, *Türkiye İklimi*, s.4.

¹⁰⁹ Koçman, A., *Ege Ovalarının İklimi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay No: 73, İzmir, 1993, s.15.

nemlilik, bulutluluk, güneşlenme süresi, kapalı günler ve rüzgâr etmenleri arasında bağlantı kurulmasına gayret edilecektir.

1.1.2.1. Sıcaklık

Didim-Milas kıyı kuşağı, mart ayının ikinci yarısından itibaren nemli ve sıcak karakterdeki maritim tropikal (mT) hava kütesinin etkisi altına girmeye başlamakta ve bu hava, kasım ayı başlarına kadar sahayı etkilemektedir. Bu dönemde kuzeybatıdan esen Etezyen rüzgârları, yaz sıcaklıklarının hafiflemesine yardımcı olmaktadır. Ancak bazı yıllar, Sahra çöllerinden gelen sıcak ve kuru rüzgârlar nedeniyle araştırma sahasında sıcaklıklar, aşırı derecede artmaktadır.¹¹⁰

Kış mevsiminde sıcak ve soğuk cephelerin art arda yer değiştirmesi, sıcaklık şartlarında önemli değişmelere neden olur. Nitekim sıcak ve soğuk havalar buna bağlı olarak yer değiştirir. Böylece bir gün içerisinde bile önemli sayılabilecek sıcaklık değişimleri olur. Kuzeyden sokulan soğuk cepheye bağlı olarak hava sıcaklığında düşme gözlenirken, Orta Akdeniz üzerinden sokulan sıcak cephe, ılık lodos rüzgârlarını da beraberinde getirerek, kıyı kesimlerinde hava sıcaklığının bazı günler 20 °C'nin üzerine çıkmasına ve bazı yıllar bitkilerin erken çiçek açmasına neden olur. Ayrıca Orta Anadolu'yu işgal eden soğuk hava kütesi, İç Batı Anadolu'dan Büyük Menderes grabeni gibi oluklar vasıtasıyla araştırma sahasına doğru ilerlemekte ve saha zaman zaman soğuk kökenli hava kütleleri tarafından kaplanmaktadır. Bunun yanı sıra bazen Kuzeybatı Avrupa'dan kaynaklanan soğuk hava etkili olmakta, böyle günlerde gündüzleri güneşli, geceleri açık ve soğuk bir hava etkili olurken, sabah saatlerinde sis görülmektedir. Buna bağlı olarak bu dönemlerde sıcaklık ortalamalarında önemli düzeyde düşmeler gözlenmektedir.¹¹¹

Didim ve Milas istasyonlarından alınan ortalama sıcaklık verilerine göre bu iki istasyon arasında sıcaklık ve ortalamalar açısından, çok büyük fark olmamakla birlikte Milas'ın ortalama sıcaklığı, Didim'e göre biraz düşüktür. Milas'ın yıllık ortalama sıcaklığı 17,88 °C iken, Didim'in 18,34 °C olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1.1). Bunda Didim'in deniz kıyısında, Milas'ın ise denizden 20 km içerde ve 45 m yükseklikte

¹¹⁰ Atalay, İ. ve Mortan, K., *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 208.

¹¹¹ Atalay ve Mortan, s. 208-209.

bulunması ve yer şekillerin etkisiyle deniz etkisinin az da olsa azalmaya başlaması etkili olmuştur. Bu değerler dikkate alındığında inceleme alanının yakın çevredeki turistik yörelere paralel sıcaklık değerleri gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Bodrum'un yıllık ortalama sıcaklığı 18,8 °C iken, Kuşadası'nda 16,1 °C olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra Ege Bölgesi'ndeki diğer istasyonlar içerisinde bulunan İzmir'in yıllık ortalama sıcaklığı 17,6 °C, Aydın'ın 17,5 °C, Muğla'nın 14,9 °C, Manisa'nın 16,6 °C, Bergama'nın 16 °C ve Edremit'in 15,7 °C olarak tespit edilmiştir.¹¹²

Yine aylık ortalama en düşük değerler bakımından Didim'in Milas'a göre avantajı söz konusudur. Milas'ta en düşük aylık ortalama sıcaklık 9,0 °C ile ocak ayına aitken, Didim'de bu değer 9,9 °C ile yine ocak ayında gerçekleşmektedir. Ancak aylık ortalama en yüksek sıcaklıklarda Milas'ın Didim'den daha yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Nitekim Milas'ta en yüksek aylık ortalama sıcaklık 28,6 °C ile temmuz ayına aitken, Didim'de bu değer 28,0 °C ile yine temmuz ayında gerçekleşmektedir. Bunun sebebi ise Milas'ın Didim'e göre denizden daha uzakta bulunması ve yer şekillerinin etkisiyle az da olsa karasal etkilere maruz kalmasıdır (Tablo 1.1).

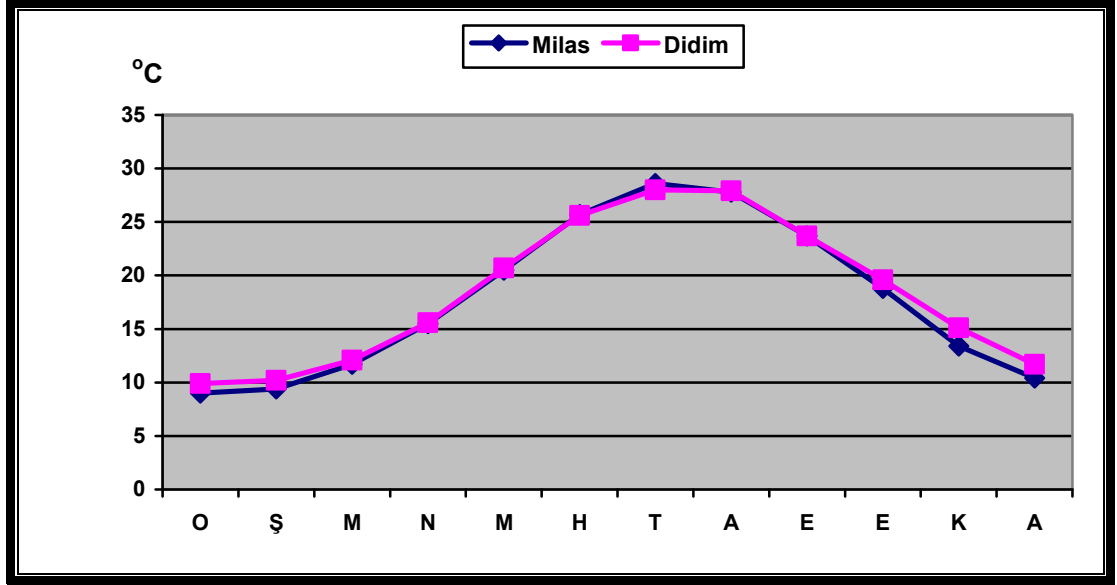
Yıllık ortalama sıcaklık amplitüdünün ise Milas'ta 19,6 °C iken, Didim'de 18,1 °C olarak gerçekleştiği görülmektedir. Amplitüd değerlerinin Milas'ta Didim'den yüksek çıkması, az önce açıkladığımız gibi denizel etkilerin az da olsa hafiflemeye başlaması ve buranın karasal etkilere nispeten açık olmasıyla ilgili olduğu muhakkaktır. İnceleme alanımızdaki sıcaklığın aylara dağılımına bakıldığında ortalama sıcaklığın 15 °C'nin üzerinde olduğu ayların toplamı Milas'ta yedi iken, Didim'de sekizdir. Ortalama sıcaklığın 20 °C'nin üzerinde olduğu ayların toplamı ise Milas ve Didim'de aynı değerde ve altı ay olduğu görülmektedir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Milas ve Didim (1975–2006) İstasyonlarının Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Milas	9,0	9,4	11,7	15,5	20,5	25,7	28,6	27,8	23,7	18,8	13,4	10,4	17,88
Didim	9,9	10,2	12,1	15,6	20,7	25,6	28,0	27,9	23,7	19,6	15,1	11,7	18,34

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

¹¹² Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.38-39.

Şekil 1.2. Milas ve Didim İstasyonlarının Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri.

Yukarıdaki tablo ve şekil incelendiğinde aylık ortalama sıcaklıkların, Didim’de sadece ocak ayında 10 °C’nin altına düştüğü (9,9 °C), Milas’ta ise ocak (9,0 °C) ve şubat (9,4 °C) aylarında 10 °C’nin altına düştüğü görülmektedir. Ancak burada özellikle dikkati çekmemiz gereken husus, turizm sezonu olan mayıs-ekim ayları arasındaki aylarda ortalama sıcaklığın gösterdiği durumdur. Çünkü kıyı turizminin simgesi olan deniz banyosu için hava sıcaklığının 20-28 °C arasında olması gerekmektedir. Araştırma sahamız bu bakımdan incelendiğinde her iki merkezde de mayıs-eylül aylarını kapsayan 5 aylık dönemde aylık ortalama hava sıcaklıklarının (Didim 25,2 °C ve Milas 25,1 °C) deniz banyosu için uygun değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1.1 ve Şekil 1.2).

Sahada mayıs-eylül aylarını kapsayan dönemde, yoğun bir şekilde gerçekleştirilen kıyı turizmi aktivitelerinin yanı sıra kültür turizmi ve ekoturizm etkinlikleri de gerçekleştirilmektedir. Ancak bunların gerçekleştirildiği sahalar, kıyıda iç kesimlerde ve 1300 m yükseltilere kadar çıkabilmektedir. Dolayısıyla enterpolasyon yöntemiyle yapılan hesaplamalarda kıyı ile bu kesimler arasında sıcaklık değerlerinde 6-7 °C civarında farklılık ortaya çıkmaktadır. Nitekim 330 m yükseltisinde bulunan Didim istasyonu ile Beşparmak dağlarının en yüksek noktası olan Tekerlek tepe (1 332 m) arasında 5 °C sıcaklık farkı vardır. Yıllık ortalama sıcaklığın Didim’de 18,34 °C iken, söz konusu dağlarda 13 °C civarında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu durum adı

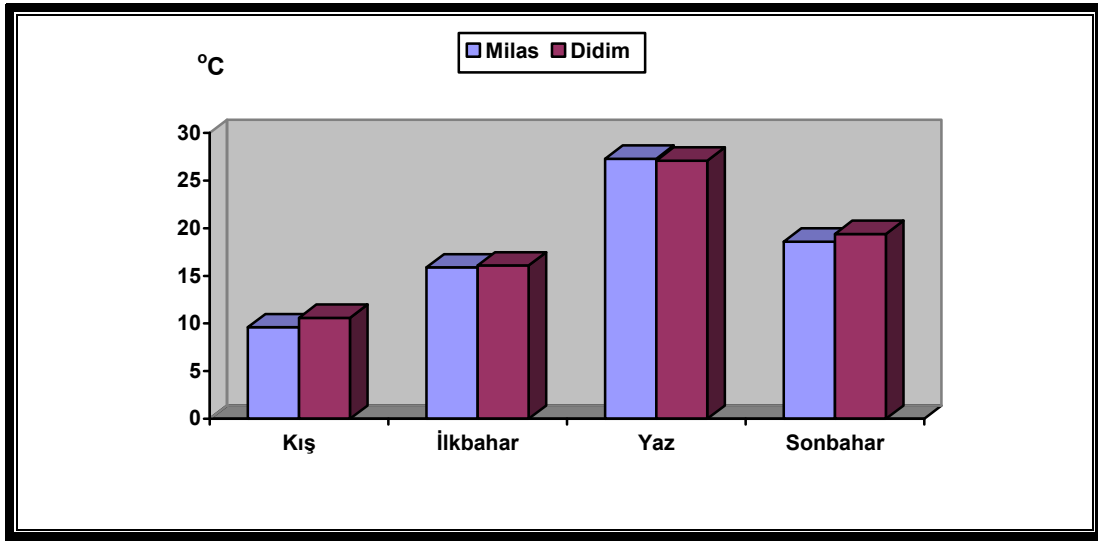
geçen sahalarda yapılacak alternatif turizm aktivitelerinde dikkate alınmalı, turlara katılan ziyaretçiler bu konuda bilgilendirilmelidir.

İnceleme alanımızdaki ortalama sıcaklıkların mevsimlere göre gösterdiği salınma baktığımızda, Milas'ta yaz mevsimine ait ortalama sıcaklığın 27,3 °C, sonbahar mevsimine ait ortalama sıcaklığın 18,6 °C, kış mevsimine ait ortalama sıcaklığın 9,6 °C, ilkbahar mevsimine ait ortalama sıcaklığın ise 15,9 °C olduğu görülmektedir. Didim'de ise yaz mevsimine ait ortalama sıcaklığın 27,1 °C, sonbahar mevsimine ait ortalama sıcaklığın 19,4 °C, kış mevsimine ait ortalama sıcaklığın 10,6 °C, ilkbahar mevsimine ait ortalama sıcaklığın ise 16,1 °C olduğu görülmektedir (Tablo 1.2).

Tablo 1.2. Milas ve Didim (1975–2006) Çevresinde Mevsimlik Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C).

Mevsimler	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Milas	9,6	15,9	27,3	18,6
Didim	10,6	16,1	27,1	19,4

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.3. Milas ve Didim Çevresinde Mevsimlik Ortalama Sıcaklık Değerleri.

Ayrıca genel olarak 20 °C'nin üstündeki mevsimler *sıcak*, 10-20 °C'ler arasında kalan mevsimler *ılıman*, 0-10 °C'ler arasındaki mevsimler ise *serin* olarak değerlendirilmektedir.¹¹³ Bu bağlamda inceleme alanımızdaki Milas'ta yaz mevsimi sıcak, ilkbahar ve sonbahar mevsimleri ılıman, kış mevsimi ise serin mevsimler kategorisinde yer alırken, Didim'de yaz mevsimi sıcak, ilkbahar, sonbahar ve kış mevsimleri ise ılıman mevsimler kategorisinde yer almaktadır (Tablo 1.2).

¹¹³ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.25.

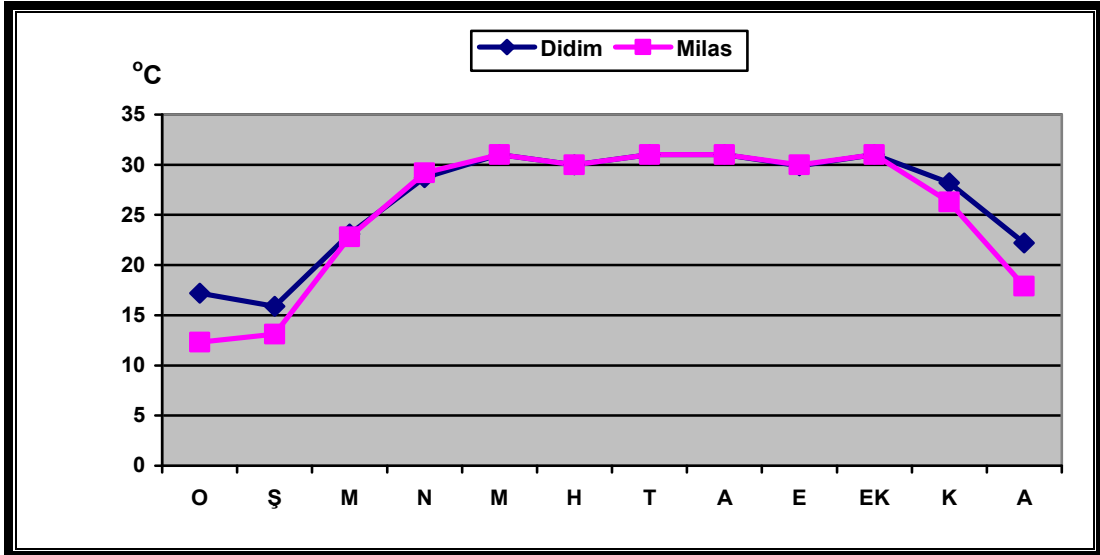
Bu değerlerden de anlaşılacağı gibi turizm sezonu olan ve ilkbaharın son ayı olan mayıs ortasından sonbaharın ikinci ayı olan ekim ortasına kadar olan dönemde mevsimlerin ortalama sıcaklık değerleri, turizm sezonunun uzun süre devam etmesine olanak tanımaktadır. Bu değerleri dikkatle incelediğimizde, her iki merkezdeki mevsimsel sıcaklık ortalamalarının ve özellikle de yaz mevsimindeki sıcaklık ortalamalarının kıyı turizmi için oldukça elverişli koşullara sahip olduğu ve önemli bir potansiyeli barındırdığı anlaşılmaktadır (Tablo 1.2 ve Şekil 1.3). Bununla birlikte 2011 yılında olduğu gibi yaz aylarının diğer yıllara oranla daha düşük ortalamalara sahip olduğu dönemlerde, turizm aktivitesi bundan olumsuz etkilenmekte ve turizm sezonu daha kısa sürmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında kıyı turizmi için elverişli koşullarının oluşmasında belirleyici olan diğer bir değer de ortalama sıcaklığı, 10 °C'nin üstünde olan günlerin aylara dağılımıdır.

Tablo 1.3. Didim'de (1975–2006) Ortalama Sıcaklığın >10 °C Olduğu Gün Sayılarının Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	17,2	15,9	23,1	28,7	31,0	30,0	31,0	31,0	29,9	31,0	28,2	22,2	26,6
Milas	12,3	13,1	22,8	29,2	31,0	30,0	31,0	31,0	30,0	31,0	26,3	17,9	25,4

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.4. Didim'de Ortalama Sıcaklığın >10 °C Olduğu Gün Sayılarının Aylara Dağılımı.

Yukarıdaki tablo ve şekil incelediğinde, turizm sezonu olan mayıs-ekim döneminde, ortalama sıcaklıkların 10 °C'nin üstünde olduğu günler sayısının oldukça yüksek değerler gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu altı aylık süreçte Didim'de

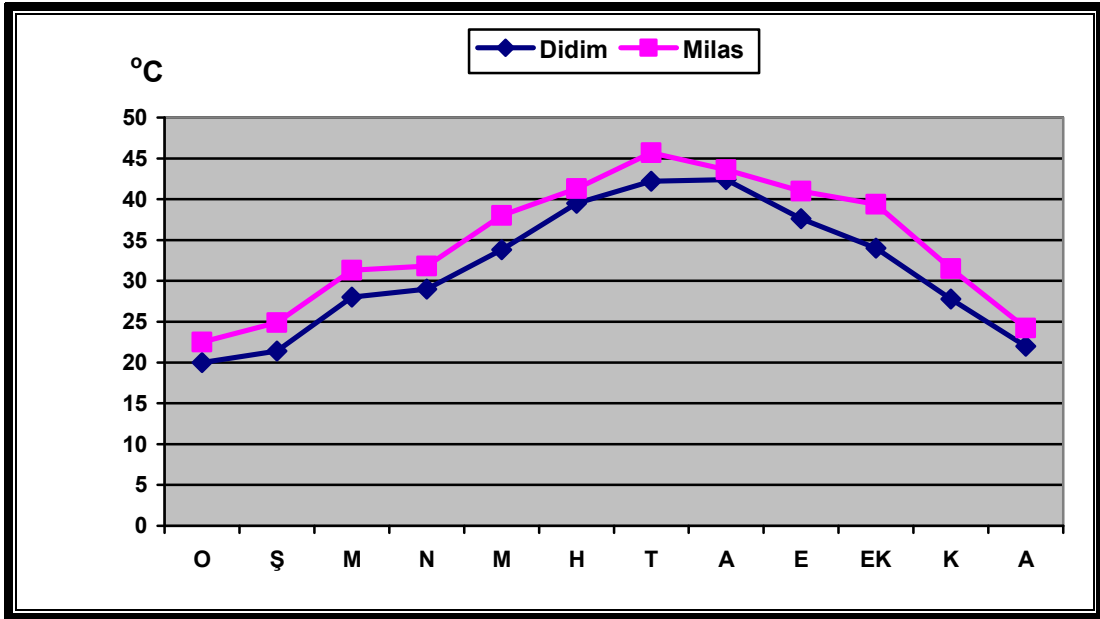
ortalama sıcaklıkların 10 °C'nin üstünde olduğu günler sayısının aylık ortalama değeri 30,65 iken, Milas'ta bu değer 30,66 olarak gerçekleşmiştir. Hatta bazı ayların tamamında ortalama sıcaklıkların 10 °C'nin üzerinde olduğu ve turizm faaliyetleri için elverişli bir ortamın bulunduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1.3 ve Şekil 1.4).

Kıyı turizmi için ekstrem sıcaklıkların meydana gelmesi istenilen bir durum değildir. Yani hem negatif hem de pozitif değerlerde aşırı artış veya azalışlar, insanların sağlığını olumsuz yönde etkileyebildiği için turizm faaliyetlerinde de istenilmeyen durumların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Bu açıdan özellikle turizmin en yoğun olduğu mayıs-ekim ayları arasındaki aşırı sıcaklıklar, nemin etkisiyle bunaltıcı hava koşullarının ortaya çıkmasını beraberinde getirebilirler.

Tablo 1.4. Didim ve Milas'ta (1975–2006) En Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı (°C).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	20,0	21,4	28,0	29,0	33,8	39,5	42,2	42,4	37,6	34,0	27,8	22,0	31,4
Milas	22,5	24,9	31,3	31,8	38,0	41,3	45,7	43,6	41,0	39,4	31,5	24,2	34,6

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.5. Didim ve Milas'ta En Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı.

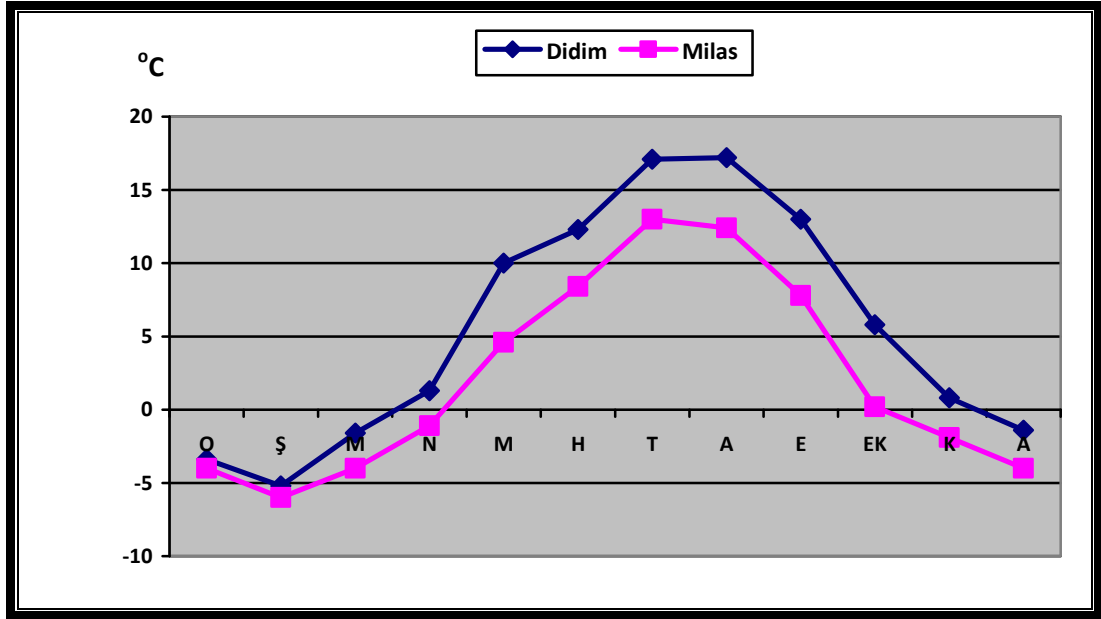
Tablo 1.4 ve şekil 1.5 incelendiğinde, Didim'de en yüksek sıcaklıkların temmuz (42,2 °C) ve ağustos (42,4 °C) ayında tespit edildiği, Milas'ta da aynı şekilde en yüksek sıcaklıkların temmuz (45,7 °C) ve ağustos (43,6 °C) ayında saptandığı görülmekle birlikte, her iki ayda da Milas'taki değerlerin Didim'den daha yüksek çıkması az da olsa karasallığın tesirini bizlere göstermektedir (Tablo 1.4 ve Şekil 1.5). Araştırma

sahamızda özellikle yaz mevsiminde zaman zaman ekstrem sıcaklıkların görülmesi, insanlarda birtakım sağlık sorunlarına yol açabilmekte ve turizm faaliyetleri açısından da küçük de olsa bir handicap oluşturmaktadır.

Tablo 1.5. Didim ve Milas'ta (1975–2006) En Düşük Sıcaklıkların Aylara Dağılımı (°C).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	-3,4	-5,2	-1,6	1,3	10,0	12,3	17,1	17,2	13,0	5,8	0,8	-1,4	-5,2
Milas	-4,0	-6,0	-4,0	-1,1	4,6	8,4	13,0	12,4	7,8	0,2	-1,9	-4,0	-6,0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.6. Didim ve Milas'ta En Düşük Sıcaklıkların Aylara Dağılımı.

Tablo 1.5 ve şekil 1.6'ya göre, Didim'de en düşük sıcaklıkların ocak (-3,4 °C) ve şubat (-5,2 °C) ayında tespit edildiği, Milas'ta da en düşük sıcaklıkların ocak (-4,0 °C), şubat (-6,0°C) ve mart (-4,0 °C) ayında saptandığı görülmekle birlikte en düşük sıcaklıkların Milas'ta Didim'den daha büyük değerlere ulaşması yine karasallığın tesirini bizlere göstermektedir (Tablo 1.5 ve Şekil 1.6). Kış aylarında görülen en düşük sıcaklıkların büyük değerler göstermemesi, sahamızda turizmin çeşitlendirilerek alternatif turizm etkinliklerinin yapılabilmesi ve yaz mevsiminde yoğunlaşan kıyı turizminin yanı sıra turizmin bütün yıla yayılabilmesi kapsamında, elverişli iklimik koşulların oluşmasına dikkate değer bir engel oluşturmadığı anlaşılmaktadır.

İnceleme alanımızdaki sıcaklık değerlerinin sadece aylık ve yıllık değişimleri değil aynı zamanda gün içerisinde gösterdiği değişimler de turizm faaliyetleri için

önemli olabilmektedir. Özellikle gün içerisindeki sıcaklıkların amplitüdünde meydana gelebilecek aşırı farklar turizm için problem teşkil edebilir.

Tablo 1.6. Didim’de (1975–2006) Günlük Sıcaklık Değişimleri ve Günlük Amplitüd Değerleri (°C).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
07.00’da	7,8	7,8	9,5	13,4	19,0	23,8	26,1	25,5	21,1	16,8	12,5	9,8	16,0
14.00’te	13,1	13,5	15,7	19,2	24,6	29,6	32,2	32,1	28,0	23,9	19,0	14,5	22,1
21.00’de	9,4	9,7	11,5	14,8	19,6	24,4	26,9	26,9	22,9	18,8	14,4	11,2	17,5
Gün. Amp.	5,3	5,7	6,2	5,8	5,6	5,8	6,1	6,6	6,9	7,1	6,5	4,7	6,1

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.7. Milas’ta (1975–2006) Günlük Sıcaklık Değişimleri ve Günlük Amplitüd Değerleri (°C).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
07.00’da	5,8	5,7	7,2	11,5	16,8	22,0	24,6	23,1	18,3	13,6	9,3	7,2	13,7
14.00’te	13,6	14,1	17,1	21,0	26,2	31,6	34,7	34,3	30,7	25,8	19,5	14,9	23,6
21.00’de	8,3	8,9	11,1	14,7	19,4	24,5	27,5	26,8	22,8	17,8	12,5	9,6	16,9
Gün. Amp.	7,8	8,4	9,9	9,5	9,4	9,6	10,1	11,2	12,4	12,2	10,2	7,7	9,9

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki her iki tablo incelendiğinde, Didim-Milas kıyı kuşağında denizelliğin etkisiyle gün içerisindeki sıcaklık değişiminin fazla olmadığı ve amplitüd değerlerinin genellikle düşük olduğu görülmektedir. Ancak deniz kıyısında olması nedeniyle Didim’deki amplitüd değerlerinin Milas’a göre daha düşük olduğu gözlenmektedir (Tablo 1.6 ve Tablo1.7). Ayrıca mayıs-ekim ayları arasındaki turizmin yoğunlaştığı dönemde özellikle saat 14.00’te ölçülen sıcaklıklardan ve zaman zaman daha yüksek değerlere ulaşan sıcaklıklardan da anlaşılacağı üzere öğle vakitlerinde sıcaklıkların aşırı artması, 11.00-16.00 saatleri aralığında insan sağlığını olumsuz etkilemekte ve dolayısıyla da turizm faaliyetleri için sıkıntı oluşturarak, yöreye gelen turistlerin bu süre aralığında açıkta fazla kalmamayı tercih etmelerine neden olabilmektedir.

Tablo 1.8. Didim’de yüksek sıcaklıkların >20-25 ve 30 (°C) olduğu günler sayısı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
>20°C	0,3	0,4	5,8	16,8	30,9	30,0	31,0	31,0	30,0	28,1	17,4	1,8	223,5
>25°C	-	-	0,4	2,7	18,9	29,6	31,0	31,0	28,5	16,7	1,6	-	160,4
>30°C	-	-	-	-	3,0	19,0	29,2	28,0	10,9	1,7	-	-	91,8

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.9. Milas'taki Yüksek Sıcaklıkların >20-25 ve 30 (°C) Olduğu Günler Sayısı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
>20°C	0,4	2,0	10,1	20,8	30,3	29,9	31,0	31,0	30,0	29,4	17,3	2,3	234,5
>25°C	-	-	1,0	6,6	22,5	29,3	31,0	31,0	29,8	21,5	2,9	-	175,6
>30°C	-	-	0,1	0,7	7,8	23,4	30,2	30,2	22,3	6,5	0,2	-	121,4

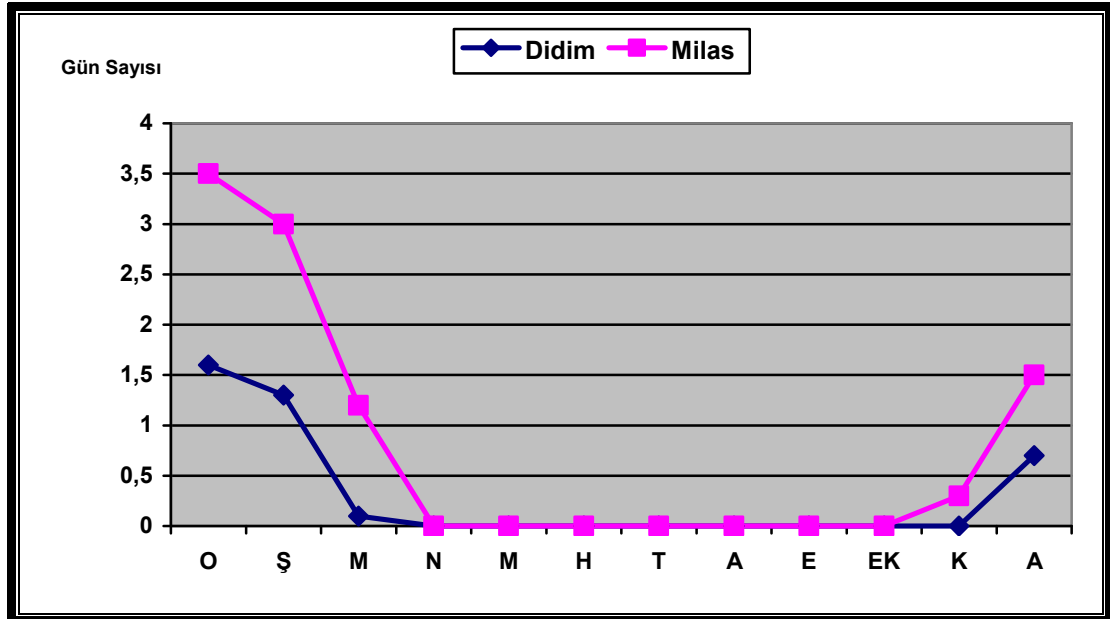
Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki iki tabloyu incelediğimizde, Didim'de yıl içerisindeki 6 ayda tropik gün (sıcaklığın 30 °C'nin üstüne çıktığı gün) ve 9 ayda ise yaz günü (günlük en yüksek sıcaklığın 25 °C ve üzerine çıktığı gün) görülürken, Milas'ta yılın 9 ayında tropik gün ve 9 ayda da yaz gününün gözlemlendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Milas'ta Didim'e göre daha uzun süre boyunca yaz günü ve tropik gün görüldüğü ortaya çıkmaktadır (Tablo 1.8 ve Tablo 1.9). İnceleme sahamızdaki tropik ve yaz günü olarak nitelendirilen günlerin fazla olması, deniz-kum-güneş üçlüsüyle simgeleşen kıyı turizmini olumlu olarak etkilemekte ve yöreye gelen başta İngilizler olmak üzere diğer Kuzey ve Batı Avrupa gibi nispeten serin iklime sahip yerlerden gelen ziyaretçi sayısının daha da artmasına zemin hazırlamaktadır.

Tablo 1.10. Didim ve Milas'ta Donlu Günlerin Aylara Dağılımı (Gün).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
Didim	1,6	1,3	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,7	3,7
Milas	3,5	3,0	1,2	0,0	-	-	-	-	-	-	0,3	1,5	9,5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.7. Didim ve Milas'ta Donlu Günlerin Aylara Dağılımı.

Tablo 1.10 ve şekil 1.7'den anlaşılacağı üzere, araştırma sahasında denizelliğin etkisiyle donlu gün sayısı çok az görülmektedir. Ancak denizden biraz uzak olması (20 km), karasallığın ve yer şekillerinin etkisiyle, Milas'taki don olayının görüldüğü gün ve ay sayısının Didim'den daha fazla olduğu gözlenmektedir (Tablo 1.10 ve Şekil 1.7). Nitekim Didim'de yıl içerisindeki donlu günlerin toplam sayısı 3,7 iken, Milas'ta 9,5'tir. Genel olarak donlu günlerin mayıs-ekim aylarını kapsayan ve kıyı turizminin en çok yoğunlaştığı dönemin dışında gerçekleşmesi nedeniyle turizme olumsuz bir etkisi görülmemekle birlikte, ekoturizm ve kültürel turizm gibi turizm faaliyetleri aracılığıyla turizmin bütün yıla yayılmasını olumsuz yönde etkileyebilir. Bununla birlikte don olaylarının birinci derecedeki etki sahası yörede yapılan turunçgil tarımı ile seracılık faaliyetleridir. Nitekim bazı yıllarda birtakım olumsuzluklarla karşılaşılabilir.

Bu konuda son olarak şunu söyleyebiliriz ki inceleme alanımızdaki sıcaklık şartlarının turizmi çoğunlukla olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Özellikle turizm sezonu olarak adlandırılan mayıs-ekim aylarını kapsayan ve kıyı turizminin en çok yoğunlaştığı dönemde gerek mevsimsel ve aylık ortalama sıcaklıklar gerekse günlük sıcaklıklar, turizm faaliyetleri için son derece uygun şartların oluşmasına katkı yapmakta, deniz suyu sıcaklıklarının da istenilen seviyede olması nedeniyle deniz turizmi için oldukça ideal koşullar oluşmaktadır.

1.1.2.1.1. Deniz Suyu Sıcaklıkları

Deniz yüzeyiyle temas halinde bulunan deniz havası, deniz suyunun kimyasal etkileriyle doğal yolla temizlenir ve dolayısıyla deniz havasının sağlık etkisi artar. Öte yandan en çok sevilerek yapılan yıkanma-deniz banyosu ya da iklim kürlerinin, sağlık açısından sinir yorgunlukları üzerinde önemli etki yaptığı ve kalp, akciğer, deri ve solunum yolları için faydalı olduğu ortaya konmuştur. Hiç kuşkusuz olumlu ve yararlı etkilerin sağlanması, deniz havasının ve suyunun temiz ve uygun sıcaklıkta olmasına bağlıdır.¹¹⁴ Bu nedenle uygun değerlerin görüldüğü yerler, sağlık turizmi ve kıyı turizminin gelişebilmesine olanak tanır.

¹¹⁴ Koçman ve Özgürel, "Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi", s.93.

Ege Bölgesi'nin güney kıyılarına doğru sıcaklıkların daha da artması “güneş-kum-deniz” amaçlı turizme uygun bir ortam oluşturur.¹¹⁵ Araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güney Ege kıyıları, Akdeniz kıyılarıyla birlikte ülkemizin kıyı turizmi potansiyeli açısından en önemli doğal mekânları olarak kabul edilmektedirler. Bu kıyılar, uygun hava ve deniz suyu sıcaklıkları ve sahip oldukları doğal güzellikleriyle, altın rengi kumsallarıyla, masmavi koylarıyla her yıl gerek yabancı gerekse yerli çok sayıda insanı kendilerine çekmektedirler. Hatta söz konusu kıyılardaki birçok turizm merkezinde yabancı ziyaretçiler daha büyük grubu oluşturmaktadırlar.

Kıyı turizmi denilince “güneş-kum-deniz” üçlüsü gelmektedir. Gerçekten bu turizm faaliyetine katılanların en büyük arzusu deniz banyosu olarak adlandırılan aktiviteyi yaparak bedensel, zihinsel ve ruhsal yönden rahatlamaktır. Bu açıdan özellikle mayıs-ekim ayları arasında deniz suyu sıcaklıklarının gösterdiği değerler oldukça önem taşımaktadır. Bilindiği gibi deniz banyosu için hava sıcaklığının 18-28 °C arasında olması gerekirken, en önemlisi deniz suyu sıcaklığının 20-28 °C arasında olması gerekir. Bu sınır değerlerin yanı sıra en ideal deniz suyu sıcaklıklarının 22-25 °C arasında olduğu belirtilmektedir. Buna göre ülkemizde Akdeniz ve araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güney Ege kıyılarında yaklaşık 200-250 gün denize girme-yüzme-deniz veya kum banyosu ve su sporları yapmak mümkündür.¹¹⁶ Ayrıca ülkemizde deniz turizminin en fazla gelişme gösterdiği Kuşadası-Alanya arasındaki kıyı kuşağı, ortalama 7 ay (mayıs-kasım) süren denize girmek ve güneşlenme süresiyle, sıcak ve nispeten yağışsız geçen yaz mevsimiyle deniz banyosu yapmak isteyen tatilciler içine en ideal koşulları içermektedir.¹¹⁷ Buna göre araştırma sahamızdaki Didim yarımadasındaki koylarda, Akbük koyu ve Güllük Körfezi'ndeki diğer koylarda deniz suyu sıcaklıklarının, deniz turizmi için elverişli koşullar taşıdığını söyleyebiliriz.

Tablo 1.11. Didim'de Yıllık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklıkları ile Ortalama Sıcaklıkların Karşılaştırılması (°C).

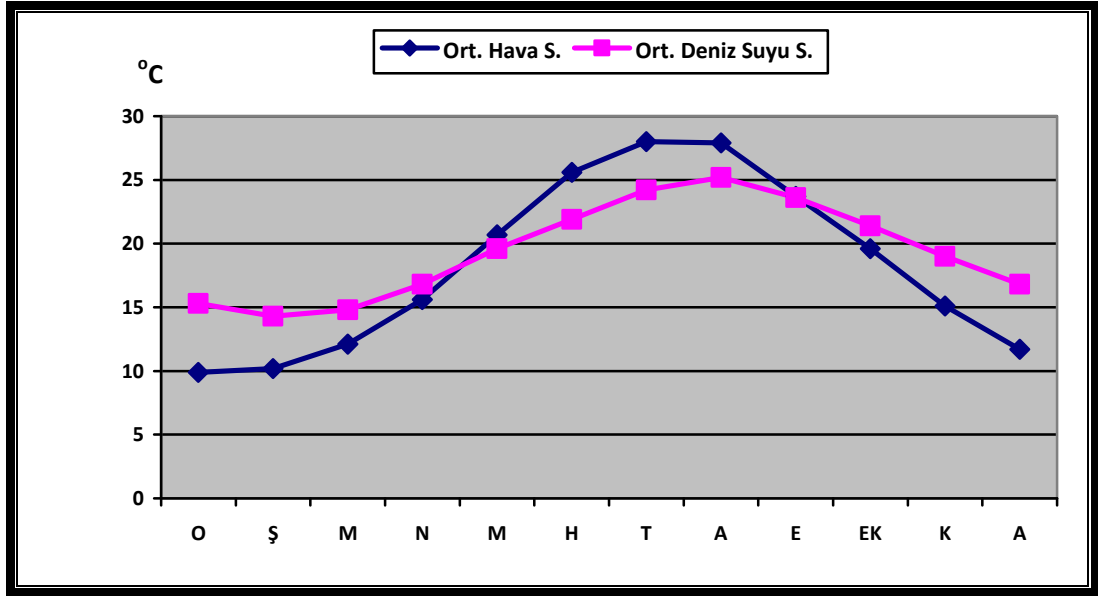
AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Ort. Hava S.	9,9	10,2	12,1	15,6	20,7	25,6	28,0	27,9	23,7	19,6	15,1	11,7	18,3
Ort. Yük. H. Sic.	13,9	14,4	16,8	20,1	25,8	30,9	33,6	33,4	29,1	24,9	19,9	15,4	23,1
Ort. Deniz Suyu S.	15,3	14,3	14,8	16,8	19,6	21,9	24,2	25,2	23,6	21,4	19,0	16,8	19,4
Maks. Deniz Suyu S.	19,1	17,0	17,9	20,0	22,8	26,4	26,6	28,2	27,4	24,2	21,4	19,2	28,2

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

¹¹⁵ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.513.

¹¹⁶ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.42.

¹¹⁷ Doğaner, S., “Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, İstanbul, 1998, s.27.

Şekil 1.8. Didim’de Yıllık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklıkları ve Ortalama Sıcaklıkların Karşılaştırılması.

Araştırma alanımız içerisinde sadece Didim’de deniz suyu sıcaklığı ölçüldüğü için, bu veriler ışığında değerlendirmeler yapılacaktır. Yukarıdaki tablo ve şekil incelendiğinde, Didim’de yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığının 19,4 °C olduğu görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık değeriyle kıyaslandığında aradaki farkın deniz suyu sıcaklığı lehine 1,1 °C olduğu anlaşılmaktadır. Deniz suyu sıcaklığı ile yıllık ortalama sıcaklık arasındaki fark kış mevsiminde artarken, yaz mevsiminde nispeten azalma eğilimi göstermektedir. Nitekim bu fark, kış mevsiminde bazı aylar 6 °C ye kadar yaklaşırken, yaz mevsiminde 2 °C ye kadar düşebilmektedir (Tablo 1.11 ve Şekil 1.8).

Didim’de aylık ortalama en yüksek deniz suyu sıcaklığı, ağustos ayında 25,2 °C olarak tespit edilmiştir. Aylık ortalama en düşük sıcaklık ise şubat ayında 14,3 °C olarak ölçülmüştür. Ayrıca Didim’deki maksimum deniz suyu sıcaklıklarına bakıldığında ise en yüksek değer 28,2 °C ile ağustos ayına ait olduğu görülmektedir. En düşük değer ise 17,0 °C ile şubat ayına ait olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1.11).

İnceleme alanımızdaki deniz suyu sıcaklıkları ile hava sıcaklıklarının yıllık seyri karşılaştırıldığında, en yüksek ve en düşük sıcaklıklar bakımından ikisi arasında bir aylık bir fark görülmektedir. Örneğin aylık ortalama en yüksek hava sıcaklığı temmuz ayında tespit edilirken, aylık ortalama en yüksek deniz suyu sıcaklığı bir ay sonra ağustos ayında elde edilmiştir. Yine aylık ortalama en düşük hava sıcaklığı ocak ayında tespit edilirken, aylık ortalama en düşük deniz suyu sıcaklığı bir ay ertesinde şubat

ayında elde edilmiştir. Ayrıca ekim ayından mayıs ayına kadar olan 7 aylık dönemde deniz suyu sıcaklıkları, hava sıcaklığından daha yüksek iken, mayıs ayından ekim ayına kadar 5 beş aylık dönemde ise hava sıcaklığı deniz suyu sıcaklığından daha yüksek değerler göstermektedir (Tablo 1.11 ve Şekil 1.8).

Yıllık amplitüd değerleri açısından bakıldığında ise hava sıcaklığındaki yıllık amplitüd değerinin 18,1 °C iken, deniz suyu sıcaklığındaki yıllık amplitüd değerinin ise 10,9 olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da inceleme alanımızda deniz ve kara arasındaki ısı transferi farkından kaynaklanan nedenle, deniz suyu sıcaklığındaki yıllık gidişatın hava sıcaklığına oranla daha az sapma gösterdiği anlaşılmaktadır (Tablo 1.11 ve Şekil 1.8).

Hava sıcaklıklarının 20-28 °C arasında ve deniz suyu sıcaklıklarının 18-28 °C arasında olması deniz banyosu için uygun değerler olarak kabul edilir. Bu sınır değerlerin yanı sıra en ideal deniz suyu sıcaklıklarının 22-25 °C arasında olduğu belirtilmektedir. İnceleme alanımızdaki aylık ortalama hava sıcaklığı ve deniz suyu sıcaklıkları incelendiğinde, deniz suyu sıcaklıklarının mayıs başından kasım ayının sonuna kadar olan 7 aylık dönemde kıyı turizmi için uygun olduğu ve bu süre zarfında deniz banyosu yapılabileceği anlaşılmaktadır. Ancak ekim ve kasım aylarında aylık ortalama hava sıcaklıklarının, deniz banyosu için ideal değerlerden düşük olması nedeniyle, bu aylarda deniz banyosu için dezavantajlı bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Yine deniz banyosu için maksimum deniz suyu sıcaklığının 28 °C olması gerektiği düşünüldüğünde, araştırma sahasında sadece ağustos ayında (28,2 °C) üst sınır değerinin aşıldığı tespit edilmiştir. Ancak bunların maksimum değerler olduğu düşünüldüğünde, buradaki deniz suyu sıcaklıklarını tam olarak yansıtmadığını, buna karşın ortalama deniz suyu sıcaklık değerlerinin bunu daha iyi yansıtacağını söyleyebiliriz. Ayrıca deniz banyosu için en ideal deniz suyu sıcaklık değerlerinin 22-25 °C olduğu dikkate alındığında, inceleme alanımızda haziran (21,9 °C), temmuz (24,2 °C, ağustos (25,2 °C) ve eylül (23,6 °C) aylarını kapsayan dört aylık dönemin, uygun değerleri içerdiği görülmektedir (Tablo 1.11).

Bunun yanı sıra aylık ortalama yüksek sıcaklıkların deniz suyu sıcaklıklarının üzerinde seyrettiği dönem, *deniz turizmi sezonu* olarak ifade edildiği bir çalışma¹¹⁸ dikkate alındığında inceleme alanımızda söz konusu sezonun (mart-aralık), 10 ay gibi uzun bir süre devam ettiği ortaya çıkar (Tablo 1.11). Araştırma sahasındaki yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı (19,4 °C) ülkemizde kıyı turizminin geliştiği bazı merkezlerle kıyaslandığında benzerlikler olduğu görülmektedir. Nitekim yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı, Bodrum'da da 19,4 °C'dir.

1.1.2.2. Yağış

Didim-Milas kıyı kuşağında Akdeniz yağış rejimi görülmektedir. Bunun en belirgin özelliği kış aylarının çok yağışlı, yaz aylarının ise mutlak derecede kurak geçmesidir. Bu yağış rejiminde sonbaharın ortalarına doğru başlayan yağış, en yüksek değerini kış aylarında almaktadır. Yağışlar, eylül ve ekim aylarındaki kısa süreli yağışlardan sonra artmaya başlar ve aralık ya da ocak aylarında en yüksek değerlere ulaşır. Yıllık yağış toplamının hemen hemen yarıya yakın bölümü, kış döneminde özellikle aralık ve ocak aylarında düşmektedir. Buna karşılık yağış miktarı, temmuz ayında en düşük değerini bulur. Yaz mevsimi ise sıcak ve kurak hava kütlelerinin etkisiyle oldukça sıcak ve kurak geçmektedir. En kurak aylar ise temmuz ve ağustos aylarıdır.¹¹⁹ Bu aylardaki kurak ve sıcak hava, ekim ayından itibaren yerini yeniden serin ve yağışlı havaya bırakmaya başlar.

Didim-Milas kıyı kuşağı bütün yıl boyunca belli bir hava kütlelerinin etkisi altında bulunmamaktadır. Saha üzerindeki hava akımları kış aylarında Karadeniz ve Doğu Akdeniz havzalarında gelişen cepheler tarafından kontrol edilmektedir.¹²⁰ Bu frontal süreç, zaman zaman etkinliğini artırarak yağışlı havaların oluşumunu tetikler. Dolayısıyla sahada kış mevsiminde, kuzeybatı ve güney yönünden gelen maritim polar (mP) ve maritim tropikal (mT) hava kütlelerinin karşılaşması sonucunda oluşan soğuk ve sıcak cepheler, yağışların başlamasına neden olmakta ve yağışlı dönem, cephe faaliyetlerinin etkisine bağlı olarak kış mevsimi boyunca sürmektedir. Ayrıca bu

¹¹⁸ Zaman, S., *Kemer'in Turizm Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Erzurum, 2005, s. 32.

¹¹⁹ Koçman, *Türkiye İklimi*, s.56.

¹²⁰ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.12.

dönemde, Orta Akdeniz üzerinden gelen sıcak cephe, ılık lodos rüzgârlarıyla birlikte araştırma sahasına yağış getirebilmektedir.¹²¹

Yine bu mevsimde Orta ve Doğu Avrupa üzerinde yerleşen yüksek basınç merkezinden gelen soğuk hava kütleleri, Adriyatik ve Kuzey Ege üzerinde yayılır. Bunlar kuzeyli ve kuzeydoğulu hava akımları şeklinde inceleme alanını kaplar. Bazı durumlarda bu hava akımları, Doğu Akdeniz üzerinden kuzeydoğuya ilerleyen bir Akdeniz depresyonunun sıcak cephesi ile karşılaşır, kuvvetli yağışlara neden olurlar. Bu süreçte özellikle kıyı kesimlerinde orajlı ve sağanak yağışlı hava tipleri görülür. Bazen de Hazar havzasından kaynaklanan soğuk hava akımları, Batı Anadolu'ya kadar ulaşır ve buradaki yüksek reliyefi aşarak kıyı kuşağındaki ovalık sahalara kadar sokularak, açık havaya neden olur. Bu mevsimde Kuzey Afrika üzerinden gelen kontinental tropikal hava kütleleri, Akdeniz üzerinden geçerken alt katmanlarında nem toplayarak kararsız duruma geçer, Akdeniz depresyonlarıyla bağlantılı olarak çok etkin sıcak cephe oluşumunu sağlar ve cephe boyunca yağışlara neden olur. Araştırma sahasında, kış boyunca etkisini sürdüren söz konusu hava kütleleri ve cephe sistemleri ilkbahar aylarında da etkili olur. Ancak bu mevsimde genellikle açık ve sakin hava koşulları ile aralanan orajlı, soğuk hava dalgalı koşullar zaman zaman etkili olurlar. İlkbahar geçiş mevsimini karakterize eden bu koşullar, adeta sıcak mevsim içine sokulmuş kış rejimini andırır. Bununla birlikte bu koşullar en geç mayıs ayı sonunda bölge üzerinden çekilir.¹²²

İlkbahar sonu yaz başlangıcından itibaren cephe oluşum koşulları son derece azalmış olur. Bu mevsimde, Basra Körfezi üzerinden gelen kontinental tropikal hava kütleleri Didim-Milas kıyı kuşağına kadar ulaşır. Yaz mevsiminde saha, tek bir hava kütlesi etkisi altında kaldığı için yağışsız geçmektedir. Bazen Afrika çöllerinden gelen kuru ve sıcak havanın etkisiyle sıcaklıklar, aşırı bir şekilde artabilmekte ve sahada yaşayan canlıların yaşamını olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir.¹²³ Yaz mevsimi boyunca etkili olan bu koşullar ekim ayına kadar sürer. Bu aydan itibaren saha üzerinde nöbetleşerek egemen olan hava kütleleri ve cephe sistemlerinin etkisiyle genellikle açık ve sakin hava dönemleri ile aralanan serin ve bazen yağışlı hava tipleri etkin olur.

¹²¹ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.326.

¹²² Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.13-14.

¹²³ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.326.

Aralık ayından itibaren ise kış koşulları egemen olur.¹²⁴ İtibari olmakla birlikte, Erinç'e göre ülkemizde 400-700 mm arasında yağış alan yerler *orta derecede yağışlı* sayılır.¹²⁵ Bu bağlamda saha, yıllık yağış dağılışı bakımından orta derecede yağışlı alan olarak kabul edilebilir.

Genel atmosfer koşullarının yanı sıra Didim-Milas kıyı kuşağındaki dağların uzanışı, yükseklik ve bakı gibi yerel şartların etkisiyle, yağışların coğrafi dağılışı ve miktarında bazı değişimler görülebilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan dağların kuzey yamaçları, kuzeyden ilerleyen cepheleri engellediği için daha fazla yağış alır. Yine kuzeye bakan yamaçlar güneye bakan yamaçlara göre daha az güneş radyasyonu aldıkları için daha nemli ortamlara sahiptir.¹²⁶ Ayrıca sahamızdaki doğu-batı doğrultusunda uzanan dağ sıraları ve platolar ile bunları arasında kalan çöküntü sahaları ve ovalık kesimler arasında yağış miktarı bakımından önemli farklar oluşmaktadır. Fakat sahada yağış bakımından asıl tezat, ova tabanları ile hemen gerisinde yükselen dağ yamaçları arasında, bakının etkisiyle meydana gelmektedir. Ovalık alanlarından yamaçlara, platolardan dağlık kesimlere doğru yağış artar.¹²⁷ Nitekim Milas ovalarından Beşparmak dağları, İlbira dağı ve Marçal dağlarına doğru gidildikçe, yağış miktarında artışlar görülmektedir.

Yağış etmeni, turizm faaliyetleri üzerinde özellikle de kıyı turizmi faaliyetleri üzerinde, genel olarak olumsuz etkiye sahip bir iklim elemanıdır. Özellikle turizm sezonu olarak kabul edilen mayıs-ekim ayları arasındaki dönemde, meydana gelebilecek yağış oluşumları deniz banyosu açısından istenilen bir durum değildir. Bilakis Didim-Milas kıyı kuşağının içinde bulunduğu Akdeniz ve Güney Ege kıyı kuşağı, deniz-güneş-kum üçlüsü ile simgeleşen deniz turizmi sahalarıdır. Bu nedenle buraya gelen gerek yerli ve özellikle de yabancı turistler için yağış değil de bol güneş oldukça önemli bir çekim kaynağıdır. Zaten bu sahalar, turizm arenasında uzun süren ve hemen hemen hiç yağışın düşmediği kurak yaz mevsimleriyle tanınırlar. Bu farklılıklar, özellikle yazın güneş tatilleri bakımından sahayı, turizme daha uygun hale getirmektedir. Nitekim araştırma sahasının da içinde bulunduğu Ege ve Akdeniz kıyıları yaz mevsiminde ancak sağanak şeklinde toplamda 1-2 günü bulan yağışlara sahne olmaktadır. Bu durum, Batı

¹²⁴ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.14-15.

¹²⁵ Koçman, s.67.

¹²⁶ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.326.

¹²⁷ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.67-68.

Avrupa'nın ılıman iklimli bölgelerinde sık sık rastlandığı gibi, uzun süreli kapalı hava ve hafif yağışlara göre her zaman tercih edilen bir durumdur.¹²⁸ Yağışsız ve bol güneşli geçen yaz mevsimi, sahamızda kıyı turizmi için en değerli tanıtım unsurlarından birisi olarak dikkati çekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında 6-7 ayı bulabilen uzun bir kurak dönem yaşanır. Burada mayıs ayının ikinci yarısından itibaren cephe oluşumunun zayıflamaya başlaması ve yağışa neden olan siklonların bölge üzerindeki yolunun değişmesi, yağışların birdenbire kesilmesine neden olur. Bu yağışsız dönem ekim ayının sonlarına kadar sürebilir. Bu arada seyrek de olsa düşen yağış, miktar olarak son derece az ve süre bakımından dakikalarla ifade edilebilecek kadar kısa sürelidir.¹²⁹ Mayıs-ekim aylarını kapsayan altı aylık süre içinde, sahamızdaki yağışlı gün sayısı oldukça azdır. Bu bağlamda inceleme alanındaki yağışlı gün sayısının yıllık dağılışı, turizm faaliyetlerini olumsuz etkileyecek ve iklim konforunu bozucu özellikte değildir (Tablo 1.12 ve Tablo 1.13).

Tablo 1.12. Didim'de Toplam Yağışın Aylara Dağılımı (mm).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
Ort. Yağış	96,6	90,3	72,2	45,0	10,2	0,7	0,1	0,3	11,1	33,8	98,7	137,3	596,3
% si	16,2	15,1	12,3	7,5	1,7	0,1	0,01	0,05	1,8	5,6	16,7	23,0	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Didim'de yıllık yağış toplamı 596,3 mm iken, Milas'ta daha yüksek bir yağış değeri olarak 698,4 mm tespit edilmiştir. Milas'ta yağışın daha fazla miktarda düşmesi, orografik şartların buna imkan tanınması olarak nitelendirilebilir. Yağış miktarının en fazla olduğu aylar, Didim'de aralık (137,3 mm), kasım (98,7 mm) ve ocak (96,6 mm) ayları iken, Milas'ta da aralık (134,1 mm), ocak (131,6 mm) ve kasım (105,9 mm) ayları olarak tespit edilmiştir. Yağış miktarının en az olduğu aylar ise Didim'de haziran (0,7 mm), temmuz (0,1 mm) ve ağustos (0,3 mm) ayları iken, Milas'ta temmuz (3,4 mm) ve ağustos (3,0 mm) ve eylül (9,5 mm) ayları olarak tespit edilmiştir (Tablo 1.12 ve Tablo 1.13).

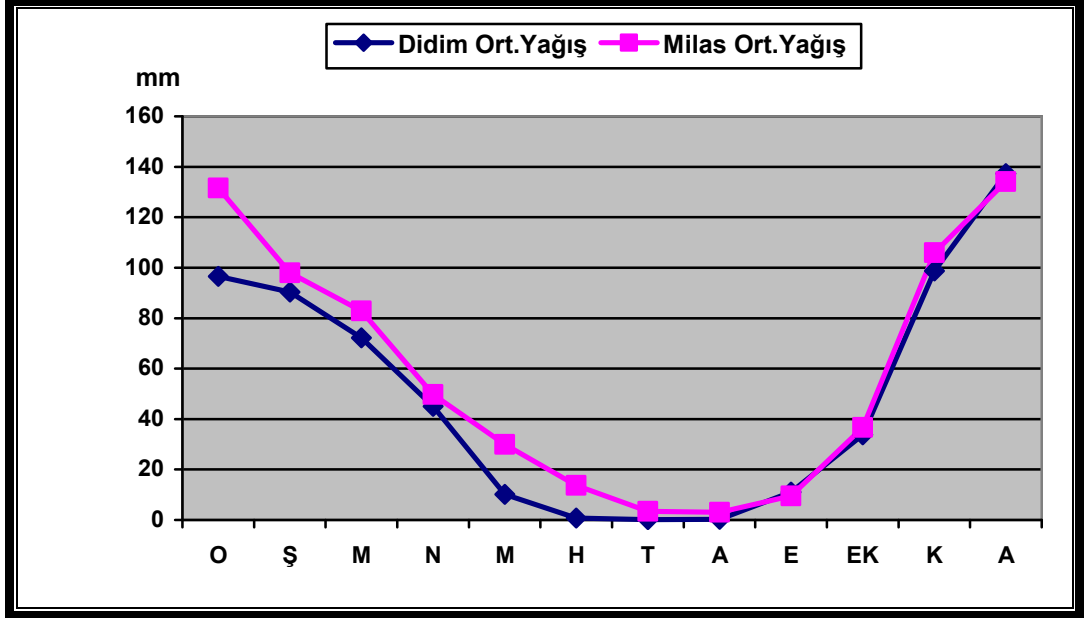
¹²⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.46.

¹²⁹ Koçman ve Özgürel, "Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi", s.95.

Tablo 1.13. Milas'ta Toplam Yağışın Aylara Dağılımı (mm).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
Ort.Yağış	131,6	98,0	82,8	49,7	30,0	13,7	3,4	3,0	9,5	36,7	105,9	134,1	698,4
% si	18,9	14,0	11,8	7,3	4,2	1,9	0,5	0,4	1,3	5,2	15,3	19,2	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.9. Didim ve Milas'ta Toplam Yağışın Aylara Dağılımı.

Yukarıdaki tablo ve şekillerden de anlaşılacağı üzere sahada görülen yağış rejimi, buranın tipik Akdeniz yağış rejimine sahip olduğunun bir göstergesidir (Şekil 1.9). En az yağışın bu aylarda düşmesi ve kıyı turizminin yoğunluk kazandığı mayıs-eylül dönemindeki yağış oranlarının yıllık yağışın Didim'de % 3,6'sını, Milas'ta da % 8,3'ünü oluşturması, güneş tatili yapmak isteyenler için oldukça önemli bir çekicilik kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Tablo 1.14. Didim'de Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılımı.

Mevsimler	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Yağış Miktarı(mm)	127,4	1,1	143,6	324,2
% si	21,5	0,1	24,0	54,4

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

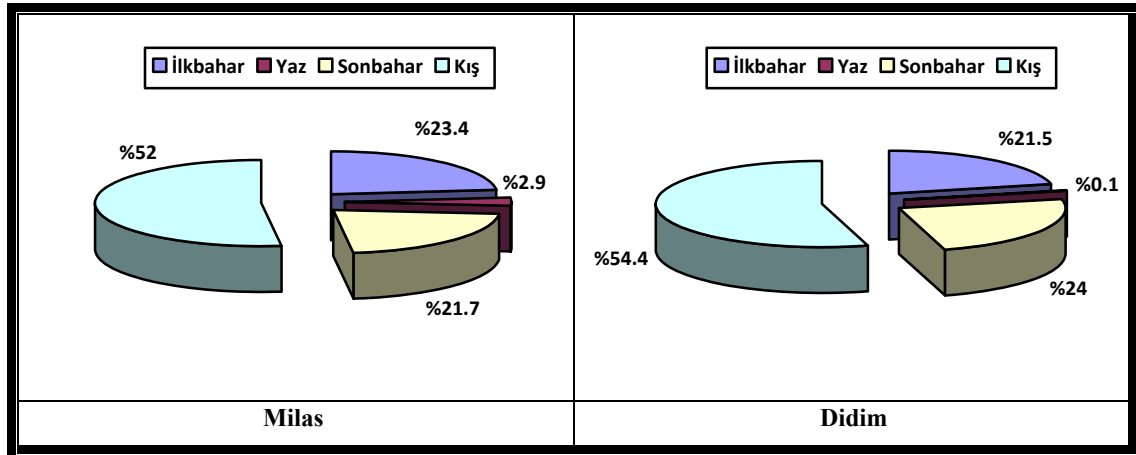
Planeter polar cepheye bağlı depresyonların yoğunluk kazandığı kış mevsiminin Didim'de yıllık yağışın %54,4'ünü kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu mevsimi sırasıyla depresyon geçişlerinin başladığı sonbahar mevsiminin %24,0'lık oranla ve aralıklı depresyonların etkili olduğu ilkbahar mevsiminin ise %21,5'lik oranla takip ettikleri

görülmektedir (Şekil 1.10). Araştırma sahasının tropikal hava kütesinin etkisi altında kalmasıyla cephe oluşumlarının oldukça zayıfladığı ve dolayısıyla yağışların oldukça azaldığı yaz mevsiminin, Didim'in yıllık yağış toplamındaki payı ise % 0,1 düzeyindedir (Tablo 1.14). Milas'ta ise yıllık yağışın % 52,0'ı kış mevsiminde düşmekte, bu mevsimi sırasıyla ilkbahar (% 23,4), sonbahar (% 21,7) takip etmektedir. En az yağış oranı ise yaz mevsimine (% 2,9) aittir (Tablo 1.15).

Tablo 1.15. Milas'ta Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılımı.

Mevsimler	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Yağış Miktarı(mm)	162,5	20,1	152,1	363,7
% si	23,4	2,9	21,7	52,0

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.10. Milas ve Didim'de Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılımı.

Yukarıdaki durum, az önce ifade edildiği gibi sahamızın, Akdeniz yağış rejiminin etki sahasında olduğunu göstermektedir. Yaz mevsimindeki düşük yağış oranları, turizm etkinlikleri açısından inceleme sahamıza önemli bir avantaj kazandırmakta ve deniz banyosu ve güneş tatili için gelen ziyaretçilere uygun iklimik ortamlar sunmaktadır.

Tablo 1.16. Didim ve Milas'ta Yağış Miktarının > 0,1 mm'den Fazla Olduğu Günlerin Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
Didim	9,6	10,3	8,1	7,5	2,5	0,5	0,3	0,2	1,8	3,6	8,3	12,5	65,2
Milas	12,5	10,7	9,3	8,3	5,4	2,0	0,6	0,3	1,6	5,1	8,5	13,3	77,6

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Didim'de ortalama yağışlı gün sayısı yıllık ortalama değer olarak 65,2 gün iken, Milas'ta 77,6 gündür. Bu değerler dikkate alındığında, Didim'de yağışlı gün sayısının bir yıl içerisindeki oranı % 17,8'e karşılık gelirken, bu değer Milas'ta %21,2'dir.

Yağışlı gün sayısının en az olduğu aylar Didim’de haziran (0,5), temmuz (0,3) ve ağustos (0,2) iken, Milas’ta ise temmuz (0,6), ağustos (0,3) ve eylül (1,6) aylarıdır. Yağışlı gün sayısının en fazla olduğu aylar, Didim’de aralık (12,5), ocak (9,6) ve şubat (10,3) iken, Milas’ta da aralık (13,3), ocak (12,5) ve şubat (10,7) aylarıdır. Turizm sezonu olan mayıs-eylül döneminde toplam yağışlı gün sayısı Didim’de 5,3 gün iken, Milas’ta 9,9 gündür (Tablo 1.16). Bu durum, Didim’in turizm etkinlikleri açısından Milas’a göre daha avantajlı olduğunu göstermekle beraber, her iki merkezde de yağışlı gün sayısının turizm etkinliklerinin en yoğun olduğu bu dönemde oldukça düşük değerler göstermesi, deniz-kum-güneş turizmi açısından elverişli iklim koşullarının oluşmasına imkân tanımaktadır.

Yağış rejimi kadar yağışların sağanak, çisenti, dolu, kırağı ve kar gibi değişik şekillerde olması, insan faaliyetlerini ve dolayısıyla turizmi de etkileyebilme özelliğine sahiptir. Didim-Milas kıyı kuşağında, Akdeniz yağış rejiminin özelliklerine uygun olarak mayıs-eylül aylarını kapsayan turizm sezonunda nadiren de olsa kısa sürede yağış bırakan sağanak yağışların görülmesi, günler süren yağışlara göre deniz turizmini nispeten daha az olumsuz etkiler. Ancak kış mevsiminde zaman zaman meydana gelen şiddetli yağışlar nedeniyle inceleme alanında turizmin alt yapısını oluşturan tesislerin olumsuz etkilendiği bilinmektedir.

Tablo 1.17. Didim ve Milas’ta Kar Yağış Günlerin Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
Didim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Milas	0,2	0,2	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Tablodan anlaşılacağı üzere deniz kıyısında yer alan Didim’de kar yağışlı gün sayısının olmadığı, denizden 20 km içerde, 45 m yükseklikte bulunması ve karasallığın da etkisiyle Milas’ta ise yıllık toplamda 0,5 gün/yıl gibi çok küçük değer gösterdiği anlaşılmaktadır (Tablo 1.17). İnceleme sahamızda, turizm faaliyetleriyle doğrudan ilgisi olmasa da kar yağışlı gün sayısının nispeten az olması özellikle bu mevsimlerde yapılacak tarım ve sanayi gibi diğer faaliyetleri göreceli olarak olumlu etkiler. Ancak bu tablodan anlaşılacakla birlikte inceleme alanımızın yüksek kesimlerine (Beşparmak dağları) birkaç yılda bir kar yağmakta ve 2-3 gün yerde kalmaktadır.¹³⁰

¹³⁰ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 55.

1.1.2.3. Nem

Herhangi bir yerdeki turizm etkinlikleri, oransal nem oranlarının gösterdiği gidişattan etkilenebilmektedir. Turistler, dinlenmek için geldikleri yerlerde bunaltıcı ve boğucu hava şartlarına maruz kalmayı pek istemezler. Bu durum, onların hoş vakit geçirmelerini azaltan ve doyuma ulaşmalarını güçleştiren bir tesir yapmakta, turistlerin memnuniyet düzeylerini düşürmektedir.

Yapılan çalışmalara göre yüksek sıcaklıkla eş zamanlı yüksek nispi nem, vücudun terleme yoluyla sıcaklığını ayarlamasını engeller ve bunaltıcı şartların oluşmasına yol açar. Bu durumda insan kendini rahatsız hisseder, sağlık sorunları çıkabilir ve bu durum, turizmin gelişmesi önünde bir iklim engeli oluşturur. Bu nedenle iklim konforu ile ilgili incelemelerde sıcaklık ve nispi nemin eş zamanlı etkisiyle ortaya çıkan termal konfor şartlarının da mutlaka dikkate alınması gerekmektedir.¹³¹

Genel olarak aşırı sıcaklık ve yüksek nem oranı, insan sağlığı ve etkinlikleri üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Ortamda nemliliğin yükselmesi, buharlaşma yolu ile olan ısı kaybını düşürdüğü için insan konforuna etki yapar. Bunun için yüksek çevresel sıcaklıklarda, yüksek oransal nemin rahatsız edici olduğu anlaşılmıştır.¹³² Bulunulan ortamda yüksek hava sıcaklığı ve yüksek bağıl nem, boğucu ve bunaltıcı şartların oluşmasına neden olur. Belirli bir nem derecesinde solunumun güçleştiği ve adeta nemli bir hamam sıcağındaymiş gibi rahatsızlığın hissedildiği sıcaklık derecesine *boğucu sıcaklık sınırı* denilir.¹³³ Özellikle kıyı turizminde böyle durumların ortaya çıkması, sağlık ve konfor açısından olumsuz yönde etki yapmaktadır.

İnsan sağlığı açısından % 70'i aşan oransal nem, rahatsız edici olabilmektedir. Yaz mevsiminde ülkemiz kıyıları bu açıdan incelendiğinde, oransal nem Karadeniz kıyılarında % 70'in üzerine, Marmara kıyılarında % 60-70'e Ege denizi kıyılarında % 50-65 oranlarına ulaşır. Oransal nem oranları açısından insan sağlığına en uygun yerler araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güneybatı Anadolu kıyılarıdır. Nitekim

¹³¹ Güçlü, Y., "Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), Sakarya, 2010 s.816.

¹³² Koçman ve Özgürel, "Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi", s. 95.

¹³³ Güçlü, Y., "Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:23, Erzurum, 2010, s.126.

oransal nem, Didim’de % 62,8, Milas’ta % 62,2, Kuşadası’nda % 65, Bodrum’da % 53, Marmaris’te % 52 düzeyindedir.¹³⁴

Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege bölgesi kıyı kuşağında yoğun turizm mevsimi boyunca havanın oransal nem durumu, öngörülen eşik değerler içinde kabul edilmektedir. Oransal nemin % 30-70 arasında olması, sağlık açısından uygun değerler olarak kabul edilir. İnsan yaşamı açısından uygun görülen 17–24,9 °C eşik değerler süresi boyunca, hatta üst eşik değeri aştığı süre içinde bile oransal nem, günlük ortalama olarak % 70’den az olup, % 30 oranının altına düşmektedir. Böylece kıyı rekreasyonunu ilgilendiren aktivitelerin büyük çoğunluğunun gerçekleştiği dönemde hava sıcaklıkları ile birlikte oransal nem değerleri de uygun koşullar göstermektedir.¹³⁵ Bu durum, turizm faaliyetlerinin gelişmesine, turizm destinasyonlarının çekim güçlerinin artmasına olanak tanıdığı gibi sahaya daha fazla turist gelmesine katkı sağlamaktadır.

Havadaki nispi nem oranı, su buharı miktarına ve sıcaklık değerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Genellikle sıcaklık yükseldikçe nispi nemlilik azalmakta, sıcaklık azaldıkça ise artmaktadır. Buna bağlı olarak da en düşük değerlere yazın ve gündüzleri erişilmekte iken,¹³⁶ en yüksek değerler kışın ve gece vakitlerinde gözlenmektedir. Bu genel ilkeyi de dikkate alarak oransal nemin araştırma sahamızdaki dağılışı ve yıl içerisindeki seyrine baktığımızda aşağıdaki hususlar dikkati çekmektedir.

Tablo 1.18. Didim’de Yıllık Ortalama Oransal Nem ve Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Ort. Nem(%)	67,6	67,0	66,5	67,9	63,6	53,4	52,3	55,8	58,7	63,3	68,2	69,6	62,8
Ort. Yük. H. Sıc. (°C)	13,9	14,4	16,8	20,1	25,8	30,9	33,6	33,4	29,1	24,9	19,9	15,4	23,1

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.19. Milas’ta Yıllık Ortalama Oransal Nem ve Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Ort. Nem(%)	70,3	67,2	66,6	64,9	60,6	51,5	49,1	53,7	57,9	63,4	69,5	72,4	62,2
Ort. Yük. H. Sıc. (°C)	14,4	15,0	18,0	21,9	27,3	32,5	35,7	35,4	31,8	26,7	20,3	15,7	24,5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

¹³⁴ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.4.

¹³⁵ Koçman ve Özgürel, “Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi”, s.95.

¹³⁶ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.47.

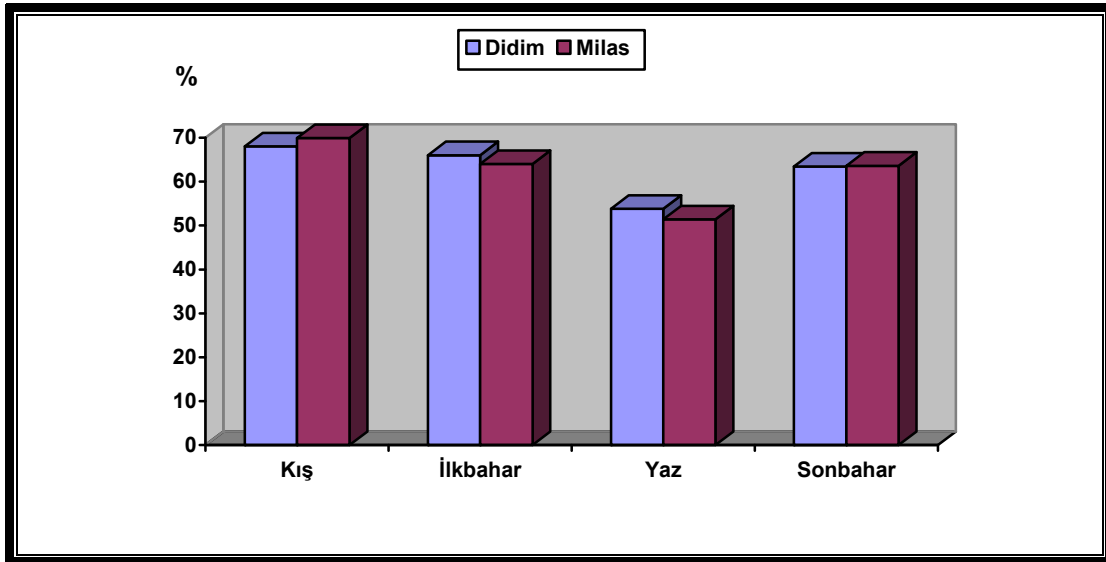
İnceleme alanımızda yıllık ortalama nispi nem oranları, insan sağlığı açısından sınır değer olan % 70 oranının altındadır. Nitekim yıllık ortalama oransal nem oranı Didim’de % 62,8 iken, Milas’ta % 62,2 düzeyindedir. İnceleme alanımızda nispi nem oranları, sıcaklığın yükselmesiyle nisan ayından itibaren düşmeye başlamakta, temmuz ayında en düşük değerine ulaşmaktadır (Didim’de % 52,3 ve Milas % 49,1). Bu aydan itibaren sıcaklığın düşmeye ve nemli hava kütlelerinin giderek etkili olmaya başlamasıyla eylül ayından itibaren artmaya başlamakta, en yüksek değerine aralık ayında ulaşmaktadır (Didim’de % 69,6 ve Milas % 72,4).

Özellikle turizm sezonu olarak kabul edilen mayıs-eylül döneminde ortalama bağıl nem oranı Didim’de % 56,7 iken, Milas’ta % 54,5 düzeyindedir. Bu durum yöreye gelen ziyaretçiler için oldukça uygun olup, rahatsız edici düzeyde değildir (Tablo 1.18 ve Tablo 1.19).

Tablo 1.20. Didim ve Milas’ta Yıllık Oransal Nemin Mevsimlere Dağılımı (%).

Mevsimler	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Didim	66	53,8	63,4	68,0
Milas	64,0	51,4	63,6	69,9

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.11. Didim ve Milas’ta Yıllık Oransal Nemin Mevsimlere Dağılımı.

Yukarıdaki tablo ve şekli incelediğimizde, araştırma alanımızdaki en yüksek oransal nem değerlerinin, kış mevsimine ait olduğu görülmektedir. Nitekim kış mevsiminde ortalama bağıl nem oranı Didim’de % 68 iken, Milas’ta % 69,9 düzeyindedir. Bu durum soğuk havanın az nemle doygun duruma gelmesi ile ilgilidir.

Yani bağıl nemin değerlendirilmesinde hava sıcaklığı önemlidir. Bu mevsimi sırasıyla ilkbahar ve sonbahar mevsimleri takip eder. En düşük bağıl nem oranları ise deniz turizminin yoğunlaştığı yaz mevsiminde görülmektedir. Nitekim yaz mevsiminde ortalama bağıl nem Didim’de % 53,8 iken, Milas’ta % 51,4 düzeyindedir (Tablo 1.20 ve Şekil 1.11). Bu açıdan nispi nemin mevsimlere göre dağılımında, kıyı turizmi etkinlikleri için genellikle elverişli iklimik özelliklerin mevcut olduğu ve insan sağlığı açısından olumlu koşulların bulunduğu anlaşılmaktadır.

İnceleme alanındaki turizm faaliyetleriyle ilişkili olan bir diğer iklim elemanı da sis oluşumudur. Sisler, özellikle görüş mesafesini kısalttığı için bilhassa deniz ulaşımında olumsuz etki yapabilmektedir. Bu bağlamda yat turizmi bundan olumsuz etkilenebilmektedir. Ülkemizin hemen her tarafında sisli günlerin ortalama yıllık sayısı önemsizdir. En yüksek sisli günler sayısı, İç Anadolu Bölgesi ile Trakya’nın iç kesimleri ve Doğu Anadolu Bölgesi’nin doğu kesimlerinde görülmekte iken, en az sisli gün sayısının görüldüğü yerler, Akdeniz ve Ege kıyılarıdır. Buralarda yıllık sisli günlerin sayısı ortalama 5 günden azdır, genel sirkülasyon koşulları ve termik özellikler nedeniyle uzun süreli sisler oluşmamaktadır.¹³⁷ İnceleme alanında batı sektörlü hava akımlarıyla birlikte gelen nemli hava kütlelerinin orografik yükselmesi neticesinde yamaçlarda sisler oluşabilmektedir.

Tablo 1.21. Didim ve Milas’ta Sisli Günlerin Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Milas	0,6	0,5	0,2	0,0	-	-	-	-	-	0,1	0,2	0,8	2,4

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, inceleme alanımızda sisli günlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Sisli günlerin sayısı yıllık toplamda Milas’ta 2,4 gün/yıl iken, Didim’de sisli gün gözükmemektedir (Tablo 1.21). Özellikle mayıs-eylül döneminde sis oluşumunun bulunmaması, deniz ve yat turizmi (mavi turlar) için avantajlı iklimik koşulların ortaya çıkmasına katkı yapmaktadır. Buna göre araştırma sahamız, gerek bol güneş ve masmavi denizle özdeşleşmiş mavi yolculuk turları için gerekse gününbirlik yat turları için ideal iklimik özelliklere ve iklim konforuna sahiptir.

¹³⁷ Koçman, *Türkiye İklimi*, s.48.

1.1.2.4. Bulutluluk

Kıyı turizmi kapsamındaki pek çok aktivite için, güneşlenme yönünden hava sıcaklığı ve rüzgâr koşullarının uygun olması, güneşlenme süresinin uzun ve güneş ışınlarının uygun açılarla yeryüzüne ulaşması, havanın açık ve/veya az bulutlu ve yağışsız olması oldukça önemlidir. Bulutluluk, turizm faaliyetlerini ilgilendiren ve yağışla da ilişkili olabilen bir durumdur.¹³⁸ Bulutlu olan havalar da güneş tatili istenilen düzeyde olmayacağı için pek tercih edilen bir durum değildir. Çünkü deniz turizminin simgeleşmiş üçlüsünden biri olan güneş, bu turizm türünde olmazsa olmaz nitelikte olan doğal çekim unsurlarından birisidir. Bulutluluk ise bu kaynağın etkinliğini azaltmakta ve iklimik konforu azaltıcı etki yapmaktadır.

Tatillerin kısa süreye sığdırılması, tatilciyi tatilin her dakikasını değerlendirmeye itmektedir. Özellikle yaz mevsimine yoğunlaşan turizm faaliyetinde havanın açık olması aranır. Havanın açık olması, güneşlenmeye ve diğer rekreasyonel faaliyetlere olanak tanır. Bu nedenle iklimde açık günler sayısı çok önemlidir. Türkiye kıyılarında açık günler sayısı, kuzeyden güneye doğru artmaktadır. Örneğin açık günler sayısı Karadeniz kıyılarını temsilen Trabzon'da 51 gün iken, Marmara kıyılarını temsilen Yalova'da 81 gün, Ege kıyılarını temsilen Bodrum'da 173 gün ve Marmaris'te 176 gün, Akdeniz kıyılarını temsilen Alanya'da 139 gündür. Ülkemizde açık günler sayısı bakımından en uygun yerler, inceleme sahamızın da içinde bulunduğu Güneybatı Anadolu kıyılarıdır.¹³⁹ Bu açıdan inceleme alanımızda özellikle turizm sezonunda havanın genellikle açık olması, kıyı turizmi aktivitelerinin yapılmasına son derece uygun özelliklerin görülmesine imkân sağlamaktadır. Nitekim inceleme alanında hakim olan Akdeniz yağış rejiminden dolayı kıyı turizminin en yoğun olduğu mayıs-eylül döneminde bulutluluk oranları ve yağışlı gün sayıları minimum seviyede olup, aylık kapalı gün sayılarının 10 günden az ve 1-3 gün civarında olması, turizm açısından olumlu ortamın oluşmasına katkı sağlar.

Tablo 1.22. Didim ve Milas'ta Bulutluluk Oranlarının Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	4,2	4,1	3,6	3,5	1,9	0,5	0,2	0,3	1,0	2,1	3,3	4,7	2,4
Milas	4,5	4,5	4,1	4,1	2,8	1,2	0,5	0,5	1,0	2,5	3,8	4,7	2,8

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

¹³⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.45-49.

¹³⁹ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.5.

Bulutluluk oranı 0 - 2 arası *açık gün*, 2 - 8 arası *bulutlu gün*, 8 - 10 arası ise *kapalı gün* olarak nitelendirilir. İnceleme alanımızda bulutluluk oranı, Didim’de 2,4 iken, Milas’ta 2,8’dir. Bu bakımdan iki noktada bulutluluk oranlarının birbirine yakın değerler göstermesi kıyı ile iç kesimler arasında önemli bir farkın olmadığı anlamına gelir. Ayrıca bulutluluk oranlarının düşük değerler göstermesi, açık gün olarak nitelendirilen gün sayısının oldukça fazla olduğunu gösterir. Bulutluluk oranlarının yıl içindeki dağılışına baktığımızda, ise en yüksek bulutluluk oranlarına aralık, ocak ve şubat aylarıyla temsil edilen kış mevsiminde ulaşıldığı görülmektedir. Bu dönemde saha üzerinde frontal faaliyetler etkindir, yağış ihtimali fazla ve atmosferdeki nispi nem oranı yüksektir.¹⁴⁰ Nitekim Didim’de en yüksek değerler aralık (4,7), ocak (4,2) ve şubat (4,1) aylarında görülürken, Milas’ta da en yüksek değerler, aralık (4,7), ocak (4,5) ve şubat (4,5) aylarında tespit edilmiştir (Tablo 1.22). Yani bu üç aylık süreçte kapalı sayılabilecek hava koşulları hâkim durumdadır.

Buna karşılık en düşük bulutluluk oranlarına ise temmuz ve ağustos aylarında ulaşılmaktadır. İnceleme alanımızda mayıs-eylül döneminde kararlı yaz sirkülasyon koşullarının egemen olması, yaz koşullarında cephe oluşumu ihtimalinin iyice zayıflaması, öte yandan yüksek sıcaklık koşulları nedeniyle havadaki nem, yoğunlaşma derecesinden uzakta bulunmakta, doyma açığının fazla olması dolayısıyla da bulut oluşumu ve yağış ihtimali oldukça zayıftır.¹⁴¹ Özellikle turizm sezonu olarak kabul edilen mayıs-eylül döneminde bulutluluk ortalamasının Didim’de (0,7) ve Milas’ta (1,2) 2,0’in altında olması, bu süreçte gökyüzünün tamamen açık olduğu anlamına gelir. Bu durum, güneş tatili yapmak için inceleme sahamıza gelen ziyaretçilerin en çok arzuladıkları ortamın oluşması sonucunu doğurur. Ayrıca deniz-kum-güneş üçlüsüyle özdeşleşen kıyı turizmi için araştırma alanının oldukça uygun iklimik ortama sahip olduğunun da bir göstergesidir (Tablo 1.22).

Tablo 1.23. Didim ve Milas’ta Kapalı Günlerin Aylara Dağılımı.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	5,1	4,5	4,2	2,4	1,2	-	-	-	0,2	1,0	2,9	6,7	28,2
Milas	5,7	4,8	4,2	3,4	1,5	0,2	-	-	0,2	1,3	3,3	5,9	30,5

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

¹⁴⁰ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.62.

¹⁴¹ Koçman, s.64.

Tablo 1.23'ten de anlaşılacağı üzere, yıllık ortalama kapalı gün sayısı Didim'de 28,2 gün/yıl iken, Milas'ta 30,5 gün/yıl olarak gerçekleşmiştir. En yüksek kapalı gün sayısı, aralık ayında görülmektedir (Didim 6,7 gün ve Milas 5,9 gün). Turizm sezonu olan mayıs-eylül dönemindeki beş aylık süre zarfında aylık kapalı gün ortalaması oldukça düşüktür (Didim 0,2 gün ve Milas 0,3 gün). Hatta temmuz ve ağustos aylarında kapalı gün verisi bulunmamaktadır (Tablo 1.23). Bu durum, sahamızda kıyı turizmini olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 1.24. Didim ve Milas'ta Açık Günlerin Aylara Dağılımı

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	10,5	9,9	12,5	11,3	19,9	26,8	30,0	29,1	24,6	19,2	13,9	9,1	216,8
Milas	9,4	8,1	10,2	9,6	14,2	23,7	28,6	28,9	24,3	16,7	11,2	8,4	193,3

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.24'te de görüldüğü gibi, yıllık ortalama açık gün sayısı Didim'de 216,8 gün iken, Milas'ta 193,3 gün olarak gerçekleşmiştir. En düşük açık gün sayısı aralık, ocak ve şubat aylarında görülmektedir (Didim 9,1 gün ve Milas 8,1 gün). Turizm sezonu olan mayıs-eylül dönemindeki beş aylık süre zarfında aylık açık gün ortalaması oldukça yüksektir (Didim 26,0 gün ve Milas 23,9 gün). En yüksek açık gün sayısı, temmuz ve ağustos aylarına aittir. Nitekim Didim'de açık gün sayısı temmuz ayında 30 gün, ağustosta 29,1 gün iken, Milas'ta açık gün sayısı temmuz ayında 28,6 gün, ağustosta 28,9 gün olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1.24). Araştırma sahamızda açık günlerin oldukça yüksek düzeyde olması, deniz-kum-güneş turizmine yönelik turizm pazarlamasında önemli çekim gücüne sahip argümanlar olarak kabul edilmekte ve deniz turizmi açısından elverişli iklimik şartların oluşmasına imkân hazırlamaktadır.

1.1.2.5. Güneşlenme Süresi

Deniz turizmi başta olmak üzere pek çok turizm türü ve iklim konforu yönünden genellikle olumlu etkide bulunan faktörlerden biri de güneşlenmedir. Güneşlenme yönünden hava sıcaklığı ve rüzgâr koşullarının uygun olmasının yanı sıra güneşlenme süresinin uzun, bu sürede güneş ışınlarının uygun açılarla yeryüzüne ulaşması ve havanın açık veya az bulutlu ve yağışsız olması oldukça önemlidir.¹⁴²

¹⁴² Güçlü, "Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi", s.125.

Bu iklim elemanı çok güçlü bir turistik çekim gücü taşıyıcısıdır. Turistik aktivitede, özellikle deniz turizmi aktivitesi yönünden, sık sık fırtınalar ve sis görülmeyen, temiz ve geniş plajların varlığı yanında, güneşlenme süresi uzun ve güneşli gün sayısı fazla kıyılar, çok daha fazla turist çeken sahalardır. Ülkemizde Akdeniz ve Ege kıyılarının, hem iç hem de dış turizm çekim sahaları haline gelmelerinde güneşlenme süresi ile güneşli gün sayısının fazla olmasının önemi büyüktür.¹⁴³ Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege Bölgesi kıyı kuşağında örneklem istasyonlar itibariyle güneş ışınlarının yeryüzüne düşme açıları yıl içinde 26 °58' (Edremit- 21 Aralık) ila 76° 36' (Marmaris- 21 Haziran) arasında değişir. Mayıs-eylül döneminde ve özellikle yaz mevsiminde oldukça yüksek açılarla (70°-76°) yeryüzüne ulaşan güneş ışınları, bu alanın kuvvetli bir biçimde ısınmasına neden olur.¹⁴⁴

Yeryüzünde herhangi bir yerin aldığı radyasyon miktarı, coğrafi enleme göre değişen gün uzunluğuna, güneş ışınlarının deklinasyon açısına, atmosfer aktivitesine ve yer şekillerine bağlıdır.¹⁴⁵ Bu kapsamda Milas ve Didim ilçelerinin belirli kısımlarını kapsayan araştırma sahamız, 37° enlemi üzerinde bulunmaktadır (Didim:37° 51', Milas:37 ° 31') Buna göre yapılan hesaplamalarda; 21 Mart ve 23 Eylül ekinoks günlerinde güneş ışınlarının geliş açısı Milas'ta 52° 29', Didim'de ise 52° 09' olarak gerçekleşmektedir. Kuzey yarımküre için yaz başlangıcı olarak kabul edilen 21 Haziran tarihinde güneş ışınlarının geliş açısı Didim'de 75° 26' iken, Milas'ta 75° 56' olarak gerçekleşmektedir. Kuzey yarımküre için kış başlangıcı olarak kabul edilen 21 Aralık tarihinde güneş ışınlarının geliş açısı Didim'de 19° 42' iken, Milas'ta 20° 02' olarak gerçekleşmektedir. Bu değerlerden de anlaşılacağı üzere, inceleme alanında özellikle turizm sezonuna denk gelen yaz döneminde güneş ışınlarının oldukça yüksek dereceli açılarla gelmesi ve buna ek olarak güneşlenme süresinin artması, radyasyon enerjisinin ve ısınmanın artmasına olanak sağlamakta ve turistik aktiviteleri olumlu yönde etkilemektedir.

Öte yandan alınan radyasyon miktarı, güneşlenme süresine de bağlıdır. Ülkemizde güneşlenme süresi kuzeyden güneye doğru artar. Karadeniz kıyılarında 9-11 saat olan günlük güneşlenme süresi, Marmara kıyılarında 10-11 saat, Ege kıyılarında

¹⁴³ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.40.

¹⁴⁴ Güçlü, "Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi", s.804.

¹⁴⁵ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.15.

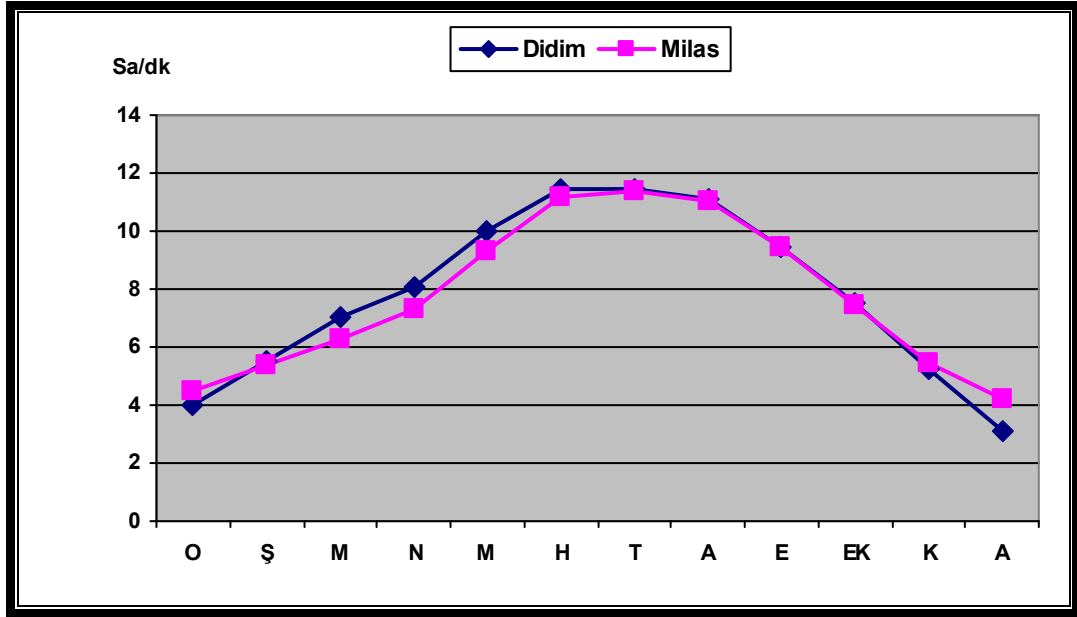

11-12 saat ve Akdeniz kıyılarında 12 saattir. Yine yıllık güneşlenme süresi de aynı şekilde kuzeyden güneye doğru artar. Karadeniz kıyılarında 1750-2250 saat olan yıllık güneşlenme süresi, Marmara kıyılarında 2300 saat, inceleme sahasının da içinde bulunduğu Ege kıyılarında 2500 ile 3000 saat arasında değişir (Kuşadası 2770 saat, Bodrum 2900 saat). Güneşlenme süresinin en fazla olduğu kıyılar ise 3000-3200 saat yıllık güneşlenme süresine sahip Akdeniz kıyılarıdır.¹⁴⁶ Didim-Milas kıyı kuşağı, güneşlenme süresi açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Didim’de yıllık güneşlenme süresi 2 850 saat, Milas’ta ise 2 815 saat civarındadır.

Tablo 1.25. Didim ve Milas’ta Günlük Ortalama Güneşlenme Süresinin Aylara Dağılımı (Saat/Dak.).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	4,0	5,49	7,03	8,04	10,0	11,47	11,46	11,12	9,43	7,5	5,21	3,08	7,82
Milas	4,51	5,4	6,31	7,34	9,29	11,19	11,37	11,06	9,42	7,48	5,45	4,23	7,75

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.12. Didim ve Milas’ta Günlük Ortalama Güneşlenme Süresinin Aylara Dağılımı.

Yukarıdaki tablo ve şekilden de anlaşılacağı üzere, inceleme alanımızdaki günlük ortalama güneşlenme süresi, 7-8 saat/gündür. Nitekim günlük ortalama güneşlenme süresi Didim’de 7,82 saat/gün iken, Milas’ta 7,75 saattir. Günlük güneşlenme süresinin aylara göre gidişatında maksimum değerler haziran, temmuz ve ağustos aylarını kapsayan yaz devresinde görülür. Bu aylarda gökyüzü açıktır ve gündüz uzunluğu fazladır. Buna karşılık gündüz sürelerinin kısaldığı, atmosfer aktivitesinin arttığı ve

¹⁴⁶ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.5.

bulutluluk oranının yükseldiği kış aylarında ise minimum değerler görülür. En düşük değerler, Didim’de aralık ayında (3,08 saat/dk) tespit edilmiş iken, Milas’ta ocak ayında (4,0 saat/dk) ölçülmüştür. Turizm sezonu olan mayıs-eylül döneminde sahamızdaki güneşlenme süresi, kıyı turizmi için uygun değerler göstermekte ve güneş tatili için oldukça elverişli koşulları meydana getirmektedir. Bu dönemde günlük ortalama güneşlenme süresinin Didim’de 10,6 saat/dk iken, Milas’ta 10,04 saat/dk olduğu görülmektedir (Tablo 1.25 ve Şekil 1.12).

Araştırma sahamızda iklim koşullarının şekillenmesinde güneşlenme süresinin yanı sıra gündüz süresi de önemli oranda etkili olmaktadır. Nitekim ekvatoran kutuplara doğru gidildikçe gündüz süresi artmaktadır. Ülkemizde de güneyden kuzeye doğru gidildikçe enlem değerinin büyümesine paralel olarak gündüz süresi de artmaktadır. Gündüz süresinin artması, iklim ve bakı şartlarının da uygun olması durumunda radyasyon miktarını artırmakta ve sıcaklık değerlerinin de yükselmesine neden olmaktadır. Araştırma sahamızdaki gündüz sürelerinin değişimine baktığımızda; 21 Haziran’da maksimum gündüz süresi 14,6 saat, 21 Aralık’ta ise 9,4 saattir. Bu durumda gündüz süreleri arasında 5,2 saatlik bir farkın olduğunu göstermektedir. Sahamızda özellikle turizm sezonu olarak adlandırdığımız yaz mevsiminde güneşlenme süresinin artmasının yanı sıra gündüz süresinin de artması, sıcaklıkların yükselmesine, güneş banyosu ve dolayısıyla deniz turizmi faaliyetleri için ideal iklim konforunun oluşmasına katkı yapmaktadır.

1.1.2.6. Rüzgâr

Turizm sezonunda önem taşıyan iklim elemanlarından biri de rüzgârdır. Rüzgâr insanlarda sıcaklık hissini etkileyen bir faktördür. Bulunulan ortamın sıcaklığının olduğundan daha düşük veya yüksek hissedilmesine yol açtığı için iklim ve termal konfor şartlarının oluşmasında rüzgâr da üzerinde önemle durulan bir faktördür. Örneğin, düşük sıcaklıklarda rüzgâr, deri üzerindeki sıcak havayı uzaklaştırdığı için hissedilen sıcaklık düşer ve üşüme hissi nedeniyle termal konfor azalır. Hava sıcaklığı deri üzerindeki sıcaklığı aştığı zamanlarda ise rüzgâr sıcaklığın daha yükselmesine ve dayanılmaz sıcaklık şartlarının ortaya çıkmasına neden olur.¹⁴⁷ Dolayısıyla insanların

¹⁴⁷ Güçlü, “Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi”, s.126.

vücut sıcaklıklarının üzerinde önemli bir etki meydana getirebilen rüzgâr etmeni, insan sağlığı üzerinde dikkate değer etkiler göstermesinin yanı sıra rekreatif faaliyetler için de benzer bir tesire sahiptir.

Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre ortalama günlük maksimum hava sıcaklığı 15 °C'nin altında ise rüzgâr hızı arttıkça hissedilen sıcaklık düşer; 33 °C'yi aştığı zaman diliminde ise artan rüzgâr hızı hissedilen sıcaklığı yükseltir. Ancak 15-33 °C arasındaki sıcaklıklarda, rüzgâr hızı arttıkça bir karışım meydana gelir ve bunun etkisiyle ya sıcaklık fazla yükselmez, ya da hissedilen sıcaklık düşer. Bu şekildeki bir rüzgâr, bağıl nem ve hava sıcaklığı yönünden koşulları, insan konforuna uygun hale getirebilir. Genel olarak 6 m/sn'yi aşan hızlardaki rüzgâr, hem termal konfor, hem de deniz ve güneş banyosu yönünden olumsuz etki oluşturur. 6 m/sn'nin altındaki hızlarda esen rüzgâr, sağlık klimatolojisi uzmanlarınca iklim konforu yönünden olumlu olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁸

Kıyı turizminde rüzgâr hızı, günlük rekreasyonel faaliyetleri etkilemesi bakımından önemlidir. Bunun için rüzgâr hızının 6 m/sn'den fazla olmaması gereklidir. Bu açıdan ülkemiz kıyılarını incelediğimizde yaz mevsiminde ortalama rüzgar hızı Karadeniz kıyılarında; Trabzon'da 1-2 m/sn, Sinop'ta 4 m/sn, Marmara Denizi kıyılarında; Florya'da 3 m/sn, Yalova'da 1 m/sn, Ege Denizi kıyılarında; Bodrum'da 2-2,5 m/sn, Marmaris'te 3m/sn, Akdeniz kıyılarında; Alanya'da 1-1,5 m/sn, İskenderun'da 1-2 m/sn'dir. Deniz üzerinde esen hafif şiddette rüzgâr denizle ilgili rekreasyonel faaliyetler (yelken, windsurf v.b) için uygundur. Kıyı turizminde hafif şiddette rüzgâr deri üzerinde nemi buharlaştırarak, sıcağa dayanabilmeyi kolaylaştırır. Tatil yerlerinde, turistlerin günlük turları seçmesinin nedeni, yazın bunaltıcı sıcağında deniz üzerinde esen rüzgârların ferahlatıcı etkisidir. Şiddetli bir rüzgâr ise denizle ilgili rekreasyonel faaliyetlerin yapılmasını önler. Ege Denizi'nde durgun bir sabahtan sonra, öğleden sonra şiddetlenip gün batımına doğru hafifleyen, geceleri ise karadan denize doğru esen rüzgârlar, kara-deniz meltemi şeklinde etkisini gösterir. Kıyı turizminde teknelerle yapılan günlük turların dönüş saatleri bu rüzgâra göre ayarlanır.¹⁴⁹ Nitekim

¹⁴⁸ Güçlü, "Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi", s.126.

¹⁴⁹ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.4-5.

sahamızda sabah erken saatlerde çıkılan günübürlük yat turlarında, öğleden sonra 16.00'dan itibaren dönülmeye başlanmaktadır.

Rüzgâr kıyı kesimlerinde buharlaşmayı sağlayarak serinlik duygusu verir. Bunaltıcı durumun esas nedeni, hava hareketlerinin (rüzgâr) yokluğudur. Yeterli şiddette bir hava hareketi, zindelik veren bir ortam yaratır. Ayrıca hava hareketinin monoton değil, değişken olması gerekir. Hafif rüzgârlar ve bunlara bağlı olarak oluşan dalga hareketi kıyı sularının yenilenmesini, deniz havasının da temizlenmesini sağlar. Kuşkusuz bu değişimler, insan sağlığı açısından olumlu koşullar yaratır. Gerçekten sahamızın da içinde bulunduğu Ege kıyı kuşağının her kesimi, günlük rüzgârların yönü ve hızı bakımından uygun değerlere sahiptir. Yıl boyunca, özellikle turizm sezonunda değişik yönlerden esen rüzgârların ortalama hızı ve frekansı hiçbir şekilde öngörülen eşik değerleri aşmamaktadır.¹⁵⁰ Bu durum, buralara gelen ziyaretçilerin, sağlıklı ve konforlu bir tatil geçirmelerine zemin hazırlamaktadır.

Araştırma alanında planeter faktörlerin yıl boyunca gösterdiği gidişat ile rüzgâr frekansı ve esiş yönleri arasında bir paralellik olduğu görülür. Ancak denize yakınlık veya uzaklık ve topoğrafya koşulları da önemlidir. Rüzgârın frekansı ve sektörel etkinliği, bu koşullara bağlı olarak yerel değişiklik gösterir.

Batı rüzgârları kuşağının etki alanı içinde bulunan Didim-Milas kıyı kuşağının basınç ve rüzgâr koşullarını, yıl içinde sahayı etkileyen hava kütlelerinin ait olduğu aksiyon merkezleri düzenler. Genel olarak ekimden itibaren Orta ve Doğu Avrupa üzerinde bir termik yüksek basınç merkezi yerleşir. Derinleşip genişleyen bu merkezden yayılan kontinental polar hava kütleleri, kuzeyli ve kuzeydoğulu hava akımları şeklinde Ege ovaları dahil bütün Batı Anadolu'yu kaplar.¹⁵¹ Kış döneminde araştırma sahasını etkileyen hava durumuna bağlı olarak, sık sık rüzgâr yönü ve frekansı değişir. Balkanlar üzerinden gelen soğuk cephe bölgeye sokulduğunda, zaman zaman şiddetlenen kuzey yönlü poyraz rüzgârı eser. Orta Akdeniz üzerinden sıcak cephe geldiğinde ise güney sektörlü ılık rüzgârlar hâkim olur. Öte yandan İç batı Anadolu'yu kaplayan özellikle soğuk hava kütlesi, grabenler aracılığıyla Ege Denizi'ne doğru

¹⁵⁰ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s.14.

¹⁵¹ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.24.

ilerler. Bu nedenle grabenlerde doğu yönünden esen rüzgârlar hâkim duruma geçer.¹⁵² İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinde ise geçiş mevsimi özellikleri görülür.

Yaz mevsiminde ise genel atmosfer sirkülasyonuna bağlı olarak yüksek basınç merkezlerinin kuzeye çekilmesi ve Basra Körfezi çevresinde Güney Asya alçak basıncının giderek alanını genişletmesiyle tropikal hava kütleleri etkili olmaya başlar. Böylece Didim-Milas kıyı kuşağında kuzey-kuzeybatıdan güneydoğuya doğru hava akımları olur. Bu rüzgârlar, kuzey ve kuzeybatı yoluyla Yunanistan ve Balkanlar üzerinden geçerek bölgeye ulaşır ve değişmez bir özellik gösteren kuzey sektörlü (yaz poyrazı) rüzgârlar meydana gelir. Sıcaklık derecesinin yükselmesi özellikle güneye doğru yönelen bu hava kütlelerinin ısınmasına, oransal nemliliğin gittikçe azalmasına ve dolayısıyla yoğunlaşma seviyesinin yükselmesine yol açar. Yaz mevsimine ait olan bu koşullar, ortalama olarak ekim ayına kadar devam eder.¹⁵³ Yaz mevsiminde zaman zaman güney sektörlü rüzgârlar da hâkim duruma geçer (Tablo 1.26 ve Tablo 1.27).

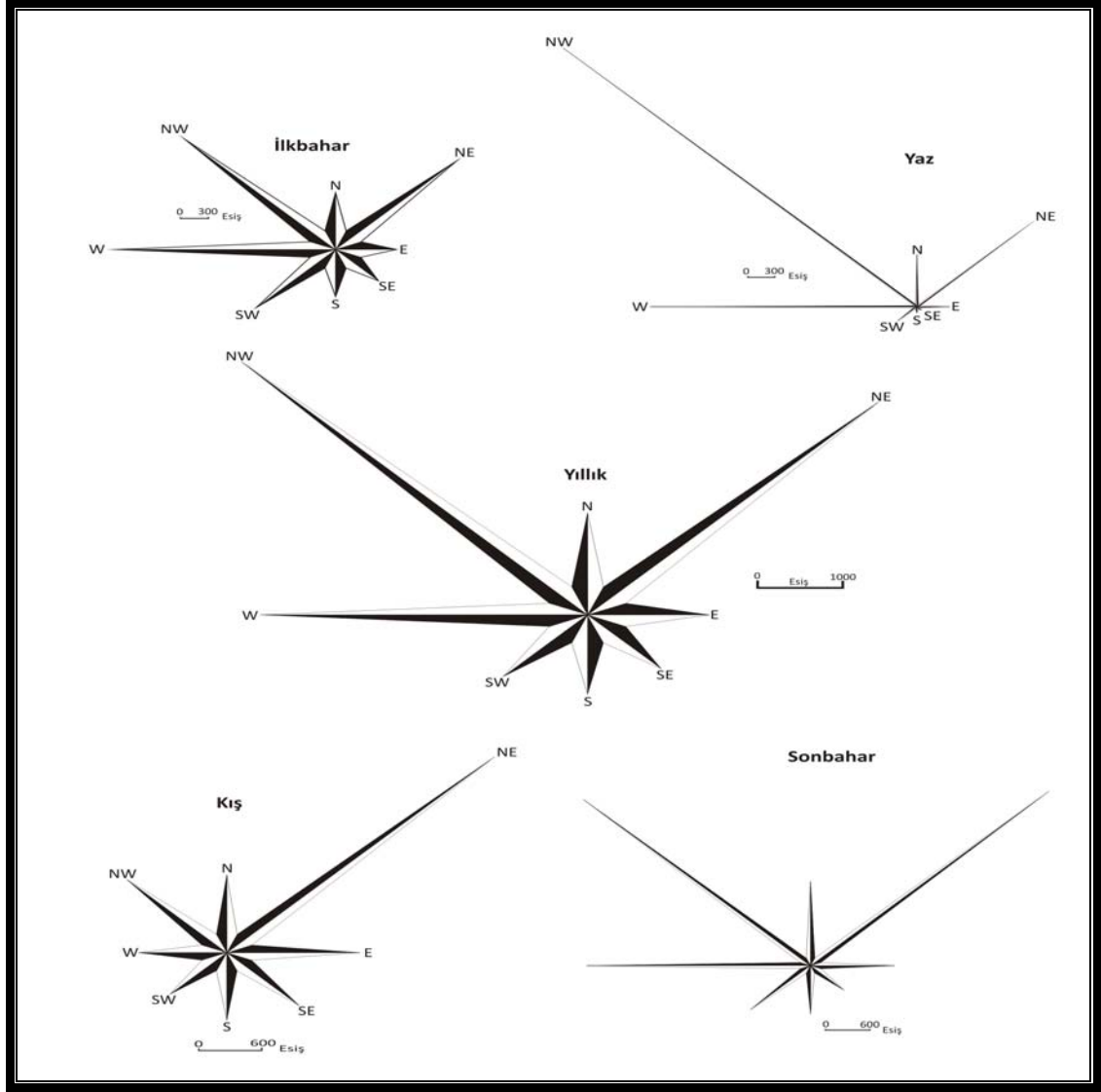
Tablo 1.26. Didim’de Yıllık Rüzgârların Esme Yönlerine ve Mevsimlere Dağılımı ile % Frekansları.

Yönler	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Toplam	% Frekansı
İlkbahar	864	1864	648	632	688	1208	2408	2320	10632	24,6
Yaz	792	1824	360	24	104	304	2968	5560	11936	27,7
Sonbahar	824	2512	624	376	480	592	1640	2336	9384	21,7
Kış	1368	3656	1264	1096	960	776	792	1336	11248	26,0
Toplam	3848	9856	2896	2128	2232	2880	7808	11552	43200	100
%’si	8,9	22,8	6,7	4,9	5,1	6,6	18,1	26,9	100	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

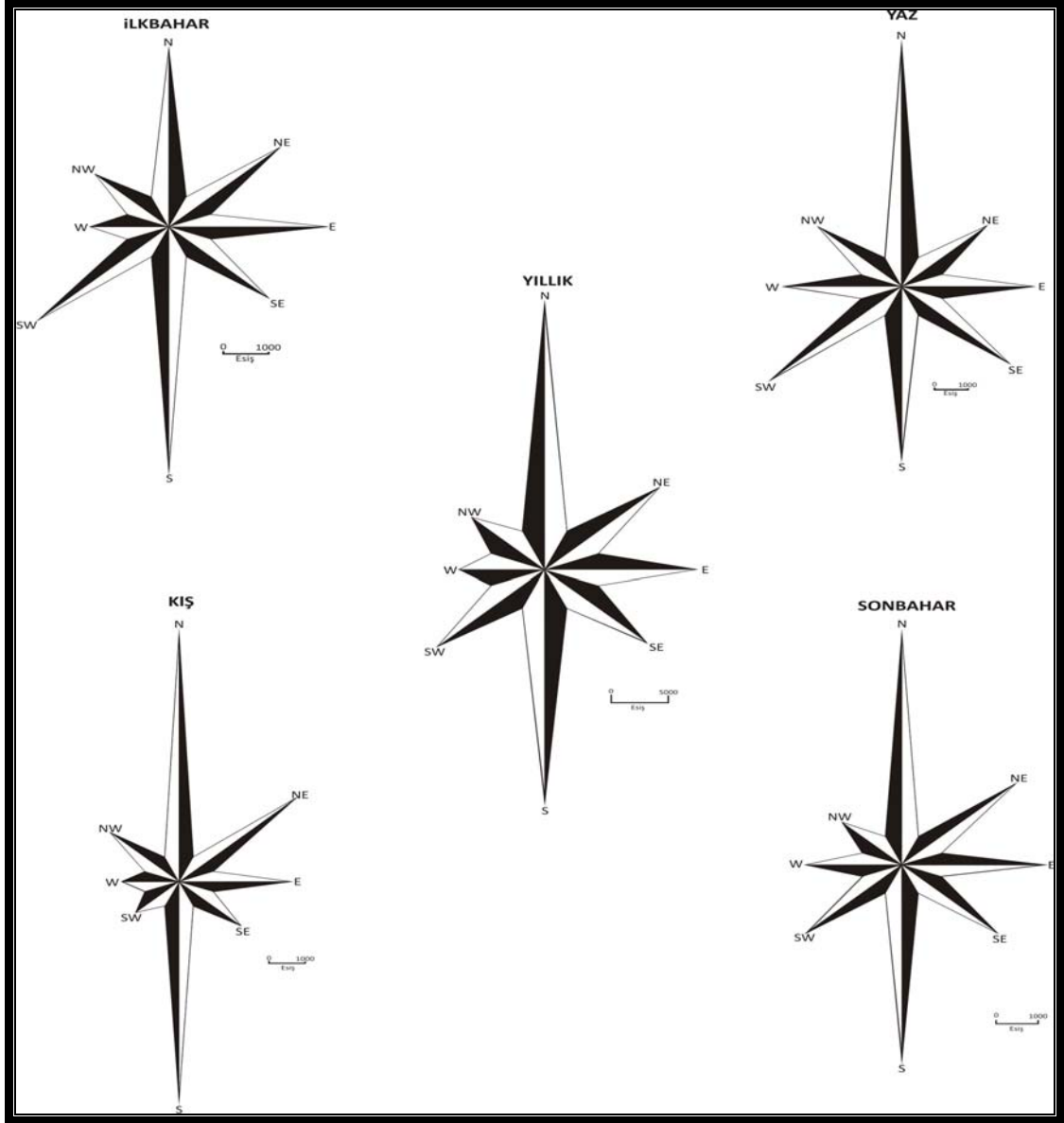
¹⁵² Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s. 213.

¹⁵³ Koçman, *Ege Ovalarının İklimi*, s.14.

Şekil 1.13. Didim'in Rüzgârgülü Diyagramları.

Yukarıdaki genel bakış açısından sonra sahamızdaki istasyonları ayrı incelediğimizde, araştırma sahasının Didim kesiminde hâkim rüzgâr yönünün, % 26,7'lik oranla kuzeybatı olduğu görülmektedir. Bunu, % 22,8'lik oranla kuzeydoğu yönlü rüzgârlar izler. Didim'de hâkim rüzgâr yönlerinin kuzey sektörlü olmasının nedeni, az önce de ifade edildiği gibi Orta ve Doğu Avrupa üzerinde yerleşen antisiklon alanının yol açtığı hava akımlarıdır. Ayrıca özellikle kış mevsiminde rüzgâr esiş frekansının en yüksek düzeyde olduğu gözlenmektedir. Bu durum, frontal faaliyetlerinin bu mevsimde daha etkin olmasıyla ilgilidir. Hâkim rüzgâr yönü kış mevsiminde kuzeydoğu, ilkbahar mevsiminde batı, yaz mevsiminde kuzeybatı ve sonbahar mevsiminde ise kuzeydoğudur (Tablo 1.26 ve Şekil 1.13).

Şekil 1.14. Milas'ın Rüzgârgülü Diyagramları.

Tablo 1.27. Milas'ta Yıllık Rüzgârların Esmeye Yönlerine ve Mevsimlere Dağılımı ile % Frekansları.

Yönler	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Toplam	% Frekansı
İlkbahar	5526	3409	3808	3108	7846	4113	1848	2142	31800	24,6
Yaz	7908	2861	3023	3499	5549	4357	2681	2659	32537	25,3
Sonbahar	7589	3885	3472	3154	6441	3197	1939	1930	31607	24,6
Kış	9369	4322	2965	2380	8218	1698	1458	2546	32956	25,5
Toplam	30392	14477	13268	12141	28054	13365	7926	9277	128900	100
%'si	23,5	11,2	10,2	9,4	21,7	10,4	6,3	7,3	100	100

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasının Milas kesiminde hâkim rüzgâr yönünün, % 23,5'lik oranla kuzey olduğu görülmektedir. Bunu % 21,7'lik oranla güney yönlü rüzgârlar izler.

Milas'ta da hâkim rüzgâr yönlerinin kuzey sektörlü olmasının nedenleri olarak, az önce de ifade edildiği gibi Orta ve Doğu Avrupa üzerinde yerleşen antisiklon alanın yol açtığı hava akımları ile Milas'taki topoğrafya koşullarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Çamiçi (Bafa)-Milas oluşunun kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanması, kuzey sektörlü rüzgârların bu oluşa kanalize olarak daha çok kuzey ana yönlü rüzgârların esmesine neden olmuştur. Diğer taraftan güney sektörlü rüzgârlar, genellikle kuzey-güney doğrultusunda uzanan Marçal dağı ile Yaran dağı arasındaki oluktan yararlanarak kolayca iç kesimlere girebilmektedir. Milas'ta batı yönlü rüzgârların esme frekansının oldukça düşük (% 6,3) olması, Sodra dağı gibi fiziki bir engelin varlığıyla ilgilidir.¹⁵⁴ Hâkim rüzgâr yönünün mevsimlere göre dağılımında, kış mevsiminde kuzey, ilkbahar mevsiminde güney, yaz ve sonbahar mevsimlerinde ise kuzey sektörlü rüzgârların egemen olduğu görülmektedir (Tablo 1.27 ve Şekil 1.14).

Yaz mevsiminin rüzgâr yönünden en büyük özelliği, kıyı bölgelerinde kara ve deniz meltemlerinin meydana gelmesidir. Bu durum, deniz ve karanın farklı ısınma ve soğumasından ileri gelir. Akşam saatlerine doğru nispeten sakin bir ortam vardır. Geceleyin kara daha fazla soğuduğu için karadan denize doğru *kara meltemi* adı verilen hava akımı meydana gelir. Sabaha doğru hava sakinleşir. Gündüz öğlene kadar kara, denizden daha fazla ısındığı için kara üzerinde lokal olarak alçak basınç oluşur. Öğleden sonra deniz üzerindeki yüksek basınçtan dolayı karaya doğru sürekli rüzgâr eser, deniz meltemi olarak adlandırılan rüzgâr, kıyı kesiminde sıcaklığın düşmesine neden olur.¹⁵⁵ Bölgede *imbat* olarak da bilinen rüzgâr, kıyı turizmi açısından iklim konforunun oluşmasına olumlu yönde katkı yapar ve bunaltıcı hava koşullarının oluşmasını önler. Bu nedenle sahil kesimlerinde revaçta olan konutlar, ya deniz kıyısında olup, sürekli bu rüzgârlardan istifade eden bir konumda bulunanlar ya da sahilden biraz uzakta olan ve rüzgâr alan yamaçlarda kurulmuş olan konutlardır.

Rüzgârlar, basıncın yüksek olduğu yerlerden, basıncın düşük olduğu yerlere doğru esen hava akımlarıdır. Bu noktalar arasındaki basınç farkının artması, rüzgârın hızını artırırken basınç farkının azalması, rüzgârın hızını da azaltmaktadır. Rüzgârların hızı üzerinde basınç farkının yanı sıra basınç merkezleri arasındaki uzaklık, topoğrafik

¹⁵⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 43.

¹⁵⁵ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s. 213.

şartlar ve dünyamızın dönüşü gibi faktörler de etkili olmaktadır. Rüzgarların çok hızlı olması, birçok insan faaliyetini olumsuz etkilediği gibi kıyı turizmini ve buna bağlı rekreasyon aktivitelerini de olumsuz etkiler. Rüzgâr hızının istenilen değerden düşük olması ise özellikle yaz mevsiminde, yüksek nem ve sıcaklığın birlikte oluşturduğu bunaltıcı havanın dağılmamasına, sağlık ve konfor açısından bazı sıkıntıların doğmasına neden olmaktadır.

Tablo 1.28. Didim ve Milas'ta Aylık Ortalama Rüzgâr Hızının Aylara Dağılımı (m/sn).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	1,4	1,6	1,3	1,1	1,3	1,6	1,5	1,4	1,2	1,1	1,0	1,3	1,32
Milas	1,4	1,7	1,6	1,7	1,8	2,0	2,2	2,0	1,7	1,4	1,3	1,4	1,68

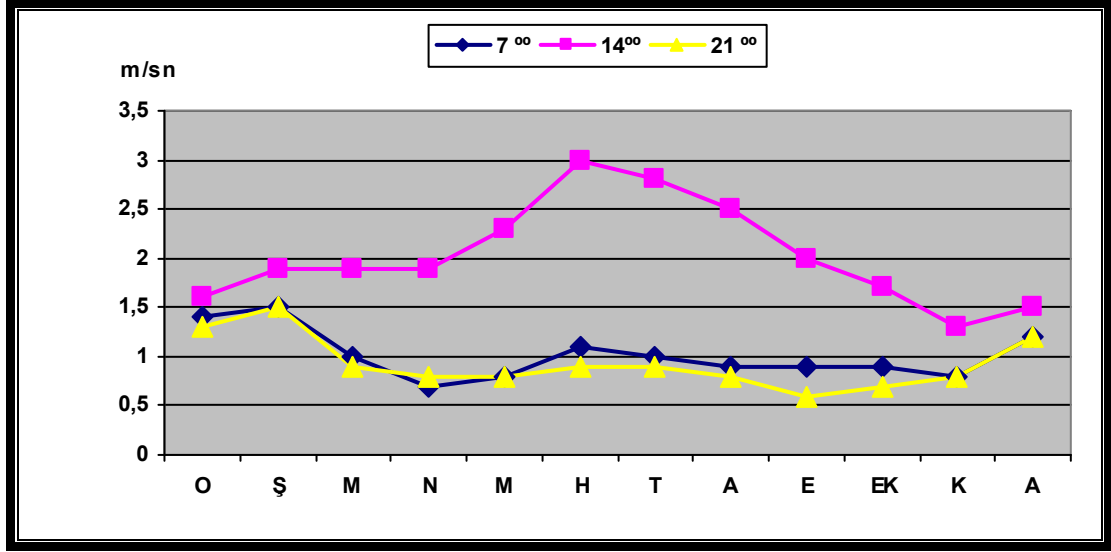
Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde yıllık ortalama rüzgâr hızının Didim'de 1,32 m/sn, Milas'ta ise 1,68 m/sn olduğu görülmektedir. Aylık bazda maksimum değerler Milas'ta haziran, temmuz ve ağustos aylarıyla temsil edilen yaz mevsiminde görülürken, Didim'de ağırlıklı olarak yaz mevsiminde olmak üzere şubat, haziran ve temmuz aylarında görülmektedir. Minimum değerler ise Milas'ta ekim, kasım ve aralık aylarında görülürken, Didim'de nisan, ekim ve kasım aylarında görülmektedir (Tablo 1.28). Dolayısıyla Didim-Milas kıyı kuşağındaki hem aylık hem de yıllık bazda ortalama rüzgâr hızlarının insan sağlığı ve turizm aktivitesi açısından oldukça elverişli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1.29. Didim'de Ortalama Rüzgâr Hızının Gün İçerisindeki Değişimi (m/sn).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
7 ⁰⁰ 'de	1,4	1,5	1,0	0,7	0,8	1,1	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8	1,2	1,02
14 ⁰⁰ 'de	1,6	1,9	1,9	1,9	2,3	3,0	2,8	2,5	2,0	1,7	1,3	1,5	2,03
21 ⁰⁰ 'de	1,3	1,5	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,6	0,7	0,8	1,2	0,93

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

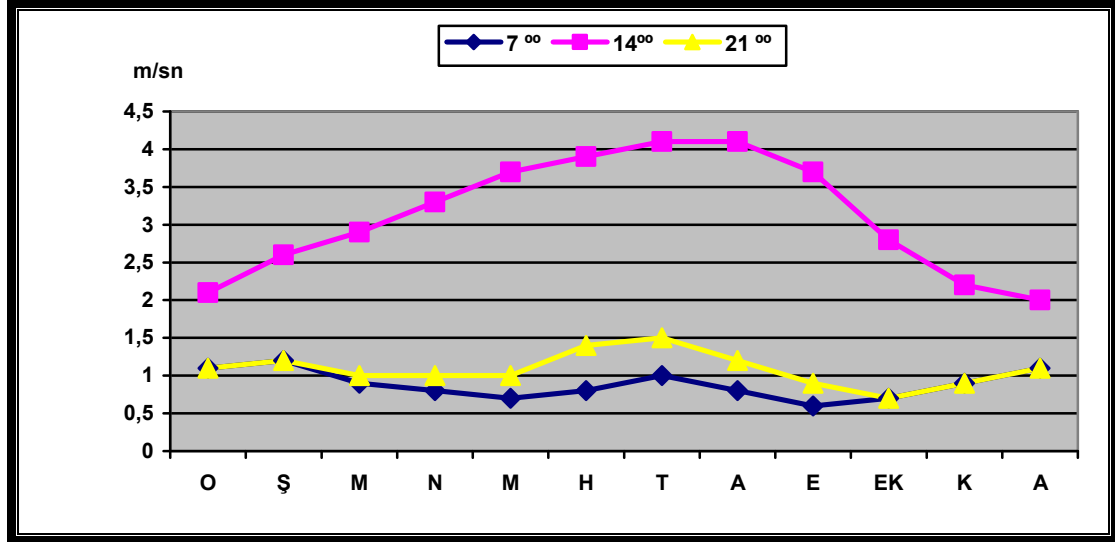

Şekil 1.15. Didim'de Ortalama Rüzgâr Hızının Gün İçerisindeki Değişimi.

Tablo 1.30. Milas'ta Ortalama Rüzgâr Hızının Gün İçerisindeki Değişimi (m/sn).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
7 ⁰⁰ 'de	1,1	1,2	0,9	0,8	0,7	0,8	1,0	0,8	0,6	0,7	0,9	1,1	0,88
14 ⁰⁰ 'de	2,1	2,6	2,9	3,3	3,7	3,9	4,1	4,1	3,7	2,8	2,2	2,0	3,12
21 ⁰⁰ 'de	1,1	1,2	1,0	1,0	1,0	1,4	1,5	1,2	0,9	0,7	0,9	1,1	1,08

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.16. Milas'ta Ortalama Rüzgâr Hızının Gün İçerisindeki Değişimi.

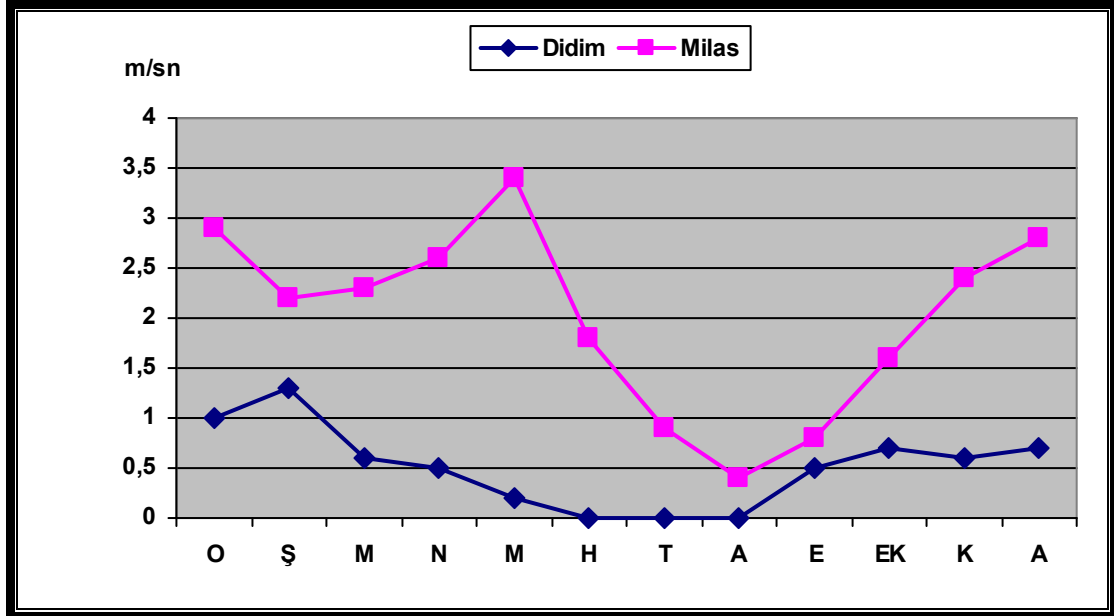
Yukarıdaki tablolar ve şekiller incelendiğinde, Didim-Milas kıyı kuşağında gün içerisinde rüzgâr hızlarında bir takım değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir (Şekil 1.15 ve Şekil 1.16). Nitekim en yüksek rüzgâr hızları, öğleden sonraki vakitlerde ölçülmüştür (Milas 3,12 m/sn, Didim 2,03 m/sn). Bunun nedeni öğleden sonra deniz ve kara üzerindeki basınç alanları arasında oluşan basınç farkıdır. Akşam ve sabah

saatlerinde ise nispeten daha sakin hava koşulları görülmekte ve rüzgâr hızları daha düşük değerler göstermektedir (Tablo 1.29 ve Tablo 1.30). Aslında öğleden sonra rüzgârın hızlanması “çarşaf” olarak tabir edilen deniz durumunun bozulmasına ve dalgalanmaya yol açtığından, yüzme açısından pek tercihe edilen bir durum değildir. Öte yandan yelken gibi değişik su sporları için elverişli koşulların oluşmasına zemin hazırlayabilir. Ayrıca sıcaklığın bir hayli arttığı bu zaman diliminde, iklim konforunu olumlu yönde etkileyerek bunaltıcı havanın oluşmasını nispeten önleyebilmektedir.

Tablo 1.31. Didim ve Milas'ta Orajlı Gün Sayısının Aylara Dağılımı (m/sn).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Didim	1,0	1,3	0,6	0,5	0,2	-	-	-	0,5	0,7	0,6	0,7	6,1
Milas	2,9	2,2	2,3	2,6	3,4	1,8	0,9	0,4	0,8	1,6	2,4	2,8	24,1

Kaynak: DMİGM verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.17. Didim ve Milas'ta Orajlı Gün Sayısının Aylara Dağılımı.

Dikey hava akımlarıyla (konveksiyonlarla) doğan ve hava kütleleri içinde ve karşılaşma bölgelerinde (cephe boyunca) çok görülen sürekli-sağanaklı bir fırtına şekline *oraj*, böyle günlere de *orajlı (fırtınalı) gün* denir.¹⁵⁶ İnceleme alanımızda ortalama orajlı gün sayısı toplamı, Didim'de 6,1 gün/yıl iken, Milas'ta 24,1 gün/yıldır. Bu da Milas'ta orajlı gün sayısının Didim'den daha fazla görüldüğünü açıkça yansıtmaktadır. Oraj olaylarının maksimum olduğu aylar Didim'de şubat (1,3 gün/ay) ve ocak (1,0 gün/ay) iken, Milas'ta ocak (2,9 gün/ay) ve mayıstır (3,4 gün/ay).

¹⁵⁶ Erol, O., *Genel Klimatoloji*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2008, s.319.

Minimum değerler ise temmuz ve ağustos aylarında tespit edilmiştir (Tablo 1.31 ve Şekil 1.17). Özellikle turizm sezonunda orajlı havaların nispeten az görülmesi, hatta Didim’de haziran, temmuz ve ağustos aylarında hiç görülmemesi deniz turizmini destekleyen ve iklim konforunun oluşmasına katkı yapan iklimik koşul olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak araştırma sahamızdaki rüzgâr durumunun, kıyı turizmi için oldukça elverişli olduğu ve deniz turizmi açısından birtakım avantajların oluşmasına katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

1.1.2.7. Deniz (Güneş) Banyosu

Kıyı turizminin en önemli simgeleri olarak “güneş-kum-deniz” üçlüsü gösterilmektedir. Gerçekten kıyı turizmine katılanların en büyük arzusu *deniz (güneş) banyosu* olarak adlandırılan aktiviteyi yaparak, bedensel, zihinsel ve ruhsal yönden rahatlamaktır. Serbest deniz banyosu ve uygun deniz iklimi, sinirsel ve bünyesel yorgunluklar ile kasları güçlendirme ve solunum yolu rahatsızlıkları üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Nitekim DOĞANAY (2001) tarafından serbest deniz banyosunun, bazı dermatolojik rahatsızlıklara, sinirsel yorgunluklara, adale ağrılarına, solunum yolu rahatsızlıklarına iyileştirici etkiler yaptığı, sağlıklı kişilerin de bu serbest küreleri belli bir süre yapmaları, ruhsal ve bedensel olarak, zindelik kazanmalarına katkı yaptığı belirtilmektedir.¹⁵⁷

Kıyı kuşakları turizm yönünden denize ait kuşak, plaj, kıyı bölgesi ve art bölge olmak üzere dörde ayrılmıştır. Bu kuşakların en önemlisi ise ana turizm aktivitelerinin üzerinde yer aldığı plajdır. Diğer yandan kıyı alanları, kendilerine özgü iklime sahiptir. Yaz mevsiminde denizden karaya doğru olan serin hava akımı kıyılarda, termal konfor yönünden rahatlık sağlayan meltem etkisi yaratır. Bu nedenle meltemden yoksun plajdaki termal şartlar, rahatsızlık verici olabilir. Ayrıca, kıyı kesimlerinde deniz havasını taşıyan hafif şiddetteki bir rüzgâr deniz havasının sağlık etkisini artırır ve dolayısıyla deniz turizmi yönünden olumlu bir faktör olarak değerlendirilir. Deniz banyosu için hava sıcaklığının en az 20 °C, normal olarak 25-28 °C ve en fazla 32-34 °C, deniz suyu sıcaklıklarının da en uygun 22-25 °C, en fazla 18-28 °C olması gerektiği

¹⁵⁷ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.490.

ifade edilmektedir. Bunun yanında havanın açık ve yağışsız olması da önemlidir.¹⁵⁸ Ayrıca bağıl nem oranlarının % 30-70 arasında olması ve aylık kapalı gün sayısının 10 gün ve daha az olmasının yanı sıra ortalama rüzgar hızının 6 m/sn'den az olması da insan sağlığı açısından olumlu olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁹

Serbest deniz banyosu için hava sıcaklıkları 20 °C–32 °C, normal deniz suyu sıcaklıkları 18 °C–28 °C olarak alınır, ülkemiz kıyılarında en uzun denize girme süreleri sırasıyla Akdeniz kıyılarında (Bodrum-Samandağ arası) yaklaşık 240-270 gün, Ege kıyılarında (Bodrum-Çanakkale arası) 150-180 gün, Karadeniz kıyılarında (İğneada Burnu-Hopa kenti arası) ise 120-130 gün arasında değişmektedir.¹⁶⁰ Didim-Milas kıyı kuşağının içinde bulunduğu Ege Bölgesi kıyı kuşağı (Edremit, Ayvalık, Dikili, İzmir, Kuşadası, Bodrum, Marmaris), yaklaşık 17 Mayıs-3 Ekim dönemi deniz banyosuna uygundur. En erken 9 Mayıs'ta (Bodrum), en geç 23 Mayıs'ta (Kuşadası) başlayan bu dönem, en erken 24 Eylül'de (Kuşadası) en geç 18 Ekim'de (Marmaris) sona erer. Ortalama 140 gün olan bu dönemin süresi, en kısa Kuşadası'nda (125 gün), en uzun Bodrum'da (158 gün) görülmektedir.¹⁶¹ Araştırma sahasının Milas kesiminde deniz banyosu için uygun hava sıcaklığı değerleri, 16 Mayıs-05 Ekim tarihleri arasında yaklaşık 141 gün olarak tespit edilmiştir.¹⁶² Buna göre araştırma sahamız da oldukça uzun bir süre deniz banyosu yapmaya elverişli iklimik özelliklere sahiptir. Sahamıza gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler, sıcaklık ve nemin ekstrem değerler gösterdiği dönemlerde, deniz banyosu yapabilme olanağına sahiptirler.

Termal konfor, özellikle insanların bulunduğu ortamlardaki rahatlık verici ve sağlıklı hava koşullarının oluşup oluşmadığını tespit etmek için oldukça yaygın bir şekilde kullanılan kriterlerden birisidir. Termal konforun belirlenmesinde üzerinde en çok durulan kavramlardan birisi, *efektif (etkin) sıcaklık*dir. Efektif sıcaklık, aynı zamanda algılanan sıcaklığın da bir göstergesi olup, hava sıcaklığı, nemliliği ve hareketine bağlı olarak değişmektedir. Türkiye'de normal giyinmiş, normal enerji harcadığı varsayılan bir insan için kendisini rahat hissedebileceği eşik sıcaklık değerleri en düşük 16,7 °C ve en yüksek 24,7 °C olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bağıl nem

¹⁵⁸ Güçlü, "Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi", s.139.

¹⁵⁹ İkiel, "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", s.239.

¹⁶⁰ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.494.

¹⁶¹ Güçlü, "Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi", s.819.

¹⁶² İkiel, "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", s.239.

oranlarının % 30-70 arasında olması, ortalama rüzgar hızının 6 m/sn'den az olması da bu kritere eklenebilir. Buna göre Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege kıyılarında etkin sıcaklık dönemleri 95-133 gün arasında değişmektedir. Buna göre araştırma sahamızda termal konforun yaklaşık üç ay kadar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim araştırma sahasının Milas kesiminde bu değer 94 gündür. Milas'ta uygun efektif sıcaklık değerleri, iki dönem halinde ortaya çıkmaktadır. Birinci dönem 26 Nisan-10 Haziran arasında iken, ikinci dönem 05 Eylül-22 Ekim tarihleri arasındadır.¹⁶³

Didim-Milas kıyı kuşağında hüküm süren Akdeniz iklimi ve buna bağlı olarak yarı nemli Akdeniz yağış rejimi nedeniyle turizm sezonu olarak kabul edilen mayıs-eylül aylarını kapsayan dönemde günlük ortalama hava sıcaklığı 25 °C'nin üzerinde olup (Didim 25,2 °C ve Milas 25,1 °C), yaklaşık beş ay süren bu dönem, deniz banyosu yapmak için uygun hava sıcaklıklarına sahiptir. Bu dönem içerisinde deniz suyu sıcaklıkları 22 °C civarında olup deniz banyosu yapmak için uygun değerlere sahiptir. Ayrıca bağıl nem oranları % 50 civarında sahamızda (% 56,7 iken, Milas'ta % 54,5), bulutluluk oranları ve yağışlı gün sayıları minimum seviyede, aylık ortalama kapalı gün sayıları 10 günden azdır. Yine özellikle gündüz vakitlerinde denizden karaya doğru eserek havanın serinlemesine katkı yapan 2 m/sn'den az hıza sahip (Didim'de 1,5 m/sn ve Milas'ta 1,9 m/sn) hafif meltem rüzgârlarının varlığı da söz konusudur.

Bütün bu değerlerin ışığında sahamızda mayıs-ekim dönemindeki turizm sezonunda iklimsel değerlerin, insan sağlığı ve turizm faaliyetleri için belirlenmiş olan eşik değerleri aşmadığı anlaşılmaktadır. Akdeniz iklimi ve dolayısıyla Akdeniz yağış rejimi etki alanı içinde bulunan sahamızda, turizm sezonunda turistik faaliyetleri olumsuz yönde etkileyecek yağışlar yok denecek kadar azdır. Sonuç olarak şunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz; bütün bu iklimsel veriler, inceleme alanındaki iklim koşullarının turizm faaliyetleri için oldukça elverişli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zaten bu durum, sayıları her geçen gün artan, dünyanın ve ülkemizin farklı noktalarından sahamıza gelen, deniz ve güneşin tadını doyasıya çıkarmak isteyen yerli ve yabancı binlerce ziyaretçinin varlığıyla da adeta onaylanmaktadır.

---

¹⁶³ İkiel, "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", s.239.

1.1.3. Bitki Örtüsü Özellikleri

Bir yerdeki bitki örtüsünün sıklığı ve dağılışı yanında ormanlar, özel ürün alanları (zeytin, narenciye, pamuk, fıstık, bağ, bahçe v.b.), çorak alanlar, turistik bölgelerde ve onların çevrelerinde peyzajın görsel kalitesini belirleyen önemli elemanlardır. Ayrıca o yöredeki ilginç, eşine az rastlanan bitki ve ağaç (anıt ağaçlar, endemik bitkiler) türleri, bazı turistler için önem taşır. Turist, doğrudan bu bitkileri veya ağaçları görmek için gelebilir. Bitki örtüsünün zenginliği, yörenin turistik çekiciliğini artırmada önemli bir pay sahibidir. Diğer taraftan ormanların kamp kurma olanağı sağlaması (kamp-karavan turizmi) temiz havası ve doğası ile kırsal turizme (yayla, çiftlik gibi) olanak vermesi, yürüyüşler, bisiklet gezileri gibi ekoturizm aktiviteleri açısından büyük bir potansiyele sahip olması, rekreasyon veya turizm amaçlı kullanımını mümkün kılmaktadır.¹⁶⁴

Bütün flora zenginliği başlı başına potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısıdır. Gerçi bu konu genel olarak orman formasyonları olarak anlaşılrsa da; endemik ve relikt bitkiler (sığıla, sedir, katran vb), uzun yıllardan beri (500-600 ila 1000 yıl) varlığını sürdüren anıt ağaçlar, bir doğal lale yetiştirme yöresi gibi daha bir çok flora elemanı, potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısı olabilir.¹⁶⁵ Ayrıca bitki örtüsü (bilhassa ormanlık alanlar) özellikle doğa yürüyüşü gibi çeşitli turizm aktivitelerinde, çok önemli bir çekici unsur olarak kabul görmektedir. Bu yeşil örtü, hem görseelliğiyle hem de doğasıyla ve çok farklı canlı türleriyle, birçok insanın gezmeyi arzuladığı mekânlar olarak dikkati çekmektedirler.

Türkiye'nin % 25 kadarı (20,2 milyon ha) orman formasyonu ve orman arazisi durumundadır. Orman örtüsünün % 75'e yakını kıyı bölgelerindedir. Yaklaşık % 25'e yakını ise iç bölgelerde bulunmaktadır.¹⁶⁶ Gerçekten de ılıman kuşak içerisinde bulunan Türkiye sahip olduğu bitki çeşitliliği açısından, çevresindeki birçok ülkeden farklı olan özellikleriyle dikkati çeker. Türkiye'de yayılış gösteren bitki türlerinin sayısı, Avrupa kıtasının tümünde yayılış gösteren bitki türlerinin sayısına yakındır. Son yıllarda yapılan keşiflerin de eklenmesiyle ülkemizin 12000 civarında bitki taksonuna (tür, alttür ve varyete düzeyinde) sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin komşu ülkelerinden İran 8000 kadar bitkiye sahiptir ve endemik bitkilerinin sayısı Türkiye'nin yarısı kadardır.

¹⁶⁴ Emekli, G., *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama-İzmir, 2001, s. 58.

¹⁶⁵ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 46.

¹⁶⁶ Doğanay, s. 46.

Yine Yunanistan 5000 kadar bitki türüne sahiptir ve bunların sadece % 14,9'u endemik bitkilerden oluşmaktadır. Oysaki ülkemizdeki endemizm oranı % 34,4'tür. Bu kapsamda ülkemizde 3000'den fazla endemik bitki türü bulunmakta ve bitkilerin üçte bir endemik türlerden oluşmaktadır.¹⁶⁷ Ülkemizin bu zenginliği; yer şekillerinin engebeli olması, kısa mesafelerde değişen yer şekillerine bağlı olarak oluşan mikroklima alanları, üç tarafının denizlerle çevrili olması ve orta kuşakta yer alması gibi birtakım faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

İşte böylesine zengin bitki varlığına sahip ülkemiz, son yıllarda özellikle doğasever ekoturistlerin ilgisini çekmekte ve her geçen gün, bu açıdan turizm arenasında daha da tanınmaktadır. Özellikle araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Akdeniz ve Güney Ege kıyıları yeşille mavinin ahenkle buluştuğu ve cezbedici panoramaların oluştuğu açık hava müzeleri durumundadırlar.

Turistik aktiviteyi yakından ilgilendiren doğal bitki örtüsü, Türkiye için esas önemini kent parkları bitki formasyonu ve milli parklar bitki formasyonu ile kazanmıştır. Milli parklar, barındırdıkları birbirinden zengin bitki türü ve çeşitliliğiyle yerli ve yabancı ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir.¹⁶⁸ Bu açıdan araştırma sahamızın kuzeyinde yer alan Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, sahip olduğu ve gerek ulusal gerekse uluslararası örgütlerce tescillenmiş zengin flora ve fauna çeşitliliğiyle çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçinin ilgisini çekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında, Akdeniz iklimi ve dolayısıyla Akdeniz yağış rejimi etkili olmaktadır. Dolayısıyla kış mevsimi oldukça yağışlı ve yaz mevsimi ise sıcak ve kurak geçmektedir. En yüksek yağış miktarları aralık, ocak ve şubat aylarında düşerken, en düşük yağış miktarları haziran, temmuz ve ağustos aylarında düşmektedir. Yıllık yağış miktarının yaklaşık yarısından biraz fazlası, kış mevsiminde (Didim'de %54,3 ve Milas'ta % 52,0) düşerken, yaz mevsiminin (Didim'de % 0,1 ve Milas'ta % 2,8) payı oldukça düşüktür. İşte bu koşullar altında özellikle sıcak ve kurak geçen yaz mevsiminin bitkiler üzerindeki etkisi iyice belirgin hale gelmektedir. Bitkiler de buna bağlı olarak sıcaklık ve ışık isteği yüksek, kuraklığa dayanıklı yani kurakçıl karaktere sahip olmaktadır.

¹⁶⁷ Avcı, M., "Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü", *İst. Üniv. Edeb. Fak. Coğrafya Bölümü Dergisi*, Sayı:13, İstanbul, 2005, s.27-55.

¹⁶⁸ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 46.

İnceleme alanındaki ormanlar, Akdeniz orman vejetasyonunun kapsamına girmektedir. Bu sınıf, kıyı boyunca oldukça iyi bir şekilde görülen çok sayıda kurakçıl ve yaprağını döken orman türlerinden oluşmaktadır. Akdeniz ormanı olarak, 2 m'den daha yüksek ağaçlı topluluklarının hepsi kastedilmektedir. Bu sahalarda klimaks vejetasyon, yıl boyunca yeşil kalabilen iğne yapraklı orman olarak kabul edilmektedir. Bunun bozulması durumunda yerini maki almaktadır. Akdeniz vejetasyon kuşağında üç asli vejetasyon tipi bulunmaktadır. Bunlar; maki toplulukları, kızılçam ormanları ve 1000 metrenin üzerindeki karaçam ormanlarıdır. Didim-Milas kıyı kuşağının içinde bulunduğu Ege Bölgesinde kızılçam ve karaçam, dağlık alanlarda ve özellikle de Akdeniz katlarında geniş bir yayılım gösterir.

Didim-Milas kıyı kuşağında asli bitki örtüsü, seyrek ve kserofil karakterli konifer orman olup, orman altı tabakası oldukça cılızdır. Orman yükseklerde oldukça iyi muhafaza edilmiş ise de depresyonlarda ve bunların çevrelerinde hemen tamamıyla tahribe uğramış, yerini makiler hatta garigler almış, depresyonların düz zeminleri ise step şeklini hatırlatacak bir manzaraya bürünmüştür.¹⁶⁹ Özellikle yerleşmelerin bulunduğu kesimlerde, oldukça uzun süreden beri tahrip gören ormanlar, varlıklarını muhafaza edememiş, tarla, bağ-bahçe ve yerleşim alanına dönüşmüşlerdir.

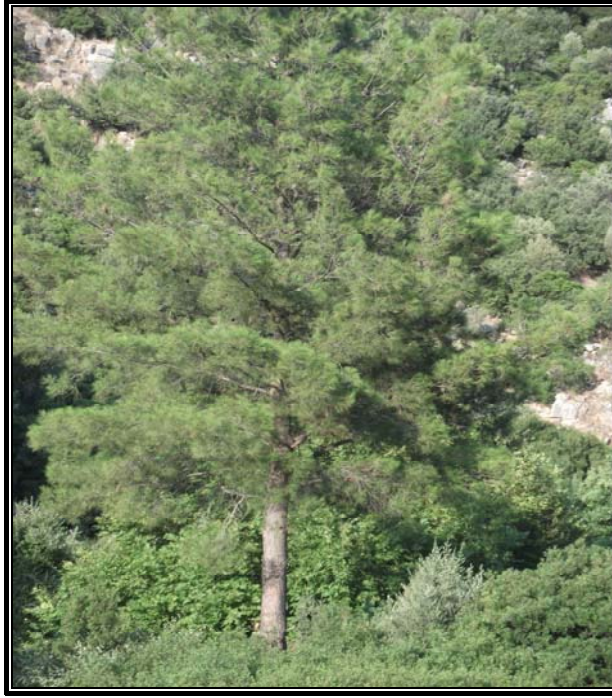
İnceleme sahamız görülen iklim koşullarına bağlı olarak Akdeniz (Ege - Akdeniz) fitocoğrafya bölgesi içerisinde yer alır. Doğal bitki örtüsünün bozulmadığı alanlarda 800-1000 m yüksekliğe kadar kızılçam, yükseklerde ise karaçamlardan oluşan ormanlar yer alırken, doğal vejetasyonun tahrip edildiği alanlarda ise 600-800 m yüksekliğe kadar maki formasyonu görülür. Maki olarak belirtilen ağaççık ve çalılar, Akdeniz ikliminin en tipik elemanıdır. Kızılçam ormanlarının çeşitli yollardan tahrip edilmesi sonucunda ortam bu ağaççıklar ile kaplanmaktadır. Maki formasyonunun tahrip edildiği alanlarda ise boyları 50-100 cm arasında değişen çalılardan oluşan garig (frigana) formasyonu gelişme gösterir.¹⁷⁰

Didim-Milas kıyı kuşağındaki orman formasyonu içerisinde en yaygın tür kızılçam (*Pinus Brutia*) topluluklarıdır. Yani kızılçamlar, inceleme alanının klimaks ormanı durumunda olup, dağlık alanlarda ve özellikle de Akdeniz katlarında geniş bir

¹⁶⁹ Darkot ve Erinç, "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", s. 191-192.

¹⁷⁰ İkiel, "Muğla'nın Coğrafi Özellikleri" Ali Abbas ÇINAR(Ed.), *Muğla Kitabı(Arkeoloji, Tarih ve Coğrafyası)*, s.15-25.

yayılış gösterir. Genellikle marnlı ve kalkerli ana kayaları tercih etmekle birlikte, serpantin, gablo ve peridotit gibi ofiyolitik kayalar üzerinde de yetişir. Ancak andezit ve granitler üzerinde yeterince gelişemezler. Araştırma sahasında gür ve üretken bir konumda bulunan kızılçamlar, karstik arazilerde ortalama 25 m boya ve 50 cm çapa sahip olabilmektedirler¹⁷¹ (Fotoğraf 1.13).

Fotoğraf 1.13. Milas'ın En Önemli Doğal Turistik Sahalarından Birisi Olan Uyku Vadisi'nde Kızılçamlara Rastlanılmaktadır.

Kızılçamların yok edildiği ve bozulduğu yerlerde maki ve kızılçam; kızılçam, maki ve garig; maki ve gariglerden oluşan topluluklar görülür. Makilerin tamamen hâkim olduğu yerlerde kızılçamlar ortamdanda çekilir. Çünkü sahayı tamamen kaplayan maki, kızılçamların yetişmesini engeller. Ancak makiler arasındaki boşluklarda makilere göre hızlı büyüyen kızılçamlar, makileri gölgesi altına alarak tekrar ortama hâkim olur. Kızılçamlar, ekolojik istekleri bakımından fazla seçici olmayışları nedeniyle ülkemizde oldukça geniş yayılış alanına sahiptir. Batı ve Güney Anadolu'nun en yaygın ağacı olan kızılçamlar, en yoğun yayılışını Muğla, Antalya, Mersin ve Adana illerinde göstermektedirler.¹⁷² Kızılçamlar Marmara Bölgesi'nde 400 m, Akdeniz Bölgesi'nde

¹⁷¹ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.230.

¹⁷² Özel, N., *Beşparmak (Batı Menteşe) Dağları (Aydın-Muğla) Flora ve Vegetasyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Fen Bil. Enst., İzmir, 1992, s. 50.

özellikle Torosların güneye bakan yamaçlarında 1000 m hatta yer yer 1500 m'ye kadar çıkar. Ege Bölgesi'nde ise 800-900 m yüksekliklere ulaşır.¹⁷³

Didim-Milas kıyı kuşağında ise kıyından başlar, 1100 m yüksekliklere çıkar.¹⁷⁴ Kızılçamların üst sınırı Beşparmak dağlarındaki Aksivri tepe (1083 m)'ye kadar çıkmakta iken, alt sınır Gökova Körfezi kıyılarında deniz seviyesine kadar inmekte, yerleşim alanlarının olduğu yerlerde tahribatlar ve tarımsal faaliyetler nedeniyle 500-600 m yüksekliklere kadar çıkmakta ve yerini zeytinliklere bırakmaktadır.¹⁷⁵ Araştırma sahasında doğal vejetasyonun bozulmadığı alanlarda 800-1000 m yüksekliğe kadar kızılçam, daha yükseklerde ise karaçamlardan oluşan ormanlar yer almaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında en geniş yayılış alanına sahip ağaç türü olan kızılçamlar, birçok noktada bulunmaktadır. Mandalya (Güllük) Körfezi'ne bakan kesimlerde bulunan kızılçamlar, İlbira dağında yaklaşık 250 m'lerden itibaren başlamakta ve ortalama 500 m'lere kadar kesintisiz yayılış göstermektedirler. 500 ile 900 m arasında kalan alanlar ise 1968'de çıkan yangın sonrasında ağaçlandırma çalışmalarının yapıldığı alanlardır. Yangın sonrası ana kayanın yüzeye çıktığı bu alandan daha yükseklerde kızılçamların bodurlaştığı ve şekillerinin bozulduğu görülmektedir. Çomakdağ'da ise hakim olan zeytinlerin (delice) ardından ikinci olarak kızılçamlar yaygındır. Kurukümes dağlarında da kızılçamlar yaygındır. Bafa Gölü çevresinde dağınık halde kızılçamlar yayılış göstermektedir. Bafa Gölü'nden Beşparmak dağlarına doğru 250-300 m'lerden başlayan kızılçam ormanları, dağlık alanların 1100-1200 m yükseltilerine kadar yayılış göstermektedir. Bu dağların kuzey yamaçlarında 900 m yükseltilere kadar bulunan fıstık çamları, bu yükseltide yerini kızılçamlara bırakmaktadır.¹⁷⁶

İnceleme alanındaki orman formasyonu içerisindeki diğer ağaç türü, *karaçam* (*Pinus nigra*) topluluklarıdır. Bol yağış istemeyen karaçamlar, Ege Bölgesi'nde, Akdeniz dağ katı ve üst Akdeniz katında önemli bir yer tutmaktadır. Karaçamların yayılışını ve bileşimini bakı ve yükselti koşulları önemli ölçüde etkiler. Aynı

¹⁷³ Atalay, İ., *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, META Basım Matbaacılık, İzmir, 2004, s.160.

¹⁷⁴ Erdem, M., *Milas'ın Kırsal Turizm Potansiyeli*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir, 2005, s. 14.

¹⁷⁵ Pirhan, F.A., *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Fen Bil. Ens., İzmir, 2003, s 19.

¹⁷⁶ Ömercikoğlu, E., *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir, 2004, s. 47-48.

yükseklikte güneye bakan yamaçlarda meşeler yer alırken, kuzey yamaçlarda karaçamlar baskın duruma geçer.¹⁷⁷

Didim-Milas kıyı kuşağında kızılçamların üst sınırından başlayan karaçamlar, sıcaklığın düşmesi ve yağış miktarının artmasına bağlı olarak dağların yüksek kesimlerinde yetişmektedir. Menteşe yöresinde 1200 m'den itibaren özellikle karaçam hâkim tür olarak geniş alanlar kaplar.¹⁷⁸ Karaçamlar, Batı Menteşe (Beşparmak) dağlarının yüksek kesimlerinde (1050-1150 m) geniş bir yayılış göstermekte, yoğun meşcereler¹⁷⁹ oluşturmamaktadır.¹⁸⁰ Söz konusu sahada yayılış gösteren karaçamlar, Beşparmak dağının zirvesini kaplamaktadır. Geyik baraj gölü çevresinde karaçamların yanı sıra fıstık çamlarına ve kestane ağaçlarına da rastlanmaktadır (Fotoğraf 1.14).

Fotoğraf 1.14. Geyik Baraj Gölü Yakınlarında Fıstıkçamlarıyla Birlikte Karaçamlar Yayılış Gösterir.

İnceleme alanında görülen diğer bir ağaç türü *fıstık çamları* (*Pinus pinea*)dır. Ülkemizdeki fıstık çamları küçük sahalarda ve kısmen dağınık halde kısmen de toplu halde yayılış göstermektedir. Fıstık çamları deniz rüzgârlarına açık, nemli-ılıman mikroklima alanlarını tercih etmektedir.¹⁸¹ Beş parmak dağlarının kuzey yamaçlarında fıstık çamlarına rastlanmakta, bu dağların kuzey yamaçlarındaki köylerde fıstık çamları

¹⁷⁷ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.252-253.

¹⁷⁸ Sözer, A.N., Mutluer, M. ve Işık, Ş., *Ege Bölgesi Coğrafyası*, Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, İzmir, 1989, s.105.

¹⁷⁹ Meşcere; Yaş, ağaç türü kombinasyonu, büyüme ya da kuruluş şekli, bunların hepsi veya bir kısmı ile kendisini çevresinden açık olarak ayıran ve en az bir hektar büyüklükte olan orman parçasıdır.

¹⁸⁰ Özel, *Beşparmak (Batı Menteşe) Dağları (Aydın-Muğla) Flora ve Vegetasyonu*, s. 48.

¹⁸¹ Özel, s. 55.

koru şeklinde yetiştirilmektedir. Buralarda köylülerin bakıp ticaretini yaptıkları fıstık çamı ağaçları vardır. Ekonomik açıdan değerli bir tür olan bu ağacın tohumları yöre halkı tarafından toplanmakta ve birçok köylünün geçim kaynağını oluşturmaktadır. Ancak bu tohumların çok yüksek fiyatla alıcı bulması, bu çevrede fıstık çamlarının korunması ve kızılçam fidanlarının kesilerek fıstık çamı sahasının genişlemesi sonucunu doğurmaktadır.¹⁸² Buradaki fıstık çamları, köylüler için gelir kaynağı olmasının yanı sıra Geyik baraj gölü gibi rekreasyon alanlarının da turistik açıdan daha ilgi çekici olmasına katkı yapmaktadırlar.

Beşparmak dağının yüksek kesimlerinde Tekerlek tepesi mevkiinde fıstık çamları hâkimdir. Fıstık çamları 10-15 m yüksekliğindeki ağaçlar halinde Beşparmak dağları ile Bağarası'nın kuzeyindeki yüksek yaylaları üzerinde bulunmaktadır. Bu kesimde fıstık çamları 100-950 m arasında bulunmaktadır. Bu dağların kuzey yamaçlarında 950 m yükseltilere kadar bulunan fıstık çamları, bu yükseltide yerini kızılçamlara bırakmaktadır.¹⁸³ Bununla birlikte fıstık çamları daha ziyade 400-600 m arasında yoğunluk kazanmıştır. Beşparmak dağlarındaki fıstık çamları, Bafa Gölü kıyılarına doğru 350 m'den sonra önemini kaybetmektedirler.¹⁸⁴ Çomakdağ civarında yer yer fıstık çamları bulunmaktadır. Bafa Gölü çevresinde küçük topluluklar halinde fıstık çamları yayılış göstermektedir.¹⁸⁵ Bafa Gölü'nün kuzeydoğu ve doğusunda yüksekliği 1400 m'yi bulan Beşparmak dağlarının aşağı seviyelerinde, Geyik baraj gölü çevresinde fıstıkçamlarına rastlanmaktadır¹⁸⁶ (Fotoğraf 1.15).

¹⁸² Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.81.

¹⁸³ Ömercikoğlu, *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, s. 47-48.

¹⁸⁴ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s.224.

¹⁸⁵ Yurt Ansiklopedisi, (Türkiye İl İl; Dünyü, Bugünü, Yarını) Aydın Maddesi Cilt:2, İstanbul, 1982, s.975.

¹⁸⁶ Ömercikoğlu, *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, s. 47.

Fotoğraf: 1.15. Geyik Baraj Gölü Yakınlarında Fıstık Çamlarına Rastlanmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında az sayıda endemik türe de rastlanılmaktadır. PİRHAN (2003)'ın yaptığı çalışmaya göre; Didim, Milas ve Ören arasındaki sahada endemik türlerin sayısı 18'dir ve endemizm oranı % 4 değerindedir. Bu değer, Türkiye ortalamasının (% 30) oldukça altındadır. Bunun nedenleri olarak, çoğunluğu 1000 m'nin üstünde ve kireçli kayaların bulunması, farklı kayaç yapısı ve toprak özellikleri ile değişik mikroklima koşulları gibi endemik bitkilerin var olması için gereken faktörlerin bulunmaması söylenebilir.¹⁸⁷ Beşparmak dağlarının kuzey kısmında Selimiye nahiyesinin Kandak deresi vadisinde lokal olarak *sığla ağacı* (*Liquidambar orientalis*) topluluklarına rastlanmaktadır. Yayılışı oldukça sınırlı olan endemik türün burada bulunması bir hayli ilginçtir.¹⁸⁸ Sahada (Beşparmak dağlarında) *sığırkuyruğu* gibi endemik bitkiler bulunmaktadır.¹⁸⁹ Ayrıca bu dağlar, 13 orkide türüne ev sahipliği yapmaktadır.

İnceleme alanında, ülkemizde az bulunan türlerden *Halep çamı* (*Pinus Halepensis*) toplulukları bulunmaktadır. Ülkemizde az rastlanır bir tür olan Halep çamının nadir bir orman ekosistemi oluşu, zengin bir yaban hayatı potansiyeline sahip bulunuşu, temel özelliklerini oluşturmaktadır. Halep çamı, özellikle kumlu deniz

¹⁸⁷ Pirhan, *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, s 49.

¹⁸⁸ Özel, *Beşparmak (Batı Menteşe) Dağları (Aydın-Muğla) Flora ve Vegetasyonu*, s.49.

¹⁸⁹ Milas Doğa Koruma ve Milli parklar Baş Mühendisliği kaynaklarından derlenmiştir

kıyısında ve kalkerli zeminde klimaks ormanları oluşturur.¹⁹⁰ Türkiye'deki toplam alanın % 95'i Milas ve Gökova'dadır.¹⁹¹ Milas'ın Meşelik köyü yakınlarında Tuzla sulak alanı yakınındaki Sırtlan dağında, 760 ha genişliğindeki bir sahada, Halep çamı toplulukları yayılış göstermektedir. Söz konusu saha, *Sırtlan dağı Halep çamı Tabiatı Koruma Alanı* adıyla koruma altına alınmıştır. Koruma alanında Halep çamı (*Pinus halepensis*) başta olmak üzere kızılçam (*Pinus brutia*), sakızağacı (*Pistacia lentiscus*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), yaban zeytini (*Olea oleaster*), akçakesme (*Phillyrea media*), defne (*Laurus nobilis*), laden (*Cistus salviifolius*), dağ çileği (*Fragaria vesca*) gibi bitki toplulukları da bulunmaktadır.¹⁹² Bu saha, flora ve fauna açısından oldukça zengin biyosfer parçalarından biri olarak, özellikle botanik turizmi, foto safari, yaban hayatı gözlemciliği, atlı doğa yürüyüşü, bisiklet safari, trekking gibi ekoturizm etkinlikleri için önemli düzeyde turistik potansiyele sahiptirler.

Araştırma sahasında çalı formasyonu karakterinde *maki* formasyonları oldukça yaygındır (Fotoğraf 1.16). Makiler, Akdeniz ikliminin görüldüğü bölgelerde orman örtüsünün tahribiyle gelişen, 1-2 m boyunda, daima yeşil yapraklı türlerden meydana gelmiş, kurakçıl karakterde bitki formasyonudur. Bu bitkilerin yaprakları meşin gibi serttir. Bazılarının yaprakları keçe gibi tüylerle örtülmüştür.¹⁹³ Bunlar genellikle kış mevsiminde yapraklarını dökmezler. Bu örtü kendi haline bırakıldığında, genellikle kızılçam gibi gövde ve boylanma yapmamakla birlikte, ağaç haline gelmektedir. Eğer çevrede kızılçam var ise ve makiler arasında da kızılçam tohumlarının çimlenmesi için boş alanlar mevcut ise, burada büyüyen kızılçamlar, makilerin ağaççık halinde kalmasını sağlamaktadırlar. Eğer sahada sık bir maki örtüsü varsa, kızılçamların bu sahayı tekrar kaplaması genellikle mümkün olmamaktadır.¹⁹⁴ Dönmez (1985)'e göre, uzun süre tahrip görmeyen yerlerde, elamanları birer orman ağacı halini alan maki, asli bir formasyon değil, ormanın tahribiyle ortaya çıkan sekonder bir bitki topluluğudur.¹⁹⁵ Nitekim Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda, koruma sahasında bulunmaları nedeniyle, normal olarak küçük ağaççık ve çalı formunda olması gereken maki türlerinin büyük bir kısmı, 6-8 m'ye kadar boylanabilmiştir.

¹⁹⁰ Tatlı, A. *Türkiye Vegetasyonu*, Bizim Büro Basımevi, Kütahya, 2004, s.75.

¹⁹¹ Muğla Valiliği, 2006 Yılı İl Çevre ve Durum Raporu, Muğla, s.120.

¹⁹² Kültür ve Turizm Bakanlığı (t.y), Erişim tarihi: 20 Ekim 2010, www.kultur.gov.tr

¹⁹³ Tatlı, *Türkiye Vegetasyonu*, s.12.

¹⁹⁴ Atalay, İ., *Türkiye Vegetasyon Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Basımevi İzmir, 1984, s.187.

¹⁹⁵ Dönmez, Y., *Bitki Coğrafyası*, İ.Ü.Yayın No:3319, Coğr. Enst. Yayın No:3213, İstanbul, 1985, s.123.

Fotoğraf 1.16. Didim İlçesi'nde Maki Formasyonları Yaygındır.

Akdeniz Bölgesi'nin karakteristik bitki örtüsü olan maki vejetasyonu genellikle bodur, sık, geniş yapraklı ve yaprak dökmeyen, kurakçıl, fundalık, çalılık veya bodur ağaççıklardan oluşan bitki topluluğudur. Bunlar, kızılçam ormanlarının ağaççık katını oluşturmaktadırlar. Kızılçam ormanları çeşitli yollardan ortadan kaldırıldığında, ortam bu ağaççıklar tarafından kaplanmakta ve böylece ağaççık şeklinde olan topluluk meydana getirmektedirler.¹⁹⁶ Çok sık bir yapı gösteren ve içinde sarılıcı bitkilerin bulunduğu maki vejetasyonu, her dem yeşil ve sert yapraklarıyla karakteristiktir. Maki bitkisinin bu yapıyı kazanmasının sebebi, su kaybını ve buharlaşmayı en aza indirecek önlemleri almış olmasıdır. Makiler, gelişmiş kök sistemleriyle sık yapı gösterdikleri için maki altında genellikle başka bitki türleri gelişemez.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki zengin orman örtüsü, tarihi dönemlerden itibaren yok edilmiş, tarla ve zeytinlik olarak düzenlenmiştir. Kıyının hemen gerisinde başlayan makiler, yer yer alçak sırt ve tepelikleri kaplayarak 1000 m'ye kadar çıkabilmektedir. Ancak yükseldikçe çeşitliliklerini kaybetmişlerdir.¹⁹⁷ Makilerin, genel olarak kızılçamların daha alt kısımlarını çevreledikleri ve kızılçamlara göre nispeten yüksekliğin ve eğimin az olduğu yerlerde toplandıkları görülmektedir.

İnceleme alanındaki makiler, *kermez meşesi* ile temsil edilmektedir. Kireçtaşları üzerinde yetişen, kuraklığa ve sıcağa toleransının yüksek olması nedeniyle maki

¹⁹⁶ Atalay, *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*, s.186-187.

¹⁹⁷ Erdem, *Milas'ın Kırsal Turizm Potansiyeli*, s. 14.

vejetasyonu içerisinde hâkim bir türdür. Didim-Milas kıyı kuşağında kızılçam tahrip sahalarında makiler; 500-600 m'lere kadar kermez meşesi (*Quercus coccifera*), menengiç (*Pistacia terebinthus*), Erguvan (*Cercis siliquastrum*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), ada çayı yapraklı laden (*Cistus salviifolius*), defne (*Lauris nobilis*), akçakesme (*Phillyrea latifolia*), sandal (*Arbutus andrachne*), katırtırnağı (*Spartium junceum*), mersin (*Myrtus communis*), funda (*Erica arborea*) ve delice (*Olea oleaster*) ile temsil edilir. Kermez meşesi (*Quercus coccifera*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), akçakesme (*Phillyrea latifolia*) gibi türler, 1000 m'ye kadar görülür.¹⁹⁸

İlbira dağında makiler 350 m yüksekliklere çıkabilmekte, bu dağın kuzey yamaçlarında 350 m'lere kadar zeytinler yayılış göstermektedir (Fotoğraf 1.17). İlbira dağı ve Mandalya (Güllük) körfezine bakan kesimlerde delice (*Olea oleaster*) ve pırnal meşesi (*Quercus ilex*) yaygındır. Ayrıca buralarda sandal (*Santalum album*), ardıç (*Juniperus*), palamut meşesi (*Quercus macrolepis*), akçakesme (*Phillyrea*), sakız (*Pistacia lentiscus*), sumak (*Rhus toxicodendron*), şimşir (*Buxus*), kekik (*Thymus*) gibi maki türlerinin yanı sıra kızılçam ağaçları ve tüylü laden (*Cistus creticus*), yavşan otu (*Veronica*) gibi step türleri bulunmaktadır. Çomakdağ'da ise zeytinler (delice) hâkim iken, kızılçamlar ikinci gelir ve fıstık çamı yer yer görülür. Bunların yanında kocayemiş, meşe (*Quercus*), sandal (*Santalum album*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), katırtırnağı (*Spartium junceum*), mersin (*Myrtus*), tüylü laden (*Cistus creticus*), kekik (*Thymus*) ve akçakesme bulunur. Bu dağ üzerindeki yaylalarda kestane, şeftali ve portakal gibi meyve ağaçları bulunmaktadır. Kurukümes dağlarında az miktarda olmak üzere akçam, pırnal meşesi (*Quercus ilex*), tüylü laden (*Cistus creticus*), eteklerde ise seyrek olarak zeytin görülür.¹⁹⁹ Güllük Körfezi ile Marçal dağları arasında kalan plato ve alçak tepelik alanlarda sandal (*Santalum album*), meşe (*Quercus*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), piren, akçakesme (*Phillyrea*), menengiç (*Pistacia terebinthus*), mersin (*Myrtus*) ve kekik (*Thymus*) gibi maki türleri yaygındır. Burada 400-500 m'ye yükselen maki formasyonunda kermez meşesi (*Quercus coccifera*) yer yer birlikler oluşturur.²⁰⁰

¹⁹⁸ Aydınöz, D., "Maki Formasyonunun Türkiye'deki yayılış alanları Üzerine Bir İnceleme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), Kastamonu, 2008, s.210.

¹⁹⁹ Akarca, Aşkıdil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1954, s. 9.

²⁰⁰ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.79.

Fotoğraf 1.17. İlbira Dağı Yamaçlarında Yabani Zeytinlikler (Delice) Dikkati Çeker.

Bafa Gölü çevresinde de maki topluluklarına rastlanmaktadır. Bafa Gölü'nün batısında Akköy alçak neojen yaylasının yamaçları üzerinde zeytin ağaçları arasında, iyi gelişmiş makiler yayılış göstermektedir. Ancak Akköy yaylasında ve Büyük Menderes Deltası'nı çevreleyen yamaçlardaki makilerin boyları, oldukça kısadır. Bafa Gölü kıyılarında, 350 m'ye kadar makiler hâkim durumdadır. Maki elemanları arasında defne 300 m, sandal 60-450 m, kocayemiş 500 m, mersin 250-300 m, akçakesme 600 m, kermez meşesi 800 m, pırnal meşesi 600 m yüksekliğe çıkmaktadır.²⁰¹ Yine kocayemiş ve zakkum 850 m yükseltilere, diğer bazı türler ise 1050 m yükseltiye kadar çıkan kızılçamların altında görülebilmektedir.²⁰² Böylece Bafa Gölü kıyısından Beşparmak dağlarına çıkılırken, maki elemanlarından önce mersin, defne ve sonra kermez meşesi kaybolmaktadır. Ayrıca Büyük Menderes nehrinin delta ovasındaki münferit tepelerde adı geçen meşe türlerinden bilhassa kermez ve pırnal meşelerine rastlanmaktadır.²⁰³ Bafa Gölü'nün güneyinde zeytinlikler, güneybatı kıyılarında söğüt, saz toplulukları ve ılgınlar görülmektedir.²⁰⁴ Beşparmak dağlarının kuzey yamaçlarında fıstık çamlarına rastlanmakta, Bafa Gölü'ne doğru menengiç, pırnal meşesi, hayıt, dikenli ardıç, zakkum ve ağaç çileği görülmektedir.

²⁰¹ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s.220-224.

²⁰² Kayan, İ., *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir, s.48.

²⁰³ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s.220-224.

²⁰⁴ Özkardaş, E.,E., *Bafa Gölü Çevresinde Ekolojik Sorunlar ve Sosyo-Ekonomik Boyutu*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir, 2008, s.27.

Didim-Milas kıyı kuşağında makilerin tahrip edildiği yerlerde *gariglere* de rastlanmaktadır (Fotoğraf 1.18). Bilindiği gibi garigler, makilerin tahrip edilmesi ve aşırı olatmaya uğraması ile terk edilen tarlalarda öncü birlikler olarak yetişen, yağışların az, yerin kalker olduğu, toprağın incelendiği kesimlerde makiden daha cılız bir şekilde ortaya çıkan çalılardır. Maki formasyonunun tahribiyle daha kurak, bitki besin maddeleri yönünden fakir ve güneş radyasyonunun şiddetli olduğu ortamlarda, boyları 50 cm ile 1 m arasında değişen çalı toplulukları ortaya çıkmaktadır.²⁰⁵ Gariglerin en önemli özelliği, yaz döneminde sararması ve ortamın sapsarı bir görünüme bürünmesidir. Abdestbozan (*Sarcopoterium spinosum*), funda (*Erica manipuliflora*), karabaş otu (*Lavandula stoechas*), boyacı katırtırnağı (*Genista acanthocloa*), funda (*Erica arborea*), beyaz kekik (*Corydthymus capitatu*), geniş yapraklı akçakesme (*Phillyrea latifolia*), tüylü laden (*Cistus Crecus*) ve adaçayı yapraklı laden (*Cistus Salvifoius*) araştırma sahasındaki en yaygın garig türleridir.²⁰⁶

Fotoğraf 1.18. Araştırma Sahasında Garig Formasyonları Oldukça Yaygındır.

Didim-Milas kıyı kuşağında delta ve oluklarda taban suyu seviyesinin yüksek olduğu kesimlerde, azmakların (küçük su birikintisi) çevresinde ve bataklık alanlarında sucul ve tuzcul bitki toplulukları yer alır. Bunlar; kovaotu, sazlıklar (*Schoenaplectus lacustris*), kamış (*Phragmites australis*) ve ılgın (*Tamarix*) gibi bitki topluluklarıdır (Fotoğraf 1.19). Bu bitkiler, özellikle Büyük Menderes delta sahasında ve Hamzabey-Yaşyer ovasının aşağı kesimlerinde geniş bir yayılışa sahiptir. Akarsu boylarında söğüt

²⁰⁵ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.224-226.

²⁰⁶ Pirhan, *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, s. 20.

(Salix), kavak (Populus alba) ve çınar (Platanus orientalis) ağaçlarına rastlanır.²⁰⁷ Bafa Gölü'nün güneybatı kıyılarında söğüt, saz toplulukları ve ılgınlar görülmektedir. Araştırma sahasında çınar (Platanaceae) dağınık halde bulunur.

Fotoğraf 1.19. Büyük Menderes Deltası'ndaki Sazlık ve Kamışlardan Bir Görünüm.

Didim-Milas kıyı kuşağında otsu bitkilere de rastlanılmaktadır. Kır çiçeklerinden nergis, sümbül, kedigözü, çoban çiçeği, tavuk değmez, kara damak, kargan, tavşan topu, lale, menekşe, papatya, sarıçiçek ve gelincikler oldukça yaygındır.²⁰⁸ Araştırma sahasında ekonomik değer taşıyan çam ormanları, kuzugöbeği mantarı, orkide tavşan topu gibi bitkilerden bilinçsiz bir şekilde yararlanılmaktadır. Ayrıca sahamızda ormanaltı bitki türlerinden; böğürtlen, sarmaşık, kuşburnu, çintar, kuzugöbeği, dolaman, çamdibi mantarı, deve diken, ayırık, topalak, sirken, narpız, semizotu, ısırğan, baldıran, labada, devetabanı, gerdeme ve kuzukulağı gibi bitkiler de bulunmaktadır.²⁰⁹

Bunlara ek olarak bu bahiste araştırma sahamızdaki *anıt ağaçlardan* bahsetmemiz yerinde olacaktır. Milas'ta 2010 yılında başlatılan “Milas'ın Anıt Ağaçları Projesi”yle Milas ilçesi sınırları içerisinde yer alan anıt ağaçların envanterinin çıkarılması ve koruma altına alınarak, gelecek nesillere bırakılması amaçlanmaktadır. Milas'ta 2010 yılında tescilli yapılmış iki çınar ağacı bulunmakta; bunlardan biri Hacıilyas Meydanı'nda diğeri ise Pazar Cami'nin yakınında bulunmaktadır. Bu tür ağaçların korunması, turizm açısından da oldukça önemlidir. Bu ağaçların çevre düzenlemelerin yapılarak yaşı, cinsi ve özellikleri hakkında bilgi verici tabelaların konulması turistik

²⁰⁷ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.82.

²⁰⁸ Ak, H., İ., *İlçemiz Milas*, Çaba Yayınları, İzmir, 2004, s.12.

²⁰⁹ *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayını, Muğla, 2003, s. 11.

aktiviteye çok önemli katkılar yapacaktır. Ayrıca 2006 yılı *Muğla İli Çevre Durum Raporu*'nda Milas'ın Bozalan köyünde 2 meşe ağacı ve 1 çınar ağacı, Güllük'te 6 palmye ağacı, anıt ağaçlar olarak ifade edilmektedir.

Araştırma sahamızda ormanlardan sorumlu işletme, Milas Orman İşletme Müdürlüğü'dür. Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün sorumlu olduğu (Milas ve Bodrum ilçelerini kapsamaktadır) toplam alan 272368 ha'dır. Bu alanın 154717,5 ha'lık kısmı (% 56,8) ormanlık alan, 117650,5 ha'lık kısmı (% 43,2) ise açıklık alandır. Ormanlık alanın 97210,5 ha'rı kızılçam, 750 ha'rı karaçam, 1360 ha'rı ardıç, 3906 ha'rı fıstıkçamı 103 ha'rı sahilçamı, 1,5 ha'rı okaliptus, 18586 ha'rı diğer yapraklı türü, 6756 ha'rı karışık ibreli, 7477,5 ha'rı karışık yapraklı, 17619,5 ha'rı karışık ibreli + yapraklı, 615,5 ha'rı Halep çamı, 332,0 ha'rı ılgın ormanıdır. Yine bu ormanlık alanın 82482,5 ha'rı normal kuru, 72235,0 ha'rı bozuk kuru ormanıdır. Milas ilçesinde ise 65198,0 ha'rı normal alan ve 53205,0 ha'rı bozuk alan olmak üzere 118403,0 ha toplam ormanlık alan bulunmaktadır. Bu bağlamda Milas ilçesinin % 58'i ormanlarla kaplıdır.²¹⁰ Milas'ın sahip olduğu bu orman potansiyeli, hem ormancılık faaliyetlerinin geliştirilerek bu alandaki ekonomik kaynağın değerlendirilmesine imkan tanımakta, hem de sahamızda geliştirilecek turizm ve rekreasyon faaliyetleri için elverişli doğal ortamların oluşmasına katkı yapmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağı ve yakın çevresi, antik çağlardan beri insanoğlunun yerleştiği bölgeler oldukları için ormanlık sahalar, oldukça önemli ölçüde tahrip edilmişlerdir. Daha önceleri tarla ve yerleşim yeri açmak için yok edilen ormanlar, günümüzde başta hızla gelişen turizm olmak üzere diğer ekonomik faaliyetler nedeniyle tehdit altında bulunmaktadır. Aslında burada turizm faaliyetlerinin gelişmesi sürecinde koruma-kullanma dengesinin dikkatlice sürdürülmesi gerekmektedir. Nitekim buradaki yeşil örtü, sahamızdaki turizm faaliyetleri için oldukça güçlü bir çekim kaynağını teşkil etmektedir. Buna göre mavi-yeşilin harmonik uyumu ve cezbedici görüntüsü, tanıtım faaliyetlerinin en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca araştırma sahasındaki doğa turları gibi turizm etkinliklerinde bu yeşil örtü, çok önemli bir cazibe kaynağı durumundadır. Böylesine değerli doğal hazinelerin her türlü tehditten uzak, ekolojik yapılarına zarar vermeden gelecek kuşaklarımıza ulaştırılması, her türlü

²¹⁰ Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

kazancın üstündedir. Bu açıdan sahamızda geliştirilen doğaya duyarlı ekoturizm gibi turistik etkinliklerin, ormanların hayatiyetlerini sürdürmelerine ve değerlerinin anlaşılmasına katkı yapacağı kanaatindeyiz.

1.1.4. Toprak Özellikleri

Her ne kadar turizm faaliyetleriyle ilişkileri olmadığı düşünülse de bir yerdeki toprak çeşitleri ve dağılımı dolaylı olarak turizm faaliyetlerine etki edebilmektedir. Topraklar, özellikle iklimin elverişli ve verimin yüksek olduğu yerlerde, çeşitli ekip ve biçme faaliyetinin yapılabildiği, insanların beslendiği ve geçimlerini sağladıkları en temel ekonomik kazanç kapılarından birisidir. Tarımsal faaliyetlerin yapıldığı yegâne doğal unsurdur. Dolayısıyla bir yöreye gelen turistler özellikle yörenin toprağında yetişmiş, o toprağın kokusuyla harmanlanmış ve yöreye has olan egzotik yiyecek ve içecekleri tatmak istemekte hatta kırsal ve ekoturizm kapsamında gelen turistler, bizzat üretim faaliyetinin yapıldığı bağ ve bahçelere götürülerek o ortamla bütünleşmeleri sağlanmaktadır. Bu açıdan son yıllarda birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu şekilde turizm organizasyonları yapılarak ülkemizin çeşitli yörelerinin kendilerine has ürünleri ziyaretçilere sunulmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında çok çeşitli toprak tipleri bulunmaktadır. Araştırma sahasında bulunan başlıca toprak tipleri; *kırmızı renkli Akdeniz toprakları (Terra Rossa)*, *kırmızı kahverenkli Akdeniz toprakları*, *kolüviyal topraklar*, *kireçsiz kahverengi orman toprakları*, *humuslu karbonat toprakları (Rendzina)*, *alüvyal topraklar*, *Litosol topraklar*, *alüvyal sahil bataklıklarının toprakları*, *sazlık ve bataklık alanların toprakları (Hidromorfik) gibi topraklardır.*

Araştırma alanının genel olarak önemli tarım alanları olan depresyon tabanları ve delta ovalarında, *alüvyal*, *kolüviyal* ve *hidromorfik topraklar* yaygın olarak bulunmaktadır. Bu sahaları çevreleyen dağlık, tepelik alanlarda ise başta iklim ve vejetasyon olmak üzere anakaya, zaman ve topoğrafik koşulların etkisinde gelişmiş zonal topraklar içerisinde yer alan *kırmızı Akdeniz*, *kırmızımsı - kahverengi Akdeniz* ve *kireçsiz kahverengi orman toprakları* yaygındır.²¹¹

²¹¹ İkiel, "Muğla'nın Coğrafi Özellikleri" Ali Abbas ÇINAR(Ed.), *Muğla Kitabı(Arkeoloji, Tarih ve Coğrafyası)*, s. 15-25.

İnceleme alanında *kırmızı renkli Akdeniz toprakları (Terra Rossa)*, nispeten dar sahada yaygındır. Bu topraklar, İlbira dağı ve Sodra dağı'nın güneybatı kesimlerinde rastlanmakta, Kazıklı köyü ve Kurukümes dağı civarında da dağınık halde bulunmaktadır.²¹² Ayrıca Didim platosunun önemli bir bölümünde yayılış göstermektedirler. Söz konusu topraklar, drenajı iyi olan, düzlük yerlerde çeşitli ana materyal üzerinde ve özellikle kireç taşlarının bulunduğu sahalarda hakimdir.²¹³

Kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları, Milas'ın güneybatı ve batı kesiminde Güllük Körfezi ile İlbira dağı arasında kalan geniş sahada yer almakta ve bunlar üzerinde fundalıklar bulunmaktadır. Ayrıca Didim'de bu toprak grubuna rastlanılmaktadır. Bunlar eğimli, sıg ve taşlı topraklardır. Aynı zamanda 7. sınıf toprak grubuna girerler ve erozyona maruz kalabilmektedirler.²¹⁴ Sözü edilen toprak türü, araştırma sahasında mermerlerin üzerinde nispeten yüksek sahalarda maki, kızılçam ve karaçam topluluklarının altında gelişme göstermiştir.²¹⁵

Kireçsiz kahverengi orman toprakları, Milas'ın kuzeydoğusunda Geyik barajı civarında, Beşparmak dağlarının yüksek kesimlerinde, Bafa Kasabası'nın güneyinde yer almaktadırlar.²¹⁶ Ayrıca Didim'in kıyı kesimlerinde bu topraklara rastlanılmaktadır. Yağış miktarının fazla olduğu yüksek kesimlerde iyi yıkanma sonucu oluşmuşlardır. Söz konusu topraklar, araştırma sahasında 500-1200 m'lerde kızılçam ve fıstıkçanı ağaçlarının altında yayılış gösterirler.²¹⁷

Kolüviyal topraklar, Milas'ın doğu ve güney kesiminde, Selimiye ovasında ve Hamzabey ovasının doğusunda, Güllük Körfezi'nin Kıyıkışlacık, Çam, Kazıklı, Akbük koylarını çevreleyen yamaçların eteklerinde yayılış göstermektedir. Ayrıca Didim'de bu topraklara rastlanılmaktadır. Bunlar, eğimsiz ve taşlı topraklardır. Oldukça geniş bir alana yayılmış olan topraklar, tarıma elverişlidirler. Bu araziler, zeytinlik olarak da kullanılmaktadır.²¹⁸ Söz konusu toprak türü, gevşek ve derin ana materyal yatakları üzerinde meydana gelen çok genç topraklardır.²¹⁹ Genellikle kum depoları üzerinde

²¹² Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 70.

²¹³ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.239-240.

²¹⁴ Oral ve Diğerleri, *Milas Analitik Etüdüleri*, s. 21.

²¹⁵ Pirhan, *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, s.6.

²¹⁶ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 73.

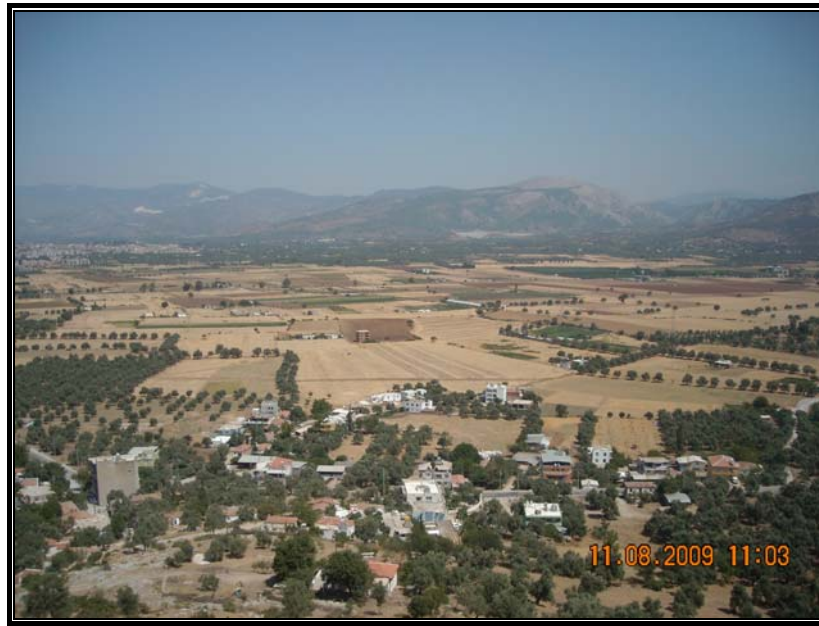
²¹⁷ Pirhan, *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, s.6.

²¹⁸ Oral ve Diğerleri, *Milas Analitik Etüdüleri*, s. 21

²¹⁹ Ergene, A., *Toprak Biliminin Esasları*, Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Yay.12, Erzurum, 1972, s. 121.

oluşan bu topraklar, organik madde miktarı bakımından fakirdirler. Kumlu malzemeler, yüzeysel akışa geçen sularla kolaylıkla taşınarak oyuntuların oluşumuna neden olur.²²⁰

Alüvyal topraklar, Milas ovaları olarak adlandırılan Milas, Selimiye, Yaşyer ve Hamzabey ovalarında, Bafa Gölü'nün batısında, Büyük Menderes Deltası'nda yayılış göstermektedir (Fotoğraf 1.20). Akarsuların yakın zamanlarda biriktirmiş olduğu alüvyal materyalden oluşan topraklar, çok genç deltalarda ve akarsuların iki tarafındaki taşkın alanlarında yaygındır. Belirli bir profil özelliklerine sahip değildirler ve oldukça genç topraklardır. Aynı zamanda oldukça verimli topraklardır.

Fotoğraf 1.20. Alüvyal Topraklarının Yayılış Gösterdiği Milas Ovası'ndan Bir Görünüm.

Humuslu karbonat toprakları (Rendzinalar), Milas'ın Çamköy, Karacahisar, Karaağaç ve Sekköy kesimlerinde yaygındır. Ayrıca Büyük Menderes Deltası'nda ve Didim-Altinkum arasındaki sahada da bulunmaktadır.²²¹ Yumuşak ve oldukça kalkerli ana materyalden oluşan çayır veya karışık çayır otlarıyla, orman vejetasyonu altında nemli veya yarı nemli iklimlerde geliştikleri için koyu bir renge sahiptirler.²²² Bu toprakların üzerinde genellikle kızılçam ağaçları yayılış gösterir.

Sazlık ve bataklık alanların toprakları (Hidromorfik topraklar), Sarıçay'ın denize döküldüğü sahada, Hacat gölü ve Tuzla lagünü civarlarında, Büyük Menderes Deltası'nın kıyıya yakın kesimlerinde yayılış göstermektedir (Fotoğraf 1.21). Genellikle

²²⁰ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.243

²²¹ Pirhan, *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, s.6.

²²² Ergene, *Toprak Biliminin Esasları*, s. 121.

yetersiz drenaja sahip olup, drenaj problemi çözüldüğü takdirde verimli tarım alanlarına dönüşebilirler. Büyük Menderes Deltası'ndaki topraklar, genellikle iki metreden derin, genç ve gelişmemiş profile sahiptirler. Bu topraklar, bünye itibariyle ince kumdan siltli kile kadar değişiklik gösterirler ve tarım toprağı olarak çok kıymetlidirler. Bu topraklar, su temininin kolaylaştırılması, taban suyu probleminin azaltılması ve tuzluluk probleminin giderilmesi durumunda, tarımsal getirileri son derece yüksek olabilecek topraklardır. Ancak drenajın kötü ve su tablasının yüksek olduğu nehre yakın kısımlarda, toprakların düşük geçirirliiliği nedeniyle tuz yoğunlukları oldukça fazladır.

Fotoğraf 1.21. Tuzla Lagünü Bataklık Topraklarının Yayılış Gösterdiği Yerlerden Birisidir.

Taşlı topraklar (litosol), Milas'ın kuzey kesiminde, Çamiçi-Selimiye oluşunun doğu ve kuzeyinden başlayarak Beşparmak dağlarına doğru olan kesimlerinde, Bafa Gölü'nün kuzey ve doğusundaki dağlık alanlarda yer almaktadırlar. Genellikle bitki örtüsünden yoksun olan engebeli ve dağlık sahalardaki yamaçlarda bulunan ince boyutlu malzemelerin, yağmur ve sel suları tarafından taşınması ve geriye iri unsurların kalmasıyla oluşan topraklardır.

Ayrıca Didim-Milas kıyı kuşağında kıyı kumulları da bulunmaktadır. Özellikle Didim-Akbük arasındaki sahillerde ve Güllük Körfezi'nin koylarında bulunan kumullar, deniz kıyılarından esas olarak rüzgâr ve kısmen de dalga etkisiyle taşınarak depo edilmiş kumlardan ibarettir (Fotoğraf 1.22).

Fotoğraf 1.22. Didim'deki Kıyı Kumullarından Bir Görünüm.

Araştırma sahamızdaki toprak özellikleri, doğal bitki örtüsünün ve tarım ürünlerin çeşitlenmesine ve sahadaki turizm faaliyetlerinin gelişmesine olumlu yönde etki etmektedir. Bu nedenle, toprakların özenle işlenmesine ve bu değerli hazinenin korunmasına ve kirletilmemesine özen gösterilmelidir. Ayrıca verimli toprakların olduğu arazilerde, her ne sebeple olursa olsun, yazlık evlerin ve konaklama tesislerinin kurulması, sanayi tesislerine ve yerleşim alanlarına açılması gibi amaç dışı kullanımlara ve betonlaşmaya asla izin verilmemelidir.

1.1.5. Hidrografik Özellikler

Herhangi bir yerdeki deniz, göl, akarsu, baraj, şifalı sular gibi hidrografik kaynakların turizmde kullanılması her geçen gün artmaktadır. Kamping kurmaya elverişli alanlarda balık avı, tekne gezintileri, rafting gibi nehir etkinlikleri, piknik alanları, suyla ilgili festival ve oyun yarışmaları, dalış sporları, su fotoğrafçılığı gibi etkinliklerin geliştirilmesi turizmin çekiciliğini artırmaktadır. Yapılan araştırmalarda turizm ve rekreasyona ayrılan zamanın % 90'ı suyla ilgili aktivitelerde geçirilmektedir.²²³

Hidrografik kaynaklar olarak nitelendirilen denizler, göller, akarsular, yer altı ve kaynak suları, başlı başına turizmin çekim etkisi oluşturan elemanlarındandır. Doğal ortamda mevcut olan güzel görünümlü bir şelale, etrafı ormanlarla kaplı göl ve gölcük, rafting veya kano sporu yapılabilen akarsu, çevresinde çeşitli dinlenme mekanları olan

²²³ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 56.

dere veya çay, yılın önemli bir kısmında deniz banyosu yapılabilen deniz, içildiğinde veya yıkanıldığında şifa etkisi olan kaynak suyu gibi birçok hidrografya elemanı, bir yöredeki turizm aktivitesinin gelişmesine önemli katkı yapan doğal turistik kaynaklardır.

Burada özellikle jeo-ekonomik turistik kaynak olarak nitelendirilen akarsu ve göllerden bahsetmek yerinde olacaktır. Nitekim söz konusu kaynaklar, birer *potansiyel çekim gücü taşıyıcısı* kaynaklardır. Rejimi nispeten düzenli ve akış alanı uygun olan akarsularımızda *ırmak boyu tekne gezintileri* yapılabilir, akış hızı yüksek ve gür olan akarsularımızdan (Çoruh ve Göksu) su sporları bağlamında daha fazla yararlanılabilir, şelale ve çağlayanlarımızın çevreleri turizm için düzenlenerek daha iyi pazarlanabilir. Ayrıca potansiyel turistik değeri yüksek olan ve birer doğa harikaları olarak nitelendireceğimiz göllerimizde (Kuş ve Bafa gölleri), yeni ve çekici düzenlemeler yapılarak, daha fazla ziyaretçinin gelmesi sağlanabilir.²²⁴

Didim-Milas kıyı kuşağının yer altı ve yer üstü su kaynakları litoloji, topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü gibi faktörlerin etkisiyle kısa mesafeler dahilinde çok çeşitlilik göstermektedir. Ancak bir bütün olarak bakıldığında bölgenin su kaynakları bakımından nispeten fakir olduğu söylenebilir. Bunda; araştırma sahasında hüküm süren iklimik şartlara bağlı olarak, uzun süre devam eden sıcak ve kurak yaz mevsimi oldukça etkilidir. Bunun yanı sıra gerek ova tabanlarının zemini oluşturan alüvyal ve kolüvyal malzemelerin, kırıntılı ve geçirimliliği fazla olan unsurlardan oluşması, gerekse dağlık alanlarda fazlaca yer tutan, eriyebilen ve geçirimliliği fazla olan karstik arazilerin varlığı nedeniyle yüzeye düşen suyun yer altına sızması temel etkenlerdir. Ayrıca karstik arazilerin yer yer çok kalın olması, çatlak sistemleri boyunca çok derinlere suların inmesi, kuyu yatağı oluşmasını güçleştirmektedir. Sahadaki plato sahalarında da benzer durum geçerlidir. Bu açıdan en elverişli sahalar ova tabanlarıdır. Özellikle Milas ovaları ve Büyük Menderes Deltası, yer altı suları bakımından nispeten uygun koşullara sahiptirler. Nitekim Milas ovalarında -2 ile -10 m'lerden su çıkarılabilmektedir.²²⁵

İnceleme alanında çeşitli doğal ve beşeri hidrografik unsurlar bulunmaktadır. Başta Ege Denizi koy ve körfezleri olmak üzere Bafa Gölü, Hacat ve Yaykın gölleri, Geyik baraj gölü, lagünler, Denizcik gölü gibi karstik göller, Büyük Menderes ve

²²⁴ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 48-49.

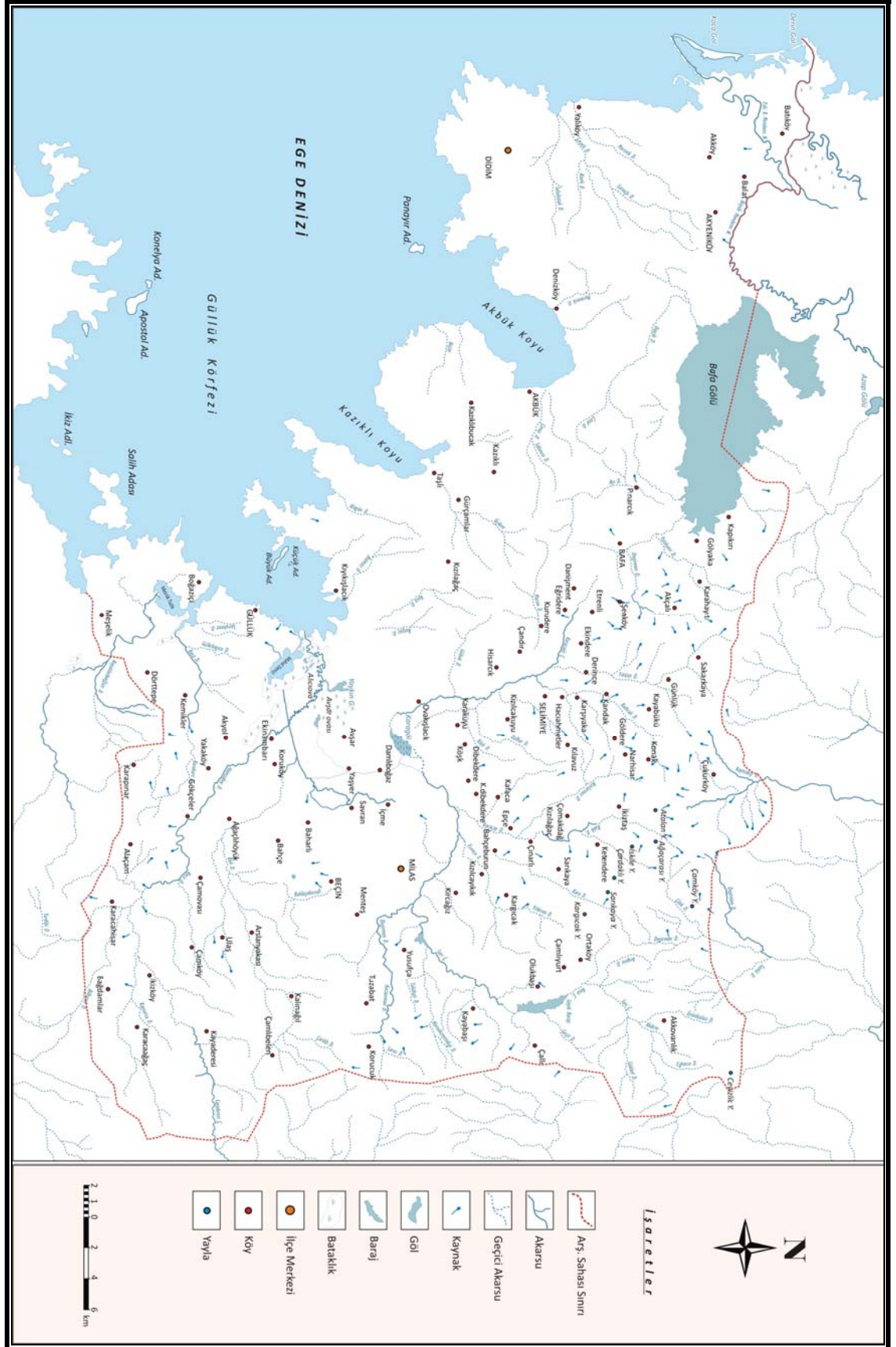
²²⁵ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.61.

Sarıçay gibi akarsular, Beypınarı gibi kaynaklar ve daha birçok hidrografya elemanı araştırma sahamızda bulunmaktadır (Harita 1.5).

Didim-Milas kıyı kuşağındaki en önemli hidrografik unsur, turizm faaliyetlerinin temelini ve en büyük çekim gücünü oluşturan *Ege Denizidir*. Araştırma sahasının bir kısmının içinde bulunduğu Muğla ili, Türkiye'nin en uzun kıyı şeridinde sahiptir. Milas-Akbük Koyu'ndan Eşen Çayı ağzındaki Antalya sınırına kadar Ege Denizi ve Akdeniz'in yer aldığı Muğla'nın deniz ve göl kıyılarının uzunluğu, toplam 1 124 km'dir. (Deniz kıyısı: 840 km, göl kıyısı: 52,6 km, adalar kıyısı: 231,4 km) Deniz kıyısının 159 km'si Milas ilçesinin Güllük Körfezi'ndeki kıyıları oluşturmaktadır. Didim ilçesinin toplam kıyı uzunluğu ise 57 km'dir. Dolayısıyla araştırma sahamızda toplam kıyı uzunluğu yaklaşık 216 km'dir (Harita 1.5).

Araştırma sahamızda turizmin en önemli ve en gelişmiş kolu kıyı turizmidir. Bu nedenle deniz-güneş-kum üçlüsünün en önemli ayağını oluşturan Ege Denizi ve bu denizin güzel koyları, kıyı turizminin en temel turistik çekiciliğini oluşturmaktadır. Didim'in Altinkum ve Akbük sahilleri ile Milas'ın Güllük Körfezi kıyıları, kıyı turizmi için oldukça elverişli koşulları barındırmaktadır. Dolayısıyla Ege Denizi, araştırma sahamızdaki turizm etkinliklerinin gelişmesinde ve büyümesinde en önemli hidrografya elemanıdır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki çok genç oluşumlu kıyılarda sayısız girintiler ve çıkıntılar, çok sayıda adalar bulunmaktadır. Dağların kıyı çizgisine dik uzanmasının yanı sıra, deniz tabanında oluşan çöküntüler, kıyıların girintili çıkıntılı olmasına yol açmıştır. Sahadaki turizm faaliyetlerinin temelini oluşturan kıyılar, Didim ve Milas ilçesi dahilinde bulunmaktadır. Araştırma sahasının kıyıları, güneyden kuzeye doğru Milas'ın; Güllük Körfezindeki Güvercinlik koyu, Asin koyu, Çam koyu, Haruplu koyu, Yamandı koyu, Kazıklı koyu, Karasu koyu, Ardıçlı Ağıl koyu ile Didim'in; Akbük koyu, 1.koy, 2.koy, 3. koy, Manastır koyu, Sedef koyundan Büyük Menderes Deltası'na kadar uzanan kıyı bölgesini kapsamaktadır (Fotoğraf 1.23). Bu sınırlar dâhilindeki dikkati çeken kıyılar genel olarak enine kıyılar (Atlantik tipi) grubuna girmektedir (Harita 1.5).

Harita 1.5. Araştırma Sahasının Hidrografyafik Durumu.

Enine yapılı kıyılarda kıvrım ve fay eksenleri kıyıya dikey olarak uzanmaktadır. Kıvrımlı bünyeli arazide antiklinallerin meydana getirdiği çıkıntılar, deniz tarafında burunları oluşturmuştur. Bunların arasındaki senklinaller ise koy durumuna geçmiştir. Çoğunlukla uzun oluklar şeklinde olan bu grabenlere transgresyon safhasından önce akarsular yerleşmiştir. Bu sebeple bunların deniz yakınlarındaki kısımları, bu transgresyonlar neticesinde ria veya haliç görüntüsü almıştır. Bunlar, zamanla dolarak kıyı ovaları durumuna geçerler. Bu suretle, uzun bir mesafe dahilinde yüksek, falezli kıyılar ile bunların arasında girintiler oluşturan alçak kıyıların birbirini takip ettiği görülmektedir. Araştırma sahasının da yer aldığı Batı Anadolu kıyıları, bunun karakteristik örneğidir²²⁶ (Harita 1.5).

Fotoğraf 1.23. Akbuk Koyu, Kıyı Turizmi Açısından Dikkat Çekici Bir Potansiyele Sahiptir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki kıyı uzunluğu ve niteliği dikkate alındığında, turizm faaliyeti için önemli bir potansiyelin bulunduğu açıkça görülmektedir. Örneğin sahamızda alçak kıyı niteliğindeki yerlerde turistik tesis yapımı için daha geniş alanların bulunması, birbirinden güzel birçok koyun yer alması, plajların varlığı ve kıta şelfinin çoğu yerde geniş olması da turizmi olumlu etkileyen faktörler olarak ifade edilebilir. Ayrıca araştırma sahamızdaki deniz suyu sıcaklıkları, kıyı turizmi için oldukça uygun durumdadır. Bilindiği gibi deniz banyosu için hava sıcaklığının 18-28 °C arasında olması gerekirken, en önemlisi deniz suyu sıcaklığının 20-28 °C arasında olması

²²⁶ İnandık, *Deniz ve Kıyı Coğrafyası*, s.178.

gerekir. Ayrıca deniz banyosu için en ideal deniz suyu sıcaklık değerlerinin 22-25 °C olduğu dikkate alındığında, inceleme alanımızda haziran (21,9 °C), temmuz (24,2 °C, ağustos (25,2 °C) ve eylül (23,6 °C) aylarını kapsayan dört aylık dönemin, uygun değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre ülkemizde Akdeniz ve araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güney Ege kıyılarında yaklaşık 200-250 gün denize girme-yüzme-deniz veya kum banyosu ve su sporları yapmak mümkündür. Ayrıca ülkemizde deniz turizminin en fazla gelişme gösterdiği araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Kuşadası-Alanya arasındaki kıyı kuşağı, ortalama 7 ay (mayıs-kasım) süren denize girme ve güneşlenme süresiyle, sıcak ve nispeten yağışsız geçen yaz mevsimiyle deniz banyosu yapmak isteyen tatilciler için en ideal koşulları içermektedir.

Ege Denizi'nin hidrolik ve biyolojik koşullarını belirleyen etkenler, Karadeniz ve Akdeniz'den havzaya sokulan su kütleleridir. Çanakkale boğazından gelen serin, az tuzlu (%o 25) ve besin maddeleri bakımından zengin sular, hızı ortalama saatte 2,5 km kadar olan bir genel yüzey akıntısı halinde güneye doğru yayılır ve Akdeniz'e ulaşır. Buna karşılık çok tuzlu (%o 39-40) Akdeniz suları, daha çok Anadolu kıyılarını izleyerek alttan kuzeye doğru ilerleyen bir akıntı oluşturur. Bunun sonucunda Ege Denizi'nde tuzluluk kuzeyden güneye artar.²²⁷ Ege Denizinde ortalama tuzluluk oranı %o 38'dir Çanakkale boğazında %o 33 olan bu oran, güneyde %o 39'a ulaşır.²²⁸ Dolayısıyla Ege denizindeki tuzluluk değerleri Akdeniz'e benzerlik gösterse bile Akdeniz'deki kadar yoğun değildir.

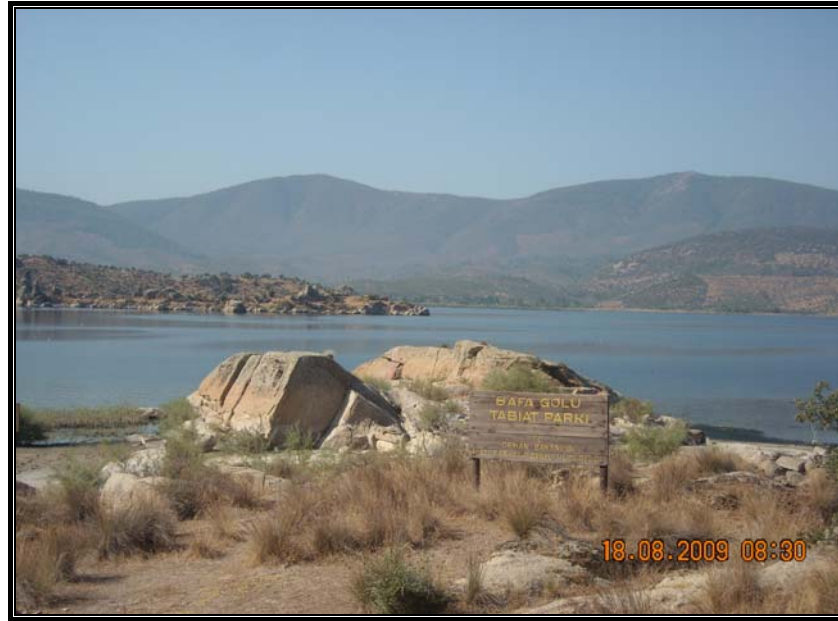
Araştırma sahamızdaki en önemli hidrografiya unsurlarından biri *Bafa (Çamiçi)* Gölü'dür (Fotoğraf 1.24). Bafa adının *çulha bez dokuyan* anlamına geldiği ve geçmişte bu çevrede yaşayan insanların bez dokuma işleri ile uğraştıkları dikkate alınırsa, Bafa adının oradan geldiği düşünülebilir. Ayrıca Bafa Gölü'nün bir zamanlar Vafi Gölü olarak tarihe geçtiği, Bafa adının da buradan gelip türeyebileceği düşünülmektedir.²²⁹ Bafa Gölü, Ege bölgesinin en büyük doğal gölü olup, Büyük Menderes çöküntü havzasının güneyinde bulunmaktadır (Harita 1.5). Kuzeyinde Söke ilçesi, güneyinde ise Milas ilçesi bulunmaktadır. Bafa Gölü, M.S. 3. yüzyıla kadar eski "Latmos Körfezi"nin

²²⁷ Muğla Valiliği, 2006 Yılı İl Çevre ve Durum Raporu, Muğla, s.106.

²²⁸ Köksal, A., "Ege Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası", *Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII(1-2), Ankara, 1988, s.58.

²²⁹ Bafa Gölü, Erişim tarihi: 03 Ekim 2011, <http://www.bafa.bel.tr>

Büyük Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlarla tıkanması sonucunda oluşmuş alüvyal set gölüdür. Yatağını gittikçe ve süratle kazan Büyük Menderes nehri, levelerini de yükseltmesi neticesinde gölün seviyesi denizden 10 m kadar yükselmiştir. Gölün seviyesinin bu kadar yükselmesi neticesinde tarihi Herakleia şehrine ait kalıntılar, bugün sular altında kalmıştır.²³⁰ Gölün yaklaşık yüzeyi 64 km²'dir. Bunun 28 km²'si Muğla ili sınırları içerisinde 36 km²'si ise Aydın ili sınırları içerisinde yer alır. Büyük Menderes delta ovası ile aynı seviyede olan Bafa Gölü, kış mevsiminde nehrin zaman zaman taşmasıyla sularını çoğaltarak Sarıkemer köyü çevresini sular altında bırakırdı. Ancak DSİ tarafından yapılan kanala alınması ve gölün batısına set yapılması, bu taşmayı önlemiştir.²³¹

Fotoğraf 1.24. Bafa Gölü, Ülkemizin Önemli Sulak Alanlarından Birisidir.

Bafa Gölü, Balat Ovası'nın güneyinde bulunmakta, doğudan Sübice dağı ve Teke dağı, güneyden İlbira dağı tarafından çevrelenmektedir. Gölün doğu ve batı kıyıları oldukça düz bir görünüme sahip olmasına karşılık güney kıyıları sarpıtır. En derin yeri 25 m'ye ulaşan göl içerisinde kayalıklardan oluşan küçük adacıklar bulunmaktadır (Fotoğraf 1.25).²³² Bafa Gölü'nün batısında kuzeye doğru oluşturduğu körfeze Serçin (*Burgaz*) gölü adı verilmiştir. Körfezin boğaz kesiminde göle doğru uzanan büyük yarımada ise *Yayla* denilmektedir. Yayla yarımadasının uç burnu *Keçi burnu* olarak

²³⁰ Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, s.61.

²³¹ Sözer, Mutluer ve Işık, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, s.33.

²³² Muğla İli Turizm Envanteri, Muğla Valiliği Yayını, Muğla, s.1.4.

anılmaktadır.²³³ Bafa Gölü içinde 5 adet ada bulunmaktadır. Bu adalarda savunma yapısı niteliği taşıyan pek çok yapı bulunmaktadır. Manastır ve savunma kalelerinin olduğu adalar; İkiz ada, Menet adası, Kapıkırı adası ve Kahveasar adasıdır. Bafa Gölü'nde yapının bulunmadığı tek ada, kuzeybatıdaki Serçin körfezinde bulunan Uyuz (Hayalet ada) adadır. Eskiden Söke ile Milas arasındaki ulaşım, büyük ölçüde bu göl üzerinden yapılmaktaydı. Ancak Milas-Söke karayolunun açılmasıyla bu ulaşımın önemi azalmıştır.²³⁴

Fotoğraf 1.25. Bafa Gölü'ndeki Adalardan Bir Görünüm.

Bafa Gölü, flora ve fauna yönünden oldukça zengindir. Toplamda 261 kuş türü, bunun yanı sıra 325 bitki, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne ev sahipliği yapmaktadır.²³⁵ Gölde çeşitli balık türleri yaşamaktadır. Bunlar arasında en bilinen türler, yılan balığı ve kefal oluşturur. Ayrıca gölde levrek ve somon balığı da yetişmektedir. Ulubat, arap ve sazan balıklarının nesli tükenmek üzeredir. Bafa Gölü'nün sığ olması nedeniyle, birçok su kuşu için beslenme ve barınma yeridir. Bunlardan en önemlileri, *akkuyruklu kartal*, *kaşıkçı kuşu*, sulak alanların simgesi sayılan ve kolayca tanınabilen *tepeli pelikan*, sayıları on binlerle ifade edilen, özellikle eylül ve mayıs aylarında gölün kuzey kıyılarında ve *Serçin gölü* de denilen bölgesinde beslenmek amacıyla gelen *flamingolar* olarak ifade edilebilir. Ayrıca Bafa Gölü göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunması nedeniyle yılın belli dönemlerinde tür ve sayı bakımından daha da

²³³ Yurt Ansiklopedisi, 1982, Aydın maddesi Cilt:2 s. 969-970.

²³⁴ Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983, Muğla maddesi, s. 5851.

²³⁵ Bafa Gölü, Erişim tarihi: 22 temmuz 2010, www.wwf.org.tr.

zenginleşmektedir. 2006 kış ortası su kuşu sayımlarına bakıldığında 121 828 kuş ile ülkemizde en fazla kuş barınan alan olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayımda sakarmeke (66 678), elmabaş pakta (28 916), karabatak (1 705), flamingo (1 304) gibi kuş türlerine rastlanılmıştır²³⁶ (Fotoğraf 1.26).

Fotoğraf 1.26. Bafa Gölü'nde Çok Sayıda Kuş Türü Yaşamaktadır.

Bafa Gölü, sahip olduğu flora ve fauna zenginliği ve kültürel varlık olarak değerlendirilen *Herakleia* antik kenti nedeniyle 1989 yılında Kültür Bakanlığı İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından *1. derece ve 3. derece doğal sit alanı* ilan edilmiştir. Aynı zamanda *1. derece arkeoloji sit alanı*dır. Ayrıca Bafa Gölü ve çevresi, uluslararası ölçekte önemli kuş alanları listesinde yer almakta ve dünya çapında nesli tükenmekte olan birçok kuş türünün üreme, beslenme ve barınma alanıdır. Su kuşları bakımından uluslararası öneme sahip *1. derece sulak alanı*dır. Bu özellikleri nedeniyle 08/07/1994 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla *tabiat parkı* olarak ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla Bafa Gölü, barındırdığı zengin flora ve faunasıyla, çevresinde bulunan antik döneme ait değerleri (*Herakleia* antik kenti gibi) ile ve aynı zamanda bir *açık hava müzesi* olarak yüksek çekim gücü olan doğal turistik kaynaktır. Bu kapsamda tabiat parkı içerisinde milli park mühendisliği, ziyaretçi tanıtım merkezi, kamping, günübirlik kullanım alanları, trekking ve kuş gözlem istasyonları inşa edilmektedir.

²³⁶ Özkardaş, *Bafa Gölü Çevresinde Ekolojik Sorunlar ve Sosyo-Ekonomik Boyutu*, s. 27-28.

Göl, 1985 yılına kadar batısındaki *Kanlı azmak* adlı kanal ile Büyük Menderes nehrine bağlı durumunda iken yapılan bir set ile kapatılması neticesinde su seviyesi azalmıştır. Bu aşamadan sonra gölü kurtarmak için ve azalan su seviyesini yükseltmek için, birtakım çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda 2003 yılında Türkiye’de ilk defa uygulanan ve sulak alanlardaki koruma projeleri arasında dünyada ilk 10 arasında yer alan “Şişme Savak Projesi”yle, göldeki balık potansiyeline doğrudan tesir eden Serçin Gölü ve dolayısıyla Bafa Gölü’nün su seviyesini gerekli seviyede tutmak ve böylece balık verimini yükseltmek amaçlı modern bir regülatör olan şişme savak (lastik regülatör) yaptırılmıştır. Tuzlu suların geçişini engelleyerek çevre arazilerin tuzlanıp çoraklaşmasını da önleyen sistem sayesinde, arazilerin su altında kalması engellenirken aynı zamanda biriktirilen suyla sulama da yapılmıştır. 2006 yılında da Büyük Menderes ırmağında Bafa Gölü’ne temiz su transferi sağlamak için *Serçin Prizi*²³⁷ işletmeye açılmıştır. *Büyük Menderes Nehri Kabartma Tesisi (Lastik Regülatör), Serçin Priz Yapısı ve Besleme Kanalı* vasıtasıyla nehirden Bafa Gölü’ne su takviyesi yapılarak, aynı zamanda göldeki doğal hayat ve ekolojik dengenin de sürdürülmesi sağlanmıştır. Ayrıca Büyük Menderes ırmağının taşkınlarını engellemek ve göle temiz su girişi sağlamak için yapılmış olan *dalyan kanalı* sayesinde göle, Büyük Menderes ırmağında kontrollü olarak su verilmektedir. Göl, çevresindeki küçük dereler ve kaynak suları ile de beslenmektedir. Ancak bunlar göle yeterince su taşıyamamaktadır. Bu nedenle en temel beslenme unsuru, Büyük Menderes nehridir.

Bununla birlikte Bafa Gölü’nün bugün içerisinde bulunduğu durum, doğal çevrenin geleceği açısından hala önemli bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Özellikle Büyük Menderes ırmağının akım değerlerindeki düşüş nedeniyle taşkınların gerçekleşmemesi, gölün su seviyesinin düşmesiyle tuzluluğun artması ve buna bağlı olarak insanlar için önemli bir ekonomik kaynak oluşturan balık popülasyonundaki azalışlar, yine aynı nedenle kuşların üreme ve beslenme alanlarının yok olması, gölün daralmasıyla açılan alanların tarım amaçlı kullanımı ve buna bağlı olarak kirliliğin artması, aşırı ve kontrolsüz avlanma gölün karşı karşıya kaldığı temel olumsuzluklardır. Yeterli ölçüde önlemler alınmadığı takdirde biyolojik olarak gölün kaynak değerlerini önemli ölçüde yitireceği aşikârdır. Her ne kadar yetkili kurumlardan yapılan açıklamada

²³⁷ Priz: Akarsu ve baraj gölü gibi su kaynaklarından suyu alıp iletim sistemlerine veren yapılara su alma yapıları ve bu yapıların giriş kısmına su alma ağızı ya da priz denir.

endişelenecek bir durum olmadığı, bu tür durumların iklimik unsurlardaki değişimlerden kaynaklandığı şeklinde belirtilmekteyse de birtakım soruların varlığı bilinmektedir.²³⁸

Bafa Gölü'nde su seviyesi son 20 yılda yaklaşık 2 m düşmüştür. Böylece normalde de hafif tuzlu olan gölde tuzluluk iyice artmaktadır. Diğer taraftan, göl çevresindeki tarımsal alanlarda aşırı gübre ve zirai ilaç kullanımı gölü kirletmektedir. Aslında bu konu, uzun vadede bakıldığında ve daha geniş bir perspektifle incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Nitekim Bafa Gölü'nün ekolojik dengesinin bozulması, en çok yakalanan balık miktarında kendini göstermektedir.²³⁹

Araştırma sahamızdaki diğer göl, *Muhal denizi* olarak da bilinen *Hacat gölüdür*²⁴⁰ (Harita 1.5). Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarında bulunan göl, Sarıçay'ın taşıdığı alüvyonları, deniz kıyısındaki eski bir koy ağzında biriktirmesiyle oluşmuş bir kıyı set gölüdür (Fotoğraf 1.27). 2 240 ha'lık bir alanı kapsayan göl, lagün özelliği göstermekte olup, denizle bağlantısını sağlayan kanalın bittiği yerde Güllük dalyanı bulunur²⁴¹ (Fotoğraf 1.28). Derinliği en çok 1,5 m olan göl oldukça sığ olup, bir kanalla denize bağlıdır. Kışın suları kabaran gölün denize boşalışı kolayca izlenebilmektedir.²⁴² Bu göl, Milas'ın Bafa Gölü'nden sonra ikinci büyük gölüdür. Alacaova ve Ekinanbarı ovalarından çıkan kaynak ve yağmur sularından beslenen göl, Güllük Körfezi ile Ekinanbarı ve Afşar köyleri arasında bulunmaktadır.²⁴³ Bafa ve Hacat gölleri, çok çeşitli kuş türlerinin yaşam sahası oldukları için ornitolojik açıdan oldukça önemlidirler.

²³⁸ Ömercikoğlu, *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, s.51.

²³⁹ Güney, E., *Türkiye Çevre Sorunları*, Nobel Yay. İstanbul,2004, s. 61.

²⁴⁰ Hacat; Alet-edevat, Muhal ise sağlam olmayan, eğreti anlamına gelmektedir.

²⁴¹ *Muğla İli Turizm Envanteri*, Muğla Valiliği Yayını, Muğla, s.I.5.

²⁴² Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983, Muğla maddesi, s. 5851.

²⁴³ Ak, *İlçemiz Milas*, s.9.

Fotoğraf 1.27. Hacat Gölü'nden Bir Görünüm.

Fotoğraf 1.28. Güllük Dalyanı'ndan Bir Görünüm.

Araştırma sahamızdaki diğer göl, *Denizcik gölüdür* (Fotoğraf 1.29). Bu göl, Milas'ın Beçin platosu üzerinde bulunan küçük bir karstik çöküntü gölüdür. Büyüklüğü yaklaşık 40 da olan gölün derinliğinin 20 m civarında olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁴ Oval bir çukurluk içerisinde yer alan gölün uzunluğu 240 m, genişliği ise 180 m'dir.²⁴⁵

Fotoğraf 1.29. Denizcik Gölü'nden Bir Görünüm (Milas Kaymakamlığı, 2006).

Araştırma sahamızdaki diğer göl, *Yaykın gölüdür* (Harita 1.5). Bu göl, Sarıçay'ın ağız kısmı civarındaki küçük ve sığ bir gölcüktür. Karaoğlan Dağı'nda Akarca başındaki kaynak ve yağmur sularıyla beslenir. Göl, ördek ve meke gibi kuşların barındığı sahalardan biridir.²⁴⁶

Didim-Milas kıyı kuşağının kuzeyinde, Büyük Menderes nehrinin denize döküldüğü yerde bir takım lagün gölleri bulunmaktadır. Bunların en önemlileri; *Arapça dalyanı, Tuzla gölü, Mavi göl, Kokar göl, Koca göl ve Bölme göl* gibi lagün gölleridir (Harita 1.5). Bu lagün gölleri, Büyük Menderes nehrinin getirmiş olduğu alüvyonların birikmesi ve denizden gelen dalgaların oluşturduğu kıyı oklarının ve kordonlarının, denizin önünü kapatması neticesinde oluşmuşlardır. Bu göllerde özellikle kefal türleri ile sazan, çipura, barbun, çıran ve yayın balıkları avlanmaktadır.

Büyük Menderes Deltası ise irili ufaklı lagünleri, tuzcul bataklıkları ve çamur düzlükleri ile ülkemizin en gözde sulak alanlarından birisidir (Harita 1.5). Bu alan,

²⁴⁴ Muğla İli Turizm Envanteri, Muğla Valiliği, Muğla, 2000, s.1.5.

²⁴⁵ Ak, *İlçemiz Milas*, s.9.

²⁴⁶ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.8.

içerdiği biyolojik çeşitlilikten, nesli tükenmek üzere olan canlılardan ve endemik türlerden dolayı uluslararası öneme sahiptir. Bu bağlamda uluslararası düzeyde önem taşıyan Ramsar, Bern, Rio sözleşmeleri ve Barselona konvansiyonu ile koruma altına alınmıştır (Fotoğraf 1.30). Ülkemizde koruma altına alınmışlığın en önemli göstergesi olan, *birinci derece doğal sit alanı* ilan edilmiş olması ve *A sınıfı sulak alan* olarak kabul edilmiş olması, bu sahanın barındırdığı biyolojik serveti ve bunun değerini gözler önüne sermektedir.²⁴⁷

Fotoğraf 1.30. Büyük Menderes Deltası, Ülkemizin En Dikkat Çekici Sulak Alanlarından Birisidir.

Delta sahasında, 250 kuş türü yaşamakta ve bunun 70'i burada üremektedir. Bu kuş türleri arasında, *flamingolar*, *akkuyruklu kartal*, *ördek*, *tepeli pelikan*, *küçük kerkenez*, *küçük akbalıçıl* gibi nesli tehdit altında ya da nesli tehdit sınırında olan kuş türleri bulunmaktadır. Ayrıca deltadaki lagün göllerinde, başta kefal türleri olmak üzere çok sayıda balık ve deniz canlısı bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer bir sulak alan, *Tuzla lagünü*dür (Harita 1.5). Tuzla lagünü, 380 ha yüzey alanına sahiptir ve ortalama derinliği 0.2-1 m arasında değişmektedir. Lagün, 3 bölümden oluşmaktadır. Bunlar; lagünün en büyük bölümünü kapsayan 20–30 cm derinliği olan iç bölüm, 50–60 cm derinliğe sahip ve balıkçılık

²⁴⁷ Sezer, İ., *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006, s.65.

faaliyetlerinin en yoğun olduğu merkezi bölüm ve kuzuluk²⁴⁸ ile deniz arasındaki kanalların bulunduğu dış kısımdır²⁴⁹ (Fotoğraf 1.31).

Fotoğraf 1.31. Tuzla Dalyanı'ndan Bir Görünüm.

Burası, kış mevsiminde Avrupa ile Afrika arasında göç eden kuşların barınma ve beslenme yerlerinden birisi olup, çevresi ılgın, zeytin ve çamlarla çevrilidir. En çok rastlanan kuş türlerinin başında pelikanlar gelmekte, bunun yanı sıra boz ördek, yeşilbaş, sakarca, macar ördeği, sakarmeke, balıkçıl, kaz, flamingo, su tavuğu, bataklık kırlangıcı sayılabilir. Sulak alan, içindeki plankton ve su bitkileriyle balık zenginliği de sağlamaktadır. Balık türleri arasında kefal, çipura, levrek, dil ve yılanbalığı bulunmaktadır. Tuzla sulak alanı, çevresindeki yapılaşma ve doldurma girişimleriyle, aşırı avcılıktan olumsuz etkilenmektedir. Tuzla Sulak alanı 2001 yılında IBA (İmportant Bird Area) tarafından dünyaca *Önemli Kuş Alanı* olarak belirlenmiştir (Fotoğraf 1.32). 2004 Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından koruma kapsamına alınarak yönetim planı yapılmıştır. Ramsar sözleşmesine aday sulak alan, her yıl 3000 civarında flamingoya ev sahipliği yapmaktadır. Burada 118 kuş türü üremektedir. Bu bölgede, her yıl ziyaretçi kuşlarla birlikte 250'ye yakın kuş türü bulunmaktadır. Bu bağlamda ornitolojik açıdan oldukça önemli bir potansiyele sahip olan Tuzla sulak alanı, kuş

²⁴⁸ Kuzuluk: Büyük gruplar halinde göç eden balıkların yolları üzerine kurulan, kargı ve kamıştan yapılan kafeslere denir.

²⁴⁹ Erdem, M., "Muğla İli (Güney Ege) Kıyı Alanı Yönetimi ve Balıkçılık", *Ege Üniv. Su Ürünleri Dergisi*, 23(1/3), İzmir, 2006, s.419.

gözlemciliği yapmak isteyen ziyaretçiler için harika panoramalara ev sahipliği yapmaktadır.

Fotoğraf 1.32. Tuzla Lagünü'nden Bir Görünüm.

İnceleme alanındaki akarsularda, Akdeniz iklimin etkisine bağlı olarak Akdeniz akarsu rejimi görülür. Dolayısıyla iklim koşullarıyla belirlenen sahadaki akarsuların rejimleri düzensizdir ve akarsuların akımında yazın yağışların azalması ve buharlaşmanın artmasından dolayı bir çekilme, kışın da yağışların artmasından dolayı bir yükselme görülür. Araştırma sahasındaki akarsuların en yüksek akım seviyesine şubat ayında ulaştığı söylenebilir. Kış yağışlarıyla akımı artan akarsuların mart ayından itibaren akımlarının azaldığı ve ağustos ayında en düşük seviyelerine ulaştıkları gözlenir. Bununla beraber, bazı akarsuların değişik ölçüm istasyonlarında minimum akımın farklı aylarda gerçekleştiği gözlenir. Akarsu akımlarının yıl içindeki değişimleri gözden geçirildiğinde akım miktarları ile yıllık yağış dağılımı arasında paralelliğin olduğu ve bu doğrultuda maksimum değerlerin kış mevsiminde, minimum değerlerin ise yaz mevsiminde olduğu gözlenir. Ocak, şubat ve mart ayları bütün akarsuların en yüksek akım değerlerine ulaştığı aylardır. Temmuz, ağustos ve eylül ayları ise akım miktarının en az olduğu aylardır. Buharlaşma ve yağış azlığı, akarsularda genel bir yaz çekikliği olarak kendini gösterir.²⁵⁰

²⁵⁰ Sözer, Mutluer ve Işık, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, s.31-32.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki akarsuların yıllık akım değerlerinin nasıl değiştiği hakkında fikir vermesi açısından Sarıçay'ın akım değerlerini de irdelemek yerinde olacaktır. Sarıçay üzerinde, Milas kent merkezinin 6 km kuzeydoğusunda, yapılan 6 yıllık (1990-1995) rasatlara göre, bu çayın ortalama akım değeri 0,605 m³/sn olarak tespit edilmiştir. Bu çay, ağustos ayı başından itibaren yer yer kurumakta, yaklaşık kasım ayından itibaren ise yeniden akışa geçmektedir. En yüksek akım değerine 0,953 m³/sn ile mart ayında ulaşmaktadır. Bu çayın 1995'in ocak ayında ortalama 3,3 m³/sn su akıttığı saptanmıştır.²⁵¹

İnceleme alanındaki akarsular, genellikle epidozik akışlı küçük çaylar ve dereciklerden oluşmaktadır. Kışın yağın yağışlarla taşınan bu sular, yaz mevsiminde kuraklığın tesiriyle tamamen veya kısmen kuruyabilmektedirler. Ayrıca araştırma sahasında akarsu havzaları, eksoreik (dışa akışlı) havzalardır ve saha, akarsu havzaları bağlamında Büyük Menderes havzası ve Batı Akdeniz havzasına girer. Sahadaki en önemli akarsular, Büyük Menderes, Sarıçay ve Sarıçay'ın kolları olan Derince çayı ve Hamzabey çayı ile Varvil (Tuzla suyu) çayıdır (Harita 1.5).

Didim-Milas kıyı kuşağının kuzeyinde bulunan *Büyük Menderes ırmağı*, Ege havzalarının en büyüğü olan grabenin tabanında akmaktadır (Fotoğraf 1.33). Antikçağda *Maiandros* olarak tanınan ve İçbatı Anadolu'da birçok kolun birleşmesiyle oluşan akarsu, sahip olduğu akaçlama alanıyla (24 250 km²) bölgenin en büyük akarsuyudur.²⁵² Bu ırmak, Uşak ili sınırları içerisindeki Murat dağından doğar, Aydın ili topraklarına Denizli sınırından girer. Toplam uzunluğu 584 km olan nehrin, Aydın ili içerisindeki uzunluğu 170 km'dir. Doğu-batı yönünde uzanan ırmak, yığıldığı birikintiler sonucu yatağının sığlaşması nedeniyle çok sayıda kıvrım yaparak akmaktadır. "Menderes" terimi, Büyük Menderes ırmağının bu özelliğinden kaynaklanır. Menderes nehri, Aydın ili sınırları içerisindeki akışı boyunca, doğudan batıya doğru sırasıyla Dandalas, Akçay, ve Çine çaylarını aldıktan sonra Ege Denizi'ne dökülür (Harita 1.5). Büyük Menderes ırmağının ortalama akımı 110 m³/sn'dir. Ocak ve şubatta ortalama akımı 164 m³/sn, ağustos ayındaki akımı 12 m³/sn'dir.²⁵³ Bol yağışlı yıllarda nehrin akımı saniyede 300-400 m³'e çıkabilmekte, kurak geçen yıllarda ise 10 m³'ün altına

²⁵¹ Parasız, Ö., *Sarıçay Havzasının İklimi ve Arazi Degrasyonu*, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi), Ege Üniv. Edeb. Fak. Coğ. Böl., İzmir, 2004, s. 3.

²⁵² Güney, E., *Türkiye Hidroğrafyası*, Çantay Kitabevi, 2004, s.92.

²⁵³ Güney, s.92.

düşmektedir.²⁵⁴ Büyük Menderes havzasında akarsuyun su potansiyelini iyi değerlendirebilmek için geniş alana yayılan sulama kanalları ağı inşa edilmiş olup, yaz aylarında ve taşkın tehlikesinin beklendiği dönemlerde bu kanallardan yararlanılmaktadır.

Fotoğraf 1.33. Büyük Menderes Nehri'nden Bir Görünüm.

Sarıçay deresi, Didim-Milas kıyı kuşağındaki önemli akarsulardan birisidir (Fotoğraf 1.34). Milas'ın kuzeydoğusundaki Turgut ve Kurukümes dağlarındaki Labranda suyu olarak bilinen kaynaklardan beslenen bu dere, Çomakdağ üzerindeki Türbeçallı köyü yakınlarından doğar. Milas ovası Balçık mevkiinde, Kurukümes dağlarından doğan Yusufça ve Kaymak kavağı çaylarıyla birleştikten sonra Ayranlar mevkiinde, Milas ovasının sularını toplayan Balavca deresi ile Kırcağız köyü yakınlarında birleşerek büyür. Çomakdağ silsilesinde kaynağını alan Eşence çayıyla Pınarlı'daki Şarlık mevkiinde, yine aynı dağlardan gelen Karaçay ile Çayakavuştu mevkiinde birleşerek ve beslenerek Damlıboğaz köyü yakınlarına gelir. Burada Derince çayıyla ve Ekinanbarı köyü yakınlarında Hamzabey çayı ile birleşerek ve Yaşyer ovasında yer yer bataklıklar meydana getirerek *Acı çay* adıyla dalyanda Güllük Körfezi'ne dökülür²⁵⁵ (Harita 1.5). Uzunluğu yaklaşık 54 km olup, akaçlama alanı ise 210 km²'dir. Kısa bir akarsu olan Sarıçay'ın akımı, yazın oldukça azalmakta hatta tamamen kuruyabilmektedir. Kışın ise yer yer bataklıklar oluşturarak, Güllük

²⁵⁴ Yurt Ansiklopedisi, 1982, Aydın maddesi, Cilt:2 s. 969.

²⁵⁵ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.4-5.

Körfezi'ne dökülmektedir. 1970'lerde kurutma çalışmalarıyla, bataklıklar tarım alanlarına dönüştürülmüştür.

Fotoğraf 1.34. Sarıçay Deresi'nin Akımı Yaz Mevsiminde Oldukça Azalmaktadır.

Sarıçay'ın kollarından birisi, *Derince Çayıdır* (Harita 1.5). Beşparmak dağlarından doğan çay, Danişment köyü önünde Karacaöz suyunu alır, Çandır köyü önünde Kandak çayı ile beslenir. Damlıboğaz köyü önlerinde Sarıçay'a katılır. Bu çay üzerinde Derince barajı vardır.²⁵⁶

Sarıçay'ın diğer bir kolu ise *Hamzabey çayıdır*. Akdağ'ın güneyinde bulunan Karacahisar köyünde Suçikan mevkiinden doğan çay, *Değirmen deresi* adıyla Ağaçlıhöyük (Hamzabey ovası) ovasını sulayarak, Ekinanbarı köyü yakınlarında Sarıçay'a katılır (Harita 1.5). Burada özellikle kış aylarında sık sık taşarak sürüklediği malzemeyi ova tabanına yayarak bölgenin en verimli tarım alanlarından birini oluşturur.²⁵⁷ Hamzabey Çayı üzerinde Gökçeler köyü yakınlarında, *Gökçeler barajı* bulunmaktadır.²⁵⁸ Bu çayın yaklaşık uzunluğu 48 km olup, akaçlama alanı ise 245 km² dir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer akarsu ise *Varvil (Tuzla suyu) çayı* olarak bilinen akarsudur. Bu akarsu yaklaşık 66 km'lik uzunluğa sahiptir. Dağarası (Kuzyaka, Söğütçük, Hasanlar, Balçılar, Kısırlar köylerinin bulunduğu alan) Batış mevkiinden

²⁵⁶ Ak, *İlçemiz Milas*, s.10.

²⁵⁷ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.64.

²⁵⁸ Ak, *İlçemiz Milas*, s.10.

doğar. Boğaziçi köyünde Tuzladaki derin koyda denize dökülür (Harita 1.5). Devamlı akan bir su değildir. Ancak Batış mevkiinde her mevsim arazi sulamaya elverişlidir.²⁵⁹

Milas ovasının parçalarının suyunu Sarıçay'la komşusu olan Değirmen deresi toplar. Yalnız güneyde belirsiz bir eşikle geçilen Karaova, suyunu Varvil (Tuzla) çayı ile denize boşaltır.²⁶⁰

Didim sınırları içerisinde de küçük dereler bulunmaktadır. Bu dereler de epizodik karakterde olup yaz aylarında tamamen veya kısmen kurumaktadırlar. Bu akarsulardan en önemlileri Ege Denizi'ne dökülen Mersinli dere, Sulubatak deresi, Mermerik deresi, Çavuş deresi ve Çınarlı dere ile Bafa Gölü'ne dökülen Dipçik deresidir (Harita 1.5). Didim-Milas kıyı kuşağındaki akarsular, kısa boylu ve akış hızı yavaş olduklarından dolayı, rafting gibi su sporlarına elverişli özellik göstermemektedirler. Bununla birlikte bazı akarsulardan tarımsal açıdan yararlanılmaktadır.

İnceleme alanında gerek ova tabanlarının zeminin alüvyal ve kolüvyal malzemeler ile kırıntılı ve geçirimsizliği fazla olan malzemelerden oluşması, gerekse dağlık alanlarda fazlaca yer tutan eriyebilen ve geçirimsizliği fazla kalker arazilerin varlığı, yüzeye düşen suyun yer altına sızmasını artırmaktadır. Bu nedenle Didim-Milas kıyı kuşağında yer altı suları her açıdan oldukça önem taşımaktadır. Özellikle inceleme alanımızın kuzey sınırını oluşturan Büyük Menderes grabeninde ve Milas ovalarında gözenekli ve kalın olan alüvyal ve kolüvyal örtüler, yer altı suyu haznesini oluşturur. Grabenlerin kenarlarından ve akarsulardan sızan sular, kumlu ve çakıllı tabakalarda birikir. Yer altı suyu araştırma sahasında, hem içme hem de kullanma suyunun önemli bir bölümünü sağlar. Yine ovalardaki sulama suyu önemli ölçüde yer altı sularından sağlanır. Son yıllarda turistik tesislerin su ihtiyacının giderek artması, tarım arazilerinin sulanması, içme ve kullanma suyu ihtiyacının artması gibi nedenlerle aşırı kullanım neticesinde yer altı sularının seviyesi önemli ölçüde düşmüştür.²⁶¹ Buna bağlı olarak özellikle turizm sezonu olan yaz mevsiminde, hem su kalitesinde hem de su arzında birtakım sıkıntıların yaşanması söz konusudur.

Milas ovasında DSİ 21. Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan tespitlere göre işletilebilecek yer altı suyu rezervi 18 hm³/yıl, bunun içme suyu için kullanılan kısmı

²⁵⁹ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.5-6.

²⁶⁰ Darkot ve Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, s 70.

²⁶¹ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s.235.

7,6 hm³/yıl, sulama için kullanılan 5,98 hm³/yıldır. Yani toplam rezervin 13,58 hm³/yıl'ı kullanılırken, 4,42 hm³/yıl'ı ise kullanılmamaktadır. Selimiye ve Ekinanbarı ovalarında işletilebilecek rezerv, 38,5 hm³/yıl olarak tespit edilmiştir.²⁶²

Yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından fakir olan yörede, köylerde de içme suyu sıkıntısı mevcuttur. Ancak Beşparmak dağlarının güney kesimleri, kuzey kesimlerine göre bu konuda biraz daha avantajlıdır.²⁶³ Buradaki Beşparmak dağı, Teke dağı, Çomakdağı ve Kurukümes dağı kaynak suları açısından oldukça zengindir. Ayrıca Güllük Körfezi kıyılarında da birçok kaynak bulunur. Bunlardan bir kısmı hemen kıyıda yer alırken, bir kısmı da denizin içinde kaynamaktadır²⁶⁴

Suyun azlığı burada üstü kubbeye örtülü sarnıçlar yapılmasına yol açmıştır. Bu nedenle Prof. C. ALAGÖZ, buraya “sarnıçlar memleketi” adını yakıştırmıştır. Bu saha ülkemizin bol yağışlı, fakat yağışları özellikle kış mevsiminde toplanmış, yazları çok kurak olan orta derecede yağış alan bir kesimdir. Uzun süre devam eden kurak yaz mevsiminin ve geçirimli arazinin varlığı nedeniyle, yüzeyde bulunan suyun kolaylıkla buharlaşması, yöre insanını sarnıç gibi kapalı su rezervleri yapmaya itmiştir.²⁶⁵ Zaten seyrek olan akarsu yatakları yaz mevsiminde kurumakta, kaynaklar hemen hemen görülmemekte, susuzluğa karşı kuyulardan ve kubbeli sarnıçlardan faydalanılmaktadır. Fakat hem insanların ihtiyacını karşılayan hem de hayvan sürülerinin sulanmasına yarayan bu sarnıçların bir kısmında, kurak mevsim sonuna kadar su kalmamaktadır.²⁶⁶ Yaptığımız saha etütleri sırasında, içinde su bulunan bu sarnıçlara rastlama imkânı bulduk. Gerçekten de kavurucu yaz sıcaklığında, hem hayvanlar hem de insanlar için adeta su deposu işlevine sahip bu yapılar, yörede oldukça önemli bir rol üstlenmektedirler (Fotoğraf 1.35).

²⁶² Muğla Valiliği, 2006 Yılı İl Çevre ve Durum Raporu, Muğla, s.101.

²⁶³ Özel, *Beşparmak (Batı Menteşe) Dağları (Aydın-Muğla) Flora ve Vegetasyonu*, s. 13.

²⁶⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.63.

²⁶⁵ Darkot ve Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, s 68-69.

²⁶⁶ Darkot ve Erinç, “Güneybatı Anadolu’da Coğrafi Müşahedeler”, s.191.

Fotoğraf 1.35. Milas'taki Sarnıçlar, Kurak Geçen Yaz Mevsiminde Önemli Su Depoları Olarak, Vazgeçilmez Bir İşleve Sahiptirler.

Didim-Milas kıyı kuşağında kaynak suları ve şifalı içmeler de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi *Beypınarı suyudur*. Milas–Muğla yolu üzerinde Tuzovası'ndan çıkan kaynak, araştırma sahamızdaki en önemli kaynak suyudur. Söz konusu kaynak, Milas şehrinin eski içme ve kullanma suyudur. Verimi az olmakla birlikte daimi bir sudur. Kışın Sarıçay'a karışır.²⁶⁷ Yaz aylarında ise bu kaynaktan, Milas ovasının sulanmasında yararlanılmaktadır. Kaynağın bulunduğu yer, rekreasyon alanı olarak hizmet vermektedir. Muğla-Milas yolu üzerinde bulunan bu rekreasyon sahasında kafeteryalar, dinlenme yerleri ve parklar bulunmaktadır (Fotoğraf 1.36). Bunun yanı sıra araştırma sahasında başka kaynak suları da bulunmaktadır.

²⁶⁷ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.6.

Fotoğraf 1.36. Beypınarı Suyu Civarındaki Rekreasyon Alanı, Milas-Muğla Yolunu Kullananların ve Milaslıların Uğrak Yerlerinden Birisidir.

Bahçeburun suyu; Çomakdağı eteklerinde Bahçeburun köyünde ağaçlık bir sahadan çıkmaktadır. Karbonikasit gazı ve radyoaktivite (123,8 eman²⁶⁸) yönünden zengin bir maden suyudur. Sıcaklığı 19 °C olan ve litresinde 2,553 mg erimiş madde²⁶⁹ bulunan su, mide, bağırsak, karaciğer ve böbrek hastalıklarına iyi gelmektedir.²⁷⁰

Ovakışlacık Kaynağı; Milas'ın kuzeybatısında Ovakışlacık köyü doğusunda bulunur. Yağışın olmadığı dönemlerde, aşırı çekimin etkisiyle su düzeyinde 4-5 m'lik bir azalma meydana gelir ve kaynağın kuruduğu gözlenmektedir. Kaynaktaki tuzluluk değerleri de bu dönemlerde artar. Kaynağın beslenmesi, karstik kireçtaşları ve alüvyondandır.²⁷¹

Asin çiftliği suyu; Güllük Körfezi'nin dört deniz mili kuzeyinde denizden 2-3 m uzakta bulunur. Suyun bir kısmı kayalıklar arasından bir kısmı ise topraktan kaynar. Sıcaklığı 16 °C olan ve litresinde 1,3 gr erimiş madde bulunan suyun debisi, 3 L/sn'dir.²⁷² Müshil etkisi oldukça kuvvetli olan suya, karayoluyla Kıyıkışlacık köyünden gidilebilir.²⁷³

²⁶⁸ Eman: Radyoaktif cisimlerde ölçü birimine denir.

²⁶⁹ *Türkiye Maden Envanteri(İllere göre)*, MTA, Enst. Yay No: 179, Ankara, 1980, s.470.

²⁷⁰ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.7.

²⁷¹ Barut ve Gürpınar, "Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım", s.1-20.

²⁷² *Türkiye Maden Envanteri(İllere göre)*, s.467.

²⁷³ Ak, *İlçemiz Milas*, s.11.

Avşar Kaynağı; Avşar köyü batısında, deniz düzeyine yakın yükseltide bulunmaktadır. Yaz aylarında hemen hemen kuruyan, bataklık ve sazlık görünümünde olan kaynağın, kışın debisi artarak topoğrafyaya paralel dere yatağı oluşturmaktadır. Kaynak, Kalınağıl formasyonunun altında yer alan kireçtaşlarından beslenmektedir.²⁷⁴

Yaykın Kaynağı; Avşar ovasının batısında, Yaykın ve Taşkaldırak göllerinin kuzeyindeki alloktan kireçtaşlarından çıkmaktadır. Yükseltisi deniz seviyesine yakındır. Kış aylarında gölet olan kaynaktan, balık yetişmektedir. Yaz aylarında debisi azalır ve çevresinde sazlık ve bataklık oluşmaktadır.

Karacahisar Kaynakları; Milas'ın güneyinde Karacahisar'da bulunan kaynakların yükseltisi 150-200 m'dir. Suçıktı kaynağı'nın yanında açılan Belediye kuyusundan 10 köye su dağıtılmaktadır. Buradaki kaynaklar, Kocakovanlık Dere yatağından çıkmaktadır. Kaynakların debisi, 10-12 L/s arasındadır.²⁷⁵ Karacahisar kaynağı, rekreatif açıdan değerli bir kaynak sahası olup, özellikle yaz aylarında çok sayıda ziyaretçi tarafından gezilmektedir.

Beçin Kaynakları; Milas'ın güneyinde, Beçin kalesi içinde ve Denizcik Gölü kuzeyinde 200 m yükseltide karstik kireçtaşı ile kırıntılı Neojen çökellerinden çıkmaktadırlar. Kaynaktan şubat ayında su örnekleri alındığı sırada suyun çamurlu aktığı gözlenmiştir. Karstik kireçtaşının orta kesimlerinde yer alan Denizcik uvalasından beslenen kaynaktan, kış aylarında debi artmaktadır. Bu kaynak, tipik mesa kaynaklarından²⁷⁶ Beçin Kalesi yakınındaki kaynağın çevresinde mesire ve dinlenme alanı bulunmaktadır. Ayrıca Beçin Kalesi ve Ahmet Gazi Türbesi gibi tarihi yapıtlar da bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle yaz aylarında ve hafta sonlarında başta Milaslılar olmak üzere çok sayıda ziyaretçinin uğrak sahasıdır (Fotoğraf 1.37).

²⁷⁴ Barut ve Gürpınar, O., "Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım", s.1-20.

²⁷⁵ Barut ve Gürpınar, s.1-20.

²⁷⁶ Barut ve Gürpınar, s.1-20.

Fotoğraf 1.37. Beçin Kalesi Yakınındaki Kaynaktan Beslenen Kubbeli Çeşme'den Buraya Gelen Yerli Turistler İstifade Etmektedirler.

İçme suyu; İçme (Sepetçiler) köyü yakınlarında, Sodra dağı'nın batı yamaçları üzerinde üç dört kaynaktan beslenmektedir. Bu suyun litresinde 7,4 gr erimiş madde bulunmaktadır. Debisi 1 L/sn'dir.²⁷⁷ 18 °C sıcaklıkta olan su, açken hafif ısıtılarak içilirse anında müşhil etkisini gösterir.²⁷⁸

Narhisar suyu; Beşparmak dağlarının eteklerindeki Narhisar köyünde bulunmaktadır. Su, böbrek hastalıklarına iyi gelmektedir.²⁷⁹

Ekinambarı Kaynağı; Ekinambarı köyü içinde allokton kireçtaşlarının karstik düzeylerinden çıkmaktadır. Yükseltisi deniz seviyesine yakındır. Havza içinde debisi en yüksek kaynak grubudur. Bu kaynağın alüvyon örtü altında muhtemelen bir fay düzleminin kontrolünde oluştuğu söylenebilir. DSİ verilerine göre debisi 6-10 L/sn'dir.²⁸⁰

Milas'ta daha birçok noktada kaynak bulunmaktadır. Özellikle Çomakdağı silsilesinin kaynak suları oldukça boldur. Sarıkaya'da *Değirmencik* ve *Alkaya* kaynakları, 1949 yılından bu yana işletilmektedir. Milas'ta Hıdırlık tepesi yakınlarındaki *Labranda Su Şişeleme Fabrikası*'nda şişelenerek pazarlanan suyun içimin çok iyi olması nedeniyle tüm yörede aranan bir içme suyudur.²⁸¹ Başka kaynak

²⁷⁷ Türkiye Maden Envanteri (İllere göre), s.467.

²⁷⁸ Ak, *İlçemiz Milas*, s.11.

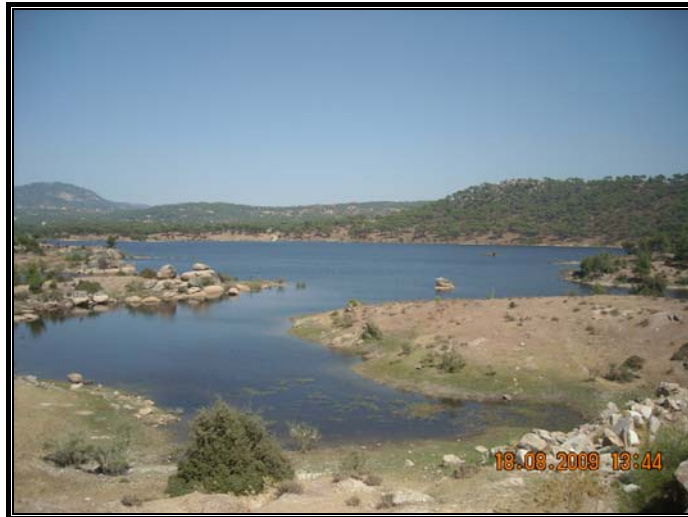
²⁷⁹ Ak, s.11.

²⁸⁰ Barut ve Gürpınar, "Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım", s.1-20.

²⁸¹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 63.

sularının aksine, yaz aylarında akımı artar. Teke dağının doğusunda *üç pınarlar*, batısında ise *Yavunluk* ve *Anaoluk* denilen kaynaklar vardır. Yine Kafaca köyünün yaz-kış hiç verimi değişmeyen *Oluk suyunun* kaynağı, köyün batısında bir boğazın içinden çıkar. Sodra dağından Milas-Selimiye yolu üzerine inen *Hamza suyu*, küçük bir sudur. Kılavuz köyü yakınlarındaki *Ağalar suyu* ise, Selimiye kasabasına getirilmiştir.²⁸² Söz konusu kaynak suları, piknik yapma gibi rekreatif aktiviteler açısından oldukça önem taşımaktadır. Hem yöre halkı hem de ziyaretçiler, bunlardan istifade etmektedirler.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki akarsular üzerinde bir takım barajlar bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni Sarıçay üzerindeki *Geyik Barajı*dır (Harita 1.5). Milas ovasının sulanmasıyla ilgili olarak, 1986-1988 yıllarında DSİ tarafından yapılan baraj, *Yeniköy Termik Elektrik Santrali*'nin su ihtiyacının karşılanmasıyla ilgili olarak Türkiye Elektrik Kurumu'na devredilmiştir. Barajdaki suyun bir kısmı elektrik üretiminde diğer kısmı da sulamada kullanılmaktadır. Bu baraj, *Milas Yeniköy Termik Santrali*'ne yılda 22,8 milyon m³ soğutma ve kül suyu temin etmektedir. Baraj, Sarıçay üzerinde kurulmuş olup, toplam göl hacmi 58 milyon m³, depolama hacmi 42.20 hm³, göl alanı ise 374 ha'dır.²⁸³ Temelden yüksekliği ise 41 m'dir.²⁸⁴ Geyik baraj gölü, özellikle rekreatif potansiyeli yüksek olan turistik kaynaklardan birisidir (Fotoğraf 1.38).

Fotoğraf 1.38. Geyik Baraj Gölü Rekreatif Açıdan Önem Taşımaktadır.

²⁸² Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.6.

²⁸³ Muğla Valiliği, 2006 Yılı İl Çevre ve Durum Raporu, Muğla, s.105.

²⁸⁴ Oral ve Diğerleri, *Milas Analitik Etüdüleri*, s.22.

Bunun yanı sıra Didim-Milas kıyı kuşağında; Sarıçay'ın Milas ovasına vardığı yerde sulama amaçlı kurulan *Akgedik Barajı*, Sarıçay'ın Eşence kolunun Kızılcakık köyü yakınında sulama amaçlı olarak kurulan *Eşence Barajı*, Yeniköy yakınında sulama amaçlı olarak kurulan *Yeniköy Barajı* mevcuttur. Ayrıca Kemikler köyü yakınında Kocadere üzerinde sulama amaçlı olarak kurulan *Akyol Barajı*, Derince çayı üzerinde sulama amaçlı olarak kurulan *Derince Barajı* ve Hamzabey deresi üzerinde Gökçeler köyü yakınında kurulan *Gökçeler Barajı* gibi barajlar da bulunmaktadır²⁸⁵ (Fotoğraf 1.39).

Fotoğraf 1.39. *Akgedik Barajı*, Sarıçay'ın Milas Ovası'na Vardığı Yerde Sulama Amaçlı Olarak Kurulmuştur.

Sonuç olarak, Didim-Milas kıyı kuşağındaki hidrografik kaynaklardan Ege denizi, koyları ve sahilleriyle en önemli turizm potansiyeli taşıyan hidrografya unsurudur. Araştırma sahasındaki akarsular ise, küçük ve düzensiz rejime sahip olmaları nedeniyle rafting ve kano gibi spor turizmi aktivitelerine uygun nitelik taşımazlar. Ancak Bafa Gölü, Geyik baraj gölü, Güllük Körfezi'ndeki lagün gölleri ve Büyük Menderes Deltası gibi sulak alanlar, turistik aktiviteler (ornitoloji, ekoturizm, göl turizmi, trekking vb) için oldukça uygun koşulları içermektedirler. Söz konusu sahalarda, uzun vadeli koruma programları uygulanarak, ekoturizm gibi doğaya duyarlı turizm aktivitelerinin gelişmesi sağlanırsa, turizm aktivitelerinin çeşitlendirilmesi ve bütün yıla yayılması yolunda oldukça önemli bir adım atılmış olacaktır.

²⁸⁵ Oral ve Diğerleri, *Milas Analitik Etüdüleri*, s.22-23.

1.2. BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Nüfus Özellikleri

Nüfus, birçok beşeri ve ekonomik faaliyeti etkilemekte ve onlardan etkilenebilmektedir. Nüfusun büyüklüğü, yapısı ve dağılımı birçok faaliyetin şekillenmesinde ve gelişmesinde temel unsur olarak kabul edilmektedir. Öncelikle bir yerdeki nüfusun fazla olması, buna paralel olarak beşeri ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasına da zemin hazırlamaktadır. Nüfusun varlığı, çeşitli faaliyetlerin gelişmesine imkân tanıdığı gibi o yerdeki beşeri ve ekonomik faaliyetlerin çoğalması da oraya nüfus kitlesini çekebilmektedir.

Bir sahada turizmin gelişmeye başlamasıyla nüfus, hem niteliksel düzeyde (cinsiyet, yaş, aile yapısı ve dağılım) değişmekte hem de dışarıdan gelenlerle birlikte niceliksel boyutta da evrim geçirmektedir. Nüfusun bu değişimi de gelecek ziyaretçileri dolayısıyla sahadaki turizm faaliyetinin nitelik ve kalitesini etkileyerek şekillenmesine katkı yapmaktadır. Bu bazen olumlu bazen olumsuz yönde olabilmektedir.

Turizmin mekânsal ve ekonomik kalkınmadaki rolü ve etkisini tespit etmek kolaydır. Ancak zor olan nüfusun özellikle niteliği (sosyo-kültürel özellikleri) üzerindeki tesirinin tespitidir.²⁸⁶ Çünkü bu tür etkiler kısa vadede kendilerini göstermeyip, uzun süreçler sonunda ve farkındalığı güç bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu etki süresi, turizm yoğunluğunun artmasıyla ters orantılı bir şekilde kısalmaktadır. Özellikle araştırma sahamızdaki gibi turizmin yoğunlaştığı yerlerde, bu etki daha da yoğun bir şekilde hissedilmekte ve daha kısa sürelerde açığa çıkabilmektedir.

Bilindiği gibi turizm sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasal ve çevresel etkileri olan, toplumu ve sosyal yapıyı ilgilendiren bir olaydır. Yani turizmin gelir sağlayıcı maddi ve ekonomik yansımalarının yanı sıra nüfusun sosyal ve kültürel yapısına etkileri vardır. Turizmin bir yerdeki coğrafi mekânı şekillendirmesi, bireysel davranış, aile ilişkileri, toplu yaşam tarzları, ahlaki tutumlar, örf ve adetler, geleneksel törenler, değer yargıları ve toplum örgütlenmesine katkıları, sosyal ve kültürel yolla gerçekleşmektedir. Turizm öncelikle nüfus yapısını etkilemekte, nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarını değiştirmekte, yeni iş türlerini ortaya çıkarıp dışarıya göçü

²⁸⁶ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.168.

önlemekte, ancak dışarıdan nüfus gelmesini hızlandırmakta ve yerleşik nüfus büyüklüğünü artırmaktadır. Ayrıca aile büyüklüğü, değer yargıları ve kültürel unsurlar gibi toplumsal dinamikleri değiştirmekte ve onların şekillenmesinde rol oynayabilmektedir.²⁸⁷

Didim-Milas kıyı kuşağında, ülkemizdeki gelişime paralel olarak 1980'li yılların sonundan itibaren hız kazanan turizm faaliyeti belki çevresindeki Kuşadası ve Bodrum gibi büyük turizm kentlerine nazaran biraz gecikmiş bir gelişme trendiyle başlamakla birlikte, günümüzde her geçen gün daha da hızlanarak ilerleme kaydetmektedir. Sahadaki nüfus gelişimi de buna paralel bir seyir izleyerek hem yapısal hem de sayısal olarak değişmekte ve artmaktadır.

Turizm coğrafyası araştırmalarında, herhangi bir yerin turizm potansiyelini belirlemede ve turizmin etkilerini saptamada, nüfus, yerleşme ve ekonomik özelliklerin bilinmesi şarttır. Ayrıca turizmin gelişmesinde rol oynayan bu etkenlerin, geçmişten günümüze değişimi incelenmelidir.²⁸⁸ Çalışmamızın bu bölümünde araştırma sahasındaki nüfus özellikleri, tarihsel süreçte bugüne gelinceye kadar nasıl gelişme gösterdiği, nüfusun gelişme seyri içinde etkili olan faktörler özellikle nüfus-turizm etkileşimi irdelenecektir. Ayrıca araştırma sahasımızdaki nüfusun dağılımı, gelişimi, yaş grupları ve cinsiyet özellikleri, nüfus değişimi, nüfus hareketleri, eğitim durumu gibi özellikler de ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2.1.1. Nüfusun Gelişimi

Didim-Milas kıyı kuşağının tarihi dönemlere ait nüfus bilgileri sağlıklı veriler içermemekle birlikte Didim ve Milas çevresi, oldukça eski ve köklü uygarlıkların yaşadığı ve yerleşmeler kurarak insanlığın bilim, sanat ve felsefe alanında gelişmelerine ışık tuttıkları tarihi merkezlerdir. Araştırma sahasımızın Milas (Mylasa) kesimi, tarihi *Karia* bölgesinde bulunmaktadır. Milas (Mylasa), 3000 yılı kesintisiz 5000 yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir.²⁸⁹ Bu kent sırasıyla *Karia*, Roma, Bizans, Menteşe Beyliği, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarının izlerini taşımaktadır. Milas'ın bilinen tarihi M.Ö. 3400'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Antik çağlarda *Karia* olarak bilinen bölgenin en

²⁸⁷ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s.39.

²⁸⁸ Emekli, s.60.

²⁸⁹ Oktik, N., Hız, K., Bozyer, Ü. ve Sezer, S., *Milas Araştırması 2003*, Muğla Üniv. Yay: 47, Rektörlük Yay: 27, Muğla, 2004, s.13.

önemli ve en büyük merkezlerinden biri olan *Mylasa*, Girit ve Yunan medeniyetleriyle ilişkiye girmiş önce Karia'luların daha sonra da Menteşe Beyliği'nin başkentliğini yapmıştır. Bu dönemlerde çevresinin çekim merkezi olduğu ve çevresine göre bir hayli nüfus kitlesini çektiği söylenebilir. Ancak Menteşe Beyliği döneminde önemli bir ticaret merkezi ve kalabalık bir nüfusu barındıran Milas, II. Murat zamanında sancak merkezinin Muğla'ya taşınması nedeniyle önemini kaybederek zaman içinde barındırdığı nüfus kitlesinin bir kısmını kaybetmiştir. Daha sonrasında ise Milas, Osmanlı Devleti'nin Menteşe Sancağı'na bağlanmıştır. Osmanlı egemenliğine girdikten sonra Menteşe Sancağı'nın ticari önemini kaybetmesi ve Balat'ın ticari bir merkez olmaktan çıkması, Milas'ın ticari hayatını önemli ölçüde etkilemiş ve Milas piyasası uzun süren bir durgunluk sürecine girmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren ise Milas'ın ticari öneminin azalmasına rağmen stratejik önemi artmıştır.²⁹⁰

Milas'ın XIX. yüzyıldaki nüfusuna ait bir takım veriler bulunmaktadır. W. TURNER'E göre, 1816 yılında Milas'ta 2 000 hane yaşamakta olup, bunun 130'u Rum, 30'u Ermeni ve 10 hanesi de Yahudi'dir. 1830-1831 tahrirleriyle karşılaştırıldığında bu iki bin hanenin Milas kasabası için değil de Milas kazası için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. 1831 yılında yapılan Osmanlı İmparatorluğunun ilk nüfus sayımında Milas kazasının nüfusu, 5 609 erkek olarak tespit edilmiştir. Bir o kadar da kadın varlığı düşünülürse 11 000 civarında kaza nüfusu söz konusu olur. Milas kazası için verilen bu toplam, Milas kazasının tam nüfusunu vermemektedir. Bu dönemde Milas kazası, Menteşe Sancağı'nın en kalabalık ikinci kazası olarak ortaya çıkmaktadır. Sancak nüfusunun % 11'i Milas kazasında yaşamaktadır. Muğla kazası ise altıncı sıradadır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru ise Milas, Menteşe Sancağı'nın en kalabalık kazalarındandı. 1881-1882 nüfus sayımlarında, Milas kazası 29 996 kişi ile Muğla kazasından sonra Menteşe Sancağı'nın en kalabalık ikinci kazasıydı ve sancak nüfusunun % 20'si Milas kazasında yaşamaktaydı.²⁹¹

Aydın Vilayet Salnamelerine göre, bu dönemde Milas'ın merkez nüfusu ise şöyle bir seyir izlemiştir; 1890-1891 yıllarında 5637 kişi, 1899-1900 yıllarında 6 160 kişi,

²⁹⁰ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.17.

²⁹¹ Adıyeke, N., *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniv. Atatürk İlke ve İnkılapları Enst., İzmir, 1994, s.121-137.

1900-1901 yıllarında 6 244 kişi, 1903-1903 yıllarında 6 421 kişi, 1904-1905 yıllarında 6 453 kişi, 1910-1911 yıllarında 6 453 kişidir.²⁹²

Cuinet'e göre ise 1890 yılı başlarında, Milas kazasının toplam nüfusu 28 586'dır. Bunun % 90'a yakını Müslümanlar oluştururken, geriye kalan grupta en önemli azınlık Rum Ortodokslardır. Az da olsa Yahudiler de bulunmaktadır.²⁹³ Osmanlı imparatorluğunun 1330 senesi nüfus istatistiklerine göre, 1914-1915 sayımlarında Milas kazasının nüfusu, 41 057 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde ise sancak nüfusunun % 25'i Milas kazasında yaşamaktaydı. Milas kazasında nüfus yoğunluğu 1880'lerin başında km²'ye 15 kişi iken, 1914-1915 yılında km²'ye 22 kişiye yükselmiştir.²⁹⁴

20 Nisan 1921 tarihinde sancaklar kaldırılarak yerine vilayet teşkilatının kurulması üzerine Mentеше (Muğla) Sancağı, Aydın vilayetinden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu. Bunun üzerine Milas, Muğla vilayetine bağlı bir kaza (ilçe) oldu. 1922 yılında Milas ilçesi, Ören (Kemerdere), Güllük, Selimiye (Kızılcıca Mandalyat) olmak üzere üç nahiyeden oluşmaktaydı. 1927-1928 tarihli Devlet Salnamesine göre Milas kazasının toplam nüfusu 32 877'dir.²⁹⁵

Tablo 1.32. Milas İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1927-2009).

Yıllar	Merkez	Köy ve Nahiyeler	Toplam	Artış Miktarı	Artış Oranı(‰)	Türkiye'de Artış Oranı(‰)
1927	7 346	26 046	33 392	-	-	-
1935	8 083	32 052	40135	6743	22,9	21,10
1940	8 932	34 532	43 464	3 329	15,9	19,59
1945	8 853	35 961	44 814	1 350	6,1	10,59
1950	8 930	40 227	49 157	4343	18,4	21,73
1955	10 070	43 519	53 589	4432	17,2	27,75
1960	11 710	49 294	60 959	7 370	25,7	28,53
1965	12 987	55 050	68 037	7 078	21,9	24,62
1970	16 157	57 177	73 334	5 297	14,9	25,19
1975	17 929	60 756	78 685	5 351	14,08	25,00
1980	20 487	61 156	81 643	2 958	7,3	20,65
1985	23 622	67 765	91 387	9 744	22,5	24,88
1990	28 741	69 969	98 710	7 323	15,4	21,71
2000	38 063	74 745	112 808	14 098	13,3	18,35
2009	50 975	73 009	123 984	11176	10,4	14,50

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

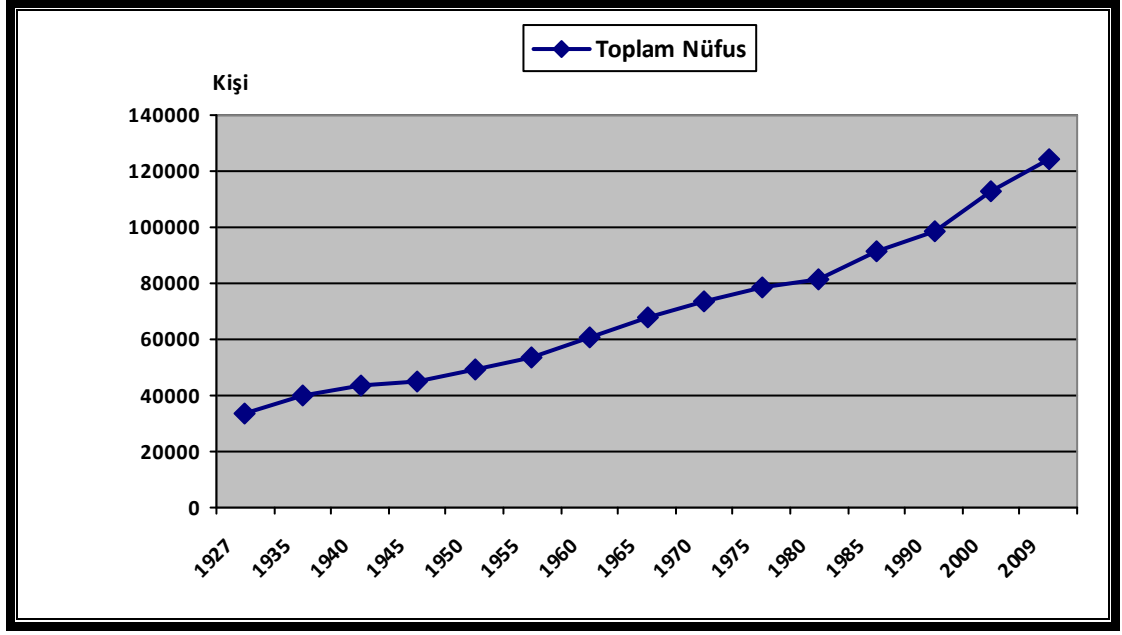
²⁹² Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.26.

²⁹³ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.89.

²⁹⁴ Adıyeye, *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, s.139.

²⁹⁵ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.20-28.

Şekil 1.18. Milas İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu.

Milas ilçesindeki nüfusun 1927'den günümüze gelinceye kadar olan süreçte nüfus artış seyrinin düzenli olmadığı ve devreden devreye önemli farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır (Tablo 1.32 ve Şekil 1.18). Milas ilçesinin nüfusu 1927 yılında 33 397 iken, 2009 yılında bu nüfus 123 984 kişiye ulaşmıştır. Yani miktar olarak sürekli artmıştır. Bunda doğal nüfus artışının yanı sıra Milas'ın sahip olduğu tarım ve ticaret başta olmak üzere sanayi ve turizm potansiyeli ile birlikte bölgeye yönelik göç olayları etkili olmuştur.

Milas ilçesindeki nüfus 1927-1935 döneminde yaklaşık 6 743 kişi artmış, bu dönemde yıllık nüfus artış oranı % 22,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış, Türkiye ortalamasının (% 21,10) üzerindedir. Bu dönemde doğal artışın yanı sıra bazı konar-göçerlerin yerleşik hayata geçirilmesi bu artışa katkı yapmıştır.²⁹⁶ 1935-1940 döneminde ise Milas nüfusu 3 329 kişi artmış ve bu dönemde yıllık nüfus artış oranı % 15,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış, ülkemiz ortalamasının altında olmakla birlikte, nüfus doğal seyri içerisinde artmaya devam etmiştir.

1940-1945 döneminde ise Milas nüfusu, 1 350 kişi artmış ve bu dönemde yıllık nüfus artış oranı % 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran Milas'ta Cumhuriyet döneminde görülen en düşük artış hızıdır. Bunun nedeni, ülkemiz genelindeki tüm yerleşim yerlerini de aynı şekilde etkileyen ve nüfus artışında düşmelere yol açan İkinci

²⁹⁶ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 90.

Dünya Savaşı'nın patlak vermesidir. Ülkemizin bu savaşın dolaylı mağduriyetine maruz kalmasıyla, savaşa hazırlık, yetişkin erkek nüfusun askere alınması, yani genel seferberlik hali, açlık, kıtlık ve sefaletten dolayı, sivil nüfusta görülen yüksek ölüm oranları, bu düşüşte rol oynayan temel etkenlerdir.²⁹⁷

1945-1950 döneminde ise Milas nüfusu, 4 343 kişi artmış ve bu dönemde yıllık nüfus artış oranı %0 18,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, ülkemizin her yerinde genel olarak nüfus artış oranları yükselmiştir. Bunda, genel seferberlik halinin kalkması ve etkili bir şekilde artışı yükseltecek nüfusun terhis edilmesi, savaş devresinde küçük yaşta olan nüfusun, yetişkin duruma gelerek artışı etkilemesi ve ekonomik şartların yavaş yavaş düzelmeye başlaması gibi faktörler rol oynamıştır.

1950-1955 döneminde ise Milas nüfusu 4 432 kişi artmış ve bu dönemde yıllık nüfus artış oranı %0 17,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki artış üzerinde, yaşam koşullarının iyileşmesi, gelir düzeyinin ve refah seviyesi ile bölgeye yönelik olarak gerçekleşen göç olayları etkili olmuştur. Nitekim 1951 yılında Bulgaristan'dan gelen 89 göçmen ailesi buraya yerleştirilmiştir.²⁹⁸

1955-1960 döneminde ise Milas nüfusu 7 370 kişi artmış ve bu dönemde yıllık nüfus artış oranı %0 25,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış, 1935'ten sonraki en yüksek artış hızıdır. Bu dönemdeki artış üzerinde de yine 1950'den sonra sosyo-ekonomik koşulların giderek iyileşmesi, sağlık şartlarının nispeten iyileşmesi gibi nüfusu artırıcı etkenlerin katkısı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren devam eden artış hızı 1960'tan sonra azalmaya başlamış ve bu durum 1980'li yıllara kadar sürmüştür. Nitekim 1965 yılında %0 21,9 olan yıllık nüfus artışı, 1970'te %0 14,9'a, 1975'te %0 14,08'e ve 1980 yılında ise 7,3'e kadar düşmüştür. Bu 20 yıllık süreçte yıllık nüfus artışının, Milas'ta böylesine azalış trendine girmesinde elbette birçok faktörün etkisi olmuştur. Bunların başında ülkemizin diğer yörelerinde olduğu gibi gerek yurt içine ve gerekse yurt dışına yapılan ekonomik nedenli göçler gelmektedir. Özellikle Milas'ı Söke ve İzmir'e bağlayan kara yolunun yapılması, bu göçleri daha da hızlandırmış, Milas ve çevresindeki insan sirkülasyonunu

²⁹⁷ Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, MEB Eğitim Dizisi Yayın No: 2982, İstanbul, 1997, s.157.

²⁹⁸ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.12.

hızlandırarak İzmir gibi büyük kentlere göçü artırmıştır.²⁹⁹ Ayrıca ülkemizin her tarafında olduğu gibi devlet tarafından teşvik edilen aile planlaması, ailelerdeki bilincin artması da buna katkı yapmıştır.

Milas'taki nüfusun gelişimi, 1980'li yıllardan itibaren ülkemizin özellikle dev turizm kentlerinde olan nüfus artışı kadar hızlı ve yoğun olmasa da bu artışa paralel bir şekilde artış sergilemiştir. 1980-1990 yıllarında Milas'ta artan kişi sayısı 17 067 kişidir. Bu süre içerisinde artış oranı ise 1980-1985 döneminde %0 22,5 olarak gerçekleşirken, 1985-1990 döneminde %0 15,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta turizmin katkısı oldukça yüksektir. Turizm nedeniyle ülkemizin birçok noktasından buralara doğru göçler gerçekleşmiştir. Ayrıca Milas'ta kurulan termik santrallerin (Yeniköy ve Kemerköy termik santralleri) etkisiyle bölgeye yapılan göçler de buna olumlu yönde katkı yapmıştır.

1990 yılından itibaren ise Milas'ın nüfus artış hızında azalma eğilimi devam etmiştir. Nitekim 2000 yılı itibariyle Milas'ın nüfus artış oranı %0 13,3 iken, 2009 yılında bu oran %0 10,4'e düşmüştür. 2009 TÜİK verilerine göre Milas ilçesi 123 984 kişi olan nüfusuyla, Muğla ilinde Fethiye (183 184) ilçesinden sonra ikinci büyük nüfus kitlesini barındıran ilçedir.

Araştırma sahamızın diğer kesimi olan Didim (Didyma) ise tarihte derin izler bırakan birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Didim (Didyma), 12 İyon kentinden birisi olan Milet'in Kutsal Kenti "Tapkı Alanı" olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Didyma, Milet kenti ile birlikte İonların, Perslerin, Romalıların, Menteşeoğulları Beyliği'nin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. 14. yüzyıldaki büyük depremde yıkılan mabetle birlikte Didim yerleşimi, uzun yıllar, Cumhuriyet öncesine değin, varlığını küçük bir Rum köyü olarak sürdürmüştür. Bu nedenle Didim'in nüfus kayıtları ile ilgili sağlıklı bilgilere ancak Cumhuriyet döneminde ulaşmaktayız.

Kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında bölgede yerleşim boşaltılmıştır. 1924 yılında mübadele kapsamında bu bölgeye Yunanistan başta olmak üzere Balkan ülkelerinden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. 1955 yılında yörede yaşanan deprem felaketi sonrasında "Hisar" olarak adlandırılan *Apollon Tapınağı* çevresindeki yerleşim,

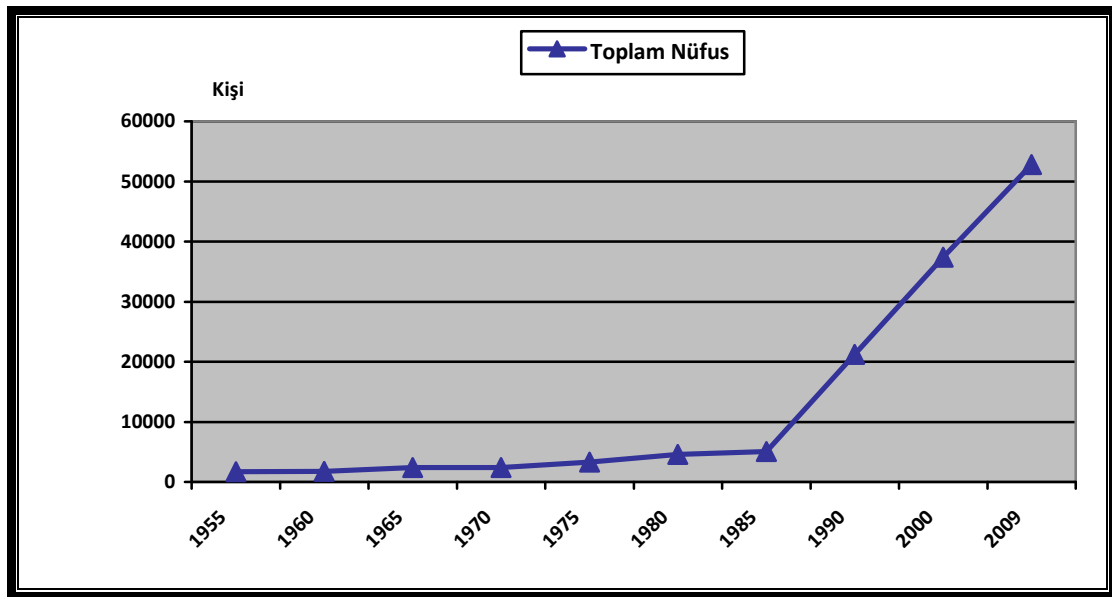
²⁹⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 94-95.

1961 yılında dağıtılan afet konutlarıyla birlikte bir kilometre güneye *Yenihisar* adıyla taşınmıştır. 1967 yılına kadar köy olarak kimliğini sürdüren Yenihisar'a 1968 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. 1980'li yıllarda başlayan turizm hareketiyle birlikte hızla gelişmeye başlayan belde, 1990 yılına kadar Söke ilçesinin Akköy bucağına bağlı bir yerleşim birimi iken, 1991 yılında *Yenihisar* adıyla ilçe olmuştur. 1997 yılında Yenihisar ismi *Didim* olarak değiştirilmiştir.

Tablo 1.33. Didim İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1935-2009).

Yıllar	Merkez	Köy ve Nahiyeler	Toplam	Artış Miktarı	Artış Oranı(%)	Türkiye'de Artış Oranı(%)
1935	-	-	947	-	-	21,10
1940	-	-	1 353	406	-	19,59
1945	-	-	1 254	99	-	10,59
1950	-	-	-	-	-	21,73
1955	-	-	1 721	-	-	27,75
1960	-	-	1 770	49	5,6	28,53
1965	-	-	2 398	628	60,7	24,62
1970	-	-	2 379	-19	-1,5	25,19
1975	-	-	3 295	916	65,1	25,00
1980	-	-	4 607	1312	67,0	20,65
1985	-	-	5 063	456	18,8	24,88
1990	11 378	9 855	21 233	16170	286,7	21,71
2000	25 699	11 696	37 395	16162	56,5	18,35
2009	41 246	11 567	52 813	15 418	38,3	14,50

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.19. Didim İlçesi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Durumu.

Didim'in ilk nüfus verilerine ülkemizin ikinci nüfus sayımı olan 1935 yılında rastlanmaktadır. 1935 yılında Yoran (Didim) köyünün nüfusu 947 iken, 1940 yılında 1 353 kişiye yükselmiş, 1945 yılında ise 1 254 kişiye düşmüştür. 1955 yılında 1 721 kişiye, 1960 yılında 1 770 kişiye yükselmiştir. 1965 sayımına göre Yenihisar (Didim)'ın nüfusu 2 398 kişidir. Belediye teşkilatı kurulduktan sonra ilk sayım olan 1970 yılındaki sayımda ise nüfusu 19 kişi azalarak 1 379'a düşmüştür. Daha sonra 1980 yılına kadar Yenihisar'ın nüfusu düzenli bir şekilde artış göstermiştir. Nitekim 1975 yılında %0 65,1 oranında bir artışla 3 295'e yükselirken, 1980 yılında %0 67,0 oranında bir artışla 4 607'e yükselmiştir. Ancak 1985 yılında artış hızı (%0 18,8) önceki yıllara oranla oldukça azalsa da nüfus, 5 063'e çıkmıştır (Tablo 1.33 ve Şekil 1.19).

1990 yılı nüfus sayımlarında Yenihisar'ın nüfusu, %0 286,7 gibi oldukça büyük bir artışla 21 233 kişiye çıkmıştır (Tablo 1.33 ve Şekil 1.19). Bunun nedeni, 9 Mayıs 1990 tarihinde yayınlanan kanunla ilçe olması ve Akbük ve Ak-Yeniköy beldeleri ile Balat, Batıköy ve Denizköy ve Yalıköy köyleri ile Milas ilçesine bağlı olarak Akköy'ün buraya bağlanmasıdır.

1990 yılından sonra hızlı bir artış eğilimi yakalayan Yenihisar (Didim) ilçesi, 2000 yılında yapılan nüfus sayımında 37 395 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde, yıllık nüfus artış hızı %0 56,5 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise nüfus 52 813 kişiye ulaşmış ve yıllık nüfus artış hızı %0 38,3 düzeyinde olmuştur. Yine Didim ilçesinin 2009 TÜİK verilerine göre nüfus miktarı bakımından Aydın ilinde, Aydın Merkez (243 037), Nazilli (146 235), Söke (115 758), Kuşadası (81 295) ve Çine (53 032 ilçelerinden sonra altıncı sırada olduğu görülmektedir.

1990 yılından sonraki nüfus artış oranlarının Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde gerçekleştiği Didim'de, bu nüfus artışı üzerinde 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve 1990 yılında hız kazanan turizm faaliyetleri, en büyük katkıyı sağlayan faktördür. Bu süreçte gerçekleşen gelişmeler, Didim'de turizmin altyapısı için gerekli olan yatırımların hız kazanmasına ve hem yatırımcı hem de ziyaretçi bağlamında daha fazla sayıda insanın buraya gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, günümüzde bazı sıkıntılar olsa da devam etmektedir. Özellikle turizm aktivitesine bağlı olarak Didim'e yoğun bir göç hareketi yaşanmaktadır. Bu bağlamda kış aylarında yabancılara mülk

satışı ile zirveye çıkan inşaat ve emlak sektöründe çalışmak, yaz aylarında da turizm de iş bulmak için yoğun insan akını olmaktadır.

Ayrıca Didim’de çok sayıda ikinci konutun (yazlık) mevcut olduğunu ve yabancılara (özellikle İngilizler) yapılan mülk satışı nedeniyle, oldukça kalabalık bir yabancı nüfus kitlesinin Didim’de ikamet etmekte olduğunu belirtmek gerekir. Bu özellikler, Didim’in hem yerli hem de yabancılar açısından cazibe merkezi olma özelliğini devam ettirmesine katkı sağlamıştır. Nitekim Didim, 1985 yılından bu yana %100’e varan artış oranlarıyla çok hızlı bir nüfus artışı seyrine sahiptir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Didim ve Milas’ta nüfus gelişimi açısından farklılıklar görülmektedir. Daha önceleri Söke’nin Akköy bucağına bağlı bir köy yerleşmesi olan Didim, 1980’lerden itibaren turizmin etkisiyle hızlı bir şekilde nüfuslanmaya başlamış ve dikkate değer bir nüfus artışı sergilemiştir. Buna karşın Cumhuriyet dönemi ve hatta daha öncesinde önemli bir tarım ve ticaret kenti olan Milas’taki nüfus artışı ise nispeten düzenli bir seyir izlemiş ve aşırı bir artış söz konusu olmamıştır.

1.2.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Herhangi bir yerdeki yaş ve cinsiyet yapısı, nüfusun birçok özelliğini yansıtan temel nüfus dinamiklerinden biri olarak ifade edilmektedir. Bu nüfus dinamiği üzerinde doğumlar, ölümler, savaşlar ve göçler gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Özellikle göçler nedeniyle, cinsiyet oranları değişebilmektedir. Nitekim ülkemizde göç alan kentlerde erkek nüfus oranı artarken, göç veren kırsal kesimde kadın nüfus oranı yükselmektedir.

Nüfusun cinsiyet yapısı üzerinde, turizmin oldukça belirgin bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Turist kabul eden ülkelerde aile yapısı turizmden etkilenmekte ve turizm, aile içi ilişkiler ve özellikle kadınların geleneksel rolleri üzerinde bariz değişikliklere yol açmaktadır. Özellikle Akdeniz ülkelerinde turizmden daha çok kadınlar ve gençler yararlanmakta ve gençler, turizm sayesinde iş sahibi olmaktadır. Kadınlar ise sunulan işlerin onlara özgürleştirici etkisi sayesinde kendi ayakları üzerinde durmakta ve

kendilerini daha özgür hissetmektedirler.³⁰⁰ Dolayısıyla turizmin inceleme alanındaki cinsiyet yapısı üzerinde sayısal değerler şeklinde niceliksel etkisinin yanı sıra kadın ve erkek cinslerinin, toplum ve aile içindeki rollerinin ve konumlarının değişmesine yönelik tesirleri de söz konusudur.

TÜİK'in 2009 yılı verilerine göre, Didim ilçesinde yaşayan 52 813 kişinin % 51,8'i yani 27 324'ü erkek nüfustan oluşuyorken, % 48,2'si yani 25 489'u kadın nüfustan oluşmaktadır. Milas ilçesinde yaşayan 123 984 kişinin % 50,5'i yani 62 58,5'i erkek nüfustan oluşuyorken, % 49,5'i yani 61 399'u kadın nüfustan oluşmaktadır (Tablo 1.34 ve Tablo 1.35).

Turizm faaliyetleri ile nüfus yapısı arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması için bir yerdeki cinsiyet oranlarının bilinmesi oldukça önem taşır. Nüfusun cinsiyet yönünden bileşiminin ölçülmesinde kullanılan yöntem, her 100 kadına düşen erkek sayısının hesaplanmasıdır. Cinsiyet oranı, yaş gruplarına göre hesap edilirse bazı önemli yorumlara gidilebilir. Sözelimi küçük yaşlarda erkek nüfus oranının yüksek olması erkek çocuğu doğumunun fazla olduğunun bir göstergesi iken, ileri yaşlarda erkek nüfus oranının düşmesi kadınların ortalama ömrünün daha fazla olduğunun işaretidir.³⁰¹ Bu kapsamda, araştırma sahamızda yer alan yerleşim yerlerindeki cinsiyet oranları aşağıdaki tablolar vasıtasıyla irdelenecektir.

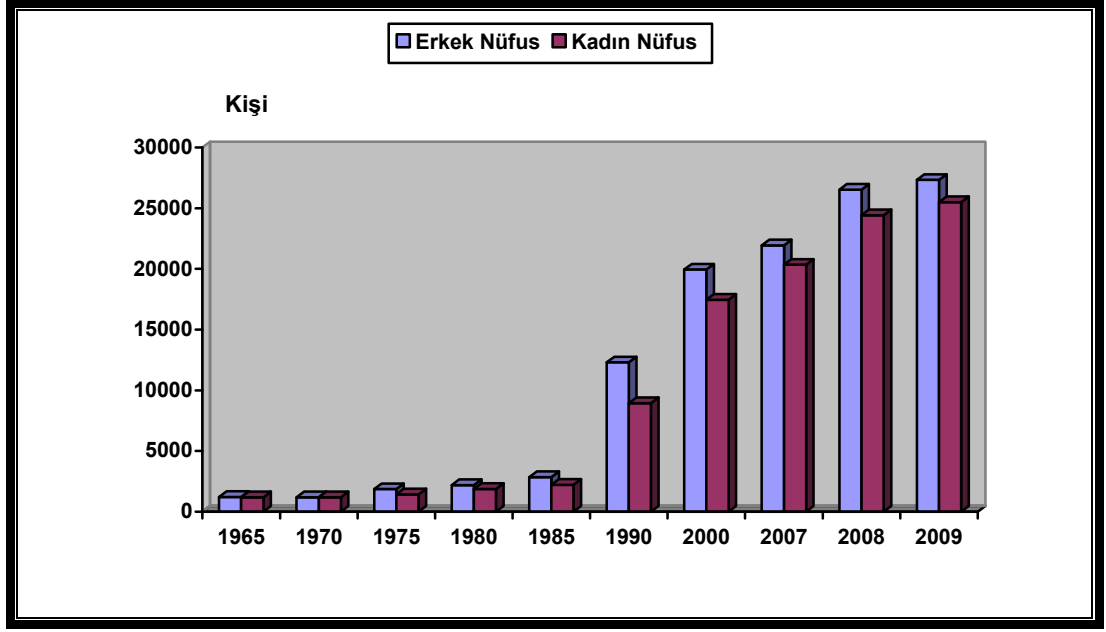
Tablo 1.34. Didim İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1965-2009).

Sayım Yılı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Fark	Cinsiyet Oranı	Türkiye'deki Cinsiyet Oranı
1965	1 214	1 184	30	102,5	103,9
1970	1 190	1 189	1	100	102,3
1975	1 859	1 436	423	129,4	105,8
1980	2 185	1 882	303	116	102,9
1985	2 844	2 219	625	128,1	103,9
1990	12 298	8 935	3363	137,6	102,8
2000	19 942	17 453	2489	114,2	102,6
2007	21 927	20 339	1588	107,8	100,4
2008	26 528	24 413	2115	108,6	100,8
2009	27 324	25 489	1835	107,1	101

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

³⁰⁰ Bal, H., *Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi (Antalya'nın Üç Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, Doğa-İnsan Yayınları 1, İstanbul, 1995, s. 52.

³⁰¹ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s.66.

Şekil 1.20. Didim İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu.

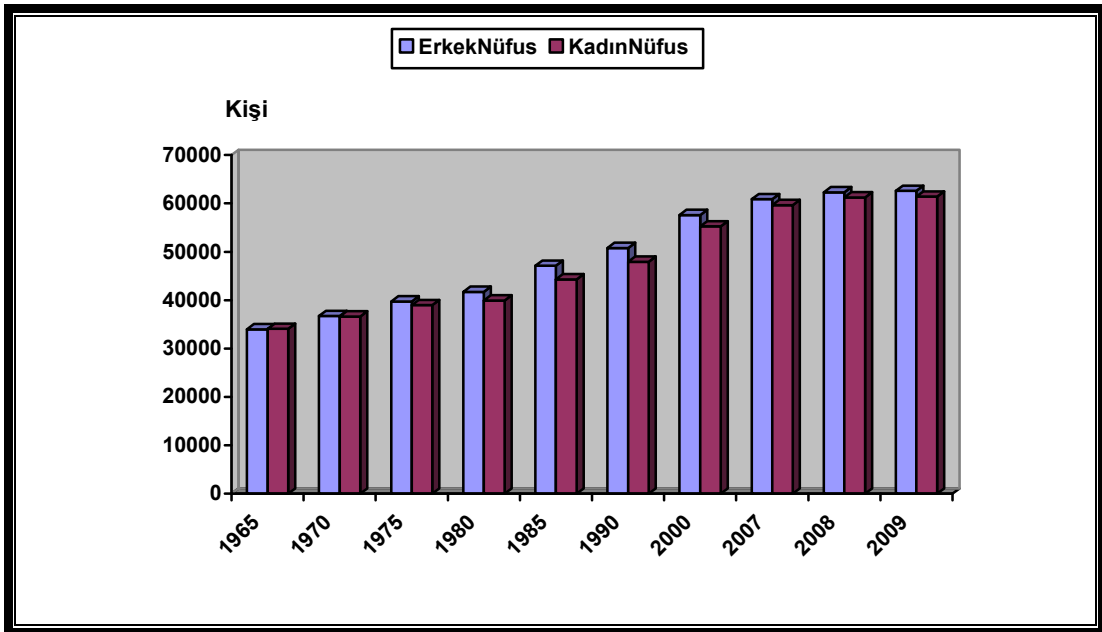
Yukarıdaki tablo ve şekilden de anlaşılacağı üzere, Didim'deki cinsiyet oranları, 1965'ten günümüze kadar erkek nüfus lehine gelişme göstermiştir. Nitekim 1970 yılında cinsiyet oranı hemen hemen eşitlenmiştir. Ancak hemen sonrasında 1975 yılında 129,4 gibi bir hayli yüksek düzeye ulaşmıştır (Tablo 1.34 ve Şekil 1.20). Bu dönemde nüfus artışı da oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu tarihten 2000 yılına kadar olan dönemde de erkek nüfusun oldukça yüksek oranlarda ve Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde olduğu görülmektedir. Bunda, Didim'de bu dönemlerde gerçekleşen turizm faaliyetlerine bağlı olarak, meydana gelen ve ağırlıklı olarak erkeklerden oluşan nüfus hareketlerinin etkisi oldukça büyüktür. Ancak 2000 yılından itibaren kadın nüfus oranının artmasıyla, cinsiyet oranında az da olsa erkek nüfus aleyhine azalma görülmüştür. Buna rağmen Türkiye geneliyle kıyasladığımızda, erkek nüfusun hala yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 1.34 ve Şekil 1.20).

Tablo 1.35. Milas İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1965-2009).

Sayım Yılı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Fark	Cinsiyet Oranı	Türkiye'deki Cinsiyet Oranı
1965	33 960	34 077	117	99,6	103,9
1970	36 729	36 605	124	100,3	102,3
1975	39 716	38 969	747	101,9	105,8
1980	41 713	39 930	1783	104,4	102,9
1985	47 094	44 293	2801	106,3	103,9
1990	50 769	47 941	2828	105,8	102,8
2000	57 577	55 231	2346	104,2	102,6
2007	60 869	59 639	1230	102	100,4
2008	62 270	61 231	1039	101,6	100,8
2009	62 585	61 399	1186	101,9	101

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.21. Milas İlçesi'nde Cinsiyet Oranının Sayım Dönemlerine Göre Durumu.

Milas ilçesinde ise 1965 yılında kadın nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir (99,6). Bu durumun oluşmasında, bu dönemde gerçekleşen büyük kentlere ve yurt dışına doğru olan göçlerin önemli bir etkisi söz konusudur. Çünkü bu göçlere katılanlarda, erkek nüfusun ağırlığı bulunmaktadır. 1970 yılında erkek-kadın nüfus oranı birbirine yaklaşmış (100,3), bu yıldan itibaren günümüze gelinceye kadar erkek nüfus ağırlığını korumuştur. Bunda başta turizm olmak üzere diğer ekonomik

faktörlerin etkisiyle sahaya yapılan erkek nüfus ağırlıklı göçün etkisi söz konusudur. 2007 yılından itibaren ise kadın nüfusta artış gözlenmiş ve kadın-erkek nüfusu birbirine yaklaşmıştır (Tablo 1.35 ve Şekil 1.21). Ancak bu dönemde de erkek nüfusun fazla olması, Milas'ın sahip olduğu ekonomik potansiyel nedeniyle çevresi için çekim gücü olmasının etkisiyle az da olsa göç aldığını göstermektedir.

Bu kapsamda Milas'taki cinsiyet oranı, nispeten düzenli bir seyir izlemiş ve Didim'deki kadar yüksek değerlere ulaşmamıştır. Bunda turizm etkisinin, Didim'de daha güçlü hissedilmesi ve bunun somut sonucu olarak daha yüksek düzeyde erkek nüfus ağırlıklı insan akınını kendine çekmesi, buna karşın Milas'ın eskiden beri önemli bir tarım ve ticaret merkezi olması nedeniyle Didim'dekine benzer çok aşırı düzeyde göç olayına sahne olmaması etkili olmuştur. Nitekim 2009 yılı TÜİK verilerine göre Milas'taki cinsiyet oranı Türkiye ortalamasına çok yakın bir değerde (101,9) iken, Didim'deki cinsiyet oranı (107,1) Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir (Tablo 1.34 ve Tablo 1.35)

Didim-Milas kıyı kuşağındaki cinsiyet oranlarını kent, belde ve köylere göre incelememiz, konuyu daha iyi izah etme anlamında yerinde olacaktır. Buna göre, Didim ve Milas ilçelerinde yer alan kent, belde ve köylerdeki cinsiyet oranları aşağıdaki tablolar vasıtasıyla irdelenecektir.

Tablo 1.36. Didim İlçesi'ndeki Belde ve Köylerin Cinsiyet Oranları Açısından Karşılaştırılması (2009).

Yerleşim Adı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam Nüfus	Fark	Cinsiyet Oranı
Didim Merkez	21 341	19 905	41 246	1436	107,2
Akbük(B)	2 049	1792	3 841	257	114,3
Akköy	552	524	1 076	28	105,3
Ak-Yeniköy(B)	1 319	1 266	2 585	53	104,1
Balat	537	547	1 084	-10	98,1
Batıköy	117	107	224	10	109,3
Denizköy	484	512	996	-28	94,5
Yalıköy	925	836	1 761	89	110,6

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Didim ilçesindeki cinsiyet oranlarının belde ve köylerdeki durumuna baktığımızda, en yüksek cinsiyet oranının Akbük beldesine (114,3) ait olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Akbük beldesinde son yıllarda turizmin oldukça hızlı bir şekilde etkin hale gelmesi ve buna bağlı olarak hızla yaygınlaşan ikinci evlerin (yazlık)

sayısının artması dolayısıyla buraya yönelik olarak gerçekleşen ekonomik nedenli ve erkek nüfus ağırlıklı göç olayıdır. Akbük beldesini sırasıyla Yalıköy (110,6), Batıköy (109,3) ve Didim Merkez (107,2) takip etmekte ve bu yerleşmelerde de bir hayli yüksek erkek nüfus ağırlığı söz konusudur. Buna karşın Denizköy (94,5) ve Balat köyünde (98,1) kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır (Tablo 1.36). Bunda, bu köylerden büyük kentlere ve diğer turizm beldelerine doğru ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1.37. Milas İlçesi'ndeki Belde Merkezlerinin Cinsiyet Oranları Açısından Karşılaştırılması (2009).

Belde Adı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Fark	Toplam nüfus	Cinsiyet Oranı
Milas Merkez	25 517	25 458	59	50 975	100,2
Beçin	2 146	2 020	126	4 166	106,2
Güllük	2 131	1 945	186	4 076	109,5
Ören	1 539	1 452	87	2 991	105,9
Selimiye	2 347	2 323	24	4 670	101
Bafa	954	1 036	82	1 990	92

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Milas ilçesindeki beldeler içerisinde en yüksek cinsiyet oranı Güllük beldesine aittir (109,5). Milas'ın Güllük Körfezi'ndeki en önemli turizm yerleşmesi olan bu beldede, bu düzeyde erkek nüfus fazlalığı şaşırtıcı değildir. Çünkü burası Güllük Körfezi kıyısında bulunan ve son yıllarda hızla gelişen bir turizm beldesidir. Hem de buradaki liman faaliyetlerinde çalışmak üzere erkek nüfusa gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle yakın ve uzak çevreden turizmin ve liman faaliyetlerinin olanaklarından faydalanmak üzere gelen insanlar için önemli bir cazibe merkezidir. Güllük beldesini, Beçin Beldesi takip etmekte ve bu belde de erkek nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir (106,2). Milas merkezde ise cinsiyet oranı çok yüksek değildir (100,2). Hatta Türkiye ortalamasının altındadır. Bu oran, Milas merkezdeki kadın-erkek nüfusun birbirine yakın olduğunu ve Güllük gibi yüksek düzeyli göç olaylarının olmadığını göstermektedir. Milas ilçesindeki beldeler arasında en düşük cinsiyet oranı Bafa beldesinde (92) tespit edilmiştir (Tablo 1.37). Bunda da belli düzeyde erkek nüfusun çevredeki turizm merkezlerine ve büyük kentlere çalışmak için gitmesi nedeniyle erkek nüfusun aleyhine azalmanın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağının çevresinde bulunan diğer ilçelerdeki cinsiyet oranlarının bilinmesi, araştırma sahamızla kıyaslama anlamında oldukça yararlı

olacaktır. Bu bağlamda, Aydın ve Muğla illerinde yer alan diğer ilçelerin cinsiyet oranları ile Didim ve Milas ilçelerindeki cinsiyet oranları karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tablolar vasıtasıyla irdelenecektir.

Tablo 1.38. Aydın İlinde İlçelere Göre Cinsiyet Oranlarının Dağılımı (2009).

Yerleşim Adı	Erkek N.	Kadın N.	Toplam	Fark	Cinsiyet Oranı
Merkez	122 098	120 939	243 037	1 159	100,9
Bozdoğan	17 921	17 933	35 854	-12	99,9
Çine	26 341	26 691	53 032	-350	98,6
Germencik	21 514	22 108	43 622	-594	97,3
Karacasu	10 232	10 532	20 764	-300	97,1
Koçarlı	13 250	13 501	26 751	-251	98,1
Kuşadası	41 320	39 975	81 295	1345	103,3
Kuyucak	14 491	14 872	29 363	-381	97,4
Nazilli	72 508	73 727	146 235	-1219	98,3
Söke	57 812	57 946	115 758	-134	99,7
Sultanhisar	10 584	10 774	21 358	-190	98,2
Yenipazar	6 616	6 969	13 585	-353	94,9
Buharkent	6 212	6 440	12 652	-228	96,4
İncirliova	21 633	21 641	43 274	-8	99,9
Karpuzlu	6 171	6 229	12 400	-58	99
Köşk	13 830	13 532	27 362	298	102,2
<i>Didim</i>	<i>27 324</i>	<i>25 489</i>	<i>52 813</i>	<i>1835</i>	<i>107,1</i>
Toplam	489 857	489 298	979 155	559	100,1

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde, Aydın ilinde kadın ve erkek nüfus arasında bariz bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim il ortalamasındaki cinsiyet oranı (100,1), erkek ve kadın nüfusun birbirine çok yakın oranlarda olduğunu göstermektedir. Aydın ilinde bulunan ilçelerin önemli bir kısmında kadın nüfus oranının fazla olduğu görülmektedir. Aydın ilindeki 17 ilçeden sadece 4 tanesi hariç, diğerlerinin tamamında kadınların oranı erkeklerin oranını geçmektedir. Kadın nüfusun erkeklere oranla daha fazla olduğu ilçelerin en dikkat çekenleri Yenipazar (94,9) ve Buharkent (96,4) ilçeleridir. Buna karşın erkek nüfusun kadınlara oranla en fazla olduğu ilçe, araştırma sahamız olan ve Aydın'ın denize kıyısı olan iki ilçesinden biri olan Didim'dir (107,4).

Bu ilçeyi sırasıyla Kuşadası (103,3), Köşk (102,2) ve Merkez ilçe (100,9) izlemektedir (Tablo 1.38).

Tablo 1.39. Muğla İlinde İlçelere Göre Cinsiyet Oranlarının Dağılımı (2009).

Yerleşim Adı	Erkek N.	Kadın N.	Toplam	Fark	Cinsiyet Oranı
Bodrum	61 303	56 934	118 237	4 369	107,6
Datça	8 177	7 724	15 901	453	105,8
Fethiye	92 400	90 784	183 184	1 616	101,7
Köyceğiz	16 552	16 201	32 753	351	102,1
Marmaris	40 095	35 255	75 350	4 840	113,7
Milas	62 585	61 399	123 984	1 186	101,9
Merkez	49 953	46 867	96 820	3086	106,5
Ula	12 042	11 927	23 969	115	100,9
Yatağan	23 004	22 884	45 888	120	100,5
Dalaman	17 202	16 249	33 451	953	105,8
Ortaca	21 174	20 530	41 704	644	103,1
Kavaklıdere	5 602	5 538	11 140	64	101,1
Toplam	410 089	392 292	802 381	17 797	104,5

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde genel olarak Muğla ilinde, Aydın ilinden farklı olarak erkek nüfus ağırlıklı bir nüfus yapısının hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatta Muğla ilinde bulunan ilçelerin tamamında erkek nüfus oranının fazla olduğu görülmektedir. Erkek nüfusun kadınlara oranla en fazla olduğu ilçe, Marmaris'tir (113,7). Bu ilçeyi sırasıyla Bodrum (107,6), Merkez ilçe (106,5), Dalaman (105,8) ve Datça (105,8) ilçeleri izlemektedir. Cinsiyet oranının en az olduğu ilçeler ise Yatağan (100,5) ve Ula (100,8)'dir. Milas ilçesinde ise erkek nüfus fazlalığı söz konusudur (101,9). Bu durumun oluşmasında Muğla ilinin önemli bir bölümündeki başta turizm olmak üzere çeşitli ekonomik etkinlikler (örneğin termik santraller) nedeniyle ülkemizin birçok kesiminden göç çekmesidir. Tabii ki bu kesim içerisindeki ağırlıklı grubun, erkeklerden oluşması il geneline yansıdığı gibi (104,5) erkek nüfusun artmasına yol açmaktadır (Tablo 1.39).

Belirli bir mekandaki nüfusun miktarı yanında, onun çeşitli yaş gruplarına göre durumu ve özellikle faal nüfus olarak adlandırılan 15-64 yaş arasındaki miktarları

işgücü kapasitesi, gıda ve çeşitli hizmet türlerine ihtiyaç, aile tipleri, doğum ve ölüm oranları ve nihayet göçler bakımından oldukça önemlidir.³⁰²

Turizm araştırmalarında nüfusun yaş yapısını tanımak büyük önem taşır. Herhangi bir yerdeki nüfusun yaş yapısı, doğal nüfus artış hızı ve aldığı göç hareketleriyle yakından ilgilidir. Yapılan araştırmalarda özellikle genç nüfusun turizme daha yatkın olduğu, turizm hareketlerine daha fazla ilgi gösterdiği ve katıldığı, turist ile iletişim kurmaya meraklı olduğu belirtilirken, kırsal kesimdeki yaşlı nüfusun ise turizme ilgisinin daha az olduğu kabul edilmektedir.³⁰³ Dolayısıyla yaş yapısının dağılımı ve bu dağılımda yer alan birey gruplarının turizme yönelik olarak sergiledikleri tavır ve bakış açıları, bir yerdeki turizm faaliyetlerinin geleceğe dönük olarak planlanması ve buna yönelik olarak projeksiyonların oluşturulmasında dikkate alınması gereken unsurlardır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki yaş yapısını dar ve geniş aralıklı olarak incelememiz, nüfusun yapısı ile turizm faaliyetleri arasındaki etkileşimi izah etmemiz açısından faydalı olacaktır. Bu kapsamda, Didim ve Milas ilçelerindeki dar ve geniş aralıklı yaş gruplarının dağılımı aşağıdaki tablolar ve nüfus piramitleri vasıtasıyla irdelenecektir.

Tablo 1.40. Didim İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009).

Yaş Grb.	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
0-4	2 082	4,0	1 906	3,5	3 988	7,5
5-9	1 973	3,8	1 890	3,5	3 863	7,3
10-14	2 100	4,0	2 007	3,7	4 107	7,7
15-19	2 119	4,0	1 773	3,3	3 892	7,3
20-24	2 085	4,0	2 239	4,1	4 324	8,1
25-29	2 408	4,6	2 269	4,2	4 677	8,8
30-34	2 387	4,5	2 194	4,1	4 581	8,6
35-39	2 256	4,3	2 040	3,8	4 296	8,1
40-44	2 018	3,8	1 874	3,5	3 892	7,3
45-49	1 974	3,8	1 758	3,2	3 732	7,0
50-54	1 722	3,3	1 617	3,0	3 339	6,3
55-59	1 432	2,8	1 317	2,4	2 749	5,2
60-64	1 103	2,1	988	1,8	2 091	3,9
65-69	719	1,4	596	1,0	1 315	2,4

³⁰² Tümertekin ve Özgüç, *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan)*, s. 217.

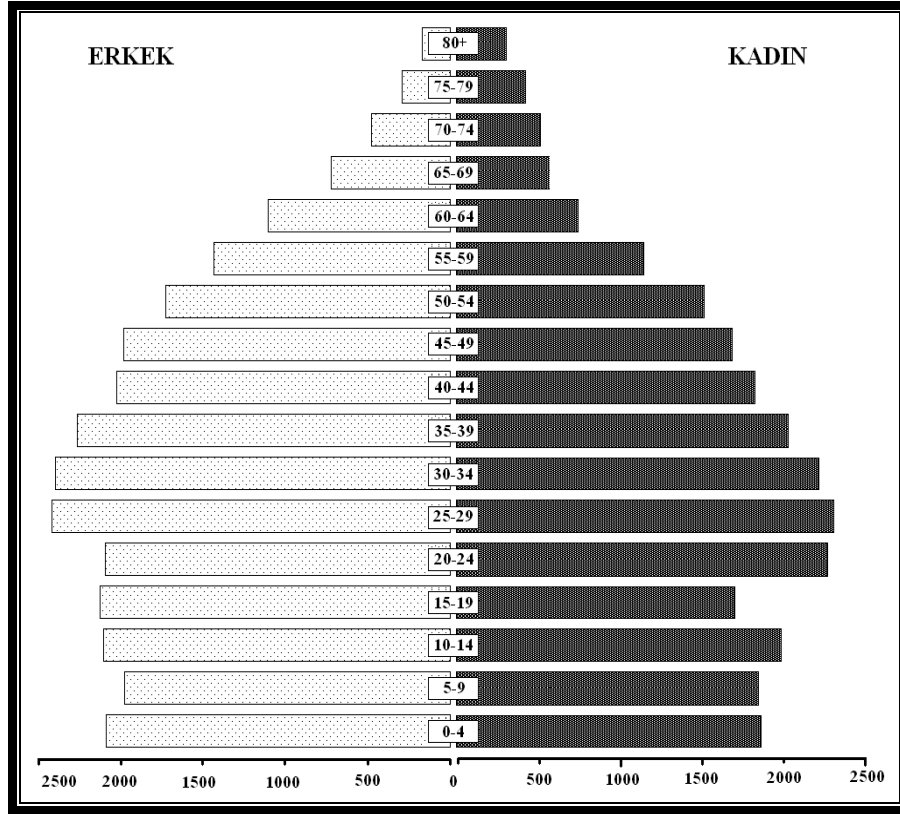
³⁰³ Emekli, G., *Bergama'da Turizm ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir, 1998, s.105

70-74	477	1,0	421	0,7	898	1,7
75-79	294	0,5	346	0,6	640	1,2
80-84	132	0,2	172	0,3	304	0,5
85+	43	0,08	82	0,15	125	0,23
Toplam	27 324	51,8	25 489	48,2	52 813	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına göre göstermiş olduğu durumu, tablolar ve nüfus piramitleri somut bir şekilde yansıtmaktadır. Nitekim Didim ilçesine ait nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılımını gösteren tablo ve nüfus piramidini incelediğimizde, genel olarak erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğu görülse de çeşitli yaş gruplarında bu iki cins arasında bir takım farklılıkların olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim 20-24, 75-79, 80-84, 85-89 ve 90 + yaş gruplarında kadınların oranı daha fazladır (Tablo 1.40 ve Şekil 1.22). Diğer yaş gruplarında erkeklerin oranı fazladır. Özellikle 30-40 yaş aralığında erkek nüfusun biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, buraya yönelik olarak gerçekleşen erkek nüfus ağırlıklı göç olaylarının somut göstergesidir.

Didim'de erkek nüfusun ağırlığı 75 yaş sınırına kadar çıkmakta, bu yaştan daha yukarıdaki yaş gruplarında kadın nüfus oranı daha ağır basmaktadır. Bu da kadınların yaşam süresi bakımından erkeklerden daha avantajlı olduğunu ve daha uzun süre yaşadıklarını göstermektedir. 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş gruplarında da erkek çocukların kız çocuklarına oranla daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 1.40 ve Şekil 1.22). Bu yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı % 22,5'tir. 20-24 yaş aralığında kadın nüfus daha yüksek düzeydedir. Bunda, askere giden veya çalışmak için çevredeki turizm merkezlerine ve büyük kentlere giden genç erkek nüfusun etkisi bulunmaktadır.

Şekil 1.22. Didim İlçesi'nin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2009).

Ancak 25 yaş sınırından itibaren kadın ve erkek arasındaki fark, daha da belirginleşmekte ve orta yaş grubunda dikkati çeken bir nüfus birikimi görülmektedir. Dolayısıyla 15-19 yaş grubunun oranı % 7,3 iken, 20-24 yaş grubunun oranı % 8,1'e, 25-29 yaş grubunun oranı % 8,8'e, 30-35 yaş grubunun oranı % 8,6'a ve 35-39 yaş grubunun oranı ise % 8,1'e kadar çıkmakta ve toplamda % 40,9 gibi bir orana ulaşmaktadır. Bu yaş grupları içerisinde erkek nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim bu yaş grupları içerisinde erkek nüfusun oranı % 51,6 iken kadın nüfusun oranı % 48,4'tür. Didim ilçesinde 65 + nüfusun durumuna baktığımızda ise oran olarak % 6,03 ile Türkiye ortalamasının altında bir değer gösterse de azımsanamayacak bir değerdir (Tablo 1.40 ve Şekil 1.22).

Tablo 1.41. Didim İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009).

Yaş Grb.	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si	Türkiye Ort.(%)
0-14	6 155	10,8	5 803	11,7	11 958	22,5	26
15-64	19 504	37,2	18 069	33,4	37 573	70,6	67
65+	1 665	3,18	1 617	2,85	3 282	6,03	7
Toplam	27 324	51,8	25 489	48,2	52 813	100	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Didim ilçesinin geniş aralıklı yaş gruplarına dağılımına baktığımızda, toplam nüfusun % 22,5'inin 0-14 yaş grubunda, % 70,6'sının 15-64 yaş grubunda ve % 6,03'ünün de 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir (Tablo 1.41). Bu değerlere göre 0-14 yaş grubu ile 65 yaş ve üzeri yaş gruplarının Türkiye ortalamasının altında olduğu, buna karşın 15-64 yaş grubunun ise Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle orta yaş grubunda nüfus artışı bağlamında turizmin olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 1.42. Milas İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009).

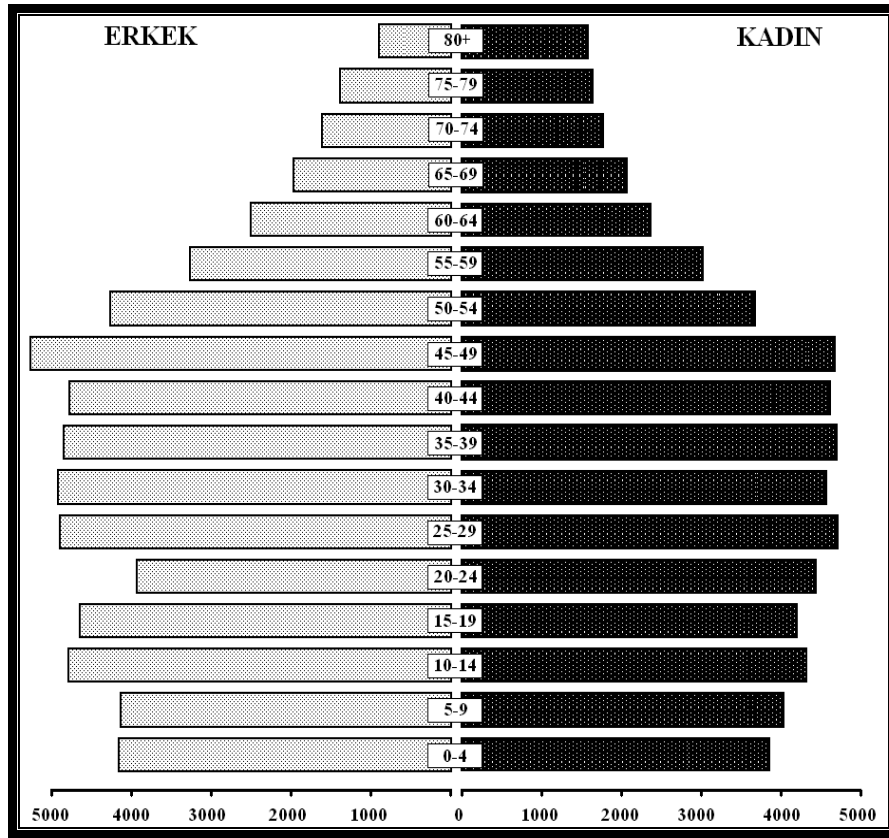
Yaş Grb.	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
0-4	4 165	3,4	3 972	3,1	8 137	6,5
5-9	4 148	3,4	4 049	3,2	8 197	6,6
10-14	4 802	3,9	4 358	3,4	9 160	7,3
15-19	4 660	3,8	4 287	3,4	8 947	7,2
20-24	3 940	3,2	4 457	3,5	8 397	6,7
25-29	4 903	4,0	4 795	3,8	9 698	7,8
30-34	4 931	4,0	4 631	3,7	9 562	7,7
35-39	4 857	3,9	4 791	3,8	9 648	7,7
40-44	4 782	3,8	4 714	3,8	9 496	7,6
45-49	5 276	4,3	4 785	3,8	10 061	8,1
50-54	4 281	3,7	3 773	3,1	8 054	6,8
55-59	3 277	2,7	3 105	2,4	6 382	5,1
60-64	2 510	2,1	2 501	1,9	5 011	4,0
65-69	1 977	1,6	2 099	1,6	4 076	3,2
70-74	1 623	1,3	1 808	1,4	3 431	2,7
75-79	1 537	1,3	1 724	1,3	3 261	2,6
80-84	687	0,6	1 103	0,8	1 790	1,4
85+	229	0,24	447	0,16	676	0,4
Toplam	62 585	50,5	61 399	49,5	123 984	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Milas ilçesine ait nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına dağılımı incelendiğinde, en dikkat çekici husus, yaş grupları içerisindeki cinsiyet oranları arasında Didim'deki kadar büyük bir fark olmamasıdır (Tablo 1.42 ve Şekil 1.23). Genel olarak erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğu görülse de çeşitli yaş gruplarında bu iki cins

arasında bir takım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Nitekim 20-24, 80-84 ve 90 + yaş gruplarında, kadınların oranı daha fazladır. Diğer yaş gruplarında ise genel olarak erkeklerin oranı fazla olmakla beraber iki cins arasındaki fark oldukça düşmektedir. Ancak 45 yaş sınırından itibaren erkek nüfusun biraz daha fazla olduğu görülmektedir.

Erkek nüfusun ağırlığı, 80 yaş sınırına kadar çıkmakta, daha yukarıdaki yaş gruplarında ise kadın nüfus oranı daha ağır basmaktadır. Bu da az önce ifade ettiğimiz gibi kadınların yaşam süresi olarak erkeklerden daha avantajlı olduğunu ve daha uzun yaşadıklarını göstermektedir. 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş gruplarında da erkek çocukların kız çocuklarına oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı % 20,4'tür. 20-24 yaş aralığında kadın nüfus, daha yüksek düzeydedir. Bunda Didim'de olduğu gibi askere giden veya çalışmak için çevredeki turizm merkezlerine ve büyük kentlere giden erkek nüfusun etkisi bulunmaktadır. 25 yaş sınırından itibaren kadın ve erkek nüfus arasındaki fark daha da belirginleşmekte ve bu orta yaş grubunda dikkati çeken bir nüfus birikimi görülmektedir (Tablo 1.42 ve Şekil 1.23).

Şekil 1.23. Milas İlçesi'nin Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2009).

Dolayısıyla 15-19 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı % 7,2 iken, 20-24 yaş grubunun oranı % 6,7, 25-29 yaş grubunun oranı % 7,8, 30-35 yaş grubunun oranı % 7,7 ve % 35-39 yaş grubunun oranı da % 7,7 düzeyinde olmakta ve toplamda % 37,1 gibi bir değere ulaşmaktadır. Bu yaş grupları içerisinde toplam olarak erkek nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim bu yaş grupları içerisinde erkek nüfusun oranı % 50,3 iken, kadın nüfusun oranı % 49,7'dir. Milas ilçesinde 65+ nüfusun durumuna baktığımızda ise Didim'den farklı olarak % 10,3 oran ile Türkiye ortalamasının üzerinde bir değere sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1.42 ve Şekil 1.23).

Tablo 1.43. Milas İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009).

Yaş Grb.	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si	Türkiye Ort.(%)
0-14	13 115	10,7	12 379	9,7	25 494	20,4	26
15-64	43 417	34,7	41 839	34,6	85 256	69,3	67
65+	6 053	5,04	7 181	5,26	13 234	10,3	7
Toplam	62 585	50,5	61 399	49,5	123 984	100	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Milas ilçesi nüfusunun geniş aralıklı yaş gruplarına dağılımına baktığımızda, toplam nüfusun % 20,4'ünün 0-14 yaş grubunda, % 69,3'ünün 15-64 yaş grubunda ve % 10,3'ünün de 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir (Tablo 1.43). Bu değerlere göre 0-14 yaş grubunun Türkiye ortalamasının altında olduğu, buna karşın 15-64 yaş grubunun ise Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle orta yaş grubunda turizm, ticaret ve sanayi gibi birtakım ekonomik faaliyetlerin artırıcı yönde etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca 65 yaş ve üzeri grubun Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu ve grupta bir birikmenin olduğu görülmektedir. Bu durumu, Milas'ın emekliler için cazip bir yer haline gelmeye başladığının ilk işaretleri olarak nitelendirebiliriz.

Yukarıdaki değerler, Didim ve Milas ilçe genelini yansıtmaktadır. Ancak turizmin etkisinin kent merkezlerinde doğrudan ve daha yüksek düzeyde hissedildiği bilinen bir gerçektir. Didim kenti nüfusu, aşağıdaki tablodan da yararlanılarak geniş aralıklı yaş gruplarına dağılımı açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 1.44. Didim Kent Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2009).

Yaş Grb.	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si	Türkiye Ort.(%)
0-14	4 866	51,5	4 579	48,5	9 445	25,8	26
15-64	12 704	50,2	12 565	49,8	25 269	69,1	67
65+	967	52,2	905	47,8	1 852	5,1	7
Toplam	18 537	50,6	18 049	49,4	36 566	100	100

Kaynak: Didim Sağlık Grup Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

Didim kentinin nüfusunu, geniş aralıklı yaş grupları açısından değerlendirdiğimizde, toplam nüfusun % 25,8'inin 0-14 yaş grubunda, % 69,1'inin 15-64 yaş grubunda ve % 5,1'inin de 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir (Tablo 1.44). Bu değerlere göre, 0-14 yaş grubunun Türkiye ortalamasının altında olduğu, buna karşın 15-64 yaş grubunun ise Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu yaş grubunda erkeklerin oranının biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, Didim kentinde özellikle orta yaş grubunda turizmin artırıcı yönde etkisinin oldukça bariz olduğunu ve erkek nüfus ağırlıklı göç olaylarının olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. 65 yaş ve üzeri grubun ise Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Ayrıca hem 0-14 ve 15-64 yaş grubunda hem de 65 yaş ve üzeri yaş grubunda erkek nüfusun fazla olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 1.45. Milas Kent Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı (2010).

Yaş Grb.	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si	Türkiye Ort.(%)
0-14	4 410	50,3	4 344	49,7	8 754	21,1	25,6
15-64	14 832	49,9	14 874	50,1	29 706	71,6	67,2
65+	1 366	45,4	1 637	54,6	3 003	7,2	7,2
Toplam	20 608	49,7	20 855	50,3	41 463	100	100

Kaynak: Milas 1 ve 2 Nolu Sağlık Ocakları verilerinden derlenmiştir.

Milas kenti nüfusunu geniş aralıklı yaş grupları açısından değerlendirdiğimizde ise, toplam nüfusun % 21,1'inin 0-14 yaş grubunda, % 71,6'sının 15-64 yaş grubunda ve % 7,2'sinin de 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir (Tablo 1.45). Bu değerlere göre, 0-14 yaş grubunun Türkiye ortalamasının altında olduğu, buna karşın 15-64 yaş grubunun ise Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu yaş grubunda kadınların oranının daha fazla olduğu görülmektedir. 65 yaş ve üzeri grubun, Türkiye ortalamasıyla aynı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 0-14 yaş grubunda erkeklerin oranı fazla iken, 15-64 yaş grubunda ve 65 ve üzeri yaş grubunda

kadın nüfus oranının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Nüfus yapısı bakımından, Didim'den farklı olarak tipik bir Anadolu kenti görünümü veren Milas kentinde, kadınların oranının daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bunda, kıyıdan 20 km içerde yer alması ve kıyı turizmi açısından Didim'e göre daha dezavantajlı olması nedeniyle Milas'ın Didim kadar dışarıdan erkek nüfus göçü almaması ve dışarıya ekonomik nedenlerden ötürü erkek nüfus göçü vermesinin etkili olduğu söylenebilir.

Turizm ile bağımlı nüfus arasında bağlantı bulunmaktadır. Bilindiği gibi *bağımlı nüfus*, 0-14 yaş grubundaki çocuklar ile 65 ve üzeri yaş grubunda bulunan ve herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmayan yani ekonomiye dikkate değer katkı sağlamayan ve de çalışmayan nüfustur. Buna göre hesaplanan *bağımlılık oranı* ise bir yerin nüfusunun sosyo-ekonomik düzeyi hakkında önemli ipuçları sağlar. Buna göre ülkemizde turizmin geliştiği sahalarda bağımlılık oranı, genellikle düşük çıkmaktadır.

Nitekim araştırma sahamızdaki bağımlılık oranlarına baktığımızda, 2009 ve 2010 yılı verilerine göre, Didim kentinde bağımlılık oranı % 30,8 iken, Milas kentinde % 28,3 olduğu görülmektedir (Tablo 1.44 ve 1.45). 2009 yılı TÜİK verilerine göre ise Didim ilçesinde bağımlılık oranı % 28,5 iken, Milas ilçesinde % 30,7 düzeyindedir (Tablo 1.41 ve 1.43). Bu verilere göre araştırma sahamızda bağımlılık oranı Türkiye ortalamasının (% 32,8) altındadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, turizmin ve beraberinde gelen yatırımların sağladığı ekonomik ve sosyal kalkınmanın dikkate değer katkısının olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak Didim-Milas kıyı kuşağındaki bu bağımlılık oranları tam anlamıyla gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü bağımlı nüfus içerisinde bulunup çalışan ve ekonomiye katkı yapan 15 yaşından daha küçük olan ve "çocuk işçi" olarak adlandırılan nüfus kitlesi bulunmaktadır. Ayrıca 65 yaşın üzerinde olup çalışmaya devam eden insanlar da bulunmaktadır. Diğer taraftan üretim çağındaki nüfusun tamamının aktif olarak ekonomiye katıldığını ve çalıştığını söylemek mümkün değildir. Çünkü bu grupta yer alıp öğrenci veya asker olduğu için ya da özürlü olduğu için çalışmayan nüfus kitlesi de bulunmaktadır. Araştırma sahasında faal nüfusta olup, vergi vermediği için görünmeyenler yani kayıt dışı çalışanlar da bulunmaktadır. Nitekim aile içerisinde aile ekonomisine katkı olması için, otellerde ve diğer turistik tesislerde çalışan ya da yaptığı

el örgülerini doğal ve tarihi turistik yerleşim yerlerinin yakınında satanlar bulunmaktadır.

Yine turizm sezonu olan yaz mevsiminde kırsal bölgelerden gelerek turistik tesislerde ve inşaat sektöründe çalışanlar bulunmakta ve bunların sayısı bu dönemde oldukça yüksek seviyede olmaktadır. Ancak sezon bitimiyle bu nüfus kitlesi, tekrar geri dönmektedir. Ayrıca inceleme alanında turizmin yılın sadece belli bir döneminde insanlara iş sağlaması nedeniyle turizm sezonunun dışında insanlar işsiz kalabilmekte ve gizli işsiz durumuna düşmektedirler.³⁰⁴ Aslında turizmin bütün bir yıla yayılarak alternatif turizm faaliyetlerinin araştırma sahasında geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinin, söz konusu gizli işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayabileceği kanaatindeyiz.

Sonuç olarak turizm sektörünün araştırma sahamızdaki nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının şekillenmesinde güçlü bir etken olduğu ve gerek yaş gruplarının dağılımında gerekse cinsiyet oranlarında dikkate değer değişikliklere yol açtığı anlaşılmaktadır.

1.2.1.3. Göçler

İnsanların doğal, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlerle ikamet etmekte oldukları yerleri kısa ve uzun süreli olarak terk ederek yeni yaşam alanlarına gitmelerine kısaca yer değiştirmelerine göç denir. İnsanlık tarihi boyunca zaman zaman büyük göçler gerçekleşmiş hatta bu göçlerin bazılarının sonucunda çağ kapanıp, çağ açılmıştır. Bu göçlerin meydana geliş sürecinde çok sayıda doğal ve beşeri faktörün etkileşimi söz konusu olmuş ve bunların sonucunda insanlığın akışı yeniden belirlenmiştir. Böylesine güçlü insan akınları, ulaşım ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak günümüzde daha hızlı, daha karmaşık ve çok yönlü olarak devam etmektedir. Belki eskilerde olduğu gibi çağ açıp çağ kapatacak kadar olmasa da yine de hem ülkeler arasında hem de ülkeler içindeki bölgeler ve kentler arasında gerçekleşen bu insan hareketleri, gerek göç veren gerekse göç alan yerlerde başta nüfus ve yerleşme olmak üzere birçok sosyo-ekonomik parametrenin değişmesine ve şekillenmesine neden olmaktadır.

Günümüzde ülkemizdeki göçlerin sebeplerine baktığımızda önemli düzeyde ekonomik nedenlerin ağır bastığı görülmektedir. Kırsal kesimde yaşayan insanların

³⁰⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 126-127.

daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak, daha iyi sosyal ve ekonomik imkânlara kavuşmak için buldukları yerleri bazen dönemsel bazen de kalıcı bir şekilde terk ederek, bu imkânların daha iyi olduğu yerlere akın etmektedirler. Özellikle sanayi, ticaret ve turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı sahalarda en güçlü çekim noktaları olarak görülmektedir. Buna göre, araştırma sahasının da bulunduğu *Güney Ege kıyı kuşağı* oldukça önemli oranda insan hareketine sahne olmaktadır. Bu sahalarda gelişen turizm sektörü, oldukça önemli bir çekim gücünü kendisinde barındırır. Turizm ve beraberinde getirdiği ekonomik avantajlar, işgücü imkânı düşük bölgelerden birçok insanı bu bölgelere doğru çekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizmden kaynaklanan göç hareketlerine geçmeden önce uzun bir geçmişe sahip olan göç hareketlerine dikkati çekmek istiyoruz. Çünkü araştırma sahasımız çok eskiden beri ilgi odağı olmuştur. Araştırma sahasındaki göç hareketlerine yakından bakacak olursak, buradaki göçlerin oldukça uzun bir geçmişinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Milas, 19. yüzyılda gerek idari açıdan gerekse ekonomik açıdan çevresi için önemli bir çekim alanı oluşturmaktaydı. Nitekim Milas'ta 19. yüzyıldan itibaren dikkate değer göç hareketleri gerçekleşmiştir. Bu asırdan itibaren, gerek Yahudiler ve Rumlar gibi gayrimüslimlerden gerekse Türklerden buraya göçler olmuştur. Ancak Rumlar ve Yahudiler daha sonra buraları terk etmişlerdir.

19. yüzyılda ticaret yapmak amacıyla bölgeye çevredeki adalardan Yunan asıllı göçmenler gelmiştir. Bunlardan 400 kişi Güllük'e yerleştirilmiştir. Bunlar ve yerli Rumların tümü, 1924 nüfus mübadelesinde Yunanistan'a göç etmişlerdir. 19. yüzyılda Milas'a gelen Rumların geliş nedenlerinden birincisi, Osmanlı Devleti'nin sağladığı huzur ve güvenli ortamda nüfusu artan ve Yunanistan'a sığmayan Rumların Anadolu'ya ve bir kısmının da Menteşe yöresine gelmesidir. İkincisi, 1770 yılını takip eden yıllarda Mora adasında huzursuzluk çıkaran Arnavut serserilerden kaçan Rumların Batı Anadolu'daki ayanların davetlerine icabet etmeleridir. Menteşe yöresi, bu dönemde Rumların yoğun olarak yerleştiği yerlerdendir. Daha sonra bu Rumlar, memleketlerine dönmemişlerdir. Üçüncüsü ise, 1821-1829 yılları arasındaki Rum isyanlarının getirdiği huzursuzluk ortamı nedeniyle bölgeden ayrılan Rumların, Menteşe yöresine yerleşmesidir. Rumlar, Milas ekonomisinde çabuk bir şekilde yer edinmişler, şarap ve zeytinyağı fabrikalarını denetimlerine almışlardır. Ayrıca Bafa, Selimiye, Güllük ve Karacahisar gibi birçok merkez ekonomik olarak Rumların eline geçmiştir. I. Dünya

Savaşı yıllarında Milas'tan adalara sürülen Rumların bir kısmı geri dönmüşse de 1924 Mübadelesi'nden sonra Rumlar, kesin olarak Milas'tan ayrılmışlar ve Cumhuriyet döneminde Milas'ta Rum kalmamıştır.³⁰⁵

Yine bu dönemde (19. yy) Yahudiler Aydın, İzmir ve Rodos ile civar adalardan Milas'a gelmişlerdir. 1914 yılında 1005 Yahudi nüfusu tespit edilmiş ve bu sayı ile Milas, Menteşe sancağında en çok Yahudi'nin yaşadığı yer olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın bu artışa etki ettiği söylenebilir. Çünkü savaş yıllarında Bodrum'un açık deniz limanı olması nedeniyle düşman gemileri tarafından bombalanması sonucunda buradaki Yahudi aileleri İstanköy, Rodos ve Milas'a kaçmışlardır. Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasıyla ayrıca adalardaki Yahudi nüfusunun da Milas'a geçtiği düşünülebilir. Milas'ın coğrafi konumu nedeniyle ticarete uygun bir yerde olması başlangıçtan beri buradaki Yahudi cemaatinin nüfusunun artmasında baş etkindir.³⁰⁶ İsrail devletinin 1948 yılında kurulmasıyla bir kısmı İsrail'e, bir kısmının da İzmir'e göç etmesi nedeniyle XX. asrın başlarında 150 hane olan Yahudiler, XX. asrın ortalarına doğru 27 haneye düşmüşler ve 118 kişi olarak tespit edilmişlerdir.³⁰⁷ Milas şehrindeki Yahudiler, Hoca Bedrettin mahallesinde ayrı birkaç sokakta oturmaktaydılar. Onun için bu mahalleye *Yahudi Mahallesi* denilmekteydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Yahudiler Milas'ta yaşamaya devam ettiler, *İkinci Dünya Savaşı*'ndan sonra İzmir ve İsrail'e göç ettiler.³⁰⁸

Bunların dışında Türklerden ve diğer Müslüman gruplardan da Milas'a göç edenler olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde elimizden bir bir çıkan balkan ülkelerinden göç etmek zorunda kalan Türkler ülkemize gelmişlerdir. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden ve Balkan Savaşları'ndan sonra gelen Rumeli göçmenleri daha çok Milas'a yerleştirilmişlerdir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nden göç edenlerin bir bölümü de Milas'a yerleştirilmişlerdir. 19. asrın son çeyreğinden itibaren, yerlerinden oynayan çeşitli balkan grupları arasında 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra 10 hane, Milas'a yerleştirilmiştir. Bosna-Hersek'in Osmanlı devletinin elinden çıkmasıyla 153 Boşnak Milas'a göç etmiştir.³⁰⁹

³⁰⁵ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.32-33.

³⁰⁶ Çolak, M., *Milas Yahudileri*, Milas Belediyesi Kültür Yayınları, Milas, 2003, s. 16.

³⁰⁷ Akarca, Aşkıdıl ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.12.

³⁰⁸ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s 108.

³⁰⁹ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.31-32.

1912-1913 Balkan Harbi'nden sonra devletçe iskan edilen Kratova-Manastır göçmenlerinden, Burgaz mahallesinde 18 aile bulunmaktadır. 1924 mübadelesi sonucunda Balkan ülkelerinden gelen 296 aile ve bunların oluşturduğu 884 kişi Milas'a yerleştirilmiştir.³¹⁰ Ayrıca 1951 yılında Bulgaristan'dan gelen 89 göçmen ailesi de Milas ilçesinde iskân edilmişlerdir.³¹¹

Milas'ta zenci karakterinden gelen nüfus da bulunmaktadır. Bunlar, ilçe merkezinde, Kırcağız, Kızılcaayıkık, Sırtlan, Asınyeniköy, Derince, Yaşyer, Tekfuranbarı, Ağaçlıyük gibi yerleşim alanlarında yaşamaktadırlar. Bu vatandaşlarımızın bir kısmı vaktiyle hacca gidenler tarafından köle olarak getirilmişlerdir. Bir kısmı ise kesin olmamakla birlikte Dalaman çiftliğinin eski sahibi Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın çiftlikte çalıştırılmak üzere getirdiği Sudanlılardır. Bunların yerli halktan ne yaşayış ne de dil bakımından hiçbir farklılığı yoktur. Özellikle güreş sporunda öne çıkmışlardır.³¹² Milas'ta göçebe yaşamı terk etmekle beraber yine hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Yörükler ise Ağaçlıyük, Yaşyer, Asınyeniöy ve Kazıklı'ya yerleşmişlerdir.³¹³

Milas'taki göç olayları, Cumhuriyet'in ilanından 1957 yılında Söke-Milas kara yolunun yapımına kadar olan süreçte, ülkemizin diğer kesimleriyle bağlantısı çok sınırlı olduğundan dikkate değer bir durum sergilememiştir. 1957 yılında Milas'ı İzmir'e bağlayan yolun açılmasıyla ilçe dışına göç hareketlerinde bir canlanma olmuşsa da ilçe dışına yönelik göçler hiçbir zaman büyük boyutlara ulaşmamıştır. Bunun nedenleri arasında; pamuk, zeytin, tütün ve turuncgiller gibi ticari değeri yüksek ürünlerin yetiştirilmesi ve 1980'lerden itibaren özellikle kıyıdaki yerleşmelerde yaşayan yöre insanının turizmden ek gelir sağlayabilmesidir. Ayrıca bölge nüfusunda doğal artış hızının, nispeten düşük olmasının da bunda rolü büyüktür. 1960-1980 devresinde bölgeden gerek yurt içine gerekse yurt dışına göçler artmış, buna karşın 1980 yılından itibaren yörede gelişen turizm faaliyetlerinin etkisiyle yöreye yönelik nüfus hareketleri hız kazanmıştır.³¹⁴ Ayrıca bu dönemde yapılan Kemerköy ve Yeniköy termik santralleri nedeniyle de Milas ilçesine bir kısım göçlerin olduğu bilinmektedir.

³¹⁰ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s. 33.

³¹¹ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.12.

³¹² Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s. 42.

³¹³ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.13.

³¹⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 109-110.

Araştırma sahasındaki Didim ilçesinde ise göç olayları 1924 mübadelesiyle belirgin hale gelmiştir. 14. yüzyıldaki büyük depremde yıkılan mabetle birlikte uzun yıllar sessizliğe bürünen Didim yerleşimi, Cumhuriyet öncesine değin varlığını küçük bir Rum köyü olarak sürdürmüştür. Bu uzun süreçte adı *Yoran* olan Didim’de, Kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında yerleşim boşaltılmıştır. Burada yaşayan Rumlar Yunanistan’a gitmişlerdir. 1924 yılında mübadele kapsamında bu bölgeye Yunanistan başta olmak üzere Balkan ülkelerinden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. “Mübadele” adı verilen bu uygulama doğrultusunda, Rumlardan boşalan Yoran Köyü’ne 14 Mart 1924 yılında Yunanistan’ın Bulgaristan sınırına yakın Selanik kentinin, Kavala kasabasının Pruvuşta bucağına bağlı; Kuçlar (Koçkar), Devkırın, Konyar, Podaviş, Demirli köylerinden *Kardeş Vapuru* ile gelen muhacirler yerleştirilmiştir. Buraya gelen göçmenlerin bir kısmı buradaki Rum evlerine yerleşmiş, bir kısmı ise devletin yaptığı malzeme yardımıyla ve devletin tahsis ettiği yerlere kendi evlerini yapmışlardır (Fotoğraf 1.40). Yunanistan’dan gelen muhacirlerin dışında Yoran’da iki hane Makedonya göçmeni ve bir hane Arnavut göçmeni bulunmakta idi.³¹⁵

Fotoğraf 1.40. Didim-Akköy’deki Eski Rum Evlerinden Bir Görünüm.

1930’lu ve 1940’lı yıllarda yine yöreye yerleştirilen muhacirler olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Kuçkar köyünden gelenlere “Pomak” denilmektedir. Pomaklar, inancını kaybetmemiş, fakat dilleri ağırlıklı Bulgarca karışımıyla farklı bir

³¹⁵ Didim, Erişim tarihi: 15 Ağustos 2010, <http://www.didimportal.com>.

yapı kazanmış Türklerdir. 1940'lı yıllarda gelen göçmenler, Bulgaristan'dan geldiği için *Bulgar Muhaciri* olarak adlandırılırlar. Bulgar Muhacirleri'nin yanı sıra diğer bazı Balkan ülkelerinden ve Girit'ten de gelen göçmenler *Yoran*'a yerleşmiştir. 1940'lı yıllarda gelen göçmenler, Apollon Tapınağı'nın arkasında iskân edilmiş, fakat büyük çoğunluğu, iklime ve arazi koşullarına ayak uydurmadıkları için, buradaki yerlerini satarak ilçe dışına taşınmıştır. *Yoran*'da yerleşimin artmasıyla birlikte yöredeki Yörüklerden de göçebe hayatı bırakıp, *Yoran*'a yerleşenler olmuştur. *Yoran Köyü*'ne yerleşen muhacirler, köyün Rumlardan kalan ismini sürdürmüştür. *Yoran* isminin kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, sahilden gittikçe yükselen dalgalı arazi yapısı, uzun yıllar tütüncülük başta olmak üzere tarımla geçimini sağlayan köylüler için kıraç ve kurak iklimle birlikte evlerine ulaşmayı “Yorucu” kıldığı için *Yoran* ismi kabul görülmüştür. Yöre halkının Apollon Tapınağı'na “Hisar” adını vermesi sebebiyle, günümüzde *Yoran Köyü*'nün bulunduğu alan, yani Apollon Tapınağı'nın çevresi *Hisar Mahallesi* olarak adlandırılır.³¹⁶

Didim'de o dönemde Selanik'ten gelen Çingenelerin oluşturduğu Çingene Mahallesi ile diğer göçmenlerin ikamet ettiği Muhacir Mahallesi gibi sosyo-kültürel yapısı birbirine pek benzemeyen iki mahalle ve diğer ahali, *Yoran halkını* oluşturdu. Ancak birbirinden çok farklı davranışları, ağızları, kültürleri olan muhacirler zaman içerisinde çok iyi kaynaşmışlar, huzur ve barış içerisinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir.³¹⁷ 1955 yılında yörede yaşanan deprem felaketi sonrasında “Hisar” olarak adlandırılan Apollon Tapınağı çevresindeki yerleşim, 1961 yılında dağıtılan afet konutlarıyla birlikte bir kilometre güneye *Yenihisar* adıyla taşınmıştır. 1980'li yıllarda başlayan turizm hareketiyle birlikte hızla gelişmeye başlayan belde, 1991 yılında *Yenihisar* adıyla ilçe olmuştur.

Araştırma sahamızda 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve her geçen gün büyüyen turizm sektörü, birtakım turizm yatırımlarını bölgeye çekmiştir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan ve hızla genişleyen iş imkanları, hem yakın çevredeki sahalardan hem de ülkemizin doğu kesimleri de dahil farklı sahalardan insanımızın, gerek kalıcı gerekse mevsimlik olarak sahamıza yönelmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte, belki kendine özgü şartları nedeniyle Milas'ta aşırı bir şekilde olmayan ve

³¹⁶ Didim, Erişim tarihi: 15 Ağustos 2010, <http://www.didimportal.com>.

³¹⁷ Aydoğan, Ö., *Yorandan Didim'e*, Didim Belediyesi Kültür Yayınları, Didim., 2006, s.1.

dikkat çekici bir büyüklüğe ulaşmamış olan bu yer değiştirme hareketi ve onun somut belirtileri, Didim’de tam anlamıyla ortaya çıkmıştır. Bu durum başta nüfus artışı olmak üzere diğer sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ortamda izler bırakmıştır. Bu göç olayı, nüfus artış hızlarına da yansımıştır. Nitekim Didim, 1960’lı yıllarda Akköy bucağına bağlı bir köy iken, 1985 yılından bu yana %100’e varan çok hızlı bir nüfus artışına sahne olmaktadır. 1990 yılında 21 233 olan Didim nüfusu, bu yoğun insan akımı sonucunda yirmi yıl gibi bir sürede iki katından fazla bir artış göstermiş ve 2009 yılında 52 813 kişiye ulaşarak Aydın ilçeleri arasında en fazla nüfusa sahip beşinci ilçe olmuştur.

Ayrıca Didim, sadece ülkemiz içerisinde değil ülkemiz dışından da göç almaktadır. Didim’e hatırı sayılır bir yabancı ilgisinin de olduğunu, Didim’de çok sayıda ikinci konutun (yazlık) mevcut olduğunu ve yabancılara yapılan mülk satışı nedeniyle (özellikle İngilizler) oldukça kalabalık bir yabancı nüfus kitlesinin Didim’de ikamet etmekte olduğunu da belirtmeliyiz.

2000 yılı nüfus sayımına göre, nüfusu 37 395 olan Didim ilçesinde 14 058 kişi Aydın doğumlu iken, 23 337 kişi ise Aydın dışındaki diğer illerimizde doğmuştur. Dolayısıyla Didim ilçesi nüfusunun % 37,5’i Aydın doğumlu iken, % 62,5’i Aydın doğumlu değildir. Bu durum, yaklaşık olarak nüfusunun 2/3’sini diğer illerimizden alan Didim nüfusunun, yüksek düzeyde göç aldığı somut bir göstergesidir. Aydın doğumlu olanlar içerisinde Didimli olmayan yani Aydın’ın diğer ilçelerinde doğanları da hesaba katarsak bu göç eden nüfus, önemli bir boyuta ulaşacaktır. Didim ilçesine göç edenler içerisinde Aydın dışındaki diğer illerde doğan yani diğer illerden gelenler içerisinde en fazla nüfus Ankara iline aittir (1 517 kişi). Bu ili sırasıyla komşu iller olmalarının etkisiyle Denizli (1 491 kişi), İzmir (1 305 kişi) illeri takip ederken, bunların ardı sıra Adıyaman (1 078 kişi) ve Şanlıurfa (1 013 kişi) illerinin gelmesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizden de buraya önemli miktarda göçlerin olduğunu işaretidir. Didim ilçesinde, 1 433 kişinin de yurt dışından geldiği tespit edilmiştir. Bunların 1 200’ü Didim merkezde ikamet etmektedir. Bu da Didim’e, sadece yurt içinden değil yurt dışından da önemli düzeyde göç hareketi olduğunu göstermektedir.

Didim ilçesindeki göç olayını daha iyi irdelemek maksadıyla 2000 yılı ile 2009 yılı verilerini karşılaştırmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. 2009 yılı TÜİK verilerine göre, nüfusu 52 813 olan Didim ilçesinde 17 685 kişi Aydın doğumlu iken, 35 128 kişi ise Aydın dışındaki diğer illerimizde ve yurt dışında kayıtlıdır. Dolayısıyla Didim ilçesi nüfusunun % 33,4'ü Aydın doğumlu iken, % 66,6'sı Aydın doğumlu değildir. Bu değerler, 2000 yılından 2009 yılına kadar olan sürede, Didim'de Aydın dışından gelenlerin oranının arttığını göstermektedir. Bu durum, yine yaklaşık olarak nüfusunun 2/3'sini diğer illerimizden ve yurt dışından alan Didim ilçesinin, ne düzeyde göç aldığı bir göstergesidir. Aydın doğumlu olanlar içerisinde, Didimli olmayan yani Aydın'ın diğer ilçelerinde doğanları da hesaba katarsak, bu göç eden nüfus önemli bir miktara ulaşacaktır. Didim ilçesine göç edenler içerisinde, Aydın dışındaki diğer illerde doğan yani diğer illerden gelenler içerisinde en fazla nüfus 2000 yılında Ankara iline aitken, 2009 yılı itibariyle Adıyaman (1 907 kişi) ili birinci sıraya yükselmiştir. Bu ili komşu il olmasının da etkisiyle Denizli (1 863 kişi) ili takip etmektedir. Bunların ardı sıra Çorum (1 402 kişi), İzmir (1 363 kişi) ve Samsun (1 304 kişi) illeri gelmektedir. Ayrıca ilk sırada bulunan Adıyaman (1 907 kişi) ili de dahil olmak üzere Tunceli (1 185 kişi) ve Muş (1 167 kişi) illerinin varlığı, 2009 yılında da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizden buraya göçlerin devam etmekte olduğunun kanıtıdır. Bunun yanı sıra 2009 yılı itibariyle de 4 000'e yakın yabancı (özellikle İngiliz) Didim'de ikamet ediyor olması, buraya olan yabancı ilgisinin süreceği anlamına gelmektedir.

Araştırma sahamızdaki Milas ilçesinde de 1980'li yıllardan itibaren ülkemizin özellikle büyük turizm kentlerindeki kadar yoğun olmasa da belirgin bir şekilde nüfus artışları yaşanmıştır. Bu artışta turizmin katkısı oldukça yüksektir. Turizm nedeniyle ülkemizin birçok noktasından buralara doğru göçler gerçekleşmiştir. Milas'ta kurulan Termik santraller (Yeniköy ve Kemerköy termik santralleri) de bölgeye yönelik olarak gerçekleşen göç olaylarını olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca Milas'ın sahip olduğu tarım ve ticaret potansiyeli de eskiden beri insanları Milas'a çekmektedir. Bütün bunlara bağlı olarak 2009 TÜİK verilerine göre Milas ilçesi 123 984 kişi olan nüfusuyla Muğla ilinde Fethiye (183 184 kişi) ilçesinden sonra ikinci büyük nüfus kitlesini barındıran ilçedir.

2000 yılı nüfus sayımına göre, nüfusu 112 808 olan Milas ilçesinde 89 799 kişi Muğla doğumlu iken, 23 009 kişi ise Muğla dışındaki diğer illerimizde doğmuştur.

Dolayısıyla Milas ilçesi nüfusunun % 79,6'sı Muğla doğumlu iken, % 20'4'ü Muğla doğumlu değildir. Bu durum, yaklaşık olarak nüfusunun 1/4'ni diğer illerimizden alan Milas ilçesinin, Didim gibi yüksek seviyede olmasa da dikkate değer düzeyde göç aldığı bir göstergesidir. Muğla doğumlu olanlar içerisinde, Milaslı olmayan yani Muğla'nın diğer ilçelerinde doğanları da hesaba katarsak, bu göç eden nüfusun boyutu iyice artacaktır. Milas ilçesine göç edenler içerisinde, Muğla dışındaki diğer illerde doğanlar arasında, en fazla nüfus Aydın (2 353 kişi) iline aittir. Bu ili sırasıyla komşu iller olmalarının etkisiyle Denizli (1 927 kişi), İzmir (1 303 kişi) illeri takip etmektedir. Bunların ardı sıra Konya (1 060 kişi) gelmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizden de buraya önemli miktarda göç gönderen il bulunmamaktadır. Milas ilçesinde 737 kişinin de yurt dışından geldiği tespit edilmiştir. Bunların 519'u Milas merkezde ikamet etmektedir. Bu da Milas'a, Didim'deki kadar yüksek düzeyde olmasa da yalnız yurt içinden değil yurt dışından da göç edenlerin olduğunu göstermektedir.

Milas ilçesindeki göç olayını daha iyi irdelemek amacıyla 2000 yılı ile 2009 yılı verilerini karşılaştırmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. 2009 yılı TÜİK verilerine göre, nüfusu 123 984 olan Milas ilçesinde 96 484 kişi Muğla doğumlu iken, 27 500 kişi ise Muğla dışındaki diğer illerimizde ve yurt dışında kayıtlıdır. Dolayısıyla Milas ilçesi nüfusunun % 77,9'ü Muğla doğumlu iken, % 22,1'i Muğla doğumlu değildir. Bu değerler, 2000 yılından 2009 yılına kadar olan sürede Milas'ta Muğla dışından gelenlerin oranının az da olsa arttığını göstermektedir. Bu durum, yine yaklaşık olarak nüfusunun 1/4'ini diğer illerimizden ve yurt dışından alan Milas ilçesinin 2000 yılından itibaren göç almaya devam ettiğinin bir göstergesidir. Yine Muğla doğumlu olanlar içerisinde Milaslı olmayan yani Muğla'nın diğer ilçelerinde doğanları da hesaba katarsak, bu göç eden nüfusun boyutu daha da artacaktır. Milas ilçesine göç edenler içerisinde Muğla dışındaki diğer illerde doğan yani diğer illerden gelenler arasında en fazla nüfus, hem 2000 yılında hem de 2009 yılı itibariyle Aydın (2 651 kişi) iline aittir. Bu ili komşu il olmasının etkisiyle Denizli (1 606 kişi) ili takip etmektedir. Bunların ardı sıra Konya (1 254 kişi), Ağrı (1 143 kişi) ve İzmir (1 054 kişi) gelmektedir. Ağrı ili dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizden buraya önemli miktarda göç gönderen il bulunmamaktadır. 2009 yılı TÜİK verilerinde yabancı nüfus belirtilmemekle beraber, Milas'ta, Didim'deki kadar yüksek düzeyde olmasa da, yurt dışından gelenlerin olduğu bilinmektedir.

Araştırma sahamızda Didim ve Milas ilçe merkezlerine paralel bir şekilde özellikle kıyıda yer alan Boğaziçi, Güllük, Kıyıkışlacık ve Akbük yerleşimleri de oldukça önemli düzeyde göç almaktadırlar. Bilhassa Güllük ve Akbük beldeleri turizm nedeniyle göçler almaktadırlar. Akbük, ikinci konutlar ve yabancı ilgisi nedeniyle ön plana çıkarken, Güllük, turizmin yanı sıra limanı ile da insanları kendine çekmektedir.

Araştırma sahamızda mevsimlik göç olayı da oldukça dikkat çekici boyutlardadır. Özellikle turizm sezonunda ülkemizin çeşitli kesimlerinden ve yakın çevredeki yerleşimlerden turistik tesislerde çalışmak üzere, çok sayıda vatandaşımız buraya gelmekte ve buralarda gerek turizm sektöründe gerek inşaat ve diğer hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Mevsimlik göçlere bağlı olarak, turizm sezonunda, Didim ilçesi nüfusunun 300 bini geçtiği tahmin edilmektedir.

Sadece yaz mevsiminde değil kış mevsiminde inşaat sezonunun açılmasıyla da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizden ve yakın çevreden gelen işçiler, buralarda çalışmaktadır. Pamuk ve zeytin hasadı için de bu ürünlerin hasat döneminde Milas, Selimiye ve Çamiçi yörelerine işçiler gelmekte ve buralardaki tarım alanlarında çalışmaktadır. Yine saha içerisinde göç eden veya azda olsa göçebe bir şekilde yaşamlarını devam ettirenler de bulunmaktadır (Fotoğraf 1.41). Nitekim kışın içeri kesimlerden ve yüksek bölgelerden Yaşyer ve Hamzabey ovalarına, yazları da buralardan iç yörelere ve yüksek düzlüklere kadar uzanan göç hareketleri söz konusudur. Ayrıca Batı Menteşe dağlarındaki yaylalara yaz mevsiminde bazı göçler olmaktadır.³¹⁸ Özellikle Çomakdağ köylerinde, bu yaylacılık faaliyeti yaygındır. Hatta yayla turizmi açısından elverişli olan bu sahalara yönelik tanıtım faaliyetleri, yerel belediyeler tarafından yapılmakta ve ziyaretçilerin ilgisine sunulmaktadır.

---

³¹⁸ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.118.

Fotoğraf 1.41. Milas İlçesi'nde Göçebe Hayvancılık Yapanlardan Bir Görünüm.

Didim-Milas kıyı kuşağında meydana gelen ve özellikle turizm sezonunda yoğunlaşan göç dalgası ve beraberinde getirdiği insan baskısı, birçok sosyo-kültürel ve sosyo ekonomik sorunu da söz konusu yerleşimlere taşımaktadır. Her anlamda taşıma kapasitesini zorlayan bu durum, araştırma sahamızda özellikle yaz mevsiminde artarak etkisini daha fazla hissettiren ve yaşamı zorlaştıran; aşırı kalabalıklaşma, trafik sorunu, gürültü ve görüntü kirliliği ve çevre kirliliği gibi sorunlara yol açmaktadır. Bunların yanı sıra altyapı hizmetlerinde aksamalar görülmesi, düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma, işsizlik, konut yetersizliği, uyum problemleri ve yerli-göçmen arasında kutuplaşma gibi bir takım sorunların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

1.2.1.4. Aile Nüfus Büyüklükleri

Herhangi bir yerdeki nüfusun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının anlaşılması ve geleceğe dönük nüfus projeksiyonlarının yapılmasında kullanılan önemli ölçütlerden birisi de aile nüfus büyüklüğüdür. Aile nüfus büyüklüğü, bir yerdeki toplam nüfusun hane halkı sayısına bölünmesiyle tespit edilir. Toplumsal yapının en temel taşı olan ailelerin sahip olduğu birey sayısı, toplumun ekonomik ve kültürel yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Buna göre geri kalmış veya gelişmekte olan toplumlarda ailelerin birey sayısı artarken, gelişmiş ve çağdaş toplumlarda, refah ve yaşam standartlarının arttığı bölgelerde, geleneksel aile tipinden çekirdek aile tipine doğru

geçiş söz konusu olmakta ve ailelerdeki birey sayısında azalmalar görülmektedir. Toplumların gelişmişlik ve çağdaşlık seviyelerinin yükselmesiyle ters orantılı bir şekilde ailelerdeki birey sayısı azalmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve gelişmesiyle birlikte, eğitim seviyesinin yükselmesi, sağlık koşullarının iyileşmesi ve toplumsal bilincin artmasıyla, ailelerin nüfus büyüklüğünde düşmeler gözlenmektedir. Bu açıdan turizm de diğer birçok ekonomik faaliyet gibi geliştiği bölgelerdeki toplumsal yapının değişmesine oldukça önemli etkiler yapmakta ve ailelerin nüfus büyüklüğü üzerinde etkili olabilmektedir.

Turizm, ilk başta nüfusun demografik yapısını etkilemektedir. Faaliyetin gelişmesi ise yeni iş türlerinin ortaya çıkmasıyla, eski işlerini kaybedenlerin dışarıya göçüne neden olarak ya da yeni iş gücü çekip yerleşik nüfusun büyüklüğünü değiştirerek etkili olmaktadır. En sonunda bölgesel şehirleşme derecesinde önemli değişimler meydana gelebilmektedir. Bu süreç yaşa ve cinsiyete bağlı olduğundan nüfusun büyüklüğü kadar bileşimini de değişime uğratmakta, mesleki hareketliliğin daha da artması geniş aileleri bölerek aile bağlarının zayıflamasına neden olmaktadır.³¹⁹

Turizm, toplumdaki aile yapısını hem niteliksel olarak hem de nicelik yönünden etkilemekte ve yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Nitekim ailelerdeki görev paylaşımında kadınlara önem verilmesi, eşler arasındaki ilişkilerde eşitlik ilkesinin daha etkili bir şekilde dikkate alınması, kadının rolünde değişim ve kadının da aileye ekonomik katkı yapar hale gelmesi, aile fertleri arasında özgürlük ve kendi ayakları üzerinde durma bilincinin oluşması gibi bir takım niteliksel değişiklikler meydana gelmektedir. Turizm, bütün bunların yanı sıra aile yapısında somut bazı değişikliklere de yol açmaktadır. Ailelerin nüfus büyüklüğü bunlardan birisidir.

Araştırma sahamızdaki Milas ve Didim'deki aile nüfus büyüklüğüne ait veriler 2000 yılı genel nüfus sayımı verileri ile araştırma sahasındaki sağlık ocakları ve sağlık grup başkanlıklarından alınan 2009 yılına ait veriler doğrultusunda ortaya konulmuştur. 2000 yılı DİE nüfus verilerine göre araştırma sahasındaki ortalama aile büyüklüklerine baktığımızda, Didim ilçesinde ortalama aile büyüklüğünün 3,8 iken, Milas ilçesinde ortalama aile büyüklüğünün 3,4 olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye ortalamasının 4,4 olduğu dikkate alınır, araştırma sahamızdaki ortalama aile büyüklüğünün Türkiye

³¹⁹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 170.

ortalamasının altında olduğu ortaya çıkar. Tabii ki bu değerler oldukça genel bir toplumsal durumu ifade etmektedir.

Didim Sağlık Grup Başkanlığı'ndan alınan ve Merkez Sağlık Ocağı ile Altınkum Sağlık Ocağı bilgilerini kapsayan 2009 yılı verilerine göre, Didim ilçesinde 12 672 hane bulunmakta ve aile nüfus büyüklüğü 4,1 olarak tespit edilmiştir. Bu da 2000 yılından 2009 yılına kadar Didim ilçesinde aile nüfus büyüklüğünün arttığını gösterir. Ancak bu değerler ilçe genelini yansıtmaktadır. İlçe merkezleri ile kırsal kesimlerde arasında farklılıklar bulunmaktadır. Genel olarak ilçe merkezlerinden ve kıyı kesimlerinden uzaklaştıkça aile nüfus büyüklüğünde artışlar olduğu gözlenmektedir. Nitekim 2000 yılı DİE nüfus verilerine göre, Didim ilçe merkezinde aile nüfus büyüklüğü 3,7 iken, belde ve köylerde bu değer 4,1'e kadar çıkmaktadır. Ancak Milas ilçe merkezi ile belde ve köylerinde aile nüfus büyüklüğü birbirine çok yakındır ve değer olarak 3,4 civarındadır. Bunun nedeni, Milas'taki köylerde yaşanan göç olayı ve bazı köylerde doğum kontrolüne uyulmasıdır.³²⁰

Didim Sağlık Grup Başkanlığı'ndan alınan ve Merkez Sağlık Ocağı ile Altınkum Sağlık Ocağı bilgilerini kapsayan verilere göre; 2009 yılı itibariyle Didim ilçe merkezinde, 10 352 hane bulunmakta ve aile nüfus büyüklüğü 3,9 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da 2000 yılından 2009 yılına kadar Didim ilçe merkezinde aile nüfus büyüklüğünün arttığını gösterir. Bunda göçle gelen ve ataerkil aile yapısını koruyan nüfusun etkili olduğu söylenebilir. Milas 1 ve 2'Nolu Sağlık Ocakları'ndan alınan verilere göre 2010 yılı itibariyle Milas ilçe merkezinde 15 038 hane bulunmakta ve aile nüfus büyüklüğü 3,4 olarak tespit edilmektedir. Dolayısıyla bu süreçte Didim ilçe merkezinden farklı olarak, Milas ilçe merkezindeki aile nüfus büyüklüğünde herhangi bir artış olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1.46. Didim İlçesi'nde Ailelerin Nüfus Büyüklüğüne Göre Dağılımı (2000).

Aile Büy.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Top.
Aile Say.	814	1 854	1 845	2 636	1 200	612	368	141	89	178	9 737
%'si	8,6	19,03	18,9	27,07	12,3	6,2	3,7	1,4	0,9	1,9	100
	27,6		45,9		18,7		7,8			100	

Kaynak: DİE 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı verilerinden derlenmiştir.

³²⁰ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s.129.

Tablo 1.47. Milas İlçesi'nde Ailelerin Nüfus Büyüklüğüne Göre Dağılımı (2000).

Aile Büy.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Top.
Aile Say.	2 878	7 085	7 326	9 643	3 361	1 364	564	198	104	133	32 656
%'si	8,8	21,6	22,4	29,9	10,2	4,1	1,7	0,6	0,3	0,4	100
	30,6		51,9		14,5		3			100	

Kaynak: DİE 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı verilerinden derlenmiştir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki ailelerin birey sayısına göre gruplandırıldığı yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere, 2000 yılı DİE nüfus verilerine göre Didim'deki toplam 9 737 ailenin; % 27,6'sı 1-2 kişiden, % 45,9'u 3-4 kişiden, % 18,7'si 5-6 kişiden ve % 7,8'i de 7-10 kişiden oluşmaktadır. Milas'taki toplam 32 656 ailenin ise % 30,6'sının 1-2 kişiden, % 51,9'unun 3-4 kişiden, % 14,5'inin 5-6 kişiden ve % 3'ünün de 7-10 kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır (Tablo 1.46 ve Tablo 1.47).

Bütün bu değerler, inceleme alanındaki turizm faaliyetleri ve beraberinde getirdiği sosyal ve kültürel etkiler nedeniyle geleneksel aile yapısından çekirdek aile tipine doğru yavaş yavaş bir geçişin gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir. Bu açıdan aile boyutunun küçülmesinden çok, ailelerdeki kurumsal kültürde değişimlerin olduğu, eski ve yeni kuşaklar arasında bir takım zıt fikirlerin doğması ve güçlenmesi gibi durumların ortaya çıkmaya başladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aile bireyleri arasında daha bağımsız hareket etme isteğinin artması da söz konusu olabilmektedir.

1.2.1.5. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı

Toprak ile nüfus arasındaki ilgi derecesini ortaya koyan en açık göstergelerden birisi de, *nüfus yoğunluklarıdır*. Terim, belli bir coğrafi üniteye barınan nüfus sayısının, bu ünitenin yüzölçümü değerine oranlanması sonucunda elde edilen bir orantı değeridir.³²¹ Nüfus yoğunlukları, insanların yeryüzünün nerelerinde toplu veya seyrek bir şekilde dağıldıklarını yansıtmaları açısından, insan ve çevre arasındaki etkileşimin anlaşılmasında önemli ipuçları vermektedir. Bu açıdan doğal ve beşeri çevre faktörlerinin elverişli olduğu yerler yoğun nüfuslanmış iken, tersi durumda nüfus seyrekleşmekte ve nüfus yoğunluğu azalmaktadır. Ülkemizde ise nüfusun dağılışı üzerinde yeryüzü şekilleri, iklim, toprak, su kaynakları ve bitki örtüsü gibi doğal faktörler ile tarım, sanayi, ticaret, ulaşım, madencilik ve turizm gibi beşeri faktörler etkili olmaktadır. Bunlardan özellikle turizm, araştırma sahamız gibi turistik bölgelerde,

³²¹ Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 210.

nüfus yoğunluğu ve nüfusun dağılışı üzerinde oldukça etkili olan bir faktördür. Nitekim turizmin geliştiği ve ilerlediği sahalarda, nüfus yoğunluğu artmaktadır. Buna göre sahadaki nüfus yoğunlukları ve dağılımına baktığımızda aşağıdaki hususlar dikkati çekmektedir.

2009 yılı TÜİK verilerine göre, nüfusu 52 813 olan Didim ilçesinin toplam alanı ise 402 km²'dir. İlçe yüzölçümünün il yüzölçümüne oranı % 5,0 iken, Aydın ilindeki toplam nüfus içerisinde Didim ilçesinin oranı % 5,3'tür. Aydın ilindeki ilçeler arasında nüfus sıralamasında altıncı sırada olan Didim ilçesi, yüzölçümü bakımından onuncu sırada bulunmaktadır. Didim ilçesinin nüfus yoğunluğu ise 131,3 km²/kişi'dir. Bu değerle Didim ilçesi; Aydın ilinde Merkez ilçe (416,1 km²/kişi), Kuşadası (307,9 km²/kişi), İncirliova (239,0 km²/kişi), Nazilli (220,2 km²/kişi), Köşk (145,5 km²/kişi) ilçesinden sonra en fazla nüfus yoğunluğuna sahip altıncı ilçedir (Tablo 1.48).

Tablo 1.48. Aydın İlindeki İlçelerin Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunlukları (2009).

Yerleşim Adı	Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	İl Yüzölçümündeki Oranı (%)	Nüfus Yoğ. (km ² /kişi)
Merkez	243 037	584	7,2	416,1
Bozdoğan	35 854	849	10,6	42,2
Çine	53 032	957	11,9	55,4
Germencik	43 622	404	5,4	107,9
Karacasu	20 764	781	9,7	26,5
Koçarlı	26 751	471	5,8	56,7
Kuşadası	81 295	264	3,2	307,9
Kuyucak	29 363	468	5,8	62,7
Nazilli	146 235	664	8,2	220,2
Söke	115 758	954	11,9	121,3
Sultanhisar	21 358	267	3,3	79,9
Yenipazar	13 585	180	2,2	75,4
Buharkent	12 652	121	1,5	104,5
İncirliova	43 274	181	2,2	239,0
Karpuzlu	12 400	272	3,3	45,5
Köşk	27 362	188	2,3	145,5
Didim	52 813	402	5,0	131,3
Toplam	979 155	8 007	100	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

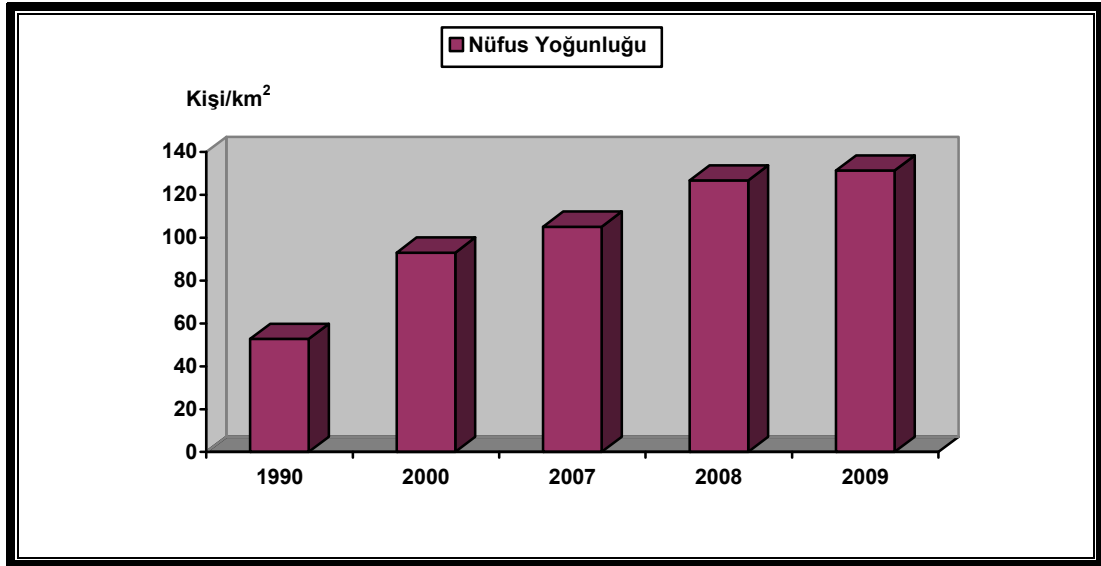
Ayrıca Didim'deki nüfus yoğunluğunun, Aydın ili (122,2 km²/kişi) ve Türkiye (94 km²/kişi) ortalamasının da oldukça üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun

oluşmasında, hiç şüphesiz Didim’de 1980’lerden itibaren gelişmeye başlayan ve günümüzde her geçen gün artan bir hızla büyüyen turizm faaliyetleri en önemli etkidir.

Tablo 1.49. Didim İlçesi’nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1990-2009).

Sayım Yılı	Nüfus	Nüfus Yoğ. (km ² /kişi)	Türkiye Ort. Nüfus Yoğ. (km ² /kişi)
1990	21 233	52,8	72,8
2000	37 395	93,0	87,5
2007	42 266	105,1	91,1
2008	50 941	126,7	92,3
2009	52 813	131,3	94,2

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.24. Didim İlçesi’nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu.

Didim’in 1990 yılında ilçe olması nedeniyle ancak bu yıldan itibaren nüfus yoğunluğu tespit edilebilmekte olduğundan, daha önceki yıllar değerlendirmeye katılmamıştır. Didim’deki aritmetik nüfus yoğunluğu 1990’lı yıllardan itibaren oldukça hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Nitekim 1990 yılında Didim ilçesindeki nüfus yoğunluğu 52,8 km²/kişi olarak tespit edilmiştir. Türkiye ortalamasının (73 km²/kişi) altında olan bu nüfus yoğunluğu değeri, 2000 yılından itibaren Türkiye ortalamasının üzerine çıkmış ve her geçen yıl aradaki fark büyümüştür. 1990 yılından itibaren yaklaşık 20 yıllık süre zarfında, nüfus yoğunluğunda iki katından daha fazla bir artış olmuş ve 2009 yılında da Türkiye ortalamasının (94,2 km²/kişi) bir hayli üzerinde gerçekleşerek 131,3 km²/kişi’ye yükselmiştir (Tablo 1.49 ve Şekil 1.24). Bunda da, bu

yıllardan itibaren Didim’de süratle gelişen, her geçen gün büyüyerek daha geniş bir etki alanı oluşturan ve yarattığı ekonomik boyutuyla çok sayıda insanı buralara çeken turizm faaliyetlerinin etkisi söz konusudur. Gerçekten de turizm faaliyetleri nedeniyle buradaki insan yoğunluğu her geçen gün daha da artmaktadır.

Tablo 1.50. Muğla İlindeki İlçelerin Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunlukları (2009).

Yerleşim Adı	Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	İl Yüzölçümündeki Oranı (%)	Nüfus Yoğ. (km ² /kişi)
Bodrum	118 237	656	5,1	180,2
Datça	15 901	476	3,7	33,4
Fethiye	183 184	2 952	23	62,0
Köyceğiz	32 753	1 606	12,5	20,3
Marmaris	75 350	878	6,8	85,8
Milas	123 984	2 068	16,1	59,9
Merkez	96 820	1 658	12,9	58,3
Ula	23 969	425	3,3	56,3
Yatağan	45 888	896	7	51,2
Dalaman	33 451	622	4,8	53,7
Ortaca	41 704	296	2,3	140,8
Kavaklıdere	11 140	318	2,5	35,0
Toplam	802 381	12 851	100	100

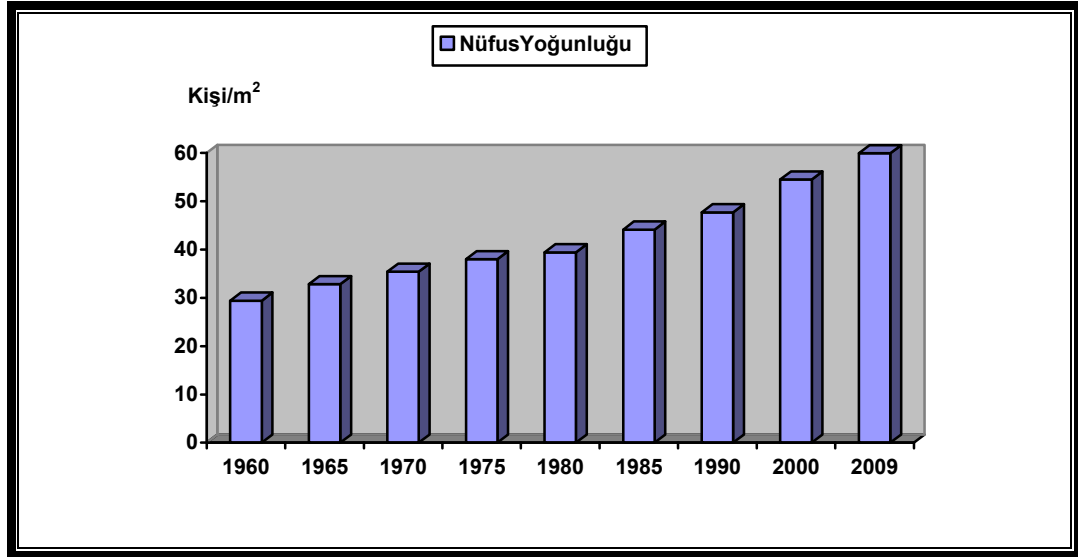
Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahamızdaki Milas ilçesinin 2009 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 123 984, toplam alanı ise 2 068 km²’dir. İlçe yüzölçümünün il yüzölçümüne oranı % 16,1 iken, Muğla ilindeki toplam nüfus içerisinde, Milas ilçesinin oranı % 15,4’tür. Muğla ilinde en fazla nüfusa sahip ikinci ilçe olan Milas, yüzölçümü bakımından da yine ikinci sırada bulunmaktadır. Milas ilçesinin nüfus yoğunluğu ise 59,9 km²/kişi’dir. Bu değerle Muğla ilinde Bodrum, Ortaca, Marmaris ve Fethiye’den sonra en fazla nüfus yoğunluğuna sahip beşinci ilçedir (Tablo 1.50). Milas’taki nüfus yoğunluğunun Muğla ili (64,2 km²/kişi) ortalamasının altında olmakla beraber, Türkiye ortalamasının (94 km²/kişi) da oldukça altında olduğu görülmektedir. Bunda, Milas ilçesinin % 58’nin yani yaklaşık yarısından fazlasının ormanlarla kaplı olması, Beşparmak dağları, İlbira dağı, Sodra dağı, Kurukümes dağı ve Kocadağ gibi dağlık alanların geniş yer kaplaması ve su kaynaklarının azlığı nedeniyle tarıma elverişli olmayan kalker formasyonlarının yaygın olması gibi ökümen alanını olumsuz yönde etkileyen faktörler önemli düzeyde etkili olmaktadır.

Tablo 1.51. Milas İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu (1960-2009).

Sayım Yılı	Nüfus	Nüfus Yoğ. (km ² /kişi)	Türkiye Ort. Nüfus Yoğ. (km ² /kişi)
1960	60 959	29,4	35,8
1965	68 037	32,8	40,5
1970	73 334	35,4	45,9
1975	78 685	38,0	52
1980	81 643	39,4	57,7
1985	91 387	44,1	65,3
1990	98 710	47,7	72,8
2000	112 808	54,5	87,5
2009	123 984	59,9	93,6

Kaynak: DIE Genel Nüfus Sayımları ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.25. Milas İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğunun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Durumu.

Milas ilçesinin nüfus yoğunluklarına bakıldığında, nüfus yoğunluğunun 1960'tan beri Türkiye ortalamasının altında değerlere sahip olduğu görülür. Ancak 1960'lı yıllardan itibaren, Milas'taki nüfus yoğunluğunun düzenli olarak artış gösterdiği anlaşılmaktadır. 1980'lerden itibaren ise nüfus yoğunluğu değerlerinde kısmi bir yükselmenin olduğu görülmektedir (Tablo 1.51 ve Şekil 1.25). Bu durumun ortaya çıkmasında, kıyı turizminin gelişmesinin yanında Kemerköy ve Yeniköy santrallerinin işletmeye açılması önemli oranda etkili olmuş ve Milas'ın önemli ölçüde göç çekmesine zemin hazırlamıştır.

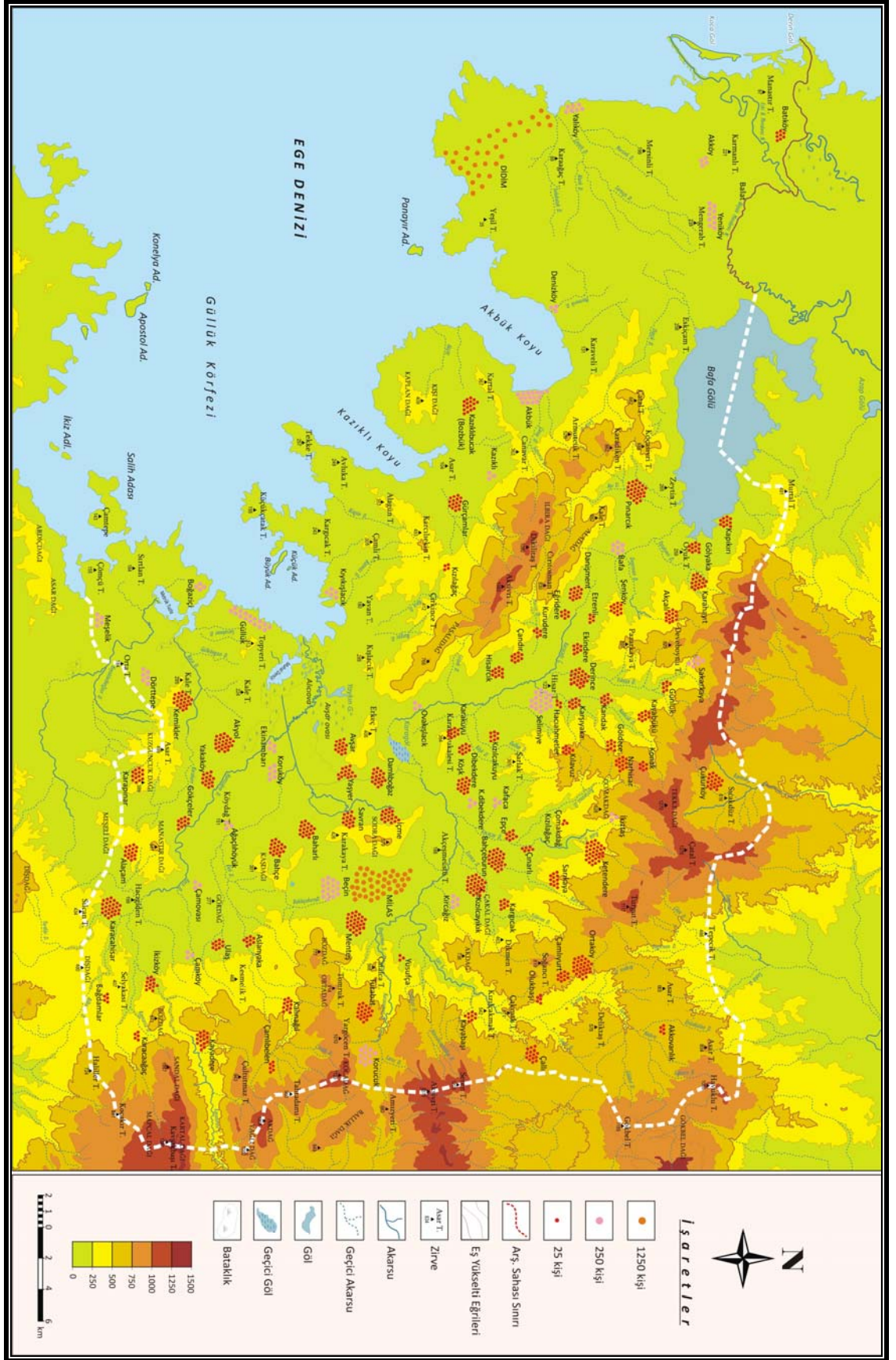
Milas ilçesinde nüfusun dağılışına baktığımızda, doğal faktörlerden topoğrafya ve su kaynakları ile bitki örtüsünün etkisinin oldukça belirgin olduğu görülmektedir. Nitekim Milas ilçesinde nüfusun en yoğun olduğu yerler; su kaynaklarının fazla ve daha kolay ulaşılabilen verimli tarım alanlarının bulunduğu ovalık kesimlerdir. Buna karşın nüfus yoğunluğunun azaldığı ve nüfusun tenhalaştığı yerlerin ise engebeli arazilere sahip, tarım arazilerinin nispeten azaldığı, su kaynaklarının kısıtlı olduğu ve ormanların çoğaldığı dağlık sahalar ile platolar olduğu anlaşılmaktadır (Harita 1.6).

Milas ilçesinde nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ve nüfusun toplanma yerleri olarak tabir edeceğimiz yerlerin, *Milas ovaları* olarak ifade edilen Selimiye, Milas, Yaşyer ve Hamzabey ovaları olduğu görülmektedir. Buna karşın İlbira dağı, Sodra dağı, Kurukümes Dağı, Beşparmak dağlarının kuzey kesimleri gibi dağlık alanların yüksek ve engebeli kesimleri ile Marçal dağlarının batı kesimleri gibi su kaynaklarının nispeten azaldığı ve tarım potansiyelinin düşük olduğu plato sahalarında nüfus yoğunluğu azalma göstermektedir. Ayrıca Milas ilçesinde orman arazilerinin yoğunlaştığı yine İlbira dağı ve Beşparmak dağlarında, nüfus yoğunluğu azalış göstermektedir. Kazıklı ve Çam koyu gibi koyların bulunduğu kıyı kesimlerde de nüfus yoğunluğu düşük düzeydedir. Ancak Beşparmak-Çomakdağı silsilenin güney yamaçlarının su kaynakları bakımından zengin olması ve geçim kaynaklarının fazla olması (zeytin ile fıstık çamı ağaçlarından ve turizmden gelir elde edilmesi) nedeniyle bu kesimlerde nüfus yoğunluğu artmaktadır³²² (Harita 1.6).

---

³²² Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s 130-149.

Harita 1.6. Araştırma Sahasında Nüfusun Dağılışı (2009).

Milas ilçesinde nüfusun dağılışında beşeri faktörlerin de oldukça etkin olduğu anlaşılmaktadır. Tarım, turizm ve ticaretin yoğunlaştığı ilçe merkezleri ve beldeler ile kıyı kesimlerde nüfus yoğunluğu artmaktadır. Nitekim Milas ilçe merkezi, Selimiye, Beçin, Bafa gibi beldelerde nüfus yoğunluğu diğer yerlere göre daha fazladır. Milas'ın özellikle Güllük Körfezi kıyılarında bulunan Kıyıkışlacık, Boğaziçi ve Güllük beldelerinde nüfus yoğunluğu artmaktadır (Harita 1.6). Buralarda özellikle turizm faaliyeti, bu artışta en büyük paya sahiptir. Güllük beldesinde ise turizm faaliyetinin yanı sıra liman faaliyetleri de nüfusun burada toplanmasında etkili olmuştur.

Didim ilçesinde nüfusun dağılışına etki eden beşeri faktörlerden en önemlisi turizm faaliyetidir. Bir alçak plato karakteri gösteren Didim'de, nüfusun toplanma yerlerinin, özellikle turizm faaliyetinin geliştiği ve her geçen gün artan bir hızla büyüdüğü, kıyı kesimleri olduğu görülmektedir. Nitekim Didim kent merkezinin ve Akbük beldesinin bulunduğu kıyılarda nüfus yoğunluğu artış göstermektedir. Ayrıca tarımsal faaliyetin yapılabildiği verimli tarım alanları yakınında da nüfusun toplandığı gözlenmektedir. Nitekim Akköy ve Ak-Yeniköy beldelerinin bulunduğu, buğday ve pamuk üretiminin yapıldığı yerlerde nüfus yoğunluğu artış göstermektedir. Buna karşılık sazlık ve bataklıklarla kaplı olması ve milli park sahası içerisinde kalması nedeniyle Büyük Menderes deltasının denize yakın kesimlerinde nüfus yoğunluğu iyice düşmekte ve nüfus bakımından tenhalaşmaktadır. Ayrıca Didim platosunun orta kesiminde ve tabiat parkı olan Bafa Gölü'nün Büyük Menderes deltasına doğru olan batı kesimleri ile güney kesimlerinde nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür. Yine Didim platosunun en uç kısımlarında ve Didim kentinin batısında kalan kıyı kesimlerinde de nüfus yoğunluğu oldukça azdır (Harita 1.6).

Didim-Milas kıyı kuşağındaki nüfusun ilçe merkezleri ve beldelere göre dağılımında, Didim ve Milas kent yerleşmelerin en fazla nüfusa sahip yerleşmeler olarak ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Beldeler içerisinde en fazla nüfusun, Milas'a bağlı Selimiye beldesinde (4 670 kişi) barındığı, en az nüfuslu beldenin ise yine Milas'a bağlı Bafa beldesi (1 990 kişi) olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.1.6. Nüfusun Eğitim Durumu

Nüfusun eğitim seviyesi ile toplumun gelişmişliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Bir toplumda eğitim seviyesi yükseldikçe toplum gelişip, ilerlemekte ve medenileşmekte, eğitim seviyesi düştükçe toplum geri kalıp, çağdaşlaşma çizgisinden uzaklaşmaktadır. Nitekim bunun somut örneklerini hem dünyadaki ülkeler arasında hem de ülkemizdeki bölge ve kentlerimiz arasında görebilmekteyiz. Böylesine önemli bir göstergenin toplumdaki yansımalarının, çağdaş ülkeler düzeyine ulaşmasına katkı yapan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan biri de inceleme alanında olduğu gibi turizm faaliyetidir. Ülkemizde turizm, geliştiği yerlerde eğitim seviyesinin yükselmesine, toplumda eğitime olan ilginin ve talebin artmasına olumlu yönde katkı yapmaktadır.

Öğrenim düzeyi gelişmişliğin önemli bir göstergesidir, ayrıca öğrenim düzeyi arttıkça halkın turiste ve turizme ilgisi ve hoşgörüsü de artmaktadır. Öğrenim ile insanın kendine olan güveni gelişmekte turistle iletişim kurması kolaylaşmaktadır. Yerli halkın turistlere hoşgörülü davranması ve turist-yöre halkı yakınlaşmasında eğitim çalışmalarının payı büyüktür. Bu eğitim sadece örgün öğretim kurumlarında değil, turistik yörelerde yapılacak eğitici seminer, konferans, kurs gibi etkinliklerle de tamamlanmalıdır. Eğitim çalışmalarında yerli halka geleneksel inançlara uygun davranmayan, ülkenin töre ve alışkanlıklarına uymayan turistlerin garipsenmemesi, turistlere hoşgörülü davranılması ve onlara ilgi gösterilmesi vurgulanmalıdır. Yöre halkının, radyo, televizyon, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçlarıyla ve bölgede etkili olan muhtar, öğretmen ve turizm görevlileri tarafından eğitilmesi, turizmin yararlarının halka anlatılması oldukça önemlidir.³²³ Didim-Milas kıyı kuşağı gibi birbirinden değerli doğal ve beşeri zenginliklere sahip sahalarda, yöre halkının turizme olan bakış açısının değiştirilmesinde ve dikkatlerinin buna yöneltilmesinde eğitim önemli bir etkidir.

Bu bağlamda Didim-Milas kıyı kuşağında 2009 yılı TÜİK verilerine göre 6+ yaş üzerinde yapılan hesaplamalarda okuma-yazma oranları incelendiğinde, Didim ilçesinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 95,5 iken, okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 4,5'tir. Didim ilçesinde cinsiyet grupları açısından okuryazarlık durumu değerlendirildiğinde ise kadınlarda % 92,4 ve erkeklerde ise 98,3 gibi oldukça yüksek okuryazar oranları görülmektedir. 2009 yılı itibariyle Türkiye'de ve Aydın ilinde okuryazar oranı aynı

³²³ Emekli, *Bergama'da Turizm ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, s.104.

değerde ve % 92,4 düzeyindedir. Bu değerlere göre Didim ilçesindeki okuryazar oranı, hem Aydın ilinin hem de Türkiye ortalamasının üzerindedir.

İlçe genelinin yanı sıra Didim ilçe merkezindeki okuma-yazma oranlarına baktığımızda, 2009 yılı itibariyle Didim kentinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 96,5 iken, okuma yazma bilmeyenlerin oranının % 3,5 olduğu görülmektedir. Didim kentinde cinsiyet grupları açısından okuryazarlık durumu değerlendirildiğinde ise, kadınlarda % 94,1 ve erkeklerde ise 98,7 gibi oldukça yüksek okuryazarlık durumu ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimle kıyaslandığında, Didim ilçe merkezinde okuryazarlık düzeyinin yükseldiği görülmektedir. 2009 yılı itibariyle okuryazarlık oranı Türkiye’de % 92,4 iken Aydın il merkezinde % 95,8 düzeyindedir. Bu değerlere göre, Didim kentindeki okuryazar oranı, hem Aydın il merkezinin hem de Türkiye ortalamasının üzerindedir (Tablo 1. 53 ve Tablo 1.54).

Milas ilçesinde ise okuma-yazma bilenlerin oranı % 94,6 iken, okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 5,4’tür. Milas ilçesinde cinsiyet grupları açısından okuryazarlık durumu değerlendirildiğinde, kadınlarda % 91,4 ve erkeklerde ise 97,8 gibi oldukça yüksek okuryazar oranlarına şahit olunmaktadır. 2009 yılı itibariyle Türkiye’de okuryazar oranı % 92,4 düzeyinde iken, Muğla ilinde % 95,6 düzeyindedir. Bu değerlere göre, Milas ilçesindeki okuryazar oranı, Muğla ilinden biraz düşük iken, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ayrıca okuryazarlık seviyesi bakımından Didim ilçesine göre düşük bir değere sahiptir.

Milas ilçe merkezinde ise 2009 yılı itibariyle okuma-yazma bilenlerin oranı % 96,3 iken, okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 3,7’dir. Milas kentinde cinsiyet grupları açısından okuryazarlık durumu değerlendirildiğinde, kadınlarda % 94,1 ve erkeklerde ise 98,6 gibi oldukça yüksek okuryazar oranları görülmektedir. 2009 yılı itibariyle okuryazarlık oranı Türkiye’de % 92,4, iken, Muğla il merkezinde % 97,5 düzeyindedir. Bu değerlere göre Milas kentindeki okuryazar oranı, Muğla il merkezinden düşük olmakla birlikte, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bunun yanı sıra Milas kentinin okuryazarlık seviyesinde de Didim kentine göre az da olsa daha düşük bir değere sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1. 52 ve Tablo 1.53).

Tablo 1.52. Didim Kenti'nde Nüfusun Eğitim Durumu (2009).

Cinsiyet	Ok. Yaz. Bilm.	Ok. Yaz. Bil. Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul M.	İlköğr. M.	Ortaokul. M.	Lise M.	Üniv. M.
Erkek	203	3 008	4897	1 830	1 223	3 585	1 876
Kadın	917	3 094	5 043	1 611	729	3 143	1 264
Toplam	1 120	6 102	9 940	3 441	1 952	6 728	3 140
%'si	3,6	18,9	30,6	10,6	6,0	20,7	9,6
Türkiye %'si	7,7	21,9	29,8	11,9	4,5	16,7	7,5

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Didim kentindeki eğitim seviyesi, bitirilen öğrenim kademelerine göre yukarıdaki tablodan da hareketle incelendiğinde, eğitim durumunun oldukça iyi düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Okuma yazma oranında ve tüm bitirilen okul düzeylerinde Didim kenti, Türkiye ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Özellikle lise (% 20,7) ve üniversite (% 9,6) mezunları (master ve doktora mezunları dahil) ortalamasının, Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Tablo 1.52).

Didim kentinde eğitim seviyesinin böylesine iyi düzeyde olmasında, turizmin getirdiği sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik avantajların olumlu yöndeki etkisi oldukça önemli rol oynamaktadır. Bu sayede, Didim'deki yerel halkın eğitime olan bakış açısı değişmekte ve ilgileri artmaktadır. Dolayısıyla Didim kentindeki halkın bilinçlenme seviyesinin toplu bir yükselmesi söz konusudur. Gerçi bu durum, Didim kentinin de içerisinde bulunduğu Aydın ilinin önemli bir kesimi için de geçerlidir.

Tablo 1.53. Milas Kenti'nde Nüfusun Eğitim Durumu (2009).

Cinsiyet	Ok. Yaz. Bilm.	Ok. Yaz. Bil. Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul M.	İlköğr. M.	Ortaokul. M.	Lise M.	Üniv. M.
Erkek	305	3 756	7 249	2 477	1 165	4 537	2 582
Kadın	1 305	3 863	8 154	2 257	685	4 133	1 875
Toplam	1 610	7 619	15 403	4 734	1 850	8 670	4 457
%'si	3,8	17,3	34,7	10,6	4,1	19,5	10,0
Türkiye %'si	7,7	21,9	29,8	11,9	4,5	16,7	7,5

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Milas kentindeki eğitim seviyesi, bitirilen öğrenim kademelerine göre incelediğinde, eğitim durumunun oldukça iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Okuma yazma oranında, ilkokul ve ortaokul hariç tüm bitirilen okul düzeylerinde, Milas kenti Türkiye ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Özellikle lise (% 19,5) ve üniversite (% 10,0) mezunları (master ve doktora mezunları dahil) ortalamasının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Tablo 1.53). Araştırma sahasındaki Didim ilçesinde olduğu gibi Milas ilçesinde de eğitim seviyesinin böylesine iyi düzeyde olmasında, Milas'ın oldukça iyi düzeyde olan tarım ve ticaret potansiyelinin yanı sıra turizmin getirdiği sosyo-kültürel ve sosyo ekonomik ilerlemenin etkisi büyüktür. Bu sayede Didim'de olduğu gibi Milas kentinde de halkın eğitime olan bakış açısı değişmekte ve ilgileri artmaktadır. Bütün bunlar sadece Milas için değil, içerisinde bulunduğu Muğla ilinin önemli bir kesimi için de geçerlidir. Nitekim 2009 yılı TÜİK verilerine göre Muğla ili % 95,6 gibi Türkiye ortalamasının (% 92,4) üzerinde okuryazar oranına sahiptir.

İnceleme alanında eğitime verilen önem somut olarak okul ve öğrenci sayılarına da yansımaktadır. Nitekim Didim ilçesinin merkez kasaba ve köylerinde toplam 20 okul mevcuttur. Bunlardan 15'i ilköğretim okulu olup, ayrıca 4 ortaöğretim kurumu (lise) bulunmaktadır. Bunların tümü ilçe merkezindedir. İlçede 3 dersane, 2 dil kursu, 1 özel eğitim merkezi, 1 özel ilköğretim okulu, 2 özel sürücü kursu bulunmaktadır. Ayrıca 1 halk eğitim merkezi, 1 meslek eğitim merkezi vardır. İlçe genelinde toplam 9 054 öğrenci mevcudu bulunmaktadır. Didim'de turizmle ilgili eğitim veren, Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi'nin yanı sıra bir de meslek yüksekokulu bulunmaktadır.³²⁴

Bu açıdan turizm eğitimini yüksekokul düzeyinde veren ve turizm sektörüne kalifiye eleman kazandıran Adnan Menderes Üniversitesi Didim Meslek Yüksekokulu'nun yasal kuruluş işlemleri, 2005 yılında tamamlanmış ve 2005-2006 döneminde eğitim-öğretime başlamıştır. Ağırlama hizmetleri, turizm ve seyahat hizmetleri ve aşçılık programlarında eğitim ve öğretim vermektedir. Yüksekokul, sunmuş olduğu kaliteli eğitim ve hizmetler sonucu, 2007 – 2008 yılları içerisinde sürdürülen başarılı çalışmalar sayesinde ISO 9001 belgesini almaya hak kazanmıştır. Yüksekokulda, İngilizce hazırlık sınıfında 182, aşçılık bölümünde 151, turizm ve

³²⁴ Didim Kaymakamlığı 2009 Brifing Raporu verilerinden derlenmiştir.

seyahat hizmetleri bölümünde 135 ve ağırlama hizmetleri bölümünde de 134 olmak üzere toplam 602 öğrenci öğrenim görmektedir.

Eğitim-öğretim faaliyetleri bağlamında araştırma sahasındaki Milas ilçesinde ise, 80 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Bu okullarda toplam 14 392 öğrenci öğrenim görmektedir. 1 tane de okul öncesi eğitim kurumu bulunmaktadır. İlçede 9 orta öğretim okulu olup, bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı, 4 752 kişidir. Milas'ta okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin genel toplamı 20 138'dir. İlçede 1 halk eğitim merkezi, 1 mesleki eğitim merkezi, 1 rehberlik araştırma merkezi, 5 özel motorlu taşıt sürücü kursu, 1 özel bilgisayar ve yabancı dil kursu, 7 özel dersane, 3 adet özel rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Milas'ta turizmle ilgili eğitim veren, Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi'nin yanı sıra bir de meslek yüksekokulu bulunmaktadır.³²⁵

İlçede turizm eğitimini yüksekokul düzeyinde veren ve turizm sektörüne uzman işgücü kazandıran Muğla Üniversitesi Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu, 1996 yılından bu yana eğitim vermektedir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın 21.04.1995 tarihli kararıyla kurulmuş olan Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu, 4 Ağustos 1995 tarihinde açılmıştır. 1995-1996 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında restorasyon programı ile eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1996-1997 eğitim-öğretim yılında halıcılık ile turizm ve otelcilik programlarının açılmasıyla ve öğrenci sayısının artması nedeniyle Özler İş Merkezi'nin en üst katına taşınmıştır. 5 yıl bu binada eğitim-öğretim sürdürülmüştür. 2001 yılında yeni yapılan modern binasına taşınan okulda teknik ve idari programlar altında, toplam 7 programda 1 254 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. Okulda turizm ve otel işletmeciliği, işletme, pazarlama, muhasebe, restorasyon, halıcılık ve takı alanında uzmanlaşma eğitimi verilmektedir.

1.2.2. Yerleşme Özellikleri

1.2.2.1. Yerleşme Tarihi

Didim-Milas kıyı kuşağının yerleşim tarihiyle ilgili bilgiler sağlıklı veriler içermemektedir. Buna karşın Didim ve Milas kentleri oldukça eski ve köklü uygarlıkların yaşadığı tarihi yerleşim merkezlerdir. Araştırma sahasındaki Milas

³²⁵ Milas Kaymakamlığı 2009 Brifing Raporu verilerinden derlenmiştir.

(Mylasa), tarihi *Karia* bölgesinde bulunmaktadır. Antik çağlarda, Büyük Menderes'in güney yakasındaki Cevizli ve Karanlık dağları ile çevrili, Anadolu'nun güneybatı köşesine *Karia* denilmiştir. Milas (Mylasa) 3000 yılı kesintisiz 5000 yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu kent, sırasıyla Karia, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Menteşe Beyliği ve Osmanlı uygarlıklarının izlerini taşımaktadır. Milas'ın bilinen tarihi M.Ö. 3400'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Antik çağlarda Karia olarak bilinen en önemli ve en büyük merkezlerinden biri olan *Mylasa*, dağların doruklarına kurulan diğer Karia kentlerinden farklı olarak Mylasa dağının eteğindeki ovada kurulmuş olup, bu konumuyla antikçağda tepki uyandırmıştır; hatta bir Roma valisinin "bu kenti kuran korku duymadı ise, utançtan da mı yoksundu" diye öfkeyle bağırıldığı söylenir.³²⁶

M.Ö. 546'dan sonra tüm Anadolu kentleri gibi, Mylasa da Pers egemenliğine girmiş, ancak bu dönemde yerel yöneticiler tarafından yönetilen kent, önemini korumuş ve hatta altın çağını yaşamıştır. Dönemin en önemli yöneticisi, bugünkü adıyla Bodrum (Halikarnasos)'da antik dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilen Maussoleion'u yaptıran, Maussolos'tur. Maussolos aslında Mylasalı olmasına rağmen, egemenliğinin ilk dönemlerinin ardından, başkenti Halikarnassos'a taşımıştır. Büyük İskender'in Anadolu'yu Perslerden almasının ardından Mylasa, bu dönemi takiben Büyük Roma İmparatorluğu, Bizans, Menteşe Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalmıştır.³²⁷

Tarihi süreçte Girit ve Yunan medeniyetleriyle ilişkiye girmiş olan Milas, önce Karia'lıların daha sonra da Menteşe Beyliği'nin başkentliğini yapmıştır. Bu dönemlerde çevresinin çekim merkezi olduğu ve çevresine göre bir hayli nüfus kitlesini çektiği söylenebilir. Menteşe Beyliği döneminde önemli bir ticaret merkezi ve kalabalık bir nüfusu barındıran Milas, II. Murat zamanında sancak merkezinin Muğla'ya taşınması nedeniyle önemini kaybederek zaman içinde barındırdığı nüfus kitlesinin bir kısmını ve buna bağlı olarak etki alanını kaybetmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin Menteşe Sancağı'na bağlanmıştır. Osmanlı egemenliğine girdikten sonra Menteşe Sancağı'nın ticari önemini kaybetmesi ve Balat'ın bir ticari merkez olmaktan çıkması, Milas'ın ticari hayatını önemli ölçüde etkilemiş ve Milas ekonomisi, uzun süren bir durgunluk sürecine

³²⁶ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, s.13-17.

³²⁷ Milas Tanıtım Kitapçığı, 2010, Milas Kaymakamlığı s. 2.

girmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren Milas'ın ticari önemi azalmasına rağmen stratejik önemi artmıştır.³²⁸

On dokuzuncu yüzyılda Milas Kazası, Menteşe Sancağı'nın en kalabalık ikinci kazası olarak ortaya çıkmaktadır. Sancak nüfusunun % 11'i Milas Kazası'nda yaşamaktadır. Muğla Kazası ise altıncı sıradadır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Milas, Menteşe sancağının en kalabalık kazalarındandı.³²⁹ 20 Nisan 1921 tarihinde sancaklar kaldırılarak yerine Vilayet Teşkilatı'nın kurulması üzerine Menteşe (Muğla) Sancağı, Aydın vilayetinden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu. Bunun üzerine Milas, Muğla vilayetine bağlı bir kaza (ilçe) oldu. 1922 yılında Milas Kazası, Ören (Kemerdere), Güllük, Selimiye (Kızılca Mandalyat) olmak üzere üç nahiyeden oluşmaktaydı.³³⁰ 1938 yılında ilçeler ve bucakların kuruluşu ile Milas, 3 bucak (Güllük, Ören, Selimiye) ve 128 köyden oluşan bir ilçe statüsüne kavuşmuştur.³³¹ Günümüzde Milas ilçesi, 28 mahalle, 114 köy ve 5 kasaba yerleşmesinden oluşmaktadır. Ancak inceleme sahamız içerisinde Milas ilçesinin; 1 kent (Milas), 4 belediye örgütlü kasaba yerleşmesi (Güllük, Beçin, Bafa, Selimiye), 87 köy yerleşmesi ve 25 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır.

Araştırma sahasındaki diğer ilçeyi oluşturan Didim (Didyma) ise tarihte derin izler bırakan uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Didim (Didyma), 12 İyon kentinden birisi olan Milet'in kutsal kenti "Tapkı Alanı" olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Didyma, Milet kenti ile birlikte İonların, Perslerin, Romalıların, Menteşeoğulları Beyliği'nin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Didyma, hiçbir zaman bir kent niteliği taşımamıştır. Tapınak ve onun yönetimindeki bilicilik, Miletos toprakları içerisinde ve rahibi de kentin önde gelen resmi görevlileri arasında yer almıştır. *Didyma* adı Yunancadan değil, Anadolu dillerinden kaynaklanır. Rastlantı olarak Yunanca "ikizler" anlamına gelen *Didymi* sözcüğüne benzemesi, Apollon ve ikiz kız kardeşi Artemis'le ilişkili olduğu sanısını uyandırmaktadır.³³² On dördüncü yüzyıldaki büyük depremde yıkılan mabetle birlikte uzun yıllar sessizliğe bürünen Didim, Cumhuriyet öncesine değin varlığını küçük bir Rum köyü olarak sürdürmüştür. Bu

³²⁸ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.17.

³²⁹ Adıyeye, *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, s.121-137.

³³⁰ Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s.20-28.

³³¹ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 33.

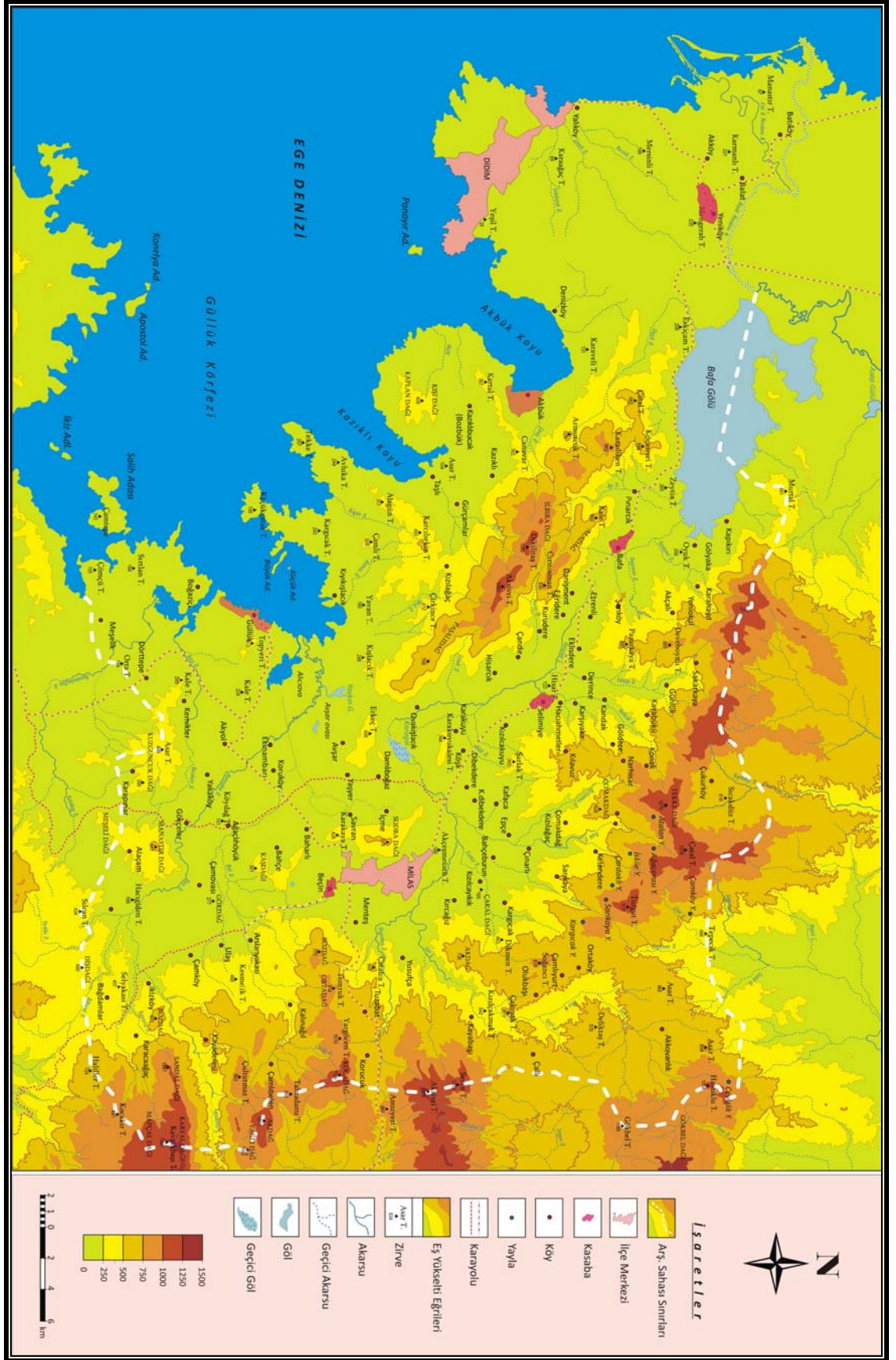
³³² Didim Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyasından derlenmiştir.

nedenle, Didim'in yerleşim durumuyla ilgili en sağlıklı bilgilere ancak Cumhuriyet döneminde ulaşmaktayız.

Cumhuriyet dönemi öncesinde Rum göçmenlerin yaşadığı küçük bir balıkçı köyü olan ve *Yoran/Yeronda* olarak adlandırılmış olan bu köyün, kuzeydoğusunda “İslam Yoran” diye adlandırılan on iki hanelik bir de Türk yerleşmesi bulunmaktaydı. Ancak bu bölgedeki yerleşim, Kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında boşaltılmıştır. 1924 ise yılında mübadele kapsamında bu bölgeye, Yunanistan başta olmak üzere Balkan ülkelerinden gelen göçmenler yerleştirilmişlerdir. 1955 yılında yörede yaşanan deprem felaketi sonrasında “Hisar” olarak adlandırılan *Apollon Tapınağı* çevresindeki yerleşim, 1961 yılında dağıtılan afet konutlarıyla birlikte bir kilometre güneye *YeniHisar* adıyla taşınmıştır. 1967 yılına kadar köy olarak kimliğini sürdüren YeniHisar'a 1968 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. 1980'li yıllarda başlayan turizm hareketiyle birlikte hızla gelişmeye başlayan belde, 1990 yılına kadar Söke ilçesinin Akköy bucağına bağlı bir yerleşim birimi iken, 1991 yılında YeniHisar adıyla ilçe olmuştur. 1997 yılında YeniHisar ismi *Didim* olarak değiştirilmiştir. Günümüzde Didim ilçesi; 1 kent (Didim) 2 belediye örgütlü kasaba yerleşmesi (Akbük ve Ak-Yeniköy), 5 köy ve 14 mahalle yerleşmesinden oluşmaktadır.

1.2.2.2. Yerleşme Şekilleri

Didim-Milas kıyı kuşağında yerleşmelerin dağılışında çeşitli doğal ve beşeri faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Milas'ta, yerleşmelerin dağılışına baktığımızda, doğal faktörlerden topoğrafya ve su kaynakları ile bitki örtüsünün etkisinin oldukça belirgin olduğu görülmektedir. Nitekim Milas ilçesinde yerleşmelerin en yoğun olduğu yerler; su kaynakların fazla ve daha kolay ulaşılabilen verimli tarım alanlarının bulunduğu ovalık kesimlerdir. Buna karşılık engebeli arazilere bağlı olarak tarım arazilerinin azaldığı, su kaynakların kısıtlı olduğu ve ormanların çoğaldığı dağlık sahalara ile platoluk alanlarda yerleşme yoğunluğu azalmaktadır. Didim ilçesinde ise yerleşmelerin dağılışında etkili olan beşeri faktörlerden en önemlisi turizm faaliyetidir. Yükseltisi az bir plato görünümünde olan Didim'de, yerleşmelerin özellikle turizm faaliyetinin geliştiği ve her geçen gün artan bir hızla büyüdüğü kıyı kesimlerinde yoğunlaştığı ve yerleşmelerin gelişmelerinin bu sahalarda olduğu görülmektedir (Harita 1.7).

Harita 1.7. Araştırma Sahasında Yerleşmelerin Dağılışı.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki yerleşmeleri kırsal ve kentsel olarak sınıflandırdığımızda, Didim’de, 1 kent (Didim) 2 belediye örgütlü kasaba, 5 köy ve 14 mahalle yerleşmesinin bulunduğu görülür. Milas’ta ise 1 kent (Milas), 4 belediye örgütlü kasaba, 87 köy ve 25 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Yani toplamda inceleme sahası içerisinde 2 kent yerleşmesi, 6 kasaba, 92 köy ve 39 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca sahada geçici yerleşme şekillerinden 7 yayla yerleşmesi mevcuttur (Harita 1.7).

1.2.2.2.1. Köy Yerleşmeleri

İnceleme sahasında 92 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan 5’i Didim ilçesi, 87’si Milas ilçesi sınırları içerisinde (Harita 1.7).

Didim-Milas kıyı kuşağındaki köy yerleşmelerinin daha çok verimli tarım arazilerine yakın sahalarda, dağ yamaçlarının etek kısımlarında ve yer yer kıyılarda toplandığı dikkati çekmektedir. (Harita 1.7). Köy yerleşmelerinin topoğrafyaya uygun olarak gösterdiği bu dağılımda; su kaynaklarının varlığı, tarihi faktörler (savunma ve güvenlik), ova tabanlarındaki bataklık arazilerinden kaçınma ve taşkınlardan korunma, tarıma elverişli arazilerden daha fazla yararlanmak, hem tarım hem de hayvancılık sahalarna yakın olma ve balıkçılık gibi çeşitli faktörlerin oldukça önemli etkileri olmuştur.

Nitekim bu şartların nispeten elverişli olduğu Didim platosu üzerinde ve Batı Menteşe (Beşparmak) dağlarının Bafa-Selimiye depresyonu ile Milas ovalarına yakın kesimlerinde köy yerleşmeleri yoğunlaşmaktadır (Harita 1.7). Ayrıca sahada ormancılık ve madencilik faaliyetlerinin etkisine bağlı olarak söz konusu sahalarda ve bu sahalara yakın kesimlerde kurulmuş köy yerleşmeleri bulunmaktadır. Araştırma sahasının özellikle Milas kesiminde orman içi köyü veya orman kenarı köyü olarak nitelendirilebilecek köy yerleşmeleri mevcuttur. Milas Orman İşletme Müdürlüğü’nün 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerine göre, Milas ilçesindeki yerleşmelerde yaşayanların % 20’si ormancılık faaliyetleriyle geçimlerini sağlamakta yani ormandan istifade eden köy yerleşmelerinde ikamet etmektedirler. Yine araştırma sahamızın Milas ilçesinde madencilik faaliyetlerinin etkisi altında bulunan köy yerleşmeleri de bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki köy yerleşmelerinin bazılarının kıyıya yakın sahalarda kuruldukları görülmektedir (Harita 1.7). Bu köylerin kuruluşunda, denize yakın olma ve balıkçılık gibi faaliyetlerden yararlanma en önemli etkenler olmuştur. Hem Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarındaki balıkçı köyleri (Kıyıkışlacık, Boğaziçi) hem de Didim'deki balıkçı köyleri buna örnek teşkil etmektedir. Buralardaki balıkçılık faaliyetleri de turizm aktivitelerinden etkilenmiş ve daha da gelişmiştir. Sahamızdaki birçok yerleşmenin gelişiminde ve büyümesinde etkili olan turizm, en büyük tesirini kıyıya yakın yerleşmelerde göstermiştir. Bu yerleşimler 1980'li yıllara kadar birer balıkçı köyleri iken, turizmin tesiriyle önemli ölçüde gelişme göstermişlerdir.

İnceleme alanında sadece kıyıya yakın köy yerleşmeleri değil iç kesimlerdeki bazı kırsal yerleşmeler de son yıllarda iyiden iyiye kendini hissettiren turizm faaliyetlerinden etkilenmektedirler. Özellikle kültürel turizm veya kırsal turizm olarak adlandırılan alternatif turizm etkinliklerinin popüler hale gelmeye başladığı günümüzde, yöreye özgü düğün ve eğlencelerin yapıldığı, yöresel el sanatları ve mimarinin göz alıcı bir şekilde sergilendiği Çomakdağ köylerinde turizmin güçlü etkisi hissedilmektedir (Fotoğraf 1.42). Nitekim bu köylere Bodrum'dan turlarla gelen turistler, yöreye özgü düğünleri yerinde izlemekte ve yöresel lezzetleri tatmaktadır. Ayrıca tarihsel çekiciliklerin yakınında kurulan Akköy (Milet), Kapıkırı köyü (Herakleia ve Latmos), Kargıcık köyü (Labranda), Ayaklı köyü (Euromos), Kıyıkışlacık köyü (İassos), Boğaziçi köyü (Bargylia) gibi köy yerleşmelerinde kültürel turizmin etkileri görülmekte ve bu yerleşmeler her yıl birçok yerli ve yabancı ziyaretçinin uğrak mekânları olarak hatırı sayılır bir turizm potansiyeline sahiptirler (Harita 1.7). Bunun yanı sıra Bafa Gölü çevresinde ve Büyük Menderes deltasına yakın sahalarda bulunan köy yerleşmeleri, ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahiptirler.

Fotoğraf 1.42. Geleneksel Düğün Törenleri ve Evleriyle Tanınan Turistik Potansiyeli Yüksek Çomakdağ Kızılağaç Köyü Meydanından Bir Görünüm.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki köy yerleşmelerinin büyük çoğunluğuyla toplu dokulu olduğu ve egemen yapı gerecinin taş olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 1.43). Özellikle şist, mermer, kalker ve riyolit, meskenlerin yapımında en çok kullanılan taşlar olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca özellikle ormanların yaygın olduğu Beşparmak dağları, İlbira dağı gibi ortamlarda konutların kapıları, pencereleri, çatıları ve iç mekânlarında ahşap malzemeden oldukça yararlandığı tespit edilmiştir. İnceleme sahasının kıyı kesimlerindeki kırsal yerleşmelerde ise Akdeniz mimarisi egemendir. Güneşe ve sıcaklığa karşı korunaklı, taş duvarları beyaz badanalı, ahşabın fazlaca kullanıldığı, avlulu, açık sofalı, ilginç bacalı, çoğu düz toprak çatılı konutlar, yöre mimarisinin ortak özelliklerini yansıtır.³³³

³³³ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 149-151.

Fotoğraf 1.43. Bafa Gölü Kıyısında Kurulmuş Olan Kapıkırı Köyü, Toplu Dokulu Bir Köy Yerleşmesidir.

Bununla birlikte özellikle 1970’li yıllardan itibaren genellikle iki katlı, balkonlu evlerle yöre mimarisine yabancı bir yapılaşma yaygınlaşmakta, kıyı kuşağındaki yerleşmelerin özgün mimarisi bozulmaktadır. Sahamızın iç kesimlerindeki köy yerleşmelerinin konutları ise çoğunlukla tek katlı bir veya iki odalı konutlardan oluşmaktadır. Taş bol olduğu için duvarlar kâgirdir. Harç olarak genellikle çamur kullanıldığından, duvarlar daima tahta hatıllarla kuvvetlendirilir ve çok defa sıvasız bırakılır. Eski tip konutların genellikle toprak çatıyla örtülü olmakla beraber, 1970’lerden sonra yapılan meskenlerin kiremit veya betonarme çatıyla örtülü olduğu görülmektedir.³³⁴

Bu bağlamda özellikle Çomakdağ-Kızılağaç köyündeki geleneksel evlerden bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Bu köydeki evlerin dış görünüşleri kadar içleri de oldukça renkli ve etkileyicidir. Kızılağaç evlerinin mimari ve süsleme sanatında görülen özellikler bölgede yaşamış, geçmiş medeniyetlerin izlerini de bir anlamda günümüze taşımış durumdadır. Malzeme türleri, plan tipleri, süsleme özellikleri bunlar arasında sayılabilir. Yöredeki evler tek katlı ve odalı mekânlardan başlayarak zaman içinde çok odalı, dış sofalı, avlulu tiplere ulaşarak, Anadolu’nun antik dönemden bu yana yaşadıklarını devam ettirmiştir. Tavan süslemeleri ve kapılar ahşap sanatının oyma, kalem işi, kabartma gibi değişik teknikli örnekleriyle doludur.

³³⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 149-151.

Özellikle taş işçiliği geçmişin izlerini taşımaktadır. Çomakdağ-Kızılağaç köyündeki evlerin mimarisi, bacalarının dizaynı, kapı, pencere pervazları, duvarlardaki taş işçiliğinde geçmişin izlerini görülebilmektedir. Evler, yörenin yerel malzemesi olan taştan yapılmıştır.³³⁵

Dolayısıyla Çomakdağ evleri, dünle bugünü ustaca kaynaştıran mimari üslup taşımakta, taştan yapılmış evlerde bacalar estetik görünüşleriyle ilgi ve hayranlık uyandırmaktadır (Fotoğraf 1.44). Baca tepelerinde yer alan yarım ay ya da kartal başı şeklindeki figürlere rastlanılmaktadır. Antik yapılardaki akroterlerden³³⁶ esinlenmiş bacaları başka bir yerde görmek mümkün değildir.³³⁷ Bu kapsamda köydeki geleneksel evler, geçmişten gelen kültürel mirasın en nadide örneklerini oluşturmakta ve buraya gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedirler. Ayrıca Didim'e bağlı Akköy'deki beyaz evler de yine dikkati çeken meskenler olarak kabul görmekte ve turistik açıdan her geçen gün artan bir ilgiye sahne olmaktadır (Fotoğraf 1.45).

Fotoğraf 1.44. Çomakdağ Evleri, Geleneksel Mimarisiyle ve İlginç Bacalarıyla Tanınmaktadırlar.

³³⁵ Demir, G. ve Ünal, S., *Ege'de Bir Köy Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme*, Milas Kaymakamlığı Kültür Yayınları, No: 1 Milas, 2005, s. 66.

³³⁶ Akroter: Üçgen şekilli alınlığın tepesinde ve iki kenarında yer alan bazen bitkisel bir bezeme (spiral ve palmet gibi) bazen de küçük heykeller şeklinde bulunan süsleme elemanlarının genel adıdır.

³³⁷ Muğla Valiliği, 2005, s. 264.

Fotoğraf 1.45. Didim'e Bağlı Akköy, Beyaz Evleriyle Meşhurdur.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki köylere ait köyaltı yerleşmelerinden yayla yerleşmelerine de rastlanılmaktadır. Özellikle Çomakdağ'ın güney yamaçlarında Atalan, Ağaçarası, İskile, Köklüce, Kazancı, Sarıkaya, Çardaklı ve Kocayayla gibi yaylalar bulunmaktadır. Bunların yükselteleri, 800-850 m'ler arasında değişmektedir. Bölgedeki Atalan Yaylası, Çomakdağ-Kızılağaç köyüne aittir. İskile Yaylası, Çomakdağ Kızılağaç ve Ketendere köylerinin, Ağaçarası Yaylası ise Çomakdağ-Kızılağaç ve İkiztaş köylerinin ortak yaylasıdır. Bölgedeki diğer yaylalardan Kocayayla, Kargıcak Köyüne; Sarıkaya ve Çardaklı Yaylaları, Sarıkaya köyüne; Köklüce ve Kazancı Yaylaları da Ketendere köyüne aittir (Harita 1.7). Söz konusu yayla yerleşmeleri, önemli bir turizm potansiyelini de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Ancak henüz turistik açıdan fazla bir tanıtım ve ilgi oluşturulamadığı için bu yaylalardaki turizm potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir. Bu yayla yerleşmelerinin turizme açılmasıyla yöre halkının önemli bir gelir kaynağına kavuşacağı ve buralardaki kırsal yerleşmelerin gelişiminin bundan olumlu bir şekilde etkileneceği kanaatindeyiz.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki köy yerleşmeleri, sahip oldukları doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri nedeniyle dikkate değer bir turizm potansiyeline sahiptirler. Bu sahalarda turizmin gelişmesiyle hem köy yerleşmelerinde yaşayan yöre halkı ekonomik açıdan çeşitli avantajlara sahip olacak hem de buralardaki turistik kaynaklara olan ilgi ve bakım daha fazla olacaktır. Buna göre bu sahaların turizme açılmasında son derece

titiz ve dikkatli olunmalı ve birçok kıyı yerleşmesinde olduğu gibi turizmin olumsuz yöndeki değiştirici etkisine asla müsaade edilmemelidir.

1.2.2.2.2. Kasaba Yerleşmeleri

Kasabalar, fonksiyonları ve yapısal özellikleri bakımından şehirler kadar gelişmemiş olan, 20 000'den az nüfusa sahip belediye örgütlü yerleşmelerdir. Kasaba yerleşmeleri, köy ve kent arasında geçiş özelliği göstermektedir. Ülkemizde 442 Sayılı Köy Kanunu'na göre; nüfusu 2 000'e kadar olan yerleşmeler köy, 2 000-20 000 arasında olanlar kasaba, 20 binden fazla olanlar kent olarak kabul edilmektedir. Ancak araştırma sahamızda (örneğin Bafa kasabası) olduğu gibi ülkemizde, nüfusları 2000'in altında olan ve belediye örgütü bulunan kasaba yerleşmeleri de söz konusudur. Fonksiyonları itibariyle kır yerleşmesi özellikleri ağır basan söz konusu yerleşmelerde, belediye teşkilatının kurulması oranın mutlaka kasaba olduğuna kanıt oluşturmamaktadır. Bu gibi yerleşmelerde yapısal olarak bazı gelişmeler meydana gelmekte ve gelişmenin düzenli ve planlı bir şekilde sürdürülmesi için belediye teşkilatı kurulmaktadır. Nüfusu 2000'den az olduğu halde belediye teşkilatı bulunan belde statüsündeki yerleşmelerin çoğu kasaba özelliği taşımamaktadır. Bu nedenle bu yerleşmelere "belediye örgütlü köy yerleşmesi" denilmektedir. Bu yerleşmeler ilçe merkezliği görevini üstlenememiş yerleşmelerdir.³³⁸

Nüfusları genellikle 3 000 ile 10 000 arasında olan kasaba yerleşmeleri, bazı özellikleri açısından kente benzeyen fakat köy özellikleri daha ağır basan yerleşmelerdir. Kasabalarda hizmet sektörü köylere göre hayli gelişmiştir. Örneğin bir veya bir kaç otel, lokanta ve sinema gibi işyerleri bulunur. Ayrıca okulların sayısı artmıştır. Hastane, sağlık ocağı, dispanser gibi sağlık kuruluşları ve diğer bazı nitelikler, kasabanın kente benzeyen özelliklerindedir. Ayrıca kasabalarda en az bir banka bulunur. Bu özellikleriyle kente benzeyen kasabaların onlardan en büyük farkı, fonksiyon alanları, yani halkın geçim kaynaklarıdır.³³⁹

Köy yerleşmesi ile kent yerleşmesi arasında köprü oluşturan kasabalar, fonksiyonları itibariyle kentler kadar gelişmemiş, ancak köy yerleşmelerine oranla bir

³³⁸ Özçağlar, A., "Türkiye'de Belediye Örgütlü yerleşmelerin Coğrafi Dağılımları", *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Sayı: 06, 1997, s.245-250.

³³⁹ Doğanay, H., Şahin, C. ve Özcan, N..A., *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*, Gündüz Yayınları, Ankara, 2007, s. 337.

hayli gelişmiş yerlerdir. Bu nedenle kasabalarda hem köyün hem de kentin hayat tarzını bir arada bulmak mümkündür. Kasabaların bir kaçı istisna hemen hepsinde belediye teşkilatı bulunmaktadır. Ülkemiz koşullarında nüfusu 20 000 ve altında olan belediye örgütlü yerleşmeleri, kasaba olarak adlandırabiliriz.³⁴⁰ Ülkemizdeki kasaba yerleşmelerinden bir kısmının nüfusları, 2 001-5 000 arasındadır. Belediye örgütüne sahip olan bu gruptaki kasabalar, küçük kasabalardır. Nüfusları 5 001 ile 10 000 arasında yer alanları, orta büyüklükteki kasabalardır. Nüfusları 10 001 ile 20 000 arasında değişen kasabalar ise büyük kasabalardır.³⁴¹

İnceleme alanında bu niteliklerde olan yerleşmelerin dağılımına baktığımızda dördü Milas'a, ikisi Didim'e bağlı toplam altı kasaba yerleşmesi olduğu görülmektedir (Harita 1.7). Ak-Yeniköy ve Akbük kasabaları Didim'e bağlı iken, Güllük, Bafa, Selimiye ve Beçin kasabaları Milas'a bağlı kasaba yerleşmeleridir (Fotoğraf 1.46 ve Fotoğraf 1.47). Bu yerleşmelerden sadece Bafa kasabasının nüfusu 2000'in altındadır. Nitekim 2009 yılı itibariyle Bafa kasabasının nüfusu 1 990'dır. Diğer kasabaların nüfusları ise 2 000 ile 5 000 arasında değişmektedir. En fazla nüfus Selimiye kasabasına aittir. 2009 yılı itibariyle Selimiye kasabasının nüfusu 4 670'tir.

Bu yerleşmelerin gelişimini ve büyümelerini incelediğimizde, çeyrek asır öncesinde tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi primer ekonomik faaliyetlerin yaygın olduğu yerleşmeler halinde oldukları anlaşılmaktadır. Ancak son çeyrek yüzyılda sahamızdaki turizm ve diğer ekonomik faaliyetlerin gelişmesine paralel olarak büyüyen kasaba yerleşmelerinin, yaz mevsiminde nüfusları oldukça artmakta (özellikle sahil kasabalarında) ve orta büyüklükte kent yerleşmeleri haline gelmektedirler. Bu yerleşmelerin gelişimlerinde etkili olan faaliyetlerin başında yine turizm gelmektedir. 1980'li yıllardan itibaren turizmin etkisinin iyice belirginleştiği ve buna bağlı olarak özellikle sahil yerleşmelerinde turizme yönelik yatırımların arttığı, insanların ilgi ve dikkatlerinin buralara yöneldiği, yazlık evlerin her geçen gün daha da çoğaldığı ve ülkemizin birçok yerinden buralara doğru göçlerin gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

³⁴⁰ Arıbaş, K., "Türkiye'de Yerleşme", YAZICI, H. ve KOCA, M., K.(Ed), *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2007, s.209-210.

³⁴¹ Özçağlar, "Türkiye'de Belediye Örgütlü yerleşmelerin Coğrafi Dağılımları", s.250-255.

Fotoğraf 1.46. Bafa Kasabası'ndan Bir Görünüm (Muğla).

Fotoğraf 1.47. Selimiye Kasabası'ndan Bir Görünüm (Muğla).

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin etkisinin dikkati çekecek şekilde belirginleştiği iki kasaba yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Didim'e bağlı Akbük kasabasıdır. Akbük, Didim ilçe merkezine 23, Aydın il merkezine 106 km uzaklıktadır. Doğal limana sahip belde, 11 km'lik bir sahil şeridinde sahiptir (Harita 1.7). Muhteşem doğası ve güzel sahilleriyle tam bir tatil cenneti olan Akbük, farklı mekânlar arayanlar için oldukça elverişli koşullara sahiptir. Gürültüden uzak olan ve havası tertemiz olan belde, denizin mavisi ile ormanın yeşilinin buluşma noktasında tatil

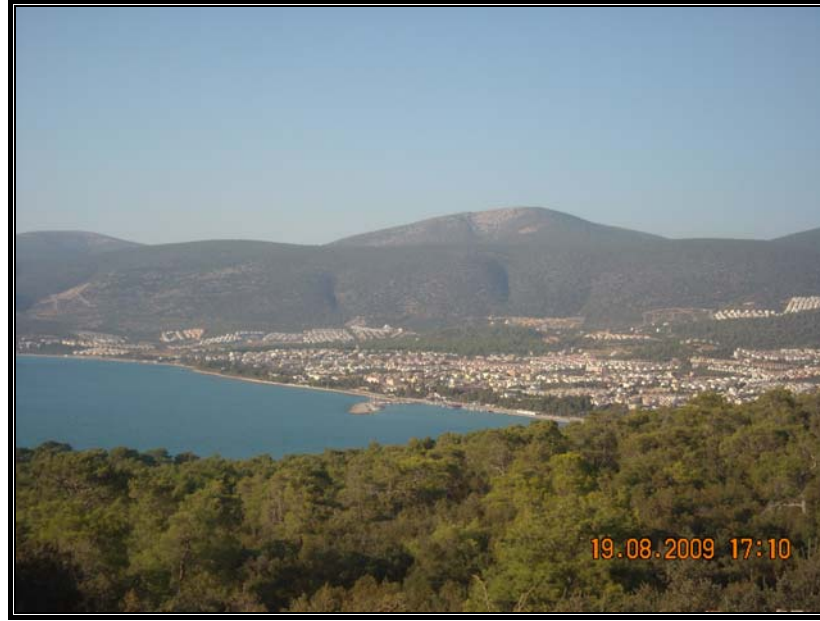
yapmayı arzulayanlar için bulunmaz bir mekândır. 5 bin ha'lık alanı kaplayan Akbük, oteller, pansiyonlar, tatil köyleri, barlar, diskolar ve tüm kentsel donanımları ile modern bir kent görünümündedir (Fotoğraf 1.48). Hızlı gelişimi ile bugün önemli bir turistik potansiyelin var olduğu Akbük, Avrupalı turistlerin gözde merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle İngilizler tarafından tercih edilen Akbük, günümüzde yazlık evlerin ve otellerin yoğunluk kazandığı bir turizm beldesi durumundadır. Emlak ve inşaat sektörünün oldukça canlı olduğu Akbük kasabasında, 170 site, 9 477 mesken bulunmaktadır. Bu meskenler içerisinde 970'i İngilizlere ve 12'si de Almanlara aittir. Tapusunu alamayanları hesaba kattığımızda gayri resmi rakamlarla 1500-2000 civarında yabancılara (özellikle İngilizlere) ait mesken bulunmaktadır.³⁴²

Fotoğraf 1.48. Akbük'ten Bir Görünüm (Aydın).

Akbük'ün ekonomisi turizm ve balıkçılığa dayalıdır. Akbük koyu, balıkçılık açısından da oldukça elverişli koşullara sahiptir. Hafta sonu olta balıkçılığı için de son derece uygundur. Ayrıca, mavi bayraklı plajlara (Club Patio plajı) da sahiptir. Didim'e göre daha tepelik ve yüksek olduğu gibi, orman alanı ve yeşilliği de daha fazladır. Akbük koyu, doğal liman özelliğine sahiptir. Burada günübirlik yat turları yapılmaktadır. Akbük, çok sayıda otel ve pansiyonun yanı sıra, yazlık siteler, kooperatiflerle çevrilmiştir (Fotoğraf 1.49). Burada Caprice Thermal Palace otel ile Club Patio (Lokea Didim) tatil köyü gibi tanınmış konaklama tesisleri bulunmaktadır. Ayrıca 5 tane pansiyon ve 2 tane de apart otel bulunmaktadır.

³⁴² Kaynak: Bu bilgiler, Akbük Belediyesinden mülakat yöntemiyle elde edilmiştir.

Fotoğraf 1.49. Akbük, Sahilleri ve Yazlık Evleriyle Tanınmaktadır.

Akbük, sadece muhteşem sahillere ve doğal güzelliklere değil tarihi açıdan değer taşıyan yapıtlara da sahiptir. Bu açıdan Rumlardan kalan tarihi kilise hala sağlam olup, her yıl birçok ziyaretçi tarafından gezilmektedir. Kilise, belediyenin öncülüğünde restore edilerek 2007 yılından itibaren kültür merkezi ve kütüphane olarak hizmet vermektedir. 1922’de Rum nüfusun göçü nedeniyle nüfusu azalmış olan Akbük kasabası, 1990’lardan itibaren turizm sektörünün gelişmesiyle hızlı bir gelişme ve büyüme trendi yakalamıştır. Günümüzde de bu süreç giderek artan bir ivmeyle devam etmektedir. 2009 yılı itibariyle 3 841 olan Akbük kasabasının nüfusu, yaz ve kış mevsimleri arasında büyük farklılık gösterir. Turizm sezonu olan yaz mevsiminde nüfusu birkaç kat artmaktadır. Akbük, 3 mahalleden oluşmaktadır. Buraya ulaşım için iki türlü güzergâh kullanılabilir. Akbük’e Söke-Milas yolundan ulaşılacağı gibi, Didim üzerinden de ulaşılabilir. Ayrıca Milas-Bodrum yolundan Kıyıkışlacık yönüne sapıldığında Akbük’e ulaşan bir orman yolu vardır. Bu yol ile Milas-Bodrum Hava Limanı ulaşımı daha kolaydır. Ancak yol hem çok virajlı bir orman içi yolu olması, hem kaplama kalitesinin düşük olması hem de yönlendirme tabelalarının çok az ve yetersiz olması sebebiyle pek tercih edilmeyen bir güzergâhtır. Bu yolun iyileştirilmesiyle Akbük’ün turizm potansiyeli daha da artacaktır.

Bu kapsamda bir diğer kasaba yerleşmesi ise Milas’a bağlı Güllük kasabasıdır (Fotoğraf 1.50). Güllük, Milas’a bağlı bir sahil kasabasıdır. Milas-Bodrum kara yolunun 16. km’sindeki saptan batıya dönüp 8 km daha yol kat edildiğinde, güneşin ya da ay

ışığının yakamozlar oluşturduğu Güllük Körfezi'ni kuşatan bembeyaz evleri ve yemyeşil doğasıyla Güllük'e ulaşılmaktadır. Güney Ege'nin tarihi ve turistik merkezlerine son derece yakın olan Güllük, Milas-Bodrum Havaalanına 9 km, Bodrum'a 43 km, Milas'a 24 km, İzmir'e 224 km uzaklıkta bulunmaktadır (Harita 1.7).

Fotoğraf 1.50. Güllük, Güllük Körfezi'ndeki En Dikkat Çekici Turistik Sahil Kasabalarından Birisidir.

Eski adı “Küllük” olan beldenin ismi, 1933 yılında Başbakan İsmet İNÖNÜ ve Mareşal Fevzi ÇAKMAK tarafından “Güllük” olarak değiştirilmiştir. Güllük o tarihten sonra yerleşim yeri olarak dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti döneminde ticaretle uğraşan Rumların ithalat ve ihracat limanı olarak kullanılmış, Rum tüccarların yaptırdığı depo binaları ve birkaç evden ibaret olan bir kimliğe bürünmüştür. Bugün bu depolardan pek çoğu dükkân, kahve, lokanta olarak kullanılmaktadır. Kurtuluş savaşından sonra Yunanistan'da yaşayan Türklerle, Güllük'te yaşayan Rum vatandaşların değişimi sonucunda, beldeye Girit, İstanköy ve Mora'dan gelen Türk aileler yerleşmiştir. Böylece Güllük ilk kez “yerleşim kimliği” kazanmıştır. İlerleyen yıllarda göçebe Yörük ailelerden birçoğu yerleşik duruma geçerek Güllük nüfusuna katılmıştır. Güllük, Atatürk'ün sağlığında büstü dikilen ilk köylerden biridir (29 Ekim 1935). Beldeye daha sonraları Bodrum ve çevresinden, Milas ve köylerinden göç dalgaları başlamış, son yıllarda kurulan yapı kooperatifleriyle büyük kentlerden önceleri tatil amacıyla gelen daha sonraları yerleşenlerle nüfus yoğunluğu artmıştır. Daha önceleri balıkçılık, madencilik ve tarım fonksiyonunun hâkim olduğu Güllük kasabası, 1990'lı yıllardan itibaren turizm faaliyetlerinin de giderek yoğunlaştığı bir yerleşme

haline gelmiştir. Turizmle birlikte buraya çeşitli türlerde konaklama tesisleri kurulmaya başlanmış ve yazlık evler, her geçen gün daha da çoğalmıştır (Fotoğraf 1.51). Bütün bunlara bağlı olarak Güllük kasabası, büyümesini artan bir hızla sürdürmektedir. 2009 yılı itibariyle 4 076 olan Güllük kasabasının nüfusu, Akbük kasabasına benzer bir şekilde yaz mevsiminde buraya gelen yerli ve yabancı turistlerin etkisiyle oldukça artmaktadır.

Fotoğraf 1.51. Son Yılların Gözde Tatil Kasabalarından Biri Olan Güllük'ten Bir Başka Görünüm.

Günümüzde Güllük'te sürdürülen ekonomik faaliyetler çeşitli sektörlere dağılmış bulunmaktadır. Balıkçılık, sınırlı miktarda narenciye, maden ihracatı, zeytincilik, kültür balıkçılığı ve en önemlisi turizmdir. Güllük, günlük mavi turların yapıldığı, İassos ve Bargylia gibi tarihi ve antik yerleşmelerinin yakınında bulunan bir sahil kasabasıdır. Bunların yanı sıra Güllük'teki İncirli dere vadisinde bulunan *İncirli dere Piknik sahası*, oldukça önemli rekreasyon alanıdır. 1981'den beri süre gelen ağaçlandırma çalışmaları sonucu oluşturulan bu saha, bugün piknik ve mesire yeri olarak halka açık alandır. Hıdırrellez ve çeşitli bahar eğlenceleri burada düzenlenmektedir. Ayrıca Güllük, konaklama tesisleri açısından da dikkate değer bir potansiyele sahiptir. Güllük'te 2010 yılı itibariyle 1 tatil köyü, 10 otel, 1 motel ve 4 pansiyon bulunmaktadır.

1.2.2.2.3. Kent Yerleşmeleri

Kent; küçük bir sahada, büyük nüfus kitlelerinin birlikte bulunduğu ve geçimini sağladığı yerleşme³⁴³ olarak tanımlandığı gibi bir plana göre kurulmuş, on binlerce insan barındıran ve insanların geçiminde tarım dışı kaynakların hâkim olduğu toplu ve en büyük yerleşme birimi olarak da tanımlanmaktadır. Günümüzde ticari, sanayi, turizm, kültür, idari fonksiyonların artması ve kırsal alanlardan gelen göçlerle büyük şehirler, metropol ve megapoller oluşmaya başlamıştır. Böylece kent; kültürel, sosyal ve ekonomik yönden kırsal alanlardan çok farklı yerleşme birimi olarak ortaya çıkan ve kompleks bir görünüm arz eden yerleşme şeklinde nitelendirilmektedir.³⁴⁴

Ülkemizde kent yerleşmelerini kırsal yerleşmelerden ayırmak için bir takım kriterler kullanılmaktadır. Bu kriterler arasında nüfus, planlama, yerel yönetim, ekonomik fonksiyonlar en dikkat çeken ve en çok kabul gören ölçütler olarak nitelendirilmektedir. Buna göre bir yerleşmenin kent sayılabilmesi için öncelikle belli bir nüfus büyüklüğüne sahip olması gereklidir. Ülkemizde 442 Sayılı Köy Kanunu'na göre; nüfusu 2 000'e kadar olan yerleşmeler köy, 2 000-20 000 arasında olanlar kasaba, 20 binden fazla olanlar kent olarak kabul edilmektedir. TÜİK, bütün il ve ilçe merkezlerini kent kabul ederken, bazı coğrafyacılar 10 000 ölçütü üzerinde durarak ve bu rakamın ülkemiz gerçeklerine uyacağını belirterek, 10 bini geçen yerleşmelerin kent olması gerektiğini ileri sürmektedirler.³⁴⁵ Bunların yanı sıra bir yerleşmenin kent olarak kabul görmesi için; belediye teşkilatına sahip olması, gelişimini gelişigüzel değil belli bir plan çerçevesinde sürdürmesi ve en az % 50'sinin tarım dışı (sanayi ve hizmetler) sektörlerde çalışıyor olması gibi ölçütlere de sahip olması gerekmektedir.³⁴⁶

Ülkemizde kentleşme; mevcut kentlerin daha da nüfuslanarak metropoliten karakter kazanmaları ve birçok yerleşmenin nüfuslarının 10 bini aşarak kent grubuna dahil olması şeklinde meydana gelmektedir. Ülkemizde hem mevcut kentlerin nüfuslarında hem de kent sayısında her geçen gün dikkati çeken ilerlemeler görülmektedir.³⁴⁷ Kentleşme olgusunda şehirlerin sahip olduğu işlevler veya fonksiyonlar oldukça önem taşımaktadır. Kelime karşılığı olarak iş, görev, hizmet gibi

³⁴³ Göney, S., *Şehir coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1995, s.1.

³⁴⁴ Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, s.256.

³⁴⁵ Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ.F., *Coğrafya'ya Giriş 2; Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 220.

³⁴⁶ Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, s. 421-425.

³⁴⁷ Tümertekin, E., *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, 1975, s. 1-2.

anamlara gelen *fonksiyon* kavramı, geniş anlamıyla zaman içinde akıp giden faaliyetler ya da yapılan iş anlamına gelmektedir. Ayrıca fonksiyon kavramı bir yerleşmenin ortaya çıkışını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan faaliyetler olarak da tanımlanmaktadır.³⁴⁸ Kentlerin bünyelerinde barındırdığı fonksiyonlar, aynı zamanda bu yerleşmelerin kırsal yerleşmelerden ayrılmasında da göz önünde bulundurulmuş kıstaslar içerisinde yer almaktadır. Kırsal kesimlerde primer faaliyetleri içeren fonksiyonların ağırlıkta olduğu bir yapı mevcut iken, kent yerleşmelerinde çeşitlenmekte ve değişik görünüm arz etmektedir. Kentlerde daha ziyade tarım dışı fonksiyonlar olarak nitelendirilen sanayi, idari, ticaret, bilim-kültür, askeri, madencilik, ulaşım ve turizm gibi sekonder ve tersiyer faaliyetleri kapsayan fonksiyonlar hâkim durumdadır. Bu dağılımda, bazen bir fonksiyon diğerlerinden daha fazla ön planda bulunurken bazen de fonksiyonlar çeşitlenmekte ve birden fazla fonksiyon kentlerin gelişiminde ve dolayısıyla kentleşmede etkili olabilmektedir.

Araştırma sahasımızın da içinde bulunduğu Güney Ege ve Akdeniz kıyı kuşağında kentlerin büyümesinde ve sayılarının artmasında en önemli fonksiyonlardan birisi şüphesiz turizm fonksiyonudur. Buralardaki kent yerleşmelerinin birçoğu bugünkü durumlarını ve düzeylerini turizmin doğrudan ve dolaylı bir şekilde yapmış olduğu katkılara borçludur. “Turizm kentleri” olarak ifade edebileceğimiz bu yerleşmelerde halkın önemli bir bölümü geçimini turizmden sağlar. Turizm sayesinde bu yerleşmelerde başta inşaat ve emlak sektörü olmak üzere, ticaret, ulaşım ve diğer hizmet sektörleri canlanmakta ve buralara gelen turistlerin bıraktığı dövizler, hem kent ekonomisine hem de ülkemize büyük katkılar yapmaktadır. Bu nedenle turizmin geliştiği kentler, diğer kentlere oranla çok daha hızlı bir gelişme trendi yakalamakta ve refah düzeyi süratle yükselmektedir. Dolayısıyla araştırma sahasının da içinde bulunduğu bu sahalarda, turizm başlı başına bir kentleşme aracı olarak işlev görmekte, kentlerin gelişiminde ve büyümesinde temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Turistik kentleşme” kavramıyla ifade edilen bu süreç, araştırma sahasının da dahilinde bulunduğu turistik alanlarda tahminlerin üzerinde bir hızla ve giderek artan bir ivmeyle devam ede gelmiş ve bundan sonra da bu doğrultuda ilerleme eğilimi göstermektedir. Çok değil daha çeyrek asır öncesinde gelişmemiş birer balıkçı ve tarım

³⁴⁸ Doğanay, S., “Yomra’nın Başlıca Fonksiyonel Özellikleri”, *Doğu Coğ. Dergisi*, Sayı: 18, Konya, 2007, s.90.

kasabası görünümünde olan bu sahalardaki kent yerleşmeleri, turizmin fonksiyonlarının ön plana çıkmasıyla yoğun insan ve yatırım akınına uğramış, hızlı ve bazen de kontrol edilmesi güç bir kentsel değişime ve dönüşüme sahne olmuşlardır. Turizm kaynaklı bu kentleşme modelinde kentlerin hızlı bir şekilde kalkınmaları ve yaşam standartlarının artmasıyla birlikte, çekim güçlerin arttığı ve etki sahalarının genişlediği dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak yoğun göç dalgasıyla karşı karşıya kaldıkları ve gelişim planlarının ve taşıma kapasitelerinin kaldıramayacağı bir şekilde nüfuslandıkları görülmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında değişen ölçekte ve ağırlıkta bu sürecin yaşandığı iki kent yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, turistik kentleşme olgusunu yoğun bir şekilde yaşayan *Didim* kentidir (Fotoğraf 1.52 ve 1.53). Didim, Aydın iline bağlı bir yerleşim merkezidir. Kuzeyi Söke Ovası, kuzeydoğusu Bafa Gölü, güneyi, batısı ve doğusu Ege Denizi ile çevrili olan bir yarımada üzerinde yer almaktadır. Didim'in çevre ile ulaşımı karayolları ile sağlanmaktadır. Şehir Merkezi Aydın'a 103 km, İzmir'e 173 km, Söke'ye 55 km ve Milas'a 80 km uzaklıktadır. 13 km'lik plajı bulunan bu turizm kentinin kıyıları, irili ufaklı koylarla çevrelenmiştir (Harita 1.7).

Fotoğraf 1.52. Didim Kenti'nin Genel Bir Görünümü.

Fotoğraf 1.53. Atatürk Bulvarı, Didim'in İşlek Yerlerinden Birisidir.

12 İon kentinden birisi olan Milet'in Kutsal Kenti "Tapkı Alanı" olarak tarih sahnesine çıkan Didyma, Milet Kenti ile birlikte İonların, Perslerin, Romalıların, Mentешеoğullarının ve Osmanlıların egemenliği altına girmiştir. Didim kentinde 9 mahalle bulunmaktadır. Eski bir Rum köyü olan Didim (Yoran) kentinin ilk nüveleri, Avrupa'dan gelen göçmenlerin yerleştiği Apollon Tapınağı'nın bulunduğu Hisar mahallesidir (Fotoğraf 1.54). Buradaki eski Rum evlerine göçmenler yerleşmişlerdir. Ancak 1955 depreminden sonra buranın 1 km güneyinde "YeniHisar" olarak adlandırılan yere taşınmışlardır. Günümüzde Altinkum plajına yakınlığı nedeniyle Altinkum ve Çamlık mahallelerinde oldukça yoğun bir yapılaşmanın (özellikle konaklama tesisleri şeklinde) gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Didim kentinde, Söke-Didim-Akbük kara yoluna paralel bir şekilde gelişen Mersindere ve Cumhuriyet mahalleleri, süratle yazlıklarla donatılan Yeni Mahalle ve Efeler mahallesi ile planlı ve görsel güzelliğe sahip yazlık sitelerin sıralı bir şekilde dizildiği Mavişehir mahallesi gibi turizmin etkisinin bariz olarak görüldüğü yeni yerleşim alanları bulunmaktadır (Fotoğraf 1.55).

Fotoğraf 1.54. Apollon Tapınağı'nın da Bulunduğu Hisar Mahallesi, Didim'in En Eski Yerleşim Yeridir.

Fotoğraf 1.55. Mavişehir Mahallesi'nde, Sıralı Bir Şekilde Dizilmiş Evlerin Yer Aldığı Tatil Siteleri Bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminde küçük bir köy yerleşmesi olan Didim, 1980 yılından sonra hızlı bir kentleşmeye sahne olmuş ve hem fiziki olarak hem de fonksiyonel olarak büyümüştür. Nitekim Didim'de turizmin hızla geliştiği dönem, 1980'lerin ortasında başlar. 1980 ve öncesinde yerleşim imar planı olarak adlandırılan plan uygulaması yapılan Didim'de, yapılaşma yerel idarenin inisiyatifiyle oluşmuştur. 1983 yılında ise Didim'in ilk imar planı yapılmıştır. Bu plan, Hisar Mahallesi'ni, Yenihisar'ı, Altınkum

Plajı çevresini ve Mavişehir'i kapsarken, 1987 yılına gelindiğinde, Didim yerleşmesi bu alanların dışına doğru genişlemeye başlamış ve plan yetersiz kalmıştır. Aynı yıl başlayan yeni plan çalışması, dönemin hükümetinin çıkardığı *Turizm Teşvik Yasası* çerçevesinde hızla yürütülmüş ve 1988 yılında Didim'in ikinci imar planı belediye meclisinde onaylanmıştır. 1989'da, 1997'de ve 2002 yıllarında üç kez revize edilen bu plan, günümüzde de halen uygulanmakta ve revizyon çalışmaları da sürmeye devam etmektedir. Diğer taraftan Didim 2005 yılında "Turizm Kenti" ilan edilmiştir. Bu doğrultudaki planlama çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdinde sürmektedir. Tüm bu gelişmeler, Didim'de turizmin altyapısı için gerekli olan yatırımların hız kazanmasına ve hem yatırımcı hem de ziyaretçi bağlamında daha fazla sayıda insanın buraya gelmesine yol açmaktadır.

Bu zaman sürecinde Didim, konaklama tesisleriyle dolmaya başlamış ve yazlık evlerin sayısı iyice artmıştır. Ayrıca ülkemizin diğer yörelerinden gerek sezonluk olarak turizm tesislerinde çalışmak için gerekse kalıcı olarak yaşamak için gelenlerin oluşturduğu yoğun bir göç dalgasıyla ve akınıyla karşı karşıya kalınmıştır. Bu döneme kadar tarım ve balıkçılık fonksiyonunun hâkim olduğu bir yerleşme iken, turistik kentleşme süreciyle birlikte turizm fonksiyonu ağır basmaya ve asıl fonksiyon olarak turizmin yansımaları görülmeye başlanmıştır. Turizmin damgasını vurduğu bu gelişim sürecinde Didim'deki faaliyet alanları genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Kentsel fonksiyonlar açısından Didim kentinin yansıttığı görünüme baktığımızda, Didim kentindeki faal nüfusun toplam nüfus içindeki payının arttığı ve ekonomik faaliyet alanlarına dağılımda farklılaşmalar meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Didim'in son çeyrek yüzyılda gösterdiği değişim ve gelişimin günümüzde ulaştığı son durumu görmek için Didim kentinde var olan fonksiyonların ağırlığına ve hitap ettikleri nüfus kitlesinin boyutuna bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ancak şunu öncelikle belirtmeliyiz ki; şehirler, sahip oldukları fonksiyonlarla varlıklarını devam ettiren ve kırsal yerleşmelerden ayrılan mekânlardır. Zaten şehir fonksiyonu; şehrin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan, hayatiyeti için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Gerçekten de fonksiyonların gerek türü, gerekse sayısı şehrsel yerleşmelerle kır yerleşmelerinin birbirlerinden ayrılmasında önemli rol

oyun.³⁴⁹ Şehirler, büyüdükçe fonksiyonlar artmakta ve etki sahaları genişleyerek daha fazla yerleşme için çekim merkezi haline gelmektedirler. Dolayısıyla kentlerdeki aktif yani çalışabilir durumdaki nüfusun fonksiyonlara göre dağılımı, şehirler için adeta birer kimlik kartı yerine geçmekte ve kentlerin diğer yerleşmeler arasındaki konumlarını belirleme de oldukça önemli bir kıstas olarak kabul görmektedir.

Bu bağlamda Didim kentinin 2000 yılındaki nüfusu 25 699 kişidir. Bu nüfusun % 70,2'si yani 18 053 kişi çalışma çağındaki nüfustan ibarettir. Fakat bu nüfus kitlesinin hepsinin aktif nüfus yani çalışanlardan oluşması söz konusu değildir. Çünkü bu değer, çalışma potansiyeli olan nüfusu ifade eder. Dolayısıyla çalışma çağındaki nüfus kitlesi içerisinde olmakla beraber, çalışmayanlar da (öğrenci, ev hanımı, emekli vb) bulunmaktadır (Tablo 1.54).

Tablo 1.54. Didim Kenti'nde Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenlerine Göre Dağılımı (2000).

Faal Olmayan Nüfus	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
İş Arayanlar	393	65,7	205	34,3	598	5,2
Ev Hanımı	-	-	5 837	100	5 837	50,2
Öğrenci	1 133	53,9	967	46,1	2 100	18,0
Emekli	1 888	70,9	774	29,1	2 662	22,8
Diğerleri	345	77,8	98	22,2	443	3,8
Toplam	3 759	32,2	7 881	67,8	11 640	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.54'te de görüleceği gibi, Didim'deki faal olmayan nüfus içerisinde en büyük grubu, ev hanımları (% 50,2) oluşturmakta, emekli ve öğrenci grupları ise ev hanımlarını takip etmektedir. Ayrıca faal olmayanların yaklaşık 2/3'sini kadınların oluşturduğu gözlenmektedir. Bu durum, turizm kenti olan Didim'de kadınların yeterince iş hayatına katılmadığının göstergesidir. Dolayısıyla Didim'de çalışma çağındaki nüfusun % 65,1'inin yani 7 580 kişinin aktif çalışan nüfustan oluştuğunu söylemek mümkündür (Tablo 1.55).

³⁴⁹ Tümerterkin, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, s. 41-42.

Tablo 1.55. Didim Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000).

Sektörler	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
Tarım	290	92,0	25	8,0	315	4,1
Sanayi	654	92,3	54	7,7	708	9,3
Hizmetler	5470	83,5	1076	16,5	6546	86,3
İyi Tan. Hiz.	10	90,9	1	9,1	11	0,3
Toplam	6424	84,7	1156	15,3	7580	100

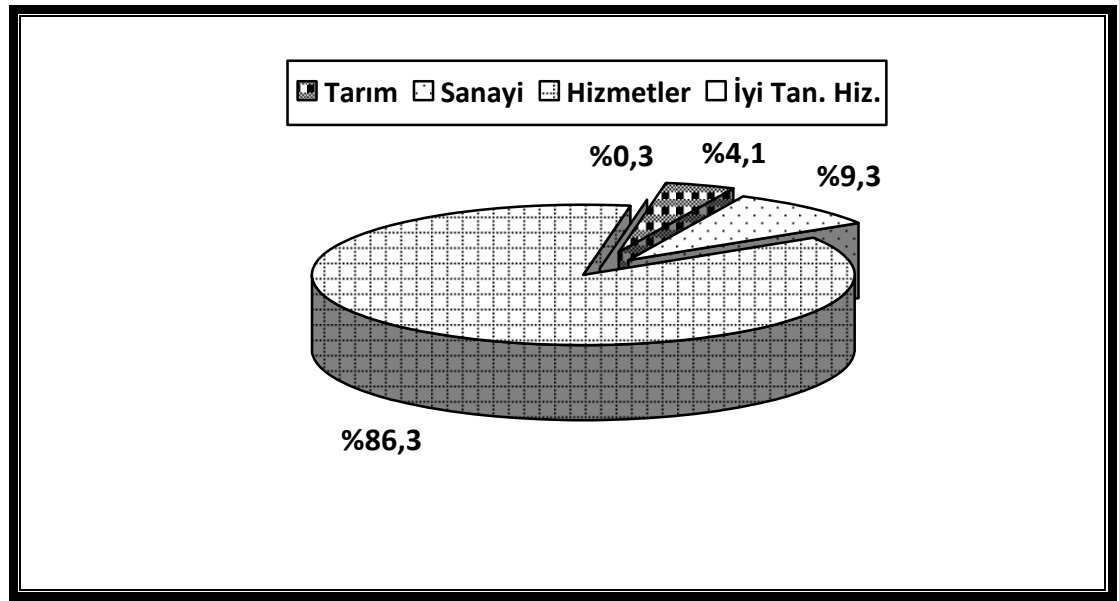
Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Didim kentinde faal nüfusun % 4,1'inin tarım sektöründe, % 9,3'ünün sanayi sektöründe ve % 86,3'ünün yani en büyük grubun ise hizmetler sektöründe çalıştığı görülmektedir (Tablo 1.55 ve Şekil 1.26). Turizm kenti olan Didim'de hizmetler içerisindeki en büyük kitleyi ise % 36,2'lik bir oranla toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller grubu oluştururken, bunu toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler (% 30,1) ile inşaat sektörü (% 20,7) izlemektedir (Tablo 1.56).

Tablo 1.56. Didim Kenti'nde Hizmet Sektörü Grubundaki Faaliyet Kollarının Dağılımı (2000).

Hizmet Türü	Elek. Gaz, Su	İnşaat	Ticaret, Kon. Tes.	Ulaştırma	Bankacılık	Sosyal ve Kişi. Hiz.	Toplam
N. Miktarı	32	1 359	2 376	372	431	1 976	6 546
%	0,4	20,7	36,5	5,8	6,5	30,1	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.26. Didim Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı.

Aslında bu tablo, çeyrek yüzyıl öncesinden başlayıp kendisini iyiden iyiye hissettiren ve turizmin adeta bir lokomotif olup, beraberinde diğer sektörleri de sürüklemesi ve çekmesiyle bugüne getirdiği bir durumdur. Bu değişim, 20. yüzyılın ikinci yarısında birincil faaliyetlerin hâkim olduğu, bir tarım kasabası durumunda olan Didim’i günümüzde üçüncül faaliyetlerin hâkim duruma geçtiği, ülkemizin en tanınmış turizm merkezlerinden biri haline getirmiştir.

Gerçekten de Didim, doğal güzellikleriyle ve ülkemizin en gözde turizm merkezlerine yakınlığıyla büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Bunun bir getirisi olarak baş döndürücü bir hızla kentleşmenin yaşandığı Didim kenti, artık adım başı turiste (özellikle İngiliz) rastlayabileceğiniz, leziz balık menülerine sahip restoranların ve konforlu konaklama tesislerinin bulunduğu, rakip turizm beldelerini kısıktırarak harika bir yat limanının olduğu, turizm sezonunda nüfusu birkaç kat artan bir turistik hizmetler kentidir. Dolayısıyla Didim’de tarım ve balıkçılık faaliyetlerinin etkinliği azalmakta iken, inşaat, eğitim, sağlık, dinlenme, eğlence, ulaşım, sanayi gibi çok farklı sektörlerdeki gelişmeler artmakta, turizm yatırımları ve rekreasyona yönelik tesisler ile konutların oransal boyutu her geçen gün büyümektedir. Buna bağlı olarak kentin sahip olduğu fonksiyonlar çeşitlenmekte ve etki sahası giderek genişlemektedir. Bunun neticesinde de turistik kentleşme olgusunu yaşayan her sahil yerleşmesi gibi sadece yakın çevresinden değil ülkemizin en uzak kesimlerinden gelen yoğun bir göç dalgasına ve bunun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerine de sahne olmaktadır. Turizmin etkisiyle oldukça hızlı yaşanan bu değişim, zaman zaman plansız ve aşırı kentleşmeyi de doğurabilme potansiyelini her zaman taşımaktadır.

Tablo 1.57. Didim’deki Ticari İşyerlerinin Sayısal Dağılımı (2009).

İş yeri Grupları	Sayısı	İş yeri Grupları	Sayısı
A. Turizme Dönük İş Grupları		B. Diğer Gruplar	
Kuyumcu	25	Bakkal- market	134
Turistik hediyelik eşya, gözlükçü ve antikacılar	64	Fırıncı	29
Konfeksiyon	30	Berber-kuaför	3
Fotoğrafçı ve fotoğ. mal. Sat.	10	Kırtasiye	15
Sauna- hamam işlet.	2	Camcı	4
Emlak komisyoncuları	29	Oto elektrikçi	
Halıcılar	3	Tıbbi malzeme tic.	1
Seyahat acentesi	53	Kasap	10
Sinema ve eğlence yerleri	62	Marangoz ve doğ.	61
Reklamcı	1	Ayakkabı fab.	4
Kamping işl.	1	Çadır imalatçısı ve yorgancı	1
Lokanta, pastaneci işlet.	169	Mobilyacı	12
		Çiçekçi	6

		Odun ticareti	4
		Oto lastikçi	10
		Mefruşatçı	7
		Kuru temizlemeci	4
		Elektrikli ev aletleri ve bilgisayar sat.	3
		Matbaacı	5
		Motorlu taşıt ve Yedek parça sat.	10
		Nalburiyeci	11
		Petrol ve müşterileri	1
		Süt ve süt ürünleri	1
		Telekomünikasyon ve elek. mal. tic.	31
		Tuhafiyeci	20
		Züccaciye ve mutfak malz. tic.	6
		Et ve balık ürün. kümes hay. tic.	22
		Gıda ve ihtiyaç mal. ve perakendeciler	241
		Hırdavatçı	7
		Hurdacılar	4
		Keresteciler	6
		Alüminyum doğramacı	30
		Mühendislik bürosu	26
		Sigorta	27
		Banka	11
		Döşemeci	5
		Kargo taşıyıcıları	3
		Diğerleri	749
Toplam	449	Toplam	1 524
Genel Toplam		1 973	

Kaynak: Didim Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve Didim Ticaret Odası.

Didim’de bulunan ticari işyerlerinin dağılımını gösteren tablo incelendiğinde, turizmle gerek doğrudan gerekse dolaylı bir şekilde bağlantılı ticari işletme sayısının oldukça önemli miktarda olduğu görülmektedir (Tablo 1.57). Zaten bir şekilde turizmle bağlantısı olmayan ticari işletme yok gibidir. Buradaki işletmeleri, turizme yönelik olanlar veya olmayanlar şeklinde bir ayrıma tabi tutmanın pratikte hem imkânsız olduğunu hem de bir yarar sağlamayacağını ifade etmek gerekir. Didim’de başta turistik konaklama tesisleri olmak üzere restoranlardan eğlence mekânlarına, hediyelik eşya satanlardan marketlere kadar geniş bir yelpazedeki işletmelerin kurulması ve büyümesinde turizm ve onun getirisi olan unsurlar temel etkindir. Bu tabloda görünen ticari işletmelerin, Didim’deki turizm faaliyetlerinin ve turizm aktivitesinin büyümesi ve gelişmesine paralel bir şekilde her geçen gün hem çeşit olarak hem de ekonomik boyut olarak daha da artacağı kanaatindeyiz.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer kent yerleşmesi, yerleşme tarihi oldukça eskileri dayanan ve iki kez başkentlik yapma şansına sahip olmuş, tarih ve kültür şehri yani “Uygurluklar Şehri” Milas’tır (Harita 1.7). Gerçekten de Milas kenti kurulduğu

Sodra dağının eteklerinde, kendi ismiyle bilinen ovada tarihi bir mirasın üzerinde bulunmaktadır (Fotoğraf 1.56). Milas kentinin kuruluşu arkeolojik araştırmalara göre, M.Ö 3400 yıllarına kadar uzanmaktadır. Karia'nın en önemli ve en büyük dini merkezlerinden biri olan, adını mitolojiye göre Rüzgârlar Tanrısı Ailos'un soyundan gelen Mylasos'dan alan Milas'ın adının kökenine ilişkin olarak; "Mylasa, Milaso, Melaso, Melasso, Melassa, Milaxo" olarak tarihsel süreçte farklı isimler ile adlandırıldığı ve zamanla halk arasında bu ismin ses değişimine uğrayarak *Milas* şeklini aldığı belirtilmektedir. Tüm Karia'nın ulusal tanrısı Zeus Karios Mabedi'nin yer aldığı Milas, Kariyalıların hac yeri durumunda idi. Her yanı mermerlerle kaplı olan kent, haklı olarak "Mabetler Şehri" adını almıştır.³⁵⁰ Kesintisiz 3 bin yıllık kültür birikiminin izlerini Milas'ın her yerinde görmek mümkündür.

Fotoğraf 1.56. Beçin Kalesi'nden Sodra Dağı Eteklerine Dağılmış Milas Kenti'nin Bir Görünümü.

Değişik zamanlarda Milas'ı ziyaret eden gezginlerin Milas'ı farklı ifadelerle betimledikleri bilinmektedir. Örneğin 14. yüzyılda Anadolu'yu gezen ünlü seyyah İbni Batuta, Milas'a yaptığı ziyaret sırasında şehri, Anadolu'nun en güzel ve en büyük beldesi olarak ifade etmiş, meyve bahçeleri ve suyunun da pek leziz olduğunu söylemiştir.³⁵¹ Yine 17. yüzyılda Milas'ı ziyaret eden Evliya Çelebi, Milas'ı Sudere (Sodra) dağının eteğinde kurulu, üzeri toprakla örtülü bin kâgir evden ibaret bulmuştur. Evliya Çelebi, Milas için "Şehir bağlık, bahçelikti. Bilhassa limon, turunç, nar ve incir

³⁵⁰ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, s. 13-14.

³⁵¹ Uykucu, E., *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi (Coğrafya ve Sosyal Yapı)*, İstanbul, 1983, s. 219.

ağaçları çoktu. 12 mahalle, yedi mihraptır. Ayrıca mescitleri, iki hamamı, iki hanı vardır. 50 kadar dükkân var. Şehrin en mühim mahsulü tütündür. Bütün Anadolu'ya tütün buradan gider. Su ve havası çok ağırdır. Eşeği ve ecinniye (cin-peri) sıtma tutar” şeklinde betimlemeler yapmıştır. 1738-39 yıllarında Milas'ı ziyaret eden İngiliz Pococke, şehrin küçük olduğunu, şehrin ticaretinin tütün, pamuk ve balmumundan ibaret olduğunu yazmıştır. 1824-26 yıllarında Antonvon Prokeschi'nin ziyaretinde Milas'ta 1500 ev olduğu kayıtlarda geçer. 1856 yılında C.T. Newton, Milas'ı “geniş bir ovada kurulmuş, güzel görünüşlü büyük bir kasaba” olarak tarif etmektedir.³⁵²

Milas kentinin yayıldığı ovanın çevresi orta yükseklikte dağlarla çevrilidir. Milas ovasının yüzölçümü 88 km²'dir. Zeminin yükseltisi ancak 50 m olan Milas ovası, tipik bir polye değildir. Milas kentinin batısında Sodra dağı, kuzeyinde Labranda dağı, doğusunda Kurukümes dağı, güneyinde Beçin platosu, güneydoğusunda Kocadağ bulunmaktadır. Milas kentinde 16 mahalle bulunmaktadır (Fotoğraf 1.57). Milas kenti önceleri Sodra dağının eteklerine kuruluyken zamanla yerleşim ovaya doğru yayılmıştır. Milas kenti genel itibarıyla Sodra dağının doğusunda verimli ovanın bulunduğu % 0-20 eğim aralığına yerleşmiştir. Milas kentinin ilk yerleşme çekirdeklerinin bulunduğu yer, buradaki Hisarbaşı-Hoca Bedrettin mahallesidir (Fotoğraf 1.58). Yani Hisarbaşı-Hoca Bedrettin Mahallesi, Milas'ın eski mahallelerinden birisidir. 1950'den önce mahallede çok sayıda Yahudi yaşadığından, mahalle halk arasında “Yahudi Mahallesi” olarak da bilinir. Mahalle sınırları içinde Çöllüoğlu hanı, Milas Arastası, Menandros Onur Sütunu (Uzun Yuva), Belen Camii, Pazar camii gibi antik ve tarihi yapıtlar bulunmaktadır. İki katlı cumbalı evler ile eski konaklar mahallenin kültürel değerleridir. Kent zamanla buradan, bir taraftan güney yönünde ovaya; diğer taraftan kuzey, batı ve doğu yönünde diğer üç tepeye doğru yayılmıştır. Bugünkü Milas kentinin ticari işyerleri, çarşısı ve bazı resmi daireleri bu tepenin üzerinde veya eteklerindedir.³⁵³

³⁵² Geçmişten “Mylasa'dan Milas'a” Geleceğe, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Yayını, Milas, 2006, s.21.

³⁵³ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 270.

Fotoğraf 1.57. Milas Hükümet Meydanı'ndan Bir Görünüm.

Fotoğraf 1.58. Hisarbaşı-Hoca Bedrettin Mahallesi'nde, Milas'ın İlk Yerleşme Çekirdekleri Bulunmaktadır.

1990 yılında Milas Ovası'nın imara açılışından sonra Milas kenti, ovaya doğru yayılmıştır. Ova bölgesi aynı zamanda tarıma elverişli toprak yapısına sahiptir. Bu bölgenin yapılaşmaya açılışı sonrasında tarım arazilerinde azalma söz konusu olmuştur. Fakat bu bölgenin deprem riski taşımamasından dolayı 1999 yılında bu karar iptal edilmiş ve yerleşim aksı kooperatifleşme ile kuzeye doğru yayılma göstermiştir. 1980'lerde termik santralin kurulumundan kaynaklanan işgücü ihtiyacı ile kent ve çevresinde yoğunlaşmalar söz konusu olmuştur. Göçler sonucu kentin kuzeyi ve batısında ciddi

nüfus artışları gözlenmiştir.³⁵⁴ Göçler sonucunda HacıApti, Şevketiye ve Hayıtlı mahalleleri ovaya doğru genişlemiş ve ova üzerinde Cumhuriyet Mahallesi kurulmuştur (Fotoğraf 1.59 ve Fotoğraf 1.60).

Fotoğraf 1.59. Hacıapti Mahallesi, Milas'a Yönelik Göçlerin Sonucunda Kurulmuştur.

Fotoğraf 1.60. Cumhuriyet Mahallesi, Milas'ın Ovaya Doğru Genişlemesi Neticesinde Kurulmuştur.

Milas kentinin 2000 yılındaki nüfusu 38 063 kişidir. Bu nüfusun % 67'si yani 25 512 kişi çalışma çağındaki nüfustan ibarettir. Ancak bu nüfus kitlesinin hepsinin aktif

³⁵⁴ Milas Kenti, Erişim tarihi: 19 Kasım 2010, www.milas2010-2025.blogspot.com.

yani çalışanlardan oluşması söz konusu değildir. Çünkü bu değer, çalışma potansiyeli olan nüfusu ifade etmektedir. Dolayısıyla çalışma çağındaki nüfus kitlesi içerisinde olmakla beraber, çalışmayanlar da (öğrenci, ev hanımı, emekli vb) bulunmaktadır (Tablo 1.58).

Tablo 1.58. Milas Kenti'nde Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenlerine Göre Dağılımı (2000).

Faal Olmayan Nüfus	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
İş Arayanlar	414	56,7	315	43,3	729	4,4
Ev Hanımı	-	0	9 604	100	9 604	55,5
Öğrenci	1 916	51,7	1 786	48,3	3 702	21,4
Emekli	2 151	77,6	620	22,4	2 771	16,0
Diğerleri	348	73,2	127	26,8	475	2,7
Toplam	4 829	27,9	12 452	72,1	17 281	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Milas'taki faal olmayan nüfus içerisinde en büyük grup, Didim'de olduğu gibi ev hanımlarıdır (% 55,5). Öğrenci ve emekli gruplarının ise ev hanımlarını takip ettiği görülmektedir. Yine faal olmayanların yaklaşık 3/2'sini kadınların oluşturduğu gözlenmektedir (Tablo 1.59). Bu durum, ülkemizin genelinde olduğu gibi Milas'ta da kadınların yeterince iş hayatına katılmadığını yansıtmaktadır. Bütün bunların sonucunda Milas'ta çalışma çağındaki nüfusun % 44,4'ünün yani 11 341 kişinin aktif, yani çalışan nüfustan oluştuğunu söyleyebiliriz (Tablo 1.59). Bu oran, Didim'e (% 65,1) göre oldukça düşük bir düzey sergilemektedir. Bunda Didim'de turizmin kent ekonomisi üzerinde daha yoğun bir şekilde etkili olması ve iş hacmini oldukça genişletmesi, buna karşın Milas'ta buna benzer güçlü bir etkenin bulunmaması, ev hanımı ve öğrenci kitlesinin daha fazla olması gibi bazı faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1.59. Milas Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000).

Sektörler	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
Tarım	285	73,2	104	26,8	389	3,4
Sanayi	1464	88,5	189	11,5	1653	14,5
Hizmetler	7560	81,3	1734	18,7	9294	81,9
İyi Tan. Hiz.	3	60	2	40	5	0,2
Toplam	9312	82,1	2029	17,9	11341	100

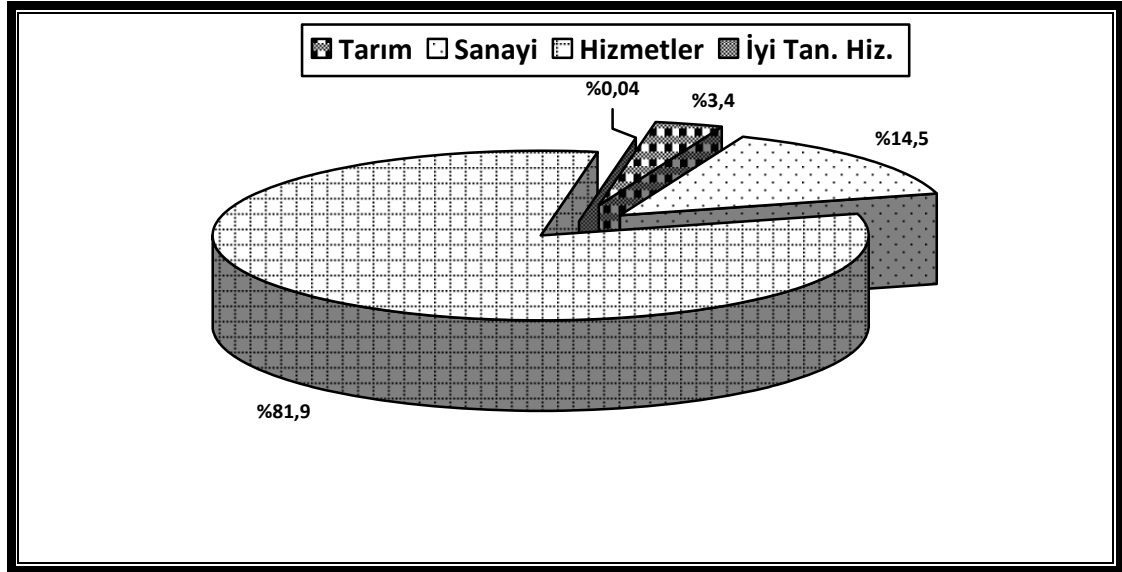
Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Milas kentinde faal nüfusun % 3,4'ünün tarım sektöründe, % 14,5'inin sanayi sektöründe ve % 81,9'unun ise hizmetler sektöründe çalıştığı görülmektedir (Tablo 1.59 ve Şekil 1.27). Bu açıdan Didim'le kıyasladığımızda, Milas kentinde tarım ve hizmetler sektöründe çalışanların Didim'e göre daha az bir oran teşkil ettiği, buna karşın sanayi sektöründe çalışanların daha yüksek bir orana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Milas kentindeki sanayi faaliyetlerinin Didim'e göre daha yüksek bir iş hacmi oluşturduğunu göstermektedir. Gerçekten de Milas, günümüzde sahip olduğu sanayi siteleri ile yapımı süren ve Muğla ilindeki tek organize sanayi bölgesi olma hüviyetine sahip olan Milas Organize Sanayi Bölgesi'nin tamamlanmasıyla sanayi alanında oldukça yüksek bir potansiyele sahip olacaktır.

Tablo 1.60. Milas Kenti'nde Hizmet Sektörünün Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000).

Hizmet Türü	Elek. Gaz, Su	İnşaat	Ticaret, Kon. Tes.	Ulaştırma	Bankacılık	Sosyal ve Kişi. Hiz.	Toplam
N. Miktarı	296	1 314	2 843	1 023	638	3 180	9 294
%	3,1	14,1	30,5	11,0	6,8	34,5	100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.27. Milas Kenti'nde Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı.

Milas'ta hizmetler içerisindeki en büyük kitleyi ise, % 34,5'lik bir oranla toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler oluşturmaktadır. Bunu % 30,5'lik oranla toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller grubu ile % 14,1'lik oranla inşaat sektörü izlemektedir (Tablo 1.60).

Tablo 1.61. Milas'taki Ticari İşyerlerinin Dağılımı (2009).

İş Yeri Grupları	Sayısı	İş Yeri Grupları	Sayısı
Demirci	123	Tenekeci	1
Kalaycı	6	Av Malzemeleri	9
Tenekeci	1	Motor Tamiri	17
Çilingir	3	Oto Tamiri	114
Av Malzemeleri	9	Oto Elektrikçi	50
Motor Tamiri	17	Oto Döşemeciliği	13
Demirci	123	Radyatörcü	4
Altı.Doğrama	9	Oto Lastikçi	31
Kalaycı	6	Oto Camcılığı	4
Elek. Elektronik Ta. ve Ticareti	63	Bisiklet Tamirciliği	5
Rad.- Tv. Tam.	35	Oto Boyacılığı	41
Kireç-Alçı	3	Oto Kaporta	56
Mermencilik	11	Oto Egzoz	7
Marangoz	178	Bobinajcı	13
Mobilya İmalatı	16	Sihhi Tesisatçı	18
Mobilya Döşemeciliği	10	Camcı	23
Kereste İmalatı	2	Briket-Tuğla Tic.	12
Oyuncakçı	3	Sıvacı	7
Ayakkabı Tam.	18	Terzi	58
Boya Malzemeleri	5	Matbaacı	5
Akvaryumcu	4	Un-Tuz Tic.	26
Celep	12	Tabelacılık	5
Deniz ve Göl Taş.	3	Saatçi-Gözlükçü	7
Traktör Nak.	5	Kuru Temizleme	3
Pansiyon İşl.	27	Manifatura	5
Erkek Berberi	145	Rent A Car	3
Kufaör	55	Tuhafiye	271
Kavaflık	37	Hediyelik Eşya Tic.	71
Züccaciye	26	Tarım İlaçları	4
Kırtasiye	13	Oto Yıkamacı	13
Hurdacı	12	Oto Komisyoncu	16
Fotoğrafçılık	18	Taşeron	2
Tüpgaz Satıcılığı	3	Yorgancı	14
Milli Piyango	6	Hırdavatçı	48
Çiçekçi	10	Oto Yedek Parça	10
Mutaf	5	Yağhaneci	11
Mobilya Tic.	7	Oto Fren-Balata	10
Motor Yağı Tic.	18	Halı-Kilim Tic.	17
Manifaturacı	10	Müziyen	15
Sandalye-Masa Tic.	8	İnşaat Mal. Tic.	20
Spor Mal. Tic.	2	Yün-Yumak Tic.	5
Gözlükçü	4	Traktör Tam.	10
Hamam	1	Kömür Tic.	8
Hafriyatçı	8	Otoparkçılık	7
Kreş	3	Güneş Enerjisi	6
Kargo	2	Cep Tel. ve Akse.	17
İnternet Cafe	27	Çamaşırhane	2
Emlakçılık	14	Oto Paketleme	8
Unlu Mamuller Tic.	5	Şarküteri	7
Yumurtacı	5	Börekçi	17
Çorbacı	2	Hamburgerci	1
Dondurmacı	2	Ekmekçi	1
Su Satışı	3	Mantıcı	2
Tuzcu	1	Çay Bahçesi	4
Büfeci	18	Dönerci	5
Lokal	1	Bakkaliye	18
Gıda ve Temizlik	10	Kafeterya	65
Baharatçı	7	Kasap	25

Yufka-Kadayıf Tic.	7	Fırıncı	38
Kantin İşl.	14	Restaurant İşl.	39
Birahaneçi	22	Zahireci	3
Kebabçı	47	Pastaneci	23
Değirmenci	3	Balıkçı	18
Yem Tic.	5	Kuru Yemişçi	27
Kahveci	458	Şekerci	4
Lokanta	129	Market	7
Manav	295	Mandracı	1
Kokoreççi	8	Pideci	27
Zeytin ve Zey. Yağı İşl.	31	Peynirci	22
Diğerleri		Çilingir	3
		Bakkal	530
Toplam	2 199		2009
Genel Toplam			4 208

Kaynak: Milas Gıda ve Maddeleri Yapanlar ve Satanlar Odası, Milas Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Milas Bakkalcılar Odası.

Milas'taki ticari iş yerlerinin dağılımına baktığımızda; gıdadan giyime, oto tamirciliğinden mobilyacığa ve emlakçılıktan mandıracılığa kadar oldukça geniş ve çeşitlilik gösteren bir yelpazede işyerlerinin dağılışı sergilediği görülmektedir (Tablo 1.61). Bu dağılımda, gıda sektörü ile taşıtların tamiri bakımı, yedek parçası ve diğer yan sanayilere yönelik işletmelerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ayrıca mobilya ve inşaat sektörlerine yönelik işletmeler ile çeşitli ev ihtiyaçlarını karşılamaya dönük işletmelerin de bulunduğu dikkati çekmektedir. Bütün bu çeşitlilikle, Milas'ın çevresi için bir çekim merkezi olma özelliği, giderek daha fazla belirginleşmektedir.

Bunların yanı sıra son yıllarda ağırlığını artırmaya başlayan turizm faaliyetlerine dönük olarak Milas'ın başta halısı olmak üzere, çeşitli yöresel ürünleri ve lezzetleri ile hediyelik eşyaların pazarlandığı işletmelerin de giderek daha etkin hale gelmekte oldukları ve bu işletmelerin sayılarının arttığı anlaşılmaktadır. Milas'taki turizmin boyutları büyüdükçe buna yönelik işletmelerin sayısının artacağı öngörülmektedir. Ancak bunun gerçekleşme süresi ve hızının, Milas kentindeki çekim unsurlarının daha iyi tanıtılmasına, konaklama ve rekreasyona yönelik işletmelerin kalite ve konforunun artmasına, Milas üzerinden Bodrum ve Muğla'ya giden turistleri çekecek aktivitelerin ve tesislerin artmasına bağlı olduğunu söylemek durumundayız.

Tablo 1.62. Milas'taki Meslek Gruplarının Dağılımı (2009).

Meslek Grubu	Hakiki Şahıs	Hükmi Şahıs	Toplam
Madencilik	70	121	191
Gıda	191	164	355
Tarım ve Hayvancılık	51	148	199
İnşaat ve Mühendislik	85	259	344
İnşaat Malzemeleri	60	64	124
Otomotiv, Akaryakıt ve Ulaştırma	83	171	254
Dayanıklı Tüketim Malları ve Elektronik	101	86	187
Tekstil	55	24	82
Finans, kuyumculuk, Sigorta	77	57	134
Konaklama, Restoran ve Diğer Hizmetler	106	88	194
Toplam	882	1 182	2 064

Kaynak: Milas Ticaret ve Sanayi Odası.

Milas'taki meslek grupları içerisinde en fazla üyeye sahip olan ve ilk sıralarda gelen mesleklerin, gıda ve inşaat sektörleri olduğu görülmektedir. Bunları otomotiv, akaryakıt ve ulaştırma ile tarım-hayvancılık sektörleri ve madencilik sektörleri izlemektedir. Bunlara ilaveten diğerlerine oranla turizmle daha yakın ilişkisi olan konaklama, restoran ve kuyumculuk sektörlerinin de Milas'ta önemli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1.62).

Milas, son yıllarda alternatif turizm faaliyetlerinden kültür turizminin popülerlik kazanmasıyla uzun yıllardan beri Bodrum gibi turizm kentlerinin gölgesinde kalmışlığı geride bırakmaya başlamış ve yapılan hava limanının da etkisiyle daha fazla sayıda turist çekmeye başlamıştır. Milas kentinin sahip olduğu kültürel turizm potansiyeli iyi değerlendirilerek, Milas yöresine ait zengin içerikli yöresel ürünler ve eserler, titizlikle korunup geliştirilirse Milas kentinin bundan kazançlı çıkacağı kanaatindeyiz. Ayrıca Milas kentinin yakın çevresindeki kırsal kesime yönelik olarak barındırdığı ticaret ve sanayi potansiyeli daha da geliştirilerek etki sahası genişletilirse bu da Milas kentine olumlu yansıtacaktır.

Bu kapsamda hem Milas gibi kültür ve uygarlıklara beşiklik etmiş hem de Didim gibi turizm potansiyeli yüksek kentlerin gelişimlerinde oldukça dikkatli olunmalıdır. Bu kentlerdeki tarihi ve kültürel dokuyu bozmadan kentsel gelişimleri sürdürülmeli, çağdaş binalarla tarihi yapıtların tezat oluşturmamasına özen gösterilmeli ve yapılacak planlar buna uygun bir şekilde tasarlanmalıdır. Aksi takdirde bu kentlerin en büyük zenginlikleri ve çekim unsurları ortadan kalkabilir. Bu yüzden Milas kentinin ovaya doğru gelişme göstermesi ve plansız bir şekilde büyümesinin ortaya çıkaracağı risklere

dikkat edilmeli ve kentin gelecek nesillere planlı ve sağlıklı bir kentleşmeyle bırakılmasına titizlikle riayet edilmelidir. Aynı şekilde Didim'in de planlı ve sürdürülebilir bir kentleşmeyle büyümesi ve gelişmesi sağlanmalıdır.

1.2.3. Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Didim-Milas kıyı kuşağının ekonomik yapısını, başta turizm olmak üzere, sanayi, ticaret, tarım, inşaat ve hizmet sektörleri oluşturmaktadır. Nitekim Didim ilçesi ekonomisinin dayandığı iki ana sektör, turizm ve tarımdır. Didim, 1967 yılına kadar köy olarak kimliğini sürdürmüş ve 1968 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. Daha önceleri Söke'nin Akköy bucağına bağlı bir köy yerleşmesi olan Didim'de tütün tarımı ve bağcılık en önemli ekonomik faaliyetlerdendi. 1980'lerden itibaren turizmin etkisiyle hızlı bir şekilde nüfuslanmaya başlamış ve dikkate değer bir nüfus artışı sergilemiştir. Bu dönemden itibaren turizm ve beraberinde gelen yatırımlar, buranın birçok açıdan olduğu gibi ekonomik yönden de değişimini sağlamış ve eskinin tarım kasabası görünümünden turizm kentine doğru olan süratli yolculuğunu başlatmıştır. Aydın ilinin denize kıyısı olan ve turizm potansiyeli en yüksek iki ilçesinden biri olan Didim, bu hızlı gelişimini günümüzde de sürdürmekte olup, gerek yurt içinden gerekse yurt dışından çok sayıda turizm yatırımcısını ve tatilciyi kendine çekmektedir.

Didim'de ekonomik faaliyetler açısından turizm, en başta gelmektedir. Nitekim yaz aylarında bölgeye gelen turistler, bölgeye oldukça önemli miktarda döviz bırakmaktadır. Yöre halkı ise bu ekonomik koşullardan önemli oranda istifade etmektedir. Ayrıca turistlerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için işletmeciler dikkate değer yatırım yapmaktadır. Bu yatırımlar sayesinde yöredeki işsizlik oranı da azalma eğilimi göstermektedir. Her yıl yaz aylarında eğlence ve konaklama merkezlerinde çalışan birçok insan, ailesinin geçimine katkı yapmaktadır.

Doğuda Muğla il sınırı ve Akbük Körfezi, batıda ve güneyde Ege Denizi, kuzeyde Bafa Gölü ve Menderes Nehri ile sınırlanmış bir yarımada şeklinde olan Didim, kitle turizmi alanında ülkemizin diğer destinasyonları kadar turistik çekiciliğe sahip ve giderek daha popüler hale gelmeye başlayan önemli turistik bölgelerden birisidir. Bölgede turizmin hızla gelişmesinden dolayı tarım sektörü turizmle yer değiştirmekte, turizmin ekonomideki yeri giderek artmaktadır. Turizmin gelişmesi ile

birlikte yörede inşaat, ulaştırma, ticaret ve küçük ölçekli sanayi faaliyetleri de gelişmektedir.

Didim, bulunduğu konumdan kaynaklanan iklimik koşullar ve tarımsal arazi varlığı nedeniyle tarımsal faaliyetler için de oldukça uygundur. Bu nedenle çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilebilmesi için elverişli koşullara sahiptir. Buğday ve pamuk gibi ürünlerinin yanı sıra çok çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilmektedir. Bu yüzden yörenin diğer bir ekonomik faaliyeti de tarımdır. Tarım, ekonomik boyutta turizmin gerisinde kalmış olsa da bölgedeki potansiyeli oldukça fazladır. Ayrıca balıkçılık da buradaki önemli sektörlerden birisidir. Özellikle kültür balıkçılığına yönelik işletmeler ve tesisler bulunmaktadır.

Araştırma sahasındaki Milas ilçesi ise eskiden beri tarım ve ticaret potansiyeli oldukça yüksek olan bir konumda bulunmaktadır. Nitekim Milas'taki başlıca ekonomik faaliyetler; tarım (tahıllar, zeytin, pamuk, arıcılık), zeytinyağı yağı fabrikaları işletmeciliği, madencilik, nakliyecilik, inşaat, kültür balıkçılığı ve turizm faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Milas, 1980'lere kadar Muğla'nın ekonomik merkezi niteliğini taşımaktaydı. Özellikle, tarıma ve madencilığe dayalı ekonomik faaliyetleri ve Söke-İzmir kara yolu üzerinde oluşu, bu niteliğini kazanmasında etken olmuştur. Kent, 1960'larda hızlı bir sosyo-ekonomik değişim sürecine girmiştir. Tarımsal yapının, tarım dışı faaliyetleri destekleyici niteliği bu arada sulama sisteminin geliştirilmesi ve ulaşım yönünden sağlanan kolaylıklar bu sürece katkı sağlamıştır. Bu dönemde ekonomik gelişimini Muğla'dan bağımsız olarak süren Milas, 1960'lardan sonra kentleşerek ilin ikinci büyük merkezi duruma gelmiştir. Ancak, yakaladığı bu gelişme ivmesi, 1980'lerin ortalarında Bodrum'da turizmin gelişmesine paralel olarak düşmeye başlamıştır. 1980 öncesinde küçük bir kıyı kasabası olan Bodrum, bugün Milas'ı geçmiştir. Kıyı uzunluğu olarak Bodrum'dan daha fazla bir alana sahip olan Milas, turizm faaliyetleri açısından olması gereken yerde değildir.³⁵⁵ Kısacası turizmin gelişmesiyle çevredeki büyük turizm merkezlerinin gerisinde kalmış ve bu merkezlerin gölgesi Milas'ın bu açıdan ilerlemesini yavaşlatmıştır.

---

³⁵⁵ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, s. 82.

Milas'taki turizm faaliyetlerinin gelişimi, bir sahil kenti olan Didim'deki kadar yoğun ve hızlı bir şekilde olmamıştır. Aslında Bodrum gibi dev bir turizm kentinin gölgesinde kalmış olması ve sahip olduğu turizm potansiyelinin geç fark edilmesi nedeniyle turizm arenasına diğerlerinden sonra çıkması bunda önemli rol oynamıştır. Son yıllarda kıyı turizminin yanı sıra tarihi ve kültürel değerlere dayalı turizm, Milas ilçesinde ön plana çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Güllük Körfezi kıyıları özellikle yazlık ev (ikinci ev) sahibi olmak isteyen tatilci vatandaşlarımız ile ve otel gibi çeşitli konaklama tesisi yapmak isteyen turizm yatırımcılarının ilgi odağı olmaya devam etmektedir.

Milas, hem iklimin uygun olması hem de sahip olduğu verimli ovalarıyla çok çeşitli tarımsal ürünlerin yetiştirilebildiği bir yerdir. Zeytin ve pamuk gibi tarım ürünlerinin yanı sıra tahıllar, yetiştirilen başlıca ürünlerdir. Milas'ın bu yüksek tarım potansiyeli, tarıma bağlı sanayi faaliyetlerinin de gelişmesini sağlamıştır. Başta zeytinyağı ve pirina işletmeleri olmak üzere çırçır fabrikaları bulunmaktadır.

Milas, madencilik açısından da önemli potansiyele sahiptir. Zımpara, mika, dolomit, kuvars, boksit, demir, kömür, feldspat ve mermer gibi birçok maden bulunmaktadır. Bu madenlerin % 99'u ihraç edilmektedir. İlçede beş adet mermer, iki adet feldspat ve bir adet de tekstil fabrikası bulunmaktadır. Milas'ta balıkçılık faaliyeti özellikle kültür balıkçılığı oldukça önemli bir ekonomik boyuta sahiptir. Güllük Körfezi kıyılarında çok sayıda kültür balıkçılığı tesisi yani balık üretim çiftliği bulunmaktadır.

Ayrıca Milas'ta inşaat, ulaştırma, ticaret ve küçük yan sanayi sektörleri de gelişmiştir. Özellikle taşıt araçlarının ve elektrikli ev aletlerinin tamirine yönelik küçük ölçekli sanayi kolları oldukça gelişmiştir. Bunlara ek olarak Bodrum gibi dev turizm kentinin lojistik, mobilya ve inşaat malzemeleri, tarım ürünleri gibi çeşitli alanlardaki ihtiyaçlarının bir kısmını Milas karşılamaktadır. Araştırma sahasının ekonomik durumuyla ilgili olarak yukarıdaki genel değerlendirmelerden sonra, ön plana çıkan ekonomik faaliyetlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin yararlı olacağı kanısındayız.

1.2.3.1. Tarım

Turizmin tarım sektörüne etkisi, turizmin gelişmesine paraleldir. Tarım sektöründe üretim kalitesinin artmasına, kaliteli ürün yetiştirilmesine ve ürünün değerini

bulmasına yardımcı olur. Yerli halkın ürün talebi yanında iç ve dış turizmin yarattığı ek talep, turizm mevsimindeki kısa süreli bölgesel fiyat artışları, tarım sektörünün toplam gelirini artırdığı gibi, turistik yiyecek ve içecek tesislerinin bu ürünleri değerlendirmesini, turfanda sebze ve meyve üretiminin canlanmasını ve kalite artışını da sağlar. Turizm, bitkisel üretim, hayvancılık ve su ürünleri değerlendirilmesinin yanı sıra gıda ve içki sanayi pazarının artmasına da yardımcı olur.³⁵⁶ Nitekim sahamızda turizmin gelişmesi, tarımın ilerlemesine ve ekonomik olarak büyümesine önemli katkılar yapmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında tarım potansiyeli oldukça yüksek düzeydedir. Zaten turizmin gelişmediği 1950-1980 döneminde en önemli geçim kaynağı tarım faaliyetiydi. Bu dönemde Didim’de tütün tarımı ve bağcılık yaygın iken, Milas’ta tahıl tarımı, zeytincilik ve tütün tarımı ile pamuk tarımı ağırlıklı olarak yapılmaktaydı. Araştırma sahasında 1980’lerden itibaren turizmin gelişmesiyle birlikte tarımda da önemli gelişmeler olmuştur. Turizm sayesinde üretilen tarım ürünlerinin ailelere olan ekonomik getirisi de artmış ve çiftçi aileleri, tarımı hem daha bilinçli hem de ticari tarım şeklinde yapmaya başlamışlardır. Tarımsal ürünlerin katma değerindeki bu yükselme, yöreye gelen yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçi nedeniyle üretilen ürünlere olan talebin artmasıyla doğru orantılı bir şekilde gerçekleşmiş ve kazanan sadece çiftçiler değil yöredeki tüm insanlar olmuştur.

İnceleme alanında tarım faaliyetinin yapılabildiği ve tarım potansiyeli yüksek düzlük ve ovalık alanlar, oldukça önemli oranda bulunmaktadır. Özellikle Milas ovaları olarak adlandırılan Selimiye, Milas, Yaşyer ve Hamzabey ovaları ile Büyük Menderes deltası civarında ve Didim alçak yaylası üzerinde oldukça verimli alanlar bulunmaktadır. Didim-Milas kıyı kuşağındaki arazilerin kullanım durumlarına baktığımızda, arazilerin başta tarım olmak üzere çeşitli faaliyetlerin yararlanma alanları olarak dağılım sergiledikleri anlaşılmaktadır.

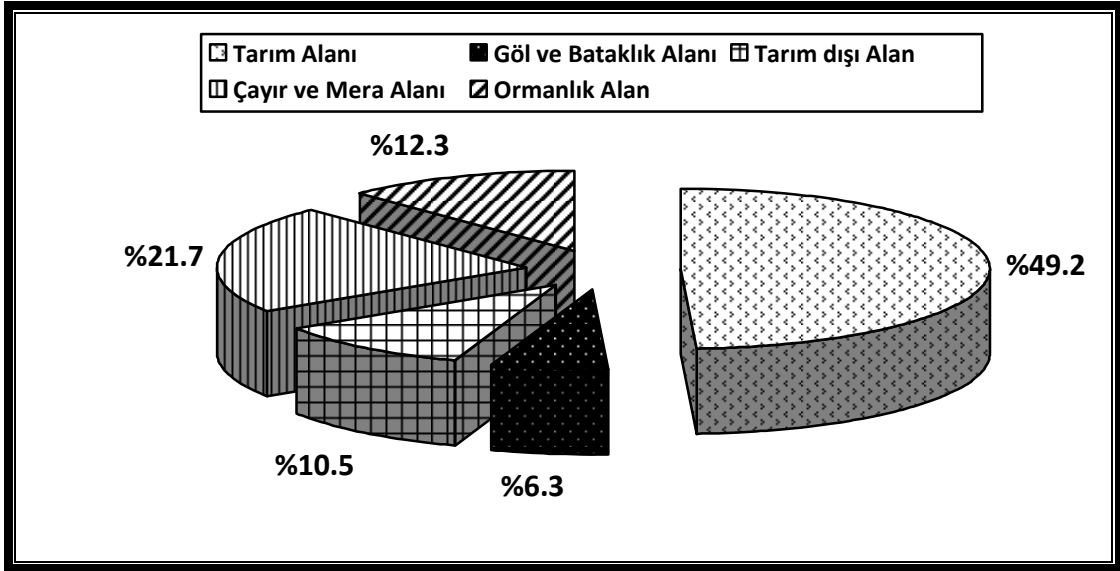
---

³⁵⁶ Emekli, *Bergama’da Turizm ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, s. 39.

Tablo 1.63. Didim İlçesi Arazi Kullanım Durumu (2008).

Didim Yüz.(da)	Tarım Alanı(da)	Göl ve Bataklıklar	Tarım dışı Alan.(da)	Çayır ve Mera Alan.(da)	Ormanlık Alan.(da)
242240	119420	14780	25490	52730	30000
%'si	49,2	6,3	10,5	21,7	12,3

Kaynak: Didim İlçe Tarım Müdürlüğü 2008 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.28. Didim İlçesi Arazi Kullanım Durumu.

Didim ilçesinin toplam arazi varlığı 242 249 dekadır. Bu arazi varlığının % 6,3'ü göl ve bataklık arazilerinden, % 10,5'i tarım dışı arazilerden, % 12,3'ü ormanlık arazilerden, % 21,7'si çayır ve mera arazilerinden ve % 49,2'si ise tarım arazilerinden oluşmaktadır (Tablo 1.63 ve Şekil 1.28). Bu rakamlardan da görülebileceği gibi Didim ilçesi arazilerinin yaklaşık yarısı tarım arazilerinden oluşmaktadır. Tarım dışı arazilerin oranı ise oldukça düşük düzeydedir. Didim ilçesinde tarım potansiyelinin yüksek olmasına rağmen, su kaynaklarının azlığına bağlı olarak kuru tarımın yaygın olması, tarımsal açıdan en büyük olumsuzluktur. Nitekim Didim'de 119 420 dekar tarım arazisinin 37 400 dekarı tamamen sulanabilen, 3 464 dekarı kısmen sulanabilen olmak üzere toplam 40 864 dekarı yani % 34,2'si sulanabilmekte iken, 78 556 dekarı yani % 65,8'i sulanamayan arazilerden oluşmaktadır.

Ayrıca turizm yatırımlarının bu verimli tarım alanlarını ve meraları tehdit etme olasılığı her geçen gün artmaktadır. Nitekim bu sıralar (haziran-2010) Didim'deki meraların turizme tahsis edilmesi gündeme gelmekte ve *turizm gelişim alanı* olarak ilan edilen yaklaşık 17 bin dekar arazinin önemli bir kısmının mera olması da bu gelişmenin

somut kanıtları olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla turizm faaliyetinin, başta çayır ve meralar olmak üzere diğer arazi grupları aleyhine alanını genişletmeye devam edeceği anlaşılmaktadır.

Tablo 1.64. Didim İlçesi'nde Ekili-Dikili Alanların Ürünlere Göre Dağılımı (2008).

Ürün türü	Ekiliş Alanı(da)	%'si	Ürün türü	Ekiliş Alanı(da)	%'si
Tahıllar	34 500	32,9	Sebzeler	2 650	2,5
Meyveler	31 324	29,8	Diğerleri(Pamuk, Fiğ)	36 300	34,8
			Toplam	104 774	100

Kaynak: Didim ilçe Tarım Müdürlüğü 2008 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1.65. Didim İlçesi'nde Tarım Ürünlerinin Ekiliş Alanları ve Üretimleri (2008).

Ürün türü	Ekiliş Alanı(da)	Üretim(ton)
Tarla bitkileri	72 300	27 975
Pamuk	30 000	13 500
Buğday	17 800	6 230
Arpa	10 200	3 570
Yulaf	8 000	2 800
Fiğ	3 900	1 755
Diğ. Tar. Ürün.	2 400	120
Sebzeler	2 650	5 000
Domates	300	1 200
Karpuz	500	1 500
Kavun	1 500	1 500
Hıyar	100	300
Patlıcan	100	200
Biber	150	300
Meyveler	31 324	9 074
Zeytin	29 200	2 480(yağ)/5 260(sof.)
İncir(Sofralık)	240	122
Turunçgiller	215	180
Çilek	9	27
Bağ	150	105
Çeş. Meyveler (Erik,şeftali, Nek.)	1 510	900

Kaynak: Didim İlçe Tarım Müdürlüğü 2008 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere, Didim'deki ekili-dikili alanlarda en fazla yer kaplayan tarım ürünleri, tahıllar (% 32,9) grubuna aittir (Tablo 1.64). Özellikle buğday ve arpa en çok ekilen tahıl türleridir. Tahıllardan sonra en fazla ekim alanına

sahip ürün pamuktur. Hatta ürün bazında pamuk en fazla ekili alana sahip tarım ürünüdür. Meyveler ise % 29,8'lik oranla bunları takip etmektedir. Meyveler içerisinde zeytinin ezici bir üstünlüğü söz konusudur. Zeytin, gerek yağ olarak gerekse sofralık olarak üretilmektedir. Özellikle zeytincilikte çok büyük bir gelişme söz konusudur. 2009 yılı itibariyle dikilmiş 600 000 zeytin ağacı olup, Ak-Yeniköy, Akköy ve Fevzipaşa *tarım reform alanları*ndaki dikimden sonra kısa sürede 1 milyon ağaca ulaşılacaktır.

Zeytinden sonra yine sofralık olarak tüketilen incir gelmekte, turunçgiller ve diğer meyveler de bunları takip etmektedir. İncirin yaş olarak tüketimi oldukça yaygındır. Hatta İkinci Dünya Savaşı'ndaki kıtlık yıllarında çocukların yaş incir yiyerek hayatta kaldıkları rivayet edilmektedir. Meyve grubu içerisinde üzüm bağları da yer almaktadır (Fotoğraf 1.61). Sebzeler (% 2,5) ise en az yer kaplayan ürün grubudur. Sebzeler içerisinde en fazla yetiştirilenleri, domates, kavun ve karpuzdur (Tablo 1.65). Nitekim Didim-Akköy yakınlarında domates üretiminin yapıldığı tarım alanları bulunmaktadır (Fotoğraf 1.62).

Fotoğraf 1.61. Didim-Akköy Yakınlarında Üzüm Bağları Yayılış Göstermektedir.

Fotoğraf 1.62. Didim-Akköy’de Yer Yer Domates Tarlalarına Rastlanmaktadır.

Tablo 1.66. Didim İlçesi’nde Örtü Altı Alanların Türlerine Göre Dağılımı (2009).

Örtü Alanı türü	Alan(m ²)	%’si	Ürün Cinsi
Plastik Sera	13 750	82,0	Domates, Hıyar, Marul
Yüksek Tünel	6 000	18,0	Çilek
Toplam Kapalı Alan	19 750	100	

Kaynak: Didim ilçe Tarım Müdürlüğü 2008 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Didim’de örtü altı ürün yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Didim’deki örtü altı kapalı alanların toplamı 19 750 m²’dir. Bu alanın önemli bir bölümü (% 82,0) plastik seralardan oluşurken, bir kısmı (% 18,0) da yüksek tünellerden oluşmaktadır (Fotoğraf 1.63). Plastik seralarda domates başta olmak üzere hıyar ve marul yetiştirilirken, yüksek tünellerde ise çilek yetiştirilmektedir (Tablo 1.66).

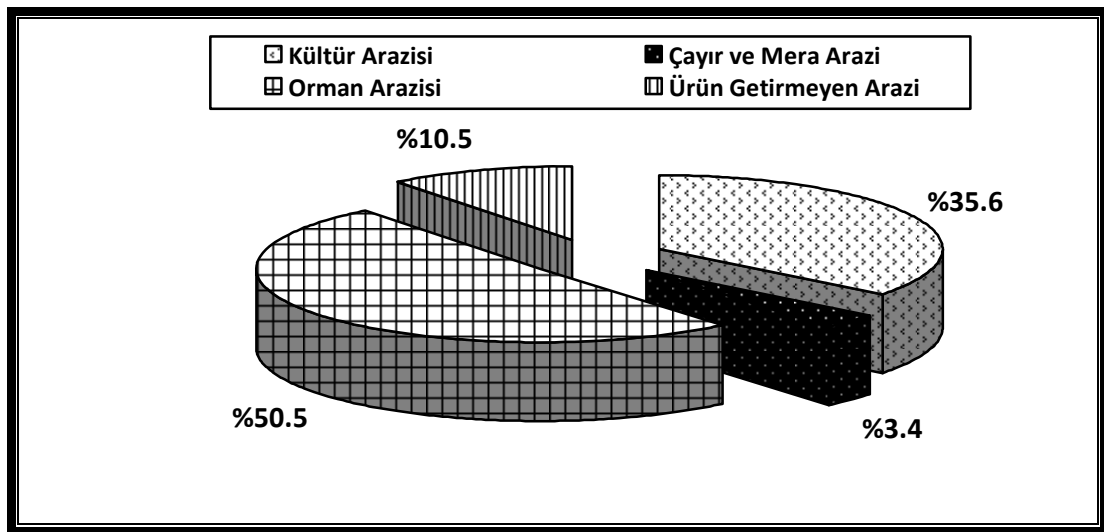
Fotoğraf 1.63. Didim'deki Örtü Altı Yetiştiriciliği, Daha Çok Plastik Seralarda Yapılmaktadır.

Araştırma sahasının Milas ilçesinde ise tarımsal faaliyetler için elverişli alanlar oldukça önemli boyuttadır. Hem iklimin hem de arazinin oldukça elverişli olduğu Milas ovalarında çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilebilmektedir.

Tablo 1.67. Milas İlçesi Arazi Kullanım Durumu (2009).

Yararlanma Şekli	Ekiliş Alanı(ha)	%'si	Yararlanma Şekli	Ekiliş Alanı(ha)	%'si
Kültür Arazisi	83 781	35,6	Orman Arazisi	119 019	50,5
Çayır ve Mera Ar.	7 541	3,4	ÜR. Getirmeyen Ar.	24 883	10,5
			Toplam	235 224	100

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.29. Milas İlçesi Arazi Kullanım Durumu.

Yukarıdaki verilere göre, Milas ilçesinin toplamda 235 224 ha arazi varlığı bulunmaktadır. Bu arazi varlığında en geniş yer kaplayan, orman arazileridir. Milas arazi varlığının yarısı (% 50,5) ormanlarla kaplıdır. Orman arazilerinden sonra en geniş alan kaplayan ünite, ekili ve dikili arazilerin bulunduğu kültür arazileridir. Milas arazi varlığının % 35,6'sı kültür arazilerinden oluşmaktadır. Milas'ta toplam arazinin % 3,4'ünü ise çayır ve mera arazileri oluşturmaktadır. Ürün getirmeyen arazilerin oranı ise % 10,5 düzeyindedir. Milas'taki ekili-dikili araziler, Milas ilçesinin arazi varlığının yaklaşık üçte birini kaplamaktadır (Tablo 1.67 ve Şekil 1.29). Bu oran, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değerdir. Milas ilçesinin verimli alanlarında tütün, pamuk, susam, buğday, arpa, zeytin gibi tarım ürünleri ağırlıklı olarak ekilmektedir.

Tablo 1.68. Milas İlçesi'nde Ekili Alanların Ürünlere Dağılımı (2009).

Ürün Türü	Ekiliş Alanı(ha)	%'si	Ürün Türü	Ekiliş Alanı(ha)	%'si
Tahıllar	11 006	57,1	Sanayi Bitkileri	2 450	12,7
Baklagiller	2 410	12,5	Yem Bitkileri	3 005	15,5
Nadas	403	2,2	Toplam	19 274	100

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası ve Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, Milas'taki ekili-dikili alanlarda en fazla yer kaplayan tarım ürünleri, tahıllar (% 57,1) grubuna aittir. Özellikle buğday ve arpa en çok ekilen tahıl türleridir. Tahıllardan sonra en fazla ekim alanına sahip ürün grubu % 12,7'lik oranla sanayi bitkileridir. Sanayi bitkileri içerisinde en fazla ekili alana sahip olanları pamuk, mısır, tütün, susam ve patatestir (Fotoğraf 1.64). Özellikle pamuk üretimi oldukça önemlidir. İlçede pamuk işleyen bir adet çırçır fabrikası bulunmaktadır. Yonca, fiğ, sudan otu, tritikale, süt mısırdan oluşan yem bitkileri ise % 15,5'lik oranla bunları takip etmektedir. Kuru bakla, nohut, börülce ve fasulyeden oluşan baklagillerin oranı ise % 12,5'tir. Ekili alanlar içerisinde % 2,2 oranında da nadas arazileri bulunmaktadır (Tablo 1.68).

Fotoğraf 1.64. Milas-Selimiye Yakınlarındaki Mısır Tarlasından Bir Görünüm.

Ayrıca Milas'ta 682 ha meyve arazisi bulunmaktadır. Özellikle narenciye, üzüm, erik, şeftali, kayısı, badem, incir, nar gibi meyveler yetiştirilmektedir. Yine 1 786 ha örtü altı ürün yetiştiriciliği yapılan sera arazisi bulunmaktadır. Seralarda domates, hıyar ve marul gibi sebzeler yetiştirilmektedir (Fotoğraf 1.65).

Fotoğraf 1.65. Milas-Selimiye Yakınlarında Domates Seraları Bulunmaktadır.

Milas'ta zeytincilik ve zeytin üretimi oldukça önemli bir ekonomik faaliyettir. Türkiye'de en fazla zeytin ağacının bulunduğu yer, Milas ilçesidir. Türkiye'deki zeytin ağaçlarının onda biri buradadır. İlçede zeytin ağaçlarının % 80'i dağlık, % 20'si ise

düzlük arazilerde bulunmaktadır. Üretimi ağaç sayısına paralel ölçüde olmamakla birlikte özellikle zeytin ve zeytinyağı kalitesi açısından oldukça iyi düzeydedir. İlçede 65 modern zeytinyağı işleme fabrikası bulunmaktadır.³⁵⁷

Tablo 1.69. Milas İlçesi'ndeki Zeytin Alanları ve Zeytin Üretim Durumu (2007-2008).

Yılı	Kapladığı Alan (ha)	Ağaç Sayısı		Tane Üretimi (ton)	Sofralığa Ayrılan (ton)	Yağlığa Ayrılan (ton)	Zeytinyağı Üretimi (ton)
		Meyve Veren	Meyve Vermeyen				
2007	52 600	7 885 000	115 000	3942,5	394	3548,5	709
2008	53 200	7 822 000	150 000	90 000	9 000	81 000	16 200

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası ve Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, 2007 yılında Milas ilçesinde toplam 52 600 ha zeytinlik alan ve 7 885 000 adet meyve veren zeytin ağacı bulunmaktaydı. Ayrıca 2007 yılında 394 ton sofralık ve 3548,5 ton yağlık zeytin elde edilmiştir. 2007 yılındaki zeytin üretimi ise 709 tondur. Buna karşılık 2008 yılında ise Milas'ta toplam zeytinlik alanı 53 200 ha'a ve meyve veren zeytin ağacı sayısı da 7 885 000'e ulaşmıştır (Fotoğraf 1.66). Yine 2008 yılında sofralık zeytin büyük bir artışla 9000 tona ve yağlık zeytin ise 81 000 tona çıkmıştır. 2008 yılındaki zeytin üretimi ise yine bir önceki yıla göre iki kattan fazla artarak 16 200 ton olmuştur (Tablo 1.69).

Fotoğraf 1.66. Milas İlçesi'nde Zeytin Ağaçları Oldukça Yaygındır.

Bütün bu tarım potansiyeline sahip olmakla birlikte, Milas ovasında yeni kurulan mahallelerin tarım alanlarına doğru ilerlemesi, tarım alanlarının giderek daha da

³⁵⁷ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, s.83.

büyüyen oranlarda imara açılmasına neden olmaktadır. Kentin verimli tarım alanlarına doğru büyümesi sorunu, tarım alanlarının geleceği konusunda önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca sulama da önemli bir sorun olarak görülmektedir. Nitekim ilçede 83 781 ha olan ekili-dikili arazilerin sadece 16 400 ha'ı yani % 19,5'i sulanabilmekte, buna karşın 67 381 ha'ı yani % 80,5'i ise sulanamamaktadır. Böylesine verimi yüksek ovalarda, sulanabilen arazi miktarının artırılması ve her geçen gün genişleyen kent alanına karşı korunarak, sürdürülebilir bir anlayışla işlenmeleri gerekmektedir. Ayrıca gerek Milas'ta gerekse Didim'deki tarım arazilerinde yaşanan kayıplar, verim düşüklüğü, sulama ve gübreleme yetersizlikleri, kuraklık gibi sorunların çözümüne yönelik olarak kapsamlı programlar hazırlanmalı ve buradaki çiftçilerimiz bu konularda bilinçlendirilmelidir. Bunlara ek olarak turizmin de yapacağı katma değerle birlikte tarımdan elde edilen kazancın, daha fazla artırılması mümkün gözükmektedir.

1.2.3.2. Hayvancılık

Didim-Milas kıyı kuşağında hayvancılık faaliyetleri pek gelişme göstermemiştir. Bunda birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Sahanın büyük bir kısmının dağlık ve ormanlarla kaplı olması (özellikle Milas), çayır-mera alanlarının azlığı (Milas'ta % 3,2), bitkisel üretimin daha yüksek gelir sağlaması bu faktörlerden bir kaçıdır. Ayrıca araştırma sahamızdaki çayır ve mera arazileri, turizm veya yerleşme amaçlı olarak imara açılmaktadır. Bütün bunlar mera hayvancılığının yapılmasını oldukça güçleştirmektedir. Buna karşın sahada besi hayvancılığı yaygınlıkla yapılmaktadır. Bu kapsamda Didim ilçesinde yetiştirilen hayvanların türlerine göre dağılımı, aşağıdaki tablo aracılığıyla irdelenmiştir.

Tablo 1.70. Didim İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvanların Türlerine Dağılımı (2008).

Hayvan türü	Sayısı	İşletme Sayısı
Sığır	3 200	802
Koyun	7 500	67
Keçi	4 000	15
Toplam	14 700	884
Kanatlılar (Broiler dahil)	165 000	12
Arı Kovanı	1 275	35
Genel Toplam		931

Kaynak: Didim İlçe Tarım Müdürlüğü 2008 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, Didim ilçesindeki hayvan varlığının önemli bir bölümünü, küçükbaş hayvanlar ve kanatlılar oluşturmaktadır. Toplam sayıları 11 500 olan küçükbaş hayvanların % 65'i koyunlardan, % 35'i ise keçilerden oluşmaktadır. Didim'deki sığır varlığı ise 3 200 kadardır. Didim'de işletme sayılarına baktığımızda, toplam 931 hayvan işletmesinden en fazla sayıdaki işletmenin 802 adetle sığır işletmesi olduğu görülmekte, bunu 67 işletmeyle koyun, 35 işletmeyle arıcılık, 15 işletmeyle keçi ve 12 işletmeyle kanatlı işletmesi izlemektedir. Didim'de arıcılık da yapılan faaliyetler arasında bulunmaktadır. Didim'de toplam arı kovani sayısı 1 275'tir (Tablo 1.70). Özellikle Akköy civarında arıcılık için uygun alanlar bulunmaktadır. Hatta buradaki arıcılığı geliştirmek amacıyla Didim İlçe Tarım Müdürlüğü, Didim Ziraat Odası ve Didim Halk Eğitim Merkezi işbirliğiyle çiftçilere kurslar verilmektedir. Kısaca ifade etmek istersek, Didim'deki hayvancılık faaliyetleri, sınırlı oranlarda ve genelde ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılmaktadır.

Milas ilçesinde ise hayvancılık faaliyetleri Didim'le kıyaslandığında daha büyük ölçekli bir ekonomik boyuta sahiptir. İlçe genelinde küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, balıkçılık ve arıcılık olmak üzere çeşitli hayvan yetiştiricilikleri yapılmaktadır. İlçede yetiştiriciliği yapılan büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1.71. Milas İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvanların Türlerine Dağılımı (2008).

Hayvan Türü	Sayısı	Süt Veren Sayısı	Hayvan Türü	Sayısı	Süt Veren Sayısı
Tavuk	320 000	-	Sığır (Saf)	6 386	3150
Keçi	11 578	-	Sığır (Melez)	26 850	18350
Koyun	11 950	-	Sığır (Yerli)	7 925	4500
			Toplam	384 689	26 000

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası ve Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, Milas ilçesindeki hayvan varlığının önemli bir bölümünü, büyükbaş hayvanlar ve kanatlılar oluşturmaktadır. Toplam sayıları 41 161 olan büyükbaş hayvanların % 15,6'sı saf sığır, % 65,2'si melez sığır ve % 19,2'si ise yerli sığırlardan oluşmaktadır. 2008 yılı itibariyle Milas'taki tavuk sayısı 320 000 ve 1 500 000 Broiler (etlik piliç) olmak üzere toplam 1 820 000 kümes hayvanı bulunmaktadır. Yine 2008 yılı itibariyle Milas'taki yumurta üretimi, 48 milyon adettir.

Milas'ta küçükbaş hayvan yetiştiriciliği oldukça yaygın olup, toplam küçükbaş hayvan sayısı 23 528'dir (Tablo 1.71). Küçükbaş hayvanlardan en fazla koyun ve keçi beslenmektedir (Fotoğraf 1.67).

Fotoğraf 1.67. Milas İlçesindeki Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetinden Bir Görünüm.

Tablo 1.72. Milas İlçesi'ndeki Arıcılık Faaliyeti ve Ürünleri (2008).

	Kovan sayısı	Bal Üretimi	Balmumu Üretimi	Çiftçi sayısı	Köy sayısı
2008	135 000	1 620 000 kg	8 000 kg	1 477	73

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing dosyasından derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Milas ilçe genelinde arı yetiştiriciliği, buna bağlı olarak da bal üretimi yapılmakta ve ilçe halkının önemli geçim kaynakları arasında yer almaktadır (Fotoğraf 1.68). İlçede 2008 yıllı itibariyle 135 000 arı kovanı bulunmakta ve 1 620 000 kg bal üretimi yapılmaktadır. Bal üretimi Milas ilçesindeki 114 köyden 73'ünde yapılmakta ve yaklaşık 1 477 çiftçi ailesi geçim sağlamaktadır (Tablo 1.72).

Fotoğraf 1.68. Milas-Labranda Antik Kenti Yakınlarındaki Arıcılık Faaliyetinden Bir Görünüm.

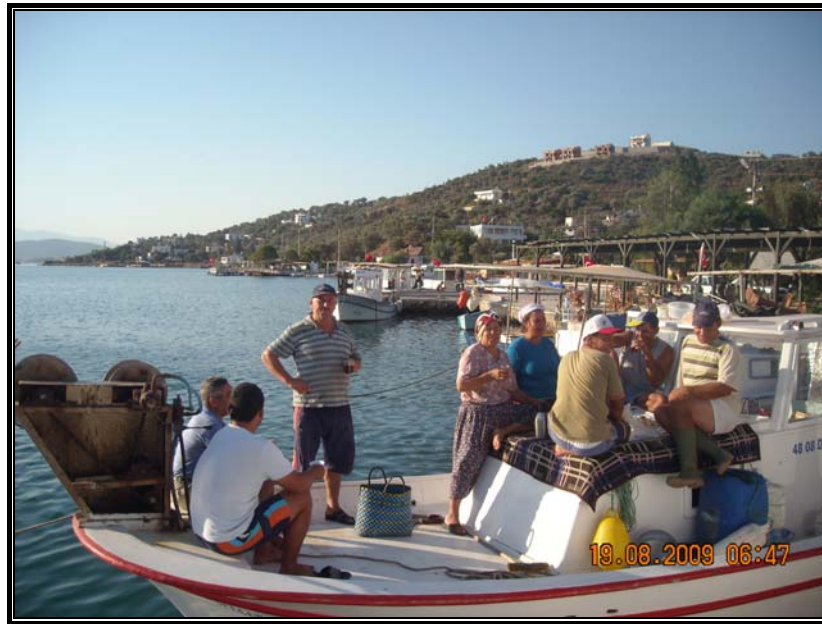
Milas ilçesinde hayvancılık faaliyetine yönelik olarak desteklemelerin artması ve üreticilerin üretmiş oldukları sütlerden daha fazla kazanç sağlamaları amacıyla 357 kurucu üye ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 15.02.2007 tarih ve 343 sayılı onayı ile "Milas İlçesi Süt Üreticileri Birliği" kurulmuştur. Ayrıca Köylere Hizmet Götürme Çevre Koruma ve Turizmi Geliştirme Birliği'nin, Kuru köyünde Süt Toplama ve İşleme Merkezi bulunmakta olup, üretilen sütler burada ihale yoluyla satılmaktadır. Üretilen süt miktarı yıllık 34 000 tondur. Bütün bunların neticesinde sahamızdaki hayvancılık faaliyetlerinin ticari şekilde yapılması sağlanırsa ve hayvancılıkla ilgili teşvik ve destekler artırılırsa, ilerleyen dönemde hayvancılık faaliyetlerinin daha da gelişeceği ve ekonomik anlamda sahamızda önemli bir yer teşkil edeceği anlaşılmaktadır.

1.2.3.3. Balıkçılık

Didim-Milas kıyı kuşağında balıkçılık faaliyetleri oldukça yaygındır. Gerek Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarında gerekse Didim kıyılarında balıkçı barınakları bulunmakta ve balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Ayrıca Bafa gölü ve Sarıçay'ın ağız kısmındaki Hacat gölü balıkçılığın önem kazandığı diğer sahalardır.

İnceleme alanındaki balıkçılık faaliyetlerini üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki olan *deniz balıkçılığı*, araştırma sahasının Güllük Körfezi ve Didim kıyılarında, 18 gross tondan küçük teknelerle yapılmaktadır (Fotoğraf 1.69). Ayrıca sahadaki balık avlama faaliyetlerinde, trowl (trol), kangava ve ıgırıp tekneleri gibi daha

büyük ve nispeten modern donatılara sahip tekneler de kullanılmaktadır (Fotoğraf 1.70). Bunlardan en çok kullanılan, trol ile avlanma metodudur. Balıkçı teknesine bağlanan trol ağı deniz tabanına indirilir ve motorlu teknenin hareketine uygun doğrultuda çelik kelepçeleri yardımıyla deniz tabanı yüzeyini tarar. İrili ufaklı bütün balıkları, yavruları ve yumurtalarını, kabuklu deniz canlılarını toplar, Bu metotla avlanma, su ürünleri zenginliklerine büyük zarar verir. Bu balıkçılık faaliyetinde çipura, kefal, lüfer, sinarit, barbunya, mercan, kaya balığı orfus, karagöz gibi pek çok balık türünün yanı sıra ahtapot, kalamar, karides ve midye gibi birçok deniz canlısı avlanmaktadır.³⁵⁸

Fotoğraf 1.69. Boğaziçi Köyü'nde Genellikle Küçük Teknelerle Balıkçılık Yapılmaktadır.

³⁵⁸ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 318.

Fotoğraf 1.70. Güllük Limanı'ndaki Balıkçı Tekneleri (Trawl), Balıkçılık Faaliyetlerinde Yoğun Olarak Kullanılmaktadır.

Bu kapsamda Güllük beldesinde de çipura, levrek, karagöz, sarıgöz ve ısparoz vb. balık türleri yakalanmaktadır. Avlanan ve üretimi yapılan balıklar, Güllük Belediyesi'nde faaliyet gösteren Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan sertifikalı *Balık İşletme ve Paketleme Tesislerinde* işlenerek ihraç edilmekte ve yurt ekonomisine önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır. Bafa Gölü'nden de çeşitli balık türleri avlanmaktadır. Bunlar arasında en bilinen türler ise yılan balığı ve kefal balığıdır. Ayrıca gölde levrek ve somon balığı da yetişmektedir. Ulubat, arap ve sazan balıklarının ise nesli tükenmek üzeredir.

Didim-Milas kıyı kuşağında sürdürülmekte olan diğer balıkçılık türü ise *Dalyan balıkçılığı*dır. Dalyanlar, çeşitli balık türlerinin yılın belli dönemlerinde periyodik olarak gruplar halinde gelip geçtikleri göç yolları üzerine kurulu olan ve avlanma potansiyeli yüksek olan balık tuzaklarıdır. Lagünlerin zengin plankton potansiyeli, balıkları üreme-gelişme faaliyetleri için buralara çekmektedir. Bu bağlamda araştırmamızda Güllük Körfezi'nin 3 km kuzeyinde Sarıçay'ın denize döküldüğü yerde oluşan Hacat gölünün gideğeni üzerindeki Güllük dalyanında, Tuzla dalyanında ve Büyük Menderes deltası lagünlerinde bu balıkçılık faaliyeti yapılmaktadır (Fotoğraf 1.71). Dalyanlarda balık avlama yönteminde, dalyan kapıları balıkların yumurtlama dönemlerinde belli bir süre açık bırakılır, daha sonra kapatılır ve kapalı kalan bölümlerde kalan balıklar avlanır. Güllük dalyanı mart ayında açılmakta, haziran ayında kapatılmaktadır. Dalyanda başta

kefal olmak üzere levrek, çipura ve yılan balığı avlanmaktadır.³⁵⁹ Buradan avlanan kefal balıklarından elde edilen havyarlar dünyaca ünlüdür. Büyük Menderes deltasındaki dalyanlarda ise özellikle kefal türleri ile sazan, çipura, barbun, çıran ve yayın balıkları avlanmaktadır.

Fotoğraf 1.71. Tuzla Dalyanı'ndan Bir Görünüm.

Araştırma sahamızda balıkçılık faaliyetleri içerisinde en önemlisi ve en büyük ekonomik potansiyele sahip olanı ise şüphesiz *kültür balıkçılığı*dır. Milas ilçesinin de içerisinde bulunduğu Muğla ilinde deniz balıkları yetiştiriciliğine başlangıçta, kapalı koylarda başlanmıştır. 1990'lı yılların ortalarından itibaren kapalı koylardan çıkılarak, kıyı ötesi alanlar üretim için tercih edilmektedir. Milas ilçesinin Güllük Körfezi kıyılarındaki koylarda 190 balık üretme çiftliği bulunmakta, bunların 78 tanesi deniz, 109 tanesi de toprak havuzdur. İlçe genelinde ayrıca 3 tane alabalık üretim tesisi, 4 tane de balık kuluçkahanesi faaliyet göstermektedir. Balık çiftliklerindeki levrek ve çipura üretim kapasitesi toplam 39 273 ton, alabalık üretimi ise 40 tondur. İlçede faaliyet gösteren 4 balık kuluçkahanesi tesisinden ise yıllık 100 milyon adet yavru balık üretimi gerçekleştirmektedir.³⁶⁰ Milas'taki kültür balıkçılığı işletmelerinin toplandığı yerler Salih adası açıkları, Kazıklı koyu, Çam limanı, Boğaziçi köyü, Kuyucak mevki ve Kıyıkışlacık köyünün bulunduğu Güllük Körfezi kıyılarıdır.

³⁵⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 318.

³⁶⁰ 2009 yılı Milas Kaymakamlığı Brifing dosyası verilerinden derlenmiştir.

Didim ilçesinde ise 17 balık çiftliği bulunmaktadır. Ayrıca 2 modern yavru balık üretme tesisi ve 1 tane de balık paketleme tesisi mevcuttur. Bu balık çiftlikleri özellikle Mavişehir, Taşburun ve Mersindere ve Akbük koyu kıyılarında yoğunlaşmaktadır (Fotoğraf 1.72). 2008 yılı itibariyle Didim'deki balık üretim çiftliklerinde 535 425 kg balık elde edilmiştir. Yine balık üretim (yavru) çiftliklerinde ise 1 185 000 yavru balık elde edilmiştir. Denizden ise 5 042 200 kg balık elde edilmiştir.³⁶¹

Fotoğraf 1.72. Akbük Körfezi Kıyısındaki Balık Üretim Çiftliğinden Bir Görünüm.

Ayrıca ilçede Çevre Bakanlığı'nca Taşburun mevki önüne konması planlanmış olan 23 adet balık işletmesi kurulması gündemdedir. Tarım Bakanlığı tarafından en iyi şekilde hazırlanmış olan dalyan bölgelerinin önüne balık işletmelerinin kurulmasının, çevre insanı ve turizm açısından bir olumsuzluk oluşturmayacağı belirtilmektedir.

Araştırma sahamızın bir bölümünün de içerisinde bulunduğu Muğla ili, 1124 km'lik kıyı uzunluğu ile Türkiye'nin en uzun kıyı şeridine sahiptir. Muğla ili, hem tatlı su balıkları yetiştiriciliğinde hem de kıyılarının girintili çıkıntılı olması nedeniyle deniz balıkları yetiştiriciliğinde büyük bir potansiyele sahiptir. Kültür balıkçılığı yönünden Muğla ili, gerek sayı gerekse üretim miktarı açısından Türkiye'de ilk sırada yer almakta ve buradan elde edilen balık ürünleri yurt dışına ihraç edilerek ülkemize önemli miktarlarda döviz girdisi sağlanmaktadır. Özellikle Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarında çok sayıda balık üretim çiftliği bulunmaktadır (Fotoğraf 1.73).

³⁶¹ 2008 yılı Didim İlçe Tarım Müd. ve 2009 yılı Didim Kaymakamlığı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Fotoğraf 1.73. Turistik Kızılkışlacık Köyü Kıyısı, Balık Çiftliklerinin Toplanma Yerlerinden Birisidir.

1.2.3.4. Sanayi

Turizmin sanayi sektörü üzerinde çeşitli açılardan etkileri söz konusudur. Tüketim malı üreten sanayi üzerinde, turizmin etkisi oldukça fazladır. Bu sanayi kolunda gıda ve içki sanayi gelişmekte, üretim artmakta ve kalite yükselmektedir. Turizm, ara malı üreten sanayilere de etki yapmaktadır. Öncelikle deri ve deri mamulleri ile seramik sanayinin gelişmesi kolaylaşmakta, inşaat malzemelerinin satışı hızlanmakta ve inşaat sanayi canlanmaktadır. Yatırım malı üreten sanayiler üzerine turizmin etkisi daha azdır. Sadece ulaşım araçları üreten sanayilerin gelişmesi beklenir. Bazen sanayileşme türleri, turistlerin ilgisini çekerek bir çekim gücü oluşturabilir. Öte yandan turizm çevrenin kirlenmemesi, doğal görünümün bozulmaması için sanayi tesislerini tedbir almaya zorlar. Bu tedbirler insan ve diğer canlıların yaşamı ve turizm için de oldukça önemlidir.³⁶² Buna göre turizm-sanayi etkileşiminin araştırma sahamızdaki dikkate değer yansımaları söz konusudur.

Didim-Milas kıyı kuşağında imalat veya yatırım malları sanayi pek gelişmemiştir. Bunda sahanın bulunduğu konum ve uzun yıllar süren ulaşım güçlüğü önemli faktörlerdir. Özellikle sahamızın büyük tüketim merkezlerine uzak bir konumda bulunması ve engebeli yapısı ile ulaşım açısından problemlili topoğrafik koşulları, sanayi faaliyetlerinin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Milas ilçesinde daha çok

³⁶² Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s.29.

hissedilen bu durum, kendisini büyük merkezlere bağlayacak ulaşım altyapısından mahrum olan bu bölgenin, sosyo-ekonomik koşullarının dolayısıyla sanayi faaliyetlerinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bundan dolayı sahanın ulusal pazarla olan bağlantısı geç kurulmuş ve oldukça yavaş gelişmiştir. Bütün bunların neticesinde Milas ilçesinde imalat sanayi gelişmemiş, daha çok başta tarım ürünleri olmak üzere yerel ürünleri işleyen ve yerel talebe yönelik üretim yapan küçük ölçekli sanayi ön plana çıkmıştır. Ancak 1957 yılında Milas'ı İzmir'e bağlayan kara yolunun açılmasıyla birlikte dışa açılma süreci başlamış, 1970 yıllardan itibaren gelişen turizm sektörü ve 1980'lerden itibaren gelişen enerji sektörü nedeniyle sahadaki sanayi faaliyetlerinde canlanma olmuştur.³⁶³

Günümüzde ise Milas'ta daha çok küçük ölçekli sanayi faaliyetleri önem kazanmış durumdadır. Özellikle taşıt araçlarının ve elektrikli ev aletlerinin tamirine yönelik küçük ölçekli sanayi kolları oldukça gelişmiştir. Ayrıca tarım ve hayvan ürünlerini işleyen çok sayıda küçük ölçekli sanayi tesisi faaliyet göstermektedir. 2009 yılı itibariyle Milas ilçesinde; 30 salamurhane, 35 ekmek fırını, 18 gıda imalathanesi, 3 mandıra, 2 yem fabrikası, 13 un değirmeni, 32 zeytinyağı fabrikası ve 69 kontinü sistem zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Bunların yanı sıra 1 çırçır fabrikası ve çırçır evi, 4 balmumu işletmesi, 9 tavuk çiftliği ile 190 balık üretme çiftliği, 3 alabalık çiftliği ve 4 balık kuluçkahanesi bulunmaktadır³⁶⁴ (Fotoğraf 1.74). Bunun yanı sıra TARİŞ'e ait işletmeler de bulunmaktadır (Fotoğraf 1.75).

³⁶³ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 327.

³⁶⁴ Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing dosyası verilerinden yararlanılmıştır.

Fotoğraf 1.74. Milas-Selimiye’de Zeytinyağı Fabrikaları Bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.75. Milas’taki Tariş Zeytin İşletmesinden Bir Görünüm.

Ayrıca Milas’ta; 1 pet şişe dolum tesisi (su), 1 damacana dolum tesisi (su), 4 pirina fabrikası, 2 feldspat fabrikası, 3 mermer fabrikası, 1 tekstil fabrikasının yanı sıra kereste, mobilya ve marangoz atölyeleri gibi çeşitli işyerleri de bulunmaktadır (Fotoğraf 1.76). Bu kapsamda Milas Belediyesi tarafından işletilen *Labranda Su Tesisleri*’nde elde edilen su, araştırma sahamız ve çevresinde giderek tanınan ve pazar payını artıran “Labranda” markasıyla satışa sunulmaktadır (Fotoğraf 1.77).

Fotoğraf 1.76. Milas'a Bağlı Bafa Kasabası'nda Pirina İşletmeleri Bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.77. Milas Belediyesi Tarafından İşletilen Labranda Su Tesisleri'nde Üretilen "Labranda Su" Milas ve Çevresinde Oldukça Tanınan Bir Markadır.

Bunların yanı sıra Milas'ta kurulması düşünülen organize sanayi bölgesi çalışmaları devam etmekte olup revize imar planı; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca onanmış, askı ve il idare kurulu kararları da tamamlanarak kesinleşmiştir. Revize imar planında ağırlıklı miktar 2,5–3 dönümlük parsellerde olmak üzere 64 sanayi parseli mevcuttur. Bölge arazisinin yapısı nedeniyle sanayi parseli olarak yaklaşık 280 dönümlük bir miktar üretilebilmiştir. Mart 2010 itibariyle OSB'de parsellerin

büyüklüğü 3 bin ile 70 bin metrekare arasında değişen 75 tapu alınmış ve alınan bu tapuların toplam alanı 411 bin m²'ye ulaşmıştır.

Kuruluş süreci çalışmalarına destek verilen Milas Organize Sanayi Bölgesi'nin altyapı proje ihalesi 1 Nisan 2010 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. Muğla ilindeki tek organize sanayi bölgesinin oluşturulmasının hedeflendiği bu projenin, esnaf için ticari bakımdan büyük bir gelişme sağlayacağı ve yaklaşık 3 bin kişilik bir istihdam yaratacağı ifade edilmektedir. OSB'de projelere göre etaplar halinde işler yapılarak yol, elektrik, kanalizasyon ve ara yolların yapılması planlanmaktadır. Son aşamada ise fabrika yapılacak hale getirilmesi hedeflenmektedir. Burası tam anlamıyla faaliyete geçtiğinde Milas sanayisi ve ekonomisi için önemli bir itici güç olacağı kanısındayız.

Milas ilçesinde enerji sektöründe de önemli yatırımlar mevcuttur. Kemerköy Termik Santrali ve Yeniköy (Gökova) Termik Santrali olmak üzere iki adet termik santrali ve kömür üretimi yapılan Yeniköy Linyit İşletmesi mevcuttur (Fotoğraf 1.78). Araştırma sahamızın sınırları içerisinde, Bağdamlar köyü yakınlarında bulunan Yeniköy Termik Santralının 1. Ünitesi 17.09.1986 tarihinde, 2. ünitesi 23.02.1987 tarihinde faaliyete girmiş olup, yıllık normal üretim kapasitesi 2 730 000 000 kwh'dır. Kullanılan yakıtın cinsi linyit kömürü olup, santralin günlük yakıt ihtiyacı 13 500–14 000 ton/gündür.³⁶⁵

Fotoğraf 1.78. Bağdamlar Köyü Yakınlarında Bulunan Yeniköy Termik Santrali, Milas'taki İki Önemli Termik Santralden Birisidir (Kaynak: Milas Kaymakamlığı).

³⁶⁵ Milas Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing dosyası verilerinden yararlanılmıştır.

Didim’de ise 1980’lerden itibaren gelişmeye başlayan turizm faaliyetleriyle birlikte sanayi sektöründe de canlanma söz konusu olmuştur. Ağırlıklı olarak küçük ölçekli sanayi faaliyetlerinin geliştiği Didim’de, 2008 yılı itibariyle tarım ürünleriyle ilgili birtakım sanayi işletmeleri yer almaktadır. Bunlar içerisinde; 3 zeytinyağı fabrikası, 15 ekmek fabrikası, 4 un değirmeni, 23 unlu mamul işletmesi, 1 buzhanedir. Ayrıca 17 balık çiftliği, 2 modern yavru balık üretme tesisi ve 1 balık paketleme tesisi mevcuttur³⁶⁶ (Fotoğraf 1.79 ve Fotoğraf 1.80).

Fotoğraf 1.79. Bafa Gölü Kıyısındaki Modern Balık Üretim Çiftliği, Yöredeki En Önemli Balık Üretim Tesislerinden Birisidir.

Fotoğraf 1.80. Didim’de Özel Sektöre Ait Balık Paketleme Tesisinde, Yüksek Standartlarda İşleme ve Paketleme Yapılmaktadır.

³⁶⁶ 2008 yılı Didim İlçe Tarım Müdürlüğü Brifing Dosyasından ve 2009 Yılı Kaymakamlık Brifing Dosyasından yararlanılmıştır.

İlçe merkezinde 3 ayrı sanayi sitesi bulunmaktadır. Bunlar; Küçük Sanayi Sitesi, 75. Yıl Sanayi Sitesi ve Osman Kalıpçı Sanayi Sitesi'dir. Yaklaşık olarak 300 esnaf küçük sanayi sektöründe hizmet vermektedir (Fotoğraf 1.81).

Fotoğraf 1.81. 170 İşyeri Kapasiteli Küçük Sanayi Sitesi, Didim'deki Sanayi Tesislerinin Toplandığı Yerlerden Birisidir.

Didim-Milas kıyı kuşağının sınırları içerisinde bulunan Didim ilçesinde bazı enerji yatırımları dikkat çekmektedir. Özellikle rüzgâr enerjisine yönelik yapılması planlanan *Akbük Rüzgâr Enerjisi Santrali* (RES) ile ilgili ilk etütler 2000 yılında başlamıştır. Sahada yapılan incelemelerde Akbük Koyu ile Bafa gölü arasında kalan Saplatan dağı üzerinde ölçüm istasyonu kurulmasına karar verilmiştir (Fotoğraf 1.82). Mayıs 2000 tarihinde ölçüm istasyonu kurularak, ölçüm yapılmaya başlanmış ve proje sahası denizden hemen başlayan ve denize dik olan tepeler üzerinde düşünülmüştür. Tepelerin sırtları yatayda düzgün olup, denizden 300-650 m yüksekliktedir. Sahada Akdeniz iklimi hâkimdir. Proje ile ilgili ilk müracaat 4628 sayılı kanun kapsamında 30.12.2003 yılında yapılmış olup 18 Ocak 2007 tarihinde lisans alınmıştır.

Fotoğraf 1.82. Didim'deki Akbük Rüzgâr Enerji Santrali'ne Ait Rüzgâr Panellerinden Bir Görünüm.

Akbük Rüzgâr Enerjisi Santrali (RES), Didim ilçesi Akbük koyu-Bafa gölü arasındaki Saplatan dağı-Taşlı tepe-Armutçuk tepe-Müezingediği tepe-Kocasivri tepe-Çataltepe mevkiğinde bulunmaktadır. Proje sahası Söke'ye 50 km, Aydın'a 110 km mesafededir. Didim ilçesine ise 20 km mesafededir. Proje sahasına her mevsim ulaşım mümkündür. Bu santralin kurulu gücü 31,5 MW, yıllık enerji üretimi (Brüt) 117 519 000 kwh, yıllık enerji üretimi (Park) 105 767 000 kwh, türbin gücü 1500 kw, türbin adedi 21, kapasite kullanım faktörü % 42,6'dır. Bu santralin kurulduğu alanda 30 m yükseltide ortalama rüzgâr hızı 7,60 m/sn iken, 64,7 m yükseklikte ortalama rüzgâr hızı 8,20 m/sn'dir. Bu tür çevreye duyarlı tesislerin yaygınlaştırılması, hem ülkemizin enerji talebinin karşılanmasına destek olunması hem de çevreyi koruma bağlamında oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenle sahamızda rüzgâr enerjisine dayalı bu tür enerji üretim tesisleri daha da yaygınlaştırılmalıdır.

1.2.3.5. Ticaret

Çok yönlü bir faaliyet olan turizm, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayı gerçekleştiren faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Piyasa fonksiyonunu harekete geçirdiği için bazı sektörlerin gelişimini hızlandırmaktadır.³⁶⁷ Turizmin ekonomik etkileri, önceden beri en çok dikkati çeken ve üzerinde durulan

³⁶⁷ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 29.

yanını oluşturur. Özellikle turizmin “çoğaltıcı etki” denilen turizm harcamalarının ekonominin diğer sektörlerini de canlandıracağı, istihdamı artıracacağı varsayımına dayanan etkisi, çeşitli çalışmalarda bir tür odak noktası olarak alınmıştır. Turizmin ekonomik etkilerini kesin bir şekilde ölçmek güçtür. Doğrudan ya da dolaylı etkilerinin ekonominin hemen her kesiminde hissedilmesi gelişmiş ya da gelişmemiş olan hemen her ülkede teşvik edilmesine yol açmaktadır. Turizmin ekonomik etkileri çok çeşitlidir.³⁶⁸ Turizm, geliştiği yerlerde ticaret faaliyetlerinin canlanmasına, alışveriş ortamı ve piyasasının büyümesine yol açmaktadır. Ayrıca hem yerel pazar koşullarının hem de ülke pazarının standardının yükselmesine ve ticari faaliyetlere konu olan ürünlerin kalitesinin artmasına da katkı sağlamaktadır. Özellikle yerel pazarlarda yöresel ürünlere olan talebin artması yerel halka ek gelir sağlamaktadır. Turizm ile ticaret faaliyetlerinin etkileşimlerini araştırma sahamızda görmek mümkündür.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki ticaret faaliyetlerinin geçmişi oldukça eskiye uzanır. Araştırma sahamızın Milas kesimi, antik dönemde bile ticaret bakımından önemli bir yerd. Karya’da üretilen zeytinyağı, M.Ö. IV. yüzyılda Atina’da bile tanınmaktaydı. Bugünkü Milas kenti yakınlarındaki antik Euromos şehri dönemin en önemli zeytinyağı ve şarap ihraç merkezlerinden birisiydi. Bölgede üretilen bal, M.Ö. III. yüzyılda gemilerle Mısır’a gönderiliyordu.³⁶⁹ Yine Menteşe Beyliği döneminde Venediklilerle yoğun ticaret akışının olduğu, barış ve ticaret antlaşmalarının yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde ticaretin merkezi Balat olmasına rağmen, Milas şehri de Menteşe Beyliği’nin merkezi olması nedeniyle Venediklilerin uğrak yerlerindendi. Venediklilerle olan ticarete Balat’ın yanı sıra Asin (Güllük) limanı da önemliydi. Ancak Osmanlı egemenliğine girdikten sonra bölgenin ticari önemi azalmaya başladı. Özellikle bugünkü Balat’ın bir ticari merkez olmaktan çıkması bu bölgenin ve Milas’ın ticari hayatını büyük ölçüde sonlandırmış ve bölge kapitalist ekonomiye eklenme sürecine kadar ticari durgunluğa ve sessizliğe bürünmüştür.³⁷⁰

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise tüccarlar, köylüden hububat ve susam gibi ürünleri alıp satıyorlardı. Hububat, yüzyılın sonlarında Milas Kazası’ndan Avrupa’ya satılan önemli bir ticari üründü. Arpa, yulaf ve akdarı, Güllük iskelesinden ihraç

³⁶⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 163.

³⁶⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 352.

³⁷⁰ Adıyeye, *XIX. Yüzyılda Milas’ın Sosyal Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, s. 12.

ediliyordu.³⁷¹ Güllük iskelesi bu yüzyılda kazanın başlıca ithalat ve ihracat limanıydı. Bu dönemde rıhtım olmadığı için eşyalar gemilerden mavnalarla taşınıyordu.³⁷² Bu yüzyılda en canlı sektörlerden biri de zeytinyağı ticaretidir. Bu dönemde Güllük limanından İzmir ve İstanbul'a yılda 1000-2000 ton zeytinyağı gönderiliyordu. Milas, Osmanlı öncesi ve Osmanlı döneminde İzmir'e kadar uzanan geniş bir bölgenin zeytinyağı üretimini yapmasına rağmen, Milas'ta sofralık zeytin sadece bölgesel tüketim için yapılmaktaydı. Cumhuriyet döneminde Milas'ın zeytin üretimi artarak iç pazara yönelmiştir. Bu dönemde tütün ticareti de önemlidir. II. Meşrutiyet döneminde Milas'tan yılda 100 ton tütün ihraç edilmekteydi.³⁷³ XIX. yüzyılda Milas'taki ticaretin gelişmesinde mühim bir rol üstlenen arastalar,³⁷⁴ 20. yüzyılda da önemli ticari teşekküller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Milas'ta da kunduracılar, tekneçiler, demirciler arastası gibi bazı arastalar mevcut idi.

Milas arastası, Türkiye'nin bozulmadan kalmış, özelliklerini koruyan ender tarihi yerlerinden birisidir. Burada terzi, kunduracı, demirci, tenekeci, saatçi gibi değişik meslek grupları toplanmıştır. Arasta'daki sokaklar isimlerini burada yapılan işlerden almışlardır. Demirciler, Saraçlar, Kasaplar, Eskiciler, Tahıl Pazarı sokak gibi. Geçmişte arastada Türklerle birlikte Rum, Yahudi ve Levantenler de ticari yaşamlarını sürdürmüşlerdir. *Milas arastası*, kent merkezinde Çöllüoğlu Hanı'nın bulunduğu bölgede yer almaktadır (Fotoğraf 1.83).

³⁷¹ Adıyeye, *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, s. 209.

³⁷² Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, s. 146.

³⁷³ Taşkiran, s. 118-123.

³⁷⁴ Arasta; Osmanlı imparatorluğunda bir eksen üzerinde dizilmiş dükkânlardan oluşan, üstü açık ya da kapalı çarşı yapısı olarak tanımlanmaktadır.

Fotoğraf 1.83. Geçmişin Ticari Açıdan Gözde Mekânlarından Olan Tarihi Milas Arastası, Günümüzde Bu İzleri Hala Barındırmaktadır.

Milas ticaretinin yeniden canlanmaya başlaması, 1950'li yıllardan sonra başlar. 1957 yılında Milas-İzmir kara yolunun açılmasıyla kapalı ekonomi döneminden çıkan Milas ticaret piyasası, ulusal pazara açılmış ve büyümeye başlamıştır. 1970'lerden itibaren Bodrum gibi çevre kentlerde ve daha sonraları Milas'ta turizm faaliyetlerinin gelişmeye başlamasıyla ticaret faaliyetleri ilerlemeler kaydetmiş, bir yandan ekonomik olarak büyürken, öte yandan etkileşim sahası daha da genişlemiştir. Günümüzde Milas, çevresindeki kırsal yerleşmeler için çekim gücü olan bir ticaret merkezi olma işlevini sürdürmektedir. Özellikle Milas ovalarında yetişen buğday, arpa, mısır, pamuk, tütün, zeytin ve turuncğiller gibi tarım ürünlerinin önemli bir bölümünün ticareti yapılmakta ve Milas kentinde bunların ticaretini yapan önemli bir esnaf grubu bulunmaktadır.

Ayrıca maden bakımından zengin bir saha olan ve eskiden beri maden çıkarımı yapılan Milas yöresinde kalsit, kuvars, zımpara taşı ve feldspat gibi madenler Güllük limanından ihraç edilmektedir (Fotoğraf 1.84). Güllük Limanı, yeni Güllük Liman ayrımının 4 km sonunda, Manastır mevkiindedir. Güllük Körfezi'nin kuzey doğusunda bulunan liman, Bodrum-Milas Havalimanına 10 km mesafededir. Yeni *Güllük Gemi Yanaşma İskelesi* bir yıldan daha az bir sürede tamamlanarak 10 Haziran 2006 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. Resmi açılışı, 08 Eylül 2006 tarihinde yapılan liman, 50 000 dwt tona kadar olan gemilere hizmet verebilmektedir. Yükleme yapılan ülkelerin başında İtalya, İspanya ve Rusya gelmektedir. Yıllık ortalama 4,5 milyon ton kuru yük

elleçleme³⁷⁵ yapılabilmektedir. Yörede üretilen mermerler ise mermer atölyelerinde işlenerek ticarete sunulmaktadır.

Fotoğraf 1.84. Yeni Güllük Kuru Yük Limanı'ndan Çeşitli Madenler İhraç Edilmektedir.

Milas'ta yerel pazarlar da önemli bir ticaret işlevi yürütmektedir. Özellikle Milas merkezde kurulan *Milas Salı Pazarı*, çevredeki kırsal kesimler ile Söke, Kavaklıdere, Yatağan, Çine ve Aydın çevrelerinden gelen pazarcılar tarafından doldurulmaktadır. Pazarda giyim, ev eşyaları, gıda tarım ürünleri, halı ve yöresel dokumalar satılmaktadır. Burası çok sayıda alışverişiyi kendine çekmekte, Bodrum gibi turizm merkezlerinden gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisine sahne olmaktadır (Fotoğraf 1.85).

Fotoğraf 1.85. Milas ve Çevresinden Çok Sayıda Turistin Akın Ettiği *Milas Salı Pazarı*ndan Bir Görünüm.

³⁷⁵ Elleçleme deyimi; gümrük gözetimi altındaki eşyanın asli niteliklerini değiştirmeden istiflenmesi, yerinin değiştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemleri ifade eder.

Araştırma sahasının Didim kesiminde ise Antik dönemlerde bir takım ticaret faaliyetlerinin yapıldığı bilinmektedir. O dönemlerde Didyma, 12 İon kentinden birisi olan Milet'in Kutsal Kenti "Tapkı Alanı" olarak tanınmaktaydı. Buradaki Apollon Tapınağı bilicilik (kehanet) yönünden önemli başarılar göstermiş ve hızla üne ve zenginliğe kavuşmuştur. O dönemde buranın önemli bir çekim merkezi olduğu, Milet ve çevre kentlerden gelen ziyaretçilerin Panormos Limanı'ndan (Mavişehir yakınlarında) karaya çıkararak, tapınağa iki tarafı heykellerle dolu kutsal yol ile ulaştıkları bilinmektedir.

Didyma'da tek etkinlik bilicilik değildi. Dört yılda bir yapılan *Büyük Didyma Şenlikleri*, Roma İmparatorluğu döneminde büyük rağbet görmüştür. Alışlagelmiş spor yarışmalarının dışında hitabet, müzik ve tiyatro yarışmaları da düzenleniyordu. Şenliğin bir bölümü Didyma'da, bir bölümü de Miletos'ta düzenleniyordu. Belki garip ama yarışmaların çoğu Miletos'taki görkemli tiyatro yerine Apollon Tapınağı'nın bahçesinde yapılıyordu. Didyma'daki stadion hala ayakta. Tapınağın güneyinde ve öylesine yakınında yer almaktadır ki, tapınağın basamakları oturma yeri olarak kullanılmıştır. Böylesine önemli bir merkezin buna paralel bir ekonomik ve ticari boyuta da sahip olacağı aşikârdır.

Bu parlak dönemden sonra Didim (Didyma) kenti, Perslerin, Romalıların, Menteşeoğulları Beyliği'nin ve Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Menteşe Beyliği döneminde Venediklilerle yoğun ticaret akışının olduğu, barış ve ticaret antlaşmalarının yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde ticaretin merkezi bugün Didim ilçesi sınırları içinde kalan Balat köyü idi. Ancak Osmanlı egemenliğine girdikten sonra bölgenin ticari önemi azalmaya başladı. Özellikle bugünkü Balat'ın bir ticari merkez olmaktan çıkması, bu bölgenin ticari hayatını büyük ölçüde sonlandırmıştır. 14. yüzyıldaki büyük depremde yıkılan mabetle birlikte Didim yerleşimi, uzun yıllar boyunca sessizliğe bürünmüş ve Cumhuriyet öncesine dek küçük bir Rum köyü olarak varlığını sürdürmüştür. Kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında bölgede yerleşim boşaltılmıştır. 1924 mübadelesi kapsamında bu bölgeye Yunanistan başta olmak üzere Balkan ülkelerinden gelen mübadiller iskân edilmiştir. 1960'lı yıllara kadar hububat ve tütün ekilen, üzüm bağlarının ve incir ağaçlarının bulunduğu ve kendi halinde Akköy Bucağına bağlı bir köy olan Yenihisar (Didim)'in küçük boyutlu bir ticaret ortamı vardı. O dönemde Didim'deki bakkalların ihtiyaç duydukları ticaret

malları Söke'den karşılanırdı. Bu ticaret potansiyeli, 1965 yılında Didim'in belde olmasıyla büyümeye başlamış, 1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan turizm faaliyetleri nedeniyle bu hacmini daha da genişletmiş ve 1990 yılında Söke'den ayrılıp ilçe statüsü kazandıktan sonra da bu durum artarak devam etmiştir.

Turizm faaliyetlerinin beraberinde getirdiği turizm yatırımlarıyla, ticaret faaliyetlerinin kapsamını oldukça genişlemiştir. Başta inşaat ve emlak piyasası olmak üzere gıda, giyim ve bankacılık gibi sektörler hızla gelişmiş ve ticaret faaliyetleri uluslararası boyuta taşınmıştır. Özellikle emlak piyasası, İngilizlere yapılan satışlar ile yerli ziyaretçilere yönelik olarak yapılan yazlıklar (ikinci ev) nedeniyle oldukça canlıdır. İnşaat ve turizm gelirlerinin lokomotif sektörler olarak öne çıktığı ilçenin ekonomisindeki ve ticaret hayatındaki hareketlilik, banka şubelerinin sayısına yansımıştır. Nitekim Didim'deki banka şubesi sayısı son yıllarda epey artmıştır. 2009 yılı itibariyle Didim'de birçok ulusal bankanın şubesi mevcuttur.

Didim'de 2008 yılında açılışı yapılan *Didim halk pazarı*, Didim'de yaşayan ve yaz sezonunda buraya gelen yerli yabancı ziyaretçilerin alışveriş yaptığı önemli bir ticaret alanıdır. Pazaryerinde 178 giyim, 24 deri, 35 peynir-zeytin, 48 adet hediyelik eşya satışı yapılan tezgâhların yanı sıra 50 bakkal, 30 adet ayakkabı, 277 adet manav olmak üzere toplam 642 adet tezgâh bulunmaktadır. Üstü kapatılan pazaryerinde esnafın kışın yağmurdan ve yazın sıcaktan korunması sağlanmıştır (Fotoğraf 1.86)

Fotoğraf 1.86. Didim Halk Pazarı, Didim'deki Önemli Alışveriş Noktalarından Birisidir.

Didim'deki iş ve ticaret hayatı daha çok yaz aylarında canlanmakta, başta konaklama sektörü olmak üzere, alışveriş ve emlak sektörlerinde önemli düzeyde gelir elde edilmektedir. Çünkü normalde 50 bin civarında olan ilçenin nüfusu, yaz mevsiminde 300-400 bine ulaşmaktadır. Bu geçici süreli ticaret ve iş potansiyeli nedeniyle, Didim ilçesinin köylerinden, çevredeki diğer il ve ilçelerden önemli oranlarda işçi göçü yaşanmaktadır. Didim'deki ticari işletmeler, şehrin merkezi kesimlerinde toplanmıştır. Ayrıca özellikle yaz aylarında yol kenarlarında kendi ürettiği mahsulleri, gelip geçen ziyaretçilere pazarlayan yöre insanına da rastlanılmaktadır. Bu tür yol boyu satış yerleri, hem aile ekonomisine önemli katkı sağlamakta hem de burayı ziyaret eden turistlerin yöresel ürünlerle karşılaşmalarına imkân sağlamaktadır (Fotoğraf 1.87).

Fotoğraf 1.87. Didim-Akköy Yakınlarında, Yol Kenarında Çeşitli Ürünlerin Satıldığı Bir Aile İşletmesinden Görünüm.

Bütün bunların neticesinde, araştırma sahasının sahip olduğu ticaret potansiyeli, turizm faaliyetlerinin beraberinde sürüklediği ekonomik gelişmelere paralel bir şekilde her geçen gün büyümekte, etkileşim alanını giderek daha da genişletmektedir. İlerleyen dönemde, buraya gelen yatırımların artması, turizm aktivitesinin gelişmesi ve bütün yıla yayılmasıyla birlikte, yöredeki ticari hayatın daha da canlanacağı ve ticaret potansiyelinin artacağı kanaatindeyiz.

1.2.3.6. Ormanlık

Ormanlar, hem görüntüleriyle ve sağladıkları egzotik ortamla turizm sektörünün en önemli çekim gücünü oluşturan hem de asıl ve yan ürünleriyle birçok kişinin geçimini sağlayan doğal mekânlardır. Turizm faaliyetlerindeki tanıtımlarda denizle birlikte ormanın varlığı bilhassa vurgulanmakta ve mavi ile yeşilin harika uyumundan bahsedilerek ziyaretçilerin ilgisi çekilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla ormanlar buldukları turizm sahalarının en temel doğal çekicilikleri arasında kabul edilmektedir. Sadece görüntü olarak değil, tertemiz ve bol oksijenli havasıyla ve ambiyansı ile birtakım ekoturizm etkinlikleri için de ormanlık araziler oldukça elverişli ortamlardır. Ayrıca endüstriyel ve yakacak odun potansiyelleriyle, kekik, defne yaprağı, adaçayı, çam kozalağı gibi birçok yan ürünleriyle gerek yakınında yaşayan yerel halkın, gerekse ülke ekonomilerin vazgeçilmez gelir unsurları olarak kabul edilirler. Böylesine değerli bir doğa hazinesinin sahamızdaki mevcudiyeti, büyük bir kazanım olarak değerlendirilmelidir.

Bu kapsamda sahamızdaki ormancılık potansiyelini değerlendirdiğimizde, Didim ilçesinde bitki örtüsü genellikle makilerden oluştuğunu, yalnız Akbük koyu civarında ormanlık alanların söz konusu olduğunu belirtmeliyiz. Bu nedenle de ormancılık faaliyetinin çoğunlukla araştırma sahasının Milas kesimi için söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki ormanlar, Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün sorumluluk sahasında bulunmaktadır. Milas Orman İşletme Müdürlüğü, Milas ve Bodrum ilçelerini kapsamaktadır. Milas ilçesine bağlı Selimiye, Bafa, Ören, Güllük, Beçin kasabaları ile Bodrum ilçesine bağlı Mumcular, Yalı, Konacık, Bitez, Turgutreis, Ortakentyahşi, Gümüşlük, GölTürkbükü, Gündoğan ve Yalıkavak kasabaları sınırları dâhilinde bulunmaktadır (Harita 1.8).

Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün toplam alanı 272 368 ha'dır. Bu alanın 154717,5 ha'lık kısmı (% 56,8) ormanlık alan, 117650,5 ha'lık kısmı (% 43,2) ise açıklık alandır. Ormanlık alanın 97210,5 ha'ı kızılçam, 750 ha'ı karaçam, 1360 ha'ı ardıç, 3906 ha'ı fıstıkçamı 103 ha'ı sahilçamı, 1,5 ha'ı okaliptus, 18586 ha'ı diğer yapraklı türü, 6756 ha'ı karışık ibreli, 7477,5 ha'ı karışık yapraklı, 17619,5 ha'ı karışık ibreli ve yapraklı, 615,5 ha'ı Halepçamı, 332,0 ha'ı ılgın ormanıdır. Yine bu ormanlık

alanın 82482,5 ha'ı normal koru, 72235,0 ha'ı bozuk koru ormandır. Milas ilçesinde ise 65198,0 ha'ı normal alan ve 53205,0 ha'ı bozuk alan olmak üzere 118403,0 ha'ı toplam ormanlık alan bulunmaktadır (Harita 1.8). Bu verilere göre Milas ilçesinin % 58'i ormanlarla kaplıdır ³⁷⁶(Tablo 1.73).

Tablo 1.73. Milas Orman İşletme Şefliği'ne Ait Orman Arazilerinin Dağılımı (2009).

Sıra	İşletme Şefliği	İlçesi	Normal	Bozuk	Toplam	Açıklık	Genel	Orm.alanının
			Alan (Ha)	Alan (Ha)	Alan (Ha)	Alan (Ha)	Alan (Ha)	Gen.ala.oranı (%)
1	Bodrum	Bodrum	4348.5	10264.5	14613.0	20959.0	35572.0	41
2	Mumcular	Bodrum	12936.0	8765.5	21701.5	10872.0	32573.5	67
3	Karacahisar	Milas	7894.0	5400.5	13294.5	9308.5	22603.0	59
4	Kayadere	Milas	10215.0	4325.5	14540.5	5632.5	20173.0	72
5	Milas	Milas	13128.5	13647.5	26776.0	27223.5	53999.5	50
6	Sarıçay	Milas	10629.0	5490.5	16119.5	10714.0	26833.5	60
7	Selimiye	Milas	14576.5	17248.0	31824.5	25980.5	57805.0	55
8	Ören	Milas	8755.0	7093.0	15848.0	6960.5	22808.5	69
	Bodrum ilçesi toplamı		17284.5	19030.0	36314.5	31831.0	68145.5	53
	Milas ilçesi toplamı		65198.0	53205.0	118403.0	85819.5	204222.5	58
	İşletme Toplamı		82482.5	72235.0	154717.5	117650.5	272368.0	57

Kaynak: Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

6831 sayılı Orman Kanunu'na göre Milas ilçesinde 31. ve 32. maddeler gereği *orman köyü* olarak kabul edilen köy yerleşmesi sayısı 109'dur. Orman dışı köy olarak kabul edilen köy yerleşmesi sayısı 6'dır.

Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerine göre Milas ilçesindeki yerleşmelerde yaşayanların; % 30'u turizm, % 30'u tarım, % 10'u madencilik, % 5'i balıkçılık, % 15'i diğer faaliyetlerden ile geçimlerini sağlarken, ormancılık faaliyetinden geçimlerini sağlayanların oranı % 20'dir.

Milas İşletme Müdürlüğü'nün 2001–2010 yıllarını kapsayan amenajman planı verilerine göre genel üretim durumu, 22 227 m³ bakım, 42 482 m³ tensil olmak üzere toplam 64 709 m³'tür. İşletme Müdürlüğü'nün son beş yıllık ortalamalarına göre yıllar itibariyle farklı olmakla birlikte endüstriyel odun üretim oranı % 78'dir. Milas'ta ormanlardan elde edilen temel ürünler, kereste ve yakacak odunlardan oluşmaktadır. 2009 yılı şubat ayı verilerine göre Milas Orman İşletme Müdürlüğü sınırları içerisinde ormanlardan 22 000 m³ tomruk, 300 m³ tel direği, 2 200 m³ maden direği, 3 200 m³ sanayi odunu, 5 900 m³ kâğıtlık odun, 30 000 m³ lif-yonga odunu olmak üzere toplam 63 600 m³ endüstriyel odun elde edilmiştir. Aynı yıl 16 500 ster (49 500 m³) yakacak

³⁷⁶ Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

odun elde edilmiştir. Yan orman ürünü olarak 140 ton kekik ve 20 ton fıstıkçanı kozalağı elde edilmiştir. Bunlara ek olarak kekik, defne yaprağı, adaçayı gibi yan ürünler de elde edilmektedir.³⁷⁷ Ayrıca araştırma sahamızda orman ürünlerini işleyen çeşitli işletmeler de bulunmakta ve bunlar Milas ekonomisine dikkate değer katkı yapmaktadırlar (Fotoğraf 1.88).

Fotoğraf 1.88. Milas'ta Kereste Üretimi Yapan İşletmeler Bulunmaktadır.

Araştırma sahamızın Akdeniz iklim kuşağında olması nedeniyle sık sık orman yangınlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle haziran-ekim ayları arasında görülen orman yangınları, binlerce dönüm ormanımızın yok olmasına neden olmaktadır. Nitekim Milas Orman İşletme Müdürlüğü sınırları dahilinde, 1990–2008 yıllarını kapsayan 18 yıllık süre zarfında toplam 975 adet orman yangını görülmüş, bu yangınlarda 5979,60 ha orman alanı zarar görmüştür. Bu tür yangınlarla mücadele için orman müdürlüğü ekipleri iyi bir şekilde mücadele etmekte, gerek yangın esnasında müdahale ederek ve gerekse yangın sonrası yanan orman alanlarının ağaçlandırma çalışmaları zamanında yapılarak, buradaki ormanlarımızın devamlılığı sağlanmaktadır. Ayrıca ağaçlandırma şefliğince, bozuk orman alanlarını verimli orman alanına dönüştürmek için ağaçlandırma çalışmaları sürdürülmektedir.

³⁷⁷ Milas Orman İşletme Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

1.2.3.7. Madencilik

Araştırma sahasının Didim ilçesi çevresinde dikkate değer bir maden yatağı bulunmamaktadır. Sadece mermer ve kireçtaşı yatakları mevcuttur. Araştırma sahasının özellikle Milas kesimi madencilik alanında oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Zımpara, mika, dolomit, kuvars, boksit, demir, kömür, feldspat ve mermer madenleri vardır (Fotoğraf 1.89). Bu madenler, ham olarak üretilmekte ve % 99'u ihraç edilmektedir. Feldspat madeni, ilçedeki feldspat fabrikasında işlenerek ihraç edilmektedir. Ayrıca Milas'ta 3 adet mermer işleme tesisi bulunmakta ve mermerler işlenerek piyasaya sunulmaktadır.

Fotoğraf 1.89. Geyik Baraj Gölü Yakınlarında, Sodyumlu Feldspat (Albit) Maden Ocakları Bulunmaktadır.

Araştırma sahasının Milas kesimindeki başlıca maden yatakları şunlardır,³⁷⁸

Sakarkaya demir yatağı; sahanın tenörü değişken olup, ekonomik cevher tenörü % 30 Fe ve yukarı olarak değerlendirilmiştir. 2 400 000 ton rezerv belirlenmiş olup, geçmiş yıllarda yataktan 140 000 ton cevher üretilmiştir.

Selimiye-İkiztaş- Çukurköy ve Ketendere Köyü Albit (Sodyumlu Feldspat) Yatağı; tenörü, orta-iyi kaliteli, seramikte kullanılabilir niteliktedir. Ketendere köyü sahasında 107 945 ton, Çukurköy sahasında ise 15 187 ton muhtemel rezerv belirlenmiştir. Bazıları önceki yıllarda özel sektör tarafından işletilmiştir.

³⁷⁸ Türkiye Maden Envanteri (İllere Göre), s.438-441.

Linyit Sahaları; Karacahisar ve İkizköy civarında rezervler bulunmaktadır.

Milas-Karacahisar Kükürt Yatağı; Rezervi 8 000 000 tondur. Ancak tenörü düşük olduğundan işletilmemektedir.

Grafit Yatakları; Milas-Kuşçadağ, Kalemköy ve Hasanavku Deresi ve Merkez Kozağaçköy sahalarında bulunmaktadır. Yataklardan bazıları geçmiş yıllarda işletilmiştir.

Mermer Yatakları; Selimiye-Gölyaka köyünde, Kurukümes dağında ve Kalınağıl köyünde ekonomik mermer yatakları mevcuttur. Kalınağıl köyündeki yataklar “Ege Bordo” kırmızı renkte, şistli dokulu olup, işletilmektedir.

Zımpara–Diyasporit Yatakları; Milas-Yatağan ilçelerinin İsmaildağı, Bencik, Kayaderesi, Savrandağ sahalarında bulunmaktadır. Esas cevher minerali diyasporittir. Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarafından işletilmektedir. Milas civarında toplam 15 500 000 ton görünür+muhtemel, Yatağan civarında ise 1 875 000 ton muhtemel rezerv olup, ekonomik değildir.

Milas’a bağlı Güllük Beldesi’nde 2006 yılında Yap-İşlet-Devret modeli ile yapılan ve faaliyete geçen ihracat limanı bulunmaktadır. Yöredeki zengin feldspat kaynaklarının ve mermer kaynaklarından elde edilen mamul ve yarı mamuller, bu limandan ihraç edilmektedir. Limanın yıllık kapasitesi tahmini 5 milyon tondur. Ayrıca Milas’a bağlı Bağdamlar köyü yakınlarında Yeniköy Termik Santrali ve kömür üretimi yapılan Yeniköy Linyit İşletmesi mevcuttur.

1.2.3.8. El Sanatları

Turizmin geliştiği yörelerde o yörelere özgü el sanatları ile halı ve kilimler, yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından büyük ilgi görmekte ve bu sahalarda yaşayan yöre halkı, bundan geçimlerini sağlamada önemli düzeyde istifade etmektedirler. Bu tür ürünlerin pazarlanması, hem yerel ve bölgesel düzeyde hem de ülke genelinde turizm ürünlerinin çeşitlenerek ekonomik getirisinin daha da yükselmesine katkı yapmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağı el sanatları yönünden oldukça zengindir. Hem Milas’ta hem de Didim’de yöresel el sanatlarına rastlanmaktadır. Bu açıdan insanların

gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkmış, doğa şartları, yaşayış özellikleri ve inançlar gibi etkenlerle çeşitlilik göstermiş olan el sanatları, Didim'in önemli kültürel özelliklerindedir. Didim ve çevresinde yaygın olan el sanatlarından bazıları; iğne oyları, kıl dokumacılık, toprak seramik yapımcılığı, semer ve eğer yapımcılığı ve hasır dokumacılığıdır.

Didim ve çevresinde *dokumacılık* oldukça önemli bir el sanatıdır. Giyim kuşamda kullanılan dokumalar, sanayileşme sonucu önemini yitirmişse de yörenin el dokuması halı, kilim ve heybeleri, kendilerine özgü nakış ve renkleriyle ünlüdür. Sumak tekniği ile dokunan Yörük *çuvalları* da yöreye özgü özellikler taşır. Didim'in de içerisinde yer aldığı Aydın yöresinde sürdürülmekte olan geleneksel bir dokuma örneği de her türlü iklim koşullarına elverişli olan kıl *çadır örtüsü yapımı*dır. Bu çevrede yaygın bir el sanatı da *ağaç işçiliği*dir. Ağzlıktan beşiğe, biblodan çocuk oyuncağına kadar çok çeşitli ağaç işleri yapılır. Türkmen ve Yörük beşikleri güzel motifleri ile dikkati çeker.

Didim ve çevresinde *İğne oyası* da oldukça önemli bir el sanatıdır. Dünya literatüründe "Türk Danteli" olarak bilinen iğne oylarının çok eskilere dayanan bir geçmişi bulunur. Bazı kaynaklar, iğne oyları ile yapılan örgülerin, XII. yüzyılda Anadolu'dan Balkanlar'a oradan İtalya yolu ile Avrupa'ya yayıldığını belirtmektedir. Oya, süslenmek ve süslemek ayrıca taşıdıkları mesajlarla bir iletişim aracı olarak da kullanılan ve tekniği örgü olan bir el sanatı olarak tanımlanır. Günümüzde geleneksel kullanım alanlarının yanı sıra kadın giyim aksesuarlarında da kullanılır. Küçük iğnelerle yapılan iğne oylarının malzemesi genellikle ipektir.

Didim ve çevresinde *Körüklü Çizme yapımı* da oldukça önemli bir el sanatıdır. Körüklü çizmenin dışında dana derisi, içinde ise sahtiyan adı verilen palamutla pişirilmiş (terbiye edilmiş) keçi derisi kullanılmaktadır. Çizme dikilmeden önce çizmeyi giyecek olan kişinin ayak ölçüsü alınmakta ve ölçüye göre kalıp çıkarılmaktadır. Daha sonra ise dikim aşamasına geçilmektedir. Ancak bu tür tarihi ve kültürel zenginliklerimiz günümüzde yok olmak üzeredir.

Araştırma sahamızın Milas ilçesinde de çok çeşitli el emeği göz nuru ürünler bulunmakta ve bunlar yöreye gelen yerli ve yabancıların ilgisine sunulmaktadır. Son yıllarda özellikle kültür turizminin gelişmesiyle önemli değerler olarak görülen yöreye

ait giyimler ve el sanatları, hem kültürel hem de turistik anlamda Milas'ın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ortamını zenginleştirmektedirler.

Bu bağlamda Milas'a bağlı Çomakdağ-Kızıllağaç köyü başta halıcılık olmak üzere birçok geleneksel sanat kolunu bütün canlılığıyla yaşatan bir köydür. Ayrıca sahamızdaki birçok yerleşmede bu tür el sanatları yapılmaktadır. Milas'ta kilimcilik, hasırcılık, oya ve nakış işleri, yorgancılık, saraçlık ve kunduracılık ve en önemlisi olan halıcılık sanatlarıyla ilgili faaliyetler bulunmaktadır.

Milas'taki geleneksel el sanatlarından birisi *Hasırcılıktır*. Bu faaliyet, Milas'ın Yaşyer ve Avşar gibi bazı ova köylerinde yapılmaktadır. Hasırlar köy evlerinde yer yazgısı olarak, turistik yerlerde gölgelik ve aksesuar olarak kullanılmaktadır. Hasırın ana malzemesi olan saz, yaz aylarında sazlıklardan kesilir ve kurutulur. Son zamanlarda turistik yörelerde hasıra olan talep, el sanatının canlanmasına yol açmıştır. Hasırcılığın yanı sıra Milas'ın ova köylerinde hayıt, söğüt veya kargı gibi malzemelerden yapılan sepet ve keletirler (küfe) de oldukça yaygın el sanatlarıdır.³⁷⁹

Milas'taki geleneksel el sanatlarından bir diğeri, *Kıl ve keçe dokumacılığıdır*. *Mutaf* denilen kişilerce dokunan kıllardan çadır, yaygılar, çuvallar, heybeler, gebreler, kolanlar, çullar ve yağhane zeytin torbaları yapılmaktadır. Bir zamanlar yaygın olarak yapılan keçecilik ise günümüzde tükenme noktasına gelmiş olan bir el sanatıdır. Keçeden; develere havut, at ve eşeklere semer, eğer keçeleri, kepenekler yapılırdı.³⁸⁰ 2009 yılında Milas Esnaf ve Sanatkârlar Odası'ndan alınan bilgiye göre Milas'ta 5 Mutaf esnafı bulunmaktadır.

Oya ve nakış işleri, Milas'taki geleneksel el sanatlarındandır. Bu faaliyet, Milas'ta genç kızlar tarafından çeyizlik için yapılmaktadır. Masa ve karyola örtüleri, kanaviçe, boncuk ve tığ oyaları, perdeler, mendiller, başörtüleri ve çevreleri yöreye özgü el ürünleri olarak dikkat çeker. Dağ köylüleri, muhtelif renklerde iplikleri kullanarak kadın şalvarlarının ön ve yan kısımlarına dikilmek için *Yaneş* denen hesap işi nakışlar yaparlar. Bunlar pamuk ipliğinden dokunmuş bezler üzerine renkli ipeklerle işlenerek yapılır. Köy kadınları, bunları şalvarlarının ön veya yan kısımlarına süs için yaparlar. Bu işlerde kullanılan ipeklerin renkleri canlı ve parlaktır. Son yıllarda *yaneş*,

³⁷⁹ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 29.

³⁸⁰ Tüfekçi, N.Ç., *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüzünümüz Bizim*, Anıl Ofset/ Tipo Matbaacılık, Muğla, 2005, s.218.

pano ve torba yapımında kullanılmaktadır. *Yaneş* yapımı, Çomakdağ-Kızıllağaç köyünde yaygındır.³⁸¹

Milas'taki geleneksel el sanatlarından bir başkası olan *Yorgancılık*, Milas'ta yaygın olan el sanatlarındandır. 2009 yılında Milas Esnaf ve Sanatkârlar Odası'ndan alınan bilgiye göre değişik kumaş ve değişik desenlerde yapılan bu el sanatıyla ilgili Milas'ta 14 esnaf bulunmaktadır.

Milas'taki geleneksel el sanatlarından diğerleri *Saraçlık*, *Kunduracılık* ve *testicilik* gibi el sanatlarıdır. Milas'ta bir zamanlar oldukça yaygın olan saraçlık mesleği eski önemini yitirmiştir. Saraçlar, hayvan koşumları yaparlardı. Kunduracılık, Milas'ta yaygındır. Özellikle körüklü çizme konusunda ünlü olan Milas'ta, son zamanlarda turistler de buna ilgi duymaya başlamıştır. Ayrıca turistik amaçlı sandaletler de yapılmaktadır.³⁸² Kunduracıların çoğu ise ayakkabı imalatı yerine ayakkabı tamirati üzerinde çalışmaktadırlar. 2009 yılında Milas Esnaf ve Sanatkârlar Odası'ndan alınan bilgiye göre Milas'ta 18 kundura tamircisi bulunmaktadır. Antik çağlardan beri yaygın olan *testicilik* de eski önemini yitirmiştir. Milas'ta sadece 3 testici atölyesi bulunmaktadır.³⁸³ Topraktan yapılma testiler, küpler (eskiden içinde zeytinyağı saklanır ve içme suyu konulurdu) ve tencereler bugün de kullanılmaya devam etmektedir.

Milas'taki geleneksel el sanatlarından olan *İpek dokumacılığı*, eskiden yaygın bir şekilde yapılmaktayken, günümüzde Milas'ın sadece bazı köylerinde yapılmaktadır. İpek böceği elde edilen kozalardan sağlanan ipeklerle sadakor, bürümcük, güğül ve yüzüne atma (veya üstüne atma) denen kumaşlar dokunur. Bu çeşitli kumaşlardan işlemeli sedir ve sofra örtüleri, yorgan çarşafı, gömlekler, iç çamaşırları ve *çemperi* denen başörtüleri yapılır. Kozalardan ipek çekimi, çarklarla veya kumun üzerine serpmekle olur.³⁸⁴ Dut ağaçlarına Milas'ta hemen her yerde rastlanmaktadır. Günümüzde Milas'ın Çomakdağ yöresindeki köylerde, ipek böceği üretimi ve dokumacılığı yaygın olarak yapılmaktadır (Fotoğraf 1.90).

³⁸¹ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.42.

³⁸² Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.218.

³⁸³ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 30.

³⁸⁴ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.41-42.

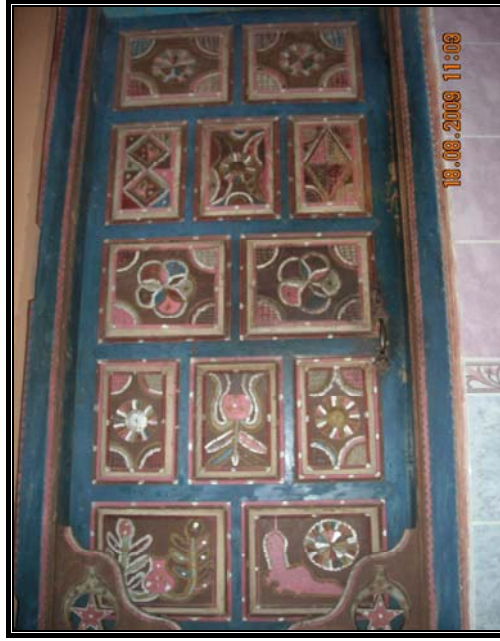

Fotoğraf 1.90. İpek Böcekçiliği, Çomakdağ Köylerinde Halen Sürdürülen Bir Faaliyettir (Kaynak: Milas Kaymakamlığı).

Çomakdağ-Kızılağaç köyünün geleneksel uğraşlarından olan ipekçilik, ipek böceği kozalarından elde edilir. İpek böcekleri yaz mevsiminde yetişirler ve dut yapraklarını yiyerek beslenirler. Bir süre sonra koza oluşur. Bu koza, bir anlamda ipek böceğinin evidir. Bu kozalar, kurutulduktan sonra tencerede kaynayan suyun içine atılarak, kozaların iplik şeklinde ayrılması sağlanır. Kozanın ipekleri çekilerek sert bir cisim üzerine sarılır ve tezgâhlarda dokuma yapılacak hale getirilir. Her evde bir ipek dokuma tezgâhı vardır ve tezgâhlarda yapılan ipek dokumalardan çeşitli kıyafet ve süslemeler yapılır.

Oymacılık ve At Nallama, özellikle tarihi Milas evleriyle birlikte ün kazanmıştır. Günümüzde yalnız bazı dağ köylerinde görülmektedir. Kapı, tavan, saçak ve yüklük gibi bölümlerinde görülebilen oymacılık sanatının güzel örnekleri, görenlerin hayranlığını kazanmaktadır (Fotoğraf 1.91). At nallama, eskiden çok yaygındı. Günümüzde az sayıda kişi tarafından yapılmaktadır. Çöllüoğlu Hanı içinde de bu faaliyet yapılmaktadır. Nallama ustaları belirli zamanlarda köylere giderek atları nallamaktadır.³⁸⁵

³⁸⁵ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.219.

Fotoğraf 1.91. Milas'ın Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'ndeki Evlerin Kapıları, Oymacılık Sanatının İlgi Çekici Örneklerini Yansıtırlar.

Milas'taki geleneksel el sanatlarından bir diğeri, *Kilim dokumacılığı*dır. Değişik kalınlıkta, parlak renkli, çizgili desenlerle dokunan kilimlerin bazılarında kuş ve çiçek motiflerine de rastlanır. Kilimlerde yaygın olarak kullanılan renkler, siyah, beyaz, kırmızı, yeşil, sarı ve mordur. Ayrıca Milas'ta *çaput kilim* denilen ve yolluk olarak veya divan örtüsü olarak kullanılan ve işe yaramaz bezlerden, çaputlardan yapılan ipliklerle kilimler dokunmaktadır.³⁸⁶

Milas'ta halı dokumacılığı ise oldukça yaygındır. Halıcılık yöredeki önemli geçim kaynaklarından birisidir. Dünyaca ünlü olan Milas halıcılığının tarihçesi kesin olmamakla birlikte İstanbul Türk İslam Eserleri Müze'sinde 16. yüzyıldan kalma bir seccade, tarihi bilinen en eski Milas seccadesidir. 17. ve 18. yüzyıl başlarında Milas ile Gördes halıları arasında bir yakınlık söz konusudur. 17. yüzyılda Transilvanya'daki kilise halılarının içinde Milas halılarının da bulunduğu bilinmektedir. Milas halılarının kökenini, Gördes halıları oluşturur. Eski halıların renkleri, kök boya denilen çeşitli bitki ve doğal maddelerden elde edilen doğal boyalardan oluşmaktadır. Bir efsaneye göre Milas halılarının bir çeşidi olan "Ada Milas" deseni adını, MÖ. 4. yüzyılda yaşamış Karia kraliçesi *Ada*'dan aldığı söylenmektedir. Bugün Milas ve çevresinde dokunan halılardaki figürler ve motifler, geçmişin izlerini taşır. Milas halıları, dokunmuş

³⁸⁶ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 29.

özelliklerine, desenlerine ve renk seçimlerine göre Karacahisar halıları ve Gereme (Bozalan) yöresi halıları olarak ikiye ayrılır.³⁸⁷

Karacahisar yöresinde dokunan halılara genellikle *seccade* denilmektedir. Bu seccadeler genellikle, göbekli ya da madalyonlu olarak tanınan desenlere sahiptirler. Bu halılarda bitkisel motiflere sıkça rastlanır. Bu desenlerde zemin, beyaz veya kırmızıdır. Bu seccadeler, koyun yünü ve sık düğümlü olarak dokunduklarından dolayı çok sağlamdır. Bu halılarda hâkim renk, beyaz, şeftali kırmızı ve kahverengidir. *Gereme halılarında* ise hakim renk sarı, kırmızı ve kahverengi olup, desenleri mihraplı ve geometriktir. Hatta mihraplı olarak dokunan bu yöre halıları “Bozalan” adıyla anılırlar. Milas halıları; *Ada Milas, Çingilli Cafer, Gemi Suyu, Eli Koynunda, Karacahisar, Bozalan, Yedi Göllü ve Kabuksuz* gibi isimlerle tanınmaktadır. Bugün Milas ilçesinde büyük ölçüde geçim kaynağı olarak en çok halı dokunan yerleşmeler ise Ören kasabası, Karacahisar, Mezgit, Gürceğiz, Akçakaya, Bayırköy, Dereköy, Kısırlar, Bahçeburun, Bozalan, İkizköy, Pinar, Türkevleri, Dörttepe (Karaova) köyleridir. Milas halılarının ülke halıcılığında önemli bir yeri bulunmaktadır. Yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilen bir markadır. Türkiye'nin halı ihracatı içinde Milas halıları, önemli bir yer tutmaktadır. Milas halıları tüm dünyada büyük bir beğeni ile kabul görmektedir.³⁸⁸ 2009 yılında Milas Esnaf ve Sanatkarlar Odası'ndan alınan bilgiye göre Milas'ta 17 halı ve kilim esnafı bulunmaktadır (Fotoğraf 1.92).

Fotoğraf 1.92. Milas Halıları, Turistlerin İlgisini Çeken Yöresel Ürünlerin Başında Gelmektedir.

³⁸⁷ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.216.

³⁸⁸ Tüfekçi, s.216.

Milas ilçesinde el sanatlarının yaşatılması ve ekonomik olarak yöreye katkı sağlaması için bir takım faaliyetler yapılmaktadır. Buna göre Çomakdağ-Kızılağaç köyünde “Çomakdağ Geleneksel Giysili Bez Bebek Projesi” düzenlenmiştir. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Başkanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü işbirliğinde ve Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü’nce yürütülen Çomakdağ Geleneksel Giysili Bez Bebek Projesi için Çomakdağ pilot bölge olarak seçilmiştir. Bu yörenin ve konunun seçilmesinde, geleneksel giysili bebeklerin kültürel ve turistik bir obje olması, dünyada bebek satışının hediyeelik eşya sıralamasında ikinci sırada yer alması, bez bebekle geleneksel bebek yapımının devamının ve bebeklere geleneksel giysi giydirilerek de giysilerin tanınmasının sağlanması gibi amaçlar göz önünde bulundurulmuştur.³⁸⁹ Dolayısıyla bu projeye, turistik bir değer olarak bez bebeğin tanıtımı ve pazarlanması, atıl iş gücü olan kadınlara ev içi gelir imkânının oluşturulması, yörenin geleneksel giyim kuşam kültürünün tanıtılması ve böylelikle bölgenin turizm potansiyelinin geliştirilmesi de hedeflenmektedir.

Köyde oluşturulan atölyede ve köyden bayanların katıldığı bu çalışma, köy kadınlarının istihdamına yönelik olarak yürütülmüştür. Köyde kendi ortamlarında yürütülen proje, kadınlar arasındaki bağın artmasına da katkı yapmıştır. Ancak bez bebek projesi sonrasında üretilen bebeklerin satışında bir takım sorunların yaşandığı kamuoyuna yansımaktadır. Dolayısıyla bu yöresel sanatın gerek Milas gerekse Bodrum piyasasında daha iyi tanıtılması ve desteklenmesi gerekmektedir (Fotoğraf 1.93).

---

³⁸⁹ Çomakdağ Geleneksel Giysili Bez Bebek Projesi, Erişim tarihi: 22 Ağustos 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

Fotoğraf 1.93. Milas'ta Bazı Mağazalarda *Bez Bebek* Gibi Yöresel Dokumalar, Turistlere Pazarlanmaktadır.

Araştırma sahasının ekonomik özellikleri hususunda, son olarak sahamızdaki ilçelerin, ülkemizin ilçeleri arasındaki gelişmişlik sıralamasını görmenin, buranın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumunu daha iyi bir şekilde ortaya çıkarmak açısından yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Tablo 1.74. Aydın ve Muğla İllerindeki İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması (2004).

Aydın İlinin İlçeleri	Gelişmişlik Sıralaması	Gelişmişlik Endeksi	Muğla İlinin İlçeleri	Gelişmişlik Sıralaması	Gelişmişlik Endeksi
Kuşadası	17	2,75635	Marmaris	22	2,51737
Didim	49	1,75196	Bodrum	27	2,42137
Merkez	53	1,69830	Merkez	68	1,41047
Nazilli	83	1,22549	Datça	80	1,26732
Söke	112	1,04132	Ortaca	104	1,07099
Buharkent	223	0,31566	Dalaman	113	1,03833
İncirliova	266	0,16257	Fethiye	128	0,91185
Yenipazar	298	0,06672	Milas	165	0,63003
Germencik	320	0,03258	Ula	212	0,37142
Çine	329	-0,00190	Yatağan	229	0,29571
Sultanhisar	330	-0,00602	Köyceğiz	264	0,17722
Kuyucak	376	-0,10149	Kavaklıdere	374	-0,10034
Köşk	401	-0,14465			
Karacasu	467	-0,24860			
Koçarlı	497	-0,31431			
Bozdoğan	545	-0,40162			

Kaynak: DPT, İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2004.

Yukarıdaki tabloya göre, araştırma sahamızdaki ilçelerin Türkiye'deki 872 ilçe içerisindeki gelişmişlik sıralamasına baktığımızda, Didim ilçesinin Türkiye'deki ilçeler içerisinde 1,75196'lık gelişmişlik endeksiyle gelişmişlik bakımından 49. sırada bulunduğu ve ülkemizde en gelişmiş 50 ilçe arasında yer aldığı görülmektedir. Didim ilçesi Aydın ilinde de oldukça iyi bir sırada yer almakta ve Kuşadası'ndan sonra ikinci durumda bulunmaktadır. Milas ilçesi ise Türkiye'deki 872 ilçe arasındaki gelişmişlik sıralamasında 10,6300365'lik gelişmişlik endeksiyle 165. sırada bulunmaktadır. Milas ilçesi, Muğla ilinde ise 8. sırada bulunmaktadır (Tablo 1.74).

1.2.3.9. Ulaşım Faaliyetleri ve Turizm

Ulaşım, insan ya da eşyanın bir yerden başka bir yere hareket etmesi şeklinde tanımlanmaktadır.³⁹⁰ Genel anlamıyla böyle tanımlansa da içinde yaşadığımız küreselleşme çağında artık bilginin, paranın, hizmetlerin de bir yerden diğer bir yere erişmesini içine alan ulaşım, yeryüzünde çeşitli “yer”ler, “bölgeler” arasındaki ilişkilerin oluşmasında, ölçülmesinde ve coğrafi çevrenin şekillenmesinde önemli rol oynaması nedeniyle başta coğrafya olmak üzere birçok bilim dalının ilgi alanı dâhilindedir. Ulaşım faaliyetleri, bölgeler arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı yapmanın yanı sıra her türlü unsurun yer değiştirmesine ve değer artışına neden olmaktadır.³⁹¹ Bu açıdan ulaşım faaliyetleri, insanların iş sahalarının bulunduğu yerlere, dinlenme ve eğlence merkezlerine, rekreasyon alanlarına, dünyanın farklı bölgelerindeki doğal, tarihi ve kültürel çekiciklerin bulunduğu yerlere ulaşabilmelerini sağlayarak, turizmin de en büyük ve en önemli destekçilerinden birisini oluşturmaktadır.

Ulaşım sektörü, çok yönlü ve ekonomik önemi olan bir sektördür. Ulaşım sistemleri ve altyapısı turizm açısından büyük bir önem taşır. Ulaşımın önemi turistik yere ulaşılmasında ve ziyaret edilmesinde hızlı ve emniyetli erişime imkan sağlamasından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir turistik yerin gelişmeye başlamasının ön şartı ulaşılabilirliğinin sağlanmış olmasıdır. Ulaşım yönünden turizme bağımlı, ulaştırma altyapı ve araçları arasında turistlerin ihtiyacına yanıt veren gezinti yolları, özel ulaşım araçları (teleferik, fayton v.b.) turizm talebini etkilemektedir.³⁹² Turistik

³⁹⁰ Tümertekin, E., *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No. 85, İstanbul, 1987, s.1.

³⁹¹ Tümertekin, E. ve Özgüç, *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma)*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 543.

³⁹² Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 29.

yörelerde turizmin gelişebilmesi doğal, tarihsel-kültürel çekiciliklerin yanı sıra ulaşım olanakları bakımından uygun olmasına bağlıdır. Aksi halde erişilemeyen güzellikler ve çekicilikler çok az değer taşırlar. Diğer bir deyişle yetersiz ulaşım olanakları, turizmin gelişmesinin önünde ciddi bir engel teşkil edebilir.³⁹³ Bu tür bir engelle karşılaşan turizm faaliyetlerinin geleceğe dönük olarak, yeterli bir büyüme trendini yakalaması ve hedeflenen ekonomik ve sosyal etkiyi yapması oldukça zordur.

Turizmin temel unsurlarından birisini oluşturan *erişilebilirlik*, ulaşımdaki ve iletişimdeki gelişmelerin dünyayı iyice küçültmesiyle artık küresel ölçekte sağlanmış, böylece turizmin yapısını ve ölçeğini değiştirmiştir. Erişilebilirlik yalnızca fiziksel mesafeyi değil, aynı zamanda da zaman ve maliyet gibi ölçülerle turizmde belirli kolaylıkların elde edilmesini de ifade eder. Turistin çıkış yeri ile varılacak destinasyon arasında herhangi bir ulaşım türünün mutlaka bağlantı kurması gerekir. Fiziksel izolasyon ve yetersiz bir ulaşım bağlantısı turizmi açıkça engeller. Ulaşım araçlarının ağlar üzerindeki hareket hızı ise yolculuk süresini belirler.³⁹⁴ Zaman kavramının saniyelerle ifade edildiği ve insanlar için her vaktin çok değerli olduğu günümüz koşullarında, yolculuk sürelerinin uzaması, turizm sektöründe pek istenilen bir durum değildir. Bu nedenle hangi ulaşım türü olursa olsun, mümkün olan en kısa sürede- kalite ve konfordan ödün vermeden- turistleri istedikleri destinasyona ulaştırma işlevi, turizm faaliyetlerinin gelişmesinde ve turist memnuniyetinin artmasında oldukça önemlidir.

Yurdumuzda ulaşım sitemleri ile bunlardaki altyapı yatırımları, turizmin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Gerek kara yolu ve deniz yolu ulaşımında gerekse hava yolu ile demir yolu ulaşımında son yıllarda meydana gelen gelişmeler, turizm faaliyetlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Gerek iç gerekse dış turizme yönelik olarak ülkemizdeki ulaşım faaliyetlerinin barındırdığı kalite ve konfor her geçen gün artmaktadır. Binek araçlarının ve karayollarının gelişmesi ile daha çok iç turizm ve yakın ülke turizmi, hava yolları ile uçak seferlerinin gelişmesi doğrultusunda ise dış turizm faaliyetleri önem kazanmıştır.³⁹⁵

³⁹³ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s.23.

³⁹⁴ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 89.

³⁹⁵ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s.23.

Ülkemize 2008 yılı itibariyle gelen yabancıların % 71,5'ü hava yolu, % 20,4'ü kara yolu, % 7,7'si deniz yolu ve % 0,2'si demir yolunu kullanmışlardır.³⁹⁶ Bu istatistiklere göre, ülkemize gelen yabancıların en çok tercih ettiği ulaşım türü, hava yolları olarak görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, bu ulaşım türüyle turistlerin çok kısa sürede ve konforlu bir şekilde istedikleri turistik mekânlara erişebilme olanaklarının bulunmasıdır. Kara yolu ulaşımının ikinci sırada olduğu görülmektedir. Özellikle Avrupa'dan gelen yabancı ziyaretçilerin tercih ettiği bu ulaşım türünün kullanılmasında, gelişen taşıt araçları ve yol sistemleri ile daha rahat ve konforlu yolculuk yapabilme imkânlarının artması etkili olmaktadır. Ülkemize gelen turistlerin üçüncü sırada tercih ettikleri ulaşım türü deniz yolu ulaşımıdır. Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve 8333 km'lik kıyı bandıyla hatırı sayılır bir kıyı uzunluğu ve deniz ulaşımı potansiyeli olmasına rağmen, deniz yollarının bu denli düşük yüzdeyle ilgi görmesi, gerçekten de ülkemizde dikkati çeken bir çelişkinin varlığının en somut kanıtıdır. Ülkemize gelen turistlerin tercih sıralamasında son sırayı demir yolu ulaşımı almaktadır.

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Ege Bölgesi'ne yönelik turistik amaçlı ulaşım, çoğunlukla hava yolu ve deniz yolu ulaşım sistemlerine aittir ve bu ulaşım sistemleri birincil sistem olarak hizmet vermektedirler. Organize turlarla veya kendi imkânlarıyla gelen yabancılar, Ege Bölgesi'ni gezmek-görmek istediklerinde ikincil sistem olarak kara yolunu kullanmaktadırlar. Çok az oranda da özel tren turları ile demir yolu ya da yat-tekne gezileriyle deniz yolu bölge içi gezilerde tercih edilmektedir. Didim-Milas kıyı kuşağında ulaşım sistemleri doğal ve beşeri coğrafi koşullarla sıkı sıkıya bağlantılı olarak ortaya çıkmış, gelişmiş ve bugünkü yapısını kazanmıştır. Temelde yer şekillerinin ulaşımına güçlük çıkarmaması, hatta kolaylık sağlaması, deniz ve karanın son derece uyumlu bağlılığı, ticarete konu olabilecek zengin bir ekonomik potansiyel, kıyılarda limanların gelişmesine, iç kısımlarda da sık bir kara yolu ulaşım ağının kurulmasına zemin hazırlamıştır. İnceleme alanının dâhilinde olduğu Ege Bölgesi'nin Kıyı Ege bölümü, yolları deniz kıyısına doğru kanalize eden vadi oluklarıyla boydan boya geçilmektedir. Ege kıyılarına paralel uzanan ancak yer yer uzaklaşan kıyı kara yolu, Edremit Körfezi kıyılarından girer ve Fethiye yakınlarında

³⁹⁶ Turizm İstatistikleri /İstatistikler/Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, Erişim tarihi: 30 Eylül 2010 <http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr>.

bölgeyi terk eder. Kıyı kara yolunun İzmir-Antalya kesiminde daha çok turistik amaçlı kullanımlar yaygındır. Bunda kıyı kuşağındaki Kuşadası, Didim, Güllük, Bodrum, Datça, Marmaris, Köyceğiz, Fethiye, Kaş, Finike, Kemer gibi turistik potansiyeli yüksek yerleşimlerin bulunmasının etkisi söz konudur.³⁹⁷

Didim-Milas kıyı kuşağı, bulunduğu konum itibariyle, her türlü ulaşım türünün gelişmesi için oldukça uygun doğal ve beşeri koşullara sahiptir. Nitekim yeryüzü şekillerinin nispeten sade olması, dağların uzanış doğrultusunun, çöküntü ve olukların diğer bölgelerle olan ulaşım bağlantısını nispeten kolaylaştırması, iklim koşullarının uygunluğu, yaklaşık 200 km'lik kıyı uzunluğunun bulunması gibi avantajlara sahiptir. Ayrıca büyük kentlere ve ülkemizin en önemli turizm destinasyonlarına yakın olması, uluslararası deniz ve hava yolu bağlantılarına uygun bir konumda bulunması, doğal, tarihi, kültürel ve ekonomik açıdan zengin kaynak değerlerine sahip olması gibi nedenlerden ötürü, başta hava yolu ve deniz yolu olmak üzere kara ve demir yolu ulaşımı için oldukça uygun şartlara sahiptir. İnceleme alanındaki bütün bu ulaşım çeşitlilikleri ve kolaylıkları, sahamızdaki turizm aktivitesinin en önemli taşıyıcısı ve geliştiricisidir.

Ulaşımın gelişmesine geçmişe dönük olarak baktığımızda, Didim-Milas kıyı kuşağının 1950'lili yıllara kadar, ülkemizin diğer bölge ve yöreleriyle olan bağlantısının oldukça sınırlı düzeyde kalmış olduğu ve kısmen izole bir durum arz ettiği görülmektedir. Kapalı bir sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ortamın bütün tesirleriyle yaşandığı bu sürecin sona ermesi, ancak 1957 yılında Milas'ı İzmir'e bağlayan kara yolunun açılmasıyla mümkün olmuştur. Bu kara yolunun açılması, sahanın ulaşım tarihi açısından dönüm noktasını oluşturmuş ve başta İzmir olmak üzere ülkemizin diğer kentleriyle olan bağlantısını kolaylaştırarak, sahanın dışa açılımının gerçekleşmesine önemli katkılar yapmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren turizmin de gelişmesinin kazandırdığı kalkınma ve gelişme evresinde, ulaşım araçlarında ve altyapı sistemlerinde dikkate değer gelişmeler meydana gelmiştir. Ayrıca araştırma sahasının gerek ülkemizin diğer yöreleriyle olan bağlantısı, gerekse yurtdışıyla olan bağlantısı, son yıllarda yapılan yatırımlarla da oldukça kuvvetlenmiştir.

³⁹⁷ Soykan, F., "Ege Bölgesi'nde Turizm Ulaştırması", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 9, İzmir, 1997, s. 77-78.

Bu kapsamda Didim-Milas kıyı kuşağının hem yurt içi ve özellikle yurt dışına olan bağlantısının en önemli noktasını oluşturan hava yolu ulaşımı alanındaki yatırımlar dikkati çekicidir. Nitekim 1997 yılında hizmete giren Milas-Bodrum Hava Limanı, sahanın turizm ve ulaşım faaliyetleri açısından önemli kilometre taşlarından birisini hatta şimdiye kadar ki en önemlisini oluşturmaktadır. Bu hava limanının açılması, inceleme alanında her alanda etkisini göstermeye başlamış, yakın zamanlara kadar Bodrum-Kuşadası gibi dev turizm kentlerinin gölgesinde kalan araştırma sahasının turizm potansiyelinin ortaya çıkmasına ve sahanın kaynak değerlerinin gerek ülkemizde gerek yurt dışında tanınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Son yıllarda kara yolu altyapısının güçlendirilmesine yönelik olarak sürdürülen bölünmüş yol yapımı, sahaya olan erişim bağlantılarının çeşitlenmesine, kalite ve konforlarının artmasına imkan tanıyacaktır. Bu genel değerlendirmelerden sonra, aşağıdaki bölümlerde inceleme alanındaki ulaşım türleri ile turizm etkileşimi ve bunun sonuçları daha yakından irdelenecektir.

1.2.3.9.1. Hava yolu Ulaştırması ve Turizm

Turizmde organizasyon ve kitlesel taşımacılık ile hava yollarındaki taşımacılık arasındaki ilişki, dünyadaki ekonomik ve toplumsal küreselleşmeye büyük katkıda bulunmaktadır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında sivil havacılıkta meydana gelen ilerlemeler ve paket turlar sayesinde turizmde hava yoluyla taşımacılığının payı artmış, daha önce erişilemeyen ve tatile gidilemeyecek kadar uzak sayılan yerler, artık turizmin çekim alanı içine girmiştir. Günümüzde ülke dışına hava yoluyla yapılan yolcululuklar, aynı zamanda, toplumların yaşam standartlarındaki yükselmeleri de yansıtmaktadır. Hava ulaşımının en büyük üstünlüğü hızıdır ve buna bağlı olarak uzak bölgelere kısa sürelerde erişilmesine imkân sağlamaktadır. Hız yanında uçakların yolcu kapasitelerinin de iyice artırılmış olması, uçak filolarının da genişletilmesiyle birlikte, hava yoluyla ulaşım oldukça ucuzlamıştır.³⁹⁸ Bunun en dikkat çekici örneklerini ülkemizde görmekteyiz. Nitekim önceleri, bu ulaşım türüne gücü yetmeyen orta tabakadaki insanlarımız da artık uçakları tercih etmekte ve buna bağlı olarak yolcu sayısında artışlar görülmektedir.

³⁹⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 97.

Hava yolu ulaşımı doğal engellerden etkilenmez, kesintiye uğramadan birçok ülkeden geçebilir, yolculuğun süresini en aza indirir. Büyük çapta turist gönderen Avrupa ve Amerika'ya uzak ülkelerin turizme açılması ve adaların turizmde gelişmesi (Ege adaları, Seychel adaları) hava ulaşımı sayesinde mümkün olmuştur. Ancak havaalanı olan yerler, bu ulaşım aracından faydalanabildiğinden turizmde gidilecek yer seçiminde, hava yolu ulaşımı havaalanlarına bağımlılık gösterir. Tarifeli uçuşlar seyahati belirli gün ve saatlerle sınırlar. Hava yolu ulaşımı geniş bir turizm bölgesinde diğer ulaşım araçlarına (kara yolu gibi) da bağımlılık gösterir. Turizmde ulaştırma hizmeti, demir yolu, deniz yolu, kara yolu ve hava yolu ulaşım sistemlerinden en az birisiyle yapıldığı gibi bunlar arasında işbirliği de önemlidir (hava yolu-kara yolu, deniz yolu-kara yolu, demir yolu gibi). Özellikle düzenli gezilerde (organize tur) bu işbirliği büyük önem taşır.³⁹⁹ Nitekim bu tür etkileşimlerinin daha sistemli bir şekilde gerçekleştiği bölgelerde, seyahatlerin yapılması daha kolaylaşmakta ve bu durum da turizmin gelişmesine önemli oranda katkı yapmaktadır.

Dünyanın en güvenli ulaşım sistemi olarak adlandırılan ve çağdaş uygarlıkla simgeleşen taşıma araçlarının kullanıldığı bu ulaşım sisteminde, insanlar istedikleri yerlere çok daha kısa sürelerde gidebilmişlerdir. Ayrıca insanlığın ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminde adeta bir köprü görevi gören hava yolu ulaşımı, birçok sektörün gelişmesine de önemli oranda katkıda bulunmuş ve onlar için adeta bir manivela işlevi görmüştür. Bunlardan belki de en önde geleni turizm sektörüdür. Önceleri dünyanın farklı bölgelerine gitmek günler hatta haftalar almakta ve çekilen sıkıntılar da bunun cabası olarak kabul görmekteydi. Bu ulaşım sisteminin gelişmesiyle birlikte insanların rekreatif faaliyetlere olan ilgi ve istekleri artmış, ülkeler ve kıtalararası düzeyde turistik seyahatler çoğalmıştır. Günümüzde dev bir boyuta çıkmış olan hava ulaşımıyla taşınan yolcu sayısı 2003 yılı itibariyle 2,1 milyara ulaşmış, bu rakam dünya nüfusunun yaklaşık % 33'üne karşılık gelmekteydi.⁴⁰⁰ Bu rakamlar her geçen gün daha da büyümekte ve hava yoluna olan ilgi, küresel ve ülke içi rekabetin de etkisiyle giderek artmaktadır.

³⁹⁹ Doğaner, S., "Türkiye'de Turizm Ulaştırması", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, İstanbul, 1996, s. 21.

⁴⁰⁰ Hava Ulaşımı, Erişim Tarihi: 02 Ekim 2010, <http://www.hezarfen.dmi.gov.tr>.

Türkiye’de şehirlerarası hava ulaşımı 1933 yılında Ankara-İstanbul arasında başlamış, 1947’de Atina ile yurt dışına açılmıştır. Ülkemizde hava yolu ulaşımı son yıllarda hızlı bir gelişme eğilimi içerisinde. Bu gelişme taşınan yolcu sayısına da yansımış durumdadır. Nitekim 1933 yılında taşınan yolcu sayısı sadece 460 iken,⁴⁰¹ 1950 yılında iç ve dış hatlarda taşınan toplam yolcu sayısı 112,6 bine, 1990 yılında 4,7 milyona,⁴⁰² 2008 yılında 79,4 milyona ve 2009 yılında ise 85,5 milyona ulaşmıştır.⁴⁰³ Türkiye’ye hava yoluyla giriş yapan turistlerin diğer ulaşım sektörleri içindeki oranına bakıldığında ilk sırada olduğu görülmektedir. Nitekim 1960 yılında ülkemize gelen turistlerin % 72,9’u hava yolunu tercih etmiş iken,⁴⁰⁴ bu oran 2008 yılında % 71,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türkiye turizminde hava yolu ulaşımının önemi büyüktür. Turist gönderen ülkelere uzak olması ve yüzölçümünün büyük olması nedeniyle, Türkiye içinde organize turlar hava yolu bağlantılıdır. Türkiye’de turizm amaçlı hava taşımacılığının gelişme göstermesi *charter* uçuşlarıyla mümkün olmuştur. Bu uçuşlar, tarifeli uçak seferlerine göre daha ucuz olmasıyla büyük ilgi görmektedir. Türkiye’ye yapılan *charter* uçuşları, turistik yörelerde yoğunluk kazanmaktadır. Ayrıca Türk Hava Kurumu’nun küçük uçaklarla başlattığı uçuşlar ve özel şirketlerin helikopter turları da turizm ulaştırmasının gelişmesine olumlu yönde katkı yapmaktadır.⁴⁰⁵

Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Ege Bölgesi’nde hava ulaştırması, 1960’lı yılların sonunda İzmir Çiğli Hava Alanı’nın yapılmasıyla başlamış, bu hava alanının yerini 1987 yılında hizmete giren Adnan Menderes Hava Limanı almıştır. Bu bölgenin turistik bölge kimliğine sahip olması, İzmir dışında hava alanlarının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu küçük hava alanlarına örnek olarak Efes-Selçuk, Bodrum İmsik hava alanları verilebilir.⁴⁰⁶ İnceleme alanına en yakın olan ve hava ulaşımının yapılabildiği hava limanları, 1987 yılına kadar İzmir Adnan Menderes Hava Limanı ile diğer bazı küçük hava alanları idi. Ancak araştırma sahasında bu açıdan dönüm noktası olan ve turizm ulaştırmasında çok önemli bir paya sahip olan,

⁴⁰¹ Doğaner, “Türkiye’de Turizm Ulaştırması”, s. 38-40.

⁴⁰² Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 55.

⁴⁰³ Hava Ulaşımı, Erişim Tarihi: 02 Ekim 2010, <http://www.hezarfen.dmi.gov.tr>.

⁴⁰⁴ Doğaner, “Türkiye’de Turizm Ulaştırması”, s. 40.

⁴⁰⁵ Doğaner, s. 38-40.

⁴⁰⁶ Soykan, “Ege Bölgesi’nde Turizm Ulaştırması”, 79.

01.04.1997 tarihinde Milas-Bodrum Havalimanı'nın hizmete açılmasıdır (Fotoğraf 1.94).

Fotoğraf 1.94. Milas-Bodrum Hava Limanı'ndan Bir Görünüm
(<http://www.milasbodrum.dhmi.gov.tr/havaalanlari-12/10/2010>).

Muğla ili Milas ilçesi mücavir alanı içinde bulunan bu hava limanı, Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMİ) Genel Müdürlüğü'nün taşra teşkilatı olup, uluslararası tarifeli ve tarifersiz seferler ile iç hat seferlerine açık ve günün 24 saati faaliyet gösteren, on iki adet havalimanından biridir. Havalimanı, Milas'a 18 km, Didim'e 90 km ve Bodrum'a 35 km mesafededir. Toplam 4 139 000 m² kurulu alanı bulunan Milas-Bodrum Havalimanı'nda 16 500 m² kapalı alana sahip 2 000 000 yolcu/yıl kapasiteli Dış Hatlar Terminali ve 2 650 m² kapalı alana sahip 600 000 yolcu/yıl kapasiteli İç Hatlar Terminali olmak üzere toplam 19 150 m², 2 600 000 yolcu/yıl kapasiteli iki terminal mevcuttur. Milas Bodrum Havalimanı'nda 3000x45 m boyunda bir adet pist, 3000x30 m boyunda bir adet taksi yolu ve 800x200 m ebatlarında 28 uçak kapasiteli park yeri bulunan bir apron bulunmaktadır.⁴⁰⁷

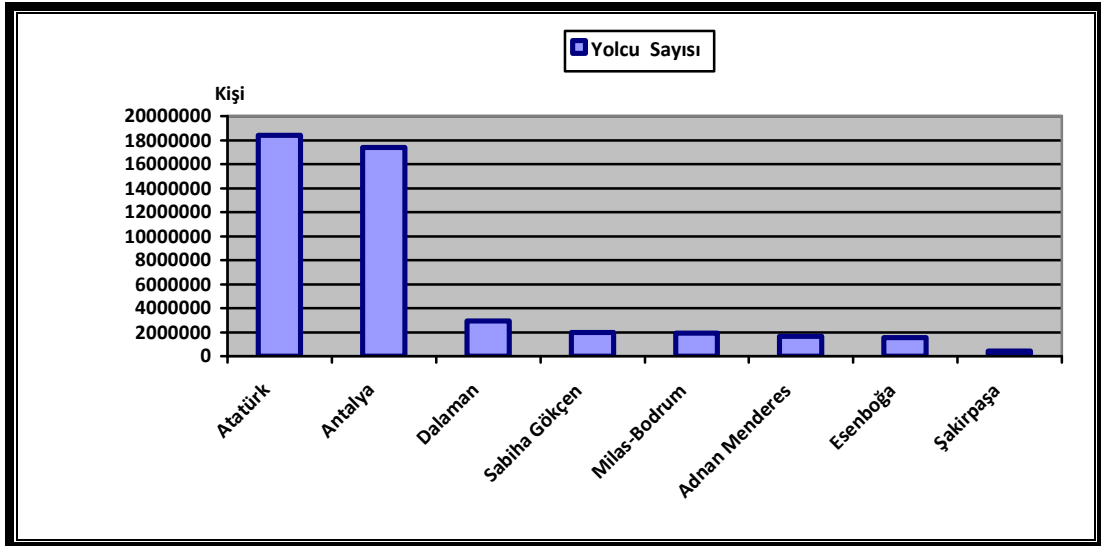
Araştırma sahamızdaki Milas-Bodrum Hava Limanı ile ülkemizin diğer hava limanlarının yolcu sayılarının karşılaştırılmasının, sahamızdaki yolcu potansiyeli ve dolayısıyla turistik kapasitenin ortaya konulması bağlamında yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bu kapsamda aşağıdaki tablo ve grafiklerle bu durum, irdelenmeye çalışılacaktır.

⁴⁰⁷ Milas Bodrum Hava Limanı, Erişim Tarihi: 01 Ekim 2010, <http://www.milasbodrum.dhmi.gov.tr>.

Tablo 1.75. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış Hat Yolcu Sayıları (2009).

Hava Limanı Adı	Yolcu Sayısı
Atatürk Hava Limanı	18 394 000
Antalya Hava Limanı	17 375 039
Dalaman Hava Limanı	2 953 623
Sabiha Gökçen Hava Limanı	1 952 746
Milas-Bodrum Hava Limanı	1 933 579
Adnan Menderes Hava Limanı	1 667 353
Ankara Esenboğa Hava Limanı	1 565 107
Adana Şakirpaşa Hava Limanı	416 623

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Yılı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

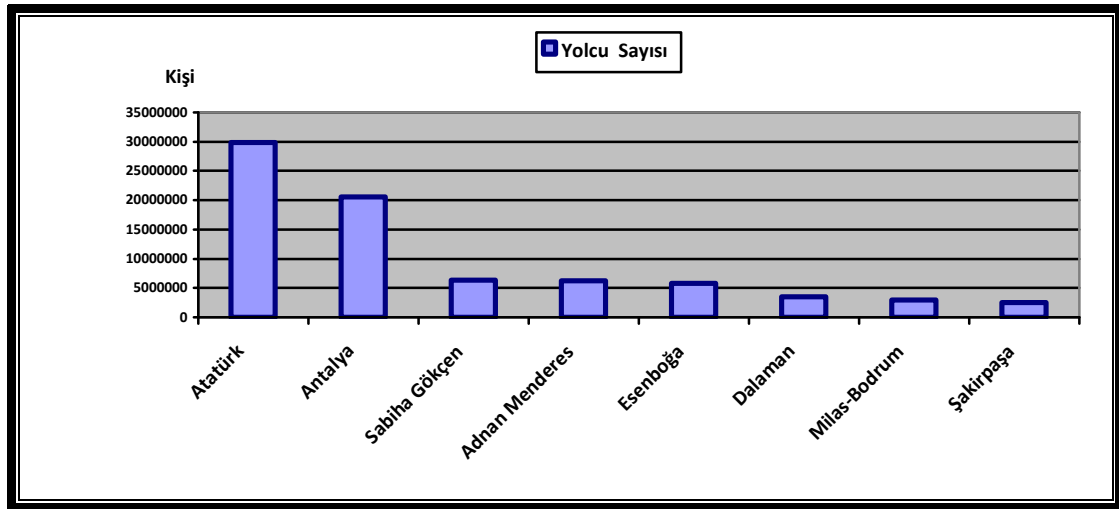
Şekil 1.30. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış Hat Yolcu Sayıları (2009).

Öncelikli olarak yabancı turistler hakkında fikir vermesi açısından dış hat yolcu sayılarına değinilecektir. 2009 yılı itibariyle, Milas-Bodrum Havalimanı ülkemizdeki havalimanları içerisinde yolcu sayısı bakımından 1 933 579 yolcu sayısı ile dış hatlarda 5'inci sırada yer almaktadır (Tablo 1.75 ve Şekil 1.30). Bu durum, açılışından sadece 13 yıl geçmiş olan hava limanının yurt dışına yönelik olarak taşınan yolcu sayısı bakımından büyük bir hızla büyüdüğünü göstermektedir. Bunda Bodrum ve Milas gibi ülkemizin en gözde turizm merkezlerinin yakınında bulunmasının etkisi apaçık bir şekilde gözlenmektedir.

Tablo 1.76. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Toplam (Dış ve İç Hat) Yolcu Sayıları (2009).

Hava Limanı Adı	Yolcu Sayısı
Atatürk Hava Limanı	29 810 000
Antalya Hava Limanı	20 600 212
Sabiha Gökçen Hava Limanı	6 321 666
Adnan Menderes Hava Limanı	6 201 478
Ankara Esenboğa Hava Limanı	5 813 279
Dalaman Hava Limanı	3 518 880
Milas-Bodrum Hava Limanı	2 904 384
Adana Şakirpaşa Hava Limanı	2 482 402

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Yılı Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Şekil 1.31. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Toplam (Dış ve İç Hat) Yolcu Sayıları (2009).

Hava limanlarının toplam yolcu sayıları, hizmet kapasitelerini ve yoğunluklarını yansıtmaları açısından oldukça somut veriler içermektedir. Bu kapsamda ülkemizdeki hava limanlarının 2009 yılı itibarıyla toplam (dış ve iç hat) yolcu sayılarının gösterildiği yukarıdaki tablo ve grafiği incelediğimizde, 2009 yılı itibarıyla Milas-Bodrum Havalimanı'nın ülkemizdeki havalimanları içerisinde yolcu sayısı bakımından 2 904 384 yolcu sayısı ile iç ve dış hat toplamında 7'inci sırada yer aldığı anlaşılmaktadır (Tablo 1.76 ve Şekil 1.31). Buradan Milas-Bodrum Hava Limanı'nın iç hat trafiğinin dış hat trafiğine göre daha az olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine de başta büyük kentlerimiz olmak üzere ülkemizin birçok yöresinden bu hava limanı aracılığıyla sahanıza gelen vatandaşlarımızın her geçen gün artmakta olduğu bilinmektedir.

Günümüzde hava limanları ile destinasyon alanları arasındaki mesafeler de turizm ulaştırmasında önem kazanmıştır. Çünkü uçaklarla çok kısa sürede, oldukça hızlı ve konforlu bir şekilde gitmek istedikleri yerlere ulaşan turistlerin, hava limanlarından destinasyon alanlarına da çok kısa sürede ve konforlu taşınmaları gerekmektedir. Dolayısıyla hava limanları ile konaklama mekânları arasındaki ulaşımının çağdaş seviyede olması ve ikisi arasındaki mesafenin 150 km'yi geçmemesi önerilmektedir. Nitekim araştırma sahamızdaki turizm merkezleri ile Milas-Bodrum Havalimanı arasındaki uzaklık, 150 km'den daha azdır. Örneğin Milas'ın, Milas-Bodrum Havalimanı'na olan uzaklığı 18 km iken, Didim'in 90 km'dir. Ayrıca araştırma sahamız, İzmir Adnan Menderes Hava Limanı'nın da etki sahası içerisinde. Didim'in bu hava limanına olan uzaklığı 140 km'dir. Yani yukarıda önerilen miktarın altındadır. Bütün bu rakamlardan, araştırma sahamızın hava yolu ulaşımı açısından oldukça elverişli koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra bir hususu ifade etmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Didim'in Milas-Bodrum Hava Limanı'na olan bağlantısı, Milas-Söke kara yolundan sağlanmaktadır. Bu mesafe az önce de ifade edildiği gibi 90 km'dir. Bu mesafe, oldukça uzun ve süre bakımından da dezavantajlıdır. Oysaki Didim-Kazıklı-Gürçamlar-Kızılağaç-Avşar köyü-Milas-Bodrum Hava Limanı arasındaki güzergâh mesafe olarak daha kısa, süre açısından ise daha avantajlıdır. Nitekim bu güzergâhtan Didim ile Milas-Bodrum Hava Limanı arasındaki mesafe 65 km'dir. Dolayısıyla bu ulaşım güzergâhı kullanıldığı takdirde, bu iki nokta arasındaki mesafe yaklaşık 25 km kısalmaktadır. Ancak güzergâhtaki kara yolu, köy yolu statüsünde olup, turistik kullanılabilirlik açısından pek elverişli değildir. Bu kara yolunun ivedilikle "turizm yolu" statüsüne alınarak, iyileştirilmesi ve konforlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde az önce ifade ettiğimiz avantajların yanı sıra Didim'in ulaşılabilirlik bağlamında çeşitliği artacak ve alternatif ulaşım hatları oluşturulacaktır.

Bu bağlamda Türkiye'nin en büyük, Avrupa'nın ise 6. kapasite büyüklüğüne sahip olan Didim Yat Limanı (Didim D-Marin) ile Milas-Bodrum Hava Limanı arasında daha uygun bir bağlantı kurulmuş olacak ve Didim Yat Limanı'na deniz yolunu kullanarak gelen ziyaretçiler, kolaylıkla hava limanına ulaşabileceklerdir. Ayrıca hava limanı ile olan bağlantısı bir şekilde kuvvetleneceği ve kolaylaşacağı için de Didim'in

dışa açılmasına ve daha fazla yerli ve yabancı ziyaretçiyi ağırlamasına katkı sağlanacak, sahadaki turizm faaliyetlerinin gelişme ve büyüme hızı önemli bir ivme kazanacaktır.

Havayollarının sahip olduğu bütün üstün nitelikler, özellikle turistik amaçlı havayolu seyahatlerinde müşteri yararlarını temelinden değiştirmiş, havayollarına olan talep için güçlü bir etken olmuştur.⁴⁰⁸ Nitekim ülkemize gelen turistlerin yaklaşık 3/4'ü, araştırma sahamıza gelenlerin de önemli bir bölümü havayolu ulaşımını tercih etmektedir. Bu kapsamda Milas-Bodrum Hava Limanı'nın sahip olduğu potansiyelden daha fazla yararlanılmalı, daha fazla sayıda havayolunun programına girmesi için uluslararası düzeyde çalışmalara hız verilmelidir.

1.2.3.9.2. Kara yolu Ulaştırması ve Turizm

Kara yolları, turizm arz verilerine ulaşımı hem bireysel hem de kitlesel bir şekilde gerçekleştiren, insanlara seyahatleri süresince serbestlik ve seyahat zevki veren bir ulaştırma türüdür. Günümüzde uluslararası turizm hareketlerini, turist çeken ülkelere kanalize eden, en büyük ulaşım türü olma özelliğini sürdüren karayolları, turistik kaynaklara ulaşma bakımından oldukça önem taşımaktadır. Karayolları, turizm bakımından önem arz eden fakat diğer ulaşım araçları ile gidilmesi mümkün olmayan yörelerin kolayca ziyaret edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca seyahat süresince ilgi çekici güzergâhları görme, seyahatlerde daha samimi ve eğlenceli bir atmosfer yaratma, istenildiği anda ve yerde durup konaklama olanağı sağlayan, *motel* türündeki konaklama tesislerinin kurulmasına imkân sağlamaktadır. Bunların yanı sıra bireysel ya da gruplar halinde seyahatlerin yapılmasına imkân veren, şehir içi, kısa mesafeli bölgesel ve ülkesel turların düzenlenmesini kolaylaştırmakta, ulusal ve uluslararası turizm hareketlerinin hacim ve değer ölçüleri bakımından gelişmesine ve bugünkü düzeye ulaşmasına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.⁴⁰⁹

Otomobil, tatil alışkanlığında devrim yaratmıştır. Gerek gidilecek yerin seçiminde gerekse yolculuğun zamanlamasında ve istenilen anda ara verilmesinde otomobil, seyahate hiç bir araçla kıyaslanamayacak çok büyük bir esneklik getirmiştir. I. Dünya Savaşı'na kadar hem pahalı ve hem de az sayıda olan otomobil, iki savaş arası dönemde gelişmeye başlamış ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da dünyanın her tarafına

⁴⁰⁸ Gürdal, M., *Turizm Ulaştırması*, Karınca Matbaası, İzmir, 1995, s.38-39.

⁴⁰⁹ Gürdal, s.34.

yayılmıştır. 1930’larda çift şeritli yolların ortaya çıkması, yolların hızla iyileştirilmesi otomobil yapımında teknolojik ilerlemeleri de hızlandırmıştır. Köprüler ve tüneller de su geçişlerini ve dağları aşmaya yardımcı olmuşlardır. Günümüzde gelişmiş ülke ve bölgelerde birer ağ halini alan otoyollar, turistlere gidecekleri yer konusunda büyük bir esneklik sağlarken, otomobil aynı zamanda da özellikle ailelerin ve bireysel yolculuk yapanların konaklama yerlerini de birlikte taşımalarına ve tatili daha ucuza gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır.⁴¹⁰

Turizmde ulaştırma türüne olan talep konusunda, yapılan araştırmalar; karayollarının, insanlara seyahatler süresince “serbestlik”, “özgürlük”, “seyahat zevki” vermesinden dolayı tercih edildiğini göstermektedir. Gerçekten ulaştırma türleri arasında hiçbiri kişiye seyahati süresince otomobil kadar “seyahat hürriyeti” sağlayamaz, işte bu özelliğinden dolayı otomobil; geniş halk kitlelerinin büyük ölçüde tercihlerine neden olmuş, böylece kara yolu turizmini kitlelerin turizmi haline getirmiştir.⁴¹¹ Kara yolunun barındırdığı bu avantajlar, bireysel seyahatlerde daha çok tercih edilen ulaşım türü olarak karşımıza çıkmasına olanak tanımıştır. Günümüzde gelişen yol sistemleri ile araç donanımları, bu seçimin daha da artmasına zemin hazırlamaktadır.

Turizm açısından otomobillerle dolayısıyla kara yolu ulaşımı ile ilgili, yakın zamanlı bir gelişme de *araba* (otomobil) *kiralama* (*rent a car*) faaliyetidir. Araba kiralama hizmeti, en çok iş seyahatleriyle bağlantılıymış gibi görünse de, özellikle yakın yıllarda tatilcilerin yararlanmaları ya da rekreasyon amacıyla bu sektörü kullanmaları artmıştır.⁴¹² Nitekim sahada da *araba* (otomobil) *kiralama* (*rent a car*) faaliyeti, sahaya gelen ziyaretçiler tarafından oldukça etkin bir şekilde kullanılmakta ve çeşitli modeldeki otomobil ve motosikletler gelen turistlerin hizmetine sunulmaktadır.

Karayollarındaki taşımacılıkta önemli bir başka faaliyet de, teknik gelişmelere de uğrayan ve iyice yaygınlaşan otobüs *işletmeciliği*dir. Otomobil gibi esnekliğe sahip olan otobüs “tur” şeklindeki sürekliliği olan yolculuklarda kullanılması ve otomobilden daha büyük bir kitleyi taşıma gibi bir üstünlüğü vardır. Nitekim araştırma sahamıza gelen turistler, yakın çevredeki Efes, Pamukkale gibi doğal ve tarihi çekicilikleri görmek için

⁴¹⁰ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 91.

⁴¹¹ Gürdal, *Turizm Ulaştırması*, s.35.

⁴¹² Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 91.

bu turlardan istifade etmektedir. Bazı turizm organizatörleri otelde kalma yerine kampingde konaklama kolaylıkları olan otobüslerle tatiller sunarlar. Yakın zamanlarda karayollarındaki taşıtlara *rekreasyon taşıtları* da katılmıştır.⁴¹³ Motor evler, treylerler, katlanabilir kamp treylerleri, karavanlar gibi çeşitli şekillerde olan bu araçlara, inceleme alanında özellikle kamp sahalarında rastlanmaktadır (Fotoğraf 1.95).

Fotoğraf 1.95. Didim-Tavşan Burnu Kamp Alanı'nda Karavanlara Rastlanmaktadır.

Ülkemize gelen yabancılar içerisinde kara yolunu tercih edenlerin oranlarının yıllara göre inişli ve çıkışlı bir grafik sergilediği gözlenmiştir. Nitekim 1955 yılında Türkiye'ye gelen yabancıların % 5,6'sı kara yoluyla gelmiştir. Bu oran 1960'ta % 1,7 iken, 1965'te % 32, 1970'te % 29, 1975'te % 24,9, 1980'de % 17,6, 1988'de 31,1 olarak gerçekleşmiştir.⁴¹⁴ 2000 yılında ise % 18,8'e düştüğü gözlenmiştir. Bu düşüşte özellikle hava yolu ulaşımının daha fazla tercih edilmesinin etkisi söz konusudur. 2008 yılı itibariyle ise ülkemize gelen yabancıların, % 20,4'ünün yaklaşık 1/5'inin kara yolunu tercih ettikleri görülmektedir.⁴¹⁵ Bu açıdan dış turizmde hava yollarından sonra ikinci sırada gelen kara yolu taşımacılığının iç turizmde payı da oldukça yüksektir. Ülkemizin birçok noktasından araştırma sahamıza ve diğer turistik merkezlere gelen vatandaşlarımız, önemli oranda kara yolunu tercih etmektedirler.

⁴¹³ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 92.

⁴¹⁴ Doğaner, "Türkiye'de Turizm Ulaştırması", s. 24.

⁴¹⁵ Turizm İstatistikleri/İstatistikler/Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, Erişim tarihi: 09 Ekim 2010 <http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr>

Ülkemizde kara yolu trafiğinin yolcu taşımasındaki payının çok büyük olması dikkat çekicidir. Ülkemizde kara yollarının yolcu taşıma payı ise % 95 civarındadır. Bugün (2008 yılı itibariyle) ülkemizde toplam araç sayısı 13 milyonu, sürücü sayısı da 18 milyonu aşmıştır. 2006 yılında 1 125 000'in üzerinde, 2007 yılında da 850 000 civarında yeni araç trafiğe çıkmış olup, buna göre 2006'da 3 100, 2007'de de 2 350 araç ortalama her gün kara yolu trafiğine katılmıştır.⁴¹⁶ Bütün bu rakamlara rağmen karayollarımızın birçok noktada AB standartlarının altında ve yetersiz olduğu, nitelik açısından bir takım sorunların varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir.

Ülkemizde karayollarının turizm amaçlı kullanımını coğrafi açıdan ele aldığımızda çoğunlukla deniz kıyılarının izlendiğini, kıyıları iç kısımlara bağlayan yolların takip edildiğini, son olarak da iç kısımlarda uzanan yollarda seyahat edildiği görülür. Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege kıyılarından iç kısımlara geçişte orografik engellerle karşılaşmadığından kolaylıkla diğer bölgelere ulaşılabilir. Ayrıca pek çok antik kente (Efes, Milet, Priene, Bergama) ve doğa harikalarına (Pamukkale), ana güzergâhlardan açılan bağlantılarla erişim sağlanmaktadır. Buna göre araştırma sahasının da içinde bulunduğu Ege Bölgesi'nde turistik amaçlı ulaşım türlerinden birisi de kara yolu ulaşımıdır. Organize turlarla veya kendi imkânlarıyla gelen yabancılar, Ege Bölgesi'ni gezmek-görmek istediklerinde hava yolundan sonra ikincil sistem olarak kara yolunu kullanmaktadırlar. Bu bölgede kara yolu ulaşımı, doğal ve beşeri coğrafi koşullarla sıkı sıkıya bağlantılı olarak ortaya çıkmış, gelişmiş ve bugünkü yapısını kazanmıştır.⁴¹⁷

İnceleme alanının dâhilinde olduğu Ege Bölgesi'nin Kıyı Ege bölümü; yolları deniz kıyısına doğru kanalize eden vadi oluklarıyla boydan boya geçilmektedir. Ege kıyılarına paralel giden ancak yer yer uzaklaşan kıyı kara yolu, Edremit Körfezi kıyılarından girer ve Fethiye yakınlarında bölgeyi terk eder. Kıyı kara yolunun İzmir-Antalya kesiminde daha çok turistik amaçlı kullanımlar yaygındır. Ege Bölgesi'nin Ege Denizi'ne sokulan üç büyük yarımadası, kara yolu ile en batı noktalarına kadar ulaşılabilme olanağına sahiptir. Urla Yarımadası'nda İzmir-Çeşme otoyolu ve kara yolu, Bodrum Yarımadası'nda Milas-Bodrum kara yolu, Reşadiye Yarımadası'nda Muğla-

⁴¹⁶ Uzunkaya, C., Kara Yolu 1. Ulusal Kongresi (01-03 Nisan 2008), Karayolları Genel Müdürlüğü, Yollar Türk Milli Komitesi Yay. No: 28, Ankara.

⁴¹⁷ Soykan, "Ege Bölgesi'nde Turizm Ulaştırması", s. 77-78.

Datça karayollarının işlevi, büyük oranda turizm ulaştırmasında hizmet vermeye yöneliktir. Bütün bu ulaşım güzergâhlarının ülkemizdeki turizm ulaştırması ve turist sirkülasyonunda oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır.⁴¹⁸

Didim-Milas kıyı kuşağı, bulunduğu konum itibarıyla, kara yolu ulaşımı için oldukça uygun doğal ve beşeri koşullara sahiptir. Nitekim yeryüzü şekillerinin nispeten sade olması, dağların uzanış doğrultusunun, çöküntü ve olukların diğer bölgelerle olan ulaşım bağlantısını nispeten kolaylaştırması, iklim koşullarının uygun olması, büyük kentlere ve ülkemizin en önemli turizm destinasyonlarına yakın olması, uluslararası düzeyde diğer ulaşım türlerine tamamlayıcılık işlevi gören kara yolu ağına sahip olması gibi kara yolu ulaşımı açısından elverişli olanaklar söz konusudur. Bütün bu kara yolu potansiyeli, sahamızda turizmin en önemli taşıyıcı unsurlarından birini teşkil etmekte ve gelen ziyaretçilerin sahamızın kıyından içerilere doğru uzanan kesimlerinde bulunan doğal, tarihi ve kültürel turistik çekicilikleri görmelerine olanak tanımaktadır.

İnceleme alanındaki kara yolu ulaşımının gelişmesini irdelediğimizde, 1950'lili yıllara kadar, ülkemizin diğer bölge ve yöreleriyle olan kara yolu bağlantısının oldukça sınırlı ve zayıf düzeyde kalmış olduğu ve kısmen izole bir durum sergilediği anlaşılmaktadır. 1957 yılında Milas'ı İzmir'e bağlayan kara yolunun açılması, sahanın kara yolu ulaşımı açısından dönüm noktasını oluşturmuş ve başta İzmir olmak üzere ülkemizin diğer kentleriyle olan bağlantısını kolaylaştırarak, sahanın dışa açılımının gerçekleşmesine önemli katkılar yapmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren turizmin de gelişmesinin kazandırdığı kalkınma ve gelişme evresinde ulaşım araçlarında ve altyapı sistemlerinde dikkate değer gelişmeler meydana gelmiştir. Araştırma sahasının ülkemizin diğer yöreleriyle olan bağlantısı, son yıllarda yapılan yatırımlarla oldukça kuvvetlenmiştir.

Son yıllarda kara yolu altyapısının güçlendirilmesine yönelik olarak sürdürülen bölünmüş yol yapımı tamamlandığında, sahaya olan erişim bağlantılarının çeşitlenmesine, kalite ve konforlarının artmasına imkân tanıyacaktır. Ancak henüz bitirilmemiş olan duble yol yapımı çalışmaları özellikle turizm sezonunda birtakım sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Nitekim Söke-Milas ve Milas-Bodrum kara yolunda yapılan bu çalışmalar, araç trafiğinin en yoğun olduğu yaz sezonunda yer yer

---

⁴¹⁸ Soykan, "Ege Bölgesi'nde Turizm Ulaştırması", s. 77-78.

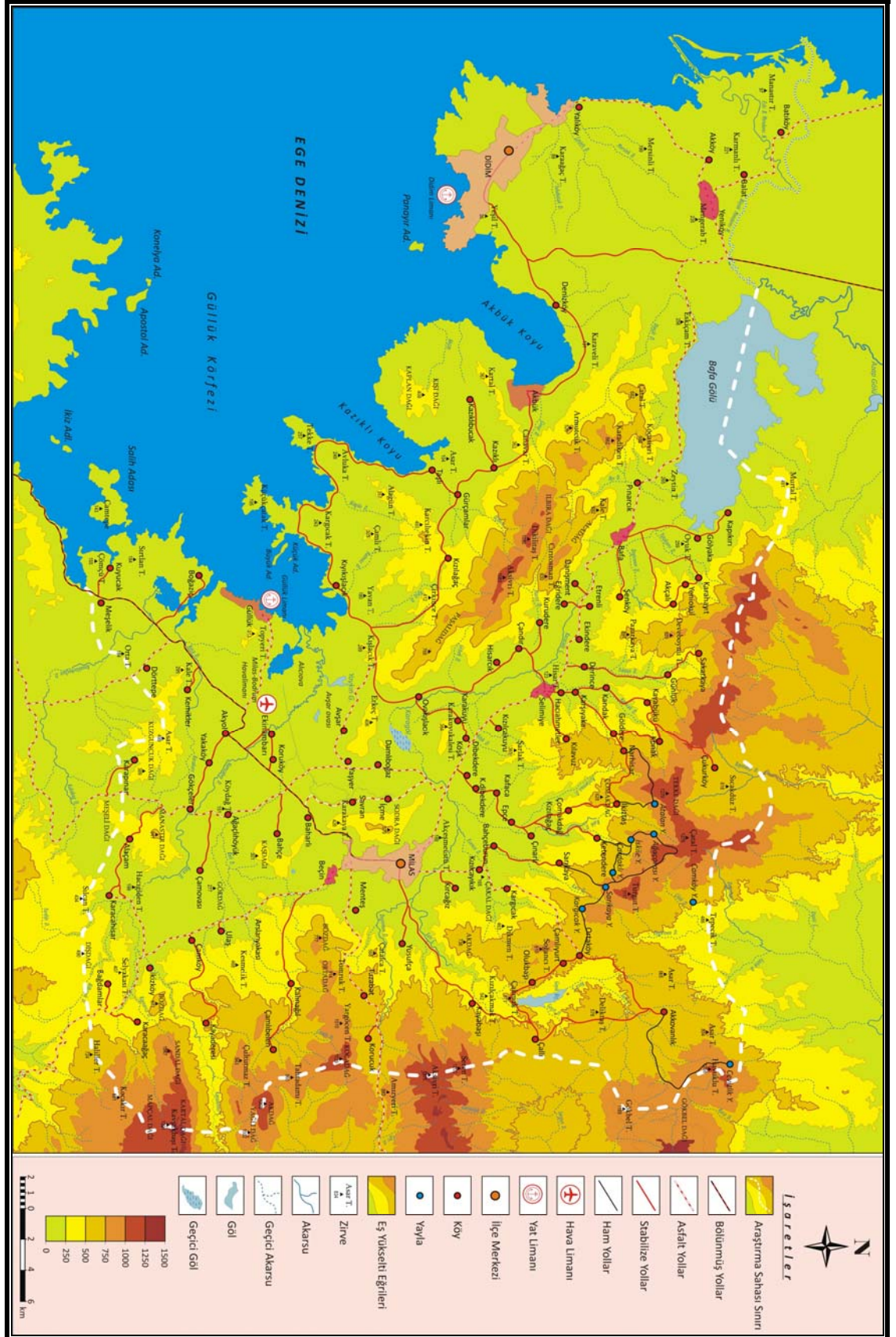
trafiğin yavaşlamasına ve araçların geçişinin güçleşmesine neden olmaktadır (Fotoğraf 1.96 ve Fotoğraf 1.97). Dolayısıyla bu çalışmaların daha hızlı bir şekilde bitirilmesi ve turizm sezonu dışında yapım çalışmalarına ağırlık verilmesi, ulaşım konforu ve kalitesi açısından oldukça önem taşıyan bir husustur.

Fotoğraf 1. 96. Milas-Söke Kara Yolunda Duple Yol Çalışmaları Sürdürülmektedir.

Fotoğraf 1.97. Milas-Bodrum Kara Yolunda Turizm Sezonunda Yapılan Yol Çalışmaları, Trafiği Aksatmaktadır.

Harita 1.8. Araştırma Sahasının Ulaşım Durumu.

Araştırma sahamızdaki kara yollarının yer şekillerine uygun bir şekilde vadi ve depresyonları takip ederek, sahaya dağıldığı görülmektedir. Araştırma sahasının Didim kesiminde yer şekillerinin nispeten daha elverişli olduğu ve topoğrafik arızalarının kara yolu ulaşımına dikkate değer bir olumsuz etkisinin söz konusu olmadığı gözlenmektedir (Harita 1.8). Milas ilçesinde ise yer şekillerinin engebe yönünden kısa mesafelerde yer yer değişkenlik göstermesi ve özellikle Beşparmak dağları ve İlbira dağı gibi dağlık sahaların varlığı, kara yolu dağılımını da etkilemiş, yol kalitesi ve konforu yönünden bir takım sıkıntıların doğmasına yol açmıştır. Nitekim Bafa Gölünün güney kesiminde, Bafa-Selimiye hattında çok sayıda rampa ve virajın bulunması ve yolun çok dar olması özellikle turizm sezonunda, araç trafiğinin artmasına bağlı olarak trafik sıkışıklığına neden olmaktadır. Dolayısıyla Çamiçi-Derince depresyonunda bu arızalı topografyayı aşmak için bir takım beşeri müdahalelere ihtiyaç duyulmuş ve bu kısımda tünel açılarak güzergâh devam ettirilebilmiştir.⁴¹⁹

Ayrıca özellikle Milas'ın dağlık alanlarındaki kırsal yerleşmelerin ulaşım bağlantılarında engebeli topoğrafyanın tesirleri daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İnceleme alanındaki iklimik şartların ise kara yolu açısından dikkate değer bir olumsuzluğu tespit edilememiştir. Ancak sahanın Akdeniz yağış rejiminin etkisi altında olması nedeniyle özellikle kış mevsiminde zaman zaman görülen aşırı yağışlar nedeniyle özellikle kırsal kesimlerin kara yolu bağlantılarında sellenme ve çukurlukların oluşması araç trafiğinin zaman zaman güçleşmesine neden olabilmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağı ile ülkemizin diğer yöreleri arasındaki ulaşım bağlantısında kara yolu yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Milas ve Didim'den ülkemizin başta İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentleri olmak üzere yakın çevredeki diğer pek çok kente ve Bodrum, Kuşadası gibi turistik merkezlere otobüs seferleri bulunmaktadır. Bu seferler Milas ve Didim'deki otobüs terminallerinden düzenlenmektedir (Fotoğraf 1.98 ve Fotoğraf 1.99). Ayrıca inceleme alanının konumundan kaynaklanan bir geçiş noktası olması nedeniyle de İzmir'den Bodrum, Muğla ve Fethiye, Marmaris gibi turistik merkezlere giden veya oralardan gelip sahamızdan geçen otobüs seferleri de söz konusudur. Yine gerek Didim'le Söke, Milas

---

⁴¹⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 345.

ve diğ er yakın yerleşimler arasında gerekse Milas'la Didim, Bodrum, Muğ la ve diğ er yakın yerleşimler arasında minibüs taşımacılığı da yapılmaktadır.

Fotoğ raf 1.98. Didim Otogarı, Özellikle Yaz Mevsiminde Yoğ un Bir Araç ve Yolcu Trafığı ne Sahne Olmaktadır.

Fotoğ raf 1.99. Milas Otobüs Terminali'ndeki Araç ve Yolcu Sayısı, Yaz Mevsiminde Oldukça Artmaktadır.

Araştırma sahasındaki iki büyük merkez olan Didim ve Milas ile bunların belde ve köyleri arasında da minibüs seferleri düzenlenmektedir. Bütün bu seferlerin yıl içerisindeki dağılımı her zaman aynı yoğunlukta olmayıp, turizm sezonunda yoğunluk artarken, turizm sezonu dışında hem sefer sayısı hem de araç yoğunluğu nispeten azalmaktadır. Özellikle turizm sezonunda artan araç trafiğı bir yandan yöre halkına önemli bir gelir kaynağı ve geçim kapısı olma işlevini sağlarken, diğ er taraftan yol kalitesinin ve genişliğinin yeterli olmaması nedeniyle hem trafik sıkışıklığı ve geçiş

güçlüğüne yol açmakta hem de yol güzergâhı üzerinde bir takım çevresel sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Buna göre Milas-Söke hattında yeni yapılan duble yol çalışmalarının özellikle trafik sıkışıklığının azalmasına ve yol kalitesinin artmasına önemli katkılar yapacağı kanaatindeyiz.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki kara yolu ağının dağılımına baktığımızda en önemli ve en aktif güzergâhların, Söke'yi Didim ve Milas'a bağlayan kara yolu hatları olduğu görülmektedir. Bu kara yolu hattında Söke ile Didim arasında 54 km, Söke-Milas arasında 82 km ve Didim-Milas arasında 68 km'lik mesafeler söz konusudur. Söke'den başlayan bu hat, önce Söke'nin çıkışında Atburgazı ve Yeni Doğanbey köyü istikametinde tali bir yola ayrılmakta daha sonra Ak-Yeniköy beldesi ayrımına geldiğinde ikiye ayrılmaktadır. Birisi Ak-Yeniköy yönünde Didim'e, diğeri Milas'a doğru devam etmektedir. Didim'e doğru giden hat, Ak-Yeniköy beldesinden sonra Akköy beldesine uğramakta ve Didim platosundan geçtikten sonra Didim'e varmaktadır. Didim'den sonra Bafa Gölü doğrultusunda tekrar Söke-Milas kara yoluna bağlanmaktadır. Ak-Yeniköy ayrımından Milas'a doğru devam eden diğer güzergâh ise harika Bafa Gölü manzarası eşliğinde göl kıyısından geçtikten sonra sırasıyla Milas'ın Bafa beldesine daha sonra Selimiye beldesine uğramakta ve Sarıçay köprüsünden geçtikten kısa bir süre sonra Milas'a ulaşmaktadır (Harita 1.8). Ayrıca Milas'tan Ören, Bodrum ve Yatağan-Muğla istikametinde üç ayrı kara yolu hattı devam etmektedir (Fotoğraf 1.100 ve Fotoğraf 1.101).

Fotoğraf 1.100. Milas-Söke Kara Yolundaki Araç Yoğunluğu, Turizm Sezonunda Artış Göstermektedir (Bafa Gölü Civarı).

Fotoğraf 1.101. Milas-Bodrum Kara Yolu, Hem Milas'tan Hem de Muğla'dan Gelip, Bodrum'a Giden Araçların Geçiş Yaptığı Aktif Bir Güzergâhtır.

Bu güzergahlar üzerindeki yol kalitesi incelendiğinde, standartları yüksek yol güzergahlarının yanı sıra düşük kaliteli yolların da bulunduğu görülmektedir (Harita 1.8). Nitekim Söke ile Ak-Yeniköy arasındaki kara yolu ve Milas-Bodrum arasındaki kara yolu, bölünmüş şeklindedir. Ak-Yeniköy ile Milas arasında yer yer bölünmüş yol çalışmaları yapılmaktadır. Ak-Yeniköy ile Milas arası, Milas-Yatağan-Muğla arası ve Milas-Ören arasında asfalt kaplamalı, çift şeritli (gidiş-geliş) kara yolu uzanış göstermektedir (Harita 1.8). Bunlara ilaveten bu engebeli yer şekillerinin oluşturduğu engelleri aşmak için tünel ve köprüler yapılmıştır. Dolayısıyla Söke-Milas arasında tünel ve köprü gibi kara yolu ulaşımına ait altyapı unsurları bulunmaktadır. Bunların en dikkat çekenlerinden birisi Söke-Milas kara yolunun 14-17 km'leri civarında bulunan Karacabel (Bafa) tünelidir (Fotoğraf 1.102). Bu tünelin toplam uzunluğu 213 m olup, tünel ışıklandırılmıştır. Bu tünel, Bafa beldesinin Milas yönünde 4-5 km ilerisindedir.

Fotoğraf 1.102. Milas-Söke Kara Yolu Güzergâhındaki Karacabel Tüneli'nden Bir Görünüm.

Milas-Söke kara yolunun 5. km'sinde Sarıçay üzerinde Sarıçay köprüsü bulunmaktadır. Buradaki köprü'nün genişletilmesi çalışmaları ağustos (2010) ayı itibariyle devam etmektedir. Ayrıca burada yapımı 16. yüzyıla kadar indiği tahmin edilen tarihi bir köprü bulunmaktadır. Bu köprü'nün kalıntılarının bazı kısımları, günümüzde hala ayakta. Bunların dışındaki belde ve köylere uzanan tali yolların bir kısmı asfaltla kaplanmış, önemli bir kısmı da stabilize yol şeklinde olup, kalite ve konfor yönünden bozuk oldukları görülmektedir (Harita 1.8). Hatta turistik çekiciliği olan Herakleia, Labranda-Geyik baraj gölü gibi bazı tarihi ve doğal yerleşmelere olan bağlantılarda da yer yer yol kalitesi oldukça düşmekte ve ivedilikle daha geniş ve kaliteli yolların yapılması önem arz etmektedir. Ayrıca Didim'i Akbük beldesi üzerinden Milas-Bodrum Hava Limanı'na ve Bodrum'a bağlayan, anayola alternatif diğer kara yolu hattının da iyileştirilmesi ve onarılması gerekmektedir. Çünkü bu hat, anayola (Söke-Milas kara yolu) göre çok daha kısadır. İyileştirmenin yapılması neticesinde, Didim'in Milas-Bodrum Hava Limanı ve Bodrum'la olan kara yolu bağlantısı, hem kısalmış hem de daha kolaylaşmış olacaktır.

Dünyada kara yolunun giderek daha fazla oranda yaygınlaşması ve tercih edilmesiyle, istenildiği anda ve yerde durup konaklama olanağı sağlayan, böylece "motor-hotel" kelimelerinden oluşan "Motel" konaklama tesislerinin kurulması olanaklı hale gelmektedir. Araştırma sahamızda da kara yollarının yakınında, bu güzergâhı kullananların zaman zaman uğrayıp dinlenecekleri ve geceleyebilecekleri moteller

bulunmaktadır. Özellikle Söke-Milas-Bodrum kara yolu hattında bu tür tesislere rastlanılmaktadır. Didim’de de bu tür yol üstü konaklama tesisleri bulunmaktadır. İnceleme alanındaki bu tür tesisler, kara yoluyla sahaya gelen ziyaretçiler için hem dinlenme olanağı sağlarken, hem de asıl gidecekleri yerle olan bağlantının daha az yorucu ve konforlu olmasına da imkân tanımaktadır (Fotoğraf 1.103).

Fotoğraf 1.103. Milas-Söke Kara Yolu Üzerinde Motellere Rastlanılmaktadır.

Genel bir perspektiften bakıldığında, Didim-Milas kıyı kuşağındaki kara yollarının ulaşılabilirlik, ulaşım kalitesi, emniyeti ve trafik akışı bakımından modern ulaşım teknolojisini tam anlamıyla takip edemediği, turistik amaçlı kullanımlarda bir takım problemlerin yaşandığı gözlenmektedir. Sadece araştırma sahamızla sınırlı olmayan ve turizmin, geometrik dizilere benzer bir artış gösterdiği turizm sahalarımızın önemli bir bölümünde görülen bu tür sorunlar, turizmin tahminlerin üzerindeki hızlı gelişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca başta ulaşım olmak üzere birçok sektörün adapte olmakta güçlük çektiği ve aynı paralellik ve eş güdüşümle gelişme gösteremediği durumların oluşması da söz konusu olabilmektedir. Geç fark edilen ve hızlı bir şekilde çözümlenmesi için gayret gösterilen ulaşım sorunları, özellikle turizm sezonunda dinlenmek, eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek için gelen ziyaretçilerin sıkıntı yaşamasına ve memnuniyet düzeylerinin düşmesine neden olmaktadır.

Bu açıdan ülkemizin gözde turizm sahalarında, yoğun turizm sezonlarında taşıma kapasitesi iyice zorlanan ve zaman zaman aşılacak kara yolu ulaşımında, turlara ait araçların yaptığı trafik kazaları kamuoyuna yansımaktadır. Kara yolu ulaştırmasıyla

ilgili sorunların, süratle çok farklı kesimlerin katılımıyla gerçekleştirilecek toplantılarla irdelenmesi gerekmektedir. Ayrıca konuyla ilgili yetkili tüm kurumların bu konu üzerinde hassasiyetle durması oldukça önemlidir. Aksi takdirde turizmin ülkemizdeki en önemli taşıyıcılarından biri olan kara yolu ulaşımında, çok daha trajik sonuçlara yol açacak sorunlarla karşı karşıya kalabiliriz. Buna göre Didim-Milas kıyı kuşağı gibi turistik sahalarda bölünmüş yol çalışmalarının hızlı bir şekilde ve turizm sezonu dışında yapılması, yol kalitesinin artırılması, turlara ait araçların ve sürücülerin sıkı bir şekilde denetlenmesi, kara yolu ulaşımında uluslararası standartların yakalanması, alternatif güzergâhların yapılması gibi birtakım önerilerin dikkatle incelenmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.2.3.9.3. Deniz yolu Ulaştırması ve Turizm

Masmavi görüntüsü ve insanı dinlendiren ortamıyla denizler, turizm faaliyetleri için başlı başına bir çekim gücüne sahip doğal mekânlardır. Gelişen teknolojinin neticesince deniz yolu taşıtlarının daha konforlu ve kaliteli hale gelmesiyle birlikte deniz yolu ulaştırmasının turistik seyahatlerde daha da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum, artık bir basit seyahatten çok, her türlü turistik hizmetin en üst düzeyde yapılabildiği turistik aktiviteler haline gelmekte ve turistler için cazibe kaynağı olabilmektedir.

Geçmişte ulusların gelişmişlik düzeyini belirlemede önemli bir gösterge olan denizyolları, günümüzde yüzen otel niteliği taşıyan her türlü konfora sahip kurvaziyer gemilerle kitle turizmini gerçekleştiren bir ulaşım türüdür. Denizyolları özellikle konfor bakımından diğer ulaştırma türlerine nazaran büyük bir üstünlüğe sahip olmasının yanı sıra, yolcularına eğlence olanağı sağlayan bir ulaştırma türüdür. Nitekim seyahat süresince yolcular değişik yerler görmek, filmler seyretmek, konserler ve konferanslar dinlemek olanağına sahiptirler. Ayrıca seyahat süresince yolculara dinlenme olanağı da sağlanmaktadır. Denizyolları turistik bir ulaştırma türü olmanın yanı sıra, turistlerin tatillerinin bir kısmını geçirdikleri, konaklama ve yeme-içme ihtiyaçlarını karşıladıkları “Yüzen Otel” özelliği de taşımaktadır.⁴²⁰ Böyle bir nitelendirmenin yapılmasında, bu ulaşımında kullanılan kurvaziyer gemilerinin lüks otellerdeki her türlü konforu taşıması,

⁴²⁰ Gürdal, *Turizm Ulaştırması*, s. 25-26.

hizmet kalitesi ve donanım bakımından beş yıldızlı otelleri yansıtması gibi avantajlar etkili olmaktadır.

Denizyolları ile kara ve havayolları arasında sıkı bir işbirliğinin önemi, günümüzde kurvaziyerlerle düzenlenen toplu gezi turizmi için büyük bir zorunluluk haline gelmiş ve böylece denizyollarının dinlendirici özelliği ile kara ve havayollarının hız özelliğini birleştirmek mümkün olmuştur. Yapılan araştırmalar turistlerin seyahatlerinde deniz yolu ulaştırmasına olan tercihlerinde, daha çok “konfor” ve “dinlenme” unsurlarının etken olduğunu göstermektedir. Ayrıca karadan çok farklı bir atmosfer içine girme, sakin bir yolculuk, değişik limanlar ve yerler görme, çeşitli kültürel faaliyetlerde bulunma, limanlarda karaya çıkıp doğal ve fiziksel çevre değerlerinden yararlanma ve alışveriş yapma isteği de insanları deniz yolunu kullanmaya sevk eden güçlü etmenlerdir.⁴²¹

Turizmin bugünkü yapısı içinde su ulaşımının esas olarak iki rolü üstlendiği görülür. Birincisi, boğazlar ve benzeri deniz geçişlerinde yolcuların motorlu araçlarıyla birlikte *ferryboat*larla taşınması diğeri de “kurvaziyer” (cruising) denilen büyük ölçüde denizde tatil geçirmeye dayanan yolcu gemiciliğidir. Günümüzde daha çok “tatil geçirme” şekline büründüğü için “yüzen otel”, “su oteli” gibi kavramlarla içice geçmiş olan “kurvaziyer” türü deniz yolculuğu, uzun bir süre, daha çok orta yaşın üzerindeki turistlere hizmet vermişti. Son yıllarda ise büyük değişiklikler olmuştur. Bunların başında, bu tür seferlere katılanların giderek gençlerden oluşmaya başlaması gelir. Dolayısıyla varlıklı emeklilerden oluşan çoğunluk, günümüzde faal durumdaki yaşlılar ve orta gelirli ailelere geçmiştir. Bir başka değişim de yolculuk sürelerinin gittikçe kısılmasıdır. Günümüzde en çok tercih edilen yolculuklar ise 3-4 ve 6-8 gün süreli olanlardır.⁴²²

Son zamanlarda “kurvaziyer” türü denizde tatile olan talep, uluslararası turizmdeki artışlardan iki misli daha fazla artış göstermiştir. 1990’dan beri yılda % 7,7 oranında artış gösteren yolcu sayısı, dünya denizlerinde dolaşan 263 kurvaziyer teknesinde 2006’da 12 milyonu aşmıştır. Bu sayı her ne kadar dünya toplam turist sayısında önemli bir yer tutmasa da, elde edilecek gelirler ve sahip olduğu potansiyel açısından deniz yolculukları büyük dikkat çekmektedir. Gerçekten de, maliyetlerin çok

⁴²¹ Gürdal, *Turizm Ulaştırması*, s. 25-26.

⁴²² Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.93-94.

yüksek olmasına rağmen, günümüzde kurvaziyer türü yolculuklarda korkunç bir rekabet söz konusudur. Kuzey Amerika, büyüklü-küçüklü 3,840 gemi ve 8,9 milyon dolayında yolcusuyla 2005’de pazarın yüzde 75’ini (3 gün ve daha fazla denizde kalınan yolculuklarda) elinde tutmaktaydı. Pazarın yüzde 23’üne sahip Avrupa’da ise toplam 2,8 milyon yolcu arasında en fazla yolcu İngiltere’den çıkmaktadır (1,1 milyon), onu Almanya (583 bin), İtalya (400 bin), İspanya (300 bin) ve Fransa (220 bin) izlemektedir. Geri kalan Asya/Güney Pasifik bölgesindedir.⁴²³

Üç tarafı denizlerle çevrili ülkemiz, Akdeniz çanağında ören yerlerine yakın Antalya, Kuşadası ve İstanbul gibi limanlarıyla, denizlerinin temizliğiyle Kurvaziyer turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Nitekim 2004 yılında Kuşadası, İstanbul, Marmaris, İzmir, Alanya, Antalya Dikili ve Trabzon limanlarına 756 seferde toplam 750 bin yolcu gelirken, 2005 yılında bu rakam 1004 seferde 863 bin yolcu olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’deki pazarın büyüklüğü ise 2005 yılında 17 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 85 milyar dolarlık dünya turizm pastasından bizim alabildiğimiz pay, sadece binde 2’dir.⁴²⁴ Buna göre ülkemizin doğal turistik kaynaklar açısından sahip olduğu potansiyele eşdeğer yatırımların yapılarak kurvaziyer turizminde daha üst sınırlara tırmanmamız gerekmektedir.

Türkiye turizm ulaştırmasında deniz yolu, ülkemizin uzun bir kıyı şeridinde (8333 km) sahip olmasına rağmen pek tercih edilmeyen bir ulaşım sistemidir. Türkiye’ye gelen yabancılardan deniz yolunu tercih edenlerin oranı, 1955-1965 yılları arasında %18,3 iken, 1970-1980 yılları arasında en yüksek düzeyine ulaşarak, 1980’de % 49,4’e kadar yükselmiştir. 1985 yılında ise % 25’e düşmüştür.⁴²⁵ 1994 yılında gelen yabancıların ancak % 12,5’inin deniz yolunu kullandıkları görülmektedir. 2000 yılında bu oran, % 10,9’a, 2008 yılında da % 7,7’ye kadar düşmüştür. Sadece dış turizmde değil iç turizmde de deniz yoluyla seyahat etmenin pek fazla rağbet görmediğini söylemek mümkündür.⁴²⁶

Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu Ege kıyıları girintili-çıkıntılı yapısıyla çok sayıda koy ve körfezle nihayetlenmiş, bir o kadar doğal limana sahiptir. İzmir’in çok fonksiyonlu (ithalat, ihracat, yolcu) bölgesel, ulusal, uluslararası karakterde

⁴²³ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.93-94.

⁴²⁴ Türkiye’de Deniz Ulaşımı, Erişim tarihi: 10 Ekim 2010, <http://www.denizhaber.com>.

⁴²⁵ Doğaner, “Türkiye’de Turizm Ulaştırması”, s.32-33.

⁴²⁶ Soykan, “Ege Bölgesi’nde Turizm Ulaştırması”, s. 75-76.

bir liman oluşu dışında, diğer limanlar ihracat ya da yolcu taşımacılığında hizmet vermektedir. Konumuz kapsamında İzmir, Kuşadası, Didim, Bodrum, Marmaris, Çeşme, Datça, Dikili ve Ayvalık, deniz yolu ile gelen yabancı turistlerin günübirlik ya da konaklamak üzere ülkemize batıdan giriş yaptıkları limanlardır. Ayrıca İtalya'ya ve Ege adalarının bazılarında İzmir, Çeşme, Bodrum, Kuşadası, Didim, Datça, Marmaris'ten karşılıklı seferler düzenlenmektedir.⁴²⁷

Yeni yapılan yatırımlarla araştırma sahamızın yat turizmi potansiyeli iyice artmıştır. Bunlardan en önemlisi 2009 yılı mayıs ayından itibaren yat almaya başlayan ancak resmi açılışı 19 Ağustos 2009 yılında yapılan, *Didim Yat Limanı (Didim D-MARİN)*'dir. Yap-İşlet modeliyle Doğu Holding tarafından yapılan ve 25 yıl süresince Doğu Didim Marina İşletmeciliği Turizm ve Ticaret A.Ş.'ye kullanma izni verilen *Didim Yat Limanı*, Didim'in Kocaharıp-Karakuyu yöresinde bulunmaktadır. Toplam alanı 287 000 m², 623 tane denizde ve 600 tane karada yat bağlama kapasitesi olan Didim Yat Limanı, 500 000 m² üzerine kuruludur. Didim Yat Limanı içerisinde 24 saat elektrik ve su, 24 saat telefon, internet, TV bağlantısı, wc, duş, çamaşır ve bulaşık yıkama yeri, kiralık depo ve kapalı garaj ve otopark bulunmaktadır (Fotoğraf 1.104).

Fotoğraf 1.104. Didim Yat Limanı'ndan Bir Görünüm.

Ayrıca marina içerisindeki Yat Kulübü'nde (Yacht Club), restaurant, cafe, bar, dinlenme/geceleme, yüzme havuzu, fitness, sauna, masaj, tenis kortu ve basketbol

⁴²⁷ Soykan, "Ege Bölgesi'nde Turizm Ulaştırması", s. 78.

sahası bulunmaktadır. Yine yat limanında 70 000 m² çekek alanı, 40 ton Trailer, hangar (30 m-60 m), iki adet travel lift (75 ve 400 tonluk), helikopter pisti, banka şubesi ve yakıt istasyonları ile kışlık bakım ve alt yıkama hizmeti bulunmaktadır. 8 m'den 50 m'ye kadar yatlarla hizmet verebilen Didim Yat Limanı, Kalimnos, Leros, Kos gibi Yunan adalarına feribot seferlerinin yapıldığı bir hudut kapısı işlevine de sahiptir. Boyutları ve kapasitesiyle ülkemizin İstanbul ve Marmaris yat limanlarıyla boy ölçüşebilecek bir konumda olan yat limanı, ülkemizin en büyük yat limanlarından birisidir. Didim Yat Limanı'na açıldığı tarihten itibaren yat ve yolcu alınmaya başlanmıştır. Bu göre Didim Yat Limanı'na 2008 yılında 41 tane gemi giriş yapmıştır. 2008 yılında giriş-çıkış yapan yolcu sayısı toplamda 5 563 kişidir. 2009 yılında toplam 742 yat demirleme yapmış, bunun 564'ü yabancı bayraklı, 178'i de yerli yatlardan oluşmaktadır ⁴²⁸ (Fotoğraf 1.105).

Fotoğraf 1.105. Didim Yat Limanı'ndan Farklı Bir Görünüm.

Araştırma sahamızda dağların kıyıya dik uzanmasıyla oluşan enine kıyıları ve ria tipi kıyıları, yat turizmine uygun karaya doğru sokulmuş doğal liman karakteri gösteren kıyıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim Güllük Körfezi girintili ve çıkıntılı ve rüzgârlara karşı korunmalı koylarıyla kıyı turizminde önemli bir potansiyele sahiptir. Bu körfezin bünyesinde Akbük koyu, Kuruerik bükü, Çam koyu, Güvercinlik koyu, Kıyıkışlacık koyu, Zeytinlikuyu Koyu, Kazıklı koyu, Kazıklıbucak koyu, Asin (Güllük) koyu gibi birçok koy ve liman bulunmaktadır. Bunlardan bazıları yatların

⁴²⁸ Didim Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası verileri ile D-Marin Liman İşletmesi verilerinden verilmiştir.

uğradığı yerler arasındadır. Örneğin Güllük (Asin) koyunda bulunan Güllük beldesi çok sayıda yat ve tekne ile yolcuyla barındırma kapasitesine sahip yat yanaşma yeriyle önemli bir potansiyele sahiptir. Güllük iskelesi batı rüzgârlarına karşı kapalı doğal bir koyun içinde kurulmuştur. İskelenin boyu 173,2 m'dir.⁴²⁹ Burada denizde 100 yat kapasiteli yat yanaşma yeri (yat çekek yeri) bulunmaktadır (Fotoğraf 1.106). Ayrıca Kıyıkışlacık'ta denizde 150 yat, karada 50 yat kapasiteli olmak üzere toplam 200 yat kapasiteli yat yanaşma yeri bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.106. Güllük Yat Yanaşma Yeri'nden Bir Görünüm.

Tablo 1.77. Güllük Limanı'na Giriş Yapan Turistlerin Aylara Dağılımı (2010).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top
Yolcu Sayısı	226	179	303	191	284	288	328	294	256	205	252	242	3 048

Kaynak: <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

Yukarıdaki tablodan, 2010 yılında Güllük Limanı'na toplam 3 048 turist giriş yaptığı, en fazla girişin ekim ayında (328 turist), en az girişin ise şubat ayında (179 turist) gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Tablo 1.77). Bunun yanı sıra Güllük Limanı'na gelen turistlerin yıllara göre dağılımında, inişli-çıkışlı bir grafiğin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bunda buraya gelen gemilerin belirli bir zaman periyoduna bağlı olmaması ve gemi turlarının yıllar itibariyle farklılık göstermesinin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Güllük Limanı'na giriş yapan turist sayısı, 2008 yılında 4 920

⁴²⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 349.

iken, 2009 yılında 2 660 ve 2010 yılında ise 3 048 olarak gerçekleşmiştir.⁴³⁰ 2008-2010 yıllarını kapsayan üç yıllık süreçte giriş yapan turistlerin ortalaması 3 542'dir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki koylar, mavi yolculuk turlarının ve günübirlik yat turlarının yapılabileceği oldukça yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. Hatta mavi yolculuk güzergâhlarından biri de inceleme alanının harikulade güzellikteki kıyılarında yapılmaktadır. Bu açıdan *Bodrum-Güllük-Bodrum mavi yolculuğu*, 8 gün sürmekte ve bu gezi süresince Güllük körfezindeki koylar gezilmekte ve hatta yakın çevredeki tarihi yerleşmeler de gezilebilmektedir. Buna ek olarak araştırma sahamızda, turizm sezonunda günübirlik yat turları da düzenlenmekte ve yakın çevredeki koy ve adalar gezilerek, ziyaretçilerin keyifli vakitler geçirilmeleri sağlanmaktadır (Fotoğraf 1.107).

Fotoğraf 1.107. Didim'deki Günübirlik Yat Tekneleriyle, Yakın Koylarda Günübirlik Yat Turları Düzenlenmektedir.

Ayrıca Didim-Milas kıyı kuşağındaki limanlardan hem ülkemize ait hem de Yunanistan'a ait adalara karşılıklı seferler düzenlenmektedir. Örneğin Didim Limanı'ndan Yunanistan'ın Kos (İstanköy) adasına ve Rodos adasına seferler düzenlenmektedir. İlk olarak 2009 yılının haziran ayında başlayan Didim-Kos adası seferlerinde, sefer başına ortalama 100-160 yolcu gidiş-geliş yapmaktadır. Haziran-ekim arasında haftada iki gün gerçekleştirilen bu seferlerle, Didim ile Kos adası arasında ve dolayısıyla iki ülke arasında turist sirkülasyonu sağlanmakta, adeta dostluk ve barış

⁴³⁰ Güllük Limanı'na giriş yapan turist sayısı, Erişim tarihi: 29 Kasım 2011, <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

elçiliği yapılmaktadır. Yine turizm sezonu boyunca Didim-Bodrum, Bodrum-Datça arasında feribot seferleri yapılmaktadır.

Bütün bunlara karşın Didim-Milas kıyı kuşağında Kuşadası'nda olduğu gibi dev transatlantikleri ağırlayacak kurvaziyer limanının olmayışı önemli bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Nitekim Didim'e gelen bazı kurvaziyerler, yanaşacak bu kapasitede bir liman olmadığı için alargada (açıkta) beklemekte ve yolcular ancak filikalarla kıyıya gelebilmektedir (Fotoğraf 1.108). Didim gibi ülkemizin en gözde turistik çekiciliklerinden bir kısmını barındıran turizm kentinin bu tür yatırımlara şiddetle ihtiyacı vardır. Didim'de yetkililerle yaptığımız mülakatlardan bu kapsamda bir çalışmanın yapılmakta olduğu, ancak bunun orta veya uzun vadede mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca yapılacak kurvaziyer limanının Didim'de Lunapark ile 3. koy arasında düşünüldüğü belirtilmektedir. Bu kurvaziyer limanı yapıldığı takdirde, özellikle dünyanın jet sosyetesinin tercihi olan ve "yüzen otel" olarak adlandırılan dev turist gemileri, Didim'e demirleyecek ve bu üst gelir sınıfa ait ziyaretçilerden Didim turizmi ve ekonomisi önemli ölçüde yararlanabilecektir.

Fotoğraf 1.108. Didim-Altınkum Sahillerine Yaklaşan Kurvaziyer Gemileri, Yanaşacak Kurvaziyer Limanı Olmadığı İçin Açıkta Beklemektedirler.

Dolayısıyla deniz ulaşımı ve turizmi açısından inceleme alanının arzu edilen seviyede olmadığı, daha birçok düzenlemeye ve çalışmaya ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Her şeyden önce Didim-Milas kıyı kuşağındaki limanların kaliteli hale getirilmesi ve kapasitelerinin artırılması, günübirlik yat turlarının sıkı bir şekilde

denetlenmesi ve düzenlenmesi, deniz temizliğine önem verilmesi gerekmektedir. Ayrıca koylardaki aşırı kirlenme ve yapılaşmanın önlenmesi, mavi yolculuk turlarının eskiden olduğu gibi Güllük Körfezi koylarına yeniden çekilmesi, kurvaziyer turizminin altyapısının oluşturulması, bu sektördeki kalifiye eleman açığının süratle kapatılması da önemlidir.

Araştırma sahamız sınırları içerisinde demir yolu hattı bulunmamaktadır. Buna göre araştırma sahamızda ivedilikle demir yolu hattı döşenmelidir. Hatta İstanbul- İzmir arasında yapılacak hızlı tren hattının Kuşadası, Didim, Milas ve Bodrum'a ve daha güneydeki turistik merkezlere kadar uzatılması önemi bir adım olabilir. Çünkü bu şekilde araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güney Ege Turizm Kuşağı'nın İzmir, Bursa ve İstanbul gibi büyük kentlerle bağlantısı daha hızlı ve kolay bir şekilde kurulmuş olacak ve ülkemizdeki turist sirkülasyonunda devrim sayılabilecek ilerlemeler yaşanmasına kapı aralanmış olacaktır.

Araştırma sahamız gerek konum olarak, gerekse topoğrafik ve iklimik özellikler açısından turizm ulaştırması açısından oldukça elverişli koşullara sahiptir. Hatırı sayılır bir kıyı uzunluğuyla, koy ve körfezleriyle deniz yolu ulaşımı açısından, Milas-Bodrum Hava Limanı ve yakın çevredeki hava limanlarına yakınlığıyla hava ulaşımı açısından, İzmir-Milas-Bodrum üçgenindeki kara yolu ağıyla, kara yolu ulaşımı bakımından oldukça önemli avantajlara sahiptir. Böylesine çeşitli ulaşım türleri açısından ciddi potansiyele sahip olmasına rağmen, son yıllara kadar ulaşım altyapısı bakımından yeterince ve beklenen yatırımları göremeyen araştırma sahamız, Bodrum-Milas Hava Limanı'nın yapılmasıyla önemli bir konuma ulaşmıştır.

Fotoğraf 1.109 Milas-İassos (Kıyıkışlacık) Kara Yolu, Kalite ve Konfor Bakımından Turizm Ulaştırmasına Elverişli Değildir.

Bu kapsamda Didim-Milas kıyı kuşağındaki bazı turistik destinasyonların kara yolu bağlantısının kalite ve konfor yönünden çağdaş standartlara getirilmesi gerekmektedir (Fotoğraf 1.109). Çünkü buralara gelen yerli ve özellikle yabancı turistlerin memnuniyeti, ülkemizin yurt dışında daha iyi bir imaja sahip olması ve tanınması açısından da oldukça önem taşımaktadır. Yine sahadaki turizm ulaştırmasının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi ve hava, kara ve deniz yolu ulaşımı arasındaki bağlantı ve etkileşimin artırılması da sahanın turizm potansiyelini yükseltmek için atılması gereken önemli adımlardan birisi olacaktır. Ancak ulaşım altyapısını çağdaş standartlara yükseltirken, çevreye ve doğaya olan saygı ve sevgiyi her şeyin üstünde tutmalı, turizm ulaştırması ile doğal çevre arasındaki ilişkiyi dikkatle tanzim etmeliyiz.

Bütün bunların neticesinde Didim-Milas kıyı kuşağındaki ulaşım faaliyetlerinin çağdaş standartlara yükseltilmesi ve ulaşım altyapısının geliştirilmesiyle, buralara gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin, turistik arz kaynaklarını eskiye nazaran çok daha rahat ve sıkıntısız bir şekilde gezip görmeleri sağlanacak ve bu insanlardaki memnuniyet düzeyinin yükselmesine katkı sağlanmış olacaktır. Turistik kaynaklara yönelik olarak sağlanmaya çalışılan bu erişim kolaylıkları, gelen turist sayısını ve dolayısıyla turizm gelirlerini olumlu bir şekilde etkileyerek, turistik çekiciliklerin hak ettiği değer ve ilgiye ulaşmalarına da katkı sağlayacaktır.

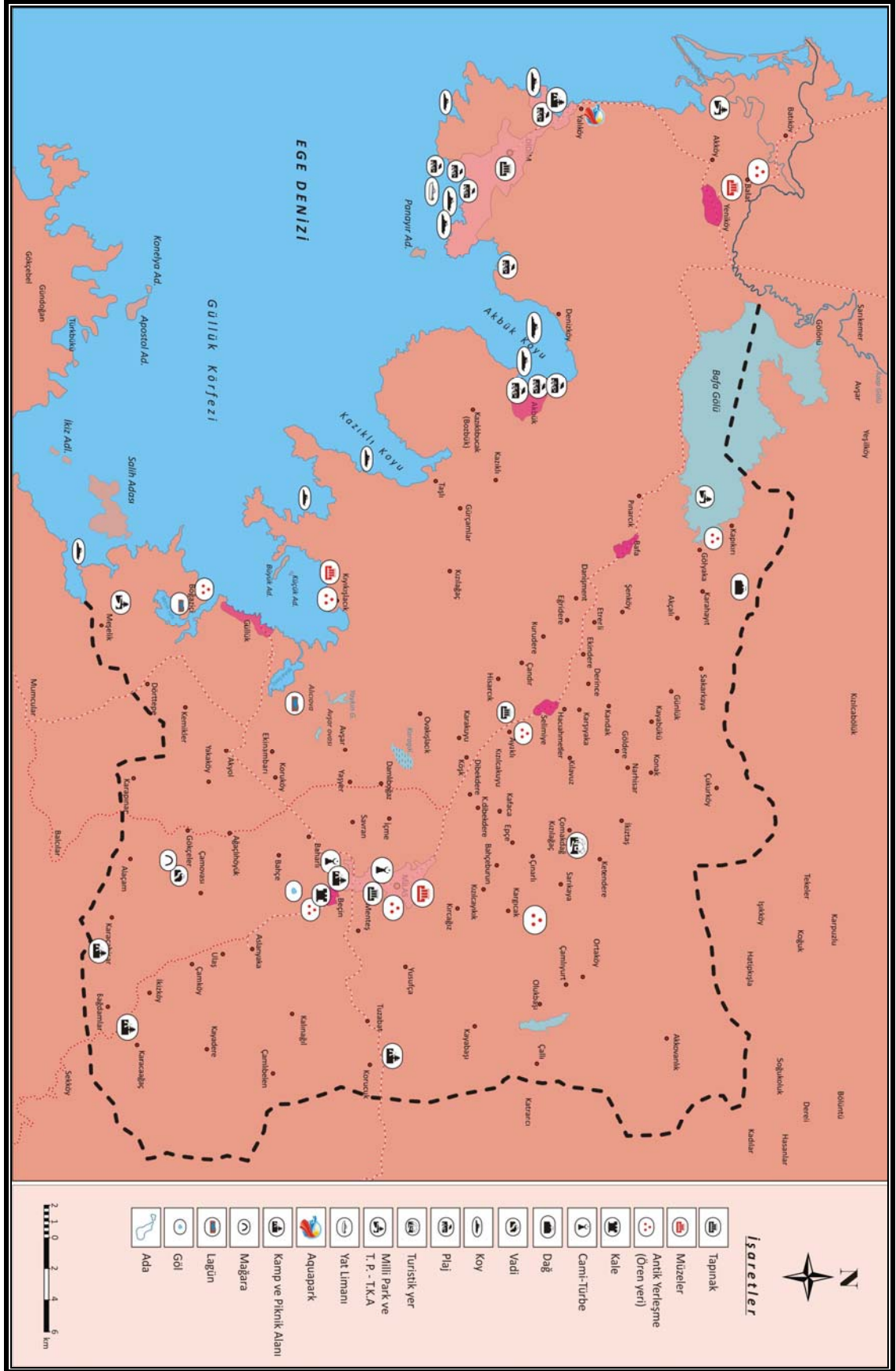
İKİNCİ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDAKİ BAŞLICA TURİSTİK KAYNAKLAR

Didim-Milas kıyı kuşağı, doğal ve beşeri turistik kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Bu bağlamda ilgi çekici yer şekillerine, elverişli iklim koşullarına, bitki örtüsü ve hidrografiya kaynaklarına sahip olmasının yanı sıra oldukça eski dönemlerden kalma antik ve tarihi turistik çekiciliklere sahiptir. Ayrıca yöreye özgü birtakım kültürel çekicilikler de bulunmaktadır (Harita 2.1).

2.1. DOĞAL TURİSTİK ÇEKİCİLİKLER

Didim-Milas kıyı kuşağı, doğal turistik kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Nitekim altın sarısı kumullarla kaplı plajları ile deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan kıyı turizminin gözde mekanlarına, Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Tabiat Parkı gibi doğal mekanlarıyla doğa yürüyüşü, trekking, ornitoloji ve çeşitli gezi turlarının gerçekleştirildiği ekoturizm etkinliklerinin yapılabileceği doğal ortamlara sahiptir. Çeşitli vadiler, dağlık alanlar, mağaralar, kaynak suları, yayla alanları gibi doğal güzellikleri de kendisinde barındıran sahamızın özellikle Milas kesimi ve kıyılarımızdaki bazı koylar, zengin orman örtüsüyle dikkati çekmekte ve yeşille mavinin eşsiz harmonisiyle taçlanan panoramik güzellikleri, ziyaretçilere bütün cömertliğiyle sunmaktadır (Harita 2.1). Araştırma sahamızda güzellikleri ile dikkati çeken başlıca doğal turistik çekicilikler, aşağıda irdelenecek ve turistik potansiyelleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Harita 2.1. Araştırma Sahasındaki Turistik Çekiciliklerin Dağılımı.

2.1.1. Jeomorfolojik Çekicilikler

Araziyi meydana getiren ve biçimlendiren yer şekilleri, aynı zamanda turizmin dayandığı birçok özelliğin (mağaralar, tırmanılacak tepeler, kayak için dik yamaçlar vb.) varlığı veya yokluğunu da belirler. Turistlerin coğrafi görünüm açısından tercihlerinin özellikle nispi rölyefi fazla, arızalı bir yapıya dayanan manzaradan yana olduğu anlaşılmaktadır. Nispi rölyefi yüksek olan bir sahanın özelliklerine bir başka boyut olarak su da eklenirse çekicilik daha da artmaktadır.⁴³¹ Dolayısıyla suyla birlikte güzelliği ve çekiciliği artan yer şekilleri, doğal turistik kaynaklar arasında önemli bir yere sahiptir.

Didim-Milas kıyı kuşağında yeryüzü şekillerinin çeşitlilik göstermesi, buna bağlı turistik çekiciliklerin çeşitlenmesine olanak tanımıştır. Nitekim inceleme alanında kilometrelerce uzanan kıyılar, geniş alanları kaplayan ova ve platoların yanı sıra içerisinde çeşitli güzellikleri barındıran vadiler ve mağaralar ile etkileyici görünüme sahip olan ve temiz havasıyla dikkat çeken dağlık alanlar bulunmaktadır. Ayrıca araştırma sahasında ilgi çekici birtakım karstik şekiller de bulunmaktadır (Harita 2.1).

2.1.1.1. Plajlar (Kumsallar)

Bir yerde iklimik özellikler uygun olsa bile, temiz ve geniş plajlar olmadan deniz turizmi aktivitesinin ekonomik bir biçimde gelişmesi beklenemez. Özellikle mika elemanı çoğunlukta olan ince kum deposu plajlar, turistik aktivite bakımından çok daha önemlidir ve turistik çekim merkezi olurlar. Plajların turistik çekim merkezi ya da deniz suyu kür merkezi durumuna gelmesi bazı jeomorfolojik, iklimik ve beşeri koşulların varlığına bağlıdır. Özellikle enine kıyılar önünde oluşmuş kumsallar, oldukça geniş ve uzun kumsallardır. Bunlar deniz turizmi için en uygun kumsallardır. Bu kıyılarda, hem kumsal alanı geniştir ve hem de şelf alanı sığ olup, amatör yüzücüler de kolayca buralardan yararlanabilirler. Bütün bunların yanı sıra kumsalların bulunduğu kıyılarda hava ve deniz suyu sıcaklığının elverişliliği, ulaşım kolaylığı, gerekli plaj tesisleri ile konaklama tesislerinin kurulmuş olması, kıyılar ve özellikle kumsal şeritlerinin temizliği ve deniz suyu kirliliği sorunun bulunmayışı da oldukça önemlidir.⁴³²

⁴³¹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 63-65.

⁴³² Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.492-494.

Kıyılar açısından plajın yapısı da oldukça önemlidir. Kumsal bir plaj, çok elverişli özelliklere sahipken, bataklık ya da kumsalı olmayan bir plaj, kıyı turizmi açısından fazla bir öneme sahip değildir. Turistlerin yaz aylarında güvenli ve zevkli bir tatil geçirmeleri için dalga büyüklüğü ve yapısı da önemlidir. Ekstrem su sporları meraklıları dışında çoğunlukla sakin (çarşaf gibi) ve dalga büyüklüğü az olan denizler tercih edilmektedir.⁴³³ Çünkü yüzme faaliyeti açısından dalgalı ve hareketli denizel ortamlar pek elverişli koşulları barındırmazlar. Aksine nispeten sakin ve dalga yüksekliği az olan denizel ortamlar, yüzme zevkinin üst seviyede yaşanmasına olanak tanır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki kıyı uzunluğu ve niteliği dikkate alındığında kıyı turizmi için önemli bir potansiyelin bulunduğu açıkça görülmektedir. Sahamızda alçak kıyı niteliğindeki yerlerde turistik tesis yapımı için oldukça geniş alanların bulunması, birbirinden güzel birçok koyun varlığı, elverişli koşullara sahip plajların varlığı, kıta şelfinin çoğu noktada geniş olması gibi avantajlar, turizmi olumlu etkileyen doğal faktörler olarak ifade edilebilir. 57 kilometrelik sahil şeridinde sahip Didim ilçesi ve 159 kilometrelik sahil şeridinde sahip Milas ilçesi ile araştırma sahamızın kıyı varlığı, oldukça önemli boyuttadır. Bu kıyılarda çoğunluğu kumsal olan çok sayıda koy bulunmaktadır.

İnceleme alanında iklimin uygunluğu ve uzun bir turizm sezonuna olanak sağlaması da bu kumsalların değerini daha da artırmaktadır. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu sahamızda, sıcak geçen aylar çoğunluktadır. Aynı zamanda deniz suyu sıcaklığı, mayıs-ekim aylarını kapsayan dönemde su sporları ve yüzme açısından uygun değerlere sahiptir. Bu açıdan gerek il içindeki yerleşmelerden ve gerekse çevre illerden deniz kıyısındaki halka açık plajlara gelenler, söz konusu kumsallardan yoğun bir şekilde yararlanmaktadırlar.

Gerek Didim-Milas kıyı kuşağında gerekse ülkemizin turistik açıdan değerli sahil kesimlerindeki plajlar için *mavi bayrak* ödülünün varlığı oldukça önemlidir. Mavi bayrak ödülü, uluslararası bir standart olarak, çevrenin korunması ve çevre bilincinin geliştirilmesi yönünden önemli bir işlevi ifade eder. Bu ödüle sahip plajların; plajı kullananların sağlığının korunması, plajda ihtiyaç duyulan donanımın temin edilmesi,

---

⁴³³ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.59-62.

plajın güvenliği ve yönetiminin sağlanması, çevre bilincinin geliştirilmiş olması gibi kriterler hususunda istenilen niteliklere sahip olmaları gereklidir.⁴³⁴

Ülkemizde mavi bayrak uygulamasının başlatılması için 1993 yılında Turizm Bakanlığının öncülüğünde Türkiye Çevre Vakfı (TÜRÇEV) kurulmuştur. Çünkü Mavi bayrak projesi, Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE) bünyesinde, üye ülkelerin bir vakıf (sivil toplum örgütü) ile temsil edilmesi öngörülmektedir. Bugün ülkemiz FEE (Foundation For Environmental Education) çatısı altında tam üye olarak etkinliklerini sürdürmektedir. Kriterlere uygunluğu tespit edilmiş olan plaj ve marinalara ilişkin çalışmalar, TÜRÇEV koordinasyonunda kasım ayında başlatılmaktadır. Hazırlanan dosyalar şubat ayında toplanan Ulusal Jüri’de değerlendirilmekte, FEE’ye gönderilecek aday plaj ve marinalar belirlenmektedir. Ulusal Jüri’nin onayladığı plajların bilgileri, bilgisayar ortamında FEE’ye gönderilmektedir. FEE raportörlüğünde hazırlanan belgeler, Uluslararası Jüri’ye sunulmaktadır. Bir yıl süreyle verilen mavi bayrak ödülü konusunda son kararı bu jüri vermektedir.⁴³⁵

Ülkemizde mavi bayrak ödülü için oldukça önemli bir potansiyel bulunmakta ve bu durum uluslararası kuruluşlarca da tespit edilmekte ve onaylanmaktadır. Nitekim Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE) tarafından yapılan 2010 yılı mavi bayrak ödülü değerlendirme sonuçlarına göre Türkiye, 314 plaj, 14 marina ve 9 yat ile Dünya’da İspanya, Yunanistan ve Fransa’dan sonra en çok mavi bayrak sahibi olan dördüncü ülke olmuştur. 2010 yılı itibariyle Uluslararası Çevre Vakfı’na (FEE) üye 44 ülkenin 2 884 plajında mavi bayrak dalgalanırken, kuzey yarımküredeki tüm mavi bayraklı plajların % 11’i Türkiye’de yer almaktadır.⁴³⁶

Mavi bayrak ödülü alabilmesi için plajların bir takım özelliklere sahip olması ve belli kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir. Plajlar için mavi bayrak kriterleri şunlardır⁴³⁷;

Çevre Eğitimi ve Bilgilendirme

- ✓ Mavi Bayrak Programı ile ilgili bilgiler plajda sergilenmelidir. (z)

⁴³⁴ Göngör, E., “Mavi Bayrak Ödülünün Turizm Sektöründeki Önemi”, *II. Turizm Şurası Bildirileri*(12-14 Nisan 2002), Ankara, 2002, s.219.

⁴³⁵ Göngör, s.219.

⁴³⁶ Üç aylık TÜRÇEV E- Bülteni, sayı:12, Erişim tarihi: 28 Ağustos 2010, <http://www.ketob.org>.

⁴³⁷ Mavi Bayrak Kriterleri, Erişim tarihi: 27 Ağustos 2010, <http://www.mavibayrak.org.tr>.

- ✓ Sezon süresince farklı kategorilerde en az beş çevre eğitim etkinliği gerçekleştirilmelidir. (z)
- ✓ Yüzme suyu kalitesi bilgileri (deniz suyu numunesi analiz sonuçları) plajda sergilenmelidir. (z)
- ✓ Plajın bulunduğu yörede yer alan kıyı alanları ekosistemi, doğal ve hassas alanlarla ilgili bilgiler verilmelidir.(z)
- ✓ Plajda bulunan donanımı ve olanakları gösteren bir harita mavi bayrak panosunda sergilenmelidir. (z)
- ✓ Yasalara göre hazırlanan plaj davranış kuralları panoda sergilenmeli ve plaj kullanımını düzenleyen yasalar istenildiğinde kolayca ulaşılabilecek bir yerde bulundurulmalıdır. (z)

Yüzme Suyu Kalitesi

- ✓ Numune alım yöntemi ve numune alma takvimi konusunda verilen standartlara uyulmalıdır. (z)
- ✓ Alınan numunelerin analizi konusunda verilen standartlara uyulmalıdır. (z)
- ✓ Sanayi ve kanalizasyon atıkları plaj alanını etkilememelidir. Beldede toplanan atık sular Ulusal Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği ve Kentsel Atıksu Direktifi'ne uygun olarak bertaraf edilmelidir. (z)
- ✓ Yüzme suyunun Fekal Koliform (E.Coli) ve Fekal Streptokok/Enterekok (FS/IE) değerleri, mavi bayrak için belirlenen limitler içerisinde olmalıdır. (z)
- ✓ Yüzme suyu, fiziksel ve kimyasal parametreler için verilen kriterlere uygun olmalıdır. (z)

Çevre Yönetimi

- ✓ Plajın bağlı bulunduğu yerel yönetim/plaj yöneticisi plajlarda çevresel denetimleri ve kontrolleri yapmak ve bir çevre yönetim sistemini oturtmak amacıyla belde bazında *Mavi Bayrak Plaj Yönetim Birimi* oluşturmalıdır. (k)
- ✓ Plaj, arazi kullanımı ve işletme açısından kıyı alanları kullanımını içeren tüm ulusal yasalara uymalıdır. (z)
- ✓ Plaj temiz olmalıdır. (z)
- ✓ Plaja gelen yosun ve diğer doğal bitki kalıntıları kötü bir görüntü yaratmadığı sürece plajda bırakılmalıdır. (z)

- ✓ Plajda yeterli sayıda çöp kutusu, atık konteynırı bulunmalı, düzenli olarak boşaltılmalı ve temiz tutulmalıdır. (z)
- ✓ Plajda veya yakınında geri dönüştürülebilir atıkları toplamak için imkanlar olmalıdır. (z)
- ✓ Yeterli sayıda ve atık su bağlantısı yapılmış sıhhi olanaklar (duş-tuvalet) bulunmalıdır. (z)
- ✓ Sıhhi olanaklar (duş-tuvalet) temiz tutulmalıdır. (z)
- ✓ Sıhhi olanaklar (duş-tuvalet) atık su sistemine bağlı olmalıdır. (z)
- ✓ Plajda izinsiz kamp, araç kullanımı ve herhangi bir atık boşaltımı yapılmamalıdır. (z)
- ✓ Köpekler ve diğer evcil hayvanların plaja girişleri sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmalıdır. (z)
- ✓ Plajın bütün yapı ve ekipmanları bakımlı olmalıdır. (z)
- ✓ Yörede mercan kayalıkları varsa, bunları izleme programı uygulanmalıdır. (z)
- ✓ Plaj alanına ve belde içerisinde sürdürülebilir ulaşım araçları (toplu taşıma, bisiklet vb) teşvik edilmelidir. (k)

Güvenlik ve Hizmetler

- ✓ İhtiyaca cevap verebilecek sayıda cankurtaran ve gerekli tüm malzemeleri plajda bulundurulmalıdır. (z)
- ✓ Plajda ilkyardım malzemeleri bulundurulmalıdır. (z)
- ✓ Kirlilik kazaları ve riskleri ile mücadele edebilecek acil durum planları oluşturulmalıdır. (z)
- ✓ Plajda farklı kullanımlar sonucu olabilecek kazalara karşı önlemler alınmalıdır. (z)
- ✓ Plaj kullanıcılarının güvenliği için gerekli önlemler alınmalıdır. (z)
- ✓ Plajda içme suyu bulundurulmalıdır. (k)
- ✓ Beldede en az bir mavi bayraklı plajda engelliler için tuvalet ve erişim rampası bulunmalıdır. (z)*

Gerek ulusal gerekse uluslararası turizm arenasında plajların güvenli, temiz, sağlıklı ve yürülebilir olduğunun en açık ve en güvenilir kanıtı olan bu ödül, bulunduğu plajları ulusal ve uluslararası ölçekte saygın bir konuma yükseltmekte ve gelebilecek

---

* Not: (Z): Zorunlu Kriter, (K): Kılavuz Kriter.

turist sayısını önemli oranda yükseltmektedir. Çünkü ister yerli ister yabancı olsun gelen ziyaretçiler, öncelikle sağlıklı ortamları tercih ettikleri ve buna son derece önem verdikleri için, bu ödül onlar tarafından oldukça önemsenmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında dikkate değer bir kumsal (plaj) varlığı söz konusudur. Didim yarımadası ile Güllük Körfezi koylarında harikulade kumsal ve plajların bulunması, deniz-kum-güneş üçlüsüyle simgeleşen kıyı turizmi için oldukça elverişli koşulların oluşmasına imkan tanır. Bu harika plajlar, yöreye gelen yerli ve yabancı pek çok ziyaretçiyi kendilerine çekmektedirler. Nitekim bu plajlardan bazıları, uluslararası düzeyde verilen değer bir göstergesi olarak mavi bayrak ödülüyle tescillenmişlerdir. İnceleme alanındaki mavi bayrak ödüllü plajların, Didim ve Akbük civarında toplandığı anlaşılmaktadır. Sahada 2010 yılı itibariyle 8 plaj, mavi bayrak ödülü almaya hak kazanmıştır (Tablo 2.1 ve Harita 2.1). Ayrıca bir yat limanı da (Didim D- Marin) mavi bayrakla ödüllendirilmiştir.

Tablo 2.1. Araştırma Sahasındaki Mavi Bayraklı Plajlar (2010).

Plajın Yeri	Plajın Adı
Didim	Altinkum Halk Plajı
Didim	Sahte Cennet Plajı
Didim	Oteller Önü Plajı, Medusa Beach Club
Didim	Clup Tarhan
Didim	Didim Beach Elegance, 3. Koy Plajı
Didim	Holiday Resort Otel, Caprice Termal Resort Hotel
Didim	Büyük Anadolu Didim Resort Hotel
Akbük	Club Patio (Lookea Didim)

Kaynak: <http://www.mavibayrak.org.tr> (20/09/2010).

Araştırma sahasımızdaki mavi bayraklı plajların en önemlisi Didim'deki *Altinkum plajı*dır (Fotoğraf 2.1). Ege Denizi'nin en temiz ve en bakir koylarının bulunduğu Didim'de Altinkum plajının yeri farklıdır. Yaklaşık 400 m uzunluğunda 15 m genişliğindeki plaj *mavi bayrak* ödülüne sahiptir. Adını aldığı altın sarısı kumsalıyla bu plaj, Didim'de turizmin başladığı ve halen de dinamiğini oluşturan noktadır. Burası adeta Didim'de turizmin nabzının attığı yerdir. Altinkum'u bir dünya markası haline getiren yegâne unsur, oldukça uzun ve altın sarısı rengindeki ince kumlu plajıdır. Altinkum plajı, bir doğa harikası olan denizinin akıntısından dolayı sürekli olarak temiz kalmaktadır.

Fotoğraf 2.1. Mavi Bayrak Ödüllü Altinkum Plajı, Didim'in En Önemli Turistik Simgesidir.

Altinkum plajında, yürüyüş parkuru ve parkların yanı sıra sahilde çok sayıda bar, disko, gece kulübü, çay bahçesi, eğlence mekânı, restoran ve hediyelik eşya satan işyeri vardır (Fotoğraf 2.2).

Fotoğraf 2.2. Altinkum Plajı'nın Çevresinde Çok Sayıda Cafe ve Restoran Bulunmaktadır.

Yatçılık ve rüzgâr sörfü haricinde sayısız su ve plaj sporuna ev sahipliği yapan Altinkum, pedallı kano severler için de bulunmaz bir adrestir (Fotoğraf 2.3). Yüksek dalgaların pek görülmediği Altinkum sahili, yaklaşık 8-9 ay açık kalan turizm işletmeleriyle de dikkat çekmektedir. Altinkum'da ayrıca dalış kursları verilen

işletmeler, doğa yuruyuşleriyle, at ve jip uştunde yapılan safariler duzenleyen turlar ve yat turlarlarıyla cikilan mavi yolculuklar, tatilini daha eğlenceli ve farklı kılmak isteyen turistleri beklemektedir. Sabah ve akşam yuruyuşu yapmaktan hoşlanan yerli ve yabancı turistler, masmavi deniz kenarında belirlenen guzergahlarda bunu gercekleştirilebilmektedirler. Çok sayıda pansiyon ve apart otellerin yanı sıra klimalı, yuzme havuzlu ve her tur yaz eğlencesine ev sahipliği yapan dort ve beş yildizlı otelleriyle de one cikilan Altinkum'da, cok ceşitli konaklama imkanı bulunmaktadır. Plajı cenvreleyen ve araç trafiğine kapalı olan Yalı Caddesi ve Yunuslu Park başta olmak uzere Altinkum, gunduz vakitlerinde deniz banyosu yapmak isteyenlerin, akşam vakitlerinde ise eğlence severlerin uğrak yeridir.

Fotoğraf 2.3. Altinkum Plajı'ndaki Plaj Voleybolu Turnuvasından Bir Gortunum.

Didim turizminin gelişiminde Altinkum'un tarihi onemi vardır. 1950'li yıllarda Vakıflar Muddurluğu'nun Altinkum'da edindiği arazi uzerine Didim'in ilk turistik tesisi inşa edilmiştir. Altinkum Plajı o donemde *Vakıflar Plajı* olarak anılmış, bu tesis gunumuze değin varlığını korumuştur (Fotoğraf 2.4). Altinkum yine aynı yıllarda başlayan yapılaşmanın, gunumuzde eğlence ve alişveriş mekânlarına donuşmesi, konaklama tesislerinin de aynı bölge etrafında çoğalması sayesinde merkezi bir konum ve onem kazanmıştır. Altinkum'un gelişimi her geçen yıl, ağırladığı konuklarının sayısıyla orantılı bir şekilde artmaya devam etmektedir.

Fotoğraf 2.4. 1960'lı Yıllarda Altinkum Sahilinde Nispeten Sade Bir Görünüm Söz Konusu İdi (ÖZER, 2006).

Didim'de Altinkum'un yanı sıra son yıllarda giderek artan ilgiye mazhar olan ve en az Altinkum kadar ünlü plajlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi *Üçüncü Koy plajı*dır (Fotoğraf 2.5). Yaklaşık 250 m uzunluğa ve 30 m genişliğe sahip olan, Altinkum'a yürüyüş mesafesindeki yakınlığıyla, ilk akla gelen plajlardan biri olan bu kumsal, tatlı esinti sayesinde ferah bir plajdır. Aynı zamanda su sporlarına elverişli konumuyla yelken, jet ski, ringo vb. tüm seçeneklerin bulunduğu *Üçüncü Koy*'da bir de dalış okulu mevcuttur.

Fotoğraf 2.5. Mavi Bayrak Ödüllü Üçüncü Koy Plajı'ndan Bir Görünüm.

Yine Altinkum'a yürüyüş mesafesinde yer alan ve oteller bölgesi tarafında bulunan diğer mavi bayrak ödüllü plaj olan *Tuntaş plajı (Oteller Önü plajı)*, küçük bir burunla Altinkum plajından ayrılmıştır. Fakat en az Altinkum kadar güzel ve mavi bayrak ödülüne sahip bir plajdır (Fotoğraf 2.6). Yaklaşık olarak 200 m uzunluğa 10 m genişliğe sahiptir.

Fotoğraf 2.6. Mavi Bayrak Ödüllü Tuntaş Plajı (Oteller Önü Plajı), Harika Kumsalıyla Turistlerin İlgisini Çekmektedir.

Didim'in gözde plajlarından bir diğeri ise Yeşilkent'tedir. Sığ ve sakin suyu sayesinde özellikle çocuklu ailelerin tercihi olan ve ciddi anlamda İngiliz nüfusa sahip olan Yeşilkent'te Demiryolu İş Tesisleri'nin önünde, Yeşilkent Sitesi önünde ve Gaye Sitesi önünde olmak üzere üç ayrı plaj, çok sayıda iskele ve duba mevcuttur. Zakkum çiçekleri arasındaki Yeşilkent plajları, su sporlarına da oldukça uygundur. Bir zamanların küçük kıyı köyü olan Fevzipaşa, bugün Didim'in en gözde ve büyük mahallelerinden birisidir. Tüm kıyı şeridinde denize girilebilen Fevzipaşa'da, Uslu Sitesi önünde yer alan plaj ile Sahte Cennet Plajı ayrıcalıklı plajlardır. Mavi bayrak ödülünü almaya hak kazanan *Sahte Cennet plajı*, palmiye ve zeytin ağaçları ile çevrili oldukça ilgi çekici bir kumsaldır (Fotoğraf 2.7). Bu plaj, yaklaşık 30 m uzunluğa 5 m genişliğe sahiptir. Fevzipaşa ile Akbük'ün birleştiği saplı ada ve Kumkent kıyıları da Güllük Körfezi'nin en iç noktaları olarak, Didim yarımadasının uzandığı harika manzaralı plajlardır.

Fotoğraf 2.7. Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Sahte Cennet Plajı'ndan Bir Görünüm.

Didim'in Akbük beldesindeki *Clup Patio (Lookea Didim) plajı*, araştırma sahasındaki mavi bayrak ödüllü plajlardandır. Yaklaşık 100 m uzunluğa 15 m genişliğe sahip olan bu plaj, Didim-Akbük'ün en tanınmış plajlarından birisidir (Fotoğraf 2.8).

Fotoğraf 2.8. Didim-Akbük'teki Clup Patio (Lookea Didim) Tatil Köyü'nün Önünde Yer Alan Mavi Bayrak Ödüllü Plaj, Oldukça Kaliteli Bir Kumsala Sahiptir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki mavi bayrak ödüllü plajlardan birisi de, Didim kent merkezine 10 km mesafede, Mersindere mahallesinde bulunan *Clup Tarhan plajı*dır. Yaklaşık 50 m uzunluğa 7 m genişliğe sahip olan bu plaj, Didim'in en tanınmış kumsallarından birisidir (Fotoğraf 2.9).

Fotoğraf 2.9. Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Clup Tarhan Plajı'ndan Bir Görünüm.

Didim kent merkezine yaklaşık 15-20 km mesafede bulunan *Holiday Resort Hotel plajı* ile yakınındaki *Caprice Termal Palas Hotel plajı*, Didim-Milas kıyı kuşağındaki mavi bayrak ödüllü plajlardır. İki plajın toplam uzunluğu 458 m iken, genişlikleri de 10-12 m civarındadır (Fotoğraf 2.10 ve Fotoğraf 2.11).

Fotoğraf 2.10. Holiday Resort Otel Plajı, Didim'deki Mavi Bayrak Ödülüne Sahip Ender Plajlarından Birisidir.

Fotoğraf 2.11. Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Caprice Termal Palace Plajı'ndan Bir Görünüm.

Didim kent merkezine 6 km mesafede bulunan *Büyük Anadolu Didim Resort Hotel plajı*, Didim-Milas kıyı kuşağındaki mavi bayrak ödüllü plajlardandır (Fotoğraf 2.12). Bu plajın toplam uzunluğu 250 m iken, genişliği de 10-12 m'dir. Bu plaj da mavi bayrak ödüllü diğer plajlar gibi harika kumsalıyla turistlerin yoğun ilgisine sahne olmaktadır.

Fotoğraf 2.12. Büyük Anadolu Didim Resort Hotel Plajı, Didim'deki Mavi Bayrak Ödüllü Nadide Plajlardan Birisidir (Kaynak: <http://www.kolaytatil.com-E.T.05/06/2011>).

Didim'in en eski ve ünlü sitesi, bulunduğu yöreye de adını veren Mavişehir'dir. Mavişehir, konumu ve manzarası ile oldukça ilgi çekicidir. Onlarca siteye ev sahipliği yapan bu bölge, çok sayıda insanın Didim'in hemen yanı başında sakin bir tatil beldesinde yaşamasına olanak tanımaktadır. *Mavişehir plajı*, pek çok sosyal tesisin çevrelediği bir yeşil kuşağın içinde denize girilebilecek bir alandır (Fotoğraf 2.13). Hemen yanı başında da Sedefkoy yer almaktadır. Sedefkoy da tatlı esintisi ve berrak suyu sayesinde denize girilebilecek ideal noktalardan birisidir. Ayrıca Didim'de Manastır ve Çukurcuk koyu gibi çok sayıda el değmemiş koy bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.13. Didim'in En Eski ve Ünlü Sitesi Olan Mavişehir Sitesi Sahilinde, Yüzmeye Elverişli Yerler Bulunmaktadır.

Akbük sahilleri, Ege Bölgesi'nde kamu yararına kullanıma açık olan en geniş sahillerdir (Fotoğraf 2.14). Buradaki sahillerde okaliptüs ağaçları bulunmaktadır. Bu ağaçlar, sahil boyunca güzel bir manzara ve gölgelik bir ortam oluştururlar. Çevre yerlerden günübirlik olarak Akbük'e gelenler, piknik havası içinde bu ağaçların gölgesinde serinlemekte ve denize girmektedirler. Akbük sahili, limandan başlayarak doğu ve batı yönünde yapılan sahil dolguları ile güzel ve geniş bir yürüyüş/gezi bandı oluşturmaktadır.⁴³⁸ Akbük'teki ziyaretçilerin yakamozlar eşliğinde dolaştığı bu sahil kesimi, turistlerin uğrak yerlerinden birisidir.

⁴³⁸ Tüfekçi, N. Ç., *Akbük (Ayrılkılar ve Yeni Hayatlar-Maviyle Yeşilin Buluşması)*, Anıl Ofset/Tipo Matbaacılık, Muğla, 2008, s.20.

Fotoğraf 2.14. Akbuk Sahilleri, Oldukça Temiz ve Yüzmeye Uygun Niteliktedir.

Akbük sahilinin birçok yerinde ve denizin dibinde su kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynak suları, körfeze taze su takviyesi yapmakta ve bu sayede körfezden açık denize doğru bir su akıntısı meydana getirmektedirler. Bu durum, körfez suyunun kirlenmesini geciktirmektedir. Ayrıca denize göre suyu nispeten soğuk ve tatlı olan bu bölümlerde, serinlemek isteyen turistler yüzmektedir (Fotoğraf 2.15).

Fotoğraf 2.15. Akbuk Sahillerinde Kaynak Sularının Deniz Kıyısından Çıktığı Yerler, Denize Göre Daha Az Tuzlu ve Serin Olduğu İçin Turistlerin İlgisini Çekmektedir.

Bunların yanı sıra Akbuk'te çamlar içerisinde kaybolan Çamkoru plajı gibi daha birçok kumsal bulunmakta ve buraya gelecek deniz tutkunlarını beklemektedir. Bütün

sahil bandı ve plaj potansiyeliyle araştırma sahamız, deniz turizmi için adeta biçilmiş kaftan niteliğindedir. Bununla birlikte bu doğal zenginliklerin özellikle yaz döneminde yoğun insan kullanımından dolayı taşıma kapasitelerinin zaman zaman aşılması nedeniyle birtakım problemler ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla buradaki insan kullanımı ile doğal çevrenin korunması arasındaki dengenin iyi ayarlanması oldukça önemlidir.

2.1.1.2. Koy ve Körfezler

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm faaliyetlerinin en büyük çekim gücünü oluşturan unsur, Ege denizi kıyılarındaki koylardır. İnceleme alanının bir kısmının içinde bulunduğu Muğla ili Türkiye'nin en uzun kıyı şeridinde sahiptir. Bunun 159 km'sini Milas ilçesinin Güllük Körfezi'ndeki kıyıları oluşturmaktadır. Didim ilçesinin toplam kıyı uzunluğu ise 57 km'dir. Dolayısıyla sahadaki toplam kıyı uzunluğu, yaklaşık 216 km'dir. Böylesine uzun bir kıyı bandına sahip olan sahamız, kıyı turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir.

İnceleme sahası, oldukça uzun ve çeşitlilik gösteren kıyı kuşağına sahiptir. Buna göre sahada birçok koy ve körfez bulunmaktadır. Didim-Milas kıyı kuşağının kıyıları, güneyden kuzeye doğru Milas'ın Güllük Körfezi'ndeki Güvercinlik koyu, Asin koyu, Çam koyu, Haruplu koyu, Yamandı koyu, Kazıklı koyu, Karasu koyu, Ardıçlı Ağıl koyu ile Didim'in Akbük koyu, 1. koy, 2. koy, 3. koy, Manastır koyu, Sedef koyundan Büyük Menderes Deltası'na kadar uzanan kıyı bölgesini kapsamaktadır. Bu sınırlar dâhilindeki dikkati çeken kıyıları genel olarak enine kıyıları (Atlantik tipi) grubuna dâhildir (Harita 1.3 ve Harita 2.1).

Didim-Milas kıyı kuşağının Güllük Körfezi kıyıları, kökenleri tektonik, akarsu şekillendirmesi ve karstik olaylar ile ilgili olan karışık yapıları havzalar, içlerindeki tepeler ve akarsu şebekeleri ile birlikte deniz istilasına uğramış olup, tepeler ada ve adacıklar halini almışlar, aradaki dar vadiler boğazlara çevrilmiş, akarsuların ağızları da koylara dönüşmüştür. Bunlardan bazıları kıyı süreçleri neticesinde ayrıca bazı değişikliklere de uğramıştır. "Menteşe tipi" kıyı adı verilen bu karışık topoğrafyanın boğulmasıyla meydana gelen hususi kıyı şekli nedeniyle birçok koy, tombolo ve lagün

gibi ilginç ve dikkat çekici yer şekilleri oluşmuştur.⁴³⁹ Bu nedenle doğal turistik kaynak bakımından zengin olan koylar, yer yer bitki örtüsünün de bulunması nedeniyle turizm potansiyeli giderek artan doğal mekânlar haline gelmişlerdir.

Güllük Körfezi yaklaşık 1000 km²'nin üzerinde bir kapalı deniz içerir ve kuzeyde Tekagaç burnu (Didim ilçesi sınırı içinde) ile Bodrum yarımadasının kuzeybatı köşesi arasında bulunur (Fotoğraf 2.16). Güllük Körfezi, küçük koylardan oluşmaktadır. Bunlardan bazıları mavi turların uğrak yerleri olarak ve muhteşem plajlarıyla çok sayıda ziyaretçiyi kendilerine çekmektedir.

Fotoğraf 2.16. Güllük Körfezi'nde, Turistik Potansiyeli Oldukça Yüksek Çok Sayıda Koy Bulunmaktadır.

Bu koylardan birisi de Güllük'ün karşısında bulunan, her geçen gün daha da tanınan ve giderek artan ziyaretçi potansiyeliyle dikkati çeken *Kıyıkışlacık koyu*dur. Kıyıkışlacık koyu, körfezin karşı tarafında olup, İassos antik şehri bu koyun kıyısında kurulmuştur. Güllük'ten teknelerle Kıyıkışlacık koyuna ulaşım sağlanmaktadır. Ayrıca, karadan Milas'a mesafesi 24 km'dir (Fotoğraf 2.17).

⁴³⁹ Darkot ve Erinç, "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", s.191.

Fotoğraf 2.17. Kıyıkışlacık Koyu, Turistik Potansiyeli Yüksek Olan Koylardan Birisidir.

Güllük Körfezi kıyısında bulunan ilgi çekici koylardan birisi de *Çam koyudur* (Fotoğraf 2.18). Çam ağaçları ve zeytinliklerle kaplı bu güzel koyun batı yakası demirlemeye uygun durumdadır. Doğu yakasında da koylar var olmakla birlikte bunlar rüzgâra açık ve aynı zamanda yazlık sitelerle çevrili olduğu için demirlemeye pek uygun değildir. Ayrıca balık çiftlikleri nedeniyle turizm potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir.

Fotoğraf 2.18. Çam Koyundaki Balık Çiftlikleri, Turizm Açısından Olumsuz Bir Görüntü Oluşturmaktadır.

Güllük Körfezi kıyısında bulunan ilginç koylardan birisi de *Kazıklı koyudur* (Fotoğraf 2.19). Burası, kıyısında henüz yeni yeni yapılmaya başlanan sahil siteleriyle çok yakın zamanda dolmaya başlamıştır. Ancak koyun turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmediği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 2.19. Kazıklı Koyu'nun Turizm Potansiyeli Henüz Tam Anlamıyla Değerlendirilememiştir.

Didim yarımadasındaki ve Akbük'teki koylarda harikulade plajların bulunması, deniz-kum-güneş üçlüsü için yöreye gelen pek çok ziyaretçiyi buraya çekmektedir. Özellikle Akbük koyu, maviyle yeşilin bütünleştiği kıyılarıyla oldukça dikkat çekicidir (Fotoğraf 2.20). Bütün bu zengin koy varlığıyla araştırma sahasının kıyıları, kıyı turizmi açısından vazgeçilmez bir çekim gücünü barındırmakta ve sahamızdaki turizm aktivitesinin en dikkat çekici kaynağını oluşturmaktadırlar.

Fotoğraf 2.20. Turistik Potansiyeli Oldukça Yüksek Olan Akbük Koyu'ndan Bir Görünüm.

2.1.1.3. Saplı Adalar (Tombolo)

Didim-Milas kıyı kuşağında turistik açıdan ilgi çeken diğer bir yer şekli saplı ada olarak adlandırılan tombololardır. *Denizden biriken kumulların oluşturduğu kıyı oklarının denizin içindeki bir adayı karaya bağlaması sonucu oluşan yer şekli* olarak tanımlanan tomboloların oluşumlarında dalga ve akıntıların etkisi söz konusudur.

İnceleme alanındaki saplı adaların ilki, Milas'ın Kıyıkışlacık köyünde tarihi İassos şehrinin kurulduğu tombolodur (Fotoğraf 2.21). Güllük koyunun kuzeydoğusunda yer alan ve üzerinde eski Asin Kalesi'nin de bulunduğu bu küçük yarımada, sonradan alüvyal boğulma sonucunda karaya bağlanmış bir tombolodur. Bu bağlamda İassos harabeleri, önemli bir turistik potansiyele sahiptir ve her yıl çok sayıda ziyaretçi tarafından gezilmektedir. Diğeri ise Didim kıyılarında Fevzipaşa Mahallesi ile Akbük beldesinin birleştiği yerde bulunan saplı adadır⁴⁴⁰. Ziyaretçiler, oldukça sığ olan denizi geçerek, saplı adaya ulaşmaktadırlar (Fotoğraf 2.22).

Fotoğraf 2.21. Kıyıkışlacık Köyü Civarında Bulunan Tombolonun Üzerinde, İassos Antik Kentinin Kalıntıları Bulunmakta ve Her Yıl Çok Sayıda Ziyaretçi Tarafından Gezilmektedir (CEYLAN, 2011).

⁴⁴⁰ Not: Buradaki oluşumun saplı ada mı yoksa kıyı oku mu olduğuna dair kesin kanaate varılamamıştır. Bu konuda çalışmalar devam etmektedir.

Fotoğraf 2.22. Didim-Akbük Arasındaki Tombolo, Denizin Sığ Olan Yerinden Geçilerek Gezilebilmektedir (<http://www.gezireji.com/didim>. E.T: 29/06/2011).

2.1.1.4. Adalar

Didim-Milas kıyı kuşağının gerek Didim yarımadası açıklarında gerekse Güllük Körfezi'nde birçok ada bulunmaktadır (Harita 2.1). Bunlardan başlıcaları Saplı ada, Alagün adası, Ziraat adası, Taşada, Küçük ada, Yılan adası, Metelik adası, Anam adası, Salih adası, Panayır adalarıdır. Bu adalardan bazıları turizm açısından elverişli koşullara sahiptirler. Günlük yat turlarının uğrak mekânları arasında olan adalar, oldukça yüksek turistik potansiyele sahiptirler. Bunlardan birisi de yaklaşık 444 dekar alana sahip olan ve halk arasında “Papaz Adası” olarak bilinen *Panayır Adası*dır (Fotoğraf 2.23). 19. yüzyılın sonlarına doğru Yoran (Didim)'da yaşayan Rumların günah çıkartmak için gittiği kiliseye ait kalıntıların bulunduğu ada günümüzde, sığ denizi ve uzun plajıyla tekne turlarının en önemli mola yerlerinin başında gelmektedir. Yat turizminin dikkat çekici noktalarından biri olan ada, Didim ilçe merkezine yarım mil uzaklıktadır. Ada çevresinde 6 tane tarihi batık olduğu belirtilirken, anfora parçaları bulunmuştur. Ada çevresinde daha önce balık çiftliklerinin kurulması gündeme gelmiş ancak sonra vazgeçilmiştir. Şimdilerde ise %5 oranında yapılaşmaya açılması gündemdedir. Bu açıdan doğal sit alanı olarak oldukça değerli olan ada, turizm için değerlendirilmeli, ancak koruma-kullanma dengesinin gözetilerek doğal yapısının bozulmamasına özen gösterilmelidir.

Fotoğraf 2.23. Önde Kurvaziyer Gemisi, Arkasında İse Panayır Adası Görülmektedir.

Bu kapsamda değerlendirilmesi gereken diğer bir ada, Güllük Körfezi'nin en büyük ve en dikkat çeken adası olan *Salih Adası*'dır. Tepesi çam, etekleri zeytinliklerle kaplı olan adanın güneydoğu kıyısında beyaz bir evin bulunduğu koy, adanın en iyi koyudur. Çevredeki balık çiftlikleri nedeniyle su eski berraklığını kaybetmiş olsa da yüzmek ve barınmak için uygundur. Adanın güney yakasındaki koyun sahilinde 7-8 villalık bir yazlık site vardır. Antik *Karianda* bu adada kurulmuştur. Daha sonra Türkbükü-Gölköy'e göç etmiş Kariandalılar, yeni Karianda'yı kurmuşlardır. Günümüzde eski duvar ve ev kalıntıları hala izlenebilmektedir.⁴⁴¹

Araştırma sahamızda turizm faaliyetleri sadece ülkemize ait olan adalarla sınırlı değildir. Nitekim söz konusu etkinlikler, Yunanistan'a ait adaları da kapsamaktadır. Bu kapsamda Didim Limanından Çarşamba ve Cuma günleri olmak üzere haftada iki gün Yunanistan'ın Kos adasına seferler düzenlenmektedir (Fotoğraf 2.24).

⁴⁴¹ Mavi Yolculuk, Erişim tarihi: 29 Ağustos 2010, <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

Fotoğraf 2.24. Didim Limanı'ndan Yunanistan'ın Kos Adası'na Haftada İki Kez Sefer Düzenlenmektedir.

2.1.1.5. Karstik Şekiller

Didim-Milas kıyı kuşağında irili ufaklı karstik şekillere rastlanmaktadır. Didim platosunda Ak-Yeniköy'ün güneydoğusunda yayla alanında, kalkerlerin yüzeye çıktığı yerlerde özellikle Gürgen deresinin plato sathını parçaladığı yerlerde vadi tabanında birbirini ardına sıralanmış küçük karstik çukurluklar yer almaktadır. Çapları 15-30 m arasında değişen erime dolinleri bunlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca Milas yöresinde de karstik oluşumlar görülmektedir. Burada yağış bol olduğu halde yüzeyden akış hemen hemen silinmiş vadi oluklarının yerini irili ufaklı kapalı çukurlar (uvala ve dolin gibi dairesel ya da oval çukurlar) ve kayaların yüzünü oyan lapyalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bazı mağaralarda (Gökçeler Mağarası) kalsiyum karbonat çökellerine rastlanmaktadır. Sahamızdaki karstik oluşumların bazıları turistik açıdan dikkat çekici özelliğe sahiptir.

Bu açıdan sahamızdaki en dikkat çekici ve turistik değeri yüksek olan karstik şekillerden birisi, *Denizcik uvalası*dır. Neojen formasyonunun karstik kireçtaşları içinde yer alan uvala, yüzeysel su birikintisiyle sayısız dolinlerin oluşturduğu, çok delikli bir görünümündedir. Bu dolinler belirli hatlar boyunca uzanarak yer altı ve yer üstü sularının aşındırma ve eritme etkisiyle çökerek uvalayı meydana getirmiştir. Uvalanın suyla dolması oluşan göl, Milas'ın Beçin platosu üzerinde bulunan küçük bir karstik çöküntü gölüdür⁴⁴² (Fotoğraf 2.25).

⁴⁴² Muğla İli Turizm Envanteri, Muğla İlinin Coğrafyası, Doğal ve Ekonomik Kaynakları, Muğla, s.I.5.

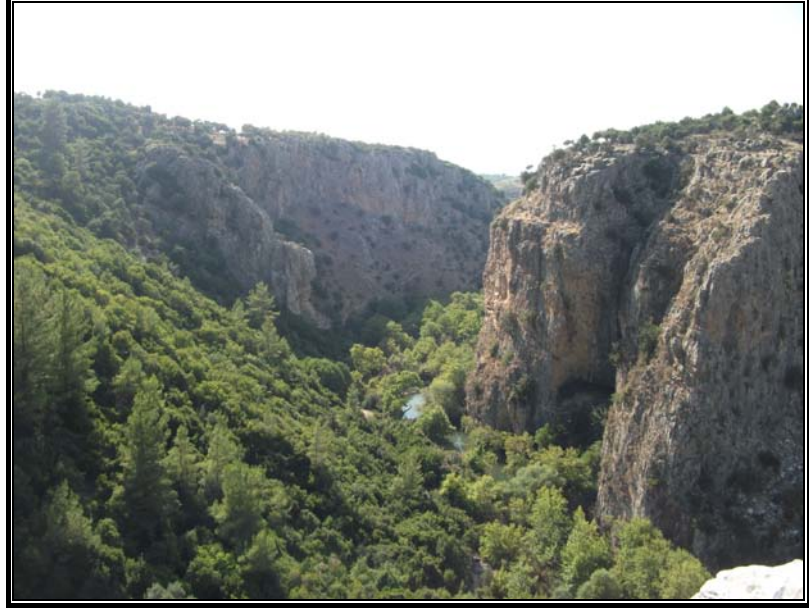

Fotoğraf 2.25. Denizcik Uvalası, En İlgi Çekici Karstik Oluşumlardan Birisidir (Kaynak: Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi)

Bu tür karstik şekiller ilginç ve dikkat çekici oluşumlar oldukları için ziyaretçilerin zaman zaman dikkatini çekmektedirler. Ancak henüz turizm platformunda tanıtımları tam anlamıyla yapılmadığı için yeterince bilinmemektedirler. Ayrıca bazı kaynaklarda buranın bir krater gölü olduğu ifade edilmektedir.

2.1.1.6. Uyku Vadisi ve Gökçeler (İncirli) Mağarası

Uyku Vadisi ve Gökçeler Mağarası, Milas turizmi için oldukça önem taşıyan ve en çok dikkat çeken doğal turistik çekicilikler arasında bulunmaktadır (Fotoğraf 2 26). Buraya “Uyku Vadisi” denilmesinin nedeni, vadiye gezerken çiçek kokularının uykuyu getirmesidir. Bir rivayete göre ise, geçmişte askerlerden kaçan hırsızlar, bu vadiye gelince vadinin temiz havasından dolayı uykuya dalarlar. Daha sonra buraya gelen askerler bu hırsızları kısıvrak yakalarlar. O zamandan sonra Karadeniz Bölgesi’nden gelen bir kişi, bu hikâyeden esinlenerek buraya “Uyku Vadisi” adını vermiştir. O kişi önceleri yalnız kendisi ikamet ederken, buranın güzelliğini duyup, gelmeye başlayanlar çoğalmaya başladıktan sonra bir tesis kurmuş ve bu tesisi işletmeye başlamıştır. Böylelikle Uyku Vadisi tanınmaya başlamış ve ziyaretçilerin uğrak yeri olmaya başlamıştır.

Fotoğraf 2.26. Uyku Vadisi, Dik Yamaçları ve Barındırdığı Bitki Örtüsü İle İlgi Çekici Bir Doğal Mekândır.

Uyku Vadisi, Milas İlçesi'ne 20 km uzaklıktaki Gökçeler Köyü'nün 1 km güneyinde bulunmaktadır (Harita 2.1). Uyku Vadisi'nin başlangıç noktasında alabalık çiftliğinin olduğu turistik tesisler yer almaktadır. Gökçeler Mağarası, Uyku Vadisi içerisinde yer almaktadır. Bu mağaraya ulaşmak için, iki farklı güzergâh söz konusudur. Bunlardan ilki, Uyku Vadisi girişinden sonra alabalık çiftliği geçilerek ve dere boyu takip edilerek gidilen güzergâhtır. Sık sık dereyi aşmayı gerektiren bu yol yazın çok keyiflidir. Diğer bir güzergah ise, alabalık çiftliğine sapan yola girilmeden, mevcut stabilize yol ile köyden çıktıktan sonra tahminen 1,5 km sonra Manastır Dağı'nın vadiye bakan yamacına doğru, orman yolu izlenerek devam etmektedir. Daha sonra oldukça eğimli bir yamaçtan vadiye doğru yaklaşık 300 m inildiğinde mağaranın girişine ulaşılmaktadır. Köy muhtarlığı tarafından yürüyüş alanı, taşlık merdiven ve oturma gruplarıyla düzenlenen yol, mağaraya rahatlıkla inilmesine imkân tanımaktadır (Fotoğraf 2.27).

Fotoğraf 2.27. Uykü Vadisi'ndeki Gökçeler (İncirli) Mağarası Girişinden Bir Görünüm.

Mağara, *arkeolojik ve doğal sit alanı* durumundadır. Muğla Valiliği'nce daha önce ışıklandırması yapılan mağarada, içerisinde yaşayan yarasaların yaşamını olumsuz etkilediği gerekçesiyle, günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. Uykü Vadisi ve Gökçeler Mağarasıyla ilgili olarak *Tema Park Projesi* hazırlanmaktadır. Bu kapsamda botanik park alanları oluşturma, Milas ve Bodrum'dan günlük gelen turistlere hizmet verme, altyapı hizmetleri, seyir terasları, yürüyüş patikalarının düzenli hale getirilmesi, yöredeki tarihi eserlerin onarımı, derenin köye yakın alanlarında kültürel faaliyetler ve ekoturizme yönelik uygulamalar yer almaktadır.

Uykü Vadisi'nde, *Uykü Vadisi Turistik Tesisleri* adıyla 9 yatak kapasiteli tesis bulunmaktadır (Fotoğraf 2.28). Tesislere turlarla gelmek isteyenler, önceden rezervasyon yaptırmaktalar. Ancak Uykü Vadisi ve Gökçeler Mağarası, bireysel olarak da rahatlıkla gidilip gezilebilecek bir doğal mekândır.

Fotoğraf 2.28. Uykü Vadisi Turistik Tesisleri, Özellikle Yaz Mevsiminde Bodrum ve Milas Yöresinden Çok Sayıda Ziyaretçiyi Ağrlamaktadır.

Uykü Vadisi ve Gökçeler Mağarası, özellikle yaz mevsiminde çok sayıda yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir. Uykü Vadisi'ne gelen ziyaretçilerin bazıları konaklama yapmaktadır. Ancak genellikle turlarla veya kendi araçlarıyla gelenler, gezdikten sonra konaklama yapmadan gitmektedirler. Uykü Vadisi'ne sadece Bodrum ve Milas yöresinden değil Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerden gelen ziyaretçiler de söz konusudur (Fotoğraf 2.29).

Fotoğraf 2.29. Uykü Vadisi'ni Gezmeye Gelen Ziyaretçiler, Yüzme Olanağı Bulabilmektedirler.

Uyku Vadisi'ni gezmeye gelen ziyaretçiler, alabalık tesisinde balık ziyafeti çekmekte, stres atma banyosuna girip, yaz sıcaklığında serinlik yaşayarak rahatlayabilmektedirler. Gerçekten de burası, yaz mevsiminde bunaltıcı sıcaklardan kaçıp, dinlenmek ve hoşça vakit geçirmek isteyenler için ideal bir su masajı yeridir (Fotoğraf 2.30).

Fotoğraf 2.30. Uyku Vadisi'ne Gelenler, Stres Atma Banyosunda Serinleyerek, Rahatlama Sağlayabilmekteler.

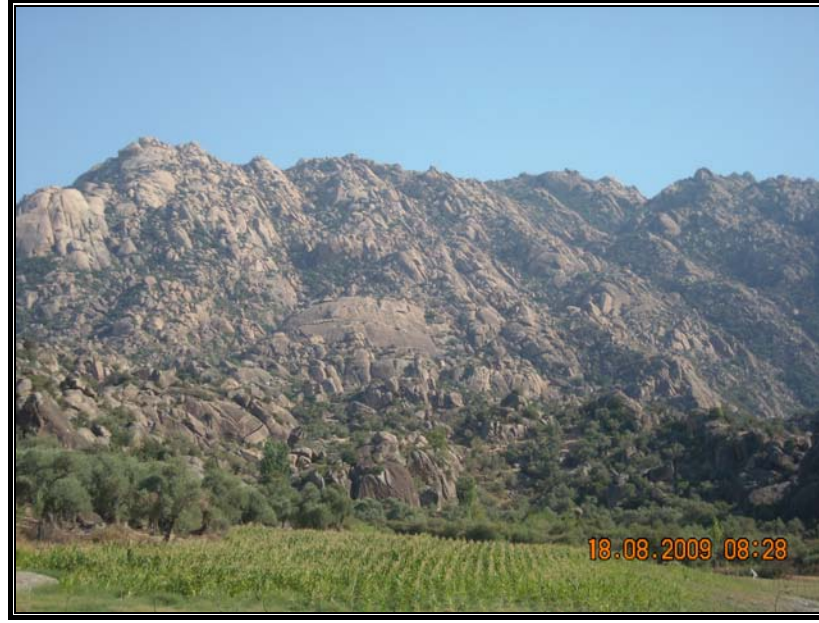
2.1.1.7. Beşparmak (Latmos) Dağları

Yer şekilleri açısından en çok tercih edilen alanlar, dağlardır. Dağların yükseklikleri ne kadar fazla ise çekicilikleri o ölçüde artmaktadır. Genellikle düz alanlar, tatilcilerin tercihlerinde en alt sırada bulunmaktadır.⁴⁴³ Çünkü engebeli ve çeşitlilik gösteren, ilginç oluşumların ve dikkat çekici yer şekillerinin bulunduğu dağlık alanlar, insanlar için, nispeten sade ve tekdüze bir görünüm sergileyen düz arazilerden daha çok çekicidir. Buna ek olarak temiz havası, insana özgürlük ve çevreye hakim olma hissi veren yükseklikleri ile nispeten bozulmamış doğal ortamlarıyla dağlık sahalar, farklı ve ilginç yerler arayan maceraperest turistler için de kaçırılmayacak gezi noktalarıdır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki dağlık alanlar içerisinde en çok dikkati çeken Batı Menteşe dağları olarak adlandırabileceğimiz *Beşparmak dağları*dır (Fotoğraf 2.31 ve

⁴⁴³ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 63-65.

Harita 2.1). Bu dağlar, Bafa Gölü'nün doğusunda yer yer 1200-1300 metrelere kadar yükselirler ve en yüksek noktasını Tekerlek tepesi (1 332 m) oluşturur. Bu dağlar, KD-GB yönünde uzanmakta ve güneydoğuya doğru yükseltisi azalarak Yaylacık dağı (1240 m) ve Tekke dağı (1270 m) ile devam etmektedir. Çeşitli dereler tarafından aşındırılan bu dağlar, son derece arızalı bir topografyaya sahiptirler. Büyük çoğunluğunu kristalin ve metamorfik formasyonların oluşturduğu bu dağlar üzerinde oluşmuş sivri ve dişli araziler oldukça engebeli bir topografyayı yansıtmakta ve adını da zirveler bölgesindeki parmaklara benzeyen sivri şekillerden almıştır.⁴⁴⁴

Fotoğraf 2.31. Beşparmak (Latmos) Dağları Doğa ve Kültür Yürüyüşleri İle Tırmanma Sporları Açısından Elverişli Ortamlara Sahiptir.

Antik çağlardaki ismi *Latmos* olan bu dağlar üzerinde, aralarında Labranda ve Herakleia antik kentlerinin de bulunduğu en az 9 antik kentin kalıntılarına rastlanılmıştır. Özellikle kültürel turizmin en gözde mekânlarından biri olarak kabul edilen antik yerleşim yerleri, yöreye gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin uğrak mekânları arasında yer almaktadır. Bafa Gölü kıyısından başlayıp Beşparmak (Latmos) dağlarındaki kaya resimlerini görmek için yapılan geziler de yöreye gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Bu kapsamda söz konusu dağlık sahada trekking ve yamaç tırmanışları için oldukça uygun parkurlar bulunmaktadır. Ayrıca Beşparmak dağlarının eteklerindeki bazı köylerde (Çomakdağ-Kızılağaç köyü) yapılan yöresel düğünler yine yöreye gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Dolayısıyla bu dağlar, hem Bafa Gölü

⁴⁴⁴ Aksu, *Büyük Menderes Nehri Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, s.17-18.

manzarası sunan görsel çekicilikleriyle doğa tutkunlarının hem de antik yerleşmeleri ve geleneksel köy yaşamlarıyla, tarih ve kültür meraklılarının ilgisini çekmektedir.

2.1.2. Hidrografik Çekicilikler

Didim-Milas kıyı kuşağı, turistik hidrografya kaynakları açısından oldukça zengindir. Başta Ege Denizi olmak üzere Bafa Gölü, Büyük Menderes Deltası, Hacat gölü, Geyik baraj gölü, Tuzla sulak alanı gibi turistik açıdan oldukça önemli potansiyele sahip doğal unsurların yanı sıra daha birçok hidrografya elemanı araştırma sahamızda bulunmaktadır (Harita 2.1). Bu kapsamda hidrografik kaynakları, daha ayrıntılı olarak ele almamızın amacımız yönünden uygun olacağı kanaatini taşımaktayız.

2.1.2.1. Ege Denizi

Kuşkusuz inceleme alanındaki turizm faaliyetleri açısından en değerli hidrografya elemanı Ege Denizi'dir (Harita 2.1). Ege Denizi'nin araştırma sahamızla olan 216 km'lik sahil bandında genellikle kıyı turizmi açısından uygun, temiz ve berrak deniz suyu mevcuttur. Ayrıca deniz suyu sıcaklıkları kıyı turizmi açısından oldukça uygun durumdadır. Bilindiği gibi deniz banyosu için hava sıcaklığının 18-28 °C arasında olması gerekirken, en önemlisi deniz suyu sıcaklığının 20-28 °C arasında olması gerekir. Nitekim Didim'de yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığının 19,4 °C olduğu görülmektedir.

Ülkemizin Akdeniz kıyıları ile araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güney Ege kıyılarında yaklaşık 200-250 gün denize girme-yüzme-deniz veya kum banyosu ve su sporları yapmak mümkündür. Ayrıca ülkemizde deniz turizminin en fazla gelişme gösterdiği Kuşadası-Alanya arasındaki kıyı kuşağı ortalama 7 ay (mayıs-kasım) süren, sıcak ve nispeten yağışsız geçen yaz mevsimiyle deniz banyosu yapmak isteyen tatilciler içine en ideal koşulları içermektedir. Ege Denizi'nde ortalama tuzluluk oranı ise ‰ 38'dir. Bu miktar kuzeyden güneye doğru artar. Çanakkale boğazında ‰ 33 olan bu oran güneyde ‰ 39'a ulaşır.⁴⁴⁵ Dolayısıyla Ege Denizi'ndeki tuzluluk değerleri, Akdeniz'e benzerlik gösterse bile, ziyaretçileri rahatsız edici düzeyde

⁴⁴⁵ Köksal, A., "Ege Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası", Ankara Üniv. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII(1-2), Ankara, 1988, s.58.

değildir. Ayrıca Ege Denizi şelf alanının oldukça geniş olması ve dalga yüksekliğinin fazla olmaması, kıyı turizminin gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

2.1.2.2. Tuzla Sulak Alanı

Tuzla (Boğaziçi) sulak alanı (lagünü), özellikle doğasever ve kuşlara meraklı ziyaretçileri çeken bir sulak alandır (Harita 2.1). Burası, kış mevsiminde göçmen kuşların barınma ve beslenme yeridir ve çevresi ılgın, zeytin ve çamlarla çevrilidir. En çok rastlanan kuş türlerinin başında *pelikanlar* gelmekte, bunun yanı sıra *boz ördek*, *yeşilbaş*, *sakarca*, *macar ördeği*, *sakarmeke*, *balıkçıl*, *kaz*, *flamingo*, *su tavuğu*, *bataklık kırlangıcı* gibi kuşlar da bulunmaktadır (Fotoğraf 2.32).

Fotoğraf 2.32. Çok Sayıda Kuş Türüne Ev Sahipliği Yapan Tuzla Sulak Alanı, Ekoturizm Açısından Oldukça İlgi Çekici Bir Doğal Alandır.

Sulak alan, içindeki plankton ve su bitkileriyle balık zenginliği de sağlamaktadır. Balık türleri arasında kefal, çipura, levrek, dil ve yılanbalığı bulunmaktadır. Başta kuş varlığı olmak üzere birçok canlıya ev sahipliği yapan Tuzla sulak alanı, özellikle kuş gözlemciliğini sevenler için kaçırılmaz enstantaneler ve panoramik görünümler sunmaktadır. Bu açıdan sulak alan, dünyanın en özgür hayvanlarını, en doğal ve ilgi çekici halleriyle seyretmek ve onları daha yakından görmek isteyen ziyaretçiler için harikulade bir doğal mekândır.

Tuzla Sulak Alanı, 12.10.2004 tarihinde Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından *koruma bölgesi* ilan edilmiştir. Ancak hassas canlıların yaşadığı bu ekosistem alanı, her

ne kadar koruma altına alınmışsa da çevresindeki yapılaşma ve doldurma girişimlerinden, kaçak avcılıktan olumsuz etkilenmektedir (Fotoğraf 2.33).

Fotoğraf 2.33. Tuzla Sulak Alanı Çevresindeki Yapılaşmalar, Bu Hassas Ekosistemi Tehdit Etmektedir.

Böylesine değerli bir sulak alanın, ornitolojik potansiyeli ve çok sayıda kuş türüne ev sahipliği yapması, oldukça önemli bir çekim kaynağıdır. Bu açıdan foto safari, kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşü gibi çeşitli ekoturizm etkinliklerine ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahiptir. Kuş gözlemciliği yapmak isteyen ziyaretçiler için burada bulunan eski tuzla binası, restore edilip kullanılabilir (Fotoğraf 2.34).

Fotoğraf 2.34. Eskiden Tuz İşletmesi Olarak Kullanılan Tuzla Binası, Günümüzde Kuş Gözlemevi Olarak Düzenlenmeyi Bekliyor.

2.1.2.3. Geyik Baraj Gölü

Araştırma sahasına gelen ziyaretçilerin dinlenmek, balık tutarak eğlenceli vakit geçirmek isteyenlerin uğrak noktalarından birisi de Geyik baraj gölüdür. Sarıçay üzerinde kurulan Geyik baraj gölü, Milas'a 22 km uzaklıkta ve Milas'ın kuzeydoğusundaki bir vadi üzerinde bulunmaktadır (Harita 2.1). Doğasının güzelliği ile dikkat çeken Geyik baraj gölü, aynalı sazan, karasazan ve meriç balıklarına ev sahipliği yapmaktadır. Barajın etrafındaki bitki örtüsü, fıstıkçamları ve zakkumlardan oluşmaktadır (Fotoğraf 2.35).

Fotoğraf 2.35. Geyik Baraj Gölü, Zakkumlar ve Fıstıkçamlarından Oluşan Panoramik Bir Görünüm.

Etrafında fıstık çamları ile kaplı olan göl ve çevresi, Milas'ın önemli rekreasyon alanlarından biridir. Hafta sonları buraya gelen Milaslılar, piknik yapabilmekte ve oltayla balık avlama olanağı yakalayabilmektedirler.

2.1.2.4. Hacat Gölü (Muhale Denizi)

Araştırma sahasımızda ekoturizm potansiyeli yüksek olan bir diğer hidro-turistik alan, *Hacat gölü (Muhale denizi)*dür. Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarında bulunan göl, Sarıçay'ın taşıdığı alüvyonları deniz kıyısındaki eski bir koy ağzında biriktirmesiyle oluşmuş bir kıyı set gölüdür (Fotoğraf 2.36 ve Harita 2.1). Bu göl, Milas'ın Bafa Gölü'nden sonra ikinci büyük gölüdür. Alacaova ve Ekinanbarı ovalarından çıkan kaynak ve yağmur sularından beslenen göl, Güllük Körfezi ile Ekinanbarı ve Afşar

köyleri arasında bulunmaktadır. 2 240 ha'lık bir alanı kapsayan göl bir lagün özelliği göstermekte olup, denizle bağlantısını sağlayan kanalın bittiği yerde Güllük dalyanı bulunmaktadır.

Güllük gibi turistik bir beldenin ve Milas-Bodrum Hava Limanı'nın çok yakınında bulunan sulak alan, balık ve kuş türleri açısından oldukça zengindir. Bu bağlamda olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği başta olmak üzere birçok ekoturizm faaliyeti için dikkate değer bir potansiyele sahiptir. Ancak böylesine hassas canlıların bulunduğu bir ekosistemin hemen yanı başında bir havalimanının bulunması, hem buradaki canlılar için hem de uçuşların güvenliği için önemli sorun kaynağıdır. Ayrıca Güllük ihraç limanından dolayı oluşan gemi ve taşıt trafiği de canlılar için olumsuz bir durumdur.

Fotoğraf 2.36. Hacat Gölü ve İlerisindeki Milas-Bodrum Hava Limanı'ndan Bir Görünüm.

2.1.3. Biyocoğrafya Çekicilikleri

Didim-Milas kıyı kuşağı, hem bitki örtüsü çeşitliliği ile hem de yabancı hayvan varlığıyla oldukça önemli düzeyde biyoçeşitliliğe sahiptir. Bu açıdan sahamızda turistik potansiyeli yüksek birçok biyocoğrafya kaynağı bulunmaktadır.

2.1.3.3. Çevre Koruma Alanları

Didim-Milas kıyı kuşağı sahip olduğu yüksek biyoçeşitlilik potansiyeli nedeniyle birçok koruma alanına sahiptir. Bu tür doğa koruma alanları, çok değerli doğal turistik kaynaklar olarak algılanmaktadır. Bu *açık hava müzelerinin* her türlü kaynak değerleriyle korunması, hem doğal mekânların gelecek kuşaklara daha az kayıpla bırakılmasını sağlayacak hem de sahaya gelecek ziyaretçilerin doyumsuz görünüm ve eşsiz panoramalarla karşılaşmalarına imkân tanıyacaktır. Bu bağlamda araştırma sahamızda, dikkati çeken ve ekoturizm potansiyeli yüksek başlıca doğa koruma sahaları aşağıda incelenecektir.

2.1.3.3.1. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı

Araştırma sahamıza yakın olması nedeniyle milli parkın özellikle Büyük Menderes deltası bölümü çalışmamızda ön plana çıkarılmıştır. Milli parkın Büyük Menderes deltası bölümü, uluslararası öneme sahip *A sınıfı sulak alan* olarak kabul edilmekte ve barındırdığı biyolojik çeşitlilikten, nesli tehlike altında olan canlılardan ve endemik türlerden dolayı ulusal ve uluslararası düzeyde koruma altında bulunmaktadır (Harita 2.1). Bu saha, uluslararası Ramsar (özellikle su kuşlarının yaşama ortamı olarak sulak alanların korunması antlaşması), Bern (Avrupa yaban hayatı ve doğal yaşam alanlarının korunması sözleşmesi), Barselona konvansiyonu (Akdeniz'in kirlilikten korunması için anlaşma) ile Rio sözleşmeleri (biyolojik çeşitlilik sözleşmesi) tarafından korunmaktadır.⁴⁴⁶

Büyük Menderes deltasında, yaklaşık 250 kuş türünün yaşadığı, bu kuş türlerinden 70 adedinin ise burada kuluçkaya yattığı tespit edilmiştir.⁴⁴⁷ Özellikle nesli tehdit altında olan cüce karabatak, dünyada toplam sayıları 3000 çift olduğu tahmin edilen tepeli pelikan, küçük akbalıkcıl, küçük kerkenez ve akkuyruklu kartal deltada üreyen kuş türleri arasındadır (Fotoğraf 2.37).

⁴⁴⁶ Sezer, *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Coğrafi Etüdü*, s.65.

⁴⁴⁷ Milli park Tanıtım Broşüründen yararlanılmıştır.

Fotoğraf 2.37. Büyük Menderes Deltası, Ornitolojik Gözlemlere Oldukça Elverişli Bir Milli Park Sahasıdır.

Milli park deltasında üreyen başlıca kuş türlerini tepeli pelikan, küçük balaban, küçük akbalıkcıl, külrengi balıkcıl, beyaz leylek, angıt, suna, yeşilbaş, küçük kerkenez, kerkenez, su kılavuzu, saz tavuğu, sakarmeke, poyraz kuşu, uzun bacak, kılıç gaga, kocagöz, batac kırlangıcı, küçük halkalı, cılıbıt, küçük cılıbıt, mahmuzlu kızkuşu, kızıl bacak, Akdeniz martısı, gümüş martı, Hazar sumrusu, sumru, küçük sumru, akkanatlı sumru, üveyik, ishak kuşu, kukumav, çobanaldatan, yalıçapkını ve arı kuşu oluşturur.⁴⁴⁸

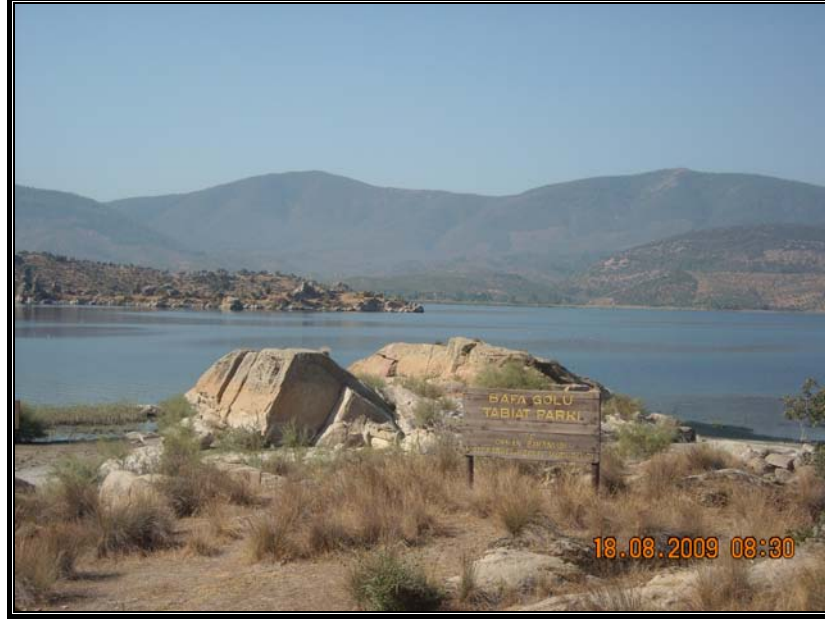
Deltadaki lagünler, Büyük Menderes nehrinin ve Ege Denizi'nin etkisi altındadır. Bu sahalarda, kış yağışlarının ve Büyük Menderes nehrinin etkisiyle tuzluluk azalmakta, yaz sonlarında ise buharlaşmanın etkisiyle Ege Denizi'nden daha tuzlu olabilmektedir. Delta kıyısındaki lagünler, ekolojik yönden zengin sulak alanlardır. Böylesine ulusal ve uluslararası düzeyde değerli bulunan unsurları kendisinde barındıran delta sahası, doğa yürüyüşü, foto safari, olta balıkçılığı ve ornitolojik gözlemler gibi çeşitli ekoturizm etkinliklerine katılmak isteyen ziyaretçiler için oldukça ilgi çekici bir doğal mekândır.

2.1.3.3.2. Bafa Gölü Tabiat Parkı

Araştırma sahamızdaki en önemli sulak alanlardan birisi Bafa Gölü'dür (Fotoğraf 2.38). Eskiden Ege Denizi'nin bir körfezi olan Latmos Körfezi'nin, Büyük Menderes

⁴⁴⁸ Sezer, *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Coğrafi Etüdü*, s.65.

nehirinin taşıdığı alüvyonlarla kaplanması ve yaklaşık 300 km²lik körfezin dolması sonucunda bugünkü Bafa Gölü meydana gelmiştir (Harita 2.1). Göl üzerinde antik kalıntıların bulunduğu 5 ada vardır. Ekolojik yönden bol gıdalı özellik arz eden gölün, güneybatı kesimlerinde saz toplulukları, kuzeybatı ucunda sazlarla birlikte ılgın, söğüt ve kındıra⁴⁴⁹ toplulukları bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.38. Bafa Gölü Tabiat Parkı, Önemli Bir Hidro-Turistik Kaynaktır.

Bafa Gölü, flora (özellikle su bitkileri) ve fauna yönünden oldukça zengindir. Toplamda 261 kuş türü, bunun yanı sıra 325 bitki, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne ev sahipliği yapmaktadır.⁴⁵⁰ Bafa Gölü'nün sığ bir göl olması nedeniyle birçok su kuşu için beslenme ve barınma yeridir. Bunlardan en önemlileri; *akkuyruklu kartal*, *kaşıkçı kuşu*, sulak alanların simgesi sayılan ve kolayca tanınabilen *tepeli pelikan*, sayıları on binlerle ifade edilen, özellikle eylül ve mayıs aylarında gölün kuzey kıyılarında ve Serçin gölü de denilen bölgesinde beslenmek amacıyla gelen *flamingolar* olarak ifade edilebilir. Ayrıca Bafa Gölü, göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunması nedeniyle yılın belli dönemlerinde tür ve sayı bakımından daha da zenginleşmektedir⁴⁵¹ (Fotoğraf 2.39).

⁴⁴⁹ Kındıra: Sulu yerlerde biten ince uzun yapraklarının kenarları keskin, ucu diken gibi, koyu renkli bir çeşit çayır otudur

⁴⁵⁰ Bafa Gölü, Erişim tarihi: 22 temmuz 2010, www.wwf.org.tr.

⁴⁵¹ Özkardaş, *Bafa Gölü Çevresinde Ekolojik Sorunlar ve Sosyo-Ekonomik Boyutu*, s. 27-28.

Fotoğraf 2.39. Bafa Gölü Tabiat Parkı ve Burada Konaklayan Kuşlardan Bir Başka Görünüm.

Bafa Gölü, sahip olduğu flora ve fauna zenginliği ile kültürel varlık olarak değerlendirilen *Herakleia* antik kenti nedeniyle 1989 yılında Kültür Bakanlığı İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1. derece ve 3. derece doğal sit alanı ilan edilmiştir. Aynı zamanda 1. derece arkeolojik sit alanıdır. Ayrıca Bafa Gölü ve çevresi uluslararası ölçekte önemli kuş alanları listesinde yer almakta ve dünya çapında nesli tükenmekte olan birçok kuş türünün üreme, beslenme ve barınma alanıdır. Su kuşları bakımından uluslararası öneme sahip 1.derece sulak alanıdır. Bu özellikleri nedeniyle 08/07/1994 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla *tabiat parkı* olarak ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla Bafa Gölü barındırdığı zengin flora ve faunası ile çevresinde bulunan tarihi (Herakleia) ve kültürel değerleri ile bir doğa harikası ve aynı zamanda bir açık hava müzesi olarak, yüksek çekim gücü olan doğal turistik bir kaynaktır. Bu kapsamda tabiat parkı içerisinde milli park mühendisliği, ziyaretçi tanıtım merkezi, kamping, günübirlik kullanım alanları, trekking ve kuş gözlem istasyonları inşa edilmektedir.

Bafa Gölü ve çevresinde ekoturizm etkinlikleri kapsamında kuş gözlemciği faaliyeti, olta balıkçılığı, manzara izleme, fotoğraf çekme, doğa yürüyüşü gibi etkinlikler de yapılabilmektedir. Gölde gezmek isteyenler için dolmuş usulü motorlar bulunmaktadır. Bu gezinti sırasında adalar ve Herakleia antik kenti gezdirilmektedir. Ayrıca yüzme molası da verilerek, geziye katılanların ferahlamaları sağlanmaktadır.

Göldeki adalarda bulunan manastırlar gezilebilir. Çevresi zeytinliklerle çevrili olan gölün kıyısındaki lokantalarda da zeytinyağı ile yapılan yemekler tadılabilir. Bütün bu değerleri ile Bafa Gölü Tabiat Parkı, ülkemizin en çok dikkati çeken koruma statüsüne sahip sulak alanlarından birisidir.

2.1.3.3.3. Sırtlandağ Halep Çamı Tabiatı Koruma Alanı

Didim-Milas kıyı kuşağı, Halep çamının (*Pinus helepensis*), Türkiye'deki iki doğal yayılış alanlarından birini teşkil eden nadir bir ekosisteme ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemizde az rastlanır bir tür olan Halep çamının nadir bir orman ekosistemi oluşu, zengin bir yaban hayatı potansiyeline sahip bulunuşu temel özelliklerini oluşturmaktadır. Türkiye'deki toplam alanın % 95'i Milas ve Gökova'dadır.⁴⁵² Milas'ın Sırtlandağ mevki, zengin bir yaban hayatı potansiyeline sahip olup, tehlike altındaki bir doğal alandır (Harita 2.1). Söz konusu alanda Halep çamı başta olmak üzere kızılçam (*Pinus brutia*), sakız ağacı (*Pistacia lamtiscus*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), yabani zeytin (*Olea oleaster*), akçameşe (*Phillyea media*), defne (*Laurus nobilis*), aden (*Cistus sp.*), dağ çileği (*Arbutus endrachnea*), ardıç (*Juniperus nana*) ağaçları ve yaban hayvanlardan tilki, çakal, yaban domuzu, tavşan, kirpi, keklik, benekli su tavuğu, karatavuk bulunmaktadır. 760 ha büyüklüğe sahip olan *tabiatı koruma alanı*, Milas'a 13 km, Bodrum'a 25 km, Muğla'ya 81 km uzaklıktadır.⁴⁵³

Bu tür koruma alanları, özellikle doğa turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahiptirler. Bu nedenle ilgili koruma alanında yerli ve yabancı ziyaretçiler için gezi ve botanik parkurlarının oluşturulması oldukça önem taşımaktadır. Buna bağlı olarak burada botanik turu, bilimsel amaçlı gezi turları ve doğa yürüyüşleri gibi ekoturizm etkinliklerinin yapılması, koruma yaklaşımları ve turizm etkinliklerinin çeşitlendirilmesi ve tüm yıla yayılması çalışmalarına da katkı yapacaktır.

2.1.3.4. Kamp Alanları ve Piknik Yerleri

Kamping, kamp kurma yeri demektir. Kamp yerlerinin konumları ve fonksiyonları oldukça değişiktir. Örneğin sportif faaliyetlere, bilimsel araştırmalara, dinlenme ve tatil yapma amaçlarına, dış turizmi destekleme amaçlarına yönelik olabilir.

⁴⁵² Muğla Valiliği, 2006 Yılı İl Çevre ve Durum Raporu, Muğla, s.120.

⁴⁵³ Sırtlandağ Halep Çamı Tabiatı Koruma Alanı, Erişim tarihi: 20 Ekim 2010, www.kultur.gov.tr.

Dış ve iç turizme yönelik kamp kurma yerlerinin, konaklama tesisleri de farklı olur. Örneğin bazılarında, en az 30 ünite ve daha fazla olmasıyla çadır kurulur. Bu tür kamplara çadırlı kamp ve yerlerine ise kamp yeri denir. Bazılarına ise geceleme yapacaklar, motorlu araçlarıyla çekilen seyyar evleri ile yani bungalov evler ile gelirler. Bu tip evlerin, kamp sahalarında yerleşik olanlarına, bungalov tipi ev denilirse de bunların tamamen ahşaptan inşa edilmiş olanları, *şale* diye tanımlanır. Kamp yerleri ve kampinglerin yer seçiminde, doğal güzellikler ve tarihi zenginlikler esas rolünü oynar. Özellikle orman içleri ve kıyıları (göl ve deniz kıyıları ile büyük akarsuların kıyıları) en çok tercih edilen konumlardır.⁴⁵⁴ Bu sahalar, aynı zamanda günübirlik olarak piknik yapmak açısından da oldukça elverişli koşullara sahiptir. Nitekim kentlerin stresli ortamlarından bunalan insanlar, bu tür yerlere gelerek stres atmakta ve ferahlamaktadırlar.

Araştırma sahamızda kamp yerleri veya kampingler, çok yaygın olmamakla birlikte yer yer yayılış göstermektedir. Bu tür yerler, özellikle kamp ve karavan turizmi için büyük önem taşımakta ve tek başına gezmeyi seven maceraperestlerin de ilgi gösterdiği yerlerdir. Özellikle kıyıların yoğunluğundan kaçıp, sakin bir ortamda dinlenmek, piknik yapmak ve stres atmamak isteyenler için ideal yerlerdir. Bu sahalar, bilhassa tatil dönemlerinde bu tür ziyaretçilerin yoğun ilgisine mazhar olmaktadır. Bu kapsamda araştırma sahamızdaki rekreatif alanlardan en dikkati çekenleri aşağıda irdelenecektir.

2.1.3.4.1. Beypınarı Orman İçi Dinlenme Yeri

Milas Orman İşletme Müdürlüğü'ne ait piknik alanı, Muğla-Milas karayolu üzerinde ve Milas'tan 20 km uzaklıkta bulunmaktadır (Harita 2.1). Piknik alanı, Beypınarı restoranlarıyla karşı karşıyadır (Fotoğraf 2.40). Buradaki restoranlar, bir vadinin kenarında, ağaçlık bir alanın içinde sıralanmışlardır.

⁴⁵⁴ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 532.

Fotoğraf 2.40. Beypınarı Piknik Alanındaki Restoranlarda, Ziyaretçilere Alabalık ve Yöresel Lezzetler Sunulmaktadır.

Burası çam ağaçlarının arasında yer almakta olup, piknik alanında oturma grupları yer almaktadır. Bu dinlenme alanı, hem hafta içi hem de hafta sonları, çam ağaçlarının gölgesinde ve çam kokuları arasında piknik yapmak isteyenler ile bu güzergâhı kullanan ziyaretçiler için oldukça ideal bir dinlenme ve stres atma yeridir. Buradan, daha çok Muğla-Milas karayolunu kullananlar ile Milas'tan günübirlik olarak gelenler yararlanmaktadır. Ziyaretçiler, tesislerde yöre ekmeği, alabalık ve diğer yemekleri tatma imkânına kavuşmaktadırlar (Fotoğraf 2.41). Ayrıca Muğla-Milas karayolunu kullananlar ve dinlenmeye gelenler, yöresel ürünlerin satıldığı tezgâhlardan hediyelik eşya da satın alabilmektedirler (Fotoğraf 2.42).

Fotoğraf 2.41. Beypınarı Orman İçi Dinlenme Yerindeki Tandırlarda Yöresel Ekmekler Yapılmaktadır.

Fotoğraf 2.42. Beypınarı Orman İçi Dinlenme Alanında Hediyeelik Eşyalar Satılmaktadır.

2.1.3.4.2. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri

Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'ne ait kamp, Didim girişinde Mersindere Mahallesi'nde yer almakta ve 18,6 ha'lık bir alan kaplamaktadır (Fotoğraf 2.43 ve Harita 2.1).

Fotoğraf 2.43. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri'nin Giriş Kısmından Bir Görünüm.

Didim'e 6 km uzaklıkta bulunan kamp alanı, günlük 2500 kişi/gün ziyaretçi ve 250 adet/gün çadır-kamp kapasitelidir. Didim'e yakın olan bu kamp alanı, Didim'in güzelliklerini görmek ve kalabalık sahillerden kaçmak isteyenler için ideal bir ortama

sahiptir. Tavşan Burnu kamp alanına karavanıyla gelen ziyaretçilerin yanı sıra çadırlarıyla gelip, geceleme yapan ziyaretçiler de bulunmaktadır (Fotoğraf 2.44).

Fotoğraf 2.44. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri'nde Çadırlarıyla Gelip, Geceleme Yapan Ziyaretçiler Bulunmaktadır.

Tavşan burnu orman içi dinlenme yeri, gölgelik bir sahadır. Büfe, market, lokanta, plaj, çamaşır yıkama yeri, lavabo, bulaşık yıkama yeri, WC, duş, içme suyu, karavan, su bağlantısı bulunmaktadır. Dolayısıyla burası kamp-karavan turizmi için oldukça ideal bir yerdir (Fotoğraf 2.45).

Fotoğraf 2.45. Tavşan Burnu Orman İçi Dinlenme Yeri'nde, Karavanlarıyla Gelip, Konaklama Yapan Ziyaretçiler de Söz Konusudur.

2.1.3.4.3. Karacahisar Piknik Alanı

Milas'ta az bilinen bir piknik ve dinlenme alanıdır (Harita 2.1). Burası birçok köyün içme suyu ihtiyacının karşılandığı kaynak suyunun bulunduğu yerdir (Fotoğraf 2.46). Buradan çıkan kaynak suları buz gibidir ve dereye akan sular, Gökçeler çayını meydana getirir. Geçmişte, bu suyun yolu üzerine kurulan değirmenlerde, çevre köylüleri buğdaylarını öğütürerek ekmeçlik un elde ederlerdi.

Karacahisar su çıkan mevkii, çam ve çınar ağaçları ile her tür ağacın, makinin oluşturduğu bir doğal güzelliğe, yeşilliğe sahiptir. Hafta sonları pek çok Milaslı, ailecek buraya gelerek piknik yapabilmektedir. Dolayısıyla burası, piknikçiler için ideal mesire yerlerinden birisidir.

Fotoğraf 2.46. Karacahisar Piknik Alanı, Tatil Dönemlerinde Pek Çok Ziyaretçiyi Ağırlandırmaktadır (Kaynak: Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe,2006).

2.1.3.4.4. Beçin Dedesi Piknik Alanı

Halk arasında *Beçin Dedesi* olarak nitelenen yer, Ahmet Gazi Türbesi'nin olduğu mekândır. Beçin kalesi alanı içinde yer alan Ahmet Gazi Medresesi ve Türbesi'nin yanında bulunan küçük alan, piknik ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır (Harita 2.1). Burada insanlar, adaklarını yerine getirmekte, aşure ayında saz ve söz eşliğinde "Aşure Günü" kutlanmakta ve aynı zamanda mevlitli toplantılar da yapılmaktadır. Alanda büyük bir çınar ağacı ve alanın ortasında yaz-kış akan küçük hacimli bir kaynak suyu bulunmaktadır. Milas şehir merkezine yakın olması, Beçin kalesi ve Milas şehir manzarası ile burası, bütün yıl boyunca piknik yapma ve dinlenme amaçlı gelenlerin

uğrak yeridir. Ayrıca Milas'tan geçen birçok ziyaretçi bu mesire yerinde, harika Milas manzarası eşliğinde kale ve diğer tarihi yapıtları gezmekte ve mesire alanında da dinlenip, serinlemektedir (Fotoğraf 2.47).

Fotoğraf 2.47. Beçin Dedesi Piknik Alanına Gelen Yerli Ziyaretçiler, Burada Piknik Yaparak, Hoşça Vakit Geçirmektedirler (Kaynak: Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe,2006).

2.1.3.4.5. Pınarcık Kamping Alanı

Bafa Gölü'nün güneydoğu kıyısında bulunan kamping yeri de sakin ve huzurlu bir tatil yapmak isteyen insanlar için oldukça elverişli bir kamping alanıdır. Bafa Gölü'nün eşsiz manzarası eşliğinde oltayla balık tutup, fotoğraf çekiminin yapılabileceği kamp alanı, hemen yolun kenarında olduğu için kolaylıkla ulaşılabilir bir yerdedir.

Araştırma sahamızda bunların yanı sıra Milas'ın çıkışında bulunan ve halk arasında *Tavşan Tepesi* olarak adlandırılan, dinlenme yeri bulunmaktadır. Ayrıca Milas'a 3 km uzaklıkta, Geyik barajı yolu üzerinde ve Yusufça köyünde bulunan, mevlit, hayır-dua için ziyafetlerin verildiği, adakların kesildiği *Şeyh Köy Dedesi* olarak tanınan dinlenme yeri de tercih edilen mesire yerlerindedir. Yine Didim'de Emniyet Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı, Devlet Demiryolları gibi çeşitli kurum ve kuruluşlara ait kamplar da yer almaktadırlar.

2.2. BEŞERİ TURİSTİK KAYNAKLAR

Didim-Milas kıyı kuşağı, beşeri turistik çekicilikler bakımından da oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. İnceleme alanının antik dönemlere dayanan uzun bir tarihi geçmişe sahip olması, tarihi ve kültürel yapıtların da çeşitlenmesine ve zenginleşmesine zemin hazırlamıştır. Başta Karya medeniyeti olmak üzere, İon, Pers, Roma, Bizans, Menteşeoğulları ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapan sahamızda, bu medeniyetlerin kendine özgü eserlerine veya onların kalıntılarına rastlamak mümkündür (Harita 2.1). Ayrıca sahamızda Milas ve Didim yörelerine özgü gelenek ve göreneklere yansıtan giysiler, el dokumaları, halılar, yöresel yemekler, düğün ve eğlenceler ile çeşitli festivaller de gerçekleştirilmektedir. Böylesine zengin bir tarihi ve kültürel birikimi barındıran saha, özellikle tarihe ve yöresel kültürlere ilgi duyan ve giderek artan, çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi misafir etmektedir.

2.2.1. Antik ve Tarihi Çekicilikler

Didim-Milas kıyı kuşağında binlerce yıl öncesine dayanan uzun tarihi geçmişte yaşayan her uygarlık, gelecek kuşaklara kendi varlığını hatırlatan eserlerini, kalıntılarını veya hiç olmazsa söylentilerini bırakmışlardır. Yüzyıllar ötesinden gelen bu eşsiz miras, çok sayıda antik ve tarihi eserin veya onların kalıntılarının günümüze ulaşmasına olanak tanımıştır. Sahada Karyalılara ait Gümüşkesen Anıtı'ndan, İonlara ait Apollon Tapınağı'na ve Milet Antik kentine, Menteşeoğullarına ait Beçin Kalesi'nden Osmanlılara ait camilere kadar çok çeşitli antik ve tarihi esere rastlanılmaktadır (Harita 2.1). Bu bölümde araştırma sahamızdaki antik ve tarihi yapıtlar ile yerleşmelerin, turistik potansiyelleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.2.1.1. Milet (Miletos)

Milet (Miletos) Antik kenti, Aydın ili Didim ilçesi *Balat Köyü* yakınında yer almaktadır (Harita 2.1). Kuzeyinde Samsun dağları, doğusunda Beşparmak dağları bulunur. Kentin ilk kuruluş yeri *Kalabaktepedir*.

Milet Antik kentinin İyonlular tarafından ve efsaneye göre *Miletos* isminde biri tarafından kurulduğu söylenmektedir. Ancak İonyalılar buraya geldiklerinde iskânın var olduğu ve halkının *İlyada* da geçen Karyalılar olduğu bilinmektedir. Hatta Karyalılar Atina civarından gelen İonyalıları şehre sokmamak için savaşlar yapmışlar, ancak

sonunda İonyalılar galip gelmişlerdir. Heredot'a göre yeni gelenler, Miletoslu kadınlarla evlenerek iki halk birbirine karışmış ve bu karışımdan ilerde İonya kültürünü yaratacak bir nesil çıkmıştır.⁴⁵⁵

Milet Antik dönemde Anadolu'nun en büyük ve en önemli kentlerinden biriydi. Birçok bilim adamı ve filozof Milet'te yaşamış, burası adeta bilimin ve felsefenin merkezi olmuştur (Fotoğraf 2.48). Felsefe tarihinin büyük filozofları Thales, Anaximandros, Anaximenes, tarihçi Hekataios, Ayasofya'nın mimarlarından İsidoros bu kentte yetişmişlerdi. Arkaik dönem, yani M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllar, Milet'in en parlak dönemi olmuştur. Bu dönemde Milet, Zeytintepe ve Kalabaktepe dâhil olmak üzere Tiyatronun bulunduğu Kaletepe'ye kadar uzanmıştır. MÖ. 7. ve 6. yüzyıllarda özellikle Karadeniz ve Marmara Bölgesi'nde kurduğu 90 koloniyle ayrı bir önem ve güç kazanmıştır. Ayrıca liman kenti olması nedeniyle büyük bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Anadolu uygarlıklarına beşiklik eden kentte, değişik dönemlerde kurulan atölyeler, ürettikleri eserleri bütün dünyaya sunmuşlardır.⁴⁵⁶

Fotoğraf 2.48. 15 000 Seyirci Kapasiteli Antik Milet Tiyatrosu, O Dönemde Sanat ve Bilimin Simgeleşmiş Yapılarından Birisi Olarak, Pek Çok Sanatsal Etkinliğe Ev Sahipliği Yapmaktaydı.

Milet, önceleri (Antik dönemde) Latmos Körfezi kenarında bir yarımada üzerinde kurulmuştu. *Aslanlı liman* olarak bilinen işlek bir limana sahipti. Ancak Orta Çağ'da Büyük Menderes nehrinin getirdiği alüvyonların etkisiyle Latmos Körfezi'nin dolması

⁴⁵⁵ Akşit, İ., *Batı Anadolu Uygarlığı*, Edebiyat Fakültesi Demirbaş No:72469, İstanbul, 1980, s. 179.

⁴⁵⁶ Von Graver, V. "Antik Çağdan Günümüze Milet". *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu* (15-16 Kasım 2001) Söke-Türkiye, s. 205-206.

neticesinde Miletos kenti denizden uzaklaşmıştır. Bir zamanlar en büyük İonya kenti olan ve Marmara ile Karadeniz’de 90 kadar kolonisi bulunan Miletos, Menderes nehrinin getirdiği alüvyonların etkisiyle liman şehri olmaktan çıkmış, denizden 9-10 km uzaklıkta bir kara şehri olmuştur.⁴⁵⁷

M.Ö. 494 yılında Pers orduları tarafından tahrip edildikten sonra yeniden kurulan Milet, iki yüzyıl Pers egemenliği altında kalmıştır. Büyük İskender’in fethiyle, Anadolu’nun en önemli metropollerinden biri durumuna gelmiş ve önemini Roma çağında da sürdürmüştür. Bizans çağında deniz çekilmiş olmasına rağmen Büyük Menderes ırmağından giren gemiler sayesinde ticari limanı yine de kullanılabilirdi. Bu dönemde eski kalıntıların görkemli yapıları saraylara benzediğinden adı “Palatia” olarak anılmıştır. Bizansın son döneminde büyük ölçüde korsanların barınağı haline gelmiş ve XIII. yüzyılda Menteşe Beyliği tarafından Türk “Balat”ı haline getirilmiştir. Menteşoğulları zamanında parlak bir dönem yaşadıysa da, gittikçe önemini yitirerek XVIII. yüzyılda küçük bir köy haline gelmiş ve 1955 depremine kadar küçük bir köy olarak varlığını sürdürmüştür.⁴⁵⁸

Günümüzde Milet Antik kentinde, Antik döneme, Bizans dönemine ve beylikler dönemine ait karışık bir mimari doku görülür. Ören yerinde, 140 m genişliğinde ve 30 m yüksekliğindeki 15 000 kişilik tiyatro, palestrası (spor alanı) ile birlikte oldukça sağlam durumdaki *Faustina hamamı*, *Serapis Tapınağı*, *Piskoposluk kilisesi*, kilise avlusuna bitişik *kutsal mezarlık kalıntıları* bulunmaktadır. Bunların yanı sıra *agora (çarşı)*, 100 m uzunluğundaki *tören yolu*, tören yolunun doğu ucunda *liman kapısı*, kutsal alanda *bereket tanrıçası*, Demeter ile kızı Kora’ya sunulmuş *iki tapınak*, *anıtsal çeşme*, *gymnasium*, *hamam*, *stadium*, *delphinion*, *Zeus Olympios temenosu*, *bouleuterion*, *Mısır tanrılarının temenosu kalıntıları* da bulunmaktadır (Fotoğraf 2.49). Agoranın güneyindeki tepede, kentin en önemli yapısı olan Athena Tapınağı’nın yerlerine dikilmiş sütunlar, etkileyici bir görünüme sahiptir. Milet ören yeri, sahip olduğu bu antik ve tarihi eserleri nedeniyle her yıl çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi Didim’e çekmektedir (Fotoğraf 2.50).

⁴⁵⁷ Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 178-179.

⁴⁵⁸ Sağdıç, O., *Aydın*, Dönmez Ofset, Ankara, 1988, s. 60.

Fotoğraf 2.49. Faustina Hamamı, Milet Antik Kenti'ndeki En Dikkat Çekici Antik Yapılardan Birisidir.

Fotoğraf 2.50. Milet Ören Yerini Gezmeye Gelen Yabancı Ziyaretçiler, Buradaki Stantlardan Alışveriş Yapmaktadırlar.

2.2.1.2. Didyma ve Apollon Tapınağı

On iki İon kentinden birisi olan Milet'in Kutsal Kenti "Tapkı Alanı" olarak tarih sahnesine çıkan *Didyma* (*Didim*), Milet kenti ile birlikte İonların, Perslerin, Romalıların, Menteşeoğullarının ve Osmanlıların egemenliği altına girmiştir. Didyma, Söke ilçesine bağlı Akköy'ün 15 km güneyinde ve Altinkum sahilinin 4 km kadar içerisinde bulunmaktadır. Burası aslında bir kent değil, Milet kentinin kutsal alanı idi ve bu kutsal alanın merkezinde, güneş tanrısı Apollon adına kurulmuş büyük bir tapınak

bulunuyordu. İonyalılar, Apollon Tapınağı'nı ikinci bir kehanet merkezi olarak Didim'de kurdular. Bunun da çağının en büyük tapınaklarından biri olmasına özen gösterdiler. Tapınak, Miletos kentinin koruyuculuğunda gelişti.⁴⁵⁹

Didim'in girişinde, Didim turizminin simge yapıtlarından aynı zamanda Batı Anadolu kıyılarının en etkileyici bağımsız anıtı olarak kabul edilen *Apollon Tapınağı* yükselmektedir (Fotoğraf 2.51 ve Harita 2.1). Tapınağın anıtsal boyutları ve benzersiz planı kadar, çok iyi bir durumda korunarak gelmesi de hayranlık uyandırmaktadır. Helenistik dönemde tasarlanan Apollon Tapınağı, dev boyutlu mimarlık yapıtlarının Romalıların tekelinde olmadığını göstermektedir. Antik dünyanın üçüncü büyük yapısı olan Apollon Tapınağı, Didim ilçe merkezinin Hisar Mahallesi'nde yer alır. Apollon Tapınağı, Antik çağda Anadolu'daki en büyük *kehanet (Bilicilik) merkezi* durumundaydı.

Fotoğraf 2.51. Helenistik Dönemden Günümüze Kadar Gelen Apollon Tapınağı, Didim Turizminin Simgeleşmiş Yapıtlarından Birisidir.

Bildiğimiz ilk tapınak M.Ö. VIII yüzyılda yapılmıştır. VI. yüzyıl başlarında çevresi sütunlarla çevrili idi. En büyük klasik tapınaklar bir iç mekânın iki sıra sütunla çevrenmesiyle meydana getiriliyordu ve bunlara “dipteros” deniliyordu. Arkaik Ddymaion'un dipterosu 38,40 x 85,15 m boyutlarındaydı. 36 yivli ve İon başlıklı sütunlar, kısa kenarlarda 8'er, uzun kenarlarda ise 21'er adetti. Didyma'dan Milet kentine uzanan, zemini taş kaplı kutsal bir yol yapılmıştı. Bu yol, Apollon Tapınağı'nı

⁴⁵⁹ Sağdıç, *Aydın*, s. 50.

ziyaret etmek ya da kehanete başvurmak amacıyla gelenlerce yürünerek 4 günde geçilirdi. Kutsal yolun iki tarafında mermerden yapılmış, oturan Brankhid heykelleri bulunmaktaydı. Arkaik sanatın bu çok ünlü heykellerinden sekizi erkek, ikisi kadın olmak üzere on tanesi ile iki aslan heykeli, 1858’de C. N. Newton tarafından British Museum’a taşınmıştır. Daha sonra bulunan bir o kadarı da Louvre, Berlin ve İstanbul Arkeoloji müzelerinde sergilemektedir. Dört küçük örneği de Milet Müzesi’nde bulunmaktadır.⁴⁶⁰

Eski Tapınak (Arkaik Didim Tapınağı), M.Ö. 494’de *Lade Deniz Savaşı* sonrasında Milet kentine saldıran Persler tarafından yakılıp yıkılmıştır. Tapınağın yeniden yapımı ise Büyük İskender’in Pers zaferinden sonra gerçekleştirilmiştir.⁴⁶¹ Bugün kalıntılarını gördüğümüz Apollon Tapınağı, Büyük İskender’i izleyen Helenistik çağda, eskisinin temelleri üzerinde, eskisinden daha büyük bir planla yapımına başlanan binanın kalıntılarıdır. M.Ö. 300’lerde yapımına başlanan tapınakta çalışmalar uzun yıllar boyunca sürmüştür. Ölçüleri çok büyük tutulduğu için yapımı M.S. 2. yüzyılın ortalarına dek süren yine de mermer eksikliğinden bitirilemeyen tapınak, önceki tapınaklardan çok daha büyüktü. Efes’teki Artemis Tapınağı ile Sisam Adası’ndaki Herion Tapınağı’ndan sonra dünyanın en büyük üçüncü tapınağı olarak tarihe geçmiştir (Fotoğraf 2.52).

Fotoğraf 2.52. Antik Dönemin En Büyük Üçüncü Tapınağı Olarak Kabul Edilen Apollon Tapınağı, Hiçbir Zaman Bitirilememesine Rağmen, O Dönemin En Etkileyici Yapıtları Arasında Gösterilmektedir.

⁴⁶⁰ Sağdıç, *Aydın*, s. 50-59.

⁴⁶¹ Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 197.

Dört tarafında 7 basamaklı merdiveni olan Tapınağa ön taraftan çıkılması kolay olsun diye ön taraftaki merdivenlerin ortasına ara merdivenler konularak 13 basamaklı giriş yapılmıştır. Tapınak, önde 10, yanlarda 21 görkemli sütunla çevrilidir. 109,34 x 51,13 m ebadında, devrin en büyük tapınaklarından birisi olup içinde toplam 124 sütun bulunmaktaydı.⁴⁶² Ön salonun gerisinde 1,5 m yükseklik farkı olan orakl (kâhin) salonu vardır. Bu iki mekânın bağlantısı 5,65 eninde ve 19 m yüksekliğinde görkemli bir kapı ile sağlanıyorsa da, yükseklik farkından dolayı dışarıdan gelen ziyaretçiler kâhinlerin bulunduğu orakl salonuna giremezler, isteklerini ya da başka tür dileklerini birinci salondan bildirirlerdi. Penceresi olmayan orakl salonunun çatısını iki büyük sütun taşımaktaydı. Arka yüzündeki üç kapıdan geniş merdivenlerden “Adition” denilen kutsal iç avluya inilmekteydi. Orakl salonunun iki yanında yukarıdaki odalara ve çatıya çıkan merdivenler mevcuttur.⁴⁶³

Tapınağın iç avlusunun dışarıyla bağlantısı, ön salonun iki yanından inen meyilli tünel geçitlerle sağlanırdı. Burasının çatısız olması, Apollon’un güneş tanrısı olmasından ileri geliyordu. Tapınağı çevreleyen sütunlar yukarıda, arşitrav adı verilen enine mermer bloklarla birleştiriliyorlardı. Bu arşitravlar, meduza ve boğa başları ile süslenmişti.⁴⁶⁴ Tapınağın plâtfomu mermer ile döşeliydi. Doğu tarafındaki merdivenlerde isimler kazılıydı. Bu basamaklar önünde bulunan Stadion (Stadyum) aynı zamanda oturma yerini teşkil ediyordu. Eğri bir ihata duvarı ile çevrili Tapınağın, bugün bazılarının izlerini görebildiğimiz beş kapılı giriş yeri bulunuyordu. Tapınağın önünde, avluda dilek kuyusuyla yuvarlak sunak yeri şimdi bile açıktır. Etraf da bol miktarda mimari parça dikkati çekmektedir.⁴⁶⁵

Apollon Tapınağı’na her taraftan pek ağır ve kıymetli hediyeler gönderildiğinden, servet ve ihtişamı oldukça yayılmıştır.⁴⁶⁶ Tapınak, kâhinlere danışmak için gelenlerle dolup taşardı. Nitekim Lidya kralı *Greziüs*, Tapınağa 30 milyon kıymetinde altın ve gümüş statüler, vazolar, mücevherler gerdanlıklar, levhalar ve kadehler vermişti. Didyma’ya o kadar çok hediye geliyordu ki, Milet’in İranlılara karşı isyanında büyük

⁴⁶² Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 197.

⁴⁶³ Sağdıç, *Aydın*, s. 59.

⁴⁶⁴ Sağdıç, s. 59.

⁴⁶⁵ Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 199.

⁴⁶⁶ Eroğlu, Z., *Muğla Tarihi*, Marifet Basımevi, İzmir, 1939. s.977.

bir donanmaya yetecek kadar zenginleşmişti.⁴⁶⁷ Bu ünlü ve gösterişli Tapınak, M.S. 395 yılında İmparator Theodosius'un emriyle her türlü fal ve kehanet yasaklanınca, eski önemini yitirmiş ve yüzlerce yıl süren inşaat da tamamlanamadan yarım kalmıştır.⁴⁶⁸

Apollon Tapınağı'nın planı çeşitli yönlerden sıra dışı, hatta benzersizdir. İon düzenindeki yapı, "dekastylos dipteros" planı gösterir, yani kısa yanlarda on sütun içeren iki sütun dizisiyle çevrilmiştir. Yapı, dev boyutları yüzünden hiçbir zaman çatı ile örtülememiştir. Tapınak zengin bir motif çeşidine sahiptir. Özellikle Medusa kabartması benzerlerinden, çok daha ilgi çekicidir (Fotoğraf 2.53).

Fotoğraf 2.53. Antik Dönemde Büyük Yapıları ve Özel Yerleri Kötülüklerden Korumak İçin Yapılan Medusa Kabartması, Apollon Tapınağı Alanında Yer Alan En İlgi Çekici Kalımlardan Birisidir.

Didyma'da tek etkinlik, bilicilik değildi. Dört yılda bir yapılan *Büyük Didyma Şenlikleri*, Roma İmparatorluğu döneminde büyük rağbet görmüştür. Alışlagelmiş spor yarışmalarının dışında hitabet, müzik ve tiyatro yarışmaları da düzenleniyordu. Şenliğin bir bölümü Didyma'da bir bölümü de Miletos'ta düzenleniyordu.

Bütün egzotik geçmişi ve hayranlık uyandıran görselliğiyle Apollon Tapınağı, sadece Didim'in değil, ülkemizin de en çok dikkati çeken turizm simgelerinden birisidir. Bu açıdan Didim'in simgeleşmiş yapıtları içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle her geçen gün daha çok sayıda ziyaretçinin ilgisini ve dikkatini çekmektedir. Ancak Didim'in bu sembol anıtı son yıllarda yakınından geçen karayolu

⁴⁶⁷ Gökbel, A. ve Şölen, H., *Aydın İli Tarihi (Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar)*, Ahmed İhsan Basımevi, 1936. s.60.

⁴⁶⁸ Sağdıç, *Aydın*, s. 59.

nedeniyle bazı sorunlarla karşı karşıya kalmış, bundan dolayı söz konusu kara yolu 2010 yılında Aydın İl Trafik Komisyonu kararıyla trafiğe kapatılmış ve kara yolunun güzergâhı değiştirilmiştir. Geç uygulanmış olsa da söz konusu kararla birlikte bu değerli yapının, araç trafiğinden zarar görmesi bir nebze olsun önlenmiş ve sürdürülebilirliği güçlendirilmiştir.

2.2.1.3. Mylasa (Milas)

Milas, kökleri Antik döneme kadar uzanan ve yerleşimin aralıksız devam ettiği, günümüze kadar pek çok uygarlığın yaşamış olduğu, iki farklı uygarlığa başkentlik yapmış, tarih ve kültür bakımından son derece zengin bir yerdir. Sırasıyla Karya, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Menteşeoğulları ve Osmanlı uygarlıklarına ev sahipliği yapmasının yanı sıra Karya uygarlığına ve Menteşe Beyliği'ne başkentlik yapmıştır (Harita 2.1). Milas'ın en az 3500 yıllık bir tarihi geçmişi vardır. Şehrin ismi 3500 yıldan bu yana hiç değişmeden günümüze kadar gelmiştir. *Mylasa (Milas)* kentinin kurucusu, Byzantionlu (İstanbul) Stephanos'un anlattığı hikâyeye göre, *Mylasos*'tur. Milas'ın antik ismi "Mylasa" idi. Kent, ismini de buradan almıştır. Kentte M.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından itibaren iskan edilmektedir.⁴⁶⁹ Tarihçi Strabon'a göre Mylasa, iç Karya'nın Alabanda ve Stratonikiea ile birlikte en önemli üç kentinden biriydi (Fotoğraf 2.54).

Fotoğraf 2.54. "Uygarlıklar Kenti" Olarak Bilinen Milas, Çok Farklı Medeniyetlere Ev Sahipliği Yapmıştır.

⁴⁶⁹ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.20.

Mylasa, M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren oldukça gelişmiş ve Karya bölgesinin başkenti haline gelmiştir. *Karia*, Güneybatı Anadolu'nun; batıda ve güneyde Ege Denizi'yle, kuzeyde Büyük Menderes ırmağıyla, kuzeydoğuda Babadağ ile, doğuda Kızılhisar-Acıpayam Ovası'yla, güneydoğuda Dalaman çayıyla sınırlanan kesimidir. Böylelikle, Aydın ilinin Büyük Menderes güneyinde kalan bölümü; Denizli ilinin Babadağ güneyinde ve Kızılhisar-Acıpayam Ovası'nın batısında kalan bölümü; Fethiye ilçesine bağlı bölüm dışında Muğla ilinin tümü, *Karia* bölgesinin sınırları içerisindedir.⁴⁷⁰

M.Ö. 546'dan sonra tüm Anadolu kentleri gibi, Mylasa da Pers egemenliğine girmiş, ancak bu dönemde yerel satraplar (yöneticiler) tarafından yönetilen kent, önemini korumuştur. Mylasa, altın çağını İran bağımlısı *Karia* Kralları Hekatomnos oğulları döneminde, İÖ 4. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Dönemin en önemli satrapı, bugünkü adıyla Bodrum (Halikarnasos)'da antik dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilen Maussoleion'u yaptıran, *Maussolos*'tur. Krallar soyunun en güçlü ve en ünlü kralı Maussolos, devletin başkenti Mylasa'yı oldukça geliştirmiştir. Maussolos aslında Mylasalı olmasına rağmen, egemenliğinin ilk dönemlerinin ardından, başkenti Halikarnassos'a taşımıştır. Maussolos'un Halikarnasos'u başkent yapmasından sonra bile Mylasa, kendi yöresinde en önemli kent olarak varlığını sürdürmüştür.⁴⁷¹ Büyük İskender'in Anadolu'yu Perslerden almasının ardından, Karya bölgesi bu dönemi takiben sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bizans, Menteşeoğulları Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalmıştır.

İlk çağlarda Mylasa, mermerleriyle ünlü bir kentti. Şehrin çok yakınında olan Sodra dağında mermer ocaklarının bulunması, inşaat için lazım olan malzemenin kolayca temin edilmesi, Mylasa'nın çok sayıda mabetle donatılmasını sağlamıştır. Mylasa'nın konumu ve yerleşimi diğer Karya kentlerinden farklılık arz ediyordu. Büyük bir dağın eteğindeki ovada kurulan Mylasa, bu konumuyla antik çağda tepki uyandırıyor. Nitekim bir Roma valisinin, "Bu kenti kuran korku duymadı ise, utançtan da mı yoksundu?" diye öfkeyle bağırdığı söylenir.⁴⁷² Antik çağlarda Mylasa'nın üç büyük tanrısı ve bu üç büyük tanrı için yapılan üç büyük tapınak söz

⁴⁷⁰ Umar, B., *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, İnkılap Yayınevi İstanbul, 1999, s. 1.

⁴⁷¹ Umar, s. 59.

⁴⁷² *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.20-21.

konusuydu. Bunlar Zeus Karios, Zeus Labraundos ya da Stratios ve Zeus Osogos'tur.⁴⁷³ Bunlardan yalnızca biri olan Zeus Karios tapınması tam anlamıyla kente özgüdür. Günümüze kadar gelen Zeus kültüne ait kalıntılar yok denecek kadar azdır. Bunlardan adı geçen Zeus Karios mabedine ait kalıntıların yeri henüz tespit edilebilmiş değildir. Hisarbaşı Mahallesi'nde bir evin avlusunda yer alan sütun ise bir onur sütunudur. Günümüzde Milas'ın Gümüşlük Mahallesi Güveç Dede Sokakta yer alan Zeus Osogos'a ait olan mabet kalıntılarında ancak temenos duvarı ayakta kalmıştır.⁴⁷⁴

Milas ilçesinin sınırları içerisinde 27 antik kent tespit edilmiştir. Böylelikle Milas yurdumuzun en zengin antik kent kalıntısına sahip ilçesidir. Aynı zamanda dünyanın da arkeolojik değerler açısından en zengin bölgeleri arasında yer almaktadır. İlçe merkezinde ise Gümüşkesen Mezar Anıtı, Baltalı Kapı, Menandros Onur Sütunu (Uzun Yuva), Su Kemerleri gibi antik ve tarihi eserler bulunmaktadır. Kentin yakınındaki Berber İni Kaya Mezarı da önemli bir kalıntıdır. Bu kapsamda Milas ilçe merkezindeki antik eserler ve turistik potansiyellerinin incelenmesi uygun olacaktır.

2.2.1.3.1. Gümüşkesen Anıtı

Milas turizminin simge yapıtlarından olan, Milas'ın güneybatısında Sodra dağı eteğindeki Yahudi mezarlığının hemen yanında yer alan bu anıt, ilk çağlardan günümüze kadar tüm elemanlarıyla birlikte ayakta kalabilen tek anıttır (Fotoğraf 2.55).

Fotoğraf 2.55. Gümüşkesen Anıtı, Milas'taki En İlgil Çekici Antik Eserlerinden Birisidir.

⁴⁷³ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, s. 23-24.

⁴⁷⁴ Ünal, M., *Milas'ın Güneyindeki (Mylasa, Keramos, Theiangel ve Damlıboğaz) Yerleşimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniv. Sosyal Bil. Enst., Muğla, 2001, s.10.

Yüksekçe bir podyum üzerinde yer alan ve köşelerde kareye yakın, ortalarda ise elips şeklinde 12 sütunlu bir galeriye sahiptir. Galerinin üzerinde bindirme tekniğiyle mermerden yapılmış piramit bir çatı yükselmektedir. Mezar odasına giriş batı yönünden olup, podyumun içinde yer almaktadır. Podyum ve mezar, kare biçimindedir. Zemin üzerinde yükselen sütunlar, 2/3 oranında tavandan aşağıya yivlendirilmiştir. Alt kısımları ise yivlidir. Başlıklar Korinth, kaideler ise Attika-İon düzenindedir.⁴⁷⁵ Galerinin tabanında yer alan V biçimli delikten, aşağıda yatan ölünün üzerine şarap dökülürdü. Anıt mezarın tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, M.Ö. 1. yüzyıl veya M.S. 1. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Günümüzde burası çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi ağırlamaktadır⁴⁷⁶ (Fotoğraf 2.56).

Fotoğraf 2.56. Gümüşkesen Anıtı, Çok Sayıda Yabancı Turist Tarafından Gezilmektedir.

2.2.1.3.2. Menandros Onur Sütunu (Uzun Yuva) ve Podyumu

Zeus Karios Tapınağı'nın kalıntıları olarak gösterilen Hisarbaşı Mahallesi'ndeki Uzun Yuva'nın (buradaki sütunun tepesine leylek yuva yaptığından halk bu ismi takmıştır) bu tapınakla bir ilgisinin olup olmadığına, buradaki sütunun üzerinde,

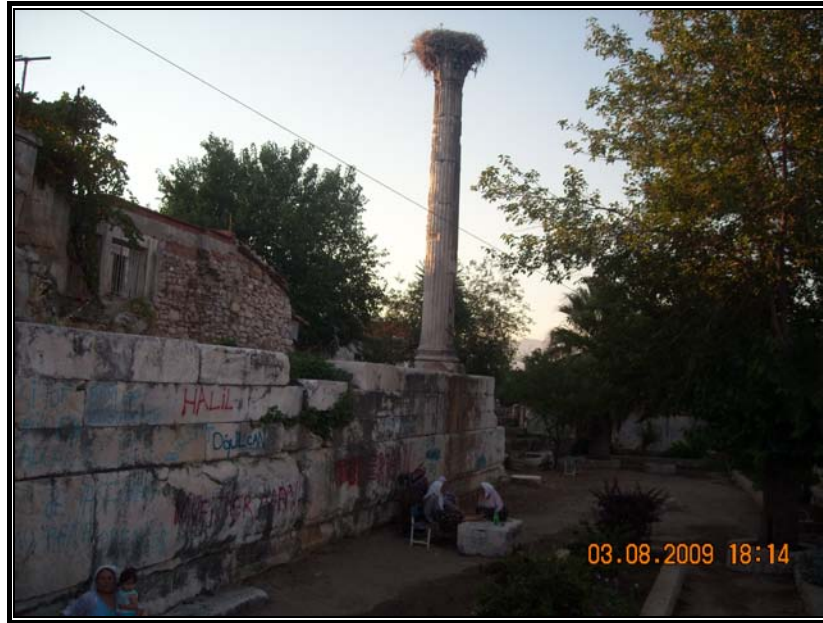
⁴⁷⁵ **Korinth Nizamı:** Dor ve İyon nizamlarından daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır İyon nizamıyla arasındaki en önemli fark, sütun kaidesinde ve başlığında göze çarpar. Korinth sütun kaideleri çok daha ince işlenmiştir. Başlıklarda ise, yine İyon nizamındaki kıvrımlar olmakla beraber, bunlar eski önemini yitirip, dört köşeye de yerleştirilmişlerdir. **İon Düzeni:** Anadolu'daki tapınaklarda en sık kullanılan düzene verilen ad. Sütunlar profilli kaideler üzerinde yükselir ve Dor Düzeni'ne oranla daha ince yapılıdır. İnce bir silmeyle ayrılan derin sütun yivleri yirmi dört tane. Sütun başlıkları basıktır. Sağ ve sol yüzünde (bazen dört yüzde de) birer volüt yani koç boynuzu ile sonuçlanır.

⁴⁷⁶ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.22.

kazınmadan önce batılı seyyah araştırmacılar tarafından okunan şu yazıt açıklık getirmektedir. “Mylasa”nın halkı, Uliades’in oğlu Euthydemos’un torunu olan memleketin hayırseveri ve hayırseverlerin evladı olarak tanınmış Menandros’u heykel olarak dikti.” Bu yazıtta göre bu sütun kente büyük yararları dokunan Menandros için dikilmişti ve herhangi bir tapınakla da ilgisi yoktu. Korinth başlığının üzerinde Menandros’un portre heykeli yer alıyordu.

Yapılan son araştırmalarda bu sütunun yanında başka sütun kaide izine rastlanmadığı gibi buradaki podyumun duvar örgü tekniği ve podyum kaidesinin karakteri de bir tapınak için uygun değildir. Sütun, Augustus döneminden kalmadır. Gerek korinth başlığın karakteri gerekse büyük terasın dış mermer tabakasının arka dolgusu bir ölçüde bu tarihlemeye yardımcı olur. Buradaki sarımsak yumuşak taş, M.Ö. 12 ila 2 yılları arasında inşa edildiği kesin olan Augustus-Roma Tapınağı yapısında da kullanılmıştır. İhtimaldir ki bu yapı kompleksi, Augustus döneminde Menandros tarafından vakfedilmiş olmalıdır. Menandros da buna karşılıklı merkezi bir yerdeki bu etkileyici kutsal alanda portre heykelini taşıyan yazıtlı sütunla onurlandırılmıştı⁴⁷⁷ (Fotoğraf 2.57). Halk arasında *Uzun Yuva* olarak adlandırılan bu sütun, Milas şehir turlarının en çok ziyaret edilen turistik noktalarından birisidir.

Fotoğraf 2.57. Menandros Onur Sütünü, Tepesinde Yer Alan Leylek Yuvasından Dolayı Halk Arasında “Uzun Yuva” Olarak Bilinmektedir.

⁴⁷⁷ *Geçmişten Mylasa’dan Milas’a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.24.

2.2.1.3.3. Baltalı Kapı

Bugünkü Milas şehri, eski şehrin tam üzerine kurulmuş olduğundan bu yapıların hemen hepsi tahribe uğramıştır. Surlardan hiçbir iz kalmamış olmakla birlikte, güneye açılan kemerli güzel bir mermer kapı hala ayakta durmaktadır. Kapı kemerini, başlıkları bir sıra palmet⁴⁷⁸ ve bir sıra yivle süslü iki paye taşımaktadır. Kemerin üzerindeki saçaklık ise bugün yıkılmıştır. Dış tarafında, kilit taşı üzerindeki çift yüzlü kabartma bir balta tasvirinden dolayı “Baltalı Kapı” denen bu kapı, 5.17 m genişliğindedir (Fotoğraf 2.58). Bu tasvirdeki iki yüzlü balta, Zeus Labrandeus baltasıdır.⁴⁷⁹ Yapının ait olduğu dönem ve sahip olduğu fonksiyon hususunda net bir durum söz konusu değildir. Kapının bugüne kadar izine rastlanmayan fakat bazı antik bilgilere dayanılarak var olabileceği düşünülen kent suru üzerindeki kuzey şehir kapısı mı yoksa su yolunun Labranda kutsal yoluna doğru karşı tarafa yöneldiği kesimdeki su kemerinin bir parçası mı olduğu konusunda tartışmalar söz konusudur.⁴⁸⁰ Bu kapı da Milas’ın dikkat çeken ve tanıtım kitapçıklarında ön planda tutulan turistik kaynaklarından birisidir.

Fotoğraf 2.58. Baltalı Kapı, Mylasa’dan Labranda Kutsal Kenti’ne Açılan Yolun Başlangıç Noktasıydı.

2.2.1.3.4. Berber İni Kaya Mezarı

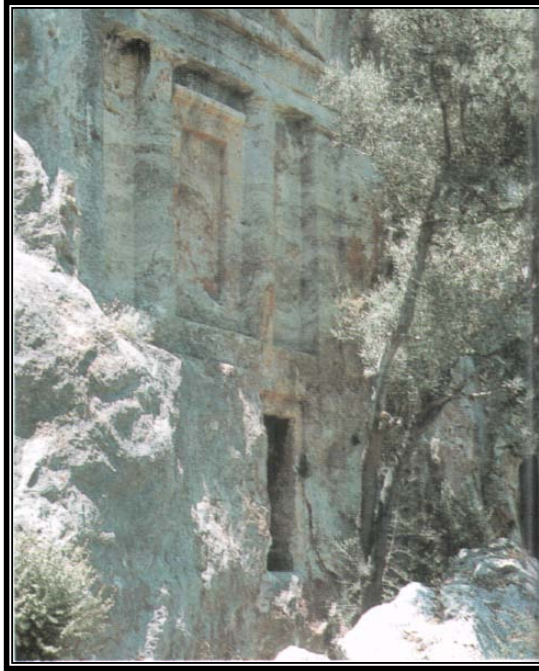
Bu mezar, Milas kent merkezinde, Bodrum yolu üzerinde şehir mezarlığının güneybatısında bulunan tepedeki kayalıktadır (Fotoğraf 2.59). Buraya halk arasında

⁴⁷⁸ Palmet: İlkçağ sanatından beri kullanılan bir bezeme motifi olup, dilimli simetrik yaprak şeklindedir.

⁴⁷⁹ Ünal, *Milas’ın Güneyindeki (Mylasa, Keramos, Thei Angela ve Damlıboğaz) Yerleşimler*, s.11.

⁴⁸⁰ *Geçmişten Mylasa’dan Milas’a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.24.

“Berber İni” ya da “Berber Yatağı” denilmektedir. Mezar girişinin üst yüzeyi anthis planlı bir dor tapınağı cephesi şeklinde oyulmuştur. Mezar odasına merdivensiz girmek mümkündür. Üst düzey bir yöneticiye veya önemli bir aileye ait bir mezar olması ihtimali kuvvetlidir. Mezarın küçük bir kapısı vardır. Öndeki esas odanın arkasında daha küçük bir oda bulunmaktadır. Tavan ise tonozvaridir. Esas odanın sağında ve solunda iki sekinin oyulması ile ortadaki bir koridor elde edilmiştir. Arkadaki odacıkta seki olmayıp, yanlarda 0,15 m’lik çıkıntı mevcuttur. Likya mezarını andıran tapınak cepheli bu kaya mezarı, Milas yöresinde tek örnektir. Likya mezarları kadar detaylandırılmamış olan bu kaya mezarının da aynı dönemde yani M.Ö. 4. yüzyılda yapılmış olması ihtimal dahilindedir.⁴⁸¹ Yapıda yazıt bulunamamıştır. Ancak bu güzel gömütün Hekatommos’a ait olabileceği tahmin edilmektedir.⁴⁸² Bu kaya mezarı da son zamanlarda Milas’a gelen ziyaretçilerin dikkatini çekmeye başlamıştır.

Fotoğraf 2.59. Likya Mezarını Andıran Tapınak Cepheli *Berber İni Kaya Mezarı*, Milas Yöresindeki Tek Örnektir (Geçmişten Mylasa’dan Milas’a Geleceğe, 2006).

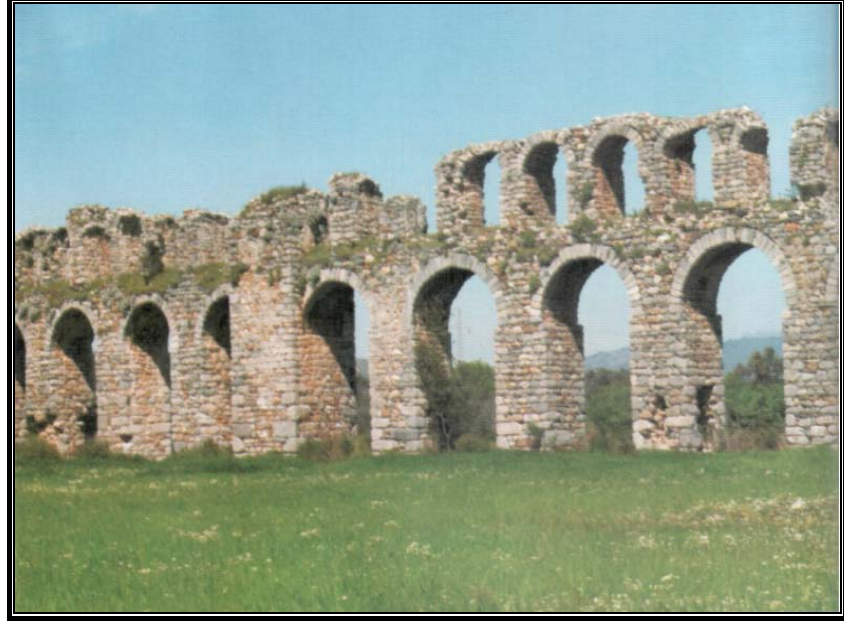
2.2.1.3.5. Su Kemerleri

Milas’ın tam doğusundaki ovada kente su getiren ve yer yer iyi korunan su kemerlerini 2,5 km boyunca görmek mümkündür. Su yolu başlangıcı kanal biçiminde

⁴⁸¹ Kızıl, A., *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, Milas Reklamcılık ve Matbaa Hizmetleri, Milas, 2002, s. 32-33.

⁴⁸² Ünal, *Milas’ın Güneyindeki (Mylasa, Keramos, Thei Angela ve Damlıboğaz) Yerleşimler*, s.11.

iken, arazi yapısının gerektirdiği yerlerde duvar üzerine oturtulmuş, bir yerde de bir tepeye (Karanlı tepe) oyulmuştur. Kemerler batıya doğru kente yaklaştıkça iki katlı kemerli bir konstrüksiyon gösterir. M.S. 2. yüzyıla tarihlenen kemerlerin duvar örgüsünde bolca devşirme malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Su yolu, olasılıkla Şeyh Dede türbesinin doğusunda toplanan bir çok kaynağın sularını kente taşıyordu. Günümüzdeki su rezervlerinin antik kalıntılarla doğrudan bir bağlantısı belirlenememiştir. Kemerler Topbaşı (Esentepe) tepesinin hemen güneydoğusunda çatallaşarak kolun birisi kuzeye, diğeri ise güneye yönelmektedir. Doğudaki bu muntazam su kemerlerinden başka Beçin'in zengin su kaynaklarını kente taşıyan başka su kemerleri de vardı. Ancak bunlardan günümüze çok az kalıntı ulaşmıştır.⁴⁸³

Fotoğraf 2.60. Antik Çağ'da Mylasa'ya Su Getiren Su Kemerlerinin Kalıntılarında Bir Kısım Günümüze Kadar Ulaşabilmiştir (Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe, 2006)

Bu kapsamda Antik çağda Mylasa'ya su, bugün bazı bölümleri ayakta kalabilen bu su kemerleri ile getirilmekte idi. Su kemerleri, kentin kuzeydoğusunda Milas çevre yolunun doğu-batı doğrultusunda uzanmakta olup, şehre doğu yönünden girmektedir. Kemerlerin statik yapısı olan taş işçiliği, bunların geç Roma çağında inşa edildiğini ortaya koymaktadır.⁴⁸⁴ Milas ovasında adeta köklü tarihi geçmişi yansıtırçasına uzanış gösteren bu yapıt, turistik anlamda dikkati çeken bir tarihsel değerdir (Fotoğraf 2.60).

⁴⁸³ Kızıl, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 27-29.

⁴⁸⁴ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.26.

2.2.1.3.6. Milas Arastası

Milas için çok önemli tarihi ve kültürel zenginliklerden biri olarak kabul edilen *Milas Arastası*, Milas turizmi ve tanıtımında da önemli ve vazgeçilemez bir yere sahiptir. Ana Britannica ansiklopedisinde “arasta” maddesi, “Osmanlı mimarlığında bir eksen üzerinde dizilmiş dükkân sıralarından oluşan, üstü açık veya kapalı çarşı yapısı” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tür yapılara *arasta* adı verilmesine, 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlandığı sanılmaktadır. Arastalar bağımsız olarak inşa edildiği gibi gelir elde etmek amacıyla bir vakfa ait ya da külliye'nin bir bölümü olarak da kurulabilirdi. Bu yapıların bazıları karşılıklı iki sıra dükkândan, bazıları da tek sıra dükkândan oluşur. Kargir olanların yanı sıra ahşap arastalar da inşa edilmiştir. Arastalarda iki sıra dükkânların arasında yer alan sokakların üzeri, bazı arastalarda örtülü, bazılarında ise açıktır ⁴⁸⁵ (Fotoğraf 2.61).

Fotoğraf 2.61. Tarihi Milas Arastası, Milas'ın En Dikkat Çeken Kültürel Turistik Değerlerinden Birisidir.

Milas Arastası, eskiden 15 ha'lık bir alanı kapsamakta iken, günümüzde Hisarbaşı Mahallesi'nde, belediyenin önü ve Çöllüoğlu Hanı'nın bulunduğu alanı içermekte ve yüzölçümü yaklaşık 2,5 ha'dır. Bölge, kentsel sit ve 1. derece arkeolojik sit bölgesidir. Arastadaki dükkânlar tek ve iki katlı, çatıları kiremittir. Aynı işi yapan dükkânlar bir araya toplanmıştır. Arastadaki yapılar, geleneksel Türk mimarisinin özelliklerini taşırlar. Arasta, konum olarak dikdörtgen şeklindedir ve dükkânlar karşılıklı olarak

⁴⁸⁵ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.26.

sıralanmışlardır. Dükkânların en belirgin özelliği, küçük yapı adaları oluşturmalarıdır. Adalar genelde iki dükkân derinliğinde ve sıralı diziler oluştururlar. Arastadaki cadde ve sokaklar, birbirine merdivenlerle bağlıdır. Arastanın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Çöllüoğlu Hanı'nın inşa tarihi olan 1719 yıllarında, hanın inşasıyla birlikte kurulmaya başlandığı tahmin edilmektedir (Fotoğraf 2.62).⁴⁸⁶

Fotoğraf 2.62. Tarihi Milas Arastası ve Arka Plandaki Çöllüoğlu Hanı, Milas'ın Tanıtımında Oldukça Önemli Bir Yere Sahiptirler.

Milas Arastası, Türkiye'nin bozulmadan kalmış, özelliklerini koruyan ender yerlerden birisidir. Burada terzi, kunduracı, demirci, tenekeci, saat tamirciliği gibi değişik meslekleri geçim kaynağı olarak seçen esnaflar bulunmaktadır. Arastadaki sokaklar, isimlerini burada yapılan işlerden almışlardır. Örneğin Kunduracılar, Demirciler, Saraçlar, Kasaplar, Eskiciler gibi. Geçmişte arastada, Türklerle birlikte, Rumlar, Yahudiler ve Levantenler de ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bugün Milas Arastası, eski özelliğini korurken, en çok köfteleri, et ve ciğer kavurmaları ile ünlenmiştir. Bodrum'a tatil için gidenlerin birçoğu, köfte, et ve kavurma yiyebilmek için bile çevre yolundan Milas'a sapmakta ve arastayı gezmektedir.⁴⁸⁷ Buna göre Milas'ın en simgeleşmiş ticari ve kültürel mekânlarından biri olan arasta, turistik açıdan da önemli bir potansiyele ve egzotik bir çekiciliğe sahiptir. Çünkü arasta sokaklarında gezmek, adeta tarihe yapılan bir yolculuk gibidir. Geçmişin ticaret kültürünün yoğun

⁴⁸⁶ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s. 236.

⁴⁸⁷ Tüfekçi, s. 237.

olarak hissedildiği bu mekânlar, yöresel tınıların en üst düzeyde fark edilebildiği tarihsel ambiyansı da barındırmaktadırlar.

Milas Arastası gibi tarihi mekânların turizme kazandırılması oldukça önem taşımaktadır. Arasta, yöreye özgü kültürü temsil eden en önemli mekânlardan birisidir. Ancak bu tür nadide mekânların her şeyden önce değerleri nispetinde muhafaza edilerek, gelecek kuşaklara aktarılmasına gayret gösterilmesi ve bozulmasına kesinlikle müsaade edilmemesi gerekir.

2.2.1.4. Tarihi Camiler

İslam kültürünün en önemli ve simgesel yapıtlarından olan camilerimiz, kültürümüzü ve köklerimizi daha da yakından görmek isteyen yabancı ziyaretçiler tarafından, büyük bir merak ve hayranlıkla ziyaret edilmektedir. Yabancılar için böylesine önemli bir kültür kılavuzluğu işlevini sürdüren ve yüksek düzeyde turistik çekicilik potansiyeline sahip olan tarihi camiler, araştırma sahasına gelen ve kendi kültürünün en nadide eserlerinden olan bu yapıtları görmek ve tanımak isteyen yerli ziyaretçiler için de ayrı bir çekim gücüne sahiptir. Böylesine önemli kültürel turistik kaynak olarak kabul edilen tarihi camilerin, bu bakımdan titizlikle korunması ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önem taşıyan bir husustur. Ayrıca günümüzde giderek artan bir ilgiyle yaygınlaşan kültürel turizm için de bu mekânlar vazgeçilmez turistik kaynaklar olarak görülmektedir. Bu bağlamda Milas turizminin çeşitlendirilmesi ve var olan değerlerini daha fazla sayıdaki ziyaretçi kitlesine sunması açısından da önem taşıyan bu nadide yapıtların dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında gerek Menteşe Beyliği dönemine gerekse Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait olan çok sayıda tarihi cami bulunmaktadır. Bu camilerden bazıları ise şunlardır;

İlyas Bey Cami ve Külliyesi; Didim'in Balat köyü yakınlarında, Milet ören yeri içerisinde yer almaktadır. Menteşeoğlu İlyas Bey tarafından 1404 yılında yaptırılmış, tek kubbeli, kare planlı ve tek minareli olan bu tarihi cami, beylikler devrinin en güzel camisidir. Büyük bir avlu içinde yer alan cami, mimari özellikleri, süslemeleri ve zengin yapı gereçleriyle orijinal olarak günümüze değin gelebilmiş ender ve görkemli bir eserdir. Yapımında Milet harabelerinden devşirilen mermerlerden yararlanılmıştır.

Cümle kapısının bulunduğu kuzey cephesi son derece ilgi çekicidir. Eyvan gibi büyük bir kemerle çevrilmiş üç bölümlü süslemeli portal, mermer şebekeler, renkli kakma taşlar ve mermer kaplamalar beylikler döneminin özelliklerini yansıtır. Kible duvarındaki mermer mihrap erken dönem Türk taş süsleme sanatının güzel ve anıtsal örneğidir (Fotoğraf 2.63).

Fotoğraf 2.63. Mentешеoğulları Döneminden Kalmış Olan İlyas Bey Cami, Milet Ören Yeri Sınırları İçerisinde Bulunmaktadır.

Buradaki külliyyede bulunan diğer Türk eserleri; avlunun içindeki İlyas Bey Türbesi, sadece güney cephe kalıntısı bulunan medrese, Milet tiyatrosu önünde 15. yüzyılda İlyas Bey'in yaptırdığı Milet kervansarayı ve antik Milet hamamının bulunduğu yerdeki Türk hamamıdır.

Hacı İlyas Cami; Milas merkezinde ismiyle aynı adı taşıyan Hacı İlyas Mahallesi'nde Mentешеoğulları döneminde 1330 yılında Şucaeddin Orhan Bey zamanında yaptırılmıştır. Tek mekânlı bir ibadet alanı ve önünde üç bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. Çatısı kiremitle örtülü ve ana mekân önündeki son cemaat yeri de kiremit kaplı üç kubbeyle örtülüdür.⁴⁸⁸ Üzerindeki kitabelerden iki kez tamir edildiği anlaşılan cami, en son 2008 yılında yeniden restore edilmiştir (Fotoğraf 2.64).

⁴⁸⁸ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması* 2003, s. 33.

Fotoğraf 2.64. Hacı İlyas Cami, Menteşeoğulları Döneminden Kalma Tarihi Bir Camidir.

Ulu Cami (Ahmet Gazi Cami); Ahmet Gazi tarafından 1378 yılında yaptırılmıştır. Milas'ın Hoca Bedrettin Mahallesi'ndedir. Milas'ın en büyük camisidir ⁴⁸⁹ (Fotoğraf 2.65). Yan duvarları payandalarla desteklenmiştir. Cami inşaatında devşirme malzeme kullanılmamış, taş-tuğla karışımı kullanılmıştır. Duvarların dışı sıvasız bırakılmıştır. Cami, kible duvarına dikey paye sırası ile üç sahına ayrılmıştır. Sağ ve orta sahnin ⁴⁹⁰ beşik, sol sahnin ise çapraz tonozla örtülüdür. Sol sahnin tonozları, kemerler vasıtasıyla doğrudan doğruya duvarlara isnat ettiği halde sağ sahnin örtenler kısa destekler üzerine oturur. Orta sahnin mihrabın önünde dışı kurşunla kaplı bir kubbe vardır. Tonozlarla kubbeyi birleştirmesi bakımından bu cami, ulu camiler arasında düz bir çatıdan tonozla, tonozdan kubbeye geçişin temsil edildiği iyi bir örnektir. ⁴⁹¹

⁴⁸⁹ *Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, 2004, s. 110.

⁴⁹⁰ Sahnin: Camilerde ibadete ayrılmış geniş bölüme denir. Avlu, alan vb.

⁴⁹¹ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 82-83.

Fotoğraf 2.65. Ahmet Gazi Tarafından 1378 Yılında Yaptırılan Ulu Cami (Ahmet Gazi Cami), Milas'ın En Büyük Tarihi Camisidir.

Belen Cami; Milas'ın Hisarbaşı tepesinde bulunan bu cami, planı bakımından tamamıyla Ulu Cami'ye benzer. İçi üçerli iki sıra sütunla üç sahna ayrılmıştır. Cümle kapısı kısa tarafta olup, batıda daha küçük bir yan kapısı vardır. Son cemaat yeri burada da mevcut değildir. Sütunlar antik yapıdan alınmıştır. Mihver tarafındaki iki sütunun başlığı Korinth nizamındadır. Tavan ahşaptır. Duvarlar, içine tuğla karıştırılmış taştan yapıp dışı sıvasız bırakılmıştır. Hoca Mukbil isminde bir kimse tarafından eski bir kiliseden camiye çevrildiği söylenen bu camiyi, Evliya Çelebi "tarzı kadim" olarak vasıflandırmıştır. Batı tarafında bir kaide üzerinde yükselen minaresi ise 1811 yılında aynı aileden Abdulfettahoğlu Ömer Ağa tarafından yaptırılmıştır. Mehmet Sait Ağa, bu caminin yanına bir medrese de yaptırmış ise de bugüne kadar hiçbir iz kalmamıştır⁴⁹² (Fotoğraf 2.66).

⁴⁹² Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.98-99.

Fotoğraf 2.66. Belen Cami, Milas'ın Hisarbaşı Mahallesi'nde Bulunan Tarihi Bir Camidir.

Firuzbey Cami (Kurşunlu Cami); Milas'ın Firuzpaşa Mahallesi'nde bulunan bu cami, Menteşe valisi Hoca Firuz Bey tarafından 1394 yılında yaptırılmıştır. Ters "T" planlıdır. Bahçesi medrese odalarıyla çevrili olan caminin üzeri, kurşunla kaplı olduğu için *Kurşunlu Cami* olarak da bilinmektedir. Mihrabı Kuran-ı Kerim ayetleriyle bezenmiştir. İbadet mekânındaki kubbe kalem işi süslemelidir. Yapıda bol miktarda Sodra mermeri kullanılmıştır ⁴⁹³ (Fotoğraf 2.67).

Fotoğraf 2.67. Menteşe Valisi Hoca Firuz Bey Tarafından Yaptırılan Firuz Bey Cami, Üzeri Kurşunla Kaplı Olduğu İçin *Kurşunlu Cami* Olarak da Bilinmektedir.

⁴⁹³ *Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, s. 110.

Abdulaziz Ağa Cami; Topbaşı tepesinin batı eteğinde bulunan bu cami, Belen camii'ni tamir ettiren Mehmet Sait Ağa'nın babası Hacı Abdulaziz Ağa tarafından yaptırılmıştır. İnşa tarihi, 1737 veya bu tarihten biraz daha öncedir. Dikdörtgen planlı, son cemaat yeri ve kırma çatısı ile basit bir camidir. İçi iki sütunun desteklediği üç sivri kemerle kible duvarına paralel iki sahna ayrılmıştır. Caminin kuzey ve batı tarafındaki mezarlık tahrip olmuştur. Abdulaziz Ağa vakfiyesinden anlaşıldığı gibi caminin yanına bugün tamamen ortadan kalkmış yirmi odalı bir medrese de inşa ettirmiştir. Ağa camisine *Hasır Camii* de denir.⁴⁹⁴ Cami, Balavca deresi kenarında, Milas Vergi Dairesi'nin kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Fotoğraf 2.68). Caminin batısında Abdulaziz Ağa ailesine ait iki türbe de bulunmaktadır.⁴⁹⁵

Fotoğraf 2.68. Abdulaziz Ağa Cami, Milas'ta Balavca Deresi Kenarında Yer almaktadır.

Yelli Cami; Milas'ın Kepez Mevkiinde bulunan merkezi kubbeli bu caminin son cemaat yeri iki çapraz tonozla örtülüdür. Kubbe baklava desenli pandantifler⁴⁹⁶ üzerine oturmaktadır. Kapalı olan son cemaat yerine, batı cephesinin kuzey bölgesindeki etrafi bir sıra kiremitle süslenen kemerle girilmektedir. Ayrıca, doğudan geniş bir kapı doğrudan caminin içine girmeye olanak vermektedir. Köşe taşları, kapı çerçevesi ve kemerler küfeki taşandır.⁴⁹⁷ Caminin içinde pandantiflerin hizasında duvarın içine

⁴⁹⁴ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.98-99.

⁴⁹⁵ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 83.

⁴⁹⁶ Pandantif: Bir kubbenin taşıyıcı kemerleri arasına yerleştirilen, kare plandan dairesel plana geçişi sağlayan küresel üçgene denir.

⁴⁹⁷ Küfeki taşı; Basınç altında kaynaşmış kum taneceklerinden oluşmuş, işlenmesi nispeten kolay olan ve su geçirmeyen bir taş cinsidir.

saklanmış seramik küpler akustiği sağlamak içindir. Sıvalarının dökülmesiyle ortaya çıkan bu küplerin çoğu kırılmış durumdadır. Bu caminin yapımı, 14. yüzyıla tarihlenmektedir.⁴⁹⁸

Beçin Orhan Bey Cami; Ahmet Gazi Medresesi'nin karşısındadır. İbn-i Batuta'nın Beçin'i ziyaret ettiği 1330'lu yıllarda yapının inşa halinde olduğu anlaşılmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Girişi ve duvarlarının yaklaşık 1,5 m yüksekliğe kadar olan kesimi ayakta. Kaynaklar ve kazı sonuçlarından ahşap destekli bir cami olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹⁹ Kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Minaresiz olabileceği ileri sürülmektedir.⁵⁰⁰ Bu caminin temelleri ve mermer kapısı hala ayakta.⁵⁰¹

Selimiye Abdülfettah Ağa Cami; 1798 yılında Abdülfettah Ağa tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen son cemaat yeri ile kare planlı iç mekân, dikine üç sahnalıdır. Kiremit örtülü ahşap çatı, mermer sütunlar tarafından taşınmaktadır. Yuvarlak devşirme taş malzemeden inşa edilmiştir.⁵⁰²

2.2.1.5. Tarihi Hanlar, Hamamlar, Köprüler ve Kervansaraylar

Didim-Milas kıyı kuşağında geçmişte yaşamış uygarlıkların yaşam tarzlarını yansıtan, onların hayatlarını bize aksettiren tarihi han, hamam ve kervansaraylar bulunmaktadır. Bunlardan han ve kervansaraylar, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde günümüzün ulaşım güzergâhları üzerindeki *motel veya dinlenme tesisi* işlevini yürütüyorlardı. Ticaret faaliyetleri için oldukça önemli olan, kervanlar ve yolcular için adeta dinlenme ve güç toplama merkezleri olma işlevine sahip bu mekânlar, ticaret faaliyetleri için yadsınamaz değere sahiptiler. Sadece mal ve eşyaların taşınmasına değil kültürlerin taşınmasına da aracılık eden söz konusu mekânlar, farklı kültür ve uygarlıklara ait insanların da buluşma yerleriydi. Geçmişte böylesine önemli bir işlevi yerine getiren bu yapılardan günümüze kadar gelen örneklerine, araştırma sahamızda rastlanmaktadır. Ayrıca sahada Roma dönemine ait hamamların yanı sıra geleneksel izleri taşıyan tarihi Türk hamamlarına da rastlanılmaktadır. Kültür ve tarihe meraklı çok

⁴⁹⁸ Kızıl, *Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 69.

⁴⁹⁹ *Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, s. 110.

⁵⁰⁰ Kızıl, *Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 67.

⁵⁰¹ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 86.

⁵⁰² *Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, s. 110.

sayıda insanı sahamıza çeken bu kültür mirasları, günümüzde kültür turizminin en gözde mekânları olarak dikkatleri çekmektedirler. Didim-Milas kıyı kuşağında bu bakımdan önem taşıyan ve kültür turizmi potansiyeli yüksek olan tarihi ve kültürel çekicilikler bulunmaktadır.

Çöllüoğlu Hanı; Abdülaziz Ağa tarafından 1719-1720 yıllarında yaptırılan han, Milas belediye binasıyla Belen Camiin yanında ve Milas Arastası ile iç içedir. Çöllüoğlu Hanı, kentin merkezinde, çevreye hâkim bir noktada ve eski mimari dokunun bozulmadan korunduğu bir ortam içinde yer almaktadır. Hanın yanında Milas Arastası yer almakta ve arastanın, hana bağlı olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Çünkü hana bağlı olarak kurulan ve gelişen arastalar, tüm canlılıklarını korumaktadır. Hanın girişi kuzeyden, kemerli bir yapıdan olmaktadır. Han, 1738 yılında Abdülaziz Ağa tarafından Ağa Camii yanında inşa ettirdiği medreseye vakfedilmiştir. 1051 m²'lik bir alan üzerinde kurulu olan han, iki katlı, avlulu ve dikdörtgen şeklindedir (Fotoğraf 2.69). Çöllüoğlu Han'ının alt katı kemerli olup, üst katı bu kemerler üzerine oturmaktadır. Yapının alt katı Osmanlı hanlarında olduğu gibi hayvanların bağlandığı açık mekânlardan oluşmaktadır. Bunların önü sütunlarla desteklenmekte ve bunların da üzerine üst katın sundurması oturmaktadır. Yapı büyük ölçüde, geleneksel mimari özelliğini sürdürmektedir.⁵⁰³

Fotoğraf 2.69. 300 Yıllık Geçmişe Sahip Çöllüoğlu Hanı'nın Dış Kısmından Bir Görünüm.

⁵⁰³ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.36.

Çöllüoğlu Hanı, adını ise 1900'lerin başında burasını satın alan Tavaslı Hacı Mehmet Çöllüoğlu'ndan almıştır. Tarihi boyunca ilçenin dinî, ticari ve idari merkezi olarak görev yapmış, inşa edildiği dönemde bugünkü otellerle eşdeğer bir fonksiyona sahip olan han, ortası taş döşeli bir avlu ve onun etrafındaki çift katlı odalardan oluşmaktadır. Alt kat binek hayvanlarına, üst kat insanların konaklamasına ayrılmıştır.

Bu tarihi yapının restorasyon çalışması için 2009 yılında çalışmalar başlatılmıştır. 2010 yılı şubat ayında ihalesi yapılmış ve temmuz ayında da yer teslimi yapılarak 600 gün sürecek restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon çalışmalarıyla eski harap görüntüsünden kurtararak, yılların vermiş olduğu yıpranmışlıktan uzaklaştırılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak restorasyon çalışmasına oldukça geç kalındığını buradan ifade etmemiz gerekir. Çünkü 2009 yılında yaptığımız gezilerde, bu tarihi yapının harap görüntüsü karşısında oldukça şaşırıldığımızı ve açıkçası üzüldüğümüzü söylemeliyiz. Geç de olsa yapılan bu çalışmanın, tarihi yapının gelecek nesillere aktarılması için çok önemli bir adım olduğunu belirtmeliyiz (Fotoğraf 2.70 ve 2.71). Milas'ın en önemli tarihi yapıtlarından, geçmişteki Milas ticaretini ve kültürünü yansıtan en önemli öğelerden biri olarak dikkati çeken 300 yıllık bu değerli eserin, turizme kazandırılması oldukça önemli bir husustur. Turizme kazandırılırken, özgün yapısının bozulmamasına ve korunmasına dikkat edilmelidir.

Fotoğraf 2.70. 2009 Yılı'nın Ağustos Ayına Ait Bu Fotoğrafta, Restore Edilmeden Önce Çöllüoğlu Hanı'nın Harap Bir Durumda Olduğu Görülmektedir.

Fotoğraf 2.71. 2010 Yılında Başlatılan Restorasyon Çalışmasıyla Çöllüoğlu Hanı, Zamanın Yıpratıcılığına Karşı Dirençli Hale Getirilmektedir.

Sünnetçi Hanı; 1885 yılında Hacı Abdullah yaptırmıştır. Bu han yıkılarak yerine Ziraat Bankası yapılmıştır.

Çaputçu Hanı; Milas merkezde bulunan han, 19. yüzyılın ikinci yarısında, eski bir hanın üstüne inşa edilmiştir.

Abdül Fettah Ağa Hanı; Selimiye beldesinde bulunan han, Abdül Fettah Ağa Cami ve hamamı ile birlikte külliye olarak yapılmıştır. 1798 yılında yapılan han, açık avlulu, iki katlı, dikdörtgen planlıdır. Kemerli giriş kapısı oldukça geniş ve yüksektir. Kapı sövesi mermerden yapılmıştır. Kapının üzerinde dört satırlık Osmanlıca kitabe yer almaktadır. Dikdörtgen avlu etrafında iki katlı han bulunmaktadır.⁵⁰⁴

Beçin Kızıl Han; Beçin ören yerinde bulunan ve 14. yüzyılın sonu veya 15. yüzyıla tarihlenen han, iki katlıdır. Alttaki ahır mekânı, yıkılmış bir tonoz ile örtülüdür. Üst katta yer alan iki bölümün, birer kubbe ile örtülü oldukları anlaşılmaktadır.⁵⁰⁵

Milet Kervansarayı; Milet ören yeri sınırları içerisinde İlyas Bey Cami külliyesinde, Milet tiyatrosu önünde, 15. yüzyılda İlyas Bey'in yaptırdığı Milet kervansarayı ve antik Milet hamamının bulunduğu yerde Türk hamamı bulunmaktadır (Fotoğraf 2.72). Kervansarayın cümle kapısı, doğu cephesindedir. Ortadaki küçük

⁵⁰⁴ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 84.

⁵⁰⁵ *Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, s. 111.

avlunun çevresinde tonozla örtülü kapalı mekânlar yer alır. Giriş eyvanının karşısında ayrıca hayvanlar için ayrılmış bir ahır vardır. Antik Milet hamamının bulunduğu yerde bir Türk Hamamı bulunmaktadır. 15. yüzyıl başında yapılmıştır. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan yapı, devşirme gereçlerle antik hamamın üstüne yapılmıştır. Ortada büyük kubbeli sıcaklığın iki yanındaki halvet hücreleri sıcak su sarnıcının iki yanında uzanmaktadır. Sıcaklığın orta kubbe geçişleri ılıkılıkta olduğu gibi mukarnaslarla⁵⁰⁶ süslenmiştir. Kubbesi yıkılmış durumda olan yapının girişinde ve iç kısmındaki duvarlarda çizgilerle gemi resimleri görülmektedir.⁵⁰⁷

Fotoğraf 2.72. Milet Antik Tiyatro'dan İlyas Bey Cami Külliyesi'ne Ait Olan Kervansarayın Görünümü.

Milas'ta iki tarihi hamam bulunmaktadır. Bunlardan birisi Hoca Bedrettin Mahallesi'nde Tüfekçi Sokak içinde, Ulu Camiin arkasında yer almaktadır. 17. yüzyıla ait olan bu hamam, günümüzde de kullanılmaktadır. Evliya Çelebi bundan başka bir hamamdan daha söz eder. Bu hamam, Gazi Paşa Mahallesinde, eski askerlik şubesi binasının yanında, "Eski Hamam Sokak" içindedir. Hamam kalıntıları belirgin bir şekilde durmaktadır. Hamam, Osmanlı dönemi hamamlarının mimari özelliklerini yansıtmaktadır.⁵⁰⁸

Didim-Milas kıyı kuşağında tarihi köprüler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Sarıçay üzerinde bulunan *Sarıçay köprüsü*dür (Fotoğraf 2.73). Milas-Söke karayolu

⁵⁰⁶ Mukarnas: Petek görüntü ile yarım kubbelerin içini dolgulayan İslam sanatı ögesidir.

⁵⁰⁷ Yurt Ansiklopedisi (Türk. İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını), Aydın Maddesi, 2. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983, s.1084.

⁵⁰⁸ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.37.

kenarında ve Sarıçay üzerinde kurulu olan köprü, Osmanlı dönemine aittir. Sel suları nedeniyle ayağının birisi yıkılmış, diğer bölümleri de yıkılmaya yüz tutmuştur. Milas'ın Beçin beldesinde Milas valisi Kadızade tarafından 1878 yılında yaptırılan *Kadızade Köprüsü* de önemli bir tarihi köprüdür. Ayrıca Milas ilçe merkezinin içinden geçen Balavca deresi üzerinde, Osmanlı döneminden günümüze kalan iki köprü bulunmaktadır (Fotoğraf 2.74). Her iki köprünün yapım tarihleri kesin olarak bilinmemektedir.

Fotoğraf 2.73. Sarıçay Üzerindeki Osmanlılar Döneminden Kalma Tarihi Sarıçay Köprüsü'nün Kalıntıları Günümüze Kadar Ulaşmıştır.

Fotoğraf 2.74. Milas Merkez'de, Balavca Deresi Üzerindeki Tarihi Köprüler, Osmanlılardan Günümüze Kadar Ulaşmıştır.

2.2.1.6. Beçin Ören Yeri

Beçin ören yeri, Milas şehir merkezinin 5 km güneyinde Beçin beldesindedir. Ören yeri, Milas ovasına hâkim bir plato üzerindedir. 2007 yılında Milas Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısında ele geçen buluntular, kentin tarihinin Tunç çağına kadar uzandığını göstermektedir. Geometrik ve arkaik dönemde de önemli bir yerleşim yeri olduğu düşünülen Beçin, Klasik dönemde Mylasa'nın yükselmesiyle geri planda kalmıştır. Orta çağda *Pezona* olarak adlandırılan kent, düzlükte yer alır ve etrafı surlarla çevrilmiştir. Kentin en önemli dönemi, Mentешеoğulları Beyliği'nin başkentliğini yaptığı Ahmet Gazi dönemidir (14. yy).⁵⁰⁹ Mentешеoğulları Beyliği'nin son bulmasıyla Osmanlı egemenliğine giren Beçin, çok hızlı biçimde gerilemiş ve XVI. yüzyıl içerisinde kentin nüfusu 700-800'e kadar düşmüştür. 1950'lili yıllarda, kale içinde oturan son aileler de Beçin'den ayrılmış ve 500 m kadar kuzeydeki yeni yerleşim yerine göç etmişlerdir.⁵¹⁰ Beçin ören yerinde Beçin Kalesi, Ahmet Gazi Medresesi ve Türbesi, Bizans Şapeli, Küçük Kilise, Mentешеoğulları döneminden Karapaşa Medresesi, Orhanbey Cami, Büyük Hamam, Bey konağı, Bey hamamı, Kızıl Han, Yelli Cami ve Medresesi günümüze kadar ulaşan yapılardır.

Beçin Kalesi, Milas'ın 5 km kadar güneyindeki platonun kuzey tarafında, Milas ovasına hâkim bir konumda bulunmaktadır (Harita 2.1). Mentешеoğulları döneminde onarılan kale, Beçin'in kuzeyinde 200 m yüksekliğindeki tepe üzerindedir (Fotoğraf 2.75). Kalenin surları oldukça sağlam durumdadır.⁵¹¹ Kaleye, taş döşemeli ve basamaklı bir yolla çıkılmakta, kalenin girişini ise bir kule ve çift sur korumaktadır. Oldukça harap durumdaki surlarla çevrili alanda varlığı saptanabilen yapılar bir hamam, bir sarnıç ve tonozlu bir yapı kalıntısından ibarettir. Kale içinde ayrıca, 20. yüzyılda inşa edilen ve sonradan terk edilen çok sayıda ev bulunmaktadır. Kalenin üç tarafı dik kayalıklarla çevrilidir. Güney sur duvarları daha yüksek ve sağlamdır. Surların kalınlığı yaklaşık 1,5 metredir. Kale içinde bir hamam da yer almaktadır. Beçin kalesinde 1980 yılından bu yana kazılar yapılmaktadır. Kale, savunma amaçlı inşa edilmiştir.

⁵⁰⁹ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s. 24.

⁵¹⁰ *Menteşe Beyliği Başkenti: Beçin*, Beçin Belediyesi ve Milas Kaymakamlığı Yayını, Milas, 2005, s.6.

⁵¹¹ *Menteşe Beyliği Başkenti: Beçin*, s.9.

Fotoğraf 2.75. Beçin Kalesi, Milas Ovasına Hâkim Konumda Bulunmaktadır.

Milas ovasına hâkim bir plato üzerindeki kale, aslında Bizans yapısıdır. Zaten yapılan araştırmalarda kalede, Menteşeoğulları Beyliği döneminden çok daha eski dönemlerde küçük kale ve sur duvarlarının olduğu anlaşılmaktadır. Gerek kalenin iç giriş kapısının sağındaki basamaklı yapı kalıntıları, gerekse ele geçen siyah figürlü, üstün kalite ve işçilik gerektiren Arkaik döneme ait Attika seramik parçaları, Arkaik dönemde Beçin’de hatırı sayılır iskân ve buna bağlı olarak bir kültürün varlığını göstermektedir. Kalenin ana giriş kapısının hemen doğusundaki yamaçta ve kuzeydeki ortaçağ kale duvarının altındaki duvar kalıntıları, Klasik veya Helenistik dönemdeki yerleşimin kanıtlarıdır.⁵¹² Milas’ı başkent yapan Menteşeoğulları Beyliği, hükümet merkezini savunması kolay olduğu için Beçin’e taşınmış ve bu kaleyi onarak savunma amaçlı kullanmışlardır. Beçin kalesi, 1974 yılında restore edilmiştir. Kaledeki asıl yerleşim, 200 m yukarıdaki iç kale bölümündedir. Bu bölümde Bizans Şapeli, Menteşeoğulları döneminden Karapaşa Medresesi, türbe, Ahmet Gazi Medresesi, Orhanbey Cami, hamam, Bey konağı, Bey hamamı, Kızıl Han, Yelli Cami ve Medresesi günümüze kadar ulaşan yapılardır.

⁵¹² Kızıl, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 60.

Ahmet Gazi Medresesi, Beçin ören yerinde üst örtüsü sağlam kalmış tek yapıdır.⁵¹³ Medrese, Beçin kalesinin 200 m güneybatısında bulunan medrese kapısı üzerindeki kitabeye göre, 1375 yılında Mentешеoğulları beylerinden Ahmet Gazi tarafından yaptırılmıştır. Uzunluğu 9.10 m, genişliği ise 12.50 m olan bir avlunun etrafına sıralanmış on odayı içeren medreseye bir eyvan vasıtasıyla Gotik mimarisi tesirinde kalmış, kuzeydeki abidevi bir kapıdan girilir. Kapının tam karşısında alışılmış medrese planlarında eyvanın bulunduğu yerde, Ahmet Gazi'nin üzeri kubbe ile örtülü türbesi vardır. Avlunun etrafında ancak kapıdan ve mazgal deliği kadar dar ve yüksek birer pencereden ışık alan, üzerleri beşik tonozlarla örtülü medrese odaları bulunur. Odalar loş ve küçüktür. Her odanın bir ocağı, iki veya üç dolabı vardır. Medresenin dışına, inşaatın bitiminden sonraki bir tarihte türbenin sağındaki odaya bitişik olarak, aynasında karşılıklı iki arslan kabartması olan kemerli küçük bir çeşme ilave edilmiştir.⁵¹⁴ Arslan kabartmalı ayna şimdi yerinde değildir. Medrese avlusunun ortasında bir şadırvanın olduğunu gösteren bazı izler mevcuttur. Ayrıca avluda yakın zamana ait etrafı duvarla çevrili iki mezar bulunmaktadır.⁵¹⁵ Milas'ın en önemli tarihi ve kültürel eserlerinden olan Ahmet Gazi Medresesi, 2008 yılında restorasyonu tamamlanarak, tarihe olan tanıklığına ve geçmişe ışık tutmaya devam etmektedir (Fotoğraf 2.76).

Fotoğraf 2.76. Ahmet Gazi Medresesi, 2008 Yılında Restore Edilerek Ziyarete Açılmıştır.

⁵¹³ *Menteşe Beyliği Başkenti: Beçin*, s.27.

⁵¹⁴ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.117-119.

⁵¹⁵ Kızıl, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 68.

Yaptığı harpler ve deniz seferleri ile Milas çevresinde derin izler bırakmış olan Ahmet Gazi, asırlardan beri evliya olarak kabul görmektedir. Milas ve yöresinde “Beçin Dedesi” olarak tanınan bu büyük savaşıdan, Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde bahsedilmektedir. Türbesi mevlit, adak, yağmur duası ve hidrellez gibi vesilelerle ziyaret edilmektedir. Mentеше beyleri içinde Ahmet Gazi’nin halk üzerinde yaptığı tesir o kadar büyüktür ki bugün anlatılan bir rivayet Beçin’in fethini ona atfeder. Evliya Çelebi ise Milas’ın fethini ona mal etmiştir. Rivayete göre, Ahmet Gazi doğuda Boğa yokuşundan harekete geçerek Beçin kalesini kuşatır. Aç kalan düşmanın içine önce bir boğa daha sonra bir arı kovani attırır. Boğanın başına toplanan düşmanı, kovandan çıkan arı sarar. Düşman, “Bu Türklerin sineği, bir de kendileri gelirse halimiz nice olur” diye düşünmeye koyulur ve horozlar ötünceye kadar müsaade edilmek şartıyla kaleyi teslimine karar verir. Ahmet Gazi istenen süreyi verir, fakat akşam olunca sabırsızlanarak “ya mübarekler ötünüz” der ve horozlar ötmeye başlar. Düşman kaleden çekilir. O gün bu gündür “Milas’ın horozları akşamdan öter” derler.⁵¹⁶ Bu tür rivayetler, birtakım abartıları bünyesinde barındırsa da Beçin ören yerinin oldukça dikkat çekici bir kültürel turistik çekim alanı olmasına katkı sağlamaktadır.

Beçin ören yeri, Milas ovasını tepeden gören bir konumda yer aldığı için harika Milas manzarasına sahip bir rekreasyon alanıdır. Bu nedenle Milas kenti sakinleri için şehrin uzağında ve harika Milas manzarası eşliğinde piknik yapıp, dinlendikleri bir mekân olmasının yanı sıra Milas’ı ziyarete gelen veya buradan Bodrum’a gidenlerin da uğradığı bir mesire yeridir (Fotoğraf 2.77).

---

⁵¹⁶ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.120.

Fotoğraf 2.77. Beçin Kalesi'nden Harika Milas Manzarası.

2.2.1.7. Araştırma Sahasındaki Diğer Antik ve Tarihi Yerleşmeler

Didim-Milas kıyı kuşağında oldukça uzun ve çok farklı uygarlıklarla dolu geçmişi nedeniyle birçok antik ve tarihi yapıt veya onların kalıntıları mevcuttur. Böylesine zengin tarihi ve kültürel çeşitliliğin bulunması, sahanın özellikle kültürel turizm potansiyelini oldukça yükseltmekte ve buna yönelik turizm etkinliklerini daha önemli hale getirmektedir. İnceleme alanındaki binlerce yıllık tarihe tanıklık etmiş söz konusu eşsiz eserleri koruyarak ve zamana karşı olan savaşlarında onlara yardımcı olarak, hak ettikleri değeri bir nebze de olsa onlara vermeliyiz. Bu kısımda sahada dikkati çeken diğer antik ve tarihi çekiciliklerin başlıcaları incelenecek ve turizm potansiyelleri değerlendirilecektir.

2.2.1.7.1. Herakleia ve Latmos

Latmos, Bafa Gölü'nün doğu ucundaki dağın eski adıdır. Günümüzde bu dağlara *Beşparmak dağları* denmektedir. Bafa gölü kıyısında Beşparmak dağlarının eteğinde kurulmuş olan Latmos ve Herakleia antik kenti, günümüzde Kapıkırı köyü dâhilindedir (Harita 2.1). Eskiden beri bu güzel antik şehre, başka *Heraklia* adlı şehirlerden ayırmak için *Latmos Herakliası* denilmektedir. Şehir eskiden bugünkü yerinden daha doğudaydı ve o zamanlar ismi de *Latmia* idi. Ancak daha sonraları bugünkü yerine kurulmuştur.⁵¹⁷

⁵¹⁷ Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 206.

Miletos'un 25 km batısında kurulmuş olan, ilk başta *Latmos* adını taşıyan Anadolu'nun ilk ızgara planlı kenti⁵¹⁸ olarak bilinen kent, M.Ö. 4. yüzyılda Maussolos'un idaresine girerek *Herakleia* adını almıştır. Herakleia adı Helen dilinde, *Herakles Yurdu* anlamına gelmektedir. Kent altın çağını Maussolos döneminde M.Ö. 4. yüzyılın ortasında yaşamıştır. O yüzyılın en yüksek uygarlığı Helenlerde olduğu için kendi halkını çağdaş uygarlık düzeyine yükseltmek için Karia'yı Helenleştirme politikası uygulayan Maussolos, Latmos kentini Helen kentleri örneğine göre düzenlemeye başlamış ve bugün de çoğu bölümü ayakta duran görkemli surları yaptırmıştır.⁵¹⁹ M.Ö. 5. yüzyılda Attika-Delos Deniz Birliği'nin bir üyesi olarak vergi ödeyen kent, *Endymion*'un yaşadığı yer olarak ün kazanmıştır.⁵²⁰ Maussolos döneminden sonra Alexandros'un egemenliğine giren kent ve çevresi, Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'na son vermesiyle İran bağımlısı olan bu yöre ve tüm Karia Krallığıyla birlikte tarihe karışmıştır.⁵²¹

Latmos dağlarının (Beşparmak dağları) güneybatı eteğinde, Bafa Gölü kıyısındaki Herakleia kenti, ilkçağda bir deniz kıyısı kentiydi. Çünkü Menderes'in o zaman döküldüğü Latmos körfezi, oraya kadar uzanıyordu. Ancak Menderes ırmağının getirdiği ve taşmalarla etrafa yaydığı alüvyonlar, ilkçağ sonunda körfezi doldürmüştür. Körfezin batı kıyısındaki Miletos, Priene ve kuzey kıyısındaki Myus, birer liman kenti iken, denizle bağlantısı kesilerek kıyıdan hayli içerde kalmışlar, sönükleşmişler ve oralarda beliren durgun su birikintileri, bataklıklar nedeniyle oturulamaz duruma gelmişlerdir. Burası dolunca körfezin doğu ucunda yer alan şimdiki Bafa Gölü'nün olduğu en iç kesimi, kıyıdan birkaç km içerde kalmış ve göl haline gelmiştir.⁵²²

Helenistik Roma, özellikle Bizans döneminde piskoposluk merkezi olan Herakleia şehri, çeşitli kalıntılarıyla görülmeye değer bir alandır (Fotoğraf 2.78). Bizans devri Herakleia'sı da çok güçlüdür. Çünkü Herakleia, Bafa Gölü civarında, M.S. 7. yüzyılda ilk manastırların kurulduğu yerdir.

⁵¹⁸ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 412.

⁵¹⁹ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 17-23.

⁵²⁰ Özer., Y., *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniv. Sosyal Bil. Enst., Muğla, 2007, s. 26-27.

⁵²¹ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 17-23.

⁵²² Umar, s. 17-22.

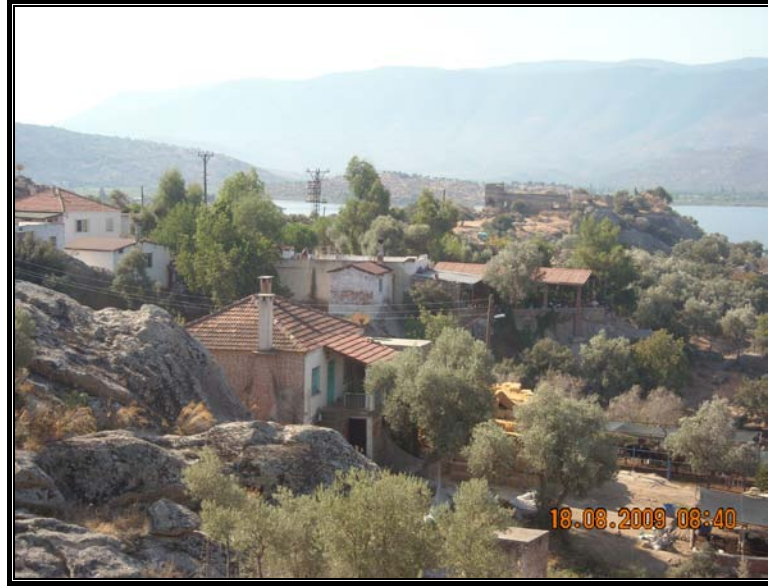

Fotoğraf 2.78. Antik Herakleia Kenti'nin Hemen Kıyısında Yer Alan Kapıkırı Adası ve Üzerindeki Sur ve Manastır Kalıntılarından Bir Görünüm.

Bu manastırlar, yüksek dağlara ve göl içindeki adacıklara serpiştirilmiştir. Eskiden on üç manastır olduğu söylenen Herakleia'da günümüzde ancak birkaçı teşhis edilebilmiştir. Beşparmak dağlarında bulunan en büyük manastır *Yediler Manastırı*'dir. Herakleia'nın güneydoğusunda bulunan bu manastırın etrafı surlarla çevrili olup, içinde iki kilise ve bir şapel ile kayaya oyulmuş bir sarnıç bulunmaktadır. Beşparmak dağlarındaki en yüksek manastır ise *Stylos Manastırı*'dir. Yöre halkının "Arap Avlusu" dedikleri manastır, kayadan kayaya uzanan duvarlar içindedir. İnce uzun "T" şeklinde olan kilise, oldukça harap bir durumda olup, bitişiğinde bir sarnıç bulunmaktadır. Bu dağlardaki üçüncü manastır ise *Seteros* veya *Agroulon Manastırı*'dir. Herakleia'nın kuzeybatısında Eğridere'de bulunan manastır da harap haldedir.⁵²³ Göldeki adalar da manastırlarla çevrilmiştir. Bu manastırların etrafında keşişlerin yaşadığı çilehaneler vardır. Bunlar 13. yüzyılda Menteşe Beyliği'nin bölgeyi egemenliğine geçirmesiyle terk edilmişlerdir. Kapıkırı köyünün burada kurulmuş olması, söz konusu eserlerin görünümünün bozulmasına ve tahrip olmalarına neden olmuştur⁵²⁴ (Fotoğraf 2.79).

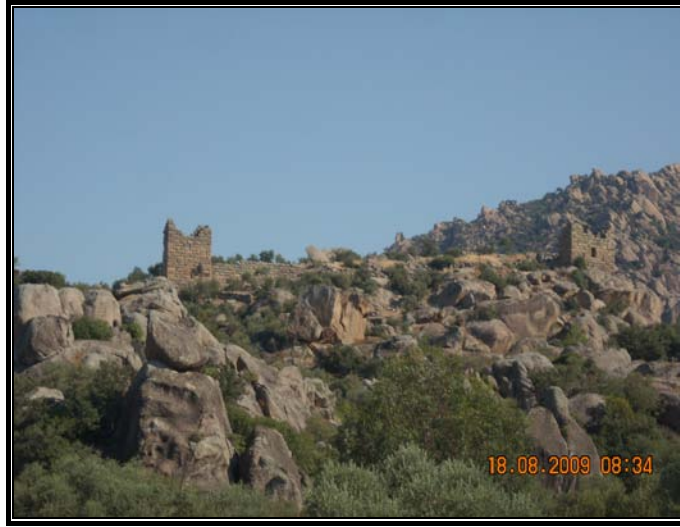
⁵²³ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 89.

⁵²⁴ Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 206-208.

Fotoğraf 2.79. Kapıkırı Köyü ile Herakleia Antik Kentinin İç İçe Görüntüsü.

Herakleia antik kentindeki en dikkat çekici kalıntılar surlar, Athena Tapınağı, agora, tiyatro ve Endymion Tapınağı'dır. Kent kalıntılarının en etkileyici parçaları, kuşkusuz, görkemli surlardır. Sur halkasının bütün çevresi 6,5 km'dir ve 65 kulesi vardır (Fotoğraf 2.80).

Fotoğraf 2.80. Herakleia Antik Kenti'ndeki Sur Kulelerinin (Burçlar) Kalıntılarında Bir Kısmı Günümüze Kadar Ulaşmıştır.

Kentte günümüze kadar kalan yapılardan en önemlilerinden biri Athena Tapınağıdır (Fotoğraf 2.81). Özellikle aşağısından bakıldığında oldukça dikkat çekici olan söz konusu Tapınak oldukça küçük boyutlu olup, süslemeleri dor ⁵²⁵ düzeninde

⁵²⁵ Dor düzeni: Antik mimaride özellikle tapınak mimarisinde kullanılan düzen. kaba görünüm vermesinden erkeği temsil ettiği söylenir. Diğer ion veya korinth düzeninden en belirgin farkı sütun gövdesinin bir kaideye oturmamasıdır.

yapılmıştır.⁵²⁶ M.Ö. 3. yüzyılda inşa edilmiş Tapınak, iyi korunmuş durumdadır. Şehir merkezinde bulunan büyük agoranın etrafında kamu yapıları ve dinsel işlevli yapılar yer almaktaydı. Bunun yanında, kentin güney ucunda Bizans kalesi ve iyi korunamamış bir yapı olan tiyatro bulunmaktadır.⁵²⁷

Fotoğraf 2.81. Herakleia Antik Kenti'ndeki En Önemli Yapılardan Athena Tapınağı'nın Kalıntılarından Bir Kısmı Günümüzde Hala Ayaktadır.

Herakleia antik kentindeki diğer önemli kalıntılar *Agora (çarşı)* ve *Tiyatro*dur. Athena Tapınağı'nın doğusunda kurulmuştur ve kentin merkezi noktasında bulunmaktadır. Agoranın güney tarafı iki katlı olup, bugün birinci kat duvarları ve dükkânları sağlam haldedir. Tiyatro, Pazar yerinin kuzeyinde kurulmuştur. Oturma sıraları bozulmasına rağmen sahnenin alt kısımları düzenli bir şekilde durmaktadır.⁵²⁸

Buradaki bir başka önemli bir kalıntı *Endymion Kutsal Alanı*dır. Agoranın güneyindeki at nalı şeklinde ve önünde sütunları bulunan yapının Endymion'a adanmış bir kutsal alan olduğu sanılmaktadır. Endymion Kutsal Alanı, Hristiyanlık döneminde de kutsal sayılmaktaydı. Endymion'un ilginç bir mitolojik hikâyesi vardır. Öyküye göre; *Ay Tanrıçası Selene bir gece burada uyuyan çoban Endymion'u görmüş ve ona aşık olmuş. Zeus Selene'nin aşkını kıskanmış ve öfkeyle genç çobana bir ceza vermiş. Çobanı hiç uyanmamaya, sonsuz bir gençlik uykusunda uyumaya mahkûm etmiş. O gündün sonra oracıkta uyumuş kalmış Endymion, hiç uyanmadan. O derin uykusunda düşler görürken, Ay Tanrıçası Selene her gece gelip yanına yatarmış. Selene böylece*

⁵²⁶ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 24.

⁵²⁷ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 26-27.

⁵²⁸ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 88.

Endymion'a tam elli çocuk doğurmuş. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu tür efsane ve rivayetler, buradaki egzotik ortamının çekiciliğini artırmakta ve turizme olumlu yansımalar yapmaktadır.

Herakleia kent kalıntılarının yaslandığı Latmos (Beşparmak dağları) dağlarında prehistorik kaya resimlerine rastlanmıştır. İlk kez 1994 yılında keşfedilen bu kaya resimlerinin doğrudan benzerine başka yerde rastlanılmamıştır. Bunlar, Batı Anadolu tarih öncesi kaya tasvirlerinin ilk tanıklarındır. Beşparmak dağlarının daha çok batı yamaçlarına dağılmışlardır. Kadın ve erkek figürleri ana motiflerdir. Figürlü tasvirlerin yanı sıra geometrik şekillere, çiçeklere, çok sayıda ele ve çift ayağa da rastlanılmıştır. Kaya resimleri kültürel özellikler taşırlar. Bu resimlerin Kalkolitik dönemde, yani M.Ö. 6 ve 7. binyıllarda yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir ⁵²⁹ (Fotoğraf 2.82). Gerek Herakleia ve Latmos antik kentlerinin kalıntıları gerekse Beşparmak dağlarındaki manastırlar ve kaya resimleri, özellikle kültürel turizm açısından oldukça önem taşıyan turistik kaynaklardır. Bafa Gölü kıyısından bu dağlık alanlara doğru yapılan doğa ve kültür gezileri sırasında ilginç kaya resimlerine rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra bu etkinlikler sırasında manastır kalıntılarını da görmek olanaklıdır.

Fotoğraf 2.82. Beşparmak Dağları'ndaki Mağaralarda, Tarih Öncesi Dönemlere Ait Kaya Resimlerine Rastlanılmaktadır (Kaynak: Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü).

⁵²⁹ Kızıllı, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s.126-127.

2.2.1.7.2. Labranda

Milas'ın 14 km kuzeydoğusunda Kargıcık köyü, Kocayayla'da yer alan Labranda, antik dönemde Mylasa'nın kutsal alanı idi (Harita 2.1). Eski zamanlarda Mylasa ile burası arasında 5 m genişliğinde kutsal bir yol vardı. Burası, Alabanda-Mylasa yolu üzerinde kutsal çınar koruluğu ve *Zeus Labraundos* da denen *Zeus Stratios Tapınağı* ile bir ziyaret yeri olarak tanınmaktaydı. Zeus Labrandaeus olarak adlandırılan tapınağın en önemli simgesi çift yüzlü balta (Labrys) idi. Elinde tuttuğu çift yüzlü balta ile betimlenen Zeus Labrandaeus antik dönemde tüm Karya bölgesine yayılan bir kültü. Strabon, Labranda'nın bütün çevre halkı ve Mylasalılar tarafından kutsandığını ifade etmektedir. Labranda'ya Marsyas (Çine Çayı) vadisinden oldukça dik olan bir yoldan da gidilebilmektedir. Labranda'daki Karia Zeus'unun çift baltalı tapınağı, onun eski kökenini göstermekte ve ona bağlı bir yol ile yüksek sırtı sayesinde Marsyas vadisindeki Alabanda'dan güneye ulaşılmasını sağlamaktadır.⁵³⁰

Bu yol, ilkçağda Alabanda kentine de uğrayarak iç Karia ile bağlantı sağlayan önemli bir yoldu. Gerçekten Marsyas çayı kıyısında İranlılara karşı bağımsızlık savaşına giren Karyalıların orada yenilince, çekilip Labranda'da toplanmış oldukları bilinmektedir. Kutsal alan, dolayısıyla oradaki Zeus Labrayndios Tapınağı'nın ve çevredeki diğer bazı yapıların kalıntıları, hayli yüksek bir yerde ve orman içerisindedir.⁵³¹

Labranda ismi çok eski Karya isimlerinden birisidir. İkiyüzlü balta manasına gelen *Labry* sözcüğünden gelmektedir. Bilindiği gibi çift yüzlü balta Karia'da tanrı sembolü olarak görülürdü. Şehir, Zeus mabediyle bir ziyaret ve konaklama yeri idi.⁵³²

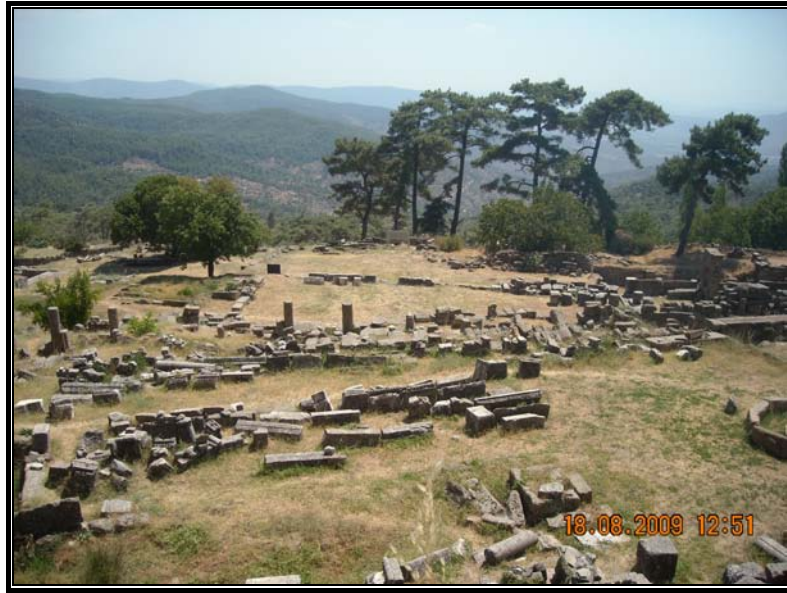
Labranda'da İsveçli arkeologların yürüttüğü kazılar, buradaki Zeus Tapınağı'nın M.Ö. 5. yüzyılda yapılmış olduğunu, yapıyı dıştan sütunların çevrelemediğini ve önde iki yan duvarın biraz ileri çıkartılmış uzantıları arasında az sayıda sütun bulunduğunu, ertesini yüzyılda Hekatomnosogullarından İdrieus'un o yapıyı geniş ölçüde değiştirerek şimdi kalıntıları görülen tapınağı yaptırdığını ortaya koymaktadır. Yaklaşık 5 m genişliğinde olan büyük granit bloklar ile döşenen kutsal yolun kalıntılarını Labranda yakınlarında hala rastlanılmaktadır. Labranda yerleşim alanı günümüzde Mylasa

⁵³⁰ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 21-22.

⁵³¹ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 70.

⁵³² Akşit, *Batı Anadolu Uygarlığı*, s. 208.

(Milas)'yı besleyen su kaynaklarıyla dikkat çekmektedir.⁵³³ Labranda şehri, suni teraslar üzerine kurulmuş bir kült (tapkı) merkezi olup, dini ve sosyal yapılarla donatılmıştır (Fotoğraf 2.83). Özellikle hasat zamanı, kurban şenliklerine sahne olan şehir, baş tanrı Zeus Labrandios'a adanmıştır. Bazı tezlere göre, Lidya Kralı Gyges'in Karyalılara hediye ettiği kutsal balta kült merkezinde saklanmaktaydı.

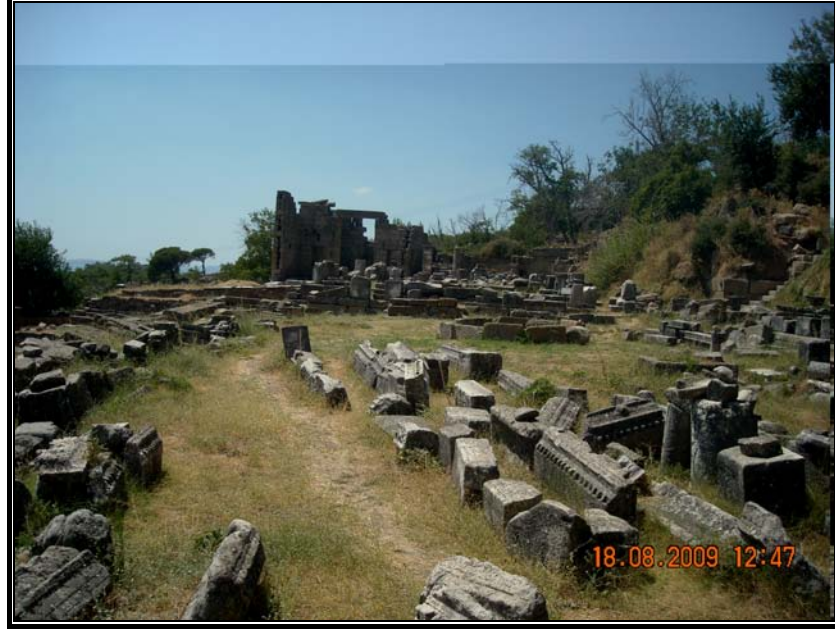
Fotoğraf 2.83. Labranda Antik Kenti, Yamaç Üzerinde Kurulduğu İçin Teraslar Yapılarak İnşa Edilmiştir.

Kent, gerek Satrap Mausolus ve gerekse kardeşi Idrieos devrinde parlak dönemini ve ayrıcalıklı dini merkez olmanın avantajlarını iyi bir şekilde yaşamıştır (M.Ö. 4.yy). M.Ö. 4. yüzyıldaki büyük yangın felaketinin ardından kutsal alanın, kült yeri olma özelliğini kaybettiği sanılmaktadır. Labranda kutsal alanında, anıtsal merdivenler, şölen evleri, teraslar, oikoi (Rahip evi), Zeus Mabedi, çeşme binası, Andron (erkeklere ayrılmış oda veya şölen evi), stoalar (sütunlu galeri), Roma çağı hamamları, doğu ve güneydoğu propylonu (giriş kapıları) gibi kalıntılar yer alır (Fotoğraf 2.84 ve Fotoğraf 2.85). Şehrin alt yanında yapılan bir sondajda, stadyuma ait oturma yerlerinin bulunması, şenliklerde spor yarışmalarının yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.⁵³⁴ Nitekim burada her yıl Zeus için 5 gün süren bir şölen düzenleniyordu. Kutsal alanın 200 m batısında bulunan stadyumda da yarışların yapıldığı sanılmaktadır.⁵³⁵

⁵³³ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 22.

⁵³⁴ Küçükeren, C. C., *Ege'de Bir Anadolu Uygarlığı: Karia*, Özgün Ofset, İstanbul, 2005, s.160-167.

⁵³⁵ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymaklığı, s.29.

Fotoğraf 2.84. Zeus Tapınağı ve Andron (Şölen Evi), Labranda Antik Kenti'ndeki En Önemli Yapıtlardandır.

Fotoğraf 2.85. Kutsal Çeşme, Labranda Antik Kenti'ndeki En Dikkat Çekici Kalıntılardan Birisidir.

Labranda antik kenti, gerçekten de Milas'ın en değerli antik eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Burası Karya uygarlığına ait eserleriyle dikkat çeken oldukça zengin sayılabilecek antik kalıntıların bulunduğu bir ören yeridir. Ancak buradaki yaptığımız saha araştırmalarında, ulaşım açısından bir takım sıkıntıların olduğu görülmüştür (Fotoğraf 2.86). Özellikle Labranda ile Geyik baraj gölü arasındaki yol, buradan geçen maden ocaklarından yük taşıyan araçlar nedeniyle oldukça bozulmuştur.

Milas'ın en önemli turistik çekiciliklerinden olan ve tanıtım kitapçıklarında önemle üzerinde durulan bu nadide mekânlara ulaşmak isteyen ziyaretçiler için bu ulaşım güzergâhının daha konforlu ve kaliteli hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca böylesine değerli mekânların daha iyi korunması, turistik potansiyellerinin ortaya çıkarılması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Fotoğraf: 2.86. Labranda Antik Kenti İle Geyik Baraj Gölü Arasındaki Kara Yolunun Standartları Oldukça Düşüktür

2.2.1.7.3. Euromos

Euromos antik kenti, Milas-Söke yolunun 12. km'sinde yolun kuzeydoğusundadır (Harita 2.1). Yoldan tapınak sütunlarını ve agora kalıntılarını görmek mümkündür. Tapınağın ayakta kalan sütunlarından dolayı yöre halkı tarafından “ayaklı” olarak da isimlendirilen antik kentin nekropolü (mezarlık), yol çalışmaları sırasında büyük bir tahribata uğrayarak talan edilmiştir. Euromos, antik çağda yörenin Mylasa'dan sonra en görkemli kentiydi. Bu kentin Helenistik çağdan önceki tarihçesi üzerine pek az bilgi bulunmaktadır. M.Ö. 5. yüzyılda, kıyıda oldukça içerde bulunmasına ve sömürücü Atina'nın donanması sayesinde sürekli baskı altında tutabileceği bir kent olmamasına rağmen, Atina önderliğindeki Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılmıştı ve birliğe vergi ödüyordu.⁵³⁶ Bugünkü Selimiye ovasının kuzey kesimini elinde tutan kent, tarihçi Polybios'un “Euruomos” daki kentlerden söz etmesi, isminin genişçe bir alana verilmiş

⁵³⁶ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 34.

olduğunun göstergesidir. *Güçlü* anlamına gelen “Euromos” ismi, Maussolos’un Helenleştirme politikasının sonucu olarak kullanılmış olmalıdır.⁵³⁷

Mylasa’nın Rodos yönetimine karşı M.Ö. 167’de başlattığı ayaklanmaya Euromos ve çevresindeki kentler de katılmak zorunda kalmışlardır. Mylasa, yerel direnişlere olanak vermemek için bu kentleri baskı altında tutmuştur. Bu aşamada kalıcı denetim kuramayan kent, yüzyılın sonlarına doğru gerçekleştirdiği ortak yönetim ile somut sonuçlar alabilmiştir.⁵³⁸ Bu aşamada Milas kentiyle onun üstünlüğüne dayalı bir kentler birliği kuran Euromos, kısa süren anlaşmanın bozulmasıyla bağımsızlığına yeniden kavuşmuştur. Kent M.Ö. 2. yüzyıl sonundan başlayarak, M.S. 2. yüzyıla kadar para basmıştır. Kent kalıntıları, İzmir-Milas yolunun kuzeydoğusunda, çapı yaklaşık 1 km olan yarım daireye benzer bir düzlüğe yayılmıştır. Düzlüğün yarım çemberi oluşturan yanları, yamaçlarla, daire çapını oluşturan yanı ise ana yol ile sınırlanmıştır. En önemli kalıntılar, bu yarım daire içindedir. Ancak, yarım dairenin dışında, sur parçaları gibi bir takım kalıntılar ötede beride görülmektedir.⁵³⁹

Kentteki en önemli kalıntılar Zeus Tapınağı, tiyatro, surlar, agora, nekropoldür. Bunlar içerisinde en dikkat çeken Zeus Tapınağıdır (Fotoğraf 2.87). Bu tapınak, Batı Anadolu’da günümüze kadar en sağlam durumda ulaşabilmiş ilk çağ tapınaklarından biridir. M.Ö. 2. yüzyıla aittir. Kısa kenarlarında altı, uzun kenarlarında on bir sütunu bulunan korinth düzenindeki tapınak, peripteros planlıdır.⁵⁴⁰

⁵³⁷ Kızıl, *Uygarılıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s.106.

⁵³⁸ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 25.

⁵³⁹ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 34-35.

⁵⁴⁰ Peripteros planı: Tapınağın çevresinin tamamen tek sıra sütun dizisiyle çevrelendiği plan tipidir.

Fotoğraf 2.87. Günümüzde 16 Sütunu Ayakta Kalabilen Zeus Tapınağı'ndan Bir Görünüm.

Bugün sütunların on altısı arşitravlarıyla⁵⁴¹ birlikte sekizli, beşli ve üçlü gruplar halinde ayakta durmaktadır (Fotoğraf 2.88). Tapınağın kuzey kenarındaki üç sütunu ile güneybatı köşe sütununun yivsiz oluşu, yapının tam bitmeden yarıda bırakıldığını göstermektedir. Kuzeye ve batıya bakan cephelerdeki sütunların üzerindeki panolarda yer alan yazıtlardan, bunların adak sütunu oldukları anlaşılmaktadır. Burada yapılan kazılar neticesinde tapınağın önünde ve solunda duran sunağın temelleri ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmalarında ortaya çıkartılan buluntular arasında, Geç Helenistik döneme ait bir sunak ve kutsal yerin, M.Ö. 6. yüzyıla dek uzandığını gösteren Arkaik harman tuğlaların ele geçirilmesi, kentin ve tapınağın tarihi açısından oldukça önemli verilerdir.⁵⁴²

⁵⁴¹ Arşitrav (sütun baş tabanı): Klasik mimaride sütunların başını örten saçaklığın en alçak parçasını tanımlamak için kullanılan terimdir.

⁵⁴² Kızıllı, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s.109-111.

Fotoğraf 2.88. Zeus Tapınağı'nın Sütunlarından On Altısı Günümüzde Arşitravlarıyla Birlikte Sekizli, Beşli ve Üçlü Gruplar Halinde Hala Ayaktadır.

Tapınağın güney cephesindeki bir ortostat (taş levha) üzerinde yine Zeus'un çift ağızlı baltası, bu kez iki yanındaki bir çift kulak ile betimlenmiştir. Tapınağın, Hadrian döneminden sonra yapıldığı sanılmaktadır. Tapınağın karşısındaki (batı yönünde) yamaçlarda sur kalıntılarına rastlanırken, etrafı zeytinliklerle çevrili tiyatronun beş sütunu görülebilmektedir. Ayrıca kente girerken yolun her iki yanında ve bir kısmı Milas-İzmir karayolunun altında kalmış nekropol alanının izlerine de rastlanılmaktadır.⁵⁴³ Geçmişte şarap ve üzüm ticaretinin merkezlerinden biri olan Euromos antik kentinin kalıntıları, giderek artan sayıda yerli ve yabancı ziyaretçinin ilgi gösterdiği bir yerdir. Bu antik kent, Milas-İzmir karayolunun hemen yakınında yer aldığı için rahatlıkla ziyaret edilebilecek yerdedir. Ancak gelen ziyaretçilerin istifade edebileceği, tarihi yapıtın görselliği ve zeytin ağaçlarının kokusu eşliğinde dinlenebilecekleri bir takım basit donatıların olması ve buradaki koruma faaliyetlerinin iyileştirilmesi yararlı olacaktır.

2.2.1.7.4. İassos

Milas-İzmir karayolunun 12. km'sinde Köşk köyüne ayrılan yola saptıktan sonra ya da Milas-Bodrum karayolunun 11. km'sinde Milas Küçük Sanayi Sitesi'ne varmadan

⁵⁴³ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s.30-31.

kuzeye ayrılan 17 km'lik yolu izleyerek de ulaşılabilen antik kent, Kıyıkışlacık köyü ile iç içedir. Ayrıca Güllük Beldesi'nden deniz yoluyla da buraya ulaşılabilir (Harita 2.1).

İassos, karaya pek yakın kurulan, kayalık küçük bir ada ile bu adanın karşısındaki sahaya kurulmuştur. Adanın çevresi 2,5 km, yüksekliği 70 m'dir. Batıya bakan liman tarafı diktir.⁵⁴⁴ Kent surları, İassos kalıntıları alanı, günümüzde anakaraya dar bir kısıtla bağlanan yarımada üzerindedir. Oysa bu yarımada ilkçağda ada idi. Gerçekten de Strabon "sonra karaya yakın bir adada bulunan İassos'a gelinir" der.⁵⁴⁵ Burada bir tombolo (Saplı ada) oluşumu söz konusudur. Yani kurulduğunda bir ada olan kent günümüze kadar karaya bağlanarak yarımada halini almıştır.

İassos, Maiandros vadisinin güneyinde deniz iletişimini sağlayan önemli bir kıyı kentidir. İassos'un geç Helen etkileri olmadan önce Orta Minos ve Geç Minos ilişkilerine sahip olduğu bilinmektedir. Demir çağı İassos'unda Protogeometrik ve Geometrik dönem seviyeleri ve mezarlıkları oldukça güçlü Helen izleri sunmaktadır. Şüpheli de olsa Trozenia'dan gelenler tarafından kurulduğu iddia edilen İassos, göç eden Helenlerin yerleştikleri kentlerin başında gelmektedir.⁵⁴⁶ M.Ö. 412 yılında kente yaklaşan gemileri yanlış tanımlamaları kendileri için büyük bir yıkımla sonuçlanmıştır. O dönemde İassos'un yandaşı Atina'ya karşı Perslerle Spartalılar birleşmişlerdi. Yunanlıların sandıkları gemiler, Spartalıları ve bu yüzden İassoslular gafil avlanmışlardır. Yönetici Amorger ile birlikte bütün İassoslular, Karya satrapı Tissaphernes'e birer altın karşılığında satılmışlardır. Başka bir kaynakta da 800 İassoslu erkeğin kılıçtan geçirildiği ve geriye kalanların ganimet olarak satıldığı bildirilmektedir.⁵⁴⁷

Kent, M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında Attika-Delos Birliğine üye olmuştur. M.Ö. 5. yüzyılın sonu ve 4. yüzyılın başında kesintisiz bir Pers egemenliğine girmiş ve Hekatomnid satraplığı döneminde de önemini korumuştur. Strabon, İassos'un bir liman olduğunu, ancak halkının fakir olduğunu belirtmektedir. Gerçekten bununla ilgili çeşitli öyküler bulunmaktadır. Meşhur balık pazarı hikâyesi bunlardan birisidir. İassos'ta yaşayanların balık düşkünlüğünü, ünlü coğrafyacı yazar Strabon şöyle yazmaktadır; "*Bir gitar konserini dinleyen İassoslular, balık satışının başladığını bildiren kampana*

⁵⁴⁴ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.148.

⁵⁴⁵ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 52.

⁵⁴⁶ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 22-23.

⁵⁴⁷ Kızıl, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s.72.

(çan) sesini duyunca, konseri bırakıp, balık pazarına inerler. Yalnız, kulağı ağır işiten biri kalır. Sanatçı, yerinden kalkar ve bu tek dinleyiciye doğru ilerler. “Bana gösterdiğiniz hürmet ve müzik sevginiz karşısında minnettarım. Çünkü, kampana vurur vurmaz, sizden başka herkes kalkıp gitti” der. Adam “ Ne diyorsun, kampanamı çaldı? Öyle ise, bana da müsaade” diyerek, pazara doğru koşmaya başlar. Bunun yanında Strabon, M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış diyalektçi Diodoros’un burada doğduğunu ve *Kronos* takma adını kullandığını söylemektedir.⁵⁴⁸

Buradaki başlıca kalıntılar surlar, agora (çarşı), tiyatro, Zeus Megistos Kutsal Alanı, Akropolis (Antik Yunan’da kentin yüksek tepesinde (sarp tepe) savunma amaçlı inşa edilen özel bölge), stoalar (sütunlu galeri), Bouleuterion (Halk Meclisi), Artemis Astias kutsal Alanı, Balık pazarı (Roma Dönemi Anıt Mezarı), Saat Kulesi olarak adlandırılan anıt mezar ve su kemerleridir (Fotoğraf 2.89).

Fotoğraf 2.89. Halk Meclisi (Bouleuterion), İassos Antik Kenti’nde, Günümüze Kadar Ulaşan En Önemli Kalıntılardan Birisidir.

İassos’taki en ilginç yapılardan birisi yarımada kurulmuş olan ve “balık pazarı” olarak adlandırılan yapıdır. Antik dönemde İassos’un çok önemli bir balıkçılık merkezi olduğu bilindiğinden bu yapı önce balık pazarı sanılmış ve bu şekilde adlandırılmıştır. Ancak daha sonra buranın bir anıt mezar olduğu anlaşılmıştır. Balık Pazarı (Roma Dönemi Anıt Mezarı) Türk-İtalyan işbirliğiyle restore edilerek 1995 yılında *Kültür*

⁵⁴⁸ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 22-23.

Bakanlığı Açık Hava Müzesi olarak ziyarete açılmıştır (Fotoğraf 2.90).⁵⁴⁹ Balık pazarı kompleksi, dörtgen alanın ortasındaki podyumlu, prostylos planlı⁵⁵⁰ bir tapınak biçiminde düzenlenmiş anıt mezarla, alanı çeviren kemerli revaklardan oluşmaktadır. Söz konusu yapı, M.S. II. yüzyılda inşa edilmiştir.⁵⁵¹ Ortada, alt kısmında mezar odası bulunan küçük bir tapınak yer almaktadır. Zeus Megistos Kutsal Alanı, kentin doğu kapısının iç kısmında yer alır. İçinde küçük bir tapınak barındıran kutsal alan, uzun süre kullanılmış ve burada çok sayıda adak eşyası bulunmuştur.⁵⁵²

Fotoğraf 2.90. Eskiden *Balık Pazarı* olduğu sanılan Roma Dönemi Anıtsal Mezardan Müzeye Dönüştürülen İassos Müzesi'nin İç Mekân Görüntüsü.

Günümüzde İassos'un en sağlam kalmış yapılarından olan *tiyatrosu*, tepenin doğu kısmında Akropolis ve yerleşim alanlarına dik yokuş üzerindedir. Tiyatro Helenistik çağ yapıtıdır. Dış yüzeyleri yuvarlatılmış kesme bloklarla inşa edilmiş olan seyirciler kısmı, kavea (basamaklı yerler), dört köşe dayaklarla kuvvetlendirilmiş ve birinci payeden itibaren gerek yan kısımlar, gerek cephesi her altı sırada bir, düz bir kuşakla kesilmiştir. Beyaz mermerden yapılmış olan sıraların ayakları arslan pençeleri ile süslü idi. Bugün yıkık bir halde olan sahne binası ise daha sonra dönemlere aittir. Roma İmparatorluğu döneminde kaveanın bir kısmı ile sol istinat duvarının tamir edildiği buraya kazılan

⁵⁴⁹ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s.33.

⁵⁵⁰ Prostylos: Tapınağın ön cephesinde sütun dizisi bulunan plan tipidir.

⁵⁵¹ Kızıllı, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s.86-87.

⁵⁵² Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s.33.

kitabeden anlaşılmiştir.⁵⁵³ Tiyatro duvarlarındaki yazıtlar, oyuncular, müzisyenler ve bu etkinliklere destek veren kişilerin adlarını yansıtmaktadır.

Antik kentin kurulmuş olduğu yarımadanın en yüksek noktasında, Akropolis yer alır. Akropolisi çevreleyen surlar, M.S. 12. ve 13. yüzyıla aittir. Tiyatronun aşağısındaki düzlükte kentin agorası ve başlıca kamu binaları yer alır (Fotoğraf 2.91).⁵⁵⁴ Bugün agoraya ait kalıntıları yer yer görmek mümkündür. Toplam açıklığı 107x87 m'dir. Zaman içinde dört girişe sahip olan agoranın şimdiki girişi, Bizans dönemine aittir. Kütüphane gibi kamu yararına yapılmış olan binaların yer aldığı alanda yapılan sondaj kazısında Orta Bronz çağından başlayarak malzeme ve dizinsel açıdan bir sürekliliğin varlığı ispatlanmıştır.⁵⁵⁵ Bugün ayakta olan kalıntılar, genellikle Helenistik, Roma, Bizans ve Bizans sonrasına aittir.

Fotoğraf 2.91. İassos Kenti'ndeki Agoranın Güney Stoasının (Sütunlu Galeri) Kalıntılarından Bir Kısmı, Günümüzde Hala Görülebilmektedir.

Diğer ilginç bir yapı, yarımada dışında ören yerine girişte yer alan ve halk arasında "Saat Kulesi" olarak adlandırılan *Roma Anıt Mezarı*dır. Yapı iki katlı olup, alt katında mezar odası, üst katta ise, kültle ilgili törenlerin yapıldığı mekân yer alır (Fotoğraf 2.92).⁵⁵⁶ Roma döneminden kalma olduğu tahmin edilen yapının kimin için yapıldığı bilinmemektedir. Söz konusu kalıntı, Kıyıkışlacık köyüne girdikten sonra, bugünkü köy iskelesine ve küçük koy'a varmadan önce, köy yolunun bitiğindedir.⁵⁵⁷

⁵⁵³ Akarca, Aşkıdıl ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.86-87.

⁵⁵⁴ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s.35.

⁵⁵⁵ Kızıl, *Uygarıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s.77-78.

⁵⁵⁶ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s.37.

⁵⁵⁷ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s.49.

Fotoğraf 2.92. Halk Arasında “Saat Kulesi” Olarak Adlandırılan *Roma Anıt Mezarı*, İassos Kenti’nin Girişinde Yer almaktadır.

Bizans döneminde piskoposluk merkezi olan kentte, kiliseler ve kaleler de görülebilir. Evler yamaçlara yapılmış, su gereksinimleri sarnıçlarla karşılanmıştır. Ordugâh yüksek kulelerle güçlendirilmiş bir kaledir. Kuleler arasında iki ya da üç burç vardır. Kent 14. yüzyılda Türklerin eline geçmiş ve tarihten tam anlamıyla silinmiştir.⁵⁵⁸ Gerek yerel müzesiyle gerek birçok antik dönem kalıntısıyla İassos antik kenti, her yıl çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçi tarafından gezilmektedir. Ziyaretçiler, Kıyı kışlacık köyünde, yöresel lezzetleri tadabilmekte ve balık ziyafeti çekebilmektedirler. Ayrıca konaklama açısından elverişli koşullara sahip birçok pansiyon bulunmaktadır.

2.2.1.7.5. Bargliya

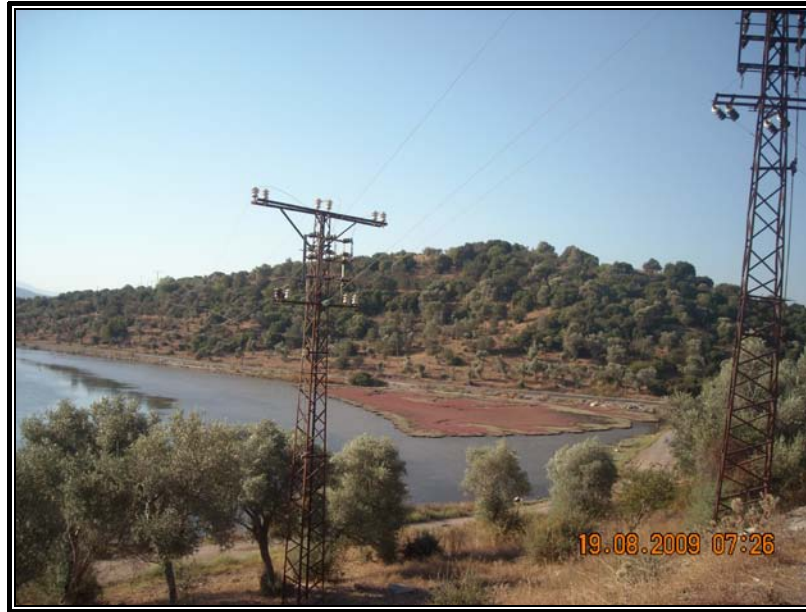
Bu antik kent, Halikarnasos (Bodrum) Yarımadası’nın kuzeyinde İassos körfezine açılan ve şimdi dolmuş olan derin ve dar Varvil (Tuzla) koyunun oluşturduğu yarımada üzerine kurulmuştur (Harita 2.1). Strabon, Leleglerin çoğalarak Bargylia’ya kadar olan toprakları ele geçirdiklerini ve kente Myndos (Gümüşlük)’tan sonra geldiğini belirtmektedir. Kent, M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında Attika-Delos Deniz Birliği’nin küçük üyelerindendi. M.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak Bargliya, giderek önem kazanmış ve bu dönemde Artemis Kindyos Tapınağı’na da sahip olmuştur. Karia’nın Rodos’a verilmesiyle yitirdiği özgürlüğe, M.Ö. 190 yılında kavuşmuştur. Bargliya zamanla Kariyalı niteliklerini yitirerek, birçok kent gibi Helen etkisinde kalmıştır. Kentin surları

⁵⁵⁸ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, s. 29.

büyük ihtimalle Maussolos döneminde yenilenmiştir ve sağlamlaştırma etkileyici bir biçimde Karia kıyısındaki şehirleri surlarla çevrelemiştir.⁵⁵⁹

Boğaziçi köyünün eski adı Bargylia (Bargilya) idi. Bir Karya kenti olan Bargylia bir zamanlar deniz kıyısında idi. Bir rivayete göre kenti, *Bellerophon* adlı Helen kahramanı, kanatlı atı Pegasus'un çiftesi ile ölen *Bargylus* adındaki arkadaşının anısına kurmuş ve *Bargylia* adını vermiştir. Karya dilinde kentin adı Andonos idi. Kent, daha sonra Barbulion ismiyle anılmış, sonunda adı, *Varvil* olmuştur. Varvil, Güllük Limanı'nın ağız kısmında oluşmuş yarımada'nın doğu ucunda çift zirveli küçük bir tepe üzerine kurulmuştur (Fotoğraf 2.93). Bugün Milas-Bodrum kara yolunun Tuzla olarak bilinen yöresindeki düzlüğün ortalarında, Tuzla yönünde sağa dönülerek kolayca gidilebilir. Kentin surlarından günümüze pek bir şey kalmamıştır. Kentin üzerine kurulduğu iki tepeden kuzeyde olanı, daha çok Helen ve Roma dönemlerinin yerleşim alanıdır. Güneydeki tepede bulunan kentin geri kalan büyük kısmı, Bizans dönemlerinin eseridir. Roma dönemine ait Korinth nizamında bir tapınak kalıntısı dikkat çekmektedir. Mabedin sütunlarının bir kısmı dışbükey yivlidir. Bugün tapınağın önündeki temelleri görünen kare biçimindeki anıt-sunak olduğu anlaşılmaktadır. Tapınağın doğusunda küçük bir tiyatro ve toplantı salonu (odeon) bulunmaktadır.⁵⁶⁰

Fotoğraf 2.93. Bargylia Antik Kentinin Harabeleri, Güllük Limanı'nın Ağız Kısmında Oluşmuş Yarımada'nın Doğu Ucunda, Çift Zirveli Küçük Bir Tepe Üzerinde, Dağınık Halde Bulunmaktadır.

⁵⁵⁹ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 22-23.

⁵⁶⁰ Muğla İli Turizm Envanteri, Muğla Üniv. Muğla, s. II. 16.

Helen ve Roma uygarlıklarının etkisinde oldukça parlak bir dönem geçiren Bargylia'da, sütunları ve duvarları etrafa dağılmış Roma Tapınağı, kabartmalı bir sunak, ancak küçük bölümü bugüne ulaşan tiyatronun yanı sıra sütun dayanakları kalmış bir stoa kalıntısı, Roma dönemi su kemerlerinden küçük bir parça, kent surları ve mezarlık bulunmaktadır⁵⁶¹ (Fotoğraf 2.94).

Fotoğraf 2.94. Bargylia Antik Kenti'nin Harabeleri, Günümüzde Oldukça Dağınık ve Belirsiz Bir Şekilde Yayılış Göstermektedir.

Kemikler köyünde bulunan Artemis Kyndias Tapınağı, Barglyia kentinin kutsal alanı idi. Kuzeye bakan Helenistik tiyatro ve tapınak alanları, bir keşif gezisi gerektirir. Çünkü kalıntılar, koy boyunca uzanan tepelik alan üzerine dağılmıştır.⁵⁶²

Arazi gözlemlerimiz sırasında, Bargylia antik kentindeki kalıntılarını bulmakta oldukça zorlandığımızı ifade etmemiz gerekir. Herhangi bir tabelanın ve tanıtıcı bir levhanın bulunmadığı, dikenlerin ve çalılıkların arasından güçlükle ilerleyerek, belli belirsiz bir halde bulunan kalıntıları fotoğraflamaya çalıştık. Ayrıca bazı kalıntılarda ağılların bulunduğu gözlenmiştir (Fotoğraf 2.95). Bütün bunların neticesinde antik kentin süratle bakıma, kalıntıların tam olarak ortaya çıkarılmasına, tabela ve işaretlemelerin konulmasına, kaynak değerlerinin yitip gitmemesi için korunmasına, en azından bir bekçi görevlendirilmesine ve gezi yollarının oluşturulmasına ivedilikle ihtiyaç olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü antik kente, tanıtım kitapçık ve

⁵⁶¹ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s.38.

⁵⁶² Muğla Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, 2005, s.269.

broşürlerinde yer verilmekte, gerek yerli ve gerekse yabancı ziyaretçilerin gidip, tarihe bir yolculuk yapmaları önerilmektedir. Böylesine değerli bir kültürel çekiciliği, bütün bunları düşünerek ve hak ettiği değer ona verilerek tüm insanlığın ilgi ve beğenisine sunulmalıdır.

Fotoğraf 2.95. Bargylia Alanındaki Ağllar, Turizm Açısından Önemli Bir Olumsuzluk Olarak Dikkati Çekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında bunların dışında birçok antik yerleşme ve yapıt bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Kindya, Hydai, Khalketor, Olymos, Kildara, Hydisos, Sinuri Mabedi, Pidasas ve Passala'dır.

Hydai: Nekropol ve diğer kalıntıların, Sarıçay deresi yatağının genişlemesi ile ortaya çıktığı bu kent, Sodra dağının batısındaki Yaşyer ovasının Karaoğlan dağı eteğine doğru olan kısmında, Damlıboğaz köyü içerisinde küçük bir şehirdir. Milas'a 8 km uzaklıkta bulunan antik kentteki kalıntılar, Sarıçay vadisi ve onun batısındaki Kale tepesi çevresinde toplanmıştır. M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren Attika-Delos Deniz Birliği'nde yer alırken *Kydai* ismiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu birliğe vergi ödemesi ve sonradan Mylasa ile ortak bir yönetim altına girmesi dışında tarihsel anlamda başka önemli bir gelişmesi bilinmemektedir. Hydai yerleşim alanı, kalıntılar açısından oldukça yoksun sayılmaktadır.⁵⁶³ Şehrin İsmi Yunanca'da su anlamına gelen "Hydor" sözcüğünden gelir.

⁵⁶³ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 27.

Hydai'nin tarihine ait pek az bilgi vardır. M.S. 2. yüzyıla ait bir sikkede şehir önünden geçen Sarıçay'ı temsil eden sakallı nehir ilahı bir testiye yaslanmış, elinde bir saz tutmaktadır. Testiden akan suyun içinde üç balık yüzmektedir.⁵⁶⁴ Bu antik yerleşimde Karia tanrıları Apollon ile tanrıça Artemis, "Ata Tanrıları" adı altında tapınım görmüştür. Nekropol buluntuları arasında Eski Tunç çağına ait testiler de bulunmaktadır. Ayrıca 1954 yılında Hydai içinden geçen Sarıçay yatağında açılan kanal içerisinde bol miktarda seramik parçaları, pitoslar (küp) ve antik yapı duvarları ortaya çıkmıştır.⁵⁶⁵

Sinuri Mabedi: Milas'ın 14 km güneydoğusundaki Yukarı Kalınağıl köyündedir. Bu sahadaki dağlar arasında tecrit edilmiş bir mabet bulunmaktadır. Burada "Kar" ismini muhafaza eden ilah *Sinuri*'ye ibadet edilmekteydi. Güzel bir yunan işçiliği gösteren bir duvarın desteklediği bir taraça üzerine inşa edilmiştir. Mabedin yanında Labranda'da olduğu gibi, bir rahip ailesine ait olduğu muhtemel, büyük bir mezar abidesi bulunmaktadır. Sinuri Mabedi, Labranda'da olduğu gibi ilk önceleri müstakil iken, M.Ö. 3. veya 2. yüzyılda Mylasa'ya bağlanmıştır. Bu mabet, Hristiyanlık devrinde kiliseye çevrilmiştir.⁵⁶⁶

Kindya: Tamamen bir Karia kenti olan Kindya'nın kökeni hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Sadece Artemis Kindyas hakkında bir takım bilgiler mevcuttur.⁵⁶⁷ Karia'daki Kindya kentine ün sağlayan Artemis Kindyas Tapınağı'nın yeri, gerek ilkçağda gerek bugün kullanılan Milas-Bodrum anayolunun yanı başındaki, ovada, Kindya kenti ise hayli yüksek bir tepe üzerinde idi. Her iki yer de güvenle belirlenebilmiştir. Tapınak, Kemikler köyündeki 5-6 m yükseklikteki sırtın üzerinde idi. Karayolun genişletilmesi çalışmaları sırasında bu sırt oyulmuş ve tapınak yerinin pek yakınına kadar gelinmiştir. Şimdi orada görünür durumda yalnız ne olduğu anlaşılamayan bir iki mimarlık yapıt parçası bulunmaktadır. Tapınak yerinde henüz kazı yapılmış değildir. Kindya kentinin kalıntıları ise Milas-Bodrum anayolu yakınındaki Sığırtmaç köyünün üzerindeki tepelerdedir.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, 2006, s.60.

⁵⁶⁵ Ünal, *Milas'ın Güneyindeki (Mylasa, Keramos, Theiangel ve Damlıboğaz) Yerleşimler*, s.12.

⁵⁶⁶ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s.122-123.

⁵⁶⁷ Bean, E. G., *Eskiçağda Menderes ve Ötesi*, Arion Yay. İstanbul, 2000, s.75.

⁵⁶⁸ Umar, *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, s. 99.

Khalketor: Kente, Milas-Bafa karayolunun 12 km'sinden İassos'a giden sapaktan döndükten sonra ulaşılmaktadır. Karakuyu köyü yakınlarındaki Antik kent, M.Ö. 5. yüzyılda Attika-Delos Birliği'nin bir üyesiydi. Helenistik dönem krallarından biri tarafından kent, Euromos olduğu tahmin edilen bir kentle ortak yönetim kurmaya çağırılmış ve bunun sonucunda bu iki kent, Mylasa ile siyasi olarak birleşmiştir. Kenti koruyan kalelerden birisi da Karakuyu tepesindeki kesme bloklarla Leleg tarzında inşa edilen kaledir. Kentin doğusunda halk arasında *Asar* olarak bilinen ikinci bir savunma kalesi vardır. Bunun yanında kentin baş tanrısı olan Apollon'a ait tapınağın kalıntıları, kentin dışında Köşk ile Karakuyu arasında bulunmaktadır.⁵⁶⁹

Hydisos: Milas'ın 29 km güneyinde Karacahisar köyünün doğusundaki çift zirveli çamlı bir tepe üzerinde yer almaktadır. Milas – Ören karayolu takip edilerek Çamköy'ü geçtikten 2,5 km sonra, Karacahisar köyüne ulaşılmakta, Hydissos ise bu köyün güneydoğusunda bulunan Ulupınar Mahallesi'nin 2 km kuzeyindedir. Hydisos, M.Ö. 5. yüzyılda Attika-Delos Birliği'ne vergi veren küçük bir şehirdi. M.Ö. 189'da Apameia barışı ile Rodos yönetimine girmiştir. M.Ö. 167'de tekrar bağımsız olmuştur. Şehrin baş tanrısı Zeus Areios'tur.⁵⁷⁰ Şehrin baş ilahı Zeus Areios bir savaş tanrısı olup, sikkeler üzerinde sakallı ve miğferli bir büst olarak veya bütün silahlarını kuşanmış halde ayakta tasvir edilmiştir.⁵⁷¹

Olymos: Bu antik kent, Milas'tan 8 km kuzey-kuzeybatı'da Euromos'un karşısındaki tepelerden 4,8 km doğuda ve Kafaca köyünün yanındadır. Baş tanrıları Apollon ve Artemis'tir. Onlara Olymoslu insanların tanrıları adı altında tapıyorlardı. Tapınağın yeri alçakça bir tepe üzerinde belirlenmiş fakat henüz kazı yapılmamıştır. Burada ele geçen kenetlerle⁵⁷² sıkıca birleştirilmiş bloklar, tapınağın Helenistik dönemden bir tarihe ait olduğunu göstermektedir.⁵⁷³

Kildara: M.Ö. 5. asırda Attika-Delos Deniz Birliği'nin üyesi olan Kildara, Bargylia ile Hydisos arasında bugünkü Kuzyaka köyünün biraz güneyinde küçük bir

⁵⁶⁹ Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, s. 27.

⁵⁷⁰ Ünal, *Milas'ın Güneyindeki (Mylasa, Keramos, Theiangelia ve Damlıboğaz) Yerleşimler*, s. 17.

⁵⁷¹ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s. 60.

⁵⁷² Kenet: İki sert cismi birbirine bağlamaya yarayan, iki ucu sivri ve kıvrık metal parçadır.

⁵⁷³ Bean, *Eskiçağda Menderes ve Ötesi*, s. 32.

şehirdi. Burada toprak üstünde kalıntı mevcut olmamakla birlikte batıda 490 m yüksekliğindeki Asar dağı üzerinde büyük bir kalesi bulunmaktadır.⁵⁷⁴

Pidasa veya Pedasa: Milas'ın 25 km kuzeybatısında Selimiye'nin batısında, Selimiye ile Bafa arasındaki vadinin güneyinde, Eğridere köyü yakınında kurulmuş bir kenttir. Şehir etrafı zeytinliklerle çevrili, at nalı şeklindeki bir boğaz içindedir. Bugün Pidasa'da toprak üstünde, mezarlar bir yana bırakılırsa hiçbir abide yoktur. Pidasa'nın adı, tarihte ilk defa M.Ö. 5. yüzyılda olan İyonya ihtilalinde geçer.⁵⁷⁵

Ayrıca araştırma sahasında Bafa Gölü'nün doğusunda *Gadeiea*, Gürçamlar'ın kuzeyinde, Kazıklı köyü civarında *Grion*, Milas-Ören karayolu üzerinde, Ulaş köyüne yakın *Kasossos*, Tuzla gölünün doğusunda *Migrathalassa*, Selimiye'nin kuzeyinde, Narhisar köyü civarında *Napasa*, Milas'ın kuzeyinde, Labranda Ören yerinin doğusunda, Ortaköy yakınında *Oubianos*, Güllük'ün kuzeydoğusunda Karakışla köyü, Ekinanbarı mevkiinde *Passala* ve Beçin'deki Pezona gibi antik kentler bulunmaktadır.⁵⁷⁶ Bütün antik ve tarihi eserlere ev sahipliği yapan araştırma sahamız, gerçekten de dikkate değer bir kültürel turizm potansiyelini bünyesinde barındırmakta ve kültür turizmine ilgi duyan turistleri çekmektedir. Bu nedenle söz konusu tarihsel yapıtların, koruma-kullanma dengesi titizlikle korunarak, turizme açılması temel yaklaşım olmalıdır.

2.2.2. Diğer Kültürel Çekicilikler

İnceleme alanı, köklü geçmişi ve farklı kültür ve uygarlıkları kendisinde barındırması nedeniyle, diğer kültürel değerler açısından da oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Birbirinden ilgi çekici ve dikkate değer, yöreye özgü kültürel çekicilikler, büyük bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır. Gerek yöreye özgü giyim tarzları ve yiyecekler, gerekse el dokumaları ve halıları ile düğün ve eğlenceler, yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından büyük bir ilgiyle izlenmektedir.

⁵⁷⁴ Akarca, Aşkıldil ve Akarca, Turhan, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, s. 168.

⁵⁷⁵ Ak, *İlçemiz Milas*, s. 91.

⁵⁷⁶ Muğla İli Turizm Envanteri, Muğla Üniv. Muğla, s. II. 22.

2.2.2.1. Çomakdağ Köyleri (Evleri, Geleneksel Düğünleri ve Giysileri)

Didim-Milas kıyı kuşağında turistik açıdan en çok dikkati çeken kültürel kaynakların başında evleri, düğünleri ve giysileriyle ünlü olan Çomakdağ köyleri gelmektedir. Milas'ın kuzeyindeki Çomakdağı'nda bulunan Ekiztaş, Kızılağaç ve Ketendere köyleri *Çomakdağ köyleri* olarak adlandırılmaktadır (Harita 2.1). Özellikle 976 nüfuslu (2009 yılı itibariyle) 480-500 yıllık bir geçmişi olan Çomakdağ-Kızılağaç köyü, taş evleri, köy kadınlarının yöresel kıyafetleri ve geleneksel düğünleri oldukça ilgi çekici ve görülmeye değerdir. Evlerde oymalarla bezenmiş, rengârenk kapılar, dolaplar tavanlar ve elmalıklar (raflar) oldukça dikkat çekicidir (Fotoğraf 2.96). Ziyaretçiler için köy düğünleri seyirlik olarak canlandırılmaktadır.⁵⁷⁷

Fotoğraf 2.96. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'ndeki Evlerin İç Mekânında, Oymalarla Bezenmiş, Rengârenk Kapılar, Dolaplar, Tavanlar ve Elmalıklar Oldukça Dikkat Çekicidir.

Çomakdağ-Kızılağaç köyünde kadınların giysileri, otantik ve kendine özgü giysilerdir (Fotoğraf 2.97). Bu giysilere Milas'tan başka bir yerde rastlamak mümkün değildir. Kadınların alnında yer alan ve 30 adet küçük altından oluşan bir tura vardır. Başın tamamı ise ipek dokumadan yapılan “çemperi” ile örtülüdür. Çemperinin üzerine ise hoş kokulu çeşitli mevsim çiçekleri takılır. Köy kadınlarının kıyafetleri ise ipek-iplik karışımından dokunan ve kol uçları çeşitli renklerden oluşan boncuklarla süslü gömlekten, üç parçalı “üç beş entari”, kadife kumaştan dikilen göğüslük, bel kuşağı, değişik desenli önlükten oluşur. Boyuna aksesuar olarak değişik tür ve renkte

⁵⁷⁷ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s. 38.

boncukların yanı sıra beşibirlik altın, uzun ve sık bir dizi halinde yirmilik altınlar takılır.⁵⁷⁸ Önceleri her gün geleneksel giysileriyle dolaşan kadınlar, günümüzde çoğunlukla özel günlerde ve ziyaretçilere sergilemek için giyinmektedirler.

Fotoğraf 2.97. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'nde Geleneksel Giysisiyle Bir Kadın Görüntüsü.

Çomakdağ-Kızılağaç köyü kültürel mirasını belirli ölçülerde yozlaştırmadan günümüze kadar getirebilmiş bir köydür. Evlerin dış görünüşleri kadar içleri de oldukça renkli ve etkileyicidir. Kızılağaç evlerinin mimari ve süsleme sanatında görülen özellikler, bölgede yaşamış eski medeniyetlerin izlerini de bir anlamda günümüze taşımış durumdadır. Malzeme türleri, plan tipleri ve süsleme özellikleri, bunlar arasında sayılabilir. Yöredeki evler, tek katlı ve odalı mekânlardan başlayarak zaman içinde çok odalı, dış sofalı, avlulu tiplere ulaşarak Anadolu'nun antik dönemden bu yana yaşadıklarını devam ettirmiştir. Tavan süslemeleri ve kapılar ahşap sanatının oyma, kalem işi ve kabartma gibi değişik teknikli örnekleriyle doludur. Özellikle taş işçiliği geçmişin izlerini taşımaktadır.⁵⁷⁹

Çomakdağ köyü evlerinin mimarisi, bacalarının dizaynı, kapı, pencere pervazları, duvarlardaki taş işçiliğinde geçmişin izlerini görmek mümkündür. Evler, yörenin yerel malzemesi olan taş kullanılarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 2.98). Dolayısıyla Çomakdağ evleri, dünle bugünü ustaca kaynaştıran mimari üslup taşımakta, taş malzemenen

⁵⁷⁸ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.70.

⁵⁷⁹ Demir ve Ünal, *Ege'de Bir Köy Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme*, s. 66.

yapılmış evlerde, bacalar estetik görünüşleriyle ilgi uyandırmaktadır. Baca tepelerinde yer alan yarım ay ya da kartal başı şeklindeki figürlere rastlanmaktadır. Antik yapılardaki akroterlerden esinlenmiş bacalara başka yerde rastlamak mümkün değildir.⁵⁸⁰

Fotoğraf 2.98. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü'ndeki Geleneksel Mimariyi Yansıtan Taş Evler, Oldukça İlgi Çekici Bir Görselliğe Sahiptir.

Eski bir Yörük köyü olan Çomakdağ-Kızılağaç köyünde örf ve adetler yaşatılmaya devam etmektedir. Düğünler ve toplu törenler, eskiden olduğu gibi aynen sürdürülmektedir. Geleneksel Türk kültürünün güzel bir örneği olan Çomakdağ köy düğünleri, eski örf ve adetlere bağlı olarak yapılmakta ve dört gün sürmektedir. Her düğün günü, otantik kültürün ortaya konulduğu ayrı bir kültürel etkinlik ve şenliktir. Bu düğünlerde birinci gün bayrak dikme ve dibek dövme, ikinci gün şeker paralama, üçüncü gün gelin alma, dördüncü gün ise duvak günüdür. Ancak günümüzde Çomakdağ düğünleri bir turizm etkinliğine dönüşmüş durumdadır. Bodrum'dan Çomakdağ-Kızılağaç köyüne turlarla gelen ziyaretçiler, düğünleri izleme ve katılma imkânına sahip olmaktadır. Köye gelen misafirler çiçeklerle karşılanıp, düğünün başladığını belirten bayrak dikilmekte, köy gezisi yapılmakta ve ipek böcekçiliği ve tezgâhında ipek dokuma görüldükten sonra, köyün taş evlerinden biri ziyaret edilmektedir. Ahşap oymalar ve boyamalar izlendikten sonra, köy meydanına dönüşte artık düğün

⁵⁸⁰ Muğla Valiliği, 2005, s. 264.

hazırlıklarının son noktaya gelmekte olduğu anlaşılmaktadır. Normal koşullarda dört gün süren düğünün 4 saate indirilmiş turist programı başlamaktadır.

Bayrak dikme düğünün başladığının işaretidir. Hemen ardından bölgede düğün davetiyeleri olarak bilinen okuntular verilmekte, tarihi dibek taşında keşkeklik buğday dövülmekte, ardından nişan getirme bölümüne geçilmektedir. Bu bölümde erkek tarafından geline getirilen hediye ve takılar, muhtar ve iki şahit huzurunda gelinin anne ve babasına teslim edilmekte, zeybekler oynanmaktadır. Ardından normalde ikinci gün yapılan şeker paralama bölümüne geçilmektedir. Bu bölümde gelinin başı üzerinde gelin şekeri denilen akide şekeri paralanmakta, şekerler misafirlere dağıtılarak, kına yakma bölümüne geçilmektedir. Gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılırken, gelini ağlatmak için kına havaları söylenmekte, artan kınalar misafirlere yakılmaktadır. Daha sonra düğünün son bölümü olan ve normalde 3. gün yapılan gelin alma bölümüne geçilmektedir.⁵⁸¹

Gelin alma bölümünde, daha önce dikilen bayrak yerinden alınmakta ve gelin atının üzeri çeşitli örtülerle süslenmektedir. Daha sonra gelin evine gidilerek, gelin alınmaktadır. Gelin ata binmeden önce, doğacak ilk çocuğu erkek olsun diye ata ilk önce bir erkek çocuğu bindirilmektedir. Babası tarafından ata bindirilen gelin, köyün içinde caminin etrafında dolaştırılmaktadır. Erkek evine geldiğinde damadın nerede olduğu sorulmakta, değirmende olduğu söylenilince biraz beklenilmektedir. Damat gelince, cebindeki buğday ve bozuk paraları gelinin başından aşağıya savurmakta ve herkes oyuna katılmaktadır. Bu arada bakır tepsi içinde yöresel yemekler getirilmektedir. Yemekler, yer sofrasında yenilmekte ve oyunlar oynanmaktadır. Zurnacının damadın kulağına zurna üfleyerek bahşiş toplamasından sonra düğün sona ermektedir.⁵⁸²

Çomakdağ köyleri gerek evleriyle, gerek geleneksel giysili kadınlarıyla ve gerekse geleneksel düğünleriyle hatırı sayılır bir turizm potansiyelini barındırmaktadır. Bunların kendilerine özgü olan bu kültürel değerlerinin, öncelikle korunması ve bozulmaması her şeyden daha önemlidir. İşte bu noktada turizmin olumlu etkileri ortaya çıkmaktadır. Ziyaretçilerden gelir elde eden yöre halkı, geleneksel değerlerine daha fazla sahip çıkmakta ve koruma eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla hem yöre halkı

⁵⁸¹ Muğla Valiliği, s. 279.

⁵⁸² Muğla Valiliği, s. 279.

turizm etkinliklerinden istifade etmekte hem de geleneksel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması söz konusu olmaktadır.

2.2.2.2. Milas Evleri ve Bacaları

Çoğunlukla 19. yüzyıla ait Milas evleri, geleneksel Türk evi tipinde olup, Milas'ın en önemli kültürel çekicilikleri arasında yer almaktadır. Mimaride göze çarpan süsleme elemanları, bölgedeki yoğun kültür birikiminin mimariye yansımalarıdır. Evlerin hemen hemen tümü iki katlı kargir yapılardır. Genellikle her evin bir avlusu vardır. Plan olarak Milas evleri, önlüklü ve dört odalı olarak inşa edilmişlerdir. Önlük ahşap direklerle desteklenen sofa anlamına gelmektedir. Sofalar genellikle kışın güneşi, yazın meltemi alması için güneye dönüktür. Milas evlerinde önlüklü plan tipi, sofalı (Divanhaneli) ve karma plan tipleri dikkat çekmektedir. Milas evlerinde en yaygın olan, karma plan tipidir.⁵⁸³

Milas evleri, iki katlı cumbalı olup, değişken büyüklükte avlulara sahiptir (Fotoğraf 2.99). Evlerin çoğu “önlük” denen açık bir sofa ile avluya bakar. Alt kat genellikle depo ve kiler olarak kullanılırken oturma alanı üst kattır. Mutfak, ahır ve tuvalet avlunun bir köşesinde yer alır. Evlerin ahşap tavanları ev sahibinin ekonomik durumuna göre sade veya geometrik desenlerle süslemeli olabilmektedir.⁵⁸⁴ Pencereleri ahşap parmaklıklı ve dışarıdan ahşap kapaklara sahiptir. Odaların iki veya üç duvarı önünde pencereleri boyunca uzanan, altları dolap olarak kullanılan oturma sediri bulunmaktadır. Evde kullanılan kapı, dolap, pencere kapakları gibi ahşap elemanlar oyma desenlerle süslenmiştir. Pencere, dolap, yüklük ve kapının üst kenarında bir raf, yerel ifadeyle “elmalık” bütün odayı ya da iki veya üç duvarı çevirir. Bazı evlerin ocakları alçıdan ve davlumbazlıdır. Bazı ocak örnekleri ise duvardan çıkıntı yapan üst tarafı raf şeklinde kesilmiş dikdörtgen şekillidir. Bazı evlerin de “ayazlık” denilen, yaz akşamlarının geçirildiği çardakları vardır.⁵⁸⁵

Geleneksel Milas evlerinin zemin katları ve ocaklı duvarları kargir, üst katları ahşap ve yarı ahşaptır. Alt kat duvarları toprak harçlı olarak taş, tuğla ve kiremit parçaları ile inşa edilmiştir. Üst katların içi ve dışı sıvalıdır. Avlu tarafındaki zemin kat

⁵⁸³ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.220.

⁵⁸⁴ Kızıllı, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 60.

⁵⁸⁵ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s.220.

duvarları sıvasız bırakılarak taşların arasındaki derz harçla kapatılmıştır. Bu tekniğe “çakır sıvak” denilmektedir. Döşeme malzemesi olarak ahşap kullanılmıştır. Damlar kırma veya beşik çatı olup, üzerleri kiremit ile kaplıdır.⁵⁸⁶

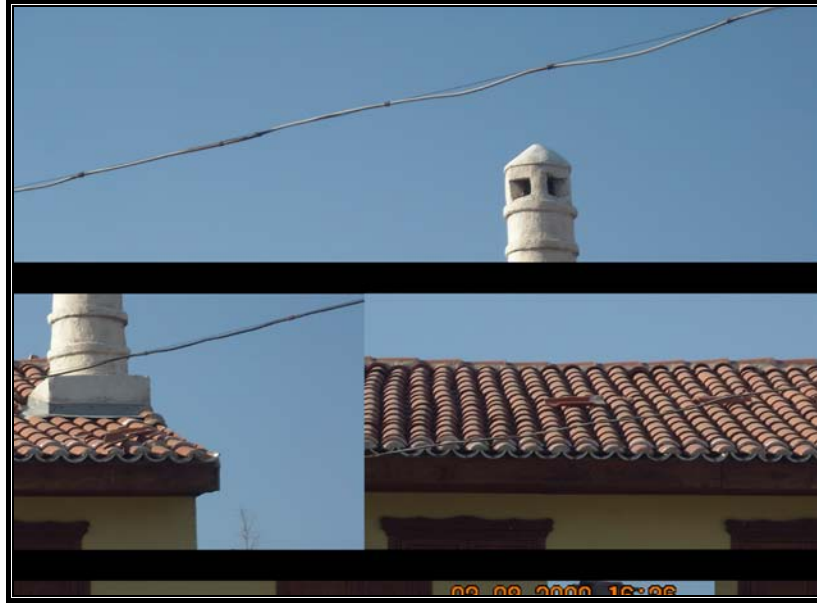
Fotoğraf 2.99. Milas İlçe Merkezi'ndeki Geleneksel Türk Mimari Yapısını Yansıtan Milas Evleri, Genellikle İki Katlı ve Cumbalıdır.

Milas evleri kadar bu evlerin çatılarının üzerlerinde bulunan bacalar da ilginç formlarıyla oldukça merak ve ilgi uyandırır. Cumbalı ahşap Milas evlerinin üzerinde yükselen bacalar çeşitlilik gösterir ve çok farklı mimari özelliklere sahiptirler. Bu bacalar, üzerinde yükselen evlere ayrı bir estetik görünüm kazandırır. Milas bacaları çok çeşitlidir. Kimi yuvarlak, kimi köşeli, kimi belde inceli kalınlaşan ikiz kuleli bacalardır. Bazı bacaların üzerinde süsleme sanatının en güzel örneklerini de görmek mümkündür.⁵⁸⁷ En basitleri, dört dam kiremidinin iç yüzleri karşı karşıya gelmek üzere dörtgen gövdeleri ve kabartma sıvalı ile değişik motiflerle bezenmiştir. Kimisi minyatür gövde ve basamaklı piramidal çatısıyla Gümüşkesen mezar anıtını hatırlatır.⁵⁸⁸ Bu tür bacaların bulunduğu evlere, Milas'ın eski şehir yapısını yansıtan Hoca Bedrettin, Hisarbaşı, Hacı Apti, Hacı İlyas ve Şevketiye Mahalleleri'nde rastlanmaktadır (Fotoğraf 2.100 ve Fotoğraf 2.101).

⁵⁸⁶ Kızıl, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 54-55.

⁵⁸⁷ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s.34.

⁵⁸⁸ Kızıl, *Uygurlukların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, s. 54-55.

Fotoğraf 2.100. Milas Bacaları İlginç Görünüşleriyle Dikkat Çekicidir.

Fotoğraf 2.101. İlginç Görünüşleriyle İlgi ve Merak Uyandıran Milas Bacalarından Bazıları, Minyatür Gövde ve Basamaklı Piramidal Çatısıyla Gümüşkesen Anıtı'nı Hatırlatır.

Milas ilçe merkezinde *Nedime Beler*, *Murat Menteşe*, *Selahattin Oğuz* ve *Servet Akgün evleri* olarak bilinen evler ise Cumhuriyetin ilk döneminde Avrupa'dan gelen Macar mimarlardan esinlenerek yapılmıştır. *Levanten evleri* olarak da adlandırılan bu evler, halk arasında "Macar evleri" olarak bilinir. Milas evlerinden farklı olarak dışı kapalı yapılmıştır. Levanten, Fransızca bir sözcük olup, *doğuya yerleşen* anlamına gelmektedir. Milas'ta Avrupa özgün mimarisine uygun olarak yapılan bu evler, 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında ticaret için, özellikle maden ticareti için gelen Fransız, Alman ve İtalyan tüccarlar tarafından yaptırılmıştır. Macar ve İtalyan

yapı ustaları tarafından batı üslup ve geleneğine göre yapılan evlerde, Roma ve Yunan süsleme unsurları, mimari formları stilize ederek yeniden kullanılmıştır⁵⁸⁹ (Fotoğraf 2.102).

Fotoğraf 2.102. Milas İlçe Merkezi'nde Halk Arasında "Macar Evleri" Olarak Bilinen *Levanten Evleri*, Maden Ticareti İçin Gelen Fransız, Alman ve İtalyan Tüccarlar Tarafından Yapıtılmıştır.

Milas kültür mirasının en özgün ve en nadide yapıtlarından olan Levanten evleri ile Geleneksel Türk mimarisine yapılmış olan Milas evleri ve bacaları, son yıllarda yöreye gelen hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Bu değerli miras, Milas gibi kültürel turizm açısından oldukça zengin sayılabilecek unsurları barındıran ve tarih kokan bir kent için oldukça önemli çekim kaynaklarından birisidir. Ancak Geleneksel Türk mimarisini yansıtan evler ve bacaların çoğunluğu zamanın yıpratıcı etkilerine maruz kalmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar sonucu söz konusu evlerden ancak birkaçı restore edilebilmiştir. Bu tarih ve kültür hazinelerinin Milas ve ülkemiz için barındırdığı değer, daima akılda tutulmalı, hak ettikleri şekilde ve ivedilikle restore edilerek yok olmaları önlenmelidir. Bu şekilde, hem Milas'ın vazgeçilmez tarihi ve kültürel değerlerinden biri, gelecek nesillere ulaştırılacak hem de sahaya gelecek ziyaretçiler için alternatif bir çekicilik meydana getirilecektir.

⁵⁸⁹ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s. 34.

2.2.2.3. El Sanatları ve Folklorik Etkinlikler

Didim-Milas kıyı kuşağında çok çeşitli el sanatı ürünleri ile folklor etkinlikleri bulunmakta ve bunlar yöreye gelen misafirlerin ilgisine sunulmaktadır. Son yıllarda özellikle kültür turizminin gelişmesi bakımından önemli değerler olarak görülen gerek el sanatları ve dokumalar gerekse folklorik etkinlikler, kültürel ve turistik anlamda yörenin sosyo-ekonomik hayatına olumlu etki yapmaktadırlar.

İnceleme alanı el sanatları yönünden oldukça zengindir. Tarih boyunca insanların gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkmış, doğa şartları, yaşayış özellikleri ve iklim gibi etkenlerle çeşitlilik göstermiş olan el sanatları, araştırma sahasının önemli kültürel çekiciliklerindedir. Sahamızda yaygın olan el sanatlarından bazıları iğne oyaları, kıl dokumacılık, toprak seramik yapımcılığı, semer ve eğer yapımcılığı, hasır dokumacılığı, kilimcilik, oya ve nakış işleri, yorgancılık, saraçlık ve kunduracılık ve en önemlisi olan halıcılıktır.

Bu kapsamda Milas ilçesinde bulunan dünyaca ünlü Milas halılarından bahsetmek gerekir. Orta Asya'dan günümüze uzanan geleneksel bir el sanatı olan halıcılık, yüzyıllardan beri Milas'ta yapılmaktadır. Özellikle Milas'ın güney köylerinde elde eğrilen yapağıdan oluşturulan iplerin çeşitli kök boylarla renklendirilmesiyle dokunan Milas halılarının ülkemiz halıları arasında özel bir yeri vardır. *Adamilas, gemsuyu-gemicisuyu, mihraplı bozalan* gibi desenlerde dokunan Milas halılarında daha çok sarı, şeftali kırmızısı, kahverengi yoğun olarak kullanılmaktadır. Halıların desenlerinde genellikle stilize edilmiş bitki ve çiçek motifleri ve geometrik desenler tercih edilir. Milas halıları, çeyrek, karyola ve taban halısı olarak adlandırılan başlıca üç boyutta dokunur⁵⁹⁰ (Fotoğraf 2.103).

---

⁵⁹⁰ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s. 64-65.

Fotoğraf 2.103. Dünyaca Ünlü Milas Halıları, Yöresel Motifleriyle Dikkat Çekicidir.

Gerçekten de yöredeki el sanatları içerisinde turistik olarak en değerli grubu temsil eden, Milas halılarının ünü ülkemizi aşmış ve dünyaya yayılmıştır. Ülkemizde ve dünyada ünlü olan Milas halıcılığının tarihçesi kesin olmamakla birlikte, İstanbul Türk İslam Eserleri Müze'sinde 16. yüzyıldan kalma bir seccade, tarihi bilinen en eski Milas seccadesidir. 17. ve 18. yüzyıl başlarında, Milas ile Gördes halıları arasında bir yakınlık söz konusudur. 17. yüzyılda Transilvanya'daki kilise halılarının içinde Milas halılarının da bulunduğu bilinmektedir. Milas halılarının kökenini Gördes halıları oluşturur. Eski halıların renkleri, kök boya denilen çeşitli bitki ve doğal maddelerden elde edilen doğal boyalardan oluşmaktadır. Bir efsaneye göre Milas halılarının bir çeşidi olan "Ada Milas" deseni adını, MÖ. 4. yüzyılda yaşamış Karia kraliçesi *Ada*'dan aldığı varsayılmaktadır. Bugün Milas ve çevresinde dokunan halılardaki figürler ve motifler, geçmişin izlerini taşır. Milas halıları, dokunuş özelliklerine, desenlerine ve renk seçimlerine göre Karacahisar halıları ve Gereme (Bozalan) yöresi halıları olarak ikiye ayrılır. Milas halılarının ülkemiz halıcılığında önemli bir yeri bulunmaktadır. Yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilen bir markadır. Türkiye'nin halı ihracatı içinde Milas halıları önemli bir yer tutmaktadır.

Dolayısıyla hem görsellikleri hem de taşıdıkları tarihi değerleriyle görenlerin ilgisini çeken Milas halıları, sahaya gelen yerli ve özellikle yabancı ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Her biri yüzlerce yıllık birikim ve emek neticesinde günümüze

kadar ulaşan, “el emeği göz nuru” olarak tanımlanan halılar, ait olduğu yörelerin egzotik kültürünü yansıtmaları açısından son derece önemlidir.

Didim-Milas kıyı kuşağında el sanatları ve dokumaların yanı sıra ilgi çekici folklor gösterileri de mevcuttur. Aydın ve Muğla genelinde yaygın olan zeybek oyunu oldukça dikkat çekici enstantaneleriyle ziyaretçiler tarafından ilgi ve beğeniyle izlenmektedir. Bu açıdan erkek ve kadınlara özgü oyunlar söz konusudur.

Erkek zeybek oyunları; bayramlarda, kurtuluş günlerinde, düğünlerde, nişanlarda, sünnet düğünlerinde, çeşitli eğlence toplantılarında ve kutlamalarda herkesin izleyebileceği geniş mekânlarda oynanan oyunlardır. Oyunlara en az iki zurna ve bir davuldan oluşan çalgı takımı eşlik eder. Erkek zeybek oyunlarında cura, bağlama, tambur, çoban düdüğü, dilsiz kaval, keman, klarnet, cümbüş gibi çalgılar da kullanılabilir. Darbuka kadın çalgısı olarak kabul edildiğinden erkek zeybek oyunlarında kullanılmamaktadır. Yiğitlik, mertlik, çeviklik, atılganlık, sağlam karakterlilik anlamına gelen zeybekliğin oyunları da aynı kavramlar üzerine kurulmuştur. Oyunlarda akılcılık hakimdir. Soğukkanlılık ve kararlılık vardır. Zeybek oyunları çoğunlukla içten geldiği gibi yukarıda yansıtılan unsurları yansıtarak oynanır. Oyunlarda ani davranış ve atılışlardan sonra gelen duruşlarda heykelleşme açık olarak görülür. Duruş, bakış ve davranışlarda cesaret, mertlik ve kendine güven vardır. Figürlerdeki sıçrayıp atamalar düşman üzerine yapılan saldırı ve baskınları, yere diz vurmalar düşmanın nasıl ezileceğini anlatır. Oyuncu tek başına oynarken iznini almadan oyuna katılmak ayıp ve saygısızlık sayılır. Çalgıcılar her ne sebeple olursa olsun oyuncu oyunu bitirmeden susmazlar. Yörede ikili ve toplu oynanan zeybek oyunlarında açıkça bir ekip oyunu durumu vardır. Oyuna birlikte kalkılır, birlikte bitirilir. Ağır zeybek oyunları genellikle gezinmelidir. Gezinme, yorucu nitelikte olan zeybek oyunlarında oyuncunun dinlenmesini soluklanmasını sağladığı gibi havaya girmesine de katkı sağlar. Karaali Koşması, Çine İki Parmak Zeybeği, Koca Arap zeybeği, Ataköy Zeybeği gezinme başlarında veya ortalarında gezinme görülen oyunlardan bazılarıdır.⁵⁹¹

Kadınlara özgü oyunlar ise düğün, nişan, sünnet düğünü, hıdrellez ve çeşitli eğlence toplantılarında oynanan oyunlardır. Kadın oyunlarına öncelikle cümbüş, darbuka, tef bazen de kemandan oluşan “çengi” adı verilen çalgı gurubu eşlik eder.

⁵⁹¹ Halk Dansları, Erişim tarihi: 10 Ekim 2010, <http://www.aydinturizm.gov.tr>.

Yöre kadın oyunları imkân bulunduğu bağlama ailesi, kabak kemane, dilsiz kaval gibi sazlar eşliğinde de oynanır. Yörede kadın oyunları erkek oyunlarına kıyasla daha zarif, daha kıvraktır. Erkek oyununun yumuşatılmış şekli olarak oynanan Harmandalı, Aydın Zeybeği, Muğla Zeybeği, Kerimoğlu Zeybeği ağır zeybek türü oyunlar tek kişi tarafından ritme bağlı kalınarak oynanır. İnce Memed, Şu Dalma, Eğil Kavak oyunları da tek kişi tarafından oynanmaktadır. Guduşlünün Çeşmesi, Çine Çayı, Siyah Makarada İpliğim, Et Aldım oyunları daha ziyade ikili veya toplu olarak karşılama ve halka biçimlerinde oynanmaktadır. Kadın oyunlarının ezgilerinin geneli sözlüdür. Sözler genellikle izleyiciler tarafından söylenir. Oyunlarda parmaklar şaklatılıp, ritim aracı olarak oyuna katılır. Kollar çoğu zaman eller kulak hizasında olacak biçimde yanlardadır. Ayak burunlarına bir kuş hafifliğiyle bilinçli olarak basılır. Oyunlar 360 derecelik tam dönüşlerle süslenir. Bu dönüşler etrafa bereket saçma anlamındadır.⁵⁹²

Hem el sanatları hem de folklor etkinlikleri, sahamızdaki önemli kültür aynalarıdır. Bu kıymetli kültür hazinelerinin hem gelecek kuşaklarımıza aktarılması hem de ait oldukları yörelere ekonomik katma değer sağlamaları için turizm arenasına sunulmaları oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca bu yöresel ürünlerin sadece kendi yöresinde değil tüm insanlar tarafından görülmesi, hem bu kültürün yaşatılması hem de var olan değerlerinin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

2.2.2.4. Müzeler

Didim-Milas kıyı kuşağında barındıkları antik ve tarihi yapıtlarla büyük bir tarih ve kültür mirasına ev sahipliği yapan müzeler, ziyaretçilerin uğrak yerleridir. Sahadaki müzelerden birisi *Milet Müzesi*dir (Fotoğraf 2.104). Didim İlçesi Balat köyündeki Milet (Miletos) ören yerindedir (Harita 2.1). Antik Milet kenti alanında bulunan müze, 1973 yılında kurulmuş ve 1979 yılında ziyarete açılmıştır. 2000 yılına kadar açık olan müzede Milet, Didim, Priene kazılarında bulunan ve satın alma yoluyla kazandırılan eserler sergilenmekteydi. Bu eserler açık ve kapalı olmak üzere iki ana teşhirde sergilenmekteydi. Kapalı teşhir olarak adlandırılan teşhir düzeni müze binası içinde yer alan Mavi Salon, Küçük Salon ve Orta Salon'da bulunmaktaydı. Müzenin teşhire açık olduğu dönemde, salonlarda kronolojik sırayla fosiller, keramikler, geometrik dönem

⁵⁹² Halk Dansları, Erişim tarihi: 10 Ekim 2010, <http://www.aydinturizm.gov.tr>.

eserleri, taban mozaikleri, amforalar, tiyatro maskları, kandiller, maden eserleri, cam eserler, heykelcikler, altın eserler ve çeşitli dönemlere ait sikkeler sergilenmekteydi. Burada M.Ö. XV. yüzyıla tarihlenen Miken seramikleriyle, Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.104. Milet Müzesi'nde Pek Çok Tarihi Eser Sergilenmektedir.

Ancak 2000 yılı kasım ayı içinde Bakanlık oluru ile Milet Müzesi teşhire kapatılmıştı. Kapalı teşhirdeki eserler toplanmış olup, açık teşhir olarak adlandırılan ve Müze bahçesinde bulunan eserler halen sergilenmekteydi (Fotoğraf 2.105). Müze bahçesinde sergilenen bu eserler, arslan heykelleri, kabartmalı mimari parçalar, yazıtlar, sütun başlıkları, lahitler ve büyük heykellerden oluşmaktadır. Milet Müzesi'nin kapalı olan teşhirinin yeniden açılması konusunda çalışmalar tamamlanmış, kapatılışından 11 yıl sonra 2011 yılının haziran ayında yeniden ziyarete açılmıştır.

Fotoğraf 2.105. Milet Müzesi'nin Bahçesinde Birtakım Antik Eserler Bulunmaktadır.

Ülkemizin en önemli ören yerlerinden birinde bulunan ve kıymetli eserlerin bulunduğu Milet Müzesinin uzun süre kapalı kalması, hem buranın çok değerli bir kültür ve tarih birikimini barındıran bir yapıdan yoksun kalmasına yol açmakta, hem de sahanın turizm potansiyelinin artırılması yönündeki çalışmalara olumsuz yönde etki yapmaktaydı. Bu nedenle adı geçen müzenin yeniden açılması, gerek yerli ziyaretçiler gerekse ülkemizin tarih hazinelerini görmek isteyen yabancı ziyaretçiler açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer önemli müze, *Milas Müzesi*dir (Harita 2.1). Kültür merkezi binası içerisinde bulunan Milas Müzesi, ilk kez 1983 yılında Bakanlık onayı ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nden devredilen eserler ile ilçe sınırları içerisindeki kazılardan çıkan eserlerin bir araya toplanmasıyla oluşturulmaya başlanmış ve 1987 yılında ziyarete açılmıştır. 2007 yılında yenilenen teşhir salonuyla tekrar ziyarete açılan Müze bahçesinde kurtarma kazıları, temel hafriyatları ve yüzey araştırmalarında bulunan mermer eserler sergilenmektedir⁵⁹³ (Fotoğraf 2.106).

⁵⁹³ Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, s. 96.

Fotoğraf 2.106. Milas Müzesi Bahçesinde Çeşitli Boyutta Mermer Yapıtlar Sergilenmektedir.

Müzenin teşhir salonundaki vitrinlerde, ilçe merkezinde ve çevresindeki antik kentlerde yapılan kazılarda ele geçen eserler, kronolojik bir sıra içerisinde Eski Tunç Çağı'ndan Bizans Devri'ne kadar seramik, cam, bronz ve altın eserler ile mermer heykel başları ve gövdeleri sergilenmektedir (Fotoğraf 2.107).

Fotoğraf 2.107. Milas Müzesi'nde Mermer Heykel Başları, Kronolojik Sıralı Olarak Sergilenmektedir.

Müzedeki eserler M.Ö. 6.-5. binyıldan başlayarak Roma Dönemi'ne kadar uzanan geniş bir dönem içerisine tarihlenmektedir. Müzede sergilenmekte olan özellikle Geometrik Dönem (M.Ö. 10.- 8. yy.) ve Klasik Dönem (M.Ö. 5.-4. yy.) seramik

eserleri, dönemlerinin özelliklerini son derece iyi yansıtan örneklerdir. Özellikle klasik dönemde siyah figürlü ve kırmızı figür tekniği ile üretilen pişmiş toprak eserler oldukça iyi korunmuş durumdadır. Bunların yanı sıra, İassos Antik Kenti'nden ele geçirilen M.Ö. 6. yüzyıla ait, av sahnesinin betimlendiği bir duvar kabartması ile yine İassos'taki Çanacıktepe'de ele geçirilen, Helenistik Dönem'e ait (yak. M.Ö. 270) iki yanında koçları ile betimlenmiş Artemis heykel grubu, müzenin önemli eserleri arasında yer almaktadır⁵⁹⁴ (Fotoğraf 2.108).

Fotoğraf 2.108. Milas Müzesi'nde Helenistik Dönem'e Ait Artemis Heykeli ve Diğer Heykeller de Sergilenmektedir.

Milas gibi oldukça zengin bir tarihi mirasa sahip olan ilçenin müzesi de doğal olarak bu zenginliğin tüm dünyaya sistemli bir şekilde teşhir edildiği, çok değerli antik ve tarihi eserlerin sergilendiği bir yer olacaktır. Bu açıdan Milas Müzesi, Milas'ın zengin tarihini korumak ve buraya gelecek ziyaretçilere eşsiz mirası göstermek gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Ayrıca Milas gibi 27 antik kente ve birçoğunun gün yüzüne çıkmayı beklediği birçok antik yerleşme ve yapıta sahip olduğu bilinen ilçede, bu işlev ve sorumluluk daha da önem kazanmaktadır. Günümüzde birçok antik yerleşme henüz tam anlamıyla ortaya çıkarılamamıştır. İvedilikle buralarda kazı yapılmalı ve zengin mirasın “gizlide kalmış hazineleri” ortaya çıkarılmalıdır.

⁵⁹⁴ Milas Tanıtım Kitapçığı, Milas Kaymakamlığı, s. 16-22.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki bir diğer müze, Milas'ın Kıyı kışlacık köyündeki *İassos Balık Pazarı Yerel Müzesi*dir (Fotoğraf 2.109 ve Harita 2.1). Balık Pazarı Yerel Müzesi, Roma dönemine tarihlenen bir anıt mezarda bulunmaktadır. Halk arasında *Balık Pazarı* olarak isimlendirilen bu anıt, Türk-İtalyan işbirliğiyle restore edilerek 1995 yılında Kültür Bakanlığı Açık Hava Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. İassos kazılarında çıkarılan büyük ölçüdeki mimari parçaların ve diğer eserlerin sergilendiği müzede bulunan etrafi portiko (üç duvarlı, üstü kapalı yapı) ile çevrili olan yapı, M.S. 2. yüzyıla aittir. Ortada, alt kısmında mezar odası bulunan küçük bir tapınak yer almaktadır (Fotoğraf 2.110).

Fotoğraf 2.109. İassos Balık Pazarı Yerel Müzesi'nde, İassos Kazılarında Çıkarılan Büyük Ölçülerdeki Mimari Parçalar ve Diğer Eserler Sergilenmektedir.

Fotoğraf 2.110. Balık Pazarı Yerel Müzesi'nde Sergilenen Kalıntılardan Bir Başka Görünüm.

2.2.2.5. Yerel Etkinlikler (Festivaller, Şenlikler ve Yöresel Pazarlar)

Didim-Milas kıyı kuşağının turizm potansiyelini artırmayı, buranın turistik değerlerini daha fazla insana tanıtmayı amaçlayan önemli etkinlikler olarak kabul edilen bu tür aktiviteler, sahadaki turizm faaliyetlerine olumlu yönde etki yapmaktadırlar. Bu etkinliklerde yöreye özgü doğal, tarihi ve kültürel çekicilikler ön plana çıkarılmaya çalışılmakta, yapılan çeşitli organizasyonlarla ziyaretçilerin keyifli anlar yaşamalarına imkan sağlanmakta ve yörenin tanıtımına da katkı sağlanmaktadır. Sahada festival, şenlik veya eğlenceler oldukça yaygındır. Özellikle turizm sezonunda yapılan etkinlikler, yöre turizmine dolayısıyla yöre ekonomisine önemli katkılar yapmaktadır.

İnceleme alanındaki en önemli etkinliklerden biri Ağustos ayı sonu Eylül ayı başında gerçekleştirilen *Didim Barış Şenliği*dir. 2010 yılı itibariyle 15. si düzenlenen ve üç gün süren bu şenliklerde, tüm dünyaya barış mesajları verilerek, barış meşalesi yakılmakta, yürüyüşler düzenlenmekte ve yürüyüşün sonunda barış güvercinleri uçurulmaktadır. Ayrıca söyleşiler, tiyatro ve dans gösterileri, kokteyller, müzik dinletileri, tekne gezileri, resim sergileri, konserler, plaj voleybolu turnuvaları, havai fişek gösterileri düzenlenerek, Didim'deki yerli ve yabancı konuklara eğlenceli anlar yaşatılmaktadır. Böylelikle hem tüm insanlığa barış mesajları verilmekte hem de Didim markası bütün dünyaya duyurulmaya çalışılmaktadır (Fotoğraf 2.111).

Fotoğraf 2.111. Didim Barış Şenlikleri'nde Yapılan Yürüyüş Etkinliğinde, Tüm Dünyaya Barış Mesajları Verilmektedir.

Didim'deki bir diğer festival ilki 2008 yılında gerçekleştirilen ve 2010 yılı itibariyle üçüncüsü düzenlenen "Meandros Festivali"dir. Bu festival kapsamında bir ay boyunca kent merkezinden köylere yayılan etkinliklerle Meandros'un ilgi odağı haline gelmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Didim, Söke ve Kuşadası Belediyelerinin katkılarıyla 2010 yılı itibariyle 3.'sü düzenlenen Meandros Festivali'nde, Büyük Menderes nehri deltasında turizmin arkeoloji, halk sanatları ve yöresel mutfak ile bir bütün halinde değerlendirilerek markalaştırılması hedeflenmektedir. 2010 yılındaki etkinlikler Didim, Söke, Kuşadası ve Bafa Gölü'nü kapsayan Meandros Bölgesi, Milet, Didyma, Priene, Menderes Magnesiası, Myus, Herakleia gibi kendi çağları içinde hepsi stratejik öneme sahip olan antik kentler; leylek dostu Avşar Köyü, kuş cenneti Serçin Köyünü kapsamaktadır. Bunların yanı sıra Ege'ye özgü taş evleri ile Akköy, Doğanbey gibi yerel kültürü tüm renkleri ve zenginliğiyle yaşatan köyler, zengin bitki ve hayvan türlerine ev sahipliği yapmakta olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Tabiat Parkı'nı da kapsamaktadır. Yine bu festival kapsamında kokteyller, tiyatro gösterileri, zeybek oyunu gösterileri, konserler, geziler, söyleşiler ve sergiler düzenlenmektedir (Fotoğraf 2.112).

Fotoğraf 2.112. Meandros Festivali Kapsamındaki Etkinliklerden Bir Kısmı Apollon Tapınağı'nda Yapılmaktadır (<http://www.didim-bld.gov.tr> -E.T: 29/08/2010).

Milas ilçesinde de Kaymakamlık ve Belediye öncülüğünde okulların katılımıyla festivaller yapılmaktadır. Ayrıca beldelerde de bir takım festival ve şenlikler düzenlenmektedir. Bunlardan biri Milas'ın Güllük beldesinde Temmuz ayının ilk hafta

sonu yapılan *Güllük Hermiyas Deniz Şenliği ve Balıkçılık Festivali*dir (Fotoğraf 2.113). Bu festivalde konserler verilmekte, tiyatro gösterileri yapılmakta, tekne, yağlı direk ve yüzme yarışmaları düzenlenmektedir. Yine Milas'ın Boğaziçi Köyü'nde her yıl ağustos ayında *Boğaziçi kültür ve balık festivali* düzenlenmektedir

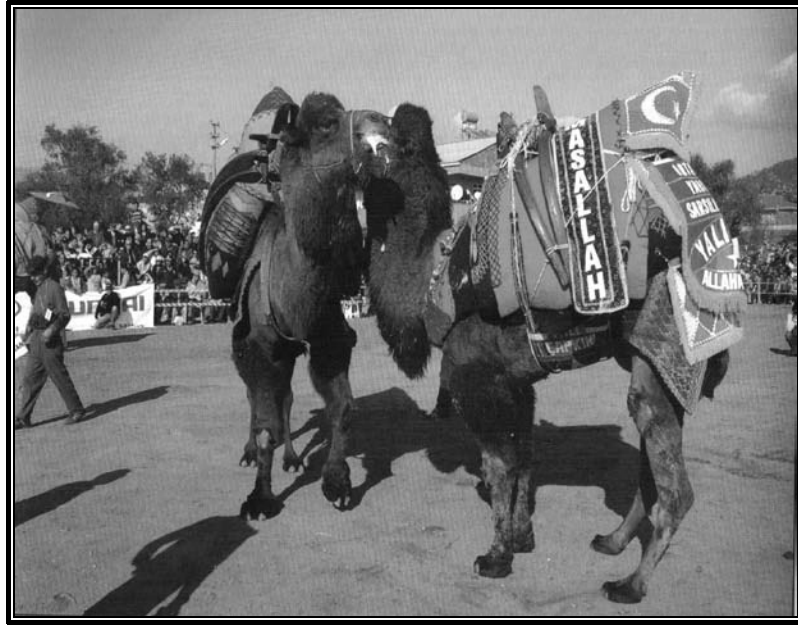
Fotoğraf 2.113. Güllük Hermiyas Deniz Şenliği ve Balıkçılık Festivali'nden Bir Görünüm
(<http://www.gulluk.bel.tr-E.T: 26/08/2010>).

Araştırma sahamızdaki yerel etkinliklerden bir diğeri geleneksel pehlivan güreşleridir. Güreş sporunun yaygın bir şekilde yapıldığı Milas'ta minder ve yağlı çayır güreşleri yapılmaktadır. Bu alanda gerek ulusal gerekse uluslararası karşılaşmalarda derece yapmış çok sayıda Milaslı sporcu bulunmaktadır. Her yıl ilçenin değişik yerlerinde bu tür yağlı pehlivan güreşleri yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Milas'ın Bafa beldesinde her yıl ağustos ayında geleneksel boğa güreşleri yapılmaktadır. Ayrıca Milas yöresine ait zeybek oyunları da oldukça ilgi çekici yöresel etkinliklerdendir.

Araştırma sahamızdaki yerel etkinliklerden bir başkası da geleneksel deve güreşleridir. Kış aylarında gerçekleştirilen bu etkinliklerde develer birbirleriyle kıyasıya mücadele ederken, izleyiciler eğlenceli vakit geçirmektedirler. Ülkemizin Ege ve Akdeniz bölgelerine has olan bu etkinlik, her ne kadar turizm sezonu dışında olsa da çok sayıda deve güreşi tutkununun ilgisini çekmektedir.

Deve güreşleri bu çevrenin geleneksel sporlarından birisidir (Fotoğraf 2.114). Deve güreşleri sezonu aralık ayının 5'inde başlar, mart ayının 15-20'sine kadar devam eder. Güreş sezonu 4 aydır ve geriye kalan sekiz ayda develerin bakımına ve

beslenmesine özen gösterilir. Milas'ta güreşlerin yapıldığı ocak ve şubat aylarından çok önce güreş yapacak develer cadde ve sokaklarda gezdirilir. Güreş tarihinden önce, Milas'a gelen güreş develeri, cadde ve sokaklarda dolaştırılırken adeta renk cümbüşü ve ilgi yumağı oluşur. Develer caddelerde gezerken arkalarında çocuklardan oluşan bir kalabalık grup vardır. Deveyle birlikte onlar da şehir içinde tur atarlar. Güreş öncesinde şehrin cadde ve sokaklarında dolaşan develer, bazen tek, bazen de birden fazla olup, konvoy halinde art arda yürürler ve kendilerini izleyen Milaslılar tarafından ilgiyle izlenirler.⁵⁹⁵

Fotoğraf: 2.114. Milas'taki Geleneksel Deve Güreşleri, Yörenin En İlgi Çekici Kültürel Etkinliklerinden Birisidir (Kaynak: Milas Kaymakamlığı).

Deve güreşleri, bir amaçla veya bir kurumun yararına yapılır. Güreş tertip komitesi şehrin mülki amiri ve belediye başkanı ile bu işe hevesli kişilerden oluşur. Deve güreşleri, bu komite tarafından organize edilir. Güreşten önceki akşam kapalı bir yerde yemek verilir. Yemeğe kendilerine özgü deveci kıyafetleriyle deve sahipleri de katılır. Deve güreşleri, Milas'ta Hacı Apti mahallesindeki eski toprak futbol sahasında olur. Güreş yerinin etrafı çeşitli yiyecek ve içecek satan tezgâhlarla dolar ve güreş alanı oldukça kalabalık olur. Güreş develeri sahaya çeşitli kategorilerde çıkarlar. Büyük ayak, orta ayak, baş altı ve baş gibi. Büyük Ayak'ta ilk defa güreşecek olan, tecrübesiz develer güreşir. Kategorilerinde güreşecek develer tecrübelerine göre belirlenir ve güreştirilir. Günümüzde develer sadece baş ve baş altı şeklinde güreştirilmektedir. Bir

⁵⁹⁵ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s. 298-303.

deve, 7-8 yaşlarında güreşe başlar ve 15 yaşına kadar iyi bir şekilde güreşebilir. Bu yaştan sonra da develer güreşir ancak, onların en iyi güreşme dönemleri 15 yaşına kadar olan dönemdir. Eskiden ortaya bir ikramiye konup, kendine güvenen deve en alttan en üst kategoriye kadar güreşir ve güreşi kazanan devenin sahibi ortaya konulan para ödülü veya halıyı alırdı. Günümüzde ise kategorileri içinde develer çiftler halinde güreştirilmekte, kaybeden ve kazanan devenin sahibi aynı ödülün sahibi olmaktadır.⁵⁹⁶

Geleneksel ve tarihin derinliklerinden gelen bu gösterinin yaşatılması ve geleceğe taşınması, hem yöreye ait bir kültürel zenginliğin devam etmesine hem de yöredeki kültürel turizmin önemli bir ögesi olan bir yerel etkinliğin buraya gelecek ziyaretçilere ve tüm dünyaya tanıtılmasına katkı yapacaktır. Ayrıca turizm sezonu dışında yapılması da önemli bir avantajdır. Çünkü turizmin çeşitliliğinin artırılması ve tüm yıla yayılmasında bu tür yerel etkinlikler oldukça önem taşımaktadır.

Bu kapsamda son olarak Milas kent merkezinde her Salı günü kurulan *Milas Salı Pazarı*ndan bahsetmek istiyoruz. Muğla ve Ege'nin en büyük pazarlarından birisi olan Milas Salı Pazarı'nın tarihi 1800'lü yıllara kadar uzanır. Bu pazarın kurulmasına Pazartesi gününden itibaren başlanır. Kurulduğu alan, Hacı İlyas Mahallesi'ndeki Menteşe Caddesi ile Gümüşkesen Caddesi'nin bulunduğu bölgedir. Alanın yetmemesi ve her geçen gün büyümesi sonucunda, bu bölgedeki bazı ara sokaklarda da pazarcılar tezgâhlarını açmaktadırlar.⁵⁹⁷ Milas Salı Pazarı, her hafta Salı günü Milas'ın merkezinden kenar mahallelere kadar uzanan ve tüm Milas'ı bir ağ gibi saran rengârenk panayır yeri gibidir. Yerli ve yabancı turistlerin akın ettiği pazarda; yöresel kıyafetleriyle bahçelerinde yetiştirdiklerini sergileyen kadınları, evlerinde yaptıkları zeytini ve yoğurdu sunan yöre insanlarını, dalından sofraya sunulan taze meyve sebzeleri, çam kokulu balları, zeytinin her çeşidini, yöresel dokumaları bulmak mümkündür (Fotoğraf 2.115). Bodrumdan Milas'a özel olarak "Marketing Tur" adı altında turlarla gelen ziyaretçiler, bu pazarda hem yöresel ürünleri bizzat görmekte ve alışveriş yapabilmektedirler.

⁵⁹⁶ Tüfekçi, *Milas, Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, s. 298-303.

⁵⁹⁷ *Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe*, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklamcılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas, s. 37.

Fotoğraf 2.115. *Milas Salı Pazarı*, Çok Sayıda Yerli ve Yabancı Ziyaretçinin İlgisi Gösterdiği Bir Panayır Yeri Gibidir.

Yukarıda izah ettiğimiz tüm kültürel çekicilikler, araştırma sahasının sahip olduğu kültürel zenginliğin ne kadar önemli boyutta olduğunun somut göstergeleridir. Bu kültür değerlerinin korunması ve yaşatılması, hem inceleme alanı için geçmişten gelen köklü mirasın gelecek nesillere aktarılmasına imkân tanıyacak, hem de yöreye gelecek çok sayıda ziyaretçi için çekim gücü oluşturması nedeniyle yöre ekonomisine ciddi katkılar sağlayacaktır.

2.2.3. Aquaparklar (Su Parkları)

İnsan yapısı eğlence kaynakları olarak kastedilen turizm çekicilikleri, kültürel kaynaklardan oldukça farklıdır. Kültürel çekicilikler belirli halk gruplarının yaşadığı yerlere sıkı sıkıya bağlıdır. Buna karşılık insan yapısı çekicilikler, insanın tercih ettiği herhangi bir yerde yaratılabilirler. Ancak dağılışı ve yer seçimleri bakımından açıkça gözlenen bazı kuralları vardır. Birincisi, batılılaşmış toplumların rekreasyon ve eğlence talebini karşılamak üzere gelişmiş dünyada yaygınlaşmışlardır. İkincisi de yalnızca eğlenme-dinlenme arzusu içinde olan turistlere hitap ederler.⁵⁹⁸

Bu nedenle bu tür çekicilikler turistlere, günübirlikçilere ve yerel halka yönelik olarak hizmet verirler. Bu tür yatırımların ekonomik canlılıkları kitle pazarının varlığını gerektirir ve genelde çok yüksek düzeyde yatırım gerektirdikleri için oldukça büyük risk

⁵⁹⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 79-80.

taşırlar. Yine bu yüzden yer seçimleri de oldukça önemlidir; ya kitle pazarına yakın olacakları büyük şehirsal alanların yakınlarına (böylece hem turistleri hem de kent sakinlerini çekebilirler) ya da bütün yıl boyunca iklim koşullarının uygun olduğu yerlere kurulurlar. Yer seçiminde aynı zamanda kitle ulaşımının sağlanması önem taşıdığından, havalimanları yakınları, büyük otoyollar çevresi en çok tercih edilen yerlerdir.⁵⁹⁹

Dünyada ve ülkemizde bulunan turistik yörelerdeki insan yapısı çekicilikler ve buna yönelik rekreasyon faaliyetleri, her geçen gün çeşitlenmekte ve yeni yeni rekreasyonel mekanlar oluşturulmaktadır. Hem söz konusu turizm sahalarına gelecek turist sayısını artırmak, hem de gelenlerin vakitlerini hoşça geçirmelerini ve daha memnun ayrılmalarını sağlamak için bir takım turistik eğlence mekânları inşa edilmektedir. Bu turistik eğlence mekânlarının, insanları cezp edecek bir takım donatı unsurlarıyla çekim gücü artırılmakta ve özellikle ülkemizin Akdeniz ve Ege bölgeleri gibi yaz mevsiminin oldukça sıcak geçtiği yörelerde su unsurundan önemli ölçüde yararlanılmaktadır. Bu sahalarda suyun değişik rekreatif amaçlarla kullanımı oldukça yaygındır. Buna bağlı olarak da kavurucu yaz sıcaklığında suyun serinletici tesirinden maksimum ölçüde yararlanan turistik eğlence mekânları yapılmaktadır.

Bunların en önemlilerinden biri de *Aquaparklar*dır. Turistik eğlence mekanlarının en güzel örneklerinden olan aquaparklar, içerdiği suya bağlı olarak çeşitli aktivitelerle her yaş ve toplum grubuna hizmet eden, mekan nitelikleri ve program elemanları bakımından birbirlerinden çok değişik ölçeklerde tasarlanabilen suya dayalı aktif rekreasyon alanlarıdır. Aquaparkların toplumun hemen her kesimi tarafından kolaylıkla benimsenmesinin ve çeşitli rekreasyonel aktivitelerin gerçekleşmesinde ortak mekân özelliği göstermesinin en önemli nedeni, bu mekânlarda yer alan tüm aktivitelerin suyla ilişkilendirilmiş olmasıdır. Suyun verdiği serinlik ve rahatlatıcı etki nedeniyle bu gibi dış mekan rekreasyon alanlarında en önemli unsurlardan biri olan suyun değişik tarzlarda kullanılması söz konusu olmaktadır.⁶⁰⁰

Aquapark, aqua (su) ve park (geniş açık alan) sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir kelimedir. Çağdaş yaşamın döngüsü içinde rekreasyon gereksinme düzeyinin farklılaşması ve rekreasyon alanlarının tasarımındaki değişiklik arayışı, aquapark gibi

⁵⁹⁹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.79-80.

⁶⁰⁰ Yiğit, E.M., Küçükerbaş, E.V. ve Özkan, M.B., "Önemli Turizm Yörelerimizde Hızla Gelişen Bir Rekreasyonel Mekan; Aquaparklar", *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu* (16-18 Nisan 2003) İzmir, s.73-75.

yeni mekanların oluşumunu hızlandırmıştır. 1980’li yıllarda dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ülkemizde de değişen ekonomik yapı ve turizm, rekreasyon sektörünü olumlu etkilemiş, bunun sonucu olarak Türkiye’de de farklı ticari rekreasyonel kullanım tipleri ve aquapark gibi mekanlar oluşmaya başlamıştır. Aquaparklar, alan ve içerdiği program elemanları bakımından çok farklı ölçeklerde tasarlanabilirler. Buna göre 30-ile 60 dekarlık bir aquaparkta; orta büyüklükte su kaydırakları, oyun havuzları, restoran ve cafe gibi benzer üniteler ile geniş bir yeşil alan organizasyonu söz konusudur. Söz konusu su parklarında çeşitli su sporları, yarışma ve gösterilerin yapılması da mümkündür. Aquaparkların daha büyük ölçekli olarak tasarlanması, *multipark* olarak isimlendirilen mekânları gündeme getirmiştir.⁶⁰¹

Ülkemizdeki aquaparklar, 6 ile 276 dekar arasında değişiklik göstermektedir. Aquaparklarda bulunması zorunlu program elemanları giriş, otopark, güvenlik birimleri, yönetim birimi, sağlık birimleri, tuvalet, yemek yeme birimleri, soyunma odaları, duşlar, alışveriş birimleri, eğlence birimleri, kaydıraklar, nehirler ve havuzlardır. Bunlara bağlı olarak bulundurulması istenen program elemanları ise; anfiteatro, aqua çocuk parkı, basketbol sahası, bowling merkezi, bungee jumping, çarpışan botlar, dart, hayvan kafesleri, jakuzi, koşu alanı, disco/bar, futbol sahası, güvenlik kasaları, Türk evi/çadır, kovboy evi, plaj, rodeo, satranç, tenis kortları, trombolin ve voleybol sahası gibi unsurlardır. Bunların hepsinin olma zorunluluğu yoktur. Ancak ne kadar çok çeşitli eleman olursa, o kadar çok turist grubunu kapsayacağı için gelecek ziyaretçi sayısını oldukça etkileyebilmektedir.⁶⁰²

Bu kapsamda Didim’in Mersindere Mahallesi’nde bir aquapark bulunmaktadır (Fotoğraf 2.116 ve Harita 2.1). 2005 yılında hizmete açılan, 60 dönüm arazi üzerine kurulan ve 5 bin kişi kapasiteli Türkiye’nin en büyük su parkı olan “Didim Aqua Park” her yıl 19 Mayıs’ta ziyaretçi almaya başlamakta ve eylül ayı ortalarında sezonu kapatmaktadır. Didim Aqua Park; su kaydırakları, rüzgâr havuzu, trombolin, dinleme yerleri, su kaydıraklar, kafeterya ve yeşilliklerle dolu doğasıyla ve denize karşı serin havasıyla, Didim ve çevresinden gelen çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamakta ve Ege’nin kavurucu yaz sıcaklığında hem serinleme hem de çeşitli eğlence donatılarıyla karşılaşma

⁶⁰¹ Yiğit, Küçükbaş ve Özkan, “Önemli Turizm Yörelerimizde Hızla Gelişen Bir Rekreasyonel Mekan; Aquaparklar”, s. 73-75.

⁶⁰² Yiğit, Küçükbaş ve Özkan, s. 73-75.

imkânı sunmaktadır. Didim civarında tek olma özelliğine sahip olan bu aquapark, her yıl yaz aylarında Didim'e gelenlerin vazgeçilmez eğlence mekânlardan birisidir. Gerek yerli ve gerekse yabancı ziyaretçilerin ilgi gösterdiği su parkında gelenlerin eğlenmelerine ve hoşça vakit geçirerek serinlemelerine yönelik olarak çok çeşitli eğlence unsurları bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.116. Didim'in Mersindere Mahallesi'nde, Didim-Söke Karayolu Üzerinde Bulunan *Didim Aquaparkı*, Yaz Mevsiminde Çok Sayıda Ziyaretçinin İlgisini Çekmektedir.

Fotoğraf 2.117. *Didim Aquaparkı*'ndan Başka Bir Görünüm.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDA TURİZM AKTİVİTESİ VE BAŞLICA TURİZM TÜRLERİ

3.1. ÜLKEMİZ VE ARAŞTIRMA SAHASINDA TURİZM AKTİVİTESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Dünyada turistik amaçlı iç ve dış turistik akımlar, bilinçli ver gereğine inanılmış olarak II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır.⁶⁰³ Özellikle başta hava yolları olmak üzere ulaştırma faaliyetlerinin hızla gelişmesi, ülkeler ve kıtalar arasındaki seyahatleri oldukça kolaylaştırmış ve süre bakımından daha uygun hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca konaklama sektörünün de hızlı bir şekilde gelişmesiyle kalite ve konfor bakımından standartları oldukça yüksek olan tesisler yapılmış ve destinasyonların çekim gücü artırılmıştır. Dünya turizm gelirleri ve turist sayısındaki artış 2001 yılına kadar tahminleri genellikle haklı çıkarmıştır. Uluslararası turizm 1950'den 2000 yılına kadar % 2692 oranında büyümüştür. 1950'de dünyada uluslararası turizme katılanların sayısı yalnızca 25,3 milyon, turizm gelirleri de 2 milyar dolar iken, 2000'de uluslararası turist sayısı 698 milyona, turizm gelirleri de 476 milyar dolara yükselmiştir.⁶⁰⁴ 2009 yılında ise uluslararası turist sayısı 880 milyona, turizm gelirleri ise 852 milyar dolara ulaşmıştır. İç turizm ise Dünya turizm örgütüne göre, uluslar arası turizmden on misli daha büyük bir hacme sahiptir ancak bunu belirlemek oldukça zordur.⁶⁰⁵ Dolayısıyla turizm, baş döndürücü bir hızla ilerlemeye ve hem toplumsal hem de ekonomik açıdan insanlığı etkilemeye devam etmektedir.

Dünya turizminde meydana gelen bütün bu gelişmelerin ülkemize yansımakta olduğu ve Türkiye'nin gerek dış turizm de gerekse iç turizm de önemli ilerlemeler kat ettiği anlaşılmaktadır. Türkiye, gerek doğal güzellikleri gerekse tarihi ve kültürel çekicilikleriyle dünya turizm arenasında hatırı sayılır öneme sahiptir. Gerçekten de ülkemiz bulunduğu konumu nedeniyle çok eski dönemlerden itibaren çok çeşitli uygarlıkların yaşayıp, insanlık tarihine damgalarını vurdukları “medeniyetlerin beşiği” unvanını fazlasıyla hak etmektedir. Birbirinden farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan ülkemiz, yerel kültürlerle özgü egzotik nitelikteki ürün ve eserlerle de adeta açık hava

⁶⁰³ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 24.

⁶⁰⁴ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 1.

⁶⁰⁵ 2000 yılının İlk 4 Aylık Raporu, Erişim tarihi: 03 Şubat 2010, <http://www.turizmaktuel.com>.

müzesi görünümünde olması nedeniyle her yıl tarihe ve kültürlere meraklı çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Ayrıca üç tarafı denizlerle çevrili kıyılara ve harikulade kumsallara sahip olan ülkemiz, birbirinden ilgi çekici yer şekillerine, bol güneşli iklimatik koşullara, göz alıcı yeşilimsi örtü oluşturan ormanlara, doyumsuz güzellikteki çağlayan ve şelalelere, temiz havası ve bol oksijeniyle anılan dağ ve yayla sahalarına ve daha nice doğal güzeleğe de ev sahipliği yapmaktadır. Buna göre Türkiye, sahip olduğu turizm potansiyeliyle başta Akdeniz havzasındaki rakip ülkelerin olmak üzere uluslararası turizm piyasasının dikkatini çekmekte ve dünyada yükselen bir değer olarak algılanmaktadır.

Klasik batı turizm ülkelerine göre, Türkiye’de turizm sektörünün ekonomik önemi, çok geç anlaşılmıştır. Bu nedenle de sektörün organizasyonuna, yakın bir geçmişte, özellikle 1950’den sonra başlanabilmektedir. Gerçi Cumhuriyet öncesinde de bu konuda bazı sınırlı girişimler vardır. Örneğin 1846 yılında Aya İrini Kilisesi’nin *müze* durumuna getirilerek ziyarete açılması, 1863’te İstanbul’da bir *seyahat acentesi* kurulması, 1890’da *Seyyahlara Tercümanlık Edenler Hakkında nizamname* adlı bir yönetmelik yayınlanması, başlıca turistik amaçlı girişimler olarak burada hatırlanabilirler. Ancak yasalarımızda turizm terimi, ilk kez 1934 yılında kullanılmıştır.⁶⁰⁶ Turizm konusunda ilk adım Cumhuriyetin kurulması ile başlamış ve 1923’te Atatürk’ün emri ile kurulan ve halen de başta İstanbul’daki eski eserlerin onarılmasında, turizme açılmasında önemli katkısı olan ve günümüzdeki adıyla “Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu” olmuştur. 1934’te ilk kez turizm faaliyetlerini yönetmek üzere İktisat Vekaleti Dış Ticaret Dairesi’ne bağlı “Türk Ofisi” açılmıştır. 1937’de bağımsız hale gelen bu daire, 1939’da Ticaret Vekâleti’ne, 1940’ta Basın Umum Müdürlüğü’ne, 1943’te Basın-Yayın ve Turizm Müdürlüğü’ne bağlanarak Türkiye’nin turizm politikasını yürütmüştür. Turizm sektörü, ayrı bir bakanlık olarak ilk kez 1957’de kurulan Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığınca yönetilmiştir. Daha sonra 1963’te kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1983’te kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı’na yürütülmüştür. 1989’dan 2003 yılına kadar Turizm Bakanlığı tarafından organize edilen turizm sektörü, 2003 yılından günümüze kadar da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 509.

⁶⁰⁷ Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, s. 372-373.

Turizm sektöründe özellikle dış turizm açısından ilk planlama ve hedefler, planlı döneme geçtiğimiz 1963 yılından itibaren ciddi şekilde ele alınmıştır. Türkiye, planlı dönemde turizm sektörüne ülke ekonomisi şartlarına göre gereken önemi vermiştir. Ekonomik kalkınma ve sosyal beklentiler arttıkça, turizm yatırımları da artan bir ölçüde gelişme göstermiştir. Finansman kaynaklarının sınırlı olması ve diğer sektörlerdeki yatırımların gerekliliği nedeni ile turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı küçük kalmıştır. Ancak son yıllarda turizm sektöründeki yatırımlar giderek artmaktadır. Ülkemizde üst yapı yatırımlarının özendirilmesi amacıyla yürürlüğe konulan 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu” çerçevesinde yatırımcılara uygun şartlarla kamu arazilerinin tahsis edilmesi ve bazı yatırım teşviklerinin sağlanması sonucu, 1984’ten sonra tesis ve yatak kapasitesinde önemli artışlar olmuştur. Böylece 1983 yılında 66 bin kadar olan belgeli yatak sayısı, son yıllarda 400 bini aşmış, belgeli turistik tesis sayısı ise 1000’in üstüne çıkmıştır. Nitekim 2009 yılı itibariyle ülkemizde turizm işletme belgeli 2 625, turizm yatırım belgeli 754 olmak üzere toplam 3 379 konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin toplam yatak kapasitesi 840 221’dir.⁶⁰⁸ Ancak turizmden istenilen geliri sağlamamız için yatak sayısını bir milyonun üzerine çıkarmamız gerekmektedir. Nitekim yatak sayısı İtalya ve Fransa’da 1.5 milyon, İspanya’da 1 milyon kadardır.⁶⁰⁹

Bütün bunlara ilaveten III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi’nden itibaren “Turizm gelişme bölgeleri” projeleri hazırlanmaya başlanmış ve devlet eliyle alt yapı (yol, su, elektrik, haberleşme, kanalizasyon vb. gibi) ve çevre düzenlemesi hizmetleri yapılarak müteşebbislerin özendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bunun yanında yatırımcılara “öncü ve örnek” amaçlı turistik tesisler de özelleştirme kapsamına alınan TURBAN tarafından yapılmış, diğer parsellere yapılacak tesisler için de kredi verilmiştir. Ayrıca Antalya başta olmak üzere Kuşadası Köyceğiz, Side, Kapadokya gelişim projeleri de ele alınmış ve çoğunluğu bitirilmiş durumdadır.⁶¹⁰ Bu bağlamda 1982 yılından başlayarak turizm alan ve merkezleri tespit ve ilan edilmeye başlanmıştır. Bu yıldan itibaren ilan edilen turizm merkezlerinin çoğunluğunun Antalya ve Muğla ili koyalarında yer alması,

⁶⁰⁸ Turizm İstatistikleri, Erişim tarihi: 25 Ekim 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶⁰⁹ Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, s. 373-374.

⁶¹⁰ Atalay, s. 373-374.

ilgiyi bu yerlere çekmiş ve bu sahalar süratli şekilde yatırımlar için cazibe merkezi haline gelmişlerdir.⁶¹¹

Uluslararası turizm, Türkiye'nin uzun zamandır geliştirmeye çalıştığı ve döviz dengeleri için umut bağladığı fakat kitlesel ölçekte ancak yakın sayılabilecek zamanlarda tanıştığı bir olgudur. Gerçekten de, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı çok uzun yıllar düşük bir düzeyde kalmıştı. 1950'de yalnızca 29 bin ziyaretçi gelen Türkiye, dünya turizminin büyük bir gelişme süreci içine girmesi ve Batı Avrupa ülkelerinden gelenlerin sayısının önemli miktarlara erişmesiyle, 1990 yılında ilk kez 5 milyona ulaşmış ve artış eğilimini sürdürerek on yıl aradan sonra 2000'de 10 milyon, 2005'de de 21 milyon gibi önemli bir düzeye çıkarmıştır.⁶¹²

Günümüzde Türkiye dünyanın en çok turist çeken 10 ülkesi arasında yerini almıştır. Nitekim ülkemize 2008 yılında 26,5 milyon, 2009 yılında ise 27,3 milyon turist gelmiştir. Söz konusu turist sayılarıyla Türkiye, 2008 yılında dünyanın en çok ziyaret edilen 8., 2009 yılında ise dünyanın en çok ziyaret edilen 7. ülkesi olmuştur. Türkiye, 2008 yılında 22 milyar ABD doları, 2009 yılında ise 21,3 milyar ABD doları turizm geliri elde etmiştir. İstanbul, 2008 yılı itibarıyla Londra ve Paris'ten sonra Avrupa'nın en çok ziyaret edilen üçüncü şehridir. Yine İstanbul 2009 yılında gerçekleştirilen 80 kongre ve toplantı için tercih edilen 17. en gözde şehirdir. 2009 yılında ülkemizdeki turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı % 3,4 olarak kaydedilmiş ve bu rakam ülkemizin ihracat gelirinde % 20,8'lik paya karşılık gelmiştir.⁶¹³

Bunlara ek olarak Türkiye jeotermal kaynak zenginliği ve potansiyeli açısından, 1 300 termal kaynak ile dünyada ilk yedi ülke arasında yer almakta olup, Avrupa'da ikinci sıradadır. Termal turizmde yatak kapasitesi 35 000'e ulaşmıştır. Türkiye'de 20 kayak merkezi, 14 golf sahası ve yaklaşık 40 marina bulunmaktadır. 1983 yılında yürürlüğe giren "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" çerçevesinde, 2008 yılı sonu itibarıyla dünya genelinde Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 878 kültürel ya da doğal varlık bulunmaktadır. Dokuz adet varlığımız, hem kültürel,

⁶¹¹ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 18.

⁶¹² Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 488-489.

⁶¹³ Turizm, Erişim tarihi: 25 Ekim 2010, <http://www.invest.gov.tr>.

hem doğal miras olarak bu listede yer almaktadır.⁶¹⁴ Bütün bu turistik değerleri ile Türkiye, dünya turizm arenasında göz doldurmakta ve adından sıkça söz ettirmektedir.

Turizm sektöründe hedef, 2023 yılına kadar dünyanın en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ilk beş ülkesinden biri olmaktır. Nitekim 2023 *Türkiye Turizm Stratejisi*'ne göre Cumhuriyetimizin 100. yıl dönümü olan 2023 yılında, 63 milyon turist, 86 milyar \$ dış turizm geliri ve turist başına yaklaşık 1 350 \$ harcamaya ulaşılması öngörülmektedir.

Ülkemizdeki bütün bu turizm devininin en önemli taşıyıcı sahalarından birisi de özellikle kıyı turizminde ülkemizin en dikkat çekici destinasyonlarına sahip olan ve her geçen gün daha da büyüyen turizm sektörüyle öne çıkan Ege Bölgesidir. Gerçekten de bölge, hem kıyı turizmine uygun doğal turistik çekicilikleriyle hem kültür turizmine uygun tarihi ve kültürel çekicilikleriyle hem de ekoturizme uygun hassas doğal mekanlarıyla farklı profil ve nitelikteki turistlerin ilgisine mazhar olmaktadır. Bölgede 1970'li yıllarda gelişme gösteren turizm aktivitesi, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hızlanmış ve bu süreçte Bodrum, Kuşadası, Marmaris, Çeşme gibi turistik yerler dikkat çekici ilerlemeler göstererek, uluslararası turizm arenasında tanınmaya başlamışlardır.

Bu açıdan ülkemizin en gözde turizm mekânlarından bir kısmına sahip olan Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin gelişimine baktığımızda, aşağıdaki hususların dikkati çektiği görülmektedir. Didim ilçesinde bugünkü anlamıyla turizmin temelleri, 1950'li yıllarda başlamıştır. Dönemin Aydın Valisi *Enver SAATÇİGİL* tarafından ilk olarak turistik bir yaklaşımla girişimlerde bulunulan Didim'in, halen övünç kaynağı olmayı sürdüren *Altinkum plajı* çevresinde ilk turistik yapılaşma gerçekleşmiştir (Fotoğraf 3.1). Bu süreçte valilik, öncelikle plaj çevresinde bir dizi kamulaştırma yapmış, yapılan istimlakla, Özel İdare ve Vakıflar Müdürlüğü Altinkum'da mülk edinmiştir. 1950'li yılların sonunda bir de kooperatif kurulmuş, Ethem Menderes, Samet Ağaoğlu gibi, Aydın'ın önde gelen isimlerinin de yer aldığı kooperatif için, Altinkum Plajı'nın yanı boyunca (bugünkü Yalı Caddesi) tek katlı evler inşa edilmiştir. Altmış civarındaki bu evler, turizmin gelişmesiyle birlikte kabuk değiştirmiş ve pek çoğu günümüzde iş yerine dönüşmüştür. Vakıflar Müdürlüğü'nün Altinkum'da edindiği arazi üzerine ise, Didim'in ilk turistik tesisi olan "Vakıflar Dinlenme Tesisi" nedeniyle,

⁶¹⁴ Turizm, Erişim tarihi: 25 Ekim 2010, <http://www.invest.gov.tr>.

Altinkum Plajı o dönemde “vakıflar plajı” olarak anılmış, bu tesis günümüze değin varlığını korumuştur. 1973 yılında Göçtür Otel ile turizme başlayan Didim’de, 1974-75’te ilk pansiyonlar, 1975 yılından itibaren moteller hizmete açılmıştır. Özellikle 1982 yılında “Turizmi Teşvik Kanunu”nun yürürlüğe girmesinden sonra kıyı bandı dolmaya başlamış, iç kesimde Altinkum-Söke karayolunun iki tarafında kurulan konaklama tesisleri ile ilçe bugünkü durumuna gelmiştir.⁶¹⁵

Fotoğraf 3.1. Altinkum Plajı’ndaki *Didim Motel*, Didim’in İlk Oteldir (ÖZER, 2006).

Didim ilçesinde turizmin hızla geliştiği dönem, 1980’lerin ortasında başlar. 1980 ve öncesinde *Yerleşik İmar Planı* olarak adlandırılan plan uygulaması yapılan Didim’de, yapılaşma yerel idarenin inisiyatifiyle oluşmuştur. 1983 yılında ise Didim’in ilk imar planı yapılmıştır. Bu plan Hisar Mahallesi’ni, Yenihisar’ı, Altinkum plajı çevresini ve Mavişehir’i kapsarken, 1987 gelindiğinde, Didim çoktan bu alanların dışına taşmış ve plan yetersiz kalmıştır. Aynı yıl başlayan yeni plan çalışması, dönemin hükümetinin çıkardığı *Turizm Teşvik Yasası* çerçevesinde hızla yürütülmüş ve 1988 yılında Didim’in ikinci imar planı Belediye Meclisi’nde onaylanarak kabul edilmiştir. 1989’da, 1997’de ve 2002 yıllarında üç kez revize edilen bu plan, günümüzde de halen uygulanmakta ve revizyon çalışmaları da devam etmektedir. Diğer taraftan Didim, 2005 yılında “Turizm Kenti” ilan edilmiştir. Bu doğrultudaki planlama çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdinde sürmektedir. Günümüzde her geçen gün daha da fazla turizm

⁶¹⁵ Didim’in Ekonomik Yapısı, Erişim tarihi: 26 Ekim 2010, <http://www.didimto.org.tr>.

yatırımı çeken Didim, ülkemizin büyük turizm merkezlerinden birisi olma yolunda hızlı adımlarla ilerlemektedir.

Didim ilçesi, turistik yapısı itibariyle büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Apollon Tapınağı ve Milet ören yeri gibi zengin tarihi mirası ile kültür turizmine, Altınkum Plajı başta olmak üzere 57 km'lik sahil şeridinde denize girilebilir mavi bayraklı koyları ile kıyı turizmine oldukça uygundur. Ayrıca her zevke ve bütçeye hitap eden mekânlar ile eğlenceye, kamp alanlarından tatil köylerine değin uzanan konaklama imkânlarına, Akdeniz iklimi ve düşük nem oranı ile sağlık turizmine, Menderes deltası ve Bafa Gölü ile doğa tutkunlarına elverişli olan bir turizm alanıdır. Birçok tatil konseptine uygunluk gösteren Didim, gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Bu kapsamda 1997 yılında başlamış ve oldukça yüksek meblağlara mâl olmuş olan altyapı projesi, el değmemiş koyları ve geniş arazi yapısı ile geleceğe dönük büyük projelere hazır olan Didim'de, "Didim Turizm Merkezi" nin oluşturulması için çalışmalar sürmektedir.⁶¹⁶ Bodrum-Milas ve İzmir Adnan Menderes Hava Limanları'ndan, Didim ve Kuşadası Limanlarında ve ağırlıklı olarak karayolu ile turist girişinin yapıldığı ilçeye gelen turist sayısı tam olarak bilinmemekte birlikte, yazlıkçılar da dahil edildiğinde, sezonluk nüfusun 300 binin üzerine çıktığı tahmin edilmektedir.

Araştırma sahasındaki Milas ilçesi ise, turizm varlıkları açısından önemli düzeyde çeşitliğe ve büyüklüğe sahiptir. Milas, Karya ve Roma uygarlığına ait birçok antik esere, Menteşeoğullarına ve Osmanlılara ait birçok tarihi esere sahip olmasının yanı sıra Güllük Körfezi'ndeki 159 km'lik kıyı uzunluğu ile birçok koya sahiptir. Bu açıdan hem kıyı turizmi hem de kültürel turizm açısından oldukça dikkat çekici doğal, tarihi ve kültürel değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak Milas, böylesine zengin turistik değerlere sahip olmasına rağmen, turizm faaliyetlerinde son zamanlara kadar istenen gelişmeyi bir türlü sağlayamamış ve diğer turizm kentlerinin gölgesinde kalmıştır.

Dolayısıyla araştırma sahasının Milas kesimindeki turizm faaliyetlerinin gelişimi, bir sahil kenti olan Didim'deki kadar, yoğun ve hızlı bir şekilde olmamıştır. Aslında Bodrum gibi dev bir turizm kentinin gölgesinde kalmış olması ve sahip olduğu turizm potansiyelinin geç fark edilmesi gibi nedenlerle turizm arenasına diğerlerinden sonra çıkması bunda önemli rol oynamıştır. 1957 yılında yapılan Milas-İzmir karayolunun

⁶¹⁶ Didim'in Ekonomik Yapısı, Erişim tarihi: 26 Ekim 2010, <http://www.didimto.org.tr>.

açılması ile dış dünyaya ekonomik ve ticareti açıdan bağlanan Milas'ta, turizm faaliyetleri 1970'li yılların sonundan itibaren gelişmeye başlamıştır. Özellikle Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarında başlayan kıyı turizmine yönelik faaliyetler 1980'lerden sonra hız kazanmıştır.

Milas'taki turizm faaliyetlerinin başlamasında doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklere sahip olmasının yanı sıra Kuşadası, Bodrum ve Marmaris gibi büyük turizm kentlerinin arasında bulunması da oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu turizm kentlerine gidenlerin yolu, konumu itibariyle geçiş güzergâhında olduğu için, Milas'a da düşmektedir. Bu güzergâhı kullananlar, tarihi ve kültürel mekânları görmek için Milas'a uğrayarak Milas'taki turizm aktivitesinin canlanmasında önemli pay sahibi olmaktadır. Ancak bu konum özelliği, günümüze dek Milas turizmi lehine yeterince kullanılmamış ve diğer turizm kentlerindeki kadar hızlı bir gelişme olmamıştır. Bunda hem yöredeki yerel yöneticilerin hem de turizmle ilgilenen kamu görevlilerinin yeterince konunun üzerine eğilmeyişlerinin de rolü bulunmaktadır. Ayrıca o dönemlerde sadece kıyı turizmini birinci planda tutan ve diğer turizm türlerini görmezden gelen politikaların ve bakış açısının da etkisi olmuştur. Buna ek olarak yörede yaşayan halkın bu konudaki bilinç düzeyinin geç oluşması da bu etkenler arasında sayılabilir.

Son yıllarda kıyı turizminin yanı sıra tarihi ve kültürel değerlere dayalı olarak turizm piyasasında adından söz ettiren kültürel turizm gibi alternatif turizm türlerinin ön plana çıkması, Milas turizminin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca Güllük Körfezi kıyılarında kıyı turizmine yönelik gelişmeler son yıllarda iyice hızlanmış, burası özellikle yazlık ev sahibi olmak isteyen tatilci vatandaşlarımız ile otel gibi çeşitli konaklama tesisi yapmak isteyen turizm yatırımcılarının ilgi odağı haline gelmiştir.

Araştırma sahasının Milas kesiminde yakın çevreyle ve ülkemizin diğer kesimleriyle olan bağlantılarını sağlayan ulaşım sistemlerinin çeşitlenmesinin, Milas'taki turizm sektörünün gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Bu bağlamda 1997 yılında Milas-Bodrum Hava Limanı'nın yapılması, söz konusu yatırımların en önemlisidir. Bu sayede yurt dışından ve ülkemizin diğer kesimlerinden Milas ve çevresine yönelik olarak ziyaretçilerin daha kolay ve daha kısa sürede gelmesi mümkün

olmaktadır. Ayrıca son zamanlarda Milas'ı İzmir'e bağlayan karayolunun duble yol haline getirilmesi çalışmaları da bu konudaki olumlu gelişmeler olarak nitelendirilebilir.

Dolayısıyla son yıllarda turizm sektörüne yönelik yatırımların artması, araştırma sahamızdaki turizm altyapısı ve konaklama tesislerinin güçlendirilmesine ve turizm merkezi haline getirilmesine yönelik çalışmaları olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum, Didim-Milas kıyı kuşağının her geçen gün turizm piyasasında daha fazla adından söz ettireceği ve ülkemizin nadide turizm cennetleri arasına gireceği günlerin sanıldığından daha yakın olduğunu bizlere göstermektedir. Bu kapsamda ileriye dönük olarak ortaya koyduğumuz bakış açılarının sahamızın turizm potansiyelini olumlu yönde etkileyeceği ve turizm aktivitesinin gelişmesine katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

3.2. ARAŞTIRMA SAHASINDA TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Turizm açısından her türlü olanağa sahip olmasına rağmen son yıllara kadar turizmde hak ettiği yeri tam anlamıyla alamayan Didim-Milas kıyı kuşağı, güneyde turizmin başkentlerinden birisi olan Bodrum ile kuzeydeki dev turizm kenti Kuşadası'nın gölgesinde kalmış, turizmden istenilen payı elde edememiştir. Ancak son yıllarda sahada turizm aktivitesinin her geçen gün büyüyerek birçok sektörü etkilemesiyle, başta inşaat ve emlak sektörü olmak üzere pek çok alanda yatırımlar artmakta, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıda değişimler gözlenmektedir. Turizmin ve beraberinde meydana gelen gelişmelerin, inceleme alanındaki hayat standartlarının artmasına, yaşam koşullarının iyileşmesine ve her anlamda çağdaş standartlara ulaşılmasına yapacağı katkının artması için hem kamu kurumları ve yerel yönetimlerce hem de özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve derneklerce birtakım çalışmalar yapılmaktadır.

Özellikle başta hava yolu olmak üzere kara ve deniz yolu bağlantılarının her geçen gün daha da iyileşmesi, kalite ve konfor yönünden çağdaş standartlara yükselmeye başlaması, haberleşme ve iletişim sektörlerinin gelişmesiyle, sahaya olan yerli ve yabancı ziyaretçi ilgisi giderek artmaktadır. Didim-Milas kıyı kuşağındaki doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin beşeri donatı elemanlarıyla desteklenmesi, gelen

ziyaretçilerin sayısının artmasına imkân tanımaktadır. Bunun için başta konaklama tesisleri olmak üzere, turizme hitap eden bütün beşeri turistik unsurların, kalite ve konfor yönünden çağdaş düzeylere doğru çıkarılması kaçınılmazdır.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizm aktivitesinin daha da geliştirilmesi için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Buna göre Didim, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2005 yılında “Turizm Kenti” ilan edilerek, “Didim Turizm Kenti” projesi yürütülmektedir. *Didim Turizm Kenti* oluşumuna yönelik vizyon geliştirme çalışmalarına başlanılmış ve projenin ana temasına ilişkin ilkeler ortaya konulmuştur. Genel yaklaşım olarak, proje alanının “Marina Kent” olarak geliştirilmesi öngörülmüştür. Bölgedeki arkeolojik sit alanlarının marina alanlarıyla birlikte planlanarak, *kültürel değerlerin markalaşmasına* yönelik planlama stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kıyı gerisinde ise kıyıdaki faaliyetleri destekleyen golf alanları, temalı parklar, gençlik turizmi, spor turizmi, ekoturizme yönelik aktivite alanları ve konaklama ünitelerinin yapılması planlanmaktadır. Proje kapsamında kıyıya yaklaşık 1 km uzaklıkta bulunan *Panayır Adasının* ise temalı park olarak planlanması öngörülmektedir. Buna yönelik olarak *Didim Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi*, 1/25000 ölçekli çevre düzeni revizyon planı teklifine ilişkin onama sürecine girilmiştir. Araştırma sahamızın Milas kesiminde de Bakanlar Kurulunca kabul edilmiş ve Resmi gazetede yayınlanmış turizm merkezleri bulunmaktadır. Bunlar; Milas Çam Limanı Turizm Merkezi, Milas Güvercinlik Turizm Merkezi, Milas Kazıklı Koyu Turizm Merkezi, Akbük Kazıklı Koyu Bandı Turizm Merkezi, Tuzla Gölü Güneyi Turizm Merkezi’dir. Bütün bu turizmi geliştirme çabalarının, sahamızdaki turizmi daha da ileriye götüreceği ve hak ettiği düzeye çıkaracağı kanaatindeyiz.

Sahada turizmin etkisiyle iyice kendini belli eden kentleşme olgusunun tesirleri her geçen gün daha da artmaktadır. Bu yüzden ortaya çıkan altyapı, yapılaşma, göç, deniz kirlenmesi ve çevreyle ilgili sorunlarının kronikleşmeden belli program çerçevesinde çözümü, turizmin gelişimi ve ilerlemesi açısından oldukça önem taşıyan bir husustur. İnceleme alanında turizmin temelini oluşturan sahillerin ve denizin kirlenmesini en aza indirmek için ise arıtma tesisleri yapılmakta, çeşitli çevre projeleriyle kamuoyunun dikkati çekilmeye ve farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda 1989 yılında başlamış olan ve kısmen Dünya Bankasınca finanse edilen *Akdeniz ve Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetim Projesi (ATAK)*,

araştırma sahasının da içinde bulunduğu Ege ve Akdeniz kıyı ilçelerinin ve köylerin ilk önce kanalizasyon, atık su arıtma tesisi, çöp imha tesisi yapımı ve temiz su teminini ile altyapı eksikliklerini tamamlamak daha sonra ise yeni kıyı yönetim yöntemlerini tanımlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu projeye Çanakkale-Balıkesir il sınırından Antalya-İçel il sınırına kadar uzanan kıyı kesimindeki (22 200 km) 100'e yakın yerleşimin kümelenildiği 10 yüksek öncelikli ve 15 ikincil öncelikli havzada, çevre ve insan sağlığını korumaya yönelik altyapı (içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma, katı atık bertaraf v.s.) sistemlerinin yapımını amaçlamaktadır. Ancak Didim ve Milas kıyı kuşağı, yüksek öncelikli havzalar içerisinde değildir. Buna karşın sahada yerel düzeyde birtakım çalışmalar sürdürülmektedir.

Didim ve Milas'ta atıkların depolanması, ayrıştırılması ve bertaraf edilmesiyle ilgili olarak çeşitli yatırımlar söz konusudur. Didim'de *Didim Çevre Projesi* bağlamında evsel atık su arıtma tesisi, katı atık düzenli depolama tesisi, ambalaj atıkları toplama ve ayırma tesisi bulunmaktadır. Bu kapsamda Didim Belediyesi 2009 yılında Çevre ve Orman Bakanlığınca düzenlenen "En Çevreci Belediye" yarışmasında üçüncü olmuştur.⁶¹⁷ Milas'ta da atık su arıtma tesisi mevcut olup, Ayrancılar Mevkii'nde, Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren tesistir. Tesisin, teknolojik olarak Avrupa Birliği standartlarında, ilçedeki nüfus artışı karşılayabilecek kapasiteye sahip olduğu ifade edilmektedir.⁶¹⁸

Bu kapsamda bir diğer proje, *KUŞ-ATAK projesidir*. Didim'in Akbük ve Ak-Yeniköy beldelerin de üyesi olduğu KUŞ-ATAK projesinin yürütüldüğü *KUŞ-ATAK Hizmet Birliği*, Kuşadası, Davutlar ve Güzelçamlı Belediyeleri ile Aydın İl Özel İdaresinin katılımlarıyla 26.08.1993 tarih ve 93/4763 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Söke Belediyesinin 2003 yılında katılımı ile belediye sayısı dörde çıkmıştır. Akbük, Sazlıköy, Ak-Yeniköy, Savuca, Yenidoğan, Bağarası Belediyeleri'nin de 2007 yılında üye olmasıyla üye sayısı 10'a ulaşmıştır. Birliğe üye olan belediyeler coğrafi konum, öncelik ve ihtiyaçlarına göre farklı projelere farklı katkı paylarıyla katılım göstermişlerdir. Bu projeye birliği oluşturan belediyelerin yapmakla görevli oldukları fakat maddi veya teknik imkânların yetersizliği nedeniyle tek başlarına yerine

⁶¹⁷ *Didim Çevre Projesi*, Erişim tarihi: 26 Kasım 2011, <http://www.dijimecmua.com>.

⁶¹⁸ 2009 Milas Belediyesi faaliyet raporundan derlenmiştir.

getiremedikleri içme ve kullanma suyunun temin edilmesi, isale hatları ve arıtma tesislerinin yapımı, atık suların çevreyi kirletmeden uygun yerlere aktarılıp arıtılması ve boşaltılması, katı atıkların toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca kıyı ve doğal kaynakların çevresel sorun yaratmayacak şekilde değerlendirilmesi, turizmi olumsuz etkileyen çevre sorunlarını giderilmesi, turizmin gelişimini sağlamak için yurt içi ve yurtdışında tanıtım faaliyetlerinde bulunulması amaçlanmıştır.

Bunların yanı sıra *Mavi Bayrak Projesi* ile de sahadaki kumsalların, kıyı turizmi için istenen uluslararası standartlara kavuşması için çalışmalar sürdürülmekte ve plajların niteliği iyileştirilmektedir. Bu kapsamda araştırma sahasında 2010 yılı itibariyle 8 plaj ve 1 marina (Didim D-Marin) mavi bayrak ödülü almaya hak kazanmıştır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki kıyı temizliğiyle ilgili olarak AKÇED (Akbük Kültür ve Çevre Derneği) gibi dernekler vasıtasıyla turizm-çevre ilişkisinin sürdürülebilir ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için kampanyalar yapılmakta, “turizm, ancak temiz ve sağlıklı bir çevrede gelişir” ilkesi gereğince çalışmalar sürdürülmektedir. Bunlardan en dikkat çeken, 3 Ekim Uluslararası Kıyı Temizleme Günü Etkinliğidir. Bütün Dünya’da aynı gün gerçekleştirilen “Kıyı Temizleme ve Çevre Bilincini geliştirme” etkinliklerine Didim ve Akbük Belediyeleri’nin yanında Didim Kent Meclisi, Didim Derneği ve Didim Yat Limanı (Didim D-Marin) da aktif olarak katılmaktadır. Didim’in Altinkum sahilinde kıyı temizleme faaliyeti ile başlayan etkinlik, daha sonra dalgıçların deniz dibi temizliği yapmaları ile devam etmektedir. Etkinliğin ikinci ayağını oluşturan Akbük programında da öğrencilerin de katılımı ile kıyı temizliği yapılmakta ve daha sonra Akbük Belediyesi tarafından etkinliğin oluşmasında emeği geçen kişilere plaketler verilmekte, plaket töreni sonrasında ise bir kokteyl ve panel etkinliği yapılmaktadır.

İnceleme alanında turizm aktivitesini geliştirmek için yapılan bir diğer proje *Beyaz Zambak projesidir*. Didim Kent Konseyi tarafından gerekli çalışmalar yapılarak projelendirilen ve Didim Belediyesi öncülüğünde yürütülecek olan Beyaz Zambak Projesi kapsamında, Didim’deki işletmelerin temiz, güvenilir ve hijyenik ortamlarda hizmet vermesi için belediye öncülüğünde özel bir firma 2009 yılında ön protokol

imzalanmış ve 2010 yılında uygulamaya konmuştur. Didim’de temiz ve güvenli gıda tüketilmesini sağlamak ve ilçeye gelen turistlerin sağlıklı ortamlarda ağırlanması amacıyla başlatılan “Beyaz Zambak” projesiyle, ülkemizi ziyaret eden turistlerin gıda güvenliği konusundaki şüphelerinin yok edilmesi, gıda güvenliği konusunda belediyelerle işbirliği yapılarak, gıda sunan tesislerin hijyen kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Bu proje, hem yerel halka hem de sahamıza gelen turistlere daha kaliteli hizmet sunulmasına zemin hazırlayacak ve turizmin gelişmesine önemli katkılar yapacaktır.

Bunlara ek olarak araştırma sahasındaki turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi için hem Didim’de hem de Milas’ta kaymakamlıklar bünyesinde oluşturulan Turizm Danışma Müdürlükleri ve büroları tarafından, Milas ve Didim’in tanıtımına yönelik broşür ve doküman hazırlanmakta ve dağıtılmaktadır. Ayrıca sahanın daha iyi bir şekilde tanıtımının yapılması, daha fazla sayıda yerli ve yabancı ziyaretçinin gelmesini sağlamaya yönelik olarak çeşitli festival, şenlik ve eğlenceler düzenlenmektedir.

Bu kapsamda Didim’de Eylül ayı başında gerçekleştirilen *Didim Barış Şenliği* ile ilki 2008 yılında gerçekleştirilen ve bu yıl üçüncüsü düzenlenen *Meandros Festivalini*, Milas’ta Kaymakamlık veya Belediye öncülüğünde okulların katılımıyla yapılan festivalleri sayabiliriz. Ayrıca beldelerde de bir takım festival ve şenlikler düzenlenmektedir. Bunlardan biri Milas’ın Güllük beldesinde Temmuz ayının ilk hafta sonu yapılan *Güllük Hermiyas Deniz Şenliği ve Balıkçılık Festivali*dir. Bu festivalde konserler verilmekte, tiyatro gösterileri yapılmakta ve tekne yağlı direk ve yüzme yarışmaları düzenlenmektedir. Yine Milas’ın Boğaziçi köyünde her yıl ağustos ayında *Boğaziçi Kültür ve Balık Festivali* düzenlenmekte ve bu festivalde konserler verilmekte ve çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle kış aylarında Milas’ta deve güreşleri yapılmaktadır. Dolayısıyla bütün bu şenlik ve festivallerde çeşitli etkinlikler yapılmakta, folklor gösterileri ve yarışmalar düzenlenmekte, böylelikle sahaya gelen turistlere eğlenceli vakitler yaşatılmakta ve nihayetinde turizm aktivitesinin daha da gelişmesine katkı yapılmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizm erişilebilirliğinin kolaylaştırılmasına ve sahaya gelecek yerli ve yabancı ziyaretçilerin daha kısa sürede, daha konforlu ve rahat bir şekilde yolculuk yapmalarını sağlamaya yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapılmış ve

günümüzde de yapılmaya devam edilmektedir. Özellikle 1997 yılında Milas-Bodrum Hava Limanı'nın açılmasıyla sahaya gelen turistlerin erişiminde çok büyük kolaylıklar sağlanmıştır. Buna ek olarak 2009 yılında deniz ulaşımı ve yat turizminin geliştirilmesine yönelik olarak Didim Yat Limanı (Didim D-Marin) açılmıştır. Bu kapsamda ileriki yıllarda “yüzen otel” adı verilen dev turist gemilerini ağırlamaya yönelik olarak Didim’de bir Kurvaziyer limanı yapılması da düşünülmektedir. Böylelikle araştırma sahamıza hem daha fazla zengin turist gelmesi sağlanacak hem de Didim’in dış dünyayla olan bağlantısı güçlendirilecektir. Ayrıca son yıllarda Milas-Söke kara yolunda bölünmüş yol çalışmaları yapılarak, sahanın ülkemizin diğer kesimleriyle olan kara yolu bağlantısı güçlendirilmektedir. Bunların yanı sıra kültürel turizmi desteklemeye yönelik olarak yöresel el sanatları, halı ve kilim dokumacılığının geliştirilmesine için çeşitli etkinlikler ve projeler de sürdürülmektedir. Ayrıca sahadaki tarihi yapıtlar restore edilerek, turistlerin ilgisine sunulmaktadır.

İnceleme alanında mayıs-ekim ayları arasında yoğunlaşan kıyı turizminin geliştirilmesinin yanı sıra turizmin bütün yıla yayılarak hem turist yoğunluğunu daha geniş bir zaman aralığına yaymak, hem de gelen turist sayısını artırmak amacıyla alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi çalışmaları da sürdürülmektedir. Bu kapsamda sahadaki tarihi ve kültürel çekiciliklere yönelik olarak kültürel turizmin, Bafa Gölü ve Büyük Menderes deltası gibi doğal güzelliklere yönelik olarak ekoturizmin geliştirilmesine gayret edilmektedir. Bunlara ek olarak özellikle üst gelir grubuna ait turistlere hitap eden golf turizmi ile yayla turizmi, mağara turizmi, spor turizmi, kırsal turizm gibi farklı turizm türleri de son yıllarda geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bütün bu turizm türlerinin geliştirilmesine dönük yapılan çalışmaların, sahanın turizm potansiyelini daha da artıracığı aşikârdır. Bu hususta yukarıda ifade edilen çalışmaların en önemli amacı, turizm sektörünün geliştirilerek, hem yöre halkına hem de ülke ekonomisine daha fazla katkı yapmasını sağlamaktır.

3.3. KONAKLAMA TESİSLERİ VE TURİSTİK AKTİVİTE

3.3.1. Konaklama Tesisleri

Turizmin temel unsurlarından birisi olan *konaklama*, geceleme, beslenme ve eğlenceyi içeren bir kavramdır. Turizmin bir yerde gelişmesi, çok büyük ölçüde konaklama tesislerinin kapasitesine bağlı olacaktır. Turizmdeki üç temel unsurdan ve

arz kaynaklarından biri olan konaklama, turizmin gelişim süreciyle birlikte nitelik ve nicelik bakımından değişimlere uğramıştır.⁶¹⁹ Bir insanın herhangi bir ülkeye ya da kendi ülkesindeki bir şehirden başka bir şehre gittiğinde ilk yapacağı şey, kalacağı başka bir deyimle geceleyeceği bir yer aramaktır. Kuşkusuz bunda da rahat edebileceği bir yer seçmesi, başta gelen husustur. Hele yıllık tatillerini geçirmek için gideceği yerde bu konu, daha da önem kazanmaktadır.⁶²⁰ Bu açıdan konaklama tesislerinin hem kolay ulaşılabilir olması hem de niteliğini ve hizmet kalitesini daima yüksek düzeyde tutması, turistler açısından önemli bir çekim gücü anlamına gelmektedir.

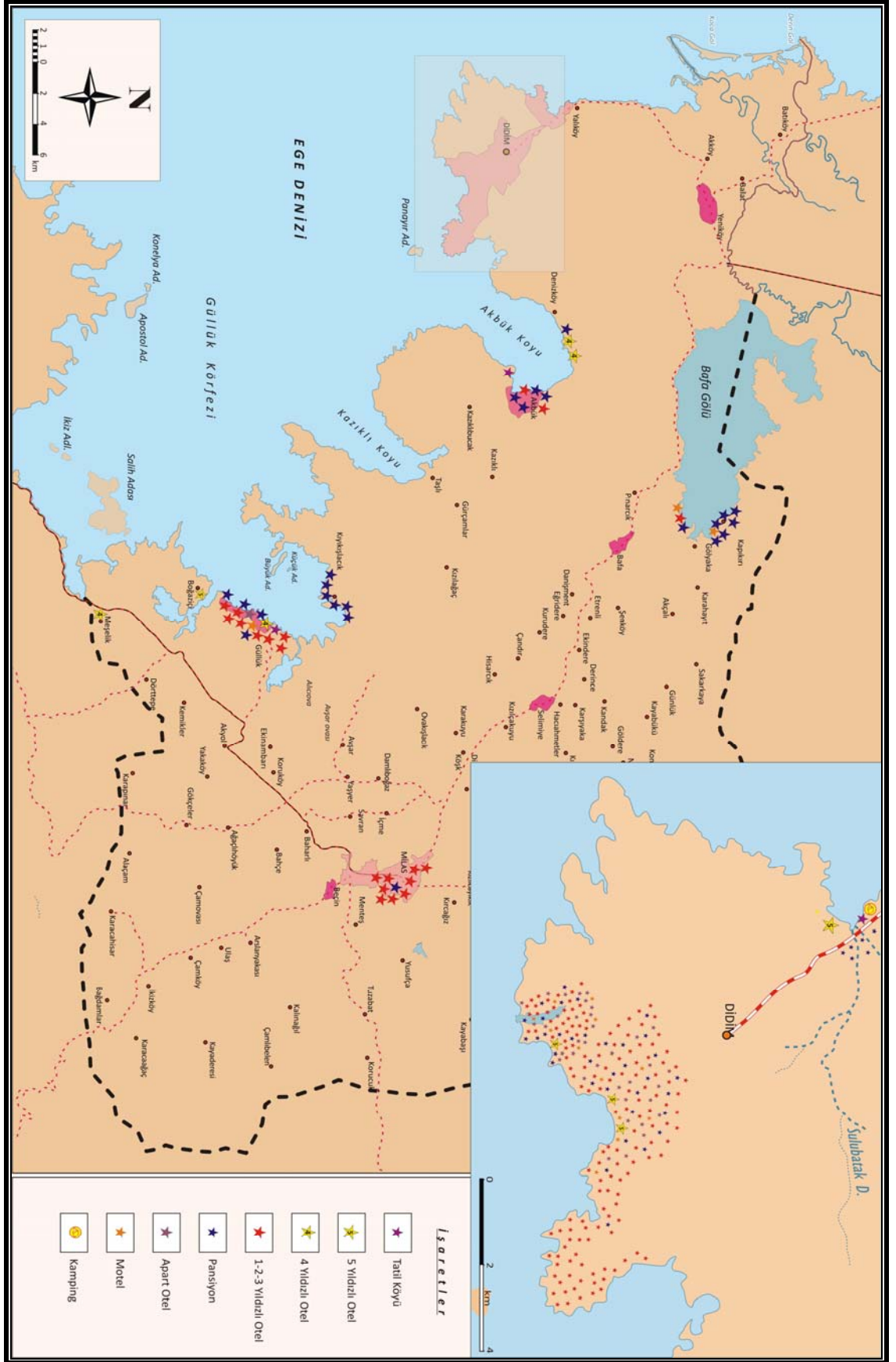
Herhangi bir yerdeki turizm faaliyetlerinin gelişmesinde doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin yanı sıra bünyesinde bulunan konaklama imkânları ve tesislerinin de büyük rolü vardır. Ziyaretçilerin istediği konfor ve rahatlığı bulamadığı turizm sahalarında, turistik faaliyetlerin gelişme hızı düşük düzeyde olacaktır. Bu nedenle turizm potansiyeli yüksek sahalarda turizme yönelik altyapı ve tesislerin iyi bir şekilde hazırlanması ve sahaya yönelik turizm talebini karşılayacak kapasitede tesislerin yapılması oldukça önemlidir.

Günümüzün turistleri için artık çok değişik konaklama şekilleri vardır. Bunları gruplandırmak için çeşitli öneriler yapılmaktadır. Örneğin en genel anlamda konaklama kolaylıkları, ticari ve özel türde olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci grup içine oteller, moteller, pansiyonlar, tatil kampları ve tatil köyleri ile benzerleri girerken, ikincisi ise akraba ve arkadaş evleri ve özel konutlar olan ikinci evler/tatil evlerinden oluşur. Kamp veya karavan, hareketli ev, özel çadır ya da karavanlar ticari kampinglerde kendilerine ayrılan yerlerde konakladıkları için bir ara tip sayılmaktadır.⁶²¹

⁶¹⁹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 102.

⁶²⁰ Köksal, A., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1994, s.11.

⁶²¹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 102.

Harita 3.1. Araştırma Sahasındaki Konaklama Tesislerinin Türlerine Göre Dağılımı (2010).

Kuşkusuz ülkemizde turistik amaçlı konaklama tesisleri, Batı ülkelerine göre yakın bir geçmişte kurulmaya başlanmıştır. Çağdaş anlamda konaklama tesisi yatırımları, Batı ülkelerinde yaklaşık XVIII. yüzyıl sonlarında başlamış ve II. Dünya Savaşı sonlarında, turistik konaklama tesisleri, yatırım zincirleri şeklinde yeni boyutlar kazanmıştır. Bu yatırımlar, milli sınırlar dışına taşmıştır. Konaklama tesis tipleri ise büyük çeşitlilik kazanmıştır. Batı ülkelerine göre hayli geç başlamış olmakla birlikte, Türkiye’de konaklama tesisleri büyük bir gelişme içinde olup, dikkat çekici bir çeşitlilik sergilemektedir.⁶²² Bu açıdan Didim-Milas kıyı kuşağında da konaklama imkânları giderek gelişmekte ve çeşitlilik göstermektedir. Sahadaki konaklama tesisleri, bakanlık belgeli ve belediye belgeli olmak üzere iki grupta toplanmakta, ancak konaklama tesislerinin önemli bir kısmı, belediye belgeli konaklama tesislerinden oluşmaktadır.

1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Kanunu’na⁶²³ göre ise, konaklama tesisleri kendi içerisinde *Geleneksel(Asli)* ve *Tamamlayıcı* konaklama tesisleri olmak üzere ikiye ayrılır. Geleneksel konaklama tesislerinin en dikkat çekenleri oteller, moteller, tatil köyleri ve pansiyonlar iken, tamamlayıcı konaklama tesisleri ise kampingler, hosteller, oberjler, yüzer ev, yüzer otel, apart oteller, karavanlar ve dağ evleridir.⁶²⁴

Çalışmamızın bu bölümünde turistik amaçlı konaklama tesisleri türlerine göre gruplandırılacaktır. Daha sonra inceleme alanında bulunan konaklama tesislerinin bu sınıflandırma içindeki durumları belirlenerek, tesis türleri, oda sayıları, yatak kapasiteleri ve konum özellikleri incelenecektir.

---

⁶²² Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 525.

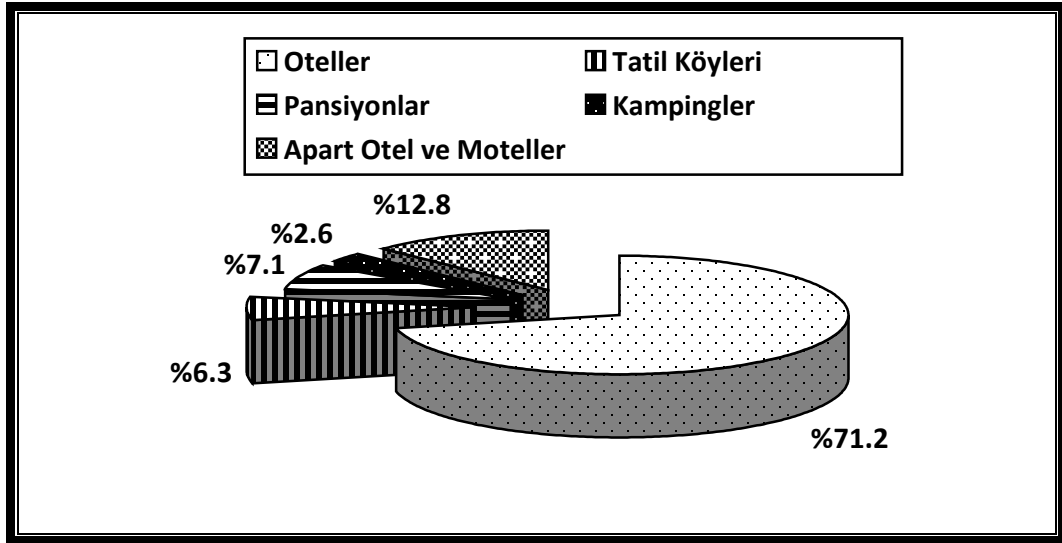
⁶²³ Bu Kanunun amacı; turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Bu Kanun, turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin hükümleri kapsar.

⁶²⁴ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 524.

Tablo 3.1. Araştırma Sahasındaki Konaklama Tesislerinin Türlerine ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesis Türü	Sayısı	Yatak Kapasitesi	%'si	Konaklama Tesis Türü	Sayısı	Yatak Kapasitesi	%'si
Oteller	176	14 669	71,2	Kampingler	2	250Çadır/500 ⁶²⁵	2,6
Tatil Köyleri	3	1300	6,3	Apart Otel ve Moteller	52	2 637	12,8
Pansiyonlar	66	1 477	7,1	Toplam	299	20 583	100

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

Şekil 3.1. Araştırma Sahasındaki Konaklama Tesislerinin Yatak Kapasitelerine Göre Dağılımı.

Araştırma sahamızda, 2010 yılı itibariyle çeşitli türlerde 299 tane konaklama tesisi bulunmakta ve bunların toplam yatak kapasitesi 20 583'tür. Bunlar içerisinde ilk sırayı % 71,2'lik oranla oteller almakta, daha sonra sırasıyla % 12,8'lik oranla apartlar ve moteller, % 7,1'lik oranla pansiyonlar, % 6,3'lük oranla tatil köyleri ve % 2,6'lık oranla kampingler gelmektedir (Tablo 3.1 ve Şekil 3.1).

3.3.1.1. Oteller

Oteller, asli fonksiyonları müşterilerin konaklama ihtiyaçlarını sağlamak olan, bu hizmetin yanında, yeme-içme, spor ve eğlence ihtiyaçları için yardımcı ve tamamlayıcı birimleri de bünyelerinde bulundurabilen tesislerdir.⁶²⁶ Turistlere geceleme olanağı sağlayan, yeme-içme ve eğlence hizmetleri veren işletmeler olarak da tanımlanan

⁶²⁵ Kamping alanında çadır kapasitesinden yola çıkılarak, her çadırda 2 yatak olduğu düşünülerek 500 yatak kapasitesi olduğu tespit edilmiştir

⁶²⁶ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Oteller, Madde 19., Erişim tarihi: 20 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

oteller, türlerine ve yıldızlanma sistemine (ya da kalitelerine) göre çok çeşitli şekiller gösterirler. Örneğin büyüklüklerine göre küçük-orta-büyük oteller; yıldızlarına göre tek yıldızlı, 2,3,4,5 yıldız oteller gibi; havalimanı, demiryolu ve ulaşım sektörlerine göre terminal otelleri gibi; konumlarına göre kıyı otelleri, dağ otelleri, şehir otelleri gibi; konaklamanın amacına göre de kaplıca, tedavi, konferans otelleri gibi. Bununla birlikte, otellerin farklı pazarların ihtiyaçlarına yönelik olarak farklı şekillerde geliştiklerini de ifade etmek gerekir.⁶²⁷

Didim-Milas kıyı kuşağındaki otellerin nitelik ve yatak kapasitelerini aşağıdaki tablolardan hareketle irdelersek, öncelikle 5 tane 5 yıldızlı otelin 2 617 yatak kapasitesine, 4 tane 4 yıldızlı otelin 2 209 yatak kapasitesine ve 166 tane 3 ve daha az yıldızlı otelin 9 843 yatak kapasitesine sahip oldukları görülmektedir (Harita 3.1 ve Harita 3.2). Sahamızdaki konaklama tesisleri içerisindeki en kalabalık grubu oluşturan otellerin, toplam yatak kapasitesi 14 669'dur. Bu bağlamda oteller grubu yatak kapasitesinin % 71,2'sine sahiptir (Tablo 3.2, Tablo 3.3 ve Tablo 3.4).

Tablo 3.2. Araştırma Sahasındaki 5 Yıldızlı Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesisin Türü	Yeri	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Garden Of Sun Hotel	3. Koy Mevkii, Altinkum-Didim	241	485
Didim Beach Resort	Çamlık Mah.-Didim	200	400
Büyük Anadolu Didim Resort Hotel	Mavişehir Mevkii-Didim	282	576
Palm Wings Beach Resort & Convention Center	Altinkum Mah. Mehtap Cad.-Didim	286	812
Vita Park Golf Resort	Boğaziçi Köyü, Tuzluca Ovası Mevki.-Milas	164	344
Toplam		1173	2617

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

⁶²⁷ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.104-105.

Fotoğraf 3.2. Beş Yıldızlı Didim Beach Resort Hotel'den Bir Görünüm (Didim).

Fotoğraf 3.3. Beş Yıldızlı Garden Of Sun Hotel'den Bir Görünüm (Didim).

Tablo 3.3. Araştırma Sahasındaki 4 Yıldızlı Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesisin Türü	Yeri	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Caprice Termal Palace	Fevzi Paşa Mah. Atanaj Cad. Akbük/Didim	491	1068
The Holiday Resort Otel	Fevzipaşa Mah. Atanaj Cad. 4206 Sok. Didim	197	402
Crysal Gren Bay Resort ve SPA	Meşelik Köyü, Kuyucak Mevkii, Milas	212	451
Corinthia Labranda Otel	Sıralık Mevkii, Güllük-Milas	142	288
Toplam		1042	2209

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

Fotoğraf 3.4. Dört Yıldızlı Caprice Thermal Palace'den Bir Görünüm (Akbük).

Fotoğraf 3.5. Dört Yıldızlı Corinthia Labranda Otel'den Bir Görünüm (Güllük).

Tablo 3.4. Araştırma Sahasındaki 3 ve Daha Az Yıldızlı Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesisin Türü	Yeri	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Burak Otel	Altinkum Mah. 2. Sok. Didim	73	146
Letoon Hotel	Altinkum Mah. 76 Sok. Didim	72	130
Altımersan	Altinkum Mah. 5. Sok. Didim	76	152
Azzaro	Altinkum Mah. 5. Sok. Didim	52	110
Horizon Otel	Altinkum Mah. Karakol Cad. Didim	55	130
Orkide Otel	Çamlık Mah. Gökdoğan Cad. Didim	77	157

Avşar Otel	Çamlık Mah. Didim	58	117
Marla Otel	Çamlık Mah. Yunus Cad. Didim	64	165
Arden Otel	Çamlık Mah. Yalı Cad. Didim	14	56
Delta Otel	Altinkum Mah. Yalı Cad. Didim	30	60
Göçtur Otel	Altinkum Mah. Göçler Cad. Didim	51	111
Kalipso Otel	Altinkum Mah. Yalı Cad. 74. Sk. Didim	60	120
Tşof Otel	Altinkum Mah. Karakol Cad. Didim	100	200
Samibey	Çamlık Mahallesi-Didim	24	55
Yıldırım Otel	Altinkum Mah. 7. Sok. Didim	40	80
Bursa Ş. Odası	Altinkum Mah. Karakol Cad. Didim	25	50
Park Otel	Altinkum Mah. 1. Sok. Didim	52	104
Temple Otel	Çamlık Mah. Atatürk Bulv. Didim	48	96
Lamirage	Altinkum Mah. 5. Sok. Didim	48	100
Emre	Altinkum Mah. Karakol Cad. Didim	20	50
Innsburk	Çamlık Mah. 114 Sok. Didim	27	54
Meryem Ana	Çamlık Mah. Ege Cad. Didim	64	130
Pamukkale	Çamlık Mah. 3mevsim Cad. Didim	27	54
Toros	Çamlık Mah. Ege Cad. Didim	28	52
Grand Didyma	Çamlık Mah. 3mevsim Cad. No:14-Didim	63	126
Orion	Altinkum Mah. Yalı Cad. Didim	70	148
Triton	Atatürk Bulv.- Didim	72	155
Kabakoğlu Otel	Çamlık Mahallesi-Didim	10	20
Sea Bird	Altinkum Mah. Yalı Cad. Didim	59	130
Class Otel	Altinkum Mah. Yalı Cad. Didim	70	150
Göç Otel	Altinkum Mah. Yalı Cad. Didim	72	140
Nazar Otel	Altinkum Mah. 5. Sok. Didim	72	160
Evren Otel	Atatürk Bulv. 2. sk Altinkum/DİDİM	23	46
Akasya Otel	Göçler Cad.-Didim	24	60
Aksel Otel	Çamlık Mah.-Didim	24	48
Alhan Otel	Altinkum-Didim	10	20
Alp Otel	İskele Sokak Altinkum-Didim	22	44
Altunakar	Taylan Sokak Altinkum-Didim	31	62
Altunakar 2	Yalı Cad 74 Sok. Altinkum-Didim	60	120
Anfora Otel	Göçler Cad. -Didim	24	48
Anatolia Otel	Altinkum Mah. Atatük Bul. 1 Sok. Didim	20	40
Aramis Otel	İskele Sokak Altinkum-Didim	32	64
Beach Otel	402 Sokak Altinkum-Didim	16	36
Belkıs Otel	18. Sokak Altinkum-Didim	15	30
Blue Bird Otel	Yunus Cad. Altinkum-Didim	11	25
Bolero	Altinkum Mah. 3 Sok. No.4-Didim	52	104
Brand Otel	Üçmevsim Cad. Altinkum-Didim	15	30
Aydın Otel	Çamlık Mahallesi-Didim	20	40
İlgim Butik Otel		10	20
Clas Emre Otel	Yalı Cad. Göçler Mevkii-Didim	65	130
Çobanoğlu Otel	1. Çağlar Sit. -Didim	21	45
Çankaya Otel	Karakol Cad. 5. Sok.-Didim	24	48
Çelik Otel	Göçler Cad.-Didim	12	24
Lion Otel	Çamlık Mahallesi-Didim	14	28
Kumsal Otel	Üçmevsim Cad. Altinkum-Didim	30	60

Kum Otel	Yalı Cad.-Didim	21	42
Dolphin Otel	Karakol Cad.-Didim	50	100
Doruk Otel	Karakol Cad.-Didim	15	30
Drako Otel	Göçler Mevkii-Didim	12	24
Duman Otel	Yalı Cad.-Didim	44	80
Elçin Otel	Yunus Cad.-Didim	24	48
Elif Otel	1. Çağlar Sit.-Didim	27	56
Erdem Otel	Yeni Mah. Atatürk Blv.-Didim	16	32
Familya Otel	Engin Sit. Arkası Altınkum-Didim	18	36
Funda Otel	Karakol Cad. Altınkum-Didim	24	48
Gamze Otel	Göçler Cad.-Didim	24	48
Golden Sun	Altınkum Mah.-Didim	21	42
Başkaya Otel	Yeni Mah.-Didim	17	34
Orakçı Otel	Mavişehir Mah.-Didim	13	26
Gülşah Otel	Altınkum Mah.-Didim	15	30
Chyenne Otel	Çamlık Mah.-Didim	8	16
Sunset Village	Çamlık Mah.-Didim	10	20
Kemal Otel	Park İçi Altınkum-Didim	9	18
Kocaş Otel	1. Çağlar Sit.-Didim	10	20
Küsmesz Otel	Göçler Cad. Didim	20	40
Kısmet	Çamlık Mahallesi-Didim	15	30
Lens Otel	Göçler Cad.-Didim	20	40
Liman Otel	Altınkum-Didim	15	30
Majestik Otel	Göçler Cad.-Didim	12	24
Malibu Otel	404 Sokak Altınkum-Didim	30	60
Haltur Otel	Karakol Cad. Altınkum-Didim	12	24
Baran	Göçler Bölgesi-Didim	20	40
Hilal Otel	1. Çağlar Sit.-Didim	18	36
Hisar Otel	1. Çağlar Sit.-Didim	20	43
Holiday Otel	Altınkum-Didim	27	54
Hüner Otel	Yumukoğlu Sit.-Didim	30	60
İstanbul Otel	Göçler Cad.-Didim	12	24
Kamil Otel	1. Çağlar Sit.-Didim	15	32
Kardelen Otel	1. Çağlar Sit.-Didim	9	25
Yoran Otel	Çamlık Mah.-Didim	15	30
Sami Bey Otel	Çamlık Mah.-Didim	35	70
Sevdam Otel	Çamlık Mah.-Didim	20	40
Keskin Otel	Çamlık Mah.-Didim	15	30
Ersoy Otel	Çamlık Mah.-Didim	12	24
Aylin Otel	Altınkum Mah.-Didim	20	40
Alpler Otel	Altınkum Mah.-Didim	8	16
Bacara Otel	Altınkum Mah.-Didim	24	48
Polat Otel	Çamlık Mah.-Didim	20	40
Özüdoğru Otel	Altınkum Mah. Esen Cad. Didim	10	20
Sinbat Otel	Altınkum Mah.-Didim	16	32
Grand Altınkum	Altınkum Mah.-Didim	25	50
Mercan Otel	Altınkum Mah.-Didim	18	36
Ulusan Otel	Altınkum Mah.-Didim	24	48
Türkoğlu Otel	Altınkum Mah.-Didim	28	56
Orion Otel	Altınkum Mah. Yalı Cad. Didim	70	148
Villa Otel	Karakol Cad.-Didim	20	40
Gökkuşluğu Otel	Altınkum Mah.-Didim	60	120
Drako Hotel	Göçler Mevkii-Didim	12	24
Sun Otel	Çamlık Mah.-Didim	18	42
Özgün Otel	Altınkum-Didim	28	56
First Class	Yalı Cad.-Didim	80	240
Caner Otel	Gaye 1 Sitesi-Didim	10	20
Saray Otel	Altınkum-Didim	22	44

Ado Otel	Çamlık Mah.-Didim	21	42
Clup Mavi Deniz	Orman Kampı-Didim	60	120
Star Otel	Altinkum-Didim	25	50
Taşan Otel	Altinkum Mah.-Didim	26	55
Tuntaş Otel	Altinkum Mah.76 sokak. Didim	134	268
Onur Otel	Yunus Cad.-Didim	18	36
Ozan Otel	Yumukoğlu Sitesi-Didim	65	140
Deniz Otel	Altinkum Mah.-Didim	15	30
Özge Otel	1. Çağlar Sitesi-Didim	10	20
Özgür Otel	Karakol Cad.-Didim	20	40
Panormos Otel	Atatürk Bulvarı-Didim	50	100
Pilot Otel	1. Çağlar Sitesi-Didim	30	65
Pıyancı Otel	Altinkum Mah.-Didim	15	30
Ra Otel	Göçler Cad.-Didim	12	24
Medulay Otel	Çamlık Mah.-Didim	12	24
Medusa Otel	Yunus Cad.-Didim	20	40
Melusune Otel	Çamlık Mah.-Didim	33	75
Mergen Otel	Göçler Cad.-Didim	14	28
Miletos Otel	Altinkum-Didim	65	140
Mini Otel	Altinkum-Didim	27	60
Meryemana Otel	Çamlık Mah.-Didim	20	40
Marina Otel	Çamlık Mah.-Didim	7	14
Saadet Otel	Çamlık Mah.-Didim	15	30
Yıldız	Çamlık Mahallesi 407 Sokak- Didim	20	40
Berlin Otel	Çamlık Mahallesi 402 Sokak- Didim	15	30
Turbo	Çamlık Mahallesi-Didim	15	30
Dolunay	Altinkum Mahallesi-Didim	20	40
Kartel Otel	Altinkum Mahallesi-Didim	24	48
Oracle Otel	Altinkum Mahallesi-Didim	12	24
Gökyiğit Otel	Altinkum Mahallesi-Didim	15	30
Eros Otel	Altinkum Mahallesi-Didim	22	44
Sancar Kardia	Altinkum Mahallesi-Didim	24	48
Çobanyıldızı Otel	Altinkum Mahallesi-Didim	15	30
Ankara Otel	Altinkum Mahallesi-Didim	14	28
Derby Otel	Cumhuriyet Mahallesi 1001 Cad. Akbük-Didim	24	62
Sümer Hotel	Cumhuriyet Mahallesi 1001 Cad. Akbük-Didim	14	30
Milashan Otel	Cumhuriyet Mah.-Milas	120	240
Akdeniz Otel	Hacıilyas Mah. Kadiğa Cad.- Milas Merkez	31	45
Çınar Otel	Hacıilyas Mah. Kadiğa Cad. Milas Merkez	18	35
Park Otel	İsmetpaşa Mah. Atatürk Bulv. Milas Merkez	16	26
Sürücü Otel	İsmetpaşa Mah. Atatürk Bulv. Milas Merkez	26	56
Sadrazam Butik Otel	Milas-Bodrum Karayolu, Kemikler Mevkii Milas Merkez	-	32
Turan Otel	Hocabeddreddin Mah. Cumhuriyet Cad. Milas Merkez	30	49
Yazar Otel	Hacıilyas Mah. Kadiğa Cad. Milas Merkez	24	42
Zencir Otel	Güneş Mah.19 Mayıs Bulv. Milas Merkez	46	70
Hermiyas Otel	Yenimahalle, Güllük-Milas	8	18

İkont Otel	Köycivarı Mev.-Güllük	36	72
Özer Otel	Atatürk Mah. Güllük- Milas	38	72
Passala Otel	Yeni Mah. Güllük- Milas	15	32
Residence Otel	Atatürk Mah. Güllük- Milas	16	40
Zenger Otel	Atatürk Mah. Güllük- Milas	20	40
Med-İnn Boutique Hotel	Atatürk Mah., Sıralık Cad. No:6 Güllük- Milas	22	60
Gökcan Otel	Güllük- Milas	20	40
Natura Clup	Bafa Gölü, Bafa-Milas	34	120
Toplam		4753	9843
Genel Toplam		6968	14669

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

Fotoğraf 3.6. Üç Yıldızlı Med-İnn Boutique Hotel'den Bir Görünüm (Güllük).

Fotoğraf 3.7. Üç Yıldızlı Milashan Otel'den Bir Görünüm (Milas).

Fotoğraf 3.8. Üç Yıldızlı Meryem Ana Hotel'den Bir Görünüm (Didim).

3.3.1.2. Tatil Köyleri

Tatil köyleri doğal güzellikler içerisinde, rahat bir konaklama yanında çeşitli spor, eğlence ve satış hizmetlerinin de sağlandığı yaygın yerleşim düzeninde, eğimli arazilerde kottan kazanılan katlar da dahil olmak üzere en fazla üç katlı yapılardan oluşan ve en az seksen odalı tesislerdir. Tatil köylerinde, doğal varlıklar ile yöresel

değerlerin korunmasına da özen gösterilerek nitelikli çevre düzenlemesi yapılır.⁶²⁸ Turistik bölgelerde kurulan ve evleri turistlere kiralanın planlı yerleşmeler olarak da tanımlanan tatil köyleri, daha oluşum aşamasında bir çadırli kamp yeri, bir tatil evleri yöresi olabileceği gibi kısa zamanda oluşturulan planlı ve mevsimlik bir yerleşme de olabilir. Zaten turistik anlamda tatil köyleri, planlı ve mevsimlik yerleşmelerdir. Turistik fonksiyonları çok yönlüdür. Tatil geçirme ve dinlenme yanında, sportif faaliyetler, eğitim amaçlı bazı faaliyetler yapılabilir. Tatil köylerinin ekonomik bir turistik işletme olabilmeleri için, oda sayısının 50 ve yatak sayısının 50-100'den az olmaması gerekir. Tatil köyleri imkânlar yönünden zengin olduğu için tatil yapan turistlerin sosyal ihtiyaçları yönünden dikkate değer bir sorun yaşanmamaktadır.⁶²⁹

Tatil köyleri, günümüzde çok tutulan ve tüm dünyada yaygınlaşın bir konaklama türüdür. Şekilcilikten uzak, kolay arkadaş edinme, spor yapma, gece yaşamı ve kaliteli yiyecekleriyle “tatil köyleri” fikri ilk kez *Gerard Blitz* adlı bir Fransız tarafından keşfedilmiştir. Dünyada ilk kez 1950 yılında Mayorka Adası'nda, Club Mediterranee adıyla, önceleri Fransızları ağırlamak üzere kurulan tatil köyleri, dünyanın birçok kesimine yayılırken, başka şirketlere de örnek olmuşlardır.⁶³⁰

Araştırma sahamız içerisinde, Didim'de, Güllük'te ve Akbük'te olmak üzere 3 tatil köyü bulunmaktadır. Bunların toplam yatak kapasitesi 1300'dür ve bu rakam, sahamızdaki toplam kapasitesinin % 6,3'üne karşılık gelmektedir (Tablo 3.5 ve Harita 3.1).

Tablo 3.5. Araştırma Sahasındaki Tatil Köylerinin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesisin Türü	Yeri	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Clup Patio	Çamlıburun Mevki Akbük-Didim	136	340
Clup Tarhan	Mersindere Mah.-Didim	280	560
Mavi Tatil Köyü	Atatürk Mah. Güllük-Milas	112	400
Toplam		528	1300

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

⁶²⁸ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Tatil köyleri, Madde 21, Erişim tarihi: 09 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶²⁹ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 535-537.

⁶³⁰ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.107.

Fotoğraf 3.9. Clup Tarhan Tatil Köyü'nden Bir Görünüm (Didim).

Fotoğraf 3.10. Clup Patio Tatil Köyü'nden Bir Görünüm (Akbük).

Fotoğraf 3.11. Mavi Tatil Köyü'nden Bir Görünüm (Güllük).

3.3.1.3. Kampingerler

Kampingerler; karayolları güzergâhları ve yakın çevrelerinde, deniz, göl, dağ gibi doğal güzelliği olan yerlerde kurulan ve genellikle müşterilerin kendi imkânlarıyla geceleme, yeme-içme, dinlenme, eğlence ve spor ihtiyaçlarını karşılayabildikleri en az on ünitelik tesislerdir.⁶³¹

Kamping, kamp kurma yeri demektir. Kamp yerlerinin, konumları ve fonksiyonları oldukça değişiktir. Örneğin sportif faaliyetlere, bilimsel araştırmalara, dinlenme ve tatil yapma amaçlarına, dış turizmi destekleme amaçlarına yönelik olabilir. Dış ve iç turizme yönelik kamp kurma yerlerinin, konaklama tesisleri de farklı olur. Kamp yerleri ve kampinglerin yer seçiminde, doğal güzellikler ve tarihi zenginlikler esas rolünü oynar. Özellikle orman içleri ve kıyılar (göl ve deniz kıyıları ile büyük akarsuların kıyıları) en çok tercih edilen noktalardır.⁶³² Kampingler veya kamp yerleri, turistlerin park, su, yemek pişirme, tuvalet vb. gibi her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde donatılmıştır. Kamp yerleri ve kampinglerin çoğu yerel yönetimler tarafından organize edilen konaklama yerleridir. Bunlar yiyecek satan yerler ve yıkanma

⁶³¹ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Kampingerler, Madde 23, Erişim tarihi: 20 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶³² Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 532.

kolaylıklarına da sahip olarak, yalnızca konaklamayla ilgili temel ihtiyaçlara cevap vermektedirler.⁶³³

Didim-Milas kıyı kuşağındaki kamping alanlarını konaklama olanakları açısından incelediğimizde, Didim Mersinere mevkiindeki *Tavşanburnu kamp alanında* günlük 2500 kişi/gün ziyaretçi ve 250 adet/gün çadır-kamp kapasitesinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Bafa Gölü kıyısında da *Pınarcık kamping alanı* bulunmaktadır.

3.3.1.4. Pansiyonlar

Pansiyonlar; yönetimi basit, yemek ihtiyacının idare tarafından sağlanabildiği veya müşterilerin kendi yemeklerini bizzat hazırlayabilme imkânı bulunan, en az beş odalı tesislerdir.⁶³⁴ Kişi ya da ailelere ait evlerin, bütünüyle ya da daire ve odalarının, turistik amaçlarla işletilmesine *pansiyonculuk*; bu amaçla işletilen konutlara *pansiyon* ve bunların sahiplerine, *pansiyoncu*, buralarda konaklayan veya geceleleyen kimselere de *pansiyoner* denir. Bu tür tesislerin geceleme ücretleri, yemekli-yemeksiz pansiyon olup olmayışlarına göre değişmektedir. Bu tesisler ile turistik bölgelerin dağılımı arasında, sıkı paralellikler bulunmaktadır.⁶³⁵

Didim-Milas kıyı kuşağında 66 pansiyon bulunmaktadır. Bunların yatak kapasitesi 1 477'dir ve bu değer, sahamızdaki toplam kapasitenin % 7,1'ine karşılık gelmektedir. İnceleme alanındaki pansiyonların önemli bir kısmının Didim ve çevresinde toplandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Güllük, Milas, Bafa ve Kıyıkışlacık köyü de pansiyonların toplandığı diğer sahalar olarak dikkati çekmektedirler (Tablo 3.6 ve Harita 3.1). Sahadaki pansiyonlar, birçok konaklama tesisine göre ekonomik açıdan oldukça avantajlı oldukları için daha alt gelir gruplarına ait ziyaretçiler açısından daha cazip olanaklara sahiptirler.

⁶³³ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 106-107.

⁶³⁴ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Pansiyonlar, Madde 22, Erişim tarihi: 09 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶³⁵ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 534.

Tablo 3.6. Araştırma Sahasındaki Pansiyonların Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesisin Türü	Yeri	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Çamlık Pansiyon	405 Sk, Altınkum-Didim	10	20
51 Pansiyon	Üçmevsim Cad.-Didim	16	40
Green Garden Pansiyon	Yeşilkent Sitesi-Didim	6	12
Ceylan Pansiyon	404 Sok.- Didim	14	26
Denizli Pansiyon	Orman Kampı- Didim	7	15
Taner Pansiyon	Altınkum Mh.-Didim	7	14
Melodi Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	14	30
Pamukkale Pansiyon	Orman Kampı-Didim	5	10
Egem Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	7	15
Fantastik Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	17	34
Gamze Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	12	24
Grup Pansiyon	Orman Kampı- Didim	13	26
Alo 24	Yeni Mah. – Didim	7	14
Özay Barış	Mersindere Mah. – Didim	6	12
Mehtap Pansiyon	Mersindere Mah. – Didim	8	16
Best Pansiyon	Mersindere Mah. – Didim	4	8
Sevim Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	6	12
Pembe Köşk Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	5	10
Kızılırmak Pansiyon	Göçler Mevkii- Didim	9	18
Küçükkev Pansiyon	1.Çağlar Sit. – Didim	11	22
Kalıpçı Otel	1. Çağlar Sit. – Didim	19	38
Sahil Pansiyon	Fevzipaşa Mah. – Didim	15	28
Venus Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	6	12
Hakan Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	5	10
Ünsal Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	6	12
Yavuz Pansiyon	Engin Sitesi Üstü- Didim	8	20
Alphan Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	7	21
Selam Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	6	16
El Taşçı Pansiyon	Üçmevsim Sitesi Altınkum-Didim	14	33
Petek Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	13	26
Yeşil Bahçe Pansiyon	Altınkum Mahallesi-Didim	10	20
Ali Baba Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	8	16
Madan Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	18	36
Zafer Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	6	24
Kamil Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	20	40
Anıl Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	18	52
Öykü Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	12	24
Şen Efem Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	15	42
Hülya Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	13	28
Yavuz Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	8	18
Tavaslılar Pansiyon	Çamlık Mah. – Didim	16	36
Hoşgör Pansiyon	Altınkum Mah. – Didim	6	12
Akın Pansiyon	Mandayla Sitesi Akbük-Didim	13	42
Deniz Pansiyon	Cumhuriyet Mah. Akbük	6	18
Yıldırım Pansiyon	Atatürk Mah. İnönü Cad. Akbük-Didim	10	20
As Pansiyon	Adnan Menderes Mh. Lider Sok. Akbük	9	22
Huzur Pansiyon	Cumhuriyet Mah. Akbük	6	18
Akbük Pansiyon	Cumhuriyet Mah. Akbük	10	20
Begonya Pansiyon	Cumhuriyet Mah. Milas-Merkez	22	63
Cengiz Pansiyon	Kıyıkışlacık Köyü, Güllük-Milas		17
Deniz Pansiyon	Atatürk Mah. Güllük-Milas	10	22

Ersan Pansiyon	Kıyıkışlacık köyü Güllük-Milas	-	30
Mandayla Pansiyon	Atatürk Mah. Güllük-Milas	-	18
Rönesans Pansiyon	Köyiçi, Kıyıkışlacık köyü Milas	-	22
İassos Pansiyon	Kıyıkışlacık köyü, Milas	6	12
Şertel Pansiyon	Atatürk Mah. Güllük-Milas	13	26
Sun Set Pansiyon	Atatürk Mah. Güllük-Milas	-	25
Zeytin Pansiyon	Köyiçi, Kıyıkışlacık köyü Güllük-Milas	-	10
Zürih Pansiyon	Köyiçi, Kıyıkışlacık köyü Güllük-Milas	-	10
Adil Pansiyon	Kapıkırı köyü, Bafa-Milas	5	10
Agora Pansiyon	Kapıkırı köyü, Bafa-Milas	11	34
Çerinin Yeri	Bafa Gölü, Bafa-Milas	6	24
Kaya Pansiyon	Kapıkırı köyü, Bafa-Milas	8	18
Pelikan Pansiyon	Kapıkırı, Bafa-Milas	9	18
Selenes Pansiyon	Kapıkırı, Bafa-Milas	11	18
Nuri Çakır	Kapıkırı, Bafa-Milas	-	18
Toplam		588	1 477

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

Fotoğraf 3.12. Alo 24 Pansiyon'dan Bir Görünüm (Didim).

Fotoğraf 3.13. İşletme Belgeli Çamlık Pansiyon'dan Bir Görünüm (Didim).

3.3.1.5. Moteller ve Apart Oteller

Moteller, yerleşim merkezleri dışında, karayolları güzergâhı veya yakın çevrelerinde inşa edilen, motorlu araçlarıyla yolculuk yapanların konaklama, yeme-içme ve araçlarının park ihtiyaçlarını karşılayan en az on odalı tesisler olup,⁶³⁶ işlek ana yolların kenarlarında veya yakınlarında kurulmuş, bu yollarla bağlantılı oteller olarak tanımlanırlar. Fonksiyonları bakımından az da olsa tarihi kervansaraylara benzetilebilen moteller, genel olarak turistik bölgelerdeki ana karayolları çevresinde önem kazanmışlardır. Daha çok motorlu taşıtlarıyla seyahat eden turistlere, yeme-içme-dinlenme ve diğer servis hizmetleri verirler. Geceleme yapmada da oldukça önemli bir işleve sahiptirler.⁶³⁷ Otomobille birlikte gelişen bir konaklama türü olan moteller, ilk kez 1925 yılında ABD'nin Kaliforniya eyaletinde açılmıştır. ABD'nde 1905'ten sonra otel zincirleri çoğalmaya başlamıştı. Ancak, tekniğin büyük aşama gösterdiği bu yüzyılda otomobillerin ortaya çıkması yeni çözümler gerektiriyordu. Aile otomobilleriyle yolculuk, oteller için önemli bir olgu idi. Ana yollar üzerinde kurulan otellerin motorlu araçlar için uygun park yerleri ayırmaya başlamaları gerekti ve

⁶³⁶ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Moteller, Madde 20, Erişim tarihi: 09 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶³⁷ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 531-532.

böylece de “motor+otel= motel” fikri doğdu. Yine de moteller asıl gelişme süreçlerine 1950’den itibaren girmişlerdir.⁶³⁸

Bu açıdan diğer bir konaklama tesisleri olan *apart oteller* ise; mesken olarak kullanılmaya elverişli bağımsız apartman ya da villa tipinde inşa edilen, müşterinin kendi yeme ve içme ihtiyacını karşılayabilmesi için gerekli teçhizat ile donatılan ve otel olarak işletilen tesislerdir. Apart oteller; belgeli bir otel veya tatil köyü veya turizm kompleksi yatırım veya işletmesi bütünü içinde yer alabildiği gibi en az on üniteden oluşacak şekilde, bir tesis bünyesinde bulunma zorunluluğu olmadan “müstakil apart otel” adı altında müstakil bir şekilde de hizmet verebilmektedirler.⁶³⁹

Didim-Milas kıyı kuşağında apart otel ve motellerin toplam sayısı 52’dir. Bunların toplam yatak kapasitesinin 2 637 olduğu görülmektedir. Apart oteller ve moteller, sahamızdaki yatak kapasitesinin % 12,8’ine sahiptir. Apart otellerin tamamına yakını Didim kesiminde iken, moteller Didim, Bafa ve Güllük’te toplanmışlardır (Tablo 3.7 ve Harita 3.1).

Tablo 3.7. Araştırma Sahasındaki Motel ve Apart Otellerin Konum, Oda Sayısı ve Yatak Kapasitelerine Dağılımı (2010).

Konaklama Tesisi Türü	Yeri	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Mutlu Apart	Altinkum Mah. 4.Sk. Didim	76	152
Tuntaş Apart	Altinkum Mah. Yalı Cad. Tesiş Ark-Didim	40	150
Emek Apart	Altinkum Mah.-Didim	15	30
Ataç Apart	Altinkum Mah. Yalı Cad. 76.Sok - Didim	72	180
Güçlü Apart	Altinkum Mah. Yalı Cad. Didim	45	166
Can Apart	Çamlık Mah. Selçuk Özsoy Cad. Didim	23	57
Atlantik Apart	Çamlık Mah. 3mevsim Cad. Didim	26	92
Yağmur Apart	Çamlık Mah. 3mevsim Cad. Didim	34	75
Alidayı Apart	Çamlık Mah.-Didim	7	16
Efem Apart	1. Çağlar Sit.-Didim	15	39
Phoebus Apart Otel	Barıştur Sitesi-Didim	75	150
Başkent Apart	Altinkum Mah.-Didim	25	50
Emin Apart	Çamlık Mah.-Didim	7	18
Öge Apart	Çamlık Mah. Altinkum-Didim	8	16
Eser Apart	Çamlık Mah.-Didim	8	16
Senay Apart	Çamlık Mah.-Didim	15	15
Sacide Apart	Çamlık Mah.-Didim	8	16
Şen Apart	Çamlık Mah.-Didim	14	28

⁶³⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 105.

⁶³⁹ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Apart oteller, Madde 24, Erişim tarihi: 20 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

Sultan Apart	Altinkum-Didim	30	60
Seyfi Apart	Çamlık Mah.-Didim	7	14
Yağmur Apart Otel	Üç Mevsim Cad.-Didim	20	40
Zafer Apart	1. Çağlar Sit.-Didim	4	16
Peyda Apart	Çamlık Mah.-Didim	40	80
Golden Apart	Yumukoğlu Sit.-Didim	12	24
Gülşah Apart	Üç Mevsim Cad.-Didim	12	24
Fm Apart	Yalı Cad. 76 Sok.-Didim	12	24
Esra Apart Otel	Çamlık Mah.-Didim Altinkum	73	150
Gülşel Apart	Çamlık Mahallesi-Didim	15	30
Euroka Apart	Çamlık Mah.-Didim	8	30
Park Apart	Altinkum Mah.-Didim	16	50
Anatolia Apart	Altinkum Mah.-Didim	20	40
Star Apart	Altinkum Mah.-Didim	10	40
G.Villas Apart	Çamlık Mah.-Didim	11	44
Emresel Apart	Çamlık Mah.-Didim	4	14
Dolunay Apart	Altinkum Mah.-Didim	20	72
Didyma Apart	Çamlık Mah.-Didim	24	50
Anıl Motel	Altinkum Mah.-Didim	10	20
Hanhan Motel	Çamlık Mah.-Didim	24	48
Kale Motel	Altinkum-Didim	14	28
Elvan Motel	Göçler Cad. 70 Sok. Didim	18	40
Kalyon Motel	Çamlık Mah. Yunus Cad.-Didim	10	30
Peri Motel	Çamlık Mah.-Didim	8	16
Turan Motel	Altinkum Mah.-Didim	30	60
Ege Motel	Çamlık Mah.-Didim	10	20
Yakın Motel	1. Çağlar Sitesi-Didim	13	26
Kemal Motel	Altinkum Mah.-Didim	16	32
Mini Motel	Altinkum Mah.-Didim	20	40
Kısmet Motel	Çamlık Mah.Üç Mevsim Cad. Didim	22	45
Urga Motel	Atatürk Mah., Güllük-Milas	20	80
Turgut Motel	Bafa Gölü, Bafa-Milas	15	40
Zeybek Motel	Kapıkırı Köyü, Bafa-Milas	-	20
Selay Apart	Atatürk Mah. Güllük-Milas	-	24
Toplam		1081	2637

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

Fotoğraf 3.14. Mutlu Apart Otel'den Bir Görünüm (Didim).

Fotoğraf 3.15. Can Apart Otel'den Bir Görünüm (Didim).

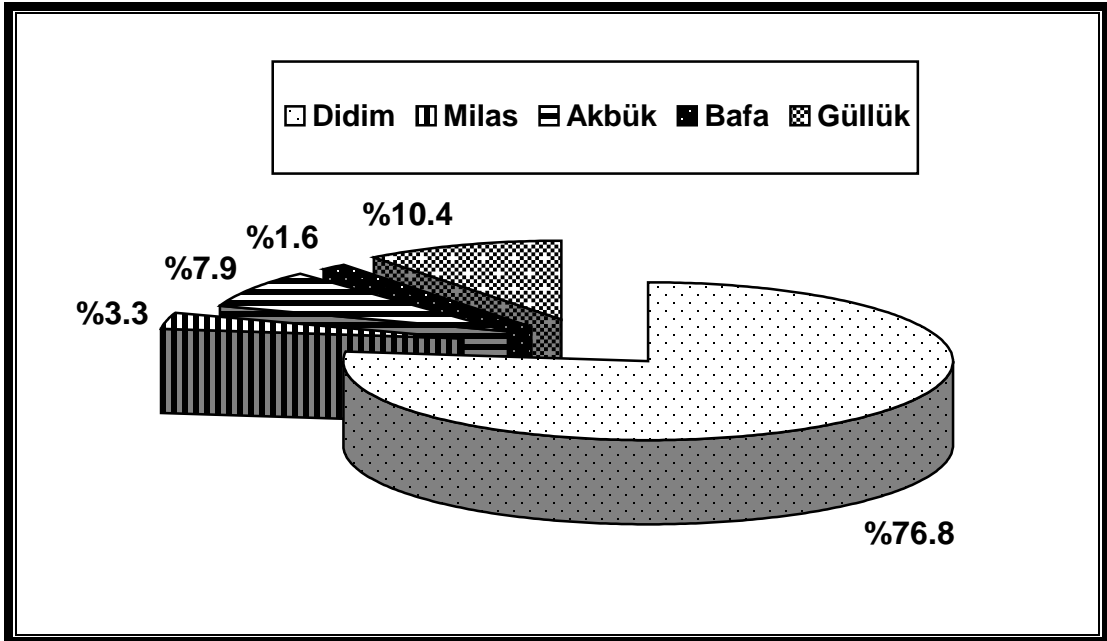
Fotoğraf 3.16. Saray Motel'den Bir Görünüm (Didim).

Konaklama tesislerinin dağılımına bakıldığında, başta Didim, Akbük ve Güllük olmak üzere özellikle kıyı kesimlerde konaklama tesislerinin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, başta dünyaca ünlü Altınkum plajı olmak üzere deniz turizmi için ideal çekim noktalarının buralarda toplanmış olması ve turizm faaliyetlerinin buralarda yoğunlaşmasıdır. Buna bağlı olarak da turistlerin en çok ilgi gösterdiği sahil kesimi, konaklama imkânlarının ve buna yönelik tesislerin akınına uğramaktadır. Kıyı kesimi dışında Milas merkez ve Bafa beldesi ile Bafa Gölü kıyısı da konaklama tesislerinin diğer toplanma alanları olarak dikkati çekmektedir. Bunda, Milas gibi tarihi ve kültürel zenginliği ile her geçen gün turizm arenasında daha çok adından söz ettiren ve kültür meraklılarını kendine çeken bir merkezin bulunması oldukça önemli etkiye sahiptir. Ayrıca Bafa gölü gibi zengin kuş populasyonlarıyla ülkemizin en önemli sulak alanlarından biri olan ekoturizm sahasının bulunması, Herakleia, Latmos (Beşparmak) dağları gibi antik yerleşim açısından zengin potansiyel barındıran yerlerin varlığı, buralara konaklama tesislerini çekmektedir (Harita 3.1).

Tablo 3.8. Araştırma Sahasındaki Yatak Kapasitelerinin Yerleşmelere Dağılımı (2010).

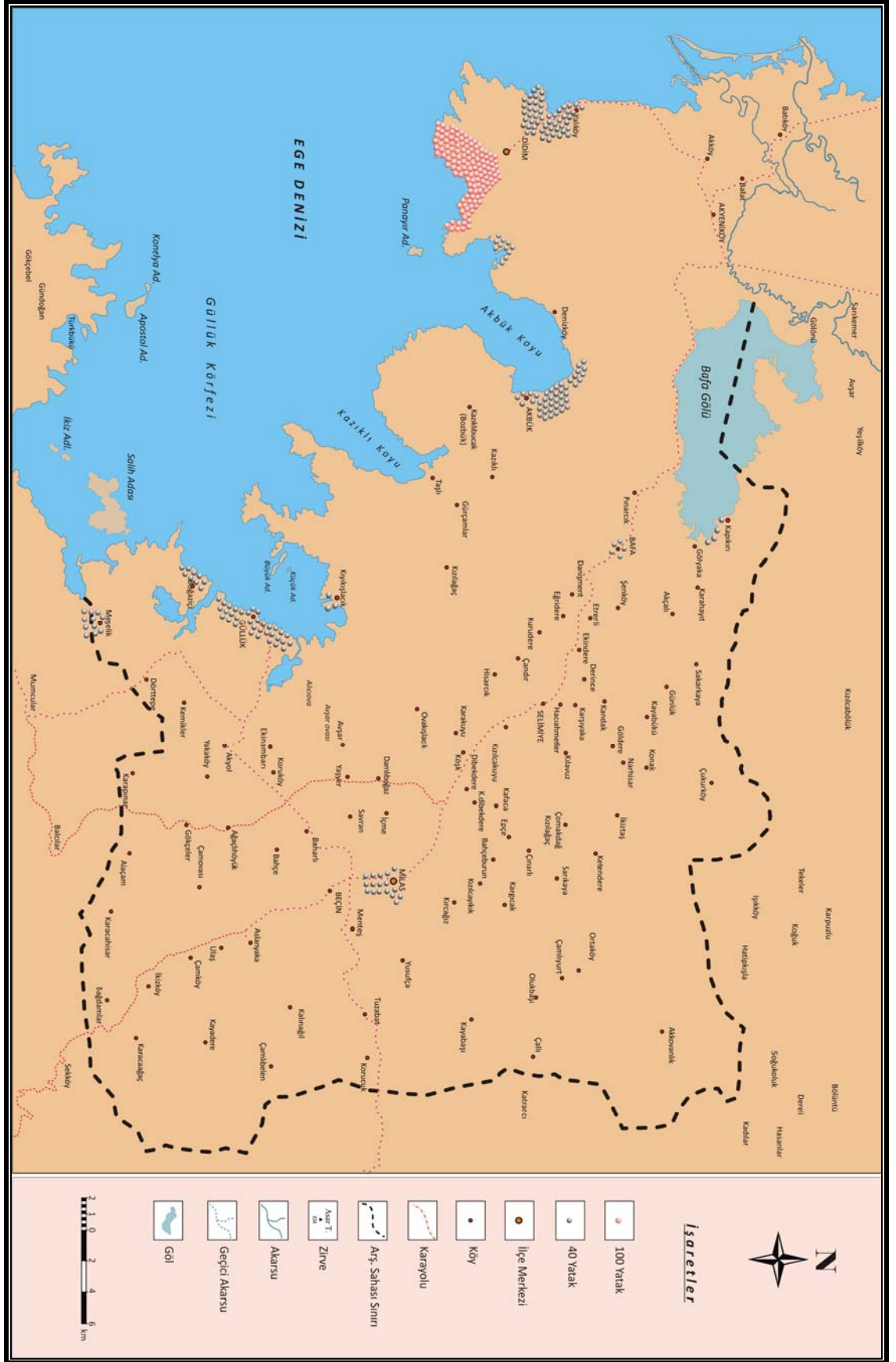
Konaklama Tesisi Türü	Didim (Merkez)	Milas (Merkez)	Akbük (Didim)	Bafa* (Milas)	Güllük* (Milas)	Toplam
Tatil Köyü	560	-	340	-	400	1300
5 Yıldızlı Otel	2273	-	-	-	344	2617
4 Yıldızlı Otel	402	-	1068	-	739	2209
1-2-3 Yıldızlı Otel	8662	595	92	120	374	9843
Pansiyon	942	63	140	140	192	1477
Apartment-Motel	2473	-	-	60	104	2637
Kamping	500	-	-	-	-	500
Toplam	15812	658	1640	320	2153	20583
%'si	76,8	3,3	7,9	1,6	10,4	100

Kaynak: Didim Turizm Danışma Müdürlüğü ve Milas İlçe Turizm Danışma Bürosu verileri ile ilgili turistik tesislerin web sitelerinden derlenmiştir.

Şekil 3.2. Araştırma Sahasındaki Yatak Kapasitelerinin Yerleşmelere Dağılımı.

* Bafa beldesi, Kapıkırı köyü ve Bafa Gölü kıyısındaki konaklama tesislerini kapsar.

* Güllük beldesi, Kıyıkışlacık köyü, Meşelik köyü, Sıralık mevkiindeki konaklama tesislerini kapsar.

Harita 3.2. Araştırma Sahasındaki Yatak Kapasitesinin Dağılımı (2010).

İnceleme alanındaki konaklama tesisleri ve yatak kapasitelerinin dağılımına baktığımızda, yatak kapasitesi bakımından ilk sırada Didim kenti gelmektedir. Didim kentinde, 15 812 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Bu veri, yatak kapasitesinin % 76,8'ine karşılık gelmektedir. Bunu 2 153 yatak kapasitesiyle Güllük takip etmekte ve Güllük, yatak kapasitesinin %10,4'üne sahiptir. Üçüncü sırada 1 640 yatak kapasitesiyle Akbük gelmekte ve Akbük, yatak kapasitesinin % 7,9'una sahiptir. Dördüncü sırada 658 yatak kapasitesiyle Milas kenti gelmekte ve Milas kenti, yatak kapasitesinin % 3,3'üne sahiptir. Son sırada ise 320 yatak kapasitesiyle Bafa gelmekte ve Bafa, yatak kapasitesinin % 1,6'sını barındırmaktadır (Tablo 3.8, Şekil 3.2 ve Harita 3.2).

3.3.2. Turistik Aktivite

Ulaşım ve konaklama imkânlarının her geçen gün çeşitlenmesi ve kalitelerinin artması, araştırma sahasındaki turist aktivitesinin büyümesine katkı sağlamaktadır. Didim-Milas kıyı kuşağının sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin varlığı ise bu konudaki en büyük çekim kaynağını oluşturmakta ve bütün bunlara bağlı olarak gerek yurt içinden gerekse yurt dışından çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçinin ilgisi sahamıza yönelmektedir. Özellikle mayıs-ekim arasındaki ayları kapsayan turizm sezonunda bu ilgi doruk noktasına ulaşmaktadır. Bu bağlamda inceleme alanı başta Altinkum gibi mavi bayraklı plajlar olmak üzere kıyı turizminin en gözde mekânlarına sahiptir.

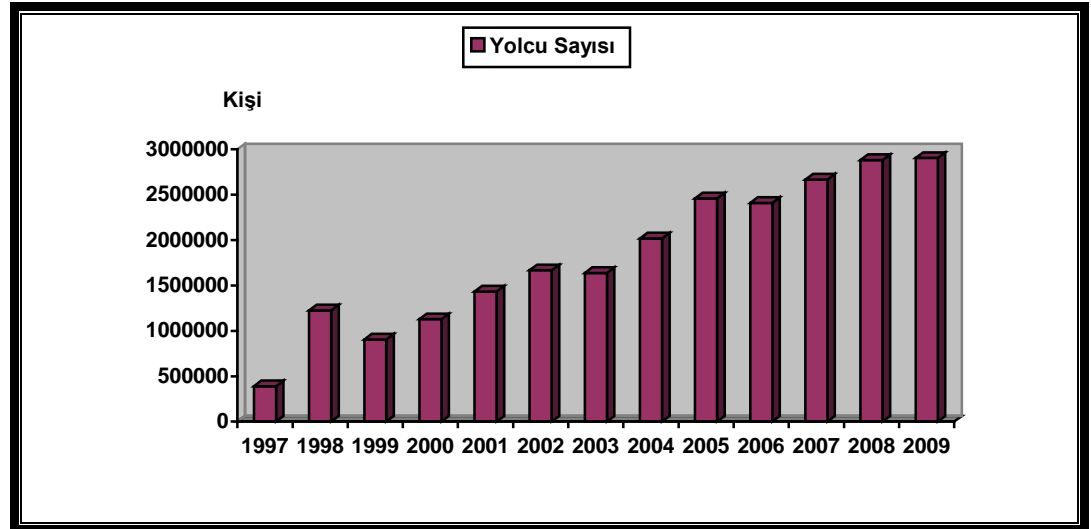
Sahaya gelen turist sayısının boyutu hakkında en sağlıklı veri kaynağımızı, 1997 yılında hizmete açılan Milas-Bodrum Hava Limanı'nın kayıtları oluşturmaktadır. Bu hava limanından alınan veriler ışığında inceleme alanına yönelik iç ve dış turizm talebi ortaya konulacaktır.

Tablo 3.9. 1997–2009 Yılları Arası Dış Hat ve İç Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları.

Yıllar	Dış Hatlar	İç Hatlar	Toplam	Değişim(%)
1997	194 754	196 098	390 852	-
1998	955 613	270 920	1 226 533	213,8
1999	634 597	269 990	904 587	-26,2
2000	874 764	253 631	1 128 395	24,7
2001	1 195 898	238 351	1 434 249	27,1
2002	1 396 222	270 958	1 667 180	16,2
2003	1 358 012	278 482	1 636 494	-1,8
2004	1 622 938	394 338	2 017 276	23,2
2005	1 886 324	572 491	2 458 815	21,8
2006	1 612 996	795 213	2 408 209	-2,0
2007	1 838 555	827 026	2 665 581	10,6
2008	2 033 881	848 131	2 882 009	8,1
2009	1 933 579	970 805	2 904 384	0,7

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Şekil 3.3. 1997–2009 Yılları Arası Dış ve İç Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları.

1997 yılında Milas-Bodrum Hava Limanı'ndan gelen ve giden toplam yolcu sayısı 390 852 kişi olarak gerçekleşmiş, bunun % 50,1'i (196 098) iç hatları kullanan yolculardan oluşurken, % 49,9'u (194 754) dış hatları kullanan yolculardan oluşmaktadır. 1998 yılında ise bu hava limanını kullanan yolcu sayısında büyük bir artış gerçekleşmiş (% 213,8) ve toplam yolcu sayısı 1 226 533 kişiye ulaşmıştır. Bu miktarın % 77,9'u (955 613) dış hatları kullanan yolculardan oluşurken, % 22,1'i (270 927) iç hatları kullanan yolculardan oluşmaktadır. Bu yıldan itibaren 2009 yılına gelinceye kadar toplam yolcu sayısında zaman zaman azalışlar olsa da çoğunlukla artarak devam eden bir grafik sergilemiştir. Yolcu sayısında azalışların olduğu yıllar 1999, 2003 ve 2006 yıllarıdır. Yolcu sayısında en yüksek artış oranlarının olduğu yıllar ise 1998, 2000

ve 2001 yıllarıdır. 1997 yılından 2009 yılına kadar olan dokuz yıllık süreçte gelen-giden toplam yolcu sayısı % 643 oranında artış göstererek 2009 yılında 2 904 384 kişiye ulaşmıştır. 2009 yılı itibariyle bu yolcu sayısının % 66,5'i (1 933 579) dış hatları kullanan yolculardan oluşurken, % 35,5'i (970 805) iç hatları kullanan yolculardan oluşmaktadır (Tablo 3.9 ve Şekil 3.3).

Ayrıca bu 13 yıllık süreçte iç ve dış hatlardan geliş-gidiş yapan yolcularının dağılımını karşılaştırdığımızda, sadece hava limanının hizmete girdiği yıl olan 1997 yılında iç hatları kullanan yolcu sayısının, dış hatları kullanan yolcu sayısından fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu yıldan itibaren 2009 yılına gelinceye kadar (2009 yılı dahil) dış hatları kullanan yolcu sayısının, iç hatları kullanan yolcu sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim 2009 yılında gelen-giden yolcuların % 66,5'ini dış hatları kullanan yolcular oluşturmaktadır (Tablo 3.9 ve Şekil 3.3). Bu durum, sahamıza yönelik olarak gerçekleşen turist talebinde, yurt dışından gelen yabancı ziyaretçilerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Buna göre turizm yatırımlarının ve hizmetlerinin planlanmasında ve uygulanmasında bu durumun göz önünde bulundurulması ve özellikle yurt dışından gelen ziyaretçilere yönelik olarak daha nitelikli ve ses getirecek tanıtım ve reklâm kampanyalarının düzenlenmesi oldukça önem arz etmektedir.

Tablo 3.10. 1997–2009 Yılları Arası Dış Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları.

Yıllar	Gelen	Giden	Toplam
1997	98 391	96 363	194 754
1998	486 199	469 318	955 613
1999	319 237	315 360	634 597
2000	437 434	437 330	874 764
2001	597 524	598 374	1 195 898
2002	702 893	694 329	1 396 222
2003	677 447	680 565	1 358 012
2004	829 661	793 277	1 622 938
2005	961 260	925 064	1 886 324
2006	814 638	798 358	1 612 996
2007	922 208	916 347	1 838 555
2008	1 015 564	1 018 317	2 033 881
2009	966 027	967 552	1 933 579

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahasına yönelik yabancı turist akışını görmek için dış hat yolcu trafiğinin incelenmesinin yararlı olacağı kanısındayız. Bu kapsamda Milas-Bodrum Hava Limanı'nda dış hatlardan geliş-gidiş yapan yolcu sayısının 1997-2009 yılları

arasında zaman zaman kısmi azalışlar gösterse de oldukça hızlı bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. 1997 yılında, dış hatları kullanan toplam yolcu sayısı 194 754 iken, 2009 yılında 1 933 579 yolcuya ulaşmıştır (Tablo 3.10). Dış hatlardaki yolcu sayısında görülen bu hızlı artış trendi, sahaya yönelik dış turizm talebinin ulaştığı boyut hakkında da fikir vermektedir.

Tablo 3.11. 1997–2009 Yılları Arası İç Hat Gelen-Giden Yolcu Sayıları.

Yıllar	Gelen	Giden	Toplam
1997	92 962	103 136	196 098
1998	134 364	136 556	270 920
1999	137 953	132 037	269 990
2000	127 067	126 564	253 631
2001	117 441	120 910	238 351
2002	133 807	137 151	270 958
2003	138 619	139 863	278 482
2004	202 745	191 593	394 338
2005	285 086	287 405	572 491
2006	393 914	401 299	795 213
2007	411 855	415 171	827 026
2008	422 498	425 233	848 131
2009	479 762	491 043	970 805

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Ülkemiz içinden sahamıza yönelen yerli turist akışı hakkında da fikir edinmek için iç hat yolcu trafiğinin incelenmesinin yararlı olacağı kanısındayız. Bu açıdan Milas-Bodrum Hava Limanı'nda iç hatlardan geli-gidiş yapan yolcu sayısının 1997-2009 yılları arasında dış hatlarda olduğu gibi çok küçük azalışlar gösterse de oldukça hızlı bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. 1997 yılında iç hatları kullanan toplam yolcu sayısı 196 098 iken, 2009 yılında 970 805 yolcuya ulaşmıştır (Tablo 3.11). İç hatlardaki yolcu sayısında görülen bu hızlı artış, sahaya yönelik olarak gerçekleşen turist akışının sadece yurt dışına has olmadığı yurt içinden de önemli miktarda ziyaretçinin buraya ilgi gösterdiğinin somut bir göstergesidir.

Didim-Milas kıyı kuşağına gelen ziyaretçilerin çoğunlukla kullandıkları ve ziyaretçi trafiği hakkında önemli bir gösterge de uçak sayısıdır. Bu açıdan 1998-2009 yılları arasında Milas-Bodrum Hava Limanı'na dış hatlardan gelen-giden uçakların sayısı, yolcu sayınsındakine benzer bir şekilde zaman zaman azalışlar gösterse de genellikle artan bir grafik sergilemiştir.

Tablo 3.12. 1998–2009 Yılları Arası Dış Hat Gelen-Giden Uçak Trafikği.

Yıllar	Gelen	Giden	Toplam
1998	-	-	7 113
1999	2 405	2 369	4 774
2000	2 812	2 821	5 633
2001	3 808	3 725	7 533
2002	4 279	4 184	8 463
2003	4 454	4 364	8 818
2004	5 069	5 141	10 210
2005	6 139	6 126	12 265
2006	5 039	4 931	9 970
2007	5 123	5 122	10 245
2008	5 599	5 644	11 243
2009	5 642	5 667	11 309

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

1998 yılında Milas-Bodrum Hava Limanı'na dış hatlardan iniş-kalkış yapan uçak sayısı 7 113 iken, 2009 yılında 11 309 rakamına ulaşmıştır (Tablo 3.12). Dış hatları kullanan uçak sayısının bu artış trendiyle yakın gelecekte daha da artacağı öngörülebilir. Ancak bu durum, uluslararası turizm pazarına yönelik olarak yapılacak olan tanıtım faaliyetleri ile sahadaki arz kaynaklarının çeşitlenmesi ve kalitelerin artmasına bağlıdır.

Tablo 3.13. 1998–2009 Yılları Arası İç Hat Gelen-Giden Uçak Trafikği.

Yıllar	Gelen	Giden	Toplam
1998	-	-	5 627
1999	2 551	2 588	5 139
2000	2 575	2 530	5 105
2001	2 478	2 504	4 982
2002	2 523	2 546	5 069
2003	2 559	2 544	5 103
2004	2 824	2 749	5 573
2005	3 657	3 634	7 291
2006	4 742	4 766	9 508
2007	5 027	5 016	10 043
2008	4 939	4 914	9 853
2009	5 650	5 660	11 310

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki iç turizm talebinin önemli göstergelerinden birisi de iç hat uçak trafikidir. 1998 yılında Milas-Bodrum Hava Limanı'na iç hatlardan iniş-kalkış yapan uçak sayısı 5 627 iken, 2009 yılında 11 310 rakamına ulaşmıştır (Tablo 3.13). Ülkemizin diğer yerleşimlerinden sahaya yönelik yerli turist akışında hava ulaşımının önemli bir yeri vardır.

Araştırma sahamıza yönelik ziyaretçi akışının yıl içerisindeki dağılımını görmek ve buraya gelen yolcu ve uçakların aylık değişimlerini izlemek bağlamında aşağıdaki tablonun incelenmesi yararlı olacaktır.

Tablo 3.14. Aylara Göre Yolcu ve Uçak Sayıları (2009).

Aylar	Yolcu				Uçak			
	İç Hat	Dış Hat	Toplam	Yolcu(%)	İç Hat	Dış Hat	Toplam	Uçak(%)
Ocak	28 197	1 113	29 310	1,5	489	15	504	3,2
Şubat	27 920	34	27 954	0,9	257	10	267	1,1
Mart	31 307	2 108	33 415	1,1	395	15	410	2,8
Nisan	48 233	55 076	103 309	3,5	472	349	821	3,9
Mayıs	71 450	206 420	277 870	9,5	905	1 292	2 197	9,7
Haziran	119 715	305 089	424 804	14,6	1 365	1 701	3 066	13,5
Temmuz	181 227	378 639	559 866	19,2	1 811	2 221	4 032	17,8
Ağustos	199 032	432 770	631 802	21,7	2 108	2 415	4 523	19,9
Eylül	125 894	343 091	468 985	16,1	1 372	1 947	3 319	14,6
Ekim	60 538	198 108	258 646	8,9	760	1 239	1 999	8,8
Kasım	41 103	8 737	49 840	1,7	512	83	595	2,9
Aralık	36 189	2 394	38 583	1,3	400	22	422	1,8
Toplam	970 805	1 933 579	2 904 384	100	11 310	11 309	22 619	100

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Didim-Milas kıyı kuşağına gelen-giden yolcu ve uçakların özellikle turizm sezonu olarak kabul edilen mayıs-ekim ayları arasındaki dönemde yoğunluk kazandığı dikkati çekmektedir. Nitekim Milas-Bodrum Hava Limanı'na yolcuların % 81,1'inin, uçakların ise 75,5'inin bu dönemde geliş-gidiş yaptığı anlaşılmaktadır. Yıl içerisinde gelen-giden yolcu ve uçak sayısının en yüksek düzeyde olduğu ay, ağustostur. Toplamda yolcuların % 21,7'si, uçakların ise % 19,9'u bu ayda geliş-gidiş yapmıştır. Yolcu ve uçak sayısının en düşük düzeyde olduğu ay, şubat ayı olarak görülmektedir. Toplamda yolcuların % 0,9'u, uçakların ise % 1,1'i bu ayda geliş-gidiş yapmıştır (Tablo 3.14). Buradan sahaya geliş-gidiş yapan yolcu ve uçak sayısının birbirine paralel bir şekilde haziran, temmuz, ağustos ve eylül aylarında artış gösterirken, bu sezonun dışında kalan aylarda özellikle aralık, ocak, şubat ve mart aylarında azalışlar gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.15. Mevsimlere Göre Yolcu ve Uçak Sayıları (2009).

Mevsim	Yolcu(%)	Uçak(%)
İlkbahar	14,1	16,4
Yaz	55,5	51,2
Sonbahar	26,7	26,3
Kış	3,7	6,1

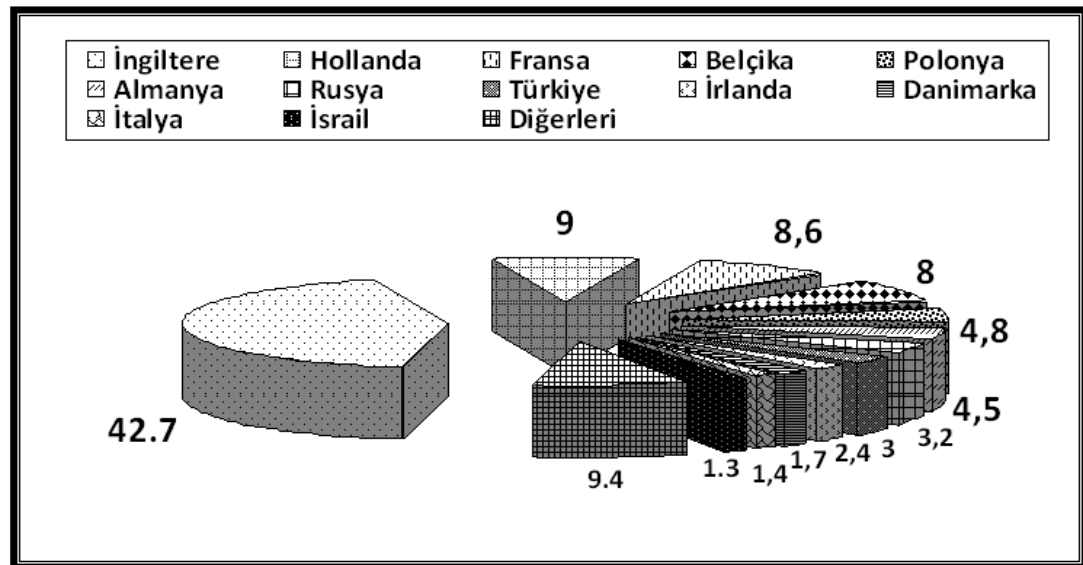
Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

İnceleme alanımıza yönelik turizm talebinde, sadece aylara göre değil aynı zamanda mevsimlere göre de önemli değişikliklerin olduğu bilinmektedir. Mevsimler içerisinde yolcu ve uçak sayısı bakımından ilk sırayı yaz mevsimi almaktadır. Nitekim yolcuların % 55,5'i, uçakların ise % 51,2'si bu mevsimde geliş-gidiş yapmakta, bu mevsimi sırasıyla sonbahar ve ilkbahar takip etmektedir. Yolcu ve uçak sayısının en düşük düzeyde olduğu mevsim ise kıştır. Yolcuların sadece % 3,7'sinin uçakların ise % 6,1'inin bu mevsimde geliş-gidiş yaptığı görülmektedir (Tablo 3.15). Hem yolcu sayısının hem de uçak sayısının yaz mevsiminde artış göstermesi, sahaya yönelik turist profilinde özellikle güneş-deniz-kum üçlüsüyle simgeleşen kıyı turizmini tercih edenlerin ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.16. Ülkelere Göre Yolcu Dağılımı (2007-2009).

Ülkeler	2007	2007(%)	2008	2008(%)	2009	2009(%)
İngiltere	683 590	42,2	741 201	41,5	826 106	42,7
Hollanda	213 056	13,1	221 967	12,8	174 864	9,0
Fransa	129 877	8,0	156 655	8,9	166 720	8,6
Belçika	176 519	11	188 248	10,5	156 496	8,0
Polonya	33 801	2,1	63 914	3,5	93 424	4,8
Almanya	113 361	7,0	104 515	5,8	88 808	4,5
Rusya	63 386	3,9	96 569	5,4	62 090	3,2
Türkiye	65 570	4,0	67 369	3,7	59 272	3,0
İrlanda	50 161	3,1	46 904	2,6	46 902	2,4
Danimarka	-	-	-	-	33 194	1,7
İtalya	-	-	-	-	28 447	1,4
İsrail	89 986	5,5	95 262	5,3	27 046	1,3
Diğerleri	-	-	-	-	170 210	9,4
Toplam	1 619 307	100	1 782 604	100	1 933 579	100

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Brifing Dosyası verilerinden derlenmiştir.

Şekil 3.4. Ülkelere Göre Yolcu Dağılımı (2009).

İnceleme alanına ilgi gösteren turistlerin ülkelere göre dağılımına baktığımızda, İngiltere'den geliş-gidiş yapanların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 2009 yılı itibariyle araştırma sahasına geliş-gidiş yapanların yaklaşık yarısını (% 42,7) tek başına İngiltere'den gelenler oluştururken, bunu Hollanda (% 9,0), Fransa (% 8,6), Belçika (% 8,0), Polonya (% 4,8), Almanya (% 4,5) ve diğer ülkelere geliş-gidiş yapanların takip ettiği anlaşılmaktadır (Tablo 3.16 ve Şekil 3.4). Ayrıca Hollanda, Belçika ve İsrail'den geliş-gidiş yapanlarda azalma olduğu görülmektedir. Özellikle İsrail'den geliş-gidiş yapanlardaki azalma dikkat çekicidir. Bunda son yıllarda İsrail ile ülkemiz arasında meydana gelen siyasi krizin olumsuz yansımalarının etkili olduğu açıktır. Buna karşın İngiltere, Fransa ve Polonya'dan geliş-gidiş yapanlarda artışların olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Polonya'dan geliş-gidiş yapanların artışı dikkat çekicidir (Tablo 3.16).

Didim-Milas kıyı kuşağında kültürel turizm amaçlı olarak müze ve ören yerlerini görmek için gelen ve sahayı ziyaret eden çok sayıda ziyaretçi de bulunmaktadır. Başta Didim'deki Apollon Tapınağı ve Milet antik kenti olmak üzere Milas'taki Gümüşkesen Anıtı, Labranda, Herakleia, Euromos, İassos gibi pek çok antik yerleşmeler ve eserler bu açıdan oldukça ilgi görmektedir. Ayrıca Selçuklu, Menteşe Beyliği ve Osmanlı dönemine ait han, hamam, cami ve köprüler ile Milas arastası gibi tarihi ve kültürel çekicilikler en çok ziyaret edilen turistik mekânlardır. Bu kapsamda Milas Müzesi'nden alınan aşağıdaki ziyaretçi sayıları, bu tarihi ve kültürel değerlere olan ilginin somut kanıtları olarak ifade edilebilir.

Tablo 3.17. Milas İlçesindeki Müze ve Ören Yerlerine Ait Ziyaretçi Sayıları (2009-2010).

Ören yeri	2009		2010	
	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı
Müze	2 330	424	2 798	386
Beçin	6 944	808	22 647	818
Euromos	2 271	1 514	2 232	1 568
Labranda	1 443	1 398	1 458	997
İassos	1 120	1 415	2 105	1 688
Balıkpazarı	875	360	1 870	523
Herakleia	2 094	3 016	3 515	2 970
Toplam	17 077	8 935	36 625	8 950

Kaynak: Milas Müze Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Milas müzesi ve bağlı birimleri, her yıl çok sayıda ziyaretçi tarafından gezilmektedir. Sahamızdaki kültür ve tarih varlıklarına olan ilgi her geçen yıl daha da

artmakta ve buna bağılı olarak ziyaretçi sayısı da artış göstermektedir. Nitekim bu noktalara 2009 yılında 17 077'si yerli 8935'i yabancı olmak üzere toplam 26 012 ziyaretçi gelmiş iken, 2010 yılında 36 625'i yerli 8950'si yabancı olmak üzere toplam 45 575 ziyaretçiye ulaşmıştır. Milas ilçesindeki kültür varlıkları arasında en fazla ziyaretçi çeken yerler Beçin, Herakleia ve Euromos ile Milas Müzesi'dir (Tablo 3.17).

Tablo 3.18. Milet ve Didim Ören Yerleri Ziyaretçi Sayıları (2005-2008).

Aylar	2005		2006		2007		2008	
	Milet	Didim	Milet	Didim	Milet	Didim	Milet	Didim
Ocak	1 225	1 656	1 320	1 848	1 919	2 171	1 518	1 464
Şubat	1 119	1 115	944	967	1 163	1 711	2 045	2 521
Mart	5 277	5 509	3 839	3 698	2 931	3 534	4 598	5 439
Nisan	8 771	8 126	5 497	7 612	8 862	9 706	11 241	9 759
Mayıs	11 342	10 435	8 653	8 120	9 625	13 463	12 199	12 826
Haziran	7 166	7 845	5 686	7 453	7 367	12 732	10 039	12 301
Temmuz	7 683	11 930	8 169	11 682	7 863	16 206	13 668	25 162
Ağustos	8 731	15 132	10 361	21 714	11 354	32 144	10 667	19 804
Eylül	8 591	12 541	7 358	13 265	10 071	25 547	10 455	17 513
Ekim	7 900	11 154	7 936	9 397	9 264	15 932	10 340	13 558
Kasım	4 748	5 141	2 450	2 812	4 419	5 061	5 853	5 034
Aralık	1 849	2 039	1.204	1 484	2 363	3 016	2096	3 187
Toplam	74 402	92 623	63 417	90 052	77 201	141 223	94 719	128 568

Kaynak: Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Araştırma sahamızın Didim ilçesindeki antik ve tarihi yerleşmeler de çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Bu bağlamda Didim ve Milet ören yerlerinin her yıl önemli miktarda ziyaretçi tarafından gezildiği anlaşılmaktadır. Ziyaretçi sayılarının yıllık bazdaki değişimine bakıldığında, 2005 yılında 167 025 kişinin Didim ve Milet'i ziyaret ettiği gözlenmektedir. Bu sayı, 2006 yılında 153 469 ziyaretçiye, 2007 yılında 218 424 ziyaretçiye ve 2008 yılında 223 287 ziyaretçiye ulaşmıştır (Tablo 3.18).

Ziyaretçilerin aylara göre dağılımına bakıldığında, özellikle Mayıs-ekim aylarını kapsayan turizm sezonunda en yüksek değerlere ulaştığı gözlenmektedir. Bu kapsamda en düşük sayıda ziyaretçinin ise aralık, ocak ve şubat aylarına ait olduğu anlaşılmaktadır. Milet ve Didim gibi sadece inceleme alanı ve yakın çevresinin değil, ülkemizin de en nadide ve en çok ilgi gören turizm sahaları arasında yer alan bu mekânların, daha fazla sayıda ziyaretçi tarafından gezilmesini sağlamaya yönelik olarak birtakım iyileştirmelere ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan özellikle uluslararası turizm arenasında tanıtım çalışmaları artırılmalı ve 2000 yılından beri ziyarete kapalı olan Milet Müzesi ziyarete açılmalıdır. Ayrıca buralara gelen ziyaretçileri bilgilendirmeye ve yönlendirmeye yönelik hizmet verecek danışma

merkezlerinin, işlevsel hale getirilmesine dönük çalışmaların süratle tamamlanması da oldukça önem taşıyan bir husustur.

Didim-Milas kıyı kuşağına yönelik olarak gerçekleşen yerli ve yabancı ziyaretçilerin en önemli giriş-çıkış yerlerinden birisi de Güllük Limanı'dır. Liman, sahamızdaki deniz yolu ile giriş yapılan sayılı noktalardan birisidir. Bu kapsamda aşağıdaki tablo, 2008 yılında Güllük Limanı'na giriş yapan ziyaretçilerin aylara göre dağılımını yansıtmaktadır.

Tablo 3.19. Güllük Limanı'na Giriş Yapan Turistlerin Aylara Dağılımı (2010).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top
Yolcu Sayısı	226	179	303	191	284	288	328	294	256	205	252	242	3 048

Kaynak: <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

Yukarıdaki tablodan, 2010 yılında Güllük Limanı'na toplam 3 048 turist giriş yaptığı, en fazla girişin ekim ayında (328 turist), en az girişin ise şubat ayında (179 turist) gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Tablo 3.19). Bunun yanı sıra Güllük Limanı'na gelen turistlerin yıllara göre dağılımında, inişli-çıkışlı bir grafiğin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bunda buraya gelen gemilerin belirli bir zaman periyoduna bağlı olmaması ve gemi turlarının yıllar itibariyle farklılık göstermesinin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Güllük Limanı'na giriş yapan turist sayısı, 2008 yılında 4 920 iken, 2009 yılında 2 660 ve 2010 yılında ise 3 048 olarak gerçekleşmiştir.⁶⁴⁰ 2008-2010 yıllarını kapsayan üç yıllık süreçte giriş yapan turistlerin yıllık ortalaması 3 542'dir.

Araştırma sahamıza yönelik olarak gerçekleşen iç ve dış turizm talebini yansıtan merkezlerden birisi de 2009 yılının mayıs ayından itibaren hizmet vermeye başlayan Didim Yat Limanı ve Didim Limanı'dır. Didim Yat Limanı (Didim-D Marin)'na 2008 yılında giriş-çıkış yapan yolcu sayısı toplamda 5 563 kişidir.⁶⁴¹ 2010 yılında Deniz Hudut Kapısı'ndan ise 1 618 giriş, 1 832 çıkış yapılmıştır. Didim Yat Limanı'nda ise 418'si giriş, 493'ü çıkış olmak üzere kayıt edilen toplam yolcu sayısı 911'dir. Genel toplamda deniz hudut kapısından ve yat limanı kapısından toplamda 2 028 giriş yapılırken, 2 520 çıkış yapılmıştır.⁶⁴²

⁶⁴⁰ Güllük Limanı'na giriş yapan turist sayısı, Erişim tarihi: 29 kasım 2011, <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

⁶⁴¹ Didim Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası verileri ile D-Marin Liman İşletmesi verilerinden derlenmiştir.

⁶⁴² 2010 Yılında Didim'e Denizden Girenlerin Sayısı Belli Oldu, Erişim tarihi:31/05/2011, <http://www.didimcity.com>.

Tablo 3.20. Didim Yat Limanı'na Giriş-Çıkış Yapan Yolcu Durumu (2010).

Aylar	Giriş yapan yolcu sayısı	Çıkış yapan yolcu sayısı	Toplam yolcu sayısı
Ma.-Ni.	10	-	10
Mayıs	53	24	77
Haziran	55	77	132
Temmuz	45	61	106
Ağustos	68	84	152
Eylül	71	67	138
Ekim	111	177	288
Kas.-Ar.	5	3	8
Toplam	418	493	911

Kaynak: Didim Liman Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

Didim Yat Limanı'ndaki yolcu trafiğini aylık bazda incelediğimizde ise 2010 yılında ocak-nisan ayları arasındaki dönemde Didim Yat Limanı'na 10 yolcunun giriş yapmış olduğu görülmektedir. Mayıs ayında Didim Yat Limanı'na 53 yolcu giriş yaparken, 24 yolcu çıkış yapmıştır. Haziran ayında 55 yolcu giriş yapmış, buna karşın 77 yolcu çıkış yapmıştır. Temmuz ayında 45 yolcu giriş yaparken, 61 yolcu çıkış yapmıştır. Ağustos ayında 68 yolcu giriş, 84 yolcu çıkış yapmışken, eylül ayında 71 yolcu giriş, 67 yolcu çıkış yapmıştır. Ekim-aralık aylarını kapsayan dönemde ise 116 yolcu giriş yapmışken, 180 yolcu çıkış yapmıştır. Bazı aylara ait veriler olmadığından ve var olan verilerde de bazı eksiklikler olduğu için, bu istatistikî verilerle ayrıntılı bir değerlendirme yapmak pek olanaklı değildir. Ancak yolcu sayısının turizm sezonu olan mayıs-ekim aylarını kapsayan 6 aylık dönemde artış gösterdiğini, yılın diğer aylarında ise dikkate değer bir yoğunluk oluşmadığını söylemek mümkündür. Nitekim Didim Yat Limanı'na giriş-çıkış yapan yolcuların % 98'inin bu döneme ait olduğu görülmektedir (Tablo 3.20).

Buna ek olarak turizm sezonunda haftada iki kez Didim Limanı'ndan Yunanistan'ın Kos adasına seferler düzenlenmekte ve bu seferlerde 100-160 yolcu taşınmaktadır. Yine iç turizme yönelik olarak yaz turizm sezonu boyunca Didim-Bodrum, Bodrum-Datça arasında feribot seferleri yapılmaktadır.

Bu kapsamda Didim Turizm Derneği tarafından Didim'e 2009 yaz sezonunda, tur operatörleri aracılığıyla gelen turist sayılarının tespitine yer veren araştırma verileri de sahamızın Didim kesimine yönelik olarak gerçekleşen turist akışı hakkında fikir vermektedir. Bu verilere göre, 2009 yılında Didim'e tur operatörleri aracılığıyla toplam

67 290 turistin geldiği, bunların ağırlıklı olarak başta İngilizler olmak üzere Almanlar, Hollandalılar, İranlılar ve Letonyalılarından oluştuğu anlaşılmaktadır.

3.4. DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞI'NIN ÜLKE TURİZMİNDEKİ YERİ

Araştırma sahası ülkemizin en gözde turizm destinasyonlarından bir kısmının bulunduğu Ege Bölgesi'nin güneyinde yer almaktadır. Nitekim araştırma sahamızın güneyinde, ülkemizde eğlence turizminin simgeleşmiş merkezlerinden ve *ünlüler diyarı* olarak adlandırılan Bodrum bulunmakta iken, kuzeyinde yine ülkemizin en önemli ve köklü turizm merkezlerinden olan, dev transatlantiklerin uğrak yeri, Efes'e ve çevredeki turistik mekânlara gitmek isteyen turistlerin giriş kapısı durumunda olan Kuşadası bulunmaktadır. Ayrıca sahamızın yakın çevresinde İzmir, Muğla ve Aydın gibi kent merkezleri, Efes ve Halikarnasos gibi antik ve tarihi yerleşmeler bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağı sadece yakın çevresindeki bu turistik değerlerle ve mekânlarla değil, kendi bünyesinde barındırdığı pek çok doğal, tarihi ve kültürel turizm kaynaklarıyla, gerek yerli ve gerekse yabancı çok sayıda ziyaretçinin ilgi gösterdiği ve dolayısıyla hem yöre halkına hem de ülkemize hatırı sayılır ekonomik katkının oluşturulduğu bir turizm sahasıdır. Nitekim araştırma sahamız, başta altın sarısı kumullarla kaplı plajları ile deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan kıyı turizminin gözde mekanlarına olmak üzere, Bafa Gölü Tabiat Parkı gibi doğal mekanlarıyla doğa yürüyüşü, trekking, ornitoloji, çeşitli safarilerin gerçekleştiği ekoturizm etkinliklerinin yapılabileceği doğal ortamlara sahiptir. Ayrıca çeşitli vadiler, dağlık alanlar, mağaralar, kaynak suları, yayla alanları gibi doğal güzellikleri de kendisinde barındıran sahamızın, özellikle Milas kesimi ve kıyılarımızdaki bazı koylar zengin orman örtüsüyle dikkati çekmektedir.

Bütün bu doğal turistik kaynakların yanı sıra inceleme alanının antik dönemlere dayanan uzun bir tarihi geçmişe ve buna bağlı olarak çok çeşitli medeniyet ve kültürlere ev sahipliği yapmış olması, tarihi ve kültürel eserlerin de çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açmıştır. Başta Karya medeniyeti olmak üzere, İon, Pers, Roma, Bizans, Menteşeoğulları ve Osmanlı Medeniyetlerine ev sahipliği yapan sahamızda, birçok medeniyetin kendine özgü eserlerine veya onların kalıntılarına rastlanılmaktadır. Ayrıca sahamızda yöreye özgü gelenek ve görenekleri yansıtan giysiler, el dokumaları,

halılar, yöresel yemekler, düğün ve eğlenceler ile çeşitli festivaller de dikkat çekicidir. Böylesine zengin bir tarihi ve kültürel birikimi kendisinde barındıran sahamız, özellikle tarihe ve yöresel kültürlere ilgi duyan, giderek artan sayıdaki çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi misafir etmektedir.

Dolayısıyla inceleme sahamızdaki böylesine birbirinden değerli doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri görmek için gelen turistlerin rakamsal değerlerini ülkemizdeki iç ve dış turizm talebiyle kıyasladığımızda sahamıza gelen turistlerin oldukça önemli bir oransal boyuta ulaştıkları görülür. Nitekim aşağıdaki tablolardan sahamızın bu potansiyeli daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tablo 3.21. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış Hat Yolcu Sayıları (2009).

Hava Limanı Adı	Yolcu Sayısı
Atatürk Hava Limanı	18 394 000
Antalya Hava Limanı	17 375 039
Dalaman Hava Limanı	2 953 623
Sabiha Gökçen Hava Limanı	1 952 746
Milas-Bodrum Hava Limanı	1 933 579
Adnan Menderes Hava Limanı	1 67 353
Ankara Esenboğa Hava Limanı	1 565 107
Adana Şakirpaşa Hava Limanı	416 623

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Yılı Brifing verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, 2009 yılı itibariyle, Milas-Bodrum Havalimanı, ülkemizdeki havalimanları içerisinde yolcu sayısı bakımından 1 933 579 yolcu miktarıyla dış hatlarda 5'inci büyüklükte yer almaktadır (Tablo 3.21). Bunda Bodrum ve Milas gibi ülkemizin en gözde turizm merkezlerinin yakınında bulunmasının etkisi apaçık bir şekilde gözlenmektedir. Ayrıca sahamıza yönelik yabancı ziyaretçi sayısının oldukça önemli boyutta olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.22. Ülkemizdeki Hava Limanlarının Dış ve İç Hat Yolcu Sayıları (2009).

Hava Limanı Adı	Yolcu Sayısı
Atatürk Hava Limanı	29 810 000
Antalya Hava Limanı	20 600 212
Sabiha Gökçen Hava Limanı	6 321 666
Adnan Menderes Hava Limanı	6 201 478
Ankara Esenboğa Hava Limanı	5 813 279
Dalaman Hava Limanı	3 518 880
Milas-Bodrum Hava Limanı	2 904 384
Adana Şakirpaşa Hava Limanı	2 482 402

Kaynak: Milas Kaymakamlığı 2010 Yılı Brifing verilerinden derlenmiştir.

2009 yılı itibariyle yerli ve yabancı yolcu akışı incelendiğinde ise, Milas-Bodrum Havalimanı, ülkemizdeki havalimanları içerisinde yolcu sayısı bakımından 7'inci büyüklükte yer almaktadır (Tablo 3.22). Buradan hava limanının iç hat trafiğinin dış hat trafiğine göre daha az olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine de başta büyük kentlerimiz olmak üzere ülkemizin birçok yöresinden Milas-Bodrum Hava Limanı aracılığıyla sahamıza gelen vatandaşlarımızın her geçen gün artmakta olduğu da bilinen bir gerçektir. Araştırma sahamıza hava yolunu kullanarak gelen yolcuları ülkemizde bu şekilde iç ve dış hatları kullanan yolcularla kıyasladığımızda, 2009 yılında ülkemizdeki iç ve dış hatları kullanarak seyahat eden 85 508 508 yolcunun % 3,3'ünün Milas-Bodrum Hava Limanı'nı kullandığı anlaşılmaktadır. Bütün bu değerler, sahamızın ülkemiz turizmi içerisinde giderek artan bir ağırlığa ve etki alanı sahip olduğunu göstermektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağına yönelik turist talebini yansıtan, bölgemiz ve ülke turizmindeki yerini gösteren bir diğer istatistikî veri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınladığı turizm işletme belgeli konaklama tesislerine ait konaklama istatistikleridir. Bu istatistikî verilere göre 2009 yılı itibariyle Didim ilçesindeki konaklama tesislerine 418 348'ü yabancı, 99 840'ı yerli olmak üzere toplam 518 188 turistin geldiği görülmektedir. Yine konaklama tesislerinde 762 631'i yabancı, 323 518'i yerli olmak üzere toplam 1 086 149 turistin gecelediği ve tesislerde ortalama kalış süresinin yabancılar da 1,8 gün, yerlilerde 3,2 gün olmak üzere toplamda 2,1 gün olduğu anlaşılmaktadır. Bu verilere göre Didim'deki konaklama tesislerinde doluluk oranının % 38,3 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Didim'i Aydın ilinin diğer ilçeleri ile kıyasladığımızda, konaklama tesislerine giriş sayısı ve geceleme sayısı bakımından ilk

sırada bulunduğu, tesislerde kalış süresi bakımından Karacasu (3,9 gün), Bozdoğan (3,8 gün), Kuşadası(3,5) ve Nazilli'nin (3,3) ardından beşinci sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. Doluluk oranı bakımından ise Kuşadası'ndan (% 44,5) sonra ikinci sırada gelmektedir.⁶⁴³

Araştırma sahamızın Milas ilçesindeki konaklama tesislerine ise 2009 yılı itibariyle 37'si yabancı, 32 332'si yerli olmak üzere toplam 32 369 turist gelmiştir. Konaklama tesislerinde 52'si yabancı, 53 759'u yerli olmak üzere toplam 53 811 turistin geceleme yapmış ve bu tesislerde ortalama kalış süresi yabancılarda 1,4 gün, yerlilerde 1,7 gün olmak üzere toplamda 1,7 gün olarak gerçekleşmiştir. Bakanlık verilerine göre Milas'taki konaklama tesislerinde doluluk oranının % 26,2 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Milas'ı Muğla ilinin diğer ilçeleri ile kıyasladığımızda, konaklama tesislerine giriş sayısı bakımından Marmaris, Bodrum, Ortaca ve Ula'nın ardından 5. sırada bulunduğu, geceleme sayısı bakımından 6. sırada, tesislerde kalış süresi bakımından ise 8. sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. Doluluk oranı bakımından ise altıncı sırada olduğu görülmektedir.⁶⁴⁴

Araştırma sahasının Didim ve Milas kesimini birbiriyle kıyasladığımızda, Didim'deki konaklama tesislerinin hem gelen ziyaretçi sayısı hem de doluluk oranları açısından Milas'a göre daha iyi durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında, Didim'in konum ve mekân olarak Milas'a göre kıyı turizmüne daha elverişli bir konumda bulunmasının oldukça önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır

2009 yılı itibariyle ülkemizde turizm işletme belgeli konaklama tesisi sayısı 2 615 ve bunların oda sayısı 289 383, yatak kapasitesi ise 683 765'tir.⁶⁴⁵ Araştırma sahamızda ise turizm işletme belgeli konaklama tesisi sayısı 19 ve bunların oda sayısı 2 851, yatak kapasitesi 5 183'tür. Araştırma sahamızdaki turizm işletme belgeli konaklama tesisleri, ülkemizdeki turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin % 0,7'sine karşılık gelmektedir. Ayrıca araştırma sahamızdaki turizm işletme belgeli konaklama tesislerin oda sayısı, ülkemizdeki turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin oda sayısının % 0,9'na, araştırma sahamızdaki turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin yatak kapasitesi ise ülkemizdeki turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin yatak

⁶⁴³ Turizm İstatistikleri, Erişim tarihi: 26 Ekim 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶⁴⁴ Turizm İstatistikleri, Erişim tarihi: 26 Ekim 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶⁴⁵ Turizm İstatistikleri, Erişim tarihi: 26 Mayıs 2011, <http://www.kultur.gov.tr>.

kapasitesinin % 0,7'sine karşılık gelmektedir. Bu değerler, sahamızdaki turizm potansiyelini tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü sahamızdaki konaklama tesislerinin önemli bir bölümü turizm işletme belgesine sahip değildir, aksine büyük bir kısmı belediye belgeli tesislerden oluşmaktadır. Ayrıca konaklama imkânları, turizmin gelişmesine ve ilerlemesine paralel olarak her geçen gün artmaktadır. Bu açıdan orta ve uzun vadede bu oranların daha da yükseleceği ve sahamızın, konaklama imkânları açısından, ülkemiz turizminde daha fazla yer kaplayacağı kanısındayız.

3.5. ARAŞTIRMA SAHASINDAKİ BAŞLICA TURİZM TÜRLERİ

Doğal, tarihi ve kültürel açıdan sahip olduğu zenginlik ve çeşitliliğe bağlı olarak Didim-Milas kıyı kuşağı, çok çeşitli turizm türleri açısından oldukça zengindir. İnceleme alanımız 200 km'yi aşan kıyı uzunluğuna, altın sarısı kumsallara ve uygun iklim konforuna sahip kıyıları ile kıyı turizmine, binlerce yıllık geçmişi nedeniyle sahip olduğu çok sayıda eşsiz tarihi ve antik kalıntı ve yapıtlarıyla, birbirinden değerli yöreye özgü el sanatı, dokuma, giyim-kuşam gibi yöresel ürünleriyle kültürel turizme oldukça elverişlidir. Ayrıca Bafa Gölü, Büyük Menderes Deltası ve Tuzla sulak alanı gibi doğa koruma bölgelerinin olduğu doğal alanlarıyla ekoturizme ev sahipliği yapabilecek kapasiteye sahiptir. Bunların yanı sıra Uyku Vadisi'ndeki Gökçeler Mağarası'yla mağara turizmine, harikulade koylarıyla yat turizmine, Beşparmak dağlarının eteklerindeki temiz hava ve bol oksijene sahip olan yaylalarıyla yayla turizmine, Tuzla yakınındaki golf alanlarıyla golf turizmine de uygundur. Yine kırsal kesimlerindeki birbirinden ilginç kır ortamlarıyla kırsal turizme ve daha pek çok alternatif turizm faaliyetine ev sahipliğe yapabilecek ve onları rahatlıkla barındırabilecek zenginliktedir. Bu bağlamda sahada gelişme gösteren başlıca turizm türleri aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

3.5.1. Deniz (Kıyı) Turizmi

Kıyılar, çok çeşitli rekreasyon faaliyetleri için kullanılan mekanlardır. Yüzme, dalma, yatçılık, balık tutma, güneş banyosu, su sporlarının hemen tümü, manzara seyretme vb. gibi aktif ya da pasif rekreasyon faaliyetleri bunlardan bir kaçıdır. Dünya nüfusunun büyük bir kısmı için tatil, deniz kıyısına gitmek demektir. Hem iç hem de dış turizmde geleneksel olarak en popüler yerler kıyılar, en popüler tatil şekli de “güneş-

deniz-kum” üçlüsüyle özdeşleşen kıyı turizmine yönelik paket tatillerdir. Bu nedenle iklimden sonra turizm için en önemli coğrafi kaynakları, kıyının yapısı ve kalitesi oluştururken, plajlar da başarılı ve eğlenceli bir tatil geçirmede oldukça önemli rol oynamaktadırlar.⁶⁴⁶

Kıyı turizmi, denizden çok çeşitli rekreasyonel faaliyetlerle büyük ölçüde faydalanan ve konaklama, ağırlama gibi hizmetlerini kıyıya bağlı olarak sağlayan bir turizm çeşididir. Kıyı turizminin gelişimi üzerinde kıyı jeomorfolojisi, iklim, bitki örtüsü gibi fiziki coğrafya özellikleriyle birlikte yerleşmenin de etkisi söz konusudur. Kıyı turizmi öncelikle doğal güzelliği olan, ılıman iklime sahip, doğal bitki örtüsünün kıyıya kadar indiği alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu turizm türünde iklim en önemli etken olduğundan, turizm hareketi, soğuk ve nemli iklimlerden, sıcak ve ılıman iklimlere doğru olmaktadır. Kıyı turizminin Avrupa ve ülkemizde Akdeniz kıyılarında gelişmesinin nedeni budur.⁶⁴⁷ Buna göre ülkemiz oldukça önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Bunun bir yansıması olarak da her geçen yıl artan sayıda turist, ülkemizi ziyaret etmektedir.

Ege Denizi'nin araştırma sahamızla olan 216 km'lik sahil bandı genellikle kıyı turizmi açısından uygun koşullara sahiptir. Kıta şelfi (sahanlığı) de buna uygunluk gösterir. Nitekim inceleme alanının da içinde bulunduğu Ege Denizi'nin başlıca özelliği, deniz altı reliyefinin geniş ölçüde karasal izler taşımasıdır. Girit adasının kuzeyindeki derin çukurlar istisna edilirse, Ege denizinde derinliği 500 m'yi geçmeyen sahaların büyük bir yer kapladığı görülür. Hatta birçok kesimde derinlikler 200 m'yi geçmez. Dolayısıyla sahamızın da içinde bulunduğu Batı Anadolu kıyıları önünde kıta şelfinin oldukça geniş olduğunu söyleyebiliriz. Sahamızda enine kıyı niteliğindeki yerlerde turistik tesis yapımı için daha geniş alanların bulunması, birbirinden güzel çok sayıda koyun varlığı, kumsal olarak tanınan plajların varlığı, kıta şelfinin çoğu yerde geniş olması turizmi olumlu etkileyen doğal faktörler olarak ifade edilebilir. Bu kıyılarda çoğunluğu kumsal olan çok sayıda koy bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında iklimin uygunluğu ve uzun bir turizm sezonuna olanak sağlaması, bu kumsalların değerini daha da artırmaktadır. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu sahada sıcak geçen aylar çoğunluktadır. Aynı zamanda deniz suyunun

⁶⁴⁶ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s.58, s. 113.

⁶⁴⁷ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 1.

sıcaklığı mayıs-ekim aylarını kapsayan dönemde, su sporları ve yüzme olanağı da sağlamaktadır. Ayrıca deniz kıyısında halka açık plajlardan, il içindeki yerleşmelerden ve çevre illerden gelenler, günübürlük olarak yararlanmaktadır.

Turist her şeyden önce yüzmeye ve güneş banyosu yapmaya uygun temiz, kumsal olan plaj arar. Gelgit genliğinin fazla olduğu dalgalı kıyılar, turizm açısından pek elverişli değildir. Birdenbire derinleşen bir deniz de boğulma olaylarını artırdığı için tehlikeli sayılır. Buna karşılık düz (8° den az bir eğim), en az 75 m uzunluk ve 15 m genişlikte bir plaj ideal sayılmaktadır. Ayrıca plajın gerisinde gölgelik ve tercihen ağaçlık bir kuşak bulunması, insan gürültüsünden uzak, doğal rahatsız edicilerden (zehirli böcekler, sivrisinekler, yılanlar vb.) arındırılmış olması gerekir. Turist ya da turizm acentesi açısından plaj ya da denize erişebilirlik hayati bir önem taşır. Olabildiğince plaja yakın, otel yapımına uygun düz arazilerin çekiciliği oldukça fazladır.⁶⁴⁸ Böylesine elverişli koşulları barındıran yerler, hem turizm yatırımlarını hem de kalite ve konfor arayan turistleri kendine çekmektedir.

Bu bağlamda Didim-Milas kıyı kuşağındaki kumsal (plaj) varlığı oldukça önemli bir boyuttadır. 2010 yılı itibarıyla sahamızda mavi bayrak ödülüne sahip 8 plaj bulunmaktadır. Dolayısıyla Didim yarımadasındaki koylar ile Akbük ve Güllük Körfezi'ndeki diğer koylarda harikulade kumsal ve plajların bulunması, deniz-kum-güneş üçlüsüyle simgeleşen kıyı turizmi için oldukça elverişli koşulların oluşmasına imkân tanır. Özellikle araştırma sahasının Didim ilçesinde bulunan Altinkum'la özdeşleşen kumsallar oldukça yüksek düzeyde çekim gücüne sahiptir (Fotoğraf 3.17).

---

⁶⁴⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 58-59.

Fotoğraf 3.17. Altınkum Sahili, Araştırma Sahasında Kıyı Turizminin En Gözde Mekânlarındandır.

Ayrıca Güllük beldesi kıyılarında bulunan kumsallar da buralara gelen ziyaretçilerin uğrak mekânları ve güneş banyosu yapmak için tercih ettikleri ideal noktalardır (Fotoğraf 3.18).

Fotoğraf 3.18. Güllük Sahilleri, Araştırma Sahasında En Çok İlgi Gören Mekânlardandır.

Didim-Milas kıyı kuşağında hüküm süren Akdeniz iklimi ve buna bağlı olarak yarı nemli Akdeniz yağış rejimi nedeniyle turizm sezonu olarak kabul edilen Mayıs-eylül aylarını kapsayan dönemde günlük ortalama hava sıcaklığı 25 °C'nin üzerinde (Didim 25,2 °C ve Milas 25,1 °C) olup, 152-144 gün kadar devam eden bu dönem,

deniz banyosu yapmak için uygun hava sıcaklıklarına sahiptir. Araştırma sahamızdaki deniz suyu sıcaklıkları kıyı turizmi için oldukça uygun durumdadır. Bilindiği gibi deniz banyosu için hava sıcaklığının 18-28 °C arasında olması gerekir. Bu sınır değerlerin yanı sıra en ideal deniz suyu sıcaklıklarının 22-25 °C arasında olduğu belirtilmektedir. Nitekim sahamızda bu dönem içerisinde deniz suyu sıcaklıkları 22 °C civarında olup deniz banyosu yapmak için uygun değerlere sahiptir. Ayrıca bağıl nem oranları % 50 civarında Didim’de (% 56,7 iken, Milas’ta % 54,5), bulutluluk oranları ve yağışlı gün sayıları minimum seviyede, aylık ortalama kapalı gün sayıları 10 günden azdır.

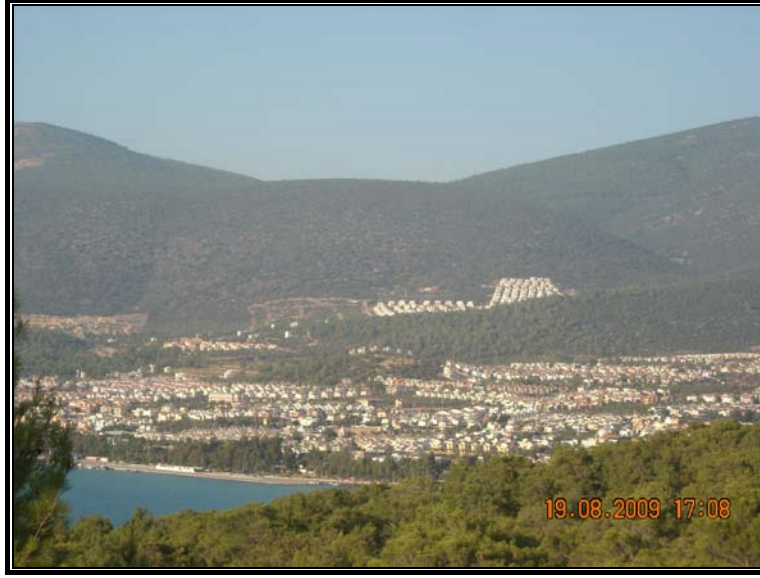
Yine özellikle gündüz vakitlerinde denizden karaya doğru eserek havanın serinlemesine katkı yapan 2 m/sn’den az hıza sahip (Didim’de 1,5 m/sn ve Milas’ta 1,9 m/sn) meltem rüzgârlarının varlığı da söz konusudur. Bütün bu değerlerin ışığında sahamızda mayıs ayı ortalarından ekim ayı ortalarına kadar olan turizm sezonunda, iklimsel değerlerin insan sağlığı ve turizm faaliyetleri için belirlenmiş olan eşik değerleri aşmadığı anlaşılmaktadır. Akdeniz iklimi ve dolayısıyla Akdeniz yağış rejimi etki alanı içinde bulunan sahamızda, turizm sezonunu olumsuz yönde etkileyecek yağışlar yok denecek kadar azdır. Buna göre bütün bu iklimsel veriler, iklim koşullarının kıyı turizmi için oldukça elverişli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla ülkemizde Akdeniz kıyıları ile araştırma sahasının da içinde bulunduğu Güney Ege kıyılarında yaklaşık 200-250 gün denize girme-yüzme-deniz veya kum banyosu ve su sporları yapmak mümkündür. Ayrıca ülkemizde deniz turizminin en fazla gelişme gösterdiği inceleme alanının da içinde bulunduğu Kuşadası-Alanya arasındaki kıyı kuşağı, ortalama 7 ay (mayıs-kasım) süren denize girme ve güneşlenme süresiyle, deniz banyosu yapmak isteyen tatilciler içine en ideal koşulları içermektedir. Ege Denizi’nde tuzluluk oranı ise %o 38’dir Bu miktar kuzeyden güneye doğru artar. Çanakkale boğazında %o 33 olan bu oran güneyde %o 39’a ulaşır.⁶⁴⁹ Dolayısıyla araştırma sahamız kıyılarındaki tuzluluk değerleri Akdeniz’dekine benzer tuzluluk değerleri gösterse bile Akdeniz’deki kadar ziyaretçileri rahatsız edici düzeyde değildir.

Yukarıda ifade ettiğimiz bütün bu özellikler, araştırma sahamızın kıyı turizmi açısından ne kadar uygun olduğunun somut kanıtlarıdır. Bu nedenle gerek Didim’deki

⁶⁴⁹ Köksal, “Ege Bölgesi’nin Turizm Coğrafyası”, s. 58.

sahil bandında gerekse Milas'ın Güllük kıyılarında kıyı turizmi, hızlı bir gelişme trendi içindedir. Buralarda otel, pansiyon, tatil köyü vb. turizm yatırımları ile yazlık olarak adlandırılan ikinci evler nedeniyle turizm ve beraberinde gelişen inşaat ve emlak faaliyetleri, her geçen gün artarak devam etmektedir (Fotoğraf 3.19).

Fotoğraf 3.19. Akbük'teki Yazlık Patlaması, Kıyı Turizminin Mekânsal Yansımalarından Birisidir.

Yöre ekonomisinin can damarı olarak nitelendirebileceğimiz turizm sektörü, bir yandan sahamızda yeni iş kollarının doğmasına ve yeni geçim kaynaklarının ortaya çıkmasına katkı sağlarken, diğer taraftan bir zamanların küçük balıkçı köyleri ve kasabaları olan yerleşmelerin, turizm kentlerine dönüşme yolculuklarını da başlatmaktadır. Bu kaçınılmaz sürecin başlamasıyla turizmin doğal, beşeri ve ekonomik açılardan yapmakta olduğu tesirler de hızlı bir şekilde gün yüzüne çıkmakta ve kendini bütün varlığıyla göstermeye başlamaktadır. Bu tesirlerden en kolay tespit edileni, doğal peyzajdaki değişimler yani çevresel etkilerdir. Yeşilin beyaza dönüşmesi olarak da nitelendirilebileceğimiz bu değişim, hemen kendini göstermektedir. Dolayısıyla bu yoğun turistik talep sahamızdaki kıyılarda, çok sayıda sayfiye yerleşmesinin ortaya çıkmasına kısaca yapılaşmaya neden olmaktadır. Ancak bu açıdan karamsar olmak da doğru bir tutum olmayacaktır. Henüz Bodrum ya da Kuşadası'nda olduğu gibi ilerlemiş ve taşıma kapasitesini aşmakta olan bir durum söz konusu değildir. Geleceğe dönük olarak akılcı ve sürdürülebilir turistik gelişme ilkesiyle hareket edildiği takdirde, hem sahamızdaki turizm faaliyetleri gelişecek hem de doğal çevrenin bozulması en aza indirilebilecektir.

3.5.2. Yat Turizmi

1960'lı yılların ortalarında başlayan, karadan ulaşılamayan tarihi ve turistik yerleri görmek ve görmek amacıyla gerçekleştirilen yatçılık veya yat turizmi, günümüzde 5 000 adetlik turistik yat kapasitesi ve yaklaşık 30 000 yat yatağı ile başlı başına bir sektör haline gelmiştir. Yat üretimindeki teknolojik gelişmeler, artan yaşam düzeyi, yat sayısının yılda % 15 dolayında artmasına neden olmaktadır. Ülkemizi turizm amaçlı ziyaret eden yat sayısı da yıllara göre artış göstermektedir. 2000 yılında Türkiye limanlarına giriş yapan yat sayısı 1 905 iken, 2008 yılında bu rakam 5 827'ye ulaşmıştır. Hizmet sektörünün giderek önem kazanmasıyla birlikte gözlemlenen tatil alışkanlıklarındaki değişimler, Türkiye'nin gelişmesine paralel olarak yat turizmi hizmetlerinden daha fazla yararlanma eğilimindeki artış ve ülkeye gelen yabancı turist sayısındaki artışlar gibi nedenlerle bu turizm faaliyetindeki istihdam olanaklarının artması beklenmektedir.⁶⁵⁰ Böylesine gelecek vadeden turizm faaliyetinden ülkemizin daha fazla istifade edebilmesi için, bu alanda var olan eksikliklerin giderilmesi ve ülkemizin sahip olduğu potansiyelin tam anlamıyla ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Yat turizminin iki önemli elemanı vardır. Bunlardan biri sadece gezi (tur) ve sportif amaçlarla yararlanılan motorlu tekneler, diğeri ise teknelerin barınacağı su ve yakıt alacağı, gıda maddeleri satın alacağı, gerektiğinde karaya çıkarılıp asılacağı marina denen özel vinçlerle donatılmış yat limanıdır. Türkiye'de yat turizmi ilk kez III. Beş Yıllık Plan (1973-1977) stratejisinde ele alınmış olup, ülkemizde yat turizminin öncüleri 1976 yılında hizmete giren Bodrum yat limanı, 1978 yılında hizmete giren Kuşadası, 1985 yılında hizmete giren Antalya Kemer ile Antalya Kaleiçi ve 1986'da hizmete giren Marmaris yat limanları olarak sıralanabilir.⁶⁵¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2009 yılı verilerine göre, ülkemizde 53'ü yerli, 18'i yabancı olmak üzere toplam 71 yat işletmesi bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizde 943'ü yerli 433'ü yabancı olmak üzere toplam 1 376 tane yat teknesi bulunmaktadır. Bunların yatak kapasitesi 10 634'tür.⁶⁵²

Yat turizmi, yat adı verilen deniz aracıyla, spor ve gezi amaçlı olarak koy, körfez, barınaklar ve yat limanları arasında yapılan konaklama ve ağırlama hizmetlerini, ulaşım

⁶⁵⁰ Pınar, İ., "AB Turizm Politikaları ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Durumu", *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu* (21-23 Kasım 2007), İzmir, s. 162.

⁶⁵¹ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 539.

⁶⁵² Turizm İstatistikleri, Erişim tarihi: 6 Haziran 2011, <http://www.kultur.gov.tr>.

aracı olan yat içinde sunan bir turizm çeşididir. Yük ve yolcu gemisi niteliğinde olmayan spor ve gezi amaçlı 150 gross tondan az, 33 m'den kısa ve yolcu sayısı 12'yi aşmayan deniz araçları *yat* olarak tanımlanmakla beraber, yat turizminde 17-19 m'lik orta boy yatlarla (median yatlar) birlikte isteğe göre 55 m'lik mega yatların (lüks yatlar) hizmete girmesiyle, yat tanımında boyut ve tonajdan çok, spor ve gezi amaçlı deniz araçları esas alınmaktadır. Yatların boyutları ve yolcu kapasiteleri artsa da yat turizmi, daha küçük gruplarla yapılması, gezi amacı dışında spor amaçlı da olması ve koy ve körfezlerde yapılmasıyla, düzenli olarak iki veya daha fazla liman arasında büyük kapasiteli yolcu gemileriyle yapılan turizmden farklıdır.⁶⁵³

Yat turizmi, rekreasyonel bir faaliyet olan yatçılıkla başlamış, bir turizm şekline dönüşmesi ve gelişmesi, yatlarla ve yatçılara birtakım hizmetlerin verilmesiyle olmuştur. Yatçılık, kendisi bir rekreasyonel faaliyet olmakla birlikte yat turizmi diğer pek çok rekreasyonel faaliyete olanak tanır. Şiddetli atmosfer olaylarından etkilenen yatların kısa mesafede demirlemesi ve yatçıların denizin rekreasyonel olanaklarından faydalanabilmeleri için bir burun, yarımada veya adayla açık deniz rüzgârlarına karşı korunmalı, kısa mesafede yön değiştiren girintili-çıkıntılı kıyıların varlığı aranır. Yat turizmine en uygun kıyılar, geniş körfezler ve içinde yaklaşık daire şekilli koyların bulunduğu enine kıyılardır. İklim, rekreasyonel faaliyetlere uygunluğu açısından, hava sıcaklıkları, açık günler sayısı, günlük güneşlenme süresi, rüzgâr durumu gibi özellikleriyle yat turizmi mevsimini belirler. Yat turizminin sürekliliği ise kıyının fiziki coğrafyasıyla birlikte yerleşme ve sanayi gibi beşeri coğrafya özelliklerine de bağlıdır. Yat turizminin gelişme gösterdiği kıyılar, yatların demirlemesine ve rekreasyonel faaliyetlere uygun koyalara sahip kıyılarda sıcaklık, yağış vb. şartları uygun, yerleşme ve sanayileşmeden uzak, arkeolojik ve tarihi kalıntılara sahip altyapı ve üst yapı hizmetleri gelişmiş, uluslararası yat turizm hatlarına yakın kıyılardır.⁶⁵⁴

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemiz, zengin kıyı topografyasıyla yat turizmi için yüksek potansiyele sahiptir. Ülkemizin özellikle Güney Ege kıyıları yat turizmi için ideal körfez ve koyalara sahiptirler. Araştırma sahamızdaki kıyıları da kapsayan Ege Denizi'nde dağların kıyıya dik uzanmasıyla oluşan enine ve ria tipi kıyılar, yat turizmine uygun karaya doğru sokulmuş doğal liman karakteri gösteren kıyıların ortaya

⁶⁵³ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 38.

⁶⁵⁴ Doğaner, s. 38.

çıkmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim Didim kıyıları ile Milas'ın Güllük Körfezi kıyıları, girintili ve çıkıntılı, rüzgârlara karşı korunmalı koylarıyla yat turizminde önemli bir potansiyele sahiptir. Bu sahadaki Akbük koyu, Kuruerik bükü, Çam koyu, Güvercinlik koyu, Kıyıkışlacık koyu, Zeytinlikuyu koyu, Kazıklı koyu, Kazıklıbucak koyu, Asin (Güllük) koyu gibi birçok koy ve bük bulunmaktadır. Bunlardan bazıları yatların uğradığı yerler arasındadır. Örneğin Güllük (Asin) koyunda bulunan Güllük beldesi, çok sayıda yat ve tekneyi barındırma kapasitesine sahip yat yanaşma yeriyle önemli bir potansiyele sahiptir (Fotoğraf 3.20).

Fotoğraf 3.20. Güllük Yat Çekme Yeri, Yat Turizmi İçin Önemli Bir Potansiyele Sahiptir.

Doğal kıyı özellikleriyle yat turizmine ne kadar elverişli olduğu ortaya çıkan Didim-Milas kıyı kuşağı, buna yönelik beşeri tesisler açısından da yeni yapılan yatırımlar ve tesislerle ülkemizin sayılı yat turizmi sahaları arasında gösterilmeye başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi 2009 yılı mayıs ayından itibaren yat almaya başlayan ancak resmi açılışı, 19 Ağustos 2009 yılında yapılan Didim Yat Limanı (Didim D-Marin)'dir. Yap-İşlet modeliyle Doğu Holding tarafından yapılan ve 25 yıl süresince Doğu Didim Marina İşletmeciliği Turizm ve Ticaret A.Ş.'ye kullanma izni verilen Didim Yat Limanı, Didim'in Kocaharap-Karakuyu yöresinde bulunmaktadır. Toplam alanı 287 000 m²'dir. 623 denizde ve 600 karada yat bağlama kapasitesi olan

Didim Yat Limanı, 500 000 m² üzerine kuruludur. Didim Yat Limanı'na 2008 yılında 41, 2009 yılında 818, 2010 yılında ise 1 511 yat giriş yapmıştır ⁶⁵⁵ (Fotoğraf 3.21).

Fotoğraf 3.21. Ülkemizin En Büyük Kapasiteli Yat Limanlarından Biri Olan Didim Yat Limanı, Didim'de Yat Turizminin Geliştirilmesi ve Didim'in "Marina Kent" Kimliğini Pekiştirilmesi Açısından Oldukça Önemli Bir Yatırımdır.

Tablo 3.23. Didim Yat Limanı'na Bağlama Yapan Yatların Ükelere Dağılımı (2009-2010).

Ülke Adı	2009		2010	
	Gelen yat sayısı	Toplam %'si	Gelen yat sayısı	Toplam %'si
Türk	207	25,3	444	29,3
ABD	179	21,8	298	19,7
İngiltere	118	14,4	211	13,9
Almanya	112	13,6	167	11
Fransa	41	5,0	85	5,6
Avusturya	24	2,9	41	2,7
Hollanda	31	3,7	26	1,7
Yunanistan	5	1	20	1,5
İtalya	10	1,2	18	1,2
İsrail	0	0	2	0,3
Diğerleri *	91	11,1	199	13,1
Toplam	818	100	1 511	100

Kaynak: D-Marin Didim Liman İşletmesi verilerinden derlenmiştir.

Didim Yat Limanı'na bağlama yapan yatların 2009 ve 2010 yılındaki dağılımına incelediğimizde, 2009 yılında 818 yat teknesinin bağlama yaptığı ve söz konusu yatların 207'sinin yani % 25,3'ünün yerli yatlardan, 611'nin yani % 74,7'sinin ise yabancı

⁶⁵⁵ Didim Kaymakamlığı 2009 Yılı Brifing Dosyası verileri ile D-Marin Liman İşletmesi verilerinden derlenmiştir.

* Kanada, Panama, Romanya, Antiqua, Hong-kong, Antiqua, Rusya, Yunanistan, Ürdün, Cayman Adaları, Marshall Adarlı, Finlandiya, Cook Island, İsviçre, Norveç, Belçika gibi ülkelerin yatlarını kapsamaktadır.

yatlardan oluştuğu görülmektedir (Tablo 3.23). Dolayısıyla 2009 yılında Didim Yat Limanı'na bağlanan yatların önemli bir kısmının yabancı ülkelere ait olduğu anlaşılmaktadır. Buradan Didim'e olan yabancı ziyaretçi ilgisinin oldukça yüksek düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

2009 yılında Didim Yat Limanı'na bağlanan yabancı yat teknelerinin milliyetlere göre dağılımına baktığımızda ise ilk sırada 179 yat sayısı ile ABD bandıralı yatların geldiği görülmektedir. Limana bağlanan yatların % 21,8'i ABD bandıralıdır. Bunu sırasıyla 118 yat sayısı ile İngiltere bandıralı yatlar, 112 yat sayısı ile Almanya bandıralı yatlar takip etmektedir. Limana bağlanan yatların % 14,4'ü İngiltere bandıralı, % 13,6'sı Almanya bandıralıdır. Bunları Fransa (41 yat), Hollanda (31 yat), Avusturya (24 yat) İtalya (10 yat), Yunanistan (5 yat) ve diğer ülkelerin bandıralarını taşıyan yatlar takip etmektedir (Tablo 3.23).

2010 yılında ise Didim Yat Limanı'na bağlama yapan yatların sayısında bir önceki yıla oranla önemli düzeyde artış olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 2010 yılında limana bağlanan yat sayısında bir önceki yıla göre % 45,8'lik bir artış yaşanmış ve 1511 yat bağlama yapmıştır. Söz konusu yatların 444'ünün yani % 29,1'inin yerli yatlardan, 1067'sinin yani % 70,9'unun ise yabancı yatlardan oluştuğu görülmektedir (Tablo 3.23). Dolayısıyla 2010 yılında yerli yatların oranında yaklaşık % 4'lük bir artışın olduğu anlaşılmaktadır. Buradan Didim'e sadece yabancıların değil yerli ziyaretçilerin de giderek artan bir ilgisinin olduğunu söylemek mümkündür.

2010 yılındaki yabancı yatların dağılımına baktığımızda, yine ilk sırada 298 yat sayısı ile ABD bandıralı yatların geldiği görülmektedir. Limana bağlanan yatların % 19,7'si ABD bandıralıdır. Bunu sırasıyla 211 yat sayısı ile İngiltere bandıralı yatlar, 167 yat sayısı ile Almanya bandıralı yatlar takip etmektedir. Limana bağlanan yatların % 13,9'u İngiltere bandıralı, % 11'i Almanya bandıralıdır. Bunları Fransa (85 yat), Avusturya (41 yat), Hollanda (26 yat), Yunanistan (20 yat), İtalya (18 yat), İsrail (2 yat) ve diğer ülkelerin bandıralarına sahip yatlar takip etmektedir (Tablo 3.23). Dolayısıyla Didim Yat Limanı'na bağlama yapan yatların turizm sezonunda artış göstermesi, kıyı turizmine paralel bir şekilde yat turizminin de geliştirilmesi ve desteklenmesinin, Didim'deki turistik arz kaynaklarının çeşitlenmesi ve turistik çekim gücünün artırılmasına önemli katkıları olacağının bir göstergesidir.

Araştırma sahasındaki koylar, mavi yolculukların ve güneybirlik yat turlarının yapılabileceği oldukça önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Hatta mavi yolculuk güzergâhlarından biri de inceleme alanının harikulade güzellikteki kıyılarında yapılabilmektedir. *Bodrum-Güllük-Bodrum mavi yolculuğu* 8 gün sürmekte ve bu gezi süresince Güllük Körfezi'ndeki koylar ve hatta yakın çevredeki tarihi yerleşmeler de gezilebilmektedir. Bu yolculuğun aşamaları aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmektedir.⁶⁵⁶

Birinci gün; Bodrum'dan başlayan mavi tur yolculuğu için gerekenler, turistler ve diğer hazırlıklar tamamlandıktan sonra yolculuğa başlanmaktadır.

İkinci gün; Önce Aspat yaylası gezilir. Daha sonra Turgutreis'in hemen karşısında, Sporat takımadalarının üyesi olan Çatal Ada'ya uğranır. Burada iki yüksekçe tepe ortada alçak boyun yapmaktadır. Tekneler, bu bölümde demirler. Adada yerleşim ve tesis bulunmamaktadır. Daha sonra Gümüşlük beldesine uğranarak güzel belde gezilir.

Üçüncü gün; Çukurcuk Limanı'na gidilir. Güllük Körfezi'nin kuzeybatı ucunda yer alan rüzgâra kapalı koy, üç parçalıdır. Doğudaki büyük koy, sığ ve bitiminde yazlık siteler bulunmakta, batıdaki küçük koy ise bir balık çiftliği tarafından kapatılmış durumdadır. Tekneler ise ortadaki koya demirlemektedir. Etrafı oldukça sakin olan ve çok güzel bir denizin bulunduğu koyun burnundaki fenere yürüyenler üstü kısmen toprakla kapatılmış mozaikleri görebilirler. Koydan çıkan 5 km'lik yol ile anayola çıkılmakta ve oradan Didim, Milet, Priene antik kentlerini içine alan bir tur yapılabilmektedir. Ayrıca Didim Altınkum plajına uğranarak altın sarısı ince kumların olduğu plajda yüzelebilmektedir. Buradaki sahil restoranlarında harika balık yemekleri de yenilebilir.

Dördüncü gün; Akbük koyuna gidilip, yeşille mavinin harika buluşmasına şahit olunma şansı yakalanabilmekte ve isteyenler tarihi, Herakleia, Priene, Milet ve Efes kentleri gezisi yapabilmektedir. 5 mil içeri uzanan bu koyun sahili, oldukça sığ ve etkili meltem rüzgarları aldığı için mavi yolculuk tekneleri ve yatlarının demirlemesi için uygun değildir. Ancak büyük otellerin de bulunduğu bölümde, iskeleye bağlanan yatlardan inilerek karayoluyla çevreye turlar yapılabilir.

⁶⁵⁶ Mavi Yolculuk, Erişim tarihi: 09 Ocak 2010 <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

Beşinci gün; Önce Kazıklı koyuna gidilir. 4 mil içeri giren bu koyun doğu yakası kayalık ve rüzgâra açıktır. Batı sahilleri ise çam ormanı ile kaplı, küçük koylarla örülmüş ve oldukça güzel bir kıyı şeridinde sahiptir. Ancak hemen hepsinde balık çiftliklerinin olması, bir yandan da yazlık sitelerin istilasına uğramış olması nedeniyle eskiden bu koylarda her gece onlarca tekne gecelerken, şimdi sayıları oldukça azalmıştır. Esas Kazıklı limanı, kuzeyde, geniş ve kapalı koydur. Her havada barınacak bir köşesi var. Ama ne yazık ki bu limanın da her yanı balık çiftlikleriyle kapatılmış olduğu için eski güzelliğini kaybetmiş durumdadır. Daha sonra Çam Limanı'na uğranır. Adı gibi çam ormanı ve zeytinliklerle kaplı bu güzel koyun batı yakası demirlemeye uygun durumdadır. Doğu yakasında da koylar var ama bunlar rüzgâra açık ve aynı zamanda yazlık sitelerle çevrili olduğu için demirlemeye pek uygun değildir. Daha sonra Kıyıkışlacık köyü ve İassos antik kentleri gezilebilir.

Altıncı gün; Önce Gök Limanı'na uğranılmaktadır. Girişinde sahile yıkık bir duvarla bağlı küçük bir adanın bulunduğu Gök Limanı, oldukça geniş bir limandır. Koyların bir bölümü balık çiftlikleriyle kapatılmış durumdadır. Ancak liman her türlü havada teknelerin konaklaması için uygun koşullara sahiptir. Daha sonra Salih Adası'na gidilir. Güllük Körfezi'ndeki en büyük ada olan Salih Adası, geniş bir alanı kaplar. Tepesi çam, etekleri zeytinliklerle kaplı olan bu adanın güneydoğusunda kıyısında beyaz bir evin bulunduğu koy, adanın en iyi koyudur. Çevredeki balık çiftlikleri nedeniyle su eski berraklığını kaybetmiş olsa da yüzmek ve barınmak için uygundur. Adanın güney yakasındaki koyun sahilinde 7-8 villalık bir yazlık site bulunmaktadır. Bu bölüme de demirleme yapılabilir. Antik *Karianda* bu adada kurulmuştur. Daha sonra da Türkbükü-Gölköy'e göç etmiş Kariandalılar, yeni Karianda'yı kurmuşlar. Eski duvar ve ev kalıntıları hala izlenebilmektedir.

Yedinci gün; Önce Torba Limanı'na, daha sonra Türkbükü ve Yalıkavak beldesine uğranarak buradaki harika koylar gezilir.

Sekizinci gün; Başlangıç noktası olan ve ülkemizde eğlence turizminin önemli merkezlerinden biri olan Bodrum'a gelinir. Bütün bu gezi boyunca hem harika sahiller gezilmekte hem de çok farklı bir tecrübeler yaşanmaktadır.

Bunların yanı sıra sahadaki Didim ve Akbük sahilleri ile diğer Güllük Körfezi'ndeki koylarda gününbirlik yat gezileri yapılmakta ve el değmemiş, denizin

masmavi ve tertemiz olduğu kıyılara ve adalara gidilerek buralarda yüzülmekte, zinde bir şekilde ve stresten arınmış olarak dönülebilmektedir. Bu yat turları esnasında, maviyle yeşilin ve harika yakamozların oluşturduğu panoramik görünümüleri de bizzat görme şansına erişilmektedir (Fotoğraf 3.22).

Fotoğraf 3.22. Akbük'teki Günübirlik Yat Turları, Ufukta Alçalan Harika Güneş ve Deniz Manzarası Eşliğinde Sona Ermektedir.

Yat turizmi, Didim-Milas kıyı kuşağında kıyı turizmine paralel olarak gelişen bir turizm türüdür. Gerçekten de her geçen gün daha büyük bir ilgi görmekte olan bu aktivite, yerli ve yabancı pek çok ziyaretçinin de vazgeçilmezlerinden biri olmaya başlamıştır. Aynı zamanda yöre turizminde çeşitliliğe ve ek gelirlerin ortaya çıkmasına katkı yapmaktadır. Ancak yat sayısının ve dolayısıyla yat turlarının artmasıyla meydana gelen yoğunluk, bir takım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Öncelikle sakin ve sessizlikleri nedeniyle tercih edilen koylarda, gürültü ve görüntü kirlilikleri ortaya çıkmaktadır. Kıyı kesimi boyunca deniz seyahatine dayalı yat turizminde, denize bırakılan sintine suları denizel ortamların kirlenmesine, katı atıklar da kıyı alanlarının bozulmasına neden olmaktadır. Zaman zaman denize atılmış katı atıkları görmek, iyi bir izlenime yol açmamakta, doğal ve tertemiz özellikleriyle bilinen sahiller, bu özelliklerini gelecekte de sürdürmemeye tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedirler.

3.5.3. Kültür Turizmi

Kültür, çok geniş anlamlar içeren bir kavramdır. Kültür, genel olarak toplum yaşantısının her yönüyle ilgilendiğinden, birçok bilim dalıyla yakından ilgilidir ve her bilim dalı, kültürün tanımını kendini ilgilendiren boyutuyla yapmaktadır.⁶⁵⁷ Kültür, bir toplumun geçmişinden getirerek geleceğe taşıdığı, içinde o kültürü yansıtan her şeyin bulunduğu bir birikimdir. Bu açıdan kültür, her toplumun kendisine özgüdür ve onu diğerlerinden ayırarak, varlığının en önemli aracı haline gelir. Kültür ile turizm arasındaki ilişkiler tam da bu noktada başlamaktadır. Farklılıklardan beslenen turizm, farklılıkların kaynağının kültür olması, ikisi arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Turizm ve kültür arasındaki bu çok yönlü ilişkiler, insanların kültürel amaçlarla seyahat etmelerine, bu seyahatlerin günümüzde giderek artmasına ve böylelikle kültür turizminin veya kültürel turizmin doğmasına neden olmuştur. Turizm sayesinde de, bir ülkenin kültürel ve sanatsal varlıkları daha fazla anlam ve değer kazanmakta, toplumda bu eserleri korumak ve yaşatmak konusunda ortak bir duyarlılık ve bilinç oluşmaktadır.⁶⁵⁸ Böylelikle bir yandan toplumun genetik şifrelerini barındıran kültür varlıklarının geleceğe taşınması bağlamında ortak görüşler daha kolay ve hızlı bir şekilde oluşmaya ve bu varlıklara gereken değer verilmeye başlanır. Diğer taraftan söz konusu varlıkları görmeye gelen çok sayıda ziyaretçiyle beraber turizm faaliyeti gelişme imkânı bulur.

Kültürel turizmde genel olarak, turist kendisinden farklı, olağandışı olan bir kültürü kendi turizm deneyiminin önemli bir parçası olarak görür. Onun için önemli olan kültürel uygulamalara gösterilecek özel ilgi değil, yerel renkler, festivaller ve giysilerdir. Bu tür turizm, özellikle satın alma gücü yüksek, çok turist gönderen gelişmiş batı ülkelerinde daha büyük boyutlara erişmektedir. Bu ülkelerin kendi içlerindeki bölgesel ve aralarındaki ulusal farklılıklar, çok büyük turist akışlarına yol açmaktadır. Buna karşılık daha büyük etkiye sahip olan, gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelere olan ziyaretlerdir. Çünkü gelişmekte olan diye nitelendirilen ülkelerin çoğu, geleneksel değerlerini koruyan ve Hristiyanlık dışı inançların ve kültürlerin egemen olduğu, ekonomik örgütlenmenin çoğu kez kapitalizm dışında kaldığı ülkelerdir ve batı ülkeleriyle aralarında her açıdan büyük uçurumlar söz

⁶⁵⁷ Akgül, O., *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 209.

⁶⁵⁸ Akgül, s. 209-211.

konusudur.⁶⁵⁹ Bu açıdan egzotik çekicilik, macera yaşamak ve sıra dışı kültürleri görmek isteyen gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar için büyük bir cazibe kaynağıdır.

Son yıllarda çok çeşitli faktörlerin etkisiyle turizme katılanların niteliğinde önemli değişimler görülmektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi, turizm hareketlerine daha fazla insanın katılmasını sağlamış, daha bilinçli ve seçici, tekdüzelikten kurtulmak isteyen bir turist kitlesi ortaya çıkarmıştır. Çevreye olan duyarlılığı oldukça yüksek olan bu kitle, turizmin yaygınlaşmasına ve çeşitlenmesine katkıda bulunmaktadır. Seyahat etme amacı ne olursa olsun turist, eğer yeterli para ve zamana sahipse, kültürel faaliyetlere ilgi gösterebilir. İnsanların kültürel motivasyonlarının farklı derecelerde olduğunu ve seyahatleri esnasında mümkün olduğunca çeşitlilik aradıklarını göz önünde bulundurmak, çekim yeri başarısı açısından son derece önemlidir.⁶⁶⁰ Bu bağlamda destinasyonların çekim gücünün artırılmasında bu oldukça önemli bir kaynaktır. Zaten bunun farkında olan turizm acenteleri, bu tür kültürel zenginliği yüksek olan destinasyonlarla harmanlanmış paket turları, pazarlama listelerinin üst sıralarında göstermekte ve böylelikle ilginç yerler arayan müşterilerinin dikkatini çekmeye çalışmaktadırlar.

Ülkemiz bu açıdan oldukça zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Binlerce yıllık geçmişten gelen tarihi ve kültürel birikimler, çok farklı kültür ve medeniyetlerin izlerini bizlere armağan etmiştir. Dünyada eşi benzeri olmayan zenginliklere, medeniyetlere beşiklik etmiş Anadolu topraklarında Hititler, Sümerler, Urartular, Likyalılar, Lidyalılar, Frigyalılar, İyonlar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar, Türkiye Cumhuriyeti'ne gelinceye kadar birçok kalıntı bırakarak, ülkemizi benzersiz bir konuma ulaştırmıştır. Ayrıca sahip olduğumuz kültürel zenginlikler içinde örf, adet, gastronomi, tarih, müzik, resim, din, mimari yapı, el sanatları, giyim tarzı da dikkate değer özellikler sunmaktadır.⁶⁶¹

Yedi coğrafi bölgemizden her biri, doğal güzellikleri, çekicilikleri eski ve günümüz uygarlık ürünleri, tarihleri, farklı yerleşme dokuları, kırsal ve kentsel alanları, kısaca kültürleri ve kültürel çekicilikleri ile ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle dünya kültür mirasının önemli bir bölümüne sahip olan ülkemiz, dünya ülkeleri arasında

⁶⁵⁹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 151-153.

⁶⁶⁰ Akgül, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 213-215.

⁶⁶¹ Emekli, G., "Avrupa Birliğinde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), İzmir, 2005, s. 103.

kültürel turizm potansiyeli ve bundan kaynaklanan çekim gücü açısından oldukça üst sıralarda yer alan bir ülkedir.⁶⁶² Uygarlıklar ülkesi olarak Türkiye, zengin bir potansiyel barındırmaktadır. Bu potansiyel tanıtılır ve değerlendirilirse, gelecek nesillere kalıcı zengin bir gelir kaynağı sağlanmış olacaktır.⁶⁶³ Bu miras sadece bir gelir kaynağı olarak görülmemelidir. Çünkü ülkemiz, gelecek kuşaklarımızın övünç duyarak sahiplenecekleri ve diğer medeniyetleri kışkırtacak zenginlikte kültür varlıklarına sahiptir.

Ülkemizin güzide bir parçası olarak araştırma sahamız da bu eşsiz mirastan payına düşeni fazlasıyla almıştır. Nitekim inceleme alanımız, antik dönemlere hatta neolitik dönemlere kadar uzanan binlerce yıllık geçmişin bir getirisi ve mirası olarak, çok farklı tarihsel ve kültürel zenginliklere sahiptir.

Bu kapsamda Didim ve Milas ilçelerinde, bir zamanların üçüncü büyük tapınağı olan ve heybetli görüntüsüyle görenlerde hayranlık uyandıran Apollon Tapınağı'nı, halen dimdik ayakta duran ve sanki antik dönemdeki oyun ve gösterilerin yapılmaya devam ettiği hissini uyandıran antik Milet Tiyatrosu'nu, Çoban Endymion ile Ay Tanrıçası Selena'nın aşkının efsaneleştiği ve birçok manastırın bulunduğu Herakleia ve Latmos antik kentleri ile Latmos (Beşparmak) dağlarını görmek mümkündür. Ayrıca elinde tuttuğu çift yüzlü baltasıyla simgelenen ve onuruna şenliklerin ve spor müsabakalarının düzenlendiği Zeus Labrandaeus Tapınağı'nın kalıntılarının bulunduğu Labranda antik kentini, antik dönemde Mylasa'dan sonra en görkemli kent olan, Zeus Tapınağı'nın kalıntılarının bulunduğu ve bir zamanların şarap ve üzüm ticaretinin merkezi olan antik Euromos kenti kalıntılarını da gözlemlemek olanaklıdır. Bunun yanı sıra meşhur balık pazarı hikâyesinin geçtiği ve bir zamanlar Spartalılar'a gafil avlanarak yıkıma uğrayan Kıyıkışlacık kıyısındaki antik İassos kentini, Varvil koyunun oluşturduğu bir yarımada üzerinde yer alan, Roma ve Helen dönemlerinin parlak kenti Bargylia'yı ve daha birçok antik ve tarihi yerleşmeleri görmek mümkündür.

Milas kent merkezinde, bir zamanların başkenti olan "Uygarlıklar Kenti" Mylasa'yı, Milas'ın simgesi sayılan Gümüşkesen Anıtı'nı, üzerinde leylekler yuva yaptığı için halk arasında *Uzun yuva* olarak adlandırılan Menandros Onur Sütunu ve podyumunu, Labranda kentine açılan kutsal yolun başlangıcı sayılan ve Tanrı Zeus

⁶⁶² EMEKLİ, "Avrupa Birliğinde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm", s. 103.

⁶⁶³ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 578.

Labrandeus'un simgesi olan çift yüzlü balta figürünün duvarlarına tasvir edildiği Baltalı Kapı'yı görmek mümkündür. Ayrıca Milas yöresinde başka örneği bulunmayan, kayalara özenle işlenerek yapılmış Berber İni Kaya Mezarı'nı, Roma döneminde Mylasa'ya su taşıyan su kemerlerinin kalıntılarını, Menteşe ve Osmanlı dönemlerinden kalan cami ve türbeleri, han ve hamamları da görmenin yanı sıra hala sokaklarında tarih kokan, bir zamanların ticaret merkezi olan Milas Arastası'nı ve Çöllüoğlu Hanı'nı da görmek olanaklıdır.

Bunlara ilaveten Didim-Milas kıyı kuşağında, Milet ören yeri sınırları içerisinde yer alan ve hala önemli bir kısmı ayakta duran Hacı İlyasbey Cami ve Külliyesi'ni, Milas kenti ve ovasına tepeden bakan Beçin kalesi ile Ahmet Gazi Medresesi ve Türbesi'ni, Çomakdağ sırtlarındaki evleri, düğünleri, giyimleri ve gelenekleriyle tanınmış Çomakdağ köylerini gözlemlemek mümkündür. Ayrıca özgün Türk Mimarisi ve bacalarıyla tanınan Milas evlerini, köye ismini veren beyaz Akköy evlerini, el emeği, göz nuruyla dokunmuş yöreye özgü el örgülerini, ünü dünyaya yayılmış Milas halılarını ve daha nice yöresel kültür unsurunu sahamızda görmek mümkündür.

Yukarıda sadece en dikkat çekenlerini saydığımız çok sayıda tarih ve kültür hazinesine sahip olan sahamız, kültürel turizm açısından ülkemizdeki en önemli yerlerden biridir. Bu yüksek kültürel turizm potansiyeli, son yıllarda alternatif turizm türlerine olan rağbetin artmasıyla daha da ön plana çıkmaya başlamış ve buna yönelik tur ve etkinlikler de giderek artmıştır.

Bu bağlamdaki yapılan etkinliklerden birisi, *Milas kent gezisidir*. Milas kenti içerisinde bulunan başta Gümüşkesen anıtı olmak üzere, Menandros onur sütunu, Baltalı kapı, Berber İni kaya mezarı, Roma Dönemine ait su kemerleri görüldükten sonra, Milas Arastasının tarih kokan sokaklarında gezilmekte ve 300 yıllık bir geçmişe sahip olan Çöllüoğlu Hanı ziyaret edilmektedir (Fotoğraf 3.23). Ayrıca bu geziler esnasında Milas'a özgü köfte, ciğer ve et kavurma gibi lezzetler de tadılabilmektedir. Bunun yanı sıra günöbirlik olarak Milas, Labranda, Euromos, Herakleia, İassos, Beçin ören yeri ziyaret edilebilmektedir. Bu kültür turları sırasında Milas'ın kırsal kesimlerinde yaşayan yerel kültürleri ve onların yaşantılarını da tanıma fırsatına erişmek mümkündür.

Fotoğraf 3.23. Kent Turuna Katılan Yabancı Ziyaretçiler, Gümüşkesen Anıtı Gibi Milas'taki Antik ve Tarihi Eserleri Gezmektedirler.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer bir kültürel gezi etkinliği, *Geleneksel Çomakdağı Evleri ve Yöresel Düğün Gezisi*dir. Hem turlarla hem bireysel olarak yapılabilen bu geziler esnasında Çomakdağ yöresinin kendine has olan bir takım kültürel çekiciliklerini görmek mümkündür. Özellikle köklü bir geçmişi olan Çomakdağ-Kızılağaç köyünün; taş evleri, köy kadınlarının yöresel kıyafetleri ve geleneksel düğünleri görülmeye değerdir (Fotoğraf 3.24). Evlerde oymalarla bezenmiş, rengârenk kapılar, dolaplar tavanlar ve elmalıklar (raflar) oldukça dikkat çekicidir. Ziyaretçiler için köy düğünleri seyirlik olarak canlandırılmaktadır.

Fotoğraf 3.24. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü, Muğla Yöresinde Tek Olma Özelliğine Sahip Düğünlerinin Yanı Sıra Giysileri ve Geleneksel Tarzdaki Evleriyle, Araştırma Sahasındaki En Dikkat Çekici Kültürel Çekiciliklerden Birisidir.

Köklü geçmişe ve zengin bir kültür altyapısına sahip olan Çomakdağ-Kızılağaç köyünde örf ve adetler eskiden olduğu gibi yaşatılmaya devam etmektedir. Düğünler ve toplu törenler, eskiden olduğu gibi aynen devam etmekte, geleneksel Türk kültürünün güzel bir örneği olan Çomakdağ köy düğünleri, eski örf ve adetlere bağlı olarak yapılmakta ve dört gün sürmektedir. Her düğün günü, otantik kültürün ortaya konulduğu ayrı bir kültürel etkinlik ve şenliktir. Bu düğünlerde birinci gün bayrak dikme ve dibek dövme, ikinci gün şeker paralama, üçüncü gün gelin alma, dördüncü gün ise duvak günüdür.

Ancak günümüzde Çomakdağ düğünleri bir turizm etkinliğine dönüşmüş durumdadır. Bodrum'dan Çomakdağ-Kızılağaç köyüne turlarla gelen ziyaretçiler, düğünleri izleme ve bunlara katılma imkânına sahip olmaktadır. Köye gelen misafirler çiçeklerle karşılanıp, düğünün başladığını belirten bayrak dikilmektedir. Daha sonra köy gezisi yapılmakta ve ipek böcekçiliği ve tezgâhında ipek dokuma görüldükten sonra köyün taş evlerinden biri ziyaret edilmektedir. Burada ahşap oymalar ve boyamalar izlenmekte, köy meydanına dönüşte ise artık düğün hazırlıklarının son noktaya geldiği anlaşılmaktadır. Normal koşullarda dört gün süren düğünün 4 saate indirilmiş turist programı yapılarak, ziyaretçilere eğlenceli saatler yaşatılmakta ve en sonunda yöreye özgü yemekler yenilerek düğün sona ermektedir.

Buradaki kültürel etkinlik, Muğla civarında tek olma özelliği taşımakta ve Milas ilçesi için de çok önemli bir kültürel çekicilik olarak kabul görmektedir. Aynı zamanda kırsal kesimde yaşayan yöre insanları için ek gelir kaynağı olarak oldukça önemsenmektedir. Ancak bu etkinliğin kısa süreli olması ve köyde konaklama imkânının olmaması nedeniyle yöreye yeterince ekonomik katma değer sağlamamaktadır. Kültürel etkinliklerin yapıldığı kesimlerde konaklama imkânı sağlanırsa, hem yöreye özgü kültürün daha iyi tanıtılacağı hem de yöre ekonomisine daha fazla katkı yapılacağı kanaatindeyiz.

Bunların yanı sıra sahamızdaki Bafa gölü kıyısında, Antik Herakleia kalıntıları ile Latmos dağlarındaki Manastır ve Çilehanelerin bulunduğu yörelere yapılan kültürel geziler de önemli etkinliklerdir (Fotoğraf 3.25). İsteyenlerin kamp kurup geceleyebildiği geziler esnasında Bizans döneminden kalma manastırlar görülebilmektedir. Ayrıca

M.Ö. 7.-8. bin yıllara tarihlenen Prehistorik kaya resimlerinin bulunduğu mağaralara ulaşarak tarihe yolculuk yapma imkânına kavuşulabilmektedir.

Fotoğraf 3.25. Beşparmak (Latmos) Dağları'ndaki Kültürel Gezilerde Buradaki Manastırları Görmek Mümkündür (<http://www.gezenbilir.com-E.T: 28/08/2010>).

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer bir kültürel gezi etkinliği, *El Sanatları ve Halı Köyleri Gezisi*dir. Milas'ın Karacahisar ve Bozalan köyleri kendi köylerinin isimleriyle anılan halılarının nasıl dokunduğunu yerinde görmek için ziyaret edilmektedir. El dokuması halı almak isteyenler uygun fiyatlarla halı bulabilirler. Ayrıca Didim ilçesinin Beyaz evleriyle ve kütüphanesiyle ünlü, çilek ve tütün tarlalarının, eski Rum evlerinin bulunduğu, Milet ile Apollon Tapınağı'nın arasında yer alan Akköy'e de gezi etkinliği yapılarak, buralardaki yöresel ürün ve yapıtlar görülebilir (Fotoğraf 3.26). Akköy, günümüzde ülkemizin en donanımlı köy kütüphanelerinden birine sahiptir (Fotoğraf 3.27). Bu kütüphane merkezli ve köyün ismi altında hazırlanan ve ülkemizdeki köy çıkışlı periyodik bir kültür-sanat-edebiyat dergisi de vardır. Bunun yanı sıra Akköy sokaklarında, ülkemizin tanınmış şair ve yazarlarının da ismi bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.26. Beyaz Evleriyle Ünlü Olan Akköy’de Sokaklara Ünlü Şair, Yazar ve Sanatçıların İsmi Verilmiştir.

Fotoğraf 3.27. Akköy Kütüphanesi, Çok Sayıda Kitabın Yer Aldığı, Oldukça Donanımlı Bir Köy Kütüphanesidir.

3.5.4. Ekoturizm

İlk kez 1983 yılında Ceballos-Lascurain tarafından kullanılan ekoturizm terimi, son yıllarda duyulan bir sözcük haline gelmişse de doğa turizmini tanımlayan tek kavram değildir. Örneğin doğa turizmi, soft turizmi, macera turizmi, kırsal turizm, ekolojik turizm, yeşil turizm, sorumlu turizm, alternatif turizm, bilinçli turizm, yayla

turizmi, kültürel turizm ve tarım turizmi (Agro-turizm) gibi kavramlar da günümüzde doğa turizmini tanımlamada kullanılmaktadır. Ekoturizm kavramının belleklerimizde daha çok yer edinmesi ise 2002 yılında gerçekleşmiştir. 2002 yılı, *Dünya Ekoturizm Yılı* olarak ilan edilmiş ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Dünya Turizm Örgütü, Quebec Turizm Teşkilatı ve Kanada Turizm Komisyonu tarafından 19–22 Mayıs tarihinde Kanada'nın Quebec eyaletinde *Dünya Ekoturizm Zirvesi* yapılmıştır. 138 ülkeden gelen 1100 delegenin katılımıyla yapılan bu zirvede, tüm ülkelerin benimsediği ortak tanım saptanmış, ortak ilke ve prensipler benimsenmiştir.⁶⁶⁴ Günümüzde iyice yaygınlaşan ve simgeleşen ekoturizm, çevre duyarlılığının turizmdeki izdüşümü olarak kabul görmekte, doğal alanlardaki seyahatlerin bir numaralı adlandırıcısı olarak benimsenmektedir.

Ekoturizm kavramının gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde pek çok tanımı yapılmıştır. Uluslararası Ekoturizm Topluluğu'na göre ekoturizm, *çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözetken doğal alanlara karşı duyarlı olan bir seyahat türüdür.*⁶⁶⁵ Doğa için Dünya Fonu'na (WWF) göre ekoturizm, *vahşi doğa çevresinde, doğal çevreye en az etkide bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü* şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁶⁶ Turizm Bakanlığı ise ekoturizmi, *doğal-sosyal ve kültürel faaliyetleri içine alan geniş alanlarda birçok aktiviteyi kapsayan etkinlik* şeklinde tanımlamaktadır.

Ekoturizm; rekreasyonel turizm kaynaklarına, genellikle doğal özellikleri korunmuş yerlere seyahati içerir, çevreye etkiyi minimuma indirger, bütün faaliyetler çevreye dönüktür, doğal alanlar için kaynak yaratmak ya da aktarmak suretiyle bu alanların korunmasına katkı sağlar, yöre halkına mali destek sağlar, yerel kültürlere saygı gösterir ve insan haklarını destekler. Ekoturizmin amacı kitle turizminin tersine; belirli bir dönemde yoğunlaşan turist sayısını azaltarak turizmi yıl içerisinde yaymak, dolayısıyla çevreye yapılan baskıyı azaltmak, çevreye verilen zararı düzeltmeye değil, önlemeye yönelik planlama yapmak ve uzun vadeli ekonomik çıkarları gözetmektir. Ekoturizm yerel boyutlu ve ekolojik krizi önlemeye yönelik olduğundan, uzun vadede

⁶⁶⁴ Sarıkaya, A., *Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Ekoturizm Yaklaşımı Çerçevesinde İrdelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2004, s. 19.

⁶⁶⁵ Kuvan, Y., "Korunan Alan – Turizm İlişkilerinde Yönelik Kavramsal İrdeme", *First Tourism Congress of Mediterranean Countries* (17-21 Nisan 2002), Antalya / Turkey.

⁶⁶⁶ Öztaş, "Dünya Ekoturizm Yılında Alternatif Ekoturizm Merkezi: Akşehir", s. 326-341.

sosyo-ekonomik fayda sağlayıcı bir araç olarak gözükmektedir.⁶⁶⁷ Ekoturizm, büyük turizm merkezlerinden ve kıyılardan iç kesimlere doğru turizm faaliyetinin kaymasına zemin hazırlar. Ekoturistler; ekoturizmin özelliklerine uygun seyahat eden, eğitim seviyesi yüksek, çevre bilincine sahip, risk almayı seven ve biraz da maceraperest yönü ağır basan kişilerdir.

Türkiye, ekoturizm uygulamaları açısından zengin biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynak potansiyeline sahip bir ülkedir. Son yıllarda turizm faaliyetlerinde gözlenen değişim ve çeşitlilik, turizm sektörüne de yansımış ve özellikle doğaya dayalı turizm faaliyetlerinden yayla turizmi, botanik turizm, ornitolojik turizm, foto safari, rafting gibi aktivitelere talep artmıştır. Turizm sektöründeki yatırımlar da bu yöne doğru kaymaya başlamıştır.⁶⁶⁸ Türkiye dört mevsimi aynı anda yaşayabilen, üç tarafı denizlerle çevrili, yüz ölçümünün % 26'sı ormanlarla kaplı, farklı kültürlerin ve inançların bir arada yüzyıllardır yaşandığı bir ülke olup, ekoturizm açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Türkiye'nin ekoturizmdeki potansiyeli Akdeniz çanağındaki Avrupalı rakiplerine oranla çok somut biçimde daha fazladır. Çünkü bu ülkeler, endüstrileşmiş ve nüfusu büyük oranda kentleşerek otantik kültürlerini önemli ölçüde yitirmişlerdir. Türkiye'nin henüz gelişmekte olan bir ülke olması, doğal ve kırsal kültürel değerlerinin ve mirasının büyük bölümünün varlığını canlı biçimde sürdürüyor olması, Türkiye'nin birçok yöresinde sürdürülebilir ekoturizm için büyük bir potansiyelin söz konusu olduğunu göstermektedir.⁶⁶⁹

Ülkemizde ekoturizm, son yıllarda gelişmeye başlamış olan bir turizm faaliyetidir. Şu durumda ekoturizm için en uygun sahalara, korunan alanlar olduğu için, milli park sahaları ile tabiat ve doğa koruma alanlarıdır. Çünkü bu sahalara, barındırdıkları biyolojik ve kültürel varlıklarıyla, nadir ve değerli yaban varlıklarıyla ve bozulmamış doğal sistemleriyle ekoturizm faaliyeti için istenilen niteliklere sahip alanlardır. Ülkemiz kıyılarını turizmde yapılaşmadan korumak için turizmin her çeşidinde kitle turizminden uzaklaşmak, dünyada da yeni bir akım olarak ekoturizme

⁶⁶⁷ Korkmaz, M. ve Tolunay, A., "Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Ekoturizm", *First Tourism Congress of Mediterranean Countries* (17-21 Nisan 2002), Antalya / Turkey, s. 434.

⁶⁶⁸ Küçük, M., Arpa Yenilmez, N. ve Özmen, S., "Türkiye'de Doğa Koruma Çalışmaları, Kaynak Değerlerini Etkileyen Faktörler ve Ekoturizm", *İkinci Uluslararası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu* (10-11 Mayıs 2004), İzmir, s. 127-142.

⁶⁶⁹ Orhan, T., *Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniv. Fen Bilimleri Enst., Erzurum, 2008, s. 40-46.

yönelmek gerekmektedir. Bu şekilde apart oteller, moteller, çiftlik evleri, pansiyonlarla kırsal turizm gelişme gösterecek, kıyılardaki nüfus baskısı da azalacaktır. Ekoturizm, kırsal yerleşim birimlerinin tarihsel kimliklerinin korunmasını sağlayarak, yerleşim birimlerinin birbirine benzeşmesini önleyecek, farklılıklar turizmde çekiciliğini sürdürecektir.⁶⁷⁰ Dolayısıyla sürdürülebilirliğin koşulu olan çevre koruma anlayışının turizm sektöründe kesinlikle dikkate alınması gerekmektedir. Bunun en iyi yolu doğal çevreye duyarlı bir turizm faaliyeti olan, ekoturizm faaliyetleridir.⁶⁷¹

Didim-Milas kıyı kuşağı, sahip olduğu değerli doğal ortamları ile ekoturizm potansiyeli oldukça yüksek bir sahadır. Nitekim Bafa Gölü Tabiat Parkı, Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Büyük Menderes Deltası Bölümü, Tuzla Sulak Alanı ve Sırtlandağ Halep Çamı Tabiat Koruma Alanı gibi birçok koruma altına alınmış sahanın ve doğal mekânın bulunması bunun en önemli göstergesidir. İnceleme alanı, güneş-deniz-kum turizmi olarak bilinen geleneksel turizm faaliyetlerinin yanı sıra ekoturizm kapsamında alternatif turizm faaliyetlerine ev sahipliği yapabilecek kapasiteye ve ortamlara sahiptir. Bu kapsamda sahada yapılabilecek başlıca ekoturizm etkinlikleri; doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, botanik turu, jeep safari, fotoğraf safari, bilimsel amaçlı yürüyüş, olta balıkçılığı, manzara izleme ve tekne turu faaliyetleridir. Ayrıca sahada kaya tırmanışı, kültürel yürüyüşler, at safari, motosiklet safari ve dalış etkinlikleri de yapılabilmektedir.

Araştırma sahamızda ekoturizm potansiyeli en yüksek alanlardan birisi *Bafa Gölü Tabiat Parkı*dır. Bafa Gölü, flora (özellikle su bitkileri) ve fauna yönünden oldukça zengindir. Toplamda 261 kuş türü, bunun yanı sıra 325 bitki, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bafa Gölü, sığ bir göl olması nedeniyle birçok su kuşu için beslenme ve barınma yeridir. Bunlardan en önemlileri, *akkuyruklu kartal*, *kaşıkçı kuşu*, sulak alanların simgesi sayılan ve kolayca tanınabilen *tepeli pelikan*, sayıları on binlerle ifade edilen, özellikle eylül ve mayıs aylarında gölün kuzey kıyılarında ve Serçin gölü de denilen bölgesinde beslenmek amacıyla gelen *flamingolar* olarak ifade edilebilir. 2003 yılı kış ortası kuş sayımında 200 000'den fazla su kuşunun gölde konakladığı belirlenmiştir.⁶⁷²

⁶⁷⁰ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.37.

⁶⁷¹ Sezer, *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Coğrafi Etüdü*, s.126.

⁶⁷² *Korunan Alanlar (Milli Parklar ve Tabiat Parkları)*, Erişim tarihi: 27/08/2010, <http://www.aydinturizm.gov.tr>.

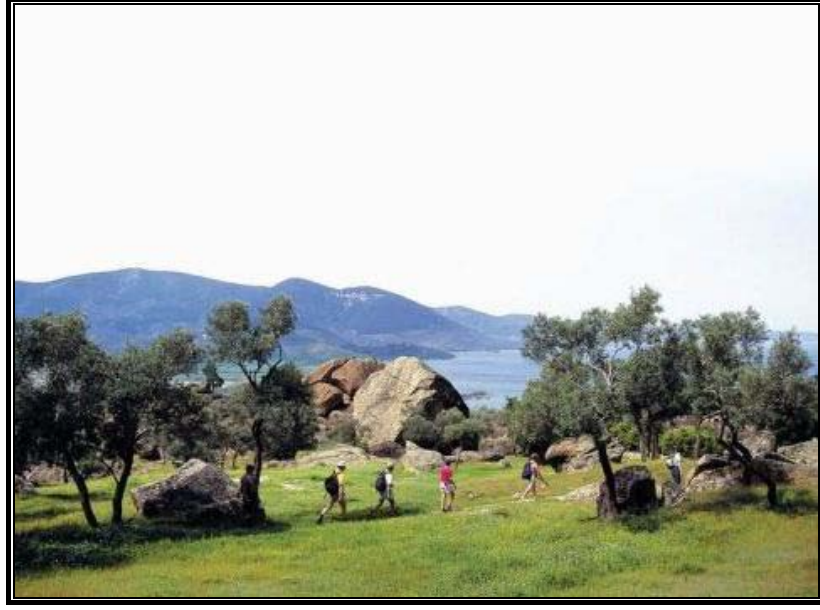
Bütün bu değerleri ile Bafa Gölü Tabiat Parkı, hatırı sayılır bir ekoturizm potansiyelini barındırmaktadır. Bu tabiat parkında birçok ekoturizm faaliyeti için oldukça uygun mekânlar bulunmakta ve birtakım ekoturizm etkinlikleri yapılabilmektedir. Nitekim burada bulunan birçok kuş türü nedeniyle kuş gözlemciliği (ornitoloji) faaliyetleri gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle kış aylarında yapılabilen bu ornitolojik faaliyetler, kuş meraklıları için bulunmaz enstantanelerin gözlenmesine imkân tanımaktadır. Yine Bafa Gölü kıyısında Kapıkırı köyündeki Herakleia harabelerinden veya Gölyaka (Bucak) köyünden itibaren başlayan ve Beşparmak (Latmos) dağlarına doğru çıkılan doğa yürüyüşleri (trekking) söz konusudur. Bu yürüyüşler sırasında zeytin ağaçları ve çeşitli bitki türlerinin arasında gezintiler yapılmakta, belli bir süre tırmanıldıktan sonra M.Ö. 7.-8. bin yıllara tarihlenen prehistorik kaya resimlerinin bulunduğu mağaraya ulaşılarak tarihe yolculuk yapma imkânına ulaşılmaktadır.

Bu kapsamda en dikkat çekici yürüyüş parkuru Bafa Gölü kenarındaki Herakleia kentinden tarihi Beşparmak (Latmos) dağlarının zirvelerine çıkan *Kral Yolu yürüyüş parkurudur*. Kapıkırı köyünden başlayan yürüyüşler sırasında, yer yer antik *Kral Yolunu* izleyerek Beşparmak dağları üzerindeki tarih öncesi mağara resimleri ve erken Hıristiyanlık dönemlerinden kalma freskler bulunan mağaralar ve Manastır kalıntılarına (Arap Avlusu) çıkılmaktadır. Toplam yürüyüş süresinin 14 saati bulduğu grup programı, 3 gün ve 2 gece kamplı olarak yapıldığında, yürüyüş güzergâhının tarih ve olağanüstü doğal güzelliklerle bezeli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Kapıkırı köyünden başlayan daha kısa olan bir başka yürüyüş parkuru daha vardır. Çok belirgin olarak görünen patikayı takip edenler 2,5 saat süren bir yolculukla tepeye çıkmaktadır. Yürüyüş boyunca çeşitli yükseltilerde antik kente ait surlar, kuleler görülmektedir. Bunlar içerisinde özellikle kaya yapısı son derece ilginçtir. Dar patika yolda zaman zaman köylülerin kayalar arasında, küçücük alanlarda oluşturduğu bahçeler göze çarpmakta, zirveye yaklaşıldığında ise kayalar oyularak yapılmış bir merdivenle karşılaşılmaktadır. Merdivenin üstüne gölgelik gibi düşmüş kayalar ise son derece ilgi çekici bir görünüm sunmaktadır.

Bu geziler sırasında Beşparmak (Latmos) dağlarındaki, keşiş mağara ve barınaklarının ve Bizans manastırlarının içinde en iyi durumda olanlarından biri olan *Yediler Manastırı*'na ulaşarak daha önce yaşamış insanların hayatları hakkında bilgiler

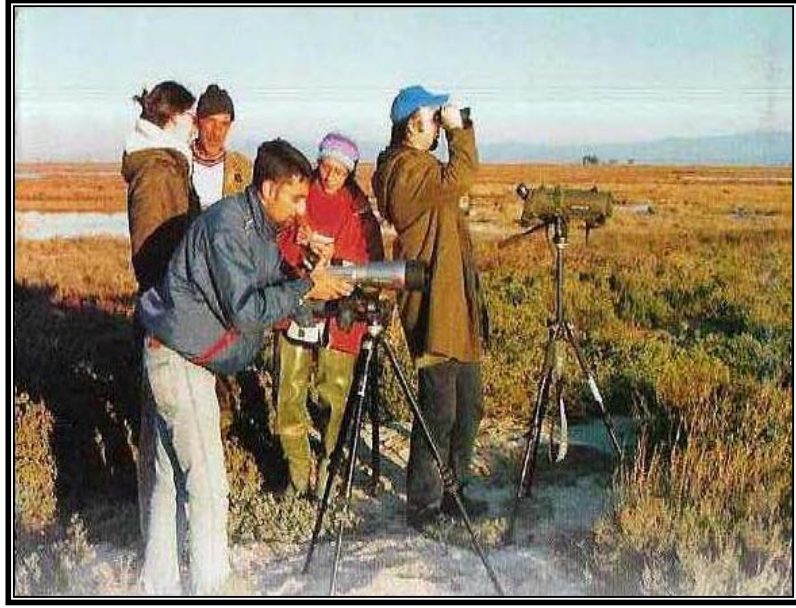
edinebilmekte ve yaşadıkları yerleri görme fırsatı yakalanabilmektedir. Bu esnada eşsiz Bafa Gölü manzarası eşliğinde nesli tükenmek üzere olan ve koruma altına alınan akkuyruklu deniz kartalı gibi kuşları görüp harika vakit geçirilebilmektedir. Dönüşte de aynı şekilde Bafa Gölü manzarası eşliğinde keyifli bir şekilde dönüş yapılabilir (Fotoğraf 3.28). Bunlara ek olarak Bafa Gölü Tabiat Parkı'nda fotoğraf çekme, bilimsel amaçlı yürüyüş, olta balıkçılığı, manzara izleme ve tekne turu faaliyetleri, kültürel yürüyüşler de yapılabilir.

Fotoğraf 3.28. Bafa Gölü Kıyısından Başlayan Yürüyüşler, Harika Bafa Gölü Manzarası Eşliğinde Beşparmak Dağları'na Doğru Devam Etmektedir (<http://www.aydinturizm.gov.tr-E.T: 09/08/2010>).

Araştırma sahamızın kuzeyinde yer alan Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Büyük Menderes Deltası bölümünün de dikkate değer bir ekoturizm potansiyeli bulunmaktadır. 1994 yılında Dilek Yarımadası Milli Parkı'na eklenerek koruma altına alınan Milli parkın Büyük Menderes deltası bölümü, uluslararası öneme sahip *A sınıfı sulak alan* olarak kabul edilmekte ve barındırdığı biyolojik çeşitlilikten, nesli tehlike altında olan canlılardan ve endemik türlerden dolayı ulusal ve uluslararası düzeyde koruma altında bulunmaktadır. Büyük Menderes deltasında yaklaşık 250 kuş türünün yaşadığı, bu kuş türlerinden 70 adedinin ise burada kuluçkaya yattığı tespit edilmiştir. Özellikle nesli tehdit altında olan cüce karabatak, dünyada toplam sayıları 3000 çift olduğu tahmin edilen tepeli pelikan, küçük akbalıkçıl, küçük kerkenez ve akkuyruklu kartal deltada üreyen kuş türleri arasındadır.

Ulusal ve uluslararası nitelikte değerli bulunan unsurları kendisinde barındıran bu sulak alan, ornitolojik gözlemler yapmak isteyen ziyaretçiler için oldukça çekici bir doğal mekândır. Özellikle kış ve ilkbahar mevsimlerinde bu faaliyet yapılabilir. Kuşlar için çok elverişli bir ortam oluşturan ve ülkemizin en önemli sulak alanlarından birisi olan Büyük Menderes deltasında kuş gözlemciği faaliyeti yapılabilir (Fotoğraf 3.29). Ayrıca sahada ekoturizm etkinlikleri kapsamında olta balıkçılığı, manzara izleme, fotoğraf çekme, doğa yürüyüşleri gibi etkinlikler de yapılabilir. İnceleme alanındaki bir diğer önemli sulak alan olan Tuzla sulak alanı da ornitolojik gözlemler için oldukça uygun koşullara sahiptir.

Fotoğraf 3.29. Araştırma Sahasında Kuş Gözlemciliği ve Fotoğraf Çekme Etkinlikleri İçin Elverişli Ortamlar Bulunmaktadır (Kaynak: Milli Park Tanıtım Broşürü).

Bu kapsamda Sırtlandağ Halep Çamı Tabiat Alanı da sahip olduğu endemik değerdeki Halep çamı ormanı, çeşitli flora ve fauna elemanlarıyla, orman yürüyüşleri, fotoğraf çekme, manzara izleme gibi ekoturizm etkinlikleri için uygun ortama sahiptir. Bu koruma alanların dışında inceleme alanımızdaki çok sayıda doğal mekânda ekoturizm etkinlikleri yapılabilir. Örneğin Didim-Akbük arası Bisiklet safari için ideal parkurlardan birisidir. Burada Akbük koyununun harika manzarası eşliğinde bisiklet turları düzenlenebilir. Ayrıca Geyik Barajı kıyılarında fıstık çamları ve zakkumlar eşliğinde harika yürüyüş parkurları bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki ekoturizm potansiyelinin artırılması, bu eşsiz değerdeki doğal mekânların hayatîyetlerini sürdürmeleri ve buralardaki ekoturizm

etkinliklerinin yapılabilmeye devam edilmesi için, doğal hazinelerin özenle ve dikkatlice korunması, kirletilmesine ve zarar görmesine kesinlikle müsaade edilmemesi gerekir. Zaten buralardaki ekoturizm etkinliklerinin özünde de bu yatmaktadır. Bu nedenle söz konusu mekânların sadece bizim değil tüm dünyanın mirası olduğu ve bu değerlerinin her şeyin üstünde olduğunu hiç aklımızdan çıkarmamalı, yapılacak turizm etkinliklerini bu öngörüyle gerçekleştirmeliyiz. Bu kapsamda özellikle koruma alanlarının tercih edildiği ekoturizm etkinlikleri sırasında da bu alanların ekolojik taşıma kapasitesine titizlikle dikkat edilmeli ve kapasiteyi zorlayıcı ve ekolojik ortamın dengesini bozacak faaliyetlerden kesinlikle uzak durulmalıdır. Örneğin bu tür sahalardaki gezi etkinlikleri, küçük gruplar halinde ve fazla gürültü yapılmadan gezilmelidir. Ayrıca etkinlikler sırasında kullanılan malzemelerin ambalajları ve atıklar, kesinlikle doğaya bırakılmamalı, yangın gibi doğaya zarar verecek durumlara karşı dikkatli olunmalıdır.

3.5.5. Yayla Turizmi

Yaylalar, bitki örtüsü, yaban hayatı kaynakları, göl, şelale, kanyon vb. doğal çekicilikleriyle üstün peyzaj değerlerine sahip, yerel mimari tarzın korunduğu, geleneksel kırsal yaşam ortamlarıyla ekoturizm özellikleri göstermektedir. Kıyı turizminin aksine yayla turizminde bireyler, aileler ve arkadaşlardan oluşan daha küçük gruplarla daha geniş zamanda, sabit olmayan programlar yapılabilmektedir. Konaklama tesislerinin yerel yapı tarzına uygun, en fazla iki katlı olması gerekirken, yayla evleri ve kampingler diğer bir konaklama çeşidini oluşturur. Yayla turizmi konum, iklim ve rekreasyonel faaliyetler açısından kıyı turizminden farklıdır. Denize bağlı olan kıyı turizmi, başlıca rekreasyonel faaliyeti güneşlenme olan sıcaklık değerleri ararken, deniz seviyesinden bir hayli yüksekte yapılan yayla turizmi, başlıca rekreasyonel faaliyeti trekking olan ılıman iklim ister. Yaylalar, çevreye saygılı, sakin ortamları seven, doğasever turistleri çekmektedir. Turistler aktif olarak, trekking, binicilik, çim kayağı gibi rekreasyonel etkinlikleri yapmaya isteklidirler.⁶⁷³ Özellikle kendini dinlemek ve iç huzurlarını yeniden sağlamak isteyenler, kentin stres ve tekdüzeliğinden kaçıp, sessizliği ve sakinliği arayanlar, ciğerlerine bol oksijen çekip, vücutlarındaki kirli

⁶⁷³ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.203-204.

kandan kurtulmak ve sislerin arasında kaybolmak isteyenler ve daha birçok kent yorgunu insanlar için yayla turizmi, bulunmaz bir fırsatlar sunmaktadır.

Bu açıdan yayla turizmi, doğayla iç içe yaşamayı seven ve macera tutkunlarının genellikle günübirlik kullanım veya kısa süreli konaklama amacıyla yüksek rakımlı yerlere yaptıkları seyahatleri kapsar. Ülkemiz, sahip olduğu uygun iklimsel özellikler, zengin doğal değerleri, kırsal ögelerin ağırlık kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve dağcılık, trekking, yamaç paraşütü, flora/fauna incelemesi vb. doğa sporlarına uygun alanlar ile yayla turizmine son derece elverişlidir.⁶⁷⁴ Yayla turizmiyle, yaylalarımızın doğal güzellikleri, etnolojik ve diğer çekicilik oluşturan özellikleri ile alternatif turizme yönelik çok çeşitli ve eşsiz olanakların koruma-kullanma dengesi içerisinde turizme kazandırılması amaçlanmaktadır.⁶⁷⁵ Bu açıdan kitle turizminin girdabından kaçan maceraperest insanları çekmeye yönelik olarak yayla turizminin daha da canlandırılması, yaylalarımızın daha etkili bir şekilde tanıtılması ve buna uygun donatı elemanlarıyla elverişli hale getirilmeleri gerekmektedir.

Ülkemiz yayla turizmi potansiyeli bakımından son derece zengindir. Geçmişte, hemen bütün Anadolu yaylaları, ekonomik faaliyet olarak hayvancılık alanlarıydı. Aileler, bu amaçla yaylalara çıkıyorlardı. Ancak yurdumuzda turizm sektörünün giderek önem kazanmasına paralel olarak, yayla turizmi gelişmeye başlamıştır. Daha çok 1960 sonrasında gelişmeye başlayan bu turizm şekli, şimdilik kıyı bölgelerinin dağlık yörelerindeki yaylalarda önem kazanmakta ve dikkate değer bir boyuta ulaşmaktadır.⁶⁷⁶ Ülkemizdeki yaylalar, ekonomik amacın dışında dinlenme ve rekreatif amaçlarla da kullanılmaktadır. Özellikle Akdeniz, Ege ve Marmara bölgesindeki yaylalar, hayvancılık ekonomisi dışında dinlenme amacıyla ziyaret edilen sahalardır.⁶⁷⁷ Bu kapsamda ülkemizde özellikle rekreatif değere sahip olan yaylalarımızda, doğal ortamın ambiyansını bozan ikinci konutlar ve yazlıklar yapılmakta ve doğal ortamın özgünlüğü bozulmaktadır.⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ Ege, Z. ve Özen, S., 2007, "Turizmde Değişen Tüketici Eğilimleri Açısından Türk Turizminin Potansiyeli ve Hedefleri", *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu* (21-23 Kasım 2007), İzmir, s.221.

⁶⁷⁵ Bal, C., "Ekoturizm", *First Tourism Congress of Mediterranean Countries* (17-21 Nisan 2002), Antalya / Turkey, 2002, s.16.

⁶⁷⁶ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 134.

⁶⁷⁷ Güngördü, E., *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası (Doğal ve Tarihi Coğrafya Açısından)*, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2003, s.53.

⁶⁷⁸ Atik, M., Altan, T., Taşçıoğlu, M.S.G. ve Yıldırım, E., "Çevresel Etkileri Açısından Ülkemizdeki Turizm Gelişmeleri ve Bölgeleri", *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu* (21-23 Kasım 2007), İzmir, s.256.

Araştırma sahamızda özellikle Çomakdağ'ın güney yamaçlarında Atalan, Ağaçarası, İskile, Köklüce, Kazancı, Sarıkaya, Çardaklı ve Kocayayla gibi yaylalar bulunmaktadır. Bunların yükselteleri, 800-850 m'ler arasında değişmektedir. Bölgedeki Atalan Yaylası, Çomakdağ Kızılağaç köyüne aittir. İskile Yaylası, Çomakdağ Kızılağaç ve Ketendere köylerinin; Ağaçarası Yaylası ise Çomakdağ Kızılağaç ve İkiztaş köylerinin ortak yaylasıdır. Bölgedeki diğer yaylalardan Kocayayla Kargıcak Köyüne; Sarıkaya ve Çardaklı Yaylaları Sarıkaya köyüne, Köklüce ve Kazancı Yaylaları da Ketendere köyüne aittir ⁶⁷⁹ (Fotoğraf 3.30).

Fotoğraf 3.30. Çomakdağ Sırtlarındaki Yaylalarda Yapılan Gezi Turundan Bir Görünüm (<http://www.milasonder.com/tr-29/11/2011>).

Bütün bu yayla varlığı ile Çomakdağ çevresi, önemli bir yayla turizmi potansiyelini de bünyesinde barındırmaktadır. Ancak henüz turistik açıdan fazla bir tanıtım ve ilgi oluşturulamadığı için yaylalardaki turizm potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir. Hâlbuki yöredeki yaylalar, kendine özgü yayla meskenlerinin bulunduğu, temiz havası, bol oksijeni, yöreye özgü Yörük ayranı ve yoğurduyla ve daha birçok çekiciliği ile ziyaretçilerin çok farklı deneyimler yaşamasına imkân verecek bir turistik çekiciliğe sahiptirler. Bu açıdan doğa yürüyüşü gibi aktivitelerin de yapılabileceği, kentlerin gürültüsünden kaçmak isteyen insanlar için önemli bir turistik çekim gücüne de sahiptirler.

⁶⁷⁹ Demir ve Ünal, *Ege'de Bir Köy Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme*, s. 21-22.

Dolayısıyla bu yöredeki yaylaların erişim ve konaklama altyapısının geliştirilmesi, yol sistemlerinin daha çağdaş hale getirilmesi ve düzenlenecek turlarla birtakım ziyaretçilerin getirilmesi sağlanabilir. Hatta Çomakdağ-Kızıllağaç köyündeki turizm aktivitesi bunda önemli bir rehber olabilir. Oradaki yöresel düğünlerin köye bizzat gelen ziyaretçilere sunulmasında olduğu gibi yaylalarda da buna benzer etkinlikler ve şenlikler düzenlenerek ve tanıtımları yapılarak turistlerin buralara çekilmesi sağlanabilir. Hatta yayla evleri veya bungalov tarzı şeklinde yöreye özgü küçük boyutlu konaklama imkânları oluşturularak, ziyaretçilerin bu yaylalarda gecekleri sağlanırsa, hem yöredeki kırsal kesimde, sosyo-ekonomik bir canlanmaya katkı sağlanacak hem de yöredeki yaylaların tanıtımının yapılması ve daha çok ilgi görmelerine imkân verilmiş olacaktır. Ayrıca Karadeniz Bölgesi'ndeki bazı yaylalarda olduğu festival ve yayla şenlikleri düzenlenerek yaylaların tanıtımı daha iyi yapılabilir.

Ancak ülkemizin bazı yörelerindeki yaylalarda olduğu gibi doğal ortamın özelliklerini bozan ikinci konutlar ve yazlıklar yapılarak çevrenin bozulmasına izin verilmemelidir. Çünkü günümüzde betonlaşma olarak tabir edilen yapılaşma hassas doğal alanlardan biri olan yaylalara kadar uzanmış durumdadır. Dolayısıyla sahada bundan gereken dersleri çıkartarak henüz turizmin girdabına girmemiş ve bozulmamış olan bu nadide mekânları, özenle korumalı ve taşıma kapasitesini aşmadan turizme kazandırmalıyız.

3.5.6. Mağara Turizmi

Kısaca suların aşındırması ve oymasıyla ortaya çıkan büyük yer altı ve yer üstü boşlukları olarak tanımlanan mağaralar, oyulma yönüne göre düşey veya yatay bir şekilde oluşabilirler. Suların eritme süreciyle özellikle karstik bölgelerde oluşabilen mağaralar, yatay ve düşey doğrultuda gelişmiş, karmaşık planlı, çok katlı ve yüzlerce metre uzunlukta olabilmektedirler. Basit bir mağaranın başlıca elemanları; giriş (mağara ağzı), salon ve salonlar, tavan-taban, galeri, mağara gölleri ve kuyulardır. Mağaralar eskiden beri insanların dikkatini çekmiş ve buraları barınmak ve yaşamak için kullanmışlardır.⁶⁸⁰

⁶⁸⁰ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.72-73.

Mağaraların görsel, sportif, sağlık ve kültür açısından sahip olduğu özellikler, turizme kaynak oluşturarak mağara turizmini ortaya çıkarmıştır. Mağara turizmi, sportif ve bilimsel amaçlı olarak mağaracıların, mağara içlerinin doğal güzelliklerini keşfetmeleri ve tanıtımlarıyla başlamıştır. Mağaralar, bir yandan mağaracılık sporu açısından aktif turistleri çekerken, diğer taraftan giriş açılması, dolaşımın düzenlenmesi, aydınlatma hizmetleriyle her yaştan ve gruptan turistleri çekmektedir. Mağaralar sarkıt, dikit ve traverten benzeri oluşumlarıyla süslü salonları, gölleri, yer altı dereleriyle doğa turizminin, iklimiyle sağlık turizminin, yerleşim ve dini ibadet yeri olarak kültür ve inanç turizminin konusu içine girmektedir. Yeryüzünde görülen doğal güzelliklerin yer altındaki varlığı, insanlar için daima karanlık ve bilinmeyen olan yer altı düşüncesini aydınlığa ve hayranlığa dönüştürmüştür. Mağaraların insanları çeken en önemli özellikleri, mağara ortamında damlama, akma, buharlaşma, durgun su ortamı gibi çökme mekanizmaları nedeniyle oluşan speletoem (mağara oluşumu) adı verilen şekillerin biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından sunduğu görselliklerdir.⁶⁸¹ Bu görsel çekicilik, insanların her geçen gün, mağara turizmine daha fazla ilgi göstermelerine ve mağaralara olan ziyaretlerin daha da artmasına neden olmaktadır.

Mağaraların olağanüstü güzelliği, bu özellikleri tırmanma, iniş, dalma, akarsu geçişleri gibi özel bilgi ve beceri gerektiren mağaracılık sporu sayesinde ilk defa görebilme heyecanını taşıyan mağaracıları buralara çekmektedir. Ayrıca mağaracılıkta en derin ve en uzun mağaralara girmek, alpinizmde doruklara ulaşmakla eşdeğer önem ve heyecana yol açmaktadır.⁶⁸² Özellikle keşif duygusu yüksek olan insanlar, macera dolu böyle bir deneyimi asla kaçırmak istememekte ve yeri geldiğinde her türlü tehlikeyi göze alarak mağaralara girebilmektedirler. Mağaralar, araştırma sahasında olduğu gibi, içerisinde yaşayan yarası gibi değişik canlı türleriyle de ilgi çekmektedirler.

Mağaralar, değişik amaçlarla kullanılmaktadırlar. Geçmiş dönemlerde insanoğluna barınak olan mağaralar, günümüzde gerek damlataşlarının sahip olduğu özellikler ve gerekse mağara havasının serbest atmosfer şartlarından farklı mikroklimatik özellikleri nedeniyle daha çok turistik amaçlar için

⁶⁸¹ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 163-164.

⁶⁸² Doğaner, s. 167.

kullanılmaktadırlar.⁶⁸³ Bu kapsamda mağaralar, speleoterapi (mağara tedavisi) nedeniyle de oldukça önemli ziyaretçi kitlesini çekmektedirler. Bu tedavi, mağara ikliminin tedavi edici özelliği konusunda yapılan deneylerin olumlu sonuçlar doğurmasıyla gündeme gelmiştir. Mağara havasındaki radyoaktivite ve CO²'in sağlık üzerine etkileri araştırılmaya devam etmektedir. Mağara içinde hava akımlarının olmaması, nem oranlarının çok yüksek olması (% 100), nemin su damlası halinde havada yüzen toz vb. partikülleri kaplaması ve bunların soğuk mağara duvarlarına çarpıp yapışması, mağara havasının temiz olmasına neden olmaktadır. Bu durum, mağaralarda özellikle astımlı hastalar için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Mağaralar, doğal güzelliklerinin yanı sıra prehistorik, paleontolojik, arkeolojik, antropolojik, jeolojik, coğrafi, speleolojik araştırmalar yapan kişilerin ilgisini çekmektedir.⁶⁸⁴ Mağaraların farklı bilim dallarına uzanan etki alanları, yeni yeni keşfedilen farklı özellikleriyle daha da genişlemektedir.

Turizmin çeşitliliği açısından ülkemizdeki mağaralar, önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ülkemizin % 40'ı mağara oluşumları açısından önemli bir nitelik olan karstlaşmaya uygun kayalardan meydana gelmiştir. Erimeye uygun kayaların kapladığı alan ve bu alanlarda tespit edilen mağara sayısının oranına göre Türkiye'de 20 000'den fazla mağara bulunabileceği öngörülmektedir. Bunlardan 800'ü MTA, 450 tanesi de değişik kulüp ve derneklerce olmak üzere ancak 1 250'si incelenmiştir. Türkiye'deki mağaralar normal turizme açık mağaralar, ekipmanlı normal ziyaretçilerin girebileceği ve ekipmanla sadece profesyonel ziyaretçilerin girebileceği mağaralar olarak sınıflandırılabilir.⁶⁸⁵ Bu kapsamda herkesin ziyaret edebileceği mağaraların, ülkemizde oldukça fazla olması, mağara turizmi açısından önemli bir avantajdır.

Ülkemiz, jipsli, kalkerli ve dolomitli petrografik yapıların fazla yer tutması nedeniyle mağara sayısının oldukça fazla olduğu bir ülkedir. Ancak ülkemizde mağaraların turizm amaçlı değerlendirilmeleri henüz yenidir. Ülkemizdeki mağaralardan bazıları, prehistorik yerleşmeler olup (Karain ve Yarımburgaz Mağaraları gibi), tarihi özellik taşıırken, bazıları birbirinden ilginç ve ilgi çekici sarkıt ve dikitleriyle

⁶⁸³ Bekdemir, Ü., Sever, R., Uzun, A. ve Elmacı, S., 2004, "Yıldızkaya Mağarası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:12, Konya, 2004, s. 311.

⁶⁸⁴ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 170-171.

⁶⁸⁵ Akpınar, E. ve Bulut, Y., "Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizmi Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları", (Elektronik Sürüm) *III. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi*(20-22 Mayıs 2010) Cilt: IV, s. 1583.

(Damlataş ve Karaca Mağaraları gibi) dikkati çekmektedir. Bazıları dini açıdan (Eshabül Kehf ve St. Pierre Mağaraları gibi) kutsal sayılmakta, bazıları da sağlık turizmi açısından (Damlataş mağarası ve İnsuyu Mağarası gibi) önem taşımakta ve çok sayıda ziyaretçiyi çekmektedir.⁶⁸⁶ Bunun yanı sıra ülkemizde keşfedilmeyi bekleyen birçok mağara bulunmaktadır. Bunda, mağaracılığın ve mağara turizminin ülkemizde yeterince gelişmemesi, bu konuda yetişmiş insanların sayıca az olması, birkaç mağara dışında turizme dönük düzenlemelerin ve çalışmaların yeterince yapılmaması ve erişim sıkıntıları gibi birtakım etkenlerin olumsuz etkileri söz konusudur.

Didim-Milas kıyı kuşağında mağara turizmi bakımından dikkat çeken en önemli mağara, Uyku Vadisi içerisinde bulunan *Gökçeler (İncirli) Mağarası*dır (Fotoğraf 3.31). Bu mağaraya ulaşmak için öncelikle Milas'tan Bodrum'a giderken küçük sanayi sitesinden önce güneye ayrılan Ağaçlıhöyük köyüne gidilir. Ağaçlıhöyük köyünden sonra Gökçeler köyüne geçilir. Köy ile mağaranın arası 1 km civarındadır.

Fotoğraf 3.31. Gökçeler Mağarası Girişinden Bir Görünüm.

Gökçeler Mağarası'nın toplam uzunluğu 345 m'dir. Mağaranın yüksekliği 2 ila 20 m'dir. Mağara, karstik oluşumlar bakımından son derece zengindir (Fotoğraf 3.32). Çeşitli galerilerden oluşan mağaranın bir galerisinde yarasalar, koloni halinde yaşamaktadır. Kuvvetli ışıkla mağaraya girilmemesi hayvanları ürkütmemek açısından son derece önemlidir. Mağaranın 7 m'lik inişle girilen ikinci bölümüne ip olmadan

⁶⁸⁶ Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s.74-77.

inilmesi sakıncalıdır. Bunun dışındaki kısma, yarasalar galerisine girmemek kaydıyla girişte herhangi bir zorluk bulunmamaktadır.⁶⁸⁷

Fotoğraf 3.32. Gökçeler Mağarası, Karstik Oluşumlar Bakımından Son Derece Zengindir
(<http://www.uykuvadisimilas.com-E.T:05/09/2010>).

Mağaranın ağzı oldukça geniştir. Tavanları sert ve sağlamdır. Tabanda çamur, nemli toprak ve kayganlık mevcuttur. Sola doğru büyük bir galerinin bulunduğu yere yarasaların çokluğundan dolayı “yarsa galerisi” denilmektedir. Sağa hafif bir yokuşla çıkıp sonra dar bir geçitle sarkıt ve dikitlerle, küçük havuzcukların bulunduğu bir başka galeriye ulaşılmaktadır. Bu noktaya kadar herkesin girebileceği mağaranın bundan sonrası ise profesyonel mağaracıların girebileceği niteliğe sahiptir. Rehber eşliğinde iple 7 metre inilebilmekte ve daha geniş bir galeriye ulaşılmaktadır. Sonrasında ise mağaranın sonuna kadar gerek eğilerek gerekse sürünerek gidilmektedir. Dönüşte başka çıkış olmadığından aynı yol izlenmektedir. Mağara, arkeolojik ve doğal sit alanı durumundadır.⁶⁸⁸ Muğla Valiliğince Uyku Vadisi ve Gökçeler Mağarası'nın *Tema Park Projesi* hazırlanmaktadır. Bu kapsamda bazı çevre düzenlemeleri yapılmaktadır.

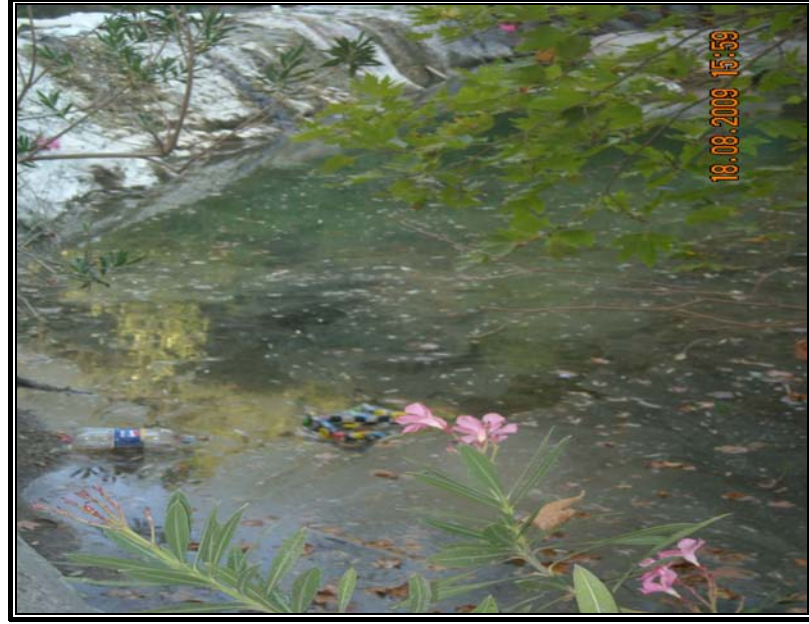
Her geçen gün daha büyük bir ilgiye sahne olan Uyku Vadisi ve Gökçeler Mağarası'nın, yılda en az 20 bin kişi tarafından ziyaret edildiği tahmin edilmektedir. Marmaris, Milas, Didim ve Kuşadası ve özellikle Bodrum'dan 50-60 kişiye ulaşan kabileler halinde düzenlenen otobüs ve jip safari turları ile Uyku Vadisi'ne gelen turistler, Uyku Vadisi Turistik Tesisleri'nde kısa bir dinlenme veya kahvaltı molası

⁶⁸⁷ *Cumhuriyetimizin Sekseninci Yılında Muğla*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, s.191.

⁶⁸⁸ Milas Tanıtım Kitapçığı, Didim Kaymakamlığı, s.52-53.

verdikten sonra rehberler eşliğinde 3 kilometrelik vadi turuna çıkarak, Gökçeler Mağarası gibi yerleri gezebilme imkânına sahip olmaktadırlar.

Ancak giderek artan turist sayısı ve turizm baskısı, beraberinde bir takım problemlerin yaşanması ihtimalini de gündeme getirmektedir. Özellikle mağaraya ulaşmak için kullanılan güzergâhta bir takım çevre kirliliklerine ve etrafa atılmış şişelere rastlanılmaktadır (Fotoğraf 3.33). Bu durum daha iyi bir koruma uygulamasının yapılmasını hatta buralarda bekçi veya gözetleme görevi yapacak kişilerin bulundurulmasını gerektirmektedir. Yine uyarı ve yönlendirme levhalarının asılması ve çöp kutularının konulması da bu açıdan uyarıcı ve önleyici nitelik taşıyabilir. Ayrıca mağaranın yarasaların üreme merkezi olması ve burada yapılan ışıklandırmanın yarasalara zarar verdiğinin anlaşılması üzerine, Çevre Bakanlığı tarafından bu ışıklandırma sistemi kapatılmıştır. Dolayısıyla ancak basit aydınlatma gereçleriyle girilip, gezilebilmektedir. Bu kapsamda, mağarada yapılacak gezi etkinlikleri sırasında buna da dikkat edilmesi ve yarasaların doğal yaşamını bozacak ve onları ürkütecek gürültü ve ışıklandırmadan kaçınılması oldukça önem taşımaktadır.

Fotoğraf 3.33. Uyku Vadisi'nde Çevreye Atılmış Çöpler, Buranın Özgünlüğünü Olumsuz Yönde Etkileyebilir.

3.5.7. Golf Turizmi

Golf sporunun dünyada katılımcıları hızla artmaktadır. Bunun neticesinde, golf turizmine olan ilgi de giderek artmaktadır. Bugün dünya üzerinde yaklaşık 60 milyon

insanın golf oynadığı varsayılmakta ve bu pazarda yılda 12 milyon poundluk bir harcama yaptıkları hesaplanmaktadır. Avrupa'da 1997 yılı itibariyle 5 000, Dünya genelinde ise 30 000 adet golf sahası bulunmaktadır.⁶⁸⁹

Ülkemizde golf tesisleri çoğunlukla sahile yakın yüksek kapasiteli zengin yeme-içme, alışveriş, eğlence olanaklarının sunulduğu konaklama tesislerinin yakınındadır. Golf tesisleri; golf sporunun uluslararası normlarına uygun alanlarda, golf sporuna yönelik parkur, ısınma ve pratik yapma alanıyla birlikte, kulüp binası ve bu aktiviteyi destekleyici diğer bölümlerden oluşan tesislerdir.⁶⁹⁰ Bu tesisler doğa ile iç içe düzenlenen golf sahaları ile ziyaretçilerine doğaya dönük bir ortamda tatil geçirebilmek için eşsiz fırsatlar da sunmaktadır

Türkiye, son yıllarda art arda hizmete giren uluslararası nitelikteki golf tesisleriyle, golf severleri bir araya getiren, kalitenin ve prestijin bulunduğu seçkin bir golf merkezi olma yolunda ilerlemektedir. Özellikle Antalya'nın 30 km doğusunda yer alan Belek beldesi gerek eşsiz kültürel, tarihsel ve doğal yapısıyla gerekse nitelikli golf sahaları ve tesisleri ile eşsiz bir golf turizmi potansiyelini oluşturmaktadır. Türkiye golf turizmiyle 1995 yılında tanışmış ve *Antalya Belek Bölgesi* golf turizmine açılmıştır. 1990-2002 yılları arasında İstanbul'da 2, Antalya'da 4 adet olmak üzere 11 yılda 6 adet golf sahası yapılmıştır. Avrupa Birliği verilerine göre bir golf turistinin bıraktığı para, o ülkeye gelen normal turistten bıraktığı paranın en az 5 katıdır. Türkiye'de golf oynayan yerli oyuncular ile ikamet etmekte olan yabancı sayısı 1 550 kişiyi geçmemesine rağmen Belek'teki sahaların dünya standardında olması nedeni ile 2000 Ekim-2001 Nisan ayları arasında Belek'te golf oynayan yabancı golfçü turist sayısı 85 000 ile 90 000 kişi arasında olmuştur.⁶⁹¹

Golfü aristokratların sporu değil, sporun aristokrati olarak kabul etmek gerekir. Golf, gittiği her yere birçok şeyi de beraberinde götürmekte ve beraberinde büyük gelir getiren bir endüstriye zemin hazırlamaktadır. Golf oynamak için ülkeye gelecek turist,

⁶⁸⁹ Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ., "Gelişmekte olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", (Elektronik Sürüm) *Gazi Üniversitesi ve Turizm Eğitim Fakültesi Ticaret Dergisi*, Sayı : 2, Ankara, 2002, s. 183-195.

⁶⁹⁰ Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri-Golf tesisleri, Madde 33, Erişim tarihi: 05 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

⁶⁹¹ Golf sporu, Erişim tarihi: 04 eylül 2010, <http://www.troykatourism.com/tr/golf/index.htm>.

olan faaliyetin, hem ülkemizde hem de araştırma sahamızda daha da yaygınlaştırılması için, golf tesisi yatırımlarını çekecek ortamların oluşturulması ve buna yönelik düzenlemelerin yapılması oldukça önemlidir.

Araştırma sahamızdaki turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve bütün yıla yayılması konusunda önemli katkılarının olabileceğini düşündüğümüz bu turizm faaliyetine yönelik olarak, Tuzla sulak alanı yakınında bir golf tesisi ve sahası bulunmaktadır. 2008 yılında tamamlanarak hizmete giren ve Ege Bölgesi'nin uluslararası standarttaki ilk ve tek golf tesisi olan *Vita Park Golf Resort*, "kuş cenneti" olarak nitelendirilen Tuzla sulak alanının yakınında bulunmaktadır (Fotoğraf 3.34). Alan içindeki suni göletlerle, onlarca çeşit canlı varlığa geçici konaklama olanağı sağlanan işletmenin geleceğe dönük hedefi, bölgenin golf turizmindeki tek adresi olmak olarak ifade edilmektedir. Bölgede birkaç yıl önce adından söz ettirmeye başlayan golf turizmi, hızlı bir yükseliş trendi kaydederek, Antalya'dan sonra golf turizminde yeni bir adres olmaya aday hale gelmeye başlamıştır. Deniz, kum ve güneş turizmine alternatif olarak, pek çok ülkede yapılan ve her yıl milyarlarca dolar döviz kazandıran golf turizmi, artık Milas için de önemli bir gelir kaynağı olacaktır. Yaklaşık 260 türden kuşun her yıl belli dönemlerde geçici konakladığı, "Kuş cenneti" Tuzla (Boğaziçi) ve Meşelik Köyü sınırları içindeki Vita Park Golf Resort, dünyanın her yerindeki golf tutkunlarını ve golf severleri ağırlamaktadır.⁶⁹³

Fotoğraf 3.34. Ege Bölgesi'nde Uluslararası Standarttaki İlk ve Tek Golf Tesisi, Milas'ta Golf Turizminin Geliştirilmesi Bağlamında Oldukça Önemli Bir Yatırımdır.

⁶⁹³ Milas'ta Golf Turizmi Bölgeye Umut Olacak, Erişim tarihi: 05 Eylül 2010, <http://www.lpghaber.com>.

Temmuz 2008’de “dokuz delikli” ilk bölümü hizmete giren ve aynı yıl kasım ayında “dokuz delikli” ikinci bölümle birlikte, Ege Bölgesi’nin ilk golf turnuvası “Kempinski Bodrum Ege Kupası”nı 35’i bayan, toplam 140 sporcunun katılımıyla gerçekleştiren tesis, 2009’da dünyaca ünlü golf eğitmeni Mike Adams’ı konuk etmiştir. Buradaki işletmenin yönetimi tarafından büyük bir heyecanla hazırlanan yeni projelerin tamamlanmasıyla; 8 adet tenis kortu, 3 açık, 1 kapalı yüzme havuzu, fitness salonu, (bütün odaları süit ve kral dairesi standardında 5 yıldızlı) 250 odalı otel, 30 apart villa ve muhteşem golf sahasından oluşan bu golf köyü, Milas yöresinin geleceğine ve ekonomik yapısına sağlayacağı katkılarla adından söz edilecek büyük bir proje olarak görülebilir.⁶⁹⁴

2000 dönüm arazi üzerinde, 5795 m²’lik golf sahası, kulüp binası ve Mike Adams Golf Akademisi ile Tuzla Koyu’na bakan nadir su kuşları ve flamingoları barındıran bir sahada, doğal bitki örtüsü ve fauna korunarak oluşturulduğu ifade edilen tesis, Türkiye’de ISO 14001 çevre sertifikasını alan tek golf tesisi olma özelliğini taşımaktadır (Fotoğraf 3.35). Her 9 dakikada 4 kişi, toplamda ise yazları günde 240, kışları ise yaklaşık 180 kişinin oynayabileceği tesis, doğal ortamlarla uyum içinde, iyi bir stratejik oyun çıkarılabilecek tasarıma sahiptir. Minimalist bir tarzda, beton kullanılmayarak tasarlanan golf araba yolları, kulüp binası ve golf akademisi, golf öncesi ve sonrasında golfçülere doğa keyfini de yaşatmaktadır.⁶⁹⁵

⁶⁹⁴ Milas’ta Golf Turizmi Bölgeye Umut Olacak, Erişim tarihi: 05 Eylül 2010, <http://www.lpghaber.com>.

⁶⁹⁵ Vita Park Golf Resort’ten yayınlanan basın bülteninden derlenmiştir.

Fotoğraf 3.35. Ege Bölgesi'nin Uluslararası Standarttaki İlk ve Tek Golf Tesisinden Bir Başka Görünüm.

Golf turizminin ülkelerin turizmüne ve ekonomilerine getirdiği bütün bu olumlu katkıların yanı sıra bir takım olumsuz etkilerini de unutmamak gerekir. Yapılan bir başka araştırmaya göre; Dünyada her yıl 350 golf merkezi açılmaktadır. Bunun sonucunda büyük oranda su, kimyasal gübre, ilaçlar kullanılmakta ve bu nedenle o bölgede yaşayan insanların yaşam kalitesi düşmektedir. Golf merkezlerinin getirdiği bir başka olumsuzluk ise tarım arazilerinin golf merkezi inşasında kullanılmasıdır. Dolayısıyla golf turizminin avantaj ve dezavantajlarının iyi hesaplanarak, bu tür turizm faaliyetlerinin gelişiminin sağlanması oldukça önemlidir.⁶⁹⁶ Ayrıca golf sporu geniş alanlara ihtiyaç duyan ve yoğun sulama, gübreleme gibi bakım ihtiyacı olan alanlarda gerçekleştirilen bir spordur. Dikkat edilmezse Antalya-Belek örneğinde olduğu gibi kıyı bölgelerinde çok geniş orman ve kumul alanları golf sahalarına dönüştürülmektedir. Kitle turizminin yan ürünü olarak gerçekleştirilen golf turizmi, turizm gelişmesinin alan seçimi, planlama ve işletme-bakım aşamalarında büyük dikkat gerektirir.⁶⁹⁷

Didim-Milas kıyı kuşağında da yukarıda sayılan birtakım olumsuz durumların ortaya çıkması, dikkate değer bir olasılıktır. Hatta bu konuyla ilgili olarak gazetelere yansıyan ve çevrecilerin tepkilerini gösteren haberler çıkmıştır. Her ne kadar olumlu bir

⁶⁹⁶ Öztürk ve Yazıcıoğlu, "Gelişmekte olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", s. 183-195.

⁶⁹⁷ Atik, Altan, Taşcıoğlu ve Yıldırım, "Çevresel Etkileri Açısından Ülkemizdeki Turizm Gelişmeleri ve Bölgeleri", s. 256.

takım özelliklere sahip olsa da bu tesisin yakınında kurulduğu Tuzla Sulak Alanı 12.10.2004 tarihinde Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından *koruma bölgesi* ilan edilmiştir. Bu nedenle her ne sebeple olursa olsun buradaki doğal ortamın kaynak değerlerine zarar verme ihtimali olabilecek her türlü beşeri müdahalelerden kaçınılması ve bu alanın mümkün olduğunca doğal olarak kalması sağlanmalıdır. Aksi takdirde dünyanın en ürkek ve hassas hayvanları olan kuşların, bu mekâna gelmesi söz konusu olmayacaktır. Bu da bu sahanın var olan doğal üstünlüğünün kaybolmasına ve ilerde hiçbir değeri olmayan sulak alan veya bataklıktan öteye geçmeyecek bir mekâna dönüşmesine zemin hazırlayacaktır. Zaten söz konusu sulak alan, kaçak avcılık ve yapılaşma ile kirlenme tehdidi altında bulunmaktadır. Bu tür hassas doğal mekânların bozulması oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşmekte ve en küçük değişimlerden olumsuz yönde etkilenebilmektedirler. Bu nedenle golf turizmi faaliyetlerinin geliştirilmesi sürecinde turizm-çevre dengesi çok iyi korunmalı ve doğal çevreye zarar verecek düzenlemelerden kesinlikle kaçınılmalıdır (Fotoğraf 3.36).

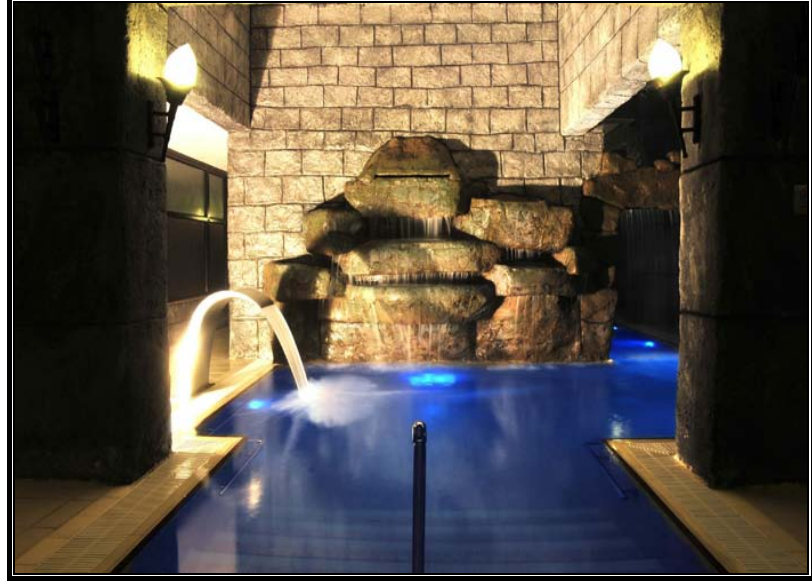

Fotoğraf 3.36. Golf Sahasının Hemen Yakınında Tuzla Sulak Alanı Bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra araştırma sahasının Didim ilçesinde termal turizm faaliyetleri de giderek gelişme göstermektedir. Bu bağlamda termal turizme yönelik hizmet veren 4 yıldızlı Caprice Termal Palace gibi lüks konaklama tesislerinin bulunması, termal turizm için önemli bir çekim kaynağıdır (Fotoğraf 3.37). Buna ek olarak Didim Beach Elegance Otel’de Türkiye’de ve Didim’de de ilk kez oluşturulan *Termal Thalasso* sistemiyle, denizin 150 m açığından alınan deniz suyu ısıtılarak termal olarak

müşterilere sunulmaktadır. Bu tür bir uygulamanın yapılmasında, tuzlu suyun mineral oranının yüksek olması ve ısıtıldığında çok daha fazla yarar sağlaması en önemli etkidir. Bu bağlamda araştırma sahamızdaki turizmi sadece yaz dönemine hapsolmaktan kurtaracak ve bütün yıla yayılarak çeşitlenmesini sağlayacak, termal turizm gibi alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi, sahamızdaki turizm faaliyetlerinin geleceğine dönük önemli bir adımdır.

Fotoğraf 3.37. Caprice Termal Palace'deki Termal Kür Merkezinden Bir Görünüm
(<http://www.caprice.com.tr/E.T: 06/06/2011>).

Bütün bu turizm türlerine ek olarak Didim-Milas kıyı kuşağında, koylardaki berrak denizin ve deniz altı çeşitliliğinin varlığı nedeniyle sualtı dalış turizmi, çok çeşitli güzellikleri ve çekicilikleri barındıran doğal ortamları nedeniyle doğa turizmi, golf, jet ski, sörf, yelken, su kayağı, banana gibi spor potansiyeli nedeniyle spor turizmi yapılabilir. Ayrıca deniz kürlerine uygunluğu nedeniyle sağlık turizmi, av ve yaban hayatının çeşitliliği ile av turizmi, yüzlerce yıllık geçmişe sahip ve Hristiyan dünyası için önemli olan manastır ve kiliseleriyle inanç turizmi gibi daha birçok turizm türüne yönelik etkinlikler de yapılabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİDİM-MİLAS KIYI KUŞAĞINDA TURİZM-ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE TURİZMİN MEKÂNSAL ETKİLERİ

4.1. TURİZMİN DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İnsanların günlük hayatın stresinden ve yoğunluğundan uzaklaşmak, dinlenmek, farklı birtakım yaşantılarla karşılaşmak, beden, zihin ve ruhsal yönden yenilenme sağlamak için katıldıkları bir faaliyet olan turizm, özellikle insanların sanayi toplumuna geçişinden sonra giderek artan bir şekilde talep ettikleri bir aktivitedir. Günümüzde her yıl milyonlarca insan, bu amaçlarla yaşadıkları yerlerden uzak memleketlere seyahat gerçekleştirmektedir. Ziyaretçilerin aradıkları ve görmek istedikleri unsurların başında temiz, sağlıklı ve ekolojik değerlerini kaybetmemiş doğal ortamlar gelmektedir. Yani buralardaki doğal mekânlar turizmin en önemli çekim kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Bunların aksine kirletilmiş, sürdürülebilirliğini kaybetmiş ve görsel açıdan hoş olmayan manzaraların bulunduğu doğal ortamlar, ziyaretçilerin hiçbir zaman karşılaşmak istemedikleri durumlardır.

Bu kapsamda turizm faaliyeti ile doğal çevre arasında karşılıklı ve zorunlu bir etkileşim mevcuttur. Çünkü bir yerde turizmin gelişmesinde doğal çevre elemanlarının oluşturduğu çekiciliklerin çok büyük tesiri olduğu kadar sürdürülebilir ve sağlıklı bir çevrenin oluşturulmasında ve doğal çekiciliklerin gerçek değerinin anlaşılmasında da turizmin önemli katkıları söz konusudur. Dolayısıyla birbirlerine böylesine güçlü bağlarla bağlı olan bu iki unsur arasındaki etkileşimde çevrenin turizm üzerindeki tesiri, turizmin çevre üzerindeki etkisini yansıtacak şekilde olumlu ve olumsuz durumlar sergilemektedir. Yani kaynak değerlerini yitirmemiş doğal çevreler, turizm faaliyetinin gelişmesine olumlu katkı sunmakta, doğaya saygılı turizm etkinlikleri de doğal çevrenin ömrünü uzatmakta ve özgünlüğünü korumasına yardımcı olmaktadır. Buna karşın bütün çekiciliğini kaybetmiş doğal ortamlar turizm faaliyetinin devamlılığına olumsuz etki yapmakta, doğal çevreyi tahrip eden turizm etkinlikleri de bu ortamların hayatiyetlerini zora sokmaktadır.

Her ne kadar “*temiz endüstri*” olarak anılıyorsa da rekreasyon ve turizm faaliyetlerinin, çevresel unsurların hemen hepsi üzerinde bazen olumlu ama daha çok olumsuz etkilerinin olduğu gözlenmektedir. Çevresel olumsuz etkilerinin başında hafta sonları ve yaz aylarında yollar üzerindeki korkunç trafik baskısı gelir. Aşırı kalabalığın

rekreasyon alanlarına hücum etmesi, yerinde bir deyimle “*şehirlinin kırsal istilas*” kırsal alanın bozulması, tarımsal ürünlerin tahrip edilmesi, park ve korulukların yangın ve başka şekilde zarar görmesi, arkeolojik eserlerin talan edilmesi gibi yollarla mekân üzerinde büyük bir baskı meydana gelmektedir. Kalabalıklaşma, genelde turizm sahalarının en önemli sorunudur.⁶⁹⁸

Turizm, belirli bir çevresel ortamı hedefleyen ve aynı ortamın içinde gerçekleşen bir olgudur. Herhangi bir çevresel ortamın insanlar tarafından kullanımı, bu ortamda kullanım tür ve yoğunluğuna bağlı olarak değişimlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu nedenle turistik yörelerde oluşabilecek çevresel bozulmaların önceden kestirilebilmesi için bu ortamların başlangıç koşullarını belirleyen kararlı haldeki antropojen yükleri aşan etkilere karşı dirençlerinin bilinmesi gereklidir. Bu amaçla “taşıma kapasitesi veya gücü” kavramı geliştirilmiştir.⁶⁹⁹ *Taşıma kapasitesi*, belli bir çevrenin bir düzeye kadar bu çevrede oluşan yeni durumlara dayanabilme gücüdür. Bu düzey aşıldığında çevrenin bozulması gündeme gelebilir. Bu doğrultuda taşıma kapasiteleri de çeşitlenmektedir.⁷⁰⁰

Taşıma kapasiteleri; fiziksel, çevresel, sosyal, psikolojik ve ekonomik olmak üzere çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bu açıdan konumuzla ilgili olduğu için bilhassa fiziksel ve çevresel taşıma kapasiteleri dikkatimizi çekmektedir. *Fiziksel taşıma kapasitesi*, çevrenin fiziksel ve biyolojik boyutlardaki etkilere dayanabilme gücünü ifade eder. Diğer bir ifadeyle fiziki sınırları belirlenen çevrede turist sayısını, turizmin doğal ve kültürel çevrede bozulmaya yol açmadan ulaşabileceği gelişme düzeyidir.⁷⁰¹

Fiziksel taşıma kapasitesine, çekim yerindeki gerek genel ve turistik alt ve üstyapı sistemlerin ve tesislerin; gerek eğlence ve dinlence ortamlarının, gerekse tarihi, kültürel ve sosyal yapıların turistik amaçlı kullanımlardan kaynaklanan bozulma veya aşınmaya başlayacağı kullanım sınırı şeklinde bir yaklaşım yapılması gerekir. Buna göre, fiziksel taşıma kapasitesi, turizmin çekim yerinde ortaya çıkarabileceği fiziksel sorunların başlangıç noktası olarak düşünölmeli ve bu noktadan sonraki turistik etkinliklerin çekim

⁶⁹⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 173-174.

⁶⁹⁹ Uslu, O., “Turizm ve Çevresel Etkileri”, *Turizm ve Çevre Konferansı*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, 1997, s. 30-31.

⁷⁰⁰ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 33-34.

⁷⁰¹ Emekli, s. 33-34.

yerinin fiziksel değerlerine ve varlıklarına zarar verebileceği, diğer bir deyişle, fiziksel taşıma kapasitesinin aşılabacağı kabul edilmelidir.⁷⁰²

Bu açıdan bir diğer kavram, *Ekolojik yani çevresel taşıma kapasitesidir*. Turizmde ekolojik taşıma kapasitesi, ekosistemde kabul edilemez değişimler yaratmaksızın turistik faaliyetlerin geliştirilebileceği düzeyle ilgilidir. Bu düzey aynı zamanda turistik faaliyetlerin kabul edilebilir gelişme düzeyi olup, ekolojik taşıma kapasitesi bu faaliyetlerle ekosistem arasındaki denge durumunu ifade eder. Dengenin bozulma noktası, turizm açısından ekolojik taşıma kapasitesinin aşılmaya başladığını gösterir ki, bu aşamadan sonraki turistik faaliyetlerin sürdürülmesi ekosistem için telafisi zor sonuçlar doğurur.⁷⁰³ Çevresel taşıma gücü veya kapasitesi, yenilenebilir kaynaklar açısından, sabit bir değer değildir. Teknolojik önlemlerle, örneğin çeşitli atıkların arıtılması ile bu gücün artırılması mümkündür. Öte yandan, başta arazi olmak üzere, yenilemeyen kaynaklar açısından taşıma gücü sınırlıdır. Yapılacak çevresel etki değerlendirmelerinde, yöre halkının kısa vadeli ekonomik çıkarları ile uzun vadeli çevresel yararlar arasındaki çelişkileri tanımlayan, bu tür durağan sınır koşulları özellikle dikkate alınmalıdır.⁷⁰⁴

Günümüzde turizm-çevre dengesinin çok iyi kurulması gerekmektedir. Turizm, kendi kendine düzensiz ve tahrip edici gelişmeye terk edilmiş bir olay değildir. Turizm-çevre etkileşiminin planlanması ve bu planları ulusal planlara entegre eden bir anlayış içinde ele almak gerekmektedir. Turizm-çevre etkileşimi, turizmin yaratıcı kaynağı olan doğal ve sosyal çevreyi korumak hedefi ile turizmden daha rasyonel bir şekilde yararlanmaya, böylece ülke ekonomisindeki etkinliğini artırmaya yönelik alternatif önlemler alma zorunluluğu getirir. Turizm sadece çevreyi bozmaz, çevreyi koruma yönünde alınan tedbirlerle daha güzel bir çevre yaratılmasına da yardımcı olur. Turizm yerel mimari özelliklerin, arkeolojik eser ve kalıntıların korunması, mevcut geleneksel yapının (köy, çiftlik, yayla) turizmde kullanılabilir hale getirilmesi için düzenlemeler yapılmasını sağladığı gibi, yol, park, trafik, ışıklandırma, yeşillendirme ve rekreasyon alanları yapılmasına da katkıda bulunur ve turizmin olumlu çevresel etkileri ortaya çıkar.⁷⁰⁵

⁷⁰² Çavuş, Ş., "Turizmde Taşıma Kapasitesi", Atilla Yüksel ve Murat Hançer(Ed.), *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s. 36-37.

⁷⁰³ Çavuş, s. 36-37.

⁷⁰⁴ Uslu, "Turizm ve Çevresel Etkileri", s. 44.

⁷⁰⁵ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 34.

Turizm sayesinde daha fazla turist çekebilmek amacıyla, doğal parklar ve dinlenme tesisleri iyileştirilmekte, tarihi ve mimari eserler korunmakta ve onarılmaktadır. Turistik bölgelerin yerel yönetimleri, çevre, deniz ve hava kirliliğini azaltmak için önlemler almakta, park, bahçe ve rekreasyon hizmetlerine önem vermektedir. Turistin doğal çevreye verdiği önem, bölge sakinleri üzerinde de bir çevre bilinci oluşmasına katkıda bulunmaktadır.⁷⁰⁶ Böylelikle çevrenin korunmasına daha fazla katkı yapılması mümkün olmaktadır.

Kitle turizminin doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri bazen, yukarıda sayılan olumlu etkileri nedeni ile meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan pek çok ülkede az gelişmişlik düzeyinden kurtulabilmek için turizm sektörünün gelişmesine büyük umutlar bağlanmaktadır. Ancak yine bu ülkelerde turizmin önemli bir kalkınma alternatifi olarak görülmesi, çoğu zaman acele kararlar alınmasına ve uygulamalara da neden olabilmektedir. Bu tür karar ve uygulamaların da turizmin temel varlık nedenleri arasında olan tarihi ve doğal çevre üzerinde ciddi tahribatlara yol açtığı bilinen bir gerçektir. Kitle turizminin olumsuz etkileri arasında mimari kirlenme, özellikle kıyılarda doğrusal bir şehirleşme, trafik sorunlarının artışı, ikinci konut alanlarının büyük alanlara yayılmasının yanı sıra bitki türlerinin azalması ve tarım alanlarının yok olması gibi birçok olgu sayılabilir. Doğası bozulmuş ve çevresi kirlenmiş yörelerde turistik çekiciliğin de azalacağı düşünüldüğünde, turizmde çevre boyutunun göz önünde tutulması gereken çok önemli bir etken olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Yani kitle turizminin doğal çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin turizmi de olumsuz etkilediği ve etkileyeceği açıktır.⁷⁰⁷

Turizm, bir yandan çevrenin zarar görmesinde etkili olabilen bir faaliyet iken, diğer taraftan çevrenin bozulmasından da etkilenebilmektedir. Bu nedenle turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinde ve ileriye dönük olarak planlanmasında oldukça duyarlı olunması gerekmektedir. Nitekim son dönemlerde gerek turizm amaçlı yatırımların yarattığı çevresel bozulmalar ve gerekse turistlerde oluşan duyarlılıklar

⁷⁰⁶ Tatoğlu, E., Erdal, F., Özgür, H. ve Azaklı S., "Bir Turizm Etki Skalası Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Kuşadası Örneği", Ayşe G. Şerifoğlu(Ed.), *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu*, 23-26 Şubat 2000, Kuşadası, Aydın, s. 525.

⁷⁰⁷ Önen, E., "Turizm-Çevre Etkileşimi: Turizmde Ortaya Çıkan Yeni Eğilimler", Ayşe G. Şerifoğlu(Ed.), *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu*, 23-26 Şubat 2000, Kuşadası, Aydın, s. 513-514.

nedeniyle sık sık “yumuşak turizm”, “ekoturizm”, “sürdürülebilir turizm” ve “sorumlu turizm” gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Çeşitli araştırma kuruluşları tarafından gerçekleştirilen analizler, turistlerin giderek artan oranda gittikleri yörelerdeki kirlilik ve ekolojik sorunların bilincine vardıklarını göstermektedir. Son gittiği tatil yöresindeki kirliliği fark eden veya bundan rahatsız olan turist sayısı 1986-1990 arasında iki kattan fazla artmıştır. Bu hızlı artış, sadece çevrenin bozulmuş olmasından değil, turistlerin çevreye verilen zararların farkına varmalarının da bir göstergesidir.⁷⁰⁸

Yine aynı araştırma sonuçlarına göre Akdeniz ülkelerine giden turistlerin farkına vardıkları kirlilik arasında “dağınık atıklar”, “devam eden inşaatlar”, “kirli yollar ve kaldırımlar”, “yapıların kapadığı manzaralar”, “çirkin yapılar ve “kirli sahiller” ilk sıralarda yer almaktadır. Şikâyet konusu olan bu hususlar, aslında çoğu zaman turizmin gelişmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yani bu durum bir bakıma pek çok turistin, gittikleri ülkelerdeki kendi taleplerinden kaynaklanan etkileri eleştirmeleri anlamına gelmektedir. Çok sayıda turizm temsilcisi ve uzmanlar arasında yapılan başka bir araştırmada turistlerin ilgi gösterdiği toplam 17 çekici unsurun başında “doğal güzellik” gelmekte, onu yörenin “iklim durumu” izlemektedir.⁷⁰⁹ Bunlardan anlaşılacağı üzere bizzat katılımcıları olan turistlerin de artık çevreye duyarlılıklarının arttığı ve tercihlerinde bu duyarlılığının oldukça önemli bir etken haline geldiği açık bir şekilde görülmektedir.

Ekonomik etkiler, maliyet ve kârlılık hesaplarıyla niceliksel olarak açıklanabilirken, toplumsal ve çevresel kayıp ve kazançlar ancak niteliksel olarak gözlenebilmektedir. Tüm bunların ötesinde de kritik “*karar verme*” olgusu yatmaktadır. Turizmin etki derecesinin ne olabileceği tam olarak hesaplanırsa bile, hangi gelişme düzeyinin kabul edilebilir ya da arzulanan gelişme olacağına kim karar verecektir.⁷¹⁰ Dolayısıyla keskin bir ayrımın yapılmasının imkansız eşdeğer olduğu bu kaos denkleminde, turizm-çevre etkileşiminin çok geniş ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasının, başta inceleme alanımız olmak üzere ülkemizin diğer turizme sahne olmuş yörelerinde, sürdürülebilir çevre ve turizm anlayışının yerleşmesinde ve farkındalığın

⁷⁰⁸ Önen, “Turizm-Çevre Etkileşimi: Turizmde Ortaya Çıkan Yeni Eğilimler”, s. 513-514.

⁷⁰⁹ Önen, s. 513-514.

⁷¹⁰ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 176.

oluşmasında faydalı olacağı kanaatindeyiz. Buna göre aceleyle ve yeterince düşünülmeden alınacak kararların, telafi imkânsız sorunlara yol açacağı ve turizmin olumsuz tesirinin daha ağır basacağı koşulların oluşmasına zemin hazırlayacağı öngörülmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin çevresel etkilerini mercek altına aldığımızda, özellikle sahil bandında, turizmin tesirlerinin daha gözle görünür bir şekilde ortaya çıktığı gözlenmektedir. Turizmin beklenin üzerinde gelişim gösterdiği bu sahalarda yer yer doğal çevrenin taşıma kapasitesini zorlayacak şekilde gelişmelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan daha yakın bir perspektiften bu hususları ele almak faydalı olacaktır.

4.1.1. Doğal Çevrenin Tahribi

Turizmdeki hızlı gelişmeler turizm faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini artırmıştır. Turistik yatırımlar, kısa dönemli kâr amacı ile öncelikle doğal çevreyi tahrip etmekte, çevreye ve kamu sağlığına karşı daha duyarlı olmaları gereken turizm sektörü ile ilgili kamu işletmeleri de çevre koruma konusunda üzerlerine düşeni yapmamaktadırlar. Bu sorunların temelinde ekonomik çıkarlarla çevre koruma bilinci arasındaki çatışma yatmaktadır. Çevre koruma, turizmden sağlanan ekonomik çıkarlara kısa dönemde bir sınır getirdiği için genellikle göz ardı edilmektedir.⁷¹¹

Turizmin doğal çevre üzerindeki tahrip boyutu, özellikle kısa süre içerisinde çok sayıda ziyaretçinin oluşturduğu kalabalık, baskı ve stres ortamının etkisiyle daha da büyüyen ve büyüdükçe de doğal ortamı acımasızca yok etme niteliğine bürünen bir görünüm arz etmektedir. Kitlesel bir şekil alan turizm, doğal çevrenin sahip olduğu güzellik ve çekicilikleri umarsızca ve gelecek kaygısını hiçe sayacak bir şekilde tahrip edebilme gücüne erişmektedir. Aslında bindiği dalı kesme tabiriyle etiketlenen bu olumsuz tesirler, turizmin istenilmeyen ve belki de korkulan yönünü oluşturmaktadır.

Araştırma sahamızda özellikle kıyı kesimlerde yer yer bu tür çevresel tahribatlara rastlanılmakta ve doğal ortamın sahip olduğu kaynak değerlerinin giderek tüketildiği görülmektedir. Nitekim yazlık evlerin ve konaklama tesislerinin her geçen gün

⁷¹¹ Durak, A., *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Enst. İşletme Anabilim Dalı, Kayseri, 2008, s. 10.

çoğaldığı Güllük Körfezi kıyılarında, sahil bandı betonlaşmakta ve doğal görünümünden hızla uzaklaşmaktadır. Örneğin Akbük koyunda buna benzer yapılaşmalara sıkça rastlanılmakta ve yeşil örtünün içerisine saplanan ve genişleyen destinasyon alanları gözlenmektedir. Aynı şekilde Güllük civarında, Boğaziçi ve Kıyıkışlacık çevresinde, Çam ve Kazıklı koyu çevresinde de doğal çevreye tezat bir görünüm arz eden betonlaşmalar görülmektedir (Fotoğraf 4.1).

Fotoğraf 4.1. Akbük Koyu Çevresinde Doğayla Uyumsuz Yapılaşmalar Söz Konusudur.

Hassas ekosistemlerde aşırı ve düzensiz turizm gelişimi ve kalabalık, özellikle hassas bitki ve yaban hayatı türleri üzerinde olumsuz etkiler yaparak, söz konusu türlerin zamanla yok olmalarına neden olmaktadır. Turizmin yaban hayatı üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar daha çok memeliler ve kuşlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Turizmin gelişmesi, çok sayıda yaban hayatı türlerinin yaşam ortamlarını gittikçe daha fazla işgal etmeye başlamıştır. Yaban hayatı gözlemciliği ve fotoğraf çekme gibi tüketici ve tahrip edici olmayan faaliyetler bile olumsuz etkiler yaratmaktadır. Turistlerin varlığı hayvanlar arasında davranış bozukluğuna, özellikle de beslenme ve dölleme gibi faaliyetlerinde değişikliğe ve bozulmaya neden olmaktadır.⁷¹² Bu bağlamda araştırma sahasında dikkatimizi yoğunlaştırmamız gereken nokta, doğa koruma alanları ve milli parklardır. Sözü edilen sahalar, insan ırkının henüz bozmayı başaramadığı ve gelecek kuşaklara bırakabileceğimiz yaşam adacıkları olarak

⁷¹² Şen, S. D., *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin, 2010, s. 59.

adlandırılmaktadırlar. Nitekim inceleme alanında Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası gibi ülkemizin en önemli sulak alanlarından ikisi bulunmaktadır. Ziyaretçilerin büyük bölümünün turizm sezonunda yoğunlaşması, bazen taşıma kapasitesini aşarak hassas doğal mekânlar üzerinde insan ve onun eseri olan turizm baskısı oluşturabilmektedir. Bu durumun oluşmasında çevredeki turizm yerleşmelerinin katkısı oldukça büyüktür.

Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası, her ne kadar koruma altına alınmış olsa da özellikle turizm sezonunda yoğunlaşan turizm baskısından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Bu sahaların barındırdığı birbirinden değerli flora ve fauna elemanları da bu durumdan nasiplerini alabilmektedirler. Yöreye gelen ziyaretçilerin beraberinde getirdikleri gürültü ve diğer tahrip unsurları, bu hassas mekânların barındırdığı bitki, hayvan ve diğer zenginlikler üzerinde olumsuz yönde etki yapabilmektedir. Nitekim insanların ziyaretleri sırasında çıkardıkları gürültüler, buralarda yaşayan hayvanları rahatsız edebilmektedir. Bazen de insanlara alışarak doğal yaşam döngülerinin bozulması ve adaptasyon sorunu yaşamalarına neden olmaktadır.

Ayrıca doğal mekânlarda bilinçsizce yapılan bir takım faaliyetler, bu canlıların zarar görme riskini artırabilmektedir. Bu sahalarda gerçekleştirilen ve daha çok yeni olan ekoturizm amaçlı faaliyetler (doğa yürüyüşü, botanik turu, olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği) için belirlenen güzergâhlarda henüz yeterli bir kontrol mekanizmasının bulunmamasından dolayı, buralarda yangın çıkma riskinin oluşması ve yabani hayvanların ziyaretçiler için tehlike oluşturması gibi bir takım olumsuzluklar bulunmaktadır. Yeni başlayan ekoturizm faaliyetlerinin ileride kitle turizmine dönüşebilme ihtimaline karşı gerekli önlem ve tedbirlerin şimdiden düşünülmesi ve risk analizlerinin yapılarak, hassas sahalarda içindeki koruma-kullanma dengesinin ekolojik sisteminin aleyhine değişme ihtimalinin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerekir.

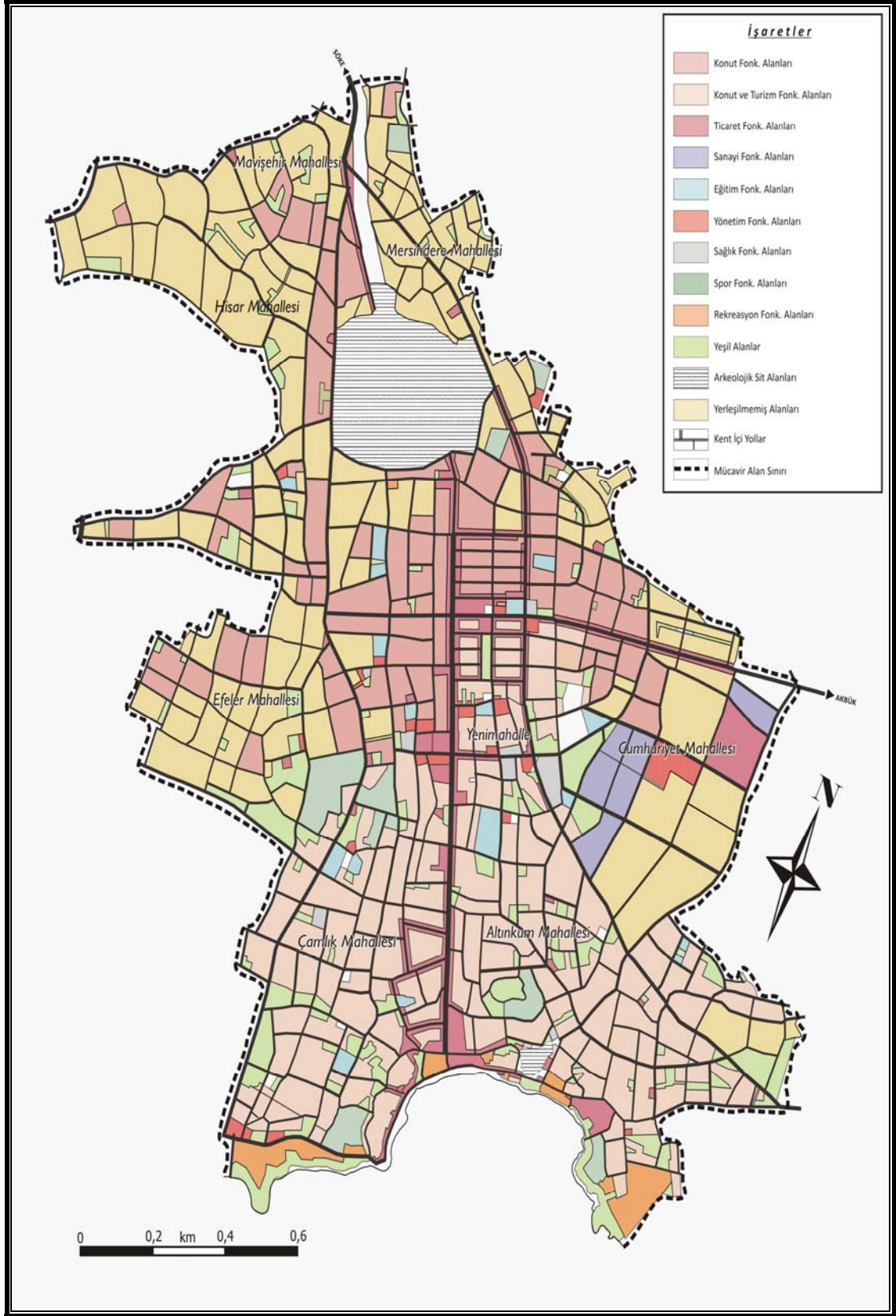
Bu kapsamda bir diğer husus, çeşitli tarihi ve kültürel turistik mekânların yakınındaki doğal ortamın bu noktaları ziyaret eden turistlerin neden olduğu baskı ve tahribata maruz kalmasıdır. Özellikle Labranda ve Heraklia gibi tarihi yerlerde, bu etkinin oluşma riski giderek yükselmekte ve buralardaki doğal ortam unsurları, zarar görme tehdidiyle karşı karşıya kalabilmektedirler.

4.1.2. Arazi Kullanımındaki Değişiklikler ve Plansız Yapılaşma

Araştırma sahasının gerek Didim ilçesinde gerekse Milas'ın Güllük Körfezi kıyı kesimlerinde turizmin etkisiyle bir takım mekânsal değişimler ve yer yer çarpık yapılaşmaya kadar varan dönüşümler gözlenmektedir. Aslında bu sahalarda yerleşimler 40-50 yıl öncesinde birer tarım ve balıkçı kasabası durumunda idiler. Zaman sürecinde beklenenden daha hızlı ve yoğun bir şekilde gelişen turizm faaliyetleri neticesinde gerek kentlerde gerekse kırsal alanlardaki arazi kullanımlarında turizmdeki gelişmelere paralel bir şekilde çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1980'lerden itibaren giderek artan turizm yatırımları ve ikinci evler (yazlık evler) nedeniyle eskiden pek de değerli olmayan ve gelir getirmeyen kırlar, meralar ve tarım alanları, turizmin ezici ve karşı konulması güç rant arzı karşısında mukavemet gösterememiş ve yoğun bir yapılaşmaya sahne olmuştur. Kıyının hemen gerisinde kule gibi yükselen ve kıyı iç kesimler arasındaki bağlantıyı güçleştiren, doğal ortamla uyumsuz ve tezat bir görünüm oluşturan lüks konaklama tesislerinin yapılmasıyla ortaya çıkan bu siluet değişimi, çeşitli amaçlar için doğal mekânlardaki arazilerin taşıma kapasitesinin aşılmasıyla sonuçlanabilecek riskleri barındırmaktadır. Yani artık söz konusu arazilerde tütünlerin, tahılların, otlakların ve diğer yeşil örtünün yerini, konutlar ve konaklama tesisleri almaya başlamıştır.

Arazi kullanımında gözlenen bu değişiklikler, her geçen gün etki sahasını daha da artırmaktadır. Bilhassa Didim kentindeki değişim açıkça görülmektedir (Harita 4.1). Alçak bir plato üzerine kurulan Didim kentinde başlangıçta Altinkum plajı çevresindeki konaklama tesisleriyle başlayan değişim, zamanla Cumhuriyet, Yeni Mahalle, Efeler Mahallesi gibi diğer yerleşim alanlarındaki yapılaşmalarla devam etmiştir. 1973 yılında Göçtür Otel ile turizme başlayan Didim'de, 1974-75'te ilk pansiyonlar, 1975 yılından itibaren moteller hizmete açılmıştır. Özellikle 1982 "Turizmi Teşvik Kanunu" nun yürürlüğe girmesinden sonra kıyı bandı dolmaya başlamış, iç kesimde Altinkum-Söke karayolunun iki tarafında kurulan konaklama tesisleri ile ilçe bugünkü durumuna gelmiştir. Son yıllarda Tarım Bakanlığında Turizm Bakanlığına devri için çalışmaların sürdüğü mera alanlarının turizme tahsis edilmesiyle arazi kullanımında turizm lehine bir takım düzenlemeler yapılacaktır.⁷¹³

⁷¹³ Baysan, S., "Didim Kıyı Alanı Örneğinde Turizmin Çevresel Etkileri Konusunda Yerli Halkın Tutumları", E. Özhan ve N. Alpaslan(Ed.), *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları IV. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 02 Konferansı Bildiriler Kitabı*, İzmir, 5-8 Kasım 2002, s. 60.

Harita 4.1. Didim Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanımı (2009).*

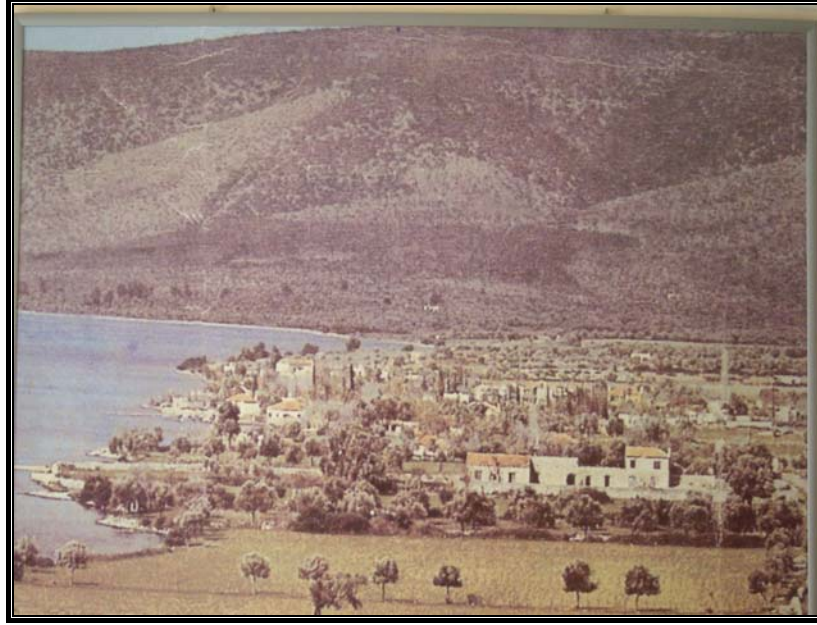
* Didim Belediyesi Fen-İşleri Müdürlüğü İmar Planı'ndan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Didim’de imar planları, arazi kullanımındaki bu hızlı değişimi yansıtacak şekilde sık sık revize edilmiştir. Nitekim 1980 ve öncesinde *Yerleşik İmar Planı* olarak adlandırılan plan uygulaması yapılan Didim’de, yapılaşma yerel idarenin inisiyatifiyle oluşmuştur. 1983 yılında ise Didim’in ilk imar planı yapılmıştır. Bu plan Hisar Mahallesi’ni, Yenihisar’ı, Altınkum plajı çevresini ve Mavişehir’i kapsarken, 1987 gelindiğinde, Didim çoktan bu alanların dışına taşmış ve plan yetersiz kalmıştır. Aynı yıl başlayan yeni plan çalışması, dönemin hükümetinin çıkardığı *Turizm Teşvik Yasası* çerçevesinde hızla yürütölmüş ve 1988 yılında Didim’in ikinci imar planı Belediye Meclisi’nde onaylanarak kabul edilmiştir. 1989’da, 1997’de ve 2002 yıllarında üç kez revize edilen bu plan, günümüzde de halen uygulanmaktadır ve revizyon çalışmaları da sürmeye devam etmektedir (Harita 4.1). Diğer taraftan Didim, 2005 yılında “Turizm Kenti” ilan edilmiştir. Bu doğrultudaki planlama çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sürdürölmektedir.

Günümüzde Didim kentinde konut ve turizm alanlarının her geçen gün genişlediği anlaşılmaktadır. Nitekim Altınkum plajına yakınlığı nedeniyle Altınkum ve Çamlık mahallelerinde oldukça yoğun bir yapılaşmanın (özellikle konaklama tesisleri şeklinde) gerçekteşiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Didim kentinde, Söke-Didim-Akbük kara yoluna paralel bir şekilde gelişen Mersindere ve Cumhuriyet mahalleleri, süratle yazlıklarla donatılan Yeni Mahalle ve Efeler mahallesi ile yazlık sitelerin sıralı bir şekilde dizildiği Mavişehir mahallesi gibi turizmin etkisinin bariz olarak göröldüğü yeni yerleşim alanları bulunmaktadır (Harita 4.1).

Bütün bu gelişmeler neticesinde yeni yapılaşmalar ve yeni arazi kullanımları meydana gelecektir. Her ne kadar imar planları, birtakım koruma ve denetim unsurları devrede olsa da ölkemizin bu denli hızlı ve yoğun turizm hareketlerine sahne olmuş diğer turizm kentlerinde olduğu gibi araştırma sahamızda da kaçak ve plansız bir şekilde gerçekteştirilen yapılaşmalar söz konusu olabilmektedir. Burada önemli olan doğal çevrenin taşıma kapasitesini zorlamadan ve doğaya uyumlu yapılaşmaların meydana gelmesidir. Ayrıca yasal olsa bile aşırı ve yoğun bir yapılaşmanın gerçekteşişiyor olması da önemli bir husustur. Nitekim 2009 yılı itibariyle Didim’de 52 bin adet konutun var olduğu ve bunun 14 bininin yabancı uyruklulara (özellikle İngilizlere) ait olduğu bilinmektedir. Kısa süre içinde ve böylesine yoğun bir şekilde gerçekteşen bu tür yapılaşmaların oluşmasında ve Didim’de arazi kullanımının bu kadar

hızlı görünüm değiştirmesinde, sadece vatandaşlarımızın değil buraya yönelik yabancı ilgisinin de oldukça önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 4.2. Akbuk Beldesi, 1977 Yılında Tenha ve Çok Sade Bir Yapılaşma Sergilemekteydi (Kaynak: Akbuk Belediyesi).

Fotoğraf 4.3. Günümüzde Akbuk Beldesi, Yazlıkların Doldurduğu Yoğun Bir Yapılaşma Alanı Haline Gelmiştir (2009).

Bu bağlamda arazi kullanımındaki değişimlerin fotoğraflara yansıyacak şekilde, somut bir durum sergilediği yerlere örnek olarak Didim'in Akbuk beldesini gösterebiliriz. Yukarıdaki iki fotoğraf incelendiğinde 1977 yılında Akbuk beldesinde kıyının hemen yakınında oldukça az sayıda meskenin bulunduğu gözlenirken, 2009

yılındaki Akbük beldesinde çok sayıda yazlık evlerin ve konaklama tesislerinin yapıldığı görülmektedir (Fotoğraf 4.2 ve Fotoğraf 4.3).

Fotoğraf 4.4. Güllük Beldesi'nin 1978 Yılındaki Görünümü (Kaynak: Güllük Takvimi).

Fotoğraf 4.5. Güllük Beldesi'nin 2009 Yılındaki Görünümü.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki arazi kullanımlarında mekânsal değişimlerin fotoğraflara yansiyacak şekilde somut bir durum sergilediği yerlere diğer bir örnek olarak Milas'ın Güllük beldesini gösterebiliriz. Yukarıdaki iki fotoğraf incelendiğinde 1978 yılında Güllük beldesinde kıyının hemen yakınında oldukça az sayıda meskenin bulunduğu gözlenirken, 2009 yılındaki Güllük beldesinde çok sayıda yazlık evlerin ve

konaklama tesislerinin yapıldığı ve yoğun bir yapılaşmanın meydana geldiği görülmektedir. Yukarıdaki fotoğraflarda gözle görünen değişim, turizmin doğal ortam üzerindeki tesirlerinin ulaşılmış olduğu boyutu ve değiştirici gücünü apaçık gözler önüne sermektedir (Fotoğraf 4.4 ve Fotoğraf 4.5). Bu ve benzeri şekilde gerçekleşen, hızlı ve dikkatsizce meydana gelen mekânsal değişimler, gelecekte telafisi zor olan doğal çevre tahribatlarına zemin hazırlamakta ve plansız yapılaşmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Buna göre turizm gibi hassas bir sektörde çevreye rağmen gelişmenin mümkün olamayacağı, düzensiz ve çarpık yapılaşma düzeltilmeden ve altyapı eksiklikleri giderilmeden turizm sektöründe beklenen patlamaya ulaşamayacağı veya ulaşılmışsa da bunun korunmasının mümkün olmayacağı artık bilinmektedir. Yoğun ve kontrolsüz ikinci konutların varlığı, turizmin temel kaynağı olan doğal ve kültürel değerleri tahrip etmekte, hassas bir ekosistem olan kıyılara zarar vermektedir. Çevre sorunlarına neden olan düzensiz yapılaşma ve altyapı eksiklikleri giderilemeden turizm sektöründe beklenen hedefe ulaşılması güçtür. Bir yörenin turist çekmesi, o yörenin doğal güzellikleri, huzur içinde dinlenmeyi sağlayıcı çevre koşulları, görme isteği uyandıracak tarihsel kalıntılar gibi çekici niteliklerinin varlığı ölçüsünde gerçekleşir. Uluslararası paket turlara katılan turistler artık; doğal, fiziki, ve sosyal kapasitesi zorlanan, kıyıları betonlaşan, denizleri ve kumsalları kirlenen, çöpleri yok edilemeyen, kanalizasyonları denize akıtılan, araziden yararlanma şekli sürekli orman ve rekreasyon alanları aleyhine değişen tatil yöreleriyle karşılaşmak istememektedirler. Bunun sonucu olarak tur operatörleri doğayı korumayan, çevre sorunlarına karşı duyarlı olmayan ülke ve yöreleri tur programlarına almamaya başlamışlardır.⁷¹⁴

Bu açıdan Didim-Milas kıyı kuşağında, turistik aktiviteleri canlı tutabilmek için doğal güzelliklerinin korunması ve titizlikle sahiplenilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hiçbir ziyaretçi; çirkin, plansız, kirli bir kent ya da doğal ortamda rekreatif faaliyette bulunmak istemeyecektir. İnceleme sahasının kıyı kesimlerinde artık betonlaşma oldukça artmış durumdadır. Sakinliği ve doğal güzelliği başlıca çekim unsurları olarak dikkat çeken söz

⁷¹⁴ Özgür, H., “Kuşadası’nda Çarpık Kentleşmenin Kısa Tarihi ve Turizm Üzerine Etkileri”, Ayşe G. Şerifoğlu(Ed.), *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu* (23-26 Şubat 2000), Kuşadası, s. 559.

konusu sahaların, cazibesini yitirmesine izin verilmemelidir. Aşırı, çarpık, doğayla uyumlu olmayan çirkin yapılaşmalara ve arazi kullanımlarına kesinlikle müsaade edilmemelidir.

4.1.3. Peyzajın ve Estetik Kalitenin Bozulması

Doğal ve beşeri çevrenin, insanlar tarafından doğal çevre ve insan tabiatına uyumsuz bir şekilde ve sağlıklı insanları rahatsız edici hale getirilmesi *görüntü kirliliği* veya *estetik kirlilik* olarak tanımlanmaktadır. Gerek turizm gerekse diğer insan faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan görsel kirlilik veya peyzaj bozulması pek önemseyen bir durum olsa da aslında insanlar üzerindeki psikolojik etkisi oldukça dikkat çekicidir. Bu durumun insanlarda; hoşnutsuzluk, yorgunluk, bezginliğe neden olduğu, göz yorgunluğu, isteksizlik ve kişilerde verim düşmesine sebebiyet verdiği, davranış bozuklukları, aşırı sinirlilik, yaşama isteğinde azalma, ruhsal travmalar, kronik baş ağrıları gibi semptomları ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Aslında insan eli değmemiş doğal bir ortam herkes için çekicidir. Nitekim yalçın dağ dorukları, alpin çayırlar, konifer ormanları, geniş yapraklı ağaçların oluşturduğu ormanlar, makiler, çalılıklar, bozkırlar, kumsallar ve falezler ile bozulmamış bozkırın, çölün, bataklığın kendine has bir çekiciliği vardır.⁷¹⁵ Ancak insanların neden olduğu dikkatsiz ve bilinçsiz müdahaleler, doğal mekânların bozulmasına ve estetik değerlerinin yitip gitmesine neden olmaktadır. Bu durum görselliğin ve beğenirliğin ön planda olduğu turizm için oldukça önemli bir belirleyiciliğe sahiptir.

Turizm yoluyla mekânda yaratılan fiziksel değişikliklere ek olarak, önemli “görsel” değişiklikler de meydana gelebilmektedir. Bozulma yanında, turizmin mekân üzerinde “aynılaştırıcı” bir etkisi söz konusudur. Çağdaş gelişme tarzı, bir zamanlar farklılıkları nedeniyle insanları kendine çeken birçok yerin birbirine benzemesine yol açarak turizmin birinci derecede var oluş nedenini, yani “mekânsal farklılığı” ortadan kaldırmaya başlamıştır.⁷¹⁶ Buna göre turizmin doğal çevre üzerindeki olumsuz tesirlerden birisi de doğal çevrenin özgün ve çekici unsuru olan doğallığını ve güzel görüntüsünü bozması, doğal peyzaja uygun olmayan ve tekdüze bir panoramanın ortaya çıkmasına neden olmasıdır. Öyle ki sahamızda olduğu gibi, birbirinin kopyası şeklinde yapılan ikincil konutlar ve bulunduğu ortamla tezat bir görüntü oluşturan dev konaklama

⁷¹⁵ Güney, *Türkiye Çevre Sorunları*, s. 256-257.

⁷¹⁶ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 176.

tesisleri, turizmin asıl çekim unsuru olan farklılıkları ortadan kaldırmakta, görsel kalitenin bozulmasına ve doğal ortamın kendine has güzelliğinin yok olmasına sebebiyet verebilmektedir (Fotoğraf 4.6). Son zamanlarda araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güney Ege sahil şeridinde yer yer doğal çevreyle adeta inatlaşırcaına yayılış gösteren yapılaşmalar, yeşille mavinin bütünleştiği bu koylarda doğal peyzajın kirlenmesinin yanı sıra çirkinleşmesinin ve nitelik açısından değer kaybetmesinin sorumluluğunu paylaşmaktadır. Kıyılarda bir şerit halinde karşılaşılan bu durum, doğal çekicilikleri geri dönülmez bir şekilde yok etmekte ve iç kesimlerle olan korelasyonunu da güçleştirmektedir.

Fotoğraf 4.6. Güllük'te Birbirinin Kopyası Şeklinde İnşa Edilen Yazlıklar, Estetik Kalitenin Bozulmasına Neden Olmaktadırlar.

Turizm alanlarında planlama ve tasarım aşamalarında doğal yapı ve yerel mimariye uygun olmayan yapılaşma, mevcut imar düzenlemeleriyle kontrol edilmediği takdirde kentsel bir niteliğe dönüşmektedir. Son yıllarda gerçekleştirilen turizm yapılaşmalarında daha dikkat çekici olan bu gelişme turizm ürünün ve çevre kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır.⁷¹⁷ Turizm yapılarının sıklıkla yörenin mimari yapısının dışında inşa edilmesi de estetik kirliliğin boyutları içinde tartışılmaktadır. Genellikle büyük ölçekli, baskın yapılar, yerel mimari özellikleri gölgelemekte, bu yapıların kıyı boyu manzara hatları boyunca sıralanması yerli halkı yeni ekonomik, kültürel ve sosyal

⁷¹⁷ Atik, M., Altan, T., Taşçıoğlu, S.G. ve Yıldırım, E., "Çevresel Etkileri Açısından Ülkemizdeki Turizm Gelişmeleri ve Turizm Bölgeleri", *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, İzmir, 2007, s. 254.

değişimden uzaklaştırıp soyutlamaktadır. Turizm yapılarına ek olarak yollar, personel binaları, park ve diğer servis alanları ve katı atık üniteleri de fazla yer kaplayan sahalar olarak dikkati çekmekte, iyi yerleştirilmediklerinde estetik açıdan rahatsızlık yaratabilmektedirler.⁷¹⁸

Didim-Milas kıyı kuşağında özellikle koylar çevresindeki alanlarda yoğunlaşan turistik tesisler, çevrenin estetik görünümünün büyük ölçüde bozulmasına neden olmuşlardır. Aşırı yapılaşmanın görüldüğü yerlere örnek olarak, Güllük Körfezi'nin doğu kıyılarındaki alanları gösterebiliriz. Güllük kasabasında yapılan 5-6 katlı binalar ve büyük boyutlu konaklama tesisleri, Akdeniz bölgesinin tek katlı ve beyaz badanalı evleriyle tam bir zıtlık sergilemektedir⁷¹⁹ (Fotoğraf 4.7). Yöresel mimariyle uyumlu olmayan bu yapılaşmalar, turistik açıdan da tercih edilen bir durum değildir. Çünkü buralara gelen turistler, geleneksel ve yerel tarzda yapılan meskenleri daha sevimli ve ilgi çekici bulmakta ve özgün olana daha fazla değer vermektedirler. Diğer türlü birbirinin kopyası betonlaşmaların turistik açıdan fazla bir çekim gücü bulunmamaktadır.

Fotoğraf 4.7. Güllük Kasabasında Kıyının Hemen Gerisinde Yükselen Binalar, Estetik Açıdan Hoş Olmayan Görünümlere Sebep Verirler.

Turistik bölgelerde yapılan, toprak kullanım planlaması ve bina düzenlemesi, sahiller, vadiler ve güzel manzaralar boyunca düzensiz bir gelişmeye yol açar. Düzensiz

⁷¹⁸ Baysan, S., "Ekolojik Etkiler: Turistler, Konaklama Sektörü ve Yerel Halkın Tutumları", A.Yüksel ve M. Hançer(Ed.), *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s. 57.

⁷¹⁹ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 387.

gelişme turistik tesisler ve yollar, işçi evleri, oto parklar, servis alanları ve atık boşaltım alanları gibi altyapı tesislerini içermektedir.⁷²⁰ Doğal çevre ve yerel mimari ile uyuşmayan mimari yapılar ve düzensiz gelişme, görsel kirlilik yaratmaktadır. Bu etki özellikle de sahil ve manzara yolları boyunca dikkate değerdir. Bunların yanı sıra yine yollar boyunca büyük, çirkin ve düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş reklam ve ilan panoları, elektrik ve telefon direkleri, kablolar ve katı atıklar da görsel kirlilik yaratmaktadır. Plansız ve düzensiz gelişme ve büyüme, hem kötü görüntü oluşturmakta hem de konaklama yerlerinin doğal manzaralarını kapatmaktadır.⁷²¹ Bunlara bağlı olarak ortaya çıkan estetik kirlilik yani görüntü kirliliği, hem turizmin yarattığı hem de turizm etkinliklerine en fazla darbeyi vurabilen sorunlardan bir tanesidir. Turistik bölgelerde, işletmeler ve yerleşimler için bina yoğunluğu yaşanmakta ve genellikle doğal çevreye uyum sağlamayan, estetik özelliği olmayan binalar yapılmaktadır. Plansız mimari ve biçimsiz betonlaşma çevreye zarar vermektedir.⁷²² Estetik kirliliği oluşturan bir diğer konu da, boyut ve yoğunluk konusunda bir düzenlemenin olmadığı, reklâm panolarının yarattığı irili-ufaklı düzensiz görünümdür.⁷²³ Nitekim Didim kentinde çekmiş olduğumuz aşağıdaki görüntü, kentteki reklam kirliliğini gözler önüne sermektedir (Fotoğraf 4.8).

Fotoğraf 4.8. Didim Kentindeki Tabela Yoğunluğundan Bir Görünüm.

⁷²⁰ Çalışkan, U., *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir, 2003, s. 93.

⁷²¹ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 58-59.

⁷²² Avcı, N., "Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi", (Elektronik Sürüm), *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(2), İzmir, 2007, s. 489.

⁷²³ Yüksel ve Hançer, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 57.

Araştırma sahasının Didim ve Akbük kıyılarında da estetik açıdan pek hoş olmayan bir görünüme sahip, sorunlu ve aşırı yapılaşma örneklerine rastlamaktayız (Fotoğraf 4.9). Nitekim Didim kentinde bilhassa ikincil konutlar ve her türden konaklama tesisleri, Altinkum çevresinden başlayarak iç kesimlere doğru ilerlemiş, burayı adeta bir emlak mezarlığına dönüştürmüştür. Böylesine hızlı ve yoğun yapılaşmalarda birincil amaç, para kazanmak olunca estetik ve çevresel uyuma yönelik kaygılar geri planda kalmaktadır. Sadece niceliğin düşünülüp, niteliğin pek fazla önemsenmediği bu türden peyzaj düzenlemelerinin oluşturduğu çirkin görüntü, turistler için iticilik unsuru olmakta ve özellikle kültür ve beğeni düzeyi yüksek ziyaretçilerin bakış açılarının olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır.

Fotoğraf 4.9. Akbük'teki Bazı Yapılaşmalar Yeşil Örtüyle Uyumsuz Bir Görünüm Sergilemektedir.

Didim'e bağlı Akbük beldesi de turizmin olumsuz etkilerine maruz kalan bir beldedir. Burada da yoğun olarak rastlanılan ikincil konutlar, uzaktan bakıldığında betonlaşmanın oluşturduğu beyazlığın, diğer tüm renkleri bastırıcasına ilerlediğini en çarpıcı bir şekilde yansıtan görüntünün baş aktörü olarak karşımızda durmaktadırlar (Fotoğraf 4.3). Turizmin aynılaştırıcılığının en somut kanıtı olan bu durum, görsel kalite açısından gelecekte daha da hoş olmayan panoramaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Hâlbuki turizmin baharında olan bu beldenin, güzelliklerini ve çekim unsurlarına en iyi şekilde muhafaza ederek geleceğe taşınması, buradaki turistik aktivitenin devamlılığı için büyük önem arz etmektedir. Çünkü turizmin en önemli

beslenme kaynaklarından biri, özgün değerlerini ve güzelliklerini kaybetmemiş ortamlardır. Estetik açıdan istenilmeyen görüntülerin olduğu yerlerde turizmin gelişmesi mümkün olmamaktadır. Burada yapılması gereken, turistik yapılaşmalarda parasal değil çevresel etik ve estetik kaygıların dikkate alınması ve çevrenin görsel kalitesinin bozulmasını önleyici uygulamaların titizlikle sürdürülmesi olacaktır. Çevresel hassasiyetin önemsendiği bu tür uygulamalar, kısa vadeli çıkar hesapları yapan bazı kesimler tarafından hoş karşılanmasa da uzun vadede bundan hem çevre ve hem de insanlar kazançlı çıkacaklardır.

4.1.4. Çevre Kirlenmesi

Turizmin çevre üzerinde yol açtığı olumsuz etkilerden, doğanın tahribi kadar önemli olan, bir diğeri de kirlilik yaratmasıdır. Özellikle su kirliliği, kıyı turizminin başlıca sorunlarından biri olurken, hava kirliliği, kış turizmi merkezlerindeki toprak kirliliği ise aşırı kalabalık ve denetimden uzak rekreasyonel kullanım amaçlı alanlarda görülmektedir. Kirliliğin turizme olumsuz etkileri; yörenin turistik çekiciliğini kaybetmesi, doğanın tahribi, görsel kalitenin bozulması ve sağlığı tehdit etmesi şeklinde olmaktadır. Bütün bunların ortaya çıkması yalnızca turistlerin değil yerli nüfusun da sağlık ve huzurunu etkilediğinden yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir.⁷²⁴

Turizmin yol açtığı hızlı ve kitlesel gelişim, çevre kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut altyapının kaldıramayacağı kanalizasyon ve çöp sorunu ve atıkların denize boşaltılmasıyla ortaya çıkan kirlilik gibi pek çok etkiye neden olmaktadır. Belki bir yerde çevrenin çekiciliği, turizmi teşvik edici bir unsurdur ancak turizmle birlikte o bölgede bir kirlenmenin başladığı da bir gerçektir. Turizmin yarattığı kirlenmenin başlıca nedenleri arasında; turistik gelişmenin iyi kontrol edilmemesi, bu husustaki çalışmaların çoğunlukla bilinçsiz, sadece kâr amacı güden kişilere bırakılması sayılabilir.⁷²⁵ Bilindiği gibi artan endüstrileşme, çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. *Bacasız endüstri* olarak etiketlenilmesine rağmen turizm de çevreyi olumsuz etkilemekte, nehirler, göller ve özellikle kıyılar üzerinde ekolojik bakımdan ciddi zararlar vermekte, kıyı alanlarının ekolojik, tarihi ve estetik

⁷²⁴ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s. 102.

⁷²⁵ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 37-38.

değerlerini kaybetmesine yol açmaktadır. Gerçekten de iyi yönetilmeyen turizm hareketleri sonucunda; hava, su, toprak, katı atık ve gürültü kirliliği gibi çevre sorunları yaşanabilmektedir.⁷²⁶ Ülkemizin en aktif turistik yörelerinden olan araştırma sahamızda da yoğun turizm faaliyetleri neticesinde bu tür çevre kirlenmelerine yer yer rastlanabilmektedir.

4.1.4. 1. Toprak ve Su Kirliliği

Turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı sahalarda karşılaşılan ve en çok dikkati çeken sorunlar içerisinde ilk sıralarda toprak ve su kirliliği gelmektedir. Özellikle çok sayıda insanın belli bir dönemde aşırı ve yoğun kullanımına maruz kalan bu sahalarda, zaman zaman istenilmeyen çeşitli kirlenmeler görülebilmektedir. Bunlardan ilki, topraklarda görülen kirlenmelerdir. Bu kirlenme, turizm bölgelerindeki altyapı eksiklikleri nedeniyle, kanalizasyon sularının, evsel ve sanayi atıklarının toprağa bırakılması sonucu oluşmaktadır. Kirlenen toprakta yaşayan canlıların kirlilikten etkilenmesi, ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda turizm alanında saha kullanım modellerine bağlı olarak toprağın plansız ve bilimsel olmayan yöntemlerle kullanımı, atıkların çevreye yayılması, ilaçlı ve kimyasal madde karışmış suların toprağa verilmesi gibi nedenler toprak kirliliğini arttırabilmektedir. Turizm işletmeleri inşa edildiği zaman ortaya çıkan ormansızlaşma ve bitki örtüsünün yok edilmesi sonucu oluşan erozyon da büyük bir tehlikedir. Sedimentasyon (organik ve inorganik maddelerin birikmesi ve su rezervuarlarını doldurması) turizmle gelen bir diğer önemli etkidir.⁷²⁷ Bu açıdan gerek Didim ve Akbük'te gerekse Güllük beldesi gibi sahil yerleşmelerinde, evsel atıklardan ve aşırı yapılaşmadan dolayı toprak kirlenmeleri, erozyon ve sedimentasyonlar meydana gelmektedir. Belki kısa vadede dikkati çekmeyen bir düzeyde olan bu durum, orta ve uzun vadede telafisi oldukça zor kirlenmelere neden olabilecektir.

Bunların yanı sıra verimli tarım topraklarının turizm amaçlı kullanımı da toprak kirliliğine neden olan diğer bir sorundur. Turistik tesisler ile yazlık konutların yapılması ve golf alanlarının kurulması, tarım alanlarını azaltmakta ve tekrar kullanımını önlemektedir. Ayrıca koruma kapsamında olması gereken alanlar üzerinde turistik

⁷²⁶ Küçüktopuzlu, F. "Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri", *I. Ulusal Turizm Kongresi* (16-18 Kasım 1990), Kuşadası, s. 205.

⁷²⁷ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 50-53.

tesislerin kurulması da önemli sorunlar yaratmaktadır. Bu tür kullanımlar toprak örtüsünün aşırı kullanımına sebep olduğu için hassas türlerin yetişme ortamlarını bozabilir.⁷²⁸ Önemli toprak kaynakları, mineraller, fosiller içeren ormanları, bataklıkları ve doğal yaşam alanlarını kapsar. Doğal kaynaklar üzerindeki hem olumlu hem de zararlı etkiler, konaklama için toprağın kullanılması ve diğer altyapı tesislerinin yapımı nedeniyle oluşabilir.⁷²⁹ Nitekim Didim ilçesinde tarımsal amaçlı kullanılacak topraklar ve meralar, ikincil konutlar ve konaklama tesisleriyle doldurulma riskiyle karşı karşıyadır. Bu durum, geri dönülmez bir şekilde, arazilerin betonlaşması sürecini hızlandırmakta ve buna bağlı olarak toprakların yok olmasına zemin hazırlamaktadır.

Turizm faaliyetleriyle yoğun bir etkileşim içinde bulunan sahalarda sıklıkla rastlanılan bir diğer sorun su kirliliğidir. Turizm bölgelerindeki altyapı eksiklikleri nedeniyle, kanalizasyon sularının denizlere, göllere ve nehirlere bırakılması sonucu su kirliliği oluşmaktadır. Kirlenen sularda yaşayan canlıların bu kirlilikten etkilenmesi, ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Turizm işletmelerinin atık sularının ve kanalizasyonlarının içme sularına karışması, sağlık açısından tehdit edicidir ve sarılık, tifo, dizanteri gibi hastalıkların ve bazı parazitlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gezi amaçlı deniz araçları ve suda çözünmeyen deterjan gibi maddelerin denize akıtılması, sulardaki canlı hayatını giderek tehdit etmektedir. Kirlenen su ortamında hayvan türleri ve çeşitleri azalmakta, kirlenmiş ortamlarda yaşayan ve fazla değeri bulunmayan türlerin sayısı artmaktadır. Kirletilen su kaynaklarının kullanılabilir hale getirilmesi uzun bir zaman almaktadır. Arıtma tesisleri kurmak ek maliyetler gerektirdiğinden bazı işletmeler, söz konusu tesisleri yapmaktan kaçınmaktadırlar.⁷³⁰

Su kaynakları, turizm ve rekreasyonel gelişim için başlıca çekim noktalarıdır. Turistik tesislerde üretilen atık suların boşaltılmasından kaynaklanan su kirliliği, deniz çevresi kadar kapalı göllerde de oluşur. Atık sularla beraber, gübreleme ve fazladan besinler, su sistemlerini etkilemektedir. Su kirliliği, Akdeniz ve onun uzantısı olan ve araştırma sahamızın kıyılarının da içinde bulunduğu Ege denizi gibi nispeten kapalı olan bazı alanlarda ciddi bir sorundur. Yapılaşmanın yoğunlaştığı kıyılarda arıtma tesislerinin olmadığı, evsel atıkların denize doğrudan verildiği yerlerde deniz kirliliği

⁷²⁸ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 56.

⁷²⁹ Çalışkan, *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*, s. 92.

⁷³⁰ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla İlgili Bir Araştırma*, s. 11-12.

artmıştır. ATAK (Balıkesir- İzmir- Aydın- Muğla- Antalya kıyı kesiminde yaklaşık 100 belediyeyi kapsayan Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi Projesi) Projesi durum saptama çalışmalarına göre, söz konusu yerleşim yerlerinin % 76'sında foseptik çukurları yetersizdir. Ayrıca % 13'ünde kanalizasyon şebekesi eskimiştir ve % 11'inde ise yeni kanalizasyon şebekesi bulunmakla birlikte, atık sular arıtılmadan denize verilmektedir.⁷³¹

Su kirliliği, turistik kıyı kentlerinde birçok kirletici unsurdan kaynaklanmaktadır. Özellikle evsel atık sular, gerek tatil sitelerinin gerek turistik tesislerin çoğunun atık su arıtma tesislerinin olmaması yüzünden doğrudan denize verilmekte ya da foseptiklerden sızarak deniz veya kullanma sularına karışabilmektedir. Yapılan araştırmaların bulgularına göre, özellikle altyapısı bulunmayan turistik kıyılarda kanalizasyon sularının plajlara, göllere ve nehirlere akıtılması rastlanan en önemli su kirliliği sorunudur.⁷³² Turizmin getirdiği yapılaşma nedeniyle yaz dönemlerinde atık su miktarlar, büyük boyutlara ulaşmaktadır.⁷³³ Böylesine büyük boyutlardaki atık suların ve foseptiklerin bertaraf edilmesinde belediyeler yetersiz kalabilmektedir. Nitekim Didim-Milas kıyı kuşağının sahil kesimlerde yeterli kanalizasyon sisteminin bulunmaması nedeniyle evsel atık maddeler foseptiklerde birikmekte ve belediye vidanjörleriyle çekilerek temizlik sağlanabilmektedir.

Genellikle toprağa veya herhangi bir yere sızdırmazlık olarak inşa edilmesi gereken foseptiklerin inceleme alanının her tarafında kurallara uygun olarak yapılıp yapılmadığının tam olarak denetlendiğini söylemek zordur. Örneğin AKÇED (Akbük Kültür ve Çevre Derneği) yetkileriyle yaptığımız görüşmelerde; Akbük beldesinde özellikle oteller bölgesinde deniz suyunda kirlenmelerin olduğu, sızdırmalı foseptikler nedeniyle atık suların yeraltı sularına ve denize karıştığı, arıtma kanalizasyon şebekesinin bulunmaması nedeniyle bu tür kirlenmelerin olduğu, normalde atıklarını Didim arıtma tesisine boşaltması gereken vidanjörlerin bazen bunu ihmal ettikleri ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak deniz suyundaki kirlenmelerin daha da artması ve doğal ekosistemin zarar görmesi söz konusu olabilmektedir. Ayrıca özellikle yaz mevsiminde artan insan sayısına bağlı olarak, foseptiklerin daha sık ve kısa sürelerde

⁷³¹ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 50-53.

⁷³² Küçüktopuzlu, "Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri", s. 206.

⁷³³ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 50-53.

boşaltılmaması, kötü kokulara yol açabilmektedir. Bu kapsamda özellikle kıyıda bulunan Akbük ve Güllük gibi turistik yerleşmelerin arıtma tesisi ihtiyaçlarının süratle giderilmesi, foseptiklerin kurallara uygun olarak yapılıp yapılmadığının daha sıkı denetlenmesi ve bilhassa yaz mevsiminde ziyaretçi yoğunluğu düşünülerek, bunların çevreye rahatsızlık verecek kötü kokular yaymasını önlemek için, daha kısa sürelerde temizlenmesine özen gösterilmesi gerekmektedir.

Turistik aktivitenin yoğunlaştığı yaz aylarında doğrudan insanlar tarafından su ortamlarının kirletilmesi de söz konusudur. Kıyılarda bırakılan atık maddeler, çok küçük bir alandan çok sayıda insanın denize girmesi, plaj ve deniz suyunun kirlenmesine neden olmaktadır. Deniz suyunun sağlığı tehdit eden kirlenmeler dışında, kalitesinin bozulması turizmi olumsuz yönde etkilemektedir.⁷³⁴ Gerçekten de, deniz kıyısı sayfiyelerinin gelecekteki gelişmesine sınırlayıcı etkisi olabilecek en önemli sorun gerek plajların gerekse uzantısı olan suların kirlenmesidir. Başlıca kirletici ise plajı kullananlar olmaktadır. Attıkları çöpler hem görünümü kirletmemekte, hem de kırık camlar ve konserve kutuları plaja gelenlerin ayaklarını yaralayarak sağlık sorunlarına da neden olmaktadır. Nitekim Didim ve Akbük sahillerinde özellikle dünyaca ünlü Altinkum plajı gibi yaz aylarında plajın taşıma kapasitesini aşacak ölçüde yoğunluğun bulunduğu plajlarda, çok sayıda insanın denizi ve plajı kullanmasının bir neticesi olarak; aşırı kalabalıklaşma, deniz suyunda kirlenme ve su kalitesinde azalma, tuvalet gibi zorunlu insan ihtiyaçlarına hizmet eden tesislerin yetersiz kalması ve çöp birikmesi gibi sorunlarla karşılaşılabilir.

Turistik merkezlerde deniz ve kıyının kirliliğinde önemli payı olan diğer etkenleri gezi amaçlı tekne, yat, kayık ve gemilerden boşaltılan yağlar sintine suları ve atılan katı atıklar oluşturur.⁷³⁵ Sahillerde gününbirlik olarak koyları gezdiren yatlar, atık su ve sintine tanklarını temiz koyalara boşaltmakta ve katı atıklarını kıyıya bırakmaktadır. Kirlilik yaratan bu atıklar, dalga ve akıntılarla denize taşınarak kirliliğe neden olmaktadır. Özellikle gezi amaçlı deniz araçları ve gemilerden boşalan yağlar, deniz suyundaki oksijen miktarının azalmasına ve suların kirlenmesine neden olmaktadır. Bu açıdan denetim yetersizlikleri nedeniyle gemilerin sintine sularının

⁷³⁴ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s.102-103.

⁷³⁵ Emekli, s.102-103.

uygun olmayan yerlere boşaltılması ve bu atıkların akıntılarla kıyılara ulaşması en çok görülen kirlenme yoludur.⁷³⁶ Nitekim Didim yarımadasındaki koylarda ve Akbük koyu ile Milas'ın Güllük Körfezi'ndeki koylarda, yerli ve yabancı ziyaretçileri gezdiren günöbirlük yat turları sırasında denize boşaltılan sintine suları, özellikle turizm sezonunda deniz suyunun kirlenmesinde önemli bir etkendir. Bu bağlamda AKÇED (Akbük Kültür ve Çevre Derneği) yetkileriyle yaptığımız görüşmelerde, yat teknelerinin normalde sintine sularını belediyeye çekmeleri gerekirken bunun pek yapılmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca yat turları esnasında denize atılan bazı çöpler de denizin kirlenmesinde etkili olabilmektedir.

Fotoğraf 4.10. Güllük Balıkçı Barınağı, Deniz Suyunun Nispeten Kirlendiği Yerlerden Birisidir.

Bunlara ek olarak yat limanları, balıkçı barınakları da deniz suyunun kirliliğinde söz sahibidir⁷³⁷ (Fotoğraf 4.10). Nitekim Didim ve Güllük balıkçı barınaklarının olduğu yerlerde buna benzer kirlenmeler görölebilmektedir. Ayrıca turistik yapılaşmalar için denizden alınan kum, deniz dibinin temizlik için taranması veya kirleticilerle denizde yaşayan canlıların ölererek suya dağılması ve kıyıya yığılması, deniz suyunun rengini, kokusunu ve tadını bozmaktadır.⁷³⁸ Bütün bunların ışığında ölkemizin turistik potansiyeli yüksek sahalardan biri olan Didim-Milas kıyı kuşağında, toprak ve su kirlenmelerinin görölmesinin turizm açısından olumlu yansımalar göstermesi

⁷³⁶ Küçüktopuzlu, "Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri", s. 206.

⁷³⁷ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s.102-103.

⁷³⁸ Emekli, s.102-103.

beklenemez. Bu açıdan bu tür kirliliklerin azaltılması ve turizmi geliştirici yönde çözüme ulaştırılması, turizmin gelişme sürecinde aşılması gereken önemli aşamalardır. Hem toprak kirliliği hem de su kirliliği, inceleme alanındaki turizm potansiyelini azaltabilecek etkiye sahip olan ve bir an önce, uzun vadeli olarak çözüme kavuşturulması gereken olumsuzluklardır.

4.1.4.2. Gürültü Kirliliği

Gürültü, insanda rahatsız edici duygular uyandıran, hoş olmayan, insan organizmasında hasar yapabilen sesler toplamıdır. İstenmeyen ve beğenilmeyen, kulak tırmalayan sesler, gürültü kirliliğine yol açarlar. Buna *ses kirlenmesi* de denir. Gürültü, insanoğlu kadar eski bir kirlenme şeklidir. Fakat ses kirlenmesi olayı, nüfusun belli merkezlerde yoğunlaşmasından sonra büyük ölçüde artmış ve sinir sistemini bozan, ruh sağlığını etkileyen bir olumsuzluk olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle endüstri devriminden sonra fabrikalarda çalışmak için kırlardan kentlere akın eden nüfus, diğer birçok ortam kirlenmesi yanında ses kirlenmesi olayını da başlatmış oluyordu. Ses kirlenmesi ve gürültü sorunu, kentleşme olayıyla paralellik arz eder. Trafik, seyyar satıcıların gürültüsü, yüksek sesle konuşma ve haykırışlar, görsel ve işitsel araç ve gereçlerden çıkan sesler bu kirlenmeye yol açan faktörlerden en tanınanlarıdır. Bu nedenle Dünya sağlık örgütü (WHO), gerek şehir ortamındaki gürültü seviyesine ve gerekse iş yerlerindeki gürültü seviyelerine, kabul edilebilir risk düzeylerini göz önünde bulundurarak limitler koymuştur. Genel olarak, gürültünün kabul edilebilir limit seviyesi 80 dB'dir. 130 dB'lik gürültü dayanılmaz boyutlu, tahammül edilemez sınırı oluşturur.⁷³⁹

Gürültünün etkileri ise 65-120 dB ses seviyesinde; yüksek kan basıncı, sindirim sorunu, ülser, depresyon, uykusuzluk, nevrostani, kan dolaşımı sorunu ve öfke, 85-120 dB ses seviyesinde ise kulağa doğrudan, ani zarar ve sağırlık olarak sıralanabilir.⁷⁴⁰ Gürültü, insan sağlığı üzerinde işitme hasarları şeklinde görülen fiziksel etkilerin yanında, uyku düzensizliği, sinirlilik ve baş dönmesi gibi psikolojik etkilere de neden

⁷³⁹ Güney, *Türkiye Çevre Sorunları*, s. 271-272.

⁷⁴⁰ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 57-58.

olmaktadır. Bunun sonucunda kulak sağlığı ile ilgili problemler ortaya çıkmakta ve psikolojik olarak stres meydana gelmektedir.⁷⁴¹

Sanayileşme ve kentleşme sonucu günümüz Türkiye'sinde aşırı boyutlara ulaşan gürültü, insanda stres yaratmakta ve çevredeki estetik değerlerden yararlanmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de bu konuda yapılan sınırlı araştırmalar; insanı en fazla rahatsız eden gürültünün, karayolu trafik gürültüsü olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁴² Didim-Milas kıyı kuşağı gibi turistik bölgelerde gürültü kirliliği; uçak ve karayolu araçlarından, rekreasyon amaçlı araçlardan, disko, bar gibi eğlence yerlerinden kaynaklanmaktadır. Bu da doğal hayat ve insan üzerinde baskıya ve psikolojik rahatsızlıklara hatta işitme bozukluklarına neden olabilmektedir.⁷⁴³ Dolayısıyla gürültü ve ses kirliliği sadece insanlar üzerinde değil aynı zamanda doğal ortamdaki diğer canlılar üzerinde de stres ve adaptasyon problemlerine yol açmaktadır. Buna bağlı olarak özellikle çevresel etkilere çok duyarlı olan türlerin bulunduğu alanlardaki planlamalarda ekolojik faktörler daha da önem kazanmaktadır. Eğer ekoturizmin bir bölgede geliştirilmesi düşünülüyorsa ekolojik faktörler dikkate alınarak planlama yapılmalıdır.⁷⁴⁴ Aksi takdirde ekosistemlerdeki hassas ve gürültüye karşı aşırı duyarlı olan canlıların zarar görmesine neden olunabilir.

Buna göre Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası ile Tuzla Sulak Alanı gibi doğa koruma alanları, sahadaki turizm yoğunluğundan ve buna bağlı olarak oluşacak gürültüden en kolay etkilenecek hassas nitelikteki ekosistemleri ve canlıları barındırmaktadırlar. Özellikle doğal mekânlarda yaşayan kuş türleri, bu sahalara baskı yapan bir takım unsurların olumsuz tesirine maruz kalmaktadır. İnsan ve araç baskısıyla paralel yoğunlaşan ses kirliliği, bu sahada başta kuş türleri olmak üzere diğer birçok canlıyı rahatsız etmektedir. Tüm sistemin sağlıklı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilen kuşların mevcudiyetinde ve işlevlerinde azalmaya yol açabilecek bu durum, diğer canlıları da rahatsızlık edebilecektir. Milli parkın Büyük Menderes Deltası kısmına, her yerden girişin mümkün olması ve bunun kontrol altında tutulamaması gibi nedenlerle

⁷⁴¹ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, s. 16.

⁷⁴² Gürdal, M., "Türkiye'nin Turizm-Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları", *1. Ulusal Turizm Kongresi* (16-18 Kasım 1990) Kuşadası, s. 200.

⁷⁴³ Yüksel ve Hançer, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 55.

⁷⁴⁴ Erdoğan, N. ve Yağcı, Ö., "Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekoturizmin Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Etkiler Bakımından Değerlendirilmesi", *First Tourism Congress of Mediterranean Countries* (17-21 Nisan 2002), Antalya/Turkey, s. 411.

deltanın en hassas noktası olan milli park sahasındaki ekolojik yaşam (özellikle kuşların yaşamı) olumsuz etkilenebilmekte ve kontrolsüz kullanıma yol açılarak, bu hassas doğal mekan tehdit edilmektedir.

Ayrıca Tuzla Sulak Alanı yakınında konaklama tesislerinin ve yazlıkların bulunması ve Bafa Gölü kıyısından karayolunun geçmesi de, buralardaki sessizliğin canlılar aleyhine bozulmasına yol açmakta ve onların doğal yaşam akışlarını olumsuz etkilemektedir. Söz konusu sahalarda yaşayan kuşlar, çok hassas canlılar oldukları için rahatsız edildikleri yerlere asla bir daha gitmemektedirler. Bu tür hassas canlıların yaşam sahalarda meydana gelebilecek en küçük insan müdahaleleri, habitatlarında derin izler bırakabilir. Bunun yanı sıra Bafa Gölü gibi doğa koruma alanlarında düzenlenen gezi, safari gibi etkinlikler sırasında oluşabilecek ses kirlilikleri, buralardaki hayvanların habitat algılamalarında değişikliklere ve kendilerini stres altında hissetmelerine yol açacaktır. Bu nedenle ekoturizm etkinlikleri olsa bile, söz konusu turizm aktivitelerinin dikkatle ve doğaya gerekli özeni gösteren bir anlayışla düzenlenmeleri ve katılımcıların da buna uygun hareket etmesi oldukça önem taşımaktadır.

Gürültü kirliliğinin çevre kirlenmesi içinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Tazminat ödenecek meslek hastalıklarına yol açan nedenler arasında gürültü de yer almıştır. Turistlerin yoğun olarak buldukları bölgelerdeki eğlence mekânlarında yüksek sesli müzik yapılması ve bunun özellikle gece geç saatlerde olması, yerel halkı ve turistleri rahatsız etmektedir. Ayrıca turistik festivaller gibi faaliyetler de rahatsızlık verici ve yüksek frekanslı seslerin oluşmasına neden olabilmektedir.⁷⁴⁵ Turistik bölgelerde özellikle de turistlerin belirli alanlarda yoğunlaşmasından dolayı, motorlu taşıt ve deniz araçlarının çıkardığı sesler ve gürültüler rahatsız edici olmaktadır. Bunun dışında uluslararası seyahatlerin çoğunun havayolu ile yapıldığı bilinmektedir. Uçakların ve diğer turist transfer araçlarının yol açtığı gürültü kirliliği, turizm endüstrisinin çevresel etkilerinden bir kısmıdır. Özellikle turizm bölgelerinde otellerde yapılan eğlencelerden ve eğlence merkezlerinde geç

---

⁷⁴⁵ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, s. 16.

saatlere kadar süren çok yüksek seviyedeki müzik sesleri, gürültü kirliliği oluşturmaktadır.⁷⁴⁶

Bu kapsamda hem Didim ilçesinde hem Milas ilçesinde, turistik alanlarda özellikle eğlence mekânlarından ve diğer turistik işletmelerden çıkan yüksek ses, gürültü kirlenmesine yol açmaktadır. Nitekim BAYSAN (2002) tarafından Didim kentinde yapılan ankette de yöre halkının turizmin çevreye yaptığı olumsuz etkilerinden birisi olarak gürültü kirliliğine işaret ettiği ortaya çıkmıştır. Özellikle yaz mevsiminde yoğunlaşan ve rahatsızlık verici boyutlara ulaşan bu durum, geçtiğimiz yıl (2010) çıkarılan yönetmelikle, gece belli bir vakitten sonra bu tür yüksek ve rahatsız edici gürültü kaynaklarına sınırlama getirilmesiyle azalma göstermiştir. Her ne kadar turistik işletme sahipleri buna tepki gösterip, turizmi baltalayacağını iddia etse de bu yeni durumunun uzun vadede turizmi olumlu yönde etkileyeceği açıktır. Çünkü hiçbir turist gürültü gibi insanın sağlığını bozan kirlilik kaynaklarının olduğu sahalara gitmek istemeyecektir.

Didim-Milas kıyı kuşağında özellikle turizm sezonu olan yaz mevsiminde gelen çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçinin oluşturduğu insan ve trafik yoğunluğu, Didim ve Milas kent merkezlerinde gürültü kirliliğine yol açabilmektedir. Bu durum büyük kentlerin karmaşa ve stresinden kaçıp, tabiri caizse kafa dinlemek isteyen yani beden, zihin ve ruhsal yönden deşarj olmak isteyen insanların tercih ettiği bu tür turistik yerleşimler için önemli bir dezavantaj oluşturabilir. Çünkü gerek yerli gerekse yabancı turistlerin akın ettiği söz konusu merkezlerin bir çoğunun en önemli tanıtım sloganlarından biri her anlamda dinlenme ve tatil imkanı sağladıkları şeklindedir. Bu bakımdan aşırı insan ve taşıt baskısı, bu pazarlama etiketini olumsuz olarak etkileme potansiyeline sahiptir. Çünkü kentin stres ve gürültüsünden kaçıp dinlenmek, tatil yapmanın başlıca amaçlarından biridir. Bu nedenle turistik merkezlerin gürültüden kalabalıktan, kargaşadan uzak olması gerekmektedir. Son yıllarda doğayla içice spor etkinliklerinin rahatlıkla yapılabildiği tatil köyleri, çevre gürültüsünden yakından insanların en çok tercih ettiği yerler olmuştur.⁷⁴⁷ Bu açıdan araştırma sahamızdaki tatil köyleri oldukça ilgi gören konaklama tesisleri olarak dikkat çekmektedirler.

⁷⁴⁶ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 58.

⁷⁴⁷ Emekli, *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, s. 102-103.

4.1.4. 3. Katı Atık Kirliliği

Ülkemizde çevre sorunları arasında katı atık kirliliği önemli bir yer tutar. Bu sorun yerel yönetimlerin de daima gündemindedir. Çünkü çözümü en zor olan sorun da budur. Katı atıkların kontrolü ve uzaklaştırılması hakkında bir yönetmelik yürürlükte değildir. Fakat Türkiye’de çoğu yerleşim birimlerinin arasında ve yakınında bulunan iki binden fazla çöp depolama alanı, çevre ve halk sağlığını tehdit etmektedir. Çöp konusunun tehlikeli bir soruna dönüşmesi yılların ihmalinin bir sonucudur. Ülkemizde yeterince ve düzenli depolama alanları oluşturulmadığı için çöplüklerimizden kaynaklanan sızıntı sularının ve metan gazlarının kontrol altına alınması için daha çöpler dökülmeden depolama alanında drenaj kanallarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca bazı çöplüklerde hiçbir ayrıştırma işlemine tabi tutulmadan çöplerin yığılması sonucunda, metan ve karbondioksit gibi gazlar çıkmakta, kendiliğinden yangınlar çıkmaktadır. Buna bağlı olarak hava kirliliği ve kötü kokular etrafa yayılmaktadır.⁷⁴⁸

Ülkemizin birçok yerleşiminde olduğu gibi turizm alanlarında yakın zamanlarda daha da önem kazanan sorunlardan birisi atık maddelerdir. Bunların plajlarda, tarihi eserler arasında, piknik alanlarında, hemen her yerde yayılması ve çevreyi kirletmesi yanında, büyük miktarlarda birikerek turizm alanları yakınında çöp dağları yaratması da ayrı bir sorundur.⁷⁴⁹ Artan ziyaretçi sayısı ile beraber çöp miktarında meydana gelen artış, bu çöplerin toplanması ve depolanması konusunda sorunlar yaratmaktadır. Çöplerin uygunsuz ortamlarda depolanması sonucu bu tür ortamlarda üreme imkânı bulan sinek ve böceklerin çoğalması bazı hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Akdeniz Eylem Planı çerçevesinde Birleşmiş Milletler Çevre Programı sorumluluğunda 1988 yılında gerçekleştirilen “Akdeniz Havzasının Geleceği” konulu *Mavi Plan*, turist başına ortalama 0,9 kg ev çöpü eritimi olduğunu, bu rakamın 2010 yılında ambalajlı tüketimin artışıyla birlikte 1.5 kg çıkacağını belirtmektedir. İstanbul’da kişi başına ortaya çıkan çöp miktarının 0,5 kg olduğu dikkate alınır, bir turist yerleşik bireylerin iki katı kadar çöp ortaya çıkardığı görülmektedir.⁷⁵⁰ Buna bağlı olarak da ülkemizin birçok turistik sahasında olduğu gibi inceleme alanında da

⁷⁴⁸ Güney, *Türkiye Çevre Sorunları*, s. 281.

⁷⁴⁹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 175.

⁷⁵⁰ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, s.15-16.

yoğun turizm sezonlarında çöp miktarı artmakta, çöplerin toplanmasında ve bertaraf edilmesinde birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Tatil yerlerinde artan turist sayısına bağlı olarak ortaya çıkan atık ve çöp miktarı o çevrenin taşıma kapasitesi üzerine çıktığı zaman çeşitli türlerde kirlilik ortaya çıkmaktadır. Çevrenin özümseyici-seyreltici gücü bu problemi ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Dolayısıyla doğal ve insan yapısı çevrenin kalitesi turizm için önemlidir. Çevre kalitesi iyi olmaksızın turizmin sürdürülebilir olması mümkün değildir. Çünkü turizmin mekanı tüketme rolü vardır ve bu rol çevre kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Çevre kalitesinin bozulması o mekâna ilişkin talebin de azalmasına yol açacaktır. Turist aktivitelerinin yoğun olduğu yerlerde katı atık yönetimi önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Akarsu vadileri ve yol kenarları ya yerel yönetimlerce çöp ve moloz dökme yerleri olarak kullanılmakta ya da kenarından geçenler çöplerini buralarda bırakabilmektedirler. Bu durum ise estetik kirlenmeye neden olmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de yaygın olan piknik yapma adeti ile piknik sonrası atıkların genellikle gelişigüzel piknik mahallinde bırakılması gibi önemli bir sorun da bulunmaktadır. Bu durum, ne yazık ki Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı alanındaki piknik için ayrılmış alandan, Çanakkale’de Gelibolu Yarımadası Milli Parkı’nda ziyaretçilerin yemek yeme ve dinlenme ihtiyaçları için ayrılmış yere kadar genel bir benzerlik göstermektedir.⁷⁵¹ Bu kapsamda sahadaki günübirlik Beypınarı, Uyku vadisi ve Beçin Dedesi gibi mesire yerlerinde ve rekreasyon alanlarında katı atık sorunu güncelliğini korumaktadır.

Gerçekten de Didim-Milas kıyı kuşağı gibi turistik faaliyetlerin ve doğal çekiciliklerin yoğun olduğu bölgelerde, atık boşaltımı ciddi bir problemdir ve yanlış boşaltım, doğal çevreyi tehdit etmektedir. Katı atık ve çöpler, suyun kirlenmesine ve suda yaşayan canlıların ölümüne yol açabilmektedir. Dağlarda kamp yapan turistler büyük miktarlarda çöp üretirler. Otellerin, rekreasyon ve diğer amaçlı tesislerin yapımı, genellikle katı atık kirliliğine yol açar. Atık su, flora ve faunaya zarar vererek, turistik tesislerin çevresindeki denizleri ve gölleri kirletmektedir. Doğal alanlarda ve yerleşim yerlerinde ortaya çıkan çöp kirliliği insan ve hayvan sağlığını tehdit edebilmekle beraber, estetik açıdan da kötü görünümlere zemin hazırlamaktadır.⁷⁵² Nitekim Didim gibi turistik merkezlerde, özellikle yaz

⁷⁵¹ Yüksel ve Hançer, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 51-55.

⁷⁵² Çalışkan, *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*, s. 92-93.

mevsimlerinde kullanılan klasik çöp kutularının ağızlarının açık kalması veya yetmemesi gibi durumlarda çevreye kötü kokular yayılmakta ve hoş olmayan görüntüler ortaya çıkmaktadır (Fotoğraf 4.11). Bu nedenle daha işlevsel ve çevreyi koruyan çöp kutularına gereksinim söz konusudur. Ayrıca çöplerin toplanmasının daha sık aralıklarla yapılması da gerekmektedir. Bunun yanı sıra günlük ihtiyaçlar sonucunda ortaya çıkan çöplerin biriktirilmesi ve arıtılması işlemleri, daha çağdaş yöntemlerle, uzun süreli ve sistemli bir plan çerçevesinde yürütülmelidir.

Fotoğraf 4.11. Didim Gibi Turistik Merkezlerde Klasik Çöp Kutuları, Çevreye Kötü Kokuların Yayılmasına ve Hoş Olmayan Görüntülerin Ortaya Çıkmasına Neden Olmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında da hızlı ve yoğun bir şekilde ilerleyen turizm faaliyetlerinin yan etkilerinden biri olarak katı atık kirliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kirlilik özellikle yaz aylarında artan turist sayısı ile daha belirgin hale gelmektedir. Başta kent ve belde merkezleri olmak üzere, sahaya gelen ziyaretçilerin yoğun ilgisine maruz kalan gerek doğal çevredeki plajlar, sulak alanlar, ormanlık sahalar ve piknik alanları, gerekse tarihi ve arkeolojik çekiciliklerin yakınında bu tür katı atıklara rastlanmaktadır.

Dolayısıyla kış dönemine nazaran birkaç kat daha fazla insan baskına maruz kalan inceleme alanında, kamu kurumlarının ve belediyelerin daha fazla personel çalıştırması, özellikle insanların yoğun bir şekilde ziyaret ettikleri doğal ve tarihi çekiciliklerin daha sıkı bir şekilde denetim altına alınması ve korunması, bilgilendirme afişlerinin ve uyarı levhalarının çoğaltılması ve çöp kutularının sayılarının artırılması

önem taşımaktadır. Ayrıca Akbük ve Güllük gibi yaz aylarında turizm baskının daha fazla hissedildiği beldelere de katı atık depolama ve arıtma tesislerinin yapılması gerekmektedir. Bunlara ek olarak KUŞATAK (Kuşadası, Davutlar, Güzelçamlı, Söke Çevre Koruma, Altyapı Tesislerini Yapma ve İşletme Birliği) projesinin uygulandığı yerleşim merkezlerinde olduğu gibi çöp kutularını çöp türlerine göre ayırarak, çöplerin ayrıştırılmasının en başından yapılması, bu tür kirlenmeleri daha da azaltacak ve yöre ekonomisine katkı yapacaktır. Böylelikle hem temiz bir çevreye kavuşulacak hem de gelen ziyaretçiler daha memnun bir şekilde yöremizden ayrılacaklardır.

Turistik sahalardaki katı atıklardan milli parklar ve doğa koruma alanları da etkilenebilmektedir. Hassas ve soyu tükenmekte olan canlıları barından bu doğal ortamlarda katı atıklara rastlanması, hem doğal ortamlarına zarar vermekte hem de bu atıklardan yaban hayatının beslenmesi ve habitat değişimi söz konusu olmaktadır. Çöpe atılmış yiyeceklerle beslenme, hayvanlarda bağımlılık yaratmakta, habitat alışkanlığını unutturarak beslendikleri çöp alanları ortadan kalkınca açlıkla yüz yüze gelmektedirler.⁷⁵³ Didim-Milas kıyı kuşağındaki Büyük Menderes Deltası ve Bafa Gölü çevresi ile Tuzla Sulak Alanı gibi doğa koruma alanlarında az da olsa katı atıklara rastlanmaktadır. Bu durum, hassas ekosistemlere sahip doğal mekânları habitatları olarak kullanan ve yaşamak için buralara ihtiyaç duyan her türden canlının yaşamsal faaliyetlerini sekteye uğratabilmekte ve insanların artıklarından beslenme gibi doğal beslenme alışkanlıklarını bozabilecek adaptasyon problemlerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Ayrıca son yıllarda yaygınlaşan mavi yolculuk ya da guletlerle yapılan geziler de karadan ulaşılması zor yerleri turizmin içerisine katmış durumdadır. Ancak bu merkezlerde de özellikle gün ortası öğle yemeği zamanlarındaki demir atma yerlerinde katı atıkların yoğunlaştığı dikkati çekmektedir.⁷⁵⁴ Nitekim inceleme alanında da günübirlik yat turlarından kaynaklanan katı atıklara rastlanılabilmektedir. Bunun için bu yat turlarının güzergâhlarının ve uğrak yerlerinin daha sıkı bir şekilde denetlenmesi ve korunması gerekmektedir.

⁷⁵³ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, s.15-16.

⁷⁵⁴ Yüksel ve Hançer, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 51-55.

4.1.4.4. Kalabalıklaşma

Doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri nedeniyle yüksek çekim potansiyeline sahip olan yerlerde turizmin gelişmesi, yöre ve ülke ekonomisine önemli katkılar getirmektedir. Ancak bu gelişme, çoğu zaman turistik çekiciliği oluşturan öğelerin korunması amacı ile ters düşmektedir. Aşırı kalabalığın rekreasyon alanlarına hücum etmesi, yerinde bir deyimle “*şehirlinin kırsal istilasısı*” kırsal alanın bozulması, tarımsal ürünlerin tahrip edilmesi, park ve korulukların yangın ve başka şekilde zarar görmesi, arkeolojik eserlerin talan edilmesi gibi yollarla mekân üzerinde korkunç bir baskı meydana gelmektedir. Kalabalıklaşma, genelde turizm merkezlerinin en önemli sorunudur.⁷⁵⁵ Bu sorun, turizmin gelişmesiyle artan ziyaretçi akışının paralelinde gerçekleşen doğal bir sonuçtur.

Turizm, belli bölgelerde yılın belirli dönemlerinde yoğunlaşma meydana getirmektedir. Bu yoğunluk bazı hizmetlerin yerine getirilmesinde de sorunlar yaratmaktadır. Bir bölgeye gelen kişi sayısının artması, o bölgede su, hava, toprak, çöp ve gürültü kirliliğinin de artmasına neden olmaktadır. Kitle turizmi sonucunda turistlerden oluşan kalabalık, çeşitli kuyruklar ve trafik sıkışıklığı gibi olaylara neden olmakta ve yöre halkının huzurunu kaçırmaktadır.⁷⁵⁶ Yöre halkı turizm sezonunda daha önceleri kolaylıkla elde ettikleri hizmetleri almakta sorunlar yaşamaktadır. Bu durum yerel halk ile turistler arasındaki ilişkilerde uyumsuzluk ve gerilimi arttırmaktadır.⁷⁵⁷

Bu yüzden, çeşitli rekreasyon alanları ve turizm merkezleri için çeşitli taşıma kapasiteleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bölgeden aldıkları hizmetin kalitesinde bir düşüş olmadan ve aynı zamanda doğal ve beşeri çevreye zarar vermeden, bir bölgeyi kullanabilecek maksimum turist sayısı olarak tanımlanan⁷⁵⁸ taşıma kapasitelerine örnek olarak; çevresel, fiziksel ve sosyal taşıma kapasiteleri verilebilir. Konumuzla bağlantılı olarak özellikle çevresel taşıma kapasitesi oldukça önem taşımaktadır. Ülkemizde özellikle kıyı turizmi, büyük bir ağırlığa sahip olduğu için çevresel taşıma kapasitesini aşmada etkili olan en önemli aktörlerden birisidir. Ülkemiz gibi Akdeniz havzasında yer alan ülkelerde en önemli turistik aktivite, yaz aylarında gerçekleştirilen

⁷⁵⁵ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 173-174.

⁷⁵⁶ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, s. 16-17.

⁷⁵⁷ Avcı, “Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi”, s. 488.

⁷⁵⁸ Erdoğan ve Yağcı, “Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekoturizmin Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Etkiler Bakımından Değerlendirilmesi”, s. 413.

deniz turizmidir. Turistlerin önemli bir bölümü yaz döneminde ülkemize gelmekte, aynı şekilde vatandaşlarımız da bu dönemde en çok tatile çıkmakta ve büyük çoğunlukla kıyı turizmini tercih etmektedirler. Bunun neticesinde gerek yerli gerekse yabancı turistlerin en çok tercih ettiği Akdeniz ve araştırma sahasının içinde bulunduğu Ege sahilleri, yaz aylarında büyük bir yoğunluk yaşamaktadır. Söz konusu turist akını, doğal olarak beraberinde aşırı kullanım, yoğun insan kalabalığı, kirlenme ve diğer çevre sorunlarına neden olmaktadır.

. Didim-Milas kıyı kuşağında da buna benzer durumlara rastlanılmaktadır. Nitekim 2009 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 52 813 olan Didim ilçesinin toplam nüfusun, turizm sezonunda 300 bini geçtiği tahmin edilmektedir. Aynı şekilde Güllük Körfezi kıyılarındaki Güllük, Boğaziçi, Kıyıkışlacık, Akbük ve diğer turistik yerleşmelerde de yaz aylarında nüfus, yılın diğer dönemlerine göre birkaç kat artmaktadır. Böylesine yoğun bir turizm baskısının beraberinde getirdiği insan ve taşıt baskısı, ülkemizin birçok turistik yerleşmesinde olduğu gibi, inceleme alanında da her türlü taşıma kapasitesinin sınırlarını zorlayan bir tablo sergilemektedir. Buna bağlı olarak özellikle yoğun ilgiye maruz kalan doğal, tarihi ve kültürel çekicilikler kirlenme ve tahribata uğrama riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu etki, doğal veya tarihi turistik çekiciliklerin yakın çevresinde zaman zaman oluşabilecek çöp birikmesi veya taşıtlardan kaynaklanan hava ve gürültü kirliliği şeklinde olabileceği gibi bu alanlarda meydana gelen aşırı kullanımdan dolayı yıpranma şeklinde de olabilmektedir.

Bu kapsamda araştırma sahamız dahilinde bulunan ve dünyanın en hassas doğa koruma alanları ve milli parkların da bu yoğun baskıdan etkilendiğini söylemek gerekir. Hem Bafa Gölü hem de diğer koruma alanları, yoğun geçen ve çok sayıda insanın kısa bir süre içinde akın ettiği Didim-Milas kıyı kuşağının bir parçası olarak, turizm baskısını hissetmektedir. Bu açıdan kitle turizmi yerine ekoturizm uygulamaları ivedilikle desteklenmelidir. Bu yeni turizm anlayışı, maksimum kazanç sağlamak isteyen kitle turizmi yerine, bireysel veya daha küçük gruplar halinde gelecek turistleri çekmeyi, turizm aktivitesini daha uzun bir alana yaymayı, farklı mekânlara yaygınlaştırmayı tercih eder. Böylelikle turistik sahalarda ve özellikle doğa koruma alanlarında, kısa bir zaman diliminde çevreye büyük bir baskının yaratılması ve

kalabalıklaşma da önlenebilmektedir.⁷⁵⁹ Ancak ekoturizm gibi özünde doğal çevreyi korumanın birincil amaç olduğu etkinliklerin de kitle turizmine dönüşme olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle bu tür etkinlikler yapılırken de oldukça dikkatli olunmalıdır.

BAYSAN (2002)'ye göre; ekonomik olarak turizme bağlı olsun ya da olmasın Didim'de yaşayan yerli halk, turizmin altyapı ve üstyapı yatırımları ile gelir getirici etkileri olduğunu düşünmektedir. Buna rağmen, yöre insanı, turizm endüstrisinin deniz kirliliği, çöp, kalabalık ve doğal bitki örtüsünün bozulması gibi olumsuz sonuçlara yol açtığını düşünmektedir. Yöre halkının, yabancı turistlerin daha çok çevreyi koruyucu bir tutum sahibi olduğu, buna rağmen yerli turistlerin daha bilinçsiz olduklarına inandıkları ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada, konaklama tesislerinin tur operatörleri ile karşılaştırıldığında çevresel etkilerinin daha fazla olduğu düşüncesi daha çok kabul görmektedir. Yine bu araştırmada; devletin ortaya çıkan çevresel sorunları gidermek için yetersiz kaldığı görüşünün hakim olduğu da dikkati çekmektedir. Cevaplayıcıların “devletin turizmin çevresel etkilerini azaltma konusunda üzerine düşeni yapmadığı” inancı olmasına rağmen, çevresel zararları kimin ödemesi gerektiği konusunda cevapların sırasıyla devlet ve belediye üzerinde kümelenmesi yerli halkın “alışkanlık” olarak “her şeyi devletten beklemek” psikolojisinin devam ettiğine işaret etmektedir.⁷⁶⁰ Bu durum, Didim insanının turizmin çevresel etkileri konusunda belli bir bilince de sahip olduğunu göstermektedir.

Gerek Didim-Milas kıyı kuşağında gerekse diğer turistik sahalardaki çevresel bozulmanın önlenbilmesinde en etkili çözümlerden birisi de bölge turizminin sınırlandırılması olacaktır. Sınırlandırmadan kasıt, bölgenin ne büyüklükte bir turizm faaliyetini kaldırabileceğinin sınırlarının önceden ortaya konmasıdır. Turizmin gelişiminin sınırlandırılması, aşırı kullanımdan doğan baskının ve destinasyonun doğal kaynaklarının ve kültürel mirasının sömürülmesinin önlenbilmesi için geçerli bir yöntem oluşudur.⁷⁶¹ Bunun için de sahada turizmin uzun vadeli sürdürülebilir bir planlamayla gelişmesi sağlanabilir, kıyı turizmine alternatif olacak kültürel, kırsal ve ekoturizm gibi çeşitli turizm türleri geliştirilebilir. Böylelikle turizmin planlı bir şekilde

⁷⁵⁹ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 79.

⁷⁶⁰ Baysan, “Didim Kıyı Alanı Örneğinde Turizmin Çevresel Etkileri Konusunda Yerli Halkın Tutumları”, s. 607.

⁷⁶¹ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 67.

gelişmesi, sadece yaz döneminde değil bütün bir yıla yayılarak etkisinin azaltılması ve kabul edilebilir düzeye çekilmesi sağlanmış olur.

Son yıllarda insanların bilinçlenmesi ve turistlerin değişen beklentileri sonucu, turizm sektöründe çevre korumacı faaliyetler hızla yaygınlaşmaktadır. Turizmin çevresel bağlamda yukarıda ifade edilen olumsuz etkilerinin yanı sıra çok sayıda olumlu etkileri de söz konusudur. Öncelikle planlı ve bilinçli yapılan turistik gelişme, doğal kaynakların korunmasını ön planda tutar. Turizm sektörü doğrudan çevre koruma düşüncesi açısından konuya yaklaşmamaktadır. Ancak, çevrenin turizmde çekim unsuru olması sebebiyle çeşitli çevre koruma çalışmaları yapılmaktadır. Nitekim turizm; önemli doğal alanların, tarihi ve arkeolojik yöre ve eserlerin korunmasına, alt yapının geliştirilmesine ve çevre kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlamaktadır.⁷⁶²

Turizm, sürdürülebilir bir çevrenin oluşmasında pozitif etkiler sağlayarak, çevrenin devamlığına katkı sağlayabilmektedir. Doğal çevreye olan ilginin artmasında, çevrenin kaynak değerlerinin daha iyi korunmasında ve çevreye hak ettiği değerin verilmesinde de turizmin katkıları olabilmektedir. Turizm, doğal çevreye olan duyarlılığı artırdığı gibi çevrenin geleceği için çeşitli kampanyaların düzenlenmesine de ön ayak olabilmektedir. Ayrıca yerel halktaki çevre bilincinin artmasına, yöre halkının yaşadıkları çevreye sahip çıkmasına yardımcı olduğu gibi yerel yöneticilerin de bu konuda çeşitli düzenlemeler yapmalarına, koruma çalışmalarına daha fazla özen göstermelerine zemin hazırlamaktadır. Bunların yanı sıra turistlerin de çevre bilinciyle donanmalarına ve bu sayede turizme katılan bütün grupların çevre konusunda bütüncül bir anlayış kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda Didim-Milas kıyı kuşağında kıyıların temizliği için mavi bayrak uygulaması sürdürülmektedir. 2009 yılında Didim’de 7 olan mavi bayraklı plaj sayısı, 2011 yılında 8’e yükselmiştir. Ayrıca 3 Ekim Dünya Kıyı Temizliği Günü’nde Didim Belediyesi, Akbük Belediyesi, Akbük Kültür ve Çevre Derneği (AKÇED), TURMEPA, Didim Kent Konseyi ve D-Marin Didim ile birlikte çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve temizlik faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklere yöre halkı da ilgi göstermekte ve katılmaktadır. Yine Milas’ta atık pil ve pet şişe kapağı toplama kampanyası gibi çevre koruma ve temizlik kampanyaları düzenlenmekte ve yöre

⁷⁶² Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla İlgili Bir Araştırma*, s. 8-9.

halkında çevrecilik bilinci geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Didim Kent Konseyi tarafından gerekli çalışmalar yapılarak projelendirilen ve Didim Belediyesi öncülüğünde yürütülecek olan *Beyaz Zambak projesi* ile Didim'deki işletmelerin temiz, güvenilir ve hijyenik ortamlarda hizmet vermesi için belediye öncülüğünde özel bir firma ile Beyaz Zambak Projesi için 2009 yılında ön protokol imzalanmış ve 2010 yılında uygulamaya konmuştur.

Planlı turizm hava, su ve gürültü kirliliğinin kontrolü yolu ile genel bir temizlik için hareket başlatabilmekte, turizmin gelişmesi yöreyi olduğundan daha renkli ve cazip bir hale getirebilmektedir. İnsanlar, çevre kalitesinin yüksek olduğu yerlerde tatillerini geçirmek isteyeceklerdir. Bu nedenle, turizm gelişimi; hava, su, gürültü, çöp ve diğer çevre problemlerinin kontrol edilmesi, katı ve sıvı atık arıtma tesislerinin kurulması, çevre estetiğinin sağlanması, çevreye uygun mimari tasarım yapılması gibi çabalarla temiz bir çevre yaratılmasını özendirilmektedir.⁷⁶³ Dolayısıyla çevreye zarar veren çeşitli evsel ve endüstriyel kaynaklı katı ve sıvı atıkların önlenmesine yönelik tedbirlerin alınmasına, atık depolama ve arıtma sistemlerinin kurulmasına destek olan turizm faaliyetleri, sağlıklı bir çevrenin oluşmasına yardımcı olmaktadır.

Didim ve Milas'ta atıkların depolanması, ayrıştırılması ve bertaraf edilmesiyle ilgili olarak çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Didim'de *Didim Çevre Projesi* bağlamında evsel atık su arıtma tesisi, katı atık düzenli depolama tesisi, ambalaj atıkları toplama ve ayırma tesisi bulunmaktadır (Fotoğraf 4.12). Didim belediyesine ait Evsel Atık Su Arıtma Tesisi 2004 yılında işletmeye alınmıştır. Toplam tesis alanı 11 ha olup, yaz ve kış mevsiminde ortalama 11 905 m³/gün atık su arıtmaktadır. 2006 yılında işletilmeye başlanan Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi 280 000 m³ bir alana kurulmuştur. Tesisin kullanım ömrü 30 yıl olup, 2 174 987 m³'tür. Didim ilçesinde evsel nitelikli atıkların toplanması ve taşınması işlemi, 11 sıkıştırılmalı araç ve 1 araç tipi konteyner ile yapılmaktadır. Bu tesislerde hem evlerden kaynaklanan katı atıklar, atık sular ve ambalaj atıkları depolanmakta ve ayrıştırma işlemine tabi tutulmaktadır. Yılda yaklaşık 24 000 kg tıbbi atık da bu tesiste bertaraf edilmektedir. Ayrıca 500 m² kapalı olmak üzere bir dönümlük alanda Geri dönüşüm Tesisi inşa edilmiştir. 2008 yılından itibaren ambalaj atıkların ayrı toplanması işlemine başlanmış, ayrı ayrı toplanan ambalaj atıkları,

⁷⁶³ Durak, *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla İlgili Bir Araştırma*, s. 8-9.

diğer atıklardan ayrı olarak biriktirilmektedir. Bu kapsamda Didim Belediyesi 2009 yılında Çevre ve Orman Bakanlığınca düzenlenen “En Çevreci Belediye” yarışmasında üçüncü olmuştur.⁷⁶⁴ Milas'ta da atık su arıtma tesisi mevcut olup, Ayrancılar Mevkii'nde, Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren tesistir. Tesisin, teknolojik olarak Avrupa Birliği standartlarında, ilçedeki nüfus artışını karşılayabilecek kapasiteye sahip olduğu ifade edilmektedir.⁷⁶⁵

Fotoğraf. 4.12. Didim Katı Atık Depolama Sahasından Bir Görünüm (<http://www.nazilli.com.tr-28/1172011>).

Buna ek olarak tabiat parkları ve milli parklar gibi doğa koruma alanlarının daha iyi bir şekilde korunmasını ve bu alanların gelecek nesillere değerlerini kaybetmeden aktarılmasına da turizmin önemli katkıları olmaktadır. Nitekim araştırma sahamızda bulunan Bafa Gölü ve Büyük Menderes deltası gibi koruma alanlarındaki koruma çalışmaları ve denetim mekanizmaları son yıllarda oldukça artırılmış ve bunların koruma zonları da oldukça genişletilmiştir.

Bütün bunların neticesinde Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin çevresel etkilerinin, olumsuz yansımaları olabildiği gibi olumlu etkilerinin de olduğunu ifade edebiliriz. Çevresel anlamda ağırlıklı olarak olumsuz etkileri bulursa da turizm, dikkatli bir şekilde geliştirildiği takdirde çevrenin değer kazanmasına ve çevre bilincinin yükselmesine katkı sağlamanın yanı sıra çevresel kaynaklarının sürdürülebilirliğini artırabilmektedir. Ancak dikkatsiz bir şekilde, sadece maddi açıdan ve kısa vadeli çıkar

⁷⁶⁴ *Didim Çevre Projesi*, Erişim tarihi: 26 Kasım 2011, <http://www.dijimecmua.com>.

⁷⁶⁵ 2009 Milas Belediyesi faaliyet raporundan derlenmiştir.

hesapları ön planda tutularak geliştirilen turizm, doğal çevreyi geri dönüşümü imkânsız bir şekilde bozmakta ve kaynak değerlerini telafisi mümkün olmayacak şekilde yok edebilmektedir.

4.2. TURİZMİN BEŞERİ VE EKONOMİK ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.2.1. Sosyo-Kültürel Etkiler

Turizm, geliştiği sahanın mekânsal yapısı üzerinde etkili olmasının yanı sıra sosyal ve kültürel yapısı üzerinde de önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Turizmin bireysel davranış, aile ilişkileri, toplu yaşam şekilleri, ahlaki tutumlar, değer sistemleri, yaratıcı güçler, örf ve adetler, gelenek ve görenekler ve toplumun örgütlenmesinde değişikliklere yol açması sosyo-kültürel etkiler aracılığıyla olmaktadır.⁷⁶⁶ Bu sonuçların etkileri cinsiyet, meslek, yaş, kentli-köylü gibi çeşitli gruplarca farklı algılanabilmektedir.⁷⁶⁷ Didim-Milas kıyı kuşağında da turizmin gelişimiyle birlikte nüfusun yapısında sosyo-kültürel değişimlerin meydana geldiği ve kadının çalışma hayatındaki varlığının artışına yönelik olarak turizmin teşvik edici etkisinin olduğu gözlenmektedir.

Dünyada turizmle bağlantılı birçok yerde, turizmin sosyo-kültürel etkileri ve bunun toplumdaki yansımalarının görünür hale gelmesi, hemen gerçekleşmemekte aksine oldukça uzun bir sürece yayılmaktadır. Özellikle de ev sahibi ülkede gelişmeler algılanamayacak kadar yavaş cereyan etmektedir. Zamanla ortaya çıktığında ise artık çok geç olmaktadır. Turizmin fiziksel ve ekonomik kalkınmadaki rolü ve etkisi en kolay gözlemlenebilir etkilerdir. Belirlenmesi daha güç olan toplumsal ve kültürel etkilerin incelenmesinde ise göz önünde tutulması gereken başlıca nokta, turizmle ilgili olan çeşitli nüfus gruplarının yapısı ve bileşimi ile bunlar arasındaki karşılıklı etkileşimdir.⁷⁶⁸ Yerli halk ve turistlerin sahip olduğu farklı sosyo-kültürel nitelikler ve yaşantılar, bu gruplar arasındaki ilişkinin gözlemlenmesindeki en önemli ipuçları olacaktır.

⁷⁶⁶ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 35.

⁷⁶⁷ Gümüş, N. ve Özüpekçe, S., "Foça'da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri" (Elektronik Sürüm), *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, 6(2), 2009, s. 398-416.

⁷⁶⁸ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 168-173.

Turizm, turist kabul eden ülkelerin kültürel yapılarında büyük değişmelere neden olabilir. Turistlerin yaşam biçiminin, onları gözlemleyen yerli halkı etkilediği ileri sürülmektedir. Bir yörenin turizme açılmasıyla birlikte, orada yaşayan halkın yaşam biçiminde, giyim-kuşam, yeme-içme ve eğlenme tarzlarında değişmeler meydana gelebilmektedir. Bu etki, yaşam standardı ve kalitesinin artması şeklinde olumlu yorumlanabileceği gibi, kültürel kimliğin kaybı şeklinde olumsuz olarak da yorumlanabilmektedir. Benzer şekilde, özellikle turistlerle ilişkilerden dolayı, yabancı sözcüklerin yerli dildeki kullanım oranının arttığı ileri sürülmekte ise de, bu değişimin tek nedeninin turizm olmadığı açıktır. Turizm, kültürel kimliğin ve kültür mirasının farkına varılmasına ve değerinin bilinmesine olumlu katkıda bulunmaktadır. Başlangıçta daha fazla turist çekebilmek amacıyla da olsa, tarihi, arkeolojik ve mimari yapıların korunması, geleneksel el sanatları, müzik ve törenlerin yeniden canlandırılması bu sayede mümkün olabilmektedir. Turizm, farklı dil, din ve ırktan insanları bir araya getirerek, bir kültür etkileşimine ve insanların farklı kültürleri tanımaya ve anlamaya yardımcı olur ve böylelikle dünya barışına katkıda bulunur.⁷⁶⁹ Bu nedenle gelecekte savaşların ve çatışmaların değil de sevgi ve barış ortamının oluşması isteniyorsa turizm gibi insanlığı kaynaştırıcı ve birleştirici faaliyetler daha da önemsenerek geliştirilmelidir.

Turizmin toplumda ahlaki ve manevi değerlere saygının azalması, alkol ve uyuşturucu kullanımının artması, suç oranlarının yükselmesi, toplumda gerginlik ve çelişkinin artması gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceği de ileri sürülmektedir. Turizmin hızla geliştiği yerlerde, insan ilişkilerinin giderek maddileştiği ve ekonomik olmayan ilişkilerin ise giderek azaldığı söylenmektedir. Yine, özellikle küçük turistik yörelerde, yazın aşırı artan nüfus, beraberinde aşırı trafik, kalabalık, gürültü gibi sorunları getirmektedir. Bu durum yöre sakinlerinin park, bahçe, plaj gibi kamusal alanlardan ve yerel hizmetlerden rahatlıkla yararlanamamasına neden olmakta ve daha ileri aşamalarda ise, turistlere karşı olumsuz bir tavır konulmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte, turizm kırsal bölgelerin kentleşmesini hızlandırmakta ve o bölgenin sosyal yapısında önemli değişmelere neden olmaktadır. Ayrıca, turizmin etkisiyle bölgede eğlence, dinlenme, rekreasyon etkinlik ve

⁷⁶⁹ Tatoğlu, Erdal, Özgür ve Azaklı, "Bir Turizm Etki Skalası Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Kuşadası Örneği", s. 524.

çeşitliliği artmakta; itfaiye, polis, güvenlik gibi yerel ve devlet hizmetlerinin kalitesinde önemli yükselişler gözlenmektedir.⁷⁷⁰ Bunun sonucunda da bu sahalardaki yaşam kalitesi ve hayat standartlarında dikkate değer yükselmeler görülebilmektedir.

Her geçen gün turizmin öneminin artmasına paralel olarak, kültürel zenginliklere verilen değer artmakta, geleneksel törenlere (sünnet, düğün vb), yerel giysilere diğer bir deyişle folklorik değerlere verilen önem turistlerin ilgi göstermesiyle halkta bunları koruma bilinci yerleşmeye başlamaktadır. Turizmin etkisiyle geleneklerde, inançlarda, değer yargılarında aile yapısında siyasal ve ekonomik yapıda önemli değişimler de gözlenmektedir. Bu değişimleri denetim altında tutabilmek için onların yapısını ve niteliğini anlamak zorunludur. Toplum çoğu kez bu değişimlere uyum çabasına girmekte, bazen de direnmektedir. Bu uyum çabaları, turizmin sosyo-kültürel etkilerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Toplumsal değişimin en hızlı en fazla hissedilir etkileri ise giyim ve davranışlardaki modernleşme, kır insanın dışa açılması, kadına verilen değer artması şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁷⁷¹

Turizmde taşıma kapasitesi, sosyal veya toplumsal açıdan da ifade edilen bir kavramdır. Burada özellikle iki taşıma kapasitesi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki *toplumsal taşıma kapasitesidir*. Toplumsal taşıma kapasitesi, turistik çekim yerinde yaşayan yerli halkın, turistlerin davranışlarına ve onların varlığından kaynaklanan olumsuzluklara karşı gösterdikleri hoşgörü düzeyleri olarak bilinmekte ve yerel halkın, çekim yerinde kabul edebileceği turistik gelişme ve ziyaret edilme düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Yerel halkın, turistlerin çevreyi tahrip ettikleri, yerel kültüre zarar verdikleri veya kendilerinin yerel etkinliklerin dışına itildikleri düşüncesiyle artık turistleri istemedikleri zaman veya turistik çekim yerinin doğal yapısının tamamen değiştiğinin algılanmasından sonra toplumsal taşıma kapasitesinin aşılacağı ifade edilmektedir.⁷⁷² Bu kapasitenin aşılmasının süresi ve boyutu, toplumun gösterdiği gelişme ve ilerlemelere bağlı olarak değişimler sergilemektedir.

Bu meyanda ikinci olarak ortaya konan kapasite, *psikolojik taşıma kapasitesidir*. Psikolojik taşıma kapasitesi, bir çekim yerinin çekiciliğini kaybetmeye başlamadan önce turistlerin hoşgörüyle karşılayabilecekleri kalabalıklaşma düzeyi şeklinde ifade

⁷⁷⁰ Tatoğlu, Erdal, Özgür ve Azaklı, s. 525.

⁷⁷¹ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s., 189-191.

⁷⁷² Avcı, "Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi", s. 492.

edilmiştir. Turistlerin, çekim yerindeki yerli halkın turistlere yönelik tutumlarının olumsuzlaştığını, çekim yerinin kalabalıklaştığını veya fiziki çevrenin bozulduğunu algıladıkları ve böylece kendilerini rahat hissetmedikleri zaman psikolojik taşıma kapasitesinin aşılabileceği varsayılır. Psikolojik taşıma kapasitesi, turistlerin hem çekim yerinde bulunan başka ziyaretçilerin varlığına ve davranışlarına yönelik tutumlarına, hem çekim yerinin fiziki açıdan aşınmasına, bozulmasına ve kirlenmesine gösterdikleri hoşgörü düzeyine hem de yerli halkın kendilerine yönelik tutumlarını algılama biçimlerine bağlı olduğundan öznel bir yargı taşır.⁷⁷³ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere toplumsal ve psikolojik taşıma kapasitesi, turistik çekim yerindeki yerel halkın turistik gelişmeye yönelik tutumları ile ilgili bir kavram olup, nesnel değil öznel içeriklidir.⁷⁷⁴ Bu öznellik, yöre sakinlerinin turizme bakışını ve ona karşı gösterecekleri tepkilerin rengini belli etmesi açısından, turizmin geliştirilmesi süreci, dikkatle izlenmesi gereken bir durumdur.

Didim-Milas kıyı kuşağında özellikle yaz döneminde nüfusun birkaç kat artması neticesinde, artan insan yoğunluğuna bağlı olarak yöre halkının tahammül ve hoşgörü sınırı zaman zaman aşılabilmektedir. Bu açıdan turizmin ilerleyen süreçte bu tür sorunlara yol açmaması için, daha özenli ve sürdürülebilir bir anlayışla planlaması ve geliştirilmesi, sahamızda turizmin geleceği açısından daha kabul edilebilir durumların oluşmasına katkı yapacaktır.

Turizm, toplumsal değişme ve ilerlemenin en önemli itici güçlerinden birisidir. Toplumsal değişme toplumun üretim biçimlerinde, kurumlarda, değerlerde, normlarda ve yaşam biçimlerinde gerçekleşen değişimleri içerir. Toplumsal değişme bir sistem olarak kabul edilen toplumun tümünde gerçekleşen niteliksel farklılaşmadır.⁷⁷⁵ Toplumun tüm katmanlarında görülen bu niteliksel farklılaşmada, turizmin etkisinin hissedilir düzeyde belirginleştiği ve farklılaşmanın yönünü belirlediği gözlemlenmektedir. Bu değişim sürecinde turizm aktörlerinin birebir etkisi bazen doğrudan bazen de dolaylı olabilmektedir. Aslında turizm, burada toplumsal değişimin fitilini ateşleyen ve domino etkisine yola açarak bütün bir sürecin başlatıcısı konumunda olan bir kıvılcım veya itici

⁷⁷³ Çavuş, "Turizmde Taşıma Kapasitesi", s. 41.

⁷⁷⁴ Çavuş, s. 40-41.

⁷⁷⁵ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 35.

güç olarak da kendini göstermektedir. Nitekim Milas'ta ve özellikle de Didim'de bu türden toplumsal değişim izlerine rastlamak mümkündür.

İnceleme alanında turizmle etkileşim halinde olan yöre halkı ve turist grupları arasında karşılıklı etkileşimin gerçekleşmekte olduğu, bu etkileşimde büyük bir hoşgörü ortamının oluştuğu anlaşılmaktadır. Farklı toplumsal ve kültürel tabana ve birikime sahip olan grupların karşılaşma alanı olan sahamızda, kültürel etkileşim ve kaynaşmanın yansımalarına rastlamak mümkündür. Ayrıca araştırma sahasında 1980'li yıllardan itibaren hızlanan turizm aktivesi beraberinde, burada yaşayan toplumun dış dünyaya açılmasını ve toplumsal değişimin hız kazanmasına destek olmasının yanı sıra, açık toplum anlayışının yaygınlaşmasına da zemin hazırlamıştır.

Didim-Milas kıyı kuşağında toplumun çağdaşlaşması ve ilerlemesinde de turizmin oldukça önemli katkılarının olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda daha fazla yer edinmesi için gerekli koşulların oluşmasında, kadınlara daha fazla özgürlük verilmesinde, daha saygın bir konuma yükseltilmesinde, kadınların iş hayatına daha fazla katılım göstermesinde, kız çocuklarının okullaşma oranının yükselmesinde ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması sürecinde turizmin sağladığı sosyal ve ekonomik gelişmenin rolü oldukça önemlidir. Bu kapsamda sahada kadınların üzerindeki baskılar gün geçtikçe azalmakta, eğitim-öğretime katılımları artmakta, kendi ayakları üzerinde durmayı başarabilmelerine olanak tanınmaktadır. Günümüzde sahamızda kadınların daha da söz sahibi olmaya başladığı ve kendine toplum içerisinde daha fazla yer bulduğu gözlenmektedir.

Ayrıca inceleme sahasındaki turizm sektöründe çalışan ailelerin turistlerle etkileşim halinde olması, ailelerin bakış açılarında değişikliğe yol açmaktadır. Özellikle aileler, gerek aile ilişkilerinde, gerekse ailenin çevreyle olan ilişkilerinde daha esnek ve daha hoşgörülü bir tutum içine girmişlerdir. Aile fertleri içerisinde kadınların da çalışma hayatına ve sosyal yaşama daha aktif bir şekilde katılım sergilemeleri, sokakta, caddede, iş yerlerinde, çarşı ve pazarda daha görünür hale gelmeleri, kadınların çalışmasına karşı olan ve onların sosyalleşmesine ket vuran önyargıların ve olumsuz bakış açılarının değişmesine de yol açmaktadır.

Turizm-toplum etkileşiminin turist kabul eden alandaki aile yapısına ve aile içindeki davranış kalıplarında olumlu değişmelerin yaşanmasına da etki edeceği açıktır.

Ailelerin yaşlı ve olgun bireylerinden çok özellikle genç bireylerinin etki kapsamına daha yakın oldukları ve değişimlere daha açık oldukları gözlenmektedir. Gerçekten de yeni kuşaklar, turizmin meydana getirdiği değişim algısını daha kolay kabullenmekte ve buna adaptasyonları daha hızlı olmaktadır. Bu durum, aile içinde diğer bireylerdeki hoşgörü ve anlayış düzeyinin de yükselmesine, aile bireylerinin tercih haklarına saygılı, kendilerine özgü davranışlarına müsamahakâr olan ve onların kendi yaşamlarını yönlendirmelerinde ve şekillendirmelerinde onlara destek olan demokratik ailelerin yaygınlaşmasına katkı yapmaktadır. Nitekim Didim-Milas kıyı kuşağındaki aile yapısı turizmden etkilenmekte, önceleri yaygın olarak görülen geleneksel ve ataerkil aile tipinin yerini çağdaşlaşma seviyesi yüksek ailelerin almakta olduğu görülmektedir.

Turizmin aileleri oluşturan bireylerin sayılarında azaltıcı yönde etki yaptığı bilinmekle birlikte sahaya yönelik olarak gerçekleşen yoğun göç hareketleri nedeniyle özellikle Didim ilçesindeki ailelerin birey sayılarında artışlar meydana gelmiştir. Nitekim 2000 yılı nüfus verilerine göre, Didim ilçe merkezinde aile nüfus büyüklüğü 3,7 iken, 2009 yılında 3,9'a yükseldiği görülmektedir. Bu açıdan az önce de belirttiğimiz gibi niceliksel olarak azalışlar olmasa da sahamızdaki aile yapılarında niteliksel birtakım değişikliklerin meydana geldiği anlaşılmaktadır.

İnceleme alanında okuma yazma ve okullaşma oranının yükselmesinde, eğitime verilen değer artmasında, yabancı dil ve kültürleri öğrenme isteğinin artmasında da turizmin olumlu etkileri söz konusu olmaktadır. Nitekim 2009 yılı TÜİK verilerine göre 6+ yaş üzerinde yapılan hesaplamalarda, Didim ilçesinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 95,5 iken, Milas ilçesinde % 94,6 gibi Türkiye ortalamasının üzerinde, oldukça yüksek düzeydedir. Ayrıca sahada giyim ve davranış tarzlarının çağdaşlaşmasında, nezaket ve hoşgörü kültürünün yaygınlaşmasında, yaşayış tarzlarının modernleşmeye başlamasında turizmin sağladığı bu ortamın büyük desteği olmuştur. Bu hoşgörü ve nezaket ortamı, hem yöre sakinlerinin daha çağdaş bir sosyalliği yaşamalarına imkân tanırken, hem de buraya gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin kendilerini daha rahat ve özgür hissetmelerine de katkı yapmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki doğal, tarihi ve kültürel varlıklara verilen önemin artmasında, turizmin olumlu etkisinin olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Özellikle bu yöreye has el sanatları, halı ve kilim dokumacılığı gibi kültürel çekicilikler ile antik

ve tarihi dönemlere ait olan ve geçmişin izlerini taşıyan nadide yapıtlar turizmle birlikte daha iyi bir duruma kavuşmaktadır. Bu bağlamda araştırma sahamızdaki halı, kilim ve diğer el sanatlarının yaşatılmasına dönük olarak kamu kuruluşları tarafından kurslar düzenlenmekte ve eğitimler verilmektedir. Örneğin Çomakdağ köyündeki kadınlara yönelik olarak düzenlenen “bez bebek” kursu bunlardan birisidir. Bu tür kursların ve eğitimlerin diğer el sanatlarında da yaygınlaştırılması ve turistik pazarlara taşınarak gelir getirme potansiyellerinin artırılması bu açıdan yararlı olacaktır. Bu sayede yöresel çekiciliklerin korunması ve bu değerli ürünlerin, zamanın yok edici tesirine karşı güçlendirilerek, gelecek kuşaklara ulaştırılabilmesi sağlanmış olacaktır.

Turizm, geliştiği yörelerde doğal çevrenin yanı sıra tarihi ve arkeolojik eserlerin korunmasına zemin hazırlayan bir aktivitedir. Nitekim sahadaki bir çok tarihi ve arkeolojik eser, korumaya alınmış, restorasyon çalışmalarıyla (İlyas Bey Külliyesi ve Çöllüoğlu Hanı gibi) görsel ve niteliksel açılardan kaliteleri artırılarak sağlamlaştırılmaktadır (Fotoğraf 4.13).

Fotoğraf 4.13. Milet Ören Yeri'ndeki İlyas Bey Külliyesi Restore Edilerek, Zamanın Yıpratıcı Etkilerine Karşı Dayanıklı Hale Getirilmektedir.

Turizm faaliyetleri, Didim-Milas kıyı kuşağında istihdam sağlayarak dışarıya göçü dolayısıyla insan ve işgücü kaybını önlemede de yardımcı olmaktadır. Özellikle yörenin ihtiyaç duyduğu, aktif ve çalışma potansiyeli yüksek olan uzmanlaşmış insan gücünün yörede kalmasında turizmin katkısı büyüktür. Sahadaki ekonomik faaliyetler içerisinde çalışanların en önemli bölümünü oluşturan bu nüfus kitlesi, sahanın kalkınmasında ve yaşam koşullarının iyileşmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Bu

durum sahamızda ikamet etmekte olan nüfusun yapısal özelliklerinin şekillenmesinde de etkili olmakta, yaş ve cinsiyet oranlarının oluşmasında belirleyici olabilmektedir.

Bütün bu olumlu yansımaların yanı sıra turizmin sosyo-kültürel etkileri içerisinde olumsuz olarak nitelendirebilecekler de söz konusudur. Turizmin, inceleme alanı gibi turistik bölgeleri ziyaret eden binlerce turist farklı davranış ve düşünceleri sonucu, yöre halkının üzerinde birtakım olumsuz sosyo-kültürel etkiler yaratacağı aşikârdır. Bilhassa az gelişmiş ve bazen de gelişmekte olan ülkelerde turizm, batının sosyal ve kültürel değerlerinin tanıtılmasını ve yayılmasını içerir. Turizmin bir değişiklik getireceği kesindir, bu değişiklik ise yöresel farklılıklara göre olumlu veya olumsuz etkiler yaratabilir. Denilebilir ki, turizmin getirdiği özellikler benzerdir. Aynen eğitimin topluma yeni giren dinlerin, televizyon ve sinemanın yarattığı gibi turist davranışları da kültürel bir uyumsuzluğa yol açabilirler.⁷⁷⁶ Bu uyumsuzluk, yerel halkın sosyal ve kültürel yaşamında kabul edilmesi ve hazmedilmesi uzun zaman alabilecek veya bazı ters tepkilerin oluşmasına zemin hazırlayacak bir ortamın oluşmasına neden olabilmektedir.

Turizmin olumsuz etkileri, turist kabul eden toplumda bozulmalara yol açan, bireyler, aileler ve geniş gruplar arasında gerginlikleri artıran etkilerdir. Turizmin olumsuz etkileri, yerli yaşam biçiminin yerini batıdan getirilen ve topluma uymayan yaşam biçimlerinin alması, kişisel ilişkilerde biri turistler, öteki yerliler için ikili standartların ortaya çıkması, davranış ve kimlik sorunları, sınıfsal ve etnik gerginliğin artması, turizm merkezlerine göçler ve yarattığı kentleşme sorunları, aile yaşamı üzerindeki baskılar biçiminde özetlenebilir.⁷⁷⁷ Bu açıdan sahada henüz bu düzeyde olmasa da turizmin olumsuz olarak belirtilebilecek tesirlerinin ipuçları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Güvenlik sorunları, bir bölgenin büyümesi ve kentleşmesi ile birlikte tipik olarak artış göstermektedir. Kitle turizminin büyümesi çoğu kez artan suç oranını beraberinde getirmektedir. Çoğu kez kamera ve mücevherat gibi değerli eşyaları ve harcamak için yüklü miktardaki paraları taşıyan çok aşırı sayıdaki turist varlığı; suçlulara çekici gelmekte ve beraberinde ise soygunu ve uyuşturucu ticaretini arttırmaktadır. Her ne kadar turizm cinsiyet istismarlarının nedeni olmasa da, bu yolda kolaylıklar sağladığı

⁷⁷⁶ Pınar, İ., "Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri", *I. Ulusal Turizm Kongresi* (16-18 Kasım 1990), Kuşadası, s.276.

⁷⁷⁷ İyidiker, H., "Türkiye'de Turizmin Ekonomik Gelişmeye Katkısı ve Sosyo-Kültürel Etkileri", *I. Ulusal Turizm Kongresi* (16-18 Kasım 1990) Kuşadası, s. 273-274.

bir gerçektir.⁷⁷⁸ Bu açıdan inceleme sahadaki güvenlik hizmetlerinin daha işlevsel hale getirilmesi ve turizm sezonlarında halkın yoğun olarak bulunduğu Altinkum sahili gibi yerlerdeki güvenlik hizmetlerinin daha da sıkılaştırılması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra özellikle ucuz paket turlarla gelen turistlerin dükkânlarda, pazar yerlerinde yerel halka göre bir önceliğe sahip olmaları, cami, kilise ve diğer kutsal mekânları ibadet sırasında dolaşmaları, yoğun mevsimde caddeleri, ulaşım araçlarını doldurmaları ya da turistler yüzünden bazı plajların yerel halka yasaklanması gibi olaylar gerginliği arttırmaktadır. Bazı toplumlarda bu tür olaylar “*Xenophobia*” (yabancı korkusu) denilen rahatsızlığa dönüşmektedir. Aşırı kalabalıklaşmanın meydana getirdiği tıkanıklık yerel halkın hoşnutsuzluğunu arttırmaktadır. Genel anlamda “*Xenophobia*” bir insanın kendi kendisinin üzerindeki kontrolünü kaybettiği duygusuna kapılması sonucu ortaya çıkmaktadır.⁷⁷⁹ Turist topluluğu ile yerel halkın kültürel bütünlüğü olmadığından, bölgede çeşitli eylemlerin oluşması yerel halkta yabancılaşmaya da yol açmaktadır. Turistik eylemlerin yerel yaşama olumsuz etkileri bazı doğal parçaların özel kullanıma geçerek halka kapatılması yoluyla da olmaktadır.⁷⁸⁰ Didim-Milas kıyı kuşağında bu boyutta rahatsızlığa yol açabilecek aşırı bir durum gözlenmemekle birlikte Didim’de olduğu gibi sahillerin oteller tarafından doldurulması neticesinde ve halkın bazı plajlardan yararlanamadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca yöre halkının turistleri taklit etmek isterken, onlar gibi olmak isteyip olamaması, turistler ile yerel halk arasında gelir ve refah uçurumu gibi tezatlıklar, bu iki grup arasında bir takım sorunların doğmasına yol açabilme potansiyeli taşımaktadır. Bu durum şimdi olmasa bile daha sonraki aşamalarda, turistlere karşı olumsuz tavırların takınılmasına ve birtakım tepkilerin görülmesine yol açabilecektir.

Turizm, sahada nüfusun demografik yapısını da etkilemekte; faaliyetin gelişmesi ise yeni iş türlerinin ortaya çıkmasıyla, örneğin tarım ya da balıkçılık gibi, eski işlerini kaybedenlerin dışarıya göçüne neden olarak ya da yeni işgücü çekip, sahaya yönelik olan insan akınını artırarak ve yerleşik nüfusun büyüklüğünü değiştirerek etkili

⁷⁷⁸ Özmen, M., *Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri: Akçakoca Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniv. Sosyal Bilimler Enst., 2007, s. 33.

⁷⁷⁹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 168-173.

⁷⁸⁰ Muradov, S., *Turizmin Kentleşme Sürecine Etkileri: Alanya Örneği*, (Yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Ankara, 2006, s. 29.

olmaktadır.⁷⁸¹ Ortaya çıkan büyük istihdam potansiyeli, ülkemizin birçok noktasından buraya doğru göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu süreç yaşa ve cinsiyete bağlı olduğundan, nüfusun büyüklüğü kadar niceliksel özelliklerini de değişime uğratmaktadır. Özellikle dışarıdan gelen ve önemli oranda erkeklerden oluşan yetişkin nüfus (15-64 yaş arası) Didim-Milas kıyı kuşağında erkeklerin oranının yükselmesine neden olmaktadır. Nitekim 2009 yılı TÜİK verilerine göre Didim ilçesinde yaşayan 52 813 kişinin % 51,8'i yani 27 324'ü erkek nüfustan oluşuyorken, % 48,2'si yani 25 489'u kadın nüfustan oluşmaktadır. Milas ilçesinde yaşayan 123 984 kişinin % 50,5'i yani 62 585'i erkek nüfustan oluşuyorken, % 49,5'i yani 61 399'u kadın nüfustan oluşmaktadır. Bu durum az da olsa cinsiyet oranlarında dengesizliğe yol açabilmektedir. Ancak daha da önemlisi göçle gelen nüfus ile yerli halk arasındaki sosyo kültürel farklılıklardır. Bunun sonucunda yerli halk ile dışarıdan gelenler arasında kültürel çatışmalar ve uyuşmazlıklar oluşabilmektedir. Bu farklılıklar, genellikle düşünce ve anlayış düzeyinde kalsa da zaman zaman görünür hale gelebilmektedir.

Turizmin sosyo-kültürel açıdan Didim-Milas kıyı kuşağında olumsuz olarak addedilebilecek bir diğer etkisi de mevsimlik de olsa aşırı ve yoğun nüfustan dolayı sahamızda yaşayan insanların kendilerini baskı ve stres altında hissetmelerine yol açmasıdır. Özellikle yöredeki halkın yaşam şartlarını kısıtlayan ve yöresel yaşamın sürdürülebilirliğini güçleştiren bazı durumlar, buradaki yerel halkta bir takım hoşnutsuzluklara yol açabilmektedir. Yöre halkının gündelik hayattaki ve sosyal yaşamdaki rutin bazı işlerini yapmakta güçlük çekmesi bunlara örnek olarak verilebilir. Bu durumun oluşmasında kamu sektöründeki bazı hizmet alanlarında yaz aylarında artan insan sayısını kaldıracak sayıda personel bulundurulmaması da etkili olmaktadır. En basit fatura ödemelerinde bile zaman zaman yoğunlukların yaşanması, yerel halkta hoşnutsuzluğun oluşmasına yol açabilmektedir.

Turizm, gelen turist sayısının fazla olması, trafikte sıkışıklığa veya halka açık alanlarda kalabalığa yol açması gibi bir takım sosyal sorunlara da neden olabilmektedir. Özellikle turizm sezonlarında yöre halkı, arabalarını park etme ve alışverişlerini rahatlıkla yapamamaktan şikâyet etmektedir. Yapılan araştırmalar, turizmin bir yörede

---

⁷⁸¹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 168-173.

yoğun olarak gelişmesinin, sosyal etkilerini artırabileceğini ortaya koymaktadır.⁷⁸² Nitekim araştırma sahasında da başta Didim ve Milas gibi kentler olmak üzere turizmin gelişme gösterdiği sahil bandındaki yerleşmelerde zaman zaman park etme gibi trafik sorunları ile kalabalıklaşmadan kaynaklanan birtakım sorunlar yaşanabilmektedir. Bu açıdan Milas Salı Pazarı gibi yöre halkı ile yerli ve yabancı ziyaretçilerin yoğun ilgisine sahne olan alışveriş ortamlarında, aşırı kalabalıklaşmalar gözlenmektedir (Fotoğraf 4.14).

Fotoğraf 4.14. Milas Salı Pazarı, Bodrum'dan Turlarla Gelen Turistlerin de Katkıda Bulunduğu Yoğun Bir Kalabalığa Sahne Olmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin etkisiyle dönemsel olarak nüfus yoğunluğu, yaş, cinsiyet ve milliyet yapısında değişimler görülebilmektedir. Özellikle haziran-ekim aylarını kapsayan turizm sezonunda gerek yerli ve gerekse yabancı pek çok turistlerin sahamıza gelmesi buna neden olmaktadır. Nitekim Didim Turizm Derneği'nce 2010 yılında yapılan ankette Didim'e gelen yabancı turistlerin % 70,8'inin 26-50 yaş aralığında, % 19,5'inin 50 yaş üstünde ve geriye kalan grubunda 20 yaş altında olduğu tespit edilmiştir. Sahamıza gelen yerli turistlerin de buna benzer dağılım sergilediği ve yerli turistler içerisinde de özellikle 25-50 arası yetişkin nüfusun ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu ankete katılan yabancı turistlerin % 53,8'inin kadın ve % 46,1'inin ise erkek olduğu gözlemlenmiştir. Yine bu ankete katılan turistlerin %

⁷⁸² Baykan, E., *Turizmin Yerel Kültür Üzerindeki Etkilerinin Yöre Halkı Tarafından Algılanması (Ürgüp Yöresine Yönelik Bir Uygulama)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Enst., Ankara 2007, s. 57-58.

80'den fazlasının İngiliz olduğu anlaşılmaktadır. Anketteki verilerden anlaşılacağı üzere, bu durum sahamızdaki cinsiyet, yaş ve milliyet dağılımı üzerinde etkili olmaktadır.

Zaten Didim, ülkemizde barındırdığı kalabalık İngiliz nüfusuyla adından söz ettiren hatta yazılı ve görsel basında “Türkiye’de bir İngiliz kasabası” şeklinde ifade edilen bir yerdir. Bu durum, kültürlerarası kaynaşmanın en güzel örneklerini sunmakla birlikte özellikle kültürel dejenerasyona ve kültür şoklarına neden olabilmektedir. Özellikle sahadaki genç nüfusu olumsuz olarak etkileyen bu durum, kendi kültürlerini küçümseyen, baskın kültürü ise taklit etmekten öteye geçemeyen genç jenerasyonların yetişmesine kapı aralarken, olgun ve yaşlı nüfusta da tedirginliğe neden olabilmektedir. Buna bağlı olarak ilerde yaşanabilecek muhtemel kuşak çatışmalarına da kapı aralama potansiyeli taşımaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında özellikle turistik tesislerde çalışan ve turistlerle yakın etkileşim halinde olan kişilerin, onlardan büyük ölçüde giyim-kuşam, yaşam tarzı, yeme-içme alışkanlığı yönünden etkilendikleri anlaşılmaktadır. Bu kapsamda turistlerin yaşayış biçimlerine hayranlık duyma, bununla birlikte kendi geleneklerini unutarak, turistlerin davranış ve yaşam biçimlerini taklit etme yönelimi giderek yaygınlaşmaktadır.⁷⁸³ Turistlerle birebir muhatap olan bu kesim, turistlerin ve onların temsil ettiği yaşam tarzlarının fazlaca tesirinde kalmakta, öz kültürlerine yabancılaşmaktadır. Bu durum ilerleyen süreçte domino etkisi yaparak, bu fertlerden çevrelerine ve tüm topluma yayılabilme özelliği gösterebilir.

İnceleme alanında Türkçenin veya Türk dilinin hem yazma hem de konuşma açısından yabancı diller (özellikle İngilizce) karşısında giderek yıpranmakta olduğu, gerek günlük kullanımda gerekse işyerlerinin adlarında, afiş ve reklâmlarda yabancı dil kullanımının yaygınlaştığı, dilimize çok sayıda yabancı sözcüğün kontrolsüzce ve hiçbir denetimle karşılaşmadan girmekte olduğu görülmektedir (Fotoğraf 4.15). Bu durum, daha sonraki dönemlerde kültürümüzün en önemli simgesi olan dilimizin geleceği açısından istenilmeyen bazı sonuçlarla karşılaşılmasına neden olabilme potansiyeli taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki kültürel yozlaşma ve bozulma önce dil gibi simgelerden başlamaktadır. Bu açıdan sahada özellikle genç nesillere yönelik olarak

⁷⁸³ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 189-191.

bilinçlendirme kampanyaları yapılmalı ve işyeri adları başta olmak üzere dilimizin yabancılaştırıldığı örnekler karşısında dikkatli olunmalıdır.

Fotoğraf 4. 15. Didim'deki İşyeri Tabelalarında Yoğun Bir Şekilde Yabancı Sözcüklerin Kullanımı Söz Konusudur.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin sosyal yaşantıda kendini iyiden iyiye hissettirmeye başladığı gözlemlenmektedir. Nitekim turizm, boş zamanları değerlendirme alışkanlıklarının dahi değişmesine yol açmakta, önceden boş vakitleri pek olmayan nüfusun, gelir seviyesinin yükselmesiyle daha çok boş vaktinin olmasına neden olmaktadır. Bunların yanı sıra turizm gelişmesine paralel olarak sosyal yaşamda daha sıcak ve samimi ilişkilerin olduğu cemaat kültüründen, daha soğuk ve nesnel ilişkilerin olduğu cemiyet toplumuna geçişin yaşanmaya başladığı ve bunun tam anlamıyla ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediği de görülmektedir.

İnceleme sahasında turizmin etkisiyle geleneksel kalıpların yer yer terk edilmeye başladığı, özellikle genç kuşaklarda kötü alışkanlıklara başlama yaşının düştüğü, geleneksel yemek kültüründe ve beslenme alışkanlıklarında değişmelerin görülmeye başladığı gözlenmektedir. Ayrıca turizm; aile yapısında değişmelere, geleneksel aile tipinden çekirdek aileye geçişlerin yaşanmasına, aile içi bağların ve ilişkilerin zayıflamasına, geleneksel Türk ailesi tipinden uzaklaşılmasına yol açmaktadır. Buna ek olarak akrabalar arasındaki bağların da zayıfladığı, davranış kalıplarında olumsuz olarak nitelendirilebilecek değişmelerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında da turizmin tesiriyle oluşan ortam, çeşitli aşırılıkların yaşanmasına ve istenmeyen durumların ortaya çıkmasına neden olabileceği potansiyeli taşımaktadır. Özellikle aşırı alkol tüketimi ve bazı olumsuz davranışlar, bunlara örnek olarak verilebilir. Bunun neticesinde yöre halkı tarafından hoş karşılanmayan, yeni nesillere kötü örnek olacak davranış ve eylemlerin meydana gelmesi, Türk toplumunun kültür ve örfüne ait bazı değerlerin yıpranmasına zemin hazırlayabilmektedir. Buraya gelen ve yörenin kültürüne yabancı olan yerli ve özellikle yabancı turistlerin ya da yöredeki kötü taklitçilerinin ilerde ortaya çıkaracağı buna benzer durumların sakıncaları konusunda oldukça dikkatli olunması gerekmektedir.

Turizm yerel kültürleri, dinsel ayinleri, geleneksel etnik törenleri ve festivalleri turistlerin beklentilerini karşılayacak hale getirilip, turistler için yapılandırılarak hale getirildiğinde ki bu “yeniden yapılandırılmış etkinlik” olarak tanımlanır, ticari mal haline dönüştürülür. Bir turistik bölge, turizm ürünü olarak satıldığında hediyelik eşya, sanatsal değerler, eğlence ve diğer ticari malları satın alan turistler, bölge halkını etkilemeye başlar. Kutsal tören ve nesnelere ticari ürün gibi görüldüğünde turistler, bu mekânların ve simgelerin kutsallığına saygıyla yaklaşmayabilirler. Bu nedenle kültürel çekiciliklerin canlandırılmasının yerel kültür için bazı olumsuz sonuçları olabilmektedir. Turizm insanların gelenek ve göreneklerini turistleri daha hoşnut hale getirebilmek için kullanmalarından dolayı “kültürel küstah” olarak suçlanır. Turizmin sonucu olarak; yerel halkın sanat ve el sanatlarının tarzı ve formu, üretim sahalarında değişikliğe uğramıştır.⁷⁸⁴ Eskiden dinsel ve törensel etkinlikler, gerçek amacı için yapılırken, günümüzde turistlere gösterilmek veya satılmak için yapılmaktadır. Bu da kültürel öğelerin birer turistik meta haline gelmelerine veya öyle algılanmalarına yol açmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki sosyal ve kültürel yaşantıda turizmin neden olduğu yukarıdaki duruma ilerleyen yıllarda benzeme olasılığı oldukça yüksek olan bir olumsuz yansıma; yöresel el sanatları, eğlence ve diğer özgün kültür öğelerinin gerçek değerlerinden uzaklaşarak, turistik bir eşya veya gösteri gibi algılanmalarına zemin hazırlanmasıdır. Bu durumda sadece turistlere satmak için veya turistler geldiğinde onlara sunmak için bekletilen ve otantikliğini kaybetmiş turistik metalar ortaya çıkar. Bunun neticesinde gelecek kuşaklara bu kültür hazineleri, özgünlüğünü kaybederek

⁷⁸⁴ Çalışkan, *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*, s. 98-109.

ulaşır hatta ulaşmadan yok olup giderler. Bunun en tipik örneğiyle Milas'ın Çomakdağ Kızılağaç köyünde karşılaşılmaktadır. Burada normal koşullarda dört gün süren düğünler birkaç saate indirilmekte ve Bodrum'dan gelen turistlere sunulmaktadır. Tabii ki burada yukarıdaki gibi bir bozulma olduğunu söylemek için henüz çok erkendir. Ancak uzun vadede buna benzer durumların ortaya çıkması sürpriz olmayacaktır. Ayrıca yöredeki el sanatları, halı ve kilim dokumacılığında da gelecekte yukarıdakine benzer bir turistik metaya dönüşme ve gerçek değerinden uzaklaşma olasılığı giderek artmaktadır.

Turistlerin kültürü ile yöresel kültür arasındaki ayrılık ne denli büyükse, turizmin etkisi de o kadar çok olmaktadır.⁷⁸⁵ Bir yörenin ve yöre insanlarının turizmden etkilenmesi turizmin gelişme aşamalarına, turist sayısına, farklı sosyal, ekonomik ve kültürel yapılara ve ilişkilerin yoğunluğuna bağlıdır.⁷⁸⁶ Birçok faktörün katkısıyla ortaya çıkan bu etki, yerel halkın sosyal ve kültürel yaşamında kalıcı izler bırakmakta ve geri dönüşümü çok zor süreçlerin başlamasına neden olmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi uzun bir zaman sürecinde gerçekleşen ve pek de fark edilemeyen bu etkiler, belirginleşmeye ve görünür hale gelmeye başladıklarında artık iş işten geçmiş olmaktadır. Bu nedenle bu tür etkilerin sakıncalı olanlarının bertaraf edilmesi ve toplumsal tabanda karşılık bulmamaları isteniyorsa, daha başlangıç safhasından itibaren uzun vadeli projeksiyonlar yapılarak ve belli bir plan doğrultusunda turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin sosyal ve kültürel yaşamda yapacağı tesirler içerisinde olumsuzların değil de olumlu olanların artması; buradaki turizm faaliyetlerinin sosyal ve psikolojik taşıma kapasitesini aşmadan, sahanın sosyo-kültürel yaşantısını dengesizleştirmeden, yerel halkın istek ve arzuları dikkate alınarak, yöresel kültür öğeleri korunarak ve sürdürülebilir turizm anlayışının benimsenerek geliştirilmesine bağlıdır.

Bununla birlikte bütün bu etkilerin tek sorumlusu olarak turizm aktivitesini göstermek veya turizmi tek suçlu ilan etmek doğru değildir. Zaten öyle bir amaç peşinde de değiliz. Ancak bu etkilerin oluşmasına zemin hazırlayan aktivitelerin en önde

⁷⁸⁵ Avcı, "Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi", s. 489.

⁷⁸⁶ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 41.

gelenlerinden birisi olarak dikkat çekmektedir. Turizmin tetikleyicisi olduğu bu durum, zincirleme bir şekilde birçok faaliyetin katkısıyla gerçekleşmektedir.

4.2.2. Sosyo-Ekonomik Etkiler

Uzun yıllardır gösterdiği gelişme hızı nedeniyle turizmin 21. asrın en büyük ekonomik faaliyeti olacağı tahminleri yapılmaktadır. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'nin "dünyanın en büyük endüstrisi, refah ve istihdam yaratan en büyük işvereni" şeklinde değerlendirdiği turizm, bir hesaba göre "her üç saniyede bir yeni iş olanağı" yaratmaktadır. Dünya turizm gelirleri ve turist sayısındaki artış 2001 yılına kadar tahminleri hep doğru çıkarmıştır. Uluslararası turizm 1950'den 2000 yılına kadar % 2692 oranında büyümüştür. 1950'de dünyada uluslararası turizme katılanların sayısı yalnızca 25,3 milyon, turizm gelirleri de 2 milyar dolar iken, 2000'de uluslararası turist sayısı 698 milyona, turizm gelirleri de 476 milyar dolara yükselmiştir.⁷⁸⁷ 2009 yılında ise uluslararası turist sayısı 880 milyona, turizm gelirleri ise 852 milyar dolara ulaşmıştır.⁷⁸⁸

Turizm endüstrisinde üretilen mal ve hizmetler fiziksel varlığı olan, bir yerden başka bir yere taşınabilen bir ürün özelliği taşımamakta ve bu anlamda turizm, *görünmez bir ihracat* sektörü olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı şekilde, turizm endüstrisinin ürettiği ürün ve hizmetler için, ara ve sermaye malı ithalatına ihtiyaç duyulmamakta ve ülkelerin dışa bağılıklarını önemli ölçüde azaltmaktadır. Ayrıca, bu endüstride yatırım döneminin ve sonrasındaki gelir getirici evrenin kısa olması, daha az girdi kullanarak daha fazla çıktı elde edilebilmesi ve kısa sürede döviz girdisi sağlanabilmesi, diğer sektörlerle göre önemli bir avantajdır. Bu durumda, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri açısından turizm sektörünün önem arz ettiğini söylemek gerekir.⁷⁸⁹ Turizmin ülke kalkınmasında sağladığı bu gelişme potansiyeli, günümüzde birçok ülkenin bu bağlamdaki tanıtım ve yatırımlara öncelik sağlamasına, turistler ve turizm yatırımcıları için çeşitli kolaylıklar ve imkânlar tanımalarına vesile olmaktadır. Bunun farkında olan

⁷⁸⁷ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 1.

⁷⁸⁸ 2000 yılının İlk 4 Aylık Raporu, Erişim tarihi: 03 Şubat 2010, <http://www.turizmaktuel.com>.

⁷⁸⁹ Uzun, A.R., *Türkiye'de Turizmin İstihdam Üzerine Etkileri (Turizm Eğitimi Üzerine Bir Örnek: Antalya)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, 2009, s. 38.

uluslararası düzeydeki birçok yatırımcı, milyar dolarlarla ifade edilen bu pastadan kendilerine daha fazla pay kapmak için bu tür ülkelere yatırımlarını artırmaktadırlar.

Turizm, ekonomik açıdan sağladığı faydalarla dikkat çeken, endüstrilerden biridir. Turizmin ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal etkileri bu endüstriye verilen önemin artmasında etkili olmakta, özellikle turizmin yarattığı ekonomik etkiler, ülkelerin turizmi geliştirme çabalarını hızlandırmaktadır. Turizm; ödemeler dengesine etkisi, istihdam ve gelir yaratması, katma değerinin çok yüksek olması, altyapı ve üstyapıya olumlu etkileri ve diğer sektörlerle etkisi nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir sektör konumuna gelmektedir. Buna göre, turizmin, Didim-Milas kıyı kuşağı gibi geliştiği yörelerdeki ekonomik etkisinin büyüklüğü, aynı zamanda turistlerin harcadığı miktara, yörenin ekonomik ve turistik çekicilik durumuna bağlıdır. Bu faktörler sonucunda, turizm ekonomiye olumlu veya olumsuz etki yapabilmektedir.⁷⁹⁰

Turizmin ekonomik etkileri öteden beri en çok dikkat çeken ve üzerinde durulan yanını oluşturmuştur. Özellikle de turizmin “çoğaltıcı etki” denilen, turizm harcamalarının ekonominin diğer sektörlerini de canlandıracağı, istihdamı arttıracığı varsayımına dayanan etkisi, çeşitli çalışmalarda bir tür odak noktası olarak alınmıştır. Turizmin *ekonomik* etkilerini kesin bir şekilde ölçmek ise oldukça güçtür. Doğrudan ya da dolaylı etkilerinin ekonominin hemen her kesiminde hissedilmesi, gelişmiş ya da gelişmekte olan hemen her ülkede teşvik edilmesine yol açmaktadır.⁷⁹¹ Bu kapsamda ülkemizde turizmin teşvik edilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak 1983 yılında 2634 sayılı *Turizmi Teşvik Kanunu* çıkarılmış ve turizm potansiyeli yüksek olan Akdeniz ve Ege kıyılarımız, başta olmak üzere inceleme alanı gibi turistik sahalarımızda turizm yatırımlarını çekmek için ilgi çekici ve teşvik edici kolaylıklar getirilmiş ve bu yönde yatırım yapmak isteyenlere cazip fırsatlar sunulmuştur.

Turizmin, bir bölgede yaşayanlar üzerindeki ekonomik etkileri genellikle olumlu olarak algılanmıştır. Öncelikle turizm, döviz girişini arttırarak ödemeler dengesini olumlu etkilemek suretiyle ekonomik gelişmeye doğrudan katkıda bulunur. Bu katkı, turistlerin geldikleri ülkede yaptıkları yeme-içme, konaklama, ulaşım, alışveriş ve

⁷⁹⁰ Baykan, *Turizmin Yerel Kültür Üzerindeki Etkilerinin Yöre Halkı Tarafından Algılanması (Ürgüp Yöresine Yönelik Bir Uygulama)*, s. 43.

⁷⁹¹ Özgüç, *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, s. 168-173.

benzeri harcamalar şeklinde gerçekleşir. Aynı zamanda bu harcamalar, bu tür mal ve hizmetleri sağlayan ekonomideki diğer ilgili sektörleri de harekete geçirerek *çarpan etkisi* yaratır. Turizmin ekonomik yararlarından bir diğeri de yeni iş olanakları yaratması ve işsizliği azaltmasıdır. Özellikle turistik yörelerde yaşayanların kişisel gelirlerini artırması, hayat düzeyini ve standardını iyileştirmesi, yeni yatırım ve altyapı çalışmalarını teşvik etmesi, haberleşme ve ulaşım imkânlarını iyileştirmesi ve vergi gelirlerini arttırarak kamu bütçesine olumlu katkıda bulunması turizmin diğer ekonomik etkileri arasında sayılabilir.⁷⁹² Görüldüğü gibi birçok gelir kaleminin üzerinde söz sahibi olan turizm faaliyeti, sağladığı ekonomik avantajlarla birçok yöre ve onların yaşayanları için vazgeçilmez bir ekonomik faaliyettir.

Bu kapsamda turizmin çarpan veya çoğaltan etkisinin araştırma sahamızdaki ekonomik faaliyetlerin büyümesine ve çeşitlenmesine olan yansımaları, her geçen vakit daha da görünür hale gelmekte ve buradaki ekonominin gidişatını belirlemektedir. Gerçekten de günümüzde Didim-Milas kıyı kuşağında doğrudan turizm harcamalarının yanı sıra turizme destek olan birçok yan sektör de gelişmekte ve ekonomik yelpaze giderek çeşitlenmektedir. Turizmin, sahamızda etkilediği en önemli faaliyetlerden birisi hiç kuşkusuz hediyelik eşya ve eğlence sektörüdür. Özellikle takılar, işlemler ve örgüler, bez bebek gibi yöresel oyuncaklar, yerli ve yabancı ziyaretçilerin en fazla ilgi gösterdikleri ürünler olarak dikkatleri çekmektedirler. Bu ürünler, yöre halkı tarafından gerek yöresel pazarlarda, sahile yakın gezi parkurlarında ve tarihi ve antik yerleşmelerin yakınlarında turistlerin ilgisine sunulmaktadır. Örneğin Altinkum sahili bu tür satıcıların bulunduğu yerlerden birisidir (Fotoğraf 4.16).

---

⁷⁹² Tatoğlu, Erdal, Özgür ve Azaklı, “Bir Turizm Etki Skalası Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Kuşadası Örneği”, s. 523-524.

Fotoğraf 4.16. Altinkum Sahilindeki Hediye Eşya Satıcıları, Özellikle Akşam Saatlerinde ve Geceleri Yürüyüş Yapan Ziyaretçilere Satış Yapmaktadırlar.

Turizmin eğlence sektörünün de gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Özellikle Didim, Akbük ve Güllük gibi yerleşmelerde restoran, disko ve barlar bulunmakta, hem gelen misafirlerin eğlenmeleri ve hoşça vakit geçirmeleri sağlanmakta hem de birçok kişi buralarda çalışarak kazanç sağlamaktadır (Fotoğraf 4.17). Söz konusu eğlence mekânlarında zaman zaman değişik etkinlikler, eğlenceler ve animasyonlar yapılarak, turistlerin memnuniyet düzeyleri yükseltilmektedir.

Fotoğraf 4.17. Didim'deki En Dikkat Çekici Eğlence Mekânlarından Biri Olan Medusa Club'tan Bir Görünüm.

Turizm, insanları dinlendirici, yeni yerler görmek ve tanımak yoluyla, kültürel olarak geliştirici bir aktivite olmasının yanı sıra yeni işgücü olanakları yaratan, ekonomik gelişmeye katkı sağlayan ve bu yolla yöresel kalkınmaya ivme veren faaliyetlerdir. Turizm etkinlikleri birçok sektörden pay almakta ve birçok sektörü doğrudan, birçok sektörü de dolaylı olarak etkilemektedir. Bu durum, turizm ile ilgili sağlıklı ve yeterli veri elde edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Dolayısı ile turizmin ekonomik etkilerini tam anlamıyla tespit etmek neredeyse olanaksızlaşmaktadır.⁷⁹³ Böylesine çok farklı bileşenlere ve geniş etki sahasına sahip olan turizmin, ekonomik etkilerinin kesin olarak belirlenmesi gerçekten de oldukça güçtür. Ancak yaklaşık olarak bazı değer ve tahminlere ulaşmak mümkün olabilmektedir.

İnsanların turizmden bazı beklentilerinin olması, özellikle ekonomik kazancın artışı yönündeki beklentiler, turizmin ekonomik etkilerinin boyutunu belirlemektedir. Birçok ülkede ya da bölgede turizme önem verilmesinin temel nedeni, turizmden ekonomik açıdan yararlanmaya dayanmaktadır. Turizmin ekonomik etkileri içinde turizmin döviz sağlayıcı işlevi görünmeyen ek dış satım olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca turistik yatırımlar gelir yaratıcı bir etkiye de sahiptir. Turistik yatırımların bir başka yararı da, turizm amacıyla oluşturulan mal ve hizmetlerin çok çeşitli alanlarda yerel halk tarafından da kullanılmasıdır. Sözelimi altyapı hizmetleri, konaklama ve yeme içme tesisleri ilk akla gelenler arasındadır. Turizm döviz sağlayıcı, gelir, iş yaratıcı ve altyapıyı oluşturan etkisiyle önemli bir ekonomik gelişme nedenidir.⁷⁹⁴

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm faaliyetlerinin sosyo-ekonomik açıdan yapmış olduğu etkilerin, yöre halkında birtakım algıların oluşmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Nitekim 2003 yılında Milas'ta yapılan bir anket çalışması, ankete katılan Milaslıların % 57,9'unun turizm aktivitesinin Milas'ın toplumsal yapısını ekonomik olarak etkilediğini düşünürken, % 18,2'sinin ise turizmin Milas'ın sosyo-kültürel yapısını etkilediğini düşündüklerini olduğu ortaya çıkarmıştır.⁷⁹⁵

Turizmin inceleme alanındaki en büyük işveren ve en yüksek gelir getirici sektör olduğunu ifade etmemiz yerinde olacaktır. Aslında turizm, burada sadece bir sektör olmaktan öte bir anlam yükünü kendisinde barındırır. Bu sahalar, turizmle birlikte

⁷⁹³ Uğurlar, A., *Turizmin Yerel Ekonomiye Etkileri ve Sürdürülebilirliği; Van Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniv. Fen Bilimleri Enst., Ankara, 2006, s.10-11.

⁷⁹⁴ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 210-211.

⁷⁹⁵ Oktik, Hız, Bozyer ve Sezer, *Milas Araştırması 2003*, Muğla, 2004, s.119.

adeta yeni bir ekonomik diriliş ve kalkınma süreci yaşamaktadırlar. Çok değil daha çeyrek asır önce tütün tarlalarında ve narenciye bahçelerinde kıt kanaat geçinen yöre insanının, turizmle birlikte gelirleri artmış, sadece ekonomik açıdan yükselmekle kalmayıp, yaşam standartları ve insani gelişim açısından daha iyi olanaklara kavuşmuşlardır. Turizm ve onun etkisiyle inşaattan gıdaya, emlakta perakende sektörüne kadar pek çok ekonomik faaliyet, sahada gelişme olanağına kavuşmuş, buranın daha iyi bir yaşam bölgesine dönüşmesi için önemli katkılar sunmuşlardır.

Turizmin Didim-Milas kıyı kuşağındaki en önemli ekonomik getirilerinden birisi istihdam potansiyelini ve işgücü olanaklarını artırmasıdır. Bu sayede sadece yöre halkına çalışma ve kazanç kapısı olmakla kalmayıp, ülkemizin birçok noktasından burayı umut ve ekmek kapısı olarak görüp, buraya çalışmak ve ailesine gelir sağlamak için gelen Anadolu insanına da ekonomik destek olmaktadır. Dolayısıyla ülkemizin ve bölgenin kronikleşmiş sorunları içerisinde önemli bir yer teşkil eden işsizlik probleminin azaltılmasına önemli oranda katkı sağlayan turizm, gerek yörenin kalkınmasına gerekse ülkemizin gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmasına destek olmaktadır. Araştırma sahasında turizmin istihdam oluşturmadaki rolü, doğrudan veya dolaylı bir şekilde olmaktadır. Konaklama tesislerinde turistlerin harcamalarından kaynaklanan istihdam, doğrudan istihdam anlamına gelirken, doğrudan turistlerin harcamalarından kaynaklanmayan, turizm arz sektöründe oluşan istihdam ise dolaylı istihdam anlamına gelmektedir. Özellikle yörede yaşayan gençler, inceleme alanındaki konaklama tesislerinde ve çeşitli turistik işletmelerde çalışarak ekonomik gelir elde etmekte ve ailelerine destek olmaktadır. Turizm, kırsal kesimde yaşayan yöre insanına da iş olanağı sağlamaktadır. Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm aktivitelerinin kırsal kesimlere kadar uzanması, önemli bir ekonomik desteği de beraberinde getirmektedir. Böylelikle kırsal kesim ile kentler arasındaki ekonomik ve sosyal alandaki farklılıklar, daha da azalmakta ve kırsal kalkınmaya önemli katkılar sağlanmaktadır.

Turizmin ekonomik kazanımlarından birisi de yöreye özgü tarımsal ürünlerin, halı ve kilim dokumacılığı gibi yöresel el sanatlarının ekonomik açıdan değer kazanmasına ve ailelere ek gelir desteği sağlamasına yardımcı olmasıdır. Böylelikle hem yöreye özgü birbirinden kıymetli otantik ürünlerin ve bu ürünlerin işletmeciliğinin yaşatılmasına katkı sağlanabilmekte hem de bu tür ürünlerin ziyaretçilerin ilgisine

sunularak tanıtılmasına katkı sağlanmaktadır. Nitekim günümüzde Didim ve Milas'ta kurulan halk pazarlarında bu tür ürünlerin satıldığı stantlar kurulmaktadır. Bu bağlamda en dikkati çeken pazarlardan birisi *Milas Salı Pazarı*dır. Söz konusu pazara Milas ve yakın çevresinden gelen yöre insanı, el emeği göz nuru el örgülerini ve yöresel dokumalarını satarak ailelerine kazanç sağlamaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizm, mesleki çeşitliliğin artmasına, primer ekonomik faaliyetlerden sekonder ve tersiyer faaliyetlere geçişi hızlandırmıştır. Nitekim 1990 yılında Didim kentinde faal nüfusun % 14,8'i birincil ekonomik faaliyetlerde, % 6,8'i ikincil faaliyetlerde % 78,4'ü üçüncül faaliyetlerde çalışmaktaydı. 2000 yılında ise faal nüfusun % 4,1'inin birincil ekonomik faaliyetlerde, % 9,3'ünün ikincil ekonomik faaliyetlerde ve % 86,3'ünün üçüncül ekonomik faaliyetlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Didim kentinde ilk kez ilçe statüsü kazandığı 1990 yılından 2000 yılına gelindiğinde tarım, ormancılık, balıkçılık gibi birincil faaliyetlerde çalışanların oranı % 10 civarında azalış gösterirken, sanayi faaliyetlerinden oluşan ikincil faaliyetlerde % 3 civarında, hizmetler sektörünün oluşturduğu üçüncül faaliyetlerde de % 8 civarında bir artış söz konusudur.⁷⁹⁶

Milas kentinde 1990 yılında faal nüfusun % 9,9'u birincil ekonomik faaliyetlerde, % 21'i ikincil faaliyetlerde % 69,1'i üçüncül faaliyetlerde çalışmaktaydı. 2000 yılında ise faal nüfusun % 3,4'ünün birincil ekonomik faaliyetlerde, % 14,5'inin ikincil faaliyetlerde ve % 81,9'ünün ise üçüncül faaliyetlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Milas kentinde 1990 yılından 2000 yılına gelindiğinde tarım, ormancılık, balıkçılık gibi birincil faaliyetlerde çalışanların oranı % 7 civarında, sanayi faaliyetlerinden oluşan ikincil faaliyetlerde % 7 civarında azalış gösterirken, hizmetler sektörünün oluşturduğu üçüncül faaliyetlerde de % 12 civarında bir artış söz konusudur. Sonuç olarak her iki kentte de aktif nüfusta, hizmetler sektörünün diğer sektörlere göre oldukça fazla bir orana sahip olduğu ve daha baskın bir konumda olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁹⁷

Bu açıdan sahamızda birçok sanayi faaliyeti gelişmeye ve hizmet sektörünün boyutları daha da büyümeye başlamıştır. Özellikle bankacılık ve sigortacılık, turistik

⁷⁹⁶ TÜİK verilerinden derlenmiştir.

⁷⁹⁷ TÜİK verilerinden derlenmiştir.

hizmet kolları gibi birçok ekonomik faaliyet gelişme olanağı bulmuştur. Bunlara ek olarak, donatım hizmeti veren elektrikçi, boyacı ve inşaat işçiliği, konforla bağlantılı, moda evleri, sportif tesisler ve ürün işletmeciliği, pastanecilik, gazetecilik, parfümeri ve çiçekçilik gibi faaliyetler giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca kuyumculuk, sağlık ve güvenlik hizmetleri, lüks hizmetler, otomobil bayiliği, rehbercilik, sauna ve gece kulübü işletmeciliği gibi birçok turistik hizmet dallarına yönelik işletmeler de giderek çoğalmaktadır. Yine çeşitli boyutlarda alışveriş merkezleri de açılmıştır (Fotoğraf 4.18). Son yıllarda bu tür kuruluş ve işletmelerin hem sayılarının arttığı, hem de hizmet kalitesi açısından ulusal ve uluslararası standartları yakalamaya başladıkları gözlenmektedir.

Bunların yanı sıra zeytinyağı ve pamuk gibi ürünleri işleyen atölye ve fabrikaların sayısı artmakta ve yöreye özgü ürünlerin markalaşmasına dönük çalışmaların hız kazanmasına katkı sağlanmaktadır. Bunlara örnek olarak Milas Belediyesi tarafından işletilen *Labranda su işletmesini* verebiliriz. Günümüzde araştırma sahası ve çevresinde *Labranda su* markası iyice tanınmakta, pazar payı ise giderek büyümektedir.

Fotoğraf 4.18. Didim’de Çok Sayıda Mağazanın Bulunduğu Bir Alışveriş Merkezinin İç Mekân Görüntüsü.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizm, balıkçılık sektöründe de önemli gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim sahada hem turistlere taze balık satışına dönük işletmeler çoğalmış ve ekonomik potansiyelleri artmış, hem de balık üretim çiftlikleri gibi büyük boyutlu işletmeler gelişme imkânı bulmuşlardır. Turizm, tarım

sektöründe de önemli gelişmelere ön ayak olmuştur. Nitekim inceleme alanında önceden sadece geçime yönelik olarak tarımsal üretim yapılırken, günümüzde ticari açıdan değer taşıyan üretim yapılmakta ve elde edilen tarımsal ürünler halk pazarlarında yöre halkına ve ziyaretçilere satılmaktadır (Fotoğraf 4.19). Böylelikle, hem üretilen tarımsal ürünlerin kalitesi yükselmekte hem de ürünler, ekonomik açıdan değer kazanmakta ve ailelerin geçimine katkı sağlamaktadır.

Fotoğraf 4.19. Kıyıkışlacık Köyündeki Yerel Pazar, Buraya Gelen Turistlerin Yöresel Ürünleri Satın Alabilmelerine İmkân Tanımaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin olumlu olarak etkilediği ve baş döndürücü bir hızla büyümesine katkı yaptığı ekonomik faaliyetlerden en dikkat çekenleri, şüphesiz inşaat ve emlak sektörüdür. Gerçekten artan ziyaretçi yoğunluğu ve konut ihtiyacına bağlı olarak sektörde büyük gelişmeler meydana gelmekte, çok sayıda inşaat ve emlak firması faaliyet göstermektedir (Fotoğraf 4.20). Özellikle Didim, Akbük, Güllük gibi birçok kıyı yerleşmesinde adeta “yazlık patlaması” yaşanmaktadır. Gerek kendi vatandaşlarımızın ikinci ev (yazlık) talebi gerekse yabancıların (özellikle İngilizlerin) ev satın alma talebi nedeniyle, inşaat ve emlak sektörünün ekonomik boyutu giderek büyümektedir. Ayrıca turist sayısının artmasıyla konaklama tesislerinin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Nitekim araştırma sahamızda, çeşitli türlerde 299 konaklama tesisi bulunmakta ve bunların toplam yatak kapasitesi 20 583’tür. Bu durum, araştırma sahanın kalkınmasındaki en önemli itici güçlerden birini oluşturmaktadır.

Fotoğraf 4.20. Didim’de Seyahat ve Emlak Sektöründe Faaliyet Gösteren Çok Sayıda Firma Bulunmaktadır.

Turizm, yerel yönetimlerin ekonomik olarak daha büyümesine ve güçlenmesine katkı yapmaktadır. Nitekim Didim-Milas kıyı kuşağında önceden birer küçük muhtarlık olan birçok yerleşme, günümüzde belediye teşkilatına kavuşmuş ve hizmet potansiyellerini daha da artırmışlardır. Bunlardan en dikkat çekenlerinden birisi, *Didim Belediyesi*dir. Didim belediyesi 1968 yılında belde belediyesi olarak kurulmuştur. 1968 yılından 1991 yılına kadar belde belediyesi olarak hizmet vermiştir. Didim Belediyesi, 7 Ekim 1991 tarihinde Didim’in ilçe olması ile birlikte ilçe belediyesi statüsüne kavuşmuştur. Didim’de turizm paralelinde ekonominin büyümesi sonucunda hızla gelişen ve büyüyen Didim Belediyesi, yöreye sağladığı hizmetleri geliştirerek sürdürmeye devam etmektedir. Didim belediyesi 2007 verilerine göre, yaklaşık 30 trilyon bütçesiyle 1991 yılındaki küçük bir ilçe belediyesi görünümünden uzaklaşmıştır. 2007 yılı itibariyle 8 müdürlüğü, 518 işçisi, 38 memur çalışanı vardır. Araç parkı olarak da 52 hizmet aracı, 8 iş makinesi, 3 itfaiye aracı bulunmaktadır.⁷⁹⁸ Buna benzer gelişmeleri, Akbük ve Güllük gibi yerleşmelerde de görmek mümkündür. Bunlar geçmişte küçük bir balıkçı köyü iken, günümüzde önemli gelirlere sahip, bütçeleri giderek büyüyen ve belediye teşkilatı olan yerleşmelere dönüşmüşlerdir.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizm sektörünün olumlu olarak etkilediği bir başka sektör de sanayi sektörüdür. Özellikle gıda, içki, giyim gibi tüketim malı üreten sanayi

⁷⁹⁸ Toprak, Y., *Turizmin Belediye Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Didim Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Aydın, 2007, s. 89.

faaliyetlerinin giderek yaygınlaştığı ve daha kaliteli üretimlerin yapılmaya başlandığı görülmektedir. Ayrıca deri mamulleri, inşaat ve seramik gibi ara malları üretiminde son yıllarda gelişmeler yaşanmaktadır.

Ulaştırma sistemi ve altyapısı turizm açısından büyük bir önem taşır. Ulaştırmanın önemi turistik yerlere ulaşılması ve bu yerlerin gezilmesinde hızlı, konforlu ve güvenli ulaşım olanağı sağlamasından kaynaklanır. Herhangi bir yerin turistik gelişmeye başlamasının ön şartı ulaşılabilirliğinin olmasıdır. Ulaştırma yönünden turizme bağımlı, ulaştırma altyapısı ve araçları arasında turistlerin ihtiyacına cevap veren gezinti yolları, özel ulaşım araçları (teleferik, fayton vb) turizm talebini etkilemektedir.⁷⁹⁹ Doğal, tarihi ve turistik çekiciliklere olan erişimin kolaylaşması ve daha iyi bir şekilde gezilmesi ve görülmesi ancak, sağlıklı ve kaliteli bir ulaşım alt yapısı ve araçları sayesinde mümkün olabilmektedir. Bu durum, bu tür destinasyonların değerini artırmakta ve daha fazla turist gelmesine imkân tanımaktadır.

İnceleme alanında turizmin olumlu olarak etkilediği ve gelişmesine katkı yaptığı bir diğer sektör, ulaşım ve taşımacılık faaliyetleridir. Özellikle Söke-Milas karayolunun yapılmasıyla ekonomik anlamda dışa açılan ve diğer merkezlerle bağlantısı güçlenerek artan sahamızdaki ulaşım ve taşımacılık sektörü, deniz ulaşımının gelişmeye başlaması ve Güllük Limanı ile Didim Yat Limanı (D-Marin Didim) gibi yeni limanların inşa edilmesiyle hızlı bir gelişme trendine girmiştir. Ayrıca Milas-Bodrum Hava Limanı'nın yapılması ve Söke-Milas-Bodrum arasındaki karayolunun duble yol haline getiriliyor olmasıyla da ulaşım ve taşımacılık faaliyetlerinin daha da gelişmesi söz konusu olacaktır. Bu açıdan özellikle yaz aylarındaki turistik aktiviteye bağılı olarak, çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçinin buraya gelmesiyle ortaya çıkan insan yoğunluğu, yerleşimler arasındaki turistik yolcu taşımacılığının gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. Yaz aylarında dönemsel olarak artan bu durum, bu sektörden birçok kişinin geçimini sağlamasına katkı yapmaktadır. Ulaşım ve taşımacılık faaliyetlerinin gelişmesiyle sahadaki ticaret faaliyetlerinde de önemli ilerlemeler yaşanmıştır.

---

⁷⁹⁹ Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 29.

Turizmin yukarıda bahsettiğimiz olumlu ekonomik etkilerinin yanı sıra, bazı olumsuz etkilerinden de bahsetmek mümkündür. Örneğin, yeni tüketicilerin katılımıyla, mal ve hizmetlere olan talep artabilmekte ve bu da fiyatların artırabilmektedir. Bu durum özellikle Didim-Milas kıyı kuşağı gibi turistik yörelerde bazı mal ve hizmetler için sorun yaratabilmekte ve hayat pahalılığına neden olabilmektedir. Ayrıca turistik sezonlarda büyük oranda artan konaklama ihtiyaçları konut kiralalarında artışlara yol açabilmektedir. Aynı nedenle yeni konutların ve konut yapılacak arazilerin fiyatlarında da artış doğurabilmektedir. Turizm sektöründe fazla ithal girdi kullanılması ve tüketimde ithal mallara yoğun talep olması, turizmden beklenen döviz artışını azaltıcı etki yapabilmektedir.⁸⁰⁰ Özellikle ülkemizde üretimi olmayıp yurt dışından getirilen lüks tüketim malları, turizmin görünmeyen ihracat unvanını sekteye uğratarak, dış ticaret dengesine olumsuz etkiler yapabilmektedir.

Turizmin olumsuz ekonomik etkileri arasında, dış ülkelere bağımlılık oluşturması, ekonomik karlılığı azaltması, pahalılık ve enflasyona neden olması ve toplumun küçük bir kesiminden yararlanması nedeniyle, ekonomik eşitsizliği arttırması gibi sonuçlar sayılabilir. Turizmin özellikle fiyat artışlarına, turist çekmek amacıyla yapılan kamu harcamalarında diğer yörelerine nazaran yine aynı şekilde dengesiz artışa neden olması, turizmin bir ülkede meydana getirdiği olumsuz ekonomik etkiler olarak görülebilir.⁸⁰¹ Bu durum, ülkelerdeki devlet ve özel sektör yatırımlarının geri kalmış bölgelerin aksine turizm potansiyeli yüksek olan sahalarda toplanmasına yol açmaktadır. Bunun neticesinde bölgeler ve yöreler arasında başta ekonomik olmak üzere yaşam standartları açısından daha büyük tezatlar ve dengesizlikleri oluşturmakta, devletlerin ekonomik kaynakları adil paylaşırma ilkesiyle ters düşen durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kamu yatırım ve harcamalarındaki bu tutarsız artışlar ve dengesizlikler zaman zaman çeşitli tepkilere neden olabilmektedir.

Turizmin ekonomik anlamda Didim-Milas kıyı kuşağındaki en dikkat çeken olumsuz etkilerinden birisi, doğal ve beşeri kaynakların hızlı bir biçimde tüketilmesine zemin hazırlamasıdır. Nitekim birinci sınıf olarak nitelendirebileceğimiz verimli tarım arazileri ve meralık alanlar, turistik tesis yapımı için veya ikinci konut yapımı için hızlı

⁸⁰⁰ Tatoğlu, Erdal, Özgür ve Azaklı, "Bir Turizm Etki Skalası Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Kuşadası Örneği" s. 524.

⁸⁰¹ Baykan, *Turizmin Yerel Kültür Üzerindeki Etkilerinin Yöre Halkı Tarafından Algılanması (Ürgüp Yöresine Yönelik Bir Uygulama)*, s. 48-49.

bir şekilde iskâna açılmakta ve betonlaştırılmaktadır. İnsanlığın gidişatına bakıldığında özellikle beslenme ve gıda ihtiyacının artacağı, insanlığın açlık ve yoksullukla mücadele edeceği bir geleceğin çok da uzak olmadığını düşünürsek, tarım ve otlak arazilerinin ne denli kıymetli doğal kaynaklar oldukları anlaşılacaktır. İnceleme alanındaki bu arazilerin yok edilmesi, sadece doğal kaynakların yok olması anlamına gelmemekte, aynı zamanda tarım sektörü açısından bazı sorunların doğmasına yol açmaktadır. Bunların başında tarım sektöründeki üretim ve işgücü kayıpları gelmektedir. Verimli tarım alanlarının giderek daralmasıyla önceden tarımsal üretim yapılan arazilerin boyutları küçülmeye ve bunlardan geçimini sağlayan insanların sayısı da azalmaya başlamıştır. Bunların sonucunda tarım sektöründe kısmi işsizlik de baş göstermektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağı gibi turistik bölgelerde turizmin avantajlarından birisi de işsizlik seviyesinin düşürerek iş olanakları yaratmasıdır. Ancak buna dikkat edilmesi gerekir. En azından yerel rehberlerin yetiştirilmesi ve diğer işler içinde yerel halka yeterli eğitimin verilmesi için uğraş verilmelidir. Çünkü yerel halk çoğu kez çok az veya hiç kalifiye olmayan, hiç beceri gerektirmeyen, düşük seviyede ücret verilen işlerde çalışmaktadır. Ayrıca, düzenlenen turların uluslararası seyahat acenteleri ve tur operatörleri tarafından düzenlenmesi, ekonomik açıdan birtakım kayıplara yol açmaktadır. Paranın büyük çoğunluğu seyahate çıkış noktasında alınan paket tura ve seyahat araçlarına ayrılmakta ve gidilen destinasyonda harcanan para ise düşük seviyede kalmaktadır. Bu da turizmden yerel halkın, yönetimlerin ve genel olarak bölge ve ülkenin yeterli payı alamamasına ve dolayısıyla turizme bakış açılarının olumsuz olmasına neden olabilir.⁸⁰² Bu kapsamda özellikle “her şey dahil” sistemi bütün bu olumsuzlukların bir yansıması durumundadır. Zaten yukarıda bahsedilen durumlardan ötürü turizmden pek bir fayda göremeyen yerel halk ve yöre esnafı, bir de sadece otellere kapanan ve dışarıya çıkarak alışveriş yapmayı pek düşünmeyen turistlerin olduğu bu sistemle birlikte iyice zarar görmekte ve ekonomik olarak destek bulamamaktadır.

İnceleme alanında turizmin ekonomik açıdan ortaya çıkardığı dezavantajlardan birisi de arazi ve emlak sektöründeki kontrol edilmesi güç rant oluşumudur. Konut ve

---

⁸⁰² Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 123-124.

konaklama tesisi ihtiyacının artmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkan bu sorun, sahadaki değerli arazilerin yok olmasına, plansız ve çarpık yerleşmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kısa yoldan zenginlik arayanların iştahını kabartan bu durum, vergi verilmeyen kayıt dışı ekonominin oluşmasına ve yasal olmayan bazı durumların ortaya çıkmasına da yol açmaktadır. Nitekim Didim Emlakçılar Derneği Başkanı'yla yaptığımız mülakatlarda da bu durum ifade edilmiş, bazı kişilerin yasal olmayan yollardan emlak satışı yaptığı, hatta bu konuda özellikle yabancılara (İngilizler) emlak satışında bazı mağduriyetlerin yaşandığı belirtilmiştir. Buna karşılık yabancılardan satın aldıkları evleri, kendi ülkelerindekilere tatil için pazarladıkları ve bütün bu kayıtsız faaliyetlerin, Didim ekonomisi için bir kayıp anlamına geldiği de ifade edilmiştir.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin ekonomik açıdan ortaya çıkardığı dezavantajlardan bir diğeri de her türlü tüketim ürünlerinde enflasyona ve kabul edilebilirliği güç fiyat artışlarına yol açmasıdır. Özellikle turistik sahil yerleşmelerinde görülen bu durum, hem yöre sakinleri hem de ziyaretçiler tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmaktadır. Barınma, giyim ve yiyecek gibi en temel ihtiyaçlarının karşılanmasını bile güçleştiren bu sorun, turizmin en çarpıcı ve en dikkat çekici olumsuz tesirlerinden birini oluşturmaktadır.

Sahada turizmin ekonomik açıdan oluşmasına neden olduğu sorunlardan birisi de ekonomik ayrıcalıklı ve yöre halkı tarafından istenmeyen bir grubun oluşmasına olanak sağlamasıdır. Bu durum, onlar kadar geliri olmayan yöre halkında düşünsel ve söylem düzeyinde tepki oluşturmakta ve sınıfsal farklılıkların daha büyümesine ya da bu algının daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki uçurumun büyümesi, yöre halkında ekonomik açıdan daha fazla gelir sahibi olma isteği uyandırmakta ve buna bağlı olarak özellikle üst gelir grubuna karşı olumsuz bir bakış açısının oluşmasına da yol açabilmektedir.

Bütün bu olumlu ve olumsuz etkileriyle turizm ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan güçlü bir toplum yaratmak için oldukça etkili araçların başında gelmektedir. Bunun sağlanabilmesi için turizmin, doğal ve kültürel temelleri ve bölgenin kaynaklarını tüketmeden kullanılabilir bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu iyi bir turizm planlamasının yapılmasıdır. Günümüzde turizm

planlaması yalnızca turist sayısını ve turizm donanımını arttırmaya yönelik planlama yerine, turizm kaynaklarının da sınırlı olduğunu kabul eden ve bu sınırlı kaynakların optimum kullanımını sağlamaya yönelik bir faaliyettir. Bu planlama yaklaşımı iki temel noktaya odaklanmaktadır. Birincisi, olumsuz etkilerin doğal çevre ve sosyal çevrede bozulmaya yol açmaya başladığı eşik noktasının, yani bu ortamdaki taşıma kapasitesinin tanımlanması ve hesaplanmasıdır. İkincisi ise turizm kaynaklarının gelecek kuşaklarca da kullanılmasını sağlamak, turizmden beklenen yararları sürekli kılabilecek biçimde, ekonomik hedeflerle çevre program ve stratejilerini bütünleştirmektir.⁸⁰³ Bütün bunların Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm faaliyetlerinin planlaması ve uygulanması aşamalarında dikkate alınması ve buna dönük bir vizyon ve misyonla uzun vadeli hedeflere göre hareket edilmesi, turizmin ekonomik anlamda olumsuz etkilerini azaltacak, olumlu etkilerini ise artıracaktır.

Ekonomide bir ekonomik birimin harcaması diğer bir ekonomik birimin gelirini oluşturmaktadır. Turizm sektöründe ise, turistlerin yaptıkları harcamalar, sektörde çalışanların ücretlerini ve sektörle ilgili diğer gelirleri oluşturmaktadır. Turizm sektörü birçok faaliyet koluyla yakın ilişki içerisinde olduğundan, turizm gelirleri diğer birçok mal ve hizmetlerin tüketimine ve ihracatına olanak sağlamaktadır. Yani turist bir bölgeye geldiğinde, o bölgede yaptığı her harcama sadece turizmle uğraşan kişilere değil, turistlerin harcama yaptıkları diğer sektörlerle de gelir sağlamaktadır.⁸⁰⁴ Bu açıdan Didim-Milas kıyı kuşağındaki ekonomik yapıda böylesine güçlü bir katma değer oluşturan turizm faaliyetinin, en büyük işveren olduğunu ve yörenin kaderinin değişmesinde en büyük paya sahip olduğunu ifade etmeliyiz.

4.2.3. Turizmin Kentleşme Sürecine Etkileri ve Turistik Kentleşme

İnsanlığın mekân üzerinde meydana getirdiği en önemli simgelerden birisi de kent yerleşmeleridir. Gerçekten de insanlığın başlangıcındaki doğal barınaklardan köy yerleşmelerine ve oradan da öncelikle küçük kentlere ve sırasıyla büyük kentlere, metropol ve megapol kentlere kadar olan kentleşme süreci devam etmektedir. Kentlerin meydana gelmesini sağlayan bu uzun kentleşme yolculuğunda geçmişten günümüze

⁸⁰³ Avcı, "Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi", s. 490.

⁸⁰⁴ Baykan, *Turizmin Yerel Kültür Üzerindeki Etkilerinin Yöre Halkı Tarafından Algılanması (Ürgüp Yöresine Yönelik Bir Uygulama)*, s. 48-49.

birçok faktör öne çıkmıştır. İnsanlığın ilk dönemlerinde tarım, kentleşme sürecinin rotasını çizerken, sanayi devrimiyle birlikte sanayi faaliyetlerinin kentleşmede belirleyici olduğu gözlenmiş, ancak günümüze doğru geldiğimizde bütün bunlara ek olarak turizm, ulaşım, eğitim, sağlık, yönetim gibi çok çeşitli iş kollarından oluşan hizmet sektörlerinin de devreye girdiği ve kentleşmede etkilerini artırmaya başladıklarına şahit olunmaktadır. Aslında günümüzde kentleri ve dolayısıyla kentleşmeyi sürükleyen faaliyetlerin, homojen ve tekdüzeliğin aksine son derece kompleks ve birbirinden ayırt edilmesi güç bir şekilde bu sürece katkı yaptıkları gözlenmektedir. Bütün bu karmaşık yapı içerisinde göze çarpan, kentler ve kentleşme modelleri söz konusudur.

Ülkemizdeki kentleşme olayının esas olarak 3 model çevresinde geliştiği söylenebilir. Bunlardan sanayi, kentleşme modellerinin hem en eskisi hem de etkisini daha geniş bir alanda göstermiş ve göstermeye devam eden bir modeldir. Turizm ve terör kaynaklı kentleşme modelleri ise, sanayi kaynaklı kentleşme modeline göre çok daha yeni ve daha bölgesel bir nitelik göstermektedir. Turizme bağlı kentleşme bilhassa Akdeniz ve Ege kıyılarımızın dar bir kıyı kuşağında ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde son 15-20 yıl içinde Akdeniz ve Ege kıyılarımızda rastladığımız ve “turistik kentleşme” diyebileceğimiz bir kentleşme modeli giderek belirginleşmektedir. Bu kapsamda Güney Antalya Gelişim Projesi ile birlikte Antalya ve çevresinde gerçekleştirilen turizm yatırımları, yalnız turizm alanında değil birçok alanda istihdam olanağı yaratmıştır. Bu durum Antalya ve çevresindeki kentlere de yoğun bir göç dalgası yaratmıştır.⁸⁰⁵ Buna benzer gelişmeler diğer turistik sahalara kıyasla biraz geç de olsa araştırma sahamızda da etkisini göstermeye başlamıştır.

Kentin, yalnızca doğal ve kültürel özelliklerinin turistleri memnun etmede yeterli bir unsur olmadığı bilinmektedir. Bu değerler, diğer turizm olanakları olan destekleyici altyapı ve üstyapı servisleri ile tamamlanmalıdırlar. Turizmin kentlerde meydana getirdiği en belirgin çevresel değişimlerden biri, ana turist çekim merkezi olan kentsel alanlarda bu servislerin gelişmesi, turistik çekim unsuru oluşturmalarıdır. Bu değişimler; turizm yörelerinin gelişmesi ve değişmesi, kentlerde altyapı ve turistik üstyapıların gelişmesi ve ikincil konut gelişimi şeklinde üç ana tipte

⁸⁰⁵ Işık, Ş., “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(57-71), 2005, İzmir

gerçekleşmektedir.⁸⁰⁶ Dolayısıyla turizm, Didim-Milas kıyı kuşağında olduğu gibi kentlerin hem kalkınmasına, kentsel alt ve üst yapıların çağdaşlaşmasına hem de ikincil konutların çoğalmasına katkı yaparak kentleşmenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Turizm aktivitelerinin ülkelerin ve toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan ilerlemelerine ve gelişmelerine olan katkılarının yanı sıra ülkelerdeki yerleşmelerin hem nüfus olarak artmasına hem de boyutlarının büyüyerek kentlere dönüşmelerine de büyük destekleri söz konusudur. Kısaca *kentleşme* olarak tanımlanan bu süreç, ülkelerin ve toplumların çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmasına ve gelişmiş ülke ve toplumlara dönüşmelerine önemli katkılar sağlamaktadır. Kentleşme sürecinin oluşumunda en önemli desteği sağlayan sektörlerden birisi de turizmdir. Turizm, geliştiği ülke ve bölgelerdeki kırsal yerleşmelerin kısa süreler içinde büyümelerinde ve kent kimliği kazanmalarında, en büyük paya sahip olan ve en çok dikkati çeken sektör konumundadır.

Nitekim inceleme alanında olduğu gibi, eskiden çok az nüfusa sahip olan yerleşmeler, turizmle birlikte nüfuslanmaya ve birçok faaliyetin geliştiği kentlere dönüşmeye başlamaktadırlar. “Turistik kentleşme” olarak da ifade edebileceğimiz bu durum, turizmin “kent yapıcı” işlevini gözler önüne sermektedir. Bu açıdan turizm, kentlerin yenilenerek görünümünün ve işlevlerinin değişmesini ve kentlerin modernleşmesini hızlandırmaktadır.

Kentleşmenin en dikkat çeken özelliklerinden birisi fonksiyonel açıdan ortaya çıkan çeşitliliktir. Nitekim birincil faaliyetlerin yapıldığı ve tekdüzeliğinin hâkim olduğu bir yerleşme yapısından ikincil ve özellikle de üçüncül faaliyetlerin yaygınlaşmaya başladığı ve çok sayıda işlevin belli bir uyum içerisinde toplandığı karmaşık bir kent yapısına doğru gerçekleşen kentsel dönüşüm, kentleşmenin en önemli işaretidir. Bu kentleşme olgusunun şekillenmesinde ve fonksiyonel açıdan gerçekleşen değişim ve dönüşümde, turizmin de önemli tesirleri olmaktadır. Turizmin kentleşme üzerindeki etkisi, turizmin gelişmesiyle paralel bir şekilde artmakta ve kentlerin fonksiyonel gelişmelerine de katkı sağlamaktadır. Önceleri tek bir fonksiyonun hakim olduğu yerleşmeler, turizmin gelişmesi ve ilerlemesiyle birlikte birden çok fonksiyona sahip olmakta ve kompleks bir yerleşme kimliği kazanmaktadırlar.

⁸⁰⁶ Öztürk, G., *Turizm-Çevre Koruma-Kentleşme Etkileşiminde Kıyı Alanları:Antalya Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze, 2009, s. 15.

Ekonomik sektörler arasında mekânsal ve sosyo-kültürel dönüşümü en fazla gerçekleştiren sektör, şüphesiz turizm sektörüdür. Endüstriyel gelişimle birlikte refah seviyeleri yükselen kesimler, elde ettikleri boş zamanı seyahat ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmışlar, böylece modern anlamdaki ilk turizm hareketlerini başlatmışlardır. Etkileri yerel ve bölgesel ölçekte görülebilen turizm sektöründen en fazla etkilenen alanlar doğal alanlar olmakla birlikte, uzmanlaşmış sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilerin var olduğu kentsel alanlar da sektörün gelişiminden hayli etkilenmektedir. Bununla birlikte, kent, kentleşme, kentlilik bilinci kavramları ile turizm olgusu, birbirini tetikleyen ve dönüştüren olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰⁷

Kentleşme çok boyutlu bir kavramdır. Kentleşmeyi hızlandıran pek çok faktör vardır. Teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, sanayileşme ilk akla gelenler arasındadır. Ancak, son yıllarda kentleşme üzerinde turizmin de etkili olduğu düşünölmeye başlanmıştır. Turizmin gelişmesiyle birlikte, öncelikle nüfusun artışı, yapısal özelliklerinin değişmesi, mevsimlik nüfus hareketleri gibi demografik etkiler meydana gelmektedir. Turizmin kırsal bölgelerin, kentleşmesini ve toplumun kentsel uygarlıkla bütünleşmesini hızlandırdığı ileri sürölmektedir. Kırsal bölgelerde turistik kuruluşların ortaya çıkmasıyla bu bölgelerdeki toplumsal tekdüzelik bozulmakta toplumun değişik özellikleri ve çıkarları olan kümelerin sayısı artmaktadır. Turizmin yarattığı iş olanakları, kırdan kente göçü artırmakta ve zamanla turizmin geliştiği yerlerde kentleşmeye yol açmaktadır.⁸⁰⁸ Dolayısıyla turizm, bir yandan kırsal alanların sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesine ve çağdaşlaşmasına yardımcı olurken, diğer taraftan kentlerin daha da büyüyerek birçok açıdan ilerlemesine ve çekim potansiyellerinin artmasına da yardımcı olmaktadır. Bu durum kentlerin hinterlandının genişlemesine ve daha fazla sayıda insanın bu yerleşmelere gelmelerine yol açmaktadır. Böylelikle nüfuslanma artmakta, iş kolları ve ekonomik faaliyet alanları çeşitlenmekte, bütün bu gelişmelerin sonucunda kentleşme olgusu daha da belirginleşerek, kentlerin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Zengin doğal ve kültürel kaynakları barındıran kentler, bu özellikleri ile turizm sektörünü geliştirirken, turizm gelişmeleri de kente bir takım fayda ve maliyetler getirmektedir. Bu karşılıklı etkileşim nedeni ile turizm sektörü ve kentin birbirlerini yönlendirici özellikler barındırdığını söylemek mümkündür. Kentin sahip olduğu

⁸⁰⁷ Öztürk, *Turizm-Çevre Koruma-Kentleşme Etkileşiminde Kıyı Alanları:Antalya Örneği*, s. 1.

⁸⁰⁸ Emekli, *Bergama'da Turizm ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, s. 272-273.

potansiyeller turizm sektörüne kaynak oluşturmakta, sektör de kente ekonomik girdi ve istihdam sağlamaktadır. Bu bakımdan sosyal, kültürel ve ekonomik gelişme ile birlikte nüfus artısına da neden olan turizm sektörü, bulunduğu bölgenin kentleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Bunun sonucu olarak Didim-Milas kıyı kuşağı gibi kentleşme düzeyi yükselen bir yerleşme de; uzmanlaşmış işgücü, turizm sektörü ve diğer gelişmiş ekonomik sektörler, artan eğitim ve kültür seviyesine sahip bir toplum özellikleri sayesinde turizme katkı sağlamaktadır.⁸⁰⁹

Turizmin kentlerdeki toplumsal yaşam üzerinde bağımsız bir etkisinin olmasının yanında; kentleşmenin etkisiyle yan yana ve onu bütünleyen bir etkisi de olabilmektedir.⁸¹⁰ *Turistik kentleşme* kavramı içerisinde yer bulan bu durum, kentsel yaşamın ve kentteki faaliyetlerin şekillenmesinde de oldukça etkilidir. Kentlerdeki değişimlerin ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik gelişmeler, kentlerin içerisinde yaşayan insanların, kentleşme algısını hissetmelerinde ve buna uyum sağlamasında da etkili olmaktadır.

Turizmin kentleşmeye etkileri, farklı ulusal ve kentsel bağlamlarda, kimi zaman ortak, kimi zaman da mekâna özgü dinamiklere bağlı olarak açıklanabilmektedir. Geniş çevrelerce kabul gören bu ortak dinamiklerden en önemlisi, turizmin, özellikle inceleme alanı gibi kıyı alanlarında kentleşmeye katkı sağlayan en önemli faktör olduğu ve kentleşmeyi iki şekilde yönlendirdiğidir. Bu yönlendirmelerden birincisi, kentsel çevrede çok spesifik bir gelişme formu olan, yerel halk ve ziyaretçilerin talebine göre dönüştürülmüş mekanlar yaratan, fiziksel, sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlandığı kentleşme sürecidir. Bu alanlar, kimi zaman tamamen yalıtılmış, güvenli alanlar olabilirken kimi zaman da kentin diğer işlevleri ile birlikte var olabilmektedirler. Bu durum *kentsel turizm* sürecini yaratmıştır. İkincisi ise, kentleşmenin daha geniş bir sürecin parçası olarak kabul edildiği, kentsel alanlardaki belirli bölgelerin turizm ve boş zaman değerlendirme fonksiyonu sağlayan alanlar olarak kullanılmasının katkı sağladığı kentleşme sürecidir. *Turizm kentleşmesi* olarak adlandırılan bu süreçle kentler, turizm merkezi olarak dünyaya açılmaktadır.⁸¹¹ Her iki şekilde de kentlerin gelişimi ve geleceğe doğru ilerlemesine katkı sağlanmakta, kentlerin insanların karmaşık ihtiyaç ve

⁸⁰⁹ Öztürk, *Turizm-Çevre Koruma-Kentleşme Etkileşiminde Kıyı Alanları:Antalya Örneği*, s. 13.

⁸¹⁰ Avcı, "Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi", s. 489.

⁸¹¹ Öztürk, *Turizm-Çevre Koruma-Kentleşme Etkileşiminde Kıyı Alanları:Antalya Örneği*, s. 14.

isteklerine cevap verebilmelerine yönelik donatılarla zenginleştirilmesine zemin hazırlanmaktadır.

Güney Ege ve Akdeniz kıyı kuşağında kentlerin büyümesinde ve sayılarının artmasında etkisi görülen en önemli faaliyetlerden birisi şüphesiz turizmdir. Buralardaki kent yerleşmelerinin birçoğu bugünkü durumlarını ve düzeylerini turizmin doğrudan ve dolaylı bir şekilde yapmış olduğu katkılara borçludur. “Turizm kentleri” olarak ifade edebileceğimiz bu yerleşmelerde halkın önemli bir bölümü geçimini turizmden sağlar. Turizm sayesinde bu yerleşmelerde başta inşaat ve emlak sektörü olmak üzere, ticaret, ulaşım ve diğer hizmet sektörleri canlanmakta ve buralara gelen turistlerin bıraktığı dövizler hem kent ekonomilerine hem de ülkemize büyük katkılar yapmaktadır. Bu nedenle araştırma alanında turizmin geliştiği kentler, diğer kentlere oranla çok daha hızlı bir gelişme trendi yakalamakta ve refah düzeyi süratle yükselmektedir. Dolayısıyla Didim-Milas kıyı kuşağının da içinde bulunduğu bu sahalarda turizm, başlı başına bir kentleşme aracı ve manivelası olarak işlev görmekte, kentlerin gelişiminde ve büyümesinde temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Turistik kentleşme” tabiriyle ifade tarif edilen bu süreç, Didim-Milas kıyı kuşağındaki turistik alanlarda tahminlerin üzerinde bir hızla ve giderek artan bir şekilde devam ede gelmiş ve bundan sonra da bu doğrultuda ilerleme eğilimi göstermektedir. Yarım asır öncesinde birer balıkçı ve tarım kasabası görünümünde olan sahamızdaki kent yerleşmeleri, turizmin fonksiyonlarının ön plana çıkması ve bu şekilde tanınmalarıyla yoğun insan ve yatırım akınına uğramış, hızlı ve bazen de kontrol edilmesi güç bir kentsel değişime ve dönüşüme sahne olmuşlardır (Fotoğraf 4.21 ve Fotoğraf 4.22). Turizm kaynaklı kentleşme modelinde kentlerin hızlı bir şekilde kalkınmaları ve yaşam standartlarının artmasıyla birlikte çekim güçlerin arttığı ve etki sahalarının genişleyerek bazen ülkemizin önemli bir kısmına ulaştığı gözlenmektedir. Buna bağlı olarak yoğun göç dalgasıyla karşı karşıya kaldıkları, gelişim planlarını ve taşıma kapasitelerini zorlayacak bir şekilde nüfuslandıkları görülmektedir.

Fotoğraf 4.21. 1960'lı Yıllarda Didim Kenti'nin En Gözde Yeri Altınkum Sahilinde, Tenha ve Bir Nispeten Sade Bir Görünüm Söz Konusu İdi (ÖZER, 2006).

Fotoğraf 4.22. Günümüzde Altınkum Sahilinde Çok Sayıda Otel ve Restoran Bulunmaktadır.

Turizmin Didim-Milas kıyı kuşağındaki kentleşme sürecinde, kentlerin nüfus yapısı ve fonksiyonlarında, kentsel alan kullanımında ve kentlerin fiziki görünümünde değişimlerin olmasına ve bu meyanda birtakım gelişmelerin yaşanmasına da büyük tesirleri olmaktadır. Nitekim Didim ve Milas gibi kentsel yerleşimlerde; turistik konaklama tesisleri ve ikinci evler (yazlıklar) artmakta, eski binalar yerini çağdaş ve estetik yapılara bırakmaktadır. Ayrıca alışveriş merkezleri, eğlence mekânları çoğalmakta, eğitim, sağlık, bankacılık, ulaşım ve haberleşme, emlak ve inşaat sektörleri

ile diğ er turistik hizmet alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlar artmakta, kısaca yerleşimlerin ç ehresi değı şerek çağ daş kent görünümünü kazanmaktadır. Dolayısıyla turizmin kent yapıcı rolü buralarda bütün çı plaklığıyla ve somut göstergeleriyle ortaya çı kmaktadır.

Turizm, inceleme alanında öncelikle kı yıdaki yerleşim birimlerinde kentsel geliş melere yol açmaktadır. Özellikle kentsel görünüm ve alt yapıda önemli geliş meler olmaktadır. Didim ve Milas gibi kentlerde; halı, mücevher, kürk, antika gibi çeş itli hediyelik eş yanın birada satıldığı turistik tüketime yönelik işletmeler açılmakta, kent iç i yollar ve ulaşım daha kaliteli hale getirilmekte, kentsel parklar ve yeş il alanlar artmakta, yeni meydanlar, sahil boyu gezi yolları oluşturulmaktadır. Ayrıca kanalizasyon, su ve enerji alt yapısının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar hızlanmakta ve buna yönelik entegre tesisler faaliyete geçirilmektedir. Yine kentsel yaşamın farklı ihtiyaçlarına cevap verecek spor tesisleri, dil kursları, toplantı merkezleri, otoparklar gibi çeş itli iş kollarındaki işletmelerin sayısı da giderek artmaktadır. Kent iç i yaşamı daha çağ daş ve konforlu hale getiren değı şimler, araştırma sahamızdaki kentlerin yaşanabilirliğini artırarak hem turistlerin hem de yerel halkın memnuniyet düzeyini artırmaktadır.

Didim-Milas kı yı kuş ağında değı şen ölçekte ve ağı rlıkta turistik kentleş me sürecinin yaş andığı iki kent yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, büyümesini ve bugünkü seviyesini turizm sayesinde elde etmiş olan, *Didim* kentidir (Fotoğ raf 4.23). Didim'in kentleş me sürecinde son zamanlarda gösterdiği büyük dönü şüm dikkat çekicidir. Cumhuriyet dönemi öncesinde Rum göçmenlerin yaş adığı küçük bir balıkçı köyü olan ve Yoran/Yeronda olarak adlandırılmış olan Didim, kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında boşaltılmıştır. 1924 ise yılında mübadele kapsamında bu bölgeye Yunanistan baş ta olmak üzere Balkan ülkelerinden gelen göçmenler yerleştirilmişlerdir. 1955 yılında yörede yaşanan deprem felaketi sonrasında "Hisar" olarak adlandırılan *Apollon Tapınağı* çevresindeki yerleşim, 1961 yılında dağı tılan afet konutlarıyla birlikte bir kilometre güneye *YeniHisar* adıyla taşınmıştır. 1967 yılına kadar köy olarak kimliğini sürdüren YeniHisar'a 1968 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. 1980'li yıllarda başlayan turizm hareketiyle birlikte hızla gelişmeye başlayan YeniHisar (Didim), 1990 yılına kadar Söke ilçesinin Akköy bucağı na bağı lı bir yerleşim birimi iken, 1991 yılında YeniHisar adıyla ilçe merkezi olmuştur. 1997 yılında YeniHisar ismi *Didim* olarak değı ştirilmiştir.

Fotoğraf 4.23. Turistik Kentleşme Olgusunun Yoğun Bir Şekilde Yaşandığı Didim Kenti'nden Bir Görünüm.

Turizmin etkin olduğu kentleşme sürecinde Didim'in nüfus gelişiminde de dikkati çeken gelişmeler yaşanmaktadır. 1985'te (Didim)Yenihisar beldesinin nüfusu 5 063 kişi iken, 1990 yılı nüfus sayımlarında ilçe olmasıyla birlikte oldukça büyük bir artışla 21 233 kişiye çıkmıştır. 1990 yılından sonra hızlı bir artış trendini yakalayan Didim kenti, 2000 yılında yapılan nüfus sayımında 25 699 kişiye ulaşmıştır. 2009 yılında ise nüfus 41 246 kişiye ulaşmış ve yıllık nüfus artış hızı %o 38,3 düzeyinde olmuştur.

Didim'de 1990 yılından sonraki nüfus artışları Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde gerçekleşmiştir. Bu nüfus artışı üzerinde 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve 1990 yılında hız kazanan turizm faaliyetleri en büyük katkıyı sağlayan sektör konumundadır. Nitekim Didim'de turizmin hızla geliştiği dönem 1980'lerin ortasında başlar. 1980 ve öncesinde yerleşim imar planı olarak adlandırılan plan uygulaması yapılan Didim'de, yapılaşma yerel idarenin inisiyatifiyle oluşmuştur. 1983 yılında ise Didim'in ilk imar planı yapılmıştır. Bu plan Hisar Mahallesi'ni, Yenihisar'ı, Altinkum Plajı çevresini ve Mavi şehir'i kapsarken, 1987'ye gelindiğinde, Didim yerleşmesi, bu alanların dışına taşmış ve söz konusu plan yetersiz kalmıştır. Aynı yıl başlayan yeni plan çalışması, dönemin hükümetinin çıkardığı *Turizm Teşvik Yasası* çerçevesinde hızla yürütülmüş ve 1988 yılında Didim'in ikinci imar planı belediye meclisinde onaylanmıştır. 1989'da, 1997'de ve 2002 yıllarında üç kez revize edilen bu plan günümüzde de halen uygulanmaktadır ve revizyon çalışmaları da sürmeye devam

etmektedir. Diğer taraftan Didim, 2005 yılında “Turizm Kenti” ilan edilmiş ve bu doğrultudaki planlama çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sürdürülmektedir.

Tüm bu gelişmeler Didim’de kentleşme ve kentlileşme sürecinin daha da süratlenmesine, turizmin altyapısı için gerekli olan yatırımların hız kazanmasına ve hem yatırımcı hem de ziyaretçi bağlamında daha fazla sayıda insanın buraya gelmesine yol açmıştır. Didim’de çok sayıda ikinci konut (yazlık) mevcuttur ve yabancılara yapılan mülk satışı nedeniyle (özellikle İngilizler) oldukça kalabalık bir yabancı nüfus kitlesi Didim’de ikamet etmektedir. Dolayısıyla Didim kenti, yerli özellikle de yabancılar için giderek artan bir cazibe merkezi olmaya devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminde küçük bir köy yerleşmesi olan Didim, 1980 yılından sonra hızlı bir kentleşmeye sahne olmuş ve hem fiziki olarak hem de fonksiyonel olarak gelişmiştir. Bu zaman sürecinde Didim, konaklama tesisleriyle dolmaya başlamış ve yazlık evlerin sayısı iyice artmıştır. Ayrıca ülkemizin birçok yöresinden gerek sezonluk olarak turizm tesislerinde çalışmak için gerekse kalıcı olarak yaşamak için gelenlerin oluşturduğu yoğun bir göç dalgası söz konusudur. Bu kapsamda kış aylarında yabancı mülk satışı ile zirveye çıkan inşaat ve emlak sektöründe çalışmak, yaz aylarında ise turizm sektöründe iş bulmak için yoğun iş gücü yönelimi de söz konusudur. Bu döneme kadar tarım ve balıkçılık fonksiyonunun hâkim olduğu bir yerleşme iken, bu süreçle birlikte turizm fonksiyonu ağır basmaya ve asıl fonksiyon olarak turizmin yansımaları görülmeye başlanmıştır. Turizmin damgasını vurduğu bu gelişim sürecinde Didim’deki faaliyet alanları genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Kentsel fonksiyonlar açısından Didim kentinin yansıttığı görünüme baktığımızda, Didim kentindeki faal nüfusun toplam nüfus içindeki payının arttığı ve faaliyet alanlarına dağılımda farklılaşmalar meydana geldiği anlaşılmaktadır. Özellikle turistik hizmet kollarının, konaklama, inşaat ve emlak sektörünün iyice geliştiği ve ekonomik olarak büyüdüğü görülmektedir.

Araştırma sahamızdaki diğer kent yerleşmesi, kökleri oldukça eskileri dayanan ve iki kez başkentlik yapma şansına sahip olmuş, “uygarlıklar şehri” Milas’tır (Fotoğraf 4.24). Kültür ve uygarlıklar kenti olarak da adlandırılan Milas, son yıllarda alternatif turizm faaliyetlerinden olan kültür turizminin popülerlik kazanmasıyla uzun yıllardan beri Bodrum gibi turizm kentlerinin gölgesinde kalmışlığı geride bırakmaya başlamış ve

yapılan hava limanının da etkisiyle daha fazla sayıda turisti ağırlamaya başlamıştır. Bu açıdan turizme yönelik hizmetler piyasası da giderek daha büyük bir ekonomik boyuta ulaşmaya başlamış ve kentleşme olgusu hız kazanmıştır. Milas'taki nüfusun gelişimi 1980'li yıllardan itibaren ülkemizin özellikle dev turizm kentlerinde olan nüfus artışı kadar hızlı ve yoğun olmasa da bu artışa paralel bir şekilde artış sergilemiştir. 1980 yılında Milas kentinin nüfusu 20 487 iken, 1990 yılında 28 741'e, 2000 yılında 38 063'e yükselmiş ve 2009 yılında 50 975 olarak tespit edilmiştir. Bu artışta Milas'ın sahip olduğu tarım, sanayi ve ticaret potansiyelinin yanı sıra turizmin de katkısı oldukça yüksektir.

Fotoğraf 4.24. Milas'ın Sembollerinden Gümüşkesen Anıtı'nın Kent Meydanında Yer Alan Bir Modeli, Milas'ın Kültürel Turizmin Gözde Mekânlarından Biri Olma Yolunda İlerlediğinin Bir Göstergesidir.

Milas kentinin büyüme ve gelişme trendi son yıllarda daha da hız kazanmıştır. Çünkü birçok arkeolojik, tarihi ve kültürel çekiciliğe sahip olmanın yanı sıra Güllük Körfezi'ndeki turistik sahalara yakınlığıyla Milas kenti, birçok ziyaretçi ve yatırımcıyı ağırlamaya başlamıştır. Gerek konaklama tesisleri ve yazlıklar gerekse kentsel altyapı yatırımlarında dikkati çeken bir gelişme görülmektedir. Bu durum tarih ve doğayla bütünleşmiş Milas kentinin Bodrum, Kuşadası gibi ülkemizin en tanınmış turizm merkezlerinden biri olma yolunda emin ve hızlı adımlarla ilerlediğini göstermektedir. Milas kentinin sahip olduğu bu kültürel turizm potansiyeli iyi değerlendirilerek, Milas yöresine ait zengin içerikli yöresel ürünler ve eserler, titizlikle korunup geliştirilirse Milas kentinin bundan kazançlı çıkacağı kanaatindeyiz. Bütün bunların sonucunda

Milas kenti, geçmişinde eriştiği parlak dönemlerine yeniden ulaşabilir ve sürdürülebilir kentleşmeyle birlikte, çağdaş kentler seviyesine çıkabilir.

Turizmin Didim-Milas kıyı kuşağında kentleşme ve kentlerin çağdaşlaşmasında yukarıdaki paragraflarda açıklanan olumlu etkilerinin yanı sıra birtakım olumsuz durumların ortaya çıkmasına da neden olduğu bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi plansız ve çarpık yapılaşmadır. Nitekim özellikle Didim gibi sahil kentlerinde turizmin ilerlemesi ve artan nüfus yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan konaklama ihtiyacı nedeniyle yazlık evlerin yanı sıra otel, pansiyon gibi birçok konaklama tesisi inşa edilmiş ve bu tür yapı örnekleri kontrolsüz bir şekilde çoğalmıştır. Bu durum sahamızdaki kentleşme olgusunun en dikkat çeken problemlerinden birisidir. Ayrıca sahamızdaki kentlerde özellikle yaz aylarında artan insan yoğunluğu; kentlerde gürültü kirliliği gibi çeşitli çevre kirliliklerinin yaşanmasına, kalabalıklaşma ve trafik yoğunluğuna, rutin kentsel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasında bile güçlüklerin yaşanmasına ve enflasyona yol açabilmektedir. Yine bu süreçte araştırma alanındaki kentsel alan kullanımlarında doğal çevrenin dikkate alınması ve korunması da oldukça güçleşmekte ve kentlerin doğal çevre aleyhine yayılmaları hızlı bir şekilde sürmektedir.

Tüm bu kentleşme sorunları; sadece Didim-Milas kıyı kuşağındaki kentlerde değil ülkemizdeki birçok turizm kentinde yaşanmaktadır. Bu durum, bir yandan kentlerde insanların sağlıklı bir çevrede yaşamasını ve çalışmasını güçleştirmekte, diğer yandan ülke turizmi açısından büyük önem taşıyan turistik yerlerin sahip olduğu değerlerin bir daha yararlanılmayacak şekilde bozulmasına yol açmaktadır. Örneğin; Doğal güzellikleri, iklimi, tarihsel çevresi, Akdeniz'in en temiz denizi ve yılda 270 gün yararlanılabilen güneşi ile adeta "Türk Rivierası" özelliği taşıyan ünlü Antalya; her geçen gün doğanın beton yığınları arasında kaybolup gittiği bir "Beton Kent" haline gelmiştir. Gerek ekonomik, gerekse turistik alanda gelişme aşamasında olan ülkemizin kentleşme sorunlarının çözümü; ülkenin doğal, fiziksel ve kültürel çevre değerlerinin tahrip edilmeden bilinçli bir şekilde ve bir bütün olarak, toplumsal faydayı maksimum kılacak şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirirken en etkili yöntem, doğal, fiziksel ve kültürel çevreyi koruyan bir kentleşme anlayışını toplumun tüm kesimlerine hâkim kılmak ve bu konuda kamuoyu oluşturmaktır.⁸¹² Bu hususta inceleme alanı gibi

⁸¹² Gürdal, "Türkiye'nin Turizm-Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları", s. 200.

turistik yerleşmelerde ortak bir toplumsal anlayışın ve fikir birliğinin sağlanmasıyla ülkemizdeki ve sahadaki kentlerimizin geleceğe dönük planlamasının daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir kentleşme trendi yakalayacağı kanısındayız.

İnsanoğlu; hem sanayileşme ve kentleşme hareketleri, hem de ekonomik ve turistik faaliyetler açısından doğaya bağımlıdır ve de doğaya muhtaçtır. Tarıma elverişli 60 cm kalınlığında birinci sınıf bir toprak parçasının 9000 yılda, yetişkin bir orman alanının ise ortalama bir asırda oluşması, bizlere gerek sanayi ve kentleşme, gerekse turizm yatırımlarının yer seçimi konusunun ne derece hassas ve önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sanayileşme, kentleşme ve turizm sektörünün verimli tarım toprakları üzerine olumsuz etkilerini giderebilmek ve doğal çevrenin bilinçli bir şekilde kullanılmasını ve de sürekli korunmasını sağlayabilmek için çeşitli önlemlerin alınması ve turistik kentleşme olgusunun bu doğrultuda gelişmesinin sağlanması gerekmektedir.⁸¹³ Araştırma sahamızdaki kentlerimizin de bu gelişim sürecinde buldukları mekânı yok eden değil, aksine ona değer katan ve onu geleceğe taşıyan bir anlayışla yönetilmesi, kentlerin çevreleriyle uyumlu olmasının yanı sıra çağdaşlaşmasına ve insan yaşamına daha uygun hale gelmesine katkı sağlayacaktır. Böylelikle herkesin hem fikir olduğu kentleşme süreci gerçekleşecek ve geleceğin kentleri inşa edilecektir.

Turizm gibi hassas bir sektörde çevreye rağmen gelişmenin mümkün olamayacağı, düzensiz ve çarpık kentleşme düzeltilmeden ve altyapı eksiklikleri giderilmeden turizm sektöründe beklenen patlamaya ulaşamayacağı veya ulaşılmışsa da bunun korunmasının mümkün olmayacağı artık bilinmektedir. Yoğun ve kontrolsüz ikinci konutların varlığı, turizmin temel kaynağı olan doğal ve kültürel değerleri tahrip etmekte, hassas bir ekosistem olan kıyılara zarar vermektedir. Bu kapsamda bir yörenin turist çekmesi, o yörenin doğal güzellikleri, huzur içinde dinlenmeyi sağlayıcı çevre koşulları, görme isteği uyandıracak tarihsel kalıntılar gibi çekici niteliklerinin varlığı ölçüsünde gerçekleşir.⁸¹⁴ Bu niteliklere sahip olmayan yerleşimlerde turizmin ileri düzeylere ulaşması, yerel halka katkı sunması ve çekim gücünün artması beklenmemelidir. Didim-Milas kıyı kuşağında da bu durumun gözetilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü turizm ancak sağlıklı, temiz ve çevresiyle zıtlaşmayan kentlerle sürdürülebilecek bir ekonomik faaliyettir.

⁸¹³ Gürdal, "Türkiye'nin Turizm-Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları", s. 202.

⁸¹⁴ Özgür, "Kuşadası'nda Çarpık Kentleşmenin Kısa Tarihi ve Turizm Üzerine Etkileri", s. 559.

Turistik merkezlerin olduğu bölgelerde plansız ve gelişigüzel bir şekilde gerçekleşen kentleşme, turizm sektörüne zarar verebilecek bir özellik göstermektedir. İkinci konutların ve çarpık kentleşmenin turizm üzerindeki etkilerini doğrudan ve dolaylı şeklinde ayırarak incelemek mümkündür. Doğrudan etkiler turistin turistik tesislerin hemen çevresinde gördüğü yoğun beton ve yazlıklardan sıkılmasıdır. İkinci konutların yoğun görüntüsü bölgenin turistik çekiciliğini azaltabilmektedir. İkinci konutların dolaylı etkisi ise turistlerin ilgisini çekecek doğal, tarihi ve kültürel varlık ve güzelliklerin ya tamamen ortadan kalkması ya da turistler tarafından kullanılamaz hale gelmesidir. Restore edilerek turizmin hizmetine açıldığı iddia edilen birçok tarihi bina dahi, yakın çevresindeki yoğun yapılaşmanın baskısıyla orjinalliğini ve çekiciliğini kaybedebilmektedir. Yapılar çevresiyle bütündürler ve bu bütünlük ülkemizdeki turistik kıyı kentlerinin çoğunda bozulmuştur.⁸¹⁵ İnceleme alanında da gözlendiği üzere, kentlerdeki yapılaşmanın adeta fabrikadan çıkmış seri üretimli mallar gibi birbirini taklit ederek çoğalması ve tekdüzeleşmesi, gerçekten de sadece turistlerin değil hiç kimsenin göz zevkini doyurucu bir görünüm ortaya çıkarmamaktadır. Doğal çevreyle uyumlu olmayan ve farklılık taşımayan kentleşme unsurları, turizme kaynak teşkil edecek bir potansiyele de sahip değildir. Bu kapsamda 21. asrın turizm kentlerinin planlanması ve inşa edilmesinde bütün bu öngörülerin dikkate alınması ve kentlerin kısa vadeli değil uzun vadeli hedefler doğrultusunda gelişmesi büyük önem arz etmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turistik kentleşme sürecinin ileriye dönük olarak şekillendirilmesinde, yukarıda ifade ettiğimiz görüşlerin dikkate alınması, kentleşme-turizm ilişkisinin sağlıklı ve belli bir program doğrultusunda yürütülmesi gerekmektedir. Ayrıca doğal çevreye saygılı kentleşme algısının geliştirilmesi ve kentlerin bir beton yığını haline değil, gerçekten çağdaş ihtiyaçlara cevap veren bir kimliğe kavuşturulması, turizmin ve kentleşmenin sürdürülebilir olması, turistik kentleşme sürecinin dengeli bir şekilde yönetilmesi sahamızdaki kentlerin geleceğe taşınması için gereklidir. Böylelikle sahadaki kentleri çağdaş, yaşanabilir, konforlu, temiz ve ilgi çekici hale getirerek, turizmin sağlıklı bir şekilde gelişmesine zemin hazırlanabilir.

---

⁸¹⁵ Özgür, "Kuşadası'nda arpık Kentleşmenin Kısa Tarihi ve Turizm Üzerine Etkileri", s. 563.

4.3. BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu bölümde, çalışmamızla ilgili alan ve araştırmalarımız sırasında tespit ettiğimiz başlıca sorunlara yönelik olarak birtakım çözüm önerileri sunulacaktır. Bu bağlamda araştırma sahamızda tespit ettiğimiz sorunları üç ana başlık altında irdeleneceğiz.

1. Doğal Çevre Etmenlerinden Kaynaklanan Sorunlar
2. Beşeri Çevre Etmenlerinden Kaynaklanan Sorunlar
3. Turistik Aktiviteyle İlgili Sorunlar

4.3.1. Doğal Çevre Etmenlerinden Kaynaklanan Sorunlar

4.3.1.1. İklim Özelliklerinden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırma sahamızda Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçer. Yağışlar genellikle yağmur şeklindedir. Yaz aylarında yağış olasılığı oldukça düşüktür. Uzun ve güneşli geçen yaz mevsimine bağlı olarak kıyı turizmi, yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Özellikle yaz mevsiminde yoğunlaşan turizm faaliyetlerinde havanın açık olması aranır. Havanın açık olması, güneşlenmeye ve diğer rekreasyonel faaliyetlere olanak tanır. Ayrıca deniz suyu sıcaklıkları ve güneşlenme süresi, deniz turizmi için ideal değerler gösterir. Bu yüzden araştırma sahamızdaki iklim koşulları deniz turizmi için oldukça elverişli koşulları içermektedir.

Ancak sahadaki klimatik özelliklerin yukarıdaki olumlu yansımalarının yanı sıra bazı sorunlara da yol açtığı gözlenmektedir. Bunlardan en dikkat çeken yaz aylarında ekstrem değerlere ulaşabilen yüksek sıcaklık değerleridir. Bu kapsamda özellikle temmuz ve ağustos aylarında gün içerisinde 11.00-16.00 saatleri arasında doğrudan güneş ışınlarının etkisi altında kalmanın sağlık açısından bazı problemlere yol açabileceği ve bundan bilhassa çocuklar, yaşlılar ve kalp hastalarının en fazla etkilenebilecekleri ve bu saatlerde dışarıya çıkılmasının sağlık açısından sakıncalı olduğu uzmanlarca ifade edilmektedir. Ayrıca güneş ışınlarının dik geldiği yaz aylarında uzun süre ve korunmasız güneş ışınlarına maruz kalmanın hem güneş yanıklarına hem de ileride cilt kanserine neden olabileceği yine konunun uzmanları tarafından hatırlatılmaktadır. Bu açıdan özellikle yaz mevsiminde giysilerin daha açık renkli ve ısı transferi yapacak şekilde seçilmesi, yukarıda ifade edilen saat dilimlerinde dışarıda dolaşılmaması ve mutlaka güneş ışınlarına karşı koruyucu krem ve losyonların kullanılması tavsiye edilmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında yüksek sıcaklığın sağlık açısından neden olduğu sakıncalarının yanı sıra kuraklıkla da birleşince özellikle tarım sektöründe de sulama sıkıntılarına yol açmaktadır. Uzun ve genellikle yağışsız geçen günlerin hatta ayların birbiri ardına devam etmesi ve yüksek buharlaşma düzeyine bağlı olarak, nehirlerin suları azalmakta ve hatta birçok nehir tamamen kurumakta, tarım bitkilerinin su ihtiyacı artmakta ve tarımda su sıkıntısı baş göstermektedir. Özellikle nisan ayından itibaren yağışların azalması ve buharlaşmanın artması, bitkiler için su ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Ekim ayı sonuna kadar devam eden bu dönemde, yüksek yapılı bitkiler ihtiyaç duydukları suyu ancak kışın ve ilkbaharda toprakta biriktirilmiş olan sudan karşılamak ve bu su ile yetinmek zorundadırlar (örneğin zeytin bitkisi).⁸¹⁶ Bu açıdan tarımda özellikle sulama faaliyetleri esnasında damlama sulama gibi daha az su tüketiminin olduğu çağdaş yöntemlerin tercih edilmesi, önemli düzeyde su kıtlıklarının görüldüğü sahamızda hem su tasarrufunun sağlanmasına hem de maliyetlerin düşmesine sağlayacaktır. Böylelikle daha fazla miktarda ve daha kaliteli tarımsal ürün elde edilmesi ve sahayı gezmeye gelen ziyaretçilere sunularak, daha yüksek gelir sağlanması mümkün olacaktır.

İnceleme alanında yaz mevsiminde oluşan kuraklıklara ek olarak Didim ve Milas ile kıyıdaki pek çok turistik yerleşmede insan yoğunluğunun da artması neticesinde suya duyulan ihtiyaç artmakta ve bu konuda bazı sıkıntılar baş göstermektedir. Hem konaklama tesislerinde hem de konutlarda su tüketiminin artması nedeniyle zaman zaman su arzı yetersiz kalmakta, bu durum yerel halk ve ziyaretçiler için olumsuzluk teşkil etmektedir. Bu nedenle bu sahaların su ihtiyacını gidermek için barajların yapılmasına hız verilmeli, insanların su tüketimi konusunda bilinçlenmesi sağlanmalı ve su sarfiyatını azaltacak teknik donanımların konaklama tesislerinde ve konutlarda yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Ayrıca su israfını önlemek için tasarruflu olmayı ve su tüketimini azaltmayı teşvik edici kampanyalar düzenlenmeli veya çok su tüketen işletmelere gerekli uyarılar yapılmalıdır. Bunların yanı sıra turizm yoğunluğunun sadece yaz mevsimine değil bütün yıla yayılmasına yönelik olarak kıyı turizminin yanında kültür turizmi, ekoturizm, kırsal turizm gibi alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ve bu yoğunluğun bir nebze olsun azaltılması da bu sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

---

⁸¹⁶ İkiel, "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", s. 236.

Didim-Milas kıyı kuşağında temmuz ve ağustos ayları iklim konforu bakımından güneş ve deniz banyosu dışındaki aktiviteler yönünden sorun teşkil edebilir. Çünkü bu aylarda yüksek sıcaklıkların ve nemin etkisiyle gündüz konforu ve dolayısıyla iklim konforu oldukça azalmaktadır. Temmuz yıl içinde en düşük iklim konforunun görüldüğü ay durumundadır. Ağustos ayı da temmuz ayına benzer özellikler sergiler. Özellikle temmuz ve ağustos ayları, güneş ve denizden yararlanma yönünden uygun olmakla beraber, genelde termal konforun oldukça azaldığı aylar durumundadır. Ancak, bu aylarda ortaya çıkan bunaltıcı şartlardan deniz banyosu yapılmak suretiyle bir ölçüde korunmak mümkün olabilir.⁸¹⁷ Ayrıca gündüz vakitlerindeki sıcak saatlerde daha serin olan gölgelik alanlarda veya parklarda soğuk içeceklerle serinlemek mümkün olabilir (Fotoğraf 4.25). Yine özellikle günün sıcak saatlerini evlerin iç kısımlarındansa daha serin olan balkon veya bahçelerindeki gölgeliklerde geçirmek, sağlık ve yaşam konforu açısından daha uygundur.

Fotoğraf 4.25. Altinkum Sahilindeki Barış Parkı, Gölgelekleri ve Kafeteryalarıyla Özellikle Sıcaklığın Arttığı Saatlerde, İnsanların Dinlenip Rahatlayacakları Mekânlardandır.

İnceleme alanında Akdeniz yağış rejimi görülmektedir. Bunun en belirgin özelliği kış aylarının çok yağışlı, yaz aylarının ise mutlak derecede kurak geçmesidir. Bu yağış rejiminde sonbaharın ortalarına doğru başlayan yağışlar, en yüksek değere kış aylarında ulaşmaktadır. Özellikle aralık ve ocak ayları yağış maksimumlarının görüldüğü aylardır. Bu dönemde bazen yağışlar adeta bardaktan boşanırcasına yağmakta ve sellenmelere

⁸¹⁷ Güçlü, "Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi", s. 821.

yol açmaktadırlar. Kış aylarında düşen aşırı yağışlar, Didim’de zaman zaman sel ve taşkınlara neden olmaktadır. Nitekim Didim kent merkezi de bu sellerden nasibini almakta, sokak ve caddelerde küçük dereler oluşmakta, ev ve işyerlerini su basmakta, elektrik kesintilerine yol açarak hayatı felç etmektedir. Ayrıca altın sarısı kumu, masmavi deniziyle Didim’in dünyaca ünlü mavi bayraklı Altinkum plajında da zaman zaman yağışların getirdiği çöpler birikmekte ve bu harika plaj adeta çöplüğe dönmektedir. Yazılı ve görsel basına da yansıyan bu durum, Didim turizminin simgelerinden olan Altinkum plajı için iyi bir görünüm oluşturmamakta ve dolayısıyla “turizm kenti Didim” imajına zarar vermektedir (Fotoğraf 4.26). Ayrıca bu görünüm, yerel halkta da tepkilere neden olmaktadır. İlgili sorunun çözümü için kent için de suların drenajını sağlayacak alt yapı sisteminin oluşturulmasının ve suların tahliyesini kolaylaştırıcı düzeneklerin yapılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Fotoğraf 4.26. Kış Aylarında Sel Sularının Taşıdığı Çöpler, Zaman Zaman Dünyaca Ünlü Altinkum Plajında Hoş Olmayan Görünümlere Yol Açmaktadır (<http://www.yabantv.com/yabanTV-E.T: 27.02.2011>).

4.3.1.2. Bitki Örtüsü ve Yaban Hayatı ile ilgili Sorunlar

Didim-Milas kıyı kuşağı, görülen iklim koşullarına bağlı olarak Akdeniz (Ege-Akdeniz) fitocoğrafya bölgesi içerisinde yer alır. Doğal bitki örtüsünün bozulmadığı alanlarda 800-1000 m yüksekliğe kadar kızılçam, yükseklerde ise karaçamlardan oluşan ormanlar yer alırken, doğal vejetasyonun tahrip edildiği alanlarda ise 600-800 m yüksekliğe kadar maki vejetasyonu görülür. Maki olarak belirtilen ağaççık ve çalılar

Akdeniz ikliminin tipik elemanıdır. Kızılçam ormanlarının çeşitli yollardan tahrip edilmesi sonucunda ortam, bu ağaççıklar ile kaplanmaktadır. Maki vejetasyonunun tahrip edildiği alanlarda ise boyları 50-100 cm arasında değişen çalılardan oluşan garig (frigana) vejetasyonu gelişir. İnceleme alanı fıstıkçamı, Halep çamı gibi ağaç türlerinin yanı sıra endemik bitkilere de ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca tarihi oldukça eskilere dayanan anıt ağaçlar da sahamızdaki bitki çeşitliliğine katkı yapmaktadırlar.

Böylesine farklı bitki türleri ile zengin bir vejetasyon varlığına sahip olan araştırma sahamızdaki ormanlar, antik çağlardan günümüze gelene kadar önemli oranda tahrip edilmiştir. Özellikle iklim özelliklerinin insan yaşamı için oldukça uygun olması, insanların burayı yerleşme yeri olarak tercih etmelerine ve ormanları tahrip etmelerine neden olmuştur. Daha önceleri tarla ve yerleşim yeri açmak için yok edilen bitki örtüsü, günümüzde hızla gelişen turizm nedeniyle tehdit altında bulunmaktadır. Aslında burada turizm faaliyetlerinin gelişmesi sürecinde koruma-kullanma dengesinin dikkatlice sürdürülmesi gerekmektedir. Çünkü buradaki yeşil örtü, turizmin önemli çekim unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda sahamızla ilgili olarak yapılan tanıtımlarda mavi-yeşilin harmonik uyumundan ve cezbedici görüntüsünden bahsedilmekte ve turizm sektörü bunun nimetlerinden oldukça yararlanmaktadır. Ayrıca sahadaki doğa turları gibi turizm etkinliklerinde yeşil örtü çok önemli bir cazibe kaynağı olmakta ve yöreye gelen ziyaretçilerin daha güzel doğal ortamlarla karşılaşmalarına katkı sağlamaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında bitki örtüsüyle ilgili en dikkat çekici sorunlardan birisi de orman yangınlarıdır. Sahanın Akdeniz iklim kuşağında olması nedeniyle sık sık orman yangınlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Mayıs-ekim ayları arasındaki dönemde yangına karşı hassas olan kızılçam ve karaçam ormanlarıyla kaplı olan yamaçlarda yangın çıkması ihtimali oldukça yüksektir. Çünkü yaz mevsiminde inceleme sahamızdaki sıcaklık değerleri çok yüksek, nisbi nem oranı ise oldukça düşüktür. Bu nedenle bu mevsimde kurak hava koşulları hâkim duruma geçmekte ve inceleme alanının yangına karşı çok hassas bir alan olmasına neden olmaktadır.

Bu durum, kurumuş olan orman altı örtüsünün kolaylıkla yanabilmesine sebep olduğu gibi yangın çıkmasını veya çıkarılmasını kolaylaştırmakta ve çıkan yangınların kontrol altına alınmasını da zorlaştırmaktadır. Ancak doğal faktörler, orman yangını

çıkmasının doğrudan sebebi olmayıp yangının yayılması ve kontrolü üzerinde etkili olmaktadır. Öte yandan sahada ortalama rüzgâr hızının düşük olmakla birlikte zaman zaman fırtına karakterinde rüzgârların görülmesi ve bir kıyı yöresi olması nedeniyle gün içerisinde rüzgâr yönlerinde değişiklikler meydana gelmesi çıkan orman yangınları ile mücadeleyi güçleştirmektedir. Ayrıca föhn karakterinde rüzgârlar da kurak ve sıcak olduklarından orman yangınlarının meydana gelmesi üzerinde etkili olmaktadır.⁸¹⁸

Ülkemizin genelinde olduğu gibi burada da orman yangınlarının nedenleri arasında ilk sırayı ihmal ve dikkatsizlikler almaktadır. Ayrıca, kasit ve kazalar ile yıldırım gibi doğal nedenlerden de orman yangınları çıkmaktadır. Kısacası sahamızdaki orman yangınlarının önemli bir bölümü insan kaynaklı olup, büyük çoğunluğunun nedeni, meçhul veya sebebi belirsiz olarak açıklanmaktadır. Özellikle haziran-ekim ayları arasında görülen orman yangınları, binlerce dönüm ormanımızın yok olmasına neden olmaktadır.

Nitekim Milas Orman İşletme Müdürlüğü sınırları dâhilinde 1990 – 2008 yılları arasında toplam 975 orman yangınında 5979,60 ha orman alanı zarar görmüştür. Bu tür yangınlarla mücadele için orman müdürlüğü ekipleri, yoğun bir şekilde mücadele etmekte, gerek yangın esnasında müdahale edilerek gerekse yangın sonrası yanan orman alanlarının ağaçlandırma çalışmaları zamanında yapılarak, orman varlığı korunmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ağaçlandırma şefliğince bozuk orman alanlarını verimli orman alanına dönüştürmek için ağaçlandırma çalışmaları periyodik olarak sürdürülmektedir. Öte yandan bu tür yangınların azaltılması için erken müdahale ekiplerinin daha fazla olmasında yarar görülmektedir. Ayrıca teknik donanım ve yetişmiş insan gücü bağlamında var olan eksikliklerin giderilmesi de önem arz etmektedir. Yine özellikle orman yangınlarının en çok görüldüğü aylar olan mayıs-ekim ayları arasında hazırlık ve alarm durumunun en üst düzeyde tutulması gerekmektedir.

Yangın çıkmasının önüne geçmek, dikkatsizlik ve ihmalkârlığın önlenmesine yönelik olarak yöre halkının (özellikle orman köylülerinin) ve ziyaretçilerin bilinçlendirilmesi de yangınlarla mücadelede yararlı olacaktır. Yangınlara karşı hassas olan türlerin arasında adeta bir bariyer işlevi görerek, bu tür yangınların yayılmasının ve ilerlemesinin hızını kesecek, yangınlara karşı dayanıklı olan türlerin dikilmesi,

⁸¹⁸ İkiel, “Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri”, s. 235.

yangınların dar bir sahada hapsolmasına ve kontrol altına alınmasının kolaylaşmasına katkı sağlayacaktır. Bu konuda zaman zaman tatbikatlar yapılarak, orman yangınlarına karşı personelin hazır bulunuşluk düzeylerinin sürekli yüksek tutulması ve ekipmanın kullanılabilirliğinin test edilmesi de orman yangınlarıyla mücadelede avantaj sağlayacaktır.

Didim-Milas kıyı kuşağının Milas kesiminde ormancılık, orman köylüleri için önemli bir geçim kaynağıdır. 6831 sayılı Orman Kanunu'na göre, Milas ilçesinde *orman köyü* olarak kabul edilen köy yerleşmesi sayısı 109'dur. Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2009 Yılı Brifing Dosyası verilerine göre, Milas ilçesindeki yerleşmelerde yaşayanların % 20'si ormancılık ile geçimlerini sağlamaktadır. Bu durum, ormanların ve dolayısıyla ormancılığın buradaki insanların yaşamlarını sürdürmede ve geçimlerini sağlamada önemli bir ekonomik kaynak olduğunu göstermektedir. Ancak bunun bazı sorunları doğurması da kaçınılmaz olmaktadır.

İşte tam da bu tür nedenlerden ötürü günümüzde sahadaki ormanların üzerindeki baskı ve tahribat daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bilhassa yangınlar, tarım, yerleşme ve otlak arazisi açmak, ormanlarda keçi otlatılması ve kaçak ağaç kesimi gibi sebeplerle ormanlar, gün geçtikçe gerçek değerlerinde azalmayla ve orman vasfını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunda az önce de belirtildiği gibi inceleme alanının Milas kesimindeki köylerin önemli bir kısmının orman sahaları içinde veya yakınında kurulmuş olmaları ve geçim olanaklarının yetersizliği ve tekdüzeliği etkili olmaktadır. Ancak buradaki yerel halkın ormanlardan ve ormancılık faaliyetinden işe yarar bir gelir elde edemedikleri ve ailelerin geçiminde bunun çok da önemli bir getirisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla geçinmek için seçenek sayısının bir elin parmaklarını geçmediği bu ortam, ormana olan bağımlılığı artırmakta ve ormanların yok edilmesinin de önemli bir nedenini oluşturmaktadır.

Orman alanlarındaki bozulmayı azaltmak için ilk yapılması gereken, ormana ve ormancılığa olan bağımlılığı azaltarak, alternatif geçim kaynaklarının artırılmasıdır. Özellikle fıstık çamı, zeytin ve keçiboynuzu gibi getirisi yüksek bitki türlerinin yaygınlaştırılması, arıcılık ve yaylacılık faaliyetlerinin desteklenmesi, halı ve kilim ile yöresel el işlerinin özendirilmesi gerekmektedir. Bu sahalarda trekking, climbing, doğa fotoğrafçılığı, kırsal turizm, at ve bisiklet safari gibi ekoturizm türlerinin

yaygınlaştırılmasının ve bunun için yöre sakinlerine eğitim ve teşviklerin verilmesinin faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Ayrıca buradaki insanların bu faaliyetlerde rehberlik yapmalarına ve çeşitli yöresel ürünlerini buraya gelen ziyaretçilere sunmalarına imkân tanınması, bu sahalarda yaşayan insanlar için ekonomik ve soysal anlamda bir çıkış kapısı işlevi görecektir. Böylece hem yöre sakinleri için gelir kaynakları çeşitlenmiş ve artmış olacak, hem de kıyıda sıkışmış olan turizm kuşağının iç kesimlere doğru genişlemesi sağlanarak, bu insanların da turizmden pay almalarına zemin hazırlanmış olacaktır.

Didim-Milas kıyı kuşağında yaban hayatı oldukça zengindir. Nitekim Bafa Gölü, Büyük Menderes Deltası ve Tuzla, Hacat lagünlerinde başta kuşlar olma üzere birçok canlı türü yaşamaktadır. Bu alanlarda en çok rastlanan kuş türlerinin başında pelikanlar gelmekte, bunun yanı sıra boz ördek, yeşilbaş, sakarca, Macar ördeği, sakarmeke, balıkçıl, kaz, flamingo, su tavuğu, bataklık kırlangıcı, akkuyruklu kartal, küçük kerkenez, küçük akbalıkçıl gibi çok sayıda kuş türü bulunmaktadır. Bu sahalarda, içindeki plankton ve su bitkileriyle balık zenginliği de sağlamaktadır. Balık türleri arasında kefal, çipura, levrek, dil ve yılanbalığı bulunmaktadır. Ayrıca Sırtlandığı Halep çamı Tabiatı Koruma Alanı, Beşparmak dağları ile İlbira Dağı gibi alanlarda memeliler, tilki, çakal, yaban domuzu, tavşan, kirpi, kuşlar; keklik, su tavuğu ve kara tavuk gibi çeşitli yaban hayvanlarına rastlanmaktadır. Böylesine zengin bir yaban hayatı potansiyeline sahip inceleme sahasında, yaban hayatı ile ilgili olarak zaman zaman birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden birisi kaçak avcılık faaliyetidir. Her ne kadar koruma altına alınmış sahalarda bu azalmışsa da yine de kaçak ve yasadışı avcılık faaliyetlerine rastlanılmaktadır. Bunun dışında, yapılaşma ve doldurma girişimleri, insan baskısı, araç yoğunluğu, çevre kirlenmeleri, yaşama bölgelerinin daralması, doğal yaşam dengelerinin sarsılması ve beslenme düzenlerinde meydana gelen bozulmalar, insanlara alışma yaban hayatını tehdit eden diğer sorunlardır.

Bütün bu sorunların çözümü için en başta gelen önlem, sürdürülebilir bir çevre, doğaya ve yaban hayatına saygı anlayışının toplumda yaygınlaştırılmasıdır. Bunun için çeşitli eğitimler, kurslar, seminerler ve bilinçlendirme kampanyaları yapılabilir. İkinci olarak, yapılaşmanın ve yerleşmelerin kontrolsüz büyümesine izin verilmemeli ve yaban hayatı sahalalarının çok fazla daralması önlenmelidir. Çünkü her canlının kendi yaşamını sürdüreceği bir büyüklükte doğal mekânlara ihtiyacı bulunmaktadır. Üçüncüsü, Bafa

Gözü gibi koruma alanlarında denetimler ve koruma önlemleri artırılmalıdır. Bunlara ek olarak yaban hayatı bölgelerinde oluşabilecek çevre kirlenmelerine karşı da birtakım önlemler alınmalı, turizm-çevre etkileşiminin sağlıklı ve yaban hayatı sahalarını gözeterek şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır.

4.3.1.3. Hassas Doğa Alanları ile İlgili Sorunlar

Didim-Milas kıyı kuşağı, ülkemizin en önemli ve en dikkat çekici doğal mekânlarını barındırmaktadır. Bunlardan en önemlisi *Bafa Gölü Tabiat Parkı*dır. Bafa Gölü, flora (özellikle su bitkileri) ve fauna yönünden oldukça zengindir. Toplamda 261 kuş türü, bunun yanı sıra 325 bitki, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne ev sahipliği yapmaktadır.⁸¹⁹ Gölde çeşitli balık türleri yaşamaktadır. Bafa Gölü'nün sığ olması, birçok su kuşu için beslenme ve barınma sahası haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Bunlardan en önemlileri, *akkuyruklu kartal*, *kaşıkçı kuşu*, sulak alanların simgesi sayılan ve kolayca tanınabilen *tepeli pelikan*, sayıları on binlerle ifade edilen, özellikle eylül ve mayıs aylarında gölün kuzey kıyılarında ve Serçin gölü de denilen alana beslenmek amacıyla gelen *flamingolar* olarak ifade edilebilir. Ayrıca Bafa Gölü göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunması nedeniyle, yılın belli dönemlerinde tür ve sayı bakımından daha da zenginleşmektedir.

İnceleme alanının kuzey sınırında yer alan *Büyük Menderes Deltası* da oldukça zengin bir yaban hayatı çeşitliliğine sahiptir. Bu alanda, 250 kuş türü yaşamakta ve bunun 70'i burada üremektedir. Bu kuş türleri arasında, *flamingolar*, *akkuyruklu kartal*, *ördek*, *tepeli pelikan*, *küçük kerkenez*, *küçük akbalıkcıl* gibi nesli tehdit altında ya da nesli tehdit sınırında olan kuş türleri bulunmaktadır. Ayrıca deltadaki lagün göllerinde, başta kefal türleri olmak üzere çok sayıda balık ve deniz canlısı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Tuzla Sulak Alanı ile Sırtlandığı Halep çamı koruma alanı da barındırdığı canlı türleri nedeniyle koruma altında bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağında böylesine zengin flora ve fauna elemanlarına ev sahipliği yapan ve koruma altına alınmış sahalarda bazı sorunlar yaşanmaktadır. Günümüzde bu sahalarda en dikkat çeken sorunların başında, ülkemizin en önemli turizm merkezleri arasında kalmış olmalarına bağlı olarak giderek artan turizm

⁸¹⁹ Bafa Gölü Tabiat Parkı, Erişim tarihi: 22 Temmuz 2010, www.wwf.org.tr.

baskısına ve dolayısıyla insan ve araç yoğunluğuna maruz kalmalarıdır. Özellikle turizm sezonunda Söke ve Milas karayolunun hemen kenarından geçtiği Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası, yoğunluktan fazlasıyla etkilenmektedir. Bu sahalarda giderek artan turlar ve ziyaretçi sayısı, hassas mekânları ve buradaki özellikle fauna elemanlarının stres yaşamalarına ve doğal yaşam döngülerinin bozulmasına neden olabilmektedir. Doğanın en hassas hayvanları olan kuşlar, bu sorunlarla en çok karşı karşıya kalan fauna grubunu oluşturmaktadır. Aslında kuşlar bu tür mekânların hayatiyetlerinin devam ettiğinin ve doğallıklarını koruduklarının en önemli göstergeleridir. Bu nedenle kuşların varlığı, doğal alanların adeta hayat sigortasıdır. Ancak yoğunluk ve stres, hassas hayvanların yaşam ve konaklama yeri olarak, tabiat parklarında veya milli park sahalarda görülmesi ve ortaya çıkması istenilmeyen durumlardır. Bu nedenle gerek Bafa Gölü gerekse Büyük Menderes Deltası gibi koruma alanlarında insan ve araç yoğunluğunun azaltılması için gayret gösterilmeli, ekoturizm gibi doğaya duyarlı turizm türlerinin bütün yıla yayılarak gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda Bafa Gölü kenarından geçen Söke-Milas yolunun daha farklı bir güzergâhtan geçirilmesinin, özellikle turizm sezonunda artan araç trafiği ve egzoz kirliliğinin azalmasına ve bu mekânların ruhuna özgü sessizliğin korunmasına katkı yapacağı kanısındayız.

Söz konusu doğal mekânlarda son yıllarda yapılaşma, giderek azalsa da günümüzdeki güncel sorunlardan birisi olmaya devam etmektedir (Fotoğraf 4.27). Özellikle Tuzla Sulak Alanı'ndaki yapılaşmalar dikkat çekicidir. Koruma altına alındıktan sonra büyük ölçüde düzelmişse de bu sorun tam anlamıyla çözülememiştir. Bunun için koruma faaliyetlerinin daha sıkı bir şekilde ve uzman kişilerce yapılması gereklidir. Ayrıca Bafa Gölü'nde özellikle kurak dönemlerde ortaya çıkan seviye düşmeleri, göldeki oksijen miktarını da azaltmakta ve balık ölümlerinin yanında, gölün bataklıkla kaplı tabanında yaşama ortamı bulan algler, bitkilerin çürümesine neden olmaktadır. Bu da gölün kirliliğini artırmakta ve çevreye kötü kokuların yayılmasına neden olmaktadır. Yine göl seviyesinin düşmesi ve kuraklığın da etkisiyle, Bafa Gölü'nün kuzey kesimlerinde su seviyesi düşmekte, kuruyan bataklık ve sazlık araziler tarım alanlarına dönüştürülmektedir. Büyük Menderes ırmağının akım değerlerindeki düşüş nedeniyle taşkınların gerçekleşmemesi, gölün su seviyesinin düşmesiyle tuzluluğun artması ve buna bağlı olarak insanlar için önemli bir ekonomik kaynak oluşturan balık popülasyonundaki azalışlar, yine aynı nedenle kuşların üreme ve

beslenme alanlarının yok olması da dikkati çeken diğer sorunlardır. Bütün bunlar göl içinde bulunan balıkları, balıkların üremelerini ve göçlerini etkilemekte, göçmen kuşların konaklama yerlerinin ve kuluçka zamanlarının değişmesine ve burada yaşayan kuşların beslenme düzenlerinin bozulmasına neden olmaktadır.⁸²⁰

Fotoğraf 4.27. Tuzla Sulak Alanı Çevresinde Yapılaşmalar Söz Konusudur.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki hassas doğal ortamlarının karşı karşıya kaldığı diğer bir sorun ise su kirliliğidir. Bunda başlıca etkenler; Bafa Gölü'nü ve delta sahasını besleyen Büyük Menderes nehrinin birçok yerleşim merkezinden geçmesi nedeniyle evsel ve sanayi atıklarıyla kirlenmesi, göl çevresindeki zeytin ve balık işleme fabrikaların atıklarıyla ve evsel atıklar nedeniyle de göl ve delta sularının kirlenmesidir. Bu durum, kirlilik düzeyi yükselmiş sularla beslenen Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası'nın barındırdığı canlı türleri için kaygı verici gelişmelerin meydana gelme olasılığını giderek artırmaktadır. Bunun için Büyük Menderes nehrini kirleten kaynakların ivedilikle tespit edilmesi ve bunlara yönelik tedbirlerin alınması, göl çevresindeki fabrikaların başka yere taşınması veya çevreye olan etkilerinin sıkı bir şekilde kontrol edilmesi ve denetlenmesi büyük önem arz etmektedir.

Bafa Gölü, Tuzla Sulak Alanı ile delta sahası ve Sırtlandığı gibi hassas doğal mekânların karşı karşıya kaldığı bütün bu sorunların çözümü için çok geniş, birçok

⁸²⁰ Özkardaş, *Bafa Gölü Çevresinde Ekolojik Sorunlar ve Sosyo-Ekonomik Boyutu*, s. 57-58.

etkenin dikkate alındığı, bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Buna göre Bafa Gölü, Büyük Menderes nehri ve deltasının bir bütün olarak düşünülmesi ve sorunların yerel bazda değil Büyük Menderes nehrinin kapsadığı geniş havza bazında çözümüne yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla Büyük Menderes nehrinin doğduğu yerden denize döküldüğü yere kadar geçtiği bütün yerleşim merkezlerini kapsayan entegre çevre projelerinin uygulanması kaçınılmazdır. Bu açıdan yapılması gerekenlerden en önemlilerinden birisi Bafa Gölü ve Büyük Menderes deltasının tek bir milli park bünyesinde toplanması ve uluslararası sulak alan kurallarının harfiyen uygulanmasıdır. Böylelikle ülkemizin önemli doğal alanları içerisinde yer alan bu tabiat parçaları, kaynak değerlerini ve çekiciliklerini yitirmeden gelecek nesillere emanet edilebilecek, ülkemizin ve gezegenimizin yaşam adacıkları olarak kalmaya devam edebileceklerdir.

4.3.1.4. Hidrografik Kaynaklarla ilgili Sorunlar

Araştırma sahamızda başta denizler olmak üzere göller, akarsular ve diğer sulak alanlar, tarım, sanayi ve turizm gibi çeşitli faaliyetlerin etkisiyle yoğun bir şekilde kirletilmektedir. Her geçen gün önemi daha da artan su kaynaklarının, ülkemizde zaman zaman kısa vadeli çıkarlar uğruna kaynak değerlerinden yoksun bırakılmaları ve hayatiyetlerinin devamlılığında çeşitli sorunlarla karşıya kalmaları, geleceğimiz açısından kaygı verici gelişmelerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Araştırma sahamızda turizmin en önemli ve en gelişmiş kolu kıyı turizmidir. Bu nedenle deniz-güneş-kum üçlüsünün en önemli ayağını oluşturan Ege Denizi ve bu denizin güzel koyları kıyı turizminin can damarını ve en temel turistik değerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda Didim'in Altınkum ve Akbük sahilleri ile Milas'ın Güllük Körfezi kıyıları, kıyı turizmi için oldukça elverişli koşulları barındırmaktadır. Dolayısıyla Ege Denizi araştırma sahamızdaki turizm etkinliklerinin gelişmesinde ve büyümesinde en önemli hidrografya elemanıdır.

Bununla birlikte Ege Denizi son yıllarda bazı problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlardan en çok dikkati çeken, birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkan kirlilik sorunudur. Su kirliliğine yol açan yukarıdaki faktörlerden ilki, kontrol etmek

ve ortadan kaldırmak çok daha güç olduğu için, geçen gemilerden ister isterse kaza sonucu akan petrolün veya diğer gemi atıklarının neden olduğu kirlenmedir.⁸²¹

Bu kapsamda araştırma sahamızın da kıyısının bulunduğu Ege Denizi, Akdeniz'in bir kolu olması ve bu petrol taşıyan gemilerin geçiş güzergâhında olması nedeniyle önemli riskler barındırmaktadır. Akdeniz ekosistemi yoğun bir evsel ve endüstriyel kirlenmenin etkisi altında bulunmaktadır. Bu ekosistem, UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) tarafından kirlilik araştırma ve düzeylerinin saptanması amacıyla on iki alt bölgeye ayrılmıştır. Bu ekosistemin sekizinci alt bölgesini oluşturan Ege Denizi de çeşitli kirleticilerin boşalması nedeniyle aynı ölçüde kirletilmekte, başka bir deyişle toplam kirlilik yükünün % 11'lik bölümünü almaktadır. Ege Denizinin Türkiye'deki en önemli kirletici kaynaklarını Kuzey ve Orta Ege'de Çanakkale boğazı, İzmir kenti, Meriç, Gediz, Büyük ve Küçük Menderes nehirleri oluşturur. Didim-Milas kıyı kuşağının da kıyısında bulunduğu Ege Denizi'nin güney kesiminde bu kirlilik kaynakları, sahillerinin çok girinti çıkıntılı yapısı, deniz hareketlerinin engellenmesi, son yıllarda ortaya çıkmaya başlayan büyük turistik kompleksler ve yat limanları gibi etkinliklerle birleşmesi sonucu önemli ölçüde kirlilik potansiyeli oluşturmaktadır.⁸²²

İnceleme alanında başta Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası olmak üzere Güllük Körfezi gibi sucul ortamlara, hızlı ve kontrolsüz kentleşme, turizm, endüstri ve teknolojik gelişim sonucu oluşan, petrol, yağ, klorlu hidrokarbonlar, radyoaktif atıklar, sentetik deterjanlar, pestisitler, yapay veya doğal tarımsal gübreler, ağır metaller, bakteri ve virüs gibi hastalık yapıcı etmenler ulaşmaktadır. Bütün bu kirletici maddeler, doğrudan nehir ağızları veya derelere, atıkların pompalanmasıyla, kanalizasyon sularıyla, gemilerden atılan sintine ve balast sularıyla, havadan yağışlar yoluyla ve daha birçok yollarla sucul ortamlara ve dip sedimentine ulaşarak bu ortamlarda değişik düzeylerde birikmektedirler.⁸²³

Bu kirlenmelerden etkilenen hidrografi kaynaklarının başında Büyük Menderes nehri ve onun havzasında bulunan Bafa Gölü ve delta sahası gelmektedir. Büyük Menderes nehri, doğuş yerinden itibaren yakınlarında bulunan yerleşim merkezlerinin evsel ve sanayi atıklarının herhangi bir arıtma işlemine tabi tutulmadan nehre

⁸²¹ Küçüktopuzlu, "Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri", s. 206.

⁸²² Aydın, A. ve Sunlu, U., "Güney Ege Sedimentlerinde Karbon ve Yanabilen Madde Düzeylerinin Araştırılması" (Elektronik Sürüm), *Ege Su Ürünleri Dergisi*, 21(3-4), İzmir, 2004, s. 229.

⁸²³ Aydın ve Sunlu, s. 229.

boşaltılmasıyla kirlenmektedir. Denizli ve Aydın illeri sanayi ve tarım aktivitelerinden, Bafa Gölü ve delta lagünleri oldukça ciddi boyutlarda etkilenmektedir. Özellikle drenaj kanalları ve nehrin kuruyan kısımlarında biriken bu tehlikeli atıklar, yağmurlu mevsimlerde delta lagünlerine ulaşmakta ve sucul türlerin toplu ölümlerine yol açmaktadır. Delta lagünleri ve Bafa Gölü gibi sucul ekosistemlere ulaşan bu tür atıklar, bitki ve hayvanların bünyesinde birikmekte ve bunları tüketen insanlarda kanser gibi ciddi sağlık sorunları oluşturmaktadır.⁸²⁴

Ayrıca civar tarım alanlarından gelen tarımsal atıklar ve evsel atıklar, delta lagünleri ve Bafa Gölü'nde ötrofikasyona neden olmakta, toplu balık ve diğer sucul canlıların ölümüne yol açmaktadır. Buna göre delta lagünleri ve Bafa Gölü dalyanlarında yapılan ve balıkların üreme gücüne dayalı avcılık sistemi ise bölge balıkçılığını ciddi boyutlarda etkilemiştir. 1000 tonlara ulaşan balık üretimi günümüzde oldukça gerilemiştir. Örneğin, 400-700 ton civarında ürün elde edilen Türkiye'nin en verimli göllerinden biri olan Bafa Gölü'nün üretimi, günümüzde 5-10 tonlara kadar gerilemiştir.⁸²⁵

Bu tür kirliliklerin yaşandığı tipik sahalardan birisi de Güllük Körfezi'dir. Güllük Körfezi, buradaki limana geliş-gidiş yaparak yük taşıyan gemiler nedeniyle zaman zaman kirlenme sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Güllük Körfezi'nin bulunduğu bölgede, kıyıda 60 m derinliğe kadar derinlik artışıyla karbon miktarı ve yanabilen madde değerleri doğrusal olarak azalmaktadır. Kıyı istasyonlarında başlangıçtaki yüksek karbon ve yanabilen madde miktarı değerlerinin, Akbük ve Güvercinlik'teki balık çiftliklerinden, Kabaklar deresinden, Tuzla girişinden, Yatağan Termik santrali ile ortama ulaşan organik madde girdilerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. 60 metrede gözlenen düşük karbon miktarının, düşük primer produktiviteden oluşması beklenmektedir. 60-100 m arasında gözlenen karbon artışının atmosferik kaynaklı taşınımın dip akıntıları yardımıyla bentozda (deniz dibi canlıları) birikmesinden kaynaklanabileceği sanılmaktadır.⁸²⁶

⁸²⁴ Moran, G., "Aydın Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli parkı: Sorunlar ve Ekolojik Turizm", *Büyük Menderes Havzası 3. Tarım ve Çevre Sempozyumu* (2-4 Eylül 1998) Söke, s. 22.

⁸²⁵ Moran, s. 22.

⁸²⁶ Aydın ve Sunlu, "Güney Ege Sedimentlerinde Karbon ve Yanabilen Madde Düzeylerinin Araştırılması" s. 233.

Güllük Körfezi canlı kaynakları potansiyeli ile Ege Denizi'nde önemli bir yere sahiptir. Körfez; balıkçılık, deniz taşımacılığı ve çeşitli kıyusal faaliyetlere kaynaklık etmektedir. Çine, Milas ve Bozdağ'da üretilen feldspat madenin ihracatı Güllük Körfezi sınırları içinde bulunan Güllük Limanı'ndan yapılmaktadır.⁸²⁷ Güllük Limanı'ndan 2000 yılı verilerine göre 1 950 000 ton feldspat ihraç edilmiştir. İhracatın % 95'i İtalya'nın Adriyatik denizindeki limanlarına yapılmaktadır. Gemiler taşıdıkları yükün % 15 kadar balans suyu olarak, dünyanın en kirlenmiş denizinden yani Adriyatik'ten almaktadır. Güllük Limanı'na ulaştıklarında aldıkları balans sularını boşaltarak feldspat madeni yüklemektedir. Bu yolla sadece 2000 yılında gemiler tarafından Güllük Limanı'na boşaltılan pis su miktarı 292 500 tondur. Yine 2000 verilerine göre 158 adet gemi giriş yapmıştır⁸²⁸ (Fotoğraf 4.28).

Fotoğraf 4.28. Güllük Limanı'nda Yükleme-Boşaltma Yapan Yük Gemileri, Körfezin Kirlenmesinde Etkili Olmaktadır.

Diğer yandan kıyı boyunca gün geçtikçe artan yerleşim yerleri ve bölgedeki tarımsal-endüstriyel faaliyetlerden oluşan karasal kökenli kirleticiler doğrudan veya dolaylı olarak Güllük Körfezi'ne ulaşmaktadır. Körfez çevresinde yaşayan özellikle yaz aylarında artan nüfusun evsel atık suları, körfez çevresindeki yoğurt, maya, zeytinyağı gibi küçük endüstri ve hava alanı atıkları, Güllük Körfezi'nde bulunan küçük endüstri

⁸²⁷ Yıldız, H., Doğan, M.H. ve Urla, Ö., "Muğla İli Güllük Körfezinde Deniz Suyu Kirliliğinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Sistemleri İle İzlenmesi"(Elektronik Sürüm), T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, Ankara, 2002.

⁸²⁸ Yıldız, Doğan ve Urla, s. 142-149.

kuruluşlarının atık sularını doğrudan akarsulara boşaltmaktadır. Bazı kuruluşlar ise atık sularını kanalizasyon sistemine vermektedir. Evsel atık suların önemli bir bölümünü sızdırmalı foseptik sistemlerinde toplamaktadır. Körfez kıyısında bulunan otellerin ve motellerin atık suları biyolojik arıtma ile arıtılarak körfeze verilmektedir. Atık sular ister sızdırmalı foseptiklerde ister derelere verilsin, henüz arıtma sistemleri yeterli olmadığından, sonuçta tüm kirleticiler körfeze ulaşmaktadır. Bölgedeki en büyük sorunlardan biri de alt yapı sorunudur. Atık suların sızdırmalı foseptiklerle yeraltı suyuna karışarak denize ulaşması mümkündür. Arıtma tesislerini çalıştırmak, ek maliyet ve teknik bilgi gerektirmektedir. Bu yüzden bu tesisler verimli çalışmamaktadır.⁸²⁹ Bu da kirliliği artıran faktörlerdendir.

Türkiye'nin hemen her turistik bölgesinde olduğu gibi bu bölgede de 1990'lı yıllardan itibaren artan ivme ile turistik tesisler ve yazlıklar hızla yoğunlaşmıştır. Bunların kıyının hemen gerisinde toplanması, hem doğal güzelliği bozmakta hem de denizin kirlenmesini hızlandırmaktadır. Çok sayıda otel, pansiyon, tatil köyü ve diğer konaklama tesislerinden kaynaklanan atıklar, yeterli düzeyde arıtma sistemlerinin olmaması nedeniyle sahil bandının kirlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca kıyıda faal olan turistik tekne ve yatlar da bu kirliliği etkilemektedir. Bu teknelerin sintine ve pis sularını dökebileceği tesis olmaması, pis sularını dökmek için genelde 3 mil açığa gitmemeleri, sonuç olarak sintine pis sularını dökmemesi gereken yere boşaltmaları deniz kirliliğine neden olmaktadır. Bütün bu tekne ve gemiler birer kirletici unsur olarak Güllük Körfezi'nde kirlenmeyi artırıcı yönde etki yapmaktadırlar. Kirliliğin boyutlarının giderek artması, körfezin bu bağlamda gelecekte bazı sorunlarla yüz yüze gelebileceğini göstermektedir.

Güllük Körfezi'nin kirlenmesinde etkili olan kaynaklardan birisi de körfeze dökülen akarsuların taşıdıkları evsel, tarımsal ve sanayi kökenli atıklardır. Bunlardan en dikkat çeken, Sarıçay ırmağıdır. Milas'ta yaşayan 60 000 civarında kişinin tüm atıkları Sarıçay'a akıtılarak Güllük Körfezi'ne ulaşmaktadır. Bir kişinin günlük ortalama sıvı su atığı 20 litredir. Yani günde 1200 ton yılda 438 000 ton evsel atık su Milas'tan Güllük Körfezi'nin içinde yer alan Asin (Güllük) Koyu'na dökülmektedir.⁸³⁰ Bu boyutlarda

⁸²⁹ Yıldız, Doğan ve Urla, "Muğla İli Güllük Körfezinde Deniz Suyu Kirliliğinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Sistemleri İle İzlenmesi", s. 142-149.

⁸³⁰ Yıldız, Doğan ve Urla, s. 142-149.

maddenin akarsular vasıtasıyla körfeze akması ve bunun giderek artacağıının aşikar olması, bizlere bu kirlenmelerde akarsu havzalarındaki bütün yerleşimlerin sorumluluğunun olduğunu göstermektedir. Kısaca, havza temelli ve kapsamı daha geniş bir perspektifle bu soruna yaklaşmamız gerektiği anlaşılmaktadır.

Tuzla Sulak Alanı da bu kirlenmeden kendi payına düşeni fazlasıyla almaktadır. Tuzla Sulak Alanı, birçok kuş türünün uğrak mekânı olan, *önemli kuş alanı* durumundadır. Tuzla Sulak Alanı, 2001 yılında IBA (Important Bird Area) tarafından dünyaca önemli kuş alanı olarak belirlenmiştir. 2004 Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından koruma kapsamına alınarak yönetim planı yapılmıştır. Ramsar sözleşmesine aday Tuzla Sulak Alanı, 380 ha alanı kapsar ve her yıl 3000 civarında flamingoya ev sahipliği yapmaktadır. Burada üreyen kuş türü 118'dir; her yıl bölgeye ziyaretçi kuşlarla birlikte 250'ye yakın kuş türü gelmektedir. Bu hassas sulak alan, özellikle denizle bağlantısının kısıtlı olması ve nispeten kapalı bir alan olması nedeniyle su sirkülasyonunun oldukça zayıf olduğu bir sulak alandır. Bu nedenle daha kısa sürede ve daha kolay bir şekilde kirlenebilmektedir. Bu durum, burada yaşayan başta balık türleri olmak üzere kuşlar ve diğer birçok canlı türü için alarm zillerinin çalması anlamı taşımaktadır.

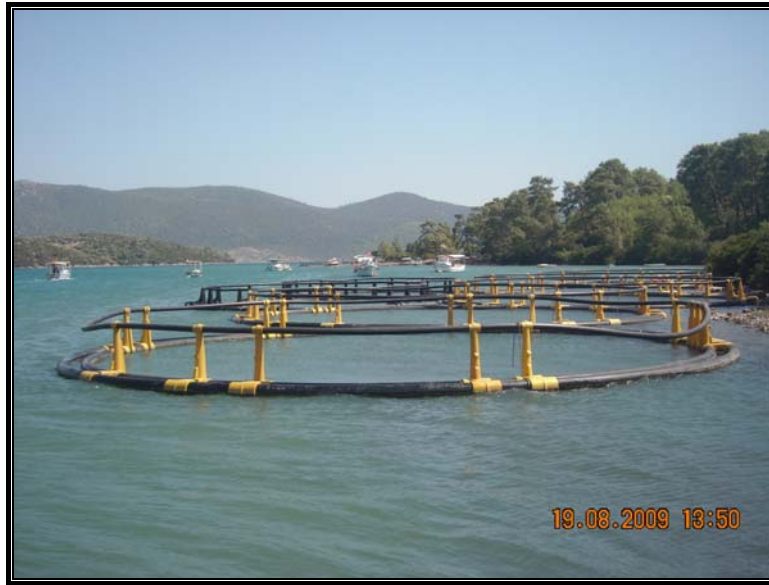
İnceleme alanı ve yakın çevresine düşen yağışların getirdiği kirleticiler ve özellikle bölgede bulunan termik santrallerin neden olduğu asit karakterli yağışlar, körfezin kirlenmesine yol açan faktörlere dahil edilebilir. Güllük Körfezi'nden alınan deniz suyu örneklerinde yapılan analizler sonucu kıyı bölgelerinde besin yoğunluğunun fazla bulunması, yerleşim yerleri, balık çiftlikleri, turizm ve diğer karasal etkilerden kaynaklanmaktadır. Körfezin geleceği düşünüldüğünde tüm bu besin girdisini azaltacak tedbirlerin alınması gerekmektedir.⁸³¹

Güllük Körfezi kıyıları, ülkemizde kültür balıkçılığında ilk sıralarda gelmektedir. Burada yetiştirilen balıkların önemli bir kısmı Avrupa ülkelerine özellikle İtalya, Hollanda, Yunanistan, Fransa, İngiltere, Almanya, İsrail ve Lübnan'a pazarlanmaktadır. Balık çiftliklerinin Ege Denizi'nde kurulması, özellikle son 20 yılda yoğunlaşmıştır. Bu sayede ülkemiz hem ucuz hem de kaliteli bir protein kaynağına kavuşmuş, sektör hızla büyüyerek istihdam, yatırım ve üretimde önemli bir yere gelmiştir. Bu sırada bazı balık

⁸³¹ Yıldız, Doğan ve Urla, "Muğla İli Güllük Körfezinde Deniz Suyu Kirliliğinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Sistemleri İle İzlenmesi", s.142-149.

çiftliklerinin uygun olmayan yerlere kurulduğu görülmüş, kirlenmenin belli bölgelerde tespiti üzerine ilgili bakanlık bu konuda önlem alma yoluna giderek levrek ve çipura yetiştiriciliği yapılan yerlerin belirlenmesi ve sektörün gelişmesini takip etmek üzere belli bölgeleri üreticilere tahsis etmiştir. Salih adası bunlardan biridir ve üretimin yoğun olarak yapıldığı bir alandır.⁸³²

Günümüzde Güllük Körfezi'nde bulunan çiftliklerin buldukları derinlikler ve üretim miktarları ile düşünüldüğünde iki grup altında toplayabiliriz. Birinci grup kıyıya oldukça yakın ve 10 m civarındaki derinliğe sahip kafeslerdir. Diğer gruptaki kafesler ise Salih adası kuzeyinde ve Güllük Körfezi'nin ortalarında yer almaktadır. Kıyıya yakın kafesler bireysel olarak ele alındığında üretim kapasiteleri yüksek olmadığından risk teşkil etmemektedir. Ancak Güllük Körfezi içinde kıyı şeridi boyunca irili ufaklı kafeslerin 10 – 15 m civarında bulunmasının etkileri yüksek olacaktır. Bu çiftliklerin kullanılan yemlerden kaynaklanan ve sedimentte biriken organik atıklar, kafeslerdeki balıkların organik atıkları sedimentte birikerek biyolojik çeşitlilikte azalma, bulanıklılık ve sedimentte organik kirlilik gibi sonuçlar doğuracaktır. Toplam üretim miktarı olarak körfezin gelecekte ekolojik taşıma kapasitesini tehdit edecektir⁸³³ (Fotoğraf 4.29).

Fotoğraf 4.29. Güllük Körfezi'nde, Kıyıya Yakın Bir Şekilde Konumlandırılmış Balık Çiftlikleri, Deniz Suyunda Birtakım Kirlenmelere Yol Açmaktadır (Çam Limanı).

⁸³² Muğla İlinde Su Ürünleri Yetiştiriciliği Açısından Hassas Alanlar İle Yeni Yetiştiricilik Alanlarının Belirlenerek Kirlenme Parametrelerinin İzlenmesi Projesi (1. rapor), Erişim tarihi: 10 Haziran 2010, <http://www.istanbul.edu.tr/suurunleri/duyurular/balik.pdf>.

⁸³³ Muğla İlinde Su Ürünleri Yetiştiriciliği Açısından Hassas Alanlar İle Yeni Yetiştiricilik Alanlarının Belirlenerek Kirlenme Parametrelerinin İzlenmesi Projesi (1. rapor), Erişim tarihi: 10 Haziran 2010, <http://www.istanbul.edu.tr/suurunleri/duyurular/balik.pdf>.

Resmi verilere göre Güvercinlikte 21 işletmede yılda 2 262 ton balık, Güllük'te 27 işletmede yılda 1 239 ton balık üretilmektedir. Türkiye'de kafes balıkçılığı yetiştiriciliği yeni bir sektördür ve çevresel etkilerine ait bilgiler sınırlıdır. Gelişmekte olan bu sektörün çevresel, teknik, ekonomik ve sosyal boyutlarının bir arada değerlendirilmesine gerek vardır. Bu değerlendirmeler yapılırken kirliliğin zaman içindeki değişiminin izlenmesi (monitoring) önemlidir.⁸³⁴ Bu kirlilik takibatının titizlikle yapılması, buradaki ekolojik taşıma kapasitesinin aşılmadığının daha açık ve net bir şekilde tespit edilmesine de imkan tanıyacaktır.

Yapılan araştırmalar, kıyıda bulunan kafeslerin en azından körfez içinde derinliği 25 m olan nispeten derin bölgelere çekilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. Aksi takdirde daha uzak ve derin sulara taşınması durumunda bölgede bulunan balık üreticileri ekonomik açıdan zor durumda kalacaklar ve çoğu işletme bu maliyetin altından kalkamayacaktır. Diğer yandan, bölgedeki çiftliklerin oluşturabileceği kirlilik riskinin sürekli olarak kontrol altında tutulması ve izlenmesi gerekmektedir.⁸³⁵

Didim-Milas kıyı kuşağında başta Ege Denizi'nin Anadolu'ya girinti yapmış bölümlerinden biri olan Güllük Körfezi olmak üzere, Büyük Menderes nehri ve deltası, Bafa Gölü, Tuzla ve Hacat lagünleri gibi hidrografiya elemanlarının kirlenmesinin önüne geçilebilmesi için öncelikle gemilerden akan atık suları, evsel ve endüstriyel atıklar ve turizmden kaynaklanan kirlilikler nedeniyle ortaya çıkan bütün bu kirlilik tablosunun dikkatli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereklidir. Dolayısıyla bu hidrografik ünitelerdeki kirlenme, sürdürülebilir bir çevre anlayışıyla ve kapsamlı bakış açılarıyla çözümlenmelidir. Bu nedenle Güllük Körfezi, Bafa Gölü ve Büyük Menderes havzası gibi geniş bir sahanın tamamında denetim ve tedbirleri alabilecek, bu alanları koruyacak ve kirlenme kaynaklarıyla etkin ve kararlı bir şekilde mücadele edebilecek kurumsal bir organizasyona ve teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Bunlara ek olarak körfeze geliş-gidiş yapan gemiler, sıkı bir şekilde denetlenmeli ve körfezin kirlenmesini önleyecek tedbirler ivedilikle alınmalıdır. Ayrıca körfeze dökülen ırmakların bütün havzalarındaki kirlenme faktörleriyle mücadele edilmeli, sahil

⁸³⁴ Yıldız, Doğan ve Urla, "Muğla İli Güllük Körfezinde Deniz Suyu Kirliliğinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Sistemleri İle İzlenmesi", s.142-149.

⁸³⁵ *Muğla İlinde Su Ürünleri Yetiştiriciliği Açısından Hassas Alanlar İle Yeni Yetiştiricilik Alanlarının Belirlenerek Kirlenme Parametrelerinin İzlenmesi Projesi (1. rapor)*, Erişim tarihi: 10 Haziran 2010, <http://www.istanbul.edu.tr/suurunleri/duyurular/balik.pdf>.

bandındaki ev ve konaklama tesislerinin kirleticilik unsurlarının azaltılması ve önlenmesine yönelik tedbirler alınmalıdır. Bu kapsamda sızdırmaz fosseptikler ve arıtma tesisleri yaygınlaştırılmalı ve Güney Anadolu Çevre Projesi (GAÇ), Akdeniz, Ege Turizm Altyapı Kıyı Yönetimi (ATAK), Kuşadası, Davutlar, Güzelçamlı, Söke Çevre Koruma, Altyapı Tesislerini Yapma ve İşletme Birliği (KUŞATAK) benzeri projeler ve kurumlar artırılmalı ve etkinleştirilmelidir. Ayrıca bu çevrede yaşayanlar ile ziyaretçilerin bilinçlendirilmesine yönelik olarak kampanyalar düzenlenmeli ve bu kapsamda çeşitli organizasyonlar gerçekleştirilmelidir.

4.3.1.5. Tarım Alanlarıyla İlgili Sorunlar

Didim-Milas kıyı kuşağında tarım potansiyeli oldukça yüksektir. 1980'lerden itibaren turizmin gelişmesiyle birlikte tarımda da olumlu gelişmeler olmuştur. Turizm sayesinde üretilen tarım ürünlerinin ailelere olan ekonomik getirisi de artmış ve çiftçi aileleri tarımı hem daha bilinçli hem de ticari tarım yöntemi şeklinde yapmaya başlamışlardır. Tarımsal ürünlerin katma değerindeki bu yükselme, yöreye gelen çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçi nedeniyle, talebin artmasıyla doğru orantılı bir şekilde gerçekleşmiş ve kazanan sadece çiftçiler değil yöredeki tüm insanlar olmuştur. Araştırma sahasında tarım faaliyetinin yapılabildiği ve tarım potansiyeli yüksek düzlük ve ovalık alanlar oldukça önemli oranda bulunmaktadır. Özellikle Milas ovaları olarak adlandırılan Selimiye, Milas, Yaşyer ve Hamzabey ovaları ile Büyük Menderes deltası civarında ve Didim Platosu üzerinde bulunan oldukça verimli alanlardan oluşmaktadır. Bu arazilerde oldukça kaliteli alüvyal topraklar bulunmaktadır.

İnceleme alanındaki tarımsal arazilerin ve toprakların doğal faktörlerden kaynaklanan birtakım sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmektedir. Bunlardan ilki, ormanların yok edilme süreciyle paralel artış gösteren ve toprakların ekonomik ömrünü kısaltarak, değersizleştiren erozyon olgusudur. Araştırma sahası, peltier diyagramına göre maksimum flüviyal erozyon bölgesi içinde yer almakla beraber yörede ormanların önemli oranda bulunması erozyonu önleyici etkiye sahiptir. Ancak yerleşme alanlarının çevresinde çeşitli amaçlarla ormanların tahrip edilmesi erozyonu şiddetlendirmiştir. Bunun yanı sıra yöredeki yağış rejimi özellikle yağış şiddeti toprak erozyonu üzerinde önemli etkiye sahiptir. Nitekim 25,1 mm'nin üzerinde yoğun ve şiddetli yağışlar yüzeysel akışa dolayısıyla erozyona neden olmaktadır. Araştırma sahasında özellikle kış

mevsiminde sağanak şeklinde ve çoğunlukla yağmur olarak düşen yağışlar, önemli oranda erozyon riski taşımaktadır.⁸³⁶ Erozyonun her geçen gün daha fazla kendini göstermesi, özellikle toprakların korunmasına yönelik önlemlerin ivedilikle hayata geçirilmesi gerektiği hususunda dikkatleri bu konuya çekmektedir. Bu bağlamda sahamızdaki ağaçsız alanların ağaçlandırılması, toprakların erozyonu azaltacak şekilde kullanılması ve tarım yöntemlerinin erozyonu önleyici bir şekilde uygulanması oldukça önemlidir.

Didim-Milas kıyı kuşağında tarımsal arazilerin karşılaştığı bir diğer doğa kaynaklı sorun, sel ve taşkınlardır. Sahadaki akarsular, Akdeniz iklimin etkisine bağlı olarak Akdeniz akarsu rejimine sahiptir. Dolayısıyla iklim koşullarıyla belirlenen sahadaki akarsuların rejimleri düzensizdir ve akarsuların akımında kışın yağışların artmasından dolayı bir yükselme görülür. Bölgeyi karakterize eden Büyük Menderes nehrinin akım diyagramında kasım ayından itibaren akımda başlayan yükselmenin mart ayında en yüksek seviyeye çıktığı görülür. Akımda ani yükselmeler, sağanak yağışlarla doğrudan ilgilidir. Büyük Menderes'te en yüksek akım, uzun süren cephe yağışlarının etkili olduğu aralık ve şubat aylarında ortalama akıma nazaran 4 misli bir yükselme gösterir.⁸³⁷ Bu ani akım yükselmeleri sahamızdaki akarsuların zaman zaman yataklarından taşmalarına ve sellere dönüşmelerine neden olmaktadır. Nitekim Milas'ta 2010 yılının şubat ayında meydana gelen taşkınlarda, binlerce dönüm tarım arazisinin sular altında kaldığı ve önemli boyutta maddi zararların olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma alanında yazların sıcak ve yağıştan yoksun geçmesi, tarım arazilerinde büyük bir sulama ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kuraklık sorunu, beraberinde sulama sıkıntısının daha belirgin bir şekilde kendini göstermesine ve bazı nehirlerin suyunun önemli bir kısmının hatta bazen tamamının tarım arazileri için kullanılmasına, buna bağlı olarak da doğal yaşam döngüsünde aksamaların oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle özellikle yaz aylarında, tarım arazilerinde suyun tasarruflu kullanılması, damlama veya yağmurlama sulama gibi yöntemlerin tercih edilmesi oldukça önemlidir. Böylelikle tarım arazilerinde suyun israf edilmeden ve yeterli ölçüde kullanılmasına önemli katkılar sağlanmış olacaktır. Bu konuda yöredeki

⁸³⁶ İkiel, "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", s. 236.

⁸³⁷ Atalay ve Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, s. 235-236.

çiftçilerin bilinçlendirilmesi ve su tasarrufuyla ilgili olarak eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. (Fotoğraf 4.30).

Fotoğraf 4.30. Araştırma Sahasındaki Birçok Serada Uygulanan Damlama Sulama Yönteminin Diğer Tarım Arazilerinde de Yaygınlaştırılması, Su Tasarrufu Açısından Büyük Önem Taşımaktadır (Akköy Yakınları).

Didim-Milas kıyı kuşağındaki ovalık sahalarda tarımsal arazileri tehdit eden önemli sorun da tuzlulaşma ve drenaj problemidir. Sulamanın bilinçsiz yapılması, sulanan alanların zamanla verimsiz, çorak alanlara dönüşmesine yol açmaktadır. Bu ovalık kesimlerdeki tuzlulaşmada, sulama suyu ve yüksek taban suyu etkili olmaktadır. Zararlı taban suyu yükselmeleri ve zararlı ıslaklığın meydana gelmesinde, bilinçsiz ve kontrolsüz sulamaların yanı sıra, kanal şebekelerinden ve rezervuarlardan oluşan sızmalar ve bölgede oldukça yaygın olan *kış yıkamaları*⁸³⁸ rol oynamaktadır. Drenaj ve tuzluluk problemlerinin çözümü, gerek sulama gerekse kış yıkaması uygulamalarının kesinlikle çok kontrollü olarak uygulanması ile drenaj ve tahliye çalışmalarına gereken önemin verilmesinden geçmektedir.⁸³⁹ Bu yüzden sahamızdaki çiftçilerin bu hususta da eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır.

⁸³⁸ Kış yıkamaları, tarım topraklarındaki tuz sorununun giderilmesi için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde toprak yüzeyine fazla su verilerek, tuzların kök bölgesinin altına doğru yıkanması sağlanmaktadır. Yıkama için su arazi yüzeyine göllendirilir. Göllendirilecek su derinliği, genellikle 30 cm'dir. Çünkü, 30 cm su derinliğindeki toprak profilinde mevcut tuzları güvenli düzeye indirecek şekilde yıkamak için, arazi yüzeyine 30 cm su verilmesi gerekir. Bazı hallerde yalnız yıkama ile toprakta mevcut fazla tuz giderilemez. Bu durumda, alçı (jips), kükürt, kireç, sülfürik asit vb. gibi ıslah maddelerinin verilmesi gerekebilir. Bu maddeler, toprağa serildikten sonra yıkama yapılır. Bu işlem daha çok sodyumlu toprakların ıslahında kullanılmaktadır (Akış, Kaya, Seferov, Başkan, 2005).

⁸³⁹ Ul, A. M., "Büyük Menderes Havzasında Tarımsal Amaçlı Su Kullanımı", *Büyük Menderes Havzası 3. Tarım ve Çevre Sempozyumu* (2-4 Eylül 1998), Söke-Aydın s. 202-203.

Zengin toprak varlığına ve tarım arazilerine sahip olan sahamızda, arazilerin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan birisi tarımsal, evsel ve sanayi kökenli çeşitli katı ve sıvı atıklar ile suni gübre ve pestisitler nedeniyle kirlenmeye maruz bırakılmasıdır. Toprak kirlenmesi olarak tanımlanan olumsuz etkiler, diğer toprak sorunları ve su kirliliği gibi bulgular taşımazlar, madencilik atıkları, ticari gübreler, tarımsal ilaçlar ve kimyasal maddeler doğrudan veya dolaylı yolla topraklara katılmaktadırlar. Topraklar, bünyelerine ulaşan çeşitli kirleticilere karşı tampon gücü yüksek ortamlar olup ancak uzun süreli ve aşırı yüklenme sonucu kirlilik etkileri ortaya çıkmaktadır.⁸⁴⁰ Bu tür kirlenmelerin toprakların ekonomik ömrünü kısaltmakta ve değerlerini düşürmektedir.

Gerek Didim'deki tarım alanlarında gerekse Milas ovalarındaki akarsuların taşıyıp getirdiği veya çeşitli nedenlerle verimli alanlarda biriken kirletici unsurlar, bu arazilerin tarımsal üretim potansiyelinin de düşmesine neden olmaktadır. Kirlenen toprakta yaşayan canlıların bu kirlilikten etkilenmesi ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Buna göre atıkların çevreye yayılması, ilaçlı ve kimyasal madde karışmış suların toprağa verilmesi gibi nedenler toprak kirliliğini arttırabilmektedir. Özellikle bu arazilerde pestisit kullanımının bilinçsiz ve aşırı bir şekilde devam ettirilmesi, tarımsal arazi kullanımlarının geleneksel bir şekilde sürdürülmesi, toprak sorunlarının belirginleşmesine neden olmuştur

Bunların yanı sıra araştırma sahamızdaki verimli tarım topraklarının turizm başta olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanımı da toprakların yitirilmesine neden olan diğer bir sorundur. Turistik tesislerin ve yazlık konutların yapılması, golf alanlarının kurulması tarım alanlarını azaltmakta ve tekrar kullanımını önlemektedir. Her geçen gün artan yazlık evler ve değişik türde konaklama donatıları, verimli arazilerin giderek küçülmesine neden olmaktadır. Bu süreçte turizmin yarattığı katma değerle birlikte tarım arazileri, emlak ve inşaat sektörünün cazip teklifleriyle yazlıklara veya konaklama tesislerine mekân olmaktan kurtulamamaktadırlar. Ayrıca Milas kentsel alanında olduğu gibi yerleşim alanlarının giderek bu alanlara doğru genişlemesi de değerli arazilerin, beşeri müdahaleler karşındaki çaresizliğinin en somut göstergelerinden birisi olarak karşımızda durmaktadır (Fotoğraf 4.31).

⁸⁴⁰ Aydın Çevre Durum Raporu, Aydın Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Aydın, 2006.

Fotoğraf 4.31. Milas Kenti, Her Geçen Gün Ovaya Doğru Genişlemektedir.

Bütün bunların neticesinde sürdürülebilir olmayan toprak ve arazi kullanımı, oldukça değerli olan ve genellikle üst sınıflara ait toprakların bulunduğu arazilerin, geri dönüşümü çok zor olan bir sürece dahil olmalarına zemin hazırlamaktadır. Verimli tarım alanlarının amaç dışı kullanımının tarım potansiyelinin azalmasına neden olduğu bilinmektedir. Çiftçiler, verimsiz alanlardan fazla verim alabilmek için daha çok girdi kullanarak çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Böylece doğal güzellikler yok edilmekte, doğal denge bozularak erozyon sorunu büyümektedir.⁸⁴¹ Ayrıca ülkemizin birçok noktasında olduğu gibi veraset yoluyla araziler parçalanmaktadır. Tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması üretimde verim düşüklüğüne ve maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla çeşitli nedenlerle toprakların tüketilmesi ve buna bağlı olarak tarım topraklarının giderek küçülmesi, tarımsal üretimde bazı sıkıntıların doğmasına yol açtığı gibi tarımsal ürünlerinin fiyatlarında ekstrem artışlara ve enflasyona da neden olmaktadır.

Araştırma sahamızda tarım alanlarının ve toprakların korunması, sürdürülebilir bir kullanımla değerlendirilmesine yönelik uygulamaların takip edilmesi önem arz eden bir husustur. Öncelikle verimli tarım topraklarının, başta turizm olmak üzere çeşitli sektörler tarafından amaç dışı kullanımları önlenmelidir. Bunun için yerleşim yerlerinin uzun vadeli büyüme planları dikkatlice hazırlanmalı, turistik tesislerin kuruluş

⁸⁴¹ Güney, *Türkiye Çevre Sorunları*, s. 148.

yerlerinin belirlenmesinde de nispeten verimsiz ve sınıf değeri düşük arazilerin seçilmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle Milas ve Didim'deki yerleşmeler ile turizm donatılarının çevreye doğru gelişmelerinde, tarım arazilerinin korunmasına özen gösterilmelidir.

İnceleme alanımızdaki tarımsal arazilerin çeşitli atıklarla kirletilmesinin de önüne geçilmelidir. Bunun için tarım arazilerinin sulanmasında kullanılan suların evsel ve sanayi atıklarıyla kirletilmemesine dikkat edilmeli, tarım arazilerinde gübre ve pestisitlerin bilinçsiz ve aşırı bir şekilde kullanılması önlenmeli, bu sahalarda ekip-biçme faaliyeti yapan çiftçilerin bilinçlendirilmesine dönük çalışmalar artırılarak sürdürülmelidir. Ayrıca miras yoluyla bölünmüş ve parçalanmış tarım arazileri için ivedilikle arazi toplulaştırılmasına gereksinim söz konusudur. Bu durum, hem tarım arazilerinde bütünlüğün sağlanmasına ve üretimin artmasına, hem de tarımın yöre ekonomisine daha fazla katkı sağlamasına yardımcı olacaktır.

4.3.2. Beşeri Çevre Etmenlerinden Kaynaklanan Sorunlar

4.3.2.1. Nüfus ve Yerleşmeyle ilgili Sorunlar

Didim-Milas kıyı kuşağında 1980'li yıllardan itibaren turizmin gelişimiyle birlikte nüfusun hem niceliksel olarak arttığı hem de yaş, cinsiyet ve eğitim gibi niteliksel açıdan birtakım dönüşümlere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda hızlı bir nüfuslanma ve nüfus artışında da dikkate değer değişimler gözlenmiştir. Özellikle Didim'de 1990 yılından sonraki artışlar, Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde gerçekleşmiştir. Milas'taki nüfusun gelişimi, 1980'li yıllardan itibaren ülkemizin büyük turizm kentlerinde olan nüfus artışı kadar hızlı ve yoğun olmasa da bu artışa benzer bir görünüm sergilemiştir. Bu nüfus artışında, 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve 1990 yılında hız kazanan turizm faaliyetleri en büyük katkıyı sağlayan faktördür. Nüfuslanmanın her geçen gün daha da artarak devam etmesi, beraberinde bazı sıkıntıların doğmasına zemin hazırlamıştır.

Bunlardan ilki giderek daha fazla oranda kendini gösteren, ülkemizin pek çok kesimden buraya doğru olan ve temelinde ekonomik nedenlerin olduğu insan akını yani aşırı bir göç dalgasıdır. Nitekim araştırma sahamız hem yakın çevresindeki yerleşmelerden hem de ülkemizin en uzak köşelerinden insanlarımızı çekmektedir.

Bunun neticesinde nüfus, dikkat çekici düzeyde artış sergilemektedir. Başta fiziksel olmak üzere sosyal ve kültürel taşıma kapasitelerini zorlayan bu artış, kalabalıklaşmaya, normal yaşam döngüsünde aksamalara ve istenmeyen durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum gündelik yaşamın çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasında bile bir takım sıkıntıların doğmasına yol açmaktadır.

Didim, sadece ülkemiz içerisinde değil ülkemiz dışından da göç almaktadır. Didim'e hatırı sayılır bir yabancı ilgisinin de olduğunu, Didim'de yabancılara ait çok sayıda ikinci konutun (yazlık) mevcut olduğunu ve yabancılara yapılan mülk satışı nedeniyle (özellikle İngilizler) oldukça kalabalık bir yabancı nüfus kitlesinin Didim'de ikamet etmekte olduğunu belirtmeliyiz. Bu durum, Didim'in yerli özellikle de yabancılar için giderek artan bir çekim gücüyle cazibe merkezi olmaya devam ettiğini ve her geçen gün burada yaşayan nüfusun artacağını göstermektedir. Hatta Didim'le ilgili olarak "Türkiye'de bir İngiliz kasabası" şeklinde kamuoyuna da yansıyan haberler çıkmaktadır. Bu durum ileriki yıllarda kültürel açıdan bazı sıkıntıların doğmasına, geleneksel ve yerli kültürde yozlaşmaların ve bozulmaların oluşmasına zemin hazırlayacak olması bakımından dikkat çekicidir.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin içerisinde yer aldığı birtakım etkenlerin etkisiyle geleneksel kalıpların yer yer terk edilmeye başlandığı, özellikle genç kuşaklarda kötü alışkanlıklara başlama yaşının düştüğü, geleneksel yemek kültüründe ve beslenme alışkanlıklarında değişmelerin görülmeye başladığı gözlenmektedir. Ayrıca turizm; aile yapısında değişmelere, geleneksel aile tipinden çekirdek aileye geçişler yaşanmasına, aile içi bağların ve ilişkilerin zayıflamasına ve geleneksel Türk ailesi tipinden uzaklaşılmasına yol açmaktadır. Buna ek olarak akrabalar arasındaki akrabalık bağlarının da zayıfladığı, davranış kalıplarında olumsuz değişmelerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Nitekim yabancılarla daha yakın temas kuran yeni nesillerde bunun ilk emarelerinin görülmeye başlandığı, kuşaklararası zıtlıkların giderek derinleşeceği öngörülmektedir.

Bu bağlamda turistlerin yaşayış biçimlerine hayranlık duyma bununla birlikte kendi geleneklerini unutarak, turistlerin davranış ve yaşam biçimlerini taklit etme yönelimi giderek yaygınlaşmaktadır.⁸⁴² Turistlerle birebir muhatap olan kesim,

⁸⁴² Emekli, *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, s. 189-191.

turistlerin ve onların temsil ettiği yaşam tarzlarının fazlaca tesirinde kalmakta, öz kültürlerine yabancılaşmaktadırlar.

Turizm, Didim-Milas kıyı kuşağında nüfusun demografik yapısını da etkilemekte, ortaya çıkan istihdam potansiyeli ülkemizin birçok noktasından göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu süreç yaşa ve cinsiyete bağlı olduğundan, nüfusun büyüklüğü kadar bileşimini de değişime uğratmaktadır. Özellikle dışarıdan gelen yetişkin erkek nüfus (15-64 yaş arası) sahada erkeklerin oranının yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum az da olsa cinsiyet oranlarında dengesizliğe yol açabilmektedir. Ancak daha da önemlisi göçle gelen nüfus ile yerli halk arasındaki sosyo-kültürel farklılıklardır. Bunun sonucunda yerli halk ile dışarıdan gelenler arasında kültürel çatışmalar ve uyuşmazlıklar oluşabilmektedir. Bu farklılıklar, genellikle düşünce ve anlayış düzeyinde kalsa da zaman zaman görünür hale gelebilmektedir. Ayrıca çalışmak için gelenlerin çoğunluğunun eğitim seviyesinin düşük olması da buradaki uyum sorununu artıran bir faktördür. Bu tür kültür çatışmalarının ilerde daha da büyümesini önlemek için hem araştırma sahamız gibi göç alan bölgelerde hem de ülkemizin tamamında uygulanacak kapsamlı göç ve iskân politikasına gereksinim söz konusudur.

Yoğun insan baskısı, sahamızdaki kıyı yerleşmelerinde bilhassa turizm sezonu olan mayıs-ekim döneminde bütün emareleriyle ortaya çıkmaktadır. Normal nüfuslarını misliyle geçen bu insan yoğunluğu, buradaki doğal çevre başta olmak üzere toplumsal yaşamda da kapasitelerin üzerine çıkılmasına, doğal kaynakların aşırı ve gelecek kaygısı taşımadan tüketilmesine, bir takım bozulmaların ve kirlenmelerin ortaya çıkmasına zemin teşkil etmektedir. Sahada özellikle yaz mevsiminde ortaya çıkan büyük boyutlu insan ve taşıt baskısı, özellikle en çok ziyaretçiyi ağırlayan sahil kuşağındaki yerleşmelerde bazı sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Bunlardan en önemlisi plansız ve çarpık yapılaşmadır. Nitekim özellikle Didim gibi sahil kentlerinde turizmin ilerlemesi ve artan nüfus yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan konaklama tesisi veya yazlık ev ihtiyacı nedeniyle yazlık evlerin yanı sıra otel, pansiyon gibi birçok konaklama tesisi inşa edilmiş ve bu tür yapı örnekleri kontrolsüz bir şekilde çoğalmıştır. Bu durum sahamızdaki kentleşme olgusunun en dikkat çeken problemlerinden birisidir.

İnceleme alanındaki turistik yerleşmelerin çevrelerine doğru büyük bir ivmeyle genişlemeleri ve bunun tehditkâr bir boyuta ulaşması, doğal çevrenin yapılaşma ve

betonlaşma sorunuyla gün geçtikçe daha fazla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu süreçte kentsel alan kullanımında doğal çevrenin dikkate alınması ve korunması da oldukça güçleşmekte ve kentlerin doğal çevre aleyhine yayılmaları hızlı bir şekilde sürmektedir. Bu açıdan imar planlarının bütün bunlar dikkate alınarak, değerli arazileri ve doğal çevreyi yok etmeyecek şekilde tasarlanmasının, ÇED raporlarının titizlikle yapılmasının ve bunların hassasiyetle dikkate alınmasının kentlerimizin sağlıklı ve çağdaş bir şekilde gelişimine katkı yapacağı kanısındayız.

Ayrıca sahamızdaki kentlerde özellikle yaz aylarında artan insan yoğunluğu; kentlerde çeşitli çevre kirliliklerinin yaşanmasına, kalabalıklaşma ve trafik yoğunluğuna, altyapı sorunlarına, rutin kentsel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasında bile güçlüklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle bazı kamusal hizmetlerde aksamaların görüldüğü dikkati çekmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, kamu hizmetlerinin aşırı artan insan nüfusuna paralel olarak ve kaliteli bir şekilde yapılmasını sağlayacak düzeyde artırılmamasıdır. Yaz döneminde artan nüfusa orantılı olarak kamu hizmetlerinin artırılması, altyapı sorunlarının hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması, planlı ve sistemli bir kentsel büyümenin gerçekleştirilmesi ve kirlenmelerin azaltılması için gerekli olan çalışmaların artırılması, bu tür sorunların çözümüne katkı yapacaktır. Ayrıca araştırma sahamızdaki turist yoğunluğunun bütün yıla yayılmasına ve daha sürdürülebilir bir duruma dönüştürülmesi için ekoturizm gibi alternatif turizm faaliyetlerinin yaygınlaştırılması bu açıdan faydalı olacaktır.

Araştırma sahamızdaki turistik yerleşmelerin sahil bandında toplanması ve denizle iç kesimler arasındaki bağlantıyı kesecek şekilde yapılaşmaların söz konusu olması, çirkin görünümlerin ortaya çıkmasına ve doğal peyzajın görünüm kalitesinin düşmesine de neden olmaktadır. Ayrıca yöresel mimariye aykırı yapılaşmaların giderek yaygınlaşmasıyla buralardaki özgün yerleşme dokusunun bozulmasına da yol açılmaktadır. Yerleşmelerin kuruluş yerlerinden kaynaklanan bazı sorunlar da bulunmaktadır. Gerek Didim gerekse Milas'ta zaman zaman oluşan sel ve taşkınlar, yerleşim alanlarını işgal edebilmekte ve çeşitli zararlara yol açabilmektedir. Özellikle dere yataklarının taşkın sahası içerisinde bulunan yerleşmeler, bundan oldukça etkilenmektedirler. Ayrıca kentsel yerleşimlerde de aşırı yağışlar sırasında su tahliyesinde sıkıntılar oluşmakta ve bazı kentsel donatı unsurları su altında kalabilmektedir. Bu tür sorunların çözümüne yönelik olarak; öncelikle kentlerin gelişim

ve büyüme planları bilimsel esaslara bağlı kalınarak yapılmalı, doğal görünümü bozan ve yöresel mimariye aykırı binaların yapılması önlenmeli, dere yatakları ıslah edilmeli, taşkın sahasında yerleşmelerin kurulması engellenmeli ve kentlerdeki su tahliye sistemlerinin amaca uygun bir şekilde yapılması sağlanmalıdır.

4.3.2.2. Ekonomik Coğrafyayla ilgili Sorunlar

Didim-Milas kıyı kuşağında ekonominin dayandığı temel faaliyetler turizm, ticaret, küçük ölçekli sanayi faaliyetleri, inşaat, balıkçılık ve tarımsal faaliyetlerdir. Bu sahada, daha önceleri tarımsal faaliyetler ve balıkçılık en önemli ekonomik faaliyetler iken, 1980’li yılların sonundan itibaren (özellikle sahil yerleşmelerinde) turizmin etkisiyle hızlı bir şekilde nüfuslanma başlamış ve dikkate değer bir sosyo-ekonomik gelişme trendi yakalanmıştır. Bu dönemden itibaren turizm ve beraberinde gelen yatırımlar, sahanın birçok açıdan olduğu gibi ekonomik yönden de değişimini sağlamış, eskinin tarım ve balıkçılık kasabaları birer birer turizm kentlerine dönüşmeye başlamışlardır.

Günümüzde inceleme alanındaki en büyük işverenlerden birisi şüphesiz turizmdir. Turizmin sürükleyicisi olduğu bu ekonominin yan bileşenleri olarak, inşaat ve emlak sektörü ile ticaret faaliyetlerini görmekteyiz. Ayrıca eskiye göre daha yüksek katma değere sahip olan tarım faaliyetleri ile Güllük Körfezi koylarında yapılmakta olan balıkçılık faaliyetleri özellikle kültür balıkçılığı, son yıllarda yükselen gelişme ivmesiyle dikkati çekmektedirler. Yine Milas’ta yapımı süren Organize Sanayi bölgesi ile Milas ve Didim’deki sanayi siteleriyle birlikte sanayi faaliyetleri de giderek daha büyük bir sektör olma yolunda ilerlemektedirler. Özellikle balık ürünleriyle ilgili sanayi tesisleri, pirina ve zeytinyağı fabrikaları, feldspat ve mermer gibi çeşitli madenlerle ilgili sanayi tesisleri, taşıt araçlarının ve elektrikli ev aletlerinin tamirine yönelik küçük ölçekli sanayi kolları gibi birçok yan sanayiler de oldukça yaygınlaşmış ve gelişmişlerdir.

Bütün bu ekonomik tablonun parçalarını oluşturan faaliyet grupları ve sektörlerle ilgili bir takım sorunlar söz konusudur. Bunlardan ilki tarım sektörüdür. Sahamızdaki tarım faaliyetleri her ne kadar geçmişe oranla önemli gelişmeler kat etmişse de bazı sorunlar varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Özellikle yaz aylarındaki kuraklık ve

buna bağılı olarak su arzında yaşanan sıkıntılar, aşırı ve bilinçsiz pestisit ve gübre kullanımı, tarım arazilerinin sulama suyundaki kirlenmeler, tarım ürünlerine zarar veren böceklerle mücadelede yaşanan sorunlar, tarım ürünlerinin yetiştirilmesi ve pazarlanmasında yaşanan sorunlar, denize yakın düzlük alanlardaki tuzlulaşma sorunu, mazot, gübre ve benzeri çeşitli ürünlerdeki fiyat artışları gibi sorunlar sahamızdaki en göze batan sıkıntılardır. Ayrıca tarım sigortasının kapsamının yeterli olmaması, sel ve taşkınlar, alternatif ürünlerin olmaması, girdi maliyetlerinin yüksek olması gibi sorunlar da söz konusudur.

Bunların çözümüne yönelik olarak, öncelikle inceleme sahasındaki çiftçilerimize çeşitli konularda eğitim verilerek, bu konularda farkındalık oluşturulmalı, gübre ve pestisitler için sübvansiyon uygulanmalı, çeşitli ürünlerde destekleme alımları yapılmalı, daha fazla mazot desteği verilmeli, çağdaş üretim teknikleri ve sulama yöntemleri yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca parçalı tarım arazileri birleştirilerek toprak reformu yapılmalı, tarım ürünlerine zarar veren canlılarla ilgili etkin mücadele yapılmalı, tarım alanlarının amaç dışı kullanımları engellenmeli ve entansif tarım metotları desteklenerek verimlilik ve üretimde artışlar sağlanmalıdır.

Didim-Milas kıyı kuşağında hayvancılık faaliyetleri pek gelişme göstermemiş genellikle geçim tipi olarak sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bunda birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Toprakların büyük bir kısmının dağlık ve ormanlarla kaplı olması (özellikle Milas'ta), çayır meraların darlığı (Milas'ta % 3,2), bitkisel üretimin daha yüksek gelir sağlaması bu faktörlerden bir kaçıdır. Ayrıca sahanın özellikle Didim kesiminde çayır ve mera arazileri, turizm faaliyetine katkı sağlamak amacıyla turizme açılmaktadır. Bütün bunlar özellikle mera hayvancılığının yapılmasını oldukça güçleştirmektedir. Ancak sahada besi hayvancılığı şeklinde hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Ayrıca küçükbaş hayvancılığın giderek azalması, hayvanların tam anlamıyla kayıt altına alınamaması, süt birliklerinde bazı sıkıntıların yaşanması, domuz gibi bazı yabani hayvanların tarım alanlarına zarar vermesi, et ve süt fiyatlarının düşük olması gibi birtakım sorunlar da hayvancılık faaliyetlerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Sahamızdaki hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi için, hayvanların otlak sahalarının yok edilmesi önlenmeli, çeşitli hayvanların yetiştirildiği çiftlikler

oluşturulmalı ve besi hayvancılığının geliştirilmesi teşvik edilmeli, yem alma konusunda çiftçimize destek verilmeli, hayvansal ürünlerin değerlendirilmesine yönelik mandıra gibi tesisler yaygınlaştırılmalıdır. Bunun yanı sıra hayvansal ürünlerin pazarlanmasında çiftçilerimize destek olunmalı, et ve süt verimi yüksek hayvan ırkları yaygınlaştırılmalı, kooperatifleşmeyle ilgili sorunlar giderilmeli, hayvancılık yapan çiftçilerimize eğitim ve danışmanlık desteği verilmelidir.

Didim-Milas kıyı kuşağında balıkçılık faaliyetleri de oldukça yaygındır. Gerek Milas'ın Güllük Körfezi kıyılarında gerekse Didim kıyılarında balıkçı barınakları bulunmakta ve balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Ayrıca Bafa Gölü ve Sarıçay'ın ağız kısmındaki Hacat gölünde balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Ancak hem Sarıçay gibi nehirlerde hem de Güllük Körfezi'nde meydana gelen kirlenme ve diğer sorunlar balıkçılık sektörüyle ilgili olarak bazı sıkıntıların baş göstermesine yol açmaktadır. Güllük Körfezi koyları, hem buradaki maden sevkiyatı nedeniyle gelen gemilerin, hem de gününbirlik turlardaki yatların sintine suları tarafından kirlenmeye maruz bırakılmaktadır. Ayrıca Sarıçay gibi nehirlerin getirdiği evsel ve sanayi atıklarıyla, sahil bandındaki çok sayıda yazlık ve konaklama tesisinden ve yoğun insan kullanımından kaynaklanan kirlenmelere de sahne olmaktadır. Bunlara ek olarak Didim ve Milas-Boğaziçi'nde balıkçılarla yaptığımız görüşmelerde balıkçı barınaklarının yetersiz olduğu, kooperatif şeklinde balık satış yerlerinin olmadığı, büyük tekneler tarafından kıyılara ağ atılması ve trol çekilmesi nedeniyle küçük balıkçılar için birtakım sıkıntıların oluşturulduğu gibi sorunlar balıkçılar tarafından ifade edilmiştir. Bütün bunlar, kıyı bandındaki balıkçılık potansiyelini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle öncelikle Güllük Körfezi genelinde uygulanacak, her türlü kirlenmeyi azaltacak, balıkçılık faaliyetlerine yön verecek ve balık potansiyelini artıracak projelere ve uygulamalara ihtiyaç vardır.

Güllük Körfezi'nde yapılmakta olan kültür balıkçılığı nedeniyle de bazı sorunlar söz konusudur. Nitekim sahadaki balık çiftlikleri sahipleriyle ile turizmciler arasında son yıllarda giderek artan düzeyde ve medyaya da yansıyan tartışmalar devam etmektedir. Sahanın bulunduğu Muğla ve Aydın illeri kıyı kuşağı ülkemiz kıyı turizminin önemli noktaları arasında yer almakta ve her yıl yüz binlerce insanın ziyaret ettiği, önemli düzeyde döviz bıraktığı turistik merkezlere sahiptir. Öte yandan araştırma sahamızın bir bölümünün de içerisinde bulunduğu Muğla ili, hem tatlı su balıkları

yetiştiriciliğinde hem de kıyıların da girintili çıkıntılı olması nedeniyle deniz balıkları yetiştiriciliğinde büyük bir potansiyele sahiptir. Kültür balıkçılığı yönünden Muğla ili, gerek sayı gerekse üretim miktarı açısından Türkiye’de ilk sırada yer almakta ve buradan elde edilen balık ürünleri yurt dışına ihraç edilerek ülkemize önemli miktarlarda döviz girdisi sağlanmaktadır. Özellikle Milas’ın Güllük Körfezi kıyılarında çok sayıda balık üretim çiftliği bulunmaktadır.

Turizmciler ve çevreci kesimler, balık çiftliklerinin deniz ve kıyı kirliliğine yol açmakta olduğu ve her yıl milyonlarca döviz sağlayan turizme balta vurduğu iddialarını ileri sürerken, balık çiftliği sahipleri ise bunun aksini iddia etmekte, kendilerinin çevreyi kirletmediğini, asıl çevreyi kirletenlerin turizmciler olduğunu, binlerce kişiye iş imkanı sağladıklarını ve kendilerinin de önemli düzeyde ihracat yaparak ülkeye döviz getirdiklerini iddia etmektedirler.

Ancak özellikle, kafeslerde yoğun balık yetiştiriciliğinin küresel, bölgesel ve yerel bazda önemli bazı çevresel etkilere sahip olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Nitekim kafeslerde balık yetiştiriciliğinin yakın çevresindeki su ile bentik (deniz dibi) kesimde organik materyalce zenginleşmeye ve bentik canlılarında değişikliklere neden olacağı belirtilmektedir. Kafeslerde balık yetiştiriciliğinin diğer etkileri arasında ise doğal görünümü ve estetiği bozma, ulaşımı ve turizmi etkileme, doğal popülasyonlar ile etkileşimler, hastalıklara karşı kullanılan antibiyotikler ve kimyasalların ortama girişi, doğal hayatın rahatsız edilmesi gibi etkiler sayılabilmektedir. Buna benzer çevresel etkiler, Milas ilçesinde yer alan Güllük ve Kıyıkışlacık koylarında ve Güllük Körfezi’nde yapılan çalışmalarda görülmüştür.⁸⁴³

Ayrıca kıyıya çok yakın olan balık üretim çiftliklerinin kafes, ağ ve atıkları nedeniyle yakın plajlar kullanılamaz hale gelmekte, görüntü kirliliğine sebep olunmakta ve koylar kirlenmektedir. Özellikle Akbük’te kıyının hemen yakınında kurulan çiftlikler, bu koyun kirlenmesine ve Akbük’teki turizmin gelişimine olumsuz etki yapmaktalar. Bu durum çevre derneklerinin büyük tepkisini çekmektedir. Nitekim Akbük Kültür ve Çevre Derneği (AKÇED) yetkilileri, yaz aylarında yaklaşık 60 bin kişinin tatil yaptığı beldedeki balık çiftliklerinin yaşamı kaba çevirdiğini ve insan sağlığını tehdit eder hale geldiğini ifade etmekte, Akbük’te 20’ye yakın plajın balık

⁸⁴³ Özdemir, N. ve Dirican, S., “Muğla ilinde Kültür balıkçılığı ve Sorunları” (Elektronik Sürüm), *Ege Üniv. Su Ürün. Dergisi*, Cilt No: 23, İzmir, 2006, s. 283-286.

çiftliklerinin kafes, ağ ve atıkları nedeniyle kullanılamaz hale geldiğini, halkın başka tatil yörelerine gidip denize girmek durumunda kaldığını belirtmektedirler.

Çevre ve Orman Bakanlığının aldığı karar neticesinde balık çiftliklerinin sahile en az 1100 m açığa ve 30 m derinlikte kurulması gerektiğinden, balık çiftlikleri buna uygun sahalara taşınacaklardır. Bu durum her ne kadar balıkçılar açısından maliyeti artırsa da kıyı turizmi açısından değerli koyların temiz tutulması oldukça önem taşımaktadır. Eskiden mavi yolculuk turlarının uğrak yeri olan Güllük Körfezi'ndeki koylar, balık çiftliklerinin etkisiyle kirlenmiş ve mavi yolculuk turlarının güzergâhından çıkarılmışlardır.

Yukarıda belirtilen ikilemin aşılmasında, her iki kesimi de mağdur etmeyecek bir çözüme ulaşılması amaçlanmalıdır. Çünkü her iki kesim de bölgenin ve ülkemizin ekonomisine çok ciddi ekonomik katkılar yapmaktadırlar. Çözüm ise balık üretim çiftliği işletmelerinin turizme zarar vermeyecek şekilde açık denizde ve turizm alanları dışında, balık üretimine daha uygun yerlerde yapılmasıdır.

Araştırma sahasının özellikle Milas kesimi, madencilik alanında oldukça zengin kaynaklara sahiptir ve bunların bir kısmı ihraç edilmektedir. Hem yöre hem de ülkemiz ekonomisine katkı sağlayan bu faaliyetler sırasında çevresel anlamda bazı sorunların olduğu da göze çarpmaktadır. Örneğin Didim'deki taş ocaklarının orman ekosistemine ve içerisinde yaşayan canlıların doğal yaşam alanlarına zarar verdiği gibi hayvanların da strese girmelerine neden olduğu bilinmektedir. Ayrıca Milas'taki saha etütlerimiz sırasında Labranda antik kenti ile Geyik baraj gölü arasında maden taşıyan ağır tonajlı taşıtların yol sisteminde ve çevrede oluşturduğu tahribatı bizzat görme olanağı bulduk (Fotoğraf 4.32). Bunun yanı sıra Milas'tan çıkarılan madenlerin ihraç edildiği Güllük Limanı civarında çevre ve gürültü kirlilikleri ile bu gemilerden kaynaklı olarak Güllük Körfezi'nde çeşitli düzeyde kirlenmeler yaşanmaktadır. Bu yüzden madencilik faaliyetlerinin çevreye duyarlı ve doğaya en az zarar verecek şekilde sürdürülmesi, gürültü gibi çevre kirlenmelerinin minimuma düşürülmesi sağlanmalıdır.

Fotoğraf 4.32. Labranda Antik Kenti ile Geyik Baraj Gölü Arasındaki Yol, Ağır Tonajlı Taşıtlardan Dolayı Bozulmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağı el sanatları yönünden oldukça zengindir. Hem Milas'ta hem de Didim'de o yöreye özgü el sanatlarına rastlanmaktadır. İnceleme sahası, zengin yöresel öğeleri bünyesinde barındırmasına rağmen, el emeği göz nuru olan kültür varlıklarının yeterince yöre halkına katkı sağlayamadığını, bazı projeler yapılmakla birlikte tam olarak yaygınlaştırılmadığını, tanıtım ve pazarlama konusunda bazı sıkıntıların giderilemediğini söylemek durumundayız. Nitekim köylüler tarafından yapılan bez bebeklerin yeterince satılmadığı gibi haberler geçmişte basına da yansımıştır. Buna göre sahamızın yöresel kültürünü yansıtan el sanatları, halı ve diğer dokumaların tanıtım ve pazarlama sorunlarının giderilmesi durumunda, sahamızın kırsal kesimleri için önemli bir geçim kaynağı olabilecektir.

Araştırma sahamızda gelişen turizm faaliyetlerinin etkisiyle inşaat ve emlak sektörü de oldukça hızlı gelişim içindedir. Buradaki ekonomiye yaptığı katkı oldukça önem taşımakla birlikte bu sektörlerle ilgili bazı sorunların mevcut olduğu görülmektedir. Nitekim Didim başta olmak üzere sahamızdaki sahil yerleşmelerinde doğal görünümü bozan ve yöre mimarisine uygun nitelikte olmayan yapılaşma örnekleri giderek artmaktadır. Bu durum doğal çevrenin aleyhine gelişmelerin yaşanmasına da yol açmakta, kıyıları betonlaşma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu bağlamda ciddi bir konut enflasyonunun yaşanmakta olduğunu ve gereksiz bir şekilde konut sayısının arttığını söyleyebiliriz. Nitekim 2009 yılı itibariyle 10 bin

konutun da satılmayı beklediği yetkili kişilerce ifade edilmektedir. Bunda bu dönemde yaşanan ekonomik krizin de önemli etkisi söz konusudur. Konut sayısının hızlı artışının yanı sıra özellikle yabancılara emlak satışı gibi nedenlerle bazı sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda satış prosedürünün çok uzun zaman aldığı, özellikle yabancılara karşı bazı sahtekârlıkların yapıldığı, kayıt dışı çalışan ve vergi vermeyen emlakçıların bulunduğu, bu kişilerce yüksek komisyon ücretlerinin alındığı yetkililerce ifade edilmektedir. Ayrıca yabancılara satın aldıkları konutları kendi ülkelerinden tatil için gelenlere kiraladıkları dolayısıyla yöre ve ülke ekonomisine yeterince katkı yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bütün bunların çözümüne yönelik olarak; kayıt dışı çalışan emlakçıların kayıt altına alınması ve denetimlerin artırılması, yabancılara mülk satışındaki bürokrasinin azaltılarak, yasal kontrollerin titizlikle yapılması ve bu konuda cezaların daha caydırıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra konut yapımının gelişigüzel değil orta ve uzun vadeli plan ve programlar dikkate alınarak yapılması ve aşırı yapılaşmanın önlenmesinin yararlı olacağı kanısındayız.

Didim-Milas kıyı kuşağında imalat veya yatırım malları sanayi pek gelişmemiştir. Bunda sahanın bulunduğu konumun ve uzun yıllar süren ulaşım güçlüğüne oldukça etkili olduğu bilinmektedir. İnceleme alanının Milas kesiminde daha çok hissedilen bu durum, özellikle büyük tüketim merkezlerine uzak bir konumda bulunması, engebeli yapısı ve ulaşım açısından güçleştirici topoğrafik koşulları nedeniyle kendisini büyük merkezlere bağlayacak ulaşım altyapısından uzun yıllar mahrum olması, bu bölgenin sosyo-ekonomik koşullarında dolayısıyla sanayi faaliyetlerinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bundan dolayı sahanın ulusal pazarla olan bağlantısı geç kurulmuş ve oldukça yavaş gelişmiştir. Bütün bunların neticesinde imalat sanayi gelişmemiş, daha çok küçük ölçekli başta tarım ürünleri olmak üzere yerel ürünleri işleyen ve yerel talebe yönelik üretim yapan yapısını korumuş ve pek büyüme gösterememiştir.⁸⁴⁴

Günümüzde Milas'ta daha çok küçük boyutlu yan sanayi sektörleri önem kazanmış durumdadır. Özellikle taşıt araçlarının ve elektrikli ev aletlerinin tamirine yönelik küçük ölçekli sanayi kolları oldukça gelişmiştir. Didim'de ise 1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan turizm faaliyetleriyle sanayi faaliyetlerinde kıpırdanma söz konusu olmuş ve burada da daha çok küçük ölçekli sanayi faaliyetleri gelişmiştir. Bu

⁸⁴⁴ Güner, *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, s. 327.

kapsamda sahamızdaki balıkçılık, zeytincilik, tütün ve pamuk gibi tarım ürünleri ile madenlere dayalı sanayi altyapısının geliştirilmesi, bu ürünlerden elde edilecek mamul maddelerin pazarlanmasında Güllük Limanı gibi önemli bir limandan daha fazla yararlanılması oldukça önemlidir. Bu durum, sahamızdaki sanayi faaliyetlerinin geliştirilmesine, halka yönelik istihdam olanaklarının artmasına ve yöre ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca sahamızda gelişen sanayi faaliyetlerinin kalifiye eleman ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak, mesleki eğitim olanaklarının geliştirilmesi, lise ve yüksekokul düzeyinde öğretim programlarının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Yine Milas'ta OSB'nin hızlı bir şekilde tamamlanması da sanayi faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

İnceleme alanındaki zeytinyağı ve pirina fabrikaları, balık işleme tesisleri, madencilik tesisleri ile diğer yan sanayi faaliyetlerine ait atölye ve tesisler nedeniyle birtakım çevresel kirlilikler oluşabilmektedir. Zeytinyağı fabrikalarında zeytinlerin işleme tabi tutulması sırasında çıkan ve karasu diye anılan atık sular, bor minerali içermekte ve kimyasal oksijen ihtiyacı (COD) değerleri yüksek bulunmaktadır. Bu işletmelerin sezonluk olarak faaliyet göstermelerine rağmen, çok sayıda olmaları, yüksek miktarlarda atık su oluşturmaları, oluşan karasuyun kimyasal içeriği ve karasuyun arıtım teknolojisinin bulunmaması nedeniyle bölgede yarattıkları kirlilik küçümsenemez boyuttadır.⁸⁴⁵ Buna göre sanayi tesislerinden çıkan katı ve sıvı atıkların arıtma işlemine tabi tutulması ve ekonomiye tekrar kazandırılması, sanayi atıklarının çevreye zararlı olmayacak şekilde bertaraf edilmesi, su ve toprak kirliliğine yol açılmaması, gürültü kirliliğinin en aza indirilmesi önem taşıyan hususlardır. Bunlara ek olarak sanayi faaliyetlerinin çevresel etkilerinin en aza indirilmesi için kuruluş yeri seçiminden başlayarak, üretim sürecinin her aşamasında çevresel duyarlılık geliştirilmelidir. Ayrıca termik santrallerin oluşturduğu çevre kirliliği de dikkatle takip edilmeli, hava, su ve toprak kirliliğinin azaltılmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

---

⁸⁴⁵ Aydın Çevre Durum Raporu 2006, Aydın Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, Aydın, s.163-165.

4.3.3. Turistik Aktiviteyle İlgili Sorunlar

4.3.3.1. Doğal ve Beşeri Turistik Kaynaklarla İlgili Sorunlar

Didim-Milas kıyı kuşağı, doğal, tarihi ve kültürel turistik kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Başta altın sarısı kumullarla kaplı plajları ile deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan kıyı turizminin gözde mekanları olmak üzere, Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Tabiat Parkı gibi doğal mekanlarıyla doğa yürüyüşü, trekking, ornitoloji, çeşitli safarilerin gerçekleştiği ekoturizm etkinliklerinin yapılabileceği doğal ortamlara sahiptir. İnceleme alanı, beşeri turistik çekicilikler bakımından da oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Sahanın antik dönemlere dayanan uzun bir tarihi geçmişe ve buna bağlı olarak çok çeşitli medeniyet ve kültürlerle ev sahipliği yapmış olması, tarihi ve kültürel eserlerin de çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açmıştır. Başta Karya medeniyeti olmak üzere, İon, Pers, Roma, Bizans, Menteşeoğulları Beyliği ve Osmanlı Medeniyetlerine ev sahipliği yapan sahamızda her medeniyetin kendine özgü eserlerine ve onların kalıntılarına rastlanılmaktadır. Ayrıca sahamızda yöreye özgü gelenek ve görenekleri yansıtan giysiler, el dokumaları, halılar, yöresel yemekler, düğün ve eğlenceler ile çeşitli festivaller de gerçekleştirilmektedir.

Böylesine zengin doğal, tarihi ve kültürel birikimi kendisinde barındıran sahamızdaki turistik çekiciliklerle ilgili olarak bazı sorunlar söz konusudur. Bunlardan ilki söz konusu kaynakların aşırı ve yoğun kullanımından kaynaklanmaktadır. Özellikle yaz döneminde çok sayıda ziyaretçinin uğrak noktası olan Didim-Milas kıyı kuşağındaki turistik çekicilikler zaman zaman baskı altında kalabilmektedirler. Bunlar içerisinde en çok dikkati çekenler, plajlardır. Üç S (sea-sand-sun) turizminin en önemli çekiciliklerinden olan kumsallar, yaz mevsiminde yoğun bir kullanıma sahne olmaktadır. Örneğin altın sarısı kumsalıyla dünyaca ünlü Altinkum plajında bu yoğunluk gözle görülmektedir (Fotoğraf 4.33). Yine Uyku vadisi, Tuzla Sulak Alanı ve Bafa Gölü gibi doğal çekiciliklerde de zaman zaman insanların kullanımından kaynaklanan sorunlarla karşı karşıyadırlar. Örneğin su kuşları açısından önemli alan olan Tuzla Sulak Alanı, etrafındaki yazlıklar, golf tesisi, konaklama tesisleri ve ziyaretçiler nedeniyle zaman zaman birtakım sorunlarla yüzleşebilmektedir.

Fotoğraf 4.33. Altinkum Plajı'nın Yaz Mevsiminde Oldukça Kalabalıklaşması, İzdihama ve Çeşitli Düzeyde Kirlenmelere Yol Açmaktadır.

Sadece doğal çekicilikler değil tarihi ve kültürel çekicilikler de bu sorunlardan kendilerine düşen payı alabilmektedir. Araştırma sahamızdaki Milet, Didyma, Mylasa, Euromos, Bargliya, İassos ve Heraklia gibi antik kentler, İlyas Bey Cami, Ahmet Gazi Medresesi, Çöllüoğlu Hanı gibi tarihi yapılar da bu kapsamda birtakım problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu değerli kültür ve tarih hazineleri, hem zamanın yıpratıcı etkisine hem de yoğun insan ve turizm baskına dayanmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Apollon Tapınağı'nın, hemen yanı başından geçen kara yolu nedeniyle tapınak duvarlarında yıpranmaların olduğu ortaya çıkmıştır. İlçe Trafik Komisyonu tarafından 1999 yılında söz konusu kara yolunun trafiğe kapatılması ve güzergâhın farklı yere kaydırılması konusunda karar alınmasına rağmen 2010 yılına kadar bir türlü uygulanmamış ve bu süreçte araçlar bu yolu kullanmaya devam etmiştir. 2010 yılında ise Aydın İl Trafik Komisyonu kararıyla trafiğe kapatılmış ve kara yolunun güzergâhı değiştirilmiştir (Fotoğraf 4.34).

Fotoğraf 4.34. Apollon Tapınağı'nın Yakınından Geçen Yol, 2010 Yılında Tapınak Duvarlarına Zarar Verdiği Gerekçesiyle Trafığe Kapatılmış ve Güzergâh Değiştirilmiştir.

Dolayısıyla Apollon Tapınağı gibi Didim'in simgeleşmiş yapıtlarının başında gelen bir eserin ve bunun gibi diğer değerli antik ve tarihi eserlerin korunması konusunda birtakım yetersizlikler dikkati çekmektedir. Bu açıdan, bunların turizme ve ziyaretçilere açılmasında taşıma kapasiteleri mutlaka dikkate alınmalı, zamanın yok edici etkisine karşı durabilmeleri için restorasyon çalışmalarına hız verilmeli, belli bölümler zaman zaman insan kullanımına kapatılmalı, bütün yıla yayılan ve kapasitelerini aşmayacak turizm programları uygulanmalı, yöre halkı ve ziyaretçilerin dikkatli olmaları sağlanmalıdır. Ayrıca söz konusu değerli yapıtların korunması ve sürdürülebilir turizm anlayışıyla varlıklarını devam ettirebilmeleri için alınan kararların ivedilikle ve titizlikle uygulanması oldukça önem taşıyan bir husustur.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turistik kaynaklarla ilgili bir diğer sorun çeşitli düzeylerde kirlenmeye maruz kalmalarıdır. Hem sahil kesimleri, Bafa Gölü, Tuzla Sulak Alanı ve Uykü vadisi gibi doğal çekicilikler hem de çeşitli tarihi ve antik yerleşmeler etrafında yer yer katı atık ve çöplere rastlanılabilmektedir. Nitekim Didim ve Akbük sahillerinde özellikle dünyaca ünlü Altınkum plajı gibi yaz aylarında birim alana plajın taşıma kapasitesini aşacak ölçüde insanın düştüğü plajlarda, çok sayıda insanın denizi ve plajı kullanması bazı sorunlara yol açmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenleri, deniz suyunda kirlenme ve su kalitesinde azalma, tuvalet gibi zorunlu insan ihtiyaçlarına hizmet eden tesislerin yetersiz kalması ve çöp birikmesi gibi

sorunlardır. Bu değerli doğa ve kültür varlıklarının her türlü kirlilikten korunması ve temiz tutulması oldukça önem taşımaktadır. Bunun için ziyaretçileri bilinçlendirecek afiş ve uyarı levhaları hazırlanmalı ve çöp kutularının sayısı artırılarak, özellikle çok sayıda ziyaretçinin geldiği yaz aylarında bu sahalardaki kontroller sıklaştırılmalı, gereken bakım ve özen gösterilmelidir.

İnceleme alanındaki özellikle antik ve tarihi yapıtlarla ilgili olarak dikkatimizi çeken bir diğer sorun ise çevre düzenlemelerinin yeterince yapılmamış olmasıdır. Nitekim ziyaretçilerin dinlenebilecekleri bank, kafeterya gibi tesislerin olmadığı, yeterli ölçüde kazı ve incelemenin yapılmadığı, birçok yapıtın gün ışığına çıkmayı beklediği, birçok yapıtın tam anlamıyla açığa çıkarılmadığı, tanıtıcı ve yönlendirici tabela ve levhalar ile koruma ve güvenlik koşullarının yetersiz olduğu, ziyaretçilere bu eserleri anlatacak uzmanların bulunmadığı gibi birtakım tespitleri saha etütlerimiz sırasında gözlemledik. Örneğin arazi gözlemlerimiz sırasında Bargylia antik kentindeki kalıntıları bulmakta oldukça zorlandık. Herhangi bir tabelanın ve tanıtıcı bir levhanın bulunmadığı, bir bekçi veya görevlinin bile olmadığı, dikenlerin ve çalılıkların arasından güçlüklerle ilerleyerek, belli belirsiz bir halde bulunan kalıntıları fotoğraflamaya çalıştık. Ayrıca bazı kalıntıların içinde ağılların bulunduğunu gördük. Bütün bunların neticesinde bu gibi antik ve tarihi kentlerin süratle bakıma alınmasına, kalıntıların tam olarak ortaya çıkarılmasına, tabela ve işaretlemelerin konulmasına, kaynak değerlerinin yitip gitmemesi için korunmasına, en azından bir bekçi görevlendirilmesine ve gezi yollarının oluşturulmasına ivedilikle ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Böylelikle sahanın adeta bir açık hava müzesini andıran bütün bu çekiciliklerinin barındırdığı potansiyellerin ortaya çıkarılması sağlanmış olacak, yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisine sunulabilecektir.

Sahada doğal, antik ve tarihi yapıtlarla ilgili olarak dikkatimizi çeken bir diğer sorun, birçok noktada erişim imkânlarının ve ulaşım altyapısının yeterli konfor ve kalitede olmayışıdır. Örneğin Söke-Milas-Bodrum üçgenindeki karayolu güzergâhı, son zamanlara kadar özellikle yaz aylarındaki yoğun trafiği kaldırabilecek kapasiteden yoksundu. Ancak son yıllarda genişletme ve asfalt çalışmalarıyla biraz olsun kaliteli hale getirebilmiştir. Bu açıdan Labranda, Geyik baraj gölü ve Uyku Vadisi ile diğer bazı tarihi ve antik yerleşmelerin ulaşım güzergâhı ile Milas-Akbük karayolu bağlantısı da yine daha kaliteli hale getirilmeli, buralara düzenlenecek turlar artırılmalı ve erişim

imkânları çağdaş standartlara ulaştırılmalıdır. Böylelikle ülkemizin dışarıya karşı görünen yüzü olarak algılanan bu çekicilikler, hem hak ettikleri ilgiye kavuşacak hem de ülkemizin imajına ve ekonomisine olumlu yönde katkılar yapacaktır.

Didim-Milas kıyı kuşağında özellikle doğal, antik ve tarihi yapıtlarla ilgili olarak dikkatimizi çeken bir diğer sorun ise zamanın yok edici etkisine maruz kalmalarının yanı sıra, definecilerin ve tarihi eser kaçakçılarının yağmalamalarına maruz kalmalarıdır. Günümüzde Milas'taki Çöllüoğlu Hanı ve Didim'deki İlyas Bey Cami gibi bazı eserler restore edilmekte ve zamanın yok edici tesirlerine dayanıklı hale getirilmektedirler. Ancak birçok eserin daha bu şekilde dayanıklı hale getirilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca defineci ve tarihi eser kaçakçılara karşı güvenlik önlemlerinin artırılması, 24 saat kameralarla bu yapıtların korunması, bekçi ve güvenlik görevlilerinin artırılması gerekmektedir.

4.3.3.2. Turizm Baskısı

Turizm, Didim-Milas kıyı kuşağında en büyük işveren ve en çok gelir getiren ekonomik sektörlerden birisidir. Özellikle 1980'li yılların sonundan itibaren hızlı bir gelişme gösteren turistik aktivite daha da büyümeye devam etmektedir. İnceleme alanının başta fiziki olmak üzere ekonomik, sosyal ve kültürel çehresinde değişikliklere ve gelişmelere kapı aralayan turizm faaliyeti, aynı zamanda büyük bir yoğunluğa da neden olmaktadır.

Başlangıçta belirttiğimiz gibi sahada birçok olumlu gelişmenin meydana gelmesine zemin hazırlayan turizm, aynı zamanda büyük bir baskının aracı olarak da diğer olumsuz yönünü bizlere göstermektedir. Turizm baskısı olarak adlandırabileceğimiz bu süreçte, turizmin gerek doğal gerekse sosyo-kültürel çevrede oluşturduğu stres ve baskının yoğunluğunu gözlemlemek mümkün olabilmektedir.

Bu bağlamda araştırma sahasında turizmin gelişimine paralel bir şekilde, gerek ziyaretçi gerekse yatırımcı olarak büyük bir insan kitlesi buraya akın etmiştir. Bunun sonucunda konaklama tesisi ve yazlık sayısı giderek artmakta, günümüzde de baş döndürücü bir hızla çoğalmaktadırlar. Gerek fiziki ve ekolojik gerekse sosyal ve ekonomik taşıma kapasitelerini zorlayan bu durum, sahamızda bir çok sorunun doğmasına da yol açmaktadır. Bunlardan ilki özellikle turizm sezonu olarak ifade edilen

mayıs-ekim ayları arası dönemde oluşan yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçinin oluşturduğu insan ve taşıt baskısıdır. Yerleşmelerin gerçek nüfuslarının birkaç katına ulaşmasına neden olan bu nüfus kitlesi, kalabalıklaşma ve insan yoğunluğunun artmasına neden olmaktadır. Nitekim 2009 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 52 813 olan Didim ilçesinin toplam nüfusunun, turizm sezonunda yaklaşık 300 bini geçtiği tahmin edilmektedir. Aynı şekilde Güllük Körfezi kıyılarındaki Güllük, Boğaziçi, Kıyıkışlacık ve diğer turistik yerleşmelerde yaz aylarında nüfus, yılın diğer dönemlerine göre birkaç kat artmaktadır. Böylesine yoğun bir turizm baskısının beraberinde getirdiği insan ve taşıt baskısı, ülkemizin birçok turistik yerleşmesinde olduğu gibi Didim-Milas kıyı kuşağında da her türlü taşıma kapasitesinin sınırlarını zorlayan bir tablo sergilemektedir.

Çok kısa süre içerisinde böylesine bir yoğunluğu taşımaya çalışan sahamızda buna bağlı olarak aşırı kullanım, yoğun insan kalabalığı, kirlenme ve diğer çevre sorunları ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca bu şiddetli baskı ve stres, turistik çekicilikler açısından bir takım sorunların oluşmasına zemin hazırlamakta, bu çekiciliklerin yıpranmasına ve kaynak değerlerinde tükenmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Başta Didim ve Akbük'teki plajlar olmak üzere Güllük Körfezi koyları, Bafa Gölü gibi doğal alanlar, yaz döneminde oluşan yoğunluktan en çok etkilenen sahalar olarak dikkatimizi çekmektedirler. Ayrıca birçok antik ve tarihi yerleşme, cami ve medreseler, yöresel kültür öğeleri de bundan olumsuz olarak etkilenebilmektedir. Kitleler halinde insanların bu hassas mekânlar üzerinde oluşturdukları etki, yoğun insan kullanımıyla ve baskısıyla karşılaşmalarına, kirlenme riskiyle karşı karşıya kalmalarına, kendilerine özgü nitelikleri kaybetmelerine ve çekiciliklerini kaybederek sıradanlaşmalarına da yol açabilme potansiyeli taşımaktadır. Özellikle yöresel el sanatları, halı ve örgüler gibi çekicilikler, otantikliklerini ve özgünlüklerini kaybederek birer turistik meta haline dönüşme tehdidine maruz kalabilmektedirler.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm baskısı, en somut olarak aşırı yapılaşma ve betonlaşma olarak kendine göstermektedir. Artan turist sayısına paralel olarak konut ve konaklama tesisi ihtiyacı da hızla büyümekte buna bağlı olarak da başta Didim, Akbük ve Güllük gibi sahil kesiminde yer alan turistik yerleşmelerde olmak üzere birçok noktada her geçen gün yazlıklar ve konaklama tesisi sayısı da artış göstermektedir. Doğal çevreye zarar veren, peyzaj ve estetik kaliteden yoksun olan aşırı ve çoğu yerde bilinçsiz yapılaşma örnekleri, özellikle sahil kesimlerinde yoğunlaşmaktadır.

Turizm aktivitesinde yıkanmak, yüzme havuzları, çim sulama suyu ve diğer kullanımlar için oldukça önemli miktarlarda suya ihtiyaç duymaktadır.⁸⁴⁶ Özellikle yaz mevsiminde artan ziyaretçi sayısına bağlı olarak yoğunlaşan ve etkisini artıran turizm bir baskı aracı haline dönüşerek, inceleme alanında su tüketiminin artmasına yol açan diğer faktörlerle birlikte su sıkıntısına yol açabilmektedir. Eğer su kuyulardan sağlanıyorsa, fazla pompalama tuzun zemin suyuna karışmasına yol açabilmektedir.⁸⁴⁷ İçme ve kullanma suyu üzerinde turizm kaynaklı baskı öncelikle otel, motel, pansiyon gibi konaklama tesisleri, yüzme havuzu ve golf tesisleri ile bahçe sulama işlerinden ileri gelmektedir. Bilindiği gibi su, en kritik doğal kaynaklardan biridir. Turizm fazla su tüketen dolayısıyla su kıtlığına ve su kaynaklarının azalmasına neden olan, aynı zamanda büyük miktarda atık su ortaya çıkaran bir sektördür. Akdeniz ve Didim-Milas kıyı kuşağının da bünyesinde yer aldığı Ege Bölgesi gibi su kıtlığı çekilen memleketlerde suyun azlığı büyük bir sorundur. Sıcak iklim ve turistlerin tatildeyken evdekinden daha fazla su tüketme eğilimleri, sorunu daha da derinleştirmektedir. Genellikle, oteller, yüzme havuzları, golf sahaları ve turistlerin kişisel su kullanımı için su kaynaklarını gereğinden fazla kullanır. Bu da özellikle içme suyunun nadir olduğu alanlarda ciddi sorunlar yaratır. Su kıtlığına ve su arzının bozulmasına yol açtığı kadar daha çok atık su oluşmasına neden olur.⁸⁴⁸

Golf sahaları da günlük olarak büyük miktarda su kullanır. Bir golf sahasının sulanması için gerekli yıllık su miktarı hektar başına 10–15 bin ton dolayındadır. Büyüklükleri 50–150 ha arasında değişen golf sahalarında su kullanımı, yılda yaklaşık 1 milyon metreküp dolayındadır. Bu değer, 12 bin nüfuslu bir yerleşmenin su tüketimine eşittir.⁸⁴⁹ Golf turizminin, daha az mevsimsel, daha az fiyat duyarlı olması ve tur operatörlerine diğer geleneksel turizm ürünleri gibi bağıllık göstermemesi, ayrıca güneş, deniz ve kum turizmine bir alternatif olarak sunulması gibi sebeplerle popülerliği artmıştır. Türkiye’de de örneğin Belek’te olduğu gibi golf tesisleri sayısında hızlı bir artış bulunmaktadır. Bu sahaların genellikle belirgin yaz kuraklığı çekilen yerlerde kurulması fazla su tüketimine neden olmaktadır. Yeraltı sularının artezyenler aracılığıyla sulama

⁸⁴⁶ Şen, *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, s. 50-53.

⁸⁴⁷ Çalışkan, *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*, s. 91.

⁸⁴⁸ Yüksel ve Hançer, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 53.

⁸⁴⁹ Avcı, S., “Golf Örneğinde Spor Mekanlarının Çevresel Etkileri: Bir Spor Coğrafyası Çalışması” *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM), V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 2008* (16-17 Ekim 2008), Bildiriler Kitabı:15-29.

amaçlı olarak çekilmesi, taban suyu seviyesinin aşırı seviyede düşmesine ve taban suyuna deniz suyu girişi ile tuzlanmaya neden olmaktadır. Tuzlu suyla toprakların sulanması da çoraklaşmaya yol açmaktadır. Golf sahalarının genellikle kaynakları sınırlı ya da kolaylıkla bozulma riski taşıyan korunan alanların yakınına yapılması da sorunu derinleştirmektedir.⁸⁵⁰ Bu kapsamda araştırma sahasının Milas kesiminde bulunan Tuzla Sulak Alanı yakınında bir golf tesisi bulunmaktadır. Bu tesisin, turizme ve yöre ekonomisine yapacağı katkılar oldukça önemli olsa da yukarıda ifade edilen aşırı su kullanımı gibi sakıncalara ek olarak Tuzla gibi koruma altındaki sulak alanın yakınında bulunması nedeniyle gelecekte bazı çevresel problemlere yol açacağı konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır (Fotoğraf 4.35).

Fotoğraf 4.35. Tuzla Sulak Alanı Yakınında Konumlanan Golf Tesisinin, Bazı Çevresel Sorunlara Yol Açabileceği Hususunda Birtakım Endişeler Söz Konudur.

Araştırma sahamızda oluşan turizm baskısının izlerini sosyo-kültürel yaşamda da gözlemlemek mümkündür. Bilhassa Didim, Akbük ve Güllük gibi sahil yerleşmelerinde yaşanan bu yoğunluk, trafikte sıkışıklığa veya halka açık alanlarda kalabalığa yol açması gibi bir takım sosyal sorunlara da neden olabilmektedir. Bu durum, park sorunun ortaya çıkmasına, gürültü kirliliği gibi birtakım çevre kirliliklerinin oluşmasına neden olabilmektedir. Ayrıca alışveriş, fatura ödeme ve diğer rutin günlük bazı ihtiyaçların karşılanmasında insanların bir takım sıkıntılarla karşılaşmaları ve çeşitli düzeylerde yaşam konforunda düşmelerin görülmesi de söz konusu olabilmektedir. Yine tüketici

⁸⁵⁰ Yüksel ve Hançer, *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, s. 53.

sayısındaki bu dönemsel artışlar, enflasyona dolayısıyla da yerel halkın alım gücünün azalmasına neden olabilmektedir. Farklı kültür ve gelir seviyesinde çok sayıda insanın buralara gelmesi kültür çatışmalarına da yol açabilme potansiyeli taşımaktadır.

Turizm nedeniyle ortaya çıkan baskı ve stresin azaltılmasında en akılcı yöntem ise kitle turizminin yanı sıra alternatif turizmin gelişmesine zemin hazırlayarak, sürdürülebilir turizm anlayışı ve uygulamalarının araştırma sahamızda gelişmesini sağlamaktır. Bu takdirde turizmin sadece birkaç aya sıkışması önlenerek, bütün yıla yayılması sağlanmış olacak, kitle turizminin yanı sıra doğaya duyarlı ve yıpratıcılığı çok az olan ekoturizm ile kültür turizmi ve kırsal turizm gibi turizm türlerinin gelişmesi sağlanabilecektir. Bunun neticesinde yaz döneminde yoğunlaşan ve çoğu zaman baskıya dönüşebilen turizm aktivitelerinin sahamızın taşıma kapasitesini aşmayacak şekilde düzenlenmesine, turizmin çeşitlendirilerek ve daha uzun bir zaman sürecine yayılarak olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine katkı sağlanabileceği kanısındayız. Ayrıca doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin zarar görmesinin önlenmesi, özellikle turistik yerleşmelerdeki aşırı kalabalığın azaltılabilmesi ve turizmin bir baskı ve sömürü aracına dönüşmemesi için bazı adımların atılmasına zemin oluşturulabilir. Bunun yanı sıra turizmin sahillere sıkıştırılmasının aksine, iç kesimlerdeki sahalara doğru yayılması sağlanarak yoğunluğun azaltılması mümkün olabilir.

Bunun için “denize sıfır” gibi tanıtımlarla simgeleşen ve sahilleri konut mezarlığına dönüştüren turizm anlayışıyla yapılan turizm yatırımlarının yerine, turizmde söz sahibi olan birçok ülkede giderek yaygınlaşan, çeşitli bilimsel esaslara uygun olarak tespit edilmiş *kıyı etkileşim kuşağına* doğru, belli bir plan ve program dâhilinde turizm yatırımlarının dağıtılmasını hedefleyen, yayla turizmi, kırsal turizm, termal turizm gibi alternatif türlerinin ve yamaç paraşütü, rafting, binicilik, yürüyüş, jogging, tenis, golf gibi çeşitli sportif faaliyetlerin yapılabildiği turizm uygulamalarının geliştirilmesine gereksinim söz konusudur. Buna kapsamda Kıyı Kanunu’nda son şekliyle yapılaşma için kıyıya yaklaşma sınırı 100 m olarak belirlenmiştir. Yasanın aslında kıyıya yaklaşmayı sağladığı bu olanakla kıyılara yönelme, gelecekte kıyılarda nüfus baskısı oluşturacaktır. Bu nedenle kıyıda yer

alacak toprak kullanımı faaliyetlerinin kıyıda daha fazla içeriye çekilmesi faydalı olacaktır.⁸⁵¹

4.3.3.3. Konaklama Sorunları

Turizm aktivitesinin gelişmesinde sahanın sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin yanı sıra bünyesinde bulunan konaklama imkânları ve tesislerinin de büyük rolü vardır. Gelen ziyaretçilerin istediği konfor ve rahatlığı bulamadığı turistik sahalarda, turistik aktivitelerin gelişme hızı düşük düzeyde olacaktır. Bu nedenle turizm potansiyeli yüksek sahalarda, turizme yönelik altyapının iyi bir şekilde hazırlanması ve sahaya yönelik turizm talebini kaldıracak tesislerin yapılması oldukça önemlidir. Didim-Milas kıyı kuşağı, gerek konaklama tesisi gerekse yatak kapasitesi bakımından giderek büyüyen bir potansiyele sahiptir. Sahada hem *geleneksel* hem de *tamamlayıcı* çok sayıda konaklama tesisi bulunmaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki konaklama faaliyetleriyle ilgili karşımıza çıkan en dikkat çekici sorunlardan ilki yazlık ve konaklama tesisi bakımından bina yoğunluğunun fazla olmasıdır. Hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgisi nedeniyle giderek artan konut arzı bazen talebin de üzerine çıkarak konut enflasyonuna yol açmaktadır. Örneğin Didim’de 2009 yılı itibariyle yaklaşık 52 000 adet konut bulunduğu, yetkililerce ifade edilmektedir. Ayrıca ekonomik krizin de etkili olduğu 2009 yılı itibariyle 10 bin konutun satılmayı beklediği de belirtilmektedir. Bu kapsamda Didim başta olmak üzere Akbük, Güllük ve diğer sahil yerleşmelerinde yazlık ve konaklama tesisi sayısı giderek artış göstermektedir. Bütün bu konut yoğunluğunun sahil bandını adeta istila edencesine doldurması, deniz ile iç kesimler arasındaki bağlantının azalmasına, doğanın ise zarar görmesine neden olmaktadır.

İnceleme alanındaki konaklama tesislerinin ve konutların mimari açıdan da sorunlu oldukları gözlemlenmektedir. Birbirinin kopyası yüzlerce konutun peş peşe sıralandığı, yöresel mimariye ve doğal görünüme aykırı bu yapılaşma tarzının, görsel açıdan da olumsuzluklara yol açtığını belirtmek gerekir. Kıyısız alanları korumak, onu hiç kullanmamak değil rasyonel kullanmaktır. Ayrıca tatil sadece beş yıldızlı otel odası değildir, aynı zamanda doğayla bütünleşmektir. Mümkün olduğunca az katlılık, yaygın

⁸⁵¹ Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, s. 33.

yerleşme düzeni, küçük tesisler, kamping alanları ve az yoğun turistik tesisler, başarının daha kolay sağlanabileceği konaklama şekilleridir. Yine turist geldiği ülkenin değil gittiği ülkenin mimari özelliklerini arar. Çünkü ancak bu şekilde yapılar sıradan olmaktan kurtulacaktır. Hatta sadece bulunduğu ülkenin değil, tesisin bulunduğu yörenin de özgün özelliklerini de dikkate alarak tesisler yapmak, daha yerinde bir davranış olacaktır.⁸⁵²

Sahada geleneksel yapıların birebir kopyasının yapılmasının değil de geleneksel yapı tarzının çağdaş tekniklerle harmanlaştırılmasının ve böylelikle kültür ve çağdaşlığın mimaride bütünleştiği yapıtların ortaya konulmasının akılcı olacağı kanısındayız. Bu takdirde hem kaliteli ve konforlu hem de yöreselliği ve otantikliği yansıtan yapılar ortaya çıkacak ve ziyaretçilerin aradığı özgünlük sağlanmış olacaktır. Bu açıdan çok çeşitli ve uyumsuz yapılaşmaların meydana getirdiği, çirkin görüntü ve görsel anarşiyle⁸⁵³ mücadele etmenin bir yolu da, turizm gelişim planlarının ve kentsel büyüme projeksiyonlarının hazırlanmasında, yöresel mimari tarzlarının ve motiflerinin dikkate alınması ve yapılaşmanın buna uygun olmasının sağlanmasıdır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki konaklama sektörü, etkileri halen (2009 yılı itibarıyla) yer yer devam dünyadaki ekonomik krizden de oldukça etkilenmiştir. Yurtdışı tur firmalarıyla çalışan büyük konaklama tesislerinin dışında doluluk oranları oldukça düşmektedir. Nitekim büyük otellerde doluluk oranları % 90'ların üzerindeyken, küçük konaklama tesislerinde bu oran % 50-60'lara kadar düşmektedir. Hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin rezervasyonlarında ve harcamalarında düşmeler gözlenmiştir. Ayrıca Ramazan ayının da yaz dönemine denk gelmesi, özellikle yerli turistlerin sayısında azalmaya neden olmuştur. Ekonomik krizin etkisiyle konut satışları da azalmış, konut üreticileri çeşitli düzeylerde indirim giderek ve kampanyalar yaparak, bu krizden en az hasarla çıkmaya çalışmaktadırlar. Ancak gün geçtikçe krizin etkileri azalmakta ve sektör büyümeye devam etmektedir.

Turizm sektörünün en önemli sorunlarından birisi “her şey dahil” sistemidir. Saha tütlerimiz sırasında konaklama sektöründeki yetkililerle ve esnafla yaptığımız görüşmelerde, özellikle en çok yakınılan hususların başında bu sorun gelmektedir.

⁸⁵² Taner, T., “ Turizm Yapılaşmalarında Doğayı Korumaya Yönelik Planlama ve Tasarım Yaklaşımları”, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, E.Ü. Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2*, İzmir, 2003, s. 33-41.

⁸⁵³ Taner, s. 33-41.

Çünkü bu sistemle gelen turist, bütün zamanını konaklama tesisinde geçirmekte ve her türlü ihtiyacını buradan karşılamaktadır. Bu durum, başta ticaret sektörü olmak üzere yöre ekonomisine herhangi katkı yapmamakta, aksine kalkınmayı ve ekonomik gelişmeyi baltalamaktadır. Turistlerin çok düşük ücretlerle konaklama tesislerinde kalmaları, konaklama tesisinin yeterli ölçüde kazanmasını engellediği gibi ülkemizin turizm ekonomisine de zarar vermektedir. Ayrıca “her şey dahil” sisteminin kaliteli ve üst gelir grubuna ait turistlerin değil de daha düşük profilli turistlerin gelmesine neden olduğu ve bunun konaklama tesislerindeki hizmet kalitesini de düşürdüğü yetkililer tarafından ifade edilmektedir.

Bu sorun, aslında hem ülkemizdeki hem de inceleme sahamızdaki konaklama sektörünün kanayan bir yarası gibidir. Çünkü bu sistemden memnun olan kimse yok gibidir. Ancak bazı ticari kaygılar nedeniyle zorunlu olarak bu sisteme devam edilmektedir. Belki gelen turist sayısını artırarak sürümden kazanma olarak tabir edilen kazanç sağlama biçimi olarak algılsa da bu sistem, ülkemizin turist başına düşen dünya standartlarındaki harcama bedelinin altında döviz elde etmesine neden olmaktadır. Her açıdan sorunlu görünen bu sistemden ya vazgeçilmeli ya da bu sisteme belli bir standart getirilmelidir. Bu nedenle dünya standartlarında konaklama imkânlarını barındıran kaliteli tesislerimize aynı kalitede turistlerin gelmesi sağlanmalı, turistlerin yöre ve ülke ekonomisine istenilen katkıyı sunmalarına imkân tanınmalıdır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki konaklama sektöründe nitelikli ve kaliteli tesislerin yeterli sayıda olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim saha etütlerimiz sırasında işletme belgeli konaklama tesislerinin nitelikli olduğu ve hizmet kalitesi açısından belli standartı korudukları, ancak belediye belgeli, 2 yıldız ve alt düzeydeki konaklama tesislerinin birçoğunda standartların yüksek olmadığı ve daha çok yerli turistlere yönelik hizmet verdikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca Didim Turizm Derneği tarafından yaptırılan ankete katılan ve açık uçlu soruların sonunda yorumda bulunan yabancı turistlerin % 50'si otel hizmetinden memnun olmadıklarını belirtmişler ve memnuniyetsizliklerin temel nedeni olarak yeme-içme kalitesinin çok düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Turistler konakladıkları tesislerle ilgili değerlendirmelerinde, kaldıkları tesislerin güvenli, personelin konuksever ve tesislerin temiz olduğu yönündeki önermelere yüksek katılım göstermişlerdir. Bununla birlikte turistlerin “hizmet ve yiyecek kalitesi yüksektir” önermesine ise katılmadıkları görülmüştür.

Ortaya çıkan bu tablo, sahamızın kaliteli ve yüksek profile sahip turistleri çekme gücünü azaltmakta ve tesislere gelen turistler de ne yazık ki çoğunlukla düşük profilli olmaktadır. İnceleme sahasında 1980’li yıllarda yapılan tesislerin kendilerini yenileyemedikleri ve gelişmelere ayak uyduramadıkları için yabancı tur operatörleriyle olan bağlantılarını kaybettikleri görülmektedir. Bu durum, yeterli sayıda turist ağırlayamamalarına ve doluluk açısından istenilen oranlara ulaşamamalarına neden olduğu gibi yeterince gelir elde edemedikleri için hizmet kalitelerinin düşmesine ve kalite sorunu yaşamalarına yol açmaktadır. Bu yüzden tesislerin kalite ve niteliklerini artırarak uluslararası tur operatörleriyle çalışmaları, ayrıca yapılacak yeni tesislerin dünya standartlarına uygun olarak inşa edilmeleri, yüksek hizmet ve kaliteye sahip olmaları, sahamızdaki turizm sektörünün ilerlemesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

Sahada şimdiye kadar görülmemekle birlikte ülkemizin en gözde turistik merkezlerinde görülen ve tesislerimizin yiyecek ve içecek kalitesinin sorgulanmasına neden olan bir başka sorun sahte içki sorunudur. Zaman zaman kamuoyuna yansıyan sahte içkilerin neden olduğu ve ölümlerle sonuçlanan olumsuz durumlar, ülkemizin turizm arenasındaki imajına oldukça zarar vermektedir. Bu tür sorunlar ülkemizdeki konaklama olanaklarının yeterliliği ve niteliği üzerinde tartışmaların ortaya çıkmasına ve ülkemizin rekabet gücünün zayıflamasına neden olmaktadır. Bu nedenle gerek Didim-Milas kıyı kuşağındaki gerek ülkemizin diğer turistik merkezlerindeki konaklama tesislerinde, kalite ve niteliğin belli bir standarda kavuşturulması, sunulan yiyecek ve içeceklerin sağlıklı olduklarına dair belgelendirmenin ivedilikle yapılması oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca bu konudaki yasal mevzuatın daha çağdaş hale getirilmesi ve emniyet tedbirlerin artırılması da gerekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki konaklama sektörüyle ilgili bir diğer sorun, büyük sitelerin ve evlerin, apart otel veya ev pansiyonculuğu şeklinde işletilmeleri ve kayıt dışı istihdama yol açmalarıdır. Yabancılardan bazılarının (özellikle İngilizler) da satın aldıkları evleri, bu şekilde kiraya verdikleri anlaşılmaktadır. Hem otel niteliği taşımayan hem de her türlü yasal haktan yoksun personel çalıştıran bu kayıt dışı işletmeler, kaliteyi düşürdükleri gibi vergi vermedikleri ve konaklama tesislerine gidebilecek müşterileri kaparak, sahamızdaki ekonomiye zarar vermektedirler. Bunun için gerekli önlemler alınmalı ve bu tür işletmelere izin verilmemelidir. Bu açıdan sahamızdaki bir diğer

sorun nitelikli ve kalifiye personelin yetersiz olmasıdır. Nitekim saha etütlerimiz sırasında turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde bu sorun nispeten çözülmüşse de daha düşük düzeydeki tesislerde eğitilmiş, lisan bilen ve konaklama sektöründe uzmanlaşmış personel sayısının yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun için turizm ile ilgili ön lisans ve lisans düzeyinde eğitim görmüş personel sayısının artırılması ve bu konudaki eğitim olanaklarının çoğaltılması gerekmektedir.

Bu açıdan dikkati çeken bir diğer sorun imar planlarının hazırlanması ve uygulanması aşamalarında ortaya çıkmaktadır. Didim Turizmciler Derneği Başkanı'yla yaptığımız görüşmelerde, Didim'in gelişmesini ve bir turizm kenti olmasını sağlayabilmek için Turizm Bakanlığı'nca imar planlarının ivedilikle bitirilmesinin ve bu planların yapılması sürecinin sadece Ankara'dan değil yerel yetkilerle görüş alışverişinde bulunularak sürdürülmesinin oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Yine imar planlarının doğal çevreye duyarlı bir şekilde hazırlanması, betonlaşmayı değil, çevrenin korunmasının ve sürdürülebilirliğinin göz önünde bulundurulması gerektiği, zaten fazla sayıda olan konutun var olduğu, TOKİ'nin konut yapımını durdurması gerektiği ifade edilmiştir.

Sahadaki konaklama faaliyetleriyle bağlantılı bir başka sorun, altyapı tesislerinin tam anlamıyla tamamlanmamış olmasıdır. Bu bağlamda kent içi ulaşım hatlarının standartlarının yükseltilmesi, su ve elektrik hatlarının modernize edilmesi, özellikle yaz döneminde belediye hizmetlerinin artırılması, konaklama sektörünün desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca bütün kamu hizmetlerinin yaz mevsiminde artan insan yoğunluğunu taşıyabilecek düzeye, kaliteli hizmet verecek personel ve donanımına sahip olmaları da önemlidir. Nitekim zaman zaman meydana gelen elektrik kesintileri, ülkemizin dışarıya açılan yüzü olan bu sahalarda hoş karşılanmamaktadır. Bunun yanı sıra hizmetlerin daha kaliteli hale getirilmesi, yerli ve yabancı ziyaretçilerin memnuniyeti, söz konusu turizm sahalarının imajı açısından oldukça önemlidir. Sahamızdaki turistik kentleşmenin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için bu tür hizmetlerin çağdaş düzeye çıkarılması kesinlikle gereklidir. Aksi takdirde altyapı sorunlarını çözememiş, hizmet kalitesi düşük olan yerleşmelerde turizmin sağlıklı bir şekilde gelişmesi mümkün olmayacaktır.

İnceleme sahasındaki konaklama sektöründeki potansiyelin yeterli ölçüde kullanılmadığı ve geliştirilemediği anlaşılmaktadır. Zengin bir doğa ve kültür mirasına sahip olan sahamızdaki çekiciliklerin, sadece ülkemizden değil bütün dünyadan gelecek ziyaretçilerin beğenisine açılması gerekmektedir. Bunun için söz konusu turistik sahalar, özenle korunmalıdır. Böylelikle Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm potansiyelinin daha da geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

Sahadaki konaklama tesislerinden ve yazlıklardan kaynaklanan katı ve sıvı atıklar nedeniyle de birtakım sorunlar meydana gelmektedir. Söz konusu kirliliğin oluşmasında, Güllük Körfezi koylarında arıtma tesislerinin yetersiz olması, foseptiklerin sızdırmaz olarak inşa edilmemesi, bu konuda yerel halk, ziyaretçi ve tesis işletmecilerinin yeterli bilince sahip olmaması ve ekonomik açıdan bir takım sorunların olması oldukça etkilidir. Her geçen gün daha fazla sayıda konaklama tesisinin ve yazlıkların inşa edildiği sahada, öncelikle bunların inşa yerinin seçilmesi ve dağılımı, gelişigüzel bir şekilde değil de kapsamlı bir plana göre yapılmalı, aşırı ve kaçak yapılaşmaya izin verilmemelidir. Konaklama tesislerinin denetim ve kontrolleri titizlikle yapılmalı, atıkların arıtılmadan denize ve kıyı bölgesine bırakılması önlenmelidir. Bilhassa konaklama tesislerinin ve yazlıkların yoğunlaştığı kıyı bandında arıtma ve atık depolama tesisleri artırılmalı ve var olanların kapasiteleri büyütülmelidir.

Didim-Milas kıyı kuşağında görülen ve turistleri rahatsız eden bir diğer sorun, *hanutçuluktur*. Yoldan geçen insanları, çeşitli dikkat çekici yöntemlerle işyerlerine yönlendirme işi olan hanutçuluk, genelde daha çok turistik mekânlarda karşılaşılan ve günümüzde oldukça yaygınlaşmış bir müşteri çekme (daha doğrusu ayağına getirtme) faaliyetidir. Hanutçu olarak adlandırılan kişiler, müşteriyi anlaşıp olduğu bir dükkâna götürüp, söz konusu müşteriye yapılacak satıştan belirli bir oranda komisyon alırlar. Bu kişiler, işleri gereği turistlerle oldukça zaman geçiren turist rehberleri olabileceği gibi, turistin istediği mal kendisinde olmadığı için müşteriyi tanıdığı başka bir dükkâna ya da en basitinden komşusuna götüren bir tezgâhtar da olabilir. Abartılmadığında bir danışmanlık ve yönlendirme hizmeti olarak kabul edilip hoş görülebilecek olan bu faaliyet, ne yazık ki sahamızdaki turistik yerleşmelerde bazen abartılmakta, şaklabanlıklara ve seviyesizliklere varabilecek şekilde uygulanmaktadır. Bu da sahamızı gezmeye gelen, özgürce ve baskı altında kalmadan alışveriş yapmak isteyen turistleri bıktırmakta ve geldiğine bin pişman hale getirebilmektedir. Nitekim Didim Turizm

Derneđi tarafından yaptırılan ve Didim'e gelen yabancı turistlere uygulanan ankete katılan, açık uçlu soruların sonunda yorumda bulunan turistlerin % 13'ü hanutçuluktan Őikâyetçi olmuŐtur. Bu açıdan hanutçuluğun azaltılması için özellikle turizm sezonunda denetim ve kontrollerin sıklaŐtırılması, esnafın bu konuda bilinçlendirilmesi oldukça önem taŐımaktadır. Bu sayede, araŐtırma sahamıza gelen turistlerin memnuniyet dűzeyleri yűkselecek ve bundan bűtűn taraflar kazançlı őkacaktır.

Didim-Milas kıyı kuŐađında artan maliyetlere karŐı dűŐen fiyatlar ve rekabetten dolayı, turizmdeki kazanç dűzeyinin dűŐmesi ve bundan dolayı birők tesis ve iŐletmenin kısa ve uzun sűreli olarak kapanmak zorunda kalması da dikkat őkeken sorunlardan birisidir (Fotođraf 4.36). Őlkemizin birők turistik beldesinde olduđu gibi sahamızda da etkili olan bu durum, inceleme alanımızın tesis mezarlıđına dűnűŐmesi riskini de beraberinde getirmekte ve turizm ekonomisine oldukça önemli darbeler vurabilme potansiyeli taŐımaktadır. Bu kapsamda elektrik, su ve dođalgaz gibi giderlerin artması, devlet tarafından yapılan teŐviklerin yeterli olmaması, sahamızdaki turistik tesislerin özellikle kriz dűnemlerinde varlıklarını sűrdűrmelerini zorlaŐtırmakta ve hizmet kalitelerinin zorunlu olarak dűŐmesine neden olmaktadır. Bunun için özellikle kűkűk ve orta ölçekli olan ve varlıklarını zor devam ettiren konaklama tesislerine devlet tarafından yapılacak teŐvikler artırılmalı ve vergi indirimleri sađlanmalıdır.

Fotođraf 4.36. Didim'de Kapalı Durumda Olan Bir Otelden Gűrűnűm.

Bunların yanı sıra araştırma sahamızda yaptığımız saha etütleri sırasında özellikle yaz mevsiminde artan sivrisinek gibi haşeratlarla mücadelenin yeterli ölçüde olmadığı, deniz kenarının otel, bar ve cafelerce işgal edilmesi nedeniyle halka açık alanların azaldığı, sahil temizliğinin yeterince yapılmadığı, sahillerde cankurtaran ve güvenlik hizmetlerinin yetersiz olduğu gibi sorunların varlığını gözlemledik. Bu açıdan sivrisinek gibi zararlı haşerelerle daha iyi bir şekilde mücadele edilmeli, sık aralıklarla cadde ve sokaklar ilaçlanmalı, halka açık alanlar ve parkların sayısı artırılmalı, sahillerdeki cankurtaran ve güvenlik hizmetleri çoğaltılmalı, çevre temizliğine önem verilmeli, cadde ve sokaklar ile sahillerin bakımı ve temizliği titizlikle yapılmalıdır. Ayrıca turizmcilerin ve tesis sahiplerinin ortak bir yaklaşımla hareket etmeleri ve sorunları çözmede daha aktif çalışmaları oldukça önem taşımaktadır.

4.3.3.4. Tanıtım Sorunları

Turizm faaliyetleri için tanıtım ve reklâm kampanyaları, oldukça önem taşıyan hususların başında gelmektedir. Turizm potansiyelinin artırılmasında dikkate değer getirisinin olduğu kanıtlanmış olan kampanyalar, turizm destinasyonlarının markalaşmasını sağladığı gibi turistik çekiciliklerin de hak ettikleri ilgiye ulaşmalarına önemli katkılar yapmaktadır. Ayrıca dünya turizm arenasında adından söz ettirmek, turizm firmalarının ve turizme katılmak isteyen insanların dikkatlerini çekmek ve turist sayısını artırarak, ülkeye daha fazla döviz girmesini sağlamak için de bu kampanyalara gereksinim vardır.

2010 yılı sonunda Türkiye 20,8 milyar dolar turizm geliriyle dünya turizm pazarında turist giderleri açısından % 3.1, turizm gelirleri açısından ise % 2.6 paya sahiptir. Avrupa turizm pazarında ise turist girişlerinde % 5.6, turizm gelirlerinde de % 5.3 paya sahip olan Türkiye, dünyadaki en büyük 20 turizm varış noktası içinde, turist girişleri açısından 7. sırada iken, turizm gelirleri açısından da 9. sırada bulunmaktadır. Turistik çekicilikler açısından ülkemizle benzer koşullara sahip olan rakiplerimiz, barındırdıkları doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri, büyük kampanyalarla tanıtmakta ve milyonlarca turisti kendilerine çekmeyi başaramabilmektedir. Milyarlarca dolarlık turizm pastasından aldığımız payı, ABD, Fransa ve İspanya gibi devleşmiş turizm ülkelerinin seviyelerine çıkarmak ve daha fazla sayıda turist gelmesini sağlamak için uluslararası alandaki tanıtım ve reklâm faaliyetlerini artırmalıyız.

Bu kapsamda Didim-Milas kıyı kuşağındaki temel sorunlardan birisi de gerek yurt içi gerekse yurt dışı turizm arenasında, yeterli ölçüde reklâm ve tanıtım faaliyetlerinin olmayışıdır. Turizm sektörüne çevresindeki Kuşadası ve Bodrum gibi büyük turizm kentlerine göre, nispeten daha geç katılan yöremiz, son yıllarda önemli atılımlar yapmıştır. Hatta yavaş yavaş bazı markalara da sahip olmaya başlamıştır. Bunlardan birisi altın sarısı kumsalıyla dünyaca ünlü olan Altinkum plajıdır. Ayrıca Apollon Tapınağı, Milet Tiyatrosu ve Milas Halısı gibi markalar da giderek tanınmaya başlamıştır.

Didim-Milas kıyı kuşağında birbirinden kıymetli olan ve sadece ülkemizin değil bütün insanlığın mirası olarak kabul edilebilecek doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin, daha iyi tanıtılması ve insanlığın ilgisine sunulması için öncelikle yurt içinde etkili tanıtım kampanyalarının yapılması gerekmektedir. Bunun için yazılı ve görsel basında tanıtımlar yapılmalı, ders kitaplarında yer verilmeli, çeşitli afiş, broşür ve tanıtım kitapları hazırlanarak ülkemiz genelindeki turizm müdürlüklerinde ve kitapçılarda halkımızın ilgisine sunulmalıdır.

Sahadaki turistik çekiciliklerin yurt dışında daha etkili bir biçimde tanıtılması oldukça önemlidir. Bunun için Turizm Bakanlığı tarafından ülkemize turist gönderme potansiyeli yüksek Avrupa ülkelerine ve son zamanlarda giderek artan Rusya ve Ortadoğu pazarına yönelik tanıtım kampanyalarının artırılması, uluslararası turizm fuarlarına daha etkin bir şekilde katılım sağlanması faydalı olacaktır. Ayrıca sahamızda uluslararası festival ve yarışmalara katılabilecek kaliteli filmlerin çevrilebileceği sinema platolarının oluşturulması da buna katkı yapacaktır.

İnceleme sahasındaki doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin tanıtıldığı, birkaç dilde gösterildiği internet sitelerinin oluşturulması da sahamızdaki turizm varlıklarının tanıtılmasına katkı sağlayacaktır. Konaklama tesislerinin de kendi internet sitelerini oluşturmaları, gerekli bilgileri ayrıntılı ve gerçeklere uygun olarak vermeleri ve ilgi çekici bir şekilde donatmaları yararlı olacaktır. Çünkü verilecek gerçek olmayan veya abartılan bilgiler, gelen ziyaretçilerin hayal kırıklığına uğramasına ve kötü bir imaj oluşmasına sebep olabilir. Ayrıca internet üzerinden rezervasyon imkânları artırılmalıdır. Böylelikle yurt dışı turizm pazarındaki müşteri kitlesine daha kolay ulaşılması mümkün olabilecektir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm faaliyetlerinin tanıtımında, yerli özellikle de yabancı turistlere yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesinde bir takım sorunların olduğu gözlenmektedir. Nitekim kaymakamlıklar tarafından oluşturulan turizm danışma ofislerinin kapasitelerinin ve faaliyetlerinin yetersiz kaldığı ve ihtiyaca tam olarak cevap veremediği yaptığımız saha etütlerimizde dikkatimizi çekmiştir. Bu nedenle hem Didim hem Milas'taki turizm danışma ofisleri daha aktif hale getirilmeli, bina, ekipman ve uzman eleman ihtiyaçları ivedilikle karşılanmalıdır. Ayrıca Didim, Güllük ve Milas'ta merkezi noktalarda enformasyon bürolarının açılması, özellikle yabancı turistlere yönelik daha kaliteli ve güvenilir danışmanlık hizmeti verilmesini sağlayacaktır. Böylelikle sahamıza gelen ziyaretçilerin daha fazla memnuiyet ve güven duymaları sağlanarak, olumlu bir imaj oluşturulabilecektir.

Sahadaki turistik değerlerin tanıtılmasında festival ve şenliklerin oldukça faydalı olacağı kanısındayız. Nitekim deve güreşleri, deniz ve kültür festivalleri ve çeşitli yöresel festivaller ile şenlikler, ziyaretçilerin hem eğlenceli vakitler geçirmesine hem de sahamızın daha iyi tanıtılmasına katkı yapmaktadır. Ayrıca deve güreşleri gibi yaz dönemi dışında yapılan festivaller aracılığıyla, turizm faaliyetlerinin sadece yaz mevsiminde değil yılın diğer dönemlerinde de gelişmesine imkân tanınmış olacaktır. Böylelikle Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm etkinliklerinin çeşitlenmesine ve daha fazla sayıda ziyaretçiye hitap etmesine ve turizm ekonomisinin daha da büyümesine de katkı sağlanmış olacaktır. Bunun yanı sıra spor-kamp potansiyeli, iklim ve konaklama avantajları etkili bir şekilde tanıtılırsa Antalya örneğinde olduğu gibi ülkemizden ve yurt dışından kamp yapmaya gelecek spor takımlarının sahamıza çekilmesi sağlanabilir. Bunun için sahamızda spor sahalarının ve kamp alanlarının oluşturulması, spor takımlarını cezbedecek çeşitli kampanyaların yapılması gerekmektedir.

İnceleme sahasındaki konaklama imkânlarının daha iyi tanıtılmasında ve ziyaretçilerde olumlu bir imaj oluşturulabilmesinde etkili hususlardan birisi de hizmet kalitesi ve niteliğidir. Hizmet kalitesi yüksek ve nitelikli olan konaklama tesisleri, en ucuz tanıtım olarak da bilinen ve kaliteli hizmet sonucunda oluşan, memnuniyetin paylaşılması yöntemiyle oldukça geniş müşteri kitlesine ulaşabilmektedir. Çünkü kaliteli hizmetten memnun kalan ziyaretçiler, kendi ülkelerinde bunun tanıtımını yapmakta ve bir anlamda gönüllü tanıtım elçisi olarak etkili olabilmektedirler. Böylelikle konaklama tesisi, pahalı tanıtım ve reklâm kampanyalarına gereksinim

duymamakta, elde ettiği kazancı hizmet kalitesi ve niteliğini artırmada kullanmaktadır. Bu Şekildeki tanıtım, ucuz olduğu gibi sũslũ kelimelerle bezenmiş ve inandırıcılığı yũksek olmayan pahalı reklũm kampanyalarından da daha etkili olmaktadır.

SonuÇ olarak sahamızın barındırdığı doğal, tarihi ve kũltũrel varlıklar daha iyi tanıtılır ve tanınır, sahip olduğu turizm potansiyelinin daha iyi değerlendirilmesine zemin hazırlanmış olacaktır. Ayrıca sahamızdaki en bũyũk işverenlerden biri olan turizmin daha fazla gelişmesine ve daha çok sayıda insanımızın iŐ imkũnına kavuŐmasına da olanak sağlanmış olacaktır. Bu açıdan ũlkemiz içerisinde ama daha önemlisi yurt dışında, Didim ve Milas yörelerinin barındırdığı turistik çekiciliklerin etkili kampanyalarla (zellikle yurt dışında) tanıtılması gerekmektedir. Bunun için başta Kũltũr ve Turizm Bakanlığı olmak ũzere, il ve ilçe dũzeyinde turizmle ilgili kurumların, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yöneticilerin ve turizmcilerin koordineli bir Şekilde alıŐmalar yũrũtmeleri oldukça faydalı olacaktır.

SONUÇ

Araştırma sahasını oluşturan Didim-Milas kıyı kuşağı, idari bakımdan Aydın ilinin Didim ilçesi ile Muğla ilinin Milas ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin güneyinde yer alan ve batıdan Ege Denizi'yle çevrili olan, sahanın kuzeyinde Aydın ilinin Söke ve Koçarlı ilçeleri, doğusunda Muğla ilinin Karpuzlu, Yatağan ve Merkez ilçeleri bulunmaktadır. Güneyinde Milas ilçesinin inceleme sahamız dışında kalan kesimleri, güneybatısında ise Bodrum ilçesi bulunmaktadır. Yukarıdaki idari sınırların yanı sıra fiziki açıdan araştırma sahasının kuzey sınırını Büyük Menderes Deltası ve Bafa Gölü oluştururken, kuzeydoğu ve doğusunda Batı Menteşe (Beşparmak) dağları, Akdağ ve Marçal dağı uzanış göstermektedir.

Sahadaki turizm faaliyetlerinin temelini oluşturan kıyılar, Didim ve Milas ilçelerinde bulunmaktadır. Araştırma sahasının kıyıları, Güllük Körfezi'nin Güvercinlik koyundan başlayıp, Büyük Menderes Deltası'na kadar uzanmaktadır. Bu sınırlar dahilinde dikkati çeken kıyılar, genel olarak enine kıyılar (Atlantik tipi) grubuna girmektedir.

İnceleme sahasındaki başlıca kıyı tipleri ise, alçak (plajlı) kıyılar, rialı kıyılar, falezli kıyılar, haliçli kıyılar ve karma kıyı tipi olan Menteşe tipi kıyılardır. Kıyı topoğrafyasına ait bu unsurlar, Didim-Milas kıyı kuşağındaki turizm aktivitesi için oldukça önemli bir potansiyel oluşturmaktadırlar. Buralarda kumsal ve plajların bulunması, deniz-kum-güneş üçlüsü için yöreye pek çok ziyaretçinin gelmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra koy ve adalar, yat turizmi için oldukça önem taşımakta ve gününbirlik yat turlarının uğrak yerleri olarak dikkati çekmektedirler. Ayrıca söz konusu kıyılarda yer alan başta kumsallar olmak üzere, koylar, bükler, tombololar, falezler ve adalar turizm aktivitesinin yoğunlaştığı yerlerdir.

Didim-Milas kıyı kuşağında turizmin en önemli taşıyıcılarından ve turizm aktivitesini destekleyen doğal unsurların en önemlilerinden birisi de iklim özellikleridir. Sahada Akdeniz iklimi hâkimdir. Bu iklimde yaz mevsimi sıcak ve kurak, kış mevsimi ise ılık ve yağışlı geçer. Bu bağlamda Milas'ın yıllık ortalama sıcaklığı 17,88 °C iken, Didim'in 18,34 °C olarak tespit edilmiştir. İklimin uygunluğu ve uzun bir turizm sezonuna olanak sağlaması da plaj turizmini daha da artırmaktadır. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu sahada sıcak geçen aylar çoğunluktadır. Aynı zamanda deniz suyunun

sıcaklığı mayıs-ekim aylarını kapsayan dönemde su sporları ve yüzme olanağı da sağlamaktadır. Bu kapsamda deniz kıyısında halka açık plajlardan, il içindeki yerleşmelerden ve çevre illerden gelenler, gününbirlik olarak veya hafta sonunda yararlanmaktadırlar.

İnceleme alanında hüküm süren Akdeniz iklimi ve buna bağlı olarak yarı nemli Akdeniz yağış rejimi nedeniyle turizm sezonu olarak kabul edilen mayıs-eylül aylarını kapsayan dönemde günlük ortalama hava sıcaklığı 25 °C'nin üzerinde (Didim 25,2 °C ve Milas 25,1 °C) olup, 152-144 gün kadar devam eden bu dönem, deniz banyosu yapmak için uygun hava sıcaklıklarına sahiptir. Araştırma sahamızdaki deniz suyu sıcaklıkları, kıyı turizmi için oldukça uygun durumdadır. Bilindiği gibi deniz banyosu için hava sıcaklığının 18-28 °C arasında olması gerekir. Bu sınır değerlerin yanı sıra en ideal deniz suyu sıcaklıklarının 22-25 °C arasında olduğu belirtilmektedir. Sahamızda turizm sezonu içerisinde deniz suyu sıcaklıkları, deniz banyosu yapmak için uygun değerlere sahiptir. Nitekim inceleme alanımızda haziran (21,9 °C), temmuz (24,2 °C), ağustos (25,2 °C) ve eylül (23,6 °C) aylarını kapsayan dört aylık dönemin, uygun değerleri içerdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bağıl nem oranları % 50 civarında (Didim'de % 56,7 iken, Milas'ta % 54,5), bulutluluk oranları ve yağışlı gün sayıları minimum seviyede, aylık ortalama kapalı gün sayıları 10 günden azdır. Yine özellikle gündüz vakitlerinde denizden karaya doğru eserek havanın serinlemesine katkı yapan 2 m/sn'den az hıza sahip (Didim'de 1,5 m/sn ve Milas'ta 1,9 m/sn) hafif meltem rüzgârlarının varlığı da söz konusudur.

Bütün bu değerlerin ışığında sahamızda mayıs ayı ortalarından ekim ayı ortalarına kadar devam eden turizm sezonunda iklimsel değerlerin insan sağlığı ve turizm faaliyetleri için belirlenmiş olan eşik değerleri aşmadığı anlaşılmaktadır. Araştırma sahamızda, turizm sezonunda turistik faaliyetleri olumsuz yönde etkileyecek yağışlar yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda bütün bu veriler, sahadaki iklim koşullarının kıyı turizmi için oldukça elverişli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ülkemizde Akdeniz kıyıları ile araştırma sahasının da içinde bulunduğu Güney Ege kıyılarında yaklaşık 200-250 gün denize girme-yüzme-deniz veya kum banyosu ve su sporları yapmak mümkündür.

Didim-Milas kıyı kuşağında özellikle kıyı turizmi açısından başta gelen doğal çevre elemanlarından birisi de hidrografya unsurlarıdır. Nitekim sahamızdaki turizm faaliyetlerinin temelini hiç şüphesiz Ege Denizi oluşturmaktadır. Deniz banyosu için ideal koşullara sahip olan Ege Denizi, Üç S (sea, sand, sun) turizmi olarak adlandırılan kıyı turizmi için de oldukça önemlidir. Ayrıca Bafa Gölü, Büyük Menderes Deltası, Tuzla ve Hacat gölleri de özellikle doğa yürüyüşü ve ornitoloji ile çeşitli gezi turları gibi ekoturizm etkinliklerinin yapılabileceği hidrografik çekiciliklerdir.

Didim ve Milas ilçeleri, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren gelişen turizm aktivitesi ile birlikte beşeri ve ekonomik açıdan dikkate değer değişim ve ilerlemelere sahne olmuşlardır. Bu süreçte sahamızdaki beşeri aktivitelerin en başında gelen nüfusta artışlar yaşanmış, yerleşmelerde yatay genişlemeler meydana gelmiş, turizm başta olmak üzere, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde önemli ilerlemeler söz konusu olmuştur.

Sahada değişen ölçekte ve ağırlıkta turistik kentleşme sürecinin yaşandığı iki kent yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, turistik kentleşme olgusunu yoğun bir şekilde yaşayarak, kentsel gelişimini sürdüren, büyümesini ve bugünkü seviyesini, turizm sayesinde elde etmiş olan *Didim* kentidir. Turizm, Didim kentinde mesleki çeşitliliğin artmasına, primer ekonomik faaliyetlerden sekonder ve tersiyer faaliyetlere geçişi hızlandırmıştır. Didim'de bulunan ticari işyerlerinin dağılımını incelediğimizde, turizmle gerek doğrudan gerekse dolaylı bir şekilde bağlantılı ticari işletme sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Didim'de başta turistik konaklama tesisleri olmak üzere restoranlardan eğlence mekânlarına, hediyelik eşya satanlardan marketlere kadar çeşitli işletmelerin kurulması ve büyümesinde, turizm ve onun getirisi olan unsurlar temel etkindir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki diğer kent yerleşmesi, kökleri oldukça eskilere dayanan ve iki kez başkentlik yapma şansına sahip olmuş "Uygurluklar Şehri" Milas'tır. Milas'taki ticari iş yerlerinin dağılımına baktığımızda; gıdadan giyime, oto tamirciliğinden mobilyacılığa ve emlakçılıktan mandıracılığa kadar oldukça çeşitlilik gösteren işyerlerinin dağılışı sergilediği görülmektedir.

Ülkemizin gözde turizm mekânlarından bir kısmına sahip olan ve barındırdığı turistik çekicilikleriyle ülkemiz turizminde dikkat çekici bir yer edinmekte olan Didim-

Milas kıyı kuşağında, turizmin hızla geliştiği dönem, 1980'lerin ortasında başlar. Belki bu açıdan turizme Kuşadası ve Bodrum gibi dev turizm kentlerinden biraz da geç başladığı söylenebilir. Ancak günümüzde kıyı turizmi başta olmak üzere kültür turizmi ve ekoturizm gibi alternatif turizm türlerinin gelişmeye başlamasıyla oldukça önemli aşamalar kat etmektedir. Nitekim Didim, 2005 yılında "Turizm Kenti" ilan edilmiş ve bu kapsamda çalışmalar bütün hızıyla sürmektedir. Milas'ta da kıyı turizminin yanı sıra kültür turizmi, ekoturizm ve golf turizmi gibi alternatif turizm aktivitelerinin daha da geliştirilmesine dönük çalışmalar sürdürülmektedir.

Saha, beşeri turistik tesis ve yatırımlar bakımından da oldukça önemli düzeydedir. Nitekim çeşitli türlerde 299 konaklama tesisi bulunmakta ve bunların toplam yatak kapasitesi 20 583'tür. Bunlar içerisinde ilk sırayı % 71,2'lik oranla oteller almakta, bunu sırasıyla % 12,8'lik oranla apartlar ve moteller, % 7,1'lik oranla pansiyonlar, % 6,3'lük oranla tatil köyleri ve % 2,6'lık oranla kampingler takip etmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki konaklama tesisleri ve yatak kapasitelerinin dağılımında, yatak kapasitesi bakımından ilk sırada Didim kenti gelmektedir. Didim kentinde, 15 812 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Bu veri, yatak kapasitesinin % 76,8'ine karşılık gelmektedir. Yatak kapasitesi bakımından Didim kentini, Güllük, Akbük, Milas kenti ve Bafa Beldesi takip etmektedir.

İnceleme alanına yönelik iç ve dış turizm talebinin 1990'lı yıllardan itibaren her geçen gün daha da artmakta olduğunu söyleyebiliriz. Turist sayının boyutu hakkında en sağlıklı ve en nitelikli veri kaynağımızı, 1997 yılında hizmete açılan Milas-Bodrum Hava Limanı'ndan elde edilen bilgiler oluşturmaktadır. 2009 yılı itibariyle gelen giden yolcu sayısı toplam 2 904 384'dir. Bunun % 66,5'i (1 933 579) dış hatları kullanan yolculardan oluşurken, % 35,5'i (970 805) iç hatları kullanan yolculardan oluşmaktadır. Milas-Bodrum Hava Limanı verilerine göre, 2009 yılı itibariyle sahaya geliş-gidiş yapanların yaklaşık yarısını (% 42,7) tek başına İngiltere'den geliş-gidiş yapanlar kaplamakta, bunu Hollanda (% 9,0), Fransa (% 8,6), Belçika (% 8,0), Polonya (% 4,8), Almanya (% 4,5) ve diğer ülkelerden geliş-gidiş yapanlar takip etmektedir. Bunun yanı sıra araştırma sahamıza deniz yolunu kullanarak giriş yapan ziyaretçiler de söz konusudur. Nitekim 2010 yılında Güllük Limanı'na 3 048 turist giriş yapmıştır. 2010

yılı itibariyle de Didim Deniz Hudut ve Yat Limanı kapısından toplamda 2 028 turist giriş yapmıştır.

Didim-Milas kıyı kuşağına yönelik iç ve dış turizm talebi her geçen gün artmaktadır. Bu açıdan 1997 yılında hizmete giren Milas-Bodrum Hava Limanı, yöreye erişilebilirliği büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Son yıllarda kara yolu altyapısının güçlendirilmesine yönelik olarak sürdürülen bölünmüş yol yapımı, erişim bağlantılarının çeşitlenmesine, kalite ve konforun artmasına imkân tanıyacaktır. Ayrıca 2009 yılında hizmete giren Didim Yat Limanı (D Marin-Didim) gibi yatırımlarla da sahamıza yönelik turizm talebinin artmasına olanak sağlanmaktadır.

İnceleme sahası, Altınkum plajı gibi mavi bayrak ödüllü plajları ile deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanan kıyı turizminin gözde mekânlarına sahiptir. Ayrıca Bafa Gölü Tabiat Parkı ve Tuzla Sulak Alanı gibi doğal mekanlarıyla doğa yürüyüşü, trekking, ornitoloji ve çeşitli gezi turlarının gerçekleştirildiği, ekoturizm etkinliklerinin yapılabileceği doğal ortamlara sahiptir. Çeşitli vadiler, dağlık alanlar, mağaralar, kaynak suları, yayla alanları gibi doğal güzellikleri de kendisinde barındıran kıyılarımızdaki bazı koylar, zengin orman örtüsüyle dikkati çekmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağı, beşeri turistik çekicilikler bakımından da oldukça zengindir. Sahanın antik dönemlere dayanan uzun bir tarihi geçmişe ve buna bağlı olarak çok çeşitli medeniyet ve kültürlere ev sahipliği yapmış olması, tarihi ve kültürel yapıtların da çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açmıştır. Başta Karya medeniyeti olmak üzere, İon, Pers, Roma, Bizans, Menteşeoğulları ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapan sahamızda, bu medeniyetlerin kendine özgü eserlerine veya onların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Karyalılara ait Gümüşkesen Anıtı'ndan, İonlara ait Apollon Tapınağı'na ve Milet Antik kentine, Menteşeoğullarına ait Beçin Kalesi'nden Osmanlılara ait camilere kadar çeşitli antik ve tarihi esere rastlamak mümkündür. Ayrıca Milas ve Didim yörelerine özgü gelenek ve göreneklere yansıtan giysiler, el dokumaları, halılar, yöresel yemekler, düğün ve eğlenceler de söz konusudur.

Doğal, tarihi ve kültürel açıdan sahip olduğu zenginlik ve çeşitlilik paralelinde sahamızda, çeşitli turizm türleri açısından oldukça önemli potansiyeller bulunmaktadır. Nitekim başta kıyı turizmi olmak üzere, kültür turizmi, ekoturizm, kırsal turizm, termal turizm, mağara turizmi ve golf turizmi gibi alternatif turizm aktiviteleri açısından

oldukça elverişli koşullar bulunmaktadır. Bu açıdan söz konusu turizm türlerine yönelik yatırım ve etkinlikler her geçen gün artmaktadır. Bunun yanı sıra deve ve boğa güreşleri gibi çeşitli yöresel etkinlikler ve festivaller de gerçekleştirilmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağında gelişen turistik aktivite, çevre koruma bilincinin gelişmesine, yöresel kültür elemanlarına olan duyarlılığın artmasına, tarihi ve antik eserlere verilen değerin artmasına, farklı kültür ve medeniyetlerin buluşmasına ve kaynaşmasına, yaşam standartlarının yükselmesine, eğitim ve bilinç düzeyinin artmasına katkı sağlamaktadır. Buna ek olarak turizm ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine, işsizliğin düşmesine, gelir seviyesinin yükselmesine, yöre halkının geçim kaynaklarının artmasına ve daha birçok katkının oluşmasına da kapı aralamaktadır.

Turizm aktivitesi, sahada yer yer doğal çevrenin tahrip olmasına, arazi kullanımında amaç dışı değişikliklere, aşırı ve plansız yapılaşmalara, peyzaj ve estetik kalitenin bozulmasına, çeşitli düzeyde çevre kirlenmelerine yol açmaktadır. Ayrıca turizm, beraberinde birçok etkenle birlikte sosyo-kültürel yaşamda birtakım değişikliklere de zemin hazırlamaktadır. Örneğin, demografik yapının yaş ve cinsiyet oranları gibi parametrelerinde hızlı değişimlere, geleneksel kalıpların yer yer terk edilmeye başlanmasına, yabancı dillerin baskısına, kalabalık ve izdihama, kültürel yozlaşmalara yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra turizm, tarım ve hayvancılık gibi bazı ekonomik faaliyetlerin gözden düşmesine, özellikle emlak ve inşaat piyasasında enflasyona, doğal ve beşeri kaynakların hızlı ve gelecek kaygısı taşımadan tüketilmesine zemin hazırlanmasına, bazı yöresel ürünlerin turistik meta haline dönüşmesine ve rant kavgalarına neden olabilmektedir.

Didim-Milas kıyı kuşağının, hem doğal turistik çekicilikler hem de beşeri turistik kaynaklar bakımından oldukça önemli bir potansiyele sahip olduğu, ancak birçok açıdan avantajlı konumda bulunmasına rağmen, bugüne kadar söz konusu potansiyelin yeterince kullanılmadığı ve sahanın eşdeğer özelliklere sahip diğer turistik merkezlerin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Bunda birçok faktörün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sahanın Bodrum gibi büyük turistik merkezlerin gölgesinde kalmış olması, ülke genelinde uygulanan ve tek bir turizm türünün öne çıkarıldığı politikalar, uzun yıllar kültürel turizmin ve kültürel çekiciliklerin revaçta olmaması, sahamızdaki turizmle ilgili

olan kişi ve kurumların bu konuda yeterli bilinç düzeyine sahip olmaması, altyapının ve konaklama olanaklarının yetersizliği, erişim açısından olanakların yeterli ölçüde gelişmemiş olması gibi etkenler bunlardan en dikkat çekenlerini oluşturmaktadır.

Sahadaki doğal ve beşeri çevre etmenlerinden kaynaklanan birtakım sorunların güncelliğini sürdürdüğü gözlenmektedir. Nitekim doğal çevrede meydana gelen yıpranmalar, verimli tarım arazilerinin ve mera alanlarının yok edilmesi, aşırı ve plansız yapılaşmalar, çeşitli düzeylerde çevre kirlenmeleri, kalabalıklaşmaların görülmesi, insan ve taşıt baskısı gibi birçok sorun hala çözülmeyi beklemektedir. Ayrıca doğal ve beşeri turistik kaynakların yeterince korunamaması ve değerlendirilmemesi, kaliteli tesislerin yeterince bulunmaması, kalifiye eleman sıkıntısı, tanıtım sorunları, ulaşım ve altyapı eksiklikleri gibi birçok sorun da yine güncelliğini korumaktadır.

Didim-Milas kıyı kuşağındaki gerek turizm gerekse diğer insan aktivitelerinden kaynaklanan sorunların çözümü için, öncelikle problemlerin yerinde ve zamanında teşhis edilmesi ve buna yönelik uygulamaların vakit geçirilmeden işleme konulması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca sorunların çözümünde çok dar kapsamlı ve tekdüze bir bakış açısı yerine geniş bir perspektiften bakılması da oldukça önemlidir. Gerek çevre kirlenmelerinde gerekse yapılaşma gibi sorunlarda koruma-kullanma dengesinin iyi ayarlanması gerekmektedir.

Son yıllarda meydana gelen olumlu gelişmeler ve turizm arenasındaki konjonktürel değişimler, sahamızın var olan potansiyelinin giderek daha büyük ölçüde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Özellikle erişim ve konaklama olanaklarının iyileşmesi, kıyı turizminin yanı sıra kültürel turizm, ekoturizm ve kırsal turizm gibi alternatif turizm faaliyetlerine olan ilginin artmasıyla, sahamızda hızlı bir turistik devinim meydana gelmeye başlamış ve bu durum yerli ve yabancı ziyaretçilerin giderek artmasına zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda inceleme alanında geleceğe dönük olarak yapılacak turizm yatırım ve planlamalarında, özellikle günümüzde kıyı bandında sıkışmış ve kalabalıklaşmış yapılaşmalar yerine doğaya ve yöresel unsurlara duyarlı, çevresel anlamda sorun teşkil etmeyen ve iç kesimlere doğru genişleyerek, kıyı ile iç kesimler arasında bağlantı kuran bir turizm anlayışının yaygınlaşması gerekmektedir. Ayrıca turistik aktivitelerin sadece yaz sezonuna değil de bütün yıla yayılması ve yoğunluğun dağıtılması için alternatif

turizm faaliyetlerine de yer verilmesi gerekmektedir. Bunu yaparken de doğal çevrenin korunmasına ve amaç dışı değişikliklerin olmamasına azami dikkat gösterilmelidir. Burada dikkate alınacak en önemli hususlardan birisi de doğal ve beşeri turistik kaynakların sadece bize ait olmadığı ve bir an önce tüketmememiz gerekmediğidir. Çünkü bunlar gelecek nesillere de bırakılabilecek ve onların da istifade edebilecekleri potansiyelleri taşımaktadırlar. Unutulmamalıdır ki bu kaynaklar üzerinde en bizler kadar onların da hakları vardır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki turizm, Didim-Milas kıyı kuşağındaki en büyük işveren, yörenin beşeri ve ekonomik çerçevesinin şekillenmesindeki en etkili ekonomik sektör durumundadır. İnceleme alanında turizm aktivitesinin olumlu ya da olumsuz etki yapması, onu nasıl yöneteceğimize ve yönlendireceğimize bağlı olarak değişecektir. Kısa vadeli çıkar hesaplarıyla, doğal ve beşeri kaynakların yok edilmesi, yöre halkına dikkate değer bir katkı sağlamayacak ve turizm büyük bir ekonomik ve sosyal sömürü aracı haline gelecektir. Oysa ki amaç, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda yapılacak uzun vadeli bir planlama ile, yöre halkının turizm sektörüne entegre edilmesi sonucunda araştırma sahasındaki ekonomik kalkınma ve sosyal dönüşümün daha sağlıklı ve güçlü bir şekilde sağlanması olmalıdır.

KAYNAKÇA

Adıyeke, N., *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal Demografik, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniv. Atatürk İlke ve İnkılâpları Enst., İzmir 1994.

Ak, İ., H., *İlçemiz Milas*, Çaba Yayınları, İzmir 2004.

Akarca, A., Akarca, T., *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1954.

Akgül, O., *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.

Akış, A., Kaya, B., Seferov, R. ve Başkan, H.O., "Harran Ovası ve Çevresindeki Tarım Arazilerinde Tuzluluk Problemi ve Bu Problemin İklim Özellikleriyle İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, 2005, 21-38.

Akpınar, E. ve Bulut, Y., "Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları", (Elektronik Sürüm) *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, Cilt: IV, 20-22 Mayıs 2010.

Aksu, F., *Büyük Menderes Nehri Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. İzmir 1995.

Akşit, İ., *Batı Anadolu Uygarlığı*, Edebiyat Fakültesi Demirbaş No:72469, İstanbul 1980.

Ardos, M, *Türkiye Jeomorfolojinde Tektonik*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2621, Coğrafya Enstitüsü Yayın No:113, İstanbul 1979.

Arıbaş, K., "Türkiye'de Yerleşme", Yazıcı, H. ve Koca, M., K.(Ed), *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007.

Arınç, K., *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri*, Mega Ofset Erzurum 2006.

Atalay, İ., *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş (Genişletilmiş ikinci baskı)*, Ege Üniv., Edebiyat Fak. Yay. No: 9, İzmir 1987.

Atalay, İ., ve Mortan, K., *Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Resimli ve Haritalı)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

Atalay, İ., *Türkiye Vegetasyon Coğrafyası*, Ege Üniv. Basımevi, İzmir 1994.

Atalay, İ., *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, META Basım Matbaacılık, İzmir 2004.

Atik, M., Altan, T., Taşçıoğlu, M.S.G. ve Yıldırım, E., “Çevresel Etkileri Açısından Ülkemizdeki Turizm Gelişmeleri ve Bölgeleri”, *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, İzmir, 21-23 Kasım 2007.

Avcı, M., “Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye’nin Bitki Örtüsü”, *İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Coğrafya Bölümü Dergisi*, Sayı:13, İstanbul 2005.

Avcı, N., “Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi”, (Elektronik Sürüm), *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(2), İzmir 2007.

Avcı, S., “Golf Örneğinde Spor Mekânlarının Çevresel Etkileri: Bir Spor Coğrafyası Çalışması”, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM), V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu* (16-17 Ekim 2008), Bildiriler Kitabı:15-29.

Aydın, A. ve Sunlu, U., “Güney Ege Sedimentlerinde Karbon ve Yanabilen Madde Düzeylerinin Araştırılması” (Elektronik Sürüm), *Ege Su Ürünleri Dergisi*, 21(3-4), İzmir 2004.

Aydınözü, D., “Maki Formasyonunun Türkiye’deki Yayılış Alanları Üzerine Bir İnceleme”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), Kastamonu 2008.

Aydoğan, Ö., *Yorandan Didim’e*, Didim Belediyesi Kültür Yayınları, Didim 2006.

Bal, H., *Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi (Antalya’nın Üç Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, Doğa-İnsan Yayınları 1, İstanbul 1995.

Bal, C., 2002, “Ekoturizm”, *First Tourism Congress of Mediterranean Countries*, Antalya / Turkey, 17-21 Nisan 2002.

Barut, İ.F. ve Gürpınar, O., “Milas (Muğla) Havzasının Tuzlu Karst Kaynaklarının Hidrojeolojik Dolaşım Modeline Bir Yaklaşım” (Elektronik Sürüm), *İstanbul Üniv. Müh. Fak. Yerbilimleri Dergisi*, 18(1), İstanbul 2005.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 30.03.2004 tarih ve 25418 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

Baykan, E., *Turizmin Yerel Kültür Üzerindeki Etkilerinin Yöre Halkı Tarafından Algılanması (Ürgüp Yöresine Yönelik Bir Uygulama)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Enst., Ankara 2007.

Baysan, S., “Didim Kıyı Alanı Örneğinde Turizmin Çevresel Etkileri Konusunda Yerli Halkın Tutumları”, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları IV. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 02 Konferansı Bildiriler Kitabı*, İzmir, 5-8 Kasım 2002.

Baysan, S., “Ekolojik Etkiler: Turistler, Konaklama Sektörü ve Yerel Halkın Tutumları”, A.Yüksel ve M. Hançer(Ed.), *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Baysan, S., “Turizmin Geliştirilmesi ve Çevreye etkileri Konusunda Yerli Turistlerin Tutumları Ören, Milas Örneği”, *SOİD Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi* Sayı: 2, İzmir, 2005, S. 22-30.

Bean, E. G., *Eskiçağda Menderes ve Ötesi*, Arion Yay. İstanbul 2000.

Bekdemir, Ü., Sever, R., Uzun, A. ve Elmacı, S., “Yıldızkaya Mağarası”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:12, Konya 2004.

Brinkman, R., *Türkiye Jeolojisine Giriş*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1976

Ceylan, M.A., “Türkiye Kıyılarında Üzerinde Şehir Yerleşmesi Bulunan Tombololara Genel Bir Bakış”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 23, İstanbul 2011.

Cumhuriyetin 80. Yılında Muğla. Muğla Valiliği, Muğla 2003.

Çavuş, Ş., “Turizmde Taşıma Kapasitesi”, Atilla Yüksel ve Murat Hançer(Ed.), *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Çalışkan, U., *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir 2003.

Çolak, M., *Milas Yahudileri*, Milas Belediyesi Kültür Yayınları, Milas 2003.

Darkot, B. ve Erinç, S., “Güneybatı Anadolu’da Coğrafi Müşahedeler”, *İstanbul Üniv. Coğ. Enst. Dergisi*, 2(5-6), İstanbul 1953-1954.

Darkot, B. ve Tuncel, M., *Ege Bölgesi Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1995.

Demir, G. ve Ünal, S., *Ege’de Bir Köy: Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme*, Milas Kaymakamlığı Kültür Yayınları, No: 1 Milas 2005.

Doğanay, H., *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, MEB Eğitim Dizisi Yayın No: 2982, İstanbul, 1997.

Doğanay, H., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya 2001.

Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ.F., *Coğrafya'ya Giriş 2; Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2003.

Doğanay, S., “Yomra'nın Başlıca Fonksiyonel Özellikleri”, *Doğu Coğ. Dergisi*, Sayı: 18, Konya 2007.

Doğanay, H., Şahin, C. ve Özcan, N.A., *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*, Gündüz Yayınları, Ankara 2007.

Doğaner, S., “Türkiye’de Turizm Ulaştırması”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi* Sayı:4, İstanbul 1996, s.19-45.

Doğaner, S., “Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, İstanbul 1998.

Doğaner, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2001.

Dönmez, Y., *Bitki Coğrafyası*, İ.Ü.Yayın No:3319, Coğr. Enst. Yayın No:3213, İstanbul 1985.

Durak, A., *Turizmin Çevreye Etkileri: Nevşehir İli Konaklama İşletmecilerinin Çevre Duyarlılığıyla ilgili Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Enst. İşletme Anabilim Dalı, Kayseri 2008.

Ege, Z. ve Özen, S., “Turizmde Değişen Tüketici Eğilimleri Açısından Türk Turizminin Potansiyeli ve Hedefleri”, *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu* (21-23 Kasım 2007) İzmir.

Emekli, G., *Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir 1994.

Emekli, G., *Bergama'da Turizm ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir 1998.

Emekli, G., *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Mekansal Etkileri*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama-İzmir 2001.

Emekli, G., “Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye’de Kültürel Turizm”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), İzmir 2005.

Emekli, G., “Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), İzmir 2006.

Erdem, M., *Milas'ın Kırsal Turizm Potansiyeli*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir 2005.

Erdem, M., “Muğla İli (Güney Ege) Kıyı Alanı Yönetimi ve Balıkçılık”, *Ege Üniv. Su Ürünleri Dergisi*, 23(1/3), İzmir 2006.

Erdoğan, N. ve Yağcı, Ö., “Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekoturizmin Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Etkiler Bakımından Değerlendirilmesi”, *First Tourism Congress of Mediterranean Countries*, Antalya/Turkey, 17-21 Nisan 2002.

Ergene, A., *Toprak Biliminin Esasları*, Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Yay.12, Erzurum 1972.

Erinç, S. *Jeomorfoloji II* (Günc. A. Ertek, C. Güneysu), DER Yayınları, İstanbul 2001.

Eroğlu, Z., *Muğla Tarihi*, Marifet Basımevi, İzmir 1939

Erol, O., *Genel Klimatoloji*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2008.

Geçmişten Mylasa'dan Milas'a Geleceğe, Milas Kaymakamlığı ve Milas Belediyesi Ortak Kültür Yayını, Milas Reklâmçılık Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri, Milas 2006.

Gökbel, A. ve Şölen, H., *Aydın İli Tarihi (Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar)*, Ahmed İhsan Basımevi 1936.

Göney, S., *Büyük Menderes Bölgesi*, İst. Üniv. Yayınları No: 1895, Coğrafya Enst. Yayınları No: 79 İstanbul 1975.

Göney, S., *Şehir Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1995.

Göngör, E., “Mavi Bayrak Ödülünün Turizm Sektöründeki Önemi”, *II. Turizm Şurası Bildirileri*(12-14 Nisan 2002), Ankara 2002.

Güçlü Y., *Dalaman-Fethiye Kıyı Kuşağının Turizm Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İzmir 1993.

Güçlü, Y., “Ege Bölgesi Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), Sakarya 2010.

Güçlü, Y., “Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:23, Erzurum 2010.

Gümüş, N. ve Özüpekçe, S., “Foça’da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri” (Elektronik Sürüm), *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, 6(2), 2009.

Güner, İ., *Bodrum ve Milas Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:838 K.K.E.F Yayınları No:77 Araştırma Serisi No:18 Erzurum 1997.

Güney, E., *Türkiye Çevre Sorunları*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul 2004.

Güney, E., *Türkiye Hidrocoğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2004.

Güngördü, E., *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası (Doğal ve Tarihi Coğrafya Açısından)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003.

Gürdal, M., "Türkiye'nin Turizm-Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları", *I. Ulusal Turizm Kongresi*, Kuşadası 16-18 Kasım 1990.

Gürdal, M., *Turizm Ulaştırması*, Karınca Matbaası, İzmir 1995.

Hoşgören, M.Y., *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003.

Işık, Ş., "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 57-71, İzmir 2005.

İkiel, C., "Muğla'nın Coğrafi Özellikleri", Ali Abbas Çınar(Ed.), *Muğla Kitabı (Arkeoloji, Tarih ve Coğrafyası)*, Printer ofset Matbaacılık, İzmir 2004.

İkiel, C., "Muğla Yöresinde İklim Koşullarının İnsan ve Çevre Üzerindeki Etkileri", *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 Bildiri Kitabı (Prof Dr. İsmail Yalçınlar Anısına)*, İstanbul 29-30 Eylül 2005.

İnandık, H., "Türkiye Kıyılarının Başlıca Morfolojik Meseleleri", *İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi*, Sayı:7-8, İstanbul 1956-1957.

İnandık, H., "Türkiye Kıyılarına Genel Bakış", *İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi*, 5(9), İstanbul 1958.

İnandık, H., "Türkiye Çevresindeki Denizlerin Başlıca Özellikleri", *İst. Üniv. Coğ. Enst. Dergisi*, 7(14), İstanbul 1964.

İnandık, H., *Deniz ve Kıyı Coğrafyası*, İst Üniv. Yay. No: 1219, Coğrafya Enst. Yay No: 47 İstanbul 1971.

İyidiker, H., "Türkiye'de Turizmin Ekonomik Gelişmeye Katkısı ve Sosyo-Kültürel Etkileri", *I. Ulusal Turizm Kongresi*, Kuşadası 16-18 Kasım 1990.

Kayan, İ., *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir.

Keçer, M., Durukal, S. Ve Durukal, A., "Büyük Menderes Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi", MTA, Temel Araştırmalar Dairesi, Ankara 1983.

Ketin, İ., *Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış*, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Sayı: 1259, İstanbul 1983.

Kızıl, A., *Uygurlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi*, Milas Reklamcılık ve Matbaa Hizmetleri, Milas-Muğla 2002.

Koçman, A., *Ege Ovalarının İklimi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları:73, İzmir 1993.

Koçman, A., *Türkiye İklimi*, Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72 İzmir 1993.

Koçman, A. ve Özgürel, M., “Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Bölgesi Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi* sayı:4, İstanbul 1996, s.83-99.

Korkmaz, M. ve Tolunay, A., “Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Ekoturizm”, *First Tourism Congress of Mediterranean Countries*, Antalya / Turkey 17-21 Nisan 2002.

Köksal, A., “Ege Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası”. Ankara Üniv. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII(1-2), Ankara 1988.

Köksal, A., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994.

Kuvan, Y., “Korunan Alan – Turizm İlişkilerinde Yönelik Kavramsal İrdeleme”, *First Tourism Congress of Mediterranean Countries*, Antalya / Turkey 17-21 Nisan 2002.

Küçük, M., Arpa Yenilmez, N. ve Özmen, S., “Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları, Kaynak Değerlerini Etkileyen Faktörler ve Ekoturizm”, *İkinci Uluslararası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu*, İzmir 10–11 Mayıs 2004.

Küçükveren, C., 2005, *Ege’de Bir Anadolu Uygurlığı: Karia*, Özgün Ofset, İstanbul 2005.

Küçüktopuzlu, F. “Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri”, *I. Ulusal Turizm Kongresi*, Kuşadası 16-18 Kasım 1990.

Menteşe Beyliği Başkenti: Beçin, Beçin Belediyesi ve Milas Kaymakamlığı Yayını, Milas 2005.

Milas Tanıtım Kitapçığı, 2010, Milas Kaymakamlığı.

Moran, G., "Aydın Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli parkı: Sorunlar ve Ekolojik Turizm", *Büyük Menderes Havzası 3. Tarım ve Çevre Sempozyumu*, Söke 2-4 Eylül 1998.

Muğla Tanıtım Kitabı, Muğla Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Muğla 2005.

Mutluer, M., *Büyük Menderes Deltasının Fiziki Coğrafyası ve Amenajmanı*, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi), Ege Üniv. Edeb. Fak. Coğrafya Böl., İzmir 1984.

Muradov, S., *Turizmin Kentleşme Sürecine Etkileri: Alanya Örneği*, (Yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Ankara 2006.

Oktik, N., Hız, K., Bozyer, Ü., Sezer, S., *Milas Araştırması 2003*, Muğla Üniv. Yay: 47, Rektörlük Yay: 27, Muğla 2004.

Oral, M.Y. ve Diğerleri, *Milas Analitik Etüdüleri*, Dokuz Eylül Üniv. Mühendislik-Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Plan. Böl., İzmir 1990-1991 Yaz stajı.

Orhan, T., *Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniv. Fen Bilimleri Enst., Erzurum 2008.

Ömercioğlu, E., *Bafa Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Coğ. Böl., İzmir 2004.

Önen, E., "Turizm-Çevre Etkileşimi: Turizmde Ortaya Çıkan Yeni Eğilimler", Ayşe G. Şerifoğlu(Ed.), *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu*, Kuşadası, Aydın 23-26 Şubat 2000.

Özçağlar, A., 1997, "Türkiye'de Belediye Örgütlü yerleşmelerin Coğrafi Dağılımları", *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, Sayı: 06, s.243-272.

Özdemir, N. ve Dirican, S., "Muğla ilinde Kültür balıkçılığı ve Sorunları", (Elektronik Sürüm), *Ege Üniv. Su Ürün. Dergisi*, Cilt No: 23, İzmir 2006.

Özel, N., *Beşparmak (Batı Menteşe) Dağları (Aydın-Muğla) Flora ve Vegetasyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Fen Bil. Enst., İzmir 1992.

Özer, Y., *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Muğla 2007.

Özgüç, N., *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*, Çantay Kitabevi İstanbul 2007.

Özgür, H., “Kuşadası’nda Çarpık Kentleşmenin Kısa Tarihi ve Turizm Üzerine Etkileri”, Ayşe G. Şerifoğlu(Ed.), *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu*, Kuşadası 23-26 Şubat 2000.

Özkardaş, E.,E., *Bafa Gölü Çevresinde Ekolojik Sorunlar ve Sosyo-Ekonomik Boyutu*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İzmir 2008.

Özmen, M., *Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri: Akçakoca Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Akçakoca 2007.

Öztaş, K., “Dünya Ekoturizm Yılında Alternatif Ekoturizm Merkezi: Akşehir”, *III. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu*, İzmir 7-8 Kasım 2002.

Öztürk, G., *Turizm-Çevre Koruma-Kentleşme Etkileşiminde Kıyı Alanları: Antalya Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze 2009.

Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ., “Gelişmekte olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma” (Elektronik Sürüm), *Gazi Üniversitesi ve Turizm Eğitim Fakültesi Ticaret Dergisi*, Sayı : 2, Ankara 2002

Parasız, Ö., *Sarıçay Havzasının İklimi ve Arazi Degrasyonu*, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi), Ege Üniv. Edeb. Fak. Coğ. Böl., İzmir 2004.

Pınar, İ., “Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri”, *I. Ulusal Turizm Kongresi* Kuşadası 16-18 Kasım 1990.

Pınar, İ., “AB Turizm Politikaları ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Durumu”, *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, İzmir 21-23 Kasım 2007.

Pirhan, F.A., *Didim, Milas, Ören Arasında Kalan Bölge Florası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Fen Bil. Enst., İzmir 2003.

Sağdıç, O., *Aydın*, Dönmez Ofset, Ankara 1988.

Sarıkaya, A., *Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Parkı’nın Ekoturizm Yaklaşımı Çerçevesinde İrdelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2004.

Sezer, İ., *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı’nın Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Erzurum 2006.

Soykan, F., “Ege Bölgesi’nde Turizm Ulaştırması”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı:9, İzmir 1997.

Sözer, A.N., Mutluer, M. ve Işık, Ş., *Ege Bölgesi Coğrafyası*, Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, İzmir 1989.

Şen, D. S., *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin 2010.

Taner, T., “Turizm Yapılaşmalarında Doğayı Korumaya Yönelik Planlama ve Tasarım Yaklaşımları”, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, E.Ü. Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2*, İzmir 2003.

Taşkıran, B., *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları No:4, Muğla 2004.

Tatlı, A., *Türkiye Vegetasyonu*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2004.

Tatoğlu, E., Erdal, F., Özgür, H. ve Azaklı S., “Bir Turizm Etki Skalası Geliştirilmesi ve Test Edilmesi: Kuşadası Örneği”, Ayşe G. Şerifoğlu(Ed.), *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu*, Kuşadası, Aydın 23-26 Şubat 2000.

Toprak, Y., *Turizmin Belediye Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Didim Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Aydın 2007.

Tuncel, M. ve Darkot, B., *Ege Bölgesi Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1995.

Tüfekçi, Ç., N., *Milas Kentimiz; Sevdamız ve Hüznümüz Bizim*, Anıl Ofset-Tipo Matbaacılık, Muğla 2005.

Tüfekçi, N. Ç., *Akbük (Ayrılıklar ve Yeni Hayatlar-Maviyle Yeşilin Buluşması)*, Anıl Ofset/Tipo Matbaacılık, Muğla 2008.

Tümertekin, E., *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsal Fonksiyonlar*, İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, İstanbul 1975.

Tümertekin, E., *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No. 85, İstanbul 1987

Tümertekin, E. ve Özgüç, N., *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma)*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1999.

Tümertekin E. ve Özgüç, N., *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan)*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2006.

Uğurlar, A., *Turizmin Yerel Ekonomiye Etkileri ve Sürdürülebilirliği; Van Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniv. Fen Bilimleri Enst., Ankara 2006.

Ul, A. M., “Büyük Menderes Havzasında Tarımsal Amaçlı Su Kullanımı”, *Büyük Menderes Havzası 3. Tarım ve Çevre Sempozyumu*, Söke-Aydın 2-4 Eylül 1998.

Umar, B., *Karia (Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi)*, İnkılap Yayınevi İstanbul 1999.

Usal, A., “Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri ve Ege Bölgesi Örneği”, *I. Ulusal Turizm Kongresi*, Kuşadası 16-18 Kasım 1990.

Uslu, O., “Turizm ve Çevresel Etkileri”, *Turizm ve Çevre Konferansı*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1997.

Uykucu, E., *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi (Coğrafya ve Sosyal Yapı)*, İstanbul 1983.

Uzun, A.R., *Türkiye’de Turizmin İstihdam Üzerine Etkileri (Turizm Eğitimi Üzerine Bir Örnek: Antalya)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İstanbul 2009.

Uzunkaya, C., *Kara Yolu I. Ulusal Kongresi* (01-03 Nisan 2008), Karayolları Genel Müdürlüğü, Yollar Türk Milli Komitesi Yay. No:28, Ankara 2008.

Von Graver, V. “Antik Çağdan Günümüze Milet”, *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu* (15-16 Kasım 2001) Söke-Türkiye

Yalçınlar, İ., *Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik açısından)*. İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2089, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 87, İstanbul 1976.

Yıldız, H., Doğan, M.H. ve Urla, Ö., “Muğla İli Güllük Körfezi’nde Deniz Suyu Kirliliğinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Sistemleri İle İzlenmesi”, (Elektronik Sürüm), *T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Ankara 2002.

Yiğit, E.M., Küçükerbaş, E.V. ve Özkan, M.B., “Önemli Turizm Yörelerimizde Hızla Gelişen Bir Rekreatyonel Mekan; Aquaparklar”, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, İzmir 16-18 Nisan 2003.

Yüksel, A., Hançer, H., *Turizm: İlkeler ve Yönetim*, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Zaman, S., *Kemer'in Turizm Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Erzurum 2005.

İnternet Adresleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y), Erişim tarihi: 25 Kasım 2011, <http://www.kultur.gov.tr>.

Bafa Gölü, Erişim tarihi: 03 Ekim 2011, <http://www.bafa.bel.tr>.

Bafa Gölü, Erişim tarihi: 22 Temmuz 2010, www.wwf.org.tr.

Didim, Erişim tarihi: 15 Ağustos 2010, <http://www.didimportal.com>.

Milas Kenti, Erişim tarihi: 19 Kasım 2010, www.milas2010-2025.blogspot.com.

Çomakdağ Geleneksel Giysili Bez Bebek Projesi, Erişim tarihi: 22 Ağustos 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.

Turizm İstatistikleri /İstatistikler/Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, Erişim tarihi: 30 Eylül 2010 <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>.

Hava Ulaşımı, Erişim Tarihi: 02 Ekim 2010, <http://www.hezarfen.dmi.gov.tr>.

Milas Bodrum Hava Limanı, Erişim Tarihi: 01 Ekim 2010, <http://www.milasbodrum.dhmi.gov.tr>.

Türkiye’de Deniz Ulaşımı, Erişim tarihi: 10 Ekim 2010, <http://www.denizhaber.com>.

Güllük Limanı’na giriş yapan turist sayısı, Erişim tarihi: 29 Kasım 2011, <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

Üç aylık TÜRÇEV E-Bülteni, sayı:12, Erişim tarihi: 28 Ağustos 2010, <http://www.ketob.org>.

Mavi Bayrak Kriterleri, Erişim tarihi: 27 Ağustos 2010, <http://www.mavibayrak.org.tr>.

Mavi Yolculuk, Erişim tarihi: 29 Ağustos 2010, <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.

Bafa Gölü, Erişim tarihi: 22 Temmuz 2010, www.wwf.org.tr.

Sırtlandağ Halep Çamı Tabiatı Koruma Alanı, Erişim tarihi: 20 Ekim 2010, www.kultur.gov.tr.

Halk Dansları, Erişim tarihi: 10 Ekim 2010, <http://www.aydinturizm.gov.tr>.

2000 yılının İlk 4 Aylık Raporu, Erişim tarihi: 03 Şubat 2010, <http://www.turizmaktuel.com>.

- Turizm İstatistikleri, Erişim tarihi: 25 Ekim 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.
- Turizm, Erişim tarihi: 25 Ekim 2010, <http://www.invest.gov.tr>.
- Didim'in Ekonomik Yapısı, Erişim tarihi: 26 Ekim 2010, <http://www.didimto.org.tr>.
- Didim Çevre Projesi*, Erişim tarihi: 26 Kasım 2011, <http://www.dijimecmua.com>.
- Turizm Tesisleri Yönetmeliği/Tesis Türleri/Konaklama Tesisleri, Erişim tarihi: 20 Eylül 2010, <http://www.kultur.gov.tr>.
- Güllük Limanı'na giriş yapan turist sayısı, Erişim tarihi: 29 kasım 2011, <http://www.muglakulturturizm.gov.tr>.
- 2010 Yılında Didim'e Denizden Girenlerin Sayısı Belli Oldu*, Erişim tarihi:31/05/2011, <http://www.didimcity.com>.
- Korunan Alanlar (Milli Parklar ve Tabiat Parkları)*, Erişim tarihi: 27/08/2010, <http://www.aydinturizm.gov.tr>.
- Golf sporu, Erişim tarihi: 04 eylül 2010, <http://www.troykatourism.com/tr/golf/index.htm>.
- Milas'ta Golf Turizmi Bölgeye Umut Olacak, Erişim tarihi: 05 Eylül 2010, <http://www.lpghaber.com>.
- Didim Çevre Projesi*, Erişim tarihi: 26 Kasım 2011, <http://www.dijimecmua.com>.
- Muğla İlinde Su Ürünleri Yetiştiriciliği Açısından Hassas Alanlar İle Yeni Yetiştiricilik Alanlarının Belirlenerek Kirlenme Parametrelerinin İzlenmesi Projesi (1. rapor)*, Erişim tarihi: 10 Haziran 2010, <http://www.istanbul.edu.tr/suurunleri/duyurular/balik.pdf>.

Rapor, Harita ve İstatistikler

Aydın Çevre Durum Raporu, 2006, Aydın Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Aydın

Didim İlçe Tarım Müdürlüğü 2008 yılı Brifing Raporu.

Didim Kaymakamlığı 2009 Brifing Raporu.

DMİGM Didim ve Milas İstasyonlarına Ait İstatistikler.

HGK 1/100 000 Ölçekli Topoğrafya Haritaları.

Milas Kaymakamlığı 2009 Brifing Raporu.

Milas Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2009 Yılı Brifing Raporları

Muğla Valiliği, 2006 Yılı İl Çevre ve Durum Raporu, Muğla, 2006.

Muğla İli Turizm Envanteri, Muğla Valiliği Yayını, Muğla, 2000.

Muğla İlinde Su Ürünleri Yetiştiriciliği Açısından Hassas Alanlar İle Yeni Yetiştiricilik Alanlarının Belirlenerek Kirlenme Parametrelerinin İzlenmesi Projesi (1. rapor)

MTA, 1/500.000 Ölçekli Denizli Paftası ve Açıklaması, Ankara, 1974.

MTA Enstitüsü *Türkiye Maden Envanteri (İllere Göre)*. MTA Enstitüsü Yayın No:179. Ankara, 1980.

Yurt Ansiklopedisi(Türkiye İl İl; Dünü, Bugünü, Yarını), Aydın Maddesi, 2. Cilt, İstanbul 1982, S.966-1101.

Yurt Ansiklopedisi(Türkiye İl İl; Dünü, Bugünü, Yarını), Muğla Maddesi, 1982, İstanbul, 1982, S.5847-5975.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İbrahim SEZER
Doğum Yeri ve Tarihi	İspir-1980
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	--
İş Deneyimi	
Stajlar	--
Projeler	--
Çalıştığı Kurumlar	MEB ve Giresun Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
İletişim	
E-Posta Adresi	ibrahimsezer@mynet.com
Tarih	25/11/2011